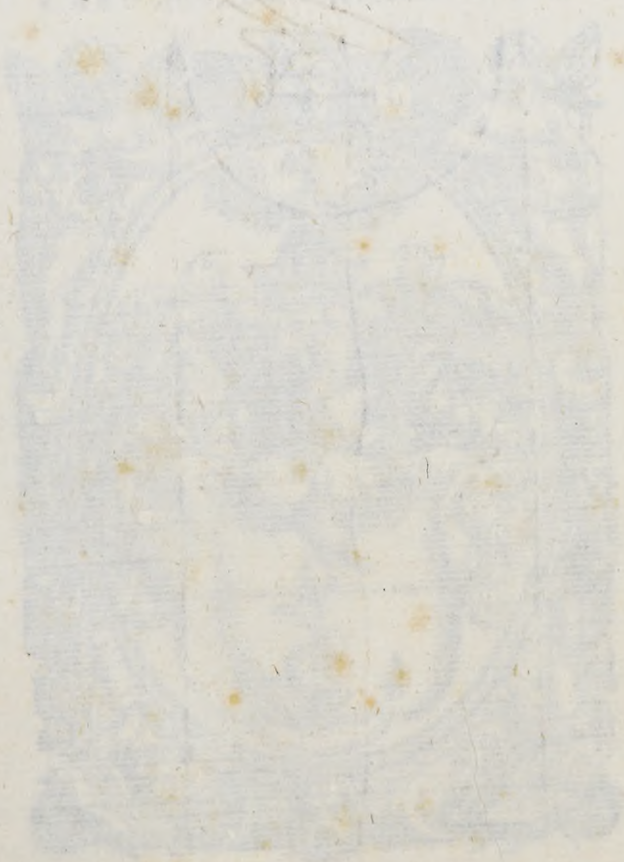
M. TVLLII
CICERONIS
OPERVM
TOMVS QVARTVS
Continens
Orationum Primam Partem
In ipſum Pauli Manutii Commentarium
AD ILLVS[illegible] [illegible]CIPEM
AIGVSTI[illegible] [illegible]
[illegible]

CVM PRIVILEGIIS.
VENETIIS. CIↃ IↃ XXCIII.
Apud Aldum.

Ex Libris Ill.mi Card.lis
Pirutti

W.

M · TVLLII

CICERONIS

OPERVM

TOMVS · QVARTVS

Continens

Orationum Volumen Secundum.

&

In ipſum Paulli Manutij Commentarium.

AD . ILLVSTRISSIMVM . PRINCIPEM

ALOYSIVM . ESTENSEM

CARDINALEM . AMPLISSIMVM

CVM . PRIVILEGIIS

VENETIIS. CIↃ IↃ XXCIII

Apud Aldum.

ALOYSIO ESTENSI
CARDINALI . ILLVSTRISSIMO
ET
PRINCIPI . EXIMIO

VT diuerſa ſunt hominum ingenia, Princeps Illuſtriſſime, ſic ij uarias ſequuntur artes, ac profitentur. quorum fines licet inter ſe multum differre uideantur; neceſſe eſt tamen omnes in primis uel honeſtatem ſpectare, uel utilitatem. Atque unde haec ſtudiorum ingeniorumq. uarietas oriatur, quae ue quibus praeſtent, in praeſentia non eſt meum aut definire, aut diſputare. tantum hoc loco dicam, non omnes omnia, uerum alia principes uiros, alia priuatos homines decere. Nam ut de eo ſtudij genere loquar, quo & ad humanitatem animi informari ſolent, & recta ad ueram nobilitatem, gloriamq. uia graſſantur: uirtutem colere, multarum rerum cognitionem, & doctrinam ſibi comparare, pulchrum eſt, ac nemini non expetendum. etiam, eos, qui ſcientia clari ſunt, fouere, diligere, amplecti, praeclarum uidetur. et qui illud adſecuti ſunt, & qui hoc, cum poſſent, praeſtitere, multi laudantur. illud, etiam infimae ſortis hominibus, ſi modo ingenio ualeant, propoſitum eſt: hoc ijs ſolum, qui tui ſimiles ſunt, ideſt, principibus nobilitate, atque opibus fortunae uiris, conuenit: conuenit? immo uero ab ijs, tamquam debitum exigi ſolet. Atque ita ſeſe rem habere, ſi non facile ratio probet, exempla tamen omnis memoriae ſatis nos docere poſſunt. eruditiſsimos uiros optimi quique, & magnificentiſsimi principes omni tempore in honore ſibi habendos exiſtimarunt, ſuiſq. opibus adiuuarunt. illi, qui ſe foueri, & ornari omni officiorum genere uidebant, eorum facta moreſq. ſcriptis mandarunt ſuis, ac merito nominis memoriam effecerunt ſempiternam. quod cum in quandam ueluti conſuetudinem uertiſſet, ſi quando aut princeps aliquis uiro alicui de litteris benemerito, aut hic principi defuit,

ſuit, alteri alterum accuſare ſuo quodam iure ſi licuit, mirum uideri non debet. Atque ego, qui cum praeſtantibus doctrina uiris conferri nec debeo, nec auſim, iniuria, qua plerique Studioſi homines afficiebantur, cum deſerti iacerent, commotus, ueniam mihi dandam puto, ſi non tam meam, quam eorum uicem olim ſum miſeratus, temporumq. condicionem deploraui. quod enim ad me ipſum attinet, ego, ſi mea (quae nulla eſt, uel certe perexigua) ſpectetur uirtus, ſatis amplum, atque uberem tuli fructum induſtriae meae, ſummorum uirorum benignitate ſubleuatus. quam ſine turpi ingratitudinis nota nullo loco ſilere mihi fas eſt. Neque modo ingentem, qua in me GREGORIVS. XIII. Pont. opt. max. uſus eſt, liberalitatem, ac munificentiam reticere poſſum, qui liberalium omnium artium non ſolum fautor, ſed etiam mirificus eſt amplificator: qui erigendis aere ſuo collegijs (quo nullum maius Romana ciuitas ornamentum umquam habuit) Chaldaeorum, Graecorum, Germanorumque adoleſcentium, acriter incumbit, & quae eis opus ſunt, abunde omnia ſuggerit. huius praeclariſsima ueſtigia dum ſequitur Illuſtriſsimus atque Excellentiſſimus IACOBVS. BONCOMPAGNVS, nullum ſubterfugiens laborem, nulliq. parcens rei, quae ſtudioſorum commoda adiuuare poſsit, numquam perituram ſibi laudem, ac gloriam aucupatur. Et ſane Romani haec eſt caeli natura, ac uis, ut ij fere omnes, qui diutius hic degerunt, egregia, ac diuina propemodum auxilia ornatis uirtute aliqua uiris praeſtiterint. Inter quos ſuperioribus annis emicuit HIPPOLYTVS. ESTENSIS Cardinalis, qui domi ſuae innumerabilem ſtudioſorum copiam aluit, magnisq. praemijs cohoneſtauit. ex his unus eſt M. Antonius Muretus ingenuarum diſciplinarum lumen ſplendidiſsimum. horum ſcriptis & monumentis HIPPOLYTI, immortalitate digni, cui Tu ſanguine coniunctus, uirtute ſimillimus es, nomen uiget, ac perpetuo uigebit. cuius tu animum, ac uoluntatem, ALOYSI illuſtriſsime, & ore, & factis exprimis; dum ſingularis illius uiri ſapientiae, animique altitudinis cultor, atque imitator, id praecipue ſtudes, ut clariſsima tanti uiri memoria nulla umquam obliuione deleatur: laus autem tua tam late ſe ſe effundat, nullis ut coerceri gloriae finibus, aut circumſcribi poſsit. Quocirca ego Patris exemplum ſecutus, qui librum ei de Romanis legibus inſcripſit, paternas haſce lucubrationes Tibi dedico, tuoque ampliſsimo nomini commendo; quibus mihi ad tuam gratiam, a quo diligi cupio aeque ac Pater ab HIPPOLYTO diligebatur, aditus patefiat. quis autem ab eo diligi non maximopere cupiat, quem non Italia noſtra ſolum, ſed exterae quoque nationes colunt, atque obſeruant? E aſunt enim animi tui ornamenta, eae

uirtutes,

uirtutes, ut Gallia omnis, dum illic fuiſti, maximum ſibi in Te praeſidium ſitum eſſe, perſpicue cognorit, & cognoſci ab alijs uoluerit. Ex qua Te abeuntem, & in Italiam ad Vrbem reuertentem, permulti tum ſecuti confluxerunt, & quotidie confluunt, qui in tuo unius uultu atque adſpectu mirum in modum recreantur. Hoc igitur, quod tibi offero, ſi, ut ſpero, hilari fronte ſuſceperis, erit cur mihi ualde laeter, mecumq. praeclare actum putem, qui id abs te, quod tantopere cupio, ſim conſecutus, ut me in tuorum numerum, hac animi tui ſignificatione, non inuitus recepiſſe uideare. Deus opt. max. Te incolumem diu ſeruet. Romae id. Sext. ∞ D LXXIX

Illuſtriſsimae & Reuer. D.T.

Addictiſsimus

Aldus Manutius, Paulli F.

Aldi N.

INDEX ORATIONVM
quae hoc uolumine continentur.

XIII.	*Pro lege Manilia, ad Populum.*	2
XIV.	*Pro A. Cluentio Habito.*	20
XV.	*De lege Agraria, contra P. Seruiliũ Rullum, trib. pl. in ſenatu.*	64
XVI.	*De lege Agraria, contra Rullum, trib. pl. ad Populum.*	73
XVII.	*De lege Agraria, contra Rullum, trib. pl. ad Populum.*	98
XIIX.	*Pro C. Rabirio, perduellionis reo, ad Quirites.*	102
XIX.	*In L. Catilinam, in ſenatu.*	114
XX.	*In L. Catilinam, ad Quirites*	122
XXI.	*In L. Catilinam, ad Quirites.*	128
XXII.	*In L. Catilinam, in ſenatu.*	341
XXIII.	*Pro L. Murena*	141
XXIV.	*Pro L. Flacco.*	165
XXV.	*Pro P. Sulla.*	187
XXVI.	*Pro A. Licinio Archia poeta.*	204
XXVII.	*Poſt reditum ſuum, ad Quirites.*	221
XXIIX.	*Poſt reditum, in ſenatu.*	228
XXIX.	*Pro domo ſua, ad Pontifices.*	242
XXX.	*De haruſpicum reſponſis, in ſenatu.*	273
XXXI.	*Pro Cn. Plancio.*	289

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . LEGE . MANILIA
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

QVI *Latini ſermonis elegantiore copia delectantur, iÿ ſe plus uni Ciceroni, quam ceteris omnibus, debere fateantur, neceſſe eſt. pauci enim in uno ſcribendi genere, ille in omnibus excelluit: ut, cum liberalium diſciplinarum gloriam Graecis concedere cogamur, in hac tamen ornate ſcribendi laude non dicam equidem illos uincere, ſed certe dubia cum illis palma certare uideamur. Nec uero Latinam linguam uerbis tantum Cicero locupletauit, ſed rebus etiam, uel ingenio quaeſitis, uel a doctrina ſumptis, uehementer auxit. & ut alia praetermittam, ita ſcripta, ut unus maxime de iÿs, qui Romanam eloquentiam colunt, meritus optime ſit: ille ſummum oratorem tribus libris, ille praeſtantem ciuem ſex de rep. ille optimum uirum tribus de officiÿs formauit, atque finxit: in hac autem oratione, cum eam legem, quam C. Manilius tribunus pl. de Pompeio, maritimi belli reliquias tum in Cilicia perſequente, contra Mithridatem mittendo promulgauerat, praetor ſuaderet, in perſona Pompeÿ, qualis eſſe debeat optimus imperator, oſtendit. atque ipſam quidem orationem in duas partes diſtribuit. quarum prior* παρασκευή *quaedam eſt ad ſecundam. nam & de bello diſputat, & de belli duce deligendo. Bellum eſſe dicit eiuſmodi, quod contemni nō poſſit: agi enim populi Romani gloriam, ſalutē ſociorum, uectigalia certiſſima, et maxima, bona multorum ciuium: ducem, ſi ſcientia rei militaris, ſi uirtus, ſi auctoritas, ſi felicitas denique ſpectetur, unum omnibus Pompeium eſſe praeferendum. Quae cū partim uere diceret, partim exornaret ac perpoliret eloquentia, facile conſecutus eſt, ut populus, quamquam diſſuadentibus conſularibus uiris Q. Catulo, & Q. Hortenſio, rogationem acciperet, abſentiq. Pompeio Mithridatici belli curam, multo maiore, quā Lucullus habuerat, imperio mandaret. Habita oratio eſt Lepido et Tullo cos. quo anno praeturā, auctore Pediano in Corneliana Cicero geſſit.*

M . TVLLII . CICERONIS

PRO . LEGE . MANILIA

AD . POPVLVM

ORATIO . XIII

QVAMQVAM *mihi ſemper frequens conſpectus ueſter multo iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt uiſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, ſed meae uitae rationes, ab ineunte aetate ſuſceptae, prohibuerunt. nam, cum antea per aetatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem; ſtatueremq. nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus umquam ab iis, qui ueſtram cauſſam defenderent: & meus labor, in priuatorum periculis caſte integreq. uerſatus, ex ueſtro iudicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter praetor primus centuriis cunctis renunciatus ſum; facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis praeſcriberetis. nunc, cum & auctoritatis in me tantum ſit, quantum uos honoribus mandandum eſſe uoluiſtis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini uigilanti ex forenſi uſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum ſuo iudicio tribuendum eſſe cenſuerunt. atque illud in primis mihi laetandum iure uideo, quod in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt. dicendum eſt enim de Cn. Pompeii ſingulari eximiaq. uirtute: huius autem orationis difficilius eſt exitum, quam principium, inuenire, itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quaerendus eſt.*

EXPLANATIO

QVAMQVAM *mihi ſemper*} orditur a modeſtia ſua: quod beneuolentiam conciliat: & ſuperioris uitae rationem exponit: ne ſerius fortaſſe, quam deceret, coepiſſe de Roſtris uerba facere uideatur. HIC *autem locus*,} ipſa Roſtra, ex quibus tunc primum concionabatur, Maniliam legem ſuadens. AD *agendum*,} de lege aliqua. id enim eſt agere cum populo. Gellius ex Meſſalla. AMPLISSIMVS,} cum in eo, qui de Roſtris cum populo agat, auctoritas maxima ſit. AD *dicendum ornatiſſimus*,} cum dicenti plurimum afferat ornamenti. Diſtinguit, agere, & dicere. illud ad rem, quae agitur, hoc ad eius, qui agit, orationem pertinet. OPTIMO *cuique*} uel magiſtratum gerenti, uel priuato, data a magiſtratu concione. MEAE *uitae rationes*,} quia me totum ab ineunte aetate, omiſſa rerum publicarum cura, ad agendas cauſſas contuli. planius hoc infra: Omne meum tempus amicorum temporibus traſmittendum putaui. AB *ineunte aetate*} non pueritiam, ſed adoleſcentiam ſignificat. adoleſcens enim, natus annos XXVI, Decula & Dolabella cos. priuatam pro P. Quinctio cauſſam egit, publicam anno ſequenti, pro Roſcio Amerino, Sulla & Metello cos. PROHIBVERVNT:} quamquam enim & quaeſtor, & aedilis fuerat, de Roſtris tamen nondum dixerat. PER *aetatem*,} grauiſsimis tantum uiris patere aditum ad hunc locum exiſtimabam. STATVEREMQ.} tertia cauſſa, cur antea Roſtra non aſcenderit. Prohibuit uitae ratio, ab ineunte aetate ſuſcepta: pudor deterruit: iudicium non permiſit: cum ſtatuerem, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, afferri oportere. PERFECTVM *ingenio, elaboratum induſtria*,} ingenio res inuentas perficit induſtria. AMICORVM *temporibus*,} ita meum tempus traducendum putaui, ut amicorum tempora tulerunt, cauſſas eorum egi, laborantibus opem tuli. TRANSMITTENDVM} traducendum. ſic enim accipio: ut auferendi caſu, Temporibus, dictum ſit. QVI *ueſtram cauſſam defenderent*:} Roſtra enim nemo, niſi pro populo dicturus, aſcendit. CASTE, *integreq.*} ita multos defendi, ut me numquam pecunia corruperit, numquam a ueritate & innoceutia deflexerim. Vel, Caſte, nulla lege uiolata: Integre, recto animi ſenſu. EX *ueſtro iudicio*,} quod in praetore me cunctis centuriis renunciando declaraſtis. PROPTER *dilationem comitiorum*,} cum ea, quaſi uitium aliquod obueniſſet, irrita putarentur, ideoq. ſemel & iterum inſtaurata eſſent. PRAETOR *primus*,} quod etiam in Bruto gloriatur. Et praetor, inquit, primus, & incredibili populari uoluntate ſum factus. Praetor autem primus, quia plures, quam ceteri, centurias tuliſſet. QVID *aliis praeſcriberetis*.} quid hoc ſcilicet, ut ita uiuerent, quemadmodum ego uixi, ſuumq. tempus amicorum temporibus tranſmitterent. HONORIBVS} praeſertim praetura, qui magiſtratus maior eſt. MANDANDVM} tribuendum. CERTE . ET,} Et, ex antiquo libro delendum puto. haec enim concluſio eſt, e duabus nata ſuperioribus cauſsis. IIS} uobis. EI *quoque rei*} induſtriae, quae ponitur in amicis defendendis.

FRVCTVM}

FRVCTVM} fructus praetura fuit. SVO *iudicio* } mandandis honoribus: quo facile poſſum de me quid iudicetis, intelligere. DE *Cn. Pompeij* } uis eſt in nomine. iam enim ex rebus geſtis Magnus appellabatur. EXITVM} propter copiam rerum, quae de illius uirtute dici poſſunt.

ORATIO

ATQVE, *ut inde oratio mea proficiſcatur, unde haec omnis cauſſa ducitur: bellum graue, & periculoſum ueſtris uectigalibus, atque ſocijs a duobus potentiſſimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. equitibus R. honeſtiſſimis uiris, afferuntur ex Aſia quotidie litterae, quorum magnae res aguntur, in ueſtris uectigalibus exercendis occupatae: qui ad me, pro neceſſitudine, quae mihi eſt cum illo ordine, cauſſam reip. periculaq. rerum ſuarum detulerunt: Bithyniae, quae nunc ueſtra prouincia eſt, uicos exuſtos eſſe complures: regnum Ariobarzanis; quod finitimum eſt ueſtris uectigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate. Lucullum, magnis rebus geſtis, ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſocijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti: eundem hunc unum ab hoſtibus metui, praeterea neminem.*

EXPLANATIO

ATQVE *ut inde* } narrationis initium ſumit a tribus cauſsis, a bello, a damno, ab hoſte. de bello quid eſt quod ad populum commouendum dici poſsit? graue, & periculoſum eſſe. de damno? calamitatem inferri uectigalibus populi Romani. de hoſte? non unum eſſe hoſtem, ſed duos, & duos reges, & reges potentiſsimos. ATQVE *ſocijs* } hoc & reges nomine continentur. infra: Regno expulſus eſt Ariobarzanes rex, ſocius populi Romani, atque amicus. TIGRANE:} Mithridatis genero, Armeniae rege. ALTER *relictus, alter laceſſitus*, } relictus Mithridates a Lucullo uictore: de quo paullo poſt, Lucullum, magnis rebus geſtis, ab eo bello diſcedere: laceſsitus Tigranes ab eodem Lucullo, qui exercitum in Armeniam praeter eius opinionem traiecit. Plutarchus. OCCASIONEM} Lucullo diſcedente. ASIAM} cuius certiſsima & magna uectigalia. EQVITIBVS *Romanis*, } publicanis, qui Aſiae uectigalia de cenſoribus conduxerant. OCCVPATAE:} quid ſit Occupatae, fortaſſe non omnes animaduertunt. eſt autem, in ijs rebus, unde lucrum ſperatur, collocatae. ſic pro Flacco: Pecuniam adoleſcentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, collocauiſti. Et in Verrem lib. I. Pecunias occuparat apud populos, & ſyngraphas fecerat. Nonius etiam ſic interpretatur. AD . ME, } non ut principem ciuitatis, ſed ut ad hominem coniunctiſsimum. ideo ſubiungit, Pro neceſsitudine, quae mihi eſt cum illo ordine. PRO *neceſſitudine*, } plus eſt, quam amicitia. neceſsitudinis autem cauſſa, quod Cicero patre natus equite Romano. CAVSSAM *reip. periculaq. rerum ſuarum* } cum priuata cauſſa publicam coniungit: ne de ſolis equitibus, ordine ſibi coniunctiſsimo, laborare uideatur. NVNC} paullo enim ante regnum fuerat. reliquit eam populo Romano Nicomedes rex, Octauio & Cotta cos. Eutropio teſte. VESTRA *prouincia* } hoc non diceret in ſenatu, dicit autem in Roſtris, quia publicae res non cuiuis de populo notae erant. REGNVM *Ariobarzanis*; } Cappadociam. Falluntur, qui putant hunc eum eſſe, quem bis antea pulſum, & reſtitutum, tertio pulſum Pompeius reſtituit. hic enim rex eſt Cicerone praetore, quo haec anno habita oratio eſt: quem uero Pompeius reſtituit, eum ſenatus Cicerone conſule regem appellauit: ut ep. 17. lib. 2. ad Caninium. quem filium eius fuiſſe, qui hic nominatur, licet intelligere cum ex eadem epiſtola, tum ex 2. lib. xv. ad Catonem. QVOD *finitimum eſt ueſtris uectigalibus*, } itaque celeritatem auxilij res deſiderat. HVIC *qui ſuccurrerit*, } pro, ſucceſſerit. ſucceſſerat autem M' Acilius Glabrio, ſuperioris anni conſul. nam ei Bithynia prouincia cum bello Mithridatico contigit. Plutarchus in Pompeio, Dio lib. xxxv.

ORATIO

CAVSSA *quae ſit, uidetis: nunc, quid agendum ſit, conſiderate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim eiuſmodi, quod maxime ueſtros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi R. gloria, quae uobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re militari tradita eſt: agitur ſalus ſociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores ueſtri magna & grauia bella geſſerunt, aguntur certiſſima populi R. uectigalia, & maxima; quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli requiretis: aguntur bona multorum ciuiū quibus eſt & a uobis, et a moderatoribus reip. cōſulendum. Et quoniam ſemper appetentes gloriae praeter ceteras gentes, atque auidi laudis fuiſtis; delenda eſt uobis illa macula, Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quae penitus iam inſedit, atque inueterauit in populi R. nomine, quod is, qui una die tota Aſia, tot in ciuitatibus, uno nuncio, atque una litterarum ſignificatione ciues R. necandos, trucidandosq. denotauit, non modo adhuc poenam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum iam tertium & uigeſimum regnat, & ita regnat, ut*

ſe non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare uelit, ſed emergere e patrio regno, atque in ueſtris uectigalibus, hoc eſt in Aſiae luce uerſari. etenim adhuc ita ueſtri cum illo rege contenderũt imperatores, ut ab illo inſignia uictoriae, non uictoriam reportarent. triumphauit L. Sulla, triũphauit L. Murena de Mithridate, duo fortiſſimi uiri, & ſummi imperatores, ſed ita triũpharunt, ut ille pulſus, ſuperatusq. regnaret. uerumtamen illis imperatoribus laus eſt tribuenda, quod egerunt; uenia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Sullam in Italiam reſp. Murenam Sulla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus non ad obliuionem ueteris belli, ſed ad comparationem noui contulit: qui poſtea quàm maximas aedificaſſet, ornaſſetq. claſſes; exercitusq. permagnos, quibuſcumque ex gentibus potuiſſet, comparaſſet; Boſporanis, finitimis ſuis, bellum inferre ſimulaſſet; uſque in Hiſpaniam legatos, & litteras miſit ad eos duces, quibuſcum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis diſiunctiſsimis, maximeq. diuerſis, uno conſilio, ab unis hoſtium copijs, bellum terra, mariq. gereretur, uos ancipiti contentione diſtracti de imperio dimicaretis. ſed tamen alterius partis periculum Sertorianae, atque Hiſpanienſis, quae multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino conſilio, ac ſingulari uirtute depulſum eſt: in altera parte ita res a L. Lucullo, ſummo uiro, eſt adminiſtrata, ut initia illa geſtarum rerum, magna, atque praeclara, non felicitati eius, ſed uirtuti, haec autem extrema, quae nuper acciderunt, non culpae, ſed fortunae tribuenda eſſe uideantur. ſed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa afflicta eſſe uideatur.

EXPLANATIO

CAVSSA *quae ſit uidetis:*} quae res agatur, quo in periculo ueſtra uectigalia ſint, quis ad bellum imperator depoſcatur, iam uidetis. Et, Videtis, dixit, quaſi re ante oculos propoſita. quam ſententiam, Intelligitis, aut, Cognoſcitis, non exprimebat. EXCITARE, *atque inflammare*} diuerſa tranſlata: quae ſi uno loco ſint, uitioſum putatur: ſed hic excuſantur, quia, ſicut alia multa, in propriorum naturam, uſu iam trita, tranſierunt. TRADITA *eſt:*} quo turpius uidetur amittere. Infra. Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, ſic uobis turpiſsimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri, & conſeruare non poſſe. CERTISSIMA} oratoriae ſeruit tempori. nam or. 2. in Rullum negat ullum uectigal eſſe certum, excepto Campano. aut, Certiſsima, pacatis temporibus, non, ut Campanum, quouis tempore. dicit enim infra: Ceteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non ſolum aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. ET *pacis ornamenta, & ſubſidia belli*} fructibus enim uectigalium & pax ornatur, & bella ſuſtentantur. Sic in Rullum or. 2. Pacis ornamentum, ſubſidium belli, fundamentum uectigalium. Hic uero infra ſi & belli utilitatem, inquit, & pacis dignitatem ſuſtinere uultis. REQVIRETIS:} non habebitis. quod enim adeſt, non requiritur. MVLTORVM *ciuium,*} equitum Romanorum, quorum res magnas in uectigalibus exercendis occupatas eſſe dixit. ET *a moderatoribus reip.*} a ſenatu. moderari, eſt regere. lib. 2. de Nat. de. Rectorem, & moderatorem, & tamquam architectum tanti operis, tantiq. muneris. SEMPER *appetentes gloriae*} quae re militari maxime quaeritur. paullo ante. Agitur populi Romani gloria, quae uobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re militari tradita eſt. VNA *die,*} die, dixit, pro tempore. id enim intra diem trigeſimum fieri Mithridates iuſsit, auctore Appiano, quamquam in epitome Liuiana, Vno die, legatur. nos autem, quod ueri ſimilius eſt, id potius credimus. TOTA *Aſia,*} ea ſcilicet, quae ipſi parebat. nam pars melior, quae infra lux Aſiae uocatur, populi Romani erat. REGNAT, *& ita regnat,*} figura exornandae ſimul & amplificandae orationis, ut infra: De Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa afflicta eſſe uideatur. Aliquanto poſt. Quid aut Colophonem, aut Samum, nobiliſsimas urbes, innumerabileſq. alias captas eſſe commemorem; cum ueſtros portus, atque eos portus quibus uitam & ſpiritum ducitis, in praedonum fuiſſe poteſtatem ſciatis? In Diuin. Huic ego homini iam ante denuncio, ſi a me cauſſam hanc uos agi uolueritis, rationem illi defendendi totam eſſe mutandam, & ita tamen mutandam, ut meliore, & honeſtiore condicione ſit, quam ipſe eſſe uult. Pro Rabirio Perd. R. Quid eſt tam ueriſimile, quam cariorem huic ſororis maritum, quam ſororis filium fuiſſe? atque ita cariorem, ut alter uita crudeliſsime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduum quaereretur? CAPPADOCIAE *latebris*} quia gentium uniuerſarum, quae Pontum accolunt, una maxime introrſus recedit. or. 2. in Rullum: In Paphlagoniae tenebris, atque in Cappadociae ſolitudine. VESTRI *imperatores*} duo, Sulla, eiuſq. legatus Murena. INSIGNIA *uictoriae,*} ſigna, & indicia uictoriae, ut ad Appium: Inſignia uirtutis multi etiam ſine uirtute conſecuti ſunt. Alij, Inſignia uictoriae, triumphos, interpretantur: ſed, Ab illo reportarent, ad triumphos referri poſſe non uidetur. non enim a Mithridate triumphum reportarunt, ſed uictoriae ſigna, quae triumphus poſtea eſt conſecutus. LAVS *eſt tribuenda, quod egerunt, uenia danda, quod reliquerunt:*} ex eo, quod egerunt, ex eo, quod reliquerunt. hoſtẽ enim ſuperarunt, non omnino ſuſtulerunt. RESP.} optimates, in quibus potius, quã in plebe, reſp. ſita eſt. optimates autẽ in Sullae partibus, plebs in Marianis praeſidijs fuit. cumq. a Mario, & Cinna reſp. bellum Mithridaticum gerente Sulla, uexaretur; eum in Italiam reuocauit. REVOCAVIT.} Decula, & Dolabella cos. quo primum anno dictaturam Sulla geſsit. OMNE *reliquum tempus*} poſt Murenae diſceſſum. NON *ad obliuionem ueteris belli,*} non modo, a duo-

bus

bus imperatoribus uictum ſe eſſe, oblitus non eſt, ſed etiam, de uictoria cogitans, totum ſe ad nouum bellum contulit. ORNASSETQ. *claſſes;*} ornare, pro inſtruere, ut ornare prouincias, ornare prandium, uſurpari ſolere, plerique ſciunt. IN *Hiſpaniam,*} ad Sertorium, Marianarum partium ducem, bellum contra remp. gerentem. BOSPORANIS} qui ab ipſo ad Romanos defecerant. SIMVLASSET} uere tamen eis bellum intulit. ſed, ſimulaſſet, dixit, quia Mithridates nihil ſe praeter Boſporanum bellum cogitare ſimulaſſet, cum tamen ad Sertorium in Hiſpaniam legatos mitteret. Appianus. LEGATOS} L. Magium, & L. Fannium, qui nominantur lib. I. in Verrem. ubi Aſconius, Hi transfugae, inquit; facti a Mariano exercitu, apud Mithridatem agentes, ab eodem rege ad Sertorium miſsi erant de paciſcenda ſocietate belli aduerſus Romanos: quos in Italia iam poſitos, & ad Sertorium feſtinantes, & hoſtes iudicauerat, & inquirendos mandauerat ſenatus. ET. LITTERAS *miſit*} libri ueteres quinque, Ecbatanis miſit. quod non diſplicet, ac dicam etiam, placet. nam, Et litteras, frigidum eſt: & cum legatos miſerit Mithridates, de litteris adiungere minime neceſſarium uidetur. mutationis occaſionem dedit ignorantia urbis Ecbatanorum, quae Medici caput imperij fuit, in ditione Tigranis. de Media autem, alijſq. regionibus, uictis Mithridate, & Tigrane, Pompeiũ triumphaſſe, auctor Plutarchus: & quoniam non de Ecbatanis, ſed de Sinope, Ponti urbe regia, mentionem Cicero facit, cum ait de Magio, & Fannio: Hoc illi nauigio ad omnes populi Romani hoſtes uſque ab Dianio, quod in Hiſpania eſt, ad Sinopem, quae in Ponto eſt, nauigauerunt: poteſt oriri dubitatio, quaſi mendoſum ſit, Ecbatanis, cum Cicero de Sinope loquatur. in quo primum illud reſpondeo, Magium, & Fannium Ecbatanis profectos eſſe a Mithridate ad Sertorium, rurſus a Sertorio ad Mithridatem Sinopem ueniſſe. deinde fieri poteſt, ut amplificandi cauſſa in hac oratione Ecbatana potius, quam Sinopem, nominare uoluerit, ut eam urbem, quo longius ab Hiſpania diſtaret. nec tamen impedio, quin, utrum malit, lector ſequatur. mihi quidem illud, Et litteras, ut dixi, languidum, & otioſum uidetur. Ecbatana autem, ut omittam, quod antiquorum librorum teſtimonio comprobatur, ea quoque ratione placet, ut duo diſiunctiſsima loca nominentur, Hiſpania, & Ecbatana: quemadmodum duo quoque nominantur lib. I. in Verrem, Ab Diano ad Sinopem. AB. VNIS *hoſtium copijs,*} ſi ſententiam conſideres, ſi ueteres libros inſpicias, non, Ab unis, ſed, A binis legendum eſſe mecum ſenties. quo modo autem, Ab unis, cum non unus, ſed hoſtes duo populi Romani, Mithridates, & Sertorius, nec uno loco, ſed duobus diſiunctiſsimis bellum gererent? & ſententiae non modo uis, uerum etiam uenuſtas quaedam tamquam ex oppoſitis acquiritur, Vno conſilio, a binis hoſtium copijs. ALTERIVS *partis periculum, Sertorianae, atque Hiſpanienſis,*} quis non uidet, Sertorianae, atque Hiſpanienſis, gloſſema eſſe? cum loquatur Cicero de notiſsimis rebus. QVAE *multo plus firmamenti, ac roboris habebat*} uel ita ſentit, uel Pompeio gratificatur, praeſertim in comparatione Luculli HAEC *autem extrema*} quod Mithridates non modo regnum ſuum Pontum, diſcedente Lucullo, recuperauerit, uerum etiam in populi Romani prouinciam irruperit, uictiſq. una & altera pugna Romanis copijs, quibus legati a Lucullo relicti praeerant, magnam Aſiae partem occupauit. qua de re infra, & apud Plutarchum, Appianum, alios NON *culpae, ſed fortunae tribuenda eſſe uideantur.*} non enim affuit Lucullus, cum accepta calamitas eſt, & excuſatur infra his uerbis. Veſtro iuſſu coactus, quod imperij diuturnitati modum ſtatuendum, ueteri exemplo, putauiſtis, partem militum, qui iam ſtipendijs confectis erant, dimiſit, partem Glabrioni tradidit.

ORATIO

SED pro ueſtri imperij dignitate, atque gloria, quoniam is eſt exorſus orationis meae, uidete, quem uobis animum ſuſcipiendum putetis. Maiores ueſtri ſaepe, mercatoribus, ac nauiculatoribus iniurioſius tractatis, bella geſſerunt: uos, tot ciuiũ R. millibus uno nuncio, atq. uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? Legati quod erant appellati ſuperbius, Corinthum patres ueſtri, totius Graeciae lumen, exſtinctum eſſe uoluerunt: uos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi R. conſularem, uinculis ac uerberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis, uerbo uiolatum, illi perſecuti ſunt: uos legatum populi R. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, ſic uobis turpiſsimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri, & conſeruare non poſſe. Quid, quod ſalus ſociorum ſummum in periculum ac diſcrimen uocatur? regno expulſus eſt Ariobarzanes rex, ſocius populi R. atque amicus: imminent duo reges toti Aſiae non ſolum uobis inimiciſsimi, ſed etiam ueſtris ſocijs, atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Aſia, atque Graecia ueſtrum auxilium exſpectare propter periculi magnitudinem coguntur; imperatorem a uobis certum depoſcere, cũ praeſertim uos alium miſeritis, neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe arbitrantur. uident, & ſentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum eſſe, in quo ſumma ſint omia, & eum prope eſſe, quo etiam carent aegrius: cuius aduentu ipſo, atque nomine, tametſi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque, ſicut ceterarum prouinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali uiro commendetis, atque hoc etiam magis, quam ceteros, quod eiuſmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum aduentus in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc praeſentem uident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta humanitate, ut ij beatiſſimi eſſe uideantur, apud quos ille diutiſſime commoratur. Quare, ſi

propter

propter ſocios, nulla ipſi iniuria laceſſiti, maiores ueſtri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Poenis bella geſſerunt: quanto uos ſtudio conuenit iniurijs prouocatos, ſociorum ſalutem una cum imperij ueſtri dignitate defendere, praeſertim cum de ueſtris maximis uectigalibus agatur? nam ceterarum prouinciarum uectigalia, Quirites, tanta ſunt, ut his ad ipſas prouincias tutandas uix contenti eſſe poſſimus: Aſia uero tam opima eſt, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaque haec uobis prouincia, Quirites, ſi & belli utilitatem, & pacis dignitatem ſuſtinere uultis, non modo a calamitate, ſed etiam a metu calamitatis eſt defendenda. nam ceteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non ſolum aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. nam, cum hoſtium copiae non longe abſunt; etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura uectigal conſeruari poteſt. quare ſaepe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. Quo tandem animo eſſe exiſtimatis aut eos, qui uectigalia uobis penſitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt; cum duo reges cum maximis copijs prope adſint? cum una excurſio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre poſſit? cum publicani familias maximas, quas in ſalictis habent, quas in agris, quas in portubus, atque cuſtodijs, magno periculo ſe habere arbitrentur? putatis ne, uos illis rebus frui poſſe, niſi eos, qui uobis fructuoſi ſunt, conſeruaueritis, non ſolum, ut antea dixi, calamitate, ſed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidem uobis negligendum eſt, quod mihi ego extremum propoſueram, cum eſſem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium R. pertinet: quorum uobis, pro ueſtra ſapientia, Quirites, habenda eſt ratio diligenter. nam & publicani, homines & honeſtiſſimi, & ornatiſſimi, ſuas rationes, & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunae curae uobis eſſe debent. etenim, ſi uectigalia neruos eſſe reip. ſemper duximus; eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum recte eſſe dicemus. deinde ceteris ex ordinibus homines naui, & induſtrij partim in Aſia negotiantur, quibus uos abſentibus conſulere debetis; partim ſuas, & ſuorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis ueſtrae, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere; ſapientiae, uidere, multorum ciuium calamitatem a rep. ſeiunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parui refert, uos publicanis amiſſa uectigalia poſtea uictoria recuperare. neque enim iiſdem redimendi facultas erit, propter calamitatem; neque alijs uoluntas, propter timorem. deinde, quod nos eadem Aſia, atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit, id certe, calamitate docti, memoria retinere debemus. nam tum, cum in Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romae, ſolutione impedita, fidem concidiſſe. non enim poſſunt una in ciuitate multi rem, atque fortunas amittere, ut plures ſecum in eandem calamitatem trahant. a quo periculo prohibete remp. & mihi credite id, quod ipſi uidetis: haec fides, atque haec ratio pecuniarum, quae Romae, quae in foro uerſatur, implicita eſt cum illis pecunijs Aſiaticis, & cohaeret. ruere illa non poſſunt, ut haec non, eodem labefactata motu, concidant. Quare uidete, num dubitandum uobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorũ, uectigalia maxima, fortunae plurimorum ciuium cum rep. defenduntur.

EXPLANATIO

MAIORES *ueſtri*} cohortatio per comparationem: ut ex eodem fonte ſumitur accuſatio. quo de genere diximus in eo loco lib. v. in Verrem. Vide, quid interſit inter tuam libidinem, maiorumq. auctoritatem; inter amorem, furoremq. tuum, & illorum conſilium, atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracuſanis ademerunt: tu maritimum imperium conceſsiſti. Illi habere in eo loco Syracuſanum, quo naues accedere poſſent, noluerunt: tu claſsi, & nauibus Syracuſanum praeeſſe uoluiſti. Quibus illi urbis ſuae partem ademerunt, ijs tu noſtri imperij partem dediſti. Et orat. 2. in Rullum. Videte, quid interſit inter Cn. Domitium, tribunum pl. hominem nobiliſsimum, & P. Rullum: qui tentauit, ut opinor, patientiam ueſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret. Domitius, quod per caerimonias populi fieri non poterat, ratione aſſecutus eſt, ut id, quoad poſſet, quoad fas eſſet, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros eſſent aſſignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere uobis, atque e manibus extorquere conatus eſt. Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat poteſtate, quadam ratione eripere conatur. MERCATORIBVS} lib. v. in Verrem. INIVRIOSIVS *tractatis*,} leuiter offenſis. nam, Iniurioſius, minus eſt, quã Iniurioſe. TOT *ciuium Romanorum millibus*} centum quinquaginta millibus, auctore Plutarcho. APPELLATI *ſuperbius*,} ſordes in eos de tectis iniectas, ait Strabo, pulſatos, Liuius, & Aſconius. Cicero neutrum dicit, ſed, Appellati ſuperbius, ut oratorie rem minuat: quo magis populus Romanus in Mithridatem incendatur, qui legatum conſularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni ſupplicio excruciatum, necauerat. Legatorum autem, item ut tribunorum pl. ſacroſancta corpora putabantur. LEGATVM *populi Romani conſularem*,} M' Aquillium, qui ſeruos in Sicilia deuicerat, conſul autem cum C. Mario fuerat. Epitome Liuiana 77. & 78. VERBO *uiolatum*,} quod legati ſuperbius erant appellati. VIDETE, *ne*,} proponit infamiam, ut agraria 2. in Rullum. Vt nunc uos de maioribus ueſtris praedicatis; hunc agrum nobis maiores noſtri reliquerunt: ſic ueſtri poſteri de uobis praedicabunt, hunc agrum patres noſtri, acceptum a patribus ſuis, perdiderunt. REGNO *expulſus eſt Ariobarzanes rex*,} pater eius, quem Pompeius poſtea reſtituit.

ſtituit. atque hunc per inſidias necatum Cicero uidetur indicare, cum ait in ep. ad Catonem: Amicoſq. in
patris eius fide, atque iudicio probatos, hortatus ſum, regis ſui uitam, docti caſu acerbiſsimo patris eius,
omni cura, cuſtodiaq. defenderent. EXSPECTARE} cum ipſae ſuis uiribus hoſti occurrere potentiſ-
ſimo non audeant. ALIVM} M' Acilium Glabrionem, ſuperioris anni conſulem. SVMMO *ſine pericu-
lo*} propter Acilij Glabrionis imperium. QVOD *& uos,*} callide: ne, quod alij uident, & ſentiunt, po-
pulus Romanus ignorare uideatur. VNVM *uirum eſſe,*} Pompeij laudem cum quadam aliorum contu-
melia coniungit. IN . QVO *ſumma ſint omnia,*} ſcientia rei militaris, uirtus, auctoritas, felicitas. PRO-
PE *eſſe,*} piraticum enim bellum gerebat, & milites, & legiones in Aſiam in hiberna deduxerat. infra: Hic
miramur, hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones ſic in Aſiam peruenerunt, ut non modo
manus tanti exercitus, ſed ne ueſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? Iam uero, quemadmo-
dum milites hibernent, quotidie ſermones, ac litterae perferuntur. Nec multo poſt: Accepta in Ponto ca-
lamitate ex eo proelio, de quo uos paullo ante inuitus admonui, cum ſocij pertimuiſſent, hoſtium opes,
animiq. creuiſſent; cum ſatis firmum praeſidium prouincia non haberet; amiſiſſetis Aſiam, Quirites, niſi
ipſum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R. attuliſſet. huius aduentus
Mithridatem, inſolita inflammatum uictoria, continuit, & Tigranem, magnis copijs minitantem Aſiae, re-
tardauit. QVO *etiam carent aegrius:*} minus enim quod ſperatur, id minus etiam expetitur. minus autem
ſperatur, quod longe diſtat, quam quod prope eſt: & contra. HOSTIVM *impetus repreſſos eſſe,*} ſiue
hoc ita eſſet, ſiue ſecus, oratorie ad Pompeij laudem refert: ut in ſeruili quoque bello: quod cum M. Craſ-
ſus, abſente Pompeio, confeciſſet, exſpectatione tamen Pompeij attenuatum, atque imminutum, aduentu
ſublatum, ac ſepultum, infra dicit. QVONIAM *libere loqui non licet,*} metu proconſulis Acilij. SI-
CVT *ceterarum prouinciarum ſocios,*} quibus opem iuſſu ueſtro Pompeius tulit. NON *multum ab hoſtili
expugnatione differat.*} ob rapinas. NVNC *audiebant antea,*} cum in Italia, Sicilia, Africa, Gallia, Hi-
ſpania bellum gereret. TANTA *temperantia,*} hanc uirtutem primam nominat, ut opponat aliorum li-
bidini, & rapacitati; quorum aduentum in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differre,
proxime dixit. PROPTER *ſocios,*} cum Antiocho, & Aetolis, propter foederatas Graeciae ciuitates,
cum Philippo propter Athenienſes, cum Poenis primo bello propter Meſſanam, Siciliae urbem, altero pro-
pter Saguntum. Temporum autem ratio poſtulare uidebatur, prius ut Philippus, quam Antiochus, nomi-
naretur, ut or. 2. in Rullum: Multa poſtea bella geſta cum regibus, Philippo, Antiocho, Perſa. TANTA
ſunt,} Tanta, minuit, non auget, ut ad Caſsium. ſi quae ſunt onera tuorum, ſi tanta ſunt, ut ea ſuſtinere
poſsis; nihil tibi erit lautius, nihil glorioſius: ſin maiora; conſidera, ne in alieniſsimum tempus cadat ad-
uentus tuus. Coelius ad Ciceronem. Sin autem aut non erit iſtic bellum, aut tantum erit, ut uos, aut ſuc-
ceſſores, paruis additis copijs, ſuſtinere poſsitis: Curionem uideo ſe dupliciter iactaturum. Sic & Caeſar
lib. VI. bel. Gal. Huc omnes ſuas fortunas exercitus Romanorum contulit: praeſidij tantum eſt, ut ne mu-
rus quidem cingi poſsit, nec quiſquam egredi extra munitiones audeat. Et lib. III. bel. ci. Tantum nauium
reperit, ut anguſte XV. millia legionariorum militum, & quingentos equites tranſportari poſſent. ET
VBERTATE *agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quae
exportantur,*} tria commemorat, unde capitur uectigal, unum, Et ubertate agrorum; quam infra agri-
culturam, & decumas uocat: alterum, Et magnitudine paſtionis; quod infra & pecus, & ſcripturam appel-
lat: tertium, Et magnitudine earum rerum, quae exportantur; quam partem infra & mercatorum nauiga-
tionem, & portum nominat. Illud, Varietate fructuum, de omni frugum genere dictum eſt: ſicut, Vber-
tate agrorum, proprie de frumentis, quorum decumae ſoluuntur. ET . BELLI *utilitatem, & pacis
dignitatem,*} ſupra, Et pacis ornamenta, & ſubſidia belli. PECORA *relinquuntur, agricultura deſeri-
tur, mercatorum nauigatio conquieſcit.*} tribus igitur ex rebus uectigal capitur, ex mercatorum nauigatio-
ne, ideſt ex portu, unde portitores publicani ſunt appellati: ex agricultura, ideſt ex decumis, unde decuma-
ni: ex pecore, ideſt ex paſcuis publicis, unde pecuarij: quam partem Cicero, ſingula ſingulis reddens, ap-
pellat ſcripturam: ut in oratione etiam pro Flacco: ſcriptura, decumae, portorium. & Feſtus agrum uocat
ſcripturarium, in quo, ut pecora paſcantur, certum aes eſt: quod publicanus ſcribendo conficit rationem
cum paſtore. Aſconius autem non ad unam partem, ſed ad uniuerſam publicanorum rationem ſcripturae
nomen uidetur adiungere. Mancipes, inquit, ſunt publicanorum principes, Romani homines: qui, quae-
ſtus ſui cauſſa, ſi decumas redimunt, decumani appellantur; ſi portum, aut paſcua publica, portitores, aut
pecuarij. quorum ratio ſcriptura dicitur. Cum quo lib. 2. in Verrem ſentire uidetur ipſe Cicero: ait enim:
In ſcriptura Siciliae pro magiſtro eſt quidam L. Carpinatius. Et infra, eodem ſenſu: Portum, & ſcripturas
eadem ſocietas habebat. Vbi, ſcripturas, dicit de paſcuis, & decumis, non, ut hic, de ſolis paſcuis. Nonius
quoque, & Feſtus eos appellant ſcripturarios, qui mancipum rationes faciebant. Quae quaſi controuerſia
tollitur, ſi ſcripturae nomen ita generale putemus, ut idem ſingulis partibus aſsignari poſsit. IN *ſalictis*}
in paſcuis, ubi ſalices. NAM *& publicani,*} requiritur alterum, &: ſed eius loco ſubijcitur, Deinde.
nec uitioſum eſt. habetur enim ratio ſententiae potius, quam uerborum: ut cum, praepoſito, primum, in-
terdum non ſubijcitur, deinde. cuius generis exempla non deſunt. HONESTISSIMI, *& ornatiſſi-
mi,*} primum ad exiſtimationem, alterum ad rem familiarem refertur. SVAS *rationes, & copias,*}
quod ſtatim dicit, Res, & fortunae. CETERIS *ex ordinibus,*} exceptis ſenatoribus, quibus nego-
tiari non licebat. ETENIM *illud primum parui refert,*} occurrit tacitae cogitationi. poſſet enim ali-
quis dicere: ſi uectigalia nunc amittentur, uictoria tamen poſtea recuperabuntur. Parui, inquit, hoc refert:
& cur parui referat, ſtatim cauſſam ſubiungit. INITIO *belli Aſiatici,*} annis ante XXIII. FIDEM

concidiſſe.

concidiſſe, } cum pecuniae creditae non ſoluuntur, fides concidiſſe dicitur. or. 2. in Rullum: ſublata erat de foro fides. Caeſar lib. III. bel. ci. Cum fides tota Italia eſſet anguſtior. VIDETE, *num dubitandum nobis ſit*, } in, Videte, cohortatio quaedam liberior eſt, ex auctoritate dicentis, praeſertim ad populum: nam in ſenatu, Videte, ſine arrogantiae culpa nemo diceret. eadem licentia ſupra cognoſcitur in eo: ſed pro ueſtri imperij dignitate, atque gloria, uidete, quem uobis animum ſuſcipiendum putetis. Illa uero etiam aliquanto maior: Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, ſic uobis turpiſsimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri, & conſeruare non poſſe.

ORATIO

QVONIAM de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Poteſt enim hoc dici; belli genus eſſe ita neceſſarium, ut ſit gerendum, non eſſe ita magnum, ut ſit pertimeſcendum. in quo maxime laborandum eſt, ne forte a uobis, quae diligentiſſime prouidenda ſunt; contempta eſſe uideantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & ſapientiſſimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque inſtructas, eſſe deletas; urbemq. Aſiae clariſſimam, nobiſq. amiciſſimam, Cyzicenorum, obſeſſam ab ipſo rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementiſſime, L. Luculli uirtute, aſſiduitate, conſilio, ſummis obſidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore claſſem magnam, & ornatam, quae, ducibus Sertorianis, ad Italiam ſtudio inflammato raperetur, ſuperatam eſſe atque depreſſam: magnas hoſtiū praeterea copias multis proelijs eſſe deletas: patefactumq. noſtris legionibus eſſe Pōtum, qui ante populo R. ex omni aditu clauſus eſſet: Sinopem, atque Amiſum, quibus in opidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata, atque referta, ceteraſq. urbes Ponti, & Cappadociae permultas uno aditu, atque aduentu eſſe captas: regem, ſpoliatum regno patrio, atque auito, ad alios ſe reges, atque alias gentes ſupplicem contuliſſe: atque haec omnia, ſaluis populi R. ſocijs, atque integris uectigalibus, eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis; atque ita reputo, ut hoc uos intelligatis, a nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſſae, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe laudatum. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cum haec ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. cognoſcite, Quirites: non enim ſine cauſſa quaeri uidetur. Primum, ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam praedicant in fuga fratris ſui membra in ijs locis, qua ſe parens perſequeretur, diſſipauiſſe; ut eorum collectio diſperſa, maerorq. patris celeritatem perſequendi retardaret. ſic Mithridates fugiens, maximam uim auri, atque argenti, pulcherrimarumq. rerum omnium, quas & a maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. haec dum noſtri colligunt omnia diligentius, rex ipſe e manibus effugit. ita illum in perſequendi ſtudio maeror, hos laetitia tardauit. Hunc in illo timore, & fuga Tigranes, rex Armenius, excepit, diffidentemq. rebus ſuis confirmauit, & afflictum erexit, perditumq. recreauit. cuius in regnum poſtea quam L. Lucullus cum exercitu uenit; plures etiam gentes contra imperatorem noſtrum concitatae ſunt. erat enim metus iniectus ijs nationibus quas numquam populus R. neque laceſſendas bello, neque tentandas putauit. erat etiam alia grauis, atque uehemens opinio, quae per animos gentium barbararum peruaſerat, fani locupletiſſimi, & religioſiſſimi diripiendi cauſſa in eas oras noſtrum exercitum eſſe adductum. ita nationes multae, atque magnae nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noſter autem exercitus, etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & praelijs uſus erat ſecundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac deſiderio ſuorum commouebatur. Hic iam plura non dicam fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis a militibus noſtris reditus magis maturus, quam proceſſus longior, quaereretur. Mithridates autem & ſuam manum iam confirmarat; & eorum, qui ſe ex eius regno collegerant, & magnis aduenticijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur, hoc iam fere ſic fieri ſolere acepimus, ut regum afflictae fortunae facile multorum opes alliciant ad miſericordiam, maximeq. eorum, qui aut reges ſunt, aut uiuunt in regno; quod regale ijs nomen magnum, & ſanctum eſſe uideatur. itaque tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis numquam eſt auſus optare. nam, cum ſe in regnum recepiſſet ſuum, non fuit eo contentus, quod ei praeter ſpem acciderat, ut illam, poſtea quam pulſus erat, terram umquam attingeret; ſed in exercitum ueſtrum, clarum, atque uictorem, impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, ſicut poetae ſolent, qui res Romanas ſcribunt, praeterire me ueſtram calamitatē; quae tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex proelio nuncius, ſed ex ſermone rumor afferret. Hic in ipſo illo malo, grauiſſimaq. belli offenſione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortaſſe potuiſſet, ueſtro iuſſu coactus, quod imperij diuturnitati modum ſtatuendum, ueteri exemplo, putauiſtis, partem militum, qui iam ſtipēdijs confectis erant, dimiſit, partem Glabrioni tradidit. Multa praetereo conſulto, ſed ea uos coniectura perſpicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant reges potentiſſimi, renouent agitatae nationes, ſuſcipiant integrae gentes, nouus imperator ueſter accipiat, uetere expulſo exercitu.

EXPLANATIO

CYZICENORVM, } pro Murena, pro Archia, Tacitus, Plutarchus, Appianus. CLASSEM *magnam* } cum qua Lucullus apud Tenedum pugnauit, auctore Cicerone pro Murena, pro Archia; uel apud Lemnum, non longe a Tenedo, teſtibus Plutarcho, & Appiano. DVCIBVS *Sertorianis*, }

a Sertorio

a Sertorio ad Mithridatem miſsis. amplificat, plures ſignificans, cum unus in ea pugna Sertorij dux fuerit. Plutarchus, Appianus. AD *Italiam ſtudio inflammato raperetur,*} quod pro Murena dixit: Cum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſsis Italiam, ſpe, atque animis inflata, peteret. PATEFACTVM Q.} Mithridate pulſo. pro Archia: Populus Romanus aperuit, Lucullo impetrante, Pontum, & regijs quondam opibus, & ipſa natura regionis uallatum. Quod hic dicit, Omni aditu clauſus. AD *alios reges* } ad generum Tigranem, Armeniae regem. ISTORVM,} Catulum, & Hortenſium praecipue ſignificat. QVI *huic obtrectant legi, atque cauſſae,*} Lucullo fauentes: cuius gloriam Pompeius, confecto Mithridatico bello, imminuit. SIMILITER} ut intelligatur, ſuadere me Maniliam legem reip. cauſſa, non, quo Luculli gloriae, partae maximis rebus geſtis, detractum quidquam uelim. EX *hoc loco eſſe laudatum.*} occaſione legis a C. Manilio promulgatae, Lucullum ex Roſtris optimates, duo potiſsimum a nobis appellati, laudauerant, legem uero diſſuaſerant. infra. EX *eodem Ponto Medea* } peruulgatas fabulas recitare, conſilij, & inſtituti noſtri non eſt. FRATRIS *ſui*} Abſyrti. ILLVM} Aeetam, Medeae patrem. FANI} Comana, Bellonae templum, ſignificat, cuius ſacerdos maieſtate, imperio, potentia, ſecundus a rege, conſenſu illius gentis habebatur; ut ait Hirtius de bello Alexandrino, Appianus in fine Mithridatici: quod Cicero etiam oſtendit ep. ad Catonem. Strabo duo Comana, eodem & urbis, & templi nomine, eidem deae dicata, in Ponto, & in maiore Cappadocia fuiſſe narrat lib. XII. id ſi ita eſt, de Pontico fano locutum hic eſſe Ciceronem crediderim. cum dicat, In eas oras, tamqam hoſtiles, & barbaras: nam Cappadocia Ariobarzani regi ſocio, atque amico parebat. VRBEM *ex Tigranis regno*} Tigranocerta. Plutarchus. MATVRVS,} citius, quam oportuit. IN *exercitum ueſtrum,*} a Lucullo diſcedente relictum, legatis commendatum, ut Mithridati iam uicto, ſi quid conaretur, obſiſterent. SICVT *poetae ſolent,*} Naeuius, qui primum Punicum bellum, Ennius, qui ſecundum uerſibus perſecutus eſt. Poetas Cicero nominat ex more potius, quam e ſententia Ariſtotelis, qui poetam negat eſſe, qui non fingit. Naeuio autem, & Ennio in rerum Romanarum hiſtoria fingere nihil licuit. ita nec Empedocles, phyſica ſcribens, Ariſtoteli poeta uidetur. NON *ex praelio nuncius,*} ὑπερβολικῶς. nam infra, expulſum dicit exercitum Romanum, non omnino deletum. VESTRO *iuſſu coactus,*} abrogato a uobis imperio. Appianus. STIPENDIIS *confectis*} cum annos iam decem militaſſent. GLABRIONI} quem ſucceſsiſſe Lucullo, iam diximus. INTEGRAE} neque laceſsitae bello, neque tentatae. ſupra: cuius in regnum poſtea quam Lucullus uenit, plures etiam gentes contra imperatorem noſtrum concitatae ſunt. NOVVS} non belli peritus, ut Lucullus, qui ſeptem iam annos in Aſia bellum geſſerat. VETERE *expulſo exercitu.*} de quo dixit: Sinite hoc loco, Quirites, praeterire me ueſtram calamitatem.

ORATIO

SATIS mihi multa uerba feciſſe uideor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. reſtat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus praeficiendo dicendum eſſe uideatur. Vtinam, Quirites, uirorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, ut haec uobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello praeficiendum putaretis. nunc uero, cum ſit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam uirtute ſuperarit: quae res eſt, quae cuiuſquam animum in hac cauſſa dubium facere poſſit? ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quattuor has res ineſſe oportere, ſciētiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior umquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui e ludo, atque pueritiae diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiae diſciplinam profectus eſt: qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator: qui ſaepius cum hoſte conflixit, quam quiſquam cum inimico concertauit: plura bella geſſit, quam ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quam alij concupiuerunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris nō alienis praeceptis, ſed ſuis imperijs, non offenſionibus belli, ſed uictorijs, non ſtipendijs, ſed triumphis eſt traducta. quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reip.? ciuile, Africanum, tranſalpinum, Hiſpanienſe miſtum ex ciuitatibus, atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale, uaria & diuerſa genera & bellorum, & hoſtium, non ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant in uſu militari poſitam, quae huius uiri ſcientiam fugere poſſit. Iam uero uirtuti Cn. Pompeij quae poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut uobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? non enim illae ſunt ſolae uirtutes imperatoriae, quae uulgo exiſtimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo: quae tanta ſunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, non fuerunt. teſtis eſt Italia, quam ille uictor L. Sulla huius uirtute, & conſilio confeſſus eſt liberatam. teſtis eſt Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilij explicauit. teſtis eſt Africa, quae magnis oppreſſa hoſtium copijs, eorum ipſorum ſanguine redundauit. teſtis eſt Gallia, per quā legionibus noſtris in Hiſpaniam iter, Gallorum internecione, patefactum eſt. teſtis eſt Hiſpania, quae ſaepiſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos proſtratosq. conſpexit. teſtis eſt iterum, & ſaepius Italia, quae cum ſeruili bello taetro periculoſoq. premeretur, ab hoc auxilium abſente expetiuit: quod bellum exſpectatione Pompeij attenuatum, atque imminutum eſt, aduentu ſublatum, ac ſepultum. teſtes uero iam omnes orae, atque omnes exterae gētes, ac nationes: denique

maria omnia tum uniuerſa, tum in ſingulis oris omnes ſinus, atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit praeſidium, ut tutus eſſet; aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui non ſe aut mortis, aut ſeruitutis periculo committeret? cum aut hieme, aut referto praedonum mari nauigaretur. hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuiſum, atque diſperſum, quis umquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici poſſe? quam prouinciam tenuiſtis a praedonibus liberam per hoſce annos? quod uectigal uobis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui praeſidio claſſibus ueſtris fuiſtis? quam multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quam multas aut metu relictas, aut a praedonibus captas urbes eſſe ſociorum? Sed, quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi R. longe a domo bellare, & propugnaculis imperij ſociorum fortunas non ſua tecta, defendere. Socijs ueſtris ego mare clauſum per hoſce annos dicam fuiſſe; cum exercitus noſtri Brundiſio numquam, niſi ſumma hieme, tranſmiſerint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus uenirent, captos querar, cum legati populi R. redempti ſint? Mercatoribus tutum mare non fuiſſe dicam; cum duodecim ſecures in praedonum poteſtatē peruenerint? Quid aut Colophonē, aut Samum, nobiliſſimas urbes, innumerabileſq. alias captas eſſe commemorem; cum ueſtros portus, atque eos portus, quibus uitam, & ſpiritum ducitis, in praedonū fuiſſe poteſtatem ſciatis? an uero ignoratis, portum Caietae celeberrimum, atque pleniſſimum nauiū, inſpectante praetore, a praedonibus eſſe direptum? ex Miſeno autem, eius ipſius liberos, qui cum praedonibus antea ibi bellum geſſerat, a praedonibus eſſe ſublatos: nam quid ego Hoſtienſe incōmodum, atque illam labem, atque ignominiam reip. querar, cum, prope inſpectantibus uobis, claſſis ea, cui conſul populi R. praepoſitus eſſet, a praedonibus capta, atque oppreſſa eſt? Pro dij immortales, tantam ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus, tam breui tempore, lucem afferre reip. potuit, ut uos, qui modo ante oſtium Tiberinum claſſem hoſtium uidebatis, ij nunc nullam intra Oceani oſtium praedonum nauem eſſe audiatis? Atque haec qua celeritate geſta ſint, quamquam uidetis, tamen a me in dicendo praetereunda non ſunt. Quis enim umquam, aut obeundi negotij, aut conſequēdi quaeſtus ſtudio, tam breui tempore, tot loca adire, tantos curſus conficere potuit, quā celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit, inde Sardiniam cū claſſe uenit, nondum tempeſtiuo ad nauigandum mari: atque haec tria frumentaria ſubſidia reip. firmiſſimis praeſidijs, claſſibuſq. muniuit. inde ſe cum in Italiam recepiſſet, duabus Hiſpanijs, & Gallia ciſalpina praeſidijs, ac nauibus confirmata, miſſis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemq. Graeciam nauibus, Italiae duo maria maximis claſſibus, firmiſſimiſq. praeſidijs adornauit: ipſe autem, ut a Brundiſio profectus eſt, undequinquageſimo die totam ad imperium populi R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui ubique praedones fuerunt, partim capti, interfectiq. ſunt, partim unius huius imperio, ac poteſtati ſe dediderunt. Idem Cretenſibus, cum ad eum uſque in Pamphiliam legatos, deprecatoreſq. miſiſſent, ſpem deditionis non ademit, obſideſq. imperauit. ita tātum bellum, tam diuturnum, tam longe lateq. diſperſum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparauit, ineunte uere ſuſcepit, media aeſtate confecit.

EXPLANATIO

EGo *enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quattuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem.* } loci communes, quales hi ſunt, orationem ab eo, qui rhetoricam artem doceat, prolixiorem, ab interprete breuiorem requirunt. Itaque memor inſtituti, muneriſq. mei, moderabor ſic, ut neque nihil omnino, neque pauciora, quam res poſtulet, attingam. SCIENTIAM *rei militaris*, } diuturna militia partam: quamquam nonnulli legendis libris, aut percunctando a peritis, cum ignari bellorum eſſent, praeclari duces euaſeruut. non enim omnes, qui bellica laude excelluerunt, ab ineunte aetate, aut a iuuentute in caſtris educati. contigerit hoc Alexandro magno, qui tot bella duce Philippo patre cognouit, tot uictorias uidit: Hannibali, cuius primam pueritiam pater Hamilcar Hiſpanienſibus bellis erudiuit: C. Mario, qui ad Numantiam Africano imperatore adoleſcens militiam exercuit: ipſi Cn. Pompeio, qui e ludo atque pueritiae diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus ad patris exercitum, atque in militiae diſciplinam profectus eſt. Alij uero, cum ante uirilem aetatem, aut nunquam, aut perquam raro bellis gerendis interfuiſſent, obſeruatione tamen earum rerum, quas a ſummis ducibus geſtas excellentis ingenij doctrinaeq. uiri ſcriptis expreſſas reliquerant, tantum in otio profecerunt, ut praeſtantiſsimorum poſtea ducum bellicam gloriam aſſecuti ſint. talem Cicero L. Lucullum deſcribit: cuius ingenio, memoriae, uirtuti praeclarum illud Acad. lib. 2. teſtimonium dedit. Ad Mithridaticum bellum miſſus a ſenatu, non modo opinionem uicit omnium, quae de uirtute eius erat, ſed etiam gloriam ſuperiorum. idq. eo fuit admirabilius, quod ab eo laus imperatoria non admodum exſpectabatur, qui adoleſcentiam in forenſi opera, quaeſturae diuturnum tempus in Aſiae pace conſumpſerat. ſed incredibilis quaedam ingenij magnitudo non deſiderauit indocilem uſus diſciplinam. itaque, cum totum iter, & nauigationem conſumpſiſſet partim in percunctando a peritis, partim rebus geſtis legendis, in Aſiam factus imperator uenit, cum eſſet Roma profectus rei militaris rudis, habuit enim diuinam quandam memoriam rerum. VIRTVTEM, } quam in duo genera diuidit, unum, quod ad bella proprie pertinet, de quo paullo poſt: Non enim illae ſunt ſolae uirtutes imperatoriae, quae uulgo exiſtimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo. Alterum, quod in moribus conſideratur; cuius partes ſunt, innocentia, temperantia, fides, facilitas, ingenium, humanitas: de quibus aliquanto poſt. Vtroque uirtutum genere qui excelluerint, perquam pauci in omni aetate ſunt inuenti.

exemplis una tantum Roma priſcis temporibus, cum aberat omnis luxus, & corruptrix illa animorum, corporumque uoluptas, ita floruit, ut plures propemodum praeſtantes omni laude uiros, uel ex una familia numerare liceat, quam quos multis ſaeculis reliquae ſimul omnes prouinciae tulerint. in Graecia quidem, tot celebrata ingenijs, praeter Thebanum Epaminondam, Ageſilaum Spartiatem, Themiſtoclem Athenienſem, paucos praeterea, qui cum fortitudine iuſtitiam, integritatemq. coniunxerint, quos habemus? Magna igitur Pompeij laus, qui talis, ac tantus exſtiterit: ſingularis autem in commemorandis eius uirtutibus Ciceronis eloquentia: ut uere dixerit illud in quadam ad Atticum epiſtola: Omnibus a me pictum, & expolitum artis coloribus. AVCTORITATEM,} uirtute partam, felicitate auctam. infra. Vehementer pertinere ad bella adminiſtranda, quid hoſtes, quid ſocij de imperatoribus ueſtris exiſtiment, quis ignorat? cum ſciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant; aut oderint, aut ament; opinione non minus famae, quam aliqua certa ratione commoueri. Africanus quidem ille maior, (ut alios omittam) Hannibale ſuperato, auctoritate tantum ualuit, ut, cum L. Scipio, frater eius, cum C. Laelio conſul eſſet, ageretúrq. in ſenatu de Aſia prouincia alterutri mandanda, in qua bellum cum Antiocho, opulentiſsimo rege, & cum Hannibale duce gerendum eſſe putabatur, inclinante ad Laelium ſenatu, ſurrexerit, & ſe cum fratre legatum iturum eſſe dixerit. qua uoce ſenatus commotus L. Scipioni Aſiam tradidit, in Africano prorſus omni rerum ſecundarum ſpe collocata. FELICITATEM,} fortunae donum, cuius eſt cum in omni re, tum in re militari poteſtas maxima. fortuna uero a Dijs immortalibus pendet: quo pluris etiam aeſtimanda. propterea diuinam Cicero ſortem appellat Phil. 3. & hic infra in hanc ſententiam egregie diſputat. Nec ſine cauſſa, cum de Pompeio deligendo loqueretur, ad ceteras res, quae in imperatore neceſſario requiruntur, hanc addendam putauit, ſaepe enim praeſtantibus uiris, cum cetera, quibus magnae res praeclare geruntur, adeſſent omnia, haec una defuit, adeoq. curſum uirtutis impedijt, nihil ut proſpere ſuccederet. inde illa ad filium Aeneae uox apud Virgilium:

> Diſce puer uirtutem ex me, uerumq. laborem,
> Fortunam ex alijs.

Et illa, item ad filium, Aiacis apud Sophoclem:

> ὦ παῖ, γένοιο μὲν πατρὸς εὐτυχέστερος,
> τὰ δ' ἄλλ' ὅμοιος, καὶ γένοιο μὲν οὐ κακός.

Iam Demoſthenes ἐν τῷ περὶ τῆς εἰρήνης non dubitat humanae ſapientiae felicitatem praeferre. ἣν συμπάσης, inquit, ἐγὼ τῆς ἐν ἀνθρώποις οὔσης δεινότητος, καὶ σοφίας ὁρῶ κρατοῦσαν. BELLO *maximo,*} ſociali. EXTREMA *pueritia*} pro Balbo: Qui pueritiae tempus extremum principium habuit bellorum, atque imperiorum maximorum. MILES *fuit ſummi imperatoris,*} patris eius. non Sullae. dux enim, non miles, ad Sullam profectus eſt. MAXIMI *exercitus,*} trium legionum. Plutarchus. QVI *ſaepius cum hoſte conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit: plura bella geſſit, quam ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quam ceteri concupiuerunt:*} egregius laudandi modus ex comparatione. ſimiliter pro Marcello. Nec uero disiunctiſsimas terras citius cuiuſquam paſsibus potuiſſe peragrari, quam tuis non dicam curſibus, ſed uictorijs luſtratae ſunt. CONCERTAVIT:} uerbis. nam, confligere, eſt armis contendere, unde illud ad Att. lib. III. Quia nunquam accidit, ut cum eo uerbo uno concertarem. CONFECIT,} adminiſtrauit. quamquam, conficere, plus quiddam eſt: nam exitum rei ſignificat. ad Att. lib. IV. Confecta Britannia, obſidibus acceptis. TRIVMPHIS} triumphauerat adhuc eques Romanus ex Africa de Hiarba, Numidiae rege, & ex Hiſpania debellatis hoſtibus reip. Sertorianis ducibus. Plutarchus, & alij. CIVILE,} Marianum. AFRICANVM} quo Cn. Domitium, & Hiarbam deuicit. TRANSALPINVM,} Gallicum: quod quale fuerit, paullo poſt oſtenditur. Et in ipſius Pompeij epiſtola ad ſenatum, quae legitur inter fragmenta Salluſtij, ſcripta ſunt haec. Nomine modo imperij a uobis accepto, diebus XL exercitum paraui: hoſteſq. in ceruicibus Italiae iam agētes, ab Alpibus in Hiſpaniam ſummoui: per eas iter aliud, atque Hannibal, nobis oportunius patefeci; recepi Galliam, Pyrenaeum. Appianus autem hoc amplius, iter ab eo patefactum in Alpibus, inter Padi & Rhodani fontes. MISTVM *ex ciuitatibus,*} quae a populo Romano ad Sertorium defecerant. EX *bellicoſiſſimis nationibus,*} Hiſpanis, & Luſitanis. SERVILE} a Spartaco gladiatore excitatum: cuius tamen confecti laus ad M. Craſſum proprie pertinet. Et hic Pompeio gratificatur, Craſsi laudem cum eo communicans. TESTIS *eſt Italia,*} ciuili bello liberata. SICILIA} in qua Marianarum partium ducem Cn. Carbonem oppreſsit. Plutarchus, Appianus. AFRICA,} in qua dixi iam ab eo deuictos eſſe Domitium, & Hiarbam regem. PER *quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter, Gallorum internecione, patefactum eſt.*} inter Padi, & Rhodani fontes, Romanis opportunius, quam quod Hannibal aperuerat. HISPANIA} in qua ſaepe cum Sertorio primum, deinde cum eius ducibus pugnauit. ITERVM} ciuili bello primum, deinde ſeruili. EXPETIVIT.} oratorie. confecto enim Hiſpanienſi bello, Pompeius in Italiam redibat, non quod ab eo abſente auxilium Italia expeteret. Plutarchus tamen, deletas a Pompeio ſeruorum reliquias, auctor eſt. TAM *uetus,*} ortum ante annos uiginti, Appiano teſte. NISI *ſumma hieme,*} piratarum metu. TRANSMISERINT} in Graeciam, aut ipſam Aſiam, contra Mithridatem. DVODECIM *ſecures,*} duos praetores, Sextilium, & Bilenum, ut ait Plutarchus, in prouinciam euntes. nam ſenis faſcibus in prouincijs praetores utebantur, binis in urbe. Polybius, Cicero agr. 2. Cenſorinus. VESTROS *portus, atque eos portus,*} iterato uerbo, portus, efficitur illa figura, de qua ſupra diximus in eo loco, Annum iam tertium & uigeſimum regnat, & ita regnat, ut ſe non Ponto. &c. QVIBVS *uitam, & ſpiritum ducitis,*} propter ea, quae uictus gratia in urbem aſsidue

 inuehuntur.

inuehuntur. IN *praedonum fuiſſe poteſtatem,*} pro poteſtate. de quo genere ſermonis diximus in ea pro Quinctio ad illum locum, Res eſſe in uadimonium coepit. INSPECTANTE *praetore,*} ignotum praetoris nomen. Sed hic praetor Caietae quid ageret, cum praetores in magiſtratu diſcedere non ſolerent, diuinare non poſſum: miſſum tamen a ſenatu ſuſpicor, ut piratas a Caietano litore arceret. quod factum non eſt: & ad eius praetoris contumeliam, Inſpectante praetore, dicitur. LIBEROS,} ſic ueteres, licet de uno tantum, loquebantur. exempla duo ſunt in Cluentiana, unum: Fratris liberos prius uita priuauit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt. Alterum: Cuius filium faceret heredem, eum tutorem liberis non adſcripſit. In ea de Prou. Si ad iucundiſsimos liberos, ſi ad clariſsimum generum redire properaret. Loquitur de C. Caeſare, qui unam filiam Iuliam, Pompeij Magni uxorem, habebat. Et Phil. I. per liberos eius, dixit, unum Antonij filium ſignificans. Hic autem, cum ait, Eius ipſius liberos, de una loquitur M. Antonij oratoris filia, auctore Plutarcho in Pompeio. CONSVL *populi Romani,*} uitat, omiſſo nomine, contumeliam. IAM *breui tempore,*} undequinquageſimo die: ut infra. alij piratas omnes quadraginta diebus a Pompeio deletos eſſe prodiderunt. INTRA *Oceani oſtium*} intra fretum Herculeum. BELLI *impetus nauigauit?*} poetice: ut illud infra: Venti, tempeſtateſq. obſecundarint. Et pro Coelio: Ex hac igitur domo progreſſa iſta mulier de ueneni celeritate dicere audebit? nonne ipſam domum metuet, ne quam uocem eliciat? non parietes conſcios, non noctem illam funeſtam, & luctuoſam perhorreſcit? Et pro Marcello: Parietes mediusfidius, C. Caeſar, ut mihi uidetur, huius curiae tibi gratias agere geſtiunt. Quibus in locis, cum ſenſus tribuatur inanimis rebus, exſiſtit quidam orationis decor, & quaedam poetarum propria uenuſtas, oratori nonnumquam, praeſertim in laudando, conceſſa. INDE *Sardiniam cum claſſe uenit,*} In Sardiniam, uel, Inde in Sardiniam, uidetur eſſe rectius. cum Sardinia non ſit proprium loci nomen. & ſubiungitur, Inde ſe cum in Italiam recepiſſet. DVO *maria*} ſuperum, & inferum. CRETENSIBVS,} cum quibus bellum gerebat Q. Metellus, cui poſtea cognomen ex uictoria fuit Cretico. VSQVE *in Pamphiliam*} quod infra dicit, In ultimas prope terras. Cretenſium, inquit, legati, cum in eorum inſula noſter imperator, exercituſq. eſſet, ad Cn. Pompeium in ultimas terras uenerunt, eiq. ſe omnes Cretenſium ciuitates dedere uelle dixerunt.

ORATIO

EST haec diuina atque incredibilis uirtus imperatoris: quid ceterae, quas paullo ante commemorare coeperam, quantae, atque quam multae ſunt? non enim ſolum bellandi uirtus in ſummo atque perfecto imperatore quaerenda eſt, ſed multae ſunt artes eximiae huius adminiſtrae comiteſq. uirtutis. Ac primum, quanta innocentia debent eſſe imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? quae, breuiter, quanta ſint in Cn. Pompeio, conſideremus ſumma enim omnia ſunt, Quirites; ſed ea magis ex aliorum contentione, quam ipſa per ſeſe, cognoſci, atque intelligi poſſunt. Quem enim poſſumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu ueneant centuriatus, atque uenerint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de rep. cogitare, qui pecuniam, ex aerario depromptam ad bellum adminiſtrandum, aut, propter cupiditatem prouinciae, magiſtratibus diuiſerit, aut, propter auaritiam, Romae in quaeſtu reliquerit? Veſtra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoſcere uideamini, qui haec fecerint. ego autem neminem nomino quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe uoluerit confiteri. itaque propter hāc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocumque uentum ſit, noſtri exercitus ferant, quis ignorat? itinera, quae per hoſce annos in Italia per agros, atque opida ciuium R. noſtri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius ſtatuetis quid apud exteras nationes fieri exiſtimetis. utrum plures arbitramini per hoſce annos militum ueſtrorum armis hoſtium urbes, an hibernis ſociorum ciuitates eſſe deletas? neque enim poteſt exercitum is continere imperator, qui ſe ipſum non continet; neque ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios in ſe ſeueros eſſe iudices non uult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones ſic in Aſiam peruenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed ne ueſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? Iam uero, quemadmodum milites hibernent, quotidie ſermones ac litterae perferuntur: non modo, ut ſumptum faciat in militem, nemini uis affertur, ſed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hiemis enim, non auaritiae, perfugium maiores noſtri in ſociorum, atque amicorum tectis eſſe uoluerunt.

EXPLANATIO

QVAS *paullo ante commemorare coeperam,*} coepit in eo loco, Non enim illae ſunt ſolae uirtutes imperatoriae, quae uulgo exiſtimantur. Quamquam, interpoſita uirtutum illarum narratione, mentionem earum, quae ad mores pertinent, hucuſque diſtulit. HVIVS *adminiſtrae, comiteſque uirtutis.*} quia uictoriam adiuuant. populi enim, harum uirtutum fama commoti, tali ſe tantoq. uiro libenter dedunt. QVANTA *innocentia*} iure orditur ab ea uirtute, quae reliquis antecellit, & quaſi familiam ducit. nam ut ceterae ſint uirtutes, ipſa praeſtat. CONTENTIONE,} comparatione. nam, contendere, interdum eſt comparare. or. 2. in Rullum. Opidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per riſum, ac per iocum contendent. CVIVS *in exercitu ueneant centuriatus, atque uenierint?*} non arbitror haec in Lucullum conferri, quem haud multo ante magnifice laudauit. & Lucullus ante aliquot annos contra Mithridatem

thridatem profectus erat: hic autem, quem Cicero deſcribit, paullo ante profectus uidetur. ſubiungit enim: Quid hunc hominem magnum, & amplum de rep. cogitare, qui pecuniam, ex aerario depromptam ad bellum adminiſtrandum, aut, propter cupiditatem prouinciae, magiſtratibus diuiſerit, aut, propter auaritiam Romae in quaeſtu reliquerit? Eodemq. pertinet, quod ſtatim ſequitur: Veſtra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoſcere uideamini, qui haec fecerint. Sed multo apertius aliquanto poſt: Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eos hoc anno cum imperio miſimus, iniurias, ac libidines. Potius igitur indicari crediderim Acilium Glabrionem; cui partem militum, ſucceſſori ſuo, a Lucullo iam eſſe traditam, ſupra dixit. Centuriatus ordo militiae fuit, quo centuriones, meritis inſignes, ornabantur MAGISTRATIBVS *diuiſerit,*} quo diutius, ipſis concedentibus, aut etiam adiuuantibus adminiſtrare prouinciam poſſet. iam enim increbuerat imperij prorogandi conſuetudo. ROMAE *in quaeſtu reliquerit?*} idem obijcit Piſoni his uerbis: Nonne ſeſtertium centies & octogies, quod quaſi uaſarij nomine, in uenditionē ei capitis adſcripſeras, ex aerario tibi attributum, Romae in quaeſtu reliquiſti? SIC *in Aſiam peruenerunt,*} piratico bello. hibernandum enim fuit in continenti.

ORATIO

AGE uero, ceteris in rebus quali ſit temperantia, conſiderate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem curſum inuentum putatis? non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quaedam gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt; ſed hae res, quae ceteros remorari ſolent, non retardarunt: non auaritia ab inſtituto curſu ad praedam aliquam reuocauit, non libido ad uoluptatem, non amoenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem: poſtremo ſigna, & tabulas, ceteraq. ornamenta Graecorum opidorum, quae ceteri tollenda eſſe arbitrantur, ea ſibi ille ne uiſenda quidem exiſtimauit. itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, ſicut aliquem non ex hac urbe miſſum, ſed de caelo delapſum, intuentur. nunc denique incipiunt credere, fuiſſe homines Romanos hac quondam abſtinentia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falſo memoriae proditum uidebatur. nunc imperij noſtri ſplendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non ſine cauſſa maiores ſuos tum, cum hac temperantia magiſtratus habebamus, ſeruire populo R. quam imperare alijs, maluiſſe. Iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberae querimoniae de aliorum iniurijs eſſe dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis eſſe uideatur. Iam, quantum conſilio, quantum dicendi grauitate, & copia ualeat, in quo ipſo ineſt quaedam dignitas imperatoria. uos, Quirites, hoc ipſo in loco ſaepe cognoſtis. Fidem uero eius inter ſocios quantum exiſtimari putatis, quam hoſtes omnium gentium ſanctiſſimam eſſe iudicarint? Humanitate iam tanta eſt, ut difficile dictu ſit, utrum hoſtes magis uirtutem eius pugnantes timuerint, an manſuetudinem uicti dilexerint. Et quiſquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc tranſmittendum ſit, qui ad omnia ueſtrae memoriae bella conficienda diuino quodam conſilio natus eſſe uideatur? Et, quoniam auctoritas multum in bellis quoque adminiſtrandis, atque imperio militari ualet: certe nemini dubium eſt, quin ea in re idem ille imperator plurimum poſſit. uehementer autem pertinere ad bella adminiſtranda, quid hoſtes, quid ſocij de imperatoribus ueſtris exiſtiment, quis ignorat, cum ſciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant; aut oderint, aut ament; opinione non minus famae, quam aliqua certa ratione, commoueri? Quod igitur nomen umquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius res geſtae pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam praeclara iudicia feciſtis? an uero ullam uſquam eſſe oram tam deſertam putatis quo non illius diei fama peruaſerit, cum uniuerſus populus R. referto foro, repletisq. omnibus templis, ex quibus hic locus conſpici poteſt, unum ſibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depopoſcit? itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas ualeat in bello; ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla ſumantur: qui quo die a uobis maritimo bello praepoſitus eſt imperator, tanta repente uilitas annonae ex ſumma inopia, & caritate rei frumentariae conſecuta eſt unius ſpe, & nomine, quantam uix ex ſumma ubertate agrorum diuturna pax efficere potuiſſet. Iam uero, accepta in Ponto calamitate ex eo proelio, de quo uos paullo ante inuitus admonui, cum ſocij pertimuiſſent, hoſtium opes, animiq. creuiſſent; cum ſatis firmum praeſidium prouincia non haberet; amiſiſſetis Aſiam, Quirites, niſi ipſum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R. attuliſſet. huius aduentus Mithridatem, inſolita inflammatum uictoria, continuit, & Tigranem, magnis copijs minitantem Aſiae, retardauit. Et quiſquam dubitabit, quid uirtute profecturus ſit, qui tantum auctoritate profecerit? aut quam facile imperio, atque exercitu ſocios, & uectigalia conſeruaturus ſit, qui ipſo nomine, ac rumore defenderit? Age uero, illa res quantam declarat eiuſdem hominis apud hoſtes populi R. auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamq. diuerſis, tam breui tempore omnes una huic ſe dediderunt? quod Cretenſium legati, cum in eorum inſula noſter imperator; exercitusq. eſſet, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras uenerunt, eiq. ſe omnes Cretenſium ciuitates dedere uelle dixerunt? Quid? idem ipſe Mithridates non ne ad eundem Cn. Pompeium legatum uſque in Hiſpaniam miſit? eumq. Pompeius legatum ſemper iudicauit; ij quibus ſemper erat moleſtum ad eum potiſſimum eſſe miſſum, ſpeculatorem, quam legatum, iudicare maluerunt. Poteſtis igitur iam conſtituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis poſtea rebus geſtis, magnisq. ueſtris iudicijs amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes ualituram eſſe exiſtimetis.

EXPLA-

EXPLANATIO

IN. VLTIMAS *terras*} in Phamphiliam, de qua infra dicit, In ultimas prope terras. NON *auaritia*} & Plutarchus, & alij, hoc eum uitio liberant. tantum enim abfuit a continuandae poſſeſsionis cupiditate, ut nullum umquam fundum a uicinis emere uoluerit. NVNC *denique incipiunt credere,*} credimus enim cognita re potius, quam audita. ILLIS *gentibus lucet:*} obſcuratus intermiſsione uirtutum. IAM *uero ita faciles aditus ad eum priuatorum,*} ſi propoſitus earum artium ordo, quae, praeter bellandi uirtutem, in ſummo imperatore ſunt quaerendae, ſeruandus eſt: non hic facilitatis, uerum fidei laudandae locus erat. QVANTVM *conſilio,*} conſilium hic appellat, quod ſupra ingenium. grauitas enim, & copia dicendi, ab ingenio maxime proficiſcitur. Sed quia ſine conſilio, atque prudentia nihil fit, ideo conſilium uocauit ad maiorem Pompeij laudem. ingenium enim naturae bonum eſt, non uoluntatis, & induſtriae. HOC *ipſo in loco ſaepe cognoſtis.*} cum eum de Roſtris concionantem audiretis. HOSTES *omnium gentium,*} piratae, qui cum omnibus gentibus bellum gerunt, praedam undecumque capientes. Itaque paullo poſt, commune omnium gentium bellum appellat. SANCTISSIMAM *eſſe iudicarint?*} quia ſe illi tradiderunt, hoſtile nihil timentes. VIRTVTEM *eius*} bellandi uirtutem ſignificat: manſuetudinem autem ut artem huius adminiſtram, comitemq. uirtutis agnoſcit. ET *quiſquã dubitabit,*} pro, dubitandum non eſt: ut paullo poſt: Et quiſquam dubitabit, quid uirtute profecturus ſit, qui tantum auctoritate profecerit? TRANSMITTENDVM *ſit,*} deferendum ſit. hoc uerbo fortaſſe uſus eſt, habita abſentis Pompeij ratione, cui quaſi mitti bellum oportet. IN *bellis quoque adminiſtrandis,*} non ſolum in urbe. TANTA, *& tam praeclara iudicia feciſtis?*} delatis ad eum ſummis imperijs, in quibus maritimi belli cura fuit. ILLIVS *diei*} quo legem de Pompeio contra piratas mittendo A. Gabinius tribunus pl. tulit. HIC *locus*} Roſtra. COMMVNE *omnium gentium bellum*} piraticum. INVITVS *admonui,*} non diſſerui multis uerbis, ne ueſtram uobis calamitatem ante oculos ponerem, ſed paucis admonui: ne quid ſcilicet eiuſmodi, uobis cauentibus, in poſterum poſſet accidere. ſupra: Sinite hoc loco, Quirites, ſicut poetae ſolent, qui res Romanas ſcribunt, praeterire me ueſtram calamitatem; quae tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex proelio nuncius, ſed ex ſermone rumor afferret. NON *haberet;*} diſcedente Lucullo iuſſu ueſtro. IPSVM *id temporis*} eo ipſo tempore. DIVINITVS} non humano conſilio. non enim Aſiae Pompeio, ſed maritimi belli adminiſtratio tradita fuerat. FORTVNA *populi Romani*} & hic ſatis conſtat, cum dixerit, Diuinitus, poteſtatis deorum immortalium fortunam eſſe. ATTVLISSET} actionem fortunae dat, ut animatae rei. ſic pro Milone. Dura mihi medius fidius fortuna populi Romani, & crudelis uidebatur, quae tot annos illũ in hanc remp. inſultare uideret, & pateretur. INSOLITA} cum antea uictus eſſet a Sulla, a Murena, a Lucullo. CONTINVIT,} hoc eſt, quod ſupra dicit: Cuius aduentu ipſo, atque nomine, tametſi illum ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos. RETARDAVIT.} continuit, de propinquo hoſte Mithridate dixit: Retardauit, de Tigrane, qui longius aberat. Mithridatis enim, non Tigranis, illa uictoria fuit. ET *quiſquam dubitabit, quid uirtute profecturus ſit, qui tantum auctoritate profecerit?*} optima ratio. nam ſi auctoritas, uirtute iam parta, aliquid prodeſt: quis dubitet, quin ipſa uirtus profutura multum ſit? NOSTER *imperator,*} Q. Metellus. IN *ultimas prope terras*} in Phamphiliam. AD *eum potiſsimum*} cum tamen ſimul cum eo Q. Metellus Pius imperio pari contra Sertorium bellum gereret POSTEA} poſt Hiſpanienſe bellum. REBVS *geſtis*} contra piratas. VESTRIS *iudicijs*}. & hoc referri neceſſe eſt ad maritimum bellum, populi ſuffragijs ei mandatum Gabinia lege.

ORATIO

RELIQVVM eſt, ut de felicitate, quam praeſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe & commemorare de altero poſſumus, ſicut aequum eſt homini de poteſtate deorum, timide, & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatoribus, non ſolum propter uirtutem, ſed etiam propter fortunam ſaepius imperia mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. fuit enim profecto quibuſdam ſummis uiris quaedam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi; non ut in illius poteſtate fortunam poſitam eſſe dicam; ſed ut praeterita meminiſſe, reliqua ſperare uideamur: ne aut inuiſa dijs immortalibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe uideatur. itaque non ſum praedicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiaeque, terra, marique, quantaq. felicitate geſſerit; ut eius ſemper uoluntatibus non modo ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam uenti tempeſtateſq. obſecundarint: hoc breuiſſime dicã, neminem unquam tam impudentem fuiſſe, qui a dijs immortalibus tot & tãtas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerũt. quod ut illi proprium, ac perpetuum ſit, Quirites, cum cõmunis ſalutis, atque imperij, tum ipſius hominis cauſa, ſicuti facitis, uelle, & optare debetis. Quare, cum & bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit; ita magnum, ut accuratiſſime ſit adminiſtrandum; et cum ei imperatorem praeficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſciẽtia, ſingularis uirtus, clariſſima auctoritas, egregia for-

tuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tātum boni, quod a dijs immortalibus oblatum, & datum eſt, in remp. conſeruandam, atque amplificandam conferatis? Quod ſi Romae Cn. Pompeius priuatus eſſet hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. nunc, cum ad ceteras ſummas utilitates haec quoque opportunitas adiungatur, ut in ijs ipſis locis adſit; ut habeat exercitum; ut ab ijs, qui habent, accipere ſtatim poſſit: quid exſpectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cetera ſumma cum ſalute reip. commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium cōmittimus?

EXPLANATIO

QVAM *praeſtare de ſe ipſo nemo poteſt,* } nemo ſibi poteſt felicitatem conficere: non eſt in cuiuſquam hominis poteſtate felicitas: pendet enim a dijs immortalibus, & in eorum poteſtate ſita eſt. nam & ſaepe recte ac prudenter agentibus euenta parum proſpere ſuccedunt: & contra, qui conſilio ac prudentia minus ualent, ijs interdum ſecunda ſunt omnia. quo probatur, neminem a ſe ipſo felicitatem praeſtare poſſe, idq. deorum eſſe bonum, & ab ijs uel dari, uel auferri. TIMIDE, } ne, quod eſt deorum, homini tribuiſſe uidear. PAVCA } ideo pauca, quia timide. MAXIMO, *Marcello, Scipioni,* } Q. Fabio Maximo Cunctatori: M. Claudio Marcello, qui primus docuit Hannibalem poſſe uinci: P. Cornelio Scipioni, Paulli filio: hunc enim potius, quam ſuperiorem, ſignificari puto. INVISA } ſi fortunam in Pompeij poteſtate poſitam fuiſſe dicam, quae deorum in poteſtate poſita eſt. INGRATA } ſi nec praeterita meminiſſe, nec reliqua ſperare uideamur. VENTI, *tempeſtateſq. obſecundarint:* } & hoc poeticum, ut illud ſupra, Belli impetus nauigauit. SICVTI *facitis,* } quod imperia, ad illum a uobis extra ordinem delata, declarant.

ORATIO

AT. ENIM uir clariſſimus, reip. & ueſtris beneficijs ampliſſimis affectus, Q. Catulus, itemq. ſummis ornamentis honoris, fortunae, uirtutis, ingenij praeditus Q. Hortenſius, ab hac ratione diſſentiunt. quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ualuiſſe, & ualere oportere confiteor: ſed in hac cauſſa, tametſi cognoſcitis auctoritates contrarias fortiſſimorū uirorum, & clariſſimorum, tamen, omiſſis auctoritatibus, ipſa re & ratione exquirere poſſumus ueritatem, atque hoc facilius, quod ea omnia, quae adhuc a me dicta ſunt, ijdem iſti uera eſſe concedunt; & neceſſarium bellum eſſe, & magnum; & in uno Cn. Pompeio ſumma eſſe omnia. Quid igitur ait Hortenſius? ſi uni omnia tribuenda ſunt, unum digniſſimum eſſe Pompeium; ſed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obſoleuit iam iſta oratio, re multo magis, quam uerbis, refutata. nam tu idem, Q. Hortenſi, multa, pro tua ſumma copia, ac ſingulari facultate dicendi, & in ſenatu contra uirum fortem A. Gabinium grauiter, ornateq. dixiſti, cum is de uno imperatore contra praedones conſtituendo legem promulgaſſet: & ex hoc ipſo loco permulta idem cōtra legem uerba feciſti. quid tum, per deos immortales, ſi plus apud populum R. auctoritas tua, quam ipſius populi R. ſalus, & uera cauſſa ualuiſſet, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terrae imperium teneremus? an tibi tum imperium eſſe hoc uidebatur, cum populi R. legati, praetores, quaeſtoreſque capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu & priuato, & publico prohibebamur? cum ita clauſa erant nobis omnia maria, ut neque priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire poſſemus? quae ciuitas antea umquam fuit, non dico Athenienſium, quae ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur; non Carthaginienſium, qui permultum claſſe, maritimiſq. rebus ualuerunt, non Rhodiorum, quorum uſque ad noſtram memoriam diſciplina naualis, & gloria remanſit; quae ciuitas antea umquam tam tenuis, quae tam parua inſula fuit, quae non portus ſuos, & agros, & aliquam partem regionis, atque orae maritimae per ſe ipſa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam, ille populus R. cuius uſque ad noſtram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanſerat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis, ſed dignitatis, atque imperij caruit. nos, quorum maiores Antiochum regem claſſe, Perſenq. ſuperarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginiēſes, homines in maritimis rebus exercitatiſſimos, paratiſſimoſq. uicerunt, ij nullo in loco iam praedonibus pares eſſe poteramus. nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus, ſed omnes ſocios in ultimis oris auctoritate noſtri imperij ſaluos praeſtare poteramus, tum cum inſula Delos, tam procul a nobis in Aegaeo mari poſita, quo omnes undique cum mercibus atque oneribus cōmeabant, referta diuitijs, parua, ſine muro, nihil timebat; ijdem non modo prouincijs, atque oris Italiae maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiā Appia tum uia carebamus. & his temporibus non pudebat magiſtratus populi R. in hunc ipſum locum adſcēdere, cum eum uobis maiores ueſtri exſuuijs nauticis, & claſſium ſpolijs ornatum reliquiſſent. Bono te animo tum, Q. Hortenſi, populus R. & ceteros, qui erant in eadem ſententia, dicere, exiſtimauit ea, quae ſentiebatis, ſed tamen in ſalute communi idem populus R. dolori ſuo maluit, quam auctoritati ueſtrae, obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miſeria, ac turpitudine liberauit, ſed etiam effecit, ut aliquando uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra mariq. imperare. Quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, an ne Pompeio, an utrique? id quod eſt uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac poſtulanti? utrum, ille, qui poſtulat legatum ad tantum bellum, quem uelit, idoneus non eſt, qui impetret, cum ceteri ad expilandos ſocios, diripiendaſq. prouintias, quos uoluerunt, legatos eduxerint: an ipſe, cuius lege ſalus ac dignitas populo R. atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriae eius imperatoris, atque

eius

eius exercitus, qui conſilio ipſius, atque periculo eſt conſtitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Coelius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris cauſſa nomino, cum tribuni pl. fuiſſent, anno proximo legati eſſe, potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam praecipuo iure eſſe deberet. de quo legando ſpero conſules ad ſenatum relaturos. qui ſi dubitabunt, aut grauabuntur: ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiuſquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus, fretus uobis, ueſtrum ius, beneficiumq. defendam: neque, praeter interceſſionem, quidquam audiam: de qua, ut arbitror, iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam, quid liceat, conſiderabunt. mea quidem ſententia, Quirites, unus A. Gabinius, belli maritimi, rerumq. geſtarum auctor, comes Cn. Pompeio adſcribitur: propterea quod alter uni id bellum ſuſcipiendum ueſtris ſuffragijs detulit: alter delatum, ſuſceptumq. confecit.

EXPLANATIO

FORTVNAE,} propter nobilitatem. VIRTVTIS,} propter integritatem, & prudentiam. INGENII,} propter eloquentiam. OBSOLEVIT} iam non ualet, iam locum non habet. RE} exemplis. LEGATI, *praetores,*} de quibus ſupra. NIHIL *timebat;*} opibus freta populi Romani. APPIA *uia*} quae cum ſit propinqua mari, per eam iter habere, piratis mare tenentibus, ſine periculo non licebat. DOLORI *ſuo*} propter incommoda a praedonibus accepta. ESSE *potuerunt:*} contra morem. TAM *diligentes?*} negant enim anno poſt tribunatum proximo tribunum pl. eſſe poſſe. INIMICVM *edictum,*} ſi quis edixerit, ne quis ad ſenatum, praeter conſules, referre poſsit. VESTRVM *ius, beneficiumq.*} in lege Gabinia ſcriptum arbitror fuiſſe, ut Pompeius, quos ipſe uellet, legatos poſtularet. PRAETER *interceſſionem,*} blanditur populo, cum ſe ſolis tribunis pl. intercedentibus ceſſurum eſſe dicit. QVI *minantur,*} ſe interceſſuros, aut, alij ut intercedant, operam daturos. QVID *liceat,*} contra ius, beneficiumq. ueſtrum.

ORATIO

RELIQVVM *eſt, ut de Q. Catuli auctoritate, & ſententia dicendum eſſe uideatur. qui cum ex uobis quaereret, ſi in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, ſi quid de eo factum eſſet, in quo ſpem eſſetis habituri; cepit magnum ſuae uirtutis fructum, ac dignitatis, cũ omnes prope una uoce, in eo ipſo uos ſpem habituros eſſe, dixiſtis. etenim talis eſt uir, ut nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere poſſit. ſed in hoc ipſo ab eo uehementiſſime diſſentio, quod, quo minus certa eſt hominum, ac minus diuturna uita, hoc magis reſp. dum per deos immortales licet, frui debet ſummi hominis uita, atque uirtute. At enim nihil noui fiat contra exempla, atque inſtituta maiorum. Non dico hoc loco, maiores noſtros ſemper in pace conſuetudini, in bello utilitati paruiſſe, ſemper ad nouos caſus temporum, nouorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hiſpanienſe, ab uno imperatore eſſe confecta, duas urbes potentiſſimas, quae huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione eſſe deletas: non commemorabo, nuper ita uobis patribusq. ueſtris eſſe uiſum, ut in uno C. Mario ſpes imperij poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum adminiſtraret: in ipſo Cn. Pompeio, in quo noui conſtitui nihil uult Q. Catulus, quam multa ſint noua, ſummaq. Catuli uoluntate conſtituta, recordamini. quid tam nouum, quam, adoleſcentulum priuatum, exercitum difficili reip. tẽpore conficere? confecit: huic praeeſſe? praefuit: rem optime ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tam praeter conſuetudinem, quam, homini peradoleſcenti, cuius a ſenatorio gradu aetas longe abeſſet, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumq. in ea adminiſtrandum? fuit in his prouincijs ſingulari innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum confecit: uictorem exercitum deportauit. Quid uero tam inauditum, quam equitem R. triumphare? at eam quoque rem populus R. non modo uidit, ſed etiam ſtudio omni uiſendam putauit. Quid tam inuſitatum, quam ut, cum duo conſules clariſſimi, fortiſſ.miq. eſſent, eques R. ad bellum maximum, formidoloſiſſimumq. pro conſule mitteretur? miſſus eſt. quo quidem tempore, cum eſſet non nemo in ſenatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro conſule; L. Philippus dixiſſe dicitur, non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendae ſpes conſtituebatur, ut duorum conſulum munus unius adoleſcentis uirtuti committeretur. Quid tam ſingulare, quam ut, ex S. C. legibus ſolutus, conſul ante fieret, quam ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet? Quid tam incredibile, quam ut iterum eques R. ex S. C. triumpharet? Quae in omnibus hominibus noua, poſt hominum memoriam conſtituta ſunt, ea tam multa non ſunt, quam haec, quae in hoc uno homine uidimus. Atque haec tot exempla, tanta, ac tam noua, profecta ſunt in eundem hominem a Q. Catulo, atque a ceterorum eiuſdem dignitatis ampliſſ.morum hominum auctoritate. Quare uideant, ne ſit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate a uobis comprobatam ſemper eſſe, ueſtrum ab illis de eorum homine iudicium, populiq. R. auctoritatem improbari: praeſertim cum iam ſuo iure populus R. in hoc homine ſuam auctoritatem uel contra omnes, qui diſſentiunt, poſſit defendere: propterea quod, iſtis reclamantibus, uos unum illum ex omnibus delegiſtis, quem bello praedonum praeponeretis. hoc ſi uos temere feciſtis, & reip. parum conſuluiſtis: recte iſti ſtudia ueſtra ſuis conſilijs regere conantur. ſin autem uos plus tum in rep. uidiſtis, uos, his repugnantibus, per uoſmetipſos dignitatem huic imperio, ſalutem orbi terrarum attuliſtis: aliquando iſti principes & ſibi, & ceteris populi R. uniuerſi auctoritati parendum eſſe fateantur. Atque in hoc bello Aſiatico, & regio non ſolum militaris illa uirtus, quae eſt in Cn. Pompeio ſingularis, ſed aliae quoque uir-*

tutes

tutes animi multae, & magnae requiruntur. Difficile eſt, in Aſia, Cilicia, Lycia, Syria, regnisq. exterarum nationum ita uerſari ueſtrũ imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoſte, ac de laude, cogitet. deinde, etiam, ſi qui ſunt, pudore, ac temperantia, moderatiores, tamen, eos eſſe tales, propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio miſimus, iniurias, ac libidines. quod enim fanum putatis in illis terris, noſtris magiſtratibus religioſum, quam ciuitatem ſanctam, quam domum ſatis clauſam, ac munitam fuiſſe? urbes iam locupletes, ac copioſae requiruntur, quibus cauſſa belli, propter diripiendi cupiditatem, inferatur. Libenter haec coram Q. Catulo, & Q. Hortenſio diſputarem, ſummis, & clariſſimis uiris. nouerunt enim ſociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro ſocijs uos contra hoſtes exercitum mittere putatis, an, hoſtium ſimulatione, contra ſocios, atque amicos? quae ciuitas eſt in Aſia, quae non modo unius imperatoris, aut legati, ſed unius tribuni mil. animos, ac ſpiritus capere poſſit? Quare, etiam ſi quem habetis, qui collatis ſignis exercitus regios ſuperare poſſe uideatur: tamen, niſi erit idem, qui ſe a pecunijs ſociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaq. regia manus, oculos, animum cohibere poſſit, non erit idoneus, qui ad bellum Aſiaticum, regiumq. mittatur. ecquam putatis ciuitatem pacatam fuiſſe, quae locuples ſit? ecquam eſſe locupletem, quae iſtis pacata eſſe uideatur? ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium, non ſolum propter rei militaris gloriam, ſed etiam propter animi continentiam, requiſiuit. uidebat enim populum R. non locupletari quotannis pecunia publica, praeter paucos, neque eos quidquam aliud aſſequi claſſium nomine, niſi ut, detrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus condicionibus proficiſcantur, ignorant uidelicet iſti, qui ad unum deferenda eſſe omnia non arbitrantur. quaſi uero Cn. Pompeium non cum ſuis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum eſſe uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unus inuentus ſit, quem ſocij in urbes ſuas cum exercitu ueniſſe gaudeant. Quod ſi auctoritatibus hanc cauſſam, Quirites, confirmandam putatis; eſt uobis auctor, uir bellorum omnium, maximarumq. rerum peritiſſimus, P. Seruilius; cuius tantae res geſtae terra, mariq. exſtiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor uobis grauior eſſe nemo debeat: eſt C. Curio, ſummis ueſtris beneficijs, maximisq. rebus geſtis, ſummo ingenio, & prudentia praeditus: eſt Cn. Lentulus, in quo omnes, pro ampliſſimis ueſtris honoribus, ſummum conſilium, ſummam grauitatem eſſe cognoſcitis: eſt C. Caſſius, integritate, uirtute, conſtantia ſingulari. Quare uidete, num horum auctoritatibus illorum orationi, qui diſſentiunt, reſpondere poſſe uideamur

EXPLANATIO

SI QVID *de eo factum eſſet,*} ſi quid humanitus ei contigiſſet: ſi obijſſet. ominis cauſſa, mortis mentionem uitauit. IN. EO *ipſo*} idem Valerius Max. & Plutarchus. NON *dico hoc loco,*} figura beneuolum, promiſſa breuitate, auditorem reddens, & eadem attentum, quia maius aliquid, quam quod omittit, pollicetur. huius generis illud eſt or. I. in Rullum. Non queror diminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturae, atque damni: praetermitto illa, quae nemo eſt, quin grauiſsime & ueriſsime conqueri poſsit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani poſſeſsionem, ſubſidium annonae, horreum belli, ſub ſigno, clauſtrisq. reip. poſitum uectigal ſeruare non potuiſſe; eum denique nos agrum P. Rullo conceſsiſſe, qui ager ipſe per ſeſe & Sullanae dominationi, & Gracchorum largitioni reſtitiſſet: non dico, ſolum hoc in rep. uectigal eſſe, quod, amiſsis alijs, remaneat, intermiſsis non conquieſcat; in pace niteat, in bello non obſoleſcat; militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat: praetermitto omnem hanc orationem, & concioni reſeruo: de periculo ſalutis, ac libertatis loquor. PVNICVM, *& Hiſpanienſe,*} quorum altero Carthaginem ipſam, altero Numantiam Africanus, Paulli filius, deleuit: cum ei ſemel ante tempus, uetere lege praeſcriptum, aedilitatem petenti, conſulatus mandatus eſſet; iterum autem contra eam legem, quae uetabat quemquam iterum conſulem fieri. NVPER} Nuper dicit, cum de patrum aetate loquatur. BELLVM *adminiſtraret*} continuatis in eo contra legem conſulatibus. ADOLESCENTVLVM *priuatum,*} annos natum uigintitres. Plutarchus. EXERCITVM} legiones tres. DIFFICILI *reip. tempore*} Italico bello, periclitante rep. CVIVS *a Senatorio gradu aetas longe abeſſet,*} ante annũ aetatis XXIV. multos enim menſes in bello conſumpſit, modo uictus, modo uictor. triumphauit autem anno XXIV. ut in Epitome, & Eutropio legitur. IMPERIVM, *& exercitum dari?*} ut in Sicilia contra Carbonem, in Africa contra Domitium, & Hiarbam, Numidiae regem, bellum gereret. EQVITEM *Romanum triumphare?*} Ex Africa, de Hiarba rege, L. Sulla dictatore, qui reuertenti ad urbem obuiam prodiit, & magnum appellauit. Plinius lib. VII. Pompeius, Sicilia recuperata, Africa tota ſubacta, Magniq. nomen ſpolio inde capto, eques Romanus, id quod ante nemo, curru triumphali praeuectus eſt. SED *etiam ſtudio omni uiſendam putauit.*} arbitror hoc dici, quia triumphus ei extra ordinem datus eſt, cum eſſet adoleſcentulus, nondum ſenator. DVO *conſules*} D. Brutus, & Mam. Aemilius. AD *bellum maximum*} Sertorianum, cui dux unus ſufficere Q. Metellus Pius non uidebatur. PROCONSVLE} proconſulari imperio, ut Metello par eſſet. MITTERETVR.} a ſenatu. nam a populo imperium non accepit. Phil. 2. Sertorianum bellum a ſenatu priuato datum eſt, quia conſules recuſabant: cum L. Philippus pro conſulibus ſe eum mittere dixit, non pro conſule. Hoc eſt, cur ipſe ad ſenatum ſcripſerit: Nomine modo imperij a uobis accepto, diebus XL. exercitum paraui. EX. *S. C. legibus ſolutus*} decem enim annis ante quam ei per leges liceret, quaeſtura nondum geſta, ex equite Romano conſul factus eſt. QVAM *ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet:*} nullum enim antea

magiſtratum, ne quaeſturam quidem, neque ceperat, neque per leges ei capere licuerat. V t *iterum eques Romanus ex S. C. triumpharet?* } ex Hiſpania, cum antea triumphaſſet ex Africa. Ex S. C. autem, quia miſſus eſt in Hiſpaniam a ſenatu, non a populo. P o s t *hominum memoriam* } omnibus ſaeculis. A Q. c a t v l o, } qui nunc Maniliam legem diſſuadet. A l i a e *quoque uirtutes animi multae,* } ut temperantia. artes appellauit ſupra, non uirtutes. H o c *anno* } omiſſo nomine, Glabrionem carpit. V i d e b a t *enim populus Romanus non locupletari quotannis pecunia publica, praeter paucos,* } de mendo conuenit inter omnes: correctio non eadem omnibus arridet. mihi quidem haec, uel ideo fortaſſe, quia noſtra, uel quod optimam habere ſententiam, nec tamen a litterarum ſimilitudine longius diſcedere uidetur, minime diſplicet. Videbat enim, populi Romani nomine locupletari quotannis pecunia publica praetores paucos. Vt ita dicat, populi Romani nomine, quemadmodum ſtatim, claſsium nomine. aut, ſi quem offendit iteratio eiuſdem uerbi: cuius tamen generis exempla ſaepe occurrunt: conſideret, an hoc ſit rectius: Videbat enim ~~praetores noſtros locupletari~~ quotannis pecunia publica, praeter paucos. Quae non ita magna mu~~tatio eſt.~~ nam ~~& populus Romanus, P. R. & praetor~~, P R. duabus litteris aeque ſcribebatur. Videbat, certe ad oram maritimam potius, quam ad populum Romanum, referri decet. Q v i b v s *iacturis,* } empta prouincia. quod ſequenti uerbo, condicionibus, comprobatur. I g n o r a n t *uidelicet iſti,* } ironia. dixit enim paullo ante: Nouerunt ſociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiunt. Q v i. *ad unum deferenda eſſe omnia non arbitrantur.* } hoc ſupra tribuit Hortenſio. P. s e r v i l i v s } Iſauricus, ab Iſauris in Cilicia deuictis. nota hiſtoria. C. c v r i o } qui de Dardanis ex Macedonia triumphauit. In Piſonem, Frontinus, Florus, alij. C n. l e n t v l v s, } Clodianus, qui conſul fuerat cum L. Gellio. C. c a s s i v s, } is, opinor, qui ante Lentulum anno proximo conſul fuit: ut tres conſulares nominet, quorum auctoritas in lege ſuadenda magni apud populum Romanum debet eſſe ponderis. quamquam, ut Lentulo praeponeretur, temporis ratio poſtulauit. ſed hoc ſupra quoque notauimus. in facilitate contra propoſitum ordinem fidei praepoſita.

O R A T I O

*Q*V a e *cum ita ſint, C. Manili; primum iſtam tuam & legem, & uoluntatem, & ſententiam laudo, uehementiſſimeq. comprobo: deinde te hortor, ut, auctore populo R. maneas in ſententia, ne ue cuiuſquam uim, aut minas pertimeſcas. primum in te ſatis eſſe animi, conſtantiaeq. arbitror: deinde, cum tantam multitudinem, cum tanto ſtudio adeſſe uideamus, quantam non iterum in eodem homine praeficiendo uidimus; quid eſt, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me eſt ſtudij, conſilij, laboris, ingenij; quidquid hoc beneficio populi R. atque hac poteſtate praetoria, quidquid auctoritate, fide, conſtantia poſſum; id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo R. polliceor, & defero: teſtorq. omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq. praeſident, qui omnium mentes eorum, qui ad remp. adeunt, maxime perſpiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiuſquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc cauſſam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiuſquam amplitudine aut praeſidia periculis, aut adiumenta honoribus quaeram: propterea quod pericula facile, ut hominem praeſtare oportet, innocentia tecti pellemus; honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa laborioſiſſima ratione uitae, ſi ueſtra uoluntas feret, conſequemur. Quamobrem, quidquid in hac cauſſa mihi ſuſceptum eſt, Quirites, id omne me reip. cauſſa ſuſcepiſſe confirmo: tantumq. abeſt, ut aliquam bonā gratiam mihi quaeſiſſe uidear: ut multas etiam ſimultates, partim obſcuras, partim apertas, intelligam, mihi non neceſſarias, uobis non inutiles, ſuſcepiſſe. ſed ego me, hoc honore praeditū, tantis ueſtris beneficijs affectum, ſtatui, Quirites, ueſtrā uoluntatem, & reip. dignitatem, et ſalutem prouinciarū, atque ſociorum meis omnibus cōmodis, et rationibus praeferre oportere.*

E X P L A N A T I O

C. M a n i l i; } de cuius lege, & eo, poſt tribunatum ſtatim accuſato, Aſconius in Corneliana. Q v a n t v m *non iterum in eodem homine praeficiendo uidimus:* } in omnibus antiquis libris eſt, Non: in nullo, Vidimus, ſed, Videremus; quod mendoſum eſſe conſtat: aut, Viderimus; quod placet. Cum, inquit, magnam in maritimi belli cura ad Pompeium deferenda multitudinem uiderimus populi Romani: maiorem tamen nunc uidemus. qua ſententia, Non, retineo, ab alijs improbatum. D e. r e, } de tanto uiro deligendo. D e *perficiendi facultate* } cum e ſumma populi Romani frequentia, ſummoq. ſtudio quid de promulgata lege ſentiat, facile cognoſcatur. H v i c *loco,* } multa enim circa forum templa, Iouis, Caſtoris, Concordiae, alia. T e m p l o q. } Roſtra templum uocat, ut pro Sextio, in Vatinium. R o g a t v } Pompeij abſentis, aut eius amicorum. Sic or. 2. in Rullum de eodem Pompeio. Feci adhuc, quae potui, neque familiaritate illius adductus, nec ſpe honoris, atque ampliſsimae dignitatis. V t *hominem praeſtare oportet,* } quatenus praeſtare homo debet, innocentiae praeſidio. E a d e m *noſtra illa* } illa, quam ab ineunte aetate ſuſcepimus: de qua in exordio. S i *ueſtra uoluntas feret,* } honores enim ueſtra beneficia ſunt. M i h i *non neceſſarias,* } nam, quod ad me attinet, ſimultatibus his carere potui. V o b i s *non inutiles,* } perſpecta enim ciuium uoluntate, facile bonos a malis diſtingue tis. R a t i o n i b v s } latius patet, quam, Commodis. omnes enim res dicit, quae ad ipſum pertineant. V e s t r a m *uoluntatem,* } multis de Pompeio iudicijs patefactam. R e i p. *dignitatem,* } agitur enim populi Romani gloria: quae cum ei magna in rebus omnibus, tum ſumma a maioribus in re militari tradita eſt. P r o v i n c i a r v m, } in qua uectigalia ueſtra ſunt. S o c i o r v m } & populorum, & regum. P r a e f e r r e *oportere.* } ſi gratus erga uos, ſi bonus in rep. ciuis eſſe uolo.

IN. ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS PRO . A . CLVENTIO . HABITO

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

SASSIA *quaedam, Cluentij mater, improbi mulier ingenij, libidinis effraenatae poſt binas nuptias, unas patris Cluentij, alteras A. Aurij Melini, generi ſui, quem cum filia diuortium facere coegit, poſtremo nupſit Statio Albio Oppianico, qui Melinum, eius uirum, occiderat. hic cum intelligeret, Cluentium nondum teſtamentum feciſſe, eoq. mortuo bona eius omnia ad matrem eſſe uentura: incenſus auaritia, ueneno eum tollere decreuit. ea re cognita, duobusq. praeiudicijs iam probata, primum Scamandri damnatione, cuius in manibus uenenum deprehenſum fuerat, deinde C. Fabritij, qui Cleophanti, quo Cluentius medico utebatur, ſeruum Diogenem ad uenenum dandum ſpe, & praemio ſollicitauerat: Oppianicum Cluentius de ueneficio accuſauit: qui cum damnatus eſſet, defenſor Oppianici L. Quinctius tribunus pl. quotidianis concionibus rem in inuidiam adduxit, cum diceret pecuniam in iudicio uerſatã: & cum incertum eſſet, ex qua parte eſſet profecta, populus Romanus non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat; et errore multorum in falſo crimine Cluentius fuit: cum Oppianicus C Aelio Staleno* DC *millia* H-S *pro numero iudicum, qui corrumpendi eſſent, dediſſet. quo poſtea crimine, & Stalenus ipſe, & cum eo Bulbus, Gutta, Popillius, alijq. eiuſdem affines culpae iudices damnati ſunt. Annis quinque poſt damnationem cum Oppianicus in exſulio perijſſet, uxor Saſſia moliri coepit inſidias filio, quod eius conſilio diceret per M. Aſellium quendam uiro ſuo uenenum in pane datum. et cum de ſeruis quaeſtione habita, nihil eſſet repertum: rurſus eadem, triennio poſt, adoleſcẽti Oppianico filia collocata, impulit eum ad filium de ueneficio accuſandum. is actore uſus eſt L. Attio Piſaurenſi: contra quem praetor Cicero Cluentium defendit. Acta cauſſa eſt ad Q. Voconium Naſonem, qui de ueneficijs praetor quaeſiuit, Lepido & Tullo cos.*

M . TVLLII . CICERONIS
PRO . A . CLVENTIO . HABITO
ORATIO . XIV

ANIMADVERTI, iudices, omnem acuſatoris oratione͂ in duas diuiſam eſſe partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani; altera, tantummodo conſuetudinis cauſſa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege eſt haec quaeſtio conſtituta. itaque mihi certum eſt hanc eandem diſtributionem, inuidiae, & criminum, ſic in defenſione ſeruare, ut omues intelligant, nihil me nec ſubterfugere uoluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo. ſed, cum conſidero, quo modo mihi in utraque re ſit elaborandum: altera pars, ea, quae propria eſt iudicij ueſtri, & legitimae ueneficij quaeſtionis, per mihi breuis, & non magnae in dicendo contentionis fore uidetur: altera autem: quae procul a iudicio remota eſt, quae concionibus ſeditioſe concitatis accommodatior eſt, quam tranquillis, moderatisq. iudicijs, proſpicio quantum in agendo difficultatis, & quantum laboris ſit habitura. Sed in hac tanta difficultate illa me res tamen, iudices, conſolatur, quod uos de criminibus ſic audire conſueuiſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore quaeratis; ut non exiſtimetis plus uos ad ſalutem reo largiri oportere, quam quantum defenſor purgandis criminibus conſequi, & dicendo probare potuerit. de inuidia autem ſic inter nos diſceptare debetis, ut, non quid dicatur a nobis, ſed quid oporteat dici, conſideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, cauſſa communis. quamobrem alteram partem cauſſae ſic agemus, ut uos doceamus; alteram ſic, ut oremus. in altera diligentia ueſtra nobis adiungenda eſt, in altera fides imploratuda. nemo eſt enim, qui inuidiae, ſine ueſtro ac ſine talium uirorum ſubſidio, poſſit reſiſtere. Equidem, quod ad me attinet, quo me uertam, neſcio. negem fuiſſe illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? commemoratam in ſenatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus inſitam? tam uetuſtam? non eſt noſtri ingenij. ueſtri auxilij eſt, iudices, huius innocentiae ſic in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernicioſiſſima flamma, atque in communi incendio, ſubuenire. etenim, ſicut alijs in locis parum firmamenti, & parum uirium ueritas habet: ſic in hoc loco falſa inuidia imbecilla eſſe debet. dominetur in concionibus; iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac ſermonibus imperitorum; ab ingenijs prudentium repudietur: uehementes habeat repentinos impetus; ſpatio interpoſito, & cauſſa cognita, conſeneſcat: denique illa definitio iudiciorum aequorum, quae nobis a maioribus tradita eſt, retineatur, ut in iudicijs & ſine inuidia culpa plectatur, et ſine culpa inuidia ponatur. Quamobrem a uobis, iudices, ante quam de ipſa cauſſa dicere incipio, hoc poſtulo: primum id, quod aequiſſimum eſt, ut ne quid huc praeiudicati afferatis. etenim non modo auctoritatem, ſed etiam nomen iudicum amittemus, niſi hic ex ipſis cauſſis iudicabimus, ac ſi ad cauſſas iudicia iam facta domo deferemus. deinde, ſi quam opinionem iam ueſtris mentibus comprehendiſtis; ſi eam ratio conuellet, ſi ratio labefactabit, ſi denique ueritas extorquebit; ne repugnetis, eamq. animis ueſtris aut libentibus, aut aequis remittatis: tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipſi, quae contraria ſunt, taciti cogitationi ueſtrae ſubijciatis; ſed ad extremum exſpectetis, & me meum dicendi ordinem ſeruare patiamini: cum peroraro, tum, ſi quid erit praeteritum, a me requiratis. Ego me, iudices, ad eam cauſſam accedere, quae iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque, ipſa opinione hominum tacita, prope conuicta, atque damnata ſit, facile intelligo: ſed, ſi quis mihi deus ueſtram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit; efficiam profecto, ut intelligatis, nihil eſſe homini tam timendum, quam inuidiam; nihil innocenti, ſuſcepta inuidia, tam optandũ, quam aequum iudicium; quod in hoc uno denique falſae infamiae finis aliquis, atque exitus reperiatur. quamobrem magna me ſpes tenet, ſi ea, quae ſunt in cauſſa, explicare, atque omnia dicendo conſequi potuero, hunc locum, conſeſſumq. ueſtrum, quem illi horribilem A. Cluentio ac formidoloſum fore putauerunt, eum tandem eius fortunae miſerae, multumq. iactatae portum ac perfugium futurum. tametſi permulta ſunt, quae mihi, ante quam de cauſſa dicam, de communibus inuidiae periculis dicenda eſſe uideantur: tamen, ne diutius oratione mea ſuſpenſa exſpectatio ueſtra teneatur, aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione, iudices, qua mihi ſaepius utendum eſſe intelligo; ſic ut me audiatis, quaſi hoc tempore haec cauſſa primum dicatur, ſicuti dicitur; non quaſi ſaepe iam dicta, & numquam probata ſit. hodierno enim die primum ueteris iſtius criminis diluendi poteſtas eſt data: ante hoc tempus error in hac cauſſa, atque inuidia uerſata eſt. quamobream, dum multorum annorum accuſationi breuiter, dilucideq. reſpondeo, quaeſo ut me, iudices, ſicuti facere inſtituiſtis, benigne, attenteq. audiatis.

EXPLANATIO

PRo. *A. Cluentio Habito.*} Cluentij cognomen ex ignoratione ueteris orthographiae ſuſpicor eſſe deprauatum. quod enim conſtat ex antiquis monumentis, B pro V ſcribi ſolebat. inde factum eſt Habitus pro Auitus. nam cum, Abitus, mendoſum putaretur, Auitus autem differret ab Abitus: bonam correctionem librarij, aut homines imperiti exiſtimarunt, ſi,

Habitus,

Habitus, tamquam uſitatum uerbum, reponeretur. in quo repugnat ueterum exemplorum obſeruatio. nam ſaepe Auiti cognomen reperitur, Habiti numquam. Vibium Auitum nominat Plinius lib. XXXIV. c. 7. & Tacitus lib. XIII. Accedunt lapidum antiquorum teſtimonia, in domo Caeſia Romae. CLODIAE . AVITAE in domo Arberinorum. CLAVDIVS . AVITVS in hortis Io. Georgij Caeſarini. BAEBIO . AVITO Lubiani, in Germania. DVRIVS . AVITVS Neapoli. AVR . ABITVS Id ſenſiſſe uidetur, aut ratione ductus, aut antiqui exemplaris auctoritatem ſecutus, Tryphonius iuriſconſultus; qui, cum huius orationis teſtimonio utitur, A. Cluentium Auitum appellat. ACCVSATORIS } T. Attij Piſaurenſis, infra nominati. NITI, *& magnopere confidere* } incipit ex ipſo accuſatoris iudicio innocentiam Cluentij iudicibus oſtendere. INVIDIA *iam inueterata* } infamia illius iudicij, quo Oppianicus, accuſante Cluentio, iudice quaeſtionis C. Iunio, ante annos octo condemnatus erat. quam infamiam non dubia corrupti iudicij fama pepererat, & quia damnatus erat Oppianicus, accuſatoris in eo potius, quam rei, culpam fuiſſe, ueriſimile uidebatur. CONSVETVDINIS *cauſſa*, } quo enim de crimine quis accuſat, id ſi argumentis probare non poteſt, aliquid tamen dicere conſueuit. TIMIDE, } cum augere ueritas animum ſoleat. ATTINGERE } proprio timentis, & diffidentis uerbo uſus eſt. CRIMINVM: } tria ueneficij crimina obijciebat accuſator, unum, quod C. Vibium Capacem ueneno ſuſtuliſſet: alterum, quod eius conſilio adoleſcenti Oppianico paratum uenenum fuiſſet, quod cum Balbutius quidam interceptum bibiſſet, ſtatim eſſe mortuum: tertium, quod patrem Oppianicum, ueneno per Aſellium quendam in pane dato, necaſſet. infra quoque: Agitur in criminibus A. Cluentij periculum. LEGE } Cornelia, L. Sullae dictatoris. infra. SVBTERFVGERE } hoc ad inuidiam pertinet iudicij Iuniani: quod uero ſubiungitur, Obſcurare, ad crimina ueneficij. QVANTVM *in agendo difficultatis*, } inſitam enim corrupti iudicij opinionem ex animis euellere, perdifficile uidetur. itaque non tam ego multa poſſum dicere, quam dici intelligo oportere. PVRGANDIS *criminibus* } hoc dicit, ut cauſſae confidere uideatur. INTER *uos diſceptare* } inter uos iudicare. pro Milone. Iſti & praepoſitus quaeſtioni, qui haec iuſte, ſapienterq. diſceptet. Pro Deiotaro: Si hanc cauſſam in foro dicerem, eodem audiente, & diſceptante te. IN *inuidia, cauſſa communis*. } nam ſi propter inuidiam condemnetur Cluentius; quis eſt, cui non idem periculum impendeat? Paullo poſt ſubiungitur, In communi incendio. *Vt oremus*. } tota enim haec pars ueſtrae uoluntatis eſt: docere uos, & purgare crimina non oportet. DILIGENTIA *ueſtra* } in audiendo, & cognoſcendo. FIDES } integritas ea, quam praeſtare iurati iudices debent: ne hominem falſa inuidia circumuentum opprimi ſinatis. AGITATAM *in concionibus* ? } accuſatam a tribuno pl. L. Quintio, Oppianici patrono. Exagitare, eodem ſenſu dixit in ep. ad Lentulum: Vt in rebus multo ante, quam tu profectus es, clam exulceratis deinde a conſularibus palam exagitatis. IACTATAM *in iudicijs*. } quibus damnati ſunt iudices illi, qui pecuniam acceperant. IN *communi incendio*, } agitur enim cauſſa communis ALIIS *in locis* } ſequitur ſtatim interpretatio, Dominetur in concionibus. REPENTINOS *impetus*; } plebis imperitae. CONSENESCAT: } langueat, tamquam ſenectus impetu uacet. SINE *inuidia* } nulla inuidiae ratione habita. SINE *culpa* } cum abeſt culpa. NE . QVID *huc praeiudicati afferatis*. } huc illud pertinet infra dictum: Aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione, iudices, qua mihi ſaepius utendum eſſe intelligo; ſic ut me audiatis, quaſi hoc tempore haec cauſſa primum dicatur, ſicuti dicitur, non quaſi ſaepe iam dicta, & numquã probata ſit. Et aliquanto poſt: Praeſertim, iudices, cum a uobis quoque ipſis hoc impetrare ſit aequiſsimũ, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut, ſi quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attuliſtis, hanc, cauſſa perſpecta, atque omni ueritate cognita, deponatis. PER *octo annos* } ab Oppianici condemnatione. infra: Anni ſunt octo, cum iſta cauſſa in iſta meditatione uerſatur. Et aliquanto poſt: Habetis, iudices, quae in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidioſum reum uolunt eſſe, annos octo meditati accuſatores collegerunt. Hic locus, ut opinor, annum indicat, quo damnatus eſt Oppianicus. ſic enim ratiocinor. Anni ſunt octo ab Oppianici damnatione ad conſulatum Lepidi, & Tulli, quo anno hanc Cicero praetor cauſſam egit, ut ipſa docet oratio. quod ſi ita eſt: cauſſam dixit Oppianicus L. Lucullo, M. Cotta cos. ab his enim ad Lepidum, & Tullum anni numerantur octo. quod ne quis in dubium reuocet, ſumamus ab hiſtoria teſtimonium, quod refelli non poſsit. Defenſus eſt Oppianicus a L. Quinctio tribuno pl. quod haec oratio declarat: is autem tribunus pl. fuit L. Lucullo conſule. cognoſcitur ex Marci tribuni pl. concione, quae legitur inter fragmenta Salluſtij. in ea quattuor deinceps anni commemorantur, primus, Lepido, & Catulo cos. alter Bruto, & Mamerco; tertius, Octauio, & Curione; quartus, Lucullo, & Cotta. uexatum autem a Lucullo conſule Quinctium tribunum pl. eadem concio ſignificat his uerbis: Lucullus ſuperiore anno quantis animis ierit in L. Quinctium, uidiſtis. Sed quid ambigua quaerimus? ipſe Cicero, L. Quinctium L. Lucullo conſule tribunum pl. fuiſſe, infra declarat his uerbis. At enim ſenatus uniuerſus iudicauit, illud corruptum eſſe iudicium. quo modo? ſuſcepit cauſſam. an potuit rem delatam eiuſmodi repudiare? cum tribunus pl. populo concitato rem paene ad arma reuocaſſet. Aperte de Quinctio loquitur: & ſubiungit paullo poſt de Lucullo. Sed quaero a uobis, num iſtam legem ex iſto S. C. L. Lucullus conſul, homo ſapientiſsimus, tulerit, num anno poſt. M. Lucullus, & C. Caſsius. Si Quinctius igitur tribunatum geſsit L. Lucullo conſule, & idem, tribunicia poteſtate praeditus, Oppianicum defendit; ſequitur, ut octo annorum primus L. Lucullo conſule fuerit. EX *contraria parte audiatur*, } propter ſermones ab aduerſarijs Cluentij diſſeminatos. SI . QVIS *Deus* } confugit ad Deum, non ut iudicibus diffidere, ſed ut uehementer optare uideatur. optare autem ad audiendum beneuolentiam iudicum, eſt, cauſſae confidere. EXPLICARE, } tacite rogat, ut cauſſam patrono, meliorem putent. DE *communis*

inuidiae

inuidiae periculis } quae uobis, iudices, cauenda ſunt. cauebitis autem abſolutione Cluentij, falſi criminis inuidia laborantis. ſupra: Agitur enim in criminibus, A. Cluentij periculum; in inuidia, cauſſa communis AD . CRIMEN, } uetus crimen, obiectum iam antea Cluentio, corrupti iudicij, quo damnatus eſt Oppianicus. SAEPE *iam dicta*, } cum ij damnati ſunt, qui de Oppianico iudicauerant. non enim ea quaſi praeiudicia contra Cluentium facta ſequi debetis. ſupra: Ne quid huc praeiudicati afferatis. NVMQVAM *probata* } contra Cluentium, licet probata contra iudices illos. MVLTORVM *annorum accuſationi* } octo annorum, poſt Oppianici damnationem: non quod in iudicio Cluentius eſſet accuſatus: ſed accuſationem Cicero uocat ea, quae in Cluentium eius aduerſarij de corrupto Oppianici iudicio coniecerant. neque nunc de illo iudicio, ſed de ueneficio Cluentius reus eſt: eius tamen iudicij inueterata opinione laborabat. quod Cicero in ipſo orationis exordio attigit his uerbis. Animaduerti, iudices, omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani; altera, &c. BREVITER, *dilucideq.* } quo nihil iudici gratius. & hoc promittit orator, ut beneuolentiam ad audiendum conciliet. BENIGNE, *attenteq.* } quorum alterum boni uiri, alterum boni iudicis eſt.

ORATIO

CORRVPISSE dicitur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum ſuum innocentem Statium Albium condemnaret. oſtendam, iudices primum, quoniam caput illius atrocitatis atque inuidiae fuit, innocentem pecunia circumuentum, neminem umquam maioribus criminibus, grauioribus teſtibus eſſe in iudicium uocatum; deinde, ea de eo praeiudicia eſſe facta ab ipſis iudicibus, a quibus condemnatus eſt, ut non modo ab iiſdem, ſed ne ab alijs quidem ullis abſolui ullo modo poſſet. cum haec docuero, tum illud oſtendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia eſſe tentatum, non a Cluentio, ſed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in tota illa cauſſa quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflarit. Primum igitur illud eſt, ex quo intelligi poſſit, debuiſſe Cluentium magnopere cauſſae confidere, quod certiſſimis criminibus, & teſtibus fretus ad accuſandum deſcenderit. hoc loco faciendum mihi, iudices, eſt, ut uobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus eſt, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me inuitum de patris tui cauſſa dicere exiſtimes, adductum fide, atque officio defenſionis. etenim, tibi ſi in praeſentia ſatisfacere non potuero, tamen multae mihi ad ſatisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio niſi nunc ſatisfecero, poſtea mihi ſatisfaciendi poteſtas non erit. ſimul & illud, quis eſt, qui dubitare debeat, contra damnatum, & mortuum pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiae periculum iam abſtulerit, mors uero etiam doloris; huic autem, pro quo dicitur, nihil poſſit offenſionis accedere ſine acerbiſſimo animi ſenſu ac dolore, & ſine ſummo dedecore uitae, ac turpitudine. Atque, ut intelligatis, Cluentium non accuſatorio animo, non oſtentatione aliqua, aut gloria adductum, ſed nefarijs iniurijs, quotidianis inſidijs, propoſito ante oculos uitae periculo, nomen Oppianici detuliſſe, paullo longius exordium rei demonſtrandae repetam. quod, quaeſo, iudices, ne moleſte patiamini: principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.

EXPLANATIO

CORRVPISSE *dicitur A. Cluentius iudicium pecunia;* } ne parum attentus lector uarietate perturbetur, intelligat, narrationis hic quidem initium eſſe, non eius tamen, quam ueneficij crimina, de quibus iurati iudices ſedent, neceſſario poſtulant. ſunt enim & in hac oratione, & in alijs narrationum duo genera, unum in cauſſa, alterum extra cauſſam, quod tamen ad cauſſam pertineat. extra cauſſam poſſunt eſſe narrationes multae, in cauſſa, ſi crimen unum obijcitur, una tantum requiritur; ſi plura, pluribus uti licet. Conferuntur in Cluentium tria ueneficij crimina, unum de C. Vibio Capace, alterum de Oppianico adoleſcente, tertium de Oppianico ſene: tres igitur narrationes neceſſariae ſunt. Extra cauſſam autem haec prima eſt: Corrupiſſe dicitur A. Cluentius iudicium pecunia: agit enim non de ueneficio, ſed de uita, & moribus Oppianici: ut in eo iudicio, quo Oppianicus accuſante Cluentio damnatus eſt, uter pecuniam dederit, ab antecedentibus arguatur, nam Oppianico in infamiam adducto, Cluentio ſuſpicione culpae liberato, uſurum ſe Cicero ſperat aequioribus iudicib. in hoc toto ueneficij crimine cognoſcendo. Sequuntur aliae tres eiuſdem generis, una de Scamandro, altera de C. Fabricio, eius patrono, condemnatis, quod, eorum opera Cluentio uenenum ab Oppianico paratum eſſe, probatum in iudicio ſit. quibus duobus praeiudicijs adductus, ad eum accuſandum Cluentius deſcendit. Quarta narratio, quo modo, & per quos corruptum illud iudicium fuerit, ita docet, ut remotam a Cluentio culpam in ipſum Oppianicum totam transferat. His abſolutis, hac quaſi praemunitione ad ipſam cauſſam aggreditur; & quoniam, ut diximus, obiecta Cluentio tria ſunt ueneficij crimina, ad ſingula ſingulis narrationibus utitur. INIMICVM *ſuum innocentem* } ex perſona accuſatorum ILLIVS *atrocitatis* } infamiae contra Cluentium excitatae. EA *de eo praeiudicia eſſe facta* } Scamandri, & Fabricij damnatione. QVID *res ipſa tulerit*, } tulit enim, ut corrupti ab Albio iudices eum tamen damnauerint. QVID *error affinxerit*, } errore creditum eſt, cum in iudicio uerſata pecunia eſſet, non ab eo datam, qui damnatus eſt, ſed ab eo, qui accuſauit. QVID *inuidia conflarit*. } ex illo errore orta infamia eſt, ex infamia Cluentij periculum. AD *accuſandum deſcenderit.* }

derit.} deſcendere in forum, & in campum, uſitatum eſt: quia ſuperioribus locis honeſtiores, plebs, infima humilioribus habitabat. in Diuin. Si quis ueſtrum, iudices, aut eorum, qui adſunt, forte miratur, me, qui tot annos in cauſsis, iudicijſq. publicis ita ſim uerſatus, ut defenderim multos, laeſerim neminem, ſubito nunc, mutata uoluntate, ad accuſandum deſcendere. Quo loco plura. PRO *incolumi, & uiuo*} incolumis opponitur damnato: unde pro Archia: Cum Gabinij, quam diu incolumis fuit, leuitas, poſt damnationem calamitas omnem tabularum fidem reſignaſſet. IGNOMINIAE *periculum*} quod ab ignominia periculum naſci poteſt. ABSTVLERIT,} damnatus enim nullum praeterea periculum exſpectat. OSTENTATIONE} ut ingenium oſtentaret. GLORIA} gloriae cupiditate: quae multos ad accuſandum impulit.

ORATIO

A. Cluentius Habitus fuit, pater huiuſce, iudices, homo non ſolum municipij Larinatis, ex quo erat, ſed etiam regionis illius, & uicinitatis uirtute, exiſtimatione, nobilitate facile princeps. is cum eſſet mortuus, Sulla & Pompeio cos. reliquit hunc annos XV natum, grandem autem, & nubilem filiam: quae, breui tempore poſt patris mortem, nupſit A. Aurio Melino, conſobrino ſuo, adoleſcenti in primis, ut tum habebatur, inter ſuos honeſto, & nobili. cum eſſent hae nuptiae plenae dignitatis, plenae concordiae, repente eſt exorta mulieris importunae nefaria libido, non ſolum dedecore, uerum etiam ſcelere coniuncta. nam Saſſia, mater huius Habiti; (mater enim a me nominis cauſſa, tametſi in hunc hoſtili odio, & crudelitate eſt, mater, inquam, appellabitur: neque umquam illa ita de ſuo ſcelere, & immanitate audiet, ut naturae nomen amittat: quo enim eſt ipſum nomen amantius, indulgentiusq. maternum, hoc illius matris, quae multos iam annos, et nunc cum maxime filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus maiore odio dignum eſſe ducetis) ea igitur mater Habiti, Melini illius adoleſcentis, generi ſui, contra quam fas erat, amore capta, primo, neque id ipſum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur; deinde ita flagrare coepit amentia, ſic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiae, non hominum fama, non filij dolor, non filiae maeror a cupiditate reuocaret. animum adoleſcentis, nõdum conſilio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa aetas capi ac deliniri poteſt: filia, quae non ſolum illo communi dolore muliebri in eiuſmodi uiri iniurijs angeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, ceteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat, in huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, maerore, & lacrumis conſeneſcebat. Ecce autem ſubitum diuortium, quod ſolatium malorum omnium fore uidebatur. diſcedit a Melino Cluentia; ut in tantis iniurijs, non inuita; ut a uiro, non libenter. tum uero illa egregia, ac praeclara mater palam exſultare laetitia, ac triũphare gaudio coepit, uictrix filiae, non libidinis. itaque diutius ſuſpicionibus obſcuris laedi famam ſuam noluit; lectum illum genialem, quem biennio ante filiae ſuae nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari, et ſterni, expulſa, atque exturbata filia, iubet. nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium. O mulieris ſcelus incredibile, & praeter hanc unam in omni uita inauditum: o libidinem effrenatam, & indomitam: o audaciam ſingularem. non timuiſſe, ſi minus uim deorum, hominumq. famam, at illam ipſam noctem, facesq. illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiae? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? perfregit, ac poſtrauit omnia cupiditate, ac furore: uicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit hoc commune dedecus iam familiae, cognationis, nominis grauiter filius, augebatur autem eius moleſtia quotidianis querimonijs, & aſſiduo fletu ſororis. ſtatuit tamen, nihil ſibi in tantis iniurijs, ac tanto ſcelere matris grauius faciendum, quam ut illa matre ne uteretur: ne, quam uidere ſine ſummo animi dolore non poterat, ea ſi matre uteretur, non ſolum uidere, ſed etiam probare ſuo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit ſimultatis, audiuiſtis: pertinuiſſe hoc ad cauſſam, tunc, cum reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non praeterit; cuiuſmodicumque mater ſit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. non eſſem ad ullam cauſſam idoneus, iudices, ſi hoc, quod in communibus hominum ſenſibus, atque in ipſa natura poſitum, atque infixum eſt, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non uiderem. facile intelligo, non modo reticere homines parẽtum iniurias, ſed etiã animo aequo ferre oportere. ſed ego ea, quae ferri poſſunt, ferẽda, quae taceri, tacenda eſſe arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adijt, nihil mali timuit, quod non totum a matre eſſet conflatum, & perfectum. quae hoc tempore ſileret omnia, atque ea, ſi obliuione non poſſet, tamen taciturnitate ſua tecta eſſe pateretur: ſed ea uero ſic agit, ut prorſus reticere nullo modo poſſit. hoc enim ipſum iudicium, hoc periculum, illa accuſatio, omnis teſtium copia, quae futura eſt, a matre initio eſt adornata, a matre hoc tempore inſtruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs comparatur. ipſa denique nuper Larino huius opprimendi cauſſa Romam aduolauit: praeſto eſt mulier audax, pecunioſa, crudelis: inſtruit accuſatores: inſtruit teſtes: ſqualore huius, & ſordibus laetatur: exitium exoptat: ſanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodo profuſum huius ante uideat. haec niſi omnia perſpexeritis in cauſſa; temere a nobis illam appellari putatote. ſin autem erunt & aperta, & nefaria: Cluentio ignoſcere debetis, quod haec a me dici patiatur: mihi ignoſcere non deberetis, ſi tacerem.

EXPLA-

EXPLANATIO

A. CLVENTIVS *Habitus fuit, pater huiuſce,* } non, Fuit pater huiuſce, ſed cum diſtinctionis nota, Fuit, pater huiuſce. atque hoc ſaepe modo narrare Cicero incipit. infra. Larinas quaedam fuit Dinea, ſocrus Oppianici. Et aliquanto poſt: Fuit Aiulius quidam Larinas. In Diuin. Agonis eſt quaedam Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae. In Verrem lib. IV. C. Heius eſt Mamertinus, omnibus rebus in illa ciuitate ornatiſsimus. Et in ep. ad Acilium: L. Manlius eſt Soſis. VIRTVTE, } probitate, & animi praeſtantia. non enim hoc nomen doctrinam neceſſario complectitur. ANNOS. XV. *natum,* } annos natus eſt quindecim, & annum agit decimum quinctum, proprie Latine dicitur: at recentiores multi (nominibus meo more parco) perturbant, &, annum natus eſt decimum quinctum, annos agit quindecim, contra ueterem conſuetudinem dicunt. HONESTO, *& nobili.* } bonae exiſtimationis, claris maioribus. nam, Honeſto, ad ipſum, Nobili, ad familiam refertur. NON *pudor, non pudicitia,* } pudor animi, pudicitia corporis. ILLO *communi dolore muliebri* } qui ex pellicatu ſuſcipitur. DE *quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur,* } matrem enim de tanto ſcelere accuſare, ſcelus eſt. Simile illud ad Att. lib. 2. Eo ſum miſerior, quod mihi non modo iraſci, grauiſsima iniuria accepta, ſed ne dolere quidem impune liceat. SOLATIVM *malorum omnium* } pellicem matrem non uidere, ſolatium eſt. VT *in tantis iniurijs, non inuita; ut a uiro non libenter.* } miram habet haec figura uenuſtatem. Sumit enim ornamentum a ſententia pariter, & ſermonis elegantia. Sic ad Att. lib. IV. Ita ſunt res noſtrae; ut in ſecundis, fluxae; ut in aduerſis, bonae. Ad M. Brutum: Huius belli fortuna, ut in ſecundis, fluxa; ut in aduerſis, bona. O MVLIERIS *ſcelus incredibile,* } dixi alio loco, narratione abſoluta, exclamationem ſubijci, ad iudices inflammandos. VICIT *pudorem libido,* } reuocat pudor ab inhoneſta, turpiq. cupiditate: timor, propoſita poena uel infamia, deterret: ratio diſſuadet. haec ubi contemnuntur omnia, ſcelus emergit omnium grauiſsimum. PERTINVISSE *hoc ad cauſſam,* } ut a me exponeretur. non enim hoc temere dixi, ſed ut, ea cur filium oderit, intelligatis. NIHIL *in uita uidit calamitatis* } Vidit, pro tulit. QVAE *hoc tempore ſileret omnia,* } Silet omnino reus: ſed loqui uidetur, cum loquitur is, qui cauſſam eius agit. propterea infra ſubiungitur: Cluentio ignoſcere debetis, quod haec a me dici patiatur. SED *ea uero ſic agit,* } ad ornatum aliquid, ad ſententiam, Vero, nihil affert. ſic in Verrem lib. V. O praeclarum imperatorem, nec iam cum M' Aquillio, fortiſsimo uiro, ſed uero cum Paullis, Scipionibus conferendum. Curtius lib. III. Semper quidem ſpiritus meus ex te pependit, ſed nunc uero ſacro, & uenerabili ore trahitur. Sed autem, eiuſdem generis eſt apud Plautum in Rud. Sed autem quid ſi hanc hinc abſtulerit quiſpiam, Sacram urnam Veneris? eodem modo & ſimpliciter, at, & cum, uero, interdum uſurpatur, ut lib. I. de Orat. At uero filij eius diſerti. In ep. ad Paetum: At uero Piſo ille frugi. Pro Marcello: At uero haec tua iuſtitia. Virgilius lib. X. At uero ut uultum uidit morientis, & ora. ILLA *accuſatio,* } cur non, haec, potius quam, illa? quia digito accuſatores oſtendit, ut infra: Is fecit heredem illum adoleſcentem Oppianicum, ſororis ſuae filium. Et aliquanto poſt: Auunculus illius adoleſcentis Oppianici. In orat. pro Flacco: Tmolites ille uicanus, homo non modo nobis, ſed ne inter ſuos quidem notus, uos docebit, qualis ſit L. Flaccus? Pro Scauro: Vndique mihi ſuppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocumque non modo mens, uerum etiam oculi inciderint. curia illa de grauiſsimo principatu patris, fortiſsimoq. teſtatur. Et ſubiungit de templo Caſtoris, & Pollucis L. ipſe Metellus, auus huius, ſanctiſsimos deos illo conſtituiſſe in templo uidetur in ueſtro conſpectu iudices, ut ſalutem a uobis nepotis ſui deprecarentur.

ORATIO

NVNC iam ſummatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus ſit: ut & conſtantiam A. Cluentij, & rationem accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primum, cauſſa accuſandi quae fuerit, oſtendam; ut id ipſum A. Cluentium ui & neceſſitate coactum feciſſe uideatis. Cum manifeſto uenenum deprehendiſſet, quod uir matris Oppianicus ei parauiſſet; & res non coniectura, ſed oculis, ac manibus teneretur; neque in cauſſa ulla dubitatio poſſet eſſe: accuſauit Oppianicum; quam conſtanter, & quam diligenter, poſtea dicam: nunc hoc ſcire uos uolui, nullam huic aliam accuſandi cauſſam fuiſſe, niſi uti propoſitum uitae periculum, & quotidianas capitis inſidias hac una ratione uitaret. Atque, ut intelligatis, ijs accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, ut neque accuſator timere, neque reus ſperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponam: quibus cognitis, nemo ueſtrum mirabitur, illum, diffidentem rebus ſuis, ad Stalenum, atque ad pecuniam confugiſſe. Larinas quaedam fuit Dinea, ſocrus Oppianici, quae filios habuit M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus, bello Italico captus apud Aſculum, in Q. Sergij ſenatoris, eius, qui inter ſicarios damnatus eſt, manus incidit, & apud eum fuit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater mortuus eſt, heredemq. Cn. Magium, fratrem ſuum, reliquit. poſtea Magia, uxor Oppianici, mortua eſt. poſtremo, unus qui reliquus erat Dineae filius, Cn. Magius eſt mortuus. is fecit heredem illum adoleſcentẽ Oppianicum, ſororis ſuae filium, eumq. partiri cum Dinea matre iuſſit. interim uenit index ad Dineam neque obſcurus, neque incertus, qui nunciaret ei, filium eius M. Aurium uiuere, & in agro Gallico eſſe in ſeruitute. mulier, amiſſis liberis, cum unius filij recuperandi ſpes eſſet oſtentata, omnes ſuos propinquos,

filijq.

filijq. ſui neceſſarios conuocauit, & ab his flens petiuit, ut negotium ſuſciperent, adoleſcentem inueſtigarent, ſibi reſtituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum eſſe uoluiſſet. haec cum agere inſtituiſſet, oppreſſa morbo eſt. itaque teſtamentum fecit eiuſmodi, ut illi filios H-S C D *millia legaret; heredem inſtitueret eundem illum Oppianicum, nepotem ſuum: atque ijs diebus paucis eſt mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum uiua Dinea inſtituerant, ita, mortua illa, ad inueſtigandum Aurium cum eodem illo indice in agrum Gallicum profecti ſunt. interim Oppianicus, ut erat, ſicut multis ex rebus reperietis, ſingulari ſcelere, & audacia, per quendam Gallicanum, familiarem ſuum, primum illum indicem pecunia corrupit, deinde ipſum Aurium, non magna iactura facta, tollendum interficiendumq. curauit. illi autem, qui erant ad propinquum inueſtigandum, & recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurios illius adoleſcentis propinquos, ſuosq. neceſſarios mittunt, ſibi difficilem eſſe inueſtigandi rationem, quod intelligerent indicem ab Oppianico eſſe corruptum. quas litteras A. Aurius, uir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adeſſet Oppianicus, recitat, & clariſſima uoce, ſe nomen Oppianici, ſi interfectum M. Aurium comperiſſet, delaturum eſſe teſtatur. Interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur, interfectum eſſe M. Aurium renunciant. animi non ſolum propinquorum, ſed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & iſtius adoleſcentis miſericordia commouentur. itaque, cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis inſequi coepiſſet, Larino profugit, & ſe in caſtra clariſſimi uiri Q. Metelli contulit. poſt illam fugam, & ſceleris, & conſcientiae teſtem, numquam ſe iudicijs, numquam legibus, numquam inermem inimicis cōmittere auſus eſt: ſed per illam L. Sullae uim, atque uictoriam Larinum, in ſummo timore omnium, cum armatis aduolauit: quattuoruiros, quos municipes fecerant, ſuſtulit: ſe a Sulla, & alios praeterea tres factos eſſe dixit, & ab eodem ſibi eſſe impetratum, ut Aurium illum, qui ſibi delationem nominis, & capitis periculum oſtentarat, & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex. Virbium, quo ſequeſtre in illo indice corrumpendo dicebatur eſſe uſus, proſcribendos, interficiendosq. curaret. itaque, illis crudeliſſime interfectis, non mediocri ab eo ceteri proſcriptionis, & mortis metu terrebantur. His rebus in cauſſa iudicioq. patefactis, quis eſt, qui illum abſolui potuiſſe arbitraretur? atque haec parua ſunt: cognoſcite reliqua; ut non aliquando condemnatum eſſe Oppianicum, ſed aliquandiu incolumem fuiſſe miremini. Primum uidete hominis audaciam. Saſſiam in matrimonium ducere, Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui poſtulet; an crudelior illa, ſi nubat? difficile dictu eſt. ſed tamen utriuſque humanitatem, conſtantiamq. cognoſcite. Petit Oppianicus, ut ſibi Saſſia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aſpernatur, non denique illam Oppianici dexteram, uiri ſui ſanguine redundantem, reformidat; ſed, quod haberet tres ille filios, iccirco ſe ab his nuptijs abhorrere reſpondit. Oppianicus, qui pecuniam Saſſiae concupiuiſſet, domo ſibi quaerendum remedium exiſtimauit ad eam morā, quae nuptijs afferebatur. nam, cum haberet ex Nouia infantem filium; alter autem eius filius, Papia natus, Theani Apuli, quod abeſt a Larino decem & octo millia paſſuum, apud matrem educaretur: accerſit ſubito ſine cauſſa puerum Theano, quod facere, niſi ludis publicis, aut feſtis diebus, antea non ſolebat. mater, nihil mali miſera ſuſpicans, mittit. ille ſe Tarentum proficiſci cum ſimulaſſet, eo ipſo die puer, cum hora undecima in publico ualens uiſus eſſet, ante noctem mortuus, & poſtridie, ante quam luceret, combuſtus eſt. atque hunc tantum maerorē matri prius hominum rumor, quam quiſquam ex Oppianici familia, renunciauit. illa, cum uno tempore audiſſet, ſibi non ſolum filium, ſed etiam exſequiarum munus ereptum, Larinum confeſtim exanimata uenit, & ibi de integro funus iam ſepulto filio fecit. dies nondum decem interceſſerant, cum ille alter filius infans necatur. itaque nubit Oppianico continuo Saſſia, laetanti iam animo, & ſpe optima confirmata: nec mirum, quae ſe non nuptialibus donis, ſed filiorum funeribus delenitam uideret. itaque, quod ceteri propter liberos pecuniae cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum eſſe duxit.*

EXPLANATIO

QVIBVS *criminibus Oppianicus damnatus ſit:*} multis eum ueneficij criminibus accuſauit Cluentius, quae infra narrantur, de duobus filijs, de uxore Cluentia, de fratris uxore grauida, de Socru Dinea: quos omnes Oppianicus ipſe ueneno ſuſtulit. ideo crimina, non crimen, appellantur: & ſubijcitur, Iis accuſatum eſſe criminibus Oppianicum: non, Eo accuſatum eſſe crimine Oppianicum. CONSTANTIAM *A. Cluentij,*} qui, cognitis, & patefactis Oppianici inſidijs, non tamen eum ſtatim reum fecit. aut, Conſtantiam, in accuſando. ſequitur autem paullo poſt: Accuſauit Oppianicum; quam conſtanter & quam diligenter, poſtea dicam. RATIONEM *accuſationis*} cauſſam, cur accuſauerit. DEPREHENDISSET,} in Scamandri manibus, qui propterea damnatus eſt. QVAM *conſtanter, & quam diligenter,*} ut iudices ab eo corrumpi neceſſe non fuerit. AD *Stalenum,*} iudicem, quem primum corrupit. CN. *Magium, & filiam Magiam,*} ex alio uiro: ut Aurij ex Aurio, Magij ex Magio naſcantur. BELLO *Italico captus*} Larinatibus contra Romanos pugnantibus. INTER *Sicarios*} dicebant, crimen ueneficij, maieſtatis, repetundarum, & ſimilia, non tamen Sicariatus, ſed, inter Sicarios, aut, de Sicarijs. infra. Quid ergo eſt? haec quaeſtio ſola ita gubernatur? quid M. Plaetorij, & C. Flaminij inter Sicarios? Pro Sex. Roſcio. Qui inter Sicarios, & de ueneficijs accuſabant. In orat. De Sicarijs, de ueneficijs, de peculatu, infitiari neceſſe eſt. ILLVM *adoleſcentem Oppianicum,*} intento ad eum digito, dixit, Illum, ut infra, Auunculus illius adoleſcentis Oppianici. ESSE *in ſeruitute.*} in ergaſtu

lo apud Q. Sergium. A. AVRIVS,} opinor nunc eſſe Melinum illum, cui Saſsia, expulſa filia, nupſerat. nam & eum ab Oppianico interfectum eſſe, infra dicitur: & alium A. Aurium, praeter hunc, non uideo nominari. H-S CD *millia*} ſcutatorum duodecim millia. GALLICANVM,} qui primũ Gallus fuerat, deinde, cum in Italiam habitatum ueniſſet, non amplius Gallus, ſed Gallicanus eſſe coepit: quemadmodum de auo Piſonis materno dixit Cicero: Prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi coeptus eſt. NON *magna iactura facta,*} non magno pretio. DENVNCIARAT,} praedixerat: ut pro Murena: Cum ille M. Catoni, iudicium minitanti, ac denuncianti, reſpondiſſet, ſi quid eſſet in ſuas fortunas incendium excitatum, id ſe non aqua, ſed ruina reſtincturum. Q. METELLI} Pij, qui contra Italos, in illa ſociorum paene omnium, defectione pro rep. pugnabat. FACTOS *eſſe*} quattuoruiros. SEX. *Virbium,*} ultimum de quattuoruiris: tres enim reliqui, Aurij fuere. QVI *poſtulet;*} ut ea ſibi nubat, cuius uirum occiderat. VTRIVSQVE *humanitatem, conſtantiamq.*} quae ſunt nomina uirtutum, ea uitijs tribuit per ironiam. non enim uterque humanus, & conſtans, ſed uterque inhumanus, uterque pertinax in ea cupiditate, quae ad exitum perduci ſine ſcelere non poſſet. TRES *filios,*} quorum duos pater Oppianicus necauit: tertium ſibi ſeruauit, eum, qui nunc, a ſocru Saſsia impulſus, Cluentium accuſat. HORA *undecima*} dixi iam, quocumque anni tempore duodecim horarum ciuiles dies fuiſſe, totidemq. noctes; eas autem horas aeſtate longiores, hieme contra. NEC *mirum,*} acerba ironia.

ORATIO

SENTIO, iudices, uos pro ueſtra humanitate his tantis ſceleribus, breuiter a me demonſtratis, uehementer eſſe commotos. quo tandem igitur animo fuiſſe illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, uerum etiam iudicandum? uos auditis de eo, in quem iudices non eſtis; de eo, quem non uidetis; de eo, quem odiſſe iam non poteſtis; de eo, qui & naturae, & legibus ſatisfecit: quem leges exſulio, natura morte multauit: auditis non ab inimico: auditis ſine teſtibus: auditis, cum ea, quae copioſiſſime dici poſſunt, breuiter a me ſtrictimq. dicuntur; illi audiebant de eo, de quo iurati ſententias ferre debebant; de eo, cuius praeſentis nefarium, & conſceleratum uultum intuebantur, de eo, quem oderant propter audaciam; de eo, quem omni ſupplicio dignum eſſe ducebant: audiebant ab accuſatoribus: audiebant uerba multorum teſtium: audiebant, cum unaquaque de re a P. Canutio, homine eloquentiſſimo, grauiter, & diu diceretur. Et eſt quiſquam, qui, cum haec cognouerit, ſuſpicari poſſit Oppianicum iudicio oppreſſum, & circumuentum eſſe innocentem? Aceruatim iam reliqua, iudices, dicam, ut ad ea, quae propiora huius cauſſae, & adiunctiora ſunt, perueniam. uos quaeſo, memoria teneatis, non mihi hoc eſſe propoſitum, ut accuſem Oppianicum mortuum; ſed, cum hoc perſuadere uobis uelim, iudicium ab hoc non eſſe corruptum hoc uti initio ac fundamento defenſionis, Oppianicum, hominem ſceleratiſſimum, & nocentiſſimum, eſſe damnatum, qui uxori ſuae Cluentiae, quae amita huius Habiti fuit, cum ipſe poculum dediſſet, ſubito illa in media potione exclamauit, ſe maximo cum dolore mori. nec diutius uixit, quam locuta eſt: nam in ipſo ſermone hoc, & uociferatione mortua eſt. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq. morientis, omnia praeterea, quae ſolent eſſe indicia, & ueſtigia ueneni, in illius mortuae corpore fuerunt, eodemq. ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neque eſt hoc ſatis: tametſi in ipſo fraterno parricidio nullum ſcelus praetermiſſum uidetur, tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum ſibi alijs ſceleribus ante muniuit. nam, cum eſſet grauida Auria, fratris uxor, & iam appropinquare partus uideretur; mulierem ueneno interfecit; ut una illa, & quod erat fratre conceptum, necaretur: poſtea fratrem aggreſſus eſt: qui ſero, iam exhauſto illo poculo mortis, cum & de ſuo, & de uxoris interitu clamaret, teſtamentumq. mutare cuperet, in ipſa ſignificatione huius uoluntatis eſt mortuus. ita mulierem, ne, partu eius, ab hereditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuauit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerent, nihil ei clauſum, nihil ſanctum eſſe poſſe, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis cuſtodia tegere potuiſſet. Memoria teneo, Mileſiam quandam mulierem, cum eſſem in Aſia, quod ab heredibus ſecundis accepta pecunia, partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam: neque iniuria: quae ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, heredem familiae, deſignatum reip. ciuem ſuſtuliſſet. quanto eſt Oppianicus in eadem iniuria maiore ſupplicio dignus? ſiquidem illa, cum ſuo corpori uim attuliſſet, ſe ipſam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem; atque cruciatum. ceteri non uidentur in ſingulis hominibus multa parricidia ſuſcipere poſſe: Oppianicus inuentus eſt, qui in uno corpore plures necaret. itaque, cum hanc eius conſuetudinem audaciamq. cognoſceret auunculus illius adoleſcentis Oppianici, Cn. Magius; isq. graui morbo affectus eſſet, & heredem illum ſororis ſuae filium faceret: amicis adhibitis, praeſertim matre ſua Dinea, uxorem ſuam interrogauit, eſſet ne praegnans. quae cum ſe eſſe reſpondiſſet; ab ea petiuit, ut, ſe mortuo, apud Dineam, quae tum ei mulieri ſocrus erat, quoad pareret, habitaret; diligentiamq. adhiberet, ut id, quod conceperat, ſeruaret, ut ſaluum parere poſſet. itaque ei teſtamento legat grandem pecuniam a filio, ſi qui natus eſſet; ab ſecundo herede nihil legat. quid de Oppianico ſuſpicatus ſit, uidetis: quid iudicarit, obſcurum non eſt. nam, cuius filium faceret heredem, eum tutorem liberis non adſcripſit. quid Oppianicus fecerit, cognoſcite; ut illum Magium intelligatis longe animo proſpexiſſe morientem. Quae pecunia mulieri legata erat a filio, ſi qui natus eſſet, eam praeſentem Oppianicus, non debitam, mulieri ſoluit: ſi haec ſolutio legatorum, & non merces abortionis appellanda eſt. quo illa pretio accepto, multisq. praeterea muneribus, quae tum ex tabulis Oppianici recitabantur, ſpem illam, quam

in aluo, commendatam a uiro, continebat, uicta auaritia, ſceleri Oppianici uendidit. Nihil poſſe iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. Quae mulier, obteſtatione uiri, decem illis menſibus ne domum quidem ullam, niſi ſocrus ſuae, noſſe debuit, haec quincto menſe poſt uiri mortem ipſi Oppianico nupſit. quae nuptiae non diuturnae fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, ſed ſceleris ſocietate coniunctae. Quid illa caedes Aſinij Larinatis, adoleſcentis pecunioſi, quam clara cum recens fuit, quam omnium ſermone celebrata? Fuit, Aiulius quidam Larinas, perdita nequitia, & ſumma egeſtate, arte quadam praeditus ad libidines adoleſcentulorum excitandas accommodata: qui ut ſe blanditijs, & aſſentationibus in Aſinij conſuetudinem penitus immerſit, Oppianicus continuo ſperare coepit, hoc ſe Aiulio, tamquã aliqua machina admota, capere Aſinij adoleſcentiam, & fortunas eius patrias expugnare poſſe. ratio excogitata Larini eſt, res translata Romam. iniri enim id cõſilium facilius in ſolitudine, perfici rem eiuſmodi commodius in turba poſſe arbitrati ſunt. Aſinius cum Aiulio Romam eſt profectus. hos ueſtigijs Oppianicus conſecutus eſt. iam, ut Romae uixerunt, quibus conuiuijs quibus flagitijs, quantis, & quam profuſis ſumptibus, non modo conſcio, ſed etiam conuiua, & adiutore Oppianico, longum eſt mihi dicere, praeſertim ad alia properanti. exitum huius aſſimulatae familiaritatis cognoſcite. Cum eſſet adoleſcens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem poſterum commoraretur; Aiulius, ut erat cõſtitutum, ſimulat ſe aegrotare, & teſtamentum facere uelle. Oppianicus obſignatores ad eum, qui neque Aſinium, neque Aiulium noſſent, adducit, & illum Aſinium appellat: ipſe, teſtamento Aſinij nomine obſignato, diſcedit: Aiulius illico conualeſcit. Aſinius autem breui illo tempore, quaſi in hortulos iret, in arenarias quaſdam extra portam Eſquilinam perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem deſideraretur; neque in ijs locis, ubi ex conſuetudine quaerebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper ſe, & ſuos amicos teſtamentum eius obſignaſſe: liberti Aſinij, & nonnulli amici quod eo die, quo poſtremum Aſinius uiſus erat, Aiulium cum eo fuiſſe, & a multis uiſum eſſe conſtabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triumuir, conſtituunt. atque ille continuo, nullo teſte, nullo indice, recentis maleficij conſcientia perterritus, omnia, ut a me paullo ante dicta ſunt, exponit, Aſiniumq. ab ſe, conſilio Oppianici, interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus a Manilio: index Aiulius ex altera parte coram tenetur. hic iam quid reliqua quaeritis? Manilium plerique noratis. non ille honorem a pueritia, non ſtudia uirtutis, non ullum exiſtimationis bonae fructum umquam cogitarat, ſed ex petulanti, atque improbo ſcurra, in diſcordijs ciuitatis, ad eam columnam, ad quam multorum ſaepe conuicijs perductus erat, cum ſuffragijs populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico tranſigit: pecuniam ab eo accipit: cauſſam & ſuſceptam, & manifeſtam, reliquit. ac tum in Oppianici cauſſa crimen hoc Aſinianum cum teſtibus multis, tum uero indicio Aiulij probabatur: in quo inter allegatos Oppianici nomen primum eſſe conſtabat, eius, quem uos miſerum, atque innocentem falſo iudicio circumuentum eſſe dicitis. Quid? auiam tuam, Oppianice, Dineam, cui tu es heres, pater tuus non manifeſto necauit? ad quam cum adduxiſſet medicum illum ſuum iam cognitum, & ſaepe uictorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat, ſe ab eo nullo modo uelle curari, quo curante ſuos omnes perdidiſſet. tum repente Anconitanum quendam L. Clodium, pharmacopolam circumforaneum, qui caſu tum Larinum ueniſſet, aggreditur, & cum eo H-S *quadringentis, id quod ipſius tabulis tum eſt demonſtratum, tranſigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa reſtarent, ſimul atque introductus eſt, rem conficit; prima potione mulierem ſuſtulit. neque poſtea Larini punctum eſt temporis commoratus. Eadem hac Dinea teſtamentum faciente, cum tabulas prehendiſſet Oppianicus, qui gener eius fuiſſet, digito legata deleuit; & cum id multis locis feciſſet, poſt mortem eius, ne litteris coargui poſſet, teſtamentum in alias tabulas tranſcriptum, ſignis adulterinis obſignauit.*

EXPLANATIO

ILLOS} qui Oppianicum, accuſante Cluentio, damnarunt. QVEM *odiſſe non poteſtis;*} mortuum enim non odimus: cum ſit odium, nocendi cupiditas; nocere autem ei, qui ſenſu caret, nemo poſsit. ET. EST *quiſquam*,} turpis rei narrationem ſequitur exclamatio, interrogatione ſubiecta, ut hic, & infra: Pro dij immortales, Oppianicum quiſquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit eſſe? Simile illud ſupra: His rebus in cauſſa iudicioq. patefactis, quis eſt, qui illum abſolui potuiſſe arbitraretur? CIRCVMVENTVM *eſſe innocentem?*} unde orta in Cluentium accuſatorem inuidia. RELIQVA,} de uxore Oppianici Cluentia, de fratre, de fratris uxore grauida, ueneno necatis. CVM *eſſem in Aſia,*} quo iuit, habita oratione pro Roſcio Amerino, metu Sullae dictatoris, quem offendiſſe uidebatur, quod in eius libertum Chryſogonum in ea oratione liberius eſſet inuectus. Hoc Plutarchus, et, opinor, uere. ipſe tamen in Bruto aliam cauſſam affert in Aſiam proficiſcendi. Erat, inquit, eo tempore in nobis ſumma gracilitas & infirmitas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus, & quae figura non procul abeſſe putatur a uitae periculo, ſi accedit labor, & laterum magna contentio. eoq. magis hoc eos, quibus eram carus, commouebat, quod omnia ſine remiſsione, ſine uarietate, in ſumma uocis, & totius corporis contentione, dicebam. itaque cum me & amici, & medici hortarentur, ut cauſſas agere deſiſterem; quoduis potius periculum mihi adeundum, quam a ſperata dicendi gloria diſcedendum, putaui. ſed cum cenſerem, remiſsione, & moderatione uocis, & commutato genere dicendi, me & periculum uitare poſſe, & temperatius dicere; ut conſuetudinem dicendi mutarem, ea cauſſa mihi in Aſiam proficiſcendi fuit. Et ſubiungit. Poſt a me Aſia tota peragrata eſt, cum ſummis quidem oratoribus, quibuſcum exercebar, ipſis lubentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicenſis, meo iudicio tota Aſia illis temporibus diſertiſsimus: et,

D 2 ſi, nihil

ſi, nihil habere moleſtiarum, nec ineptiarum, Atticorum eſt, hic orator in illis numerari recte poteſt. Aſsiduiſsime autem mecum fuit Dionyſius Magnes, erat etiam Aechylus, Gnidius, Adramitenus Xenocles. hi tum in Aſia rhetorum principes numerabantur. ILLIVS *adoleſcentis Oppianici*,} oſtendebat eum iudicibus ut ſupra, cum dixit, Is fecit heredem illum adoleſcentem Oppianicum. HEREDEM} ſecundum. nam primus in utero matris erat. EI *teſtamento legat grandem pecuniam a filio*,} modus loquendi, ut in Topicis: Paterfamilias uxori ancillarum uſumfructum legauit a filio. Similiter, ſoluere ab aliquo, dicebant, ut ep. 17. lib. VII. Quinctus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio ſoluat. AB *ſecundo herede*} a ſororis ſuae filio. NIHIL *legat*.} ne ſibi ipſa fortaſſe partum medicamentis abigeret, ab Oppianico corrupta. LIBERIS} liberis, de uno filio dixit: ut pro lege Manilia: Ex Miſeno autem eius ipſius liberos qui cum praedonibus antea ibi bellum geſſerat, a praedonibus eſſe ſublatos? Cum unā tamen M. Antonij filiam ſignificet. Et Phil. I. Pax denique per eum, & per liberos eius cum praeſtantiſsimis ciuibus confirmata eſt. obſidem autem Bruto & Caſsio M. Antonius unicum filium dederat. PERDITA *nequitia*, *& ſumma egeſtate*,} apte coniunguntur. nequitiam enim, ideſt ſumptus immoderatos, breui ſequitur egeſtas. IN SOLITVDINE,} ut Larini: quod municipium ſi cum urbe Roma conferretur, ſolitudo fuit. AD *alia properanti*.} ad ea, quae propiora Cluentij cauſſae, & adiunctiora ſunt. id enim ſupra dixit. OBSIGNATO,} ſeptem ſignis, de more. IN *diſcordijs ciuitatis*,} cum alij Sullam, alij Marium, Marianosue ſequerentur. AD. EAM *columnam*,} ius dicebat, opinor, ad columnam Maeniam: ad quam debitores, fures, & ſerui fugitiui accuſabantur. eius mentio fit in Diuin. in orat. pro Sextio, apud Aſconium. MVLTORVM} petentium, quod ſibi Manilius debebat. de leuioribus autem ſummis triumuiri ſedentes ad columnam Maeniam, Aſconio auctore, iudicabant. CONVICIIS} aſſiduis, moleſtisq. petitionibus. id enim nonnumquam ualet conuicium. aut dic, conuicijs, cum conuicio petentium. AC *tum*} cum eſt accuſatus a Cluentio Oppianicus. INTER *allegatos*} cum ſubiungat, Oppianici nomen primum eſſe conſtabat: neceſſe eſt, ut, qui allegati dicuntur, nocētes ipſi quoque ſint: in quibus ideo nomen Oppianici primūm fuerit, quod eius in primis opera Aſinius eſſet interfectus. Eodem ſenſu illud accipio in ep. 3. lib. 2. ad Q. fr. Nerius index edidit ad allegatos Cn. Lentulum Vatiam, & C. Cornelium. EIVS,} cum amara ironia dictum. VOS} qui Cluentium accuſatis. MISERVM, *atque innocentem*} accuſatorum uerba ad iudices commouendos. QVID?} modus tranſeundi ad aliam rem, ut paullo ante, Quid illa caedes Aſinij Larinatis? CVI *tu es heres*,} ſuſpicioſa uerba. nam quod heres, ideo uidetur illa ab heredis patre necata. SVOS *omnes*} qui heredes ei eſſe potuiſſent. PERDIDISSET.} non culpa, ſed inſcientia. L. CLODIVM,} libertum. nam ingenuus operam tam ſordido quaeſtui non dediſſet. H-S *quadringentis*,} ſcutatis duodecim. qua mercede uix arbitror de tanto ſcelere Clodium cum Oppianico tranſegiſſe. quae ſi cui non abſurda ſuſpicio uidetur, confideret, an ſit rectius H-S quadraginta: ut ſubaudiatur, millibus. ita ſcutati erunt mille ducenti. niſi tamē haec quoque ſumma, praeſertim pharmacopolae circumforaneo data, nimia eſt. Sed quae dicimus, dubitantes dicimus, non affirmantes. dubitatio autem ueritatem ſaepe parit. IPSIVS *tabulis*} in quas retulit, ſe dediſſe L. Clodio, ut ſocrum ſuam Dineam curaret, H-S quadringētos, uel, quod potius exiſtimo, quadraginta. TVM} in eo iudicio, quo damnatus eſt Oppianicus. FORA *multa*} obeunda: ut ſua pharmaca diuerſis locis uenderet. PRIMA *potione*} praeſenti ueneno uſus. NEQVE *poſtea Larini punctum eſt temporis commoratus*.} ne, ſuo ſcelere per corporis notas patefacto, poenas daret. FACIENTE,} non, dum faceret, ſed, quo tempore fecit. PREHENDISSET,} furtim. DIGITO} cur, digito, potius, quam calamo? quia ceratis in tabulis teſtamentum de more ſcriptum erat: unde illud, In ima cera. LEGATA *deleuit*:} ut ſolus heres eſſet eius filius Oppianicus. MVLTIS *locis*} ubicumque aliquid legabatur. IN. ALIAS *tabulas*} ceratas.

ORATIO

*M*VLTA *praetereo conſulto: etenim uereor, ne haec ipſa nimium multa eſſe uideantur: uos tamen eum ſimilem ſui fuiſſe in ceteris uitae partibus exiſtimare debetis. Illum tabulas publicas Larini cenſorias corrupiſſe, decuriones uniuerſi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, & affinibus tutorem umquam liberis ſuis ſcripſit: nemo illum aditu, nemo congreſſione, nemo ſermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aſpernabantur, omnes abhorrebant, omnes ut aliquam immanem, ac pernicioſam beſtiam, peſtemq. fugiebant. Hunc tamen hominem, tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, numquam accuſaſſet Habitus, iudices, ſi id praetermittere ſaluo capite ſuo potuiſſet. erat huic inimicus Oppianicus, erat, ſed tamen erat uitricus: crudelis, & huic infeſta mater, attamen mater: poſtremo nihil tam remotum ab accuſatione, quam Cluentius, & natura, & uoluntate, & inſtituta ratione uitae. ſed, cum eſſet haec illi propoſita condicio, ut aut iuſte, pieq. accuſaret, aut acerbe, indigneq. moreretur; accuſare, quoquo modo poſſet, quam illo modo emori, maluit. atque, ut haec ita eſſe perſpicere poſſitis, exponam uobis Oppianici facinus, manifeſto compertum, atque deprehenſum: ex quo ſimul utrumque, & huic accuſare, & illum condemnari neceſſe fuiſſe, intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur, miniſtri publici Martis, atque ei deo ueteribus inſtitutis religionibusq. Larinatium conſecrati. quorum cum ſatis magnus numerus eſſet; cumq. item, ut in Sicilia permulti Venerei ſunt, ſic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus, eos omnes liberos eſſe, ciueſq. Romanos, coepit defendere. grauiter id decurio-*

nes

nes Larinatium, cunctiq. municipes tulerunt: itaque ab Habito petiuerunt, ut eam cauſſam ſuſciperet, publiceq. defenderet. Habitus, cum ſe ab omni eiuſmodi negotio remouiſſet, tamen pro loco, pro antiquitate generis ſui, pro eo quod ſe non ſolum ſuis commodis, ſed etiam ſuorum municipum, ceterorumq. neceſſariorum natum eſſe arbitrabatur, tãtae uoluntati uniuerſorum Larinatium deeſſe noluit. ſuſcepta cauſſa, Romamq. delata, magnae quotidie contentiones inter Habitum & Oppianicum ex utriuſque ſtudio defenſionis excitabantur. erat ipſe immani acerbaq. natura Oppianicus: incendebat eius amentiam infeſta, atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi ſua intereſſe arbitrabantur, hunc a cauſſa Martialium dimouere. ſuberat etiam alia cauſſa maior, quae Oppianici, hominis auariſſimi, atque audaciſſimi, mentem maxime commouebat. nam Habitus uſque ad illius iudicij tempus nullum teſtamentum umquam fecerat. neque enim, legare eiuſmodi matri, poterat in animum inducere, neque teſtamento nomen omnino praetermittere parentis. id cum Oppianicus ſciret, (neque enim erat obſcurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem eſſe uentura: quae ab ſeſe poſtea, aucta pecunia, maiore praemio; orbata filio, minore periculo necaretur. itaque, his rebus incenſus, qua ratione Habitum ueneno tollere conatus ſit, cognoſcite.

EXPLANATIO

CENSORIAS} in municipijs quoque cenſores erant, qui, cenſu peracto, in tabulas diligenter omnia referrent. DECVRIONES. VNIVERSI} ſenatus uniuerſus. IVDICAVERVNT:} decreto publico. RATIONEM,} rei pecuniariae. AFFINIBVS} exemplum iam attulit Cn. Magij: qui cum frater eſſet uxoris Oppianici, eiuſque filium faceret heredem, Oppianicum tamen patrem filio ſuo poſtumo tutorem non adſcripſit. ADITV,} ad quem adiretur. CONGRESSIONE,} congreſſum omnes uitabant. ET. NATVRA, *& uoluntate, & inſtituta ratione uitae.*} actionum humanarum initia primum a natura proficiſcuntur: deinde uoluntas, niſi malis artibus abducatur, naturam ſequitur: ex utraque ſtudium oritur, & conſuetudo. haec ubi coniunguntur omnia, non facile quiſquam ab inſtituta uitae ratione ad noua conſilia deflectit. omnia tamen interdum neceſsitas uincit, ut in Cluentio; qui Oppianicum numquam accuſaſſet, ſi id praetermittere, ſaluo capite ſuo potuiſſet. Refertur ad hunc locum id, quod ſupra dictum eſt: Ac primum, accuſandi cauſſa quae fuerit, oſtendam; ut id ipſum A. Cluentium ui & neceſsitate coactum feciſſe uideatis. Et infra: Quis eſt, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifeſtoq. deprehenſa, aut obeunda mors Cluentio, aut ſuſcipienda accuſatio fuerit? IVSTE,} propter Oppianicum inſidiantem uitae ſuae. PIEQ.} erga ſe ipſum. eſt enim pietas, a ſe ipſo mortem depellere. ACERBE,} per uim a uitrico illatam. INDIGNEQ.} nullo ſuo merito. QVOQVO *modo poſſet,*} eo magis, cum iuſte, pieq. poſſet. ILLO *modo*} acerbe, indigneq. quod proxime dixit. opponuntur autem, Quoquo modo, Illo modo, cum aliqua uenuſtate. IN *Martis familia*} quae libera non eſt. ſerui enim, familia, dicuntur. CIVESQ. *Romanos,*} ut ceteros Larinates. municipes enim erant. AB *omni eiuſmodi negotio*} ut quemquam accuſaret. REMOVISSET,} natura, uoluntate, inſtituta ratione uitae. PRO *loco,*} quem obtinebat, honoris, & dignitatis. ad Terentiam: Vos uidete, quid aliae faciant iſto loco feminae. PVBLICEQ. *defenderet.*} publico nomine, tamquã actor cauſſae publicae. PRO *antiquitate generis ſui,*} quae ciues ei ſuos commendare uideretur. nouus enim ciuis reliquos minus amat. NATVM *eſſe*} e ſententia Platonis, qui in epiſtola ad Archytam naſci nos patriae, parentibus, amicis dixit. quem locum ita Cicero conuertit Off. lib. 1. Sed quoniam, ut praeclare ſcriptum eſt a Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ſed ortus noſtri partem patria, partem parentes uindicant, partem amici, &c. TANTAE *uoluntati uniuerſorum Larinatium*} grauiter enim eam rem & decuriones ipſi, & cuncti municipes tulerunt. EX *utriuſque ſtudio defenſionis*} non, utriuſque defenſionis, ſed utriuſque, Cluentij, & Oppianici: quorum alter Martiales, alter cauſſam publicam defendebat. ERAT *ipſe*} ipſe per ſe, uel ſi non incenderetur ab uxore. MATER *Habiti.*} addere nomen Habiti, neceſſe non uidetur: cum dixerit, Inimica filio: itaque gloſſena puto. HVNC} Cluentium. A CAVSSA *Martialium*} quam pro Larinatibus contra Martiales Cluentius agebat. ILLIVS *iudicij*} quo Oppianicum de ueneno Cluentius accuſauit. EIVSMODI *matri,*} quae primum genero ſuo Aurio Melino, deinde Oppianico, qui Melinum occiderat, nupſiſſet, poſtremo quae ſibi infeſta uehementer eſſet. ID *cum Oppianicus ſciret, (neque enim erat obſcurum)*} ſimiliter in ep. ad Lentulum: Quae cum uiderem, (neque enim erant obſcura) Pro Sextio. Haec ego cum uiderem, (neque enim erant occulta,) In Rullum or. 2. Quae cum ego non ſolum ſuſpicarer, ſed plane cernerem; (neque enim obſcure gerebantur) Ex Demo thene fortaſſe ſumptum; cuius eſt hoc in oratione *περὶ τοῦ στεφάνου: ταῦτα δὲ ὁρῶν ὁ φίλιππος: (οὐ γὰρ ἦν ἀφανῆ.)*

ORATIO

C. & L. Fabricij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter ſe cum forma, tum moribus ſimiles, municipum autem ſuorum diſſimillimi: in quibus quantus ſplendor ſit, quam prope aequabilis, quam fere omnium conſtans, & moderata ratio uitae, nemo neſtrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabricijs ſemper uſus eſt Oppianicus familiariſſime. iam hoc fere ſcitis omnes, quantam uim habeat ad con-

iungendas

iungendas amicitias ſtudiorum ac naturae ſimilitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quaeſtum turpem eſſe arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes inſidiae, circumſcriptionesq. adoleſcentium naſcerentur; cumq. eſſent uitijs, atque improbitate omnibus noti: ſtudioſe, ut dixi, ad eorum ſe familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat, itaque tunc ſic ſtatuit, per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) inſidias Habito comparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, ſed ſpectato homine, Cleophanto: cuius ſeruum Diogenem Fabricius ad uenenum Habito dandum ſpe & pretio ſolicitare coepit. ſeruus non incallidus, ſed, ut ipſa res declarauit, frugi, atque integer, ſermonem Fabricij non eſt aſpernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito eſt locutus: Habitus autem ſtatim cum M. Bebrio ſenatore, familiariſſimo ſuo, communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminiſſe uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret a Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falſa eſſe cognoſceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interueniſſent, pecuniaq. obſignata, quae ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri, liberti Fabriciorum, deprehenditur. Pro dij immortales, Oppianicum quiſquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit eſſe? quis umquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus eſt? quod ingenium, quae facultas dicendi, quae a quoquam excogitata defenſio huic uni crimini potuit obſiſtere? ſimul & illud, quis eſt, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifeſtoq. deprehenſa, aut obeunda mors Cluentio, aut ſuſcipienda accuſatio fuerit? Satis eſſe arbitror demonſtratum, iudices, ijs criminibus accuſatum eſſe Oppianicum, ut honeſte abſolui nullo modo potuerit. cognoſcite nunc, ita reum citatum eſſe illum, ut, re ſemel atque iterum praeiudicata, condemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius, iudices, primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat. is erat libertus Fabriciorum Scamander. integrum conſilium, iudicij corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in iudicium cauſſa, certa res, uerum crimen allatum eſt. hic tum Fabricius, is, de quo ante dixi, qui, liberto damnato, ſibi illud impendere periculum uideret, quod mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum pleriſque eorum magnum uſum eſſe ſciebat, frequentes eos ad me domum adduxit. qui quamquam de homine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabant: tamen, quod erat ex eodem municipio, ſuae dignitatis eſſe arbitrabantur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idque, a me, ut facerem, & ut cauſſam Scamandri ſuſciperem, petebant, in qua cauſſa patroni omne periculum continebatur. ego, qui neque illis, talibus uiris, ac tam amantibus mei, rem poſſem ullam negare; neque illud crimen tantum, ac tam manifeſtum eſſe arbitrarer; ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſſam commendabant, arbitrabantur; pollicitus ijs ſum, me omnia, quae uellent, eſſe facturum. Res agi coepta eſt: citatus eſt Scamander reus: accuſabat P. Canutius, homo in primis ingenioſus, & in dicendo exercitatus: accuſabat autẽ ille quidem Scamandrum uerbis tribus, Venenum eſſe deprehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicum conijciebantur. aperiebatur cauſſa inſidiarum: Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur: denique omnis accuſatio, uarie, grauiterq. tractata, ad extremum manifeſta ueneni deprehenſione concluſa eſt. Hic ego cum ad reſpondendum ſurrexi, qua cura, dij immortales, qua ſollicitudine animi, quo timore. ſemper equidẽ magno cum metu incipio dicere: quotieſcumque dico, toties mihi uideor in iudicium uenire non ingenij ſolum, ſed etiam uirtutis, atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non poſſim implere, quod eſt impudentiae; aut id non efficere, quod poſſim, quod eſt aut perfidiae, aut negligentiae. tum uero ita ſum perturbatus, ut omnia timerem; ſi nihil dixiſſem, ne infantiſſimus; ſi multa in eiuſmodi cauſſa dixiſſem, ne impudentiſſimus exiſtimarer. collegi me aliquando, & ita conſtitui, fortiter eſſe agendum; illi aetati, qua tum eram, ſolere laudi dari, etiam ſi in minus firmis cauſſis hominum periculis non defuiſſem. itaque feci: ſic pugnaui, ſic omni ratione contendi, ſic ad omnia confugi, quantum ego aſſequi potui, remedia, ac perfugia cauſſarum, ut hoc, quod timide dicam, conſecutus ſim, ne quis illi cauſſae patronum defuiſſe arbitraretur. ſed, ut quidquid ego apprehenderã, ſtatim accuſator extorquebat e manibus. ſi quaeſieram, an inimicitiae Scamandro cum Habito: fatebatur, nullas fuiſſe; ſed Oppianicum, cuius ille miniſter fuiſſet, huic inimiciſſimum fuiſſe, atque eſſe dicebat. ſin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uenturum emolumentum fuiſſe: concedebat; ſed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Habiti uentura eſſe dicebat. cum illa defenſione uſus eſſem, quae in libertinorum cauſſis honeſtiſſima ſemper exiſtimata eſt, Scamandrum patrono eſſe probatum: fatebatur, ſed quaerebat, cui probatus eſſet ipſe patronus. cum ego pluribus uerbis in eo commoratus eſſem, Scamandro factas inſidias eſſe per Diogenem, conſtitutumq. inter eos de alia re fuiſſe; ut medicamentum, non uenenum, Diogenes afferret; hoc cuiuis uſu uenire poſſe: quaerebat, cur in eiuſmodi locum, tam abditum, cur ſolus, cur cum obſignata pecunia ueniſſet: denique hoc loco cauſa teſtibus honeſtiſſimis hominibus premebatur. M. Bebrius de ſuo conſilio Diogenem emptum, ſe praeſente Scamandrum cum ueneno, pecuniaq. deprehenſum eſse dicebat. P. Quinctius Varus, homo ſumma religione, & ſumma auctoritate praeditus, de inſidijs, quae fierent Habito, & de ſollicitatione Diogenis, recenti re, ſecum Cleophantum locutum eſſe dicebat. Atque in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera, & periculo, & tota accuſatione Oppianicus: neque id obſcure ferebat, nec diſſimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat; omni ſtudio, gratiaq. pugnabat; poſtremo, id quod maximo malo illi cauſſae fuit, hoc ipſo loco, quaſi reus ipſe eſſet, ſedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, ſed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, ſuſpenſus, incertusq. uultus, crebra coloris mutatio, quae erant antea ſuſpicioſa, haec aperta, ac manifeſta faciebant. Cum in conſilium iri oporteret, quaeſiuit ab reo C. Iunius Quaeſitor ex lege illa Cornelia, quae tum erat, clam an palam de ſe ſententiam ferri uellet? de Oppianici ſententia reſponſum eſt, quod is Habiti familiarem Iunium eſſe dicebat, clam uelle ferri. itum eſt in conſilium: omnibus ſententijs, praeter unam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat, Scamander prima actione cõdemnatus eſt. quis tum erat omnium, qui, Scamandro

condemnato,

condemnato,non iudicium de Oppianico factum eſſe arbitraretur? quid eſt illa damnatione iudicatum,niſi uenenum id, quod Habito daretur, eſſe quaeſitum? quae porro tenuiſſima ſuſpicio collata in Scamandrum eſt,aut conferri potuit,ut is ſua ſponte necare uoluiſſe Habitum putaretur? atque, hoc tum iudicio facto, & Oppianico re, & exiſtimatione iam,lege,& pronunciatione nōdum condemnato, tamen Habitus Oppianicum reum ſtatim non fecit: uoluit cognoſcere, utrum iudices in eos ſolos eſſent ſeueri, quos uenenum habuiſſe ipſos comperiſſent; an etiam conſilia,conſcientiasq. eiuſmodi facinorum ſupplicio dignas iudicarent. itaque C.Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici conſcium illi facinori fuiſſe arbitrabatur, reum ſtatim fecit: utq. ei locus primus conſtitueretur, propter cauſſae coniunctionem impetrauit. Hic tum Fabricius non modo ad me meos uicinos, & amicos Aletrinates non adduxit, ſed ipſe ijs neque defenſoribus uti poſtea, neque laudatoribus potuit. rem enim integram hominis non alieni,quamuis ſuſpicioſam, defendere,humanitatis eſſe putabamus; iudicatam labefactare conari, impudentiae. itaque tum ille, inopia & neceſſitate coactus,in cauſſa eiuſmodi ad Cepaſios fratres confugit,homines induſtrios, atque eo animo, ut, quaecumque dicendi poteſtas eſſet data,in honore,atque in beneficio ponerent. Iam,hoc quoque prope iniquiſſime comparatum eſt; quod in morbis corporis,ut quiſque eſt difficillimus, ita medicus nobiliſſimus, atque optimus quaeritur; in periculis capitis, ut quaeque cauſſa difficillima eſt,ita deterrimus, obſcuriſſimusq. patronus adhibetur. niſi forte haec cauſſa eſt, quod medici nihil praeter artificium, oratores etiam auctoritatem praeſtare debent. Citatur reus: agitur cauſſa: paucis uerbis accuſat,ut de re iudicata,Canutius. incipit,longo,& alte petito prooemio,reſpondere maior Cepaſius. primo attente auditur eius oratio. erigebat animum iam demiſſum, & oppreſſum Oppianicus: gaudebat ipſe Fabricius: non intelligebat, animos iudicum non illius eloquentia, ſed defenſionis impudentia commoueri. poſtea quam de re coepit dicere, ad ea, quae erant in cauſſa, addebat etiam ipſe noua quaedam uulnera. hoc quamquam ſedulo faciebat,tamen interdum non defendere,ſed praeuaricari accuſationi uidebatur. itaque,cum callidiſſime ſe dicere putaret; & cum illa uerba grauiſſima ex intimo artificio deprompſiſſet, Reſpicite iudices hominum fortunas, reſpicite dubios,uariosq. caſus,reſpicite C. Fabricij ſenectutem; cum hoc, Reſpicite, ornandae orationis cauſſa, ſaepe dixiſſet, reſpexit ipſe: at C. Fabricius a ſubſellijs demiſſo capite diſceſſerat. hic iudices ridere; ſtomachari, atque acerbe ferre patronus cauſſam ſibi eripi, & ſe cetera de illo loco, Reſpicite iudices, non poſſe dicere: nec quidquam propius eſt factum, quam ut illum perſequeretur, & collo obtorto ad ſubſellia reduceret,ut reliqua poſſet perorare. Iam tum Fabricius primum ſuo iudicio, quod eſt grauiſſimum, deinde legis ui, & ſententijs iudicum eſt condemnatus.

EXPLANATIO

QVANTVS *ſplendor*} & habent copias, & ſplendide utuntur. PROPE *aequabilis*,} pari fere omnium probitate. STVDIORVM} cum eaſdem res & ijdem probant,&,quae expetantur,dignas iudicant. NATVRAE} cum ad eaſdem res ijdem natura feruntur. CIRCVMSCRIPTIONESQ. *adoleſcentium*} adoleſcentes, aetate incauti, facile in fraudem inducuntur. inde natum eſt uerbum, circumſcribere, pro decipere: ut Phil. 14. Aut eijciunt uicinos, aut adoleſcentulos circumſcribunt. Pro Q. Roſcio: Dic nunc te ab Roſcio H-S ıↄↄↄ circumſcriptum eſſe. Circumſcriptor, in Catil. orat. 2. Quis teſtamentorum ſubiector, quis circumſcriptor, quis ganeo? Circumſcriptio. lib. III. Off. Atque iſte dolus malus etiam legibus erat uindicatus, ut tutela XII. tabulis, & circumſcriptio adoleſcentium lege Plaetoria. CLEOPHANTO:} Graeco: nam Romanis medicina in artium liberalium numero non erat. FRVGI,} proprie de ſeruo dicitur, qui rem domini diligenter cuſtodiat: ſed ad probitatem ſaepe transfertur, ut hic, & lib. III. in Verrem. Frugi, & ſobrij homines. Nam ut nequitiam multa uitia, ſic frugalitatem uirtutes comitantur multae. NON *eſt aſpernatus*:} aures dedit, quaſi condicionem non recuſans. QVA *fide*,} in amicitijs tuendis, & in colenda iuſtitia. QVA *prudentia*,} in cognoſcendis, iudicandisq. rebus. QVA *dignitate*} & quod ſenator, & quod uirtute praeditus. PRO *dij immortales*,} exclamatio narrationi ſubiecta, ut ſupra. Et eſt quiſquam, qui, cum haec cognouerit, ſuſpicari poſsit Oppianicum iudicio oppreſſum, & circumuentum eſſe innocentem? Infra, poſt Scamandrum prima actione condemnatum: Quis tum erat omnium, qui, Scamandro condemnato, non iudicium de Oppianico factum eſſe arbitraretur? QVIS *umquam audacior*?} argumentum a ſuperiore uita. QVIS *nocentior*?} a crimine ueneficij. QVIS *apertior*} a comperta re, manifeſtoq. deprehenſa. QVOD *ingenium, quae facultas dicendi*} ſic in Verrem act. I. Quod eſt ingenium tantum, quae tanta facultas dicendi, & copia, quae iſtius uitam, tot uitijs flagitijſq. conuictam, iampridem omnium uoluntate iudicioq. damnatam, aliqua ex parte poſsit defendere? HVIC *uni crimini*} de ueneficio, cuius eum Cluentius accuſauit. OBEVNDA *mors*} exitium illi parante Oppianico, qui ſuum ſcelus, ueneno in Scamandri manibus deprehenſo, patefactum uideret. RE *ſemel atque iterum praeiudicata*,} damnatione Scamandri, & Fabricij. VICINITATEM} uicini enim Arpinatibus. SICVT *neceſſe erat*,} peſsime ſcilicet, ob improbitatem uitae. ſupra. PATRONI} C. Fabricij, cuius libertum Scamandrum fuiſſe, paullo ante dictum eſt. NEQVE *illud tantum*} excuſatio. nam orator,cum, uir bonus definiatur, bonas recipere cauſſas debet, malas reijcere. SICVT *nec illi quidem ipſi*,} altera excuſatio: ne impudentes fuiſſe uideantur Aletrinates, qui tam turpem cauſſam commendauerint. CAVSSA *inſidiarum*:} quod Oppianicus Habitum ideo ueneno tollendū curaſſet,ut eo mortuo, qui teſtamentum adhuc nullum fecerat, bona eius omnia ad matrem uenirent: quae ab ſeſe poſtea, aucta pecunia, maiore praemio,orbata filio,mi-

nore periculo necaretur. M A G N O *cum metu incipio dicere:* } quod eſt hominis de ingenij fama, & de officio ſuo laborantis. in Diuin. Ita Deos mihi uelim propitios, ut, cum illius diei mihi uenit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum ſit, non ſolum commoueor animo, ſed etiam toto corpore perhorreſco. De Orat. lib. I. Mihi quique optime dicunt, quique id facillime, atque ornatiſsime facere poſſunt; tamen, niſi timide ad dicendum accedunt, & in exordienda oratione perturbantur, paene impudentes uidentur, tametſi id non accidere non poteſt. ut enim quiſque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatẽ, uarioſq. euentus orationis, hominumq. iudicia pertimeſcit. V I R T V T I S, } probitatis. non enim hoc ad eloquentiam refertur: cum de ingenio ſeparatim iam dixerit. Q V A *tum eram,* } octo annis ante, cum Cicero annos 32. natus eſſet. hanc enim orationem annis octo poſt Oppianici damnationem praetor habuit. Oppianici autem iudicium Scamandri, Fabricijq. damnationem nullo fere temporis interuallo ſecutum eſt, cum L. Quinctius, Oppianici defenſor, tribunus pl. eſſet, L. Lucullo, M. Cotta cos. I N *minus firmis cauſsis* } minus bonis: in quibus pro reo quod diceret, defenſor inuenire uix poſſet. Q V O D *timide dicam,* } ne mihi ipſe arrogaſſe nimium uidear. V T *quidquid* } quidquid pro quidque, & quiſquis pro quiſque, uſitatum Ciceroni, & Lucretio. C V R *ſolus,* }. Scamander. S V M M A *religione,* } qui falſum non diceret: cuius animus ab omni fraude, mendacioq. abhorreret. S V M M A *auctoritate* } grauis auctor: ut eius teſtimonio fidem abrogare non liceat. R E *quidem uera,* } apparebat enim, uenenum illud eius conſilio paratum. P E R I C V L O, } quod ei, Scamandro condemnato, certum impendebat. T O T A *accuſatione* } ſupra: Omnia tela accuſationis in Oppianicum conijciebantur. A D V O C A B A T; } aduocatus interdum eſt, qui praeſens reo fauet. inde aduocare, eodem ſenſu. I L L I *cauſſae* } Scamandri. H O C *ipſo loco,* } in ſubſellijs reorum: ex quibus Cicero Cluentij cauſſam agebat. I N *conſilium iri* } ſententias ferri. id eſt enim, in conſilium ire. infra: In conſilium ituri iudices triginta duo: pro, ſententias laturi. Q V A E S I T O R } quaeſtioni praeerat, non tamen praetor erat. interdum tamen, atque adeo ſaepe praetor idem & quaeſitor. E X *lege illa Cornelia,* } quam L. Cornelius Sulla tulerat, ut ſententiae clam aut palam ex rei uoluntate ferrentur. Q V A E *tum erat,* } aliquid igitur poſtea mutatum uidetur in illa lege, & opinor hoc ipſum de ſententijs ferendis. I T V M *eſt in conſilium:* } ſententiae latae ſunt S T A L E N V S } ab Oppianico corruptus, ut idem mox in ipſius Oppianici iudicio. D I C E B A T, } peccato improbus, confeſsione impudens. P R I M A *actione* } ampliandi poteſtatem lege permittente. E S S E *quaeſitum?* } eſſe comparatum. S V A *ſponte* } non alieno conſilio. R E, } cum is damnatus eſſet, cuius in iudicio ſcelus Oppianici patefactum iam eſſet. L E G E, } quae iudicum ſententijs reum condemnat. P R O N V N C I A T I O N E } ſententijs iudicum. infra: Placuit, repente iudices pronunciare. iudices, ſe id uelle, dixerunt. V T Q. *ei locus primus conſtitueretur,* } ut eius cauſſa, quod cum Scamandri cauſſa coniuncta eſſet, ſtatim ageretur. ſic Oppianico poſt damnatum Fabricium locus primus eſt conſtitutus. infra. R E M . E N I M *integram* } nullo dum iudicio damnatam. R E M *enim integram* } cauſſam Scamandri, nullo antea praeiudicio damnatam. H O M I N I S *non alieni* } ipſius Fabricij, pro Scamandro rogantis, ut periculum a ſe remoueret. D E F E N D E R E, } quam defenderat Cicero, rogatus ab Aletrinatibus. L A B E F A C T A R E } immutare, reſcindere. eadem enim erat Fabricij, Scamandriq. cauſſa. A D *Cepaſios fratres* } de quibus in Bruto: C. & L. Cepaſij fratres fuerunt: qui multa opera, ignoti homines, & repentini, quaeſtores celeriter facti ſunt, opidano quodam & incondito genere dicendi. Q V A E C V M Q V E *dicendi poteſtas eſſet data,* } uel in cauſſa peſsima: quod eſt impudentiae. N I S I *forte haec cauſſa eſt,* } niſi forte deterrimus, & obſcuriſsimus patronus ideo adhibetur, quod ab oratore auctoritas etiam requiritur. ironia. non enim haec eſt cauſſa: nam ſi eſſet, optimus, & clariſsimus adhiberetur. quid igitur eſt cauſſae, cur deterrimus, & obſcuriſsimus adhibeatur? quia nocentis rei defenſionem optimus orator non ſuſcipit. ita neceſſario ad deterrimum confugitur. A R T I F I C I V M, } ut in curando non peccent: auctoritas is ijs non requiritur. E T I A M *auctoritatem* } ut etiam boni uiri putentur. E R I G E B A T *animum* } cum attente audiri uideret orationem Cepaſij, quaſi captis illius eloquentia iudicibus. D E . R E } abſoluto praemio. Q V A E *erant in cauſſa,* } contra Fabricium. N O V A *quaedam uulnera.* } per imprudentiam dicebat ea, quae Fabricio nocerent. S E D V L O } ſtudioſe, ex animo, non uulnera putans, ſed remedia. Notatur imprudentia Cepaſij, qui ſe prodeſſe cauſſae arbitraretur, in quo noceret. C A L L I D I S S I M E } pro Fabricio, quae contra Fabricium erant. P V T A R E T, } quod idem ceteri non putabant. I L L A *uerba grauiſsima* } ironia. E X *intimo artificio* } quod intimum erat Cepaſio, nam reuera artificium in ijs uerbis nullum erat. R E S P E X I T *ipſe:* } ad reum, & a ſubſellijs diſcedentem uidit. D I S C E S S E R A T. } abſolutione deſperata, ex infantia, & imprudentia defenſoris ſui, quem uideret ad ea, quae erant in cauſſa, addere noua quaedam uulnera.

O R A T I O

*Q*V I D *eſt, quod iam de Oppianici cauſſa plura dicamus? apud eoſdem iudices reus eſt factus, cum is duobus praeiudicijs iam damnatus eſſet: ab ijſdem autem iudicibus, qui Fabriciorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus eſt conſtitutus: accuſatus eſt criminibus grauiſſimis, ijs, quae a me breuiter dicta ſunt, & praeterea multis, quae ego omnia nunc omitto: accuſatus eſt apud eos, qui & Scamandrum, miniſtrum Oppianici, & Fabricium, conſcium maleficij, condemnarant. Vtrum, per deos immortales,*

magis

magis eſt mirandum, quod is condemnatus eſt, an quod omnino reſpondere auſus eſt? quid enim illi iudices facere potuerunt? qui ſi innocentes Fabricios condemnaſſent, tamen in Oppianico ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire iudicijs debuerunt. an uero illa ſua per ſe iudicia reſcinderent, cum ceteri ſoleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs diſcrepent, prouidere? & illi, qui Fabricij libertum, quia miniſter in maleficio fuerat; patronum, quia conſcius, condemnaſſent; ipſum principem, atque architectum ſceleris abſoluerent? & qui ceteros, nullo praeiudicio facto, tamen ex ipſa cauſſa condemnaſſent; hunc, quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia ſenatoria non falſa inuidia, ſed uera atque inſigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defenſioni locum nullum reliquiſſent. quid enim tandem illi iudices reſponderent, ſi quis ab ijs quaereret: condemnaſtis Scamandrum, quo crimine? nempe, quod Habitum per ſeruum medici ueneno necare uoluiſſet. quid Habiti morte Scamander conſequebatur? nihil; ſed adminiſter erat Oppianici. condemnaſtis C. Fabricium; quid ita? quia, cum ipſe familiariſſime Oppianico uſus, libertus autem eius in maleficio deprehenſus eſſet, illum expertem eius conſilij fuiſſe non probabatur. Si igitur ipſum Oppianicum, bis ſuis iudicijs condemnatum, abſoluiſſent; quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam incōſtantiam rerum iudicatarum, quis tantā libidinem iudicū ferre potuiſſet? Quod ſi hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum eſt, illo iudicio reum condemnari, praeſertim ab ijsdem iudicibus, qui duo praeiudicia feciſſent, neceſſe fuiſſe: ſimul illud uideatis, neceſſe eſt, nullam accuſatori cauſſam eſſe potuiſſe, cur iudicium uellet corrūpere. Quaero enim abs te, T. Atti, relictis iam ceteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos exiſtimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta eſſe dicas, quibus iudicijs alter a Staleno ſolo abſolutus eſt, alter etiam ipſe ſe condemnauit? age, ſi nocentes, cuius maleficij? numquid, praeter uenenum quaeſitum, quo Habitus necaretur, obiectum eſt? numquid aliud in illis iudicijs uerſatum eſt, praeter haſce inſidias Habito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, inquam, aliud, iudices, reperietis. exſtat memoria: ſunt tabulae publicae: redargue me, ſi mentior: teſtium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid, praeter uenenum Oppianici, non modo in criminis ſed in maledicti loco ſit obiectum. Multa dici poſſunt, quare ita neceſſe fuerit iudicari: ſed ego occurram exſpectationi ueſtrae, iudices. nam, etſi a uobis ſic audior, ut numquam benignius, neque attentius quemquam auditum putem: tamen uocat me alio iamdudum tacita ueſtra exſpectatio, quae mihi obloqui uidetur: Quid ergo? negas ne illud iudicium eſſe corruptum? non nego: ſed, ab hoc corruptum non eſſe, confirmo. a quo igitur eſt corruptum? opinor, primum, ſi incertum fuiſſet, quiſnam exitus illius iudicij futurus eſſet, ueriſimilius tamen eſſet, eum potius corrupiſſe, qui metuiſſet, ne ipſe condemnaretur, quam illum, qui ueritus eſſet, ne alter abſolueretur: deinde, cum eſſet nemini dubium, quid iudicari neceſſe eſſet, eum certe potius, qui ſibi aliqua ratione diffideret, quam eum, qui omni ratione confideret: poſtremo, certe potius illum, qui bis apud eos iudices offendiſſet, quam illum, qui bis cauſſam ijs probauiſſet. unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, ſi conſtet corruptum illud eſſe iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico eſſe corruptum. ſi doceo, non ab Habito; uinco, ab Oppianico: ſi oſtendo, ab Oppianico; purgo Habitum. quare, etſi ſatis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuiſſe; ex quo intelligitur ab Oppianico eſſe corruptum: tamen de illo ipſo ſeparatim cognoſcite.

EXPLANATIO

LOCVS *ei primus eſt conſtitutus*:} propter coniunctionem cauſſae, ut Fabricio poſt damnationem Scamandri. FABRICIOS} de uno Fabricio nominatim locutus eſt: ſed Fabricius quoque Scamander fuit, cum Fabriciorum eſſet libertus. patet infra. ALTER} Scamander. IPSE *ſe condemnauit*?} Fabricius, a ſubſellijs diſcedens ante perorationem cauſſae. ILLA *iudicia ſenatoria*} quae tum per ſolos adminiſtrabantur ſenatores: poſtea communicata ſunt Aurelia lege tribus ordinibus, Pompeio & Craſſo cos. NON *falſa inuidia*,} quam tamen in Verrinis orationibus ueram eſſe dixit, ut iudices a corruptela deterreret. SVIS} ipſorum iudicum. T. ATTI,} hic eſt T. Attius Piſaurenſis, de quo in Bruto: T. Attium Piſaurenſem, cuius accuſationi reſpondi pro A. Cluentio: qui & accurate dicebat, & ſatis copioſe, eratq. praeterea doctus Hermagorae praeceptis: quibus etſi ornamenta non ſatis opima dicendi, tamen ut haſtae uelitibus amentatae, ſic apta quaedam & parata ſingulis cauſſarum generibus argumenta traduntur. Attius, gemina T ex antiquioribus libris, Graeca ſcriptura, lapidibus malo ſcribere, quā Accius, uel Atius: quamquam dixerit Virgilius, Paruus Atis, genus unde Atij duxere coloni: demente litteram poetica licentia. OCCVRRAM *exſpectationi ueſtrae*,} omittam, quae dici poſſunt: ueniam ſtatim ad id, quod exſpectatis, ideſt ad ipſam illius iudicij, quo Oppianicus damnatus eſt, corruptionem. ſupra: Aceruatim iam reliqua, iudices, dicam; ut ad ea, quae propiora huius cauſſae, & adiunctiora ſunt, perueniam. EVM *potius*} maior enim metus in eo, qui de ſua ſalute periclitatur, quam in eo, qui alteri perniciem quaerit. DE *illo ipſo*} de corrupto ab Oppianico iudicio.

ORATIO

ATQVE ego illa non argumentabor, quae ſunt grauia uehementer: eum corrupiſſe, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui ſpem ſalutis in alia ratione non habuerit; eum, qui ſemper ſingulari fuerit audacia. multa ſunt eiuſmodi: uerum, cum habeam rem non dubiam, ſed apertam, atque manifeſtam, enu-

meratio ſingulorum argumentorum non eſt neceſſaria. Dico, C. Aelio Staleno iudici pecuniam grãdem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dediſſe. numquis negat? te appello, Oppianice, te T. Atti: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacite pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in eo loco. quid reticetis? at negare non poteſtis, quod repetiſtis, quod confeſſi eſtis, quod abſtuliſtis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab iſta parte iudici pecuniam ante iudicium datam, poſt iudicium ereptam eſſe fateamini? Quonam igitur haec modo geſta ſunt? repetam paullo altius, iudices: & omnia, quae in diuturna obſcuritate latuerunt, ſic aperiam, ut ea cernere oculis uideamini. uos quaeſo, ut adhuc me attente audiſtis, item, quae reliqua ſunt, audiatis: profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & ſilentio, dignum ueſtris ſtudijs, atque auribus eſſe uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quod Scamander reus erat factus, quid ſibi impenderet, coepit ſuſpicari; ſtatim ſe ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum, Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq. profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quam fides iudicis poſtulabat. poſt autem, cum eſſet Scamander unius Staleni ſententia abſolutus, patronus autem Scamandri ne ſua quidem ſententia liberatus; acrioribus ſaluti ſuae remedijs ſubueniendum putauit. tum a Staleno, ſicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audiendum impudentiſſimo, ad efficiendum acerrimo, (haec enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte ſe habere ſimulabat) auxilium capiti & fortunis ſuis petere coepit. Iam hoc non ignoratis, iudices, ut etiam beſtiae, fame dominante, plerumque ad eum locum, ubi paſtae aliquando ſint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cum cauſſam bonorum Safinij Atellae recepiſſet, D C nummum ſe iudicium corrupturum eſſe dixerat. quae cum accepiſſet a pupillo, ſuppreſſit, iudicioq. facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quam cum pecuniam profudiſſet, & ſibi nihil non modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatem quidem reliquiſſet; ſtatuit ad eaſdem ſibi praedas, ac ſuppreſſiones iudiciales reuertendum. itaque, cum Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum praeiudicijs uideret, promiſſis eum ſuis excitauit abiectum, & ſimul ſaluti deſperare uetuit. Oppianicus orare hominem coepit, ut ſibi rationem oſtenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipſo Oppianico poſtea eſt auditum, negauit quemquam eſſe in ciuitate, praeter ſe, qui id efficere poſſet: ſed primo grauari coepit, quod aedilitatem ſe petere cum hominibus nobiliſſimis, & inuidiam, atque offenſionem timere dicebat; poſt exoratus, initio permagnam pecuniam popoſcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & H-S DCXL *deferri ad ſe domum iuſſit. quae pecunia ſimul atque ad eum delata eſt, homo impuriſſimus ſtatim coepit in eiuſmodi mente, & cogitatione uerſari: nihil eſſe ſuis rationibus utilius, quam Oppianicum condemnari: illo abſoluto, pecuniam illam aut iudicibus diſpertiendam, aut ipſi eſſe reddendam; damnato, repetiturum eſſe neminem. itaque rem excogitat ſingularem. Atque haec, iudices, quae uere dicuntur a nobis, facilius credetis, ſi cum animis ueſtris longo interuallo recordari* C. *Staleni uitam, & naturam uolueritis. nam, perinde ut opinio eſt de cuiuſque moribus, ita, quid ab eo factum, & non factum ſit, exiſtimari poteſt. Cum eſſet egens, ſumptuoſus, audax, callidus, perfidioſus; & cum domi ſuae, miſerrimus, & inaniſſimus, tantum nummorum poſitum uideret; ad omnem malitiam, & fraudem uerſare mentem ſuam, haec ſecum cogitans, coepit: Dem ne iudicibus? mihi igitur ipſi, praeter periculum, & infamiam, quid quaeretur? nihil excogitem, quamobrem Oppianico damnari neceße ſit? quid tandem, (nihil enim eſt, quod fieri non poſſit) ſi quis eum forte caſus ex periculo eripuerit; non ne reddendum eſt? praecipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum proſternamus. capit hoc conſilium, ut pecuniam quibuſdam iudicibus leuiſſimis polliceatur, deinde eam poſtea ſupprimat: ut, quoniam graues homines ſua ſponte ſeuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, deſtitutione iratos Oppianico redderet. itaque, ut erat ſemper praepoſterus, atque peruerſus, initium facit a Bulbo, & eum, quod iamdiu nihil quaeſierat, triſtem, atque oſcitantem, leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas, Bulbe, ne gratis reip. ſeruiamus? ille uero, ſimul atque hoc audiuit; Ne gratis: quo uoles, inquit, ſequar: ſed quid affers? tum ei quadraginta millia, ſi eſſet abſolutus Oppianicus, pollicetur, & eum, ut ceteros appellet, quibuſcum loqui conſueßet, rogat: atque etiam ipſe, conditor totius negotij, Guttam adſpergit huic Bulbo. itaque minime amarus is uiſus eſt, qui aliquid ex eius ſermone ſpeculae deguſtarat: unus & alter dies interceſſerat, cum res parum certa uidebatur: ſequeſter, & confirmator pecuniae deſiderabatur. tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blandiſſime poteſt: quid tu, inquit, Paete? (hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat; ne, ſi ſe Ligurem feciſſet, nationis magis ſuae, quam generis, uti cognomine uideretur) qua de re mecũ locutus es, quaerunt a me ubi ſit pecunia. hic ille planus, improbiſſimus, quaeſtu iudiciario paſtus, qui illi pecuniae, quam condiderat, ſpe iam atque animo incubaret, contrahit frontem, (recordamini faciem, atque illos eius fictos ſimulatosq. uultus) quaeritur ſe ab Oppianico deſtitutum: &, qui eßet totus ex fraude & mendacio factus, quiq. ea uitia, quae a natura habebat, etiam ſtudio, atque artificio quodam malitiae condiuißet, pulchre aßeuerat, ſe ab Oppianico deſtitutum: atque hoc addit teſtimonij, ſua illum ſententia, quam palam omnes laturi eſſent, condemnatum iri. manarat ſermo in conſilio, pecuniae quandam mentionem inter iudices eße uerſatam: res neque tam fuerat occulta, quam erat occultanda; neque tam erat aperta, quam reip. caußa aperienda. in ea obſcuritate, ac dubitatione omnium, Canutio, perito homini, qui quodam odore ſuſpicionis Stalenum corruptũ eſſe ſenſiſſet, neque dum rem profectam arbitraretur, placuit, repente iudices pronunciare. iudices, ſe id uelle, dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem a Staleno perfectam eſſe arbitrabatur. in conſilium erant ituri iudices triginta & duo: ſententijs decem & ſex abſolutio confici poterat:* H-S X L, *in ſingulos iudices diſtributa, eum numerum ſententiarum conficere debebant; ut ad cumulum, ſpe maiorum praemiorum, ipſius Staleni ſententia ſeptimadecima accederet. atque etiam caſu tum, quod illud repente erat factum, Stalenus ipſe non aderat; cauſſam neſcio quam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus pa-*

tiebatur,

tiebatur, facile Canutius, at non Oppianicus, neque patronus eius L. Quinctius: qui cum eſſet eo tempore tribunus pl. conuicium C. Iunio, iudici quaeſtionis, maximum fecit, ut ne ſine Staleno in conſilium iretur: cumq. id ei per uiatores conſulto negligentius agi uideretur, ipſe a publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus eſt, & illud pro poteſtate dimitti iuſſit; Stalenum ipſe ad ſubſellia adduxit. conſurgitur in conſilium, cum ſententias Oppianicus, quae tum erat poteſtas, palam ferri uelle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet, quid cuique deberetur. uaria iudicum genera; nummarij pauci, ſed omnes irati. ut enim, qui accipere in campo conſueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos ſuppreſſos eſſe putant, inimiciſſimi ſolent eſſe: ſic eiuſmodi iudices infeſti tum reo uenerant: ceteri nocentiſſimum eſſe arbitrabantur; ſed ſpectabant ſententias eorum, quos corruptos putabant; ut ex ijs conſtituerent, a quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiuſmodi ſortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttae eſſet iudicandum. ſumma omnium exſpectatio, quidnam ſententiae ferrent leues, ac nummarij iudices. atque illi omnes ſine ulla dubitatione condemnant. hic tum iniectus eſt hominibus ſcrupulus, & quaedam dubitatio, quidnam eſſet actum. deinde homines ſapientes, ex uetere illa diſciplina iudiciorum, qui neque abſoluere hominem nocentiſſimum poſſent; neque eum, de quo eſſet orta ſuſpicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita primo condemnare uellent; Non liquere, dixerunt. nonnulli autem, ſeueri homines, hoc ſtatuerunt, quo quiſque animo quid faceret, ſpectari oportere: &, ſi alij pecunia accepta uerum iudicabant, tamen nihilo minus ſe ſuperioribus ſuis iudicijs conſtare putabant oportere: itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum ueſtrum innocentem Oppianicum, ſiue imprudentia, ſiue miſericordia, ſiue aliqua ſuſpicione, ſiue ambitione adducti, abſoluerent. Condemnato Oppianico, ſtatim L. Quinctius, homo maxime popularis, qui omnes rumorum, & concionum uentos colligere conſueſſet, oblatam ſibi facultatem putauit, ut ex inuidia ſenatoria poſſet creſcere, quod eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. habetur una atque altera concio uehemens, & grauis: accepiſſe pecuniam iudices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla eſſe iudicia; qui pecunioſum inimicum haberet, incolumem eſſe neminem poſſe. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum numquam uidiſſent, uirum optimum, & hominem prudentiſſimum, pecunia oppreſſum arbitrarentur, incenſi ſuſpicione rem in medium uocare coeperunt, & cauſſam illam totam depoſcere.

EXPLANATIO

C. Aelio *Staleno*} quid ſi, Staieno, non Staleno, legatur? ut e Staiena gente per adoptionem in Aeliam tranſierit, aſſumpto, ut infra patet, Paeti cognomine. nam in Bruto, C. Stalenus, inquit, qui ſe ipſe adoptauerat, & de Staleno Aelium fecerat. De quo ſubiungit: Feruido quodam, & petulanti, & furioſo genere dicendi: quod quia multis gratum erat, & probabatur, adſcendiſſet ad honores, niſi in facinore manifeſto deprehenſus, poenas legibus, & iudicio dediſſet. Facinus autem illud fuit, accepta ab Oppianico pecunia ad corrumpendum iudicium. Tacita *pietate*} erga patrem damnatum. Oppianici adoleſcentis infantiam infra quoque notat his uerbis. Quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipſa cauſſa nullum facere potuerit, huic autem accuſatores, matre uiua, deeſſe nō poſſent. In *eo loco*} in ſubſellijs accuſatorum. nam etſi, me dicente, poteſtatem non habetis interpellandi: ego tamen uobis eam poteſtatem remitto; &, ut negetis ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam, concedo. negate, negate, inquam, in eo loco: quid reticetis? Similiter pro Sex. Roſcio. Non quaero abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit, quo modo occiderit. ita quaero abs te, L. Eruti, quo modo, & ſic tecum agam, ut in eo loco uel reſpondendi, uel interpellandi poteſtatem faciam. Repetistis,} a Staleno: qui cum pecuniam pro abſolutione Oppianici accepiſſet, eum condemnauit: itaque reddenda pecunia fuit. Abstulistis.} iudicio populi, agente tribuno pl. Quintio. infra. Tantum *donis datis, muneribuſq. profecerat,*} Vlpianus ita diſtinguit donum a munere, ut genus a ſpecie: quia donum a donando dictum ſit, munus autem cum cauſſa donetur, ut natalitium, nuptialitium. coniunguntur igitur diſtinctionis gratia, ut pro Archia: Iure ſuo noſter ille Ennius ſanctos appellat poetas; quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe uideantur. Et lib. 2. de Or. M. Cincius, quo die legem de donis, & muneribus tulit. Confunduntur tamen interdum. Profecerat,} corruptus enim in Scamandri iudicio Stalenus ab Oppianico, ſententia ſua Scamandrum unus abſoluerat. ſupra: Omnibus ſententijs, praeter unam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat, prima actione condemnatus eſt. Patronus} Fabricius. Ne *ſua quidem ſententia liberatus;*} quia, cauſſam illius agente Cepaſio, a ſubſellijs demiſſo capite diſceſſerat. ſupra: Num etiam illa iudicia pecunia corrupta eſſe dicas, quibus iudicijs alter a Staleno ſolo abſolutus eſt, alter etiam ipſe ſe condemnauit? Bonorum *Safinij Atellae*} cum Safinius Atella pupillus bona ſua iudicio repeteret ab ijs, qui male empta poſſidebant. Dc *millia nummum*} ſcutatorum xviii. millia. Suppressit,} non dedit iudicibus, ipſe clam retinuit. Nec *Safinio,*} qui cauſſa cecidit. Nec *bonorum emptoribus*} utrique parti reddenda non fuit, cum ab uno Stalenus eam accepiſſet. hoc tamen Cicero dicit, ut pecuniam ſibi habuiſſe Stalenum oſtendat, cum nemini omnino reddiderit, quae reddenda certe fuit alterutri parti, ideſt ei, quae, cum dediſſet, condemnata tamen eſſet. Simile illud paullo poſt: Illo abſoluto, pecuniam illam aut iudicibus diſpertiendam, aut ipſi eſſe reddendam. Ex *ipſo Oppianico*} a Staleno ſe proditum querente. Gravari *coepit,*} quo ſe, ſuamq. operam pluris uenderet. Quod *confici potuit,*} quod obtinere potuit ab Oppianico. H-S dcxl} ſcutatorum xix millia, ducentos. Non *ne reddendum eſt?*} repetet enim ſuam pecuniam: dicet ſe non opera

inea, ſed propter innocentiam ſuam abſolutum. INITIVM *facit a Bulbo,*} feſtiue admodum. nam cum initium cenae a Bulbo fieri non ſoleat, Stalenus tamen a Bulbo iudice initium fecit iudicij corrumpendi. ideo uocauit eum Cicero praepoſterum, atque peruerſum, in ambiguo iocum quaerens. CONDITOR *totius negotij, Guttam aſpergit huic Bulbo.*} mirum Ciceronis ingenium in lepore dictorum. Iudex eſt Bulbus, iudex & Gutta. rurſus, bulbus eſt cibus: gutta, liquor, qua conditur bulbus. ex ambiguo igitur ſumpſit occaſionem iocandi. conditur enim Bulbus, adſperſa gutta. IS} Bulbus iudex facilem ſe praebuit adiuncto Gutta iudice: ut bulbus cibus, adſperſa liquoris gutta, conditur, & amarum ſaporem amittit. DEGVSTARAT.} non diſcedit a translatione. nam condire bulbum gutta, deguſtare aliquid ſpeculae, ſimilitudinem habent. SEQVESTER,} cuius in manu pecunia deponeretur. CONFIRMATOR *pecuniae*} qui de pecunia ſponderet a Staleno promiſſa, quaſi euictionis nomine, ut iuriſconſulti loquuntur. ſic uenditionis confirmatorem Iulianus uocat eum, qui ſecundus auctor eſt. nam primus auctor, ipſe uenditor. HOMINEM} Stalenum. EX *imaginibus Aeliorum*} Aeliae enim gentis cognomen Paetus, ut in faſtis, anno urbis DLII. P. Aelius Paetus. DELEGERAT;} arbitratu ſuo: qui etiam ſe ipſe adoptaſſet, Aeliumq. de Staieno feciſſet. SI *ſe Ligurem feciſſet,*} ſi Liguris cognomen ex imaginibus Aeliorum ſumpſiſſet. fuerant enim & Aelij Paeti, & Aelij Ligures, ut in faſtis. NATIONIS *magis ſuae,*} quia natus, uel ortus ex Liguria. GENERIS} Aelij. celandam igitur Stalenus in cognomine patriam putauit: Romanus omnino uideri uoluit, ex antiqua Aeliorum gente. PLANVS} deceptor. graecum uerbum. Horatius lib. I. ep. Fracto crure planum. Plinius lib. XXXV. c. 10. Agnoſcente uultum plani rege. QVAM *palam omnes laturi eſſent,*} ex lege Cornelia; quae poteſtatem reo dabat, ut ſententiae uel clam, uel palam ferrentur. reus enim Oppianicus, qui Staleno pecuniam ad corrumpendum iudicium dediſſet, quin palam ſententias ferri uellet, ut in eo Staleni fidem noſſet, minime dubium erat. ſupra: Quaeſiuit ab reo C. Iunius quaeſitor ex lege illa Cornelia, quae tum erat, clam an palam de ſe ſententiam ferri uellet. Infra: Cum ſententias Oppianicus, quae tum erat poteſtas, palam ferri uelle dixiſſet. PLACVIT,} potuit iterum cauſſam agere: ſed, ne perfici res a Staleno poſſet, ſententias ferri ſtatim uoluit. REPENTE} antequam res a Staleno perfici poſſet. PRONVNCIARE.} ſententias ferre, de reo iudicare. ſupra: Oppianico re, & exiſtimatione iam, lege, & pronunciatione nondum condemnato. TRIGINTA *& duo*} praeter Stalenum. EVM *numerum ſententiarum conficere debebant;*} XL nummorum millibus, ideſt ſcutatis MCC. in ſingulos iudices diſpertitis. SEPTIMADECIMA} iudices igitur omnino XXXIII. NVMMARII} quibus a Staleno promiſſa, nec tamen data pecunia eſſet, ut Bulbus, & Gutta, ſupra nominati. OMNES *irati.*} cur irati, ſtatim cauſſa ſubijcitur. IN *campo*} futuris comitijs. EIVSMODI *iudices*} qui pecuniam accipere conſueſſent. CETERI} integri, & iuſti. SORTITIO} ſortiebantur iudices ex lege illa Cornelia de ferendarum ſententiarum loco. BVLBO, *& Staleno, & Guttae*} quos ceteri iudices corruptos putabant. PRIMO *condemnare*} actione prima; cum eundem paullo poſterius, patefacta re, condemnare mallent. NON *liquere dixerunt.*} ij fuere nouem iudices, quorum nomina infra ponuntur. quinque autem Oppianicum abſoluerunt, reliqui XIX. condemnarunt. omnes enim iudices, adiuncto Staleno, XXXIII. fuere. SI *alij,*} Bulbus, Stalenus, Gutta, alij nonnulli. VERVM *iudicabant,*} reo damnato. Verum pro aequum, ut alibi. SVPERIORIBVS *ſuis iudicijs*} de Scamandro, & Fabricio. ILLVM *ueſtrum innocentem Oppianicum*} ironia. nam ſi innocens, ut uos clamatis; cur eum quinque tantum abſoluerunt? ALIQVA *ſuſpicione,*} corrupti a Cluentio iudicij. AMBITIONE} ut boni uiri uiderentur, diſsimiles Bulbo, Staleno, Guttae, qui iam reum damnarant. infra: O innocentiam Oppianici ſingularem: quo in reo, qui abſoluit, ambitioſus; qui diſtulit, cautus; qui condemnauit, conſtans exiſtimatur.

ORATIO

ATQVE illo ipſo tempore in aedes T. Annij, hominis honeſtiſſimi, neceſſarij, & amici mei, noctu Stalenus, accerſitus ab Oppianico, uenit. iam cetera nota ſunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille ſe redditurum eſſe dixerit: ut eorum ſermonem omnem audierint uiri boni, qui tum conſulto prope in occulto ſtetiſſent: ut res patefacta atque in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno extorta, atque erepta ſit. huius Staleni perſona, populo iam nota, atque perſpecta, ab nulla turpi ſuſpicione abhorrebat: ſuppreſſam eſſe ab eo pecuniam, quam pro reo pronunciaſſet, qui erant in concione, non intelligebant: neque enim docebantur: uerſatam eſſe in iudicio mentionem pecuniae ſentiebant: innocentem reum condemnatum eſſe audiebant: Staleni ſententia condemnatum uidebant: non gratis id ab eo factum eſſe, quod hominem norant, iudicabant. ſimilis in Bulbo, in Gutta, in alijs nonnullis ſuſpicio conſiſtebat. itaque confiteor, (licet enim iam impune, hoc praeſertim in loco, confiteri) quod Oppianici non modo uita, ſed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuiſſet; indigniſſimum porro uideretur, circumuentum eſſe innocentem pecunia; hanc deinde ſuſpicionem augeret Staleni improbitas, & nonnullorum eius ſimilium iudicum turpitudo; cauſſam autem ageret L. Quinctius, homo cum ſumma poteſtate praeditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus; ſummam illi iudicio inuidiam, infamiamq. eſſe conflatam. atque in hãc flammam recentem C. Iunium, qui illi quaeſtioni praefuerat, iniectum eſſe memini, & illum, hominem aedilicium, iam praetorem opinionibus hominum conſtitutum, non diſceptatione dicendi, ſed clamore hominum de foro, atque adeo de ciuitate eſſe ſublatum. neque me paenitet, hoc potius tempore, quam illo, cauſſam A. Cluentij defendere. cauſſa enim manet eadem,

quae

quae mutari nullo modo poteſt: temporis iniquitas, atque inuidia receſſit: ut, quod in tempore mali fuit, nihil obſit; quod in cauſſa boni fuit, proſit. itaque, nũc quemadmodum audiar, ſentio, non modo ab ijs, quorum iudicium, atque poteſtas eſt, ſed etiam ab illis, quorum tantum eſt exiſtimatio. at, tum ſi dicerem, non audirer; non quod alia res eſſet; immo eadem, ſed tempus aliud. id adeo ſic cognoſcite. Quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum eſſe Oppianicum? quis nunc audet negare? quis tum poſſet arguere, ab Oppianico tentatum eſſe iudicium pecunia? quis in hoc tempore infitiari poteſt? cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum eſſe tum denique, cum, duobus proximis praeiudicijs, condemnatus eſſet? quis eſt, qui id hoc tempore infirmare conetur? Quare, inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata eſt, ueſtra fides, atque equitas a ueritatis diſceptatione reiecit, quid eſt praeterea, quod in cauſſa relinquatur? uerſatam eſſe in iudicio pecuniam conſtat: ea, quaeritur, unde profecta ſit, ab accuſatore, an ab reo. Accuſator dicit haec: primum, grauiſſimis criminibus accuſabam, ut nihil opus eſſet pecunia: deinde, condemnatum adducebam, ut ne eripi quidem pecunia poſſet: poſtremo, etiam ſi abſolutus eſſet, mearum tamen omnium fortunarum ſtatus incolumis maneret. Quid contra reus? primum, ipſam multitudinem & atrocitatem criminum pertimeſcebam: deinde, Fabricijs propter conſcientiam mei ſceleris condemnatis, me eſſe condemnatum ſentiebam: poſtremo, in eum caſum ueneram, ut omnis mearum fortunarum ſtatus unius iudicij periculo contineretur.

E X P L A N A T I O

IN *forum prolata,*} agente tribuno pl. Quinctio. A D *inflammandos animos multitudinis accommodatus;*} in Bruto: Cn. Carbonem, M. Marium, aptiſsimos cognoui turbulentis concionibus. quo in genere nuper L. Quinctius fuit. A B I I S,} a iudicibus. A B *illis,*} a populo circumaudiente. I D. A D E O *ſic cognoſcite.*} familiare Ciceroni genus loquendi, ut in Verrem lib. IV. Id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonſtratum eſt, ſic uos ex me cognoſcite. Pro Caecina: Id adeo, ſi placet, conſiderate. Eſt enim in ijs locis, adeo, quaſi rogantis. D I S C E P T A T I O N E} conſideratione. T V M} in illa temporis iniquitate, atque inuidia. C O N D E M N A T V M} duobus praeiudicijs. P R O P T E R *conſcientiam mei ſceleris*} quia mei ſceleris eſſent conſcij.

O R A T I O

AGE, quoniam corrumpendi iudicij cauſſas ille multas, & graues habuit, hic nullam; profecto ipſius pecuniae requiratur. Confecit tabulas diligentiſſime Cluentius. haec autem res habet hoc certe, ut nihil poſſit, neque additum, neque detractum de re familiari, latere. anni ſunt octo, cum iſta cauſſa in iſta meditatione uerſatur: cum omnia, quae nunc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianae pecuniae ueſtigium nullum inuenitis. Quid? Albiana pecunia ueſtigijs ne uobis odoranda eſt, an ad ipſum cubile uobis ducibus uenire poſſumus? tenẽtur uno in loco H-S DCXL: tenentur apud hominem audaciſſimum: tenentur apud iudicem. quid uultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed a Cluentio ad iudicium corrumpendum conſtitutus. Cur eum, cum in conſilium iretur, Cluentius, & Canutius abeſſe patiebantur? cum in conſilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quaerebat? Quinctius flagitabat? ſine Staleno ne in conſilium iretur, tribunicia poteſtate perfectum eſt? At condemnauit. Hanc enim damnationem dederat obſidem Bulbo, & ceteris, ut deſtitutus ab Oppianico uideretur. Quare, ſi iſtinc cauſſa corrumpendi iudicij, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc denique omnis fraus & audacia eſt; hinc pudor, honeſta uita, & nulla ſuſpicio pecuniae, nulla corrumpendi iudicij cauſſa: patiamini, ueritate patefacta, atque omni errore ſublato, eo tranſire illius turpitudinis infamiam, ubi cetera maleficia conſiſtant, ab eo inuidiam diſcedere aliquando, ad quem numquam acceſſiſſe culpam uidetis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus non ad corrumpendum iudicium, ſed ad conciliationem gratiae. Te ne hoc, Atti, dicere, tali prudentia, etiam uſu atque exercitatione praeditum? ſapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi ueniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. in ſtultitia contra eſt. minus enim ſtultus eſt is, cui nihil in mentem uenit, quam ille, qui, quod ſtulte alteri uenit in mentem, comprobat. iſtam conciliationem gratiae Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit; ſiue, ut homines tum loquebantur, a P. Cethego admonitus, iſtam dedit conciliationis & gratiae fabulam. nam fuiſſe hunc hominum ſermonem recordari poteſtis, Cethegum, quod hominem odiſſet, & quod eius improbitatem uerſari in rep. nollet, & quod uideret eum, qui ſe ab reo pecuniam, cum iudex eſſet, clam atque extra ordinem accepiſſe confeſſus eſſet, ſaluum eſſe non poſſe, minus ei fidele conſilium dediſſe. in hoc ſi improbus Cethegus fuit; uidetur mihi aduerſarium remouere uoluiſſe. ſin erat eiuſmodi cauſſa, ut Stalenus, nummos ſe accepiſſe, negare non poſſet; nihil autem erat perículoſius, nec turpius, quam, ad quam rem accepiſſet, confiteri: non eſt conſilium Cethegi reprehendendum. Verum alia cauſſa tum Staleni fuit, alia nunc, Atti, tua eſt. ille, cum re premeretur, quodcumque diceret, honeſtius diceret, quam ſi, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod tum exploſum & eiectum eſt, nunc retuliſſe demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat ſimultates: haerebat in tabulis publicis reus, & accuſator: condemnati erant Fabricij: nec elabi, alio accuſatore, poterat Albius, nec ſine ignominia calumniae relinquere accuſationem Cluentius. An, ut praeuaricaretur? Iam id quoque ad corrumpen-

dum

dum iudicium pertinet. ſed quid opus erat ad eam rem iudice ſequeſtre? & omnino, quamobrem tota iſta res per Stalenum potius, hominem ab utroque alieniſſimum, ſordidiſſimum, turpiſſimum, quam per bonum aliquem uirum, ageretur, & amicum, neceſſariumq. communem? Sed, quid ego haec pluribus, quaſi de re obſcura, diſputo? cum ipſa pecunia, quae Staleno data eſt, numero ac ſumma ſua non modo quanta fuerit, ſed etiam ad quam rem data fuerit, oſtendat. ſexdecim dico iudices, ut Oppianicus abſolueretur, corrumpendos fuiſſe; ad Stalenum DCXL *nummum eſſe delata: ſi, ut tu dicis, gratiae conciliandae cauſſa; quadraginta iſtorum acceſſio millium quid ualet? ſin, ut nos dicimus, ut* DCXL *nummum ſexdecim iudicibus darentur; non Archimedes melius potuit deſcribere. At enim iudicia facta permulta ſunt, a Cluentio iudicium eſſe corruptum. immo uero ante hoc tempus omnino iſta ipſa res ſuo nomine in iudicium numquã eſt uocata, ita multa agitata, ita diu iactata iſta res eſt, ut hodierno die primum cauſſa illa defenſa ſit, hodierno die primum ueritas uocem contra inuidiam, his iudicibus freta, miſerit. uerumtamen multa iſta iudicia quae ſunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & ſic paraui, ut docerem, quae facta poſtea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinae ſimiliora, aut tempeſtati, quam iudicio, & diſceptationi fuiſſe; partim nihil contra Habitum ualere; partim etiam pro hoc eſſe; partim eſſe eiuſmodi, ut neque appellata umquam iudicia ſint, neque exiſtimata. Hic ego, magis ut conſuetudinem ſeruem, quam quod uos non ueſtra hoc ſponte faciatis, petam a uobis, ut me, dum de his ſingulis diſputo iudicijs, attente audiatis. Condemnatus eſt C. Iunius, qui ei quaeſtioni praefuerat. Adde etiam illud, ſi placet: tum eſt condemnatus, cum eſſet iudex quaeſtionis. non modo cauſſae, ſed ne legi quidem quidquam per tribunum pl. laxamenti datum eſt. quo tempore illum a quaeſtione ad nullum aliud reip. munus adduci licebat, eo tempore ad quaeſtionem ipſe abreptus eſt. at quam quaeſtionem? uultus enim ueſtri, iudices, me inuitant, ut, quae reticenda putaram, libeat iam libere dicere. Quid? illa tandem quaeſtio, aut diſceptatio, aut iudicium fuit? putabo fuiſſe. dicat, qui uult, hodie, de illo populo concitato, cui tum mos geſtus eſt, qua de re Iunius cauſſam dixerit. quemcumque rogaris, hoc reſpondebit, quod pecuniam acceperit, quod innocentem circumuenerit. eſt haec opinio. at, ſi ita eſſet, hac lege accuſatum eſſe oportuit, qua accuſatur Habitus. at ipſe ea lege quaerebat. Paucos dies exſpectaſſet Quinctius. at neque priuatus accuſare, nec, ſedata iam inuidia, uolebat. Videtis igitur, non in cauſſa, ſed in tempore, ac poteſtate ſpem omnem accuſatoris fuiſſe. Multam petiuit: qua lege? quod in legem non iuraſſet; quae res nemini umquam fraudi fuit: & quod C. Verres, praetor urbanus, homo ſanctus, & diligens, ſubſortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. His de cauſſis C. Iunius condemnatus eſt, iudices, leuiſſimis, & infirmiſſimis, quas omnino in iudicum afferri non oportuit: itaque oppreſſus eſt non cauſſa, ſed tempore. Hoc uos Cluentio iudicium putatis obeſſe oportere? quam ob cauſſam? ſi ex lege ſubſortitus non erat Iunius aut ſi in legem aliquando non iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? non, inquit: ſed ille iccirco his legibus condemnatus eſt, quod contra aliam legem commiſerat. qui hoc confitentur, poſſunt, illud idem iudicium non fuiſſe, defendere. ergo iccirco, inquit, infeſtus tum praetor Iunio fuit, quod illud iudicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore cauſſa mutata eſt? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc eſt, ac tum fuit? non opinor ex ijs rebus, quae geſtae ſunt, rem ullam potuiſſe mutari. quid ergo eſt cauſſae, quod nunc noſtra defenſio audiatur tanto ſilentio, tunc Iunio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? quia tum in cauſſa nihil praeter inuidiam, errorem, ſuſpicionem, conciones quotidianas, ſeditioſe ac populariter concitatas. accuſabat tribunus pl. idem in concionibus, idem ad ſubſellia: ad iudicium non modo de concione, ſed etiam cum ipſa concione ueniebat. gradus illi Aurelij, tum noui, quaſi pro theatro illi iudicio aedificati uidebantur: quos ubi accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat.*

EXPLANATIO

ANNI *ſunt octo,*} poſt Oppianicum damnatum. CLVENTIVS, *& Canutius*} accuſatores Oppianici. EO *tranſire*} Lepida tranſlatio in tribus] uerbis, tranſire, diſcedere, acceſsiſſe. AD *conciliationem gratiae.*} ut ſecum in gratiam Cluentius opera Staleni rediret. infra: Qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? CVM *faucibus premeretur,*} cum reus eſſet; cum ſalutem ſuam in ſummum diſcrimen adductam uideret; cum neceſsitas cogeret. quod paullo poſt dixit, Cum re premeretur. CONCILIATIONIS *& gratiae*} lego, inducta copula, conciliationis gratiae: pro conciliatae gratiae. AB *reo*} ab Oppianico. CONFESSVS *eſſet,*} in aedibus T. Annij, bonis uiris in occulto audientibus. MINVS *fidele*} aſtu: cum ſciret, exploſum iri, ut inane, cõmentum illud conciliationis gratiae. NON *eſt conſilium Cethegi repudiandum.*} minus fidele fuiſſe, non eſt putandum. CVM *re premeretur,*} cum eſſet in diſcrimine. paullo ante: cum faucibus premeretur. HAEREBAT} ſcriptus, ut tolli non poſſet. REVS, *& accuſator:*} reus Oppianicus: accuſator, Cluentius: ut nec Oppianicus effugere poſſet, quin ab aliquo, uel ſi cum Cluentio in gratiam rediret, accuſaretur: (elabi autem quouis accuſante non poterat) nec ipſe Cluentius ab accuſando deſiſtere, quin calumniae ſubiret infamiam. AD *corrumpendum iudicium pertinet.*} hoc ſi uerum eſſet; corruptum ab Oppianico iudicium per ſequeſtrem Stalenum, dici poſſet. nam accuſatorem a ſuſcepta cauſſa remouere, corrupti iudicij genus eſt. uerum aliter ſe res habet. data Staleno pecunia eſt, non ut praeuaricaretur Cluentius, uerum ut iudices ipſi corrumperentur. IVDICIBVS *darentnr;*} XL millia in ſingulos. IVDICIA *facta permulta ſunt,*} quinque condemnatis, tamquam nummarijs iudicibus, (id enim obijciebat Cluentij accuſator Attius) Iunio quaeſitore, Bulbo, Popillio, Gutta, Staleno: nam Falcula eſt abſolutus,

lutus. ideo iudicium eius ab accuſatore commemoratum non arbitror: cum ex eo capere argumentum iudicij a Cluentio corrupti non poſſet. SVO *nomine*} nemo enim ante hoc tempus in iudicium eſt uocatus, quod a Cluentio pecuniam propter Oppianici damnationem accepiſſet. Loquitur hic Cicero de ijs tantum iudicibus, qui damnati ſunt: quorum nemo, quod a Cluentio pecuniam accepiſſet, accuſatus eſt, ſed Iunius, quod in legem non iuraſſet, & quod ex lege ſubſortitus non eſſet; Bulbus, & Stalenus maieſtatis; Popillius, & Gutta de ambitu. itaque, quod ad hos quinque, qui damnati ſunt, attinet, res illa in iudicium uocata non eſt. Falcula uero bis cauſſam dixit, ſemel, quod non ſuae decuriae munere, neque ex lege ſediſſet: iterum, quod a Cluentio pecuniam accepiſſet: & utroque iudicio eſt abſolutus. itaque pertinere ad hunc illa uerba non poſſunt, Ante hoc tempus omnino iſta ipſa res ſuo nomine in iudicium numquam eſt uocata. DE. ILLO *iudicio*} de pecunia in Oppianici iudicio accepta. DICERENTVR,} non reuera eſſent, ſed ab accuſatore dicerentur. RVINAE *ſimiliora*,} ut illud, quo Iunius damnatus eſt propter ſeditionem, & turbam. NIHIL *contra Habitum ualere*;} ut Bulbi, Popillij Guttae. PRO *hoc eſſe*;} ut Staleni, & Falculae. de quibus infra. VT *neque appellata umquam iudicia ſint*,} & hoc proprie de Iunij iudicio dicitur, ut illud, Ruinae ſimiliora, aut tempeſtati, quam iudicio, & tempeſtati. de quo infra. Ergo adhuc Iunij iudicium uideo eſſe eiuſmodi, ut incurſionem potius ſeditionis, uim multitudinis, impetum tribunicium, quam iudicium, appellandum putem. NON *modo cauſſae*,} tempus aliquod poſcenti. NE *legi quidem*} quae iudicem quaeſtionis abduci a ſuo munere uetabat. AD *quaeſtionem*} ut de ipſo quaeſitore quaereretur. quaeſiuit autem infeſtus ei praetor, quod Oppianici iudicium corruptum per eum putabatur. DISCEPTATIO,} dictum eſt ſaepe, diſceptationem eſſe conſiderationem eorum, qui iudicant. PAVCOS *dies*} donec Iunius quaerere deſijſſet. PRIVATVS} perfunctus tribunatu pl. QVOD *in legem non iuraſſet*;} in quam iurare iudices ſolent. Hic locus oſtendit, differre iudicem quaeſtionis a praetore. praetor enim non iurat. HOMO *ſanctus, & diligens*,} ironia. iam enim de repetundis, ipſo Cicerone Siciliae nomine accuſante, damnatus Verres exſulabat. Hac de re ſic act. I. in Verrem. Inuenti ſunt ſenatores, qui, C. Verre praetore urbano ſortiente, exirent in eum reũ, quem incognita cauſſa condemnarent. SVBSORTITIONEM *eius*} prima ſortitio erat ex uniuerſo iudicum numero, per praetorem urbanum: altera, reiectis ab reo & accuſatore iudicibus, in locum reiectorum, quae fiebat per quaeſitorem. lib. I. in Verrem. De ſubſortitione illa Iuniana, iudices, nihil dico. Vbi Pediani diligentiam requiro. putat enim non Iunium, ſed praetorem ipſum Verrem ſubſortitum eſſe. nec tamen in eo ſibi conſtat: nam ſubijcit: Q. Curtius, iudex quaeſtionis, ſubſortiebatur in locum reiectorum. INTERLITVS} transfert a Iunio culpam in Verrem, qui codicem ſuum corruperit, ut damnaretur Iunius: quod alij ſententiam iudices de Oppianico tuliſſent, alij ſcripti eſſent in ſuo codice. Aſconius tamen Verrem excuſat, eaq. de re Ciceronem inuidioſe magis, quam uere, locutum dicit. SI. EX *lege ſubſortitus non erat Iunius*,} quia falſos iudices ſuppoſuiſſet: cum alij eſſent in Verris codice. Non dicit, ſubſortitum non eſſe Iunium, ſed, ex lege ſubſortitum non eſſe: quod, ſimulata ſubſortitione, corruptos iudices contra legem ſuppoſuiſſet. HIS *legibus*} haec igitur duo crimina, unum omiſsi a Iunio iuriſiurandi, alterum, quod ex lege ſubſortitus non eſſet, duabus legibus uindicabantur. QVOD *contra aliam legem commiſerat*.} quod contra legem Corneliam de ueneficijs Oppianicum, iudicio corrupto, damnauerat. itaque Iunij damnatio praeiudicium in Cluentium fuit. Hoc ex perſona accuſatoris. QVI *hoc confitentur*,} reſponſio Ciceronis: in qua uerbum, Confitentur, iniquam rem ſignificat, quod, quibus criminibus a Iunio petita multa eſſet, quod in legem ſcilicet non iuraſſet, quod ex lege ſubſortitus non eſſet, eorum criminum legibus damnatus quidem eſſet, uerum non propter ipſa crimina, ſed quia contra legem aliam commiſiſſet. quod qui confitentur, ijdem, iniuſte damnatum eſſe Iunium, ſimul confitentur. hoc quaſi κατὰ παρένθεσιν pronunciatur. ſi qui, inquit, ideo damnatum fatentur Iunium ijs legibus, non quod aduerſus eas, uerum quia contra aliam legem, ideſt contra legem de corruptis iudicijs, commiſerit: ijdem, quod nos dicimus, poſſunt defendere, idem illud iudicium, quo damnatus eſt Iunius, iudicium non fuiſſe. ita noſtram cauſſam agent. Poſſunt, inquit, ideſt, licet eis defendere, id quod a nobis defenditur, iudicium illud non fuiſſe. POSSVNT *defendere*.} idem faciunt, ac ſi defenderent: imprudentes defendunt. PRAETOR} quo quaerente de corruptis iudicijs, damnatus eſt Iunius. REM *ullam potuiße mutari*.} aut eadem nunc ualere debent, ſi recta: aut, ſi haec recta, illa mutari, quae tum geſta ſunt. AD *ſubſellia*:} iudicum, quaerente praetore. ILLI} quos digito oſtendebat. erant enim in foro, aduerſum iudicia. QVASI *pro theatro*} cuius in gradibus quamplurimi ſedent.

O R A T I O

NVPER *apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fauſto Sullae de pecunijs reſiduis non conſtitutus: non quo illi aut exlegem eſſe Sullam, aut cauſſam pecuniae publicae contemptam atque abiectam putarent: ſed quod, accuſante tribuno pl. condicione aequa diſceptari poſſe non putauerunt. quid? conferam Sullam ne cum Iunio, an hunc tribunum pl. cum Quinctio, an uero tempus cum tempore? Sulla maximis opibus, cognatis, affinibus, neceſſarijs, clientibus plurimis: haec autem apud Iunium parua, & infirma, & ipſius labore quaeſita, atque collecta. hic tribunus pl. modeſtus, pudens, non modo non ſeditioſus, ſed etiam ſeditioſis aduerſarius: ille autem acerbus, criminoſus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiae tempeſtatibus concitatum. quae cum ita eſſent, in Fauſto tamen illi*

iudices

iudices ſtatuerunt, iniqua condicione reum cauſſam dicere, cum aduerſario eius ad ius accuſationis ſumma uis poteſtatis accederet. quam quidem rationem uos, iudices, diligenter pro ueſtra ſapientia, & humanitate cogitare, & penitus perſpicere debetis, quid mali, quantum periculi unicuique noſtrum inferre poſſit uis tribunicia, conflata praeſertim inuidia, & concionibus ſeditioſe concitatis. Optimis hercle temporibus, tum cum homines ſe non iactatione populari, ſed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popilius, nec Q. Metellus, clariſſimi, atque ampliſſimi uiri, uim tribuniciam ſuſtinere potuerunt: nedum, his temporibus, his moribus, his magiſtratibus, ſine ueſtra ſapientia, ac iudiciorum remedijs ſalui eſſe poſſimus. Non fuit igitur illud iudicium iudicij ſimile, iudices, non fuit; in quo non modus eſt adhibitus, non mos conſuetudoq. ſeruata, non cauſſa defenſa. uis illa fuit, &, ut ſaepe iam dixi, ruina quaedam, atque tempeſtas, & quiduis potius, quam iudicium, aut diſceptatio, aut quaeſtio. Quod ſi quis eſt, qui illud iudicium fuiſſe arbitretur, & qui his rebus iudicatis ſtandum putet: is tamen hanc cauſſam ab illa debet ſeiungere. ab illo enim, ſiue quod in legem non iuraſſet, ſiue quod ex lege ſubſortitus iudicem non eſſet, multa petita eſſe dicitur: Cluentij autem ratio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita eſt, nulla poteſt ex parte eſſe coniuncta. At etiam Bulbus eſt condemnatus. adde, maieſtatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non eſſe coniunctum. At eſt hoc illi crimen obiectum. Fateor: ſed etiam, legionem eſſe ab eo ſollicitatam in Illyrico, Coſconij litteris, & multorum teſtimonijs planum factum eſt: quod crimen erat proprium illius quaeſtionis, & quae res lege maieſtatis tenebatur. At hoc obfuit ei maxime. Iam iſta diuinatio eſt: qua ſi uti licet, uide ne mea coniectura multo ſit uerior. ego enim ſic arbitror, Bulbum, quod homo nequam, turpis, improbus multis flagitijs contaminatus in iudicium ſit adductus, iccirco facilius eſſe damnatum. tu mihi ex tota cauſſa Bulbi, quod tibi commodum eſt, eligis, ut id eſſe ſecutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obeſſe huic cauſſae debet, quam illa, quae commemorata ſunt ab accuſatore, duo iudicia, P. Popillij, & T. Guttae, qui cauſſam de ambitu dixerunt, qui accuſati ſunt ab ijs, qui erant ipſi ambitus condemnati: quos ego non iccirco eſſe arbitror in integrũ reſtitutos, quod planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepiſſe; ſed quod iudicibus probarint, quod in eodem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehẽdiſſent, ſe ad praemia legis uenire oportere. quapropter neminẽ dubitare exiſtimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum cauſſa Cluentij, ueſtroq. iudicio coniuncta eſſe poſſit. Quid, quod Stalenus eſt condemnatus? Non dico hoc tempore, iudices, id quod neſcio an dici oporteat, illum maieſtatis eſſe damnatum. non recito teſtimonia hominum honeſtiſſimorum, quae in Stalenũ ſunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio, clariſſimo uiro, legati, & praefecti, & tribuni militares fuerunt: quorum teſtimonijs planum factum eſt, maxime eius opera, cum quaeſtor eſſet, in exercitu ſeditionem eſſe conflatam. ne illa quidem teſtimonia recito, quae dicta ſunt de H-S DC millibus: quae ille cum accepiſſet nomine iudicij Safiniani, ſicut in Oppianici iudicio, poſtea retinuit, atque ſuppreſſit. omitto & haec, & alia permulta, quae illo iudicio in Stalenum dicta ſunt. hoc dico, eandem tum fuiſſe P. & L. Cominijs, equitibus R. honeſtiſſimis hominibus, & diſertis, controuerſiam cum Staleno, quem accuſabãt, quae nunc mihi eſt cum Attio. Cominij dicebant idem, quod ego dico; Stalenum ab Oppianico pecuniam accepiſſe, ut iudicium corrumperet. Stalenus conciliandae gratiae cauſſa ſe accepiſſe dicebat. irridebatur haec illius reconciliatio, & perſona uiri boni ſuſcepta, ſicut in ſtatuis inauratis, quas poſuit ad Iuturnae: quibus ſubſcripſit, reges ab ſe in gratiam eſſe reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciae: tota uita in eiuſmodi ratione uerſata aperiebatur: egeſtas domeſtica, quaeſtus forenſis in medium proferebatur: nummarius interpres pacis & concordiae non probabatur: itaque tum Stalenus, cum idem defenderet quod Attius, condemnatus eſt: Cominij, cum hoc agerent, quod nos in tota cauſſa egimus, probauerunt. Quamobrem ſi, Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluiſſe, Oppianicum iudici ad emendas ſententias dediſſe pecuniam, iudicatum eſt; cum ita conſtitutum ſit, uti in illa culpa aut Cluentius ſit, aut Oppianicus: Cluentij nummus nullus iudici datus ullo ueſtigio reperitur; Oppianici pecunia poſt iudicium factum a iudice ablata eſt: poteſt eſſe dubium, quin illa damnatio Staleni non modo non ſit contra Cluentium, ſed maxime noſtram cauſſam defenſionemq. confirmet? Ergo adhuc Iunij iudicium uideo eſſe eiuſmodi, ut incurſionem potius ſeditionis, uim multitudinis, impetũ tribunicium, quam iudicium, appellandum putem. quod ſi quis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur neceſſe eſt, nullo modo illam multam, quae a Iunio petita ſit, cum Cluentij cauſſa poſſe coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum eſt; Bulbi, & Popilli, & Guttae contra Cluentium non eſt; Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio ſit, proferre poſſimus. Dixit ne tandem cauſſam C. Fidiculanius Falcula? qui Oppianicum condemnarat: cum praeſertim, id quod fuit in illo iudicio inuidioſiſſimum, poſt paucos dies ex ſubſortitione ſediſſet. dixit, & bis quidem dixit: in ſummam enim L. Quinctius inuidiam concionibus eum quotidianis, ſeditioſis, & turbulentis adduxerat: uno iudicio multa eſt ab eo petita, ſicut ab Iunio, quod non ſuae decuriae munere, neque ex lege ſediſſet. paullo ſedatiore tempore eſt accuſatus, quam Iunius, ſed eadem fere lege, & crimine. quia nulla in iudicio ſeditio, neque turba uerſata eſt, prima actione facillime eſt abſolutus. Non numero hanc abſolutionem. nihilominus enim poteſt, ut illam multam non commiſerit, accepiſſe tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captam nuſquam Stalenus eadem lege dixit. proprium crimen illud quaeſtionis eius non fuit. Fidiculanius quid feciſſe dicebatur? accepiſſe a Cluentio H-S CCCC. cuius erat ordinis? ſenatorij. qua lege in eo genere a ſenatore ratio repeti ſolet, de pecunijs repetundis, ea lege accuſatus, honeſtiſſime eſt abſolutus. acta eſt enim cauſſa more maiorum, ſine ui, ſine metu, ſine periculo: dicta, & expoſita, & demonſtrata ſunt omnia: adducti iudices ſunt, non modo potuiſſe honeſte ab eo reum condemnari, qui non perpetuo ſediſſet, ſed, ſi aliud is iudex nihil ſciſſet, niſi quae praeiudicia de eo facta eſſe conſtaret, audire praeterea nihil debuiſſe. tum etiam illi quinque, qui, imperitorum hominũ rumuſculos aucupati, tum illum abſoluerunt, iã ſuam clementiã laudari magnopere nolebant. a quibus ſi qui quaereret ſediſſent ne iudices in C. Fabricium: ſediſſe ſe dicerent. ſi interrogarentur, num quo crimine is eſſet accu-

et accuſatus, praeterquam ueneni eius, quod quaeſitum Habito diceretur: negarent. ſi deinde eſſent rogati, quid iudicaſſent: condemnaſſe ſe dicerent: nemo enim abſoluit. eodem modo quaeſitum ſi eſſet de Scamandro, certe idem reſpondiſſent: tametſi illa una ſententia eſt abſolutus: ſed illam unam nemo tum iſtorum ſuam dici uellet. uter igitur facilius ſuae ſententiae rationem redderet? is ne, qui ſe & ſibi, & rei iudicatae conſtitiſſe dicit; an ille, qui ſe in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conſcios uehementiſſimum eſſe reſpondit? quorum ego de ſententia non debeo diſputare: neque enim dubito, quin ij tales uiri, ſuſpicione aliqua perculſi repentina, de ſtatu ſuo declinarent. quare eorum, qui abſoluerunt, miſericordiam non reprehendo: eorum, qui in iudicando ſuperiora iudicia ſecuti ſunt ſua ſponte, non Staleni fraude, conſtantiam comprobo: eorum uero, qui ſibi non liquere dixerunt, ſapientiam laudo: qui abſoluere eum, quem nocentiſſimum cognorāt, & quem ipſi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant; condemnare, cum tanta conſilij infamia, & tam atrocis rei ſuſpicio eſſet iniecta, paullo poſterius, patefacta re, maluerunt. ac, ne ex facto ſolum ſapientes illos iudicetis, ſed etiam ex nominibus ipſis, quod ij fecerint, rectiſſime, ac ſapientiſſime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari poteſt? non abſoluit. quis Q. Conſidio conſtantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quae in iudicijs publicis uerſari debet, peritior? quis uirtute, conſilio, auctoritate praeſtantior? ne is quidem abſoluit. longum eſt de ſingulorum uirtute ita dicere. quae quia cognita ſunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quaerunt. qualis uir M. Iuuentius Pedo fuit ex uetere illa iudicum diſciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Baſilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente rep. floruerunt. ex eodem numero L. Caſſius, Cn. Naeuius, pari & integritate, & prudentia: quorum nullius ſententia eſt Oppianicus abſolutus. atque ex his omnibus natu minimis, ingenio, & diligentia, & religione par ijs, quos antea cōmemoraui, P. Saturius in eadem ſententia fuit. O innocentiam Oppianici ſingularem: quo in reo, qui abſoluit, ambitioſus; qui diſtulit, cautus; qui condemnauit, conſtans exiſtimatur.

EXPLANATIO

FAVSTO *Sullae*} Sullae dictatoris filio, Pompeij Magni genero. DE *pecunijs reſiduis*} quae ad peculatum ſpectant. nam Orchinium de peculatu quaeſiſſe, infra legitur. Pecuniae uero reſiduae, quibus accuſari Fauſtum iudices noluerunt, erant eae, quas ex publica adminiſtratione Sullani homines, ipſo Sulla largiente, in uſum priuatum conuerterant. Huc illa pertinent ex Agr. 1. Audite uos, qui ampliſsimo populi, ſenatuſq. iudicio exercitus habuiſtis, & bella geſsiſtis. quod ad quemq. peruenit, peruenerit ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neq. conſumptū in monumento, neq. relatū in aerarium ſit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa ſperant: in omnes imperatores, heredeſq. eorum quaeſtionē ſuo iudicio comparant: ſed maximam pecuniam ſe a Fauſto ablaturos arbitrantur. quam cauſſam ſuſcipere iurati iudices noluerunt, hanc decemuiri ſuſcepere. iccirco a iudicibus fortaſſe praetermiſſam eſſe arbitrantur; quod ſit ipſis reſeruata. Et illud pro C. Cornelio: Idem, niſi haec ipſa lex, quam C. Cornelius tulit, obſtitiſſet, decreuiſſem id, quod palam iam iſti defenſores iudiciorum pugnauerunt, ſenatui non placere id iudicium de Sullae bonis fieri. quām ego cauſſam longe aliter praetor in concione defendi, cum id dicerē, quod ijdem iudices poſtea ſtatuerunt, iudicium aequiore tempore fieri oportere. Quo loco Pedianus. Quia defuerat ſuperioribus temporibus in aerario pecunia publica, multa & ſaepe eius rei remedia erant quaeſita, in quibus hoc quoque, ut pecuniae publicae, quae reſiduae apud quemque eſſent, exigerentur. id autem maxime pertinebat ad Cornelium Fauſtum, dictatoris filium, quia Sulla per multos annos, quibus exercitibus praefuerat, & remp. tenuerat, ſumpſerat pecunias ex uectigalibus, & ex aerario populi Romani: eaq. res ſaepe erat agitata, ſaepe omiſſa, partim propter Sullanarum partium potentiam, partim quod iniquum uidebatur, poſt tot annos, quam quis pecuniam acceperat, eius reddere rationem. EXIGEREM} lege ſolutum. ACCVSANTE} apud Orchinium praetorem. TRIBVNO *pl.*} tribuni pl. acceptam a L. Sulla iniuriam ulciſci conabantur in filio. tulerat enim Sulla, ut ijs, qui tribuni pl. fuiſſent, alios magiſtratus capere non liceret. quam poſtea legem abrogauit C. Cotta conſul. DISCEPTARI} cauſſam agi. QVID? *conferam Sullam ne cum Iunio*,} fortaſſe diſtinguetur melius hoc modo: Quid conferam? Sullam ne cum Iunio, an hunc tribunum pl. cum Quinctio, an uero tempus cum tempore? HVNC *tribunum pl.*} qui Fauſtum de pecunijs reſiduis in iudicium uocauit. CLIENTIBVS *plurimis*:} a patre relictis. POTESTATIS} tribuniciae. NEC *P. Popillius, nec Q. Metellus*,} Popillium C. Gracchus, Metellum L. Saturninus, tribuni pl. expulerunt. poſt Reditum ad Quir. in ſen. pro Domo, pro Balbo. ILLVD *iudicium*} quo Iunius damnatus eſt. NON *fuit*;} de hac iterati eiuſdem uerbi figura diximus in Verrē: hic tamen exemplum non omittam, quod eſt in agr. 2. Nihil ſibi appetit praecipue Pompeius, nihil. PRAEMIA *legis*} ut in integrum reſtituerentur: ut, quo crimine damnati fuerant, abſoluerentur, conuictis eodem crimine, ideſt ambitus, accuſatoribus ſuis. exemplum ſimile fuit eodē anno. nam Cotta & Torquatus, damnatis de ambitu Sulla & Autronio competitoribus ſuis, conſulibus deſignatis, ipſi legis praemio conſules facti ſunt. Eiuſdem generis illud pro Balbo: Obiectum eſt etiam, quod in tribum Cruſtuminam peruenerit: quod hic aſſecutus eſt legis de ambitu praemio, minus inuidioſo, quam qui legum praemijs praetoriam ſententiam, & praetextam togam conſequuntur. MAIESTATIS *eſſe damnatum.*} accuſatus quidem eſt corrupti iudicij nomine, ſed ideo damnatus, quia maieſtatem laeſiſſet. M. AEMILIO, *clariſſimo uiro*,} non arbitror ſignificari M. Aemilium Lepidum, qui cum Q. Catulo conſul fuit. non enim appellaret clariſsimum uirum, qui Sullanarum partium inimicus, a Catulo collega diſsidens, ad ex-

tremum infecta patriae ſigna intulit. legendum igitur, Mam. non M. exiſtimo: ut ſit Mam. Aemilius Lepidus, qui cum D. Bruto conſul fuit. IVDICII *Saſiniani*,} de quo ſupra. COMINIIS,} fratribus, qui etiam C. Cornelium, quem Cicero defendit, de maieſtate accuſarunt. in Bruto: Ne hos quidem equites Romanos, amicos noſtros, qui nuper mortui ſunt, P. Cominium Spoletinum, quo accuſante defendi C. Cornelium, in quo & compoſitum dicendi genus, & acre, & expeditum fuit: T. Attium. Aſconius pro Cornelio. CONCILIANDAE *gratiae*} inter Cluentium, & Oppianicum. SVSCEPTA,} praeter eius conſuetudinem. AD *Iuturnae*:} templum. uſitatum loquendi genus. IN *eiuſmodi ratione*} in pecunijs contra leges captis. INTERPRES} ſequeſter eius pecuniae, quam ſibi non ad corrumpendum iudicium, ſed ad conciliationem gratiae datam ab Oppianico dicebat. NON *probabatur*:} non credebatur dicenti ſe pacis & concordiae cauſſa pecuniam illam accepiſſe. POST *iudicium factum*} quo damnatus eſt. ABLATA *eſt*:} quia, quod promiſerat, non praeſtitiſſet. INVIDIOSISSIMVM,} ſummae infamiae. POST *paucos dies*} non ſtatim, ut debuit, ſubſortitione facta, ut cauſſam audire poſſet, ſed poſt paucos dies, incognita cauſſa. hanc rem ſic exagitat act. I. in Verrem: Inuenti ſunt ſenatores, qui, C. Verre praetore urbano ſortiente, exirent in eum reum, quem incognita cauſſa condemnarent. Vbi Pedianus: C. Fidiculanium Falculam ſignificat, qui ad complendam Oppianici damnationem dicebatur eſſe ſuppoſitus. SVAE *decuriae munere*} cum reliquis ſenatoribus, ex ſubſortitione. ſic enim cauſſam ante cognouiſſet, quam reum damnaret. Decuria ſenatores iudices ſignificat: qui tum ſoli iudicabant ex lege Cornelia lib. I. in Verrem. Ex hac decuria noſtra erepta eſſet facultas bonorum. Et ibi Pedianus: Honeſtiorum decuriae, inferiorum centuriae dicebantur. NEQVE *ex lege*} quae ſententias ferri, niſi cauſſa prius cognita, uetabat. VNO *iudicio multa eſt ab eo petita*,} ſed non exacta: eſt enim abſolutus. Alterum iudicium de pecunia ob rem iudicandam accepta, quo etiam eſt abſolutus, infra nominatur. PAVLLO *ſedatiore tempore*} cum tribunus pl. non eſſet L. Quinctius. nam paucis poſt Iunij condemnationem diebus e tribunatu exiuit. unde illud ſupra: Paucos dies exſpectaſſet Quinctius. at neque priuatus accuſare, nec, ſedata iam inuidia, uolebat. EADEM *ferre lege, & crimina*.} cur addit, Fere? cum dixerit, iam: Multa eſt ab eo petita, ſicut ab Iunio, quod non ſuae decuriae munere, neque ex lege ſediſſet. Quia Iunius non eſt damnatus, quod non ſuae decuriae munere, neque ex lege ſediſſet, uerum, ut ſupra narratur, quia non iuraſſet in legem, & quia ex lege ſubſortitus non eſſet. PRIMA *actione*} non ampliata cauſſa. NON *numero hanc abſolutionem*} alteram enim oſtendam, quae pro Cluentio ſit: nam haec nihil habet cum Cluentij cauſſa coniunctum. VT *illam multam non commiſerit*,} multam committere, eſt multam mereri, committere quod multa dignum ſit. lib. III. in Verrem. Poenam octupli ſine ulla dubitatione commiſſam. QVAM *captam*} a Fidiculanio. EADEM *lege*} cum eadem lege cauſſam diceret, qua Fidiculanius poſtea eſt accuſatus, de pecunia ſcilicet ob rem iudicandam accepta: quae lex de repetundis fuit: ut infra. QVAESTIONIS *eius*} qua & Iunius damnatus, & Fidiculanius prima actione eſt abſolutus. FIDICVLANIVS *quid feciſſe dicebatur*?} locutus eſt ab uno iudicio, quo abſolutus eſt Fidiculanius: nunc alterum incipit exponere, quod magis pro Cluentio ſit. H-S CCCC *millia*} ſcutatorum duodecim millia. QVA *lege in eo genere a ſenatore ratio repeti ſolet*,} hoc dicit, quia lege de repetundis ratio non repetebatur ab equite Romano: quod infra diſputat. DE *pecunijs repetundis*,} una lege de repetundis tenebantur, qui ſocios in prouincijs expilaſſent, & qui pecunias Romae ob rem iudicandam cepiſſent. infra. Quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus? cum primum illi ipſi debuerint potius accuſari de pecunijs repetundis, quam ambitus. ADDVCTI *iudices ſunt*,} adducti ſunt ut crederent, perſuaſi ſunt. QVI *non perpetuo ſediſſet*,} quod obijciebatur Falculae. ſupra: Cum praeſertim, id quod fuit illo iudicio inuidioſiſsimũ, poſt paucos dies ex ſubſortitione ſediſſet. QVAE *praeiudicia*} unum in Scamandro, alterum in Fabricio. AVDIRE *praeterea nihil debuiſſe*.} cum aliquid tamen audierit Falcula, licet non totam cauſſam cognouerit, quippe qui poſt paucos dies ex ſubſortitione ſederit. IMPERITORVM *hominum rumuſculos aucupati*,} ambitione adducti: ne corrupti, ut Bulbus, Stalenus, Gutta, qui iam Oppianicum damnauerant, uiderentur. ILLVM *abſoluerunt*,} Oppianicum, a ceteris fere omnibus damnatum. IAM} abſoluto Falcula. quem qui abſoluerunt, Oppianici damnationem probare uidebantur. SVAM *clementiam*} in abſoluendo Oppianico. LAVDARI *magnopere nolebant*.} paenitebat iam eos clementiae ſuae. VNA *ſententia*} quam ſuam Stalenus eſſe dicebat. VTER} iudex, qui Oppianicum damnauit, an qui abſoluit? SIBI,} ſententiae ſuae. REI *iudicatae*} praeiudicijs de Scamandro & Fabricio factis. IN *principem maleficij*} in Oppianicum. nam Scamander & Fabricius maleficij principes non fuerant, ſed conſcij & miniſtri. SVPERIORA *iudicia*} de Scamandro, & Fabricio facta. SECVTI *ſunt*} in Oppianico damnando. NON *Staleni fraude*,} ut Bulbus, Gutta, Popillius, a Staleno corrupti. CONSTANTIAM} cum enim Scamandrum & Fabricium damnaſſent, declinare de ſuo ſtatu in Oppianici iudicio noluerunt. PAVLLO *poſterius, patefacta re*,} ideo ſibi non liquere dixerunt, ut reum paullo poſt, cauſſa iterum cognita, & re patefacta, condemnarent. ſupra. PATEFACTA *re*,} uter pecuniam iudicibus dediſſet, Oppianicus, an Cluentius. nam ſuſpicio tantum adhuc erat: res ipſa non patebat. EX. FACTO} ex damnatione. QVOD *ij fecerint*,} cum ſibi non liquere dixerunt. de ijſdem enim adhuc loquitur. ITA *dicere*.} ut de Octauio, & Conſidio iam dixi. FVIT} obierat. EX *uetere illa iudicum diſciplina*?} nihil muto, ſed, iudiciorum, fortaſſe rectius. nam & ſupra: Homines ſapientes, ex uetere illa iudiciorum diſciplina. FLORENTE *rep*.} poſt obitum Sullae. AMBITIOSVS;} ſupra: Quinque omnino fuerunt, qui illum ueſtrum innocentem Oppianicum, ſiue imprudentia, ſiue miſericordia, ſiue aliqua

ſuſpicione,

ſuſpicione, ſiue ambitione adducti, abſoluerent. Qvi *diſtulit*, } qui ſibi non liquere dixit. Cavtvs; } ſupra. Eorum, qui ſibi non liquere dixerunt, ſapientiam laudo: qui abſoluere eum, quem nocentiſsimum cognorant, & quem ſibi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant, condemnare, cum tanta conſilij infamia, & tam atrocis rei ſuſpicio eſſet iniecta, paullo poſterius, patefacta re, maluerunt.

ORATIO

Haec tum, agitante Quinctio, neque in concione, neque in iudicio demonſtrata ſunt. neque enim ipſe dici patiebatur; nec per multitudinem concitatam conſiſtere cuiquam in dicendo licebat. itaque ipſe, poſtquam Iunium peruertit, cauſſam totam reliquit: paucis enim diebus illis, & ipſe priuatus eſt factus, & hominum ſtudia deferbuiſſe intellegebat. quod ſi, per quos dies Iunium accuſauit, Fidiculanium accuſare uoluiſſet: reſpondendi Fidiculanio poteſtas facta non eſſet. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam inſolentiam noratis hominis; noratis animos eius, ac ſpiritus tribunicios. quod erat odium, dij immortales? quae ſuperbia? quanta ignoratio ſui? quam grauis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipſum acerbe tulerit, ex quo illa nata ſunt omnia, non ſibi, ac defenſioni ſuae condonatum eſſe Oppianicum: proinde quaſi non ſatis ſigni eſſe debuerit, ab omnibus eum fuiſſe deſertum, qui ſe ad patronum illum contuliſſet. erat enim Romae ſumma copia patronorum, hominum eloquentiſſimorum, atque ampliſſimorum: quorum certe aliquis defendiſſet equitem R. in municipio ſuo nobilem, ſi honeſte putaſſet eiuſmodi cauſſam poſſe defendi. nam Quinctius quidem quam cauſſam umquam antea dixerat, cũ annos ad quinquaginta natus eſſet? quis eum umquam non modo in patroni, ſed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quod Roſtra iamdiu uacua, locumq. illum poſt aduẽtum L. Sullae a tribunicia uoce deſertum, oppreſſerat, multitudinemq. iam deſuefactam a concionibus ad ueteris conſuetudinis ſimilitudinem reuocauerat, iccirco cuidam hominum generi paulliſper iucundior fuit. atque idem quanto in odio poſtea ſuis illis ipſis fuit, per quos in altiorem locum adſcenderat? neque iniuria. facite enim, ut non ſolum mores eius, & arrogantiam, ſed etiam uultum, atque amictum, atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini. is, quaſi non eſſet ullo modo ferendum, ſe ex iudicio diſceſſiſſe uictum, rem ab ſubſellijs in Roſtra detulit. Et iam querimur, ſaepe hominibus nouis non ſatis magnos in hac ciuitate eſſe fructus? nego uſquam umquam fuiſſe maiores. ubi, ſi quis, ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri poſſe uideatur; uſque eo peruenit, quoad eum induſtria cum innocentia proſecuta eſt. ſi quis autem hoc uno nititur, quod ſit ignobilis; procedit ſaepe longius, quam ſi idem ille eſſet cum ijſdem ſuis uitijs nobiliſſimus. ut, Quinctius (nihil enim dicam de ceteris) ſi fuiſſet homo nobilis, quis eum cum illa ſuperbia, atque intolerantia ferre potuiſſet? quod eo loco fuit, ita tulerunt, ut, ſi quid haberet a natura boni, prodeſſe ei putarent oportere; ſuperbiam autem, atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quam pertimeſcendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius eſt abſolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quaero quid tum eſſe exiſtimas iudicatum? certe, gratis iudicaſſe. at condemnarat: at cauſſam totam non audierat: at in concionibus omnibus a L. Quinctio uehementer erat & ſaepe uexatus. illa igitur omnia Quinctiana iniqua, falſa, turbulenta, popularia, ſeditioſa iudicia fuerunt. Eſto, potuit eſſe innocens Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius ſubſortitus eſt, qui, pecunia accepta, condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non ſediſſe, & tamen Oppianicum gratis condemnaſſe. uerum, ſi innocens Falcula, quaeſo quis nocens? ſi hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem eſſe ullam in quemquam illorum obiectam, quae Fidiculanio obiecta non ſit; neque aliquid fuiſſe in Fidiculanij cauſſa, quod idem non eſſet in ceterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accuſatio rebus iudicatis niti uidebatur, neceſſe eſt: aut, ſi hoc uerum eſſe concedis, Oppianicum gratis condemnatum eſſe fateare. quamquam ſatis magno argumento eſſe debet, quod ex tam multis iudicibus, abſoluto Falcula, nemo reus factus eſt.

EXPLANATIO

Haec } quae nunc a me demonſtrantur. ſupra. Ita multum agitata ita diu iactata res eſt, ut hodierno die primũ cauſſa illa defenſa ſit hodierno die primũ ueritas uocem cõtra inuidiam, his iudicibus freta miſerit. In *iudicio*} quo Iunius dãnatus eſt. Privatvs *eſt factus*, } perfunctus tribunatu pl. Qvod *erat odium* } quo erat in omnes odio. Eqvitem *Romanum* } Oppianicum. Ad *quinquaginta* } prope quinquaginta. Advocati } qui iudicio adeſſet, reo fauens. A. Tribvnicia *uoce deſertum*, } uiuo Sulla, qui tribunis pl. ademit concionandi poteſtatem. Oppreſſerat, } occupauerat primus. nam etſi quadriennio ante Sulla deceſſerat: concionari tamen ante Quinctium nemo tribunus pl. auſus erat. Svis *illis ipſis* } Sullanis. nam L. Luculli exemplum ſupra attulimus e Salluſtio. Vsqve *ad talos demiſſam purpuram* } refellitur Plutarchus, qui tribunis pl. purpuram adimit, & hoc utitur argumento, ut magiſtratum non fuiſſe tribunatum pl. oſtendat. aut nouum hoc in Quinctio propter arrogantiam fuiſſe, exiſtimemus. Qvod *eo loco fuit*, } quod nouus homo fuit. Tv, } T. Atti. Ea *iudicia* } de Iunio, Bulbo, Popillio, Gutta, Staleno: quos accuſator ideo damnatos eſſe dicebat, quod, accepta a Cluentio pecunia, innocentem Oppianicum damnaſſent. Gratis *iudicaſſe*. } Falculam in Oppianici iudicio. Omnia *Quinctiana iudicia* } retorquet argumentum. Nocens Falcula, quia condemnarat Op-

pianicum, quia cauſſam totam non audierat, quia uehementer & ſaepe in concionibus a L. Quinctio uexatus erat. Immo innocens, quia, cum haec ita eſſent, abſolutus tamen eſt. Omnia iudicia, Quinctiana uocat, urgente tribuno pl. Quinctio facta, quibus rei damnati ſunt Iunius, Bulbus, Popillius, Gutta, Stalenus. nam Falcula, cum priuatus eſſet Quinctius, accuſatus eſt, & ideo abſolutus, quia nulla in iudicio ſeditio, nulla turba uerſata eſt. QVIS *nocens?* } quis, accepta a Cluentio pecunia, Oppianicum damnauit? IN *quemquam illorum* } illorum iudicum, qui damnati ſunt. quo patet, etſi obiecta illis iudicij corruptela ſit, alijs tamen eos criminibus eſſe condemnatos. nam ſi de corrupto iudicio damnati eſſent: damnatus eſſet & Falcula: cum nulla ſit illis obiecta res, quae non obiecta Falculae quoque ſit. ſed Falcula abſolutus ut innocens: ergo innocentes & illi. HOC *iudicium* } quo abſolutus eſt Falcula. REBVS *iudicatis* } qui iudicia facta commemoras: & ex quorundam iudicum damnatione, iudicium a Cluentio corruptum argumentaris.

O R A T I O

QVID enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis teſtibus? cum primum illi ipſi debuerint potius accuſari de pecunijs repetundis, quam ambitus. nam, ſi in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege cauſſam dicerent: certe, ſi propria lege huius peccati adducti eſſent, multo plus obfuiſſet. deinde, ſi tanta uis fuit iſtius criminis, ut, qua quiſque lege ex illis iudicibus reus factus eſſet, tamen hac plaga periret: cur, in tanta multitudine accuſatorũ, tantis praemijs, ceteri rei facti non ſunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scaeuolae litem eo nomine eſse aeſtimatam. cuius rei quae conſuetudo ſit, quouiam apud homines peritiſſimos dico, pluribus uerbis docere non debeo. numquam enim ea diligentia, quae ſolet adhiberi in ceteris iudicijs, eadem, reo damnato, adhibita eſt. In litibus aeſtimandis fere iudices aut, quod ſibi eum, quem ſemel condemnarunt, inimicum putant eſſe; ſi qua in eum lis capitis illata eſt, non admittunt: aut, quod ſe perfunctos iam eſſe arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cetera. itaque & maieſtatis abſoluti ſunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites eſſent aeſtimatae: & haec quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos perueniſſe pecunias in litibus aeſtimandis ſtatutum ſit, eos illi iudices abſoluant. quod cum fit, non iudicia reſcinduntur, ſed hoc ſtatuitur, aeſtimationem litium non eſſe iudicium. Scaeuola condemnatus eſt alijs criminibus, frequentiſſimis Apuliae teſtibus; omni contentione pugnatum eſt, ut lis haec capitis aeſtimaretur. quae res ſi rei iudicatae pondus habuiſſet, ille poſtea uel ijſdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipſa factus eſſet. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem noſtri numquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatam obſeruauerunt, animaduerſio, atque auctoritas cenſoria. qua de re ante quam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda ſunt; ut a me cum huiuſce periculi, tum ceterorum quoque officiorum, & amicitiarum ratio conſeruata eſſe uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui cenſores proxime fuerunt, ambobus eſt amicitia, cum altero uero, ſicuti & plerique ueſtrum ſciunt, magnus uſus, & ſumma utriuſque officijs conſtituta neceſſitudo eſt. quare, quidquid de ſubſcriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari uelim. a Lentulo autem, familiari meo, qui a me pro eximia ſua uirtute, ſummisq. honoribus, quos a populo R. adeptus eſt, honoris cauſsa nominatur, facile hoc, iudices, impetrabo, ut, quam ipſe adhibere conſueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum uim animi, libertatemq. dicendi, in hac, mihi concedat, ut tantum mihi ſumam, quantum ſine huius periculo praeterire non poſſum. a me tamen, ut aequum eſt, omnia caute, pedetentimq. dicentur; ut neque fides huius defenſionis relicta, neque cuiuſquam aut dignitas laeſa, aut amicitia uiolata eſſe uideatur.

E X P L A N A T I O

DAMNATOS *ambitus* } ut Popillium, & Guttam. ALIA *lege,* } de ambitu. CERTIS } quae perſpicue commiſerant. DE *pecunijs repetundis,* } quo crimine accepta ob rem iudicandam pecunia comprehendebatur. itaque dixit ſupra: Fidiculanius quid feciſſe dicebatur? accepiſſe a Cluentio H-S CCCC millia. cuius erat ordinis? ſenatorij. qua lege in eo genere a ſenatore ratio repeti ſolet, de pecunijs repetundis, is ea lege accuſatus, honeſtiſsime eſt abſolutus. PROPRIA *lege huius peccati* } de pecunijs repetundis. QVA *quiſque lege* } diuerſa enim lege Iunius, Bulbus, Stalenus, Popillius, Gutta, damnati fuerant. HIC *profertur id, quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scaeuolae litem eo nomine eſſe aeſtimatam.* } Praeiudicia multum habent ponderis ad eorum damnationem, qui propter eadem crimina in iudicium uocati ſunt. ideo protulerat accuſator Cluentij, litem aeſtimatam in cauſſa Septimij: quam dicebat aeſtimatam, non quod eo crimine accuſaretur, (nam alijs flagitijs in Apulia commiſsis reus erat, quibus etiam condemnatus eſt, ut infra narratur) ſed ut, cum alijs criminibus damnatus eſſet, plecteretur etiam ob culpam acceptae a Cluentio in Oppianici iudicio pecuniae. Id Cicero non negat, fateri etiã uidetur, ut ex ijs uerbis, quae aliquanto poſt ſequuntur, conijcere licet: Quae res ſi rei iudicatae pondus habuiſſet, ille poſtea reus uel ijſdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipſa factus eſſet. Verum id iudicium appellari dicit non oportere. nam ſi iudicium eſſet, idem Septimius poſtea lege de captis pecunijs poſtulatus

eſſet;

eſſet; quoniam eum ſperare poſſent, ac plane confidere eius inimici condemnatum iri eo crimine, quo de crimine praeiudicium eſſe factum in aeſtimatione litium uiderent: non igitur, quod in ipſo Septimio iudicium exiſtimatum non eſt, id Cluentio tamquam praeiudicium obeſſe debere, eoq. minus, quod illa litis aeſtimatio extraordinaria fuit in cauſſa Septimij, & expreſſa a iudicibus contentione accuſantium inimicorum: non ſolere enim reos, ſemel damnatos, ſecundis criminibus affligi, ne ſi illa quidem capitalia ſint. Duplex igitur Ciceronis defenſio: tum quod aeſtimatio litis, quae iudicium non ſit, obeſſe Cluentio non debeat: tum etiam, quod iudices illi litem aeſtimauerint praeter conſuetudinem aliorum iudicum, contentione accuſatorum adducti. QVOD *iudicium appellari non oportet*,} litis enim aeſtimatio, iudicij ſuperioris appendix eſt, non iudicium. EO *nomine*} quae pecuniam ob rem iudicandam accepiſſet. ADHIBITA. EST.} in eodem reo, iterum alio crimine in iudicium adducto. inuſitata igitur fuit aeſtimatio litis in Septimio, iam alijs criminibus damnato. IN *litibus aeſtimandis*} in aeſtimatione litium: in quibus iudicijs lites aeſtimantur: quae ſunt iudicia repetundarum. INIMICVM} ideo litem non admittunt, in illum illatam; ne uideantur propter inimicitias infenſi. NON *admittunt*;} ne, ſi rurſus eum damnauerint, inimicum damnaſſe uideantur. PERFVNCTOS} ſatisfeciſſe iam ſe putant officio ſuo, cum de reo iudicarunt, repetundarum accuſato: quo in crimine lis aeſtimatur. DE *reo*} de repetundis accuſato. ATTENDVNT} cum idem reus alio crimine accuſatur. LITES *eſſent aeſtimatae*:} in cauſſa repetundarum damnationem ſequitur litis aeſtimatio. propterea ſimul utrumque nominatur. REO *damnato*} ubi quis de repetundis damnatur, ſequitur eam damnationem litis aeſtimatio: tantum ſcilicet ut ſoluat, quantum iudices, furtis cognitis, & examinatis, aeſtimarint. AD *quos perueniſſe pecunias*} haec erat quaſi quaedam appendix cauſſae de repetundis iudicatae, atque damnatae; cum reus, aeſtimata lite; ſoluendo non erat: tunc enim agebatur in eos, ad quos ea pecunia perueniſſet. uide pro Rabirio Poſtumo, & in epiſtola Coelij ad Ciceronem, quae incipit, Etſi de rep. IN *litibus aeſtimandis ſtatutum ſit*,} cum lites aeſtimabantur, ſtatuebatur, ut, ſi reus ſoluere non poſſet, uocarentur in iudicium ij, ad quos ea pecunia perueniſſet. Igitur, In l. aeſt. ideſt, cum alicui de repetundis damnato lis aeſtimata eſt: poſt litium aeſtimationem. NON *eſſe iudicium*.} nam ſi eſſet, non abſoluerentur. ALIIS *criminibus*,} capitalibus: non hoc, de capta in Oppianici iudicio pecunia. ſequitur enim: Omni contentione pugnatum eſt, ut lis haec capitis aeſtimaretur. APVLIAE} cui praefuerat. PVGNATVM. EST,} ab accuſatoribus, non contentis unica Septimij damnatione. ab ijs, qui reo fauebant. VT *lis haec capitis, aeſtimaretur*.} quae lis? non illa, in qua Scaeuolam Apuli accuſauerant: nam aeſtimationem hanc, prolatam ab accuſatore Cluentij, diuerſam eſſe ab ea lite, indicant ſuperiora uerba, condemnatus eſt alijs criminibus. Lis igitur haec capitis dixit Cicero, pro, lis haec maieſtatis, de corruptis iudicijs, quae nunc in Cluentium intenditur: quae capitis eſt. nam repetundarum crimen capitale non eſt. eam aeſtimationem iudicij loco habendam non eſſe, ijdem illi, qui Scaeuolam accuſarunt, ſatis oſtenderunt, quia non eundem poſtea hac lege ipſa, qua nunc Cluentius cauſſam dicit, eodem crimine poſtularũt. Igitur, Vt l. h. c. aeſt. ideſt, Vt, quae capitis lis erat, ad pecuniae ſolutionem redigeretur: iudicibus, qui ſe iam perfunctos arbitrarentur, concedentibus. HAC *lege ipſa*} de repetundis. nam litis aeſtimatio ad crimen repetundarum pertinet. Scaeuola enim non hac lege, ſed alijs criminibus & reus factus eſt, & condemnatus. lis autem ei aeſtimata gratiae cauſſa: ut, quod capitale erat, pecunia aeſtimaretur. HVIVSCE *periculi*,} ne Cluentio noceat cenſoriae animaduerſionis exemplum. QVI *cenſores proxime fuerunt*,} infra nominantur, Cn. Lentulus, & L. Gellius. CVM *altero uero*} opinor hunc eſſe Cn. Lentulum; quem paullo poſt familiarem ſuum uocat. DE *ſubſcriptionibus eorum*} cenſores, cum aliquem damnabant, cauſſas, cur damnarent, ſubſcribebant. IN *amicorum periculis*} cum eorum cauſſas agit, ſicuti ego nunc Habitum defendo. DIGNITAS} cenſoria. AMICITIA} quae mihi cum ambobus eſt, qui cenſores proxime fuerunt.

ORATIO

VIDEO *igitur, iudices, animaduertiſſe cenſores in iudices quoſdam illius conſilij Iuniani, cum iſtam ipſam cauſſam ſubſcriberent. Hic primum illud commune proponam, numquam animaduerſionibus cenſorijs hanc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis, fuiſſe. neque in re nota conſumam tempus exemplis: ponam illud unum; C. Getam, cum a L. Metello, & Cn. Domitio cenſoribus ex ſenatu eiectus eſſet, cenſorem ipſum poſtea eſſe factum; &, cuius mores a cenſoribus erant reprehenſi, hunc poſtea & populi R. & eorum, qui in ipſum animaduerterant, moribus praefuiſſe. quod ſi illud iudicium putaretur: ut ceteri; turpi iudicio damnati, in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur, ſic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus eſſet. nunc, ſi quem Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus furti condemnarit, is, omnibus ornamentis amiſſis, numquam ullam honeſtatis ſuae partem recuperabit. quos autem ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus, duo cenſores, clariſſimi uiri, ſapientiſſimiq. homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modo in ſenatum redierunt, ſed etiam illarum ipſarum rerum iudicijs abſoluti ſunt. Neminem uoluerunt maiores noſtri non modo de exiſtimatione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicem, niſi qui inter aduerſarios conueniſſet. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſſis aut magiſtratum capere non licet, aut iudicem legi, aut alterum accuſare, haec ignominiae cauſſa praetermiſſa eſt. timoris enim cauſſam, non uitae poenam, in illa poteſtate eſſe uoluerunt. itaque non ſolum, iudices,*

illud

illud oſtendam, quod iam uidetis, populi R. ſuffragijs ſaepenumero cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, uerum etiam iudicijs eorum, qui iurati ſtatuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primum iudices, ſenatores, equiteſq. R. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepiße ſubſcriptum eſt, ſuae potius religioni, quam cenſorum opinioni, paruerunt. deinde, praetores urbani, qui iurati debent optimum quemque in ſelectos iudices referre, numquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. cenſores denique ipſi ſaepenumero ſuperiorum cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari uultis) non ſteterunt. atque etiam ipſi inter ſe cenſores ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat; ut alter de ſenatu mouere uelit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet; ut alter in aerarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. Quare, qui uobis in mentem uenit, haec appellare iudicia, quae a populo R. reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, a magiſtratibus negligi, ab ijs, qui eandem poteſtatem adepti ſunt, commutari, inter collegas diſcrepare uideatis? Quae cum ita ſint, uideamus quid tandem cenſores de illo iudicio corrupto iudicaſſe dicantur. Ac primum illud ſtatuamus, utrum, quia cenſores ſubſcripſerint, ita ſit, an, quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. ſi ideo, quia ſubſcripſerint: uidete, quid agatis; ne in unumquemque noſtrum cenſoribus in poſterum poteſtatem regiam permittatis; ne ſubſcriptio cenſoria non minus calamitatis ciuibus, quam illa acerbiſſima proſcriptio, poſſit afferre; ne cenſorium ſtylum, cuius mucronem multis remedijs maiores noſtri retuderunt, aeque poſthac, atque illum dictatorium gladium, pertimeſcamus. ſin autem, quod ſubſcriptum eſt, quia uerum eſt, iccirco graue debet eſſe: hoc quaeramus, uerum ſit, an falſum, remoueantur auctoritates cenſoriae; tollatur id ex cauſſa, quod in cauſſa non eſt. doce, quam pecuniam Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod a Cluentio profectae pecuniae ueſtigium oſtende. uince deinde uirum bonum fuiſſe Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo umquam ſecus eſſe exiſtimatum, nihil denique praeiudicatum: tum auctoritatem cenſorum amplexator; tum illorum iudicium cum re coniunctum eſſe defendito. dum uero eum fuiſſe Oppianicum conſtabat, qui tabulas publicas municipij ſui corrupiſſe iudicatus ſit; qui teſtamentum interleuerit; qui, ſuppoſita perſona falſum teſtamentum obſignandum curarit; qui eum, cuius nomine id obſignatum eſt, interfecerit, qui auunculum filij ſui in ſeruitute, ac uinculis necarit; qui municipes ſuos proſcribendos, occidendoſq. curarit; qui eius uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit; qui pecuniam pro abortitione dederit; qui ſocrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, ſperatoſq. liberos, fratremq. ipſum, qui deniq. ſuos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno ſuo quaereret, manifeſto ſit deprehenſus; cuius miniſtris conſcijſq. damnatis, ipſe adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad ſententias iudicum corrumpendas: dum haec, inquam, de Oppianico conſtabunt, nec ullo argumento Cluentianae pecuniae crimen tenebitur; quid eſt, quod te iſta cenſoria ſiue uoluntas, ſiue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere poſſe uideatur? Quid igitur cenſores ſecuti ſunt? Ne ipſi quidem, ut grauiſſime dicam, quidquam aliud dicent, praeter ſermonem, atque famam. nihil ſe teſtibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperiſſe, nihil denique, cauſſa cognita, ſtatuiſſe dicent. quod ſi ita feciſſent; tamen id non ita fixum eſſe deberet, ut conuelli non liceret. non utar exemplorum copia, quae ſumma eſt. non rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratioſum proferam. nuper hominem tenuem, ſcribam aedilicium, D. Matrinium cum defendiſſem apud M. Iunium, Q. Publicium praetores; & M. Plaetorium, C. Flaminium aediles curules, perſuaſi ut ſcribam iurati legerent eum, quem ijdem iſti cenſores aerarium reliquiſſent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruiſſet, non quid de eo ſtatutum eſſet, quaerendum eſſe duxerunt. Nam haec quidem, quae de iudicio corrupto ſubſcripſerint, quis eſt, qui ab illis ſatis cognita, & diligenter iudicata arbitretur? in M'. Aquillium, et in T. Guttam uideo eſſe ſubſcriptum. quid eſt hoc? duos eſſe corruptos ſolos pecunia? quid? ceteri uidelicet gratis condemnarunt. non eſt igitur circumuentus, non oppreſſus pecunia; non, ut illae Quinctianae conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa ſunt, ac ſuſpicione ponendi. duos ſolos uideo auctoritate cenſorum affines ei turpitudini iudicari. Nam, ut illud afferant, nihil eſt; quod de ijs duobus habuerint compertum, de ceteris comperiſſe. nam illud quidem minime probandum eſt, ad notationes auctoritatemq. cenſoriam exemplum illos a conſuetudine militari tranſtuliſſe. Statuerunt enim ita maiores noſtri, ut, ſi a multis eſſet flagitium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, poena ad paucos perueniret. quod idem facere cenſores in delectu dignitatis, in iudicio ciuium, & in animaduerſione uitiorum, qui conuenit? nam miles, qui locum non tenuit, qui hoſtium impetum, uimq. pertimuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare, ne in bello propter hoſtium metum delinqueret, amplior ei mortis & ſupplicij metus eſt maioribus conſtitutus: ne autem nimium multi poenam capitis ſubirent, iccirco illa ſortitio comparata eſt. hoc tu idem facies cenſor in ſenatu legendo? ſi erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, ſed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam ſortiare? habebit igitur, te ſciente, & uidente, curia ſenatorem, populus R. iudicem, reſp. ciuem ſine ignominia quemquã, qui ad perniciem innocentis fidem ſuam & religionem pecunia commutarit? &, qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is cenſoriae ſeueritatis nota non inuretur? tu es praefectus moribus? tu magiſter ueteris diſciplinae, & ſeueritatis, ſi aut retines quemquam ſciens in ſenatu, ſcelere tanto contaminatum; aut ſtatuis, qui in eadem culpa ſit, non eadem poena affici oportere? & quam condicionem ſupplicij maiores in bello timiditati militis propoſitam eſſe uoluerunt, eandem tu in pace conſtitues improbitati ſenatoris? quod ſi hoc exemplum ex re militari ad animaduerſionem cenſoriam transferendum fuit, ſortitione id ipſum factum eſſe oportuit. ſin autem ſortiri ad poenam, atque hominum delictum fortunae iudicio committere, minime cenſorium eſt: certe, in multorum peccato, carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem non oportet. Verum omnes intelligimus, in iſtis ſubſcriptionibus uentum quendam popularem eße quaeſitum. iactata res

erat

erat in concione a tribuno ſeditioſo: incognita cauſſa probatum illud erat multitudini: illicitum erat contradicere: nemo denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa iudicia uenerant: etenim paucis poſtea menſibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uerſata. praetermitti a cenſoribus & negligi macula iudiciorum poſſe non uidebatur. homines, quos ceteris uitijs, atq. omni dedecore infames uidebant, eos hac quoque ſubſcriptione notare uoluerunt; & eo magis, quod illo ipſo tempore, illis cenſoribus erant iudicia cum equeſtri ordine communicata; ut uiderentur per hominum idoneorum ignominiam ſua auctoritate illa iudicia cum equeſtri ordine repreh endiſſe. quod ſi hanc apud eos ipſos cenſores mihi, aut alij cauſſam agere licuiſſet: hominibus tali prudentia certe probauiſſem, (res enim indicat) nihil ipſos habuiſſe cogniti, nihil comperti, ex tota ipſa ſubſcriptione rumorem quendam & plauſum popularem eſſe quaeſitum. Nam in L. Popillium, qui Oppianicum condemnarat, ſubſcripſit L. Gellius; quod is pecuniam accepiſſet, quo innocentem condemnaret. Iam id ipſum quantae diuinationis eſt, ſcire innocentem fuiſſe reum, quem fortaſſe numquam uiderat? cum homines ſapientiſſimi iudices, (ut nihil dicam de ijs, qui cõdemnarunt) cauſſa cognita, ſibi, dixerint, non liquere. Verum eſto, condemnat Popillium Gellius; iudicat accepiſſe a Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nam Popillium, quod erat libertini filius, in ſenatum non legit; locum quidem ſenatorium ludis, & cetera ornamenta reliquit; & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat, eius ſententia gratis eſſe Oppianicum condemnatum. & eundem Popillium poſtea Lentulus in ambitus iudicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat. Quare ſi neque L. Gellij iudicio ſtetit Lentulus; neque Lentuli exiſtimatione contentus fuit Gellius, & ſi uterque cenſor cenſoris opinione ſtandum non putauit: quid eſt, quamobrem quiſquam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet eſſe oportere?

EXPLANATIO

ILLIVS *conſilij Iuniani,*} cum Oppianicus, iudice quaeſtionis Iunio, damnatus eſt. C. GETAM,} Licinium, qui cenſor fuit cum Q. Fabio Allobrogico, ſeptem annis poſt eos cenſores, a quibus e ſenatu eiectus erat. Valerius Max. & Frontinus de Aquaeduct. TVRPI *iudicio*} ut furti, & captarum pecuniarum. ILLARVM *ipſarum rerum iudicijs*} ſunt enim certa & propria de furto, & de captis pecunijs iudicia. NISI *qui inter aduerſarios conueniſſet.*} cuius generis cenſores non ſunt. HAEC *ignominiae cauſſa*} a cenſoribus illata. IVDICES,} nominandi cauſſa dictum, non uocandi. qui uero iudices, explanat, ſubiungens, ſenatores, equiteſq. R. qui poſt Pompeium & Craſſum conſules Aurelia lege iudicabant. OPTIMVM *quemque*} e ſingulis ordinibus. IN *ſelectos iudices*} uerbi gratia, qui de repetundis, de ambitu, de maieſtate iudicarent. IN *aerarios referri,*} ſi quem de plebe cenſores notabant, in aerarios referebant, ideſt, ciuem eo tantum nomine patiebantur eſſe, ut pro capite ſuo tributi nomine aera penderet. Aſconius. TRIBV *moueri*} ex ruſtica in urbanam reijci, aut ex ruſtica nobili in aliam ruſticam minus nobilem, ut Balbus Cruſtuminam eſt adeptus, legis de ambitu praemio. A. MAGISTRATIBVS} a praetoribus urbanis. ILLA *acerbiſſima proſcriptio*} Sullana. unde ſubijcit, Dictatorium gladium. Eſt autem in ſimilitudine nominũ quidam lepor: Videte, ne ſubſcriptio proſcriptio ſit. STYLVM} quo ſubſcribebant cenſores. RETVDERVNT} ne nocere poſſet. GLADIVM} & hic lepor eſt. ſubſcribentis enim ſtylus, proſcribentis gladius. QVOD *in cauſſa non eſt.*} quid enim cenſoribus cum hoc iudicio? SECVS} male. ſic enim interdum accipitur. TESTAMENTVM} ſocrus ſuae Dineae. QVI *tabulas publicas*} epilogus criminum Oppianici, quae ſupra latius explicata cognoſcuntur. SVPPOSITA *perſona*} Aiulio Aſinium ſimulante. EVM,} Aſinium. AVVNCVLVM *filij ſui*} M. Aurium, fratrem uxoris ſuae. IN *ſeruitute,*} in ergaſtulo, apud Q. Sergium ſenatorem, in agro Gallico. PROSCRIBENDOS,} uictore Sulla, cuius in partibus fuit. proſcripſit autem, & occidit Larinates quattuor ut ſupra. EIVS *uxorem,*} Saſſiam, Cluentij matrem. PRIVIGNO *ſuo*} Cluentio. SIVE *uoluntas, ſiue opinio fuit,*} carpit in Voluntas, excuſat in Opinio. nam uoluntas libera eſt, & ab odio interdum proficiſcitur: opinio rationem aliquam ſequitur, & eligit quod rectum eſſe putat: quamquam ſaepe putat, quod non eſt. CAVSSA *cognita,*} quam non audierunt. HABEBANTVR,} quo tempore Quinctius concionabatur. SORTITIONE *in quoſdam*} ut in decimũ quemque ſorte animaduerteretur. Liuius, Tacitus, Polybius, alij. RELIGIONEM} iuriſiurandi. ILLA *iudicia*} facta eo tempore. EX *notatione tabularum*} diſcoloribus enim ceris notatae ſunt, Hortenſij oratoris, ut creditum eſt, culpa. quod ei Cicero obijcit in Diuin. HOMINES,} cenſores. ſequitur enim paullo poſt, ſua auctoritate. QVOS *ceteris uitijs*} loquitur de ijs iudicibus, qui Oppianicum damnarant. ILLIS *cenſoribus*} Pompeio conſule, & craſſo. COMMVNICATA;} Aurelia lege. Aſconius. HOMINVM *idoneorum*} qui digni cenſoria notatione uiderentur. ILLA *iudicia*} ſenatoria. CVM *equeſtri ordine*} ſimul cum equeſtri ordine, illa iudicia reprehendente: ut legem de communicandis iudicijs neceſſariam fuiſſe oſtenderet. L. POPILLIVM,} Publium ſupra nominauit. LOCVM *ſenatorium ludis,*} ut ſpectaret ludos in orcheſtra: quod ſolis licebat ſenatoribus. CETERA *ornamenta*} ut lati claui tunicam, calceos lunatos: de quibus Phil. 13. Mutauit calceos: repente pater conſcriptus factus eſt. Feſtus, Iſidorus, Zonara.

ORATIO

AT in ipſum Habitum animaduerterunt. Nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius uitae, non dicam uitium, ſed erratum. neque enim hoc homine ſanctior, neque probrior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior eſſe quiſquam poteſt. neque illi aliter dicunt, ſed eandem illam famam iudicij corrupti ſecuti ſunt: neque ipſi ſecus exiſtimant, quam nos exiſtimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; ſed putarunt, praetermitti accuſatorem non potuiſſe, cum animaduerſum eſſet in iudices. qua de re tota ſi unum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam: non enim mihi exemplum ſummi & clariſſimi uiri P. Africani praetereundum uidetur: qui cum eſſet cenſor; & in equitum cenſu C. Licinius Sacerdos prodijſſet; clara uoce, ut omnis concio audire poſſet, dixit, ſe ſcire illum uerbis cōceptis peieraſſe; ſi quis contradicere uellet, uſurum eſſe eum ſuo teſtimonio: deinde, cum contra nemo diceret, iuſſit equum traducere. itaque is cuius arbitrio et populus R. & exterae gentes contentae eſſe conſuerunt, ipſe ſua conſcientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. quod ſi Habito facere licuiſſet, facile illis ipſis iudicibus, & falſae ſuſpicioni, et inuidiae populariter excitatae reſtitiſſet. Vnum etiam eſt, quod me maxime conturbat, cui loco reſpondere poſſe uix uideor, quod elogium recitaſti de teſtamento Cn. Egnatij patris, hominis honeſtiſſimi uidelicet, & ſapientiſſimi, iccirco ſe exheredaſſe filium, quod is ob Oppianici damnationem pecuniam accepiſſet. de cuius hominis leuitate & inconſtantia plura non dicam. hoc teſtamentum ipſum, quod recitas, eiuſmodi eſt, ut ille, cum eum filium exheredaret, quem oderat, ei filio coheredes homines alieniſſimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu, Atti, conſideres cenſeo diligenter, utrum cenſorium iudicium graue uelis eſſe, an Egnatij. ſi Egnatij: leue eſt, quod cenſores de ceteris ſubſcripſerunt: ipſum enim Egnatium, quem tu grauem eſſe uis, ex ſenatu eiecerunt. ſin autem cenſorium: hunc Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptione exheredauit, cenſores in ſenatu, cum patrem eijcerent, retinuerunt. At enim ſenatus uniuerſus iudicauit illud corruptū eſſe iudicium. quo modo? ſuſcepit cauſſam. an potuit rem delatam eiuſmodi repudiare? cum tribunus pl. populo concitato, rem paene ad manus reuocaſſet; cum uir optimus, & homo innocentiſſimus pecunia circumuētus eſſe diceretur; cum inuidia flagraret ordo ſenatorius; potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis ſine ſummo periculo reip. repudiari? At quid eſt decretum? quam iuſte? quam ſapienter? quam diligenter? SI. QVI SVNT. QVORVM. OPERA. FACTVM. SIT VT. IVDICIVM. PVBLICVM. CORRVMPERETVR. *Vtrum, uidetur ſenatus id factum iudicare, an, ſi factum ſit, moleſte grauiterq. ferre? ſi ipſe A. Cluentius ſententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum ſententijs Cluentium condemnatum eſſe dicitis. Sed quaero a uobis, num iſtam legem ex iſto S. C. L. Lucullus conſul, homo ſapientiſſimus, tulerit? num anno poſt M. Lucullus, & C. Caſſius? in quos cum conſules deſignatos idem illud ſenatus decreuerit, non tulerunt: &, quod tu Habiti pecunia factum eſſe arguis, neque id ulla tenuiſſima ſuſpicione confirmas; factum eſt primo illorum aequitate, & ſapientia conſulum, ut id, quod ſenatus decreuerat ad illud inuidiae praeſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum non arbitrarentur: ipſe deinde populus R. qui, L. Quinctij trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus, rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacrumis commotus, maximo clamore, & concurſu totam illam legem, & quaeſtionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod ſaepe dictum eſt; ut mare, quod ſua natura tranquillum ſit, uentorum ui agitari, atque turbari, ſic & populum R. ſua ſponte eſſe placatum, hominum ſeditioſorum uocibus, ut uiolentiſſimis tempeſtatibus, concitari.*

EXPLANATIO

IN. IPSVM *Habitum*} equitem Romanum. equum publicum cenſores equitibus Romanis adimebant. P. AFRICANI} Paulli filij. CONTRA} contra Sacerdotem. EQVVM *traducere.*} non enim adimere equum uoluit, contra quem nemo diceret. FACERE *licuiſſet,*} ut eadem condicione, qua Sacerdos, uteretur: ne ſcilicet in eum ſine teſte aliquo animaduerteretur. FACILE,} teſtis enim contra eum nemo diceret. ILLIS *ipſis iudicibus*,} ipſorum cenſorum iudicio, qui in eum animaduerterunt. EXCITATAE} turbulentis Quinctij concionibus. ELOGIVM} teſtificationē. VIDELICET,} ad ironiam oſtendendam. QVEM *oderat,*} ut ipſe ais. INVIDIA *flagraret*} infamia iudiciorum, nondum lata lege Aurelia. IVDICIVM *publicum*} quo de ueneficijs accuſatus eſt Oppianicus. id autem iudicium publicum eſt. ISTAM *legem*} Iſtam, dicit, non quae lata ſit, ſed quae, facto eiuſmodi S.C. ferenda uidetur fuiſſe. non eſt autem lata, quia S. C. illud temporis cauſſa factum eſt, non quia iudicium Oppianici corruptum a Cluentio ſenatus iudicaret. propterea ſubijcitur: Factum eſt illorum aequitate, & ſapientia conſulum, ut id, quod ſenatus decreuerat ad illud inuidiae praeſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum non arbitrarentur. IN *quos*} corruptum locum ita ſanari poſſe arbitror: Ii, queis tum conſulibus deſignatis idē illud ſenatus decreuerit. REFERENDVM *ad populum*} ferri ad populum, dicitur, non referri. itaque malim hic, Ferendum. REM *illam,*} ut ipſo iudice populo de Oppianici iudicio ageretur. TOTAM *illam legem, & quaeſtionem repudiauit.*} totum conſilium ferendae legis abiecit nec apud ſe de C. Iunio quaeri uoluit, ſed apud eos iudices, quorum de criminibus illis, quibus accuſatus eſt, quaeſtio legitima erat. QVAM *ego turpiter paene praeterij:*} lepida ironia.

ORATIO

EST etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter paene praeterij: mea enim eſſe dicitur. Recitauit ex oratione neſcio qua Attius, quã meam eſſe dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeſte iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quae probata non eſſent, tum illius ipſius iudicij Iuniani. perinde quaſi ego non ab initio huius defenſionis dixerim, inuidioſum illud fuiſſe iudicium; aut, cum de infamia iudiciorum diſputarem, potuerim illud, quod tam populare eſſet, in illo tempore praeterire. ego uero, ſi quid eiuſmodi dixi, neque cognitum commemoraui; neque pro teſtimonio dixi; & illa oratio potius temporis mei, quam iudicij, & auctoritatis fuit. cum enim accuſarem, & mihi initio propoſuiſſem, ut animos & populi R. & iudicum commouerem; cumq. omnes offenſiones iudiciorum, non ex mea opinione, ſed ex hominum rumore proferrem; iſtam rem, quae tam populariter eſſet agitata, praeterire non potui. Sed errat uehementer, ſi quis in orationibus noſtris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates noſtras conſignatas ſe habere arbitratur. omnes enim illae orationes cauſſarum, & temporum ſunt, non hominum ipſorum, ac patronorum. nam, ſi cauſſae ipſae pro ſe loqui poſſent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quae noſtra auctoritate conſtituantur, ſed quae ex re ipſa, cauſſaq. ducantur. hominem ingenioſum, M. Antonium aiunt ſolitum eſſe dicere, iccirco ſe nullam umquam orationem ſcripſiſſe, ut, ſi quid aliquando, quod non opus eſſet, ab ſe eſſet dictum, poſſet ſe negare dixiſſe. perinde quaſi, quid a nobis dictum, aut actum ſit, id niſi litteris mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in iſto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentiſſimi, & ſapientiſſimi, L. Craſſi auctoritatem ſequor: qui cum L. Plancium defenderet, accuſante M. Bruto, homine in dicendo uehementi, & callido; cum Brutus, duobus recitatoribus conſtitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter ſe contraria recitanda curaſſet, quod in diſſuaſione rogationis eius, quae contra coloniam Narbonenſem ferebatur, quantum poteſt de auctoritate ſenatus detrahit, in ſuaſione legis Seruiliae ſummis ornat ſenatum laudibus; & multa in equites R. cum ex ea oratione aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorum iudicum in Craſſum incenderentur; aliquantum eſſe commotus dicitur. itaque in reſpondendo primum expoſuit utriuſque rationem temporis; ut oratio ex re, & cauſſa habita uideretur: deinde, ut intelligere poſſet Brutus, quem hominem, & non ſolum qua eloquentia, uerum etiam quo lepore, & quibus facetijs praeditum laceſſiſſet, tres & ipſe excitauit recitatores cum ſingulis libellis, quos M. Brutus, pater illius accuſatoris, de iure ciuili reliquit. eorum initia cum recitarentur ea, quae uobis nota eſſe arbitror; FORTE EVENIT. VT. RVRI. IN. PRIVERNATE ESSEMVS. EGO. ET. BRVTVS. FILIVS; fundum Priuernatem flagitabat: IN. ALBANO. ERAMVS. EGO. ET. BRVTVS. FILIVS; Albanum poſcebat: IN. TIBVRTI. FORTE. CVM ASSEDISSEMVS; Tiburtem fundum requirebat: Brutum autem, hominem ſapientem, quod filij nequitiam uideret, quae praedia ei relinqueret, teſtificari dicebat uoluiſſe. quod ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in balneis cum id aetatis filio fuiſſe; non praeterijſſet: eas ſe tamen ab eo balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis, & ex cenſu quaerere. Craſſus tum ita Brutum ultus eſt, ut illum recitationis ſuae paeniteret. moleſte enim fortaſſe tulerat, ſe in ijs orationibus reprehenſum, quas de rep. habuiſſet, in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. Ego autem illa recitata eſſe non moleſte fero. neque enim ab illo tempore, quod tum erat, neque ab ea cauſſa, quae tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quidquam oneris ſuſcepi, cum iſta dixi, quo minus honeſte hanc cauſſam & libere poſſem defendere. quod ſi uelim confiteri, me cauſſam A. Cluentij nunc cognoſcere, antea fuiſſe in illa opinione populari: quis tandem id poſſit reprehẽdere: praeſertim, iudices, cum a uobis quoque ipſis hoc impetrare ſit aequiſſimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut, ſi quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attuliſtis, hanc cauſſa perſpecta, atque omni ueritate cognita, deponatis.

EXPLANATIO

EX *oratione neſcio qua*} ex actione I. in C. Verrem. nam infra ſubijcitur, Cum accuſarem. Vnum autem accuſauerat Verrem. Oratorie fingit ſe oblitum eſſe, quid aliquando in iudicio dixerit: quaſi orator, cauſſae ſeruiens, aliud alio tempore dicere cogatur. QVAM *meam eſſe dicebat*,} quod ego neque confiteor, neque nego. ILLIVS *ipſius iudicij Iuniani*.} ſignificat illa uerba, quae ſunt in actione ſupradicta: Quod inuenti ſunt ſenatores, qui, C. Verre praetore urbano ſortiente, exirent in eum reum, quẽ, incognita cauſſa, condemnarent: quod inuentus eſt ſenator, qui cum iudex eſſet, in eodem iudicio ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accuſatore, ut reum damnaret. ET *auctoritatis*} ut mihi fides haberetur: ut auctoritatem haberet oratio mea. POPVLI *Romani*} circa iudicium ſtantis. PERINDE *quaſi*} excuſat conſilium ſuum de ſcribendis orationibus, & refellit eam rationem, qua ſcribendas non eſſe Antonius iudicabat. IN *iſto genere*} in ſcribendis orationibus. M. BRVTO,} qui male audijt eo nomine, quod induſtriam, operamq. ſuam ad accuſandum contuliſſet. itaque in Bruto ait Cicero: In quo magnum fuit, Brute, dedecus generi ueſtro: qui cum tanto nomine eſſet, patremq. optimum uirum habuiſſet, & iuris peritiſsimum, accuſationem factitauerit. IN *diſſuaſione*} de qua ſic in eodem libro. Voluit adoleſcens in colonia Narbonenſi cauſſae popularis aliquid attingere, eamq. coloniã, ut fecit, ipſe deducere. exſtat in eam legem ſenior, ut ita dicam, quam illa aetas ferebat, oratio. SENA-

TVS} qui nolebat illam coloniam deduci. LEGIS *Seruiliae*} Q. Seruilius Caepio conſul, cum equeſter ordo lege C. Gracchi ſine ſenatu iudicaret, legem tulit de iudicijs inter utrumque ordinem communicandis. quamquam Plutarchus tuliſſe Gracchum ait, non ut ſoli equites, ſed ut cum ſenatoribus, pari numero, iudicarent. Seruiliam uero legem cum ſuaderet L. Craſſus, laudare ſenatum, & equites accuſare eſt coactus. itaque in Bruto, Mihi quidem, ait Cicero, a pueritia quaſi magiſtra fuit illa Craſsi in legem Caepionis oratio, in qua auctoritas ornatur ſenatus, quo pro ordine illa dicuntur, & inuidia concitatur in iudicum, & accuſatorum factionem, contra quorum potentiam populariter fuit dicendum. Hanc tamen legem ut antiquatam putem, ea ratione adducor, quod eundem Caepionem apud ſolos equites, contra Plutarchi teſtimonium, poſtea cauſſam dicere, ſcriptum uideo lib. I. de Orat. Animos, inquit, equitum Romanorum, apud quos tum iudices cauſſa agebatur, ad Q. Caepionis odium, a quo erant ipſi propter iudicia abalienati, reuocabam. Accedit illud, quod cum legem de communicandis inter tres ordines iudicijs L. Aurelius Cotta praetor tulit, tum ſolos equites iudicaſſe ſatis conſtat. Iam hic ipſe locus, Quo animi illorum iudicum in Craſſum incenderentur, ſolos equites iudicaſſe non oſtendit? FLAGITABAT:} Craſſus a Bruto, qui eum poſt obitum patris nequitia conſumpſerat. EAS *ſe tamen balneas*} dicebat Craſſus, eas balneas a Bruto ſe requirere: cum ſignificaret, balneas quoque ab eo ſumptibus immoderatis eſſe diſsipatas. EX *tabulis*,} domeſticis, in quas omnia referebantur. CENSV} Bruti pater, cum profiteretur, balneas nominauit. MAGIS} quam in meis, quae de rep. non ſunt. CVM *iſta dixi*,} contra Verrem. Nunc orationem ſuam agnoſcit, & excuſat quae tum dixit. FACTO *eius*,} innocentia.

ORATIO

NVNC, quoniam ad omnia, quae abs te dicta ſunt, T. Atti, de Oppianici damnatione, reſpondi: confiteare, neceſſe eſt, te opinionem multum fefelliſſe, quod exiſtimaris me cauſſam A. Cluentij non facto eius, ſed lege defenſurum. nam hoc perſaepe dixiſti, tibi ſic renunciari, me habere in animo cauſſam hanc praeſidio legis defendere. Ita ne eſt? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & eſt neſcio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui noſtra conſilia ad aduerſarios deferat. quiſnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor in culpa eſt: ſed nimirum tibi iſtuc lex ipſa renunciauit. ſed num tibi ita defendiſſe uideor, ut tota in cauſſa mentionem ullam fecerim legis? num ſecus hanc cauſſam defendiſſe, ac ſi lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus eſt locus a me purgandi iſtius inuidioſi criminis praetermiſſus. Quid ergo eſt? quaeret fortaſſe quiſpiam. diſpliceat ne mihi legum praeſidio a capite periculum propulſare? mihi uero iudices non diſplicet: ſed utor inſtituto meo in hominis honeſti pudentisq. iudicio. non ſolum meo conſilio uti conſueui, ſed multum etiam eius, quem defendo, & conſilio & uoluntati obtempero. nam, ut haec ad me cauſſa delata eſt, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus uerſamur, noſſe deberem, dixi Habito ſtatim, de eo, qui coiſſet, quo quis condemnaretur, illum eſſe liberum, teneri autem noſtrum ordinem. atque ille me orare, & obſecrare coepit, ut ne ſeſe lege defenderem, cum ego, quae mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad ſuam ſententiam. affirmabat enim lacrumans, non ſe cupidiorem eſſe ciuitatis retinendae, quam exiſtimationis. morem homini geſſi: & tamen iccirco feci, (neque enim id ſemper facere debemus) quod uidebam per ſe ipſam cauſſam copioſiſſime ſine lege poſſe defendi: uidebam in hac defenſione, qua iam ſum uſus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. quodſi nihil aliud eſſet actum, niſi ut hanc cauſſam obtinerem: lege recitata, peroraſſem: neque me illa oratio commoueret, quod ait Attius, indignum eſſe facinus, ſi ſenator iudicio quemquam circumuenerit, legibus eum teneri; ſi eques R. hoc idem fecerit, non teneri. Vt tibi concedam hoc indignum eſſe; (quod cuiuſmodi ſit, iam uidero) tu mihi concedas neceſſe eſt, multo eſſe indignius, in ea ciuitate, quae legibus teneatur, diſcedi a legibus. hoc enim uinculum eſt huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons aequitatis. mens, & animus, & conſilium, & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. ut corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus, ut neruis, ac ſanguine, & membris, uti non poteſt. legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, iudices: legum denique iccirco omnes ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. Quid eſt, Q. Naſo, cur tu in iſto loco ſedeas? quae uis eſt, qua abs te hi iudices, tali dignitate praediti, coerceantur? uos autem iudices, quamobem ex tam magna multitudine ciuium tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis? quo iure Attius, quae uoluit, dixit? cur mihi tamdiu poteſtas dicendi datur? quid ſibi autem illi ſcribae, quid lictores, quid ceteri, quos apparere huic quaeſtioni uideo, uolunt? opinor, haec omnia lege fieri, totumq. hoc iudicium, ut antea dixi, quaſi mente quadam regi, & adminiſtrari. Quid ergo eſt? haec quaeſtio ſola ita gubernatur? quid M. Plaetorij, & C. Flaminij inter ſicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquillij, apud quem nunc de ambitu cauſſa dicitur? quid reliquae quaeſtiones? circumſpicite omnes reip. partes: omnia legum imperio, & praeſcripto fieri uidebitis. ſi quis apud me te, T. Atti, reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque haec tua recuſatio confeſſio ſit captae pecuniae, ſed laboris, ſed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris conſtituatur, uide.

EXPLA-

EXPLANATIO

LEGE} qua ſoli ſenatores tenebantur. Habitus autem ſenator non erat. hanc legem Sulla tulerat, & de ueneficijs, & ne quis iudicio circumueniretur: quo de crimine propriam legem C. Gracchus antea tulerat. infra. ITA *ne eſt*?} lepida irriſio. de quo loquendi genere plura diximus in ea pro Quinctio. LEX *ipſa*} pro ſe ipſa loquens. CERTE,} ad iudices orationem conuertit. ſequitur enim, Hominem, ideſt accuſatorem. INSTITVTO *meo*} nam conſueui non meo ſolum uti conſilio, ſed eius etiam, quem defendo, parere uoluntati. HONESTI} qui ſuam exiſtimationem minui non uult. nam ſi lege defendatur, cauſſae diffidere uideretur. CIVITATIS *retinendae*,} exſulium enim poena erat de ueneficio damnatis. infra: Quid erat, quod Oppianicum, poena affectum pro ueneficijs, eiectum e ciuitate, quiſquam timeret? Accuſator autem, quo magis iudicum animos e ſuperiore Cluentij uita ad damnandum impelleret, corrupti quoque iudicij crimen in eum conferebat. NEQVE *enim id ſemper facere debemus*,} non enim, quae Cluentij, eadem omnium innocentia eſt. QVOD *ait Attius*,} cum uereretur, ne Cluentium Cicero lege, non facto, defenderet. Q. NASO,} quaeſtio de ueneficijs Q. Voconio Naſoni praetori obtigerat. M. PLAETORII, *& C. Flaminij*} miror unam quaeſtionem duorum praetorum eſſe. ſuſpicari tamen licet, ita multos accuſatos eſſe inter Sicarios, ut praetor unus non ſufficeret. C. ORCHINII} quem ſupra nominauit. MEA} praetor igitur Cluentium defendit. DE *pecunijs repetundis*?} quo crimine damnauit C. Licinium Macrum, Calui oratoris patrem. ep. 3. lib. 1. ad Att. & Plutarchus. C. AQVILLII,} iuriſconſulti clariſsimi, de quo diximus in Quinctiana. De numero praetorum uide quae diximus in eadem: ne ſaepius eadem iterentur. QVID *reliquae quaeſtiones*?} ut de maieſtate, de ui publica: de quibus criminibus praetores quaerebant.

ORATIO

IVBET *lex ea, qua lege haec quaeſtio conſtituta eſt, iudicem quaeſtionis, hoc eſt Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint, (uos appellat, iudices) quaerere de ueneno: in quem quaerere? infinitum eſt.* QVICVMQVE. FECERIT. VENDIDERIT. EMERIT HABVERIT. DEDERIT. *Quid eadem lex ſtatim adiungit? recita.* DEQ. EIVS. CAPITE. QVAERITO. *Cuius? qui coierit? conuenerit? non ita eſt. quid ergo eſt? dic.* QVI. TRIBVNVS. MIL. LEGIONIBVS QVATTVOR. PRIMIS. QVIVE. QVAESTOR TRIBVNVS PL. *Deinceps omnes magiſtratus nominauit.* QVIVE. IN. SENATV. SENTENTIAM. DIXIT. DIXERIT. *Quid tum?* QVI EORVM. COIT. COIERIT. CONVENIT CONVENERIT. QVO. QVIS. IVDICIO. PVBLICO. CONDEMNARETVR. *Qui eorum? quorum? uidelicet, qui ſupra ſcripti ſunt. quid intereſt, utro modo ſcriptum ſit? etſi eſt apertum, tamen ipſa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur,* QVI. VENENVM. MALVM. FECIT. FECERIT. *Omnes uiri, mulieres, liberi, ſerui in iudicium uocantur. ſi item de coitione uoluiſſet, adiunxiſſet, Quiue coierit: nunc ita eſt:* DEQ. EIVS. CAPITE QVAERITO. QVI. MAGISTRATVM. HABVERIT. QVIVE. IN. SENATV. SENTENTIAM. DIXERIT. QVI. EORVM. COIT. COIERIT. *Num is eſt Cluentius? certe non eſt. quis ergo eſt Cluentius? qui tamen defendi cauſſam ſuam lege nolit: itaque abijcio legem: morem Cluentio gero. tibi tamen, Atti, pauca, quae ab huius cauſſa ſeiuncta ſunt, reſpondebo. eſt enim quiddam in hac cauſſa, quod Cluentius ad ſe; eſt aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic ſua putat intereſſe, ſe re ipſa, & geſto negotio, non lege, defendi: ego autem mea exiſtimo intereſſe, me nulla in diſputatione ab Attio uideri eſſe ſuperatum. non enim mihi haec cauſſa ſola dicenda eſt: omnibus hic labor meus propoſitus eſt, quicumque hac facultate defenſionis contenti eſſe poſſunt. nolo quemquam eorum, qui adſunt, exiſtimare, me, quae de lege ab Attio dicta ſunt, ſi reticuerim, comprobare. quamobrem, Cluenti, de te tibi obſequor; neque ego legem recito; neque hoc loco pro te dico: ſed ea, quae a me deſiderari arbitror, non relinquam.*

EXPLANATIO

IVDICEM *quaeſtionis, hoc eſt Q. Voconium*,} praetor igitur, interdum uocabatur iudex quaeſtionis: interdum autem, atque adeo ſaepiſsime, iudex quaeſtionis non eſt praetor, ut in cauſſa Verris, & in eo iudicio, quo Oppianicus damnatus eſt. OBVENERINT,} nam ſorte ducebantur. NON *ita eſt*.} nam ſi ita eſſet, omnes mortales alligaret. ita Cluentius quoque comprehenderetur. ſed eum hac lege non teneri ipſa legis uerba demonſtrant. LEGIONIBVS *quattuor primis*,} ordinarijs. nam binas legiones ſinguli conſules habebant. QVI *eorum coit*,} ipſe ſe ſtatim interpretatur, ſubijciens: Qui eorum? quorum? uidelicet, qui ſupra ſcripti ſunt. QVO *quis iudicio publico condemnaretur*.} diuerſis de rebus una eademq. lege caueri, mirum uidetur. nam qua lege Voconius quaerit, ea de ueneficijs eſt: haec autem uerba, quo quis iudicio publico condemnaretur, ad legem de repetundis pertinent, quae corrupti iudicij crimen complectebatur. itaque tollenda ſuſpicarer, niſi paullo poſt legerem, quaeſtionem de corruptis iudicijs,

dicijs, quam C. Gracchus propria lege ſanxerat, a L. Sulla conſtitutam eſſe lege de ueneficijs, qua Cluentius reus factus erat. propterea dicitur infra: Habitus accuſatur ea lege, quae tunc erat Sempronia, nunc eſt Cornelia. De . te *tibi obſequor:*} facto, non lege, defendi uis: in quo tibi obſequor, neque praeſidio legis utor. Hac *facultate defenſionis*} eo, quod in patrocinijs praeſtare ipſe poſsim. Qvae *de lege ab Attio dicta ſunt,*} dixerat Attius, iniquum ſibi uideri, non ijſdem legibus omnes teneri.

ORATIO

INIQVVM *tibi uidetur, Atti, eſſe, non ijſdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquiſſimum eſſe cōfitear, huiuſmodi eſt, ut commutatis eis opus ſit legibus, non ut ijs, quae ſunt, non pareamus. deinde, quis umquam hoc ſenator accuſauit, ut, cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. eſſet conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum condicionibus uti non oportere? quam multa ſunt commoda, quibus caremus: quam multa moleſta, ac difficilia, quae ſubimus. atque haec omnia tantum honoris, & amplitudinis commodis compenſantur. Conuerte nunc ad equeſtrem ordinem, atque in ceteros ordines: eaſdem uitae condiciones non perferent: putant enim minus multos ſibi laqueos legum, & condicionum, ac iudiciorum propoſitos eſſe oportere, qui in ſummum locum ciuitatis aut non potuerunt adſcendere, aut non petiuerunt. Atque, ut omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, ceteri autem ſunt ordines liberati: hanc ipſam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe non in plebem tulit. poſtea L. Sulla, homo a populi cauſſa remotiſſimus, tamen, cum eius rei quaeſtionem hac ipſa lege conſtitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quaeſtionis genere auſus non eſt. quod ſi fieri poſse exiſtimaſset, pro illo odio, quod habuit in equeſtrem ordinem, nihil feciſſet libentius, quam omnem illam acerbitatem proſcriptionis ſuae, queſtus in ueteres iudices, in hanc unam quaeſtionem contuliſſet. nec nunc quidquam agitur, mihi credite, iudices, & proſpicite id, quod prouidendum eſt, niſi ut equeſter ordo in huiuſce legis periculum includatur: neque hoc agitur ab omnibus, ſed a paucis. nam ij ſenatores, qui ſe facile tuentur integritate, & innocentia, quales, ut uere dicam, uos eſtis, & ceteri, qui ſine cupiditate uixerunt, equites ordini ſenatorio dignitate proximos, concordia coniunctiſſimos eſſe cupiūt: ſed ij, qui ſe uolunt poſſe omnia, neque praeterea quidquam eſſe aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu ſe putant equites R. in poteſtatem ſuam redacturos, ſi conſtitutum eſt, ut de ijs, qui rem iudicarent, huiuſcemodi iudicia fieri poſſint. uident enim auctoritatē huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari: hoc metu propoſito, euellere ſe aculeum ſeueritatis ueſtrae poſse confidunt. quis enim de homine audeat paullo maioribus opibus praedito uere & fortiter iudicare, cum uideat ſibi de eo, quod coierit, aut conſenſerit, cauſsam eſſe dicendam? o uiros fortes equites R. qui homini clariſſimo, ac potentiſſimo M. Druſo trib. pl. reſtiterunt, cum ille nihil aliud ageret, cum illa cuncta, quae tum erat, nobilitate, niſi uti, qui rem iudicaſsent, huiuſcemodi quaeſtionibus in iudicium uocarentur. tunc C. Flauius Puſio, Cn. Titinius, C. Maecenas, illa robora populi R. ceteriq. huiuſmodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpae ſuſcipere ſe putarent recuſando; ſed apertiſſime repugnarunt, cum haec recuſarent, & palam fortiſſime atque honeſtiſſime dicerent: ſe potuiſse iudicio populi R. in ampliſſimum locum peruenire, ſi ſua ſtudia ad honores petendos conferre uoluiſsent: ſe ſe uidiſse, in ea uita qualis ſplendor ineſset, quanta ornamenta, quae dignitas: quae ſe non contempſiſse, ſed ordine ſuo patrumq. ſuorum contentos fuiſse, & uitam illam tranquillam, & quietam, remotam a procellis inuidiarum, & huiuſcemodi iudiciorum anfractu, ſequi maluiſse: aut ſibi ad honores petendos aetatem integram reſtitui oportere; aut, quoniam id non poſset, eam condicionem uitae, quam ſecuti, petitionem reliquiſsent, manere: iniquum eſse, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem praetermiſiſsent, populi beneficijs eſse priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: ſenatorem hoc queri non poſse; propterea quod ea cōdicione propoſita petere coepiſset, quodq. permulta eſsent ornamenta, quibus eam mitigare moleſtiam poſſet, locus, auctoritas domi ſplendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga praetexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciae: quibus in rebus cum ſummum recte factis maiores noſtri praemium, tum plura peccatis pericula propoſita eſse uoluerunt. illi non hoc recuſabant, ea ne lege accuſarentur, qua nunc Habitus accuſatur, quae tunc erat Sempronia, nunc eſt Cornelia: intelligebant enim ea lege equeſtrem ordinem non teneri: ſed, ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem umquam recuſauit, quo minus uel ea lege rationem uitae ſuae redderet, qua non teneretur. quae ſi uobis condicio placet, omnes id agamus, ut haec quamprimum in omnes ordines quaeſtio perferatur: interea quidem, per deos immortales, quoniam omnia commoda noſtra, iura, libertatem, ſalutem denique legibus obtinemus, a legibus non recedamus: ſimul & illud quam ſit indignum cogitemus, populum R. aliud nunc agere, uobis remp. & fortunas ſuas commiſiſſe, ipſum ſine cura eſſe, nō metuere ne lege ea, quam numquam ipſe iuſſerit, & quaeſtione, qua ſe ſolutū liberumq. eſſe arbitretur, per paucos iudices adſtringatur. agit enim ſic cauſſam T. Attius, adolcſcens bonus, & diſertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis ſilentio, ſicut facere debetis. A. Cluentius, eques R. cauſſam dicit ea lege, qua lege ſenatores, & ij, qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur. mihi per eum recuſare, & in arce legis praeſidia conſtituere defenſionis meae non licet. ſi obtinuerit cauſſam Cluentius, ſicuti ueſtra aequitate nixi confidimus: omnes exiſtimabunt id, quod erit, obtinuiſſe propter innocentiam, quoniam ita defenſus ſit; in lege autem, quam attingere noluerit, praeſidij nihil fuiſſe.*

EXPLANATIO

CVM *eius rei quaeſtionem hac ipſa lege conſtitueret, qua uos hoc tempore iudicatis*, } cum quaeſtionem de corruptis iudicijs in legem de ueneficijs includeret. IN *equeſtrem ordinem*, } MDC equites uictor Sulla occidit, quia pro Cinnanis partibus ſteterant. id ex Appiani lib. I. notum eſt. Aſconius autem: Equeſter ordo pro Cinnanis partibus contra Sullam ſteterat, multaſq. pecunias abſtulerant: ex quo ſaccularij erant appellati: atque ob eius rei inuidiam poſt Sullanam uictoriam erant interfecti. QVAESTVS *in ueteres iudices*, } lego, diſſentientibus antiquis libris: Qua eſt uſus in ueteres iudices. atque hac ego coniectura, nec a uetere ſcriptura longius diſcedente, & ſententiam illuſtrante, magnopere delector. quid enim eſt, Queſtus in ueteres iudices? quanto autem aptius, Acerbitatem proſcriptionis ſuae, qua eſt uſus in ueteres iudices? ueteres enim iudices, ideſt equites Romanos, qui lege C. Gracchi per annos XL iudicia tenuerant, non modo iudicandi poteſtate uictor Sulla priuauit, uerum etiam proſcripſit. MIHI *credite, iudices*, } ad eos iudices haec maxime ſpectant, qui erant ex equeſtri ordine: ad ſenatores autem, quae ſubijciuntur, Quales ut uos eſtis, & ceteri, qui ſine cupiditate uixerunt. QVIDQVAM *eſſe* } aut honorem, aut poteſtatem ullam. QVI *rem iudicarent*, } Iudicarint, temporis ratio poſtulat. AVCTORITATEM *huius ordinis confirmari:* } ordinis ſenatorij. confirmari autem ſocietate, & coniunctione equeſtris ordinis. IVDICIA } quae nunc per ſenatores & equites adminiſtrantur. EVELLERE *ſe aculeum ſeueritatis ueſtrae poſſe confidunt*. } ſperant fieri poſſe, ne ſeuere iudicetis. Haec autem ad equites dicuntur, qui lege non tenebantur. M. DRVSO *tribuno pl. reſtiterunt*, } M. Druſi, qui ſenatus cauſſam contra C. Gracchum defendit, filio. pro Rabirio Poſt. Potentiſsimo, & nobiliſsimo tribuno pl. M. Druſo, unam in equeſtrem ordinem quaeſtionem ferenti, ſi quis ob rem iudicatam pecuniam cepiſſet, aperte equites Romani reſtiterunt. C. MAECENAS } diphtongus in prima ſillaba ponitur, ex antiquis libris, e Graeca orthographia, ex uetere inſcriptione, quae Romae legitur in aedibus Fuſconum his uerbis: LIBERTORVM . ET . LIBERTARVM . C. MAECENATIS . L. F. PONT. POSTERISQVE . EORVM . ET . QVI . AD . ID . TVENDVM . CONTVLERVNT . CONTVLERINT. Videtur Cilniae gentis fuiſſe, quantum ex antiquis monumentis, aliqua licet ex parte deprauatis, conijcere non difficile eſt. nam Auguſtus in ep. apud Macrobium, eum appellauit Cilneorum ſmaragdum. Silius Italicus lib. VII. Cilnius Arreti Tirrhenis ortus in oris, Clarum nomen erat. Ortum autem a Tirrhenis regibus docet Horatius Ode I. Et, Arretinum fuiſſe, ex eadem Auguſti ep. cognoſcitur, in qua laſer Arretinus appellatur. RECVSANDO } ne lege alligarentur. CVM *haec recuſarent*, } malim, Cum &. IVDICIO *populi Romani* } mandantis eos magiſtratus, quibus geſtis, aditus in curiam, uel ſine lectione cenſoris, patebat. ij qui eſſent, locus his oſtendendi non eſt. LOCVS, } honeſtas, & dignitas ſenatoria. quam rem ſic attingit in ea pro Poſtumo: Delectat ampliſsimus ciuitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, prouinciae, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa ad poſteritatis memoriam prodita: eſt ſimul etiam ſollicitudo aliqua, & legum, & iudiciorum maior quidam metus. TOGA *praetexta*, } magiſtratus, cuius erat inſigne toga praetexta. SELLA *curulis*, } curules magiſtratus, aedilitas, praetura, conſulatus. INSIGNIA, } ſenatoria. nam toga praetexta, ſella curulis, faſces, magiſtratuum, non ſenatorum, inſignia ſunt. inſignia uero ſenatorum omnium fuere, latus clauus, calcei lunati. SEMPRONIA, } C. Gracchi. CORNELIA: } L. Sullae. PER *paucos iudices adſtringatur*. } per uos: qui ſi hac lege Habitum teneri uultis, eandem uniuerſo populo Romano condicionem imponitis. ET . II, *qui magiſtatum habuerunt*, } licet ſenatores non ſint. ſenatores enim dicuntur, quos cenſor in ſenatum legit. multi autem, nondum in ſenatum lecti, magiſtratum gerunt. propterea eſt in lege: Qui tribunus mil. legionibus quattuor primis, qui ue quaeſtor, tribunus pl. qui ue in ſenatu ſententiam dixit, dixerit. Et: Qui magiſtratum habuerit, qui ue in ſenatu ſententiam dixerit. PER *eum* } uult enim defendi a me facto, non lege. IN *legem autem praeſidij nihil fuiſſe*. } ita uidebuntur equites Romani hac lege omnes teneri, &, ſi accuſati fuerint, defendi eos oportebit non lege, ſed facto. quod ego ſi permittam, non populo Romano praeſtem id, quod debeo.

ORATIO

HIC nunc eſt quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo R. praeſtare debeam; quoniam is meae uitae ſtatus eſt, ut omnis mihi cura, atque opera poſita ſit, in omnium periculis defendendis. Video, quanta, & quam periculoſa, & quam infinita quaeſtio tentetur ab accuſatoribus, cum eam legem, quae in noſtrum ordinem ſcripta ſit, in populum R. transferre conentur. qua in lege eſt: QVI COIERIT. *Quod quam late pateat, uidetis.* CONVENERIT. *Aeque infinitum, & incertum eſt.* CONSENSERIT. *Hoc uero cum incertum, & infinitum, tum obſcurum, & occultum eſt.* FALSVM VE . TESTIMONIVM . DIXERIT. *Quis de plebe Romana teſtimonium dixit umquam, cui non hoc periculum, T. Attio auctore, paratum eſſe uideatis? nam dicturum quidem certe, ſi hoc iudicium plebi Romanae propoſitum ſit, neminem umquam eſſe confirmo. ſed hoc polliceor omnibus, ſi cui forte hac lege negotium faceſſetur, qui lege non teneatur, ſi is uti me defenſore uoluerit, me eius cauſſam legis praeſidio defenſurum, & uel his iudicibus,*

cibus, uel eorum ſimilibus facile probaturum: & omni me defenſione uſurum eſſe legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandum eſt, non conceditur. non enim debeo dubitare, iudices, quin, ſi qua ad uos cauſſa huiuſmodi delata ſit eius, qui lege non teneatur, etiam ſi is inuidioſus, aut multis offenſus eſſe uideatur, etiam ſi eum oderitis, etiam ſi inuiti abſoluturi ſitis, tamen abſoluatis, et religioni potius ueſtrae, quam odio, pareatis. eſt enim ſapientis iudicis, meminiſſe ſe hominem; cogitare, tantum ſibi a populo R. eſſe permiſſum, quantum commiſſum, & creditum ſit; &, non ſolum ſibi poteſtatem datam, uerum etiam fidem habitam eſſe meminiſſe; poſſe, quem oderit, abſoluere; quem nõ oderit, condemnare; & ſemper, non quid ipſe uelit, ſed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quae res in quaeſtione uerſetur. cum haec ſunt uidenda, tum uero illud eſt hominis magni, iudices, atque ſapientis, cum illam iudicandi cauſſa tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum, neque ſibi, quodcumque concupierit, licere, ſed habere in conſilio legem, religionem, aequitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq. omnes amouere; maximiq. aeſtimare conſcientiam mentis ſuae, quam ab dijs immortalibus accepimus, quae a nobis diuelli non poteſt: quae ſi optimorum conſiliorum, atque factorum teſtis in omni uita nobis erit, ſine ullo metu, & ſumma cũ honeſtate uiuemus. haec ſi T. Attius aut cognouiſſet, aut cogitaſſet; profecto ne conatus quidem eſſet dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur, ſtatuere, & non deuinctum legibus eſſe oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uoluntate nimium, pro reip. dignitate parum, pro ueſtra prudentia ſatis dixiſſe uideor. Reliqua perpauca ſunt, quae, quia ueſtrae quaeſtionis erant, iccirco illi ſtatuerunt ſibi fingenda eſſe, & proferenda, ne omnium turpiſſimi reperirentur, ſi in iudicium nihil, praeter inuidiam, attuliſſent.

EXPLANATIO

QVAM *late pateat,*} alligat enim omnes mortales: ſi modo transfertur in populum Romanum. INCERTVM *eſt.*} non enim conſtat, ad quos proprie pertineat. OBSCVRVM, *& occultum.*} obſcurius enim, & occultius eſt, conſentire, quam coire, & conuenire. PERMISSVM,} permittitur poteſtati. COMMISSVM} committitur fidei, & religioni. PRO *Cluentij uoluntate nimium,*} qui legis praeſidium recuſat, loqui me de facto, non de lege, uult. PRO *reip. dignitate parum,*} poſtulat enim reip. dignitas, ut multis uerbis legis defendam. PRO *ueſtra prudentia ſatis*} nam ſi plura dicerem, diffidere uiderer prudentiae ueſtrae. PRAETER *inuidiam,*} contra iudicium illud Iunianum excitatum. hac enim una opprimi Cluentium poſſe, uobis iudicibus, non ſperarunt.

ORATIO

ATQVE, *ut exiſtimetis neceſſario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egiſſe uerbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quae paucis demonſtrari potuerunt, breuiſſime eſſe defenſa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proſcriptus eſt, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam eſſe dixiſtis. a nullo ille liberalius, quam a Cluentio, tractatus eſt. huius illum opes in rebus eius incommodis ſubleuarunt. atque hoc cum ipſe, tum omnes eius amici, neceſſarijq. cognouerunt. Ancarij, & Paceni paſtoribus huius uillicos uim, & manus attuliſſe. Cum quaedam in collibus, ut ſolet, controuerſia paſtorum eſſet orta; Habiti uillici rem domini, & priuatam poſſeſſionem defenderunt. cum eſſet expoſtulatio facta; cauſſa illis demonſtrata, ſine iudicio controuerſiaq. diſceſſum eſt. P. Aelij teſtamento propinquus exheredatus cum eſſet, heres hic alienior inſtitutus eſt. P. Aelius Habiti merito fecit: neque id in teſtamento faciendo interfuit: idq. teſtamentum ab huius inimico Oppianico eſt obſignatum. Florio legatum ex teſtamento, infitiatum eſſe. Non eſt ita: ſed cum H S XXX ſcripta eſſent, pro H S CCC, neque ei ſatis cautum uideretur, uoluit eum aliquid acceptum referre liberalitati ſuae; primo debere negauit, poſt ſine controuerſia ſoluit. Coelij cuiuſdam Samnitis uxorem poſt bellum ab hoc eſſe repetitam. Mulierem cum emiſſet de ſectoribus, quo tempore eam primum liberam eſſe audiuit, ſine iudicio reddidit Coelio. Ennium eſſe quendam, cuius bona teneat Habitus. Eſt hic Ennius egens quidam calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cum ſeruo Habiti furti egit, nuper ab ipſo Habito petere coepit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis iiſdem fortaße patronis calumniam non effugiet. Atque etiam, ut nobis renunciatur, hominem multorum hoſpitum, A. Binnium quendam, coponem de uia Latina, ſubornatis, qui ſibi a Cluentio, ſeruisq. eius in taberna ſua manus allatas eſſe dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis eſt neceſſe. ſi inuitauerit, id quod ſolet, ſic hominem accipiemus, ut moleſte ferat, ſe de uia deceſſiße. Habetis iudices, quae in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidioſum reum uolunt eſſe, annos octo meditati accuſatores collegerunt, quam leuia genere ipſo, quam falſa re, quam breuia reſponſu. cognoſcite nunc id, quod ad ueſtrum iuſiurandum pertinet, quod ueſtri iudicij eſt, quod uobis oneris impoſuit ea lex, qua coacti huc conueniſtis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, quam paucis uerbis haec cauſſa perorari potuerit & quam multa a me dicta ſint, quae ad huius uoluntatem maxime, ad ueſtrum iudicium minime pertineret. Obiectum eſt, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno eſſe ſublatum. Opportune adeſt homo ſumma fide, & omni uirtute praeditus, L. Plaetorius ſenator, qui illius Capacis hoſpes fuit, & familiaris. apud hunc ille Romae habitauit, apud hunc aegrotauit, huius domi eſt mortuus. haud heres eſt Cluentius: inteſtatum dico eſſe mortuum, poſſeſſionemq. eius bonorum praetoris edicto huic, illius ſororis filio, adoleſcenti pudentiſſimo, & in primis honeſto, equiti R. datã, Numerio Cluen-*

tio,

tio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen, Oppianico huic adoleſcenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenum Habiti conſilio paratum: id cum daretur in mulſo, Balbutium quendam, eius familiarem, intercepiſſe, bibiſſe, ſtatimq. eſſe mortuum. Haec ego ſi ſic agerem, tamquam mihi crimen eſſet diluendum; haec pluribus uerbis dicerem, quae nunc paucis percurrit oratio mea. Quid umquam Habitus in ſe admiſit, ut hoc tantum ab eo facinus non abhorrere uideatur? Quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipſa cauſſa nullum facere potuerit, huic autem accuſatores, matre uiua, deeſſe non poſſent: quod iam intelligetis. an, ut de cauſſa eius periculi nihili decederet, ad cauſſam nouum crimen accederet? Quod autem tempus ueneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde ſumptum? quae deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa ſunt, quae dici poſſunt: ſed non committam, ut uidear non dicendo uoluiſſe dicere: res enim iam ſe ipſa defendat. Nego illum adoleſcentem, quem ſtatim, epoto poculo, mortuum eſſe dixiſtis, omnino illo die eſſe mortuum. magnum, & impudens mendacium. perſpicite cetera. Dico illum, cum ad illud prandium crudior ueniſſet, &, ut aetas illa fert, ſibi tum non peperciſſet, aliquot dies aegrotaſſe, & ita eſſe mortuum. quis huic rei teſtis eſt? idem, qui ſui luctus, pater, pater, inquam, illius adoleſcentis: quem propter animi dolorem pertenuis ſuſpicio potuiſſet ex illo loco teſtem in A. Cluentium conſtituere, is hunc ſuo teſtimonio ſubleuat. quod recita. tu autem, niſi moleſtum eſt, paulliſper exſurge, & perfer hunc dolorem commemorationis neceſſariae: in qua ego diutius non morabor, quoniam, quod fuit uiri optimi, feciſti, ut ne cui innocenti maeror tuus calamitatem, & falſum crimen afferret.

EXPLANATIO

INTELLIGETIS,} ex ijs, quae ſequentur, intelligetis, me pluribus neceſſario uerbis egiſſe, quae iam dixerim: agam enim ea breuiſsime, quae paucis demoſtrari poterunt. CALVMNIAM} calumniae accuſabantur, qui, contra quem agere ius non erat, eum in iudicium uocabant. HOMINEM *multorum hoſpitum*,} facete dictum ambiguo ſenſu. nam hoſpitem multorum eſſe, laus eſt in nobilibus uiris: in caupone, quaeſtus eſt, itaque laude caret. ANNOS *octo*} ab Oppianici iudicio ad hoc tempus, ideſt a L. Lucullo, M. Cotta, ad M. Lepidum, L. Tullum conſules. AD *huius uoluntatem maxime*,} ut obiecta refellerem. id enim laborabat Cluentius, etiam ſi ad iudicium, quod erat de criminibus ueneni, minime pertinerent. TAMQVAM *mihi crimen eſſet diluendum*;} quod dilui non oportet: quia nihil probat accuſator. QVID *magnopere Oppianicum metuebat?*} non enim metuebat, ne accuſaretur ab eo, cuius infantiam uidetis, cum in hac ipſa cauſſa uerbum nullum facere potuerit. Eundem, tamquam nulla praeditum dicendi facultate, ſupra carpit his uerbis: Te appello, Oppianice, te, T. Atti: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacita pietate deplorat. CRVDIOR} pridiana cena non concocta. SIBI *tum non peperciſset*,} plus comediſſet, quam debebat.

ORATIO

TESTIMONIVM

VNVM etiam mihi reliquum eiuſmodi crimen eſt, iudices, ex quo illud perſpicere poſſitis, quod a me initio orationis meae dictum eſt; quidquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quidquid hoc tempore habeat ſolicitudinis, ac negotij, id omne a matre eſſe conflatum. Oppianicum ueneno necatum eſſe, quod ei datum ſit in pane per M. Aſellium quendam, familiarem illius, idq. Habiti conſilio factum eſſe, dicitis. in quo primum illud quaero, quae cauſſa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipſos fuiſſe confiteor: ſed homines inimicos ſuos morte affici uolunt, uel quod metuunt, uel quod oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in ſe facinus ſuſcipere conatus eſt? quid erat, quod iam Oppianicum, poena affectum pro maleficijs, eiectum e ciuitate, quiſquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur a perdito? an ne accuſaretur a condemnato, an ne exſulis teſtimonio laederetur? ſin autem, quod oderat, Habitus iccirco illum uita frui noluit: adeo ne erat ſtultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam eſſe arbitraretur, damnati exſulis, deſerti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo reſpicere uellet? huius igitur uitae Habitus inuidebat? hunc ſi acerbe, & penitus oderat, non eum quamdiutiſſime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unum in malis perfugium erat calamitatis? qui ſi quid animi ac uirtutis habuiſſet, ut multi ſaepe fortes uiri in eiuſmodi dolore, mortem ſibi ipſe conſciſſet. huic quamobrem id uellet inimicus offerre, quod ipſe ſibi optare deberet? nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? niſi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut exiſtimemus illum apud inferos impiorum ſupplicia perferre, ac plures illic offendiſſe inimicos, quam hic reliquiſſe; a ſocrus, ab uxorum, a fratris, a liberum poenis actum eſſe praecipitem in ſceleratorum ſedem, atque regionem. quae ſi falſa ſunt, id quod omnes intelligunt: quid ei tandem aliud mors eripuit, praeter ſenſum doloris? Age uero, uenenum per quem datum? per M. Aſellium. quid huic cum Habito? nihil; atque adeo, quod ille Oppianico familiariſſime eſt uſus, potius etiam contra ſimultas. ei ne igitur, quem ſibi offenſiorem, Oppianico familiariſſimum ſciebat eſſe, potiſſimum & ſuũ ſcelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui pietate ad accuſandum excitatus es, hunc Aſellium eſſe inultum tam diu ſinis? cur non Habiti exemplo uſus es, ut per illum, qui attuliſſet uenenum, de hoc praeiudicaretur? Iam uero illud quam non probabile, quam inuſitatum, iudices, quam nouum? in pane datum uenenũ.

facilius

*ſacilius ne potuit, quam in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quam ſi totum colliqueſactum in potione eſſet? celerius potuit comeſum, quam epotum, in uenas, atque in omnes partes corporis permanare? facilius fallere in pane, ſi eſſet animaduerſum; quam in poculo, cum ita confuſum eſſet, ut ſecerni nullo modo poſſet? At repentina morte perijt. quod ſi eſſet ita factum, tamen ea res, propter multorum eiuſmodi mortem, ſatis firmam ueneni ſuſpicionem non haberet: ſi eſſet ſuſpicioſum, tamen ad alios potius, quam ad Habitum, pertineret. uerum in eo ipſo homines impudentiſſime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum poſt mortem in Habitum ſit crimen a matre quaeſitum, cognoſcite. Cum uagus, & exſul erraret, atque undique excluſus Oppianicus in Falernum ſe ad C. Quinctilium contuliſſet, ibi primum in morbum incidit, ac ſatis uehementer, diuq. aegrotauit. cum eſſet una Saſſia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui ſimul eſſe ſolebat, familiarius uteretur, quam uir diſſolutiſſimus incolumi fortuna pati poſſet; & ius illud matrimonij, caſtum, atque legitimum, damnatione uiri ſublatum arbitraretur: Nicoſtratus quidam, fidelis Oppianici ſeruulus, percurioſus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino ſolitus eſſe. interea Oppianicus cum iam conualeſceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre poſſet, & huc ad urbem profectus eſſet, (ſolebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidiſſe ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendiſſe uehementer, &, poſtea quam ad urbem cũ febri uenerit, paucis diebus eſſe mortuus. mortis ratio, iudices, eiuſmodi eſt, ut aut nihil habeat ſuſpicionis, aut, ſi quid habet, id intra parietes in domeſtico ſcelere uerſetur. poſt mortem eius Saſſia ſtatim moliri nefaria mulier coepit inſidias filio: quaeſtionem habere de uiri morte conſtituit: emit de A. Rupilio, quo erat uſus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quaſi ut idem faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de aſſecla quodam, ſeruo ſuo, quaeſituram eſſe dixit. praeterea ſeruum illum Nicoſtratum, quem nimium loquacem fuiſſe, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adoleſcente Oppianico in quaeſtionem poſtulauit. hic cum eſſet illo tempore puer, & illa quaeſtio de patris ſui morte conſtitui diceretur; etſi illum ſeruum & ſibi beneuolum eſſe, & patri fuiſſe arbitrabatur, nihil tamen eſt auſus recuſare. aduocantur amici, & hoſpites Oppianici, et ipſius mulieris, multi homines honeſti, atq. omnibus rebus ornati: tormentis omnibus uehementiſſimis quaeritur. cũ eſſent animi ſeruorum & ſpe, & metu tentati, ut aliquid in quaeſtione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti, in ueritate manſerunt, neque ſe quidquam ſcire dixerunt. quaeſtio illo die de amicorum ſententia dimiſſa eſt. ſatis longo interuallo poſt iterum aduocantur. habetur de integro quaeſtio: nulla uis tormentorum acerrimorum praetermittitur: auerſari aduocati, & iam uix ferre poſſe: furere crudelis, atque importuna mulier, ſibi nequaquam, ut ſperaſſet, ea, quae cogitaſſet, procedere. cum iam tortor, atque eſſent tormenta ipſa defeſſa, neque tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & ſumma uirtute praeditus, intelligere ſe dixit, non id agi, ut uerum inueniretur, ſed ut aliquid falſi dicere cogerentur. hoc poſtquam ceteri comprobarunt, ex omnium ſententia conſtitutum eſt, ſatis uideri eſſe quaeſitum. redditur Oppianico Nicoſtratus: Larinum ipſa proficiſcitur cum ſuis, maerens, quod iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerum crimen, ſed ne ficta quidem ſuſpicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, ſed ne occultae quidẽ matris inſidiae nocere potuiſſent. Larinum poſtquam uenit, quae, a Stratone illo uenenum antea uiro ſuo datum, ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei continuo, & ornatam Larini medicinae exercendae cauſſa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum Saſſia quieſcebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quam id ſtruere, & moliri uideretur. cum interim, Hortenſio, Metello cos. ut hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiuſmodi cogitantem, ad hanc accuſationem detraheret, inuito deſpondit ei filiam ſuam, illam, quam ex genero ſuſceperat; ut eum, nuptijs alligatum, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum, poſſet habere in poteſtate. hoc ipſo fere tẽpore Strato ille medicus domi furtum fecit, & caedem eiuſmodi. cum eſſet in aedibus armarium, in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, & auri; noctu duos conſeruos dormientes occidit, in piſcinamq. deiecit; ipſe armarij fundum exſecuit, & H-S *, & auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſeruis, puero non grandi, conſcio. furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exſectio illa fundi in armario animaduerteretur, quaerebant homines, quonam modo fieri potuiſſet. quidam ex amicis Saſſiae recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam uidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuoſam uenire ſerrulã, qua illud potuiſſe ita circumſecari uideretur. ne multa, perquiritur a coactoribus. inuenitur ea ſerrula ad Stratonem perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone, puer ille conſcius pertimuit, rem omnem dominae indicauit: homines in piſcina inuenti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quaeſtio de furto. nam, quid quiſquam ſuſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis, armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quaeſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus ueriſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittam cetera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quaerebatur. atque etiam incenſa odio priſtino Nicoſtratum eundem illum tum ſine cauſſa in quaeſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſtea quam illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimae ſeruum fideliſſimum non in quaeſtionem tulit, ſed plane ad ſupplicium dedit. poſt trienium igitur agitata denique quaeſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionẽ uocati ſunt: de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romae quaeſitum de iſtis hominibus non erat? ita ne tandem? mulier, iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quaeſtionem habuiſſet Romae, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & ceterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quaeſitum uideri; eadem de re, triennio poſt, ijſdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quaeſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis;*

(mihi

(mihi enim uenit in mentem, quid dici poſſit; tametſi adhuc non eſſet dictum) cum haberetur de furto quaeſtio, Stratonem aliquid de ueneno eſſe confeſſum? hoc uno modo, iudices, ſaepe multorum improbitate depreßa ueritas emergit, & innocentiae defenſio intercluſa reſpirat; quod aut ij, qui ad fraudem callidi ſunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia, atque proiecta eſt, a conſilijs malitiae deſeruntur. quod ſi aut confidens aſtutia, aut callida eſſet audacia; uix ullo obſiſti modo poßet. Vtrum, furtum factum non eſt? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem ſuſpicio non pertinuit? at is & ex ſerrula inſimulatus, & a puero conſcio eſt indicatus. an id actum non eſt in quaerendo? quae fuit alia igitur cauſſa quaerendi? an id, quod dicendum uobis eſt, & quod tum Saſſia dictitabat; cum de furto quaereretur, tum Strato iјſdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud eſt, quod ante dixi: mulier abundat audacia, conſilio, & ratione deficitur: nam tabellae quaeſtionis plures proferuntur, quae recitatae, uobisq. editae ſunt, illae ipſae, quas tum obſignatas eſſe dixi: in quibus tabellis de furto littera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conſcribere de furto, poſt aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percunctatione quaeſitum, ſed dolore expreſſum uideretur. quaeſtio de furto eſt; ueneni iam ſuſpicione ſuperiore quaeſtione ſublata: quod ipſum haec eadem mulier indicarat, quae ut Romae de amicorum ſententia ſtatuerat ſatis eße quaeſitum, poſtea per triennium maxime ex omnibus ſeruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quaereretur, & eo furto, quod ille ſine controuerſia fecerat: tum ille de eo, quod quaerebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno ſtatim dixit: de furto, ſi non eo loco, quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua denique parte quaeſtionis uerbum fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem, iudices, eadem manu, qua, ſi detur poteſtas, interficere filium cupiat, hanc fictam quaeſtionem conſcripſiſſe. Atque iſtam ipſam quaeſtionem, dicite, quis obſignauit? unum aliquem nominate. neminem reperietis, niſi forte eiuſmodi hominem, quem ego proferri malim, quam neminem nominari.

EXPLANATIO

AB *uxorum*,} quas occidit. Magiam, Dineae filiam, & Cluentiam, Habiti amitam, ſignificat. CVR *deinde tu*,} Oppianice adoleſcens. HABITI *exemplo*} qui Fabricios accuſauit, ut per eos de Oppianico praeiudicaretur. STATIO *Albio*,} Oppianici liberto: cum eius appelletur & praenomine & nomine. VALENTE,} bonorum laterum: ut mulieri libidinoſsimae ſatisfacere poſſet. INCOLVMI *fortuna*} ſi quis incolumi fortuna eſſet, quamuis ita diſſolutus, ut omnia negligeret, ferre tamen eam familiaritatem non poſſet. Oppianicus, & afflicta fortuna, & aeger, aliquamdiu ferre coactus eſt. AD *urbem*} extra portam. IN *emendo Diogene*} ſuperiora iterare non eſt neceſſe. SPE,} libertatis. METV} tormentorum. VI *tormentorum*} quae ueritatem exprimunt. AVRI,} non pecuniae, ſed uaſorum, & ſimilium. H-S *} argenti non multum ſignificari oportet, cum dixerit, Nummorum aliquantum: numerum autem ſeſtertijs addi neceſſe eſt: itaque, x. millia, qui ſcutati trecenti ſunt, legi fortaſſe poſſit. conſtat enim exemplis, ad paruũ ſeſtertiorũ, numerũ, ſententiae, ſi nihil addatur, repugnantem, ſubaudiendum eſſe, millia. QVINQVE *pondo*} ſcutatos quingentos: ſi aurum illud, quod pecunia non erat, in pecuniam redigeretur. A COACTORIBVS}. ijs, qui cogunt & exigunt pecunias de bonis, quae in auctione uenierunt. DE *furto*} non de morte Oppianici, ut accuſator dicebat. MORBO,} animi, ut antea. SCELERE} quo praeceps agebatur, filio perniciem ſtruens, quem ſuperiore quaeſtione innocentem eſſe cognouiſſet. AFFVISSE} ſi dicam, nullum adhibitum eſſe uirum: uos contra, uirum eius, quem illa ſecum habere libidinis cauſſa conſueſſet, affuiſſe dicetis. Iocus eſt ex amphibolia. QVIS *obſignauit?*} nullum enim, cum de Stratone loqueretur, affuiſſe bonum uirum, ſupra dixit. QVEM *ego proferri malim*,} ut, ei credendum non eſſe, multis argumentis oſtendam.

ORATIO

QVID ais, T. Atti? tu periculum capitis, tu iudicium ſceleris, tu fortunas alterius, litteris conſcriptas, in iudicium afferas; neque earum auctorem litterarum, neque obſignatorem, neque teſtem ullum nominabis? & quam tu peſtem innocentiſſimo filio ex matris ſinu deprompſeris, hanc hi tales uiri comprobabunt? Eſto: in tabellis nihil eſt auctoritatis: quid? ipſa quaeſtio iudicibus, quid? amicis hoſpitibusq. Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tandem ipſi tempori cur non reſeruata eſt? quid iſtis hominibus factum eſt, Stratone, & Nicoſtrato? quaero abs te, Oppianice, ſeruo tuo Nicoſtrato quid factum eſſe dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accuſaturus eſſes, Romam deducere, dare poteſtatem indicandi, incolumem denique ſeruare quaeſtioni, ſeruare his iudicibus, ſeruare huic tempori debuiſti. nam Stratonem quidem, iudices, in crucem actum eſſe exacta ſcitote lingua: quod, nemo eſt Larinatium, qui neſciat. timuit mulier amens non ſuam conſcientiam, non odium municipum, non famam omnium, ſed, quaſi non omnes eius ſceleris teſtes eſſent futuri, ſic metuit, ne condemnaretur extrema ſeruuli uoce morientis. quod hoc portentum, dij immortales? quod tantum monſtrum in ullis locis? quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut unde natum eſſe dicamus? iam enim uidetis profecto, iudices, non ſine neceſſarijs me ac maximis cauſſis principio orationis meae de matre dixiſſe. nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. Mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matri-

monio filiam: quae nondum ad huiuſce uitae periculum, ſed ad commune familiae dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs quaeror; quarum illa cum obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familiae luctum, atque in priuignorum funus nupſit: praetereo, quod Aurium Melinum, cuius illa quondam ſocrus, paullo ante uxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe opera proſcriptum, occiſumq. cognoſceret, eam ſibi domum ſedemq. coniugij delegit, in qua quotidie ſuperioris uiri mortis indicia, & ſpolia fortunarum uideret. illud primum queror, de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt, Fabriciani ueneni, quod iam tum recens ſuſpicioſum ceteris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus, ac manifeſtum uidetur. non eſt profecto de illo ueneno celata mater; nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris cogitatum. quod niſi eſſet; certe poſtea, deprehenſa re, non illa ut ab improbo uiro diſceſſiſſet, ſed ut a crudeliſſimo hoſte fugiſſet, domumq. illam in perpetuum, ſcelere omni affluentem, reliquiſſet. non modo id non fecit, ſed ab illo tempore nullum locum praetermiſit, in quo non inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes tota mente mater de pernicie filij cogitaret. quae primum ut iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorem filio ſuo, donis, muneribus, collocatione filiae, ſpe hereditatibus obſtrinxit. itaque apud ceteros, nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs, ſaepe fieri diuortia, atque affinitatum diſſidia uidimus: haec mulier ſatis firmum accuſatorem filio ſuo fore neminem putauit, niſi qui in matrimonium ſororem eius ante duxiſſet. ceteri, nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias ſaepe deponunt: illa ſibi ad confirmandas inimicitias, affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. neque in eo ſolum diligens fuit, ut accuſatorem filio ſuo compararet: ſed etiam cogitauit, quibus eum rebus armaret. hinc enim illae ſolicitationes ſeruorum & minis, & promiſſis: hinc illae infinitae, crudeliſſimaeq. de morte Oppianici quaeſtiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, ſed amicorum auctoritas fecit: ab eodem ſcelere illae triennio poſt habitae Larini quaeſtiones, eiuſdem amentiae falſae conſcriptiones quaeſtionum: ex eodem furore etiam illa conſcelerata exſectio linguae: totius denique huius ab illa eſt & inuenta, et adornata comparatio criminis. atque his rebus cum inſtructum accuſatorem filio ſuo Romam ipſa miſiſſet, paulliſper, conquirendorum, & conducendorum teſtium cauſſa, Larini eſt commorata: poſtea autem, cnm appropinquare huius iudicium ei nunciatum eſt, confeſtim huc aduolauit; ne aut accuſatoribus diligentia, aut pecunia teſtibus deeſſet; aut ne forte mater hoc ſibi optatiſſimum ſpectaculũ huius ſordium, atque luctus, & tanti ſqualoris amitteret. iam uero, quod iter Romam eius mulieris fuiſſe exiſtimatis? quod ego, propter uicinitatem Aquinatium, & Venafranorum, ex multis audiui, & comperi: quos concurſus in ijs opidis? quantos & uirorum, & mulierum gemitus eſſe factos? mulierem quandam Larino, atque illam uſque a mari ſupero, Romam proficiſci, cum magno comitatu, & pecunia, quo facilius circumuenire iudicio capitis, atque opprimere filium poſſet. nemo erat illorum, paene dicam, quin expiandum illum locum eſſe arbitraretur, quacumque illa iter feciſſet: nemo, quin terram ipſam uiolari, quae mater eſt omnium, ueſtigijs conſceleratae matris putaret. itaque nullo in opido cõſiſtendi poteſtas ei fuit. nemo ex tot hoſpitibus inuentus eſt, qui non contagionem adſpectus fugeret. nocti ſe potius ac ſolitudini, quam ulli aut urbi, aut hoſpiti, committebat. Nunc uero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare noſtrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiſerit, quorum fidem pretio labefactare conata ſit, tenemus. quin etiam nocturna ſacrificia, quae putat occultiora eſſe, ſceleratasq. eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de ſuo ſcelere teſtatur; neque intelligit, pietate, & religione, & iuſtis precibus deorum mentes, non contaminata ſuperſtitione, neque ad ſcelus proficiendum caeſis hoſtijs, poſſe placari: cuius ego furorem, atque crudelitatem deos immortales a ſuis aris, atque templis aſpernatos eſſe confido.

EXPLANATIO

INDICIVM *ſceleris*,} quod Cluentio commiſſum dicitis. Libri ueteres, Iudicium: ſed, niſi fallor, ex, Indicium, ſententia melior elicitur. nam illae tabellae quaeſtionis, indicium ſceleris erant. IVDICIBVS} cur non reſeruata eſt? AMICIS *hoſpitibusq. Oppianici*,} Annio, Rutilio, Saturio, qui ſuperiore quaeſtione affuerant. FACTVM *eſt?*} accidit? ſupra: Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium. O mulieris ſcelus incredibile, &, praeter hanc unam, in omni uita inauditum. QVOD *nunc denique patefactum eſt*,} quid patefactum? ſceleris eius conſciam fuiſſe matrem. quo modo nunc denique patefactum? quia, cum appropinquare filij iudicium ei nunciatũ eſt, Larino Romam confeſtim aduolauit: ne aut accuſatoribus diligentia, aut pecunia teſtibus deeſſet. HVIC} Habito. INCREDIBILE,} paratum enim ſibi eſſe uenenum matre conſcia, credere non poterat. DONIS, *muneribus*,} oſtendi iam, quo differant a muneribus dona. EXSECTIO *linguae*:} Stratonis.

ORATIO

VOS, iudices, quos huic A. Cluentio quoſdam alios deos ad omne uitae tempus fortuna eſſe uoluit, huius importunitatem matris a filij capite depellite. multi ſaepe in iudicando peccata liberum parentum miſericordiae conceſſerunt: uos ne huius honeſtiſſime actam uitam matris crudelitati cõdonetis, rogamus; praeſertim cum ex altera parte totum municipium uidere poſſitis. omnes ſcitote, iudices, (incredibile dictu eſt; ſed a me uerißime dicetur) omnes Larinates, qui ualuerunt, ueniſſe Romam, ut hunc ſtudio, frequentiaq. ſua, quantum poſſent, in tanto eius periculo ſubleuarent. pueris illud hoc tempore, & mulieribus opidum ſcitote eſſe

traditum

traditum, idq. in praeſentia in communi Italiae pace domeſticis copijs eſſe tutum. quos tamen ipſos aeque, & eos, quos praeſentes uidetis, huius exſpectatio iudicij dies noctesq. ſolicitat. non illi uos de unius municipis fortunis arbitrantur, ſed de totius municipij ſtatu, dignitate, commodisq. omnibus ſententias eſſe laturos. ſumma eſt enim, iudices, hominis in communem municipij rem diligentia, in ſingulos municipes benignitas, in omnes homines iuſtitia, & fides: praeterea nobilitatem illam inter ſuos, locumq. a maioribus traditum ſic tuetur, ut maiorum grauitatem, conſtantiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. itaque ijs eum uerbis publice laudant, ut non ſolum teſtimonium ſuum, iudiciumq. ſignificent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quae dum laudatio recitatur, uos, quaeſo, qui eam detuliſtis, aſſurgite. ex lacrumis horum, iudices, exiſtimare poteſtis omnes haec decuriones decreuiſſe lacrumantes

LAVDATIO

Age uero, uicinorum quantum ſtudium, quam incredibilis beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes, huc frequentes adeſſe, & hunc praeſentes laudare uoluerunt. adſunt Ferentani, homines nobiliſſimi; Marrucini item: pari dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honeſtiſſimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totoq. ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimae miſſae ſunt, tum homines ampliſſimi nobiliſſimiq. uenerunt. iam, qui in agro Larinati praedia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore praediti, difficile dictu eſt, quam ſint ſoliciti, quam laborent. non multi mihi ab uno ſic diligi uidentur, ut hic ab his uniuerſis. Quã, non abeſſe ab huius iudicio L. Voluſienum, ſummo ſplendore hominem, ac uirtute praeditum, uellem. praeſentem poſſem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatiſſimum, nominare: qui cũ huius cauſſa dies noctesq. uigilaret, & cum me hanc cauſſam doceret, in morbum grauem periculoſumq. incidit: in quo tamen non minus de capite huius, quam de ſua uita, laborat. Cn. Tudici ſenatoris, uiri optimi, & honeſtiſsimi, par ſtudium & teſtimonio, & laudatione cognoſcetis. eadem ſpe, ſed maiore uerecundia, de te, P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. &, ne longum ſit, omnium uicinorum ſummam eſſe in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium ſtudium, curam, diligentiam, meumq. una laborem, qui totam hanc cauſſam uetere inſtituto ſolus perorauí, ueſtramq. ſimul, iudices, aequitatem, & manſuetudinem una mater oppugnat. at quae mater? quam caecam crudelitate, & ſcelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla umquam turpitudo retardauit: quae uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea ſtultitia eſt, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo feminam; ea crudelitas, ut nemo matrẽ appellare poſſet. atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolum naturae nomen, & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiae pellex: eo iam denique adducta eſt, ut ſibi, praeter formam, nihil ad ſimilitudinem hominis reſeruarit. Quare, iudices, ſi ſcelus odiſtis, prohibete aditum matris a filij ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio laetetur, uictam potius ueſtra aequitate diſcedere. ſin autem, id quod ueſtra natura poſtulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq. diligitis: leuate hunc aliquando ſupplicem ueſtrum, iudices, tot annos in falſa inuidia, periculisq. uerſatum: qui nunc primum poſt illam flammam, aliorum facto, & cupiditate excitatam, ſpe ueſtrae aequitatis erigere animum, & paullum reſpirare a metu coepit: cui poſita ſunt in uobis omnia: quem ſeruatum eſſe plurimi cupiunt, ſeruare ſoli uos poteſtis. orat uos Habitus, iudices, & flens obſecrat, ne ſe inuidiae, quae in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces a ueſtris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam, & mortuo, condonetis. quod ſi qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: nae iſte miſer, iudices, ſi, id quod difficile factu eſt, in uita remanebit, ſaepe, & multum quaeretur, deprehẽſum eſſe illud quondam Fabricianum uenenum: quod ſi tum iudicatum non eſſet, non huic aerumnoſiſſimo uenenum illud fuiſſet, ſed multorum medicamentum laborum: poſtremo etiam fortaſſis mater exſequias illius funeris proſecuta, mortem ſe filij lugere ſimulaſſet: nunc uero quid erit profectũ, niſi ut huius ex medijs mortis inſidijs uita ad luctum reſeruata, mors ſepulcro patris priuata eſſe uideatur? ſatis diu fuit in miſerijs, iudices: ſatis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus, praeter parentem, fuit, cuius animum non iam expletum eſſe putemus. uos, qui aequi eſtis omnibus, qui, ut quiſque crudeliſſime oppugnatur, eum leniſſime ſubleuatis; conſeruate A. Cluentium; reſtituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hoſpitibus, quorum ſtudia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberisq. ueſtris obſtringite. ueſtrum eſt hoc, iudices ueſtrae dignitatis, ueſtrae clementiae: recte hoc repetitur a uobis, ut uirum optimum, atque innocentiſſimum, plurimisq. mortalibus carum, atque iucundiſſimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus eſſe inuidiae locum, in iudicijs ueritati.

EXPLANATIO

QVOSDAM *alios deos*} qui eum in capitis periculo, tamquam dij, ſeruare poſsitis. Quoſdam alios, praeter caeleſtes, a quibus homines in periculo conſtituti, ſalutem petunt. THEANO *Apulo*,} eſt enim alterum Theanum, Sidicinum dictum, in agro Campano. RES *pecuniarias*} malim, Res pecuarias. L. VOLVSIENVM,} lego, Voluſenum, ex antiquo libro, ex lapide, ex Caeſare lib. III. IV. de bel. Gall. lib. III. de bel. ciu. & Hirtij lib. IIX. Sic Vibulenus, Caeſidenus, Poſtumulenus, quae deduci uidentur a cognominibus. nam, quae deducuntur a nominibus, non in enus, ſed aſſumpta i, in ius deſinunt: ut a Vibius, Vibienus; a Matio, Matienus. Voluſenus autem non a nomine Voluſius, ſed a Valeriae gentis cognomine, Voluſus, deriuatur. P. VOLVMNI,} ſenatores, & equites iudicabant. hic ſenator, eques ue ſit, incertum. nam duo P. Volumnij fuere, unus ſenator, alter eques Romanus: ut in ep. VICINORVM} ex uicinis municipijs. VETERE *inſtituto*} hoc dicit, quia perorandi locus ei da

ri ſoleret in cauſsis. quod ipſe ſcripſit in Bruto. IVRA *hominum conuertit omnia:*} uxor generi, nouerca filij, filiae pellex. NON *ſolum naturae nomen*,} naturae nomen eſt mater: at ea nomen hoc propter crudelitatem amiſit. VXOR *generi, nouerca filiae, filiae pellex.*} magna uis eloquentiae: cuius ipſe teſtimonium exſtare uoluit in eo libro, quem, Orator, inſcripſit. Ab hac, inquit, indole iam illa matura, Vxor generi, nouerca filij, filiae pellex. EX *uictoria liberum:*} ut iniuſte oppugnati uincant, non ut opprimantur. ORBATA *fiio*} uerbo uſus eſt, quod in alijs matribus dolorem oſtendit: at haec, inquit, orbata filio laetabitur. TOT *annos*} octo. ILLAM *flammam*,} inuidiae, in quam, concionibus L. Quinctij excitatam, coniectus eſt C. Iunius, iudex quaeſtionis. ALIORVM *facto, & cupiditate*} Staleni maxime culpa, & cupiditate. inde enim orta eſt illa flamma. IN *iudicijs ualere non debet*,} in prooemio: Dominetur in concionibus, iaceat in iudicijs. SI. QVA *calamitas*} dubitanter loquitur, ne quid a iudicibus contra leges timere uideatur. SEPVLCRO *patris*} ibit enim in exſulium, & ſepulcro patris, quod miſerrimum eſt, carere cogetur. IN *miſerijs*,} maerore confectus ex falſa inuidia. VESTRAE *dignitatis*,} iuſtitiae patrocinium, & innocentiae, ueſtra a uobis dignitas poſtulat. REPETITVR} ut debitum. VIRVM *optimum, atque innocentiſſimum*,} optimum, in omni uita: innocentiſsimum, in eo, cuius accuſatur, crimine. PLVRIMISQ. *mortalibus*} a quibus, Cluentio abſoluto, gratiam inibitis. ALIQVANDO} refer ad illud, ſatis diu fuit in miſerijs. IN *concionibus eſſe inuidiae locum*,} timet inuidiam; quamquam multa iam contra diſputauerit; in concionibus a Quinctio tribuno pl. aduerſus Cluentium excitatam.

IN. TRES

IN . TRES . CIC . ORATIONES

DE . LEGE . AGRARIA

CONTRA . P . SERVILIVM . RVLLVM

TRIBVNVM . PL.

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

ARGVMENTVM . TRIVM . ORATIONVM DE . LEGE . AGRARIA

P. SERVILIVS *Rullus tribunus pl. uel ſuo, uel eorum conſilio, qui ſibi plus potentiae, quam libera ciuitas ferret, quaerentes, exitioſa nouarum legum liberalitate populi gratiam aucupabantur, legem agrariam ante Kal. Ian. promulgauit. nam tribuni pl. non, ut reliqui magiſtratus, Kalendis Ian. ſed* IV. *id. Dec. magiſtratum inibant. eius legis haec ſententia fuit, ut decemuiri, a* XVII *tribubus creati, agros omnes, quicumque extra Italiam L. Sulla, Q. Pompeio cos. aut poſtea, publici facti eſſent, uenderent, in Africa tamen, exceptis ijs, de quibus foedere cautum eſſet, quos Hiempſal Mauritaniae rex, a Cn. Pompeio traditos, poßidebat: in Italia uero & ſiluas, & poſſeßiones omnes publicas, exceptis agro Campano, & Stellate, quos non uendi, ſed diuidi quinque millibus colonorum lex iubebat: & ut ijdem omnibus agris publicis uectigal imponerent, excepto Recentorico Sicilienſi: & ut, qui agri priuati eſſent, eos publicare, qui publici, liberare poſſent: quodq. ad quemque eorum, qui exercitum habuiſſent, & bella geſsiſſent, ex praeda, manubijs, auro coronario perueniſſet, peruenturum ue eſſet, quod neque conſumptum in monumento, neque in aerarium relatum eſſet, id omnes, uno excepto Cn. Pompeio, ad decemuiros referrent: quaeq. ex ijs omnibus rebus exacta pecunia eſſet, ea decemuiri emerent agros in Italia, qui plebi Romanae diuiderentur. Eam legem conſul Cicero primo magiſtratus die, id eſt Kal. Ian. in ſenatu, ipſo praeſente Rullo, alijsq. tribunis pl. diſſuaſit, ac reprehendit: quod ipſe gloriatur his uerbis in oratione in Piſonem: Ego Kalendis Ian. ſenatum, & bonos omnes legis agrariae, maximarumq. largitio-*

num

num metu liberaui. Significat eam, quae exſtat, orationem: cuius primae partes deſiderantur: reliquae duae ad Quirites integrae leguntur. cum enim Rullus, quamquam perſpecta ſenatus uoluntate, conſilium tamen ferendae legis non abieciſſet: profectus ad populum Cicero ſequente ſenatu, ea, quae exſtat, concione ita contra legem diſputauit, ut eam non eſſe e rep. quae largitionem uerbis oſtentaret, reuera aerarium exhauriret, populo perſuaſerit, tribunumq. pl. L. Caecilium, quod in oratione pro Sulla legitur, eam in mentem adduxerit, ut agrariae legi, ſi Rullus eam ferre conaretur, interceſſorem ſe fore profiteretur. in quo Ciceronis eloquentiam Plutarchus effert laudibus. Plinius autem lib. VII. *cap.* 30. *Quo te, inquit, M. Tulli, piaculo taceam? quoue maxime excellentem inſigni praedicem? quo potius, quam uniuerſi populi, illius gentis ampliſsimi, teſtimonio, & tota uita tua conſulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc eſt alimenta ſua, abdicauerunt tribus. Simile quiddam Plutarchus de Solone narrat; diſſenſione Athenis orta, & plebe diſsidente, eloquentia perſuaſiſſe, ut illi ipſi, quorum opera commota ſeditio erat, iudicio committi non recuſarent, ſuaeq. necis & uitae poteſtatem optimatibus iudicibus traderent. quo facto, damnati in exſulium abierunt. Rulli lex nec antiquata ſuffragijs eſt, nec interceſsione tribuni pl. impedita; cum dicat Cicero de L. Caecilio, non, Agrariae legi interceſsit, ſed, Interceſſorem ſe fore profeſſus eſt: uerum eam Rullus, cognita non tam ſenatus, quam populi uoluntate, ſua ſpe deiectus, ferre non eſt auſus. Quod ideo dicendum putaui, ne quis illud Plinij, Abdicauerunt tribus, ad ſuffragia referret: cum referri potius ad ſignificationem uoluntatis, in concione factam, oporteat. Et quoniam agraria lex, aut quod iniqua ſit, aut quod inutilis, quae duo uim habent in diſſuadendo maximam, a Cicerone reprehenditur: operaepretium eſſe arbitror, eius legis capita ſingula quae fuerint, oſtendere. ſic enim fiet, ut, quae contra diſputantur, minore negotio lector, cum in eas diſputationes inciderit, aſſequatur. Capita colliguntur omnia, ideſt octo, ex oratione ſecunda, ad Quirites. nam primae, quae in ſenatu habita eſt, non exiguam partem uel hominum incuria perdidit, uel ipſa rerum edax uetuſtas abſumpſit. In tertia uero, ipſa quoque ad Quirites habita, non diſputat contra legem, ſed tribunis pl. qui eum, tamquam Sullanarum aſsignationum defenſorem, in concione abſentem accuſauerant, ita reſpondet, non modo ut ſe purget, uerum etiam in ipſos, & in principem legis Rullum culpam transferat: cum dicat, ea lege Sullanos agros confirmari, atque ſanciri: idq. fieri eo conſilio, ut Rulli ſocer Valgius aut retineat quos agros habet, nullo inuidiae metu, aut decemuiris, quanti ipſe uoluerit, uendat: utrumque lege permittente, quae tangi quidquam ab inuito uetat. Sed ut ipſa legis capita demonſtrem, Primum eſt, ut tribunus pl. qui eam legem tulerit, per* XVII *tribus decemuiros creet: ut, quem nouem tribus fecerint,*

rint; is decemuir ſit. Alterum, ut item, eodemq. modo creentur, ut comitijs pontificis max. Tertium, ut lege curiata decemuiri ornentur: eam legem praetor ferat, qui primus factus ſit; ſin is ferre non poßit, qui poſtremus ſit: quod ſi legem neque praetor primus, neque poſtremus ferat, exempli cauſſa, aliquo tribuno pl. intercedente, alioue magiſtratu auſpicijs comitia impediente; decemuiri tamen eodem iure ſint, quo qui optima lege. Quartum, ut auſpicij coloniarum deducendarum cauſſa pullarios habeant, eodem iure, quo habuerunt tresuiri lege Sempronia. Quinctum, ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S.C. facta ſunt M. Tullio, Cn. Cornelio cos. quiq. agri, quae loca, quae aedificia, aliudue quid, extra Italiam, quod publicum populi Romani factum ſit L. Sulla, Q. Pompeio cos. aut poſtea.

Sextum, ut liceat eis uectigalia, in lege nominata, omnesq. agros publicos extra Italiam, uendere, aut ijs pergrande uectigal imponere, cum eo tamen, ne uectigal imponatur agro Recentorico Sicilienſi, neue ij agri uendantur, de quibus foedere cautum ſit: & ut cognitio decemuirum ſit, qui publici agri, qui priuati. Septimum, ut, quod ad quemque peruenit, peruenerit ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monumento, neque in aerarium relatum ſit, id, quicumque ex prouincia deceſſerit, uno excepto Cn. Pompeio, apud decemuiros profiteatur.

Octauum, ut, quam pecuniam decemuiri coegerint, ea pecunia agros, quo plebs deducatur, ab ijs, qui uendere uoluerint, emant, ab inuitis nihil tangant: eos autem agros in Italia emant, qui arari, & coli poßint: & ut, quae in municipia, quasq. in colonias uelint, colonos, quos uelint, deducant; ijsq. agros aßignent, quibus in locis uelint: & ut Capuam in coloniam deducant quinque colonorum millia, ijsq. & agrum campanum, & Stellatem agrum diuidant.

M. TVLLII. CICERONIS

CONTRA. P. SERVILIVM. RVLLVM TRIB. PL. IN. SENATV

ORATIO. XV

Deſunt multa.

quae res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemuiri id, quod & dicitur a multis, & ſaepe dictum eſt; poſt eoſdem conſules, regis Alexandrini teſtamento regnum illud populi R. eſſe factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus iis, quibus apertiſſime pugnantibus reſtitiſtis? haec, per deos immortales, utrum eſſe uobis conſilia ſiccorum, an uinolentorum ſomnia; & utrum cogitata ſapientum, an optata furioſorum uidentur?

EXPLANATIO

QVAE *res aperte petebatur,*} quae deſiderantur in hac oratione, cognoſcuntur in ea,
quae ſequitur, ad Quirites. ibi enim exponuntur omnia legis a Rullo promulgatae ca-
pita. Quam autem rem aperte antea petitam eſſe, nunc occulte cuniculis oppugnari
dicit, ea eſt Alexandrini regni, pulſo a ciuibus rege, adminiſtratio. A quibus autem pe-
tebatur? a C. Caeſare, &, opinor, a M. Craſſo. quod ne temere ſentire uidear; quid Sue-
tonius de Caeſare ſcripſerit, audiamus. Conciliato, inquit, populi fauore, tentauit per
partem tribunorum, ut ſibi Aegyptus prouincia plebiſcito daretur, nactus extraordi-
narij imperij occaſionem; quod Alexandrini regem ſuum, ſocium atque amicum a ſenatu appellatum, ex-
pulerant, resq. uulgo improbabatur: nec obtinuit, aduerſante optimatum factione. Ipſe Cicero cum ait
or. 2. Committite uos nunc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum ſu-
ſpicamini: reperietis partem eſſe eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad conſumendum nihil ſa-
tis eſſe uideatur: haec, inquam, cum dicit, nonne Craſſi primum auaritiam, deinde Caeſaris profuſos in-
dicare ſumptus uidetur? ſed quod ad Caeſarem attinet, Suetonij teſtimonio iam recitato, nihil apertius.
Craſſum autem cenſorem cum Q. Catulo collega contendiſſe Plutarchus ait, ut Aegyptus Romanis tribu-
taria fieret. id autem factum eſt Cotta & Torquato cos. quo anno aedilis Caeſar tentauit id, quod e Sueto-
nio retulimus. Nam de Alexandrino rege quis dubitet, quin eodem anno ſit eiectus? cupidus enim Caeſar
extraordinarij imperij, ſtatim occaſionem illam, populi erga ſe ſtudio fretus, arripuit. Quis autem fuerit
ille rex, Cotta & Torquato cos. a ciuibus expulſus, ex hiſtoria non conſtat. nam Ptolemaeum Auletem,
Cleopatrae patrem, non Cotta & Torquato, ſed multis poſt annis Lentulo & Metello cos. eiectum, per-
ſpicue Dio, & Cicero in epiſtolis demonſtrat. aut igitur alius eſt: aut bis eiectum, biſq. reſtitutum Auletem
credamus. quod ſi alius eſt: poteſt Alexander ille eſſe, cuius teſtamento Aegypti regnum populi Romani
eſſe factum, & in hac oratione prima, & in ſecunda Cicero narrat. cui ſucceſsiſſe Auletem, ſignificare uide-
tur in ijs uerbis or. 2. Eum, qui regnum illud teneat hoc tẽpore neque genere, neque animo regio eſſe; in-
ter omnes fere uideo conuenire. Regio negat eſſe animo, quia tibijs, humili arte, & rege prorſus indigna,
delectaretur: unde Auleti cognomen. Accedit illud aliquanto certius argumentum, quod Pompeio, Mi-
thridaticum bellum gerenti, Ptolemaeum Auletem opem tuliſſe, auctor eſt Plinius. bellum autem Mithri-
daticum & ante Ciceronem conſulem, & ipſo conſule geſtum eſſe, cum haec de Alexandrino rege diceret,
geſtum eſſe, peritus hiſtoriae nemo neſcit. CVNICVLIS} occulta Rulli legis fraude. or. 2. DI-
CTVM *eſt;*} a L. Philippo in ſenatu or. 2. POST *eoſdem conſules*} ſupra nominatos, in ea orationis
parte, quam nobis ademit iniuria temporis. ij ſunt L. Sulla, Q. Pompeius: quibus conſulibus, aut poſtea,
quod publicum populi Romani factum eſſet, id decemuiros uendere Rulli lex iubebat. ſupra uero nomina-
tos eſſe, oſtenditur infra his uerbis: Quod ſuperiore parte legis praefinitum fuit Sulla & Pompeio cos. id
rurſus liberum, infinitumq. fecerunt. Et or. 2. Quidquid ſit extra Italiam, quod publicum populi Romani
factum ſit L. Sulla Q. Pompeio cos. aut poſtea, id decemuiros iubet uendere. REGIS *Alexandri*} de
quo or. 2. Quis ueſtrum hoc ignorat, dici, illud regnum teſtamento regis Alexandri populi Romani eſſe fa-
ctum? Et ibidem, paullo poſt: Auctoritatem ſenatus extare hereditatis aditae ſentio, tum, quando, Alexan-
dro mortuo, legatos Tyrum miſimus, qui ab illo pecuniam depoſitam noſtris recuperarent. Hic igitur Ale-
xander filius eius uidetur fuiſſe, qui a Sulla, ut ſcribit Appianus, regnare iuſſus, paucis diebus, quod Sullae
nutu & arbitrio cuncta gereret, ab iratis Alexandrinis occiſus eſt. ille enim prior Alexander uiuo Sulla,
hic poſterior, eo mortuo, deceſsit. quod ſignificare uidentur illa proxime recitata uerba or. 2. Auctorita-
tem ſenatus extare hereditatis aditae ſentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum miſimus. Sic
enim ſenatus auctoritas nominatur, quaſi iam Sullae dominatio praeterijſſet. Senſus igitur hic eſt: cum
Alexander, Aegypti rex, poſt Sullam & Pompeium conſules perierit, iſq. populum Romanum teſtamento
heredem reliquerit; decemuiri regnum illud, tamquam publicum, ex ea, quae lege Rulli datur, poteſtate
uendent. RESTITISTIS?} propterea dixit Suetonius de Caeſare Alexandriam petente: Nec obti-

nuit,

nuit, Aduerſante optimatum factione. SICCORVM,} qui nihil biberint: qui ſapientius cogitare ſolent, quam uinolenti. ideo ſubiungit: Vtrum cogitata ſapientum, an optata furioſorum uidentur? opponẽs primum ſiccis uinolentos, ſapientibus furioſos, deinde conſilijs ſomnia, cogitatis optata. nam qui cogitat, ratione agit: qui optat, ſaepe temere mouetur. Horatius Carm. lib. 1. ode 18. Siccis omnia nam dura deus propoſuit. Lib. IV. ode 5. Dicimus integro, Sicci mane die. Ep. 3. lib. 1. forum, putealq. Libonis, Mandabo ſiccis. Plautus in Perſa. Iam diu factum eſt, cum bibimus: nimis ſicci ſumus.

ORATIO

VIDETE *nunc, proximo capite, ut impurus heluo turbet remp. ut a maioribus noſtris poßeſſiones relictas diſperdat, & diſſipet: ut ſit non minus in populi R. patrimonio nepos, quam in ſuo. proſcribit in ſua lege uectigalia, quae decemuiri uendant; hoc eſt, proſcribit auctionem publicorum bonorum. agros emi uult, qui diuidantur: quaerit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam ſuperioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomen imperij in communé odium orbis terrae uocabatur; urbes pacatae, agri ſociorum, regum ſtatus decemuiris donabantur: nũc praeſens certa pecunia numerata quaeritur. exſpecto, quid tribunus pl. uigilans, & acutus, excogitet. Veneat, inquit, ſilua Scantia. utrum tandem, hanc ſiluam in relictis poſſeſſionibus, an in cenſorum paſcuis inueniſti? ſi quid eſt, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quamquam iniquum eſt, tamen conſume ſane, quoniam commodum eſt, quoniam quidem tu attuliſti. ſiluam uero tu Scantiam uendas, nobis conſulibus, atque hoc ſenatu? tu ullum uectigal attingas? tu populo R. ſubſidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum uero hoc me inertiorem conſulem iudicabo, quam illos fortiſſimos uiros, qui apud maiores noſtros fuerunt; quod, quae uectigalia illis conſulibus populo R. parta ſunt, ea me conſule ne retineri quidem potuiſſe iudicabuntur. Vendit Italiae poſſeſſiones ex ordine omnes. ſane eſt in eo diligens: nullam enim praetermittit, perſequitur in tabulis cenſorijs totam Siciliam: nullum aedificium, nullos agros relinquit. audiſtis auctionem populi R. proſcriptam a tribuno pl. conſtitutam in menſem Ianuarium. &, credo, non dubitatis, quin iccirco haec, aerarij cauſſa, non uendiderint ij, qui armis, & uirtute pepererunt, ut eſſet, quod nos, largitionis cauſſa, uenderemus.*

EXPLANATIO

IMPVRVS *heluo*} heluo Rullus, qui bona populi Romani ſua lege diſperdat, ac diſsipet. Ad Tironem: Heluo nequiſsimus H-S CIↃ dabat, nullo emiſſario, nulla maceria, nulla caſa. REMP. *turbet,*} proſcriptis uectigalibus. IN *populi Romani patrimonio*} in uectigalibus publicis. QVAM *in ſuo.*} or. 2. Vt in ſuis rebus, ita in rep. luxurioſus nepos. HOC. EST,} interpretatio, populi odium contra Rullum commouens. DIVIDANTVR.} tribubus. EXCOGITABIT} quod ſi faceret, excuſandus eſſet. uerum nihil excogitat: Veneat, inquit, ſilua Scantia. VIOLABANTVR:} cum decemuiros creari uellet non populi comitijs, ideſt a XXXV. tribubus, ſed a XVII. tantum. IN *commune odium orbis terrae*} miſsis per orbem terrarum ſummo cum imperio decemuiris, qui proſcribant, quae uelint; priuata publicent, publica liberent: cum eorum, qui priuati negotij cauſſa, nullo cum imperio, liberas legationes obeunt, moleſtus & grauis aduentus ſocijs noſtris eſſe ſoleat. VRBES *pacatae,*} nullam a nobis iniuriam exſpectantes. SOCIORVM} quibus eripienda rerum ſuarũ poſſeſsio non eſt. REGVM} ut Ptolomaei regis Alexandrini. DONABANTVR:} odioſum uerbum. poteſtas enim illa ſignificatur, quam Rullus uendendi, quae uellent, decemuiris dabat. SILVA *Scantia.*} quam cenſores in Italia locabant. or. 3. Siluam Scantiam uendis: reſp. poſsidet: defendo. In Bruto: Cum in Silua Scantia facta caedes eſſet. IN *relictis poſſeſſionibus,*} quae a cenſoribus locari non ſoleant. IN *cenſorum paſcuis*} in ijs, quae cenſores locant. paſcua enim in cenſorum tabulis omnia dicebantur, ex quibus uectigal caperetur: quia diu uectigal hoc ſolum fuiſſet. Plinius lib. XVIII. cap. 3. INVENISTI?} non tu hoc excogitaſti, ſed inuentum in tabulis cenſorijs in tuam legem retuliſti. ITALIAE *poſſeſſiones*} locari ſolitas a cenſoribus. AVDISTIS} praecone recitante. A. TRIBVNO *pl.*} qui proſcribentibus aduerſari deberet. IN *menſem ianuarium.*} Decembri menſe promulgatam legem, Ianuario ferre cogitabat. non enim, niſi lata lege, auctio illa bonorum publicorum fieri poterat. ET *credo non dubitatis,*} ironia. Scilicet, credere uos arbitror, haec abijs, qui armis & uirtute pepererunt, aerarij cauſſa ideo non eſſe uendita, ut ea nos largitionis cauſſa uenderemus. minime uero id credere uos arbitror. AERARII *cauſſa*} aerario conſulentes ea non uendiderunt. ex uectigalibus enim collectae pecuniae in aerarium conferebantur. QVOD *nos*} qui armis ea non peperimus. Decemuiros in perſona ſua deſignat. LARGITIONIS *cauſſa*} ut largiri arbitratu noſtro poſſemus.

ORATIO

VIDETE *nunc, quo affectarint iter apertius, quam antea. nam, ſuperiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, a me indicati ſunt: nunc iam ſe ipſi indicabunt. Iubent uenire agros Atta-*

lenſium, atque Olympenorum: hos populo R. P. Seruilij, fortiſſimi uiri, uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Paulli, qui Perſen uicit, uirtute parti ſunt: deinde agrum opimum, & fructuoſiſſimum Corinthium, qui L. Mummij imperio, ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus eſt: poſt autem agros in Hiſpania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute poſſeſſos: tum ipſam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus, nudatam tectis, ac moenibus, ſiue ad notandaut Carthaginenſium calamitatem, ſiue ad teſtificãdam noſtram uictoriam, ſiue ad oblatam aliquam religionem, ad aeternam hominum memoriam conſecrauit. his inſignibus, atque inſulis imperij uenditis, quibus ornatam uobis maiores ueſtri remp. tradiderunt, iubent eos agros uenire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq. poſſederit. num obſcure uidentur prope haſta praeconis inſectari Cn. Pompeij exercitum, qui uenire iubeant eos ipſos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque uerſetur? Hoc uero cuiuſmodi eſt, quod eius auctionis, quam cõſtituunt, locum ſibi nullum definiunt? nam decemuiris, quibus in locis ipſis uideatur, uendendi poteſtas lege permittitur. cenſoribus uectigalia locare, niſi in conſpectu populi R. non licet: his uendere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequiſſimi homines, conſumptis patrimonijs, faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quam in triuijs, aut in compitis auctionentur: hic permittit ſua lege decemuiris, ut, in quibus commmodum ſit tenebris, aut in qua uelint ſolitudine, bona populi R. poſſint diuendere.

EXPLANATIO

QVO *adfectarint iter,*} omnes libri ueteres, Quoad fecerit iter. Ego, ſatis, ut puto, modeſta coniectura, ſententiam ipſam, & latini ſermonis conſuetudinem ſecutus, repoſui, Quo adfectarint iter: ideſt, quo peruenire conentur. Sic locutus eſt pro Roſcio Amerino: Nunc uero quam uiam muniat, quo iter adfectet, uidetis. In Phormione Terentius: Gladiatorio animo ad me affectant uiam. In Mercatore Plautus: Ad eam rem affectas uiam. SE *ipſi indicabunt.*} cum in ſuperiore legis parte conſilium ſuum texerint. AGROS *Attalenſium, atque Olympenorum:*} Attalea in Pamphilia, Olympus in Lycia fuit. Plinius, Strabo, alij. P. SERVILII,} qui ex Cilicia de Iſauris triumphauit: unde cognomen Iſaurici. REGIOS} Philippo regi a T. Quinctio Flaminio, Perſae, eius filio a L. Aemilio Paulo ademptos. FELICITATE} uictoria. DVORVM *Scipionum*} fratrum, Cnaei, & Publij: qui in Hiſpania ſunt interfecti. Liuius. CONSECRAVIT.} ne priuatim umquam poſsideretur. AD *oblatam aliquam religionem,*} dijs immortalibus eum, ut conſecraret, ſigno aliquo admonentibus. INFVLIS} infulae faſciae ſunt, uittis ab utraque parte pendentibus. & quoniam ornamenti genus eſt, ideo Cicero tranſtulit ad ornamenta imperij. PAPHLAGONIA, *Ponto, Cappadociaq.*} Paphlagoniam Pylemeni regi, Cappadociam Ariobarzani Mithridates ademit, Mithridati utramque Pompeius cum patrio regno Ponto. Appianus, Dio. PROPE} quaſi illa ipſa haſta, quae auctionis eſt Signum, inſectetur exercitum Cn. Pompeij. HASTA} auctionis ſigno. INSECTARI} apte: quia dixerat, Haſta. IN *conſpectu populi Romani*} in foro, de Roſtris. or. 2. NEQVISSIMI} prodigi, nepotes. IN *atrijs auctionarijs*} quae cum in foro ſint, magis patent, quam triuia, aut compita. erant autem plura. nam Licinia, in quibus praecones ſederent, in oratione pro Quinctio nominantur. IN *quibus commodum ſit tenebris,*} in quibus libeat. hoc enim loquendi genere nihil aliud ſignificatur. paullo poſt: Vt ijdem poſſint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. infra: Cum uelint, Romae eſſe; cum commodum ſit, quacumque uelint, ſummo cum imperio, iudicioq. omnium rerum ut uagari liceat, conceditur. or. 2. Commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralles, Epheſum, Miletum, Cyzicum, totam denique Aſiam, quae poſt L. Sullam Q. Pompeium conſules recuperata ſit, populi Romani factam eſſe dicere. In eadem: Vt ueniretis in caſtra Cn. Pompeij, atque ipſa caſtra, ſi commodum uobis eſſet, uenderetis. In Verrem ſaepe. SOLITVDINE,} or. 2. tenebras Paphlagoniae, ſolitudinem appellat Cappadociae.

ORATIO

IAM, *illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quam acerba, quam formidoloſa, quam quaeſtuoſa concurſatio decemuiralis futura ſit, non uidetis? hereditatum obeundarum cauſſa quibus uos legationes dediſtis, qui & priuati, & priuatũ ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque ſumma auctoritate praediti, tamen auditis profecto, quam graues eorum aduentus socijs ueſtris eſſe ſoleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroribus, & mali, cum mittatur in orbem terrarum decemuiri ſummo cum imperio, ſumma cum auaritia, infinitaq. omnium rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cum faſces formidoloſi, tum uero iudicium, ac poteſtas erit non ferenda. licebit enim, quod uidebitur, publicum iudicare; quod iudicarint, uendere. etiam illud, quod homines ſancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne uendant; tamen id ijs ipſum per legem licebit. hinc uos quas ſpoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim, quod ſuperiore parte legis praefinitum fuit, Sulla & Pompeio cos. id rurſus liberum, infinitumq. fecerunt. iubet eoſdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere; ut ijdem poſſint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. quo in iudicio, perſpici non poteſt, utrum ſeueritas acerbior, an benignitas quaeſtuoſior ſit futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duae, non tam iniquae, quam ſuſpicioſae. excipit in uectgali imponendo agrum Recen-*

toricum

toricum Sicilienſem, in uendendis agris eos agros, de quibus cautum ſit foedere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſſidentur. Hic quaero, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum foedere, & Recentoricus ager priuatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin & foedus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnumquam eſſe publicus; quem putet exiſtimaturum, duas cauſſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? numquiſnam tam abſtruſus uſquam nummus uidetur, quem non architecti huiuſce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt. admouent manus uectigalibus populi R. non eſt ſatis.

EXPLANATIO

HEREDITATVM *obeundarum*} ſenatores liberas legationes a ſenatu, aut a populo petebant, ut hereditates aliqua cum auctoritate obire poſſent. concedebantur autẽ ijs lictores duo. Erant aliae quoque legationum liberarum cauſſae, quae tamen omnes ad priuatum negotium attinerent: ſed Cicero maxime neceſſariam ponit: quo plus terroris & mali ex aduentu decemuirum fore demonſtret: cum eorum, qui neceſſaria cauſſa impulſi in prouincias exeunt, grauis tamen ſocijs aduentus eſſe ſoleat. Vtitur eodem argumento or. 2. his uerbis: Legatos noſtros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarum cauſſa legationes liberas obeunt, tamen exterae nationes ferre uix poſſunt. graue eſt enim nomen imperij, atque id etiam in leui perſona pertimeſcitur: propterea quod ueſtro, non ſuo nomine, cum hinc egreſsi ſunt, abutuntur. quid cenſetis, cum iſti decemuiri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo, quo metu, quo periculo miſeras nationes futuras? Nec uero uitioſum, idem argumentum iterare, quiſquam exiſtimet. licet enim diuerſis in locis: & hic in ſenatu uerba facit, ibi ad Quirites in foro. TERRORIS, *& mali*} terrorem ſequentibus uerbis ſignificat, ſummo cum imperio: malum, ſumma cum auaritia, infinitaq. omnium rerum cupiditate. FASCES *formidoloſi*,} necis inferendae poteſtatem indicantes. HOMINES *ſancti*} ironia. PRAEFINITVM} ne ante Sullam & Pompeium conſules parta decemuiri uenderent. AGRIS *publicis*} qui priuatis dati ſunt. ſequitur enim, Benignitas quaeſtuoſior. VT. IIDEM *poſſint*} hoc eſt, quod dicit or. 2. Cognitio decemuirum, priuatus ſit, an publicus. LIBERARE} uectigali, ſiquid publice pendent. AGROS,} priuatim poſſeſſos: cum publici ſint. PVBLICARE.} quod eſt etiam grauius, quam pergrande uectigal imponere. in or. 2. SEVERITAS} in publicandis priuatorum agris. BENIGNITAS} in adimendo uectigali, quod publice pendant. SVNT *tamen*} quaſi pro Rullo contra Rullum loquitur. IN *tota lege*} quae pluribus exceptionibus mitiganda fuit. NON *tam iniquae*,} iniquae non uidentur, ſed ſuſpicionem habent quaeſtus. EXCIPIT} pecuuia uidelicet. quod or. 2. ita probatur. Si eſt priuatus ager Recentoricus; quid eum excipis? ſin autem publicus; quae eſt iſta aequitas, ceteros, etiam ſi priuati ſint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, qui publicus eſſe fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt. DE *quibus cautum ſit foedere*.} quamquam id foedus populus non iuſſerit. or. 2. CAVTVM *ſit*} ne, tamquam publici, uenderentur. IN *Africa*,} quos tamen, extra Mauritaniae, regni ſui, fines Hiempſal, a Pompeio traditos, poſsidebat. uicto enim Hiarba, regnare filium eius Hiempſalem Pompeius in Mauritania iuſsit. Dio lib. XXXXI. cuius poſtea beneficij memor filius eius Iuba pro Pompeio contra Caeſarem pugnauit. POSSIDENTVR.} in Africa ora maritima. or. 2. PRIVATVS *eſt*;} a priuatis poſsidetur. QVIBVS *gratis parceret*?} id enim uerisimile non eſt: cum nulli praeterea cauſſae gratis parcat. ARCHITECTI *huiuſce legis*} translatum, quod in proprij naturam tranſijt: ideo ſolum uſurpatur, cum ſequenti uerbo, Olfecerint, minime congruens. huius generis multa ſunt, ut uerba, florere, laborare, affluere, defluere: nomina, ſplendor, tenebrae, acutus, hebes. NON *eſt ſatis*.} nam in omnes praeterea imperatores, heredeſq. eorum quaeſtionem ſuo iudicio comparant. or. 2. Vix iam uidetur locus eſſe, qui tantos aceruos pecuniae capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum, ex praeda, ex manubijs, ex coronario, ad quoſcumque peruenit, neque relatum eſt in publicum, neque in monumento conſumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quaeſtionem de clariſsimis uiris, qui populi Romani bella geſſerunt, iudiciumq. de pecunijs repetundis ad decemuiros tranſlatum uidetis.

ORATIO

AVDITE *nos, qui ampliſſimo populi, ſenatusq. iudicio exercitus habuiſtis, & bella geſſiſtis. quod ad quẽque peruenit, peruenerit ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monumento, neque in aerarium relatum ſit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa ſperant: in omnes imperatores, heredeſq. eorum quaeſtionem ſuo iudicio comparant: ſed maximam pecuniam ſe a Fauſto ablaturos arbitrantur. quam cauſſam ſuſcipere iurati iudices noluerunt, hanc iſti decemuiri ſuſcepere. iccirco a iudicibus fortaſſe praetermiſſam eſſe arbitrantur, quod ſit ipſis reſeruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentiſſime ſancit, ut, quod quiſque imperator habeat pecuniae, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, ſimillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur. non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, ſed unus priuatur iniuria. ſed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet etenim pecuniam, ſi qua poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti decemuiros. quaſi uero non intelligamus, haec eos uectigalia, quae Cn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare.*

EXPLANATIO

EX *praeda,*} ex captis rerum corporibus, Gellius. MANVBIIS} pecunia, quae de praeda uen
dita exigitur. AVRO *coronario,*} ex aureis coronis, quae mittuntur imperatoribus ob honorem
triumphi, ut ait Gellius. In Piſonem autem: Mitto aurum coronarium, quod lex decerni, & accipi uetat,
niſi decreto triumpho. Plinius lib. XXIII. cap. 3. IN *monumento*} uel in templis deorum, uel in urbis
ornamentis, ut baſilica, porticu, arcu, ponte. nam utrumque monumenti nomine ſignificat: itaque lib. 2.
Si eſt aequum, inquit, praedas; ac manubias ſuas imperatores non in monumenta deorum immortalium,
neque in urbis ornamenta conferre, ſed ad decemuiros, tamquam ad dominos, reportare: nihil ſibi appetit
praecipue Pompeius. A. FAVSTO} quod ad eum e ſummo L. Sullae patris imperio maximam perue-
niſſe pecuniam credatur. QVAM *cauſſam ſuſcipere iurati iudices noluerunt,*} Lepido & Tullo cos. accu-
ſatus eſt Fauſtus de pecunijs reſiduis: iudices audire noluerunt: qua de re ſic in oratione pro Cluentio: Nu-
per apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fauſto Sullae de pecunijs reſiduis non eſt con
ſtitutus: non quo illi aut exlegem eſſe Sullam, aut cauſſam pecuniae publicae contemptam, atque abiectam
putarent: ſed quod, accuſante tribuno pl. condicione aequa diſceptari non poſſe putauerunt. Et Pedianus
in Corneliana: Quia defuerat ſuperioribus temporibus in aerario pecunia publica, multa & ſaepe eius rei
remedia erant quaeſita, in quibus hoc quoque, ut pecuniae publicae, quae reſiduae apud quemque eſſent,
exigerentur. id autem maxime pertinebat ad Cornelium Fauſtum, dictatoris filium: quia Sulla per multos
annos, quibus exercitibus praefuerat, ſumpſerat pecunias ex uectigalibus, & ex aerario populi Romani.
eaq. res ſaepe erat agitata, ſaepe omiſſa, partim propter Sullanarum partium potentiam, partim quod ini-
quum uidebatur, poſt tot annos, quam quis pecuniam acceperat, eius reddere rationem. IN *reliquum
tempus*} quia ſcripſit in lege, Peruenerit. IN *illa lege,*} Papiae leges duae de peregrinis eijciendis la-
tae ſunt. prior neminem excipiebat, poſterior Italos, lege Iulia ciuitate donatos. utra ſignificetur, affirma-
re non licet. Satis eſt intelligere, quod ſimilitudine Papiae legis Cicero demonſtrat, nullum a Rullo bene-
ficium exceptione illa in Pompeium conferri. PEREGRINI} exterarum gentium. nam Licinia lege
& Mucia ſocij Latini, & Italici eijciebantur: in quibus Glaucippum non fuiſſe, nomen ipſum oſtendit.
ADIVNXERIT,} adhuc enim bellum gerebat in Aſia contra Mithridatem.

ORATIO

VIDETIS iam P. C. omnibus rebus, & modis conſtructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. Minuetur huius pecuniae inuidia: conſumetur enim in agrorum emptionibus. Optime. quis ergo emet agros iſtos? ijdem decemuiri: tu, Rulle, (miſſos enim facio ceteros) emes, quos uoles: uendes, quos uoles: utrumque horum facies, quanti uoles. Cauet enim uir optimus, ne emat ab inuito. Quaſi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniurioſum eſſe; ab non inuito, quaeſtuoſum. Quantum tibi agri uendet, ut alios omittam, ſocer tuus? &, ſi ego eius aequitatem animi prope noui, uendet non inuitus. facient idem ceteri libenter; ut poſſeſſionis inuidiam pecunia commutent; accipiant, quod cupiunt; dent, quod retinere uix poſſunt.

EXPLANATIO

QVANTI *uoles.*} furti ſuſpicionem affert. AB *inuito emere, in iurioſum eſſe; ab non inuito, quae-
ſtuoſum.*} decemuir, inquit, aut iniuriam inferet, aut quaeſtum faciet. Non enim, Iniurioſum, ad
decemuirum, Quaeſtuoſum, ad uenditorem pertinet, ſed utrumque ad decemuirum. patet hoc ex
or. 2. in qua eſt: Hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Et
in eadem, ex interuallo: Vt ijdem partim inuidioſos agros a Sullanis poſſeſſoribus, partim deſertos, ac pe-
ſtilentes a ueſtris neceſſarijs, a uobiſmetipſis emptos, quanti uelletis, populo Romano induceretis. Nam
quod hic ſubijcitur: Vt poſſeſsionis inuidiam pecunia commutent: quis non intelligit, faciliorem ex eo de
cemuiris quaeſtum fore? ement enim agros paruo ab ijs, qui cupient uendere: ipſi deinde, quos paruo eme-
rint, inducent populo Romano, quanti uolent. SOCER *tuus*} Valgius, tot agrorum poſſeſſor ex aſ-
ſignatione Sullana, ut inuidiam iam ſuſtinere non poſsit. EIVS *aequitatem animi*} irriſio. non enim,
quia moderata poſſeſsione contentus ſit, ideo uendet, ſed quia poſſeſsionis inuidiam libenter pecunia
commutabit, & id uendet, quod retinere iam uix poteſt. POSSESSIONIS *inuidiam*} cum ſit in-
uidioſum tot agros poſsidere. or. 2. Sullanus ager, latiſsime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri ac
fortis tribuni pl. ſtridorem unum perferre non poſsit.

ORATIO

NVNC proſpicite omnium rerum infinitam, atque intolerandam licentiam. Pecunia coacta eſt ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur: ſi conſenſerint poſſeſſores non uendere, quid futurum eſt?

referetur

referetur pecunia? non licet: exigetur? uetat. uerum eſto: nihil eſt, quod non emi poſſit, ſi tantum, des, quantum uelit uenditor, ſpoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus aerarium, ut, locupletatis aut inuidiae, aut peſtilentiae poſſeſſoribus, agri tamen emantur. quid tum? quae erit in iſtos agros deductio? quae totius rei ratio, atque deſcriptio? deducentur, inquit, coloniae: quo? quorum hominum? in quae loca? quis enim non uidet, in colonijs eſſe haec omnia conſideranda? tibi nos, Rulle, & iſtis tuis, harum omnium rerum machinatoribus, totã Italiam inermem tradituros exiſtimaſti, quam praeſidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinculis deuinctam, & conſtrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam conſtituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atq. urgere poſſitis? non faciemus, inquit. primum neſcio: deinde timeo: poſtremo non committam, ut ueſtro beneficio potius, quam noſtro conſilio, ſalui eſſe poſſimus.

EXPLANATIO

REFERETVR *pecunia?* } In aerarium. NON *licet*: } per legem Rulli. EXIGETVR? } exiget aliquis a decemuiris? VETAT. } eadem lex. or. 2. Si, qui uelint uendere, non fuerint; quid pecunia fiet? referre in aerarium lex uetat, exigi prohibet. EFFVNDAMVS *aerarium*: } effunditur enim, cum uectigalia uenduntur, aut, cum, quae referri ex praeda, manubijs, auro coronario in aerarium debent, decemuiris ex lege dantur. LOCVPLETATIS *aut inuidiae, aut peſtilentiae poſſeſſoribus*, } cum decemuiri agros ement aut ab ijs, quibus tot agros habere inuidioſum eſt; aut ab ijs, qui propter peſtilentiam eos relinquere coguntur. utrumque genus or. 2. attingitur his uerbis. Ad hanc coemptionem decemuiralem duo genera agrorum ſpectant, Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uaſtitatem. Sullanus ager, a certis hominibus latiſsime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. ſtridorem unum perferre non poſsit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Alterum genus agrorum, propter ſterilitatem incultum, propter peſtilentiam uaſtum, atque deſertum, emetur ab ijs, qui eos uident ſibi eſſe, ſi non uendiderint, relinquendos. Eodemq. ſpectat illud: Rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiae, plenos periculi, quanti ipſi uelint, decemuiris tradant. QVO? *quorum hominum? in quae loca?* } abuundare uidetur, nec tamen abundat, aut, Quo? aut, In quae loca? nam cum ſequatur, Quis non uidet, in colonijs eſſe haec omnia conſideranda? ſermonem eſſe de tribus rebus, non de duabus, intelligitur. quare, Quo? ut generalius accipiendum: ut tantum locus ipſe ſignificetur: eius autem loci partes ſint, In quae loca? &, Quo? referatur ad Capuam: In quae loca? ad urbes, quae circa Capuam ſunt. itaque dicet infra: Bello Punico, quidquid potuit Capua, potuit ipſa per ſeſe: nunc omnes urbes, quae circum Capuam ſunt, a colonijs per eoſdem decemuiros occupabuntur. Et aliquanto poſt. Quid enim exiſtimatis integrum uobis in rep. fore, aut in ueſtra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ij, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium, atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro, Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? QVORVM *hominum?* } egentium ſcilicet, atque improborum: qui tibi, Rulle, & iſtis tuis tamquam milites erunt. Placet tamen alijs, Quot, pro, Quo? quod non improbo: ſed illi, Quot? ad hominum numerũ referunt: ego ad colonias, ut dicat: Quot coloniae? quorum hominum? in quae loca? in quo Ciceronem ipſum ſequor interpretem. ait enim or. 2. Tu non definias, quot colonias, in quae loca, quo numero colonorum deduci uelis? OMNIVM *rerum machinatoribus*, } eos indicat, quibus auctoribus in ferenda lege Rullus utebatur, in ijs maxime Caeſarẽ, & Craſſum, quod ſupra oſtendi, opibus firmos, amicis clientibuſq. munitos. itaque dicit infra: Cum Rullus, atque ij, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium, atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro, Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? Quos autem hic, machinatores, ſupra uocat architectos ſceleris. ITALIAM *inermem* } ueſtris praeſidijs confirmatam, colonijs occupatam. IANICVLO } qui cum ſit propinquus urbi mons, liberum tibi relinquitur lege tua coloniam in eo, ſummo noſtro periculo, conſtituere. or. 2. Quid igitur eſt cauſſae, quin coloniam in Ianiculum poſsint deducere, & ſuum praeſidium in capite, atque in ceruicibus ueſtris collocare? VRBE *alia* } urbe Capua. paullo poſt. Capuam deduci colonos uolunt: illam urbem huic urbi rurſus opponere, illuc opes ſuas deferre, & imperij nomen transferre cogitant.

ORATIO

QVOD uero totam Italiam ueſtris colonis complere uoluiſtis, id cuiuſmodi eſſet, neminem ne noſtrum intellecturum exiſtimatis? ſcriptum eſt enim, quae in municipia, quasq. in colonias decemuiri uelint; et ijs agros aſſignent, quibus in locis uelint: ut, cum totã Italiam militibus ſuis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendae, ſed ne libertatis quidẽ recuperandae ſpes relinquatur. Atque haec a me ſuſpicionibus, & coniectura coarguũtur. Iam omnis omniũ tolletur error; iam aperte oſtendent, ſibi nomen huius reip. ſedem urbis, atque imperij; denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium diſplicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rurſus opponere, illuc opes ſuas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq. rerum omnium, ſuperbiam, & crudelitatem genuiſſe dicitur; ibi noſtri coloni, delecti ad omne facinus, a decemuiris collocabuntur. & credo, qua

in urbe

in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq. nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea iſti ueſtri ſatellites modeſte inſolentiam ſuam continebunt. Maiores noſtri Capua magiſtratus, ſenatum, conſilium commune, omnia denique inſignia reip. ſuſtulerunt, neque aliud quidquam, niſi inane nomen Capuae, reliquerunt: non crudelitate: quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hoſtibus uictis ſua ſaepiſſime reddiderunt? ſed conſilio, quod uidebant, ſi quod reip. ueſtigium illis moenibus contineretur, urbem ipſam imperio domicilium praebere poſſe. Vos haec, niſi euertere remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparare, credo, quam peniciosa eſſet, non uideretis. quid enim cauendum eſt in colonijs deducendis? ſi luxuries, Hannibalem ipſum Capua corrupit; ſi ſuperbia, nata inibi eſſe ex Campanorum faſtidio uidetur: ſi praeſidium, non praeponitur huic urbi iſta colonia, ſed opponitur. At quemadmodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipſa per ſeſe: nunc omnes urbes, quae circum Capuam ſunt, a colonis per eoſdem decemuiros occupabuntur. hanc enim ob cauſſam permittit ipſa lex, in omnia, quae uelint, opida colonos ut decemuiri deducant, quos uelint. Atque his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum diuidi iubet. Non queror deminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturae, atque damni: praetermitto illa, quae, nemo eſt, quin grauiſſime & ueriſſime conqueri poſſit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. poßeſſionem, ſubſidium annonae, horreum belli, ſub ſigno, clauſtriſq. reip. poſitum uectigal ſeruare non potuiſſe; eum denique nos agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe & Sullanae dominationi, & Gracchorum largitioni reſtitiſſet: non dico, ſolum hoc in rep. uectigal eſſe, quod amiſſis alijs remaneat, intermiſſis non conquieſcat; in pace niteat, in bello non obſoleſcat; militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat: praetermitto omnem hanc orationem, & concioni reſeruo: de periculo ſalutis, ac libertatis loquor. quid enim exiſtimatis integrum uobis in rep. fore, aut in ueſtra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ij, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro Capuam, & urbes circa Capuam occuparint?

EXPLANATIO

MILITIBVS *ſuis*} colonis, quos ipſi deduxerint, quibus tamquam ſuis militibus utentur. DIGNITATIS} ſenatoriae. ERROR:} errari enim poteſt in ijs rebus, quae ſuſpicionibus tantum, & coniectura coarguuntur. HOC *templum*,} in quo ſenatus habebatur. HANC *arcem omnium gentium*} urbem Romam ſignificat, praeſidium, ac perfugium omnium gentium. RVRSVS} ut antea Punico bello. CRVDELITATEM} de quo Silius lib. II. Quin etiam exhilarare uiris conuiuia caede ,, Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira.

,, Certantum ferro ſaepe, & ſuper ipſa cadentum ,, Pocula, reſperſis non parco ſanguine menſis. MAIORES *noſtri Capua magiſtratus, ſenatum, conſilium commune*,} or. 2. Statuerunt homines ſapientes, ſi agrum Campanis ademiſſent, magiſtratus, publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem reip. nullam reliquiſſent, nihil fore, quod Capuam timeremus. CONSILIVM *commune*} plebis uniuerſae. quamquam or. 2. ſenatum non nominat, ſed ait, Publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent: ut uideatur conſilium publicum pro ſenatu accipere. OMNIA *denique inſignia reip. ſuſtulerunt*,} imaginem reip. nullam reliquerunt. ſic enim ait or. 2. VIDEBANT, *ſi quod reip. ueſtigium illis moenibus contineretur, urbem ipſam imperio domicilium praebere poſſe*.} or. 2. Tres ſolum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, ſtatuerunt poſſe imperij grauitatem, & nomen ſuſtinere. FASTIDIO} ex copia faſtidium, ex faſtidio oritur ſuperbia. PER *ſeſe*:} ope nulla earum urbium, quae circum Capuam erant. OMNES *urbes, quae circum Capuam ſunt*} Cales, Theanum, Neapolim, Puteolos, Cumas, Pompeios, Nuceriam. IN *omnia, quae uelint opida*} hoc refertur ad illud ſupra dictum, In quae loca? & quod hic dicitur, Deducant quos uelint; ad illud, Quorum hominum? AGRVM *Campanum*,} non, uniuerſae Campaniae, ſed qui circum Capuam eſt: cui finitimus fuit Stellatis campus. CAPVT *patrimonij publici*,} ipſam Capuam. Caput ueſtrae pecuniae, dicit or. 2. & quod hic, Pulcherrimam populi Romani poſſeſsionem, ibi, Fundum pulcherrimum populi Romani: hic, ſubſidium annonae, horreum belli; ibi, ſolatium annonae, horreum legionum. quin ipſa uerba recitemus. Vnum ne fundum pulcherrimum populi Romani, caput ueſtrae pecuniae, pacis ornamentum, ſubſidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, ſolatium annonae, diſperire patiemini? SVB *ſigno*} tutum a rapinis, ut ea, quae, ſigno impreſſo, cuſtodiuntur, ne per furtum auferantur. CLAVSTRISQ. *reip.*} quia Capua non longe ab urbe; ut quaſi clauſtris quibuſdam incluſa & munita uideatur. CONCESSISSE,} ut poſsit uendere ſua lege. SVLLANAE *dominationi, Gracchorum largitioni*} or. 2. Venit enim mihi in mentem, duos clariſsimos, ingenioſiſsimos, amantiſsimos plebis Romanae uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis conſtituiſſe, qui agri a priuatis antea poſsidebantur. Et in eadem. Nec duo Gracchi, qui de plebis Romanae commodis plurimum cogitauerunt, nec L. Sulla, qui omnia ſine ulla religione, quibus uoluit, eſt dilargitus, agrum Campanum attingere auſus eſt. Rullus exſtitit, qui ex ea poſſeſsione remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Sullae dominatio deieciſſet. AMISSIS *alijs*} ut Aſiae, Mithridatico bello; Hiſpaniarum, temporibus Sertorianis; Siciliae, bello fugitiuorum. or. 2. NON *obſoleſcat*;} nitorem non amittat. unde obſoleta ueſtis, cui nitorem uetuſtas ademit. MILITEM *ſuſtentet*,} propterea uocatur hic horreum belli, & in or. 2. horreum legionum. HOSTEM *non pertimeſcat*:} quia ſub ſigno, clauſtriſq. reip. poſitum ſit. CONCIONI *reſeruo*:} iactura enim, & damno magis, quam alia re, populus mouetur.

ORATIO

HIS ego rebus P. C. reſiſtam uehementer, atque acriter, neque patiar homines ea me conſule expromere, quae contra remp. diu cogitarunt. Erraſtis, Rulle, uehementer & tu, & nonnulli collegae tui, qui ſperaſtis uos contra conſulem, ueritate, non oſtentatione popularem, poſſe in euertenda rep. populares exiſtimari. laceſſo uos, in concionem uoco: populo R. diſceptatore uti uolo. etenim, ut circumſpiciamus omnia, quae populo grata, atque iucunda ſunt, nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam otium, reperiemus. ſolicitam mihi ciuitatem ſuſpicione, ſuſpenſam metu, perturbatam ueſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus, tradidiſtis: ſpem improbis oſtendiſtis, timorem bonis inieciſtis: fidem de foro, dignitatem de rep. ſuſtuliſtis. hoc motu, atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo R. uox, & auctoritas conſulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum oſtenderit nihil eſſe metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romam, neque aliam ſedem imperij nobis conſulibus futuram, ſummamq. tranquillitatem pacis, atque otij: uerendum, credo, nobis erit, ne ueſtra iſta praeclara lex agraria magis popularis eſſe uideatur. cum uero ſcelera conſiliorum ueſtrorum, fraudemq. legis, & inſidias, quae ipſi populo R. a popularibus tribunis pl. fiant: pertimeſcam, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione conſiſtere; praeſertim cum mihi deliberatum, & conſtitutum ſit, ita gerere conſulatum, quo uno modo geri grauiter, & libere poteſt, ut neque prouinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quae a tribuno pl. impediri poſſit, appetiturus ſim. dicit frequentiſſimo ſenatu conſul Kalendis Ian. ſeſe ſi ſtatus hic reip. maneat, neque aliud negotium exſtiterit, quod honeſte ſubterfugere non poſſit, in prouinciam non iturum. ſic me in hoc magiſtratu geram, P. C. ut poſſim tribunum pl. reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere.

EXPLANATIO

NON *oſtentatione popularem*,} qualis ipſe es: cum tamen, ut tribunus pl. praeter ceteros popularis eſſe debeas. DISCEPTATORE} iudice, cognitore: ut or. 2. Vtrum oratio ad eius rei diſceptationem deerit, an, cum idem & differet, & iudicabit, impelli non poterit, ut falſum iudicet? Ibidem: Hoc quantum iudicium, quam intolerandum, quam regium ſit, quem praeterit? poſſe, quibuſcumque locis uelint, nulla diſceptatione, nullo conſilio, priuata publicare, publica liberare. VESTRIS *legibus*,} cum alijs legibus, quas Dio nominat, tum uero agraria ante Kal. Iun. promulgata. FIDEM *de foro*,} fidem in credendis pecunijs. or. 2. Sublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouae calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum. ſuſtulit autem de foro fidem a nonnullis promulgata Rulli collegis nouarum tabularum lex: de qua Dio. TRADIDISTIS:} or. 2. Ego, qualem Kalendis Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam ſollicitudinis, plenam timoris. NVLLAM *alteram Romam*,} de Capua loquitur. MAGIS *popularis*} quam tranquillitas pacis, atque otij, quam ſperare me conſule debetis. A. POPVLARIBVS *tribunis pl.*} ironia. quam populares enim ſint, fraude legis patefacta perſpicuum erit. IMPEDIRI} interceſsione, uel auſpicijs. nam ſeruare de caelo, ideſt impedire, magiſtratibus omnibus licebat. HONOREM,} non de prouincia, ſed generaliter dictum exiſtimo. DICIT *frequentiſſimo ſenatu*} teſtibus quamplurimis: ut intelligatur, praeſtare me uelle, quod polliceor. CONSVL} cui non ſtare promiſsis turpe eſt. uel, conſul, contra ceterorum conſulum, prouincias appetentium, conſuetudinem. STATVS *hic reip.*} nullo bello. propterea factum eſſe augurium ſalutis, quod pacata rep. fieri ſolebat, ait Dio. COERCERE,} populo non aduerſante. ſic enim me geram, ut per populum ipſum coercere liceat iratum reip. tribunum pl. CONTEMNERE} priuatas enim iniurias paruifaciam, de rep. tantum laborabo.

ORATIO

QVAMOBREM, per deos immortales, colligite uos tribuni pl. deſerite eos, a quibus, niſi proſpicitis, breui tempore deſeremini: conſpirate nobiſcũ, conſentite cum bonis: communem remp. communi ſtudio atque amore defendite. multa ſunt occulta reip. uulnera, multa nefariorum ciuium pernicioſa conſilia: nullum externum periculum eſt: non rex, non gens ulla, non natio pertimeſcenda eſt: incluſum malum, inteſtinum, ac domeſticum eſt. huic pro ſe quiſque noſtrum mederi, atque hoc omnes ſanare uelle debemus. Erratis, ſi ſenatum probare ea, quae dicuntur a me, putatis, populum autem eſſe in alia uoluntate. omnes, qui ſe incolumes nolent, ſequentur auctoritatem conſulis ſoluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. quod ſi quis ueſtrum ſpe ducitur, ſe poſſe turbulenta ratione honori uelificari ſuo: primum me conſule id ſperare deſiſtat: deinde habeat me ipſum ſibi documento, quem equeſtri ortum loco conſulem uidet, quae uitae uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq. perducat. Quod ſi uos ueſtrum mihi ſtudium, P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime reſp. deſiderat, ut huius ordinis auctoritas, quae apud maiores noſtros fuit, eadem nunc longo interuallo reip. reſtituta eſſe uideatur.

EXPLA-

EXPLANATIO

QVAMOBREM, *per deos immortales, colligite uos tribuni pl.*} admiſcere minis cohortationem, & quos imperio ac poteſtate deterreri poſſe non confidimns, cum ijs leniter, & ratione, agere, ſaepe expedit. quo circa, patefacto Rulli conſilio, edoctoq. ſenatu, quid ageretur, & quae eſſent in lege uitia, quae inſidiae, quae fraus, conuertit ſermonem ad tribunos pl. eosq. monet, ut, ſeditioſorum ciuium dirempta ſocietate, cum bonis, ideſt cum ſenatu conſentientes, communem remp. communi ſtudio, atque amore defendant. Colligite uos: cogitate, quid agatis. diſſoluit enim, ac diſsipat animum imprudentia, ratio colligit, & in ſuum ſtatum perducit. qui autem ſe colligit, prudenter conſiderat, & cum ipſa ratione conſilium capit. non eſt enim, mutare conſilium, ſed ea, quibus mutari oporteat, diligenter ponderare: quod animo diſſoluto, ac diſsipato fieri non poteſt. pro multis exemplis unum illud ex Tuſc. 4. ſufficiet. Quid eſt, ſe ipſum colligere, niſi diſsipatas animi partes rurſum in ſuum locum cogere? DESERITE *eos,*} qui, praeter ſuam potentiam, nihil ſpectant. ij ſunt, quos architectos huiuſce ſceleris, machinatores omnium rerum, ſupra nominauit; & quorum alijs nihil ad habendum, alijs nihil ad conſumendum ſatis eſſe dixit; Craſſum in primis, & Caeſarem deſignans. DESEREMINI:} quam enim poteſtatem appetunt, eam lege ueſtra conſecuti, & uos, & uniuerſam remp. oppugnabunt. Quod autem dixit, Niſi proſpicitis, id ualet, niſi, in poſterum proſpicientes, de ferenda lege ſententiam mutatis. HONORI *uelificari ſuo;*} magiſtratus a populo conſequi. eſt enim, uelificari, fauere & quaſi uela uentis dare, ut ſecundus in aliqua re ſit curſus. Coelius in ep. ad Cic. Ne cui uelificatus eſſe dicaris. ME *conſule*} acerrimo turbulentae rationis aduerſario. EQVESTRI *ortum loco*} equitibus ortum, non ſenatoribus. nunc autem ſenatorium ordinem conſecutus, equeſtris ordinis eſſe deſierat. CONSVLEM *uidet,*} elata uerba, quaſi ad terrorem pronunciata. FACILLIME} quod facillimum in turbulenta ratione non eſt. PERDVCAT.} perducet enim probitas, & labor. PROFITEMINI:} perſpicuo aliquo ſigno. PERFICIAM *profecto*} in conſulatu meo. QVAE *apud maiores noſtros fuit,*} qui pro communi dignitate in ipſos etiam tribunos pl. animaduertere non dubitauerunt. LONGO *interuallo*} quantum noſtra aetas a maiorum aetate diſtat.

M. TVLLII. CICERONIS

CONTRA. P. SERVILIVM. RVLLVM TRIB. PL. AD. POPVLVM

ORATIO. XVI

EST hoc in more poſitum, Quirites, inſtitutoq. maiorum, ut iĳ, qui beneficio ueſtro imagines familiaę ſuae conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficiĳ ueſtri cum ſuorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquãdo digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum eſſe uideatur, unde, etiam quod poſteris ſolueretur, redundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos, illorum ſanguine creatos, diſciplinisq. inſtitutos, uidetis: ſed quod laude populari, atque honoris ueſtri luce caruerunt. de me autem ipſo, uereor ne arrogantis ſit, apud uos dicere; ingrati, tacere. nam &, quibus ſtudiĳs hãc dignitatem conſecutus ſim, memet ipſum commemorare, perquam graue eſt; & ſilere de tantis ueſtris beneficiĳs nullo modo poſſum. quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioq. dicendi; ut, quid a uobis acceperim, commemorem; quare dignus ueſtro ſummo honore, ſingulariq. iudicio ſim, ipſe modice dicam, ſi neceſſe erit; uos eoſdem exiſtimaturos putem, qui iudicauiſtis. Me, perlongo interuallo prope memoriae, temporumq. noſtrorum, primum, hominem nouum, conſulem feciſtis; & eum locum, quem nobilitas praeſidĳs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, me duce reſcidiſtis, uirtutiq. in poſterum patere uoluiſtis: neque me tantummodo conſulem, quod eſt ipſum per ſeſe ampliſſimum, ſed ita feciſtis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate conſules facti ſunt, nouus ante me nemo. nam profecto, ſi recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui ſine repulſa conſules facti ſunt, diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cum multis annis poſt petiſſent, quam praetores fuiſſent, aliquanto ſerius, quam per aetatem, ac per leges liceret; qui autem anno ſuo petierint, ſine repulſa non eſſe factos: me eſſe unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminiſſe poſſimus, qui conſulatum petierim, cum primum licitum ſit; conſul factus ſim, cum primum petierim: ut ueſter honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienae petitionis occaſionẽ interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, ſed dignitate impetratus eſſe uideatur. eſt illud ampliſſimum, quod paullo ante cõmemoraui, Quirites, quod hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis poſthabitis, affeciſtis, quod prima petitione, quod anno meo: ſed tamen magnificentius, atque ornatius eſſe illo nihil poteſt, quod meis comitiĳs non tabellam, uindicem tacitae libertatis, ſed uocem uiuam prae uobis, indicem ueſtrarum erga me uoluntatem, ac ſtudiorum, tuliſtis. itaque me non extrema tribus ſuffragiorum, ſed primi illi ueſtri concurſus, neque ſingulae uoces praeconum, ſed una uoce uniuerſus populus R. conſulem declarauit. hoc ego tam inſigne, tam ſingulare ueſtrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum, atque laetitiam duco eſſe permagnum, tum ad curam, ſolicitudinemq. multo maius. uerſantur enim, Quirites, in animo meo multae, & graues cogitationes, quae mihi nullam partem neque diuturnae, neque nocturnae quietis impartiunt; primum tuendi conſulatus: quae cum omnibus eſt difficilis, & magna ratio, tum uero mihi praeter ceteros; cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expreſſa proponitur, non dubitanti fidele conſilium, non laboranti certum ſubſidium nobilitatis oſtenditur. quod ſi ſolus in diſcrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo aequiore: ſed mihi uidentur certi homines, ſi qua in re me non modo conſilio, uerum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur, uos uniuerſos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda eſſe duco, quam non ita gerendum conſulatum, ut in omnibus meis factis, atque conſiliĳs ueſtrum de me factum, conſiliumq. laudetur. Accedit etiam ille mihi ſummus labor, ac difficillima ratio conſulatus gerendi, quod non eadem, qua ſuperioribus conſulibus, lege, & condicione utendum eſſe decreui: qui aditum huius loci, conſpectumq. ueſtrum partim magnopere fugerunt, partim non uehementer ſecuti ſunt. ego autem non ſolum hoc in loco dicam, ubi eſt id dictu facillimum, ſed in ipſo ſenatu, in quo eſſe locus huic uoci non uidebatur, popularem me futurum eſſe conſulem, prima mea illa oratione Kalendis Ian. dixi. neque enim ullo modo poſſum, cum me intelligam non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratiĳs paucorum, ſed uniuerſi populi R. iudicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe praeponerer, non & in hoc magiſtratu, & in omni uita eſſe popularis. ſed mihi ad huiuſce uerbi uim, & interpretationem uehementer opus eſt ueſtra ſapientia. uerſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes; qui cum populi non ſolum commoda, uerum etiam ſalutem oppugnant, & impediunt, oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualem Kalendis Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam ſolicitudinis, plenam timoris; in qua, nihil erat mali, nihil aduerſi, quod non boni metuerent, improbi exſpectarent. omnia turbulenta conſilia contra hunc reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim, nobis conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur. ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouae calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouae dominationes, extraordinaria non imperia, ſed regna quaeri putabantur. quae cum ego non ſolum ſuſpicarer, ſed plane cernerem; neque enim obſcure gerebantur: dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem conſulem futurum. quid enim eſt tam populare, quam pax? qua non modo iĳ, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi laetari uidentur. quid tam populare, quam libertas? quam non ſolum ab hominibus, ue-

rum etiam a beſtijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, quam otium? quod ita iucundum eſt, ut & uos, & maiores ueſtri, & fortiſſimus quisque uir maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando in otio poſſit eſſe, praeſertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiam maioribus noſtris praecipuam laudem, gratiamq. debemus, quod eorum labore eſt factum, ut impune in otio eſſe poſſemus. Quare qui poſſum non eſſe popularis, cum uideam haec omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis ueſtri, otium domeſticum, denique omnia, quae uobis cara, atque ampla ſunt, in fidem, & quodam modo in patrocinium mei conſulatus eſſe collata? neque enim, Quirites, illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quae uerbis oſtentari poteſt, re uera fieri, niſi exhauſto aerario, nullo pacto poteſt. Neque uero illa popularia ſunt exiſtimanda, iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, reſtitutio damnatorum: qui ciuitatum afflictarum, perditis iam rebus, extremi exitiorum ſolent eſſe exitus: neque, ſi qui agros populo R. pollicentur, ſi aliud quiddam obſcure moliuntur, aliud ſpe, ac ſpecie ſimulationis oſtentant, populares exiſtimandi ſunt. nam uere dicam, Quirites: genus ipſum legis agrariae uituperare non poſſum. uenit enim mihi in mentem, duos clariſſimos, ingenioſiſſimos, amantiſſimos plebis Romanae uiros, Ti. & C. Graccos plebem in agris publicis conſtituiſſe, qui agri a priuatis antea poſſidebantur. non ſum autem ego is conſul, qui, ut plerique, nefas eſſe arbitrer, Graccos laudare, quorum conſilijs, ſapientia, legibus multas eſſe uideo reip. partes conſtitutas. itaque, ut initio mihi deſignato conſuli nunciabatur, legem agrariam tribunos pl. deſignatos conſcribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoſcere. etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis eſſent magiſtratus, eſſe aliquam oportere inter nos bene adminiſtrandae reip. ſocietatem. cum familiariter me in eorum ſermonem inſinuarem, ac darem, celabar, excludebar: &, cum oſtenderem, ſi lex utilis plebi Romanae mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aſpernabantur hanc liberalitatem meam: negabant me adduci poſſe, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei; ne forte mea ſedulitas aut inſidioſa, aut impudens uideretur. interea non deſiſtebant clam inter ſe cõuenire, priuatos quoſdam adhibere, ad ſuos coetus occultos noctem adiungere, & ſolitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex ueſtra ſolicitudine, in qua illis temporibus fuiſtis, facile aſſequi coniectura poteritis. Ineunt tandem magiſtratus tribuni pl. concio tandem exſpectata P. Rulli, quod & princeps erat agrariae legis, & truculentius ſe gerebat, quam ceteri. iam deſignatus alio uultu, alio uocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur, ueſtitu obſoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quam ante, barbaq. maiore, ut oculis & adſpectu denunciare omnibus uim tribuniciam, & minitari reip. uideretur. legem hominis, concionemq. exſpectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet. ſumma cum exſpectatione concurritur. explicat orationem ſane longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitioſum uidebatur, quod tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere poſſet, quid diceret. hoc ille utrum inſidiarum cauſſa fecerit, an hoc genere eloquentiae delectetur, neſcio. tamen ſi qui acutiores in concione ſteterant, de lege agraria neſcio quid uoluiſſe eum dicere ſuſpicabantur. Aliquando tandem, me deſignato, lex in publicum proponitur: concurrunt iuſſu meo plures uno tempore librarij: deſcriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare poſſum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoſcendamq. ueniſſe, ut, ſi eam uobis accommodatam, atque utilem eſſe intelligerem, auctor eius, atque adiutor eſſem. non enim natura, neque diſſidio, neque odio penitus inſito bellum neſcio quod habet ſuſceptum conſulatus cum tribunatu: quia perſaepe ſeditioſis, atque improbis tribunis pl. boni, & fortes conſules obſtiterunt, & quia uis tribunicia nonnumquam libidini reſtitit conſulari. non poteſtatum diſſimilitudo, ſed animorum diſiunctio diſſenſionem facit. itaque hoc animo legem ſumpſi in manus, ut eam cuperem eſſe aptam ueſtris commodis, & eiuſmodi, quam conſul, re, non oratione popularis, & honeſte, & libenter poſſet defendere. atque ego a primo capite legis uſque ad extremum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud ſuſceptum, nihil aliud actum, niſi uti decem reges aerarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini conſtituerentur, legis agrariae ſimulatione, atque nomine. ſic confirmo, Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; oſtentari populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod eſt indigniſſimum, per tribunum pl. quem maiores praeſidem libertatis, cuſtodemq. eſſe uoluerunt, reges in ciuitate conſtitui. quae cum expoſuero: ſi falſa uobis uidebuntur eſſe, ſequar auctoritatem ueſtram, mutabo meam ſententiam: ſin inſidias fieri libertati ueſtrae, ſimulatione largitionis, intelligetis, nolitote dubitare, plurimo ſudore, & ſanguine maiorum ueſtrorum partam, uobisq. traditam libertatem, nullo ueſtro labore, conſule adiutore, defendere.

EXPLANATIO

EST *hoc in more poſitum,*} Quae more fiunt, improbari non ſolent: ſed praeter morem nonnulla ſæpe naſcuntur, quae, tamquam uſitatis praeſtantiora, noui moris initium afferunt. eius rei ſimilitudinem habet hoc prooemium. orditur enim Cicero a more nobilium; ut, in quo ipſe differat, intelligatur, & ſua laus ex comparatione maior & illuſtrior appareat. INSTITVTOQ. *maiorum,*} a maioribus inſtitutum, in morem tranſijt. BENEFICIO *ueſtro,*} magiſtratus enim, populi beneficium fuit; cum in campo Martio uel tributis, uel centuriatis comitijs mandaretur. IMAGINES *familiae ſuae*} honores eorum, quorum imagines cernuntur. Imagines autem in atrijs ſeruabantur eorum, qui curules magiſtratus geſsiſſent. itaque deſignatus aedilis cur. Cicero adeptum ſe ius imaginis, lib. v. in Verrem ſcribit.

bit. Qva *gratiam beneficij ueſtri cum ſuorum laude coniungant.*} qua cum gratias uobis agant, tum uero ſuos maiores laudent, quaſi ſimiles eorum in gerenda rep. futuri. Maiorvm *loco*} maiorum dignitate. Reperivntvr:} quia poſſunt aliquid de ſe ipſis dicere, quo maiores imitari uideantur. ideo lib. 2. de Fin. Aliquid de maioribus tuis, & de te ipſo dicere, more maiorum. Hoc *perficiunt,*} cum, de ſe ipſis quod dicant, nihil habeant. Debitvm *eſſe*} a populo Romano. Vnde} Vt inde, uidebatur uſitatius. Posteris} quamquam non dignis maiorum loco. Solveretvr,} a populo, mandandis honoribus. Redvndaret.} cum populus non potuerit maioribus eorum digna meritis praemia perſoluere; & aliquid ſupereſſet, quod ſoluere poſteris deberet. Tales} probitate, ac uirtute. Illorvm *ſanguine creatos*} qualem enim me uidetis, tales eos fuiſſe, quorum ſanguine ſum creatus, exiſtimare debetis. Indicat ex bonis fere bonos oriri. Disciplinisq. *inſtitutos*} ex conſuetudine domeſtica. nam & hoc ad laudem maiorum refert. Lavde *populari,*} quia ueſtris honoribus honeſtati non ſunt. Lvce} magiſtratibus enim homines illuſtrantur.

Vestro *ſummo honore*} conſulatu. Singvlariq. *iudicio,*} quia me ter praetorem primum cunctis centurijs renunciauiſtis: ut eſt in oratione pro lege Manilia. Existimatvros} cogitaturos cum animis ueſtris. Qvi *iudicauiſtis.*} me dignum ſummo beneficio ueſtro. Perlongo *interuallo*} poſt annos triginta, quam C. Coelius Caldus, homo nouus, conſul factus erat. Primvm,} noſtris temporibus. Hominem *nouum,*} ex me ipſo cognitum, nulla commendatione maiorum. Praesidiis *firmatum,*} ſuis opibus munitum, ne nouis hominibus aditus pateret. Tranſlata uerba de re militari, Praeſidijs Firmatum. Obuallatum, Me duce reſcidiſtis, Patere. Me *duce locum reſcidiſtis,*} non diſsimili tranſlatione uſus eſt in ea pro Murena, cum inquit: Cum ego tanto interuallo clauſtra iſta nobilitatis refregiſſem, ut aditus conſulatus poſthac, ſicut apud maiores noſtros fuit, non magis nobilitati, quam uirtuti, pateret. Aliqva *occaſione*} cum eorum opera egere in belli reſp. uideretur. Cvm *multis annis poſt petiſſent, quam praetores fuiſſent,*} C. Marium deſignat, qui poſt praeturam ſeptem annos iacuit. lib. III. Off. Plutarchus, & alij. Aliqvanto *ſerius,*} nam biennio poſt praeturam licebat. Per *aetatem,*} lege Villia, quam lib. XXX. Liuius nominat, honoribus definitam. ea lege ante XLII aetatis annum petere conſulatum non licebat: eoq. anno Cicero petijt.

Cvm *primum licitum ſit;*} per legem Villiam. Ad *alienae petitionis occaſionem,*} obſeruato anno, quo parum clari uiri peterent. Mvltis *poſthabitis,*} patricijs duobus, P. Galba, L. Catilina; tribus plebeijs, L. Caſsio Languino, Q. Cornificio, C. Licinio Sacerdote: quos nominat omnes Pedianus. in oratione autem pro Murena, Mihi, inquit, ipſi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbiſsimo, atque audaciſsimo, altero honeſtiſsimo, atque optimo uiro, peterem: ſuperaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. Vindicem *tacitae libertatis,*} eſt enim illa tacita libertas, cum ſuffragium tabella fertur. Quattuor tabellariae leges, ut lib. III. de legibus Cicero prodidit, latae ſunt, una a Gabinio tribuno pl. de mandandis magiſtratibus; cum populus antea ſuffragium uoce ferre ſolitus eſſet: altera a Caſsio, de populi iudicio: tertia a Carbone, de legibus iubendis ac uetandis: quarta a Coelio, de perduellione. pro Plancio: Populo grata eſt tabella, quae frontes aperit hominum, mentes tegit, datq. eam libertatem, ut, quod uelint, faciant. Vocem *uiuam*} in Piſonem: Me uniuerſa ciuitas non prius tabella, quam uoce, priorem conſulem declarauit. Non *extremae tribus ſuffragiorum,*} cum dubia res eſt, antequam tribus extremae ſuffragium ferant. Documento hic eſt locus, binis comitijs, tributis, & centuriatis, mandari ſolitos eſſe maiores magiſtratus. nam minores binis tributis creabantur. infra: Maiores de omnibus magiſtratibus bis uos ſententiam ferre uoluerunt. Idem ex oratione pro Plancio, & Pediano cognoſcitur. Cvi *errato nulla uenia,*} pro, in errato in quo docti ambigunt, ego non offendor. Ab *inuitis*} nobilibus inuidentibus nobilitati meae. Non *dubitanti fidele conſilium,*} ita coniunge. ſi dubitauero, non fidele conſilium, ſi laborauero, non certum ſubſidium nobilitatis oſtenditur. Aditvm *huius loci,*} ut ex roſtris loquerentur. Hvic *uoci*} his uerbis, popularem me futurum eſſe conſulem.

Nonnvllorvm *ſimulationis*} tribunos pl. deſignat. Iniri} a Catilina potiſsimum.

Svblata *erat de foro fides,*} nemini pecuniae credebantur: pauca priuatim contrahebantur: metu ſcilicet nouarum rerum: cum nonnulli tribuni pl. leges de nouem tabulis promulgaſſent. Dio. Novae *calamitatis,*} publicae. Pertvrbatione *iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum:*} nam ex ea lege perturbabantur iudicia, infirmabantur res iudicatae: ut agere contra debitores nemini liceret.

Non *imperia, ſed regna*} in decemuiros conferri hoc uidetur. nam infra: Reges conſtituuntur, non decemuiri, Quirites. Qvae *cum ego non ſolum ſuſpicarer, ſed plane cernerem; (neque enim obſcure gerebantur)*} ſimiliter in Cluentiana. Id cum Oppianicus ſciret; (neque enim erat obſcurum) Et in ep. ad Lentulum: Quae cum uiderem; (neque enim erant obſcura) Pro Sextio: Haec ego cum uiderem; (neque enim erant occulta). Dixi *in ſenatu,*} Kalendis Ian. ea, quae mutila extat, oratione. Qvam *pax?*} quae hic maxime popularia dicit eſſe, pacem, libertatem, otium; ea ſimul omnia paullo poſt nominat. Impvne} nullo hoſtili bello. Pacem *externam,*} ut pax ſit ab exteris nationibns.

Libertatem} ut ea me conſule conſeruetur. Otivm *domeſticum,*} ne ſeditiones oriantur.

Cara, *atque ampla*} iucunda, & honorifica. Largitio *aliqua promulgata,*} ut quam promulgauit Rullus. Aliqua cum dicit, diſtinguere largitiones uidetur, & quandam probare, ut Gracchorum, infra nominatam, quandam improbari, ut Rulli. Nisi *exhauſto aerario,*} omnis enim largitio de publico aerarium exhaurit. Ivdiciorvm *perturbationes,*} reprehendit leges a tribunis pl. promulgatas, de quibus uide Dionem. Restitvtio *damnatorum:*} ut multos reſtituit C. Caeſar, le-

ge Pompeia damnatos. Genvs *ipſum legis agrariae* } totum genus non uitupero, ſed eam tantum legem, quam Rullus promulgauit: in qua nihil aliud cogitatum, ſuſceptum, actum uideo, niſi uti decem reges aerarij, uectigalium prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini conſtituerentur, legis agrariae ſimulatione, atque nomine. Plebem *in agris publicis conſtituiſſe*, } hic locus ita uidetur intelligendus, cum agri publici a priuatis occupati eſſent, ita ut contra legem Liciniam ſupra quingenta iugera multi poſsiderent, Gracchos in ijs agris, quos per legem habere non liceret, plebem conſtituiſſe. Non *ſum autem ego is conſul*, } praeclara uerba ad conciliandam populi beneuolentiam, ut Rulli legem improbare, tamquam iniquam, & inutilem, non ut hominem odiſſe uideatur. Qvorvm *conſilijs, ſapientia, legibus multas eſſe uideo reip. partes conſtitutas.* } uidetur ſignificare tres leges: unam de iure ciuium Romanorum, altera de prouincijs, tertiam de iudicijs: quas omnes C. Gracchus trib. pl. tulit, de prima, in ea pro Rabirio: C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium R. iniuſſu populi iudicaretur. De ſecunda pro domo: C. Gracchus prouincias conſulares non modo non abſtulit a ſenatu, ſed, ut neceſſe eſſet quotannis conſtitui per ſenatus tulit. De tertia, pro Cluentio: Neque coiret, ut publico iudicio quemquam condemnaret. Negabant *me adduci poſſe*, } tamquam omnibus plebis Romanae commodis aduerſarium. Princeps *erat agrariae legis*, } pluribus legem ferentibus tribunis pl. unus tamen princeps erat, a quo nomen perlata lex accipiebat. Pro Sextio. Princeps rogationis Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. Capillatior, *quam ante barbaq. maiore* } quo terrorem inferret. in luctu quoque capillum & barbam alere moris erat. Legem *hominis*, } ut promulgaretur, exſpectabam. Explicat } quaſi uolumen. Verbis *ualde bonis.* } ſententijs tamen obſcuris. Vtrvm *inſidiarum cauſſa* } utrum improbitate, an inſcitia: Inſidiarum autem, ut plebem ipſam deciperet. Me *deſignato*, } cum Rullus magiſtratum iam iniſſet. inibant enim, ut iam dixi, tribuni pl. IIII. id. Dec. conſules Kalendis Ian. Avctor *eius*, } tamquam conſul. Adivtor } in ſuadenda lege, ut Maniliam ſuaſit praetor, de Pompeio contra Mithridatem mittendo. Seditiosis, *atque improbis tribunis pl.* } ut L. Opimius C. Graccho, L. Saturnino C. Marius. Vis *tribunicia nonnumquam libidini reſtitit conſulari.* } reſtiterunt tribuni pl. C. Iulio, T. Quinctio cos. de qua re Liuius lib. IV. Cum alia, inquit, alijs terribiliora afferrentur, nec in auctoritate ſenatus conſules eſſent, Q. Seruilius Priſcus, ſummis honoribus egregie uſus, Vos, inquit, tribuni pl. quoniam ad extrema uentum eſt, ſenatus appellat, ut in tanto diſcrimine reip. dictatorem dicere conſules pro poteſtate ueſtra cogatis. Qua uoce audita, occaſionem oblatam rati tribuni pl. augendae poteſtatis, ſecedunt, proq. collegio pronunciant, placere, ſenatui dicto conſules audientes eſſe: ſi aduerſus conſenſum ampliſsimi ordinis ultra tendant, in uincula ſeduci eos iuſſuros. Conſules ab tribunis, quam ab ſenatu, uinci maluerunt. Non *poteſtatem diſſimilitudo*, } aeque enim tribuni pl. & conſules utrique pro ſua poteſtate tueri remp. debent. Animorvm *diſiunctio*, } ex occaſionibus orta. Honeste, } pro ea perſona, quam ſuſtineo. Libenter } pro ueſtris commodis. nunc eiuſmodi legem eſſe uideo, ut eam mihi neque per dignitatem meam, neque per utilitatem ueſtram liceat defendere. Cogitatvm, *ſuſceptum, actum*, } ſeruat rerum ordinem. cogitata enim ſuſcipiuntur, ſuſcepta aguntur. Decem *reges* } non decemuiri. Liberorvm *populorum*, } foederatorum, ſuis legibus utentium. Certis *hominibus* } decemuiris. Eripi *etiam libertatem*: } reges enim conſtituuntur. infra Reges conſtituuntur, non decemuiri, Quirites: hiq. ab ijs initijs, fundamentiſq. naſcuntur, ut, non modo congerere coeperint, ſed etiam, cum conſtituentur, omne ueſtrum ius, poteſtas, libertaſq. tollatur. Praesidem *dignitatis*, } ne plebs a patricijs indigna ſeruitute premeretur. Liuius. Simvlatione *largitionis*, } quod ſupra dixit, ſpecie largitionis: &, Legis agrariae ſimulatione, atque nomine.

ORATIO

PRimvm caput eſt legis agrariae, quo, ut illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis ueſtrae deminutionem ferre poſſitis. iubet enim, tribunum pl. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus ſeptem decem; ut, quem nouem tribus fecerint, is decemuir ſit. Hic quaero, quam ob cauſſam initium rerum, ac legum ſuarum hinc duxerit, ut populus R. ſuffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores cōſtituti ſunt, triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quaero, a populari tribuno pl. ecquando, niſi per XXXV *tribus, creati ſint? etenim, cum omnes poteſtates, imperia, curationes ab uniuerſo populo R. proficiſci conuenit, tum eas profecto maxime, quae conſtituūtur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuerſi deligant, quem populo R. maxime conſulturum putent; & unuſquiſque ſtudio, & ſuffragio ſuo uiam ſibi ad beneficium impetrandum munire poſſit. hoc tribuno pl. potiſſimum uenit in mētem, populum R. uniuerſum priuare ſuffragijs, paucas tribus non certa condicione iuris, ſed ſortis beneficio fortuito ad uſurpandam libertatem uocare.*

EXPLANATIO

QVi *eam legem tulerit*, } ſe ipſum ſignificabat Rullus: ipſe enim legem agrariam promulgauerat. Tribvs XVII. } cum XXXV. omnino eſſent, ruſticae XXXI. urbanae quattuor. Non *certa condicione iuris*, } primum peccat in eo, quod creari decemuiros iubet a paucis tribubus: deinde,

quod

quod eas ipſas non delegit certa condicione iuris, ideſt ut pro ſua quaeque condicione deligatur; (erant enim aliae alijs nobiliores) ſed ſortitur, aequata omnium condicione. AD *uſurpandam libertatem*} retinendae libertatis gratia: ne populo ſuffragiorum ius, & libertatem ſuam adimere uideatur. infra: Ad uſurpationem uetuſtatis adumbrata uocauit comitia curiata, pro, retinendae & conſeruandae uetuſtatis gratia. VOCARE.} non, uocare ad uſurpandam libertatem, ſed, uocare ad creandos decemuiros, libertatis uſurpandae gratia.

ORATIO

ITEM, inquit? eodemq. modo, capite altero, ut comitij pontificis maximi. Ne hoc quidem uidit, maiores noſtros tam fuiſſe populares, ut, quod per populum creari fas non erat, propter religionem ſacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem ſacerdotij, uoluerint populo ſupplicari. atque hoc idem de ceteris ſacerdotijs Cn. Domitius trib. pl. uir clariſſimus, tulit; quod populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui eſſet factus is a collegio cooptaretur. Videte, quid interſit inter Cn. Domitium trib. pl. hominem nobiliſſimum, & P. Rullum: qui tentauit, ut opinor, patientiam ueſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret. Domitius, quod per caerimonias, populi fieri non poterat, ratione aſſecutus eſt, ut id, quoad poſſet, quoad fas eſſet, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros eſſent aſſignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere uobis, atque e manibus extorquere conatus eſt. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat poteſtate, quadam ratione eripere conatur. Quaeret quiſpiam, in tanta iniuria, tantaq. impudentia quid ſpectarit. Non defuit conſilium: fides erga plebem Romanam, aequitas in uos, libertatemq. ueſtram uehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum nondum reprehendo. uideo feciſſe alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos renunciare, quibus regia poteſtas hac lege quaeritur. uniuerſo populo neque ipſe committit, neque illi horum conſiliorum auctores committi recte putant poſſe. ſortietur tribus idem Rullus, homo felix: educet, quas uolet, tribus quos nouem tribus, decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductae, hos omnium rerum, ut iam oſtendam, dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores beneficij eſſe uideantur, aliquid ſe nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero VI & XX tribubus, nihil erit, quod non putent poſſe ſuo iure denegare. Quos tandem igitur decemuiros creari uult? ſe primum. qui licet? leges enim ſunt ueteres, neque eae conſulares, ſi quid intereſſe hoc arbitramini, ſed tribuniciae, uobis maioribusq. ueſtris uehementer gratae, atque iucundae. Licinia eſt lex, atque altera Aebutia: quae non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac poteſtate, ſed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea poteſtas, curatio ue mandetur. etenim ſi populo conſulis, remoue te a ſuſpicione alicuius tui commodi: fac fidem, te nihil, niſi populi utilitatem, & fructum, quaerere: ſine ad alios poteſtatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix eſt liberi populi, uix ueſtrorum animorum, ac magnificentiae, quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi ſuffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs praefuit? Rullus. quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo cuſtode ſortitus? quis decemuiros, quos uoluit, renunciauit? idem Rullus. quem principem renunciauit? Rullum. uix mehercule ſeruis hoc eum ſuis, non uobis, omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimae leges igitur hac lege ſine ulla exceptione tollentur. idem legis ſibi ſua lege curationem petet: idem, maiore parte populi ſuffragijs ſpoliata, comitia habebit: quos uolet, atque in ijs ſe ipſum, renunciabit; & uidelicet collegas ſuos, adſcriptores legis agrariae, non repudiabit, a quibus ei locus primus inuidiae in praeſcriptione legis conceſſus eſt: ceteri fructus omnium rerum, qui in ſpe legis huius poſiti ſunt, communi cautione, atque aequa ſibi parte retinentur. At uidete hominis diligentiam; ſit aut Rullum cogitaſſe, aut ſi Rullo potuiſſe in mentem uenire arbitramini. Viderunt ij, qui haec machinabantur; ſi uobis ex omni populo deligendi poteſtas eßet data, quaecumque res eſſet, in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quaereretur; uos eam ſine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegiſſetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis terra, & mari praeponeretis, certe in decemuiris faciendis, ſiue fides haberetur, ſiue honos, & committi huic optime, et ornari hunc iuſtiſſime poſſe intelligebant. itaque excipitur hac lege non adoleſcentia, non legitimum aliquod impedimentum, non poteſtas, non magiſtratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus decemuir fieri poſſit. praeſentem eum profiteri iubet. quod nulla alia in lege umquam fuit, ne in ijs quidem magiſtratibus, quorum certus ordo eſt. timebat enim Pompeius, ne, ſi adeſſet, ferri non poſſet; aut ne ſi accepta lex eſſet, illum ſibi collegam adſcriberetis, cuſtodem ac uindicem cupiditatum. Hic quoniam uideo uos hominis dignitate, et contumelia legis eße commotos; renouabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem ueſtram hac lege funditus tolli. an uos aliter exiſtimabatis, cum ad omnia ueſtra pauci homines cupiditatis oculos adieciſſent, non eos in primis id acturos, ut ex omni cuſtodia ueſtrae libertatis, ex omni poteſtate, curatione patrocinio ueſtrorum commodorum Cn. Pompeius depelleretur? uiderunt, & uident, ſi per imprudentiam ueſtram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore, uti poſtea, cognitis inſidijs, cũ decemuiros crearetis, tũ uitijs omnibus, & ſceleribus legis Cn. Pompeij praeſidium opponendum putetis. et hoc paruum argumentũ uobis erit, a certis hominibus dominationem, poteſtatemq. omniũ rerum quaeri, cum uideatis eum, quem cuſtodem ueſtrae libertatis fore uideant, expertem fieri dignitatis?

EXPLA-

EXPLANATIO

VT *comitijs pontificis max.*} comitia uocabat Rullus, in quibus non tribus omnes, ſed tantum XVII. ſorte ductae, de pontifice max. ſuffragium ferrent. at Cicero infra negat eſſe comitia. Iam hoc, inquit, inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magiſtratus detur, cui nullis comitijs ante ſit datus. Creabantur pontifices max. a populo, non uniuerſo, ſed tantum a tribubus XVII. ex uetere inſtituto: reliqui ſacerdotes a collegijs. poſtea ipſi quoque lege Domitia a populo creari coepti ſunt. qua de re copioſe diſputauimus in libro noſtro de Legibus. PER *populum creari fas non erat,*} ſacrum a profanis. PROPTER *amplitudinem ſacerdotij,*} magnas enim res, & ad ciuitatem uniuerſam pertinentes, deferri ad populum, ut is iudicet, aequum eſt. POPVLO *ſupplicari.*} a populo peti. Temporis cauſſa uſus eſt uerbo populi maieſtatem indicante: quo magis Rullum in odium adduceret, qui, comitia e ſolis XVII. tribubus conſtituens, populum tribunus pl. contemnere uidetur. DE *ceteris ſacerdotijs*} de pontificibus minoribus, auguribus, quindecimuiris Sibyllinis, triumuiris epulonum. CN. *Domitius tribunus pl.*} Ahenobarbus, Q. Catuli minoris auunculus, qui tribunus pl. fuit, auctore Pediano, C. Mario II. C. Fimbria cos. is cum augur eſſe non potuiſſet, iratus, tamquam accepta iniuria, cooptandorum ſacerdotum poteſtatem, lege lata, a collegijs ad populum tranſtulit: ut ita crearentur a populo, ideſt a XVII. tribubus, quemadmodum pontifex max. creari ſolitus erat. Cicero pro C. Cornelio, Velleius lib. 2. Suetonius in Nerone. VIR *clariſſimus,*} accepta a patre, auo, maioribus nobilitate, ut ait Cicero pro Cornelio: uel clariſsimus, habita honorum ratione, quos poſtea geſsit: conſul enim, cenſorq. fuit. argumentum. Si uir clariſsimus hoc fecit, quia aliter facere non poterat, ut ſacerdotes a XVII. tribubus creari iuberet: tu tibi, Rulle, minime cum eo conferendus, licere idem putas in decemuiris creandis? PER *caerimonias,*} quod ſupra dixit, Per religionem ſacrorum. RATIONE} conſilio, & prudentia. QVOAD *poſſet,*} plus enim non poterat. QVOAD *fas eſſet,*} quantum religio concederet. QVOAD *liceret,*} per leges de religione latas. POPVLI *ad partes daret:*} partes populi ſunt tribus: ad partes igitur populi, ad tribus XVII. non ad uniuerſum populum. Suſpectus locus e nouitate ſermonis. quod ſi, Populo, legatur, minus offendar. NEMO *imminuit, nemo immutauit,*} imminuit ex aliqua parte, immutauit totum. ANTE *acciperent a populo beneficium,*} ante a populo crearentur, non, ut Rullus iubet, a partibus populi. ERIPERE *uobis,*} creati enim a XVII. tribubus decemuiri, non a populo, ſed a partibus populi beneficium accipient. NVLLO *modo*} excuſatur Domitius, qui, quod poteſtate non poterat, ut ſacerdotes a populo uniuerſo crearentur, ratione conſecutus eſt, ut creati uiderentur: accuſatur Rullus, qui, cum decemuiros ab uniuerſo populo creari liceret, creari potius a populi parte uoluerit. ille igitur poteſtatem ratione auxit: hic poteſtatem ratione peruertit. QVADAM} per contemptum, Quadam: non enim cum Domitij ratione conferenda. ea uero ratio eſt, ut XVII. tribus ſuffragium ferant; ne ſuam populo poteſtatem eripuiſſe uideatur, quam tamen eripit. IN *tanta iniuria,*} quia, quod populi proprium ſemper fuit, ut curatores agrorum uniuerſus crearet, id ille uobis eripere, atque e manibus extorquere conatur. TANTAQ. *impudentia*} quia facere audet, quod in eiuſmodi re nemo umquam. ILLI} de quibus or. I. Dabitis igitur Alexandriam clam petentibus ijs, quibus apertiſsime pugnantibus reſtitiſtis? HOMO *felix:*} quia ſortietur, quas uolet: quod felicitatis eſt. Fraus autem in ſortitione demonſtratur: ut infra: Quis tribus, quas uoluit, nullo cuſtode ſortitus? NOTIS *hominibus*} in malam partem, pro, corruptis. pro Coelio: Mulier non ſolum nobilis, uerum etiam nota. LICINIA *eſt lex, atque altera Aebutia:*} utraque, ut opinor, tribunicia: ne quid in ferenda lege praeter populi commodum ſpectaretur. Liciniae mentio fit in oratione pro Domo. GRATIAM *beneficii tui*} ut tibi gratia apud populum ex beneficio tuo comparetur. HOC} ut qui legem fert, pro ſua libidine ſanciat ea, quae ſupra infraq. dicuntur, contra Liciniam, & Aebutiam legem. OPTIMAE *leges*} Licinia, & Aebutia. SINE *ulla exceptione*} totae, nulla excepta parte. LOCVS *primus*} in ferenda lege. INVIDIAE} non, ut ipſe putauit, gratiae popularis. CETERI *fructus*} hoc unum Rulli proprium erit, ut ſit princeps legis, eiuſq. nomen legi praeſcribatur: ceteri legis fructus inter decemuiros communes. CAVTIONE} ita cautum eſt inter eos, ne ſua quiſquam fructuum parte fraudetur. VIDERVNT *ij,*} qui Pompeij gloriae inuidebant, Craſſus in primis, Craſſiq. amicus Caeſar. AD. CN. *Pompeium*} qui hoc tempore bellum in Aſia contra Mithridatem gerebat, regno quidem expulſam, amiſſo exercitu, adhuc tamen in ultimis terris aliquid molientem, ſeq. Maeotide palude, & itinerum anguſtijs, atque altitudine montiũ defendente. TERRA, *& mari*} piratico primum, lege Gabinia, deinde Mithridatico, Manilia. REVS *denique,*} non excipitur. nam ſubauditur, Non. PRAESENTEM *eum profiteri iubet.*} is autem adeſſe non poterat, longinquo bello impeditus: itaque excludebatur lege Rulli. QVOD *nulla alia in lege umquam fuit,*} ut praeſentes profiteri iuberentur. licebat enim abſentibus profiteri per amicos praeſentes: & eorum ita ratio habebatur, ſi ad comitia prius, quam haberentur, accurriſſent, & praeſentes magiſtratum a populo petiuiſſent. CERTVS *ordo.*} Annali lege praeſcriptus. TIMEBAT *enim, Pompeius, ne, ſi adeſſet, ferri non poſſet;*} horum uerborum hic eſt ordo. Timebat Rullus, ne, ſi Pompeius adeſſet, lex ferri non poſſet. Sed ut dicam quod ſentio, nonnihil offendor hac ſtructura, &, Pompeius, gloſſema fuiſſe puto. CONTVMELIA *legis*} contumelia, quam Pompeio lex imponit. QVOD *initio dixi, regnum comparari, libertatem ueſtram hac lege funditus toui*} initio dixit haec. A primo capite legis uſque ad extre-

mum repe-

mum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud ſuſceptum, nihil aliud actum, niſi uti decem reges aerarij, uectigulium, prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini conſtituerentur, legis agrariae ſimulatione, atque nomine. Sic confirmo, Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; oſtentari populo Romano agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod eſt indigniſsimum, per tribunum pl. quem maiores praeſidem libertatis, cuſtodemq. eſſe uoluerunt, reges in ciuitate conſtitui. CVPIDITATIS *oculos adieciſſent,*} ſic lib. 2. in Verrem. Videbant adiectum eſſe oculum hereditati. CVRATIONE,} agrorum. IMPRVDENTIAM} inſcientiam. lib. 2. de Inu. Imprudentia eſt, cum ſciſſe aliquid is, qui arguitur, negat. Imprudentiam autem in eo, quia non cognitam legem acceperitis. NEGLIGENTIAM *meam,*} in eo, quia uitia legis non patefecerim. A CERTIS *hominibus*} ijs, quos ſaepe nutu, ſignificationeq. appellat.

ORATIO

COGNOSCITE nunc, quae poteſtas decemuiris & quanta detur. Primum lege curiata decemuiros ornat. Iam hoc inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magiſtratus detur, cui nullis comitijs ante ſit datus. eam legem ab eo praetore, qui ſit primus factus, ferri iubet: at quo modo? ut ij decemuiratum habeant, quos plebs deſignauerit. oblitus eſt, nullos a plebe deſignari. & is orbem terrarum cōſtringit nouis legibus, qui, quid in ſecundo capite ſcriptum eſt, non meminit in tertio. Atque hic perſpicuum eſt, quid iuris a maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magiſtratibus bis uos ſententiam fere uoluerunt. nam centuriata lex cenſoribus ferebatur, cum curiata ceteris patricijs magiſtratibus: tum iterum de eiſdem iudicabatur; ut eſſet reprehendendi poteſtas, ſi populum beneficij ſui paeniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum auſpiciorum cauſſa remanſerunt. hic autem tribunus pl. quia uidebat poteſtatem neminem iniuſſu populi, aut plebis poſſe habere; curiatis ea comitijs, quae uos non ſinitis, confirmauit; tributa, quae ueſtra erant, ſuſtulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de ſingulis magiſtratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum poteſtatem reliquit. Sed uidete hominis religionem, & diligentiam. Vidit, & perſpexit, ſine curiata lege decemuiros habere poteſtatem non poſſe, quoniam per nouem tribus eſſent conſtituti. iubet ferri de his legem curiatam: praetori imperat. quam in ipſum abſurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus ſit praetor factus, eum legem curiatam ferre: ſin is ferre non poſſit, qui poſtremus ſit: ut aut luſiſſe in tantis rebus, aut profecto neſcio quid ſpectaſſe uideatur. uerum hoc, quod eſt aut ita peruerſum, ut ridiculum, aut ita malitioſum, ut obſcurum ſit, relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. Videt, ſine lege curiata nihil agi per decemuiros poſſe. quid poſtea, ſi ea lata non erit? attendite ingenium. tum ij decemuiri, inquit, eodem iure ſint, quo qui optima lege. ſi hoc fieri poteſt, ut in hac ciuitate, quae longe iure libertatis ceteris ciuitatibus antecellit, quiſquam nullis comitijs imperium, aut poteſtatem aſſequi poſſit: quid attinet tertio capite, legem curiatam ferre, iubere, quoniam quarto permittas, ut ſine lege curiata idem iuris habeant quod haberent, ſi optima lege a populo eſſent creati? Reges conſtituuntur, non decem uiri, Quirites: hiq. ab ijs initijs fundamentisq. naſcuntur, ut, non modo cum gerere coeperint, ſed etiam cum conſtituentur, omne ueſtrum ius, poteſtas, libertasq. tollatur. at uidete, quam diligenter retineat ius tribuniciae poteſtatis. conſulibus legem curiatam ferentibus a tribunis pl. ſaepe eſt interceſſum. neque tamen nos id querimur, eſſe hanc tribunorum pl. poteſtatem: tantummodo, ſi quis ea poteſtate temere eſt uſus, exiſtimamus. hic tribunus pl. legi curiatae, quam praetor ferat, adimit intercedendi poteſtatem. atque hoc cum in eo reprehēdendum eſt, quod per tribunum pl. tribunicia poteſtas minuitur: tum in eo deridendum, quod conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet; hic, qui uetat intercedere, poteſtatem, etiam ſi interceſſum ſit, tamen eandem conſtituit, quam ſi lata eſſet lex: ut non intelligam, quare aut hic uetet intercedere, aut quemquam interceſſurum putet, cum interceſſio ſtultitiam interceſſoris ſignificatura ſit, non rem impeditura.

EXPLANATIO

LEGE *curiata*} quae imperium, & rei militari neceſſaria dabat. infra: Conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet. ORNAT.} inſtruit ijs rebus, quas habere ſine curiata lege non licet. eae non multo poſt nominantur. MAGISTRATVS *detur,*} magiſtratum curiata lex non dabat, ſed ornabat. ergo, Detur, ideſt confirmetur, propter ea, quae magiſtratui curiata lex dabat. NVLLIS *comitijs*} comitia enim non ſunt XVII. tribus. AB. EO *praetore,*} & hoc nouum. curiatam enim legem conſules ferebant: ut infra: conſulibus legem curiatam ferentibus a tribunis pl. ſaepe eſt interceſſum. Et ad Lentulum: Legem curiatam conſuli ferri opus eſſe, neceſſe non eſſe. PRIMVS} qui plura, quā ceteri, ſuffragia tulerit. pro lege Manilia: Ter praetor primus centurijs cunctis renunciatus ſum. Et contra competitores: Neſcis me praetorem primum eſſe factum. NVLLOS *a plebe deſignari:*} non enim a plebe, ſed a parte plebis decemuiros deſignari iubet. IN *ſecundo capite*} in quo erat, ut decemuiri item, eodemq. modo crearentur, ut comitijs pontificis max. ij uero a tribubus XVII. creabantur. DE *omnibus magiſtratibus*} maioribus, & minoribus. maior autem conſul, & praetor: minores reliqui. BIS}

centuriatis,

centuriatis, & tributis comitijs: qui mos manſit. prius autem, quam tributa comitia Publilia lege inducerentur, curiata & centuriata magiſtratum dabant. CENTVRIATA *lex* } legem pro comitijs uſurpat. CVM *curiata ceteris patricijs magiſtratibus.* } difficilis admodum locus; qui praeſtanti uiros ingenio, doctrinaq. torſit. ego, cum ita de ceteris exiſtimem, ut eos mihi praeferam, audebo tamen meam ſententiam interponere: ne quas interpretandi partes ſuſcepi, eas neglexiſſe uidear labore deterritus. Binis comitijs de omnibus magiſtratibus a populo ſententiam ferri, maioribus placuerat. magiſtratus autem ita diſtinguuntur, ut alij patricij ſint, alij plebeij: patricij, quaeſtor, aedilis cur. praetor, conſul, cenſor: plebeij, tribunus pl. aedilis pl. alij. Sed bina comitia primum fuere de patricijs, magiſtratibus, plebeijs nondum creatis, centuriata, & curiata. excipio cenſores, qui licet inter patricios magiſtratus eſſent, unis tamen centuriatis creabantur. ideo dicit Cicero: Centuriata lex cenſoribus ferebatur. Vbi uero plebeij magiſtratus creati ſunt: in curiatorum comitiorum locum tributa ſucceſſere. nam curiatis nihil cum plebeijs magiſtratibus: inſtituta ſunt enim patriciorum cauſſa, multo ante originem plebeiorum. Dicet aliquis: Cur non eadem ratione centuriata ſublata ſunt, inſtituta a Seruio rege, cum nulli dum plebeij magiſtratus eſſent? Reſpondetur: Vt eſſent aliqua comitia auſpicato, quibus patricij magiſtratus crearentur. nam tributa auſpicata non erant. Quemadmodum igitur de patricijs magiſtratibus, cenſore tamen, ut diximus, excepto, centuriatis primum, deinde curiatis comitijs, ante quam plebeij crearentur, populus ſuffragium tulit: ſic, ubi plebeij creati ſunt, centuriatis, & tributis, curiatis auſpiciorum cauſſa remanentibus, idem populus ſuffragium tulit. Nunc, ut ad intelligentiam aditus lectori facilior ſit, ſingula uerba ponderemus. CENTVRIATA *lex cenſoribus ferebatur,* } centuriata comitia, ſine curiatis, cenſoribus creandis fiebant, cum curiatis uero, ceteris patricijs magiſtratibus. TVM *iterum* } eo tempore centuriatis, curiatiſq. comitijs, cum tributa nondum eſſent, nunc centuriatis, & tributis, cum ſublata curiata ſint, de omnibus plane magiſtratibus ſuffragium populus fert. PRIMA } ratione curiatorum non habita. TANTVM *auſpiciorum cauſſa* } non ut de magiſtratibus iudicet, ſed ut, quae auſpicato fuerant inſtituta, remanere uideantur. infra: Sint igitur decemuiri neque ueris comitijs, hoceſt populi ſuffragijs, neque illis ad ſpeciem, atque ad uſurpationem uetuſtatis per xxx. lictores adumbratis, conſtituti. HIC *autem tribunus pl.* } qui tueri ueſtra iura debet. POPVLI, *aut plebis* } populum uocat conſul, ideſt patricios ſimul & plebeios, plebem tribunus pl. quia patricios uocandi ius non habet: unde plebiſcitum, quod a tribuno pl. uocata plebs iuſsit. CVRIATIS *ea comitiis,* } uel, Ea, quae ſcripta ſunt in lege de ornandis decemuiris: uel, Eam, reponendum: quod alijs placet: ut ad poteſtatem referatur. NON *Sinitis,* } pro, Sinitis, alij legunt, Initis, alij, Sciſcitis. ego nihil muto: ut ſit, Non Sinitis, pro, non permittitis, non relinquitis, habere non uultis: cum tributa, eorum loco, repoſita ſint. RELIGIONEM, } cui religio fuit, decemuiris poteſtatem dare ſine lege curiata; cum eidem religio non fuerit, multa ſancire in ſua lege, quae nec aequa, nec utilia populo ſint. DILIGENTIAM. } in decemuiris curiata lege ornandis. iubet enim legem ferri: iubet, a praetore: iubet ab eo praetore, qui primus ſit factus: iubet, ſi is ferre non poſsit, ab eo ferri, qui poſtremus ſit. VIDIT, *& perſpexit, ſine curiata lege decemuiros habere poteſtatem non poſſe.* } hoc ad religionem pertinet. nam infra, Ad religionem, inquit, hominis reuertamur. Videt ſine lege curiata nihil agi per decemuiros poſſe. LVSISSE } qui a primo praetore ad poſtremum, medijs omiſsis, ius ferendae curiatae legis transferat. Sequitur: Ita peruerſum, ut ridiculum. NESCIO *quid* } fraudem aliquam. ſequitur enim, Aut ita malitioſum, ut obſcurum. PERVERSVM, } in ordine: cum latio legis non a primo praetore ad ſecundum, ſed ad ultimum transferatur. MALITIOSVM, } cupit enim decipere, ſed ita, ne quis fraudem intelligat. SI. EA *lata non erit?* } intercedente aliquo tribuno pl. uel obnunciante aliquo magiſtratu. EODEM *iure* } ampliſsimo ſcilicet. id enim haec addita uerba, Quo qui optima lege, ſignificabant, ut ait Feſtus. QVO *qui optima lege.* } creantur a populo. ſic locutus Phil. 5. SI. HOC *fieri poteſt,* } quod fieri nullo pacto poteſt: ſed ſi poteſt, ut Rullus putat: quid attinet, tertio capite, legem curiatam ferre, iubere? Fieri autem, magis placet, quam Ferri: quod antea legebatur. notat enim Rulli uel impudentiam, uel ignorantiam, qui iubeat id, quod fieri non poteſt. EXISTIMAMVS. } de tribuno pl. impediente iudicamus. POTESTATEM *tamen eandem conſtituit,* } uult enim, ſi curiata lex ferri non poſsit, eodem tamen iure decemuiros eſſe, quo qui optima lege.

ORATIO

SINT igitur decemuiri neque ueris comitijs, hoc eſt populi ſuffragijs, neque illis ad ſpeciem, atque ad uſurpationem uetuſtatis per XXX lictores auſpiciorum cauſſa adumbratis, conſtituti. Videte nunc, eos, qui a uobis nihil poteſtatis acceperint, quanto maioribus ornamentis afficiat, quam omnes nos affecti ſumus, quibus uos ampliſſimas poteſtates dediſtis. Iubet, auſpicij coloniarum deducendarum cauſſa, decemuiros habere pullarios. eodem iure, inquit, quo habuerunt treſuiri lege Sempronia. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniae? nec te ea lex ipſa commonet, treſuiros illos XXXV tribuum ſuffragio eſſe creatos? & cum tu a Ti. Gracchi aequitate, ac pudore longiſſime remotus ſis: id, quod diſſimillima ratione factum ſit, eodẽ iure putas eſſe oportere? Dat praeterea poteſtatem, uerbo praetoriam, re uera regiam: definit in quinquennium, facit ſempiternam: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo poſſit. Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, praeconibus, architectis, praeterea multis tabernaculis, centurijs, ſupellectili: ſumptum haurit ex aerario: ſuppeditat a ſocijs: ianitores ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos, ſtipatores corporis conſtituit eoſdem miniſtros, & ſatellites poteſtatis.

EXPLA-

EXPLANATIO

POPVLI} uniuerſi. nam uera comitia non ſunt, cum ſolae XVII tribus ſuffragium ferunt. PER XXX *lictores*.} ut triginta ueteres curiae referantur; ne ſublatae penitus, quae auſpicato inſtituta fuerant, curiata comitia uiderentur. IVBET *nunc*,} caput legis quartum. AVSPICII *deducendarum coloniarum cauſſa*,} ut auſpicato coloniae deducantur. PVLLARIOS} qui ex pullis gallinaceis auſpicia captarent, rei, quae ageretur, confirmandae gratia. TRESVIRI} qui agros a diuitibus ſupra legitimum numerum, ideſt, ſupra quingenta iugera, contra legem Liciniam poſſeſſos, pauperibus diuiderent. ij fuere, lator ipſae legis Ti. Sempronius Gracchus, Ap. Claudius, eius ſocer, & Caius, Tiberij frater. Plutarchus. CENTVRIIS,} ſi ſic legatur: plane quid hoc ſit, ego non aſſequor: licet mulum centuriatum a Vopiſco in Aureliano uideam nominari. Canterijs, fortaſſe rectius. ſed uidentur ſtatim poſt, Mulis, nominari debuiſſe, non inter tabernacula & ſuperlectilem interponi. SVMPTVM *haurit ex aerario*:} quod ſatis eſſe debuit: & tamen ſuppeditat a ſocijs. IANITORES *ex equeſtri loco ducentos*} omnibus decemuiris. nam ſi ſingulis, dixiſſet, ducenos.

ORATIO

FORMAM adhuc habetis, Quirites, & ſpeciem ipſam tyrannorum: inſignia uidetis poteſtatis, nondum ipſam poteſtatem. dixerit enim fortaſſe quiſpiam: quid me iſta laedunt, ſcriba, lictor, praeco, pullarius? Omnia ſunt haec huiuſmodi, Quirites, ut, ea qui habeat ſine ueſtris ſuffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furioſus eſſe uideatur. perſpicite, quanta poteſtas permittatur: non priuatorum inſaniam, ſed intolerantiam regum eſſe dicetis: Primum permittitur infinita poteſtas innumerabilis pecuniae conficiendae de ueſtris uectigalibus, non fruendis, ſed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiumq. omnium datur cognitio ſine conſilio, poena ſine prouocatione, animaduerſio ſine auxilio. iudicare per quinquennium uel de conſulibus, uel de ipſis tribunis pl. poterunt: de illis interea nemo iudicabit. magiſtratus his gerere licebit, cauſſam dicere non licebit: emere agros a quibus uolent, uel quos uolent, quam uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam ſuis colonijs ut complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum uel dandorum ſumma poteſtas datur: cum uelint, Romae eſſe; cum commodum ſit: quacumque uelint, ſummo cum imperio, iudicioq. omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea diſſoluant iudicia publica: de conſilijs abducant, quos uelint: ſinguli de maximis rebus iudicent: quaeſtori permittant: finitorem mittant: ratum ſit, quod finitorem uni illi, a quo miſſus erit, renunciauerit. Verbum mihi deeſt, Quirites, cum ego hanc poteſtatem regiam appello: ſed profecto maior eſt quaedam. nullum enim regnum fuit umquam, quod non ſi minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum eſt, quo & regna omnia, & ueſtrum imperium, quod latiſſime patet, & ea, quae partim libera a uobis, partim etiam ignorata uobis ſunt, permiſſu legis continentur. Datur igitur eis primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S. C. facta ſunt M. Tullio, Cn. Cornelio cos. Cur hoc tam eſt obſcurum, atque caecum? quid? iſta omnia, de quibus ſenatus cenſuit, nominatim in lege perſcribi non ne potuerunt? duae ſunt huius obſcuritatis cauſſae, Quirites, una pudoris; ſi quis pudor eſſe poteſt in tam inſigni impudentia; altera ſceleris. nam neque ea, quae ſenatus nominatim uendenda cenſuit, audet appellare. ſunt enim loca publica urbis, ſunt ſacella, quae poſt reſtitutam tribuniciam poteſtatem nemo attigit, quae maiores in urbe paſſim periculi perfugia eſſe uoluerunt. haec lege tribunicia decemuiri uendent. accedet eo mons Gaurus: accedent ſalicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Herculanea, multarum deliciarum, & magnae pecuniae, permulta alia, quae ſenatus propter anguſtias aerarij uendenda cenſuit, conſules propter inuidiam non uendiderunt. Verum haec fortaſſe propter pudorem in lege reticentur: ſed illud magis eſt credendum, & pertimeſcendum, quod audaciae decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq. S.C. quae facta numquam ſunt, cum ex eo numero, qui per eos annos conſules fuerunt, multi mortui ſint, magna poteſtas permittitur. niſi forte nihil eſt aequum uos de eorum audacia ſuſpicari, quorum cupiditati nimium anguſtus orbis terrarum eſſe uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: ſed attendite animos ad ea, quae conſequuntur: hunc quaſi gradum quendam, atque aditum ad cetera factum intelligetis. QVI. AGRI. QVAE. LOCA. QVAE AEDIFICIA. *Quid eſt praeterea? multa, in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, ueſte, ſupellectili, ceteris rebus. quid dicam? inuidioſum putaſſet hoc fore, ſi omnia nominaſſet? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid praeteriret: adſcripſit,* ALIVD VE. QVID. *Qua breuitate rem nullam eſſe exceptam uidetis. quidquid ergo ſit extra Italiam, quod publicum populi R. factum ſit L. Sulla, Q. Pompeio cos. aut poſtea, id decemuiros iubet uendere. Hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, prouincias, regna decemuirum ditioni, iudicio, poteſtatiq. permiſſa, & condonata eſſe dico. primum hoc. quaero enim, qui tandem locus uſquam ſit, quem non poſſint decemuiri dicere publicum populi R. eſſe factum? nam, cum idem poſſit iudicare, qui dixerit: quid eſt, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralles, Epheſum, Miletum, Cyzicum, totam denique Aſiam, quae poſt L. Sullam, Q. Pompeium conſules recuperata ſit, populi R. factam eſſe dicere. utrum, oratio ad eius rei diſceptationem deerit; an, cum idem & diſſeret, & iudicabit, impelli non poterit, ut falſum iudicet? an, ſi condemnare Aſiam uolet, terrorem*

damnationis, & minas non, quanti uolet, aeſtimabit? Quid (quod diſputari contra nullo pacto poteſt: quoniam ſtatutũ a uobis eſt, & iudicatum: quam hereditatem iam creuimus) regnum Bithyniae, quod certe publicum eſt populi R. factum? num quid cauſſae eſt, quin omnes agros, urbes, ſtatiua, portus, totam denique Bithyniam decemuiri uendituri ſint? Quid Mitylenae, quae certe ueſtrae, Quirites, belli lege, ac uictoriae iure factae ſunt, urbs & natura, & ſitu, & deſcriptione aedificiorum & pulchritudine in primis nobilis; agri iucundi, & fertiles? nempe eodem capite incluſi continentur. Quid Alexandria, cunctaq. Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita eſt? ut furtim tota decemuiris traditur? quis enim ueſtrum hoc ignorat? dici, illud regnum teſtamento regis Alexandrini populi R. eſſe factum. hic ego conſul populi R. non modo nihil iudico, ſed ne quid ſentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad ſtatuendum, ſed etiam ad dicendum uidetur eße. uideo, qui teſtamentum factum eſſe confirmet: auctoritatem ſenatus exſtare hereditatis aditae ſentio, tum, quando Alexandro mortuo, legatos Tyrum miſimus, qui ab illo pecuniam depoſitam noſtris recuperarent. haec L. Philippum ſaepe in ſenatu confirmaſſe, memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio eſſe, inter omnes fere uideo conuenire. Dicitur contra: nullum eſſe teſtamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca noſtros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. Hac tanta de re P. Rullos cum ceteris decemuiris, collegis ſuis, iudicabit? et uerum iudicabit? nam utrumque ita magnum eſt, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum ſit. Volet eſſe popularis, populo R. adiudicabit. Ergo idem ex ſua lege uendet Alexandriam, uendet Aegyptum, urbis copioſiſſimae, pulcherrimorumq. agrorum iudex, arbiter, dominus, rex denique opulentiſſimi regni reperietur. Non ſumet ſibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis eſſe, a populo R. abiudicabit. Primum populi R. hereditatem decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hereditatibus centumuiros iudicare? deinde quis aget cauſſam populi R.? ubi res iſta agetur? qui ſunt iſti decemuiri, quos perſpiciamus regnum Alexandriae Ptolemaeo gratis adiudicaturos? Quod ſi Alexandria petebatur; cur non eoſdem curſus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato cos. concurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item, ut cum directo & palam regionem illam petierunt? an quietis iјs, qui per curſum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc taetris tenebris, & caligine ſe Alexandriam peruenturos arbitrati ſunt? * atque illud circumſpicite ueſtris mentibus, unaque. * Legatos noſtros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarum cauſſa legationes liberas obeunt, tamen exterae nationes ferre uix poſſunt: graue eſt enim nomen imperij, atque id etiam in leui perſona pertimeſcitur: propterea quod ueſtro, non ſuo, nomine, cum hinc egreſſi ſunt, abutuntur. quid cenſetis, cum iſti decemuiri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miſeras nationes futuras? Eſt in imperio terror: patientur. eſt in aduentu ſumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recuſabunt. illud uero quantum eſt, Quirites, cum is decemuir, qui aliquam in urbem aut exſpectatus, ut hoſpes, aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipſum locum, quo uenerit, illam ipſam ſedem hoſpitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. eſſe dicet? at quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quaeſtus, ſi negarit? Atque iјdem, qui haec appetunt, queri nonnumquam ſolent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria eſſe permiſſa. Simile uero eſt, multa committi, an condonari omnia: uel labori, & negotio praeponi, an praedae, & quaeſtui: mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimendos. denique, ſi quis eſt honos ſingularis, nihil ne intereſt, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is, imprudente populo R. per legis fraudem ſurripiatur? Intellexiſtis, quot res, & quantas decemuiri legis permiſſu uendituri ſint. non eſt ſatis. cum ſeſe ſociorum, cum exterarum nationum, cum regum ſanguine implerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigalibus ueſtris, irrumpant in aerariũ. ſequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, ſi forte deſit pecunia, quae tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, ut deeſſe non debeat; ſed plane, quaſi ea res nobis ſaluti futura ſit, ita cogit, atque imperat, ut decemuiri ueſtra uectigalia uendant nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis ſcripto populi R. auctionem. quam mehercule ego praeconi huic ipſi luctuoſam, & acerbam recitationem futuram puto. AVCTIO. Vt in ſuis rebus, ita in rep. luxurioſus nepos, qui prius ſiluas uendat quam uineas. Italiam percenſuiſti: perge in Siciliam. nihil eſt in hac prouincia, quod aut in opidis, aut in agris maiores noſtri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores uobis in ſociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, & monumentum belli reliquerunt, id uos, ab illis acceptum hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mentes ueſtras, Quirites, commouere uideor, dum patefacio uobis, quas iſti penitus abſtruſas inſidias ſe poſuiſſe arbitrantur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi, quaeſo, ignoſcite, ſi appello talem uirum ſaepius. uos mihi praetori biennio ante, Quirites, hoc eodem in loco perſonam hanc impoſuiſtis, ut, quibuſcumque rebus poſſem, illius abſentis dignitatem uobiſcum una tuerer. feci adhuc quae potui, neque familiaritate illius adductus, nec ſpe honoris, atque ampliſſimae dignitatis; quam ego, etſi libente illo, tamen abſente, per uos conſecutus ſum. quamobrem, cum intelligam hanc totam fere legem ad illius opes euertendas tamquam machinam comparari; et reſiſtam conſilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuerſi non ſolum uidere, uerum etiam tenere poſſitis. Iubet uenire, quae Attalenſium, quae Phaſelitum, quae Olympenorum fuerint, agrumq. Agerenſem, & Orindicum, et Geduſanum. haec P. Seruilij imperio, & uictoria, clariſſimi uiri, ueſtra facta ſunt. adiungit agros Bithyniae regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherrhoneſo: in Macedonia, qui regis Philippi, ſiue Perſae fuerunt: qui item a cenſoribus locati ſunt, & certiſſimum uectigal. adſcribit idem auctioni Corinthios agros opimos, & fertiles, & Cyrenenſes, qui Apionis fuerunt: & agros in Hiſpania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipſam ueterem Carthaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non propter religionem ſedium illarum, ac uetuſtatis de conſilij ſententia conſecrauit, ſed ut ipſe locus eorum. qui cum hac urbe de imperio certarunt, ueſtigia calamitatis oſtenderet. ſed non fuit tam

diligens,

diligens, quam eſt Rullus: aut fortaſſe emptorem ei loco reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute ſummorum imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemuiri uendant. ita ne uero? non legibus datis, nõ auditis uerbis imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates, amiſſo exercitu, regno expulſus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Maeotide, & illis paludibus, & itinerum anguſtijs, atque altitudine montium defendatur: cum imperator in bello uerſetur; in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum ſit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & poteſtas more maiorum debet eſſe, decemuiri uendent? &, credo, P. Rullus (is enim ſic ſe gerit, ut ſibi iam decemuir deſignatus eſſe uideatur) ad eam auctionem potiſſimum proficiſcetur. is uidelicet, antequam ueniat in Pontum, litteras ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab iſtis compoſitum eſſe arbitror. P. SERVILIVS. RVLLVS. TRIBVNVS. PL. DECEMVIR. S. D. CN. POMPEIO. CN. F. *Non credo adſcripturum eſſe, Magno: non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, conceſſurus uerbo.* TE. VOLO. CVRARE. VT. MIHI. SINOPE. PRAESTO. SIS. AVXILIVMQ. ADDVCAS. DVM EOS. AGROS. QVOS. TV. TVO. LABORE. CEPISTI. EGO. MEA. LEGE. VENDAM. *An Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto, inter ueſtra, atque hoſtium caſtra, haſta poſita, cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. neque in hoc ſolum ineſt contumelia, quae uehementer & inſignis eſt, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum adminiſtrante, non modo uenierit, uerum etiam locata ſit. plus ſpectant homines certe, quam contumeliam: ſperant, ſi conceſſum ſit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita poteſtate, cum innumerabili pecunia non ſolum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipſius exercitum peruenire, aliquid illi inſidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi poſſe: putant, ſi quam ſpem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum rerum omnium poteſtatem ad decemuiros eſſe tranſlatam. Patior non moleſte, tam ſtultos eſſe, qui haec ſperent; tam impudentes, qui conentur: illud queror, tam me ab ijs eſſe contemptum, ut haec portenta me conſule potiſſimum cogitarent. Atque in omnibus his agris, aedificijsq. uendendis permittitur decemuiris, ut uendant quibuſcumque in locis uideatur. o perturbatam rationem: o libidinem refrenandam: o conſilia diſſoluta, atque perdita. uectigalia locare nuſquam licet, niſi in hac urbe, hoc ex loco, hac ueſtrum frequentia: uenire ueſtras res proprias, & in perpetuum a uobis alienari, in Paphlagoniae tenebris, atque in Cappadociae ſolitudine licebit? L. Sulla cum bona indemnatorum ciuium funeſta illa auctione ſua uenderet, & ſe praedam ſuam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit; nec, quorum oculos offendebat, eorum ipſorum conſpectum fugere auſus eſt. decemuiri ueſtra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, ſed ne praecone quidem publico teſte uendent?*

EXPLANATIO

FVRIOSVS} nemo enim inſignia illa poteſtatis, niſi per inſaniam, ſine populi ſuffragijs aſſumeret. PRIMVM *permittitur infinita poteſtas,*} caput legis quinctum. SINE *conſilio,*} nemine adhibito, qui ſimul iudicaret. SINE *prouocatione,*} erat enim a quocumque magiſtratu ad populum prouocatio. SINE *auxilio,*} affectis iniuria tribuni pl. auxilio erant. LIBEROS *populos,*} qui nihil populo Romano penderent. REGNORVM *uel dandorum,*} regnorum etiam dandorum, quibus uellent. quo quid maius? Aegyptum in primis, propter Alexandri regis teſtamentum, ſed alia quoque regna ſignificat: de quibus infra: Regna omnia permiſſa legis continentur. CVM *commodum ſit,*} cum libeat: ut or. I. Hic permittit ſua lege decemuiris, ut in quibus commodum ſit tenebris, aut in qua uelint ſolitudine bona populi Romani poſsint diuendere. QVAESTORI *permittant:*} de agris uendendis. unde quaeſtorios appellant agros Higinus, & Flaccus, qui bello capti, per quaeſtorem uenduntur. FINITOREM} qui fines agris conſtituat. infra: Cum faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute. Et aliquanto poſt: Haſta poſita, cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. VNI *illi,*} non quaeſtori, ſed decemuiro. nam, Mittant, ad decemuiros refertur. LIBERA *a uobis,*} quae nihil publice pendunt. IGNORATA} extra ueſtrum imperium. nam de imperio iam dixit. DATVR *igitur eis,*} uerbum, Igitur, hoc ad idem legis caput, quod eſt de poteſtate decemuirum, pertinere, ſatis oſtendit. M. TVLLIO *Cn. Cornelio cos.*} dictatore Sulla. CAECVM?} patiendi ſignificatione, pro, quod non uidetur. non enim, ea quae eſſent, in lege Rullus appellauerat. Eodem ſenſu dixit pro Milone, Caeca nox: Virgilius lib. VI. Carcere caeco: Lucretius lib. III. cauſſae caecae. RESTITVTAM} ſuſtulit Sulla uictor, odio, in plebem incenſus, quia pro Mario ſteterat: reſtituere Pompeius & Craſſus conſules. NEMO *attigit:*} metu tribunorum pl. PERICVLI *perfugia,*} ut, eo qui confugeret in periculo, ſaluus eſſet. LEGE *tribunicia,*} cum antea propter ipſos tribunos pl. nemo attigerit. MONS *Gaurus:*} Campaniae, ubi uina naſcebantur optima. MINTVRNAS:} opidum Campaniae. HERCVLANEA} ab opido item Campaniae Herculaneo. MVLTARVM *deliciarum,*} propter amoenitatem: & ideo uendibilis. COMMODVM *erit,*} libebit. DISCEPTATIONEM} iudicium nam ſequitur: Cum idem & diſſeret, & iudicabit. Nota uerbi ſignificatio. QVAM *hereditatem*} Bithyniam populo Romano Nicomedes rex teſtamento reliquerat. CREVIMVS,} adiuimus: ut alibi. STATIVA,} munita loca. MITYLENAE} opidum in Lesbo inſula. BELLI *lege,*} nam

ſecutae partes Mithridatis, ad extremum, paullo ante obitum Sullae, captae, dirutaeq. ſunt: ut in Epitome lib. LXXXIX. quamquam, ſi dirutae ſunt, quaeri poteſt, cur Cicero dicat: Vrbs & deſcriptione aedificiorum, & pulchritudine in primis nobilis. Fortaſſe, quia bello dirutae, in pace reſtitutae. Vel, quod potius arbitror, ut Rulli lex improbetur, & decemuirum poteſtas in odium adducatur, oratoriae ſupra ueritatem laudantur. VT *occulte latet?*} or. I. Quae res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. REGIS *Alexandri,*} de quo or. I. AVCTORITATEM *ſenatus,*} quae differt a S. C. nec eam habet uim. nam cum plerique ſenatores aliquid decernerent, nec tamen, tribuno pl. aliquo intercedente, S. C. fieri poſſet; referebatur in publicas tabulas, quod ſenatus eo die decreuiſſet: quae ſenatus auctoritas uocabatur. ALEXANDRO *mortuo,*} poſt Sullam & Pompeium conſules. ideo Rulli lege regnum Aegypti in decemuirum poteſtatem ueniet. TYRVM} urbem Phoeniciae: de qua Plinius lib. V. cap. 19. Tyrus, quondam inſula, praealto mari DCC paſsibus diuiſa, nunc uero Alexandri oppugnantis operibus continens. NOSTRIS} Romanis. L. PHILIPPVM} cum ſubiungat: Memoria teneo: patrem eius, qui cum Marcellino poſt aliquot annos conſul fuit, omnino ſignificat. EVM} Ptolemaeum Auletem. or. I. NEQVE *animo regio eſſe,*} delicijs enim deditum fuiſſe, tibijſq. mire delectatum, unde Auletis cognomen, Strabo docet. VERVM *iudicabit?*} recte, & iuſte iudicabit? pro Murena: Negat uerum eſſe, allici beneuolentiam cibo. Pro Domo: Quid ad te, qui negas eſſe uerum, quemquam ulli rei publicae extra ordinem praefici? OMNIVM *regnorum,*} cum iam ab Attalo Aſiam, ab Apione Libyam, a Nicomede Bithyniam, heres teſtamento factus, accepiſſet: alia praeterea regna, capta bello, teneret. VTRVMQVE} ut iudicet, & ueram iudicet. NEQVE *concedendum, neque ferendum,*} neque iudicandi poteſtas concedenda: neque, quod iudicabit, ferendum. EX *ſua lege uendet Alexandriam,*} nam ſi regnum illud adiudicabit populo Romano, ſine dubio uendet, ea ratione, quod poſt Sullam & Pompeium conſules publicum factum ſit. EOSDEM *curſus hoc tempore,*} idem or. I. DIRECTO,} non oblique, ſed recto curſu. Antea, Decreto: nos, Directo. AN *quietis ijs,* placet uel, An, Quirites, ij, uel, An quietis nobis. TAETRIS *tenebris,*} occulta legis fraude. VNAQ.} perſpicue mendoſum, uſitatum, & apertum eſſet, Animiſq. LEGATOS *noſtros,*} idem or. I. FINITORVM} qui terminos agris imponent. IN *imperio,*} quod agrorum curatores habere non ſolent. SVMPTVS:} quem ſuppeditari a ſocijs, leges uetant. ad Atticum: Nullus fit ſumptus in nos, neque in legatos, neque in quaeſtores, neq. in quemquam. QVANTA *calamitas populi,*} eius ciuitatis, in quam uenerint. DIXERIT?} decemuir. IPSI} decemuiro. QVAESTVS} magnam enim pecuniam ab eo populo accipiet. OMNES *terras,*} ut bellum Mithridaticum. OMNIA *maria,*} ut bellum piraticum. ESSE *permiſſa.*} extra ordinem. MVLTA *committi;*} ut Pompeio. CONDONARI:} ut decemuiris. grauius enim eſt, condonari, quam permitti; omnia, quam multa; decemuiris, quam Pompeio. VEL *labori,*} etiam ſi, Vel, in ſequenti membro, non iteretur, hic tamen abundare non arbitror. IMPRVDENTE} inſciente, nam fraude legis decipitur. INCIDANT *neruos populi Romani,*} nerui ſunt populi Romani, uectigalia, & aerarium. VESTRA *uectigalia,*} uectigales agros: de quibus or. I. Iubet eoſdem decemuiros omnibus agris pergrande uectigal imponere: ut ijſdem poſsint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. POPVLI *Romani auctionem,*} acerbius, quam ſi dixiſſet, bonorum publicorum auctionem: ut in extrema oratione, Ipſum Cn. Pompeium proſcribere: ideſt, ea, quae armis a Pompeio parta ſunt. SILVAS} ſiluam ſcantiam uendi primum iubebat. quam cum praeco in auctione recitanda nominaſſet, haec Cicero ſubiecit: Vt in ſuis rebus, ita in rep. luxurioſus nepos. QVAM *uineas.*} cum uineae prius uendi ſoleant, ut minoris pretij. ſed ille, perdendi bonorum publicorum cupidus, item ut ſua per luxuriam diſsipauit, initium uendendi non ab aliqua publica uinea, ſed a Silua Scantia ſumpſit. PERCENSVISTI:} ex uectigalibus Italicis nullum eſſe praetermiſſum a Rullo dicit, quod uendi nollet. Cenſorio uerbo uſus eſt: quia, quemadmodum cenſores in quinquennium uectigalia locabant, ſic Rullus in perpetuum ea uendebat. PERGE *in Siciliam,*} recitaſti Italica uectigalia: ſicula nunc recita. NIHIL *eſt in hac prouincia,*} cum praeco legiſſet eam partem, quae ad Siciliam pertinebat; ſubiecit haec Cicero. PROPRIVM} populi Romani. NOBIS} malim, Vobis: quo magis populum commoueat: cum ſequatur, Maiores uobis. RECENTI *uictoria,*} cum inferat, Maiores: uis puto de uictoria M' Aquilij accipi poſſe. is enim patrum aetate, non maiorum, puero Cicerone, ſeruos in Sicilia deuicerat. Sin, Recenti uictoria, ad ipſos maiores, ideſt ad Rupilij, Laeuini, Marcelli uictorias, referatur: interpretabimur, Recenti, ſtatim poſt uictoriam. VINCVLVM *pacis,*} ut, agri parte a nobis poſſeſſa, defectionem ſocij non facile cogitent. itaque pacis uinculum poſſeſsio agrorum illorum eſt. MONVMENTVM *belli,*} ut extet belli, quo ſocij a nobis uicti ſunt, memoria. PERSONAM *hanc impoſuiſtis,*} cum legem Maniliam, de Mithridatici belli cura abſenti Pompeio mandanda, ſuffragijs ueſtris, me praetore ſuadente, comprobaſtis. ILLIVS *abſentis,*} ſic enim nunc abeſt, ut cum Maniliam legem ſuaſi. tunc enim piratici belli reliquias perſequebatur. P. SERVILII} qui de Cilicia triumphauit, captis Coryco, Olympo, Phaſylide. Aſconius. REGIOS,} poſſeſſos antea a Nicomede rege. ATTALICOS} qui Attali regis fuerant. REGIS *Philippi, ſiue Perſae,*} Philippum T. Flaminus, Perſam L. Paullus deuicit. CORINTHIOS} ex L. Mummij uictoria. APIONIS} Ptolemaei, Cyrenarum regis, qui heredem reliquit populum Romanum. Epitome lib. LXX. Tacitus lib. XIV. Marcellinus lib. XXII. & Obſequens. NON *legibus datis,*} uictis enim leges de ſenatus ſententia a decem legatis dabantur. IMPERATORIS,} Cn. Pompeij, bellum adhuc gerentis. POTISSIMVM} ut ab ipſo praecipue, qui legem tulerit, expetitam.

TE

TE *uolo curare*, } inuidioſa uerba. ſunt enim Rulli Pompeio Magno imperatori, optime de rep. merito, imperantis. AN *Pompeium non adhibebit?* } hoc illud eſt, quod ſupra dixit, Non auditis uerbis imperatoris. MANVBIAS } agros armis partos. HOC *ex loco*, } ex Roſtris. INDEMNATORVM } Marianarum partium. damnatis autem adimere bona licebat. ARBITRIS, } iudicibus: ut alibi.

ORATIO

SEQVITVR, Omnes agros extra Italiam, infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sulla, & Pompeio cos. cognitio decemuirum, priuatus ſit, an publicus: ſicq. agro pergrande uectigal imponitur. Hoc quantum iudicium, quam intolerandum, quam regium ſit, quem praeterit? poſſe, quibuſcumque locis uelint, nulla diſceptatione, nullo conſilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excepi, & propter hominum neceſſitudinem, & propter aequitatem. Quirites, ſaepe uehementer gaudeo: ſed quae haec impudentia? qui agrum Recentoricum poſſident, uetuſtate poſſeſſionis ſe, non iure, miſericordia ſenatus, non agri condicione, defendunt. nam illum argum publicum eſſe fatentur; ſed, moueri poſſeſſionibus, amiciſſimis ſedibus, ac dijs penatibus, negant oportere. at ſi eſt priuatus ager Recentoricus; quid eum excipis? ſin autem publicus; quae eſt iſta aequitas, ceteros, etiam ſi priuati ſint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, quem qui poſſident, publicum eſſe fateantur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt: ceteri agri omnes, qui ubique ſunt, ſine ullo delectu, ſine populi R. notione, ſine iudicio ſenatus decemuiris addicentur. Atque etiam eſt alia ſuperiore capite, quo omnia ueneunt, quaeſtuoſa exceptio: quae tegit eos agros, de quibus foedere cautum eſt. audiuit, hanc rem non a me, ſed ab alijs agitari ſaepe in ſenatu, nonnumquam ex hoc loco, poſſidere agros in ora maritima regem Hiempſalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; & tamen poſtea per C. Cottam conſulem cautum eſſe foedere. hoc quia uos foedus non iuſſeritis, ueretur Hiempſal ut ſatis firmum ſit, & ratum. Quid, cuiuſmodi eſt illud? tollitur ueſtrum iudicium: foedus totum excipitur, comprobatur. quod minuit auctionem decemuiralem, laudo: quod regi amico cauet, non reprehendo: quod non gratis fit, indico. uolitat enim ante oculos iſtorum Iuba, regis filius, adoleſcens non minus bene nummatus, quam bene capillatus.

EXPLANATIO

SEQVITVR, } caput Sextum. OMNES *agros extra Italiam*, } non recitat omnia legis uerba: quae fortaſſe haec erant: Omnes agros publicos extra Italiam uectigales faciunt, pergrandi impoſito uectigali: publici autem qui ſint, quiue priuati, ijdem cognoſcunto. qua de re ſic or. I. Iubet eoſdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere: ut ijdem poſsint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. Quibus uerbis imponendi primum uectigalis, deinde cognoſcendi poteſtas declaratur. IMPONITVR. } quia lex imponi iubet. Quo modo autem imponitur? ſi publicus ager iudicabitur. iudicium autem & cognitio decemuirum e quaeſtu pendebit: ſiue priuatum agrum publicabunt, pergrandi impoſito uectigale: ſiue publicum, ideſt eum, qui aliquid publice pendit, pecunia a priuatis accepta, liberabunt. or. I. Quo in iudicio, perſpici non poteſt, utrum ſeueritas acerbior, an benignitas quaeſtuoſior ſit futura, cognitione omiſſa. INFINITO *ex tempore*, } Ciceronis, non Rulli uerba. NVLLA *diſceptatione*, } nulla deliberatione, cognitione omiſſa. or. I. Laceſſo uos, in concionem uoco: populo Romano diſceptatore uti uolo. NVLLO *conſilio*, } nullis iudicibus. PRIVATA *publicare, publica liberare?* } or. I. Iubet eoſdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere; ut ijdem poſsint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. EXCIPITVR } ne uectigal imponatur. or. I. PROPTER *hominum neceſſitudinem*, } conſtitutam in quaeſtura Sicilienſi: quam ita geſsit, ut Siculos omnes amore ſibi deuinxerit, diſcedens magnum ſui deſiderium, iucundamque memoriam reliquerit. PROPTER *aequitatem*, } priuatum oſtendit agrum eſſe, non publicum. SAEPE *uehementer gaudeo.* } cum dicat, Saepe, intermiſsionem gaudij ſignificat. ſed in ea re, quae probatur, & placet, perpetuum eſt gaudium. itaque, ſaepe, mendoſum eſſe ſemper duxi. poſtulat ſententia, ſane, uel ſimile aliquid. AMICISSIMIS *ſedibus*, } malim, Antiquiſsimis. PERMITTERE, *ut publici indicentur;* } quo uendi poſſint; aut, quo uectigal eis arbitratu decemuirum imponatur. HVNC *excipere nominatim, qui publicus eſſe fateatur?* } ſic antiqui libri. mutationem peperit eorum inſcientia, qui, Fateatur, patiendi ſignificatione nō probarūt: cum tamen, uſitatum id ueteribus fuiſſe, Priſcianus auctor ſit. ALIA *ratione* } nummis aut datis, aut promiſsis. QVAESTVOSA *exceptio:* } excipiūtur enim agri, nō iure, ſed quaeſtu, de quibus cautū ſit foedere. or. I. Excipit in uectigali imponēdo agrū Siciliēſem, in uendēdis agris eos agros, de quibus cautum ſit foedere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſsidentur. TEGIT } defendit, excipit. qui enim tegitur, ab iniuria tutus eſt. ad Seruilium: Te rogo, ut eum & in reliquijs ueteris negotiationis colligendis iuues, & ceteris rebus tegas, atque tueare. C. COTTAM } Aureliae gentis, clarum oratorem, qui conſulatum geſsit cum L. Octauio, biennio poſt obitum Sullae. VERETVR *Hiempſal, ut ſatis firmum ſit, & ratum.* } in optatis rebus, uereor ut, ueteres dicebant; in ijs, quae ſi contingant, dolemus, uereor ne. optabat autem

bat autem

bat autem Hiempſal, ut foedus illud, quo agri excipiebantur, firmum, ratumq. eſſet. TOLLITVR *ueſtrum iudicium:*} quod enim foedus uos non iuſsiſtis, eo agros excipi non licet. TOTVM} agri igitur excipiuntur omnes, foedere poſſeſsi. COMPROBATVR.} tamquam a uobis iuſſum. MINVIT} exceptione. minor enim decemuirum quaeſtus erit. AMICO} diſſenſit igitur ab Hiarba patre, cum quo Pompeius bellum geſsit, uictoq. triumphauit. ideo donatus eſt Hiempſal a Victore Pompeio paterno regno. VOLTITAT} pecuniam oſtentans, quo foedus excipiatur lege.

ORATIO

VIX iam uidetur locus eſſe, qui tantos aceruos pecuniae capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex praeda, ex manubijs, ex coronario, ad quoſcumque peruenit, neque relatum eſt in publicum, neque in monumento conſumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referri iubet. hoc capite etiam quaeſtionem de clariſſimis uiris, qui populi R. bella geſſerunt, iudiciumq. de pecunijs repetundis ad decemuiros tranſlatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantae cuiuſque manubiae fuerint, quid relatum, quid reſiduum ſit. in poſterum uero lex haec imperatoribus ueſtris conſtituitur, ut, quicumque de prouincia deceſſerit, apud eoſdem decemuiros, quantum habeat praedae, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. Hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iſte amor tam improuiſus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur prope nominatim; cuius iudicium, legumq. datio, captorum agrorum ipſius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciam, ſed in ipſa caſtra decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod ſemper omnibus imperatoribus eſt conſeruatum, ſoli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quaeri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius; beneficio iſto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam, ſi eſt aequum, praedas, ac manubias ſuas imperatores non in monumenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, ſed ad decemuiros, tamquam ad dominos, reportare: nihil ſibi appetit praecipue Pompeius, nihil; uult ſe in communi, atque in eodem, quo ceteri, iure uerſari. ſin eſt iniquum, Quirites, ſi turpe, ſi intolerandum, hos decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs conſtitui, qui non modo reges, atque exterarum nationum homines, ſed etiam imperatores noſtros excutiant: non mihi uidentur honoris cauſſa excipere Pompeium, ſed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam ceteri, ferre non poſſit. Pompeius autem, cum hoc animo ſit, ut, quidquid uobis placeat, ſibi ferendum putet; quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiet, ne diutius inuiti ferre cogamini. Verumtamen cauet, ut, ſi qua pecunia poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decemuiri utantur. noua porro uectigalia uidet ea fore, quae Pompeius adiunxerit. ita, remiſſis manubijs, uectigalibus, eius uirtute partis, ſe frui putat oportere. Parta ſit pecunia, Quirites, decemuiris tanta, quanta ſit in terris: nihil praetermiſſum, ſed omnes urbes, agri, regna denique, poſtremo etiam uectigalia ueſtra uenierint: acceſſerint in cumulum manubiae ueſtrorum imperatorum: quantae, & quam immanes diuitiae decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita poteſtate rerum omnium quaerantur, uidetis.

EXPLANATIO

AVRVM, *argentum,*} caput ſeptimum. EX *praeda, ex manubijs,*} idem or. I. AD *quoſcumque peruenit,*} or. I. Peruenit, peruenerit. hic alterum uerbum omittitur, librarij fortaſſe culpa. DE *clariſſimis uiris, qui populi Romani bella geſſerunt,*} iterat, quod orat. I. dixit: Audite uos, qui ampliſsimo populi ſenatuſq. iudicio exercitus habuiſtis, & bella geſsiſtis. quod ad quemque peruenit, peruenerit, ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monumento, neque in aerarium relatum ſit, id ad decemuiros referri iubet. TRANSLATVM} a praetore, eiuſq. conſilio. NVLLVM *iudicium,*} immo ſummum iudicium. mendum igitur in Nullum. VIR *optimus,*} qui nocere nolit ei, quem amat ironia. non enim Pompeium amat. ideo ſequitur: Vnde iſte amor tam improuiſus, ac tam repentinus? IMPROVISVS} nullo ſigno cognitus. REPENTINVS?} repente declaratus. differunt enim, improuiſus, & repentinus. PROPE *nominatim.*} quia praeſentem profiteri iubet. Pompeius autem cum abſit longiſsime, prope nominatim excludi uidetur honore decemuirali. LEGVMQ. *datio:*} diximus iam, uictis populis leges dari ſolitas. IVS *imperatorium,*} ut iudicaret, leges daret, cognoſceret. SOLI *eripitur.*} ſolus enim hoc tempore bellum gerebat. INVIDIA *quaeri*} qui ſolus excipiatur: quod inuidioſum eſt. NIHIL *ſibi appetit praecipue Pompeius, nihil;*} iteratum uerbum in fine ſententiae, uim habet: ut in Cluentiana: Non fuit illud iudicium iudicij ſimile, nō fuit. PORTITORES} tamquam publicani, qui, conductis portibus, uectigal exigunt, excuſsis omnibus, ne, mercede non ſoluta, praetereant. propterea ſubijcitur: Imperatores noſtros excutiant. REMISSIS *manubijs*} quas Pompeium ad decemuiros referre non uult. QVAM *ceteri,*} qui exercitus habuerunt, & bella geſſerunt. NIHIL *praetermiſſum, ſed omnes urbes,*} lego aliter, & diſtinguo, non dubitans quin ſit rectius hoc modo: Nihil praetermiſſum ſit: omnes urbes.

COGNOSCITE nunc alios immenſos, atque intolerabiles quaeſtus; ut intelligatis, ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis agrariae nomen eſſe quaeſitum. Hac pecunia iubet agros emi, quo deducamini. Non conſueui homines appellare aſperius, Quirites, niſi laceſſitus. uelim fieri poſſet, ut a me ſine contumelia nominarentur ij, qui ſe decemuiros ſperãt futuros: iam uideritis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarum poteſtatem permitteretis. ſed, quod ego nondum ſtatuo mihi eſſe dicendum, uos tamen id poteſtis cum animis ueſtris cogitare. unum hoc certe uideor mihi uerissime poſſe dicere. tum cum haberet haec reſp. Luſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolum honoribus populi, rebusq. geſtis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum cum erant Catones, Phili, Laelij; quorum ſapientiam, temperantiamq. in publicis, priuatisque, forenſibus, domeſticisq. rebus perſpexeratis: tamen huiuſcemodi res commiſſa nemini eſt, ut idem iudicaret, & uenderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq. agros uectigales populi R. abalienaret; et, cum ſummam tantae pecuniae nullo teſte ſibi ipſe ex ſua uoluntate feciſſet, tum denique emeret a quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum ſuſpicamini: reperietis, partem eſſe eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad conſumendum nihil ſatis eſſe uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditiſſimũ ſit, ne diſputo quidem, Quirites, non eſſe hanc nobis a maioribus relictam conſuetudinem, ut emantur agri a priuatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus agris publicis priuatos eſſe deductos: huiuſcemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno pl. exſpectaſſe: hanc uero emendi, & uendendi quaeſtuoſiſſimam, ac turpiſſimam mercaturam, alienam actione tribunicia, alienam dignitate populi R. ſemper putaui. Libet agros emi primum quaero, quos agros? & quibus in locis? nolo ſuſpenſam & incertam plebem R. obſcura ſpe & caeca exſpectatione pendere. Albanus ager eſt, Setinus, Priuernas, Fundanus, Veſtinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Caſinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliſcus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Allifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hoſce omnes agros, & ceteros horum ſimiles non modo emere, uerum etiam coaceruare poſſis: cur eos non definis, neque nominas? ut ſaltem deliberare plebs Romana poſſit, quid interſit ſua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in uendendis rebus committendum putet. Definio, inquit, Italiam. ſatis certa regio. etenim quantulum intereſt, utrum in Maſſici radices, an in Italiam alio ue deducamini? Age uero, definis locum: quidnam agri? Vero, inquit; qui arari, aut coli poſſit. Qui poſſit arari, inquit, aut coli, non qui aratus, aut cultus ſit. utrum haec lex eſt, an tabula Veratianae auctionis? in qua ſcriptum fuiſſe aiunt: iugera CC, in quibus oliuetum fieri poteſt: iugera CCC, ubi inſtitui uineae poſſunt. hoc tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari, aut coli poſſit? quod ſolum tam exſule, & macrum eſt, quod aratro perſtringi non poßit? aut quod eſt tam aſperum ſaxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? Iccirco, inquit, agros nominare non poſſum, quia tangam nullum ab inuito. Hoc quoque multo eſt quaeſtuoſius, quam ſi ab inuito ſumeret. inibitur enim ratio quaeſtus de ueſtra pecunia; & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori, & uenditori. Sed uidete uim legis agrariae. ne ij quidem, qui agros publicos poſſident, decedent de poſſeſſione, niſi erũt deducti optima condicione, & pecunia maxima. conuerſa ratio. antea, cum erat a tribuno pl. mentio legis agrariae facta, continuo, qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones inuidioſas tenebant, pertimiſcebant: haec lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. quam multos enim, Quirites, exiſtimatis eſſe, qui latitudinem poſſeſſionum tueri, qui inuidiam Sullanorum agrorum ferre non poſſint? qui uendere cupiant, emptores non reperiãt? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paullo ante diem noctemq. tribunicium nomen horrebant, ueſtram uim metuebant, mentionem legis agrariae pertimeſcebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiae, plenos periculi, quanti ipſi uelint, decemuiris tradant. Atque hoc carmen hic tribunus pl. non uobis, ſed ſibi intus canit. habet ſocerum uirum optimum, qui tantum agri in illis reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic ſubuenire uult ſuccumbenti, iam oppreſſo, Sullanis oneribus graui, ſua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere.

EXPLANATIO

AD *certorum hominum importunam auaritiam*} mirus eſt in amplificanda re. nam &, Auaritiam, &, Importunam, &, Certorum hominum dixit. NOMEN} cum a nomine res ipſa uehementer differat. quod enim populo oſtentatur, id paucorum erit, qui ſe decemuiros ſperant futuros. QVAESITVM.} ut uos grato & auribus ueſtris iucundo nomine deciperent. HAC *pecunia iubet agros emi,*} caput octauum. LVSCINOS, *Calatinos, Acidinos,*} ſignificat C. Fabricium Luſcinum, qui conſul primum de Eutruſcis, Galliſq. iterum de Lucanis, Bruttijs, Tarentinis, Samnitibus triumphauit: A. Atilium Calatinum, qui triumphauit praetor ex Sicilia de Poenis: nã C. Atilio, qui de Poenis naualem triumphum conſul egit, non Calatino, ſed Regulo primum, deinde Serrano cognomen fuit; quia miſsi a ſenatu ad eum accerſendum, ut imperium populi Romani ſuſciperet, ſemen ſpargentem inuenerunt. id Cicero pro Sex. Roſcio, Valerius lib. IV. Plinius lib. XIIX. docet. L. Manlium Acidinum, qui propr. citeriore in Hiſpania re bene geſta, urbem ouans introiuit. PATIENTIA *paupertatis*} quia paupertatem, quae grauis & odioſa multis eſt, aequiſsimo animo tulerunt. itaque repudiatam a Fabricio, quam ei Pyrrhus rex pecuniam miſit, ſcripſit Cicero in Paradoxo ultimo. eiuſdem paupertatem efferunt Valerius, & Plinius. ORNATOS;} ut alijs diuitiae, ſic his ornamento paupertas fuit. CATONES,} Cato ille Cenſorius. PHILI,} L. Furij Phili, aequalis Africani, & Laelij, quem Cicero de iuſtitia diſputantem induxit in libris de rep. nominatur in oratione pro Archia, & in eá pro Murena, ſed mendoſe: legitur enim non

in peruul-

in peruulgatis modo libris, uerum etiam in ſcriptis, L. Philippo, pro, L. Philo. LAELII;} qui ſapiens eſt appellatus; quia, cum Ti. Graccho legem agrariam ferenti, fauere coepiſſet, poſtea, locupletum factione commotus; ne periculoſam ciuitati ſeditionem excitaret, deſtitit ab incepto. ODORARI} quaſi praedam quaerentes, ut uenaticos canes. COMMITTE *uos nunc, Quirites; his omnibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum ſuſpicamini: reperietis,*} partem eſſe eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad conſumandum nihil ſatis eſſe uideatur. permittit, & minatur. permittit in, Committite: minatur in, Reperietis. Praeclara figura, ex praeſentibus futura proponens: cui ſimilis illa pro Domo. Probate genus adoptionis: iam omnium ſacra interierint. Ibidem: Date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paulliſper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere cupiditate uidentur in tribuniciam poteſtatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quae coeant de hominum locupletiſſimorum bonis. Et aliquanto poſt: Date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. PARTEM *eſſe eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad conſumandum nihil ſatis eſſe uideatur.*} Ad habendum, de M. Craſſo, Ad conſumendum, de C. Caeſare dictum. OMNIBVS *legibus*} Sempronianas iam nominauit. AGRIS *publicis priuatos eſſe deductos:*} cum eos nullo iure poſſiderent. Rullus autem contra maiorum conſuetudinem emere agros a priuatis decẽuiros iubet. HORRIDO, *ac truce*} de quo ſupra. Veſtitu obſoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior, quam ante, barbaq. maiore: ut oculis, & adſpectu denunciare omnibus uim tribuniciam, & minitari reip. uideretur. Horrido igitur ad ueſtitum, Truce ad animum refero: cuius indices oculi ſunt. MERCATVRAM,} non ſatis honeſtam ex quacumque re: ideo ſenatoribus eam exercere non licebat: ex bonis uero populi Romani turpiſſimam. OBSCVRA *ſpe,*} ſperat enim opimos, & fertiles agros: ſed obſcura ſpe ducitur, cum a Rullo, nec qui agri illi ſint, quos emi uult, nec quibus in locis, definiatur. PENDERE.} uſurpatur hoc uerbum in rebus dubijs. nam qui pendet, firmus non eſt. transfertur ad animum: unde, Animi pendeo. ALBANVS *ager eſt,*} a porta Capena, qua in Appiam uiam iter eſt. Albanus autem ager, Setinus, Priuernas, in Latio: Fundanus, Veſtinus, Falernus, Linternus, Caſſinas, Cumanus, in Campania. AB . ALIA *porta,*} Collina. CAPENAS, *Faliſcus,*} in Etruria. VENAFRANVS, *Allifanus,*} in Samnio. TREBVLANVS.} in Sabinis: itaque coniungi cum Reatino debuit. COACERVARE} nullo delectu, nulla mora: cum abundet pecunia. DEFINIO, *inquit, Italiam.*} quia lex in Italia iubebat eos agros emi, quo plebs deduceretur. SATIS *certa regio.*} ironia. non enim certa regio eſt Italia; cum in ea regiones multae ſint. Italiam igitur, Rulle definiſti, ut arbitratu ſuo decemuiri poſſent, quoquo uellent, tam ſcilicet in Apuliam, quam in Maſſici montis radices, plebem deducere. quod ſi in Apuliam, uel incultam ob ſterilitatem, uel deſertam ex peſtilentia: nullum plebs ex tua lege beneficium capiet. AN . IN *Italiam*} lego, An in Apuliam. nam ſi locus eſt cum loco conferendus: quis putet cum Maſſico monte Italiam, quae Maſſicum ipſum continet, totum uidelicet cum aliqua parte, conferri? Apulia uero recte opponitur Maſſici radicibus, locus uidelicet maxime uitandus loco maxime expetendo. QVIDNAM *agri?*} pro, qui ager? Agri enim generandi caſu dixit. VERO, *inquit,*} Vero, affirmantis aduerbium, ueteribus uſitatum. EXSVLE,} tenue, non denſum. PERSTRINGI} exerceri, findi. transfertur ad offenſiones animi. pro Sextio: Nemo umquam me tenuiſſima ſuſpicione perſtrinxit, quem non praeuerterim. Ad Atticum: Craſſus in Pompeiana laude perſtrictus. ideſt, laeſus, non tamen grauiter. VIM} ſententiam. NE . II *quidem,*} nedum qui ſuos, non publicos agros poſſident. QVI *agros publicos poſſident,*} qui decedere, non accepta pecunia, debent. cur enim, quod publicum eſt, uendant? ſupra: Omnibus legibus agris publicis priuatos eſſe deductos. INVIDIOSAS} licet non publicas: inuidioſas autem ob eam cauſſam, quia ſupra modum: cum ciues plurimi premantur inopia. Infra quoque: Agros aut publicos, aut plenos inuidiae. FORTVNIS *locupletat,*} quia publicorum agrorum poſſeſſores, quanti uolent, eos decemuiris uendent, quaſi mercatura quadam inter eos conſtituta. INVIDIA *liberat.*} imminuto poſſeſſionum modo, accepta ſcilicet a decemuiris pecunia. SVLLANORVM} quos inimicis ademptos aut largitus eſt militibus ſuis, aut proſcriptos uendidit. HORREBANT,} metu agrariae legis. VESTRAM *uim*} ueſtram poteſtatem. licet enim uobis, Sullanas aſſignationes ueſtris infirmare ſuffragijs. ORABVNTVR,} prope a ſupplicibus. HOC *carmen*} certis, immutabilibuſq. uerbis. id enim eſt carmen. pro Rabirio perduellionis reo: Lictor, colliga manus; iſta ſunt cruciatus carmina. Liuius lib. I. Lex horrendi carminis eſto; Duumuiri perduellionem iudicent. SIBI *intus canit.*} hoc non ad ueſtram, ſed ad ſuam utilitatem confert. ſumptum de Aſpendio citariſta, ſibi intus omnia canente: unde prouerbium. Lib. I. in Verrem, & ibi Pedianus. SOCERVM} Valgium; de quo or. I. Quantum tibi agri uendet, ut alios omittam, ſocer tuus? Et or. 3. Vt facile appareat, eam legem non a ueſtrorum commodorum patrono, ſed a Valgij genero eſſe conſcriptam. VIRVM *optimum,*} contrarium intelligi, ſatis indicant ea, quae ſtatim ſubijciuntur. & de eodem or. 3. Socer huius, uir multum bonus eſt. cum ironia ſcilicet. De ipſo autem Rullo ſupra: Hic tamen, uir optimus, eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. IN . ILLIS *reip. tenebris*} oppreſſa ciuili bello rep. cum in Sullae partibus eſſet Rulli Socer. SVBVENIRE} emendis ab eo agris. SVLLANIS *oneribus graui,*} multitudine agrorum, quos, uictore Sulla ad libidinem occupauit. Graui autem, ex inuidia laboranti. qui ſi agros uendet, inuidiam, quae grauis eſt, deponet. Tranſlatio in quinque uerbis, ſuccumbenti, Oppreſſo, Oneribus, Graui, Deponere.

ORATIO

ET uos non dubitatis, quin uectigalia ueſtra uendatis, plurimo maiorum ueſtrorum ſanguine, & ſudore quaeſita, ut Sullanos poſſeſſores diuitijs augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum ſpectant, Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uaſtitatem. Sullanus ager a certis hominibus latiſſime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. ſtridorem unum perferre non poſſit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Alterum genus agrorum, propter ſterilitatem incultum, propter peſtilentiam uaſtum, atque deſertum, emetur ab ijs, qui eos uident ſibi eße, ſi non uendiderint, relinquendos. Et nimirum iſtud eſt, quod ab hoc tribuno pl. dictum eſt in ſenatu, urbanam plebem nimium in rep. poße, exhauriendam eſſe. hoc enim uerbo eſt uſus, quaſi de aliqua ſentina, ac non de optimorum ciuium genere loqueretur. Vos uero, Quirites, ſi me audire uultis, retinete iſtam poßeſſionem gratiae, libertatis, ſuffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, feſtorum dierum, ceterorum omnium commodorum. niſi forte mauultis, relictis his rebus, atque hac luce reip. in Sipontina ſiccitate, aut in Salapinorum peſtilentiae finibus, Rullo duce, collocari. At dicat, quos agros empturus ſit: oſtendat, & quid, & quibus daturus ſit. ut uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos poteſtis, quaeſo, concedere? Quamquam illud eſt egregium, quod hac lege ante omnia ueneunt, ante pecuniae coguntur, & coaceruantur, quã glaeba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. Quero, ſi, qui uelint uendere, non fuerint; quid pecunia fiet? referre in aerarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemuiri tenebunt; uobis ager non emetur. uectigalibus abalienatis, ſocijs uexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. Facile, inquit, adducentur pecuniae magnitudine, ut uelint uendere. Ergo ea lex eſt, qua noſtra uendamus, quanti poſſumus; aliena emamus, quanti poſſeſſores uelint. Atque in hos agros, qui hac lege empti ſint, colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. Quid? omnis ne eiuſmodi locus eſt, ut nihil interſit rep. colonia deducatur in eum locum, nec ne: an eſt locus, qui coloniam poſtulet, eſt qui plane recuſet? quo in genere; ſicut in ceteris reip. partibus, eſt operaepretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias ſic idoneis in locis contra ſuſpicionem periculi collocarunt, ut eſſe non opida Italiae, ſed propugnacula imperij uiderentur. Hi deducent colonias in eos agros, quos emerint. etiam ne, ſi reip. non expediat? Et in quae loca praeterea uidebitur. quid igitur eſt cauſſae, quin coloniam in Ianiculum poſſint deducere, & ſuum praeſidium in capite, atque ceruicibus ueſtris collocare? Tu non definias, quot colonias, in quae loca, quo numero colonorum, deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes praeſidio, quo uelis? populi R. uectigalibus, atque omnibus copijs ipſum populum R. coerceas? opprimas? redigas in iſtam decemuiralem ditionem, ac poteſtatem? Vt uero totam Italiam ſuis praeſidijs obſidere, atque occupare cogitet, quaeſo, Quirites, cognoſcite. Permittit decemuiris, ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiae colonos deducant, quos uelint; ijsq. colonis agrum dari iubet. num obſcure maiores opes, quam libertas ueſtra pati poteſt, & maiora praeſidia quaeruntur? num obſcure regnum conſtituitur? num obſcure libertas ueſtra tollitur? nam, cum ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, ideſt totam Italiam, ſuis, opibus obtinebunt, ijdem ueſtram libertatem ſuis praeſidijs & colonijs intercluſam tenebunt: quae ſpes tandem, quae facultas recuperandae ueſtrae libertatis relinquetur?

EXPLANATIO

ET. VOS *non dubitatis,*} haec inferuntur, ut plebem ab accipienda Rulli lege remoueat. Legem, inquit, non pro ueſtris, ſed pro domeſticis commodis ferente Rullo, & quaſi carmen ſibi intus canente, dubitatis uectigalia ueſtra uendere, plurimo maiorum ueſtrorum ſanguine & ſudore quaeſita, ut Sullanos poſſeſſores diuitijs augeatis, periculo liberetis? Ideſt: dubitare debetis, & minime uendenda ſtatuere. nam ſi pro lege Manilia cum ait Cicero: Et dubitabit quiſquam, quin huic tantum bellum hoc tranſmittendum ſit, qui ad omnia ueſtrae memoriae bella conficienda diuino quodã conſilio natus eſſe uideatur? haec, inquam, cum ait, ſi affirmat, & Pompeio tranſmittendum eſſe bellum Mithridaticum ſignificat: certe hic, addita particula, non, negat potius, quam affirmat, & oſtendit uectigalia non eſſe uẽdenda: & ut ex his uerbis, Dubitabit quiſquam, quin, elicitur affirmatio; ſic ex his, Non dubitatis, quin, id, quod affirmationi contrarium eſt. PERICVLO} quod ex inuidia imminet. VERI,} qualis non eſt Rullus, qui ſe fingit popularem eſſe, cum ſit oſtentatione potius, quam ueritate. FORTIS} quid eſt enim bona mens animo deſtituta? Fortis igitur, quem a populari cauſſa nihil deterreat. STRIDOREM *unum*} nedum conciones multas, magna uoce habitas. EMETVR *ab ijs,*} pro, de ijs. ement enim decemuiri ab ijs, qui propter ſterilitatem agros illos non eſſe colendos, aut propter peſtilentiam relinquendos putant. VOBIS. INDVCETVR.} uobis, ut magno emptus, oſtendetur. Animaduertenda uerbi ſignificatio. nam, inducere, & hic, & infra, ualet, in tabulas publicas referre: ut ad Appium: Teſtes ſunt rationes ciuitatum: in quibus, quantum quaeque uoluit, legatis tuis datum, induxit. VASTVM,} nullis cultoribus: ut pro Sextio, uaſtum forum, in quo ſolitudo. DICTVM *eſt in ſenatu,*} potuit hoc Rullus dicere ante Kal. Ian. cum aliquot diebus antea uetere inſtituto magiſtratum iniuiſſet. VRBANAM *plebem*} agris carentem. propterea ruſtica nobilior, cui rura. erant autem

urbanae tribus, Palatina, Eſquilina, Collina, Suburana: in quas transferri, ut ait Plinius, ignominia eſſet. in his & urbana plebs, & libertini ſuffragium ferebant. Epitome lib. xx. & Aſconius. NIMIVM *in rep. poſſe,*} in ſuffragijs: cum in quattuor tribubus diſpertita eſſet. EXHAVRIENDAM} uerbum plebis auribus iniucundum. contemptu enim quodam dici uidetur, ſimilitudine rerum, quae, quia non placent, exhauriuntur. RETINETE *iſtam poſſeſſionem*} urbem Romam ne relinquite ſuaſu tribuni pl. certorum hominum, ſuaq. potiſsimum, non ueſtra commoda cogitantem. GRATIAE,} quam inire licet ab ijs, de quibus magiſtratum petentibus in campo Martio ſuffragium fertis. LIBERTATIS,} nam ſeruire legibus libertas eſt. alibi alia fortaſſe ratio. SVFFRAGIORVM,} quae ſunt in manu ueſtra. DIGNITATIS,} non modo dignitas, uerum etiam maieſtas tribuitur interdum populo Romano. quid enim maius, quam poſſe magiſtratus & imperia mandare? IN *Sipontina ſiccitate,*} unde ſterilitas. IN *Salapinorum peſtilentiae finibus*} unde ſolitudo. Opida Apuliae ſunt Sipontum, & Salapia. Vitruuius, Plinius, Strabo, Lucanus. RVLLO *duce,*} uidete, quem ſecuturi ducem ſitis: cum, qui uos eo ducet, ubi uel agri ſteriles, uel peſtilens caelum. AT *dicat,*} ſi mentior, ipſe me refellat, agris nominatis, quos empturus ſit. ARENAM *aliquam,*} ubi inculti agri, ut in Sipontina ſiccitate. PALVDES} ubi peſtilentes, ut in Salapinorum finibus. EMAT,} deinde magno ſe emiſſe dicat, quod minimo emerit, in hoc quoque carmen ſibi intus canens. QVID *pecunia fiet?*} pro, de pecunia. uſitatus loquendi modus. in Verrem lib. I. Quid hoc homine faciatis? Terentius Andr. Nec, quid me nunc faciam, ſcio. REFERRE *in aerarium lex uetat, exigi prohibet.*} or. I. Pecunia coacta eſt ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur: ſi conſenſerint poſſeſſores non uendere, quid futurum eſt? referetur pecunia? non licet. exigetur? uetat. NOSTRA} priuatos agros. IN *Ianiculum*} de hoc, & ſequentibus, or. I. AD. VIM *tuam*} libri ueteres, Ad uim tuam etiam. quod ſi accipimus, erit ſenſus: ad uim quoque tuam, nedum ad reliquas libidines. COLONOS *deducant,*} Colonos, non colonias: quia colonia noua in coloniam ueterem, auſpicato deductam, dum eſſet incolumis, deduci non poterat: nouos tamen colones adſcribi licebat. Phil. 2. SVIS *praeſidijs, & colonijs*} praeſidia uocat colonos in ueteres colonias adſcriptos: quos alibi ſuos milites.

ORATIO

At enim ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terrae pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem ampliſſimam, atque ornatiſſimam. atqui, quid ad haec poſſumus dicere? De commodo ueſtro prius dicam, Quirites: deinde ad amplitudinem, et dignitatem reuertar: ut, ſi quis agri aut opidi bonitate delectetur, ne quid exſpectet; ſi quem rei dignitas commouet, ut huic ſimulatae largitioni reſiſtat. ac primum de opido dicam; ſi quis eſt forte, quem Capua magis, quã Roma, delectat, Quinque millia colonorum Capuam ſcribi iubet. ad hũc numerum quingenos ſibi ſinguli ſument. quaeſo nolite uoſmetipſos conſolari: uere, & diligenter conſiderate. Num uobis, aut ueſtri ſimilibus, integris, quietis, otioſis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? ſi eſt omnibus uobis, aut maiori ueſtrum parti, quamquam me ueſter honos uigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omnes reip. partes intueri iubet; tamen paulliſper, ſi ita commodum ueſtrum feret, conniuebo. ſed ſi quinque hominum millibus, ad uim, facinus, caedemq. delectis, locus atque urbs, quae bellum facere atque inſtruere poſſit, quaeritur: tamen ne patiemini, ueſtro nomine contra uos firmari opes, armari praeſidia, urbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanum, quem uobis oſtentant, ipſi concupiuerunt: deducent ſuos, quorum nomine ipſi teneant, & fruantur: coement praeterea: iſta dena iugera continuabunt. nam, ſi dicent, per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet: at uidemus (ut longinqua mittamus) agrum Praeneſtinum a paucis poſſideri. neque iſtorum pecunijs quidquam aliud deeſſe uideo, niſi eiuſmodi fundos, quorum ſubſidio familiarum magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum praediorum ſumptum ſuſtinere poſſint. Quod ſi ueſtrum commodum ſpectat, ueniat, & coram mecum de agri Campani diuiſione diſputet. Quaeſiui ex eo Kalendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum eſſet diſtributurus. reſpondit, a Romilia tribu ſe initium eſſe facturum. primum, quae eſt iſta ſuperbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante ruſticis detur ager, qui habent, quam urbanis, quibus iſta agri ſpes, & iucunditas oſtenditur? aut, ſi hoc ab ſe dictum negat, & ſatisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena deſcribat, a Suburana uſque ad Arnienſem nomina ueſtra proponat. ſi, non modo dena iugera dari uobis, ſed ne conſtipari quidem tantum numerum hominum poſſe in agrum Campanũ, intelligetis: tamen ne uexari remp. contemni maieſtatem populi R. deludi uoſmetipſos diutius a tribuno pl. patiemini? Quod ſi poſſet ager iſte ad uos peruenire; non ne eum tamen in patrimonio ueſtro remanere malletis? unum ne fundum pulcherrimum populi R. caput ueſtrae pecuniae, pacis ornamentum, ſubſidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, ſolatium annonae, diſperire patiemini? an obliti eſtis, Italico bello, amiſſis ceteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cetera illa magnifica populi R. uectigalia perleui ſaepe momento fortunae, inclinatione temporis, pendere? quid nos Aſiae portus, quid Syriae rura, quid omnia trãſmarina uectgalia iuuabunt, tenuiſſima ſuſpicione praedonum, aut hoſtium iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiuſmodi eſt, ut domi ſit, & omnibus praeſidijs opidorum tegatur; tum neque bellis infeſtum, nec fructibus uarium, nec caelo ac loco calamitoſum eſſe ſolet. Maiores noſtri non ſolum id, quod de Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod ei tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerunt. qua de cauſſa nec duo Gracchi, qui de plebis R. commodis plurimum cogitauerunt, nec L. Sulla, qui omnia ſine ulla religione, quibus uoluit, eſt dilargitus,

agrum

agrum Campanum attingere auſus eſt. Rullus exſtitit, qui ex ea poſſeſſione remp. demoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Sullae dominatio deieciſſet. quem agrum nunc praetereuntes ueſtrum eſſe dicitis; & quem per iter qui faciunt, externi homines ueſtrum eſſe audiunt, is, cum erit diuiſus, neque erit, neque ueſter eſſe dicetur. At qui homines poſſidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad ſeditionem parati; qui, ſimulac decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad caedem eſſe poſſint. deinde ad paucos, opibus, & copijs affluentes, totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas a maioribus pulcherrimas uectigalium ſedes, armis captas, accepiſtis, gleba nulla de paternis, atque auitis poſſeſſionibus relinquetur. ac tantum intererit inter ueſtram, & priuatorum diligentiam, quod, cum a maioribus noſtris P. Lentulus, is qui princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet, ut priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciaſſe, nulla ſe pecunia fundum cuiuſdam emere potuiſſe, eumque, qui nollet uendere ideo negaſſe ſe adduci poſſe uti uenderet, quod, cum plures fundos haberet, ex illo ſolo fundo numquam malum nuncium audiſſet. Itane uero? priuatum haec cauſſa commouit; populum R. ne agrum Campanum priuatis gratis, Rullo rogante, tradat, non commouebit? atque idem populus R. de hoc uectigali poteſt dicere, quod ille de ſuo fundo dixiſſe dicitur. Aſia multos annos uobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hiſpaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliae ciuitatibus bello fugitiuorum M'. Aquillius etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc uectigali numquam malus nuncius auditus eſt: cetera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates ſuſtentantur. Deinde, in hac aſſignatione agrorum ne illud quidem dici poteſt, quod in ceteris, agros deſertos a plebe, atque a cultura hominum liberorum eſſe non oportere. ſic enim dico; ſi Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non conſtitui, & collocari. totus enim ager Campanus colitur, & poſſidetur a plebe, & a plebe optima, & modeſtiſſima: quod genus hominum optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno funditus eijcitur. atque illi miſeri, nati in illis agris, & educati, glebis ſubigendis exercitati, quo ſe ſubito conferant, non habebũt: his robuſtis, & ualentibus, et audacibus decemuirum ſatellitibus agri Campani poſſeſſio tota tradetur. & ut uos nunc de ueſtris maioribus praedicatis, hunc agrum nobis maiores noſtri reliquerunt: ſic ueſtri poſteri de uobis praedicabunt, hunc agrum patres noſtri, acceptum a patribus ſuis, perdiderunt. Equidem exiſtimo, ſi iam campus Martius diuidatur, & unicuique ueſtrum, ubi conſiſtat, bini pedes aſſignentur: tamen promiſcue toto, quam proprie parua frui parte malletis. Quare, etiamſi ad uos eſſet ſingulos aliquid ex hoc agro peruenturum, qui uobis oſtenditur, alijs comparatur: tamen honeſtius eum uos uniuerſi, quam ſinguli, poſſideretis. nunc uero, cum ad uos nihil pertineat, ſed paretur alijs, eripiatur uobis: non ne acerrime, tamquam armato hoſti, ſic huic legi pro ueſtris agris reſiſtetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena deſcribit in ſingulos homines iugera. Quaſi uero paullum differat ager Cãpanus ac Stellatis. & multitudo, Quirites, quaeritur, qua illa opida omnia compleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quae uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis ſuis occupent. Calenũ municipium complebunt: Theanum opprimunt: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam ſuis praeſidijs deuincient: Puteolos uero, qui nũc in ſua poteſtate ſunt, ſuo iure libertateq. utuntur, totos nouo populo, atque aduenticijs copijs occupabunt. tunc illud exſuliũ Campanae coloniae, uehemẽter huic imperio timendum, Capuã a decemuiris infertur: tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium noſtrũ, illa altera Roma quaeretur. in id opidum homines nefarij remp. noſtram transferre conantur, quo in opido maiores ueſtri nullã omnino remp. eſſe uoluerunt: qui tres ſolum urbes in terris omnibus Carthaginem, Corinthum, Capuam, ſtatuerunt poſſe imperij grauitatem, ac nomen ſuſtinere. deleta Carthago eſt, quod cum hominum copijs, tum ipſa natura, ac loco, ſuccincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuoſiſſimis inſulis populi R. uidebatur. Corinthi ueſtigium uix relictum eſt: erat enim poſita in anguſtijs, atque in faucibus Graeciae, ſic, ut terra clauſtra locorum teneret, & duo maria, maxime nauigationi diuerſa, paene coniungeret, cum pertenui diſcrimine ſepararentur. haec, quae procul erant a conſpectu imperij, non ſolum afflixerunt, ſed etiam, ne quando recreata exſurgere, atque erigere ſe poſſent, funditus, ut dixi, ſuſtulerunt. de Capua multum eſt & diu conſultum. exſtant litterae, Quirites, publicae: ſunt S. C. complura. ſtatuerunt homines ſapientes, ſi agrum Campanis ademiſſent, magiſtratus, publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem reip. nullam reliquiſſent, nihil fore quod Capuam timeremus. itaque hoc perſcriptum in monumentis ueteribus reperietis: ut eſſet urbs, quae rex eas, quibus ager Campanus coleretur, ſuppeditare poſſet: ut eſſet locus comportandis, condendisq. fructibus; ut aratores, cultu agrorum defeſſi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa aedificia non eſſe deleta: uidete, quantum interuallum ſit interiectum inter maiorum noſtrorum conſilia, & inter iſtorum hominum dementiam. illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas ruſticorum, cellam atque horreum Campani agri eſſe uoluerunt: hi, expulſis aratoribus, effuſis ac diſſipatis fructibus ueſtris, eandem Capuam ſedem nouae reip. conſtituunt, molem contra ueterem remp. comparant. quod ſi maiores noſtri exiſtimaſſent, quemquam in tam illuſtri imperio, & tam praeclara populi R. diſciplina M. Bruti, aut P. Rulli ſimilem futurum; (hos enim nos duos adhuc uidimus, qui hanc remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquiſſent. uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam ſi ſenatum, et magiſtratum ſuſtuliſſent, agrumq. ciuibus ademiſſent, tamen non defore, qui illa reſtituerent, atque qui ante omnia commutarent, quam nos audire poſſemus; hic uero, in oculis ſenatus, populiq. R. nihil poſſe exſiſtere. quod non ante exſtingui, atque opprimi poſſet, quam plane exortum, ac natum eſſet. neque uero ea res fefellit homines diuina mẽte, & conſilio praeditos. nam poſt Q. Fuluium, Q. Fabium coſ. quibus conſulibus Capua deuicta, atque capta eſt, nihil eſt in ea urbe contra hanc remp. non dico factum, ſed omnino cogitatum. multa poſt ea bella geſta cum regibus, Philippo, Antiocho, Perſa, Pſeudophilippo, Ariſtonico, Mithridate, & ceteris: multa praeterea grauia, Carthaginienſium, Corinthium, Numantinum: multae in hac rep. ſeditiones

ditiones domeſticae, quas praetermitto: bella cum ſocijs, Fregellanum, Marſicum: quibus omnibus domeſticis externisq. bellis Capua non modo non obfuit, ſed opportuniſſimam ſe nobis praebuit, & ad bellum inſtruẽdum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac ſedibus ſuos recipiendos. homines non inerant in urbe, qui malis concionibus, turbulentis S. C. iniquis imperijs remp. miſcerent, & rerum nouarum cauſſam aliquam quaererent. neque enim concionandi poteſtas erat cuiquam, nec conſilij capiundi publici: non gloriae cupiditate efferebantur: propterea quod, ubi honos publice non eſt, ibi gloriae cupiditas eſſe non poteſt: non contentione, non ambitione diſcordes. nihil enim ſupererat, de quo certarent; nihil, quod contra peterent; nihil, ubi diſſiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione, & conſilio maiores noſtri ad inertiſſimum, & deſidioſiſſimum otium perduxerunt. ſic & crudelitatis infamiam effugerunt, quod urbem ex Italia pulcherrimam non ſuſtulerunt: & multum in poſterum prouiderunt, quod, neruis urbis omnibus exſectis, urbem ipſam ſolutam, ac debilitatam reliquerunt. Haec conſilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo uiſa ſunt: neque te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auſpicia a ſimili furore deterrent. nam & ipſe, qui deduxit, & qui magiſtratum Capuae, & Leocreanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbiſſimas impiorum poenas pertulerunt.

EXPLANATIO

ATENIM } argumentum pro Rulli lege; quod infirmatur paullo poſt. CAPVAM } quae adhuc praefectura erat, colonia uero facta eſt C. Caeſaris lege. VRBEM *ampliſſimam, atque ornatiſſimam.* } quo gratior plebi Lex debet eſſe: cum ei ſedes ac domicilium in eiuſmodi urbe proponatur. ATQVI *quid ad haec poſſumus dicere?* } hoc loco quid eſt quod reſpondeam? Quaſi reſponderi nihil poſſe uideatur: cum tamen ipſe paullo poſt multa reſpondeat. DE *opido* } uide ingenium. cum pro lege diſputat, quod ex Rulli perſona facit, urbem uocat, dignitatis gratia: cum aduerſus legem, opidum, ut plebi minuat migrandi cupiditatem. SI. QVIS *eſt forte,* } ſatis argute: cum eſſe nemo debeat. ROMA } emphaſis in nomine. AD *hunc numerum* } ut hic numerus conficiatur. QVINGENOS *ſibi ſinguli ſument.* } arbitratu ſuo decemuiri, permittente lege, deligent, ſinguli quingenos, ut quinque colonorum millia ſint. quo primum beneficio ſibi deuinctos habebunt: deinde, quos in agrum Campanum deduci lex iubet, eorum nomine agrum ipſi tenebunt, & fruentur. CONSOLARI: } ſpe agri Campani. VERE, } uti ſe res habet, non inani & falſa quadam ſpe. INTEGRIS, } probis: unde integritas. QVIETIS, *otioſis* } Quietis ad animum, Otioſis ad corpus refertur. VESTER *honos* } hoc ſignificat, laborandum eſſe populo de honore potius, quam de commodo, ſe tamen commodi quoque rationem habiturum. CONNIVEBO. } quaſi honoris immemor. OMNES *reip. partes* } ne quid reſp. detrimenti patiatur. VESTRO *nomine* } quaſi uobis hac agraria lege conſulatur. OPES, } decemuirum. PRAESIDIA, } milites, colonorum ſpecie, ac nomine. CONTINVABVNT. } alijs emptis iugeribus. ſupra. Sullanus ager, latiſsime continuatus. CORNELIAM } L. Sullae. AGRVM *Praeneſtinum* } quo Sulla, Praeneſtinis, tamquam Marianis, infenſus, coloniam miſerat. & colonia uocatur or. I. in Catil. A PAVCIS } ademptum colonis a Sulla miſsis. FAMILIARIVM } ſeruorum. SVMPTVM } qui fit maximus uoluptatis gratia in amoeniſsimis Cumanis, Puteolaniſq. praedijs. VRBANIS, } qui agros non habent. OSTENDITVR? } cum in ſenatu dixerit, Vrbanam plebem in rep. nimium poſſe, exhauriendam eſſe. quaſi eam in agrum Campanum mittere cogitaret. OMNIBVS *uobis* } & ruſticis, & urbanis tribubus. DESCRIBAT } diuidat agrum Campanum. infra: Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena deſcribit in ſingulos homines iugera. Et ad Caſſium: Immunitates dantur: pecuniae maximae deſcribuntur. A SVBVRBANA } libri ueteres, Ab uſura nam. de quo dubitante olim Faerno, dixi reponendum, A Suburana. erat enim Suburana tribus, urbana: & in urbanis eam Varro primam nominat: ualet autem, A Suburana uſque ad Arnienſem, a prima urbana uſque ad ultimam ruſticam: ut populus comprehendatur uniuerſus. ARNIENSEM } locorum interuallo a Suburana longiſsime diſiunctam: quod ex ipſo patet nomine: dicta eſt enim ab Arno, Etruriae fluuio. DELVDI *uoſmetipſos* } falſa agrorum oſtentatione. FVNDVM *pulcherrimum populi Romani.* } hac de re ſic or. I. Praetermitto illa, quae, nemo eſt, quin grauiſsime, & uerisſime conqueri poſsit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani poſſeſsionem, ſubſidium annonae, horreum belli, ſubſigno, clauſtriſq. reip. poſitum uectigal ſeruare non potuiſſe. Et pro lege Manilia: Aguntur certiſsima populi Romani uectigalia, & maxima: quibus amiſsis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli requiretis. In eadem oratione dicit idem alijs uerbis: Haec uobis prouincia, Quirites, ſi & belli utilitatem, & pacis dignitatem ſuſtinere uultis, non modo a calamitate, ſed etiam a metu calamitatis eſt defendenda. ITALICO *bello* } quod & Sociale, & Marſicum dictum eſt. Itali enim, ſe iure ciuitatis, iam promiſſo, excludi, aegerrime ferentes, grauiſsimum populo Romano bellum intulerunt. QVANTOS *agri Campani, fructibus exercitus alueritis?* } idem lib. 2. in Verrem. ILLA *magnifica* } tranſmarina, quae pluris, quam Italica, locantur. TENVISSIMA *ſuſpicione praedonum, aut hoſtium iniecta?* } hoc eſt, quod ait pro lege Manilia: Ceteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non ſolum aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. nam cum hoſtium copiae non longe abſunt; etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura uectigal conſeruari poteſt.

quare ſaepe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. BELLIS *infeſtum,*} quia bellis non uexatur, cum ſit ſub ſigno, clauſtriſq. reip. poſitum: ut or. I. dixit. Infeſtum, hic patiendi ſignificatione accipiendum, ut pro Sex. Roſcio. Filij uita infeſta, ſaepe ferro, atque inſidijs appetita. Pro Plancio: Dolebam, iudices, & acerbe ferebam, ſi huius ſalus ob eam ipſam cauſſam eſſet infeſtior, quod is meam ſalutem, atque uitam ſua beneuolentia, praeſidio, curaq. texiſſet. NEC *fructibus uarium,*} numquam enim fructus imminuuntur. CAELO, *ac loco*} propter caeli temperiem, loci ſalubritatem. NON *imminuerunt,*} non diuiſerunt, quos diuidi Rullus lege ſua uult, plebi Romanae agros de Campanis captos, ſed, ut fundum populi Romani, ſubſidium belli, fundamentum uectigalium, retinendũ putarunt. QVOD *& tenebant,*} ſequor antiquorum librorum conſenſum, non aduerſante ſententia. alij pro, Et, reponunt, Ei: ut ſit, Quod ij tenebant. Sed, Ei, nominandi caſu, inuſitatum puto. QVIBVS *adimi iure non poterant,*} quia uicti bello non erant, ſed in pace manſerant. DVO *Gracchi,*} qui leges agrarias tulerunt. ſupra. SINE *ulla religione,*} cui tamen religio fuit Campanum agrum attingegere. DIMOVERET,} ut plebi diuideret. VESTRVM *eſſe dicitis,*} quod enim publicum eſt, populi Romani eſt. QVEM *per*} poetice, pro, per quem, ut Tranſtra per & remos, Virgilius. ſed in antiquis libris quod legitur, Quem pariter, iter qui faciunt, ego ſane non contemno. quid enim habet uitij? at illud, Quem per, improbari ea ratione poteſt, quod iter per uiam, non per agrum fit: idq. confirmatur uerbo, Praetereuntes. nam, praeterire, non eſt, per aliquem locum, ſed ante aliquem locum tranſire: ut ad Att. Praeterijt uillam meam Curio. AD. PAVCOS,} ad ipſos decemuiros. ſupra: Deducent ſuos, quorum nomine ipſi teneant, & fruantur. coement praeterea: iſta dena iugera continuabunt. PATERNIS, *atque auitis*} quas patres, auiq. ueſtri, non priuatim, ſed publico uectigalium nomine tenuerunt. P. LENTVLVS,} is, qui cum Catilina coniurauit. or. 3. in Catil. PVBLICA *pecunia coemeret,*} ut ager publicus continuaretur, priuata poſſeſſione non interruptus. EX *illo ſolo fundo numquam malum nuncium audiſſet.*} hoc ideo dicit, ut populus Romanus, priuati hominis exemplo, turpe ſibi putet a rep. dimoueri, & quinque millibus colonorum diuidi uectigal agri Campani, unde malus nuncius numquam audiatur, ideſt, quod ſemper idem ſit, non bellis infeſtum, non fructibus uarium, non caelo ac loco calamitoſum: cum e ceteris uectigalibus malus nuncius nonnumquam audiatur. GRATIS} uult enim Rullus in eum agrum quinque millia colonorum deduci, pecunia non ſoluta. nam colonis agri diuidebantur gratis. M' AQVILLIVS} qui de ſeruis, in Sicilia deletis, ouauit. BELLI *facultatibus*} rebus ijs, quae ſunt in bello. eſt enim lepor quidam in ſententia, iteratione eiuſdem uerbi. Cetera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates ſuſtentantur. quod ſi quis malit, Difficultatibus: eius non improbabo ſententiam, a mea tamen non diſcedam. NON *oportere.*} quaſi nunc ea ratione Rullus ad agri Campani diuiſionem adducatur, quod ab hominum cultura deſeratur. PLEBEM} Campanam, quae publicum agrum colit, & inde ſibi uictum quaerit. A PLEBE, *& a plebe optima,*} a pauperibus, optimis uiris: quo minus expelli debent. Leporem habet iteratio eiuſdem uerbi. PLEBICOLA} deriſio: qui enim ſe plebis conſulere commodis profitetur, is plebem optimam, & modeſtiſsimam ex ijs agris, in quibus nata, educataq. eſt, exturbabit, atque expellet. GLEBIS *ſubigendis*} cum ceteras artes ignorent, quibus parare uictum poſſent. HVNC *agrum*} de Campano loquitur. ALIIS} ipſis decemuiris. ſupra: Agrum Campanum, quem uobis oſtentant, ipſi concupiuerunt: deducent ſuos, quorum nomine ipſi teneant, & fruantur. ERIPIATVR *uobis:*} ager enim Campanus publicus patrimonium eſt populi Romani, maiorum armis & uirtute partum. STELLATEM *campum agro Campano.*} hic non differt campus ab agro: ut ſequentibus apparet. Campum tamen appellat, uel quia non, ut Campanus, totus coleretur, uel quia parem fructum non ferret. ad Atticum etiam lib. 2. campum uocat, non agrum: ſimiliter Suetonius in Iulio. ET *multitudo,*} placet quod alijs, ſed, pro, Et: cum in antiquis libris, Ac Stellatis, & multitudo, legatur. THEANVM} quod eſt in Campania. nam alterum in Apulia, nominatum in Cluentiana. NVNC} libertate fortaſſe, & ſuo iure Sulla donati, quia pro Mario non pugnaſſent. quo patet, cetera opida, proxime nominata, in ſua poteſtate, ut Puteolos, non fuiſſe, nec ſuo iure, ſuaq. libertate uſos eſſe: quia ſcilicet municipia erant, & cum ciuitatis Romanae ius haberent, ſuffragiumq. in tribubus ferrent, Romanis legibus uti cogebantur. EXSILIVM} Vexillum, eſſe reponendum, docet antiquus mos, indicatus Phil. 2. his uerbis. Caſilinũ coloniam deduxiſti, quo erat paucis annis ante deducta, ut uexillum tolleres, ut aratrum circumduceres. Coloniae igitur cum uexillo, auctore etiam Appiano lib. 2. deducebantur. INFERETVR:} hoſtile uerbum: quo magis timeatur decemuirum poteſtas. COMMVNEM *patriam omnium noſtrum,*} ſiue nati Romae ſimus, ſiue non ſimus. ipſe enim Arpinas, alij alibi nati. duas autem patrias, naturae unam, iuris alteram, appellat lib. I. de Leg. QVO *in opido*} iterato opidi uocabulo, magis periculum oſtendit ex noua colonia, argumento a maioribus ducto. PORTIBVS,} duobus, uno ad occidentem, altero ad orientem ſpectante. EXCVRRERE} in mediterraneas regiones: uel generatim dictum, excurrere quocumque uellet. IMMINERE} ut maxime propinquis. ITA} aut abundat, aut mendoſum eſt. nec, Italiae, placet: non enim Africa Italiae, ſed propinquioribus imminet inſulis. FRVCTVOSISSIMIS} Siciliae, & Sardiniae. DVO *maria*} Ionium, & Aegaeum: unde bimarem poetae nuncuparunt. DIVERSA} cum Ionium ad Italiam, Aegaeum ad Aſiam ſpectet. PERTENVI *diſcrimine*} Iſthmo, ſex millibus paſſuum. alioqui peninſula Peloponneſus. LITTERAE *publicae:*} non epiſtolae, ſed quae ſcripta ſunt ad rei memoriam in ſenatu. lib. I. in Verrem. Quo in negotio induſtriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum, & teſtium declarauit.

Ibidem.

Ibidem. Vnam ex decem nauibus, non ui tempeſtatis, ſed haec horribili tempeſtate ſociorum amiſſam, in litteras publicas retulerunt. SENATVM, *publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent*, } quaſi definitionem ſenatus addidit, publicum conſilium. M. BRVTI, } qui legem tulit de colonia Capuam deducenda. QVI *hanc remp. Capuam totam transferre uellent*, } indignationis commouendae gratiae, non, coloniam Capuam deducere, quod proprijs apertiſq. uerbis explicari poterat, ſed, remp. & remp. totam Capuam transferre dixit: ut ſupra quoque. QVIBVS *conſulibus* } diſſentit a Liuio, qui non a Q. Fuluio conſule, ſed ab eo proconſule, biennio ante, captam Capuam ſcribit. PHILIPPO, } Philippus, & Perſa filius, Macedoniae reges, ille a T. Quinctio Flaminino, hic a L. Aemilio Paullo uictus eſt. Antiochus Aſiae, ab Africani maioris fratre L. Scipione: Pſeudophilippus Macedoniae, a Q. Metello: Ariſtonicus Aſiae minoris, Attali filius expellice, a M' Aquillio: Mithridates Ponti, a Sulla, Murena, Lucullo, Pompeio: quorum duo priores antea, Lucullus hoc anno, Pompeius triennio poſt triumphauit. CARTHAGINIENSIVM, } primum, ſecundum, tertium, quod Africanus minor, euerſa Carthagine, confecit. CORINTHIVM, *Numantinum*, } Corinthum L. Mummius deleuit, Numātiam Africanus. uterque triumphauit, ſicuti omnes iam nominati. FREGELLANVM, } Fregellas L. Opimius, is, qui conſul C. Gracchum occidit, praetor caepit, & euertit. Velleius, Aſconius, Epitome, alij. MARSICVM: } Sociale: a Marſis primis arma ſumentibus, ademptae ciuitatis dolore, & iracundia. Italicum, Sociale, Marſicum, idem uocatur. REPREHENDENDA } quia de colonijs Capuam deducendis cogitarunt. IPSE, *qui deduxit*, } lator legis Brutus, idem coloniam deduxit. QVI *magiſtratum Capuae & Leocreanti ceperunt*, } Conſidium, & Saltium, duumuiros, ſignificat. Illud autem, Et Leocreanti, quod corruptum eſſe conſtat, ſimilitudinem litterarum, & ſententiae ueritatem ſecutus, ita corrigo, Ea lege creati. nam & Caeſare conſule gener eius Pompeius, ſocer Piſo, eadem lege, quam ille de colonia Capuam deducenda tulit, duumuiri creati ſunt. IMPIORVM } quaſi de patria, qui Capuae colonos, & magiſtratum eſſe uellent, contra quam maiores ſtatuerant, impie cogitarint.

ORATIO

ET, *quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet uidi, cum ueniſſem Capuam, coloniam deductam L. Conſidio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipſi loquebantur, praetoribus: ut intelligatis, quantam locus ipſe afferat ſuperbiam: quae paucis diebus, quibus illo colonia deducta fuit, perſpici atque intelligi potuit. Nam primum, id quod dixi, cum ceteris in colonijs duumuiri appellentur, hi ſe praetores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem attuliſſet, non ne arbitramini paucis annis fuiſſe conſulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, ſed, ut hic praetoribus ante eunt, cum faſcibus duobus. erant hoſtiae maiores in foro conſtitutae, quae ab his praetoribus de tribunali, ſicut a nobis conſulibus de conſilij ſententia probatis, ad praeconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde Patres conſcripti uocabantur. Iam uero, uultum Conſidij uidere, ferendum uix erat. quem hominem ut grandi macie torridum, Romae cōtemptum, abiectum uidebamus, hunc Capuae Campano ſupercilio, ac regio ſpiritu cum uideremus, Magios, Bloſſios mihi uidebar illos uidere, ac Iubelios: Iam uero, qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplaſia quae concurſatio percunctantium, quid praetor edixiſſet? ubi cenaret? quid enunciaſſet? nos autem, hinc Romā qui ueneramus, iam non hoſpites, ſed peregrini, atque aduenae nominabamur. Haec qui proſpexerint, maiores noſtros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos a nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos, quaeſo, perſpicite, atque cognoſcite. non ingenerantur hominibus mores tam a ſtirpe generis, ac ſeminis, quam ex ijs rebus, quae ab ipſa natura loci, & a uitae conſuetudine ſuppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginienſes fraudulenti, & mendaces, non genere, ſed natura loci, quod, propter portus ſuos, multis & uarijs mercatorum et aduenarum ſermonibus ad ſtudium fallendi ſtudio quaeſtus uocabantur. Ligures montani, duri, atque agreſtes: docuit ager ipſe, nihil ferendo, niſi multa cultura, & magno labore quaeſitum. Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorū, & fructuum, magnitudine urbis, ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerum affluentia primum illa nata ſunt; arrogantia, qua a maioribus noſtris alterum, Capua conſulem poſtulauit; deinde ea luxuries, quae ipſum Hānibalem, armis etiam tum inuictum, uoluptate uicit. Huc iſti decemuiri cum ↀↀ colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, ſex pontifices conſtituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus poſitam, & conuallibus, cenaculis ſublatam, atque ſuſpenſam, non optimis uijs, anguſtiſſimis ſemitis, prae ſua Capua, planiſſimo in loco explicata, ac prae illis ſemitis irridebunt, atque contemnent. agros uero, Vaticanum, & Pupiniam, cum ſuis optimis, atque uberibus campis conferendos ſcilicet putabunt. opidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per riſum, ac per iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum hercle Lanuuium, Ariciam, Tuſculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeius, Nuceria non comparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe ſi paullum aſſumpſerint uetuſtatis, ac roboris, non continebuntur; progredientur longius, efferentur. ſingularis homo priuatus, niſi magna ſapientia praeditus, uix facile ſeſe regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs, continet: nedum iſti, ab Rullo, & Rulli ſimilibus conquiſiti, atque electi, coloni Capuae, in domicilio ſuperbiae, atque in ſedibus luxuriae collocati, non ſtatim conquiſituri ſint aliquid ſceleris, & flagitij: immo uero etiam hoc magis, quam illi ueteres, germaniq. Campani, quod in uetere fortuna illos natos & educatos nimiae tamen rerum omnium copiae deprauabant; hi ex ſumma egeſtate in eandem rerum abundantiam traducti, non ſolum copia, uerum etiam inſolentia commouebuntur.*

EXPLA-

EXPLANATIO

COLONIAM *deductam* } lege M. Bruti. NON *cum bacillis,* } ſolis, ut in ceteris colonijs. PRAETORIBVS } ut, quod ſibi nomen ſumpſerant, praetoriae poteſtatis inſignia praeferentes, re ipſa comprobarent. CVM *faſcibus duobus.* } in urbe praetores binis lictoribus, in prouincijs ſex utebantur: ut ex Cenſorino, Polybio, Ciceronis oratione pro lege Manilia intelligitur. HOSTIAE *maiores* } ut taurus, iuuencus. minores enim, agna, ſus, caper, capra. AB . HIS *praetoribus* } cum irriſione: quia, cum duumuiri eſſent, praetores appellari malebant. PROBATIS, } uitioſa uox: integra, Probantibus. ſed omnes in mendo conſentiunt ueteres libri. AD *tibicinem* } praecinere ſolitum in ſacris tibicinem, ut omittam Liuium, indicat lapis antiquus, quem accurate depictum miſit ad me uir optimus, excellens iure ciuili, & idem elegantiore doctrina perpolitus, Luca Paetus, nobilis Romanus ciuis. PATRES *conſcripti* } ironia. tunicati enim erant, qui Capuae a duumuiro Conſidio, tamquam Romae ſenatores a conſule, aut a praetore, uocabantur. VT . GRANDI *macie torridum* } uaegrandi, rectius uidetur. MAGIOS, *Bloſſios, Iubellios* } ueteres Campanos. D. Magius nominatur a Liuio lib. XXIII. D. Iubelius Taurea eodem libro, & XXVI. & in epitome lib. XII. Bloſsius a Cicerone in Catone. Quod autẽ, Decios, Magios, legitur oratione in Piſonem, fortaſſe mendoſum; & reponi poteſt, Decimos Magios. TVNICATORVM, } non, ut Romae, togatorum. IN . ALBANA, *& Seplaſia* } quibus in foris unguenta uendebantur. HINC *Roma* } quaſi ex urbe ignobili. HAEC } ſuperbiam, & arrogantiam, ingeneratam ex ijs rebus, quibus alimur, & uiuimus. CAMPANI *ſemper ſuperbi* } de quorum ſuperbia ſic apud Valerium Max. lib. IX. cap. 5. Inſolentiae inter Carthaginienſem & Campanum ſenatum quaſi aemulatio fuit. ille enim ſeparato a plebe balneo lauabatur: hic diuerſo foro utebatur. ALTERVM *Capua conſulem poſtulauit.* } bello Punico ſecundo. Liuius lib. XXIII. HVC } in eum locum, qui mores hominum facile corrumpat. ISTI *decemuiri* } Iſti, qui ſuam potentiam, non ueſtra commoda, curabunt. CENTVM *decuriones,* } tamquam ſenatores in colonia. centum autem ad imaginem ſenatus a Romulo conſtituti. NON *optimis uijs, anguſtiſſimis ſemitis,* } qualis ad incendium Neronis manſit: ut ex Taciti uerbis colligitur. Impetu, inquit lib. XV. peruagatum incendium plana primum, deinde in edita aſſurgens, rurſus inferiora populando anteijt remedia uelocitate mali, & obnoxia urbe arctis itineribus, hucq. & illuc flexis, atque enormibus uicis, qualis uetus Roma fuit. PRAE *illis ſemitis* } Semitae differunt a uijs: anguſtiores enim ſunt. Illis, dixit, tamquam irridendis, ex perſona Campanorum. CONTENDENT. } conferent. pro lege Manilia: Ea magis ex aliorum contentione, quam ipſa per ſeſe, cognoſci, atque intelligi poſſunt. Tacitus lib. IV. Nemo noſtros annales cum ſcriptura eorum contenderit, qui ueteres populi Romani res compoſuere. NON *comparabunt.* } abeſt, Non, ab antiquis libris. ut haec Cicero cum ironia dicat, pro, ſcilicet comparabunt. SI . PAVLLVM *aſſumpſerint uetuſtatis, ac roboris;* } ſi inueterauerint; ut eorum uires dies augeat. AVCTORIBVS } ijs, qui tibi, ut agrariam legem ferres, auctores fuerunt.

ORATIO

HAEC tu, P. Rulle, M. Bruti ſceleris ueſtigia, quam monumenta maiorum ſapientiae, ſequi maluiſti: haec tu cum iſtis tuis auctoribus excogitaſti, ut uetera uectigalia uenderetis, & expilaretis noua; ut urbi Capuam ad certamen dignitatis opponeretis; ut ſub ueſtrũ ius, iuriſdictionem, poteſtatem, urbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem ſubiungeretis; ut, cum omnem pecuniam ex aerario exhauſiſſetis, ex uectigalibus redegiſſetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus noſtris coegiſſetis, tamen omnes uobis pecunias ad nutum ueſtrum penderent; ut ijdem partim inuidioſos agros a Sullanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilentes a ueſtris neceſſarijs, a uobiſmetipſis emptos, quanti uelletis populo R. induceretis; ut omnia municipia, coloniasq. Italiae nouis colonis occuparetis; ut, quibuſcumque in locis uobis uideretur, ac quam multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem remp. ueſtris militibus, ueſtris urbibus, ueſtris praeſidijs cingeretis, atque oppreſſam teneretis; ut ipſum Cn. Pompeium, cuius praeſidio ſaepiſſime populus R. contra acerrimos hoſtes, & contra improbiſſimos ciues uictor euaſit, proſcribere, atque horum conſpectu priuare poßetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil numero, & ſuffragijs declarari, nihil elata manu perfringi poſſet, quod non uos oppreſſum, atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio ſummo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in caſtra Cn. Pompeij, atque ipſa caſtra, ſi commodum uobis eſſet, uenderetis; ut interea magiſtratus reliquos, legibus omnibus ſoluti, ſine metu iudiciorum, ſine periculo petere poſſetis; ut nemo ad populũ R. uos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non conſul coercere, non tribunus pl. retinere poſſet. haec ego uos concupiſſe, pro ueſtra ſtultitia, atque intemperantia, non miror; ſperaſſe me conſule aſſequi poſſe, demiror. nam, cum omnium conſulum grauis in rep. cuſtodienda cura, ac diligentia debet eſſe, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, ſed in campo ſunt conſules facti. nulli populo R. pro me maiores mei ſpoponderunt: mihi creditum eſt; a me petere, quod debeo, me ipſum appellare debetis. quemadmodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei commẽdarunt: ſic, ſi quid deliquero, nullae ſunt imagines, quae me a uobis deprecentur. quare, modo ut uita ſuppetat; quam ego ſum is,

qui poſſim

qui poſſim ab iſtorum ſcelere, inſidijsq. defendere; polliceor hoc uobis, Quirites, bona fide: remp. uigilanti homini, non timido; diligenti, non ignauo, commiſiſtis. ego is conſul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorreſcam? qui ſaepe & ſine cauſſa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi tribunus pl. duci iuſſiſſet? ego, nondum ueſtris armis armatus, inſignibusq. ampliſſimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi poſſe, uobisq. auctoribus improbitati hominis reſiſtere: nunc uerear, ne reſp. tantis munita praeſidijs, ab iſtis uinci, aut opprimi poſſit? ſi antea timuiſſem, hac concione, hoc populo certe non uererer. quis enim umquam tam ſecunda concione legem agrariam ſuaſit, quam ego diſſuaſi? ſi hoc diſſuadere eſt, ac non diſturbare, atque peruertere. ex quo intelligi, Quirites, poteſt, nihil eſſe tam populare, quam id, quod ego uobis in hunc annum conſul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quae nobis deſignatis timebatis; ea ne accidere poſſent, conſilio meo, ac ratione prouiſa ſunt. non modo uos eritis in ocio, qui ſemper eſſe uolueratis, uerum etiam iſtos, quibus otioſi negotium faceſſimus, otioſiſſimos reddam. etenim illis honores, poteſtates, diuitiae ex tumultu, atque ex diſſenſionibus ciuium comparari ſolent: uos, quorum gratia in ſuffragijs conſiſtit, libertas in legibus, honos in iudicijs, & aequitate magiſtratuum, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam, etſi ij, qui propter deſidiam in otio uiuunt, tamen in ſua turpi inertia capiunt uoluptatem: ſub ipſo otio, quo uos fortunam regitis, hunc ſtatum, quem habetis, eſſe meliorem non ignoratis, non ut quaeſitum, ſed uita partum otium tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi conſtitui cum col lega, inuitiſſimis ijs hominibus, quos in conſulatu inimicos eſſe & animis, & corporis actibus prouidi, omnibus proſpexi, & ſane reuocaui: idem tribunis pl. denunciaui, ne quid turbulenti me conſule conflarent. ſummum, & firmiſſimum eſt illud cõmunibus fortunis praeſidium, Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro ſalute ueſtra praebuiſtis, tales reliquis temporibus reip. praebeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me eſſe perfecturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuerſos in conſule deligendo plurimum uidiſſe fateantur.

EXPLANATIO

SCELERIS} quia coloniam deducere Capuam, agrumq. Campanum publicum, unde annuum reſp. fructum capit, priuatis diuidere conatus eſt. Cum uerbo, Sceleris, congruit illud de eodem Bruto ſupra dictum, impiorum poenas pertulerunt. MONVMENTA} magnifice loquitur de maioribus. praeſtant enim monumenta ueſtigijs, & maiores M. Bruto, de quo dixit, Veſtigia. VENDERETIS,} ut ea pecunia diuidendos plebi agros diuideretis. EXPILARETIS} non, uenderetis, uerum expilaretis, exacta pecunia, quae poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipietur. Significat, quod ſupra dixit: Cauet, ut ſi qua pecunia poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decemuiri utantur. NOVA;} Pompeij uirtute parta. haec enim praecipue ſpectabat Rullus. CVM *omnem pecuniam ex aerario exhauſiſſetis,*} exhaurit ex aerario, qui uectigalia uendit, aut eos agros, unde uectigal capitur, plebi diuidit. Hoc puto ſignificari, non eum ſumptum, quem in decemuiros fieri lex iubebat: de quo ſupra: Ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, praeconibus, architectis, praeterea mulis, tabernaculis, centurijs, ſuppellectili: ſumptum haurit ex aerario. Non enim eo de ſumptu diceret, Cum omnem pecuniam ex aerario exhauſiſſetis. INVIDIOSOS} ob latitudinem poſſeſsionum. Supra: Sullanus ager, a certis hominibus latiſſime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri, ac fortis tribuni pl. ſtridorem unum perferre non poſſit. A. SVLLANIS} de Sullanis. emptores enim decemuiros, uenditores Sullanos poſſeſſores fore ſignificat. A. VESTRIS *neceſſarijs*} & hic accipio, de ueſtris neceſſarijs: qui uendent libenter deſertos, ac peſtilentes agros: quos tamen uos, quaſi magno emptos, inducetis, ideſt, in publicas tabulas relatum oſtendetis populo Romano, non mediocri lucro per hanc fraudem quaeſito. Eodem ſenſu ſupra: Hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. A. VOBISMET *ipſis emptos,*} ut fraus lateat. quis enim, quanti emeritis, ſcire poterit, cum uoſmetipſi emetis? IMPROBISSIMOS *ciues*} ut Domitium Carbonem, Sertorium, alios. PROSCRIBERE,} uendere. inuidioſum uerbum: quaſi Pompeius ipſe uenderetur, cum pecuniam ex uectigalibus, eius uirtute partis, poſt Ciceronem conſulem decemuiri uenderent. Eodem modo, uicinos proſcribere. or. 3. HORVM *conſpectu priuare*} cum ſine populi Romani iudicio ex nouis Pompeij uectigalibus in longinquis regionibus recepta pecunia decemuiri uti poſſent. NVMERO, *& ſuffragijs*} pro, numero ſuffragantium. nota ſignificatio. NIHIL *elata manu*} cum ſequatur, Perfringi, placet eorum ſententia, qui legendum putant, Nihil ui, ac manu: cum ſit in uno uetere libro, Velata, in altero, Vel lecta. nam, uel, parum diſtat a, ui. ſcribebant enim ueteres, uei, pro ui. quod & Politianus in Miſcell. admonuit. atque hac obſeruatione duobus ex locis mendum olim ſuſtulimus, primum ex libro de Vniuerſitate, ubi legebatur, Vel cum eadem coniunxit, pro, Vi cum eadem coniunxit: deinde ex Tuſc. 1. ubi erat, Quaſi uero iſta uel quidquam tum potuerit ei melius accidere: cum legendum ſit, Iſta ui. SI *commodum uobis eſſet,*} ſi uobis liberet. quo de genere loquendi iam diximus. MAGISTRATVS *reliquos,*} cum tamen decemuiri eſſetis. LEGIBVS *omnibus ſoluti,*} nam nec qui gerit magiſtratum, alium petere poteſt, nec, qui abeſt, niſi ſoluatur legibus. ADDVCERE,} ut acta ueſtra iudicentur. PRODVCERE,} quod minus eſt, quam adducere. uidetur enim adducere magiſtratus, producere priuatus. NON *in cunabulis,*} ut ij, qui maiorum claritate, rebusq. geſtis populo Romano commendantur. IN *campo*} ſuis meritis. APPELLARE} tranſlata uerba, a creditoribus ſumpta, Spoponderunt, creditum eſt, Petere, Debeo, Appellare.

Appellare. HABITANDVM} diu manendum; ut, habitabant in Roſtris, in Bruto: habitauerunt in foro, pro Murena; quorum in uultu habitant oculi mei, Phil. 12. SI TRIBVNVS *pl. duci iuſſiſſet?*} ut Bibulum conſulem duci iuſsit quadriennio poſt P. Vatinius tribunus pl, & de Bruto ac Naſica cos. a C. Curiatio tribuno pl. in carcerem coniectis, hiſtoriae loquuntur. Malim autem, iuſſerit, quam, iuſsiſſet. NONDVM *ueſtris armis armatus,*} nondum conſul, qui armatur inſignibus, imperio, auctoritate. IN *hunc locum*} in roſtra. IMPROBITATI *hominis*} cuius hominis? non Verris, quem non de Roſtris ad populum, ſed ad iudices priuatus accuſauit. praeterea de reo non diceret, reſiſtere. reſiſtimus enim oppugnanti, non cauſſam dicenti. An Catilinae? credi poteſt. male enim de rep. cogitanti reſiſtere, & in eum concionari conſul deſignatus Cicero potuit. TANTIS *munita praeſidijs,*} me conſule. iam enim conſularia praeſidia nominauit. QVAE *nobis deſignatis timebatis*} ſupra. Omnia turbulenta conſilia contra hunc reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim, nobis conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur. ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouae calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouae dominationes, extraordinaria non imperia, ſed regna quaeri putabantur. CONSILIO *meo, ac ratione prouiſa ſunt.*} hoc ad Catilinam pertinere potius, quam ad Rullum, uidetur. QVIBVS *otioſi negotium faceſſimus,*} quibus ita moleſtum eſt otium noſtrum, ut, nobis quieſcentibus, ipſi quieſcere non poſſe uideantur. quaerunt enim res nouas, hoc reip. ſtatu non contenti. ep. ad Appium a Dolabella accuſatum: Cum eſt ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium faceſſerent. OTIOSISSIMOS *reddam.*} non permittam, ut remp. perturbare poſsint. NAM *etſi ij,*} aptius uidetur, Nam ſi ij. SVB IPSO *otio*} locus multis maculis inquinatus, quas ſine ueterum librorum ope uix arbitror eluere quemquam poſſe. QVI *honori inuiderunt meo,*} inuiderunt nobiles, claritatem noui hominis non ferentes.

IN . TERTIAM . CICERONIS
AGRARIAM . ORATIONEM
AD . QVIRITES
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ORATIO . XVII

COMMODIVS *feciſſent tribuni pl. Quirites, ſi, quae apud uos de me deferunt, ea coram potius me praeſente dixiſſent. nam & aequitatem ueſtrae diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, & ius ſuae poteſtatis retinuiſſent. ſed, quoniam adhuc praeſens certamen, contentionemq. fugerunt; nunc, ſi uidetur eis, in meam concionem prodeant &, quo prouocati a me uenire noluerunt, reuocati ſaltem reuertantur. Video quoſdam, Quirites, ſtrepitu ſignificare neſcio quid, & non eoſdem uultus, quos proxima mea concione praebuerunt, in hanc concionem mihi retuliſſe. quare a uobis, qui nihil de me credidiſtis, ut eam uoluntatem, quam ſemper habuiſtis erga me, retineatis, peto: a uobis autem, quos leuiter immutatos eſſe ſentio, paruam exigui temporis uſuram bonae de me opinionis poſtulo, ut eam, ſi, quae dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; ſin aliter; hoc ipſo in loco depoſitam atque abiectam relinquatis. Completi ſunt animi, auresq. ueſtrae, Quirites, me gratificantem ſeptem tyrannis, ceterisq. Sullanarum aſſignationum poſſeſſoribus, agrariae legi, & commodis ueſtris obſiſtere. haec ſi qui crediderunt, illud prius crediderunt neceſſe eſt, hac lege agraria, quae promulgata ſit, adimi Sullanos agros, uobisq. diuidi, aut denique minui priuatorum poſſeſſiones, ut in eas uos deducamini. ſi oſtendo, non modo non adimi cuiquã glaebam de Sullanis agris, ſed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentiſſime confirmari, atque ſanciri; ſi doceo, agris ijs, qui a Sulla ſunt dati, ſic diligenter Rullum ſua lege conſulere, ut facile appareat eam legem non a ueſtrorum commodorum patrono, ſed a Valgij genero eſſe conſcriptam: num quid eſt cauſſae, Quirites, quin illa criminatione, qua in me abſentem uſus eſt, non ſolum meam, ſed etiam ueſtram diligentiam prudentiamq. deſpexerit?*

EXPLANATIO

DIXI iam, non in hac oratione Ciceronem diſputare contra legem, ſed reſpondere tribunis pl. criminantibus eum, quod ideo legem reprehenderet, ut Sullanarum aſsignationum poſſeſſoribus gratificaretur. propterea ep. 1. lib. 2. ad Att. tres orationes non nominat, ſed ait: Sunt propterea duae breues, quaſi ἀποσπασμάτια legis agrariae. COMMODIVS} rectius: ut lib. 1. de Orat. Oratio commode ſcripta. Et lib. 1. de Fin. Dialectica ueſtra nullam uim exiſtimat eſſe nec ad melius uiuendum, nec ad commodius diſſerendum. VESTRAE *diſceptationis*,} ueſtrae deliberationis, ueſtri iudicij: ut or. 2. Populo Romano diſceptatore uti uolo. SVPERIORVM,} tribunorum pl. IVS *ſuae poteſtatis*} quae enim ad uos de me retulerunt, ea cum, abſente me, dixerint, ius ſuae poteſtatis imminuere, & quodam modo praeſentem timere uiſi ſunt. PROVOCATI *a me*} proxima ſuperiore concione. REVOCATI} iucunditatem quaeſiuit in ſimilibus uerbis, Prouocati, Reuocati. NESCIO *quid*} contra me. PROXIMA} ſuperiorem orationem ſignificat. LEVITER *immutatos*} propterea, quae apud uos de me tribuni pl. detulerunt; quaſi ueſtris commodis obſiſtam. SEPTEM *tyrannis*} uerbum uſurpauit, quo tribuni pl. uſi erant. Septem autem Sullani homines potiſsimum inuidia poſſeſsionum, quas a Sulla maximas acceperant, laborabant. MINVI} ſi non prorſus adimi, ſaltem minui. CERTO *capite legis*} de quo ſtatim infra. IMPVDENTISSIME} contra ueſtra commoda, quorum ſe defenſorem eſſe profitetur. A. VALGII *genero*} a P. Rullo; ut ſocero ſuo Valgio, Sullanos agros poſsidenti, ſua lege caueat. VSVS *eſt*,} Valgij gener Rullus. VESTRAM} in uerbis legis ſuae conſiderandis.

ORATIO

CAPVT eſt legis XL. de quo ego conſulto, Quirites, neque apud uos ante feci mentionem, ne aut refricare obductam iam reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alieniſſimo tempore nouae diſſenſionis commouere; neque uero nunc ideo diſputabo, quod hunc ſtatum reip. non magnopere defendendum putem, praeſertim qui otij, & concordiae patronum me in hunc annum reip. profeſſus ſim, ſed ut doceam Rullum, poſthac in ijs ſaltem tacere rebus, in quibus de ſe, & de ſuis factis taceri uelit. Omnium legum iniquiſſimam, diſſimillimamq. legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sulla tulit, ut omnia, quaecumque ille feciſſet, eſſent rata. nam cum ceteris in ciuitatibus, tyrannis inſtitutis, leges omnes exſtinguantur, atque tollantur; hic reip. tyrannum lege conſtituit. eſt inuidioſa lex, ſicut dixi; uerumtamen habet excuſationem. non enim uidetur hominis lex eſſe, ſed temporis. quid, ſi eſt haec multo impudentior? nam ★ Valeria lege, Cornelijsq. legibus, cum eripitur, cum datur, coniungitur impudens gratificatio cum acerba iniuria: ſed tamen habet in illis legibus ſpem nonnullam ille, cui ademptus eſt; aliquem ſcrupulum, cui datus eſt: Rulli cautio eſt haec. QVAE.POST.C.MARIVM CN.PAPIRIVM.COS. Quam procul a ſuſpicione fugit, quod eos conſules, qui aduerſarij Sullae maxime fuerunt, potiſſimum nominauit. ſi enim Sullam dictatorem nominaſſet, perſpicuum fore, & inuidioſum arbitratus eſt. ſed quem ueſtrum tam tardo ingenio fore putauit, cui, poſt eos conſules Sullam dictatorem fuiſſe, in mentem uenire non poſſet? quid ergo ait Marianus tribunus pl. qui nos Sullanos in inuidiam rapit? QVAE POST.MARIVM.ET.CARBONEM. Agros, aedificia, lacus, ſtagna, loca, poßeſſiones: caelum, & mare praetermiſit, cetera complexus eſt. PVBLICE.DATA ASSIGNATA.VENDITA.CONCESSA SVNT. A quo, Rulle? poſt Marium & Carbonem cos. quis aſſignauit? quis dedit? quis conceſſit, praeter Sullam? ET.OMNIA.EO.IVRE.SINT. Quo iure? labefactat uidelicet neſcio quid: nimium acer, nimium uehemens tribunus plebis Sullana reſcindit. VT QVAE.OPTIMO.IVRE.PRIVATA.SINT. Etiam ne meliore, quam paterna, & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit, Corneliae leges non ſanciunt, Sulla ipſe non poſtulat. ſi iſti agri partem aliquam iuris, aliquam ſimilitudinem propriae poſſeſſionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt: nemo eſt tam impudens iſtorum, quin agi ſecum praeclare arbitretur. tu uero, Rulle, quid quaeris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum? ſed ita latum eſt, ut melior tui ſoceri fundus Irpinus ſit, ſiue ager Irpinus, (totum enim poſſidet) quam meus paternus auitusq. fundus Arpinas. id enim caues. optimo enim iure ea ſunt profecto praedia, quae optima condicione ſunt: libera meliore iure ſunt, quam ſerua. capite hoc omnia, quae ſeruiebant, non ſeruient: ſoluta meliore in cauſſa ſunt, quam obligata. eodem capite obligata omnia, ſi modo Sullana ſunt, liberantur: immunia commodiore condicione ſunt, quam illa, quae penſitant. ego Tuſculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: ſi a Sulla mihi datus eſſet, Rulli lege non penderem. Video uos, Quirites, ſicuti res ipſa cogat, commoueri, uel legis, uel orationis impudentia; legis, quae ius melius Sullanis praedijs conſtituat, quam paternis; orationis, quae eiuſmodi cauſſa inſimulare quemquam audeat, rationes Sullae nimium uehementer defendere. At ſi illa ſolum ſanciret, quae a Sulla eßent data, tacerem, modo ipſe ſe Sullanum eſſe confiteretur: ſed non modo illis cauet, uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit, & is, qui a me Sullanas poſſeſſiones defendi criminatur, non eas ſolum ſancit, uerum ipſe nouas aſſignationes inſtituit, & repentinus Sulla nobis exoritur. nam attendite, quantas conceſſiones agrorum hic noſter obiurgator uno uerbo facere conetur.

EXPLANATIO

CICATRICEM} ex belli ciuilis memoria. HVNC *ſtatum reip.*} a Sulla relictum. TACERE} in ſua lege: ne loquendi de ſe occaſionem praebeat. DE *Sulla tulit*,} quae ſignificatur & lib. 1. de Leg. VALERIA} L. Valerij Flacci interregis. A.SVSPICIONE} ne quis ab eo Sullanos agros confirmari, & ſanciri putaret; non dixit, poſt Sullam dictatorem, ſed poſt C. Marium, Cn. Carbonem cos. Marium autem iuniorem ſignificat. MARIANVS} ut ipſe fingit: cum Sullanus uere ſit, qui, ea, quae Sulla dictator dedit, aſsignauit, conceſsit, lege ſua confirmet. NOS *Sullanos*} ut ipſe ait, ita de nobis mentiens, ut de ſe ipſo. DATA,} generale uocabulum: cui particularia ſubijciuntur. dantur enim ea, quae aſsignantur, uenduntur, conceduntur. Dedit autem Sulla de Marianorum bonis. LABEFACTAT} Sullanas aſsignationes. ironia. PARTEM *aliquam iuris*,} quam nullam habent: & eos tamen Rullus confirmat. ISTORVM} qui Sullanos agros poſsident. PRAECLARE *Secum agi*} ſed res aliter habet. nullam enim iſti agri partem iuris, nullam ſimilitudinem propriae poſſeſsionis, nullam ſpem diuturnitatis attingunt. quo Rullus impudentior; qui, quod quiſque habet, habere uult. QVIS *uetat?*} nemo obſtat, cur non habeant. at tu non hoc modo quaeris, uerum etiam, ut ita habeant lege tua, ut quae optimo iure priuata ſint. VT *priuatum?*} ut ita habeant, ut priuatum? at tu meliore etiam condicione eos habere uis FVNDVS *Irpinus*} circa Soractem montem. ID *enim caues*.} ijs uerbis, Vt quae optimo iure priuata ſint. non enim optimo priuata omnia iure ſunt. SERVA.} quae publice aliquid pendent. SI.MODO *Sullana ſunt*,} Sullanis enim tantum cauet Rullus. AQVA *Crabra*} nominatur in ep. ad Tironem, & a Frontino de Aquaeductibus. PATERNIS;} quae non optima condicione ſunt. QVEMQVAM} criminatus enim erat Ciceronem Rullus, rationes eum Sullae nimium uehementer defendere. QVAE *eiuſmodi cauſſa*} quae eo nomine inſimulare quemquam audeat, quod rationes Sullae nimium uehementer defendat.

ORATIO

QVAE, DATA, DONATA, CONCESSA VENDITA. *Patior, audio: quid deinde?* POSSESSA. *Hoc tribunus pl. promulgare auſus eſt, ut, quod quiſque poſt Marium, & Carbonem conſules poſſidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam ne, ſi ui eiecit? etiam ne, ſi clam, ſi precario uenit in poſſeſſionem? ergo hac lege ius ciuile, cauſſae poſſeſſionum, praetorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque paruum ſub hoc uerbo furtum, Quirites, latet. ſunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam aſſignati neque uenditi, qui a paucis hominibus impudentiſſime poſſidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos, inquam, agros, quos Sulla nemini dedit, Rullus non uobis aſſignare uult, ſed eis condonare, qui poſſident. Cauſſam quaero, cur ea, quae maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hiſpanijs, Macedonia, Aſia quaeſiuerunt, uenire patiamini; cum ea, quae ueſtra ſunt, condonari poſſeſſoribus eadem lege uideatis? Iam totam legem intelligitis, cum ad paucorum dominationem ſcripta ſit, ad Sullanae aſſignationis rationes eſſe accommodatiſſimam. nam ſocer huius uir multum bonus eſt: neque ego nunc de illius bonitate, ſed de generi impudentia diſputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque ſe Sullanum eſſe diſſimulat: hic, ut ipſe habeat, quod non habet, quae dubia ſunt, per uos ſancire uult: &, cum plus appetat, quam ipſe Sulla; quibus ego rebus reſiſto, Sullanas res defendere criminatur. Habet agros nonnullos, inquit, ſocer meus, deſertos, atque longinquos; uendet eos mea lege, quanti uolet. habet incertos, ac nullo iure poſſeſſos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Caſinati optimos, fructuoſiſſimos continuauit, cum uſque eo uicinos proſcriberet, quoad oculos continuando, ex multis praedijs unam fundi regionem formamq. perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, ſine ulla cura poſſidebit. Et quoniam, qua de cauſſa, & quorum cauſſa ille hoc promulgauit, oſtendi; doceat ipſe, num ego quem poſſeſſorem defendam, cum agrariae legi reſiſto. ſiluam Scantiam uendis: reſp. poſſidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos eſtis in poſſeſſione: non cedo. deinde Italiae, Siciliae, ceterarumq. prouinciarum poſſeſſiones uenales, ac proſcriptas hac lege uideo: ueſtra ſunt praedia, ueſtrae poſſeſſiones: reſiſtam, atque repugnabo, neque patiar a quoquam populum R. de ſuis poſſeſſionibus me conſule dimoueri, praeſertim cum uobis nihil quaeratur. hoc enim uos in errore uerſari diutius non oportet. num qui ueſtrum ad uim, ad facinus, ad caedem accommodatus eſt? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & praeclara illa Capua ſeruatur: exercitus contra uos, contra libertatem ueſtram, contra Cn. Pompeium conſtituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audaciſſimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, &, quoniam me in ueſtram concionem, uobis flagitantibus, conuocauerunt, diſſerant.*

EXPLANATIO

REPENTINVS *Sulla*} aſsignat enim ut alter Sulla. QVO *optimo priuatum*,} quo iure optimo priuatum tenetur. IVS *ciuile*,} quo poſſeſsionum iura diſtinguuntur: cum Rullus omnia confundat, nihil diſtinguens. PRAETORVM *interdicta*} quibus de poſſeſsione litigatur. PRIVATOS *facit*:} tamquam priuatos poſsideri uult: cum a Sulla publicati ſint. infra: Habet publicos: reddam priuatos. QVAE *ueſtra ſunt*,} cum ea Sulla nemini aſsignauerit, aut uendiderit, ſed publicauerit. publica enim ueſtra. CONDONARI} eo uerbo, Poſſeſſa. POSSESSORIBVS} paucis hominibus, contra legem Corneliam impudentiſsime poſsidentibus. VIR *multum bonus eſt*:} quia non diſſimulat, nec appetit aliena, ut Rullus, ſed, quod occupauit antea, retinere uult. occupauit autem & Irpinũ agrum totum, & in Caſinati fundos multos. Aduerbij loco, Multum, dixit, pro ualde: ut Horatius: Quaerentes uario multum diuerſa palato. Et Tibullus: Securus multum. DVBIA} Sullana: quorum certa poſſeſsio non eſt, utpote quae ab unius libidine nata ſit. PER *uos*} ueſtris ſuffragijs. nam ſancit, ut ea omnia eo iure ſint, ut quae optimo iure priuata. RESISTO} contra legem eius diſputans. DEFENDERE *criminatur*.} ſi ſic legatur, ſubaudiendum eſt, Me. ſed cum Priſcianus lib. IIX. ſcripſerit: Quaedam eadem uoce utrumque ſignificant, ideſt actionem, & paſsionem, ut oſculor te, & oſculor a te, criminor te, & criminor a te: libenter ſequor antiquos libros, in quibus eſt, Defendere criminor. INQVIT,} lepida obiectio, dicentem inducens Rullum, quod cogitabat potius, quam dicebat. QVANTI *uolet*.} ement enim ipſi decemuiri, in quibus erit Valgij gener Rullus, & inducent populo Romano, quanti uolent. ita & Valgius, & decemuiri, decepto populo, quaeſtum facient. ſupra. REDDAM *priuatos*.} quia mea lege, quaecumque poſsidentur, eo iure eſſe iubeo, ut quae optimo iure priuata ſint. ſupra: His cauet, hos defendit, hos priuatos facit. VICINOS *proſcriberet*,} uicinorum agros. ſic or. 2. Vt ipſum Cn. Pompeium proſcribere poſſetis. CVM *aliquo metu*} propter inuidiam poſſeſsionis iniuſtae. uicinos enim, quoad libuit, proſcripſit. OCVLOS *continuando*} continuauit fundos, proxime dixit: aptius igitur, Oculis, quam, Oculos. quod alijs quoque placuit. VOS *eſtis in poſſeſſione*:} nam ſi publicus eſt, ueſter eſt, ut reliqua uectigalia. CONTRA *Cn. Pompeium*.} or. 2. ſperant, ſi conceſſum ſit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita poteſtate, cum innumerabili pecunia non ſolum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipſius exercitum prouenire, aliquid illi inſidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi poſſe. PRAECLARA *illa Capua*} ſuperba, crudelis, luxu diffluens, minime uobis expetenda. perſpicua ironia. HOMINVM *audaciſſimorum*,} quos in agro Campano arbitratu ſuo decemuiri conſtituent, quinque ſcilicet colonorum millia, ſinguli quingenos. VOBIS *flagitantibus*,} ut eorum criminationibus praeſens reſpondere poſſet. Captat a populo, tamquam ſui ſtudioſo, qui abſentem accuſari noluerit, beneuolentiam.

IN. ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . C . RABIRIO
PERDVELLIONIS . REO
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

T. ATTIVS. *Labienus tribunus pl. diem dixit C. Rabirio, & perduellionis crimen intendit, quod L. Appuleium Saturninum tribunum pl. interfeciſſet. defenderunt eum Q. Hortenſius, & conſul Cicero. Acta primum cauſſa eſt apud duumuiros ex antiquo more: quos fuiſſe C. Caeſarem, & L. Caeſarem, auctor eſt Dio lib* XXXVII. *deinde, reo condemnato, & ad populum prouocante, in campo Martio, comitijs centuriatis. de quo iudicatum non eſſe propter militare ſignum a Metello Celere praetore de Ianiculo ablatum; quod cum accideret, diſſolui comitia uetere inſtituto neceſſe erat; nec uoluiſſe iterum Labienum habere comitia; & ea ratione Rabirium ſeruatum eſſe, Dio narrat eodem libro.*

M. TVLLII

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. C. RABIRIO
PERDVELLIONIS. REO AD. QVIRITES
ORATIO. XIIX

ETSI, *Quirites, non eſt meae conſuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de cauſſa quemque defendam; propterea quod cum omnibus ciuibus in eorum periculis ſemper ſatis iuſtam mihi cauſſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis, famae, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur eſſe officij mei; propterea quod, quae iuſtiſſima mihi cauſſa ad hunc defendendum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad abſoluendum debet uideri. nam me cum amicitiae uetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meae uitae perpetua conſuetudo ad C. Rabirium defendendum eſt adhortata: tum uero, ut id ſtudioſiſſime facerem, ſalus reip. conſulare officium, conſulatus denique ipſe, mihi una uobiſcum cum ſalute reip. commendatus, coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitaeq. turpitudo, non denique ueteres, iuſtae, grauesq. inimicitiae ciuium in diſcrimen capitis uocauerunt: ſed, ut illud ſummum auxilium maieſtatis, atque imperij, quod nobis a maioribus eſt traditum, de rep. tolleretur, ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil conſenſio bonorum contra peſtem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis ſenectus, infirmitas, ſolitudoq. tentata eſt. quamobrem ſi eſt boni conſulis, cum cuncta auxilia reip. labefactari, conuelliq. uideat, ferre opem patriae, ſuccurrere ſaluti, fortuniſq. communibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum, & fortium ciuium, quales uos omnibus reip. temporibus exſtitiſtis, intercludere omnes ſeditionum uias, munire praeſidia reip. ſummum in conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſilium putare; ea qui ſecutus ſit, laude potius, & honore, quam poena, & ſupplicio dignum iudicari. Quamobrem labor in hoc defendendo praecipue meus eſt, ſtudium uero conſeruandi hominis commune mihi uobiſcum eſſe debebit. ſic enim exiſtimare debetis, Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neque a tribuno pl. ſuſceptam, neque a conſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam. agitur enim nihil aliud in hac cauſſa, Quirites, quam ut nullum ſit poſthac in rep. publicum conſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum furorem, & audaciam, nullum extremis reip. temporibus perfugium, & praeſidium ſalutis. Quae cum ita ſint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famae, fortunarumq. omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue Optimo Maximo, ceteriſq. dijs, deabuſq. immortalibus, quorum ope, & auxilio multo magis haec reſp. quam ratione hominum, & conſilio gubernatur, pacem, ac ueniam peto; precorq. ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius ſalutem conſeruandam, & ad remp. conſtituendam illuxiſſe patiantur. deinde uos, Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atque obſecro, quoniam uno tempore uita C. Rabirij, hominis miſerrimi, atque innocentiſſimi, ſalus reip. ueſtris manibus, ſuffragijſq. permittitur, adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in reip. ſalute ſapientiam, quam ſoletis.*

EXPLANATIO

CAPITIS} uitae: nam ciuibus Romanis uno perduellionis crimine, quod inter crimina maieſtatis maximum, & grauiſsimum erat, adimi uita poterat. SALVS *rep.*} haec eſt cauſſa, de qua dixit: Quae iuſtiſsima mihi cauſſa ad hunc defendendum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad abſoluendum debet uideri. MIHI *uni a uobis*,} centuriatis comitijs; quemadmodum & nunc centuriatis comitijs de Rabirio iudicatis. VETERES, *iuſtae, grauesq.*} ſed iniuſtae, quibus L. Appulcius tribunus pl. & C. Seruilius Glaucia praetor, & C. Saufeius, & alij perditi ciues adducti ſunt, ut remp. oppugnarent. SVMMVM *auxilium maieſtatis, atque imperij*,} cum illud S. C. exprimit neceſsitas temporum, Dent operam conſules, ne quid reſp. detrimenti patiatur. DE *rep. tolleretur*,} quandoquidem ex eo S. C. Rabirius, conſules C. Marium, & L. Valerium ſecutus, contra reip. hoſtes arma ſumpſit. quem qui capitis in diſcrimen uocant, nimirum illud maieſtatis, atque imperij ſummum auxilium tollere conantur. AVCTORITAS *ſenatus*,} quae, niſi ualeat illud S. C. quod extremis reip. temporibus, domeſtici belli metu, fieri ſolet, prorſus exſtinguetur. CONSVLARE *imperium*,} imperant enim conſules ex eo S. C. ut, qui remp. ſaluam eſſe uelint, arma capiant, & ſequantur. CONSENSIO *bonorum*} qui conſulari parentes imperio, nefarios ciues, Saturninum, & Glauciam oppreſſerunt. INFIRMITAS, *ſolitudoq.*} cum ſit infirmus ab opibus, nudus a propinquis, facile ſperarunt eum poſſe opprimi: non quod de unius hominis exitio ac morte admodum laborent: ſed hunc tentant, hunc oppugnant, ut cum eo ſimul res illas euertant. A. TRIBVNO. PL.} T. Attio Labieno. A. CONSVLE}

ſe ipſum ſignificat. VT *nullum ſit poſthac in rep. publicum conſilium*,} nullus in rep. ſenatus. Dicit idem quod ſupra: Vt illud ſummum auxilium maieſtatis, atque imperij, quod nobis a maioribus eſt traditum, de rep. tolleretur; ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil conſenſio bonorum contra peſtem, ac perniciem ciuitatis ualeret. PACEM} inter ciues. Reſpexit ad uerbum, Dimicatione. VENIAM} ut, ſi quid a nobis contra eorum uoluntatem commiſſum eſt, ignoſcant. AD *remp. conſtituendam*} cuius agitur ſalus in hoc iudicio, cum ſalute Rabirij. HOMINIS *miſerrimi atque innocentiſſimi*,} eius hominis, cuius miſerijs ueſtra miſericordia, innocentiae iuſtitia debetur. SALVS *reip.*} eadem precatur a populo, quae precatus eſt ab Ioue opt. max. uitam Rabirij, ſalutem reip. ADHIBEATIS *in hominis fortunis miſericordiam*,} iuſtitiam non poſtulat, ne diffidere uideatur, in quo populus offenderetur, ſed miſericordiam rogat, quae extra iuſtitiam eſt, ut altera cum altera coniungatur.

ORATIO

NVNC *quoniam, T. Labiene, diligentiae meae temporis anguſtijs obſtitiſti; meq. ex comparato & conſtituto ſpatio defenſionis in ſemihorae curriculum coegiſti: parebitur &, quod iniquiſſimum eſt, accuſatoris condicioni, &, quod miſerrimum, inimici poteſtati. quamquam in hac praeſcriptione ſemihorae patroni mihi partes reliquiſti, conſulis ademiſti: propterea quod ad defendendum propemodum ſatis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Niſi forte de locis religioſis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos eſſe dixiſti, pluribus uerbis tibi reſpondendum putas. quo in crimine nihil eſt umquam abs te dictum, niſi, a C. Macro obiectum eſſe crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminiſſe te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitum eſſe, quid aequi, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenſo longa oratio eſt expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij, iudicio clariſſimo, C. Curtius pro uirtute ſua eſt honeſtiſſime liberatus: ipſe uero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, ſed ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem uerbo eſt umquam uocatus. An de ſororis filio diligentius reſpondendum eſt, quem ab hoc necatum eſſe dixiſti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excuſatio quaereretur? quid enim eſt tam ueriſimile, quam cariorem huic ſororis maritum, quam ſororis filium fuiſſe? atque ita cariorem, ut alter uita crudeliſſime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduum quaereretur? An de ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plura dicenda ſunt? cum tanto ſtudio C. Rabirius totius Apuliae, ſingulari uoluntate Campaniae uicinitatis ornetur; cumq. ad eius propulſandum periculum non modo homines, ſed prope regiones ipſae conuenerint, aliquanto etiam latius excitatae, quam ipſius uicinitatis nomen ac termini poſtulabant. Nam, quid ego ad id longam orationem comparem, quod eſt in eadem multae irrogatione perſcriptum, hunc nec ſuae, nec alienae pudicitiae peperciſſe? quin etiam ſuſpicor eo mihi ſemihoram a Labieno praeſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad haec crimina, quae patroni diligentiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe.*

EXPLANATIO

IN. SEMIHORAE *curriculum coegiſti*:} uidetur in perduellionis iudicio poteſtatem accuſator habuiſſe praeſcribendi temporis rei defendendi: idq. ſubito Labienus fecit praeter opinionem Ciceronis, qui ſibi ſpatium defenſionis comparauerat, & conſtituerat. ita ſe excuſat ſimul, & accuſatorem ut iniquum accuſat: populum conciliat ſibi, alienat a Labieno. PAREBITVR} & hoc uerbo quaerit inuidiam accuſatori. paretur enim ei, qui imperat: aequa uero condicio non eſt, cum ita duo contendunt, in iudicio praeſertim capitis, famae, fortunarumq. omnium, ut alter imperet, alter parere cogatur; imperet autem & accuſator, & idem inimicus; pareat non ſolum defenſor, ſed etiam conſul. NISI *forte*} ſignificat ideo ſe a Labieno coactum eſſe in curriculum ſemihorae, ne pluribus uerbis ad ea, quae obieciſſet, reſpondere poſſet. A *C. Macro*} qui Rabirium iam antea de locis religioſis, & de locis ab eo uiolatis accuſauerat. Hunc opinor eſſe C. Licinium Macrum, qui de repetundis reus cum ſe damnari uideret a Cicerone praetore, damnationem uoluntaria morte uitauit. ita rem domeſticam legis beneficio ſeruauit. hoc Plutarchus in Ciceronis uita, & Valerius Max. memoriae tradiderunt: hoc & Cicero ipſe ep. 7. lib. 1. ad Att. his uerbis: Nos hic incredibili, ac ſingulari populi uoluntate de C. Macro tranſegimus. cui cum aequi fuiſſemus, tamen multo maiorem fructum ex populi exiſtimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipſius, ſi abſolutus eſſet, gratia cepiſſemus. PROPINQVVS. *C. Rabirij*,} ſororis maritus: ut infra conſtat. VIRTVTE} innocentia. AD *iudicij moram*} iudicij, quo C. Curtius reus erat. ATQVE *ita cariorem*,} amplificandi modus, ut pro lege Manilia: Regnat, & ita regnat, ut ſe non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare uelit, ſed emergere e patrio regno, atque in ueſtris uectigalibus, hoc eſt in Aſiae luce uerſari. Quo loco pluribus exemplis hanc figuram confirmauimus. APVLIAE} ex qua regione ortus, aut etiam in qua natus erat Rabirius. CAMPANIAE *uicinitatis*} non repugno antiquis libris: magis tamen arrideret, Campanae uicinitatis. LONGAM *orationem*} quid multa reſpondeam, cum tu nihil dixeris? IN *eadem multae interrogatione*} irrogabat Rabirio Labienus accuſator multam, uiolatae & ſuae, & alienae pudicitiae nomine. Eadem irrogatione, dicit, quia irrogatio eadem plura complecte-

complectebatur, de locis religioſis, lucisq. uiolatis, de peculatu facto, de tabulario incenſo, de necato ſororis filio, de ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis. QVAE *patroni diligentiam deſiderant*, } cum ab accuſatore intenduntur, qui de his aliquid dicere uideatur, non, ut a te ſunt obiecta, nullo argumento. INTELLIGIS } ex ijs, quae breuiſsime reſpondi, uides eam ipſam ſemihoram, quam tu mihi ad reum defendendum praeſtituiſti, nimium etiam longam fuiſſe.

ORATIO

ILLAM alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam, atque anguſtam eſſe uoluiſti: quae non oratoris ingenium, ſed conſulis auxilium implorat, & flagitat. nam de perduellionis iudicio, quod a me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirij. quod utinam, Quirites, ego id aut primus, aut ſolus ex hac rep. ſuſtuliſſem: utinam, quod ille crimen eſſe uult, proprium teſtimonium meae laudis eſſet. quid enim optari poteſt, quod ego mallem, quam me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? ſed iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum, Quirites, qui, expulſis regibus, nullum in libero populo ueſtigium crudelitatis regiae retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitã eſſe uoluerunt. Quamobrem uter noſtrum tandem, Labiene, popularis eſt; tune, qui ciuibus R. in concione ipſa carnificem, qui uincula adhiberi putas oportere; qui in campo Martio, comitijs centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs ſceleris ueſtigijs eſſe dico; qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere? popularis uero tribunus pl. cuſtos, defenſorq. iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omnium ciuium R. corpore amouit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus, homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium R. iniuſſu ueſtro iudicaretur: hic popularis, a duumuiris iniuſſu ueſtro non iudicari de ciue R. ſed indicta cauſſa ciuem R. capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciae, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam uerborum inaudita crudelitate uiolare libertatem huius populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? namque haec tua, quae te hominem clementem, popularemq. delectant; I lictor, colliga manus; quae non modo huius libertatis, manſuetudinisq. non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numae Pompilij, ſed Tarquinij, ſuperbiſſimi, atque crudeliſſimi regis: iſta ſunt cruciatus carmina, quae tu, homo lenis, ac popularis, libentiſſime commemoras: Caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. quae uerba, Quirites, iampridem in hac rep. non ſolum tenebris uetuſtatis, uerũ etiam luce libertatis oppreſſa ſunt. an uero, ſi actio iſta popularis eſſet, & ſi ullam partem aequitatis haberet, aut iuris; C. Gracchus eam reliquiſſet? ſcilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quam C. Graccho fratris; & tibi acerbior eius patrui mors eſt, quem numquam uidiſti, quam illi eius fratris, quicum concordiſſime uixerat: & ſimilis uiri tu ulciſceris patrui mortem, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere uoluiſſet: & par deſiderium ſui reliquit apud populum R. Labienus iſte, patruus ueſter, quiſquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pietas tua maior, quam Gracchi? an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quae ſi in illo minima fuiſſent, tamen prae tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omnes uicerit; quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? ſed moreretur prius acerbiſſima morte millies Gracchus, quam in eius concione carnifex conſiſteret; quem non modo foro, ſed etiam caelo hoc, ac ſpiritu cenſoriae leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt. Hic ſe popularem dicere audet, me alienum a commodis ueſtris? cum iſte omnes & ſuppliciorum, & uerborum acerbitates non ex memoria ueſtra, ac patrum uectrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex regum commentarijs conquiſierit; ego omnibus meis opibus, omnibus conſilijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati. niſi forte hanc condicionem uobis eſſe uultis, quam ſerui, ſi libertatis ſpem propoſitam non haberent, ferre nullo modo poſſent. miſera eſt ignominia iudiciorum publicorum, miſera multatio bonorum, miſerum exſulium: ſed tamen in omni calamitate retinetur aliquod ueſtigium libertatis. mors denique ſi proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomen ipſum crucis abſit non modo a corpore ciuium R. ſed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim omnium rerum non ſolum euentus, atque perpeſſio, ſed etiam condicio, exſpectatio, mentio ipſa denique indigna ciue R. atque homine libero eſt. an uero ſeruos noſtros horum ſuppliciorum omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberabit: nos a uerberibus, ab unco, a crucis denique terrore neque res geſtae, neque acta aetas, neque noſtri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & prae me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, ſed regia, meo conſilio, uirtute, auctoritate eſſe depulſum. qua tu in actione quamquam omnia exempla maiorum, omnes leges, omnem auctoritatem ſenatus, omnes religiones, atque auſpiciorum publica iura neglexiſti: tamen a me haec in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad iſtam diſceptationem: nunc de Saturnini crimine, ac de clariſſimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occiſum eſſe a C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum teſtimonijs, Q. Hortenſio copioſiſſime defendente, antea falſum eſſe docuit. Ego autem, ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem cauſſa concederet, ut poſſem hoc praedicare

C. Rabirij manu L. Saturninum, hoſtem populi R. interfectum. Nihil me clamor iſte commouet, ſed conſolatur; cum indicat eſſe quoſdam ciues imperitos, ſed non multos. numquam, mihi credite, populus R. hic, qui ſilet, conſulem me feciſſet, ſi ueſtro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto iam leuior eſt acclamatio. quin continetis uocem, indicem ſtultitiae ueſtrae, teſtem paucitatis? libenter, inquam, confiterer, ſi uere poſſem, aut etiam ſi mihi eſſet integrum, C. Rabirij manu L. Saturninum eſſe occiſum: & id facinus pulcherrimum eſſe arbitrarer. ſed, quoniam id facere non poſſum; confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini cauſſa C. Rabirium arma cepiſſe. Quid eſt, Labiene? quam a me grauiorem confeſſionem, aut quod in hunc maius crimen exſpectas? niſi uero intereſſe aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo, occidendi hominis cauſſa, fuit. ſi interfici Saturninum nefas fuit: arma ſumpta eſſe contra Saturninum ſine ſcelere non poſſunt. ſi arma iure ſumpta concedis: interfectum iure concedas, neceſſe eſt.

EXPLANATIO

ILLAM *alteram partem,*} duas partes Labieni complectebatur accuſator, unam, quae Rabirio multam propter crimina ſupra nominata, alteram, quae mortem propter Saturninum ab eo interfectam irrogabat. NIMIS *exiguam, atque anguſtam*} quod ad Rabirij defenſionem attinet. me enim conſulem, quod perduellionis iudicium ſuſtulerim, non Rabirium, quod Saturninum occiderit, accuſaſti. AVT *primus, aut ſolus*} ſuſtulit enim ante Ciceronem M. Porcius Cato, ſuſtulit & C. Gracchus. ita ſolus eam laudem Cicero non eſt adeptus. CARNIFICEM *de foro,*} ne carnifex ciuem Romanum, iniectis uinculis, ullo crimine de foro poſſet abducere. CRVCEM *de campo*} ne quis, a populo damnatus, in crucem, quae in campo Martio figebatur, agi poſſet. quo intelligitur, ciuium Romanorum, qui perduellionis crimine damnarentur, ſupplicium, item ut ſeruorum, crucem fuiſſe. INFESTAM} paſſiue, pro, uexatam: de quo iam diximus. LENITATE *legum*} ut leniter uobiſcum, non crudeliter ageretur. COMITIIS *centuriatis,*} ut maximum inter crimina maieſtatis erat perduellio, ſic maximis populi comitijs, ideſt centuriatis, iudicabatur. exemplum in Rabirio non obſcurum, clariſsimum autem in Claudio & Sempronio cenſoribus: de quibus lib. XLIII. Liuius. AVSPICATO *in loco,*} auſpicijs conſularibus conſecrato. ſic enim eſt in orat. 4. in Catil. FVNESTARI} pollui, contaminari, quaſi funere ad maerorem traduci. CONTAGIONE *carnificis*} ne carnifex impurus in concione quemquam attingat. NEFARII *ſceleris*} quod eſt in capiendo ciue Romano, & in campum Martium, ideſt ad necem, ſi a populo damnaretur, adducendo. VESTIGIIS} ne quod, remoto carnifice, ueſtigium ſupereſſet. CASTAM} puram a ſcelere. PORCIA *lex*} quam, ut opinor, tulit, M. ille Porcius Cato cenſorius, etſi nec auctor Plutarchus in eius uita ſit, nec alius quiſquam. I. LICTOR, *colliga manus;*} uerba decemuiri in Horatij iudicio apud Liuium lib. I. & Torquati, cum filium occidi iuberet, apud eundem lib. IIX. I lictor, deliga ad palum. CAPVT *obnubito, arbori infelici ſuſpendito.*} uerba Hoſtilij regis de Horatio, qui ſororem occiderat, haec a Liuio recitantur lib. I. Duumuiros, qui Horatio perduellionem iudicent ſecundum legem, facio. ſequitur: Lex horrendi carminis erat: Duumuiri perduellionem iudicent: ſi a duumuiris prouocarit, prouocatione certato: ſi uincent, caput obnubito, arbori infelici reſte ſuſpendito: uerberato uel intra pomerium, uel extra pomerium. Infelices arbores fuere, ficus atra, quaeq. baccam nigram, nigroſq. fructus ferunt, acrifolium, & quae praeterea Macrobius nominat lib. III. felices ab infelicibus diſtinguens. PATRVI *tui*} cum Saturnino interfecti. TVIS *facultatibus*} ijs rebus, quae in te ſunt. HANC *condicionem*} ut poteſtatem in corpora ciuium R. habeat carnifex, ut eorum caput obnubat, ut eos in crucem agat. OBDVCTIO *capitis*} cum dicat Liuius, Caput obnubito, rectius hic putarem, Obnuptio. mendum fortaſſe uerbi peperit inſolentia.
VNA *uindicta*} una manumiſsione: cum in libertatem ſerui dominorum benignitate uindicantur. Liberandorum autem ſeruorum tria genera cum ſint, cenſus, uindicta, teſtamentum, ut in Topicis Cicero docet: uſitatius uindicta fuit. NOS *a uerberibus ab unco,*} perduellionis damnati, primum uerberabantur, deinde unco trahebantur, poſtremo in crucem agebantur. hic quidem ſupplicij ordo e Ciceronis uerbis colligitur. FATEOR,} a me ſublatum eſſe perduellionis iudicium: quod tu criminari ſoles. ESSE *depulſum.*} cogitabas enim, id quod ego conſul mea lege uetui, crudeliter, importune, non tribunicio, ſed regio more in ciues Romanos agere. QVA *tu in actione*} contra Rabirium. OMNIA *exempla maiorum, omnes leges,*} non enim maiores occidi quemquam ciuem Romanum uoluerunt: de quo lex eſt Porcia, atque Sempronia. Hoc eſt, quod ſupra dixit: Iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum, qui, expulſis regibus, nullum in libero populo ueſtigium crudelitatis regiae retinuerunt; deinde multorum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum, ſed lenitate legum munitam eſſe uoluerunt. OMNEM *auctoritatem ſenatus,*} quo ego auctore legem de tollendo perduellionis iudicio tuli. OMNES *religiones, atque auſpiciorum publica iura*} dicit, quod ſupra: In campo Martio, comitijs centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes. CLARISSIMI *patrui tui*} rectius uidetur, Cariſsimi, ut ſit amore Labieni deriſio, qui patruum hoſtem reip. amore & caritate adductus, exitio Rabirij conetur ulciſci. Q. HORTENSIO *copioſiſſime defendente,*} eius orationem pro Rabirio nominat Cariſius in uerbo, Cicatricum. SI *mihi eſſet integrum,*} quod non eſt. iam enim confiteri non poſſum, quod Hortenſius multorum teſtimonijs docuit eſſe falſum. NIHIL

me clamor iſte commouet; } apoſtrophe ad quoſdam in concione clamantes, cum illud audiſſent, Vtinam hanc mihi facultatem cauſſa concederet, ut poſſem praedicare, C. Rabirij manu L. Saturninum, hoſtem populi Romani, interfectum. Caedes eius nonnullos commouebat, quia necatus tribunus pl. eſſet. S I *uere poſſem, aut etiam ſi mihi eſſet integrum,* } non modo ſi uerum eſſet, confiterer, ſed etiam, ſi iam non probaſſet Hortenſius eſſe falſum: cuius oratio hanc mihi confitendi criminis facultatem ademit, effecitq. ne iam ſit integrum. A D *crimen* } ad agnoſcendum, confitendumq. crimen, de quo tu Rabirium accuſas.

O R A T I O

Pauca quaedam uidentur deeſſe.

fit S. C. ut, C. Marius, L. Valerius cos. adhiberent tribunos pl. & praetores, quos eis uideretur; operamq. darent, ut imperium populi R. maieſtasq. conſeruaretur. adhibent omnes tribunos pl. praeter Saturninum, praeter Glauciam: qui remp. ſaluam eſſe uellent, arma capere, & ſe ſequi iubent. parent omnes. ex aedificijs, armamentarijsq. publicis arma populo R. C. Mario conſule diſtribuente, dantur. Hic iam; ut omittam cetera, de te ipſo, Labiene, quaero; cum Saturninus Capitolium teneret; armatus eſſet una C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergaſtulo Gracchus; addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum, patruum tuum; in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus cos. poſt cunctus ſenatus, atque ille ſenatus, quem etiam uos ipſi, qui hos patres conſcriptos, qui nunc ſunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc ſenatu detrahere poſſitis, laudare conſueuiſtis; cum equeſter ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrum noſtrorum, atque eius aetatis, quae tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in ſalute reip. ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitrabantur, arma cepiſſent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipſo, inquam Labiene, quaero; cum ad arma conſules ex S. C. uocauiſſent; cum armatus M. Aemilius princeps ſenatus in Comitio conſtitiſſet; qui cum ingredi uix poſſet, non ad inſequendum ſibi tarditatem pedum, ſed ad fugiẽdum impedimento fore putabat; cum denique Q. Scaeuola confectus ſenectute, praepeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus, ac debilis, haſtili nixus & animi uim, & infirmitatem corporis oſtenderet; cum L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesque, qui tum erant, conſulares pro ſalute communi arma cepiſſent; cum omnes praetores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Craſſus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Druſus; cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Caſſii, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipſe P. Seruilius, quo tu imperatore, Labiene, meruiſti, cum hic Q. Catulus admodum tum adoleſcens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clariſſimi uiri cum conſulibus eſſent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum, incluſum, atque abditum latere in occulto, atque ignauiam ſuam tenebrarum, ac parietum cuſtodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi ſe cum tuo patruo, & ceteris ad mortem propter uitae turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scaeuola, cum bonis denique omnibus coire non modo ſalutis, uerum etiam periculi ſocietatem? tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiae ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret; conſules ad patriae ſalutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius ſectam ſequi, cuius imperio parere potiſſimum uelles? Patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. Quid pater? quicum? quid propinqui ueſtri, equites R.? quid omnis praefectura, regio, uicinitas ueſtra? quid ager Picenus uniuerſus, utrum tribunicium furorem, an conſularem auctoritatem ſecutus eſt? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo praedicas, neminem umquam adhuc de ſeſe eſſe confeſſum. nemo eſt umquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis relictus, qui ſe in Capitolio fuiſſe cum Saturnino fateretur. at fuit ueſter patruus. fuerit, & fuerit nulla deſperatione rerum ſuarum, nullis domeſticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriae praeponeret. iccirco ne oportuit C. Rabirium deſciſcere a rep. non comparere in illa armata multitudine bonorum? conſulum uoci, atque imperio non obedire? atqui uidemus haec in rerum natura tria fuiſſe ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat inſtar turpiſſimae: cum Saturnino eſſe, furoris, & ſceleris: uirtus, & honeſtas, & pudor cum conſulibus eſſe cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quod cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amentiſſimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet; turpiſſimus, ſi reliquiſſet?

E X P L A N A T I O

PRAETER *Glauciam:* } lege, Praetores praeter Glauciam. omiſſum eſt enim uerbum, Praetores, propter ſimilitudinem ſequentis. praetorem autem C. Seruilium Glauciam cum L. Saturnino tribuno pl. occiſum eſſe, quis ignorat? unum tamen ex orat. I. in Catil. exemplum afferre non grauabor. Similis S. C. C. Mario & L. Valerio cos. permiſſa eſt reſp. num unum diem poſtea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium praetorem poena remorata eſt? C. S A V F E I V S, } quaeſtor. I L L E *ex compedibus, atque ergaſtulo Gracchus;* } qui cum ſe Ti. Gracchi filium ſimularet, tribunus pl. creatus, cum Saturnino, Glaucia, Saufeio arma cepit. De quo Valerius Max. lib. IX. cap. 7. his uerbis: L. Equitium, qui ſe Ti. Gracchi filium ſimulabat, tribunatumq. aduerſus leges cum L. Saturnino petebat, a C. Mario ſextum conſulatum

gerente

gerente in publicam cuſtodiam ductum, populus, clauſtris carceris conuulſis, raptum humeris ſuis, per ſummam animorum alacritatem portauit. Et cap. 16. Ne Equitium, Firmo Piceno monſtrum ueniens, relatum iam in huiuſce libri ſuperiore parte, praetercam; eius in amplectendo Ti. Graccho patre, euidens mendacium, turbulento uulgi errore, ampliſsima tribunatus poteſtate uallatum eſt. Eundem cum Saturnino fuiſſe, non tamen occiſum, ſignificat Appianus lib. 1. OMNEM *dignitatem iudiciorum*} tunc enim equeſter ordo lege C. Gracchi iudicia adminiſtrabat: donec Sulla, rerum potitus, ab equitibus ad ſenatores iudicia tranſtulit: poſtremo C. Aurelius Cotta praetor legem tulit, ut tres ordines iudicarent, ſenatores, equites, tribuni aerarij. M. AEMILIVS} Scaurus, cuius conſtantiam, & grauitatem Cicero laudat. Q. SCAEVOLA} Q. F. augur, qui cum L. Metello Dalmatico conſul fuerat. nam Q. Scaeuola P. F. pont. max. cum L. Craſſo oratore quinquennio poſt Marium & Flaccum conſules, qui Saturninum, & Glauciam oppreſſerunt, conſulatum geſsit. PRAEPEDITVS *morbo*,} pedum. Duo ueteres libri, Praeditus: tres, Perditus: quod placet. L. METELLVS,} Dalmaticus, qui cum Q. Scaeuola Q. F. conſulatum geſſerat. conſulares enim hic nominantur. SER. *Galba*,} Sulpiciae gentis, qui conſul fuit cum M. Aemilio Scauro. C. SERRANVS, *P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus*} Serranus cum Q. Caepione, Rutilius cum Cn. Manlio, Fimbria cum C. Mario, Q. Catulus cum eodem Mario. CN. ET. L. *Domitij*} uterque Ahenobarbus, &, opinor, fratres. Cnaeus cum Caſsio Longino, Lucius cum Caelio Caldo conſul fuit. L. CRASSVS, *Q. Mucius*,} Craſſus orator, Mucius pont. max. C. CLAVDIVS,} conſul cum Perperna. M. DRVSVS;} qui conſul non fuit, ſed in tribunatu pl. initio belli Marſici a neſcio quo domi ſuae eſt interfectus. OCTAVII,} tres Octauij conſulatum geſſere, primus Cn. F. Cn. N. qui a L. Cinna collega eſt interfectus: alter Cn. Octauius M. F. Cn. N. qui cum C. Curione conſul fuit: L. Octauius Cn. F. Cn. N. conſul cum C. Cotta, fratre Cn. Octauij, quem primum nominauimus. METELLI,} Q. Metellus Nepos conſul cum T. Didio. IVLII,} Sex. Iulius Caeſar conſul cum L. Philippo, & L. Caeſar cum P. Rutilio Lupo. CASSII,} C. Caſsius Varus conſul cum L. Gellio. CATONES,} L. Porcius Cato, conſul cum Cn. Pompeio Strabone. POMPEII,} Cn. Pompeius Strabo conſul cum L. Porcio Catone: Q. Pompeius Rufus cum L. Sulla. L. PHILIPPVS,} conſul cum Sex. Iulio Caeſare. L. SCIPIO,} conſul cum C. Norbano. M. LEPIDVS,} cum Q. Catulo. D. BRVTVS,} cum Mam. Aemilio Lepido Liuiano. P. SERVILIVS,} Iſauricus poſtea dictus, cum Ap. Claudio Pulchro. IMPERATORE,} bellum in Cilicia gerente, ex qua de Iſauris triumphauit. Q. CATVLVS,} conſul cum M. Lepido, eius Catuli filius qui cum C. Mario conſulatum geſsit. C. CVRIO,} cum Cn. Octauio, pater eius Curionis, qui ciuili bello, pro Caeſare pugnans, in Africa perijt. OMNIS *praefectura*,} quae fuerit, omiſſo nomine, non apparet: in agro Piceno arbitror fuiſſe, quia ſequitur: Quid ager Picenus uniuerſus?

ORATIO

AT C. Decianus, de quo tu ſaepe commemoras, quia, cum hominem omnibus inſignem notis turpitudinis Furium accuſaret ſummo ſtudio bonorum omnium, queri eſt auſus in concione de morte Saturnini, condemnatus eſt; at Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi ſuae, condemnatus eſt. Statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem eſſe, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hoſtilem in modum ſeditioſi imagine aut mortem eius honeſtaret, aut deſideria imperitorum miſericordia commoueret, aut ſuam ſignificaret imitandae improbitatis uoluntatem. itaque mihi mirum uidetur, unde hanc tu, Labiene, imaginem, quam habes, inueneris. nam, Sex. Titio damnato, qui iſtam habere auderet, inuentus eſt nemo. quod tu ſi audiſſes, aut ſi per aetatem ſcire potuiſſes: numquam profecto iſtam imaginem, quae domi poſita peſtem, atque exſulium Sex. Titio attuliſſet, in Roſtra, atque in concionem attuliſſes; nec tuas umquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. ſed in his rebus omnibus imprudentia laberis: cauſſam enim ſuſcepiſti antiquiorem memoria tua: quae cauſſa ante mortua eſt, quam tu natus eſſes. qua in cauſſa tute profecto fuiſſes, ſi per aetatem eſſe potuiſſes; eam cauſſam in iudicium uocas. An non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos ſummi ſceleris arguas, deinde, quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in ſummum capitis periculum arceſſas? nam, ſi C. Rabirius fraudem capitalem admiſit, quod arma contra L. Saturninum tulit: huic quidem affert aliquam deprecationem periculi aetas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulum, patrem huius, in quo ſumma ſapientia, eximia uirtus, ſingularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo conſilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Craſſum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum praeſidio fuit, quorum in hac ciuitate longe maxima conſilia, atque ingenia fuerunt; ceteros, pari dignitate praeditos, cuſtodes, gubernatoresq. reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis, honeſtiſſimis uiris, atque optimis ciuibus, equitibus R. dicemus, qui tum una cum ſenatu ſalutem reip. defenderunt? quid de tribunis aerarij, ceterorumq. ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? ſed quid ego de ijs omnibus, qui conſulari imperio paruerunt, loquor? de ipſorum conſulum fama quid futurum eſt? L. Flaccum, hominem cum ſemper in rep. tum in magiſtratibus gerendis, in ſacerdotio, caerimonijsque, quibus praeerat, diligentiſſimum, nefarij ſceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labē, ignominiamq. mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriae, parentem, inquam, ueſtrae libertatis, atque huiuſce reip. poſſumus dicere, ſceleris, ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim, ſi C. Rubirio, quod ijt ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio deſi-

tio defigendam putauit: quod tandem excogitabitur in eum ſupplicium, qui uocauit? at, ſi fides Saturnino data eſt, quod abs te ſaepiſſime dicitur; non eam C. Rabirius, ſed C. Marius dedit: idemq. uiolauit, ſi in fide non ſtetit. quae fides, Labiene, qui potuit ſine S. C. dari? adeo ne hoſpes huiuſce urbis, adeo ne ignarus es diſciplinae, conſuetudinisq. noſtrae, ut haec neſcias? ut peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magiſtratum gerere uideare? Quid iam iſta C. Mario. inquit, nocere poſſunt, quoniam ſenſu, & uita caret? Ita ne uero? tantis in laboribus C. Marius, periculisq. uixiſſet, ſi nihil longius, quam uitae termini poſtulabant, ſpe, atque animo de ſe, & gloria ſua cogitaſſet? at, credo, cum innumerabiles hoſtium copias in Italia fudiſſet, atque obſidione remp. liberaſſet, omnia ſua ſecum una moritura arbitrabatur. non eſt ita, Quirites: neque quiſquam noſtrum in reip. periculis cum laude, ac uirtute uerſatur, quin ſpe poſteritatis, fructuq. ducatur. itaque cum multis alijs de cauſſis uirorum bonorum mentes diuinae mihi, atque aeternae uidentur eſſe, tum maxime quod optimi, & ſapientiſſimi cuiuſque animus ita praeſentit in poſterum, ut nihil, niſi ſempiternum, ſpectare uideatur. Quapropter equidem & C. Marij, & ceterorum uirorum ſapientiſſimorum, ac fortiſſimorum ciuium mentes, quae mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria non ſecus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandum putare. ac, ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent; non minus ſtrenue caperem, quam illi pro communi ſalute ceperunt. etenim, Quirites, exiguum nobis uitae curriculum natura circumſcripſit, immenſum gloriae. quare, ſi eos, qui iam de uita deceſſerunt, ornabimus: iuſtiorem nobis mortis condicionem relinquemus. ſed, ſi illos, Labiene, quos iam uidere non poſſumus, negligis: ne his quidem, quos uides, conſuli putas oportere? neminem eſſe dico ex ijs omnibus, qui illo die Romae fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq. tum fuerit, quin arma ceperit, quin conſules ſecutus ſit. omnes ij, quorum tu ex etate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine, citantur. At occidit Saturninum Rabirius. Vtinam feciſſet: non ſupplicium deprecarer, ſed praemium poſtularem. etenim ſi Scaeuae, ſeruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data eſt: quod equiti R. praemium dari par fuiſſet? & ſi C. Marius, quod fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis, ac ſedibus, praecidi imperarat; quod in cliuo Capitolino improborum ciuium

Deſunt non pauca.

EXPLANATIO

EXSVLIVM} & hoc recte, nec tamen, Exitium, male. QVI *tum extra urbem cum praeſidio fuit,*} iuſſu conſulum. nam anno ſequenti conſulatum geſsit. CAERIMONIISQ. *quibus praeerat,*} tamquam pont. max. QVID *iam iſta C. Mario, inquit, nocere poſſunt,*} Iſta: ſi eum cum C. Rabirio condemnamus. FISTVLAS,} hiſtoriam ex Plutarcho, & alijs licet petere: itaque ſuperuacanea interpretatio eſt.

IN. ORATIONEM . I. CICERONIS
IN . L . SERGIVM . CATILINAM
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM . QVATTVOR . CICERONIS ORATIONVM . CONTRA . CATILINAM

L. SERGIVS. *Catilina, patricij generis, ciuili bello Sullanarum partium, adminiſtrata poſt praeturam Africa, accuſatus eſt primum a P. Clodio repetundarum, ut ait Aſconius. accuſatus autem M. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo cos. quod in oratione contra competitores Cicero docet his uerbis. Te uero, Catilina, conſulatum petere, aut cogitare, non prodigium, atque portentum eſt? a quibus enim petis? a principibus ciuitatis? qui tibi, cum L. Volcatius conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem eſſe uoluerunt: Vbi Pedianus. Catilina, cum de prouincia Africa decederet, & legati Afri queſti de eo in ſenatu grauiter eſſent, profeſſus eſt ſe petere conſulatum. L. Volcatius Tullus conſilium publicum habuit, an rationem Catilinae habere deberet. nam quaerebatur repetundarum. Catilina ob eam cauſſam deſtitit a petitione. His teſtimonijs duae res probantur, una, accuſatum eſſe Lepido & Tullo cos: altera, accuſatum eſſe ante comitia conſularia. Nec tamen eo anno peracta cauſſa eſt. nam eum Torquato & Cotta cos. ideſt anno ſequenti, reum de repetundis inuenio in oratione pro Sulla. Parens tuus, Torquate, ait Cicero, conſul reo de pecunijs repetundis Catilinae fuit aduocatus. Partem igitur eius anni, quo Lepidus & Tullus conſulatum, Cicero praeturam geſsit, Catilina in Africa fuit, & eodem anno, conſularium comitiorum cauſſa, ideſt ante Quinctilem menſem, in urbem redijt: ubi ſtatim repetundarum crimine ab Afris in iudicium uocatus eſt. quamquam Cicero in oratione pro Coelio, cauſſae ſeruiens, totum annum, quo ipſe praetor fuit, eum abfuiſſe, oſtendit his uerbis. Fuit aſsiduus mecum praetore me. non nouerat Catilinam: Africam tum praetor ille obtinebat. Secutus eſt annus:*

cauſſam

cauſſam de pecunijs repetundis Catilina dixit, deinceps fuit annus, quo ego conſulatum petiui. Quibus uerbis tres anni continui deſignãtur, primum is, quo Cicero praeturam geßit, ideſt, Lepido, & Tullo cos. deinde, quo cauſſam de pecunijs repetundis Catilina dixit, ideſt Torquato, & Cotta cos. poſtremo, quo Cicero conſulatum petiuit, ideſt, Caeſare, & Figulo cos. Primum igitur id conſtat, accuſari coeptum eſſe repetundarum Lepido & Tullo cos. deinde non eodem anno, ſed ſequenti, Torquato & Cotta cos. cauſſam dixiſſe. Addo illud, abſolutum eſſe P. Clodio accuſatore praeuaricante. de quo ſic in ea de Haruſp. reſp. A Catilina pecuniam accepit, ut turpißime praeuaricaretur. Quod Pedianus confirmat. Iterum autem accuſatus eſt inter ſicarios a L. Paullo, Caeſare, & Figulo cos. quod a Salluſtio, Pediano, Dione traditur. quamquam in Pediano, L. Lucullus, mendoſe legitur, pro, L. Paullus: quem Salluſtius, teſtis eorum temporum, nominat. Vtroque iudicio abſolutum eſſe, cognoſcitur ex ep. 14. lib. 1. ad Att. in qua eſt: Bis abſolutum eſſe Lentulum, bis Catilinam. Vt argumentum illud omittatur, quod, niſi abſolutus eſſet, petere conſulatum Cicerone & Antonio cos. non cogitaſſet. Haec de accuſationibus: nunc de conſulatus petitionibus poſtremo de illius coniurationibus agemus. quae niſi ſeparatim ſingula oſtenderentur; fore ſum ſuſpicatus, ne lectori laborem, & difficultatem ordo hiſtoriae confuſus afferret, ut mihi ſaepe attulit: qui nunc, ut meo labore labor alijs adimatur, quantum licet, operam do. Petere conſulatum Catilina uoluit, quo anno ex Africa redijt, conſulatum gerentibus Lepido, & Tullo: ſed eius rationem non eſſe habitam, iam oſtendimus. Eo anno petendi poteſtate excluſus, petijt anno ſequenti, Cotta, & Torquato cos. & repulſam tulit. petijtq. iterum Caeſare, et Figulo cos. nec obtinuit. utramque petitionem ſignificat Cicero in oratione pro Coelio. Tot, inquit, annos uerſatus in foro ſine ſuſpicione, ſine infamia, ſtuduit Catilinae iterum petenti. De ſecunda autem & petitione, & repulſa perſpicuum fit ex his Aſconij uerbis. Poſt effecta comitia conſularia, & Catilinae repulſam, fecit eum reum inter ſicarios L. Paullus. Videtur & Cicerone conſule aut petijſſe, aut petere uoluiſſe: quod prima declarat in eum Ciceronis oratio. Cum proximis comitijs conſularibus, inquit, me conſulem in campo, & competitores tuos interficere uoluiſti; compreßi tuos nefarios conatus amicorum praeſidio, & copijs. Eodem pertinent illa Salluſtij. Poſtquam dies comitiorum uenit; & Catilinae neque petitio, neque inſidiae, quas conſuli fecerat, proſpere ceſſere: conſtituit bellum facere, & extrema omnia experiri. Remotum a petitione, conſilio potißimum Ciceronis conſulis, lib. XXXVIII. demonſtrat Dio. Sed contra Plutarchus in Cicerone, nec obſcure Cicero ipſe pro Murena eum petijſſe dicit. Quod ad coniurationes attinet, coniurauit primum cum Cn. Piſone, L. Varganteio, P. Autronio: quo anno conſules fuere Lepidus, & Tullus: unde illa

in cra-

in oratione pro Sulla. Scilicet is ſum, qui exiſtimem, Cn. Piſonem, & Catilinam, & Varгunteium, & Autronium nihil audacter ipſos per ſeſe ſine P. Sulla facere potuiſſe. de quo etiam ſi quis dubitaſſet antea, num id, quod tu arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo conſule deſcendere Kalendis Ian. cum lictoribus? Si cogitauit Sulla, cum Piſone, Catilina, Vargunteio, Autronio deſcendere cum lictoribus, interfecto Torquato conſule: nimirum ſuperioribus conſulibus Lepido & Tullo inita de conſulum caede conſilia fuerant. Eiuſdem annus coniurationis e Salluſtio cognoſcitur. Erat, inquit, eodem tempore Cn. Piſo, adoleſcens nobilis, ſummae audaciae, egens, factioſus: quem ad perturbandam remp. inopia, atque mali mores ſtimulabant. cum hoc Catilina, & Autronius, circiter nonas Dec. conſilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Ian. L. Torquatum, & L. Cottam cos. interficere; ipſi, faſcibus correptis, Piſonem cum exercitu ad obtinendas duas Hiſpanias mittere: ea re cognita, rurſus in nonas Febr. conſilium caedis transtulerunt. quod ni Catilina maturaſſet pro curia ſignum ſocijs dare: eo die poſt conditam urbem Romam peſſimum faſcinus patratum foret. quia non dum frequentes armati conuenerant, ea res conſilium diremit. Pedianus autem eandem rem exponit his uerbis: Fuit opinio, Catilinam, & Cn. Piſonem, adoleſcentem perditum, coniuraſſe ad caedem ſenatus faciendam ante annum, quam haec dicta ſunt, Cotta & Torquato cos. eamq. caedem ideo non eſſe factam, quod prius, quam parati eſſent, coniuratis ſignum dediſſet Catilina. Altera coniuratio fuit Caeſare & Figulo cos. petentibus conſulatum Cicerone, Antonio, ipſo Catilina. cuius rumor quidam cum in uulgus emanaſſet, accendit hominum ſtudia, ut ait Salluſtius, ad conſulatum mandandum M. Tullio Ciceroni. Haec igitur ſecunda coniuratio, occultis conſilijs agitata, erupit denique in conſulatum Ciceronis. qui cum totam rem, indicante per Fuluiam Q. Curio coniurato, cognouiſſet, & ſedentem tamen in ſenatu Catilinam uidiſſet, ira commotus, acerbiſſime in eum hac prima oratione eſt inuectus, & eum urbe egredi, ſecumq. ſuos iuſſit educere: ac tantum profecit, ut Catilina perterritus profugerit. quod eſt primae orationis argumentum. In ſecunda oratione, de Catilina eiecto gloriatur: relictos ab eo ſignificat nobiles uiros, qui non ſolum in foro uolitent, ſed etiam in ſenatum ueniant: quattuor hominum genera commemorat, qui reip. occultum bellum indixerint, & diſſimulantes, egrediente Catilina, Romae remanſerint. contra quorum inſidias, Quirites monet, ut ſua tecta cuſtodijs, uigilijsq. defendant: ipſis, ut exeant, ſi uelint, permittit: minatur, ſi cuius factum, conatum ue contra patriam deprehenderit: ſeueritatem cum clementia pollicetur. Quirites hortatur, ut uenerantes deos immortales opem ab ijs in praeſenti periculo ſupplices petant. Tertia, captos eſſe coniurationis principes, & ſublatum iam imminentis periculi metum, re, quemadmodum

geſta

geſta erat, explicata, ſignificat. Tum habere bonum animum Quirites iubet; quod geſtum ſit, acceptum dijs immortalibus refert: rogat ut, cum ipſe, ne ijs hominum audaciſsimorum ſceleratae, nefariaeque mentes nocere poſſent, ſua uigilantia prouiderit, ipſi uiciſsim, ne quando ſibi noceant, curam ſuſcipiant. Concluſio, Iouem ut uenerentur, & ut ſua tecta uigilijs, cuſtodijsq. defendant. In quarta nonis Dec. habita (ut ep. 1. lib. 2. ad Att.) de ſupplicio coniuratorum refert, & ſimul, ipſe quid ſentiat, oſtendit. diſputat de ſententijs duabus, una D. Iunij Silani, qui, tamquam conſul deſignatus, omnium primus de more rogatus erat, ut mors coniuratis poena eſſet: altera C. Caeſaris, aedilis cur. ut aeternis tenebris uinculisq. mandarentur, bona eorum publicarentur, uitam tamen retinerent. utramque ſententiam laudat: quam tamen Silanus dixerat, ſequendam cenſet. Memoriam ſui conſulatus a ſenatu poſtulat: ſi quid ſibi acciderit, paruum filium commendat: hortatur, ut de coniuratorum ducibus, cum agatur in eo ſalus ciuitatis, uniuerſaeq. reip. diligenter fortiterq. decernat: ſuum & in conſulatu, & in omni uita praeſidium, auxiliumq. pollicetur. Nunc, ut puto, non male opera poſita uidebitur, ſi, quo quaeque die habita oratio ſit, oſtendam. Prima habita eſt VIII. *id. Nou. non obſcuris argumentis. in ipſa enim oratione ſunt haec. Recognoſce tandem mecum noctem illam ſuperiorem: iam intelliges, multo me uigilare acrius ad ſalutem, quam te ad perniciem reip. Dico te priori nocte ueniſſe inter Falcarios, in M. Laecae domum, conueniſſe eodem complures, eiuſdem amentiae, ſcelerisq ſocios. Et paullo poſt. Fuiſti igitur apud Laecam ea nocte, Catilina: diſtribuiſti partes Italiae: ſtatuiſti, quo quemque proficiſci placeret: delegiſti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres: deſcripſiſti urbis partes ad incendia: confirmaſti, te ipſum iam eſſe exiturum: dixiſti, paullulum tibi eſſe etiam tum morae, quod ego uiuerem. reperti ſunt duo equites Romani, qui te iſta cura liberarent, & ſeſe illa ipſa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. Quae ſit haec nox, quam is dies conſecutus eſt, quo Cicero ſenatum habuit, & in Catilinam haec dixit, docet oratio pro Sulla his uerbis. Quid tandem de illa nocte dicit, cum inter Falcarios ad M. Laecam, nocte ea, quae conſecuta eſt poſterum diem nonarum Nou. me conſule, Catilinae denunciatione conuenit? quae nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbiſsima. tum Catilinae dies exeundi, tum ceteris manendi condicio, tum deſcriptio totam per urbem caedis, atque incendiorum conſtituta eſt: tunc tuus pater, Corneli, illam ſibi officioſam prouinciam depopoſcit, ut cum prima luce conſulem ſalutatum ueniret, intromiſſus me in meo lectulo trucidaret. Hic Cicero, qua nocte in M. Laecae domum Catilina uenit, dicit tam fuiſſe, quae conſecuta eſt poſterum diem nouarum Nou. ideſt quae fuit inter nonas, et* IIX. *id. Nou. ex quo patet habitam eſſe primam*

in

in Catilinam orationem IIX.id. Nou. cum in ea ſit. Dico te priori nocte ueniſſe inter Falcarios, in M. Laecae domum. Secunda oratio poſtridie habita uidetur: quod ex ijs uerbis, quae ſunt in ea, liceat intelligere. Omnia, inquit ſuperioris noctis conſilia ad me delata eſſe ſentiunt. pateſeci in ſenatu heſterno die: Catilina ipſe pertimuit, profugit. Tertia, multis interiectis diebus, habita eo die, quo Lentulus, eiusq. ſocij Allobrogum indicio comprehenſi, & in ſenatum introducti ſunt: ſententiaeq. de ijs dictae a principibus, ut in cuſtodiam traderentur. quem diem non uideo cur nō putem pridie non. Dec. fuiſſe: eum quartam orationem nonis Dec. habitam eſſe, conſtet ex ep. 1. lib. 2. ad Att. ueriſimile autem non uideatur tantam res cum ageretur, moram ullam interiectam, ſed primo illo die, quo Lentulus, & alij coniurati ſimul comprehenſi ſunt, factum eſſe S. C. ut in cuſtodiam traderentur; ſequenti autem die alterum S. C. ut ſupplicio afficerentur. quo die, dictis a Silano & Caeſare ſententijs, quartam orationem Cicero habuit, qua ſenatum ad ſeueritatem eſt hortatus; & ſenatus, uti Cato cenſuerat, decreuit, ut de ijs, qui traditi in cuſtodiam erant, ſupplicium ſumeretur. Prima igitur oratio (ut ſuperiora breuiter colligantur) in ſenatu IIX. id. Nou. ſecunda ad Quirites, poſtridie, tertia ad eoſdem pridie non. Dec. quarta in ſenatu nonis Dec. habita eſt.

M. TVLLII. CICERONIS IN. L. SERGIVM. CATILINAM IN. SENATV

ORATIO. XIX

*Q*VOVSQVE *tandem abutere, Catilina, patientia noſtra? quam diu nos etiam furor iſte tuus eludet? quem ad finem ſeſe effraenata iactabit audacia? nihil ne te nocturnum praeſidium Palatij, nihil urbis uigiliae, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora, uultusq. mouerunt? patere tua conſilia non ſentis? constrictam iam omnium horum conſcientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid conſilij ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris? O tempora, o mores. ſenatus haec intelligit, conſul uidet; hic tamen uiuit: uiuit? immo uero etiam in ſenatum uenit: fit publici conſilij particeps: notat, & deſignat oculis ad caedem unum quemque noſtrum. nos autem uiri fortes ſatisfacere reip. uidemur, ſi iſtius furorem, ac tela uitemus. Ad mortem te, Catilina, duci iuſſu conſulis iampridem oportebat, in te conferri peſtem iſtam, quam tu in nos omnes iamdiu machinaris. an uero uir ampliſſimus P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem ſtatum reip. priuatus interfecit: Catilinam, orbem terrae, caede atque incendijs uaſtare cupientem, nos conſules perferemus? nam illa nimis antiqua praetereo, quod Q. Seruilius Ahala Sp. Melium, nouis rebus ſtudentem, manu ſua interfecit. fuit, fuit iſta quondam in hac rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus ſupplicijs ciuem pernicioſum, quam acerbiſſimum hoſtem, coercerent.*

EXPLANATIO

QVOVSQVE *tandem abutere, Catilina, patientia noſtra?* } uocē interrogantis indignatio exprimit, & iracūdiae magnitudo. nam cum nefaria contra patriam Catilinae conſilia Cicero cognouiſſet, & cum tamen in ſenatu ſedentem uidiſſet, non tulit, ſed accuſauit eum audiente ſenatu, hac oratione, quam Salluſtius Luculentam, utilemq. reip. uocat. Abutere dixit, quia, cum peſtem bonis omnibus, exitumq. reip. Catilina machinaretur, proximaq. ſuperiore nocte cum ſocijs in M. Laecae domo fuiſſet, uenire tamen in ſenatum auderet. Sed hic Salluſtij uerba recitare, operaepretium uidetur. At Catilinae, inquit, crudelis animus eadem illa mouebat: tametſi praeſidia parabantur, & ipſe lege Plautia interrogatus erat ab L. Paullo. poſtremo diſsimulandi cauſſa, & quaſi ſui expurgandi, ſicuti iurgio laceſsitus foret, in ſenatum uenit. tum M. Tullius conſul, ſiue praeſentiam eius timens, ſiue ira commotus, orationem habuit luculentam, atque utilem reip. quam poſtea ſcriptam edidit. Sed, ubi ille aſſedit, Catilina, ut erat paratus ad diſsimulanda omnia, demiſſo uultu, uoce ſupplici poſtulare a patribus coepit, ne quid de ſe temere crederent: ea familia ortum, ita ſe ab adoleſcentia uitam inſtituiſſe, ut omnia bona in ſpe haberet: neque exiſtimarent ſibi, patricio homini, cuius ipſius atque maiorum plurima beneficia in plebem Romanam eſſent, perdita rep. opus eſſe; cum eam ſeruaret M. Tullius, inquilinus ciuis urbis Romae. ELVDET? } quaſi per ludum contemnet? EFFRAENATA } quae ſeſe rationis fraeno non continet: ſed, quaſi ſine fraeno ſit, ita ſe iactat. PALATII, } collis foro coniuncti, ideo muniti nocturno praeſidio. MVNITISSIMVS } nam in Capitolio, in templo Iouis Statoris ſenatus habebatur; de quo ſic infra: Magna dijs immortalibus habenda gratia eſt, atque huic ipſi Ioui Statori, antiquiſsimo cuſtodi huius urbis. CONSCIENTIA } ſcientia. non enim accipiendum, quia ſibi conſcij ſint, ſed quia ſciant, & norint. QVID *proxima,* } proxima nox eſt, quam conſecutus eſt dies. VIII. id Nou. de qua infra: Dico te priori nocte ueniſſe inter Falcarios in M. Laecae domum; conueniſſe eodem complures eiuſdem amentiae, ſceleriſq. ſocios. Et pro Sulla; Quid tandem de illa nocte dicit, cum inter Falcarios ad M. Laecam, nocte ea, quae conſecuta eſt poſterum diem Nonarum Nou. me conſule Catilinae denunciatione conuenit. AHALA } magiſter equitum. extat apud Liuium hiſtoria.

ORATIO

HABEMVS *S. C. in te, Catilina, uehemens, & graue; non deeſt reip. conſilium, neque auctoritas huius ordinis; nos, nos, dico aperte, conſules deſumus. decreuit quondam ſenatus, ut L. Opimius conſul uideret, ne quid reſp. detrimenti caperet: nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C. Gracchus, clariſſimo patre natus, auis, maioribus: occiſus cum liberis M. Fuluius conſularis. ſimili S. C. C. Mario, & L. Valerio cos. permiſſa eſt reſp. num unum diem poſtea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium praetorem poena remorata eſt? at uero nos uiceſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis. habemus*

bemus enim eiuſmodi S. C. uerum incluſum in tabulis, tamquam in uagina reconditum; quo ex S. C. confeſtim interfectum te eſſe, Catilina, conuenit. uiuis, & uiuis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.

EXPLANATIO

HABEMVS *S. C. in te, Catilina, uehemens, & graue:*} quattuor S. C. in cauſſa coniurationis facta ſunt, duo propter Catilinam, duo propter Lentulum, & octo praeterea coniuratos, qui, Catilina egreſſo, cum in urbe remanſiſſent, Allobrogum indicio comprehenſi ſunt. primum S. C. propter Catilinam factũ, cum eius nefaria conſilia iam paterent, illud eſt, quod hic ſignificatur, ex uetere inſtituto renouatum in magno reip. deſcrimine, uſitatis uerbis: darent operam conſules, ne quid reſp. detrimenti caperet. de quo Salluſtius: Ea cum Ciceroni nunciarentur; ancipiti malo permotus, quod neque urbem ab inſidijs priuato conſilio longius tueri poterat, neque, exercitus Mallij quantus, aut quo conſilio foret, ſatis compertum habebat, rem ad ſenatum, iam antea uulgi rumoribus exagitatam, refert. itaque, quod plerumque in atroci negotio ſolet, ſenatus decreuit, ut darent operam conſules, ne quid reſp. detrimenti caperet. ea poteſtas per ſenatum more Romano magiſtratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis ſocios, atque ciues: domi militiaeq. imperium, atque iudicium ſummum habere. aliter, ſine populi iuſſu, nulli earum rerum conſuli ius eſt. Alterum S. C. eſt, quo Catilina & Mallius hoſtes iudicati ſunt. quod eodem teſte Salluſtio cognoſcitur. Paucos dies, inquit, commoratus apud C. Flaminium in agro Reatino, dum ciuitatem, antea ſolicitatam, armis exornat, cum faſcibus, atque alijs imperij inſignibus in caſtra ad Mallium contendit. Haec ubi Romae comperta ſunt; ſenatus Catilinam & Mallium hoſtes iudicat. Tertium S. C. eſt, de quo orat. 3. his uerbis. Indicijs expoſitis, atque editis, Quirites, ſenatum conſului, de ſumma reip. quid fieri placeret. dictae ſunt a principalibus acerrimae ac fortiſsimae ſententiae, quas ſenatus ſine ulla uarietate eſt conſecutus. & quoniam nondum eſt perſcriptum S. C. ex memoria uobis, Quirites, quid ſenatus cenſuerit, exponam. Subiungitq. paullo poſt. Atque ita cenſuerunt, ut P. Lentulus, cum ſe praetura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur, itemq. ut C. Cethegus, L. Statilius, Publius Gabinius in cuſtodiam traderentur: atque ita idem hoc decretum eſt in L. Caſsium, in M. Ceparium, P. Furium, Q. Marium Chilonem, P. Vmbrenum. decreuerat enim ſenatus, ut uiderent conſules, ne quid reſp. detrimenti caperet. CLARISSIMO *patre,*} Ti. Sempronio Graccho, qui bis conſul fuit, & de Celtiberis triumphauit. AVIS, *maioribus;*} non tamen conſularibus. CVM *liberis*} duobus. Plutarchus, Velleius. VICESIMVM *iam diem*} integrum numerum amat orator. dies enim tantum erant XIIX. ſic in Piſonem: Ego in Q. Rabirio; perduellionis reo, XL. annis ante me conſulem interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra inuidiam, atque defendi. Quo loco Pedianus, Poſsit, inquit, aliquis credere, lapſum memoria Ciceronem, qui dicat, XL. annis ante ſe conſulem factum eſſe S. C. aduerſus L. Appuleium Saturninum tribunum pl. cum XXXVI. anni a C. Mario & L. Valerio Flacco conſulibus numerentur. Sed hic non ſubtilis computatio annorum facta eſt, uerum ſummatim tempus comprehenſum eſt: & perinde accipiendum, ac ſi dixerit, prope XL. annis. haec enim conſuetudo eſt ipſius Ciceronis: itaque idem in ea quoque, quam habuit in Catilinam in ſenatu, cum octauuſdecimus dies eſſet, poſtea, quam factum S. C. ut uiderent conſules, nequid reſp. detrimenti caperet, dixit: Vigeſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis. habemus enim S. C. uerumtamen incluſum in tabulis, tamquam gladium in uagina reconditum. HORVM} ſenatorum.

ORATIO

CVPIO P. C. me eſſe clementem, cupio in tantis reip. periculis non diſſolutum uideri: ſed iam me ipſum inertiae, nequitiaeq. condemno. caſtra ſunt in Italia contra remp. in Etruriae faucibus collocata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autem imperatorem caſtrorum, ducemq. hoſtium intra moenia, atque adeo in ſenatu uidetis, inteſtinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. ſi te iam, Catilina, comprehendi, ſi interfici iuſſero, credo, erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius a me, quam quiſquam crudelius factum eſſe dicat. uerum ego hoc, quod iampridem factum eſſe oportuit, certa de cauſſa nondum adducor ut faciam. tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui ſimilis inueniri poterit, qui id non iure factum eſſe fateatur. quam diu quiſquam erit, qui te defendere audeat, uiues, & uiues ita, ut nunc uiuis, multis meis & firmis praeſidijs obſeſſus, ne commouere te contra remp. poſſis: multorum te etiam oculi, & aures non ſentientem, ſicut adhuc fecerunt, ſpeculabuntur, atque cuſtodient. etenim quid eſt, Catilina, quod iam amplius exſpectes, ſi neque nox tenebris obſcurare coetus nefarios, nec priuata domus parietibus continere uocem coniurationis tuae poteſt? ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia? muta iam iſtam mentem, mihi crede: obliuiſcere caedis, atque incendiorum: teneris undique: luce ſunt clariora nobis tua conſilia omnia: quae etiam mecum licet recognoſcas.

EXPLANATIO

NON *diſſolutum*} ita me cupio eſſe clementem, ut diſſolutus ne ſim: ne uirtus in uitium deſinat. aliquid enim permittere, clementiae eſt: nimium, animi diſſoluti: Vitium a uirtute diſtinxit Cicero in

ep. ad Metellum lib. v. Cognoſce nunc, inquit, humanitatem meam: ſi humanitas appellanda eſt in acerbiſsima iniuria remiſsio animi, ac diſſolutio. CREDO, *erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius a me, quam quiſquam crudelius factum eſſe dicat.*} implicatam negantibus particulis ſententiam ut expediam operam dabo. Fore, inquit, non dubito, quin hoc omnes boni potius a me ſerius factum eſſe dicāt, quam quiſquam crudelius. TVORVM *conſiliorum reprimendorum cauſſa,*} ne tibi liceret exequi, quod cogitabas: ne tibi faciendae caedis optimatum facultas daretur. C. MALLIVM} ſic ubique lego, non Manlium, primum ex antiquis libris, deinde, quia Manlij nobiles, & patricij, Mallij ignobiles, & plebeij. & Mallium illum, qui cum P. Rutilio Rufo conſulatum geſsit, ignobilem Cicero uocat in Planciana.

ORATIO

MEMINISTI ne, me ante diem XII. Kal. Nou. dicere in ſenatu, certo die fore in armis, qui dies futurus eſſet ante diem IIX. Kal. Nou. C. Manlium, audaciae ſatellitem atque adminiſtrum tuae? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerum, id quod multo magis eſt admirandum, dies? dixi ego idem in ſenatu, caedem te optimatum contuliſſe in ante diem v. Kal. Nou. tum cum multi principes ciuitatis Roma, non tam ſui conſeruandi, quam tuorum conſiliorum reprimendorum cauſſa profugerunt. num infitiari potes, te illo ipſo die, meis praeſidijs, mea diligentia circumclusum, commouere te contra remp. non potuiſſe? cum tu, diſceſſu ceterorum, noſtra tamen, qui remanſiſſemus, caede contentum te eſſe dicebas. Quid, cum te Praeneſte Kal. ipſis Nou. occupaturum nocturno impetu eſſe confideres? ſenſiſti ne illam coloniam meo iuſſu, meis praeſidijs, cuſtodijs, uigilijs eſſe munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, ſed etiam uideam, planeq. ſentiam. recognoſce tandem mecum noctem illam ſuperiorem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad ſalutem, quam te ad perniciem reip. Dico te priori nocte ueniße inter falcarios, (non agam obſcure) in M. Laecae domum; conueniſſe eodem complures eiuſdem amentiae, ſcelerisq. ſocios. num negare audes? quid taces? conuincam, ſi negas. uideo enim eſſe hic in ſenatu quoſdam, qui tecum una fuere. O dij immortales, ubinam gentium ſumus? quam remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic ſunt, noſtro in numero P. C. in hoc orbis terrae ſanctiſſimo grauiſſimoq. conſilio, qui de meo, noſtrumq. omnium interitu, qui de huius urbis atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hoſce ego uideo conſul, & de rep. ſententiam rogo; &, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero. Fuiſti igitur apud Laecam ea nocte Catilina, diſtribuiſti partes Italiae: ſtatuiſti, quo quemque proficiſci placeret: delegiſti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres: deſcripſiſti urbis partes ad incēdia: confirmaſti, te ipſum iam eſſe exiturum: dixiſti, paullulum tibi eſſe etiam tum morae, quod ego uiuerem. reperti ſunt duo equites R. qui te iſta cura liberarent, & ſeſe illa ipſa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. haec ego omnia, uix dum etiam coetu ueſtro dimiſſo, comperi: domum meam maioribus praeſidijs muniui, atque firmaui: excluſi eos quos tu mane ad me ſalutatum miſeras, cum illi ipſi ueniſſent, quos ego iam multis uiris ad me uenturos id temporis eſſe praedixeram.

EXPLANATIO

PROFVGERVNT.} commoti, ac deterriti meis uerbis. ILLAM *coloniam*} coloniam quoque nominat Frontinus, aut quicumq. ille fuit, cuius fragmentum quoddam exſtat de colonijs. Sed perſpicue, coloniam fuiſſe, Gellius docet, cum ait lib. XVI. cap. 13. Praeneſtinos a Tiberio imperatore petijſſe, ut ex colonia in municipij ſtatum redigerentur. Quo tempore deducta ſit, nec Velleius, nec Liuius, nec alius quiſquam docet. ego tamen, quin a L. Sulla deducta ſit, dubitandum non puto. Argumento ſunt illa uerba or. 2. in Rullum. ſi dicent, per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet: at uidemus agrum Praeneſtinum a paucis poſsideri. NON *modo audiam,*} deſiderari arbitror, Non: ut legatur: Non modo non audiam. infra: Nihil agis, nihil ſequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore. PRIORI *nocte*} quae conſecuta eſt poſterum diem nonarum Nou. ut in oratione pro Sulla. itaque dixit haec VIII. id. Nou. is enim dies nonas Nou. conſequitur. INTER *Falcarios*} uicus Romae fuit, nominatus etiam in oratione pro Sulla. M. LAECAE} M. Porcij laecae ſenatoris, conſcij & participis eiuſdem ſceleris. idem in ea pro Sulla. Salluſtius autem, Vbi multa, inquit, agitanti nihil procedit, rurſus intempeſta nocte coniurationis principes conuocat per M. Porcium Laecam: ibiq. multa de ignauia eorum queſtus, docet ſe Mallium praemiſiſſe ad eam multitudinem quam ad capienda arma parauerat; item alios in alia loca opportuna, qui initium belli facerent: ſeq. ad exercitum proficiſci cupere, ſi prius Ciceronem oppreſsiſſet. O. DII *immortales, ubi nam gentium ſumus?*} rei nefandae narrationem excipit exclamatio. ſupra quoque cum dixiſſet: Quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid conſilij ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris? ſubiecit: O tempora, o mores: ſenatus haec intelligit, conſul uidet: hic tamen uiuit: uiuit? immo etiam in ſenatum uenit. DISTRIBVISTI *partes Italiae:*} pro Sulla. Tum Catilinae dies exeundi, tum ceteris manendi condicio, tum deſcriptio totam per urbem caedis, atque incendiorum conſtituta: tunc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam ſibi officioſam prouinciam depopoſcit, ut, cum prima luce conſulem ſalutatum ueniret, intromiſſus meo more, & iure amicitiae, me in meo lectulo trucidaret. REPERTI *ſunt duo equites Romani,*

mani, qui te iſta cura liberarent, & ſeſe illa ipſa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur.} Salluſtius non duos equites, uerum unum equitem C. Cornelium, alterum ſenatorem L. Vargunteium fuiſſe dicit. COMPERI:} Curio per Fuluiam ſignificante. Hac de re Salluſtius his uerbis. Perterritis, ac dubitantibus ceteris, C. Cornelius, eques Romanus, operam ſuam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius ſenator conſtituere, ea nocte paullo poſt cum armatis hominibus, ſicuti ſalutatum introire ad Ciceronem, ac de improuiſo domi ſuae imparatum confodere. Curius, ubi intelligit, quantum periculum conſuli impendeat, propere per Fuluiam Ciceroni dolum, qui parabatur, enunciat; ita illi ianua prohibiti, tantum facinus fruſtra ſuſceperant.

O R A T I O

QVAE cum ita ſint, Catilina; perge, quo coepiſti, egredere aliquando ex urbe: patent portae, proficiſcere: nimium diu te imperatorem illa tua Maniliana caſtra deſiderant: educ tecum etiam omnes tuos; ſi minus, quamplurimos: purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus interſit. nobiſcum uerſari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non ſinam. magna dijs immortalibus habenda gratia eſt, atque huic ipſi Ioui Statori, antiquiſſimo cuſtodi huius urbis, quod hanc tam taetram, tam horribilem, tamq. infeſtam reip. peſtem toties iam effugimus. non eſt ſaepius in uno homine ſalus ſumma periclitanda reip. Quamdiu mihi, conſuli deſignato, Catilina, inſidiatus es, non publico me praeſidio, ſed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs conſularibus me conſulem in campo, & competitores tuos interficere uoluiſti; compreſſi tuos nefarios conatus amicorum praeſidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato. denique, quotieſcumque me petiſti, per me tibi obſtiti. quamquam uidebam, perniciem meam cum magna calamitate reip. eſſe coniunctam. nunc iam aperte remp. uniuerſam petis, templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium, & uaſtitatem uocas. quare, quoniam id, quod primum, atque huius imperij, diſciplinaeq. maiorum proprium eſt, facere non audeo, faciam id, quod eſt ad ſeueritatem lenius, ad communem ſalutem utilius. nam, ſi te interfici iuſſero, reſidebit in rep. reliqua coniuratorum manus: ſin tu, quod te iamdudum hortor, exieris; exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, & pernicioſa ſentina reip. Quid eſt, Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire ex urbe conſul hoſtem iubet: interrogas me, num in exſulium? non iubeo: ſed, ſi me conſulis, ſuadeo. quid enim, Catilina, eſt, quod te iam in hac urbe delectare poſſit, in qua nemo eſt, extra iſtam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? quae nota domeſticae turpidinis non inuſta uitae tuae eſt? quod priuatarum rerum dedecus nō haeret infamiae? quae libido ab oculis, quod facinus a manibus umquam tuis, quod flagitium a toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem praetuliſti? quid uero nuper? cum morte ſuperioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam feciſſes, non ne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego praetermitto, & facile patior ſileri, ne, in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut exſtitiſſe, aut non uindicata eſſe uideatur. praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus ſenties. ad illa uenio, quae non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatem, ac turpitudinem, ſed ad ſummam reip. atque ad omnium noſtrum uitam, ſalutemq. pertinent.

E X P L A N A T I O

HVIC *ipſi Ioui Statori,*} cuius in templo ſenatus habebatur. ANTIQVISSIMO *cuſtodi huius urbis,*} cuſtodiuit urbem, orante Romulo rege, ut Romanorum fugam, Sabinis perſequentibus, ſiſteret. quod cum impetraſſet, Ioui ſtatori, quo primum loco fugae finem Romani fecere, tēplum exſtruxit. TOTIES *iam effugimus.*} oratoriae: nam ſemel antea cum Cn. Piſone Catilina coniurauerat. quamquam uideri poteſt non de Catilinae coniuratione contra remp. ſed de inſidijs, ab eo ſibi priuatim factis, & conſuli deſignato, & conſulatum gerenti, ſermonem habere. COMPETITORES *tuos*} in quibus fuere Silanus, & Murana; qui, cum haec Cicero diceret, conſules deſignati erant. FACERE *non audeo,*} ut te interfici iubeam. QVOD *iam tua ſponte faciebas?*} ſi me occidiſſent ij, quos tu mane ad me ſalutatum miſeras, ſupra: Confirmaſti, te ipſum iam eſſe exiturum: dixiſti, paullulum tibi eſſe etiam tum morae, quod ego uiuerem. QVI *te non oderit?*} recte poſt metum ſubiunxit odium: amare enim, quem metuat, nemo poteſt: unde illud Ennij: Quem metuunt, oderunt. INFAMIAE?} tuae. Fuiſſe uideo qui legerent, In fama, uel, In familia. quod utrumque repudio. CVI *tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem praetuliſti?*} Huc pertinent illa Salluſtij: Si quis etiam a culpa uacuus in amicitiam eius inciderat; quotidiano uſu, atque illecebris, facile par, ſimiliſq. ceteris efficiebatur. ſed, maxime adoleſcentium familiaritates appetebat. eorum animi molles, & aetate fluxi, dolis haud difficulter capiebantur. nam, ut cuiuſque ſtudium ex aetate flagrabat, alijs ſcorta praebere, alijs canes, atque equos mercari. poſtremo neque ſumptui neque modeſtiae ſuae parcere, dum illos obnoxios, fidoſq. ſibi faceret. NOVIS *nuptijs*} Aureliae Oreſtillae, copioſae mulieris. Salluſtius. ALIO *incredibiii ſcelere*} priuigno necato. captus enim amore Aureliae Oreſtillae, cuius, ut ait Salluſtius, praeter formam nihil umquam bonus laudauit, quod ea nubere illi dubitabat, timens

mens priuignum adultum aetate; pro certo creditur, necato filio, uacuam domum ſceleſtis nuptijs feciſſe. P R O X I M I S *idibus* } quo die uſuram creditae pecuniae feneratori ſoluere neceſſe erat. hunc morem declarat Cicero Phil. 2. Tu autem, inquit, quadringenties ſeſtertium, quod idibus Mart. debuiſti, quonam modo ante Kal. Apr. debere deſijſti? & Horatius. Fenerator Alphius „ Omnem relegit idibus pecuniam. Idem Sat. 6. lib. 1. Quo pueri magnis ex centurionibus orti „ Ibant octonis referentes idibus aera.

O R A T I O

*P*O T E S T *ne tibi huius uitae lux, Catilina, aut huius caeli ſpiritus eſſe iucundus, cum ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat te pridiae Kal. Ian. Lepido, & Tullo cos. ſtetiſſe in comitio cum telo? manum, conſulum & principum ciuitatis interficiendorum cauſſa, parauiſſe? ſceleri, ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, ſed fortunam reip. obſtitiſſe? ac iam illa omitto: neque enim ſunt aut obſcura, aut non multo poſtea commiſſa. Quoties tu me deſignatum, quoties conſulem interficere uoluiſti? quot ego tuas petitiones, ita coniectas, ut uitari poſse non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil ſequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore: neque tamen conari, ac uelle deſiſtis. quoties tibi iam, quoties iam extorta eſt ſica iſta de manibus? quoties uero excidit caſu aliquo, et elapſa eſt? tamen ea carere diutius non potes: quae quidem quibus abs te initiata ſacris, ac deuota ſit, neſcio, quod eam neceſſe putas conſulis in corpore defigere. nunc uero quae tua eſt iſta uita? ſic enim iam tecum loquar, non ut odio permotus eſſe uidear, quo debeo; ſed ut miſericordia, quae tibi nulla debetur. ueniſti paullo ante in ſenatum: quis te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis, ac neceſſarijs ſalutauit? ſi hoc poſt hominum memoriam contigit nemini, uocis exſpectas contumeliam, cum ſis grauiſſimo iudicio taciturnitatis oppreſſus? quid, quod aduentu tuo iſta ſubſellia uacua facta ſunt? quid, quod omnes conſulares, qui tibi perſaepe ad caedem conſtituti fuerunt, ſimul atque aſſediſti, partem iſtam ſubſelliorum nudam atque inanem reliquerunt? quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? ſerui mehercle mei ſi me iſto pacto metuerent, ut te metuunt omnes ciues tui; domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? &, ſi me meis ciuibus iniuria ſuſpectum tam grauiter, atque offenſum uiderem, carere me adſpectu ciuium, quam infeſtis oculis omnium conſpici, mallem: tu cum conſcientia ſcelerum tuorum agnoſcas odium omnium iuſtum, & iamdiu tibi debitum, dubitas, quorum mentes, ſenſusq. uulneras, eorum adſpectum praeſentiamq. uitare? ſi te parentes timerent, atque odiſſent tui, neque eos ulla ratione placare poſſes; ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes: nunc te patria, quae communis eſt omnium noſtrum parens, odit, ac metuit, & iamdiu te nihil iudicat niſi de parricidio ſuo cogitare; huius tu neque auctoritatem uerebere, neque iudicium ſequere, neque uim pertimeſces? quae tecum Catilina ſic agit, & quodam modo tacita loquitur.*

E X P L A N A T I O

S T E T I S S E *in Comitio cum telo?* } Si Lepido & Tullo cos. ſtetit in Comitio cum telo, anno ſuperiore, ideſt Piſone & Glabrione cos. Africam rexit. legitimus igitur ei annus ille erat petendi conſulatus, biennio ante geſta praetura, Lepido & Tullo cos. quem tamen non petijt. ſic enim eſt in oratione contra competitores. Te uero, Catilina, conſulatum ſperare, aut cogitare, non prodigium, atque portentum eſt? a quibus enim petis? a principibus ciuitatis? qui tibi, cum L. Volcatius conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem eſſe uoluerunt. C O N S V L V M } Cottae & Torquati, quos interficere cogitauit primum Kalendis Ian. deinde nonis Febr. ut in oratione pro Sulla, & apud Salluſtium. N O N *mentem aliquam,* } non quia conſilium mutaueris. F O R T V N A M *reip.* } quae conſilijs Catilinae & Kalendis Ian. & nonis Febr. obſtitit. ut Salluſtius docet. V T *aiunt,* } ijs, qui de duobus pugnantibus loquuntur. M I H I *latere* } cum dandi caſu: quod, ut arbitror, apud Ciceronem ſingulare eſt. nec tamen cum accuſandi caſu crebro reperitur. ſemel enim illud inueni in oratione pro Sulla: lex dies fuit propoſita paucos, ferri coepta numquam; poſita eſt in ſenatu, populum Romanum latuit. I N *tempore:* } tum, cum tu id agis, aut ſequeris, aut moliris. E X T O R T A *eſt ſica de manibus?* } conſilijs noſtris. occurrimus enim, ne, quod cogitabas, patrare poſſes. Paullo ante: Quot ego tuas petitiones, ita coniectas, ut uitari poſſe non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? E X C I D I T *caſu aliquo,* } dicit, quod ſupra: ſceleri, ac furori tuo non mentem aliquam aut timorem tuum, ſed fortunam reip. obſtitiſſe. Q V I B V S *abs te initiata ſacris, ac deuota ſit,* } quod enim, qui ſacris initiantur, ſe facturos eſſe promittunt, ac uouent, id, quaſi deo teſte promiſerint, ne obſeruent, haud facile adducuntur. C O N S V L I S *in corpore* } quia non modo Ciceronem ipſum, ſed biennio ante occidere Cottam & Torquatum conſules uoluerat. I N I V R I A } nullo meo merito: cum tu conſcientia ſcelerum tuorum agnoſcas odium omnium iuſtum, & iam diu tibi debitum. S E N S V S Q. } oculos.

O R A T I O

N V L L V M *iam tot annos facinus exſtitit, niſi per te, nullum flagitium ſine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptioq. ſociorum impunita fuit, ac libera: tu non ſolum ad negligendas leges, &*

quaeſtiones,

quaeſtiones, uerum etiam ad euertendas, perfringendasq. ualuiſti. ſuperiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc uero, me totum eſſe in metu propter te unũ; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum uideri contra me conſilium iniri poſſe, quod a tuo ſcelere abhorreat; non eſt ferendum. quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe; ſi uerus, ne opprimar; ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Haec ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, non ne impetrare debeat, etiam ſi uim adhibere non poſſit? Quid, quod tu te ipſe in cuſtodiam dediſti? quid, quod uitandae ſuſpicionis cauſſa apud M. Lepidum te habitare uelle dixiſti? a quo non receptus, etiam ad me uenire auſus es, atque, ut domi meae te aſſeruarem, rogaſti. cum a me quoque id reſponſum tuliſſes, me nullo modo poſſe iiſdem parietibus tuto eſſe tecum, qui magno in periculo eſſem, quod iiſdem moenibus contineremur: ad Q. Metellum praetorem ueniſti: a quo repudiatus, ad ſodalem tuum, uirum optimum, M. Marcellum demigraſti: quem tu uidelicet & ad cuſtodiendum te diligentiſſimum, & ad ſuſpicandum ſagaciſſimum, & ad uindicandum fortiſſimum fore putaſti. Sed quam longe uidetur a carcere, atque a uinculis abeſſe debere, qui ſe ipſum iam dignum cuſtodia iudicauerit?

EXPLANATIO

NVLLVM *iam tot annos facinus*} huiuſmodi proſopopoeijs mire uariatur, inquit Fabius, & excitatur oratio. hoc ornamenti genere Cicero redundat. nam & infra remp. ita loquentem induxit: M. Tulli, quid agis? Et pro Coelio, Appium illum Caecum: Mulier, quid tibi cum Coelio? & alibi ſaepe. SVPERIORA *illa, quamqam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli:*} ſimiliter ad Terentiam: Cetera, quamquam ferenda non ſunt, feramus. APVD *M. Lepidum*} Ad, non Apud, legit Seruius in eo uerſu: Prima quod ad Troiam pro caris geſſerat Argis. mihi tamen, Apud, placet: nec aliter in antiquis libris. M' autem, ideſt Manius, non M. legendum non dubito: ut ſit is, qui cum L. Volcatio Tullo conſul fuerat. Q. METELLVM *praetorem*} Celerem ſignificat, qui poſt biennium cum Afranio conſulatum geſsit. SODALEM *tuum,*} ſodalitates Romae erant honeſtae, legibuſq. conceſſae, ut ſodalitas Lupercorum, in oratione pro Coelio. Et de Haruſp. reſp. Quod affinis, & ſodalis, clariſsimus uir, qui illum reum non laudarat, excluſerat. VIRVM *optimum,*} ironiam putabit, quia attendet id, quod ſequitur: Quem tu uidelicet & ad cuſtodiendum te diligentiſsimum. Quod ſi ironia eſt, duo in ſenatu M'. Marcelli fuere. alter enim paullo poſt cum laude nominatur.

ORATIO

QVAE cum ita ſint, Catilina; dubitas, ſi hic morari aequo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam iſtam, multis ſupplicijs iuſtis, debitisq. ereptam, fugae, ſolitudiniq. mãdare? Refer, inquis, ad ſenatum. id enim poſtulas: &, ſi hic ordo placere decreuerit, te ire in exſuliũ, obtemperaturũ te eſſe dicis. Non referã id, quod abhorret a meis moribus: & tamen faciã, ut intelligas, quid hi de te ſentiant. egredere ex urbe, Catilina: libera remp. metu: in exſulium, ſi hanc uocem exſpectas, proficiſcere. Quid eſt, Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum ſilentium? patiuntur, tacent: quid exſpectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perſpicis? at, ſi hoc idem huic adoleſcenti optimo, P. Sextio, ſi fortiſſimo uiro, M. Marcello dixiſſem, iam mihi conſuli hoc ipſo in templo iure optimo ſenatus uim, & manus intuliſſet: de te autem, Catilina, cum quieſcunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque hi ſolum, quorum tibi auctoritas eſt uidelicet cara, uita uiliſſima, ſed etiam illi equites R. honeſtiſſimi, atque optimi uiri, ceteriq. fortiſſimi ciues, qui circumſtant ſenatum, quorum tu & frequentiam uidere, & ſtudia perſpicere, & uoces paullo ante exaudire potuiſti. Quorum ego uix abs te iamdiu manus, ac tela contineo, eoſdem facile adducam, ut te haec, quae iampridem uaſtare ſtudes, relinquentem uſque ad portas proſequantur. Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut umquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exſulium cogites? utinam tibi iſtam mentem dij immortales darent. tametſi uideo, ſi mea uoce perterritus ire in exſulium animum induxeris, quanta tempeſtas inuidiae nobis, ſi minus in praeſens tempus, recenti memoria ſcelerum tuorum, at in poſteritatem impendeat. ſed eſt tanti; dum non eſt mihi tanti *modo iſta tua priuata ſit calamitas, & a reip. periculis ſeiungatur. ſed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum poenas pertimeſcas, ut temporibus reip. concedas, non eſt poſtulandum. neque enim, Catilina, is es, ut te aut pudor a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore reuocarit.*

EXPLANATIO

VT *intelligas,*} ex eorum ſilentio, cum te egredi iubeo. PATIVNTVR,} iubere me, ut egrediaris. P. SEXTIO,} qui hoc anno C. Antonij conſulis quaeſtor erat: ut in oratione pro ipſo. M. MARCELLO} eius fortaſſe patri, qui cum Ser. Sulpicio poſt annos XI. conſul fuit: nam filium, cũ eſſet adoleſcens, uirum fortiſsimum appellare Cicero non potuit. CVM *tacent, clamant;*} tale illud in Diuin. Etiam ſi tacent, ſatis dicunt. QVORVM *tibi auctoritas eſt uidelicet cara,*} ironia. Quos, inquit, a te contemni, quis non putet, cum de illorum caede cogites? SED *eſt tanti;*} uidetur hoc ſenſu dictum:

dictum: ſed ego, quidquid mihi euenturum eſt, non recuſo. In eundem orat. 2. Eſt mihi tanti, Quirites, huius inuidiae falſae, atque iniquae tempeſtatem ſubire; dummodo a uobis huius horribilis belli periculum depellatur. Et lib. I V. in Verrem: Hic tibi in mentem non uenit, iubere, haec quoque ut referret, fuit tanti, mihi crede: haberes, quod defenderes.

O R A T I O

QVAMOBREM, ut ſaepe iam dixi, proficiſcere: ac, ſi mihi, inimico, ut praedicas, tuo conflare uis inuidiam; recta perge in exſilium. uix feram ſermones hominum, ſi id feceris: uix molem iſtius inuidiae, ſi in exſulium ieris iuſſu conſulis, ſuſtinebo. ſin autem ſeruire meae laudi & gloriae mauis; egredere cum importuna ſceleratorum manu; confer te ad Malium; concita perditos ciues; ſecerne te a bonis, infer patriae bellum; exſulta impio latrocinio: ut a me non eiectus ad alienos, ſed inuitatus ad tuos iſſe uidearis. quamquam quid ego te inuitem, a quo iam ſciam eſſe praemiſſos, qui tibi ad forum Aurelium praeſtolarentur armati? ſciam pactam, & conſtitutam eſſe cum Manlio diem? a quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus pernicioſam eſſe confido & funeſtam futuram, cui domi tuae ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitutum fuit, ſciam eſſe praemiſſam? tu ut illa diutius carere poſſis? quam uenerari ad caedem proficiſcens ſolebas: a cuius altaribus ſaepe iſtam dextram impiam ad necem ciuium tranſtuliſti. ibis tandem aliquando, quo te iampridem tua iſta cupiditas effraenata ac furioſa rapiebat. neque enim tibi haec res affert dolorem, ſed quandam incredibilem uoluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna ſeruauit. numquam tu non modo otium, ſed ne bellum quidem, niſi nefarium, concupiſti: nactus es expeditis, atque ab omni non modo fortuna, uerum etiam ſpe derelictis conflatam improborum manum. hic tu qua laetitia perfruere, quibus gaudijs exſultabis, quanta uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirum bonum quemquam neque uidebis? ad huius uitae ſtudium meditati ſunt illi, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, uerum etiam ad facinus obeundum; uigilare non ſolum ad inſidiandum ſomno maritorum, uerum etiam bonis otioſorum. habes, ubi oſtentes illam praeclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium, quibus te breui tempore confectum eſſe ſenties. tantum profeci tum, cum te a conſulatu repuli, ut exſul potius tentare, quam conſul uexare remp. poſſes, atque ut id, quod eſſet a te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quam bellum, nominaretur.

E X P L A N A T I O

TIBI *praeſtolarentur*} cum accuſandi, & dandi caſu hoc uerbum uſurpatur, ad Att. lib. 2. In Formiano tibi praeſtoler uſque ad I I I. non. Mai. AD. FORVM *Aurelium*} in Aurelia uia, quae per Etruriam fert. orat. 2. & Phil. 12. PRAESTOLARENTVR.} ut Aurelia uia ſimul ad C. Mallium Feſulas iretis. AQVILAM} ſignum legionis: de qua Salluſtius: Ipſe cum liberis & colonis propter Aquilam adſiſtit; quam bello Cimbrico C. Marius in exercitu habuiſſe dicebatur. ARGENTEAM} non modo Aquilam, ſed cetera quoque ſigna militaria ex argento fuiſſe, auctor eſt Plinius. CONSTITVTVM *fuit*,} ad ſeruari ſolitam dicit in ſacrario Catilinae: quod ſacrarium ſcelerum, non ſacrorum, fuit: ut ſtatim ſubiungitur. HAEC *res*} bellum contra patriam. EX. PERDITIS,} *atque ab omni non modo fortuna, uerum etiam ſpe derelictis*} quod Salluſtius dixit, Quibus mala omnia abunde erant, ſed neque res, neque ſpes bona ulla. QVI *feruntur*,} qui tamquam ad gloriam tuam narrantur. ideo dixit or. 2. Stuprorum, & ſcelerum exercitatione aſſuefactus, frigore, & fame, & ſiti ac uigilijs perferendis, fortis ab iſtis praedicabatur. Eodem ſenſu pro Archia: Noſtra ſemper feretur, & praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſsis, & incredibilis apud Tnedum pugna illa naualis. HABES, *ubi oſtentes*} in exercitu improborum contra remp. conflato. ILLAM *praeclaram tuam patientiam*} mire exprimit cum irriſione, quod in Catilina praedicabatur, ſummam patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium. irriſio autem apparet in quattuor ſimiliter deſinentibus caſibus, Illā tuam praeclaram patientiam. quale illud pro Murena: Operarum harum quotidianum. putat eſſe conſulatum. Dixit idem de Catilina in ea pro Coelio: Quis in uoluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? FAMIS, *frigoris, inopiae rerum omnium*,} Idem orat. 2. Stuprorum, & ſcelerum exercitatione aſſuefactas, frigore, & fame, & ſiti, ac uigilijs perferendis, fortis ab iſtis praedicabatur. Orat. 3. Frigus, ſitim, famam fere poterat. Et Salluſtius: Corpus inediae patiens, algoris, uigiliae, ſupra quam cuiquam credibile ſit. QVIBVS} fame, frigore, inopia rerum omnium. CVM *te a conſulatu repuli*,} cum ego, te repulſo, conſul deſignatus ſum: aut: cum, te conſulatum petente, ego conſul effeci, ut repulſam ferres, qui tuos nefarios ſenſus, improbamq. mentem iam antea cognitam penitus haberem. Ter, ut in argumento diximus, conſulatum Catilina petijt, primum Cotta & Torquato cos. deinde Caeſare & Figulo: poſtremo Cicerone & Antonio. LATROCINIVM, *quam bellum*,} Latrocinium, priuato duce Catilina: Bellum, quod ab eo conſule excitatum eſſet.

ORATIO

ORATIO

NVNC ut a me, P. C. quandam prope iuſtam patriae querimoniam deteſter, ac deprecer, percipite quaeſo, diligenter quae dicam, & ea penitus animis ueſtris mentibusq. mandate. etenim, ſi mecum patria, quae mihi uita mea multo eſt carior, ſi cuncta Italia, ſi omnis reſp. loquatur, M. Tulli, quid agis? tu ne eum, quem eſſe hoſtem comperiſti, quem ducem belli futurum uides, quem exſpectari imperatorem in caſtra hoſtium ſentis, auctorem ſceleris, principem coniurationis, euocatorem ſeruorum, & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te non emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe uideatur? non ne hunc in uincula duci, non ad mortem rapi, non ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? mos ne maiorum? at perſaepe etiam priuati in hac rep. pernicioſos ciues morte multarunt. an leges, quae de ciuium R. ſupplicio rogatae ſunt? at numquam in hac urbe ij, qui a rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam poſteritatis times? praeclaram uero populo R. refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam mature ad ſummum imperium per omnes honorum gradus extulit, ſi, propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, ſalutem ciuium tuorum negligis. ſed, ſi quis eſt inuidiae metus, non eſt uehementius ſeueritatis, ac fortitudinis inuidia, quam inertiae, ac nequitiae pertimeſcenda. an, cum bello uaſtabitur Italia, uexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non exiſtimas inuidiae incendio conflagraturum? His ego ſanctiſſimis reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem ſentiunt, mentibus pauca reſpondebo. Ego, ſi hoc optimum factu iudicarem, P. C. Catilinam morte multari, unius uſuram horae gladiatori iſti ad uiuendum non dediſſem. etenim ſi ſummi uiri, & clariſſimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & ſuperiorum complurium ſanguine non modo ſe non contaminarunt, ſed etiam honeſtarunt: uerendum certe mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiae mihi in poſteritatem redundaret. quod ſi ea maxime impenderet; tamen hoc animo ſemper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quamquam nonnulli ſunt in hoc ordine, qui aut ea, quae imminent, non uideant; aut ea, quae uident, diſſimulent: qui ſpem Catilinae mollibus ſententijs aluerunt, coniurationemq. naſcentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem ſecuti multi non ſolum improbi, uerum etiam imperiti, ſi in hunc animaduertiſſem, crudeliter, & regiae factum eſſe dicerent. nunc intelligo, ſi iſte, quo intendit, in Malliana caſtra peruenerit, neminem tam ſtultum fore, qui non uideat coniurationem eſſe factam; neminem tam improbum, qui nō fateatur: hoc autē uno interfecto, intelligo hanc reip. peſtem paulliſper reprimi, non in perpetuum cōprimi poſſe. quod ſi ſe eiecerit, ſecumq. ſuos eduxerit, & eodem ceteros undique collectos naufragos aggregauerit: exſtinguetur, atque delebitur non modo haec tam adulta reip. peſtis, uerum etiam ſtirp[illegible], ac ſemen malorum hominum. etenim diu iam, P. C. in his periculis coniurationis, inſidijsq. uerſamur: ſed neſcio quo pacto omnium ſcelerum, ac ueteris furoris, & audaciae maturitas in noſtri conſulatus tempus erupit. quod ſi ex tanto latrocinio iſte unus tolletur; uidebimur fortaſſe ad breue quoddam tempus cura, & metu eſſe releuati; periculum autem reſidebit, & erit incluſum penitus in uenis, atque in uiſceribus reip. ut ſaepe homines aegri, morbo graui, cum aeſtu febriq. iactantur, ſi aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius uehementiusq. affligantur: ſic hic morbus, qui eſt in republica, releuatus iſtius poena uehementius uiuis reliquis ingraueſcet. Quare, P. C. ſecedant improbi; ſecernant ſe a bonis; unum in locum congregentur; muro denique, id quod ſaepe iam dixi, ſecernantur a nobis; deſinant inſidiari domi ſuae conſuli, circumſtare tribunal praetoris urbani, obſidere cum gladijs curiam, malleolos, & faces ad incendendam urbem comparare: ſit denique inſcriptum in fronte uniuſcuiusque ciuis, quid de rep. ſentiat. Polliceor hoc uobis, P. C. tantam in nobis conſulibus fore diligentiam, tantam in uobis auctoritatem, tantam in equitibus Romanis uirtutem, tantam in omnibus bonis conſenſionem, ut Catilinae profectione omnia patefacta, illuſtrata, oppreſſa, uindicata eſſe uideatis. Hiſce omnibus, Catilina, cum reip. ſalute, & cum tua peſte, ac pernicie, cumq. eorum exitio, qui ſe tecum omni ſcelere, parricidioq. iunxerunt, proficiſcere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Iuppiter, [illegible] ijſdem, quibus haec urbs, auſpicijs a Romulo e[illegible] conſtitut[illegible] quem Statorem huius urbis, atque imperij uere nominamus, hunc, & huius ſocios a tuis aris, ceterisq. templis, a tectis urbis, ac moenibus, a uita, fortunisq. ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriae, latrones Italiae, ſcelerum foedere inter ſe, ac nefaria ſocietate coniunctos, aeternis ſupplicijs uiuos, mortuosq. mactabis.

EXPLANATIO

PERSAEPE *etiam priuati*} ut P. Scipio pont. max. qui Ti. Gracchum occidit. aliorum exempla, quod quidem ego ſciam, non exſtant: nam Q. Seruilius Ahala, qui ſp. Melium, ſtudentem nouis rebus, interemit non uidetur priuatus fuiſſe, cū eſſet magiſter equitum. Aut igitur oratorie, Perſaepe, Cicero dixit: aut priſca quoq. tēpora complectitur, nondum lata Porcia lege, quae uetuſtior Sempronia fuit. LEGES,} Porcia, & Sempronia C. Gracchi. nam etſi dicit interdum Cicero, o lex Porcia, legeſq. Semproniae: una tamen Sempronia & in hac ipſa oratione, & in ea pro Rabirio, quam tulit C. Gracchus, nominatur. Salluſtius, praeter Porciam, alias leges agnoſcit. SEVERITATIS, *ac fortitudinis*} interfecto Catilina. INERTIAE, *ac nequitiae*} emiſſo. DIV *iam*} a conſulatu Lepidi, & Tulli. CONSVLI,} ſibi duos equites Romanos inſidiatos eſſe, iam dixit. CIRCVMSTARE} ut deterreant praetorem urbanum, ius dicentem inter ciues de creditis pecunijs: nam in ſocijs Catilinae èx aere alieno multi laborabant. HISCE *omnibus*,} pro cum hiſce omnibus improbis. ſic locutus Phil. 14. His uiginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipſe Aquilam quartae legionis cum inferret. Et Coelius in ep. ad Cic. Eo nunc cohortibus mihi per niues eundum eſt. pro, cum cohortibus. TV. *Iuppiter*,} cuius in templo ſenatus habebatur. ſupra. VERE} quia tuo nomine, tuaq. ope Romani, Sabinis inſectantibus, conſtitere. quo ſeruata haec urbs, imperiumq. conſtitutum.

IN. ORATIONEM. II. CICERONIS

IN. L. SERGIVM. CATILINAM

AD. QVIRITES

PAVLLI. MANVTII

COMMENTARIVS

ORATIO. XX

TANDEM aliquando, *Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriae nefarie molientem, & uobis atque huic urbi ferrum, flammamq. minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emiſimus, uel ipſum egredientem urbe proſecuti ſumus. abijt, exceſſit, euaſit, erupit. nulla iam pernicies a monſtro illo atque prodigio moenibus ipſis intra moenia comparabitur. atque hunc quidem unum belli domeſtici ducem ſine controuerſia uicimus. non iam inter latera noſtra ſica illa uerſabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domeſticos parietes pertimeſcemus. loco ille motus eſt, cum eſt ex urbe depulſus: palam iam cum hoſte, nullo impediente, bellum iuſtum geremus. ſine dubio perdidimus hominem, magnificeq. uicimus, cum illum ex occultis inſidijs in apertum latrocinium coniecimus. quod uero non cruentum mucronem, ut uoluit, extulit; quod uiuis nobis egreſſus eſt; quod ei ferrum de manibus extorſimus; quod incolumes ciues, quod ſtantem urbem reliquit; quanto tandem illum maerore afflictum eſſe, & profligatum putatis? iacet ille nunc proſtratus, Quirites, & ſe perculſum, atque abiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profecto ſaepe ad hanc urbem, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget. quae quidem laetari mihi uidetur, quod tantam peſtem euomuerit, foraſq. proiecerit. at, ſi quis eſt talis, quales eſſe omnes oportebat, qui in hoc ipſo, in quo exſultat, & triumphat oratio mea, me uehementer accuſet, quod tam capitalem hoſtem non comprehenderim potius, quam emiſerim: non eſt iſta mea culpa, Quirites, ſed temporum. interfectum eſſe L. Catilinam, & grauiſſimo ſupplicio affectum iampridem oportebat; idq. a me & mos maiorum, & huius imperij ſeueritas, & reſp. poſtulabat: ſed quam multos fuiſſe putatis, qui, quae ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter ſtultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatem fauerent? ac ſi, ſublato illo, depelli a uobis omne periculum iudicarem; iampridem ego L. Catilinam non modo inuidiae meae, uerum etiam uitae periculo ſuſtuliſſem. ſed, cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiam probata, ſi illum, ut erat meritus, morte multaſſem, fore, ut eius ſocios inuidia oppreſſus perſequi non poſſem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare poſſetis, cum hoſtem aperte uideretis. quem quidem ego hoſtem, Quirites, quam uehementer foris eſſe timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleſte fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes ſecum ſuas copias eduxiſſet. Tongilium mihi eduxit, quem amare in praetexta coeperat; Publicium, & Munatium quorũ aes alienum contractum in popinam nullum reip. motum afferre poterat, reliquit. quos uiros, quanto alieno aere, quam ualentes, quam nobiles, uos uidetis. itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, & his copijs, quae a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deſerere, quam illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modo ſi aciem exercitus noſtri, uerum etiam ſi edictum praetoris oſtendero, concident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos ſtare ad curiã, quos etiam in ſenatum uenire, qui nitent unguentis, qui fulgẽt purpura, mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hic permanent, mementote non tam exercitum illum eſſe nobis, quam hos, qui exercitum deſeruerunt, pertimeſcẽdos. atque etiam hoc magis ſunt timendi, quod quid cogitent, me ſcire ſentiunt, neque tamen permouentur. uideo, cui Apulia ſit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui ſibi has urbanas inſidias caedis, atque incendiorum depopoſcerit. omnia ſuperioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſentiunt: pateſeci in ſenatu heſterno die: Catilina ipſe pertimuit, profugit: hi quid exſpectant? nae illi uehementer errãt, ſi illam meam priſtinam lenitatem perpetuam ſperant futuram. quod exſpectaui, iam ſum aſſecutus, ut uos omnes factam eſſe aperte coniurationem contra remp. uideretis. niſi uero ſi quis eſt, qui Catilinae ſimiles cum Catilina ſentire non putet. non eſt iam lenitati locus: ſeueritatem res ipſa flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant, proficiſcantur, ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerum tabeſcere: demonſtrabo iter: Aurelia uia profectus eſt: ſi accelerare uolent, ad ueſperam conſequentur.*

EXPLANATIO

VOBIS, *atque huic urbi ferrum, flammamq. minitantem,* } uobis ferrum, urbi flammam. infra: Quod incolumes ciues, quod ſtantem urbem reliquit. QVOD *ei ferrum de manibus extorſimus;* } orat. I. Quoties tibi iam, quoties extorta eſt ſica iſta de manibus? QVALES *eſſe omnes oportebat,* } oportebat omnes comprehendendum potius Catilinam, cenſere, quam emittendum: ſed quam multos fuiſſe putatis, qui, quae ego deferrem, non crederent? quam multos, qui etiam defenderent? PROSEQVI } Perſequi, uidetur eſſe rectius: ut ſit, poſt Catilinam morte multatum, ſocios eius puniendi gratia perquirere, & perſequi. mitior autem in, Proſequi, ſignificatio eſt. proſequitur enim, qui abeuntem comitatur. QVAM *uehementer* } accipe a contrario ſenſu, pro, quam non uehementer. IN *praetexta* } cum puer adhuc eſſet, libidinis cauſſa. IN *popinam* } accuſandi caſu dixit propter uerbum, Contractum, in quo motus eſt. GALLICANIS *legionibus,* } ordinarijs: ad quas delectus accedebat, habitus a Metello Celere praetore in agro Piceno, & Gallico. EDICTVM } ex quo praetor urbanus contra creditores ius dicit. FVLGENT *purpura,* } delicatos, & laſciuos adoleſcentes deſignat. Purpura autem lati claui, quae ſenatorum tunica erat: ut anguſtus clauus equitum. VIDEO, *cui Apulia ſit attributa,* } Apuliam C. Iulio, Etruriam C. Mallio, agrum Picenum Septimo cuidam Camerti attributum, ſcribit Salluſtius: agro Gallico quis praepoſitus a Catilina ſit, non ſignificat: motum tamen ait fuiſſe in Gallia citeriore, atque ulteriore, inconſulte, ac ueluti per dementiam cuncta ſimul agentibus ijs, quos ante Catilina dimiſerat. QVI *ſibi has urbanas inſidias caedis, atque incendiorum depopoſcerit.* } Caedis, Cethegus, & alij: Incendiorum, Gabinius, & Statilius: auctore Salluſtio. AVRELIA *uia* } per Etruriam ducente. Orat. I. Qui tibi ad forum Aurelium praeſtolarentur. Phil. 12. Tres uiae, a ſupero mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Caſſia.

ORATIO

O FORTVNATAM *remp. ſi quidem hanc ſentinam huius urbis eiecerit. uno mehercule Catilina exhauſto, releuata mihi, & recreata reſp. uidetur. quid enim mali, aut ſceleris fingi, aut excogitari poteſt, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſicarius, quis parricida, quis teſtamentorum ſubiector, quis circumſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quae mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime uixiſſe fateatur? quae caedes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum? iam uero quae tanta in ullo umquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori flagitioſiſſime ſeruiebat: alijs fructus libidinum, alijs mortem parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. nunc uero quam ſubito non ſolum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romae, ſed nec ullo in angulo totius Italiae oppreſſus aere alieno fuit, quem non ad hoc incredibile ſceleris foedus adſciuerit. atque, ut eius diuerſa ſtudia in diſſimili ratione perſpicere poſſitis; nemo eſt in ludo gladiatorio paullo ad facinus audacior, qui ſe non intimum Catilinae eſſe fateatur; nemo in ſcena leuior, & nequior, qui ſe non eiuſdem prope ſodalem fuiſſe commemoret. atque idem tamen, ſtuprorum, & ſcelerum exercitatione aſſuefactus, frigore, & fame, & ſiti, ac uigilijs perferendis, fortis ab iſtis praedicabatur, cum induſtriae ſubſidia, atque inſtrumenta uirtutis in libidine, audaciaq. conſumeret. hunc uero ſi ſui fuerint comites ſecuti, ſi ex urbe exierint, deſperatorum hominum flagitioſi greges, o nos beatos, o remp. fortunatam, o praeclaram laudem conſulatus mei. non enim iam ſunt mediocres hominum libidines, non humanae audaciae, ac tolerandae: nihil cogitant, niſi caedem, niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt, fortunas ſuas abligurrierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper coepit: eadem tamen illa, quae erat in abundantia, libido permanet. quod ſi in uino, & alea comeſſationes ſolum, & ſcorta quaererent; eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc uero quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis uiris inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrios ſobrijs, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, ſertis redimiti, unguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis caedem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & poenas iamdiu improbitati, nequitiae, ſceleri, libidini debitas aut inſtare iam plane, aut certe iam appropinquare. quos ſi meus conſulatus, quoniam ſanare non poteſt, ſuſtulerit: non breue neſcio quod tempus, ſed multa ſaecula propagarit reip. nulla eſt enim natio, quam pertimeſcamus; nullus rex, qui bellum populo R. inferre poſſit: omnia ſunt externa, unius uirtute, terra, mariq. pacata: domeſticum bellum manet: intus inſidiae ſunt: intus incluſum periculum eſt: intus eſt hoſtis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certandum eſt. huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: ſuſcipio inimicitias hominum perditorum. quae ſanari potuerunt, quacumque ratione ſanabo: quae reſecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quieſcant, aut, ſi & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quae merentur, exſpectent.*

EXPLANATIO

CIRCVMSCRIPTOR,} circumſcribit is, qui aliquem incautum decipit, ut ab eo aliquid auertat. proprieq. circumſcribi dicuntur pupilli, & adoleſcentes: quibus inſidias, & fraudes noſſe, & cauere per aetatem non licet. Iuuenalis de pupillo ſat. 15. Pupillum ad iura uocantem, Circumſcriptorem. de adoleſcentibus Cicero Phil. 14. Aut eijciunt uicinos, aut adoleſcentulos circumſcribunt. Et lib. III. off. Circumſcriptio adoleſcentulorum lege Plaetoria. DIVERSA *ſtudia in diſſimili ratione.*} quid enim tam diſsimile, quam gladiator, & hiſtrio? illum caedes, hunc ſcenica leuitas, & nequitia delectat. Eleganter in primis, & ornate Cicero hoc expreſsit in ea pro Coelio: Neque ego, inquit, umquam fuiſſe tale monſtrum in terris ullum puto, tam ex contrarijs, diuerſiſq. inter ſe pugnantibus naturae ſtudijs, cupiditatibuſq. conflatum. STVPRORVM, *& ſcelerum exercitatione aſſuefactus,*} eadem ſtupra, eademq. ſcelera orat. I. attigit his uerbis: Ad huius uitae ſtudium meditati ſunt illi, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, uerum etiam ad facinus obeundum. Statimq. ſubijcit, ut interdum copia delectatur: Vigilare non ſolum ad inſidiandum ſomno maritorum, uerum etiam bonis otioſorum. FRIGORE, *& fame, & ſiti,*} orat. I. Habes, ubi oſtentes illam praeclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium. INDVSTRIAE *ſubſidia,*} quibus rebus adiuuari ſolet induſtria, frigore, fame, ſiti, uigilijs perferendis. INSTRVMENTA *uirtutis*} quibus ad bene agendum tamquam inſtrumentis, utitur uirtus. IN LIBIDINE, *audaciaq.*} Libidine, in ſtupris: Audacia, in ſceleribus. FIDES} cum ijs nemo iam pecuniam credat. Caeſar lib. III. bel. ci. Cum fides in Italia eſſet anguſtior. COMESSATIONES} ientacula matutina, ante prandium; comeſſationes ueſpertinae, poſt cenam erant: ut exemplis intelligitur. QVI *mihi*} Mihi, quod ad ſententiam attinet, abundat: ſed ornatum quendam, & uim habet, a contemnente pronunciatum. ERVCTANT} apte: cum dixerit, Vino languidi, confecti cibo. CAEDEM *bonorum, atque urbis incendia.*} quod orationis initio de Catilina dixit, Vobis, atque huic urbi ferrum, flammamq. minitantem. VNIVS *uirtute,*} Cn. Pompeiū ſignificat, multis antea bellis, nunc etiam Mithridatico uictorem RESECANDA} ut in morbis medicinam chirurgiae requirentibus: in qua tranſlatione ſubiunxit, Manare, ut in ep. ad Caſsium: Manabat illud malum urbanum. Phil. I. duobus uerbis uſus eſt: Cum ſerperet in urbe infinitum malum, idq. manaret in dies latius.

ORATIO

AT etiam ſunt, Quirites, qui dicant a me in exſulium eiectum eſſe Catilinam. quod ego ſi uerbo aſſequi poſſem, iſtos ipſos eijcerem, qui haec loquuntur. homo enim uidelicet timidus, & permodeſtus uocem conſulis ferre non potuit: ſimul atque ire in exſulium iuſſus eſt, paruit, quieuit. Heſterno die cum domi meae paene interfectus eſſem, ſenatum in aedem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres conſcriptos detuli. quo cum Catilina ueniſſet, quis eum ſenator appellauit? quis ſalutauit? quis denique ita adſpexit ut perditum ciuem, ac non potius ut importuniſſimum hoſtem? quin etiam principes eius ordinis partem illam ſubſelliorum, ad quam ille acceſſerat, nudam, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille conſul, qui uerbo ciues in exſulium eijcio, quaeſiui a Catilina, an nocturno conuentu apud M. Laecam fuiſſet, nec ne. cum ille, homo audaciſſimus, conſcientia conuictus primo reticuiſſet; patefeci cetera: quid ea nocte egiſſet, quid in proximam conſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio totius belli deſcripta, edocui. cum haeſitaret, cum cunctaretur, quaeſiui, quid dubitaret proficiſci eo, quo iampridem pararat, cum arma, cum ſecures, cum faſces, cum tubas, cum ſigna militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam ſacrarium ſcelerum domi ſuae fecerat, ſcirem eſſe praemiſſam. in exſulium eijciebam, quem iam ingreſſum in bellum eſſe uidebam? etenim, credo, iſte centurio, qui in agro Faeſulano caſtra poſuit, bellum populo R. ſuo nomine indixit; & illa caſtra nunc non Catilinam ducem exſpectant; & ille, eiectus in exſulium, ſe Maſſiliam, ut aiunt, non in haec caſtra conferet. O condicionem miſeram non modo adminiſtrandae, uerum etiam conſeruandae reip. nunc ſi L. Catilina, conſilijs, laboribus, periculis meis circumcluſus, ac debilitatus, ſubito pertimuerit, ſententiam mutauerit, deſeruerit ſuos, conſilium belli faciundi abiecerit, ex hoc curſu ſceleris, & belli iter ad fugam, atque in exſulium conuerterit: non ille a me ſpoliatus armis audaciae, non obſtupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de ſpe, conatuq. depulſus, ſed indemnatus, innocens in exſulium eiectus a conſule ui, & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed miſerum, me non diligentiſſimum conſulem, ſed crudeliſſimum tyrannum exiſtimari uelint. Eſt mihi tanti, Quirites, huius inuidiae falſae, atque iniquae tempeſtatem ſubire, dummodo a uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur ſane eiectus eſſe a me, dūmodo eat in exſulium: ſed, mihi credite, non eſt iturus.

EXPLANATIO

AQVILAM *illam argenteam,*} uide orat. I. ISTE *centurio,*} Mallium Feſulanum ſignificat, qui belli faciundi poſtea dux fuit, ut ait Salluſtius. MASSILIAM, *ut aiunt,*} qua de re ſic apud Salluſtium.

Salluſtium. At Catilina ex itinere pleriſque conſularibus, praeterea optimo cuique litteras mittit: ſe, falſis criminibus circumuentum, quoniam factioni inimicorum reſiſtere nequiuerit, fortunae cedere, Maſsiliam in exſulium proficiſci. Ibant autem Romani exſules Maſsiliam in exſulium. quod exemplo Milonis, qui Clodium occidit, perſpicuum ſatis eſt. EST *mihi tanti,*} non recuſo. orat. 1. ſed eſt tanti, dummodo iſta tua priuata ſit calamitas, & a reip. periculis ſeiungatur.

ORATIO

NVMQVAM ego a dijs immortalibus optabo, Quirites, inuidiae meae leuandae cauſſa, ut L. Catilinam ducere exercitum hoſtium, atque in armis uolitare audiatis: ſed triduo tamen audietis: multoq. magis illud timeo, ne mihi ſit inuidioſum aliquando, quod illum emiſerim potius, quam quod eiecerim. ſed, cum ſint homines, qui illum, cum profectus ſit, eiectum eſſe dicant: ijdem, ſi interfectus eſſet, quid dicerent? quamquam iſti, qui Catilinam Maſſiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quam uerentur. nemo eſt iſtorum tam miſericors, qui illum non ad Mallium, quam ad Maſſilienſes ire mallit. ille autem ſi mehercules hoc, quod agit, numquam ante cogitaſſet, tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quam exſulem uiuere. nunc uero, cum ei nihil adhuc praeter ipſius uoluntatem, cogitationemq. acciderit, niſi quod uiuis nobis Roma profectus eſt: optemus potius, ut eat in exſulium, quam queramur. Sed cur tamdiu de uno hoſte loquimur; & de eo hoſte, qui iam fatetur ſe eſſe hoſtem; & quem, quia, quod ſemper uolui, murus intereſt, non timeo, de ijs, qui diſſimulant, qui Romae remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi ullo modo fieri poſſet, non tam ulciſci ſtudeo, quam ſanare, & ipſos placare reip. neque, id quare fieri non poſſit, ſi me audire uoluerint, intelligo. exponam enim uobis, Quirites, ex quibus generibus hominum iſtae copiae comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilij, atque orationis meae, ſi quam potero, afferam. Vnum genus eſt eorum, qui magno in aere alieno maiores etiam poſſeſſiones habent; quarum amore adducti diſſolui nullo modo poſſunt. horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima: ſunt enim locupletes: uoluntas uero, & cauſſa impudentiſſima. tu agris, tu aedificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copioſus ſis, & dubites aliquid de poſſeſſione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim exſpectas? bellum? quid? ergo in uaſtatione omnium tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui iſtas a Catilina exſpectant: meo beneficio tabulae nouae proferentur, uerum auctionariae. neque enim iſti, qui poſſeſſiones habent, alia ratione ulla ſalui eſſe poſſunt. quod ſi maturius facere uoluiſſent, neque, id quod ſtultiſſimum eſt, certare cum uſuris fructibus praediorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. ſed hoſce homines minime puto pertimeſcendos: quod aut deduci de ſententia poſſunt; aut, ſi permanebunt, magis mihi uidentur uota facturi contra remp. quam arma laturi. Alterum genus eſt eorum, qui quamquam premuntur aere alieno, dominationem tamen exſpectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta rep. deſperant, perturbata conſequi ſe poſſe arbitrantur. quibus hoc praecipiendum uidetur: unum ſcilicet & idem, quod ceteris omnibus, ut deſperent ſe id, quod conantur, conſequi poſſe: primum omnium, me ipſum uigilare, adeſſe, prouidere reip. deinde magnos animos eſſe in bonis uiris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas praeterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clariſſimo imperio, pulcherrimae urbi contra tantam uim ſceleris praeſentis auxilium eſſe laturos. quod ſi iam ſint id, quod cum ſummo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & ſanguine ciuium, quae mente conſcelerata, ac nefaria concupierunt, ſe conſules, aut dictatores, aut etiam reges ſperant futuros? non uident ſe cupere id, quod ſi adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi ſit neceſſe?

EXPLANATIO

HOC *quod agit,*} ut patriam oppugnet. QVAM *queramur.*} non enim ibit. MAIORES *etiam poſſeſſiones habent;*} itaque poſſunt, ſi uelint, aere alieno liberari. QVARVM *amore adducti diſſolui nullo modo poſſunt.*} diſſolui, quo ſunt obſtricti, aere alieno. De hoc hominum genere ſic in oratione pro Sulla. Illud erat genus hominum horribile, & pertimeſcendum, qui tanto amore ſuas poſſeſsiones amplexi tenebant, ut ab ijs membra diuelli citius, ac diſtrahi poſſe diceres. FIDEM *acquirere?*} quam amiſerunt; quia non ſoluunt, quibus debent. Supra de alio dixit hominum genere: Res eos iampridem, fides deficere nuper coepit. TABVLAS?} ut nemini ſoluatur. AVCTIONARIAE.} ut eorum bona proſcribantur, & in auctione uendantur. ALIA *ratione ulla*} niſi hac, ut uenditione ſuarum poſſeſsionum ſatisfaciant creditoribus ſuis. CERTARE} cum tamen uſurae fructus praediorum uincant. VOTA *facturi*} domi quieſcentes amore poſſeſsionum ſuarum. ARMA *laturi.*} ad bellum profecti. PRAESENTIS *auxilium eſſe laturos.*} non dubito, quin, Praeſentis, rectius ſit: ut ad, Deos, referatur, non ad, Sceleris. nam & or. 3. Ita praeſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis uidere poſſemus. FVGITIVO *alicui aut gladiatori*} qui arma cum his contra remp. tulerint.

ORATIO

TERTIVM genus eſt aetate iam effoetum, ſed tamen exercitatione robuſtum: quo ex genere iſte eſt Mallius, cui nunc Catilina ſucceſſit. hi ſunt omnes ex ijs colonijs, quas Sulla conſtituit: quas ego uniuerſas ciuium

uium eſſe optimorum, & fortiſſimorum uirorum ſentio: ſed tamen hi ſunt coloni, qui ſe inſperatis, repentinisq. pecunijs ſumptuoſius, inſolentiusq. iactarunt: hi dum aedificant tamquam beati, dum praedijs lectis, familijs magnis, conuiuijs apparatis delectantur, in tantum aes alienum inciderunt, ut, ſi ſalui eſſe uelint, Sulla ſit ijs ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agreſtes, homines tenues, atque egentes, in eandem illam ſpem rapinarum ueterum impulerunt. quos ego utroſque, Quirites, in eodem genere praedatorum, direptorumq. pono, ſed eos hoc moneo: deſinant furere, & proſcriptiones, & dictaturas cogitare. tantus enim illorum temporum dolor inuſtus eſt ciuitati, ut iam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidẽ mihi paſſurae eſſe uideantur. Quartum genus eſt ſane uarium, & miſtum, & turbulentum; qui iampridem premuntur: qui numquam emergent; qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam ſumptibus in uetere aere alieno uacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proſcriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. hoſce ego non tam milites acres, quam infitiatores lentos eſſe arbitror. qui homines primum, ſi ſtare non poſſunt, corruant, ſed ita, ut non modo ciuitas, ſed ne uicini quidem proximi ſentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, ſi uiuere honeſte non poſſunt, perire turpiter uelint; aut cur, minore dolore perituros ſe cum multis, quam ſi ſoli pereant, arbitrentur.

EXPLANATIO

AETATE *iam effoetum,*} ſupra: Ego illum exercitum magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis. RAPINARVM *ueterum*} Sullani temporis. PROSCRIPTIONES, *& dictaturas*} proſcripſit Sulla dictator, quos in bello aduerſarios habuerat. VARIVM,} quia non uno tantum uitio, ſed partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam ſumptibus in uetere aere alieno uacillant. PREMVNTVR:} aere alieno. VACILLANT:} non uidentur ſtare poſſe. itaque ſubiungitur: Si ſtare non poſſunt, corruant. INFITIATORES} qui negent ſe debere, quod iure negare non poſſunt. qui mos eorum eſt, qui ſoluendo non ſunt. LENTOS,} Lentos, & acres, oppoſuit. Lentos autem infitiatores dixit, quia ſolutionem infitiando differrent, omniaq. lente agerent. procraſtinantes. NON *modo ciuitas,*} non modo nullo reip. ſed ne priuati quidem hominis damno. ſentiant, metaphoram abſoluit, quae coepit in uerbo, Vacillant: & ad eandem illud pertinet, Si ſtare non poſſunt, corruant. SI. VIVERE *honeſte non poſſunt,*} in urbe, propter aes alienum, quo numquam emergent. PERIRE *turpiter*} ciuili bello, cum hoſtibus reip. coniuncti. CVM *multis,*} Catilinae ſocijs. SI SOLI *pereant,*} domi, procul ab armis.

ORATIO

QVINCTVM genus eſt parricidarum, ſicariorum, denique omnium facinoroſorum: quos ego a Catilina non reuoco. nam neque diuelli ab eo poſſunt; & pereant ſane in latrocinio, quoniam ſunt ita multi, ut eos carcer capere non poſſit. Poſtremum autem genus eſt non ſolum numero, uerum etiam genere ipſo, atque uita, quod proprium eſt Catilinae, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac ſinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis induſtria uitae, & uigilandi labor in antelucanis cenis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq. uerſantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non ſolum amare, & amari, neque cantare, & ſaltare, ſed etiam ſicas uibrare, & ſpargere uenena didicerunt: qui niſi exeunt, niſi pereunt; etiam ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in rep. ſeminarium Catilinarium futurum. uerumtamen quid ſibi iſti miſeri uolunt? num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his praeſertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas, ac niues perferent? niſi iccirco ſe facilius hiemem toleraturos putãt, quod in conuiuijs nudi ſaltare didicerunt. o bellum magnopere pertimeſcendum, cum hanc ſit habiturus Catilina ſcortatorum cohortem praetoriam. Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae copias ueſtra praeſidia, ueſtroſque exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & ſaucio conſules, imperatoreſque ueſtros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum florem totius Italiae, ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum reſpondebunt Catilinae tumulis ſilueſtribus. neque uero ceteras copias, ornamenta, praeſidia ueſtra cum illius latronis inopia, atque egeſtate debeo conferre. ſed ſi, omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamus, eget ille, ſenatu, equitibus R. populo, urbe, aerario, uectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus, ſi, inquam, his rebus omiſſis, ipſas cauſſas, quae inter ſe confligunt, contendere uelimus: ex eo ipſo, quam ualde illi iaceant, intelligere poſſumus. ex hac enim parte pudor pugnat; illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, illinc furor; hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido: hinc denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: poſtremo copiae cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit. in huiuſmodi certamine, ac proelio non ne etiamſi hominũ ſtudia deficiant, dij ipſi immortales cogent ab his praeclariſſimis uirtutibus tot, & tanta uitia ſuperari?

EXPLA-

EXPLANATIO

BENE *barbatos,*} cum ſubiungat, Hi pueri tam lepidi, ac delicati: non uidetur in eos conuenire, Bene barbatos: & legendum fortaſſe, Paene barbatos. MANICATIS,} cum probro: quale illud Virgilij lib. IX. Et tunica manicas, & habent redimicula mitra. TALARIBVS} quod muliebre eſt. VELIS} tenuiſsimis togis. ANTELVCANIS} quae cum hora nona coeptae ſint, uſque eo nocte producantur, ut ad lucem prope accedant ſequentis diei. RESPONDEBVNT} ſimiles erunt. cum ironia. SVPPEDITAMVS,} abundamus.

ORATIO

QVAE cum ita ſint, Quirites; uos, quemadmodum iam ante, ueſtra tecta cuſtodijs, uigilijsq. defendite; mihi, ut urbi ſine ueſtro motu, ac ſine ullo tumultu ſatis eſſet praeſidij, conſultum, ac prouiſum eſt. coloni omnes, municipesq. ueſtri, certiores a me facti de hac nocturna excurſione Catilinae, facile urbes ſuas, finesq. defendent: gladiatores, quam ſibi ille maximam manum, & certiſſimam fore putauit, quamquam meliore animo ſunt, quam pars patriciorum, poteſtate tamen in ueſtra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, proſpiciens hoc, in agrum Gallicanum, Picenumq. praemiſi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq. prohibebit: reliquis autem de rebus conſtituendis, maturandis, agendis iam ad ſenatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanſerunt, atque adeo qui contra urbis ſalutem omniumq. ueſtrorum in urbe a Catilina relicti ſunt, quam quam ſunt hoſtes, tamen, quia nati ſunt ciues, monitos etiam atque etiam uolo. mea lenitas adhuc ſi cui ſolutior uiſa eſt, hoc exſpectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum eſt, iam non poſſum obliuiſci, meam hanc eſſe patriam, me horum eſſe conſulem; mihi aut cum his uiuendum, aut pro his eſſe moriendum. nullus eſt portae cuſtos, nullus inſidiator uiae: ſi qui exire uolunt, conſulere ſibi poſſunt: qui uero in urbe ſe commouerit, cuius ego non modo factum, ſed inceptum ullum, conatum ue contra patriam deprehendero, ſentiet in hac urbe eſſe conſules uigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſenatum, eſſe arma, eſſe carcerem, quem uindicem nefariorum ac manifeſtorum ſcelerum maiores noſtri eſſe uoluerunt. atque haec omnia ſic agentur, Quirites, ut res maximae minimo motu, pericula ſumma nullo tumultu, bellum inteſtinum, ac domeſticum, poſt hominum memoriam crudeliſſimum, & maximum, me uno togato duce, & imperatore ſedetur. quod ego ſic adminiſtrabo, Quirites, ut, ſi ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quiſquam in hac urbe poenam ſui ſceleris ſufferat. ſed ſi uis manifeſtae audaciae, ſi impendens patriae periculum me neceſſario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam inſidioſo bello uix optandum uidetur, ut neque bonus quiſquam intereat, paucorumq. poena uos omnes ſalui eſſe poſſitis. quae quidem ego neque mea prudentia, neque humanis conſilijs fretus polliceor uobis, Quirites, ſed multis, & non dubijs deorum immortalium ſignificationibus: quibus ego ducibus in hãc ſpem, ſententiamq. ſum ingreſſus: qui iam nõ procul, ut quondam ſolebant, ab extero hoſte, atque longinquo, ſed hic praeſentes ſuo numine, atque auxilio ſua templa, atque urbis tecta defendunt: quos uos, Quirites, precari, uenerari, atque implorare debetis, ut, quam urbem pulcherrimam florentiſſimam, potentiſſimamq. eſſe uoluerunt, hanc, omnibus hoſtium copijs terra, mariq. ſuperatis, a perditiſſimorum ciuium nefario ſcelere defendant.

EXPLANATIO

GLADIATORES} qui ne cum Catilina coniungi poſſent, decreuit ſenatus, uti Capuam, & in cetera municipia diſtribuerentur pro cuiuſque opibus. Salluſtius. PARS *patriciorum,*} qui Catilinae fauent. POTESTATE *tamen in ueſtra continebuntur.*} diſtributi Capuam, & in cetera municipia. Q. METELLVS,} Celer, qui praetor erat. OMNES *eius motus, conatuſq. prohibebit.*} de quo Salluſtius: Q. Metellus Celer cum tribus regionibus in agro Piceno praeſidebat, ex difficultate rerum eadem illa exiſtimans, quae ſupra diximus, Catilinam agitare. igitur, ubi iter eius ex perfugis cognouit, caſtra propere mouit, ac ſub ipſis radicibus montium conſedit: qua illi deſcenſus erat in Galliam properanti. VIX *optandum uidetur,*} potius enim optandum uidetur, ut in tanto, & tam inſidioſo bello improbi multi morte multentur.

IN.ORATIONEM.III.CICERONIS
IN.CATILINAM
PAVLLI.MANVTII
COMMENTARIVS

ORATIO.XXI

REMP. *Quirites, uitamq. omnium ueſtrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq. ueſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperij, fortunatiſſimam pulcherrimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium ſummo erga uos amore, laboribus, conſilijs, periculis meis, ex flamma, atque ferro, ac paene ex faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam, ac reſtitutam uidetis. & ſi non minus nobis iucundi, atque illuſtres ſunt ij dies quibus conſeruamur, quam illi, quibus naſcimur; quod ſalutis certa laetitia eſt, naſcendi incerta condicio; & quod ſine ſenſu naſcimur, cum uoluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales beneuolentia, famaq. ſuſtulimus, eſſe apud uos, poſterosq. ueſtros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq. ſeruauit. nam toti urbi, templis, delubris, tectis omnibus, ac moenibus ſubiectos prope iam ignes circundatosq. reſtinximus: ijdemq. gladios in remp. diſtrictos retudimus; mucronesq. eorum a iugulis ueſtris reiecimus. quae quoniam in ſenatu illuſtrata, patefacta, comperta ſunt per me: uobis iam exponam breuiter, Quirites; ut, & quanta, & quam manifeſta, & qua ratione inueſtigata, & comprehenſa ſint, uos, qui et ignoratis, & exſpectatis, ſcire poſſitis. Principio ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum ſceleris ſui ſocios, & huiuſce nefarij belli acerrimos duces Romae reliquiſſet; ſemper uigilaui, & prouidi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam abſconditis inſidijs ſalui eſſe poſſemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebam, (non enim iam uereor huius uerbi inuidiam, cum illa magis ſit timenda, quod uiuus egreſſus eſt) ſed tum, cum illum exterminari uolebam; aut reliquam coniuratorum manum ſibi exituram, aut eos, qui remanſiſſent, infirmos ſine illo ac debiles fore putabam. atque ego, ut uidi, quos maximo furore, & ſcelere eſſe inflammatos ſciebã, eos eſſe nobiſcum, & Romae remanſiſſe, in eo omnes dies noctesq. conſumpſi, ut, quid agerent, quid molirentur, ſentirem, ac uiderem; ut, quoniam auribus ueſtris, propter incredibilem magnitudinem ſceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehẽderem, ut tum demum animis ſaluti ueſtrae prouideretis, cum oculis maleficium ipſum uideretis. itaque ut comperi legatos Allobrogum, belli tranſalpini & tumultus Gallici excitandi cauſſa, a P. Lentulo eſſe ſollicitatos, eosq. in Galliam ad ſuos ciues, eodem itinere cum litteris, mandatisq. ad Catilinam eſſe miſſos, comitemq. ijs adiunctum Vulturtium, atque huic datas eſſe ad Catilinam litteras: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimum, quodq. ego ſemper optabam a dijs immortalibus, tota res non ſolum a me, ſed etiam a ſenatu, & a uobis manifeſte deprehenderetur. itaque heſterno die L. Flaccum, & C. Pontinium, praetores, fortiſſimos, atque amantiſſimos reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem expoſui: quod fieri placeret, oſtendi, illi autem, qui omnia de rep. praeclara atque egregia ſentirent, ſine recuſatione, ac ſine ulla mora negotium ſuſceperunt; &, cum aduesperaſceret, occulte ad pontem Muluium peruenerunt; atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons intereſſet. eodem autem & ipſi ſine cuiuſquam ſuſpicione multos fortes uiros eduxerũt: & ego de praefectura Reatina complures delectos adoleſcentes, quorum opera utor aſſidue in reip. praeſidio, cum gladijs miſeram. interim, tertia fere uigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaq. Vulturtius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & a noſtris. res erat praetoribus nota ſolis, ignorabatur a ceteris. tum interuentu Pontinij, atque Flacci pugna, quae erat commiſſa, ſedatur: litterae, quaecumque erant in eo comitatu, integris ſignis, praetoribus traduntur: ipſi comprehenſi ad me, cum iam diluceſceret, deducuntur. atque horum omnium ſcelerum improbiſſimum machinatorem Cimbrum Gabinium ſtatim ad me, nihil dum ſuſpicantem, uocaui: deinde item accerſitur L. Statilius, & poſt eum Cethegus: tardiſſime autem Lentulus uenit, credo, quod in litteris dandis praeter conſuetudinem proxima nocte uigilarat. Cum ſummis ac clariſſimis huius ciuitatis uiris, qui, audita re, frequentes ad me mane conuenerant, litteras a me prius aperiri, quam ad ſenatum referrem, placeret; ne, ſi nihil eſſet inuentum, temere a me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me eſſe facturum, ut de periculo publico non ad conſilium publicum rem integram deferrem. etenim, Quirites, etiam ſi ea quae erant ad me delata, reperta non eſſent: tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis eſſe mihi nimiam diligentiam pertimeſcendam. Senatum frequentem celeriter, ut uidiſtis, coegi: atque interea ſtatim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, praetorem, fortem*

uirum,

uirum, miſi, qui ex aedibus Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret. ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. Introduxi Vulturtium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu ſenatus dedi; hortatus ſum, ut ea, quae ſciret, ſine timore indicaret. tum ille, cum uix ſe ex magno timore recepiſſet, dixit, a P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & litteras, ut ſeruorum praeſidio uteretur, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptum, diſtributumq. erat, incendiſſent, caedemq. infinitam ciuium feciſſent, praeſto eſſet ille, qui & fugientes exciperet, & ſe cum his urbanis ducibus coniungeret.

EXPLANATIO

HODIERNO *die*} patefacta Allobrogum indicio coniuratione, & in cuſtodiam traditis coniurationis principibus, ep. 1. lib. 2. ad Att. IS,}. de ſe ipſo dicit. Gemina comparatio eſt: una inter eos dies, quibus conſeruamur, & eos, quibus naſcimur; altera inter Romulum, qui urbem condidit, & ſe ipſum, qui conditam ſeruauit. LEGATOS *Allobrogum,*} publice, priuatimq. aere alieno oppreſſos. A. P. LENTVLO} praetore. VVLTVRTIVM,} Salluſtius Publium appellat, & Crotonienſem, cui poſtea ſenatus praemia dedit ampliſsima: orat. 4. L. FLACCVM,} pro quo exſtat oratio. C. PONTINIVM,} qui poſt aliquot annos de Allobrogibus triumphauit, Ciceroniſq. legatus in prouincia fuit. DE. PRAEFECTVRA *Reatina*} opida Italiae cuncta, uel municipia, uel coloniae, uel praefecturae erant, legis Iuliae beneficio, quae belli Marſici tempore, ciuitatem Italis cunctis, arma deponentibus, largita eſt, praefecturae autem ſuis legibus utebantur. RES *erat praetoribus nota ſolis,*} ſi Salluſtio credimus, Allobrogum quoque legatis nota erat. cum enim diu in incerto habuiſſent, quid conſilij caperent; tandem Q. Fabio Sangae, cuius patrocinio plurimum ciuitas eorum utebatur, rem omnem, uti cognouerant, aperiendam eſſe cenſuerunt. Cicero autem, per Sangam conſilio cognito, Allobrogibus praecepit, ut ſtudium coniurationis uehementer ſimularent; ceteros adirent; bene pollicerentur; darentq. operam, uti eos, quam maxime manifeſtos haberent. Haec Salluſtius. HORVM *omnium ſcelerum improbiſſimum machinatorem Cimbrum Gabinium*} de quo Salluſtius: Gabinium accerſit, quo maior auctoritas ſermoni ineſſet: eo praeſente coniurationem aperit: nominat ſocios. CETHEGVS:} C. Cornelius Cethegus ſenator. IN *litteris dandis*} ad Catilinam. PRAETER *conſuetudinem*} quia uigilare ſolitus non eſſet: propterea infra: Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum, nec L. Caſsij adipem, nec C. Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. REPERTA *non eſſent;*} nondum apertis litteris, necdum confitentibus Gabinio, Statilio, Cethego, Lentulo. COEGI:} in aede Concordiae. infra, & Salluſtius. VT *ſeruorum praeſidio uteretur,*} in litteris, quarum exemplum Salluſtius ponit, hoc erat. Conſideres, quid tuae rationes poſtulent: auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis. Et Cicero, eaſdem litteras recitans, cum aliqua tamen uarietate, inquit: Cura, ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum.

ORATIO

INTRODVCTI *autem Galli, iuſiurandum ſibi, & litteras a P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt, atque ita ſibi ab his, & a L. Caſſio eſſe praeſcriptum, ut aequitatum in Italiam quamprimum mitterent, pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe, ex libris ſibyllinis, aruſpicumq. reſponſis ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Sullam fuiſſe: eundemq. dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interitum huius urbis, atque imperij, qui eſſet decimus annus poſt uirginum abſolutionem, poſt Capitolij autem incenſionem uigeſimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controuerſiam fuiſſe dixerunt, quod Lentulo, & ceteris, Saturnalibus caedem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum uideretur. Ac, ne longum ſit, Quirites, tabellas proferri iuſſimus, quae a quoque dicebantur datae. primum oſtendimus Cethego: ſignum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat ſcriptum ipſius manu Allobrogum ſenatui, & populo, ſeſe, quae eorum legatis confirmaſſet, eſſe facturum: orare, ut item illi ſacerent, quae ſibi legati eorum recepiſſent. tum Cethegus, qui paullo ante aliquid tamē de gladijs, ac ſicis, quae apud ipſum erant deprehenſae, reſpondiſſet, dixiſſetq. ſe ſemper bonorum ferramentorum ſtudioſum fuiſſe, recitatis litteris, debilitatus, atque abiectus, conſcientia conuictus repente conticuit. Introductus eſt Statilius: cognouit & ſignum, & manum ſuam. recitatae ſunt tabellae in eandem fere ſententiam: confeſſus eſt. Tum oſtendi tabellas Lentulo, & quaeſiui, cognoſceret ne ſignum: annuit. eſt uero, inquam, ſignum notum, imago aui tui, clariſſimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues ſuos; quae quidem te a tanto ſcelere etiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad ſenatum Allobrogum populumq. litterae. ſi quid de his rebus dicere uellet, feci poteſtatem. atque ille quidem primo negauit: poſt autem aliquanto, toto iam indicio expoſito, atque edito, ſurrexit: quaeſiuit a Gallis, quid ſibi eſſet cum ijs, quamobrem domum ſuam ueniſſent; itemq. a Vulturtio. qui cum illi breuiter conſtanterq. reſpondiſſent, per quem ad eum, quotiesq. ueniſſent; quaeſiſſentq. ab eo, nihil ne ſecum eſſet de libris ſibyllinis locutus: tum ſubito ille ſcelere demens, quanta uis conſcientiae eſſet, oſtendit: nam, cum id poſſet infitiari, repente*

praeter opinionem omnium confeſſus eſt. ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper ualuit, ſed etiam, propter uim ſceleris manifeſti, atque deprehenſi, impudentia, qua ſuperabat omnes, improbitasq. defecit. Vulturtius uero ſubito proferri litteras, atque aperiri iubet, quas ſibi a Lentulo ad Catilinam datas eſſe dicebat: atque ibi uehementiſſime perturbatus Lentulus, tamen ſignum, & manum ſuam cognouit. erant autem ſcriptae ſine nomine, ſed ita. QVI. SIM EX. EO. QVEM. AD. TE. MISI. COGNOSCES CVRA. VT. VIR. SIS. ET. COGITA. QVEM IN. LOCVM. SIS. PROGRESSVS. ET. VIDE. QVID. IAM. TIBI. SIT. NECESSE. CVRA. VT. OMNIVM. TIBI. AVXILIA. ADIVNGAS. ETIAM. INFIMORVM. *Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter reſpondere coepiſſet, ad extremum nihil ex ijs, quae Galli inſimulabant, negauit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certiſſima ſunt uiſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellae, ſigna, manus, denique uniuſcuiuſque confeſſio: tum multo illa certiora, color oculi, uultus, taciturnitas. ſic enim obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnumquam inter ſe adſpiciebant, ut non iam ab alijs indicari, ſed ipſi a ſe uiderentur. Indicijs expoſitis, atque editis, Quirites, ſenatum conſului, de ſumma reip. quid fieri placeret: dictae ſunt a principibus acerrimae ac fortiſſimae ſententiae, quas ſenatus ſine ulla uarietate eſt conſecutus, & quoniam nõdum eſt perſcriptum S. C. ex memoria uobis, Quirites, quid ſenatus cenſuerit, exponam. Primum mihi gratiae uerbis ampliſſimis aguntur, quod uirtute, conſilio, prouidentia mea reſp. periculis ſit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinius, praetores, quod eorum opera forti fideliq. uſus eſſem, merito ac iure laudantur: atque etiam uiro forti collegae meo, laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuiſſent, a ſuis & reip. conſilijs remouiſſet. atque ita cenſuerunt, ut P. Lentulus, cum ſe praetura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur: itemq. ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes praeſentes erant, in cuſtodiam traderentur: atque idem hoc decretum eſt in L. Caſſium, qui ſibi procurationem incendẽdae urbis depopoſcerat; in M. Ceparium, cui ad ſolicitandos paſtores Apuliam eſſe attributam erat indicatum; in P. Furium, qui eſt ex ijs colonis, quos Faeſulas L. Sulla deduxit; in Q. Magium Chilonem, qui una cum hoc Furio ſemper erat in hac Allobrogum ſolicitatione uerſatus; in P. Vmbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos eſſe conſtabat. atque ea lenitate ſenatus eſt uſus, Quirites, ut ex tanta coniuratione, tantaq. ui ac m ltitudine domeſticorum hoſtium nouem hominum perditiſſimorum poena rep. conſeruata, reliquorum mentes ſanari poſſe arbitraretur.*

EXPLANATIO

A L. CASSIO} Longino, qui Ciceronis competitor fuerat in conſulatu. Pedianus haec de illo candidato conſulari, Caſsium, qui iners, ac ſtolidus tum magis, quam improbus, uideretur, poſt paucos menſes in coniuratione Catilinae eſſe apparuit ac cruentiſsimarum ſententiarum fuiſſe auctorẽ. TERTIVM *illum Cornelium*,} eadem Salluſtius, omiſſa tamen Virginum abſolutione. Lentulum, inquit, diſsimulantem coarguunt, praeter litteras, ſermonibus, quos ille habere ſolitus erat, ex libris Sibyllinis, regnum Romae tribus Cornelijs portendi. Cinnam, atque Sullam antea, ſe tertium eſſe, cui fatum foret urbis potiri: praeterea, ab incenſo Capitolio illum eſſe uigeſsimum annum, quem ſaepe ex prodigijs haruſpices reſpondiſſent bello ciuili cruentum fore. Quibus uerbis conſtat, quod Cicero non explicat, illud, de tribus Cornelijs, e Sibyllinis libris ductum eſſe, de Capitolij autem incenſione, ex haruſpicum reſponſis. VIRGINVM} Veſtalium. ABSOLVTIONEM,} de inceſtu. Abſolutae ſunt Veſtales uirgines M. Piſone defendente. de quo ſic in Bruto: Is, cum ſatis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt coeptus poſtea: deinde ex Virginum iudicio magnam laudem eſt adeptus. CAPITOLII *incenſionem*} quod poſtea Q. Catulus refecit. SATVRNALIBVS} quorum dies erat primus XVI. Kal. Ian. TABELLAS} litteras: ut in Piſonem: Ne tum quidem, Paulle noſter, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? Et paullo poſt: An amici tui tabellas abdiderint. IMAGO *aui tui*,} P. Lentuli, principis ſenatus, qui contra C. Gracchum pugnauit & in ea pugna graue uulnus accepit. quam hiſtoriam orat. 4. attigit his uerbis. Niſi uero cuipiam L. Caeſar, uir fortiſsimus, & amantiſsimus reip. crudelior nudius tertius eſt uiſus, cum ſororis ſuae, feminae lectiſsimae, uirum, praeſentem, & audientem, uita priuandum eſſe dixit; cuius aui iuſsu, conſularem interfectum, filiumq. eius impuberem, legatum, a patre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit. DICENDI *exercitatio, qua ſemper ualuit*,} refert eum Cicero in Bruto inter oratores, Hortenſij aequales. QVI *ſim ex eo*,} eaſdem litteras retulit in ſuam hiſtoriam Salluſtius, non nihil tamen ab his diuerſas. A PRINCIPIBVS} D. Silano, & C. Caeſare: qui poſtridie ſententias dixerunt. S. C.} non de nece coniuratorum, ſed ut in cuſtodiam traderentur. nam de nece S. C. in ſententiam Catonis factum eſt nonis Dec. quo die quarta eſt habita oratio. CVM *ſe praetura abdicaſſet*,} conſul ante aliquot annos fuerat: poſtea, cum ſenatu motus eſſet a cenſoribus, praeturam petijt, ut ordinem ſenatorium, quem cenſoria notatione amiſerat, iure magiſtratus recuperaret. QVI *omnes praeſentes erant*,} ceteri igitur, infra nominati, non aderant, Caſsius, Ceparius, Furius, Chilo, Vmbrenus. M. CEPARIVM,} qui paullo ante domo egreſſus, cognito indicio, ex urbe profugerat: ſed ex fuga retractus, Cn. Terentio ſenatori traditus in cuſtodiam eſt. Q. MAGIVM. *Chilonem*,} Salluſtius Q. Annium uocat: ego, Magium, ut magis probem, cognomine Chilonis adducor. Sulpitius in ep. ad Ciceronem de morte Marcelli. GALLOS *ad Gabinium perductos eſſe*} Salluſtius non Gallos ad Gabinium, ſed eos in domum D. Bruti perductos, eodemq. Gabinium accerſitum docet, quo maior ſermoni auctoritas ineſſet.

NOVEM

NOVEM *hominum*} de quinque tantum, auctore Salluſtio, ſumptum Supplicium eſt, Lentulo, Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario: reliqui quattuor deprehenſi non ſunt, Caſsius, Furius, Magius, Vmbrenus. Quod autem nouem hominum poena remp. eſſe conſeruatam ait, ſignificat id, quod ſenatus de ijs cenſuerat, quamquam in poteſtate non eſſent,

O R A T I O

ATQVE etiam ſupplicatio dijs immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt, Quirites: quod mihi primum poſt hanc urbem conditam togato contigit: & ijs decreta uerbis, quod urbem incendijs, caede ciues, Italiam bello liberaſſem. quae ſupplicatio, ſi cum ceteris conferatur, Quirites, hoc interſit: quod ceterae bene geſta, haec una conſeruata rep. conſtituta eſt. atque illud, quod faciendum primum fuit, factum, atque tranſactum eſt. nam P. Lentulus, quamquam, patefactus indicijs, & confeſſionibus ſuis, iudicio ſenatus non modo praetoris ius, uerum etiam ciuis amiſerat, tamen magiſtratu ſe abdicauit; ut, quae religio C. Mario, clariſſimo uiro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam, Quirites, ſceleratiſſimi periculoſiſſimiq. belli nefarios duces captos iam, & comprehenſos tenetis; exiſtimare debetis, omnes Catilinae copias, ſpes, opesq. his depulſis urbis periculis, concidiſſe. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum, nec L. Caſſii adipem, nec C. Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tamdiu, dum moenibus urbis continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, ſolicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum: conſilio autem neque lingua, neque manus deerat: iam ad certas res conficiendas certos homines delectos, ac deſcriptos habebat: neque uero, cum aliquid mandauerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tã callidum, tam in ſcelere uigilãtem, tam in perditis rebus diligentem niſi ex domeſticis inſidijs in caſtrenſe latrocinium compuliſſem; (dicam id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a ceruicibus ueſtris depuliſſem. non ille uobis Saturnalia conſtituiſſet; neque tanto ante exitij, ac fati diem reip. denunciaſſet; neque commiſiſſet, ut ſignum, ut litterae ſuae, teſtes denique manifeſti ſceleris deprehenderentur. quae nunc illo abſente ſic geſta ſunt, ut nullum in priuata domo furtum umquam ſit tam palam inuentum, quam haec tanta in rep. coniuratio manifeſto inuenta, atque deprehenſa eſt. quod ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quamquam, quoad fuit, omnibus eius conſilijs occurri, atque obſtiti, tamen, ut leuiſſime dicam, dimicandum uobis cum illo fuiſſet; neque nos umquam, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio, liberaſſemus. quamquam haec omnia, Quirites, ita ſunt a me adminiſtrata, ut deorum immortalium nutu, atque conſilio & geſta, & prouiſa eſſe uideantur. idq. cum coniectura conſequi poſſumus, quod uix uidetur humani conſilij tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe: tum uero ita praeſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis uidere poſſemus. nam, ut illa omittam, uiſas nocturno tempore ab occidẽte faces, ardoremq. caeli, ut fulminum iactus, ut terrae motus, ceteraque, quae tam multa nobis conſulibus facta ſunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe, Quirites, quod ſum dicturus, neque praetermittendum, neque relinquendum eſt. nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato cos. complures in Capitolio turres de caelo eſſe percuſſas, cum & ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt, & ſtatuae ueterum hominum deiectae, & legum aera liquefacta. tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus; quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuiſſe meminiſtis. quo quidem tempore, cum haruſpices ex tota Etruria conueniſſent, caedes, atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile ac domeſticum, & totius urbis ac imperij occaſum appropinquare dixerunt, niſi dij immortales, omni ratione placati, ſuo numine prope fata ipſa flexiſſent. itaque illorum reſponſis tunc & ludi decem per dies facti ſunt; neque res ulla, quae ad placandum deos pertineret, praetermiſſa eſt: idemq. iuſſerunt ſimulacrum Iouis facere maius, & in excelſo collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientem conuertere: ac ſe ſperare dixerunt, ſi illud ſignum, quod uidetis, ſolis ortum, & forum curiamq. conſpiceret, fore, ut ea conſilia, quae clam eſſent inita contra ſalutem urbis, atque imperij, illuſtrarentur, ut a ſenatu, populoq. R. perſpici poſſent. atque illud ita collocandum conſules illi ſtatuerunt: ſed tanta fuit operis tarditas, ut neque a ſuperioribus conſulibus, neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis poteſt eſſe, Quirites, tam auerſus a uero, tam praeceps, tam mente captus, qui neget haec omnia, quae uidemus, praecipueq. hanc urbem deorum immortalium nutu, atque poteſtate adminiſtrari? etenim, cum eſſet ita reſponſum, caedes, incendia, interitumq. rep. comparari, & ea per ciues: quae tum propter magnitudinem ſcelerum nonnullis incredibilia uidebantur, ea non modo cogitata a nefarijs ciuibus, uerum etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. Illud uero non ne ita praeſens eſt, ut nutu Iouis Optimi Maximi factum eſſe uideatur? ut, cum hodierno die mane per forum meo iuſſu & coniurati, & eorum indices in aedem Concordiae ducerentur, eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur: quo collocato, atque ad uos, ſenatumq. conuerſo, omnia & ſenatus, & uos, quae erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata, & patefacta uidiſtis. quo etiam maiore ſunt iſti odio ſupplicioq. digni, qui non ſolum ueſtris domicilijs, atque tectis, ſed etiam deorum templis, atque delubris ſunt funeſtos ac nefarios ignes inferre conati, quibus ego ſi me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumam, & non ſim ferendus: ille, ille Iuppiter reſtitit: ille Capitolium, ille haec templa, ille hanc urbem, ille uos omnes ſaluos eſſe uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, uoluntatemq. ſuſcepi, atque ad haec

tanta indicia perueni. Iam uero illa Allobrogum ſolicitatio, iam a Lentulo, ceteriſq. domeſticis hoſtibus tanta res tam dementer credita & ignotis, & barbaris, commiſſaeq. litterae numquam eſſent profecto, niſi a dijs immortalibus huic tantae audaciae cōſilium eſſet ereptum. Quid uero, ut homines Galli, ex ciuitate male pacata, quae gens una reſtat, quae populo R. bellum facere & poſſe, & non nolle uideatur, ſpem imperij, & rerum ampliſſimarum, ultro ſibi a patricijs hominibus oblatam, negligerēt, ueſtramq. ſalutem ſuis opibus anteponerent; id non ne diuinitus factum eſſe putatis? praeſertim qui nos non pugnando, ſed tacendo ſuperare potuerunt.

EXPLANATIO

QVOD *mihi primum poſt hanc urbem conditam togato contigit;*} orat. 4. Meo nomine ſupplicationem decreuiſtis: qui honos togato habitus ante me eſt nemini. Ea uero ſupplicatio ex L. Cottae ſententia decreta eſt. nā Phil. 2. L. Cotta, inquit, uir ſummo ingenio, ſummaq. prudentia, rebus ijs geſtis, quas tu reprehendis, ſupplicationem decreuit uerbis ampliſsimis; eiq. illi ipſi, quos modo nominaui, conſulares, ſenatuſq. cunctus aſſenſus eſt, qui honos poſt conditam hanc urbem habitus eſt togato ante me nemini. C. CETHEGI *furioſam temeritatem*} orat. 4. Verſatur mihi ante oculos adſpectus Cethegi, & furor in ueſtra caede bacchantis. Et pro Sulla. Cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in urbe relinqueretur; Caſsius incendijs, Cethegus caedi praeponeretur. De hoc Salluſtius: Natura ferox, uehemens, manu promptus erat: maximum bonum in celeritate putabat. OPEM, *& auxilium nobis tulerunt*,} coniurationem ſignis non obſcuris praedicentes. De Harup. reſp. IN *Capitolio*} haec prodigia Dio quoque narrat lib. XXXVII. LEGVM *aera liquefacta*.} aereis enim tabulis inciſae leges in Capitolio ſeruabantur. PROPE} correctio quaedam. fata enim mutari, flecti ue non poſſunt. LVDI} in honorem deorum. CONIVNCTI,} Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius. nam ceteri quinque aberant. quamquam Ceparius paullo poſt ex fuga retractus eſt: ut ait Salluſtius. EORVM *indices*} Allobrogum legati, & Vulturtius. A. PATRICIIS *hominibus*} a P. Cornelio Lentulo praetore, Catilina, & alijs, qui patricij generis erant. non enim dubitabant, quin Catilina, quamquam, cū ſollicitati ſunt, abeſſet, urbe iam egreſſus, cum Lentulo, Gabinio, & alijs, qui in urbe erat, conſentiret.

ORATIO

QVAMOBREM, Quirites, quoniam ad omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt; celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis ueſtris. nam multi ſaepe honores dijs immortalibus iuſti habiti ſunt, ac debiti, ſed profecto iuſtiores numquam. erepti enim ex crudeliſſimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine caede, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione, togati me uno togato duce & imperatore uiciſtis. etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles diſſenſiones, neque ſolum eas, quas audiſtis, ſed et has, quas uoſmetipſi meminiſtis, & uidiſtis. L. Sulla P. Sulpicium oppreſſit: C. Marium, cuſtodem huius urbis, multoſq. fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius conſul armis ex urbe collegam ſuū expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium ſanguine redundauit. ſuperauit poſtea Cinna cum Mario. tum uero, clariſſimis uiris interfectis, lumina ciuitatis exſtincta ſunt. ultus eſt huius uictoriae crudelitatem poſtea Sulla, ne dici quidem opus eſt, quanta deminutione ciuium, & quanta calamitate reip. diſſenſit M. Lepidus a clariſſimo, & fortiſſimo uiro, Q. Catulo: attulit non tam ipſius interitus reip. luctum, quam ceterorum. atque illae diſſenſiones erant huiuſmodi, Quirites, quae non ad delēdam, ſed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullam eſſe remp. ſed in ea, quae eſſet, ſe eſſe principes, neque hanc urbem conflagrare, ſed ſe in hac urbe florere uoluerunt. atque illae tamen omnes diſſenſiones, quarum nulla exitium reip. quaeſiuit, eiuſmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae, ſed internecione ciuium dijudicatae ſint. in hoc autem uno poſt hominum memoriam maximo, crudeliſſimoq. bello, quale bellum nulla umquam barbaria cum ſua gente geſſit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Caſſio, Cethego conſtituta, ut omnes, qui ſalua urbe ſalui eſſe poſſent, in hoſtium numero ducerentur, ita me geſſi, Quirites, ut omnes ſalui conſeruaremini. & cum hoſtes ueſtri tantum ciuium ſuperfuturum putaſſent, quantum infinitae caedi reſtitiſſet; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuiſſet: & urbem, & ciues integros incolumesq. ſeruaui. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a uobis praemium uirtutis, nullum inſigne honoris, nullum monumentum laudis poſtulo, praeterquam huius diei memoriam ſempiternam. in animis ego ueſtris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriae, laudis inſignia condi, & collocari uolo. nihil me mutum poteſt delectare, nihil tacitum, nihil denique huiuſmodi, quod etiam minus digni aſſequi poſſint. memoria ueſtra, Quirites, noſtrae res alentur, ſermonibus creſcent, litterarum monumentis inueteraſcent, & corroborabuntur: eandemq. diem intelligo, quam ſpero aeternam fore, & ad ſalutem urbis, & ad memoriam conſulatus mei propagatam; unoq. tempore in hac rep. duos ciues exſtitiſſe, quorum alter fines ueſtri imperij non terrae, ſed caeli regionibus terminaret, alter eiuſdem imperij domicilium, ſedesq. ſeruaret. ſed, quoniam earum rerum, quas ego geſſi, non eſt eadem fortuna, atque condicio, quae illorum, qui externa bella geſſerunt; quod mihi uiuendum eſt cum illis, quos uici, ac ſubegi; illi hoſtes aut interfectos, aut oppreſſos reliquerunt: ueſtrum eſt, Quirites, ſi ceteris ſua recte facta proſunt, mihi mea ne quando obſint, prouidere. mentes enim hominum audaciſsimorum ſceleratae, ac nefariae ne uobis nocere poſſent, ego prouidi; ne mihi noceant, ueſtrum eſt prouidere. quamquam, Quirites, mihi quidem ipſi nihil iam ab iſtis noceri poteſt. ma-

gnum

gnum enim eſt in uobis praeſidium, quod mihi in perpetuum comparatum eſt; magna in rep. dignitas, quae me ſemper tacita defendet; magna uis eſt conſcientiae; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, ſe ipſi indicabunt. eſt etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, ſed etiam omnes improbos ultro ſemper laceſſamus. quod ſi omnis impetus domeſticorum hoſtium, depulſus a uobis, ſe in me unum conuerterit: uobis erit prouidendum, Quirites, qua condicione poſthac eos eſſe uelitis, qui ſe pro ſalute ueſtra obtulerint inuidiae, periculisq. omnibus: mihi quidem ipſi, quid eſt, quod iam ad uitae fructum poßit acquiri? praeſertim cum neque in honore ueſtro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quo quidem mihi libeat aſcendere. illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae geßi in conſulatu, priuatus tuear, atq. ornem: ut, ſi qua eſt inuidia in conſeruanda rep. ſuſcepta, laedat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in rep. tractabo, ut meminerim ſemper quae geſſerim, curemq. ut ea uirtute, non caſu geſta eſſe uideantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox eſt, ueneramini illum Iouem, cuſtodem huius urbis, ac ueſtrum, atque in ueſtra tecta diſcedite, & ea, quamquam iam periculum eſt depulſum, tamen aeque, ac priori nocte feciſtis, cuſtodijs, uigilijsq. defendite. id ne uobis diutius faciundum ſit, atque ut in perpetua pace eſſe poßitis, prouidebo.

EXPLANATIO

COLLEGAM *ſuum*} Cinnam. OMNIS *hic locus*} urbs uniuerſa. LVMINA *ciuitatis extincta ſunt*} Q. Catulus, M. Antonius, C. & L. Iulij fratres, Q. Scaeuola pont. max. M. LEPIDVS} conſul, Sullae factionis aduerſarius: cui, poſt obitum Sullae de reſcindendis eius actis legem promulganti, Catulus collega obſtitit. IPSIVS *interitus*} pugnauit cum Catulo in campo Martio, magnaq. ſuorum caede uictus eſt: & cum in Sardiniam nauigaſſet, morbo perijt. Appianus lib. I. CETERORVM} qui cum eo caeſi ſunt. DVOS *ciues*} Cn. Pompeium, & ſe ipſum ſignificat. NON *terrae, ſed caeli*} cum dicit, caeli, mare ſignificat. orat. 2. omnia ſunt externa unius uirtute, terra, mariq. pacata. IN. HONORE *ueſtro,*} cum dederitis conſulatum, qui ſummus magiſtratus eſt. IN. GLORIA *uirtutis*} parta meis rebus geſtis, rep. domeſticis inſidijs meo labore, conſilio, periculo liberata. Coniungit honorem, ſibi a populo datum, cum uirtutis gloria, a ſe quaeſita. ſimiliter in ep. ad Appium: Ita & accepi, & geſsi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem neque ad gloriam acquirendum putarem. VT. EA *uirtute, non caſu, geſta eſſe uideantur.*} in ep. ad Metellum: Huius ego temeritati, ſi uirtute, atque animo non reſtitiſſem, quis eſſet, qui me in conſulatu non caſu potius exiſtimaret, quam conſilio, fortem fuiſſe? ILLVM. *Iouem,*} cum hoc diceret, Iouis templum Statoris indicabat, in cliuo Capitolino poſitum: quo in templo prima in Catilinam oratio habita eſt. nam ante hanc iterum ſenatum habuit in aede Concordiae, comprehenſis Allobrogum indicio coniuratis: ut & ipſe in hac oratione, & Salluſtius auctor eſt. CVSTODEM *huius urbis, ac ueſtrum,*} qui hanc urbem a flamma, uos a caede ſuo numine, atque auxilio liberauit. Cuſtodem appellat & in prima oratione, Romuli tempora ſignificans, cum Romanis fugientibus animos reſtituit. PROVIDEBO.} Hoc uerbo daturum ſe operam ſignificat, ut S. C. de puniendis coniuratis quamprimum fiat.

IN . ORATIONEM . IV . CICERONIS

IN . L . SERGIVM . CATILINAM

IN . SENATV

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

ORATIO . XXII

VIDEO . P . C . in me omnium ueſtrum ora, atque oculos eſſe conuerſos: uideo uos non ſolum de ueſtro, ac reip. uerum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſolicitos. eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore ueſtra erga me uoluntas: ſed eam per deos immortales, quaeſo, deponite; atque obliti ſalutis meae, de uobis, ac de liberis ueſtris cogitate. mihi quidem ſi haec condicio conſulatus data eſt: ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq. perferrem; feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus uobis, populoq. R. dignitas, ſalusq. pariatur. ego ſum ille conſul, P.C. cui non forum, in quo omnis aequitas continetur; non campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique haec ſedes honoris, ſella currulis, umquam uacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore in ueſtro timore ſanaui. nunc, ſi hunc exitum conſulatus mei dij immortales eſſe uoluerunt, ut uos, P. C. populumq. R. ex caede miſera, coniuges, liberosq. ueſtros, uirginesque Veſtales ex acerbiſsima uexatione, templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum ex foediſſima flamma; totam Italiam ex bello, & uaſtitate eriperem: quaecumque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. etenim ſi P. Lentulus ſuum nomen inductus a uatibus, fatale ad perniciem reip. fore putauit: cur ego non laeter meum conſulatum ad ſalutem reip. prope fatalem extitiſſe? quare, P. C. conſulite uobis, proſpicite patriae, conſeruate uos coniuges, liberos, fortunasq. ueſtras; populi R. nomen, ſalutemq. defendite; mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. nam primum debeo ſperare omnes deos, qui huic urbi praeſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiā eſſe; deinde, ſi quid obtigerit, aequo animo, paratoq. moriar. neque enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti. nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris cariſſimi atque amantiſſimi praeſentis maerore non mouear, horumq. omnium lacrymis, a quibus me circumſeſſum uidetis: neque meam mentem non domum ſaepe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, quem mihi uidetur amplecti reſp. tamquam obſidem conſulatus mei; neque ille, qui exſpectans huius exitum diei, adſtat in conſpectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſalui ſint nobiſcum omnes, etiam ſi uis aliqua me oppreſſerit, potius, quam ut illi, & nos una reip. peſte pereamus. quare, P. C. incumbite ad reip. ſalutem, circumſpicite omnes procellas, quae impendent, niſi prouidetis. non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus eſt; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in diſcrimen aliquod, atque in ueſtrae ſeueritatis iudicium adducitur: ſed tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad ueſtrum omnium caedem, ad Catilinam accipiendum Romae reſtiterunt: tenentur litterae, ſigna, manus: denique uniuſcuiuſque confeſſio: ſolicitantur Allobroges: ſeruitia excitantur: Catilina acceſſitur: id eſt initum conſilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, atque ad lamentandum tanti imperij calamitatem relinquatur. haec omnia indices detulerunt, rei confeſſi ſunt, uos multis iam indicijs iudicauiſtis: primum, quod mihi gratias egiſtis ſingularibus uerbis, & mea uirtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam eſſe cōiurationem decreuiſtis: deinde, quod P. Lentulum, ut ſe abdicaret praetura, coegiſtis: tum, quod eum, & ceteros, de quibus iudicaſtis, in cuſtodiam dandos cenſuiſtis: maximeque, quod meo nomine ſupplicationem decreuiſtis; qui honos togato habitus ante me eſt nemini: poſtremo, heſterno die praemia legatis Allobrogum, Titoque Vulturtio dediſtis ampliſſima. quae ſunt omnia eiuſmodi, ut ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione a uobis damnati eſſe uideantur. ſed ego inſtitui referre ad uos, P. C. tamquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de poena, quid cenſeatis. illa praedicam, quae ſunt conſulis.

EXPLA-

EXPLANATIO

VIDEO. P. C. } bis antea ſenatum habuerat, ſed in templo Iouis Statoris, cum in Catilinam praeſentem eſt inuectus: iterum in aede Concordiae, cum introduxit principes coniurationis, Allobrogum indicio comprehenſos: tertio nunc, ſenatu in eiuſdem Iouis templum conuocato, hanc orationem de puniendis coniuratis habet. nam cum infra dicat: Neque enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura conſulari: & in Phil. 2. Si ab hinc annis prope uiginti hoc ipſo in templo negaui poſſe mortem immaturam eſſe conſulari: quanto uerius nunc negabo ſeni? haec, inquam, dicens perſpicue demonſtrat, quo in templo illa in Antonium oratio habita ſit, eodem hanc in Catilinam quartam habitam eſſe. illam uero in Antonium in templo Iouis Statoris eſſe habitam, ipſo teſte Cicerone cognoſcitur. Hanc autem orationem, dictis a Silano, & Caeſare ſententijs, cum nondum Cato rogatus eſſet, habendam putauit, ut ſenatum ad ſeueritatem hortaretur, ueritus ne ſententiam Caeſaris ſequeretur, quae mortis poenam remouebat, ceterorum ſuppliciorum acerbitates amplectebatur. SI. ID *depulſum ſit,* } morte illorum, qui traditi in cuſtodiam ſunt. NON *campus, conſularibus auſpicijs conſecratus;* } auſpicatum locum uocat in oratione pro Rabirio perd. r. NON *lectus, ad quietem datus;* } orat. I. in Catil. repertos eſſe duos equites Romanos, qui ſeſe illa ipſa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. SELLA *curulis,* } ſella curuli ſedebant aedilis, praetor, conſul. Sed cum dixerit, Haec ſedes honoris: uenit in mentem ſuſpicari, ne, Sella curulis, additum ſit interpretandi gratia non a Cicerone ſcriptum. HORVMQ. *omnium lacrumis,* } non propinquorum, ſed amicorum, qui ſenatores erant. nam propinqui ſunt frater, filius, gener, quos nominat. PARVVLVS *filius,* } bimus. natus enim eſt Cotta & Torquato cos. ut ex ep. I. ad Att. intelligitur. QVEM *mihi uidetur amplecti reſp.* } fortaſſe rectius: Qui mihi uidetur amplecti remp. ut hoc dicatur: ideo amplecti remp. uidetur, ut per eam ſibi caueatur ab improbis ciuibus ob conſulatum meum ſeueriſsime, ideſt pro ipſa rep. geſtum. ADSTAT *in conſpectu meo,* } extra curiae ualuas, ut opinor. nam cum quaeſtor fuerit Piſone & Gabinio cos. ut in oratione poſt Red. in ſen. non uidetur Cicerone conſule ſenator eſſe potuiſſe: cum praeſertim ſenatum aliquot annis ante cenſores legiſſent Lentulus, & Gellius. GENER. } C. Piſo L. F. Frugi, cui Tulliolam biennio ante, ideſt Cotta & Torquato cos. collocauit: ut ep. 2. ad Att. lib. I. QVI *C. Memmium occidit,* } conſulatum petentem, uirum optimum. Appianus. NOMINATIM } Lentulus P. Lentulo Spintheri, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Caeſari, Gabinius M. Craſſo, Ceparius Cn. Terentio. Salluſtius. DE *facto,* } de eo, quod ab ijs commiſſum eſſe conſtat, qui in cuſtodiam dati ſunt.

ORATIO

EGO magnum in rep. uerſari furorē, & noua quaedam miſceri, & concitari mala, iampridem uidebam: ſed hanc tantam, tam exitioſam haberi coniurationem a ciuibus, numquam putaui. nunc, quidquid eſt, quocūque ueſtrae mentes inclinant, atque ſententiae, ſtatuendum uobis ante noctem eſt. quantum facinus ad uos delatum ſit, uidetis. huic ſi paucos putatis affines eſſe, uehementer erratis. latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manauit non ſolum per Italiam, uerum etiam tranſſcendit alpes, & obſcure ſerpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi ſuſtentando ac prolatando nullo pacto poteſt. quacumque ratione placet, celeriter uobis uindicandum eſt. Video duas adhuc eſſe ſententias, unam D. Silani, qui cenſet eos, qui haec delere conati ſunt, morte eſſe multandos; alteram C. Caeſaris, qui mortis poenam remouet, ceterorum ſuppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudine in ſumma ſeueritate uerſatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum uita priuare conati ſunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen exſtinguere, punctum temporis frui uita, & hoc communi ſpiritu non putat oportere; atque hoc genus poenae ſaepe in improbos ciues in hac rep. eſſe uſurpatum recordatur. alter intelligit, mortem a dijs immortalibus non eſſe ſupplicij cauſſa conſtitutam, ſed aut neceſsitatem naturae, aut laborum, ac miſeriarum quietem eſſe: itaque eam ſapientes numquam inuiti, fortes etiam ſaepe libenter appetiuerunt: uincula uero, & ea ſempiterna, certe ad ſingularem poenam nefarij ſceleris inuenta ſunt. municipijs diſpertiri iubet. habere uidetur iſta res iniquitatem, ſi imperare uelis; difficultatem, ſi rogare. decernatur tamen, ſi placet: ego enim ſuſcipiam, &, ut ſpero, reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cauſſa ſtatueritis, non putet eſſe ſuae dignitatis recuſare. adiungit grauem poenam municipibus: ſi quis eorum uincula ruperit: horribiles cuſtodias circumdat: & digna ſcelere hominū perditorum ſancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per ſenatum, aut per populum leuare poſsit: eripit etiam ſpem: quae ſola hominem in miſerijs conſolari ſolet: bona praeterea publicari iubet: uitam ſolam relinquit nefarijs hominibus: quam ſi eripuiſſet, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes ſcelerum poenas ademiſſet. itaque, ut aliqua in uita formido improbis eſſet poſita, apud inferos eiuſmodi quaedam illi antiqui ſupplicia impijs conſtituta eſſe uoluerunt: quod uidelicet intelligebant, his remotis, non eſſe mortem ipſam pertimeſcendam. Nunc, P. C. ego mea uideo quid interſit. ſi eritis ſecuti ſententiam C. Caeſaris; quoniam hanc is in rep. uiam, quae popularis habetur, ſecutus eſt: fortaſſe minus erūt hoc monitore, & auctore, huiuſce ſententiae mihi populares impetus pertimeſcendi. ſin illam alteram ſecuti eritis, neſcio, an amplius mihi negotij contrahatur: ſed tamen meorum periculorum rationes utilitas reip. uincat. ha-

ſtat. habemus enim a C. Caeſare, ſicut ipſius dignitas, & maiorum eius amplitudo poſtulabat, ſententiam tam quam obſidem perpetuae in remp. uoluntatis: intellectum eſt, quid intereſt inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, ſaluti populi conſulentem. uideo, de iſtis, qui ſe populares haberi uolunt, abeſſe non neminem; ne de capite uidelicet ciuium R. ſententiam ferat. is & nudius tertius in cuſtodiam ciues R. dedit; & ſupplicationem eſſe decreuit; & indices heſterno die maximis praemijs affecit. iam hoc nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiam, quaeſitori gratulationem, iudici praemium decreuit, quid de tota re, & cauſſa iudicarit. at uero C. Caeſar intelligit, legem Semproniam eſſe de ciuibus R. conſtitutam; qui autem reip. ſit hoſtis, eum ciuem eſſe nullo modo poſſe; denique ipſum latorem legis Semproniae iuſſu populi poenas reip. dependiſſe. idem etiam ipſum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq. crudeliter cogitarit, appellari poſſe popularem. itaque homo mitiſſimus, atque leniſſimus, non dubitat P. Lentulum aeternis tenebris, uinculisq. mandare: & ſancit in poſterum, ne quis huius ſupplicio leuando ſe iactare, & in perniciem reip. hoſthac popularis eſſe poſſit. adiungit etiam publicationem bonorum; ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egeſtas ac mendicitas conſequatur. Quamobrem, ſiue hoc ſtatueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo R. carum, atque iucundum: ſiue illam Silani ſententiam ſequi malueritis, facile me, atque uos a crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo, eam multo leuiorem fuiſſe. quamquam, P. C. quae poteſt eſſe in tanti ſceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo ſenſu iudico. nam, ita mihi ſalua rep. uobiſcum perfrui liceat, ut ego, quod in hac cauſſa uehementior ſum, non atrocitate animi moueor, (quis enim eſt me mitior?) ſed ſingulari quadam humanitate, & miſericordia. uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, ſubito uno incendio concidentem: cerno animo ſepultam patriam, miſeros, atque inſepultos aceruos ciuium: uerſatur mihi ante oculos adſpectus Cethegi & furor in ueſtra caede bacchantis. cum uero mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſperaſſe confeſſus eſt, purpuratum eſſe hunc Gabinium, cum exercitu ueniſſe Catilinam, tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uirginum, atque puerorum, ac uexationem uirginum Veſtalium, perhorreſco; &, quia mihi uehementer haec uidentur miſera, atque miſeranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerunt, me ſeuerum, uehementemq. praebeo. etenim quaero, ſi quis paterfamilias, liberis ſuis a ſeruo interfectis, uxore occiſa, incenſa domo, ſupplicium de ſeruis quam acerbiſſimum ſumpſerit; utrum is clemens, ac miſericors, an inhumanus, & crudeliſſimus eſſe uideatur? mihi uero importunus, ac ferreus, qui non dolorem ſuum & cruciatum dolore nocentis, & cruciatu lenierit. ſic nos in ijs hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos noſtros trucidare uoluerunt, qui ſingulas uniuſcuiuſque noſtrum domos, & hoc uniuerſum reip. domicilium delere conati ſunt, qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in ueſtigijs huius urbis, atque in cinere deflagrati imperij collocarent; ſi uehementiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur; ſin remiſſiores eſſe uoluerimus, ſummae nobis crudelitatis in patriae ciuiumque pernicie fama ſubeunda eſt.

EXPLANATIO

SVSTENTANDO} morando, ut ad Q. fr. lib. 2. Aedificationem Areani ad tuum aduentum ſuſtentari placebat. Et lib. 2. de Inuent. Vtrum ſtatim fieri neceſſe, utrum habeat aliquam moram & ſuſtentationem. DVAS} nondum ſententiam Cato dixerat. D. SILANI,} conſulis deſignati. qui enim priore loco deſignatus erat conſul, is in ſenatu primus omnium ſententiam, rogabatur. HOC *genus poenae ſaepe in improbos ciues in hac rep. eſſe uſurpatum recordatur.*} orat. I. Perſaepe etiam priuati in hac rep. pernicioſos ciues morte multarunt. Quae ſententia reſpicit, ut arbitror, priſca tempora, cum lex Porcia, quae uirgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit, lata nondum eſſet. nam poſt eam legem ſaepe ciues Romanos morte multatos eſſe non arbitror. SI. IMPERARE *uelis;*} municipijs, ut eos cuſtodiant. DIFFICVLTATEM,} nam ſi ut eos cuſtodiant, rogemus; non facile impetrabimus. DECERNATVR *tamen,*} quod Caeſar ſentit. SVSCIPIAM,} in me recipiam. VOLVERVNT;} quod Cicero credere non uidetur: idq. non hic modo, ſed etiam in Cluentiana, & in Tuſc. I. ſignificat. Horatius quoque ode 4. lib. I. & Plato in Phaedone, & lib. I. de rep. fabulam appellat. Homerus tamen uera illa ſupplicia putat, ſicuti ſunt. POENAS *reip. dependiſſe.*} interfectus eſt enim C. Gracchus, ut auctor pernicioſarum legum, ab Opimio conſule. EX *fatis*} ex libris ſibyllinis, fata praedicentibus. PVRPVRATVM *eſſe*} praetextatum, in magiſtratu. ET *Gabinium,*} etiam Gabiniū, quamquam ſenator non ſit. erat enim, ut Salluſtius docet, equeſtris ordinis. IN *ueſtigijs huius urbis,*} non, in hac urbe, quam illi incendio tollere, ac delere cogitabant, ſed, urbe incenſa, in eius ueſtigijs. propterea ſequitur, In cinere deflagrati imperij.

ORATIO

NISI *uero cuipiam L. Caeſar, uir fortiſſimus, & amantiſſimus reip. crudelior nudius tertius eſt uiſus, cum ſororis ſuae, feminae lectiſſimae, uirum praeſentem, & audientem uita priuandum eſſe dixit, cuius aui iuſſu conſularem interfectum, filiumq. eius impuberem, legatum a patre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit. quorum quod ſimile fuit factum? quod initum delendae reip. conſilium? largitionis uoluntas tum in rep. uerſata eſt, & partium quaedam contentio. atque illo tempore huius auus Lentuli, clariſſimus uir, armatus*

Gracchum eſt perſecutus, & graue tum uulnus accepit, ne quid de ſumma dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accerſiuit, ſeruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros ciues interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Caſſio, totam Italiam uaſtandam, diripiendãq. Catilinae. Vereamini, cenſeo, ne in hoc ſcelere tam immani ac nefario nimis aliquid ſeuere ſtatuiſſe uideamini: cum multo magis ſit uerendum, ne remiſſione poenae crudeles magis in patriam, quam ſeueritate animaduerſionis nimis uehementes in acerbiſſimos hoſtes fuiſſe uideamur. Sed ea, quae exaudio P. C. diſſimulare non poſſum. iactantur enim uoces, quae perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeam ſatis praeſidij ad ea, quae uos ſtatueritis hodierno die, tranſigenda. omnia prouiſa, parata, & conſtituta ſunt, P. C. cum mea ſumma cura, atque diligentia, tum multo etiam maiore populi R. ad ſummum imperium retinendum, & ad communes fortunas conſeruandas uoluntate. omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique aetatum: plenum eſt forum, pleni omnes aditus huius loci, ac templi. cauſſa enim eſt poſt urbem conditam haec inuenta ſola, in qua omnes ſentirent unum atque idem, praeter eos, qui cum ſibi uiderent eſſe pereundum, cum omnibus potius, quam ſoli perire noluerunt. hoſce ego homines excipio, & ſecerno libenter: neque enim in improborum ciuium, ſed in acerbiſſimorum hoſtium numero habendos puto. ceteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo ſtudio, qua uirtute ad communem dignitatem, ſalutemq. conſentiunt? quid ego hic equites R. commemorem? qui uobis ita ſumma ordinis conſilijq. concedunt, ut uobiſcum de amore reip. certent: quos ex multorum annorum diſſenſione ad huius ordinis ſocietatem, concordiamq. reuocatos, hodiernus dies uobiſcum, atq. haec cauſſa coniungit: quam coniunctionem ſi in conſulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimus; confirmo uobis, nullum poſthac malum ciuile ac domeſticum ad ullam reip. partem eſſe uenturum. pari ſtudio defendendae reip. conueniſſe uideo tribunos aerarios, fortiſſimos uiros, ſcribas item uniuerſos: quos cum caſu hic dies ad aerarium frequẽtes aduocaſſet, uideo ab exſpectatione ſortis ad communem ſalutem eſſe conuerſos. omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorum. quis eſt enim, cui non haec templa, adſpectus urbis, poſſeſſio libertatis, lux denique haec ipſa, & hoc commune patriae ſolum cum ſit carum, tum uero dulce, atque iucundum?

E X P L A N A T I O

SORORIS *ſuae,*} matris Antonij, qui triumuir poſtea fuit: nunc P. Lentuli, coniuratorum principis, uxor erat. PRAESENTEM,} in ſenatu. CVIVS *aui*} P. Lentuli, principis ſenatus: de quo orat. 3. Eſt uero, inquam, ſignum notum, imago aui tui, clariſsimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues ſuos. CONSVLAREM} M. Fulnium Flaccum. INTERFECTVM} Opimij Conſulis iuſſu. FILIVMQ. *eius*} minorem filium, qui nihil peccauerat: in quo Opimius, ut nimium crudelis, accuſatus eſt. AD. EA *tranſigenda.*} ad ſupplicium de coniuratis ſumendum. TEMPLI.} Iouis Statoris. CVM *ſibi uiderent eſſe pereundum,*} aere alieno. hi ſunt, quos orat. 2. in quartum genus improborum ciuium retulit. quo loco haec dixit: Non intelligo, quamobrem, ſi uiuere honeſte non poſſunt, perire turpiter uelint; aut cur, minore dolore perituros ſe cum multis, quam ſi ſoli pereant, arbitrentur. CVM *omnibus*} ſi de ſocijs Catilinae loqueretur, cum multis, diceret, non, cum omnibus: ut orat. 2. communem igitur perniciem ſignificat: quam illi maluerunt, quam ſoli perire. EX *multorum annorum diſſenſione*} propter iudicia: quae cum C. Gracchus adempta ſenatoribus ad equeſtrem ordinem tranſtuliſſet, poſtea Sulla uictor ab equitibus ad ſenatum reuocauit. nunc etſi uterque ordo Aurelia lege iudicabat; adhuc tamen inter eos diſſenſiones erant. IN. CONSVLATV *confirmatam meo,*} id ſignificat ep. 15. lib. 1. ad Att. his uerbis. Tueor, ut poſſum, illam a me conglutinatam concordiam. Et ad eundem ep. 1. lib. 2. Nunc uero, cum equitatus ille, quem ego in cliuo Capitolino, te ſignifero, ac principe, collocaram, ſenatum deſeruerit. PERPETVAM} perpetua non fuit ea coniunctio, duabus de cauſis, primum quia, publicanis a ſenatu petentibus, ut induceretur locatio, qua redemerant Aſiae uectigalia, in qua fatebantur, ſe, cupiditate prolapſos, nimium magno conduxiſſe, ſenatus non conceſsit. qua de re ſic ep. 16. lib. 1. ad Att. Cato miſeros publicanos tertium iam menſem uexat, neque ijs a ſenatu reſponſum dari patitur. Et ep. 1. lib. 2. ad eundem: Quid impudentius publicanis renunciantibus? fuit tamen, retinendi ordinis cauſſa, facienda iactura. reſtitit, & peruicit Cato. Altera cauſſa eſt, de accuſandis ijs, qui ob rem iudicandam pecuniam accepiſſent. quod perſpicue ad equeſtrem ordinem pertinebat, ideſt ad illa tempora, quibus cum ſoli equites iudicarent, acceptae pecuniae infamia laborarunt. de quo in eadem ep. Quid uerius, quam in iudicium uenire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperint? cenſuit hoc Cato: aſſenſit ſenatus. equites curiae bellum. HIC. DIES} nonae Dec. AB *exſpectatione ſortis*} quae ſortitio futura eſſet, hiſtoria non oſtendit. fortaſſe, qui ſcribae operam aerario dare deberent anno ſequenti, ſorti permittebatur. HAEC *templa,*} quae circa forum erant.

O R A T I O

OPERAEPRETIVM *eſt, P. C. libertinorum hominum ſtudia cognoſcere, qui ſua uirtute fortunam ciuitatis conſecuti, hanc uere ſuam patriam eſſe iudicant: quam quidam hinc nati, & ſummo nati loco, non patriam ſuam, ſed urbem hoſtium eſſe iudicauerunt. ſed quid ego huiuſce ordinis homines commemorẽ? quos*

priuatae fortunae, quos communis reſp. quos denique libertas, ea, quae dulciſſima eſt, ad ſalutem patriae defendendam excitauit. ſeruus eſt nemo, qui modo tolerabili condicione ſit ſeruitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorreſcat, qui non obſtare cupiat, qui nō tantum quantum audet, & quantum poteſt, conferat ad communem ſalutis uoluntatem. Quare, ſi quem ueſtrum forte commouet hoc, quod auditum eſt, lenonem quendam Lentuli concurſare circum tabernas, pretio ſperantem ſolicitari poſſe animos egentium, atque imperitorum: eſt id quidem coeptum, atque tentatum; ſed nulli ſunt inuenti tam aut fortuna miſeri, aut uoluntate perditi, qui non ipſum illum ſellae, atque operis, & quaeſtus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum ſuum, qui denique non curſum hunc otioſum uitae ſuae ſaluum eſſe uelint. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, immo uero (id enim potius eſt dicendum) genus hoc uniuerſum amantiſſimum eſt otij. etenim omne eorum inſtrumentum, omnis opera, ac quaeſtus frequentia ciuium ſuſtinetur, alitur otio: quorum ſi quaeſtus, occluſis tabernis, minui ſolet; quid tandem, incenſis, futurum eſt? Quae cum ita ſint, P. C. uobis populi R. praeſidia non deſunt: uos, ne populo R. deeſſe uideamini, prouidete. habetis conſulem ex plurimis periculis, & inſidijs, atque ex media morte non ad uitam ſuam, ſed ad ſalutem ueſtram reſeruatum. omnes ordines ad conſeruandam remp. mente, uoluntate, ſtudio, uirtute, uoce conſentiunt. obſeſſa facibus, & telis impiae coniurationis, uobis ſupplex manus tendit patria communis: uobis ſe, uobis uitam omnium ciuium, uobis arcem, & Capitolium, uobis aras, penates, uobis illum ignem Veſtae perpetuum, ac ſempiternum, uobis omnia templa deorum, atque delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. praeterea de ueſtra uita, de coniugum ueſtrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de ſedibus, de focis ueſtris hodierno die uobis iudicandum eſt. habetis ducem memorem ueſtri, oblitum ſui: quae non ſemper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuerſum populum R. id quod in ciuili cauſſa hodierno die primum uidemus, unum atque idem ſentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute ſtabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggerataſq. fortunas una nox paene delerit. id ne umquam poſthac non modo confici, ſed ne cogitari quidē poſſit, uobis hodierno die prouidendum eſt. Atque haec, non ut uos, qui mihi ſtudio paene praecurritis, excitarem, locutus ſum; ſed ut mea nox, quae debet eſſe in rep. princeps, officio functa conſulari uideretur. nunc, antequam ad ſententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus eſt coniuratorum, quam uidetis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem ſuſcepiſſe uideo: ſed eam eſſe iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. quod ſi aliquando alicuius furore, & ſcelere concitata manus iſta plus ualuerit, quam ueſtra, ac reip. dignitas; me tamen meorum factorum, atque conſiliorum numquam, P. C. paenitebit. etenim mors, quam illi mihi fortaſſe minitantur, omnibus eſt parata: uitae tantam laudem, quanta uos me ueſtris decretis honeſtaſtis, nemo eſt aſſecutus. ceteris enim ſemper bene geſtae, mihi uni conſeruatae reip. gratulationem decreuiſtis. ſit Scipio clarus ille, cuius conſilio, atque uirtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus eſt: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infeſtiſſimas, Carthaginem, Numantiamque, deleuit: habeatur uir egregius L. Paullus ille, cuius currum rex potentiſſimus quondam, & nobiliſſimus Perſes honeſtauit: ſit in aeterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione, & metu ſeruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtae, atque uirtutes ijſdem, quibus ſolis curſus, regionibus, ac terminis continentur. erit profecto inter horum laudes aliquid loci noſtrae gloriae. niſi forte maius eſt patefacere nobis prouincias, quo exire poſſimus; quam curare, ut etiam illi, qui abſunt, habeant quo uictores reuertantur. quamquam eſt in uno loco condicio melior externae uictoriae, quam domeſticae: quod hoſtes alienigenae aut oppreſſi ſeruiunt, aut recepti beneficio ſe obligatos putant; qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hoſtes patriae ſemel eſſe coeperunt, eos, cum a perniciae reip. repuleris, neque ui coercere, neque beneficio placare poſſis. quare mihi cum perditis ciuibus aeternum bellum ſuſceptum eſſe uideo: quod ego ueſtro bonorumq. omnium auxilio, memoriaq. tantorum periculorum, quae non modo in hoc populo, qui ſeruatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus, ac mentibus ſemper haerebit, a me, atque a meis facile propulſari poſſe confido. neque ulla profecto tanta uis reperietur, quae coniunctionem ueſtram equitumq. R. & tantam conſpirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare poſſit. Quae cū ita ſint, P. C. pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi; pro triumpho, ceteriſq. laudis inſignibus, quae ſunt a me propter urbis, ueſtraeq. ſalutis cuſtodiam repudiata; pro clientelis, hoſpitijſq. prouincialibus, quae tamē urbanis opibus nō minore labore tueor, quam comparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos ſingularibus ſtudijs, proq. hac, quam conſpicitis, ad conſeruandam remp. diligentia nihil aliud a uobis, niſi huius temporis, totiuſq. mei conſulatus memoriam, poſtulo: quae dum erit ueſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſaeptum eſſe arbitrabor. quod ſi meā ſpem uis improborum fefellerit, atque ſuperauerit; commendo uobis paruum meum filium: cui profecto ſatis erit praeſidij non ſolum ad ſalutem, uerum etiam ad dignitatem, ſi eius, qui haec omnia ſuo ſolus periculo conſeruauerit, illum eſſe filium memineritis. Quapropter de ſumma ſalute ueſtra, populiq. R. P. C. de ueſtris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiae, deq. uniuerſa rep. decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter: habetis enim conſulem, qui & parere ueſtris decretis non dubitet; & ea, quae ſtatueritis, quoad uiuet, defendere, & per ſe ipſum praeſtare poſſit.

EXPLANATIO

LIBERTINORVM} qui non erant ingenui. SVA *uirtute*} ſua probitate, ſuiſq. meritis erga eos, quibus antea ſeruiebant. FORTVNAM *ciuitatis*} ut a dominis manumiſsi ciues Romani eſſent.

eſſent. VERE} cum uere non ſit. nati enim ſerui ſunt, nec in urbe omnes, aut etiam in Italia. SVMMO *loco nati,*} ut Lentulus, ut Catilina, patricij generis uterque. HODIERNO *die primum,*} nam cum ſp. Melio, quem occidit Seruilius Ahala, & cum Gracchis, quorum alterum P. Scipio pont.max.alterum L. Opimius conſul, & cum Saturnino, & Glaucia, quos C. Marius conſul, multi fuerunt. SIT. *Scipio clarus ille,*} ita quattuor laudat imperatores, ut uarietate lectorem delectet: primum, ſit clarus: alterum, Ornetur eximia laude: tertium, Habeatur uir egregius: quartum, Sit in aeterna gloria. Quae tamquam communis laudatio eſt. ſic enim, non modo quicumque res bello praeclaras geſſerit, uerum etiam, quicumq. aliqua uirtute praeſtet, laudari poteſt. at Pōpeij propria quaedam laus & ſingularis eſt: cuius res geſtae, atq. uirtutes ijſdem, quibus ſolis curſus, regionibus ac terminis continentur. & or.3. de eodem: Fines ueſtri imperij non terrae, ſed coeli regionibus terminaret. CONSILIO,} quia putauit in Africam tranſeundum, ut Hannibal Italiam relinquere cogeretur. VIRTVTE} ſine qua conſilium inutile fuiſſet. QVI *bis Italiam obſidione, & metu ſeruitutis liberauit.*} Bis, dicit, propter Ambrones, & Teutonas in Gallia, Cimbros in Italia deuictos. PRO *exercitu*} quem habuiſſet in prouincia. PRO *prouincia, quam neglexi,*} ea Gallia fuit: ut in oratione in Piſonem. de qua in ep. ad Catonem lib. xv. Et prouinciam ornatam, & ſpem non dubiam triumphi neglexi. VT *inſtituiſtis,*} nam ſuperiore ſenatu, quem habuit in aede Concordiae, indicijs contra coniuratos expoſitis, confeſsisq. coniuratis, cum ſenatum conſuluiſſet, de ſumma reip. quid fieri placeret; dictaeq. eſſent a principibus accerrimae ac fortiſsimae ſententiae; ſenatus eas ſine ulla uarietate eſt conſecutus: ut orat. 3. PER *ſe ipſum praeſtare*} efficere, ne quis ea ciuis improbus infirmare poſsit. Per ſe ipſum, dicit, quod aliorum opem exſpectaturus in ea defenſione non ſit.

IN. ORATIONEM. CICERONIS
PRO. L. LICINIO. MVRENA
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

COMITIIS *conſularibus, quae conſul Cicero habuit, D. Iunius Silanus, & L. Licinius Murena conſules deſignati ſunt. poſt comitia Murenam de ambitu competitor eius accuſauit clari nominis iuriſconſultus Ser. Sulpicius cum tribus ſubſcriptoribus, M. Catone, probitate, ſenſuq. erga remp. inſigni uiro, Cn. Poſtumio, Ser. Sulpicio adoleſcente. Defendit eum Cicero, defenſum iam a Q. Hortenſio, & M. Craſſo. Iucunda in primis oratio eſt. nam & iuriſconſulti propter Sulpicium exagitantur: & Stoica diſciplina, cui deditus erat Cato, facete lepideq. deluditur: adeo ut Cato, dignam conſule grauitatem ei detrahens, dixerit id, quod in Plutarcho legimus: Dij boni, quam ridiculum conſulem habemus.*

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. L. MVRENA
ORATIO. XXIII

QVAE *precatus ſum a dijs immortalibus, iudices, more inſtitutoq. maiorum, illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis L. Murenam conſulem renunciaui; ut ea res mihi, magiſtratuiq. meo, populo plebiq. R. bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijſdem dijs immortalibus ob eiuſdem hominis conſulatum una cum ſalute obtinendum; & ut ueſtrae mentes, atque ſententiae cum populi R. uoluntate, ſuffragijsq. conſentiant; eaq. res uobis, populoq. R. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq. afferat. quod ſi illa ſollemnis comitiorum precatio, conſularibus auſpicijs conſecrata, tantam habet in ſe uim, & religionem, quantam reip. dignitas poſtulat: idem ego ſum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic conſulatus me rogante datus eſset, ea res fauſte, feliciter, proſpereq. eueniret. Quae cum ita ſint, iudices; & cum omnis deorum immortalium poteſtas aut tranſlata ſit ad uos, aut certe communicata uobiſcum: idem conſul eum ueſtrae fidei cõmendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiuſdem hominis uoce & declaratus conſul, & defenſus, beneficium populi R. cum ueſtra atque omnium ciuium ſalute tueatur. & quoniam in hoc officio ſtudium meae defenſionis ab accuſatoribus, atque etiam ipſa ſuſceptio cauſſae reprehenſa eſt. antequam pro L. Murena dicere inſtituo, pro me ipſo pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore ſit officij mei, quam huiuſce ſalutis, defenſio; ſed ut, meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisq. omnibus inimicorum impetus propulſare poſſim. & primum M. Catoni, uitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentiſſime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo reſpondebo.*

EXPLANATIO

PRO. L. MVRENA} ſic lapides Capitolini: Muraena, tamen ratio poſtulat, cum a piſce deducatur: cuius nomen Graeci ſcribunt Μύραινα. AVSPICATO} non enim ſine auſpicijs comitia in campo habebantur: ideo campus ipſe & in oratione pro Rabirio locus auſpicatus, & in Catil. 4. conſularibus auſpicijs conſecratus appellatur. RENVNCIAVI;} cur non eius collega Antonius? quia conſul priore loco creatus, comitia habebat conſularia. ME *rogante*} non, precante, ſed, interrogante: ut cum diceret: Rogo uos, Quirites, uelitis ne L. Licinium Murenam conſulem fieri. quod ſi populus probabat, ſuffragiorum tabellas ferebat ita inſcriptas, V. R. id eſt uti rogas. AD *certam rationis normam dirigenti*} e Stoica diſciplina.

ORATIO

NEGAT *fuiſſe rectum Cato, me & conſulem, & legis ambitus latorem, & tam ſeuere geſto conſulatu, cauſſam L. Murenae attingere. cuius reprehenſio me uehementer mouet, non ſolum ut uobis, iudices, quibus maxime debeo, uerum etiam ut ipſi Catoni, grauiſſimo, atque integerrimo uiro, rationem facti mei probem. A quo tandem, M. Cato, eſt aequius conſulem defendi, quam a conſule? quis mihi in rep. poteſt, aut debet eſſe coniunctior, quam is, cui reſp. a me una traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus & periculis ſuſtentata? quod ſi in ijs rebus repetendis, quae mancipij ſunt, is periculum iudicij praeſtare debet, qui ſe nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio conſulis deſignati is potiſſimum conſul qui conſulem declarauit, auctor beneficij populi R. defenſorq. periculi eſſe debebit. ac ſi, ut nõnullis in ciuitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſſae publice conſtitueretur, is potiſſime honore affecto defenſor daretur, qui eodem honore praeditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam facultatis. quod ſi e portu ſoluẽtibus ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, praecipere ſummo ſtudio ſolent & tempeſtatum rationem, & praedonum, & locorum; quod natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus, ingrediantur: quo tandem animo me eſſe oportet, prope iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas reip. tempeſtates eßе ſubeundas? quare, ſi eſt boni conſulis, non ſolum uidere quid agatur, uerum etiam prouidere quid futurum ſit: oſtendam alio loco, quantum ſalutis communis interſit, duos conſules in rep. Kalendis Ian. eſſe. quod ſi ita eſt; non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quã reſp. conſulem ad communem ſalutem defendendam uocare. Nam quod legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet ipſi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim, ſi largitionem factam eſſe confiterer, idq. recte factum eſſe defenderem: facerem improbe, etiam ſi alius legem tuliſſet. cum uero nihil commiſſum contra legem eſſe defendam: quid eſt, quod meam defenſionem latio legis impediat? Negat eſſe eiuſdem ſeueritatis, Catilinam, exitium reip. intra moenia molientem, uerbis, & paene imperio urbe expuliſſe, & nunc pro L. Murena dicere. Ego*

autem

autem has partes lenitatis, & miſericordiae, quas me natura ipſa docuit, ſemper egi libenter: illam uero grauitatis ſeueritatisq. perſonam non appetiui, ſed ab rep. mihi impoſitam ſuſtinui, ſicut huius imperij dignitas in ſummo periculo ciuium poſtulabat. quod ſi tum, cum reſp. uim, & ſeueritatem deſiderabat, uici naturam, & tam uehemens fui, quam cogebar, non quam uolebam: nunc, cum omnes me cauſſae ad miſericordiam, atque ad humanitatem uocent, quanto tandem ſtudio debeo naturae meae, conſuetudiniq. ſeruire? ac de officio defenſionis meae, ac de ratione accuſationis tuae fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit.

EXPLANATIO

QVAE *mancipij ſunt*} quae mancipio alienatae ſunt. IS *periculum iudicij praeſtare debet*} efficere, ut alienatio illa, & uenditio rata ſit: ne quid is, qui emit, damni patiatur. QVI *ſe nexu obligauit*} qui pro rebus mancipio alienatis ita promiſit, ut corpus etiam obligaret. Varro de L. L. lib. III. & in ep. Curij: Cuius proprium te eſſe ſcribis mancipio, & nexu. Nexus autem dicebatur, quod per aes, & libram gereretur. EX. MAGNA *iactatione*} poſt magna pericula. TERRAM *uidentem,*} ad finem conſulatus, tamquam ad portum, accedentem. DVOS *conſules*} Silanum, & Murenam. unus enim eſſet, Murena condemnato. Decembri menſe, & poſt nonas habita uidetur oratio, coniuratis interfectis: cum dixerit ſupra, Qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus, ingrediantur. LEGEM *de ambitu tuli*} in qua erat, ut condemnatis decem annorum exſulium, praeter ueteres poenas irrogaretur. NON *abrogarem.*} ferre & abrogare legem, contraria: ex contrarijs autem ſententia leporem aſſumit: Putas, inquit, me tuliſſe ciuibus omnibus legem de ambitu, quam uero mihi metipſi de ciuibus defendendis iampridem tulerim, eam abrogaſſe? Argute, ſibi ipſi legem ferre de ciuibus defendendis, pro, ſtatuere ſibi ciues eſſe defendendos. AB *rep. mihi impoſitam*} pro ſalute ſua. HHIVS *imperij*} conſularis.

ORATIO

SED me, iudices, non minus, hominis ſapientiſſimi, atque ornatiſſimi, Ser. Sulpicij conqueſtio, quam Catonis accuſatio commouebat: qui grauiſſime & acerbiſſime ferre dixit, me familiaritatis neceſſitudinisq. oblitum, cauſſam L. Murenae contra ſe defendere. huic ego, iudices, ſatisfacere cupio, uosq. adhibere arbitros. nam cum graue eſt, uere accuſari in amicitia: tum etiam, ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia ſtudia, atque officia pro noſtra neceſſitudine & debuiſſe confiteor, & praeſtitiſſe arbitror. nihil tibi conſulatum petenti a me defuit, quod eſſet aut ab amico, aut a gratioſo, aut a conſule poſtulandum. abijt illud tempus: mutata ratio eſt: ſic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra honorem L. Murenae, quantum tu a me poſtulare auſus ſis, tantum debuiſſe; contra ſalutem, nihil debere. neque enim, ſi tibi tum, cum peteres conſulatum, affui, iccirco nunc, cum Murenam ipſum petas, adiutor eodem pacto eſſe debeo. atque hoc non modo non laudari, ſed ne concedi quidem poteſt, ut, amicis noſtris accuſantibus, non etiam alieniſſimos defendamus. Mihi autem cum Murena, iudices, & uetus, & magna amicitia eſt: quae in capitis dimicatione a Ser. Sulpicio non iccirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione ſuperata eſt. quae ſi cauſſa non eſſet; tamen uel dignitas hominis, uel honoris, eius, quem adeptus eſt, amplitudo ſummam mihi ſuperbiae, crudelitatisq. famam inuſſiſſet, ſi hominis & ſuis, & populi R. ornamentis ampliſſimi cauſſam tanti periculi repudiaſſem. neque enim iam mihi licet, neque eſt integrum, ut meum laborem hominum periculis ſubleuandis non impertiam. nam, tum praemia mihi tanta pro hac induſtria ſint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cū adeptus ſis, deponere, eſſet hominis & aſtuti & ingrati. quod ſi licet deſinere, ſi te auctore poſſum, ſi nulla inertiae, nulla ſuperbiae turpitudo, nulla inhumanitatis culpa ſuſcipitur: ego uero libenter deſino. ſin autem fuga laboris deſidiam, repudiatio ſupplicum ſuperbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum haec cauſſa eſt eiuſmodi; quam nec induſtrius, quam nec miſericors, nec officioſus deſerere poſſit. atque huiuſce rei coniecturam de tuo ipſius ſtudio, Serui, facillime ceperis. nam, ſi tibi neceſſe putas etiam aduerſarijs amicorum tuorum de iure conſulentibus reſpondere; & ſi turpe exiſtimas, te aduocato illum ipſum, quem contra ueneris, cauſſa cadere: noli tam eſſe iniuſtus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, noſtros riuulos etiam amicis putes clauſos eſſe oportere. etenim, ſi me tua familiaritas ab hac cauſſa remouiſſet, & ſi hoc idem Q. Hortenſio, M. Craſſo, clariſſimis uiris, ſi item ceteris, a quibus intelligo tuam gratiam magni aeſtimari, accidiſſet: in ea ciuitate conſul deſignatus defenſorem non haberet, in qua nemini umquam infimo maiores noſtri patronum deeſſe uoluerunt. ego uero, iudices, ipſe me exiſtimarem nefarium, ſi amico; crudelem, ſi miſero; ſuperbum, ſi conſuli defuiſſem. quare, quod dandum eſt amicitiae, large dabitur a me, ut tecum agam, Serui, non ſecus, ac ſi meus eſſes frater, qui mihi eſt cariſſimus: iſto in loco quod tribuendum eſt officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici ſtudium pro amici periculo dicere.

EXPLANATIO

ETIAM *alieniſſimos*} nedum Murenam, qui cum & uetus, & magna mihi amicitia eſt. NON *iccirco obruetur*} non iccirco fructum amico nullum feret. AB *eodem*} a Sulpicio. SVPERATA *eſt*}

eſt } quia Sulpicio potius, quam Murenae, in petitione conſulatus adiutor fui. in quo amicitia, quae mihi cum Murena eſt, ab ea, quae cum Sulpicio, ſuperata eſt. ſupra: Sic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra honorem L. Murenae, quantum tu a me poſtulare auſus ſis, tantum debuiſſe; contra ſalutem, nihil debere. QVAE *ſi cauſſa non eſſet;* } amicitia cum Murena. TANTI *periculi* } in qua ſummus eius honos agitur: nam damnatus conſulatum amitteret. TE *aduocato* } hic, aduocatus, non eſt is, qui ad iudicium uenit, ut ſuam praeſentiam commodet reo, quemadmodum ait Aſconius; uerum is, qui de iure conſulenti reſponſum dedit, & cuius conſilio litigatur. quo item ſenſu ſcripſit ad Trebatium: Quod ſi ſcribere oblitus es. minus multi iam te aduocato cauſſa cadent. ILLVM *ipſum, quem contra ueneris,* } aduerſarium amici tui, contra quem alio tempore, in alio iudicio, ueneris. Argumentum eſt: Si tu ne inimicis quidem tuis deeſſe uis: cur ego deſim amicis meis? quamquam ego in arte mea parum, tu in tua uales plurimum: ut, ſi ego tecum conferat, riuuli cum fontibus conferri uideantur. QVEM *contra ueneris,* } cuius cauſſam oppugnaueris. modus loquendi, ut pro Q. Roſcio: Quid tu, Saturi, qui contra hunc uenis, exiſtimas aliter? Lib. 2. in Verrem. Quid, ſi omnium mortalium Sthenio nemo inimicior, quam hic C. Claudius, tum ſemper, tum in his ipſis rebus, & temporibus, fuit? ſi de litteris corruptis contra uenit? Phil. 2. Contra rem ſuam me neſcio quando ueniſſe, queſtus eſt. Phil. 8. Cum ſuo magno eſſet beneficio, ueniſſe eum contra ſe. CAVSSA *cadere:* } litem perdere contra reſponſum, conſiliumq. tuum. Q. HORTENSIO, *M. Craſſo* } qui Murenae cauſſam ante defenderant. nam perorandi locus, in quo plurimum ualet oratio, Ciceroni dabatur. quod ipſe ſcripſit in Bruto. ISTO *in loco* } in hac dignitate conſulari. OFFICIO, *fidei, religioni* } eſt enim officij, fideiq. meae, quem conſul renunciauerim, eundem defendere, eſt etiam religionis, cum eum auſpicato renunciauerim.

ORATIO

INTELLIGO, *iudices, tres totius accuſationis partes fuiße, & earum unam in reprehenſione uitae, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eße uerſatam. atque harum trium partium prima illa, quae grauiſſima eße debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quaedam accuſatoria, quam uera maledicendi facultas de uita L. Murenae dicere aliquid coegerit. Obiecta eſt enim Aſia: quae ab hoc non ad uoluptatem, & luxuriam expetita eſt, ſed in militari labore peragrata. qui ſi adoleſcens patre ſuo imperatore non meruißet; aut hoſtem, aut patris imperium timuiſſe, aut a parente repudiatus uideretur. an, cum ſedere in equis triumphantium praetextati potiſſimum filij ſoleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut, rebus communiter geſtis, paene ſimul cum patre triumpharet? hic uero, iudices, & fuit in Aſia, & uiro fortiſſimo parenti ſuo magno adiumento in periculis, ſolatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & ſi habet Aſia ſuſpicionem luxuriae quandam; non Aſiam numquam uidiſſe, ſed in Aſia continenter uixiſſe, laudandum eſt. quamobrem non Aſiae nomen obijciendum Murenae fuit, ex qua laus familiae, memoria generi, honos, & gloria nomini conſtituta eſt; ſed aliquod aut in Aſia ſuſceptũ, aut ex Aſia deportatum flagitium, ac dedecus. meruiſſe uero ſtipendia in eo bello, quod tum populus R. non modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentiſſime meruiſſe, pietatis; finem ſtipendiorum patris uictoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hiſce rebus loci eſt, quod omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato. maledictum eſt, ſi uere obijcitur, uehementis accuſatoris; ſin falſo, maledici conuiciatoris. quare, cum iſta ſis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex triuio, aut ex ſcurrarum aliquo conuicio, neque temere conſulem populi R. ſaltatorem uocare; ſed conſpicere, quibus praeterea uitijs affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui uere iſtud obijci poſſit. nemo enim fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit, neque in ſolitudine, neque in conuiuio moderato, atque modeſto. tempeſtiui conuiuij, amoeni loci, multarum deliciarum comes eſt extrema, ſaltatio. tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt omnium uitiorum eſſe poſtremum: relinquis illa, quibus remotis hoc uitium omnino eſſe non poteſt. nullum turpe conuiuium, non amor, non comeſſatio, non libido, non ſumptus oſtenditur: & cum ea non reperiantur, quae uoluptatis nomen habent, quaeq. uitioſa ſunt; in quo ipſam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriae reperturum putas? nihil igitur in uitam L. Murenae dici poteſt? nihil, inquam, omnino, iudices. ſic a me conſul deſignatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uitam proferatur. Bene habet. iacta ſunt fundamenta defenſionis: nondum enim noſtris laudibus, quibus utar poſtea, ſed prope inimicorum confeſſione uirum bonum, atque integrum hominem defendimus. quo conſtituto, facilior eſt mihi aditus ad contentionem dignitatis, quae pars altera fuit accuſationis.*

EXPLANATIO

DONIS *militaribus* } ob uirtutem a patre acceptis. PATRE *imperatore* } Murenae pater, Sullae legatus, de Mithridate triumphauit. TEMPESTIVI *conuiuij* } uide, quae diximus lib. III. in Verrem, ad illud: Statuitur Lollius in illo tempeſtiuo gladiatorum conuiuio.

ORATIO

ORATIO

SVMMAM uideo eſſe in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, induſtriae, ceterorumq. ornamentorum omnium, quibus fretum ad conſulatus petitionem aggredi par eſt. paria cognoſco eſſe iſta in L. Murena, atque ita paria, ut neque ipſe dignitate uinci potuerit, neque te dignitate ſuperarit. Contempſiſti L. Murenae genus, extuliſti tuum. quo loco ſi tibi hoc ſumis, niſi qui patricius ſit, neminem bono eſſe genere natum: facis, ut rurſus plebs in Auentinum ſeuocanda eſſe uideatur. ſin autem ſunt amplae & honeſtae familiae plebeiae: & proauus L. Murenae, & auus praetores fuerunt, & pater, cum ampliſſime atque honeſtiſſime ex praetura triumphaſſet, hoc faciliorem huic gradum conſulatus adipiſcendi reliquit, quod is, iam patri debitus, a filio petebatur. tua uero nobilitas, Ser. Sulpici, tametſi ſumma eſt, tamen hominibus litteratis, & hiſtoricis eſt notior, populo uero, & ſuffragatoribus obſcurior. pater enim fuit equeſtri loco, auus nulla illuſtri laude celebratus: itaque non ex ſermone hominum recenti, ſed ex annaliũ uetuſtate eruenda eſt memoria nobilitatis tuae. quare ego te ſemper in noſtrum numerum aggregare ſoleo, quod uirtute, induſtriaq. perfeciſti, ut, cum equitis R. eſſes filius, ſumma tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi umquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortiſſimo uiro, uirtutis eſſe uiſum eſt, quam in homine nobiliſſimo M. Aemilio. etenim eiuſdem animi, atque ingenij eſt, poſteris, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, &, ut Scaurus, memoriam, prope intermortuam, generis ſui, uirtute renouare. quamquam ego iam putabam, iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore eſſe perfectum, qui non modo Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortiſſimis uiris, nouis hominibus, ſed his recentibus Marijs, & Didijs, & Coelijs commemorandis iacebant. cum ego uero tanto interuallo clauſtra iſta nobilitatis refregiſſem, ut aditus ad conſulatum poſthac; ſicut apud maiores noſtros fuit, non magis nobilitati, quam uirtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illuſtri conſul deſignatus ab equitis R. filio conſule defenderetur, de generis nouitate accuſatores eſſe dicturos. etenim mihi ipſi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbiſſimo, atque audaciſſimo, altero modeſtiſſimo, atque optimo uiro, peterem: ſuperaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quod ſi id crimen homini nouo eſſe deberet: profecto mihi neque inimici, neque inuidi defuiſſent. omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in utroque dignitas: uideamus cetera.

EXPLANATIO

HOMINIBVS *litteratis, & hiſtoricis*} ijs, qui uetera legunt. nam a patre, & auo nobilis non es. PATER *enim fuit, equeſtri loco*} animaduerte patricij generis equitem Romanum eſſe. nam Sulpicia gens patricia. equeſtri autem loco is eſt, qui ab equeſtri ordine in ſenatorium non tranſijt. AVVS *nulla illuſtri laude celebratus:*} hic uidetur ſenator quidem fuiſſe, ſed honores eos, quibus nobilitas comparatur, adeptus non eſſe. Q. POMPEIO,} qui cum L. Sulla conſul fuit. de hoc lib. v. in Verrem. Q. Pompeius, humili, atque obſcuro loco natus, nonne plurimis inimicitijs, maximiſq. ſuis periculis, ac laboribus ampliſsimos honores eſt adeptus? MEMORIAM *prope intermortuam*} hoc Aſconij uerbis explanatur. Scaurus, inquit, ita fuit patricius, ut tribus ſupra eum aetatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neque auus, neque etiam proauus, ut puto, propter tenues opes, & nullam uitae induſtriam honores adepti ſunt. itaque Scauro aeque ac nouo homini laborandum fuit. CVRIIS, *Catonibus*,} M' Curio Dentato, M. Porcio Catone, nouis hominibus. POMPEIIS} mendoſum ſuſpicor. non enim Q. Pompeius ut nouus homo proxime nominatus, qui conſul fuit adoleſcentulo Cicerone, inter antiquos referri poteſt, cum praeſertim recentes appellentur C. Marius, T. Didius, C. Coelius, qui omnes ante illum conſules fuere: ita ut omnium recentiſsimus ipſe dici poſsit. Appijs fortaſſe legi poſſet, ut ſignificetur Appius ille Claudius, qui ex Sabinorum urbe Regillo Romam profectus in patricios adſcriptus eſt. Sed huic opinioni aduerſatur illa ratio, quod ante Curium, & Catonem utroque uetuſtior nominandus fuit. ueteres igitur libri conſulendi. COELIIS} C. Coelius Caldus eſt, de quo in Verrem lib. v. & de petitione conſulatus. ALTERO *modeſtiſſimo, atque optimo uiro*} duo patricij P. Sulpicius Galba, L. Sergius Catilina conſulatum cum Cicerone petierunt. Galbam Aſconius Sobrium ſanctumq. uirum appellat.

ORATIO

QVAESTVRAM una petijt, & ſum ego factus prior. Non eſt reſpondendum ad omnia. neque enim quemquam ueſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum ſolus poſſit obtinere, non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renunciationis; propterea quod renunciatio gradus habeat, dignitas autem ſit perſaepe eadem omnium. ſed quaeſtura utriuſque propemodum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cum quaeſtores ſortiuntur, etiam acclamari ſolet, Oſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, quam negotioſam, & moleſtam. conſedit utriuſque nomen in quaeſtura: nullum enim uobis ſors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognoſciq. poſſet. reliqui temporis ſpatium in contentionem uocatur, ab utroque diſſimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiſcum hanc urbanam

militiam

militiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis, ac ſtomachi, ſecutus eſt: ius ciuile didicit: multum uigilauit: laborauit: praeſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exſorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quae ſit multis profutura. Quid Murena interea? fortiſſimo, & ſapientiſſimo uiro, ſummo imperatori, legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitum: ſigna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fudit: urbes partim ui, partim obſidione cepit: Aſiam iſtam refertam, & eandem delicatam ſic obijt, ut in ea neque auaritiae, neque luxuriae ueſtigium reliquerit: maximo in bello ſic eſt uerſatus, ut hic multas res & magnas ſine imperatore geſſerit, nullam ſine hoc imperator. atque haec, quamquam praeſente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipſo propter periculum noſtrum conceſſam uideamur habere licentiã fingendi, publicis litteris teſtata ſunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitioſus imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. Summa in utroque eſt honeſtas, ſumma dignitas. quam ego, ſi mihi per Seruium liceat, pari, atque eadem in laude ponam: ſed non licet: agitat rem militarem: inſectatur totam hanc legationem: aſſiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat eſſe conſulatum.

EXPLANATIO

PROPTEREA *quod renunciatio gradus habeat*} neceſſe enim eſt unum primo loco ſolum renunciari, alterum ſecundo, & deinceps inferiore quemque gradu. PARI *momento ſortis*} nullum enim ſors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognoſciq. poſſet. LEGE. *Titia*} abeſſe mendum numquam credidi: primum quia Murena prouiaciam habuit ſorte, non lege; deinde quia ſic prouinciam Murenae nominari oportuit, ut Sulpicij nominatur Oſtienſis. reponendum fortaſſe Lautia: quae munera fuerunt, Legatis exterarum nationum dari ſolita, & ad quaeſtores ea cura pertinuit. huic ego tamen coniecturae, niſi ſuffragantibus antiquis libris, non aſſentior. OSTIENSEM} de re frumentaria: quam curam ab Oſtienſi quaeſtore L. Saturnino ad M. Scaurum tranſtulit ſenatus; eaq. res ab optimatum partibus alienatum, ad mentem impulit ſeditionis concitandae. HIC *nobiſcum*} in urbano otio excuſare Seruium uidetur, cum dicit, Nobiſcum: ſed eſt irriſio quaedam: ſicuti cum ſubiungit, Hanc urbanã militiam. quae enim in urbe militia? aut quis eas res, quas uel peritiſsimus, & diligentiſsimus iuriſconſultus in urbe agit, cum ijs conferat, quas fortiſsimus in bello dux contra hoſtes pro rep. gerit? ille reſpondet, ſcribit, cauet: hic exercitum ducit: ſigna confert: manum conſerit: hoſtium? copias fundit: urbes capit. RESPONDENDI, *ſcribendi, cauendi*} tribus uerbis iuriſconſultorum conſuetudinem expreſsit. reſpondent enim de iure conſulentibus, cum dicunt: hoc in lege ſcriptum eſt, hoc ius poſtulat. id reſponſum uel uoce tantum, uel ſi rudior, & imperitior eſſet is, qui conſulebat, ſcriptum dabatur. inde natus eſt iocus ille in ep. ad Valerium iuriſconſultum: Qui iſtinc nunc ueniunt, partim te ſuperbum eſſe dicunt, quod nihil reſpondeas, partim contumelioſum, quod male reſpondeas. Et ad Trebatium: Qui iſtinc ueniunt, ſuperbiam tuam accuſant, quod negent te percunctantibus reſpondere. Scribere autem dicuntur, cum formulas ſcribunt litigantibus. quo ſpectat illud ad Trebatium: Quod ſi ſcribere oblitus es; minus multi iam te aduocato cauſſa cadent. Cauere, de ijſdem proprie uſurpatur. cauent enim, cum aliquem conſilio iuuant, atque inſtruunt, ſiue is litiget, ſiue contrahat. ad Appium ep. I. lib. III. L. Valerium iuriſconſultum ualde tibi commendo, ſed ita etiam, ſi non eſt iuriſconſultus. melius enim ei cauere uolo, quam ipſe alijs ſolet. & ad Trebatiũ: Tu, qui ceteris cauere ſoles, in Britannia ne ab eſſedarijs decipiaris, caueto. & in prooemio Topicorum ad eundem: Cum tu mihi, meisq. ſaepe cauiſſes. ASIAM *iſtam*} cuius nomen Murenae obijcitur. REFERTAM} opibus: ut, in ea nullum auaritiae ueſtigium reliquiſſe, laus Murenae magna ſit. DELICATAM} luxui deditam. quo maiore laude Murena dignns uidetur, cuius in ea prouincia ſignum luxuriae nullum appareat. IN. BELLO} Mithridatico. L. LVCVLLO} uel iudice, uel aduocato, ſed aduocato potius: nam iudicem Seruius, ut Murenae amantiſsimum, reieciſſet. PVBLICIS} a Lucullo publice miſsis. QVANTVM *neque ambitioſus imperator*} quantum Lucullus, ut ei tribueret, numquam adductus eſſet, ſi uel ambitioſus fuiſſet, uel alienae gloriae inuidiſſet. Laudat Lucullum, qui aderat. SI. MIHI *per Seruium liceat*} per quem non licet: plus enim ſibi aſſumit honeſtatis, & dignitatis, quam Murenae concedit. AGITAT} reprehendit: ut Murenae ſimul detrahat. ASSIDVITATIS,} qua ipſe utitur: aſsiduus enim in foro eſt. Haec aſsiduitas his etiam declaratur ſequentibus uerbis, Qui in foro habitarunt. OPERARVM *harum quotidianarum*} trium uerborum ſimiliter deſinentium ſonitum ad irriſionem quaeſiuit, ut in Catil. orat. I. Illam praeclaram tuam patientiam. PVTAT *eſſe conſulatum*} mercedem, & praemium putat, non rebus in bello geſtis, uerum aſsiduitati, & operis his quotidianis deberi conſulatum.

ORATIO

APVD exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum non attigeris: abfueris tamdiu, &, cum longo interuallo ueneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primum, iſta noſtra aſſiduitas, Serui, neſcis, quantum interdum afferat hominibus faſtidij, quantum ſatietatis. mihi quidem uehementer ex-

pedijt, poſitam in oculis eſſe gratiam: ſed tamẽ ego mei ſatietatem magno meo labore ſuperaui; & tu idem fortaſſe: uerumtamen utrique noſtrum deſiderium nihil obfuiſſet. ſed ut, hoc omiſſo, ad ſtudiorum, atque artium contentionem reuertamur; qui poteſt dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, quam iuris ciuilis gloria? uigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut, quo intendit, mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum bucinarum cantus exſuſcitat. tu actionem inſtituis: ille aciem inſtruit. tu caues, ne tui conſultores, ille, ne urbes aut caſtra capiantur. ille tenet, & ſcit, ut hoſtium copiae; tu, ut aquae pluuiae arceantur. ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum eſt enim, quod ſentio) rei militaris uirtus praeſtat ceteris omnibus: haec nomen populo R. haec huic urbi aeternam gloriam peperit: haec orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanae res, omnia haec noſtra praeclara ſtudia, & haec forenſis laus, & induſtria latent in tutela ac praeſidio bellicae uirtutis. ſimul atque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtrae conticeſcunt. Et quoniam mihi uideris iſtam ſcientiam iuris tamquam filiolam oſculari tuã; non patiar te in tãto errore uerſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, praeclarum aliquid eſſe arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiae, grauitatis, iuſtitiae, fidei, ceteris omnibus, conſulatu, & omni honore ſemper digniſſimum iudicaui: quod quidem ius ciuile didiciſti, non dicam, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad conſulatum uiam. omnes enim artes, quae nobis populi R. ſtudia cõciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. ſumma dignitas eſt in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quae ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: ſumma etiam utilitas; ſiquidem eorum conſilio, & periculo cum rep. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quae ſaepe ualuit in conſule deligendo, poſſe conſilio, atque oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. quaeritur conſul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni reſiſtat. non mirum, ſi ob hanc facultatem homines ſaepe etiam non nobiles conſulatum conſecuti ſunt; praeſertim cum haec eadem res plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maxima ſtudia pariat. quorum in iſto ueſtro artificio, Sulpici, nihil eſt. primum, dignitas in tam tenui ſcientia quae poteſt eſſe? res enim ſunt paruae, prope in ſingulis litteris, atque interpunctionibus uerborum occupatae. deinde, etiam ſi quid apud maiores noſtros fuit in iſto ſtudio admirationis, id, enunciatis ueſtris myſterijs, totum eſt contemptum, & abiectũ. poſſet agi lege, nec ne, pauci quondam ſciebant: faſtos enim uulgo non habebant: erant in magna potentia, qui conſulebantur: a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis, petebantur. inuentus eſt ſcriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis iuriſconſultis eorum ſapientiam compilarit. itaque irati illi, quod ſunt, ueriti, ne dierum ratione prouulgata, & cognita, ſine ſua opera lege poſſet agi, notas quaſdam compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. cum hoc fieri belliſſime poſſet; fundus Sabinus meus eſt, immo meus, deinde iudicium: noluerunt. fundus, inquit, qui eſt in agro, qui Sabinus uocatur. ſatis uerboſe. cedo, quid poſtea? ego eum ex iure meum eſſe aio. quid tum? inde ego te ex iure manu conſertum uoco. quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat. tranſit idem iuriſconſultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu conſertum uocaſti, inde ibi ego te reuoco. praetor interea ne pulchrum ſe ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt, cum ceteris rebus abſurdum, tum uero nullo uſu. Vtriſque ſuperſtitibus praeſentibus iſtam uiam dico: inite uiam. praeſto aderat ſapiens ille, qui inire uiam doceret. redite uiam: eodem duce redibant. haec iam tum apud illos barbatos ridicula, credo, uidebantur, homines, cum recte atque in loco conſtitiſſent, iuberi abire, ut, unde abiſſent, eodem ſtatim redirent. ijſdem ineptijs fucata ſunt illa omnia, Quando te in iure conſpicio; & haec, Sed an ne tu dicis, qui cauſſa uindicaueris? quae dum erant occulta, neceſſario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: poſtea uero peruulgata, atque in manibus iactata, & excuſſa, inaniſſimae prudentiae reperta ſunt, fraudis autem, & ſtultitiae pleniſſima. nam, cum permulta praeclare legibus eſſent conſtituta, ea iureconſultorum ingenijs pleraque corrupta, ac deprauata ſunt. mulieres omnes propter infirmitatem conſilij maiores in tutorum poteſtate eſſe uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quae poteſtate mulierum continerentur. ſacra interire illi noluerunt: horum ingenio ſenes ad coemptiones faciendas interimendorum ſacrorum cauſſa reperti ſunt. in omni denique iure ciuili aequitatem reliquerunt, uerba ipſa tenuerunt: ut, quia in alicuius libris exempli cauſſa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quae coemptionem facerent, Caias uocari. Iam illud mihi quidem mirum uideri ſolet, tot homines, tam ingenioſos, per tot annos etiam nunc ſtatuere non potuiſſe, utrum diem tertium, an perendinum; iudicem, an arbitrum: rem, an litem dici oporteret. itaque, ut dixi, dignitas in iſta ſcientia conſularis numquam fuit, quae tota ex rebus fictis commenticijsq. conſtaret; gratiae uero multo etiam minus. quod enim omnibus patet, & aeque promptum eſt mihi, & aduerſario meo, id eſſe gratum nullo pacto poteſt. itaque non modo beneficij collocandi ſpem, ſed etiam illud, quod aliquando fuit, Licet conſulere, iam perdidiſtis. ſapiens exiſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quae neque extra Romam uſquam, neque Romae, rebus prolatis, quidquam ualet. peritus ideo haberi nemo poteſt, quod in eo, quod ſciunt omnes, nullo modo poſſunt inter ſe diſcrepare. difficilis autem res ideo non putatur, quod & perpaucis, & minime obſcuris litteris continetur. itaque ſi mihi, homini uehementer occupato, ſtomachum moueritis; triduo me iuriſconſultum eſſe profitebor. etenim, quae de ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia: neque tamen quidquam tam anguſte ſcriptum eſt, quo ego non poſſim, qua de re agitur, addere. quae conſuluntur autem, minimo periculo reſpondentur. ſi id, quod oportet, reſponderis; idem uideare reſpondiſſe, quod Seruius: ſin aliter; etiam controuerſum ius noſſe, & tractare uideare. Quapropter non ſolum illa gloria militaris ueſtris formulis, atque actionibus anteponenda eſt: uerum etiam dicendi conſuetudo longe, & multum iſti ueſtrae exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidentur plerique

initio

initio multo hoc maluiſſe: poſt, cum id aſſequi non potuiſſent, iſtuc potiſſimum ſunt delapſi. ut aiunt in Graecis artificibus, eos auletas eſſe, qui citharoedi fieri non potuerint: ſic nonnullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris ſtudium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, ſumma etiam gratia. etenim a uobis ſalubritas quaedam, ab ijs, qui dicunt, ſalus ipſa petitur. deinde ueſtra reſponſa, atque decreta & euertuntur ſaepe dicendo, & ſine defenſione oratoris firma eſſe non poſſunt. in qua re ſi ſatis profeciſſem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, ſed de ijs, qui in dicendo magni ſunt, aut fuerunt. Duae ſunt artes, quae poſſunt locare homines in ampliſſimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur; ab illo belli pericula repelluntuur. ceterae tamen uirtutes ipſae per ſe multum ualent; iuſtitia, fides, pudor, temperantia: quibus te, Serui, excellere omnes intelligunt: ſed nunc de ſtudijs ad honorem diſpoſitis, non de inſita cuiuſque uirtute, diſputo. omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimul atque aliquis motus nouus bellicum canere coepit. etenim, ut ait ingenioſus poeta, & auctor ualde bonus, proelijs promulgatis, TOLITVR E. MEDIO *non ſolum iſta ueſtra uerboſa ſimulatio prudentiae, ſed etiam ipſa illa domina rerum* SAPIENTIA. VI. GERITVR. RES. SPERNITVR. ORATOR *non ſolum odioſus in dicendo, ac loquax, uerum etiam* BONVS. HORRIDVS. MILES. AMATVR. *Veſtrum uero ſtudium totum iacet.* NON EX. IVRE. MANV. CONSERTVM. SED. MAGE. FERRO, *inquit,* REM. REPETVNT. *Quod ſi ita eſt, cedat opinor, Sulpici, forum caſtris, otium militiae, ſtylus gladio, umbra ſoli: ſit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ipſa eſt ciuitas omnium princeps.*

EXPLANATIO

MAGNO *meo labore*} defenſionibus amicorum. IDEM *fortaſſe:*} quia Seruius & ipſe cauſſas, nec ſine laude, agebat: ſed minime cum Cicerone conferendus. VTRIQVE *noſtrum deſiderium nihil obfuiſſet*} ſi abfuiſſemus, ut abfuit Murena, nobis non obfuiſſet: ideſt, fortaſſe magis expedijſſet. ACTIONEM} formulam de modo litigandi. nam actio, & formula idem ſunt. VT. AQVAE *pluuiae arceantur.*} ne noceant. nocent enim aut loci uitio, aut manu. Cicero in Top. & L. I. §. I. D. de aq. & aq. pl. arc. IN. REGENDIS} agrorum: ne quis de alieno detrahat. Murena uero fines imperij propagare ſolitus eſt. quanto igitur publica priuatis, tanto ille tibi praeſtat. EORVM *qui res iudicant*} iudicum. Sic enim ſignificabantur: ut exemplis intelligitur. LARGITIONI} quae fit in comitijs ab ijs, qui magiſtratum petunt. SAEPE *etiam non nobiles*} quo ſe ipſum in numero ponit. PROPE *in ſingulis litteris, atque interpretationibus uerborum occupatae*} extenuat res, ex quibus iuriſconſultorum ſcientia efficitur, cum eas dicit non in uerbis, ſed in litteris, atque adeo in ſingulis litteris, nec uero in litteris tantum, ſed in ipſis uerborũ interpunctionibus, quae litterae nõ ſunt, eſſe poſitas. mos apud ueteres quoque fuit interpungendi. inde iuriſconſulti ſuas nonnumquam interpretationes colligebant. quod autem ex minimo fit, ipſum quoque minimum eſſe neceſſe eſt. Iam, occupatae, obſcurae diligentiae ſignificationẽ habet. POSSET *agi lege,*} agere lege, eſt, ſuum ius in iudicio a praetore legibus petere. lib. 2. in Verr. Quis umquam iſto praetore, Chelidone inuita, lege agere potuit? Lege agere, non quotidie, ſed faſtis tantum diebus licebat. Faſti autem dies non omnibus olim noti erant, ſed a pontificibus petebantur; poſtea publicati ſunt ab eorum ſcriba Cn. Flauio. ad Att. lib. VI. Quid ergo profecit, qui protulit faſtos? occultatam putant quodam tempore iſtam tabulam, ut dies agendi peteretur a paucis. nec uero pauci ſunt auctores Cn. Flauium ſcribã faſtos protuliſſe, actioneſq. compoſuiſſe. Liuius lib. IX. Ciuile ius, repoſitum in penetralibus pontificum, euulgauit; faſtoſq. circa forum in albo propoſuit; ut, quando lege agi poſſet, ſciretur. Ouidius lib. I. Faſt. Ille nefaſtus erit, per quem tria uerba ſilentur: „ Faſtus erit, per quem lege licebit agi. QVI *conſulebantur*} de iure. qui tum pontifices erant. DIES} quibus lege agi poſſet. TAMQVAM *a Chaldaeis,*} qui, ſiderum obſeruatione, quid cuiq. euenturum, & quo quiſque fato natus eſſet, praedicebant. petebantur igitur agendi dies a pontificibus, tamquam ab ijs, qui, tamquam Chaldaei, de bonis, maliſue diebus diuinare poſſent. SCRIBA *quidam*} uerbis utitur iuriſconſultos contemnentibus. QVI *cornicum oculos confixerit;*} qui ſapientes fefellerit: ut in ea pro Flacco: Hic Hercule cornici oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem ſuum, cui debebat eſſe notiſsimus, percuſsit: eius enim fide ſumpſit a Fufijs. CATIS} cautis, prudentibus: a caueo. lib. I. de Orat. & Tuſc. I. Egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus. IVRECONSVLTIS} ſic Ciceronem ſcripſiſſe, dicendum tamen, iuriſconſultus, auctor Chariſius. ego Ciceronem eo ſequor libentius, quia ſic ab alijs quoque ſcribi ſolitũ animaduerto. eſt enim haec Romae in aedib. patricij ornatiſsimi Flaminij Galgani antiqua inſcriptio.

L. AQVILLIVS. IVRECONSVLTI. GEMELLVS. NOTAS *quaſdam*} obſcura quaedam uerba. De quibus Manilius in lib. Aſtron. Hinc etiam legum tabulas, & condita iura

„ Nouerit, atque notis leuibus pendentia uerba, „ Et licitum ſciet, & uetitum quae poena ſequatur,

„ Perpetuus populi priuato & limine praetor. IPSI *intereſſent*} tamquam earum notarum doctores. EX. IVRE *manu conſertum*} ſic loquebantur, pro, ad litigandum. uerſus Ennij ſunt apud Gellium lib. XX. cap. 9. Non ex iure manu conſertum, ſed mage ferro „ Rem repetunt, regnumq. petunt, uadunt ſolida ui. ILLE, *unde petebatur*} modus loquendi, quem uidentur ueteres libentius uſurpaſſe, quam ut dicerent, debitor, aut debitores. Ad Trebatium: ego omnibus, unde petitur, hoc conſilij dederim, ut a ſingulis interregibus binas aduocationes poſtulent. & lib. I. de Orat. Homo ex diſertorum nume-

ro poſtulabat, ut illi, unde peteretur, uetus, atque uſitata exceptio daretur, Cuius pecuniae dies fuiſſet. TRANSIT *idem iuriſconſultus*} tranſit ab eo, qui petit, ad eum, unde petitur, & ei quoque ſuum carmē componit, hoc ſcilicet: Vnde tu me ex iure manu conſertum uocaſti, inde ibi ego te reuoco. TIBICINIS *Latini modo*:} ut Latinus tibicen tranſire ſolitus eſt: quem ignotum nobis eſſe morem, cogimur fateri. NE. PVLCHRVM *ſe, ac beatum putaret,*} ne condicione ſe eſſe putaret optima. VTRISQVE *ſuperſtitibus praeſentibus*,} Vtriſque litigantibus. Superſtitibus autem ualet, praeſentibus. itaque neceſſe non fuit addere, Praeſentibus: quod additum ab aliquo fortaſſe eſt interpretandi gratia. Plautus: Superſtitem utrumque monui, ne iniuſsi abeant. INITE *uiam*.} Quid ſit, inire uiam, & redire uiam, quod praetor iubebat, explanatur ſequentibus illis uerbis: Homines, cum recte, atque in loco conſtitiſſent, iuberi abire, ut, unde abiſſent, eodem ſtatim redirent. Id enim fiebat in iudicio ante praetorem, docente iuriſconſulto. SAPIENS *ille*,} iuriſconſultus: cuius in his ineptiis poſita ſapientia erat. IAM *tum*} priſcis illis temporibus. APVD *illos barbatos*} homines minime malos, ut illis temporibus erant, qui tamen haec fortaſſe ridebant. Triplex in barbis mos fuit: ante minorem Africanum, ut nemo raderetur: poſt Africanum, ut iuuenes tantum: poſtremis reip. temporibus, ut omnes, exceptis quibuſdam adoleſcentulis laſciuiae deditis: de quibus ad Att. 16. 1. Concurſabant barbatuli iuuenes, duce filiola Curionis, & pro Coelio: Aliquis mihi ab inferis excitandus eſt ex barbatis illis, non hac barbula, qua iſta delectatur, ſed illa horrida, quam in ſtatuis antiquis, & imaginibus uidemus. Quibus ex uerbis priſcorum quoque temporum mos de non raſa barba demonſtratur. de more autem, qui fuit minoris Africani aetate, lib. III. cap. 4. auctor eſt Gellius. Hic Cicero cum ait, Apud illos barbatos, perſpicue morem ſignificat priſcorum temporum, exempli gratia, cum uiueret Appius Caecus; cuius exemplum ſubiecit in oratione pro Coelio, cum dixiſſet: Aliquis mihi ab inferis excitandus eſt ex barbatis illis. DICIS *qui cauſſa*} alij obiter diſtinguunt, micantes uidelicet, ut dici ſolet, in tenebris. ego haec, & ipſius aetate Ciceronis obſcura, & breuiter hic ab eo pronunciata, uix arbitror eſſe, qui intelligat. antiquum eſſe, Dicis cauſſa, ait Varro. id quale ſit, quoue ſenſu accipiatur, explanauimus in Verrem lib. IV. IN *tutorum poteſtate*} quod etiam in oratione pro Caecina cognoſcitur: ex ea uero pro Flacco, morem eundem apud Graecos fuiſſe. QVAE *poteſtate mulierum continerentur.*} uidit ante nos huius loci difficultatem, ciuilis iuris illuſtrator, ſummaeq. doctrinae uir Andreas Alciatus, & aliquid tamen attulit, quod aequus lector, mea quidem ſententia, probare poſsit. Eius opinionem iiſdem uerbis, quibus ille ſcriptam reliquit, ſubijciam. loco enim Ciceronis recitato, haec adſcripſit. Quale id ſit, uix poſsim inuenire, niſi dicamus, mulieres ſeruos ſuos actori publico conceſsiſſe, & poſtquam publici effecti eſſent, procuraſſe, uti ſibi in tutores darentur. etenim tales hodie quoque non plane ſerui ſunt, nec magis a tutela reijci, quam ceteri tabularij, poſſunt, & tamen nec omnino liberi uidentur, &, propter reliquias prioris dominij, aliquo modo poſſunt dici poteſtate mulierum contineri. Non abſimilis fraudis mentio eſt & apud Cornelium Tacitum lib. 2. Negante reo agnoſcentes ſeruos per tormenta interrogari placuit: & quia uetere ſenatuſconſulto quaeſtio in caput domini prohibeatur, callidus, & noui iuris repertor Tiberius, mancipari ſingulos actori publico, iubet, ſcilicet ut in Libonem ex ſeruis ſaluo ſenatuſconſulto quaereretur. SACRA *interire illi noluerunt*:} ſacrorum priuatorum conſeruatio magnae curae fuit apud Romanos. hinc illud in or. pro domo: Quid ſacra Clodiae gentis, cur intereunt, quod in te eſt? & lib. 2. de leg. Sacra priuata perpetua manento. Quod Cicero cum interpretaretur: De ſacris, inquit, haec ſit una ſententia, ut conſeruentur, & deinceps familijs prodantur. SENES *ad coemptiones faciendas*} iuriſconſulti, exſtinguendorum ſacrorum cauſſa, quae perpetua eſſe debebant, rationem hanc excogitarunt, ut ſenes coemerent ea bona, quae qui haberent, ſacris adſtringerentur. ij uero ſenes cum interirent, nemine ſuccedente, ſacra ſimul interibant. hunc morem Curius eleganter expreſsit in epiſtola ad Ciceronem. Sum, inquit, χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici noſtri. ergo fructus eſt tuus, mancipium illius. quod quidem ſi inter ſenes coemptionales uenale proſcripſerit, egerit non multū. Coemptio autem actio illa tota dicebatur, cum, ſenibus illis eam partem bonorum, quae ſacris obnoxia eſſet, coementibus, reliqua omnia mulieris in mariti poteſtatem dotis nomine tranſibant. pro Flacco: In manum, inquit, conuenerat. nunc audio; ſed quaero, uſu, an coemptione, uſu non potuit: nihil enim poteſt tutela legitima ſine omnium tutorum auctoritate diminui. coemptione: omnibus ergo auctoribus. INTERIMENDORVM} tollendorum, ut ea interimerent, neque ijs mulieres adſtringerentur. IVDICEM, *an arbitrum*;} apud Ciceronem ipſum haec nomina confunduntur, ut alibi docuimus. REM, *an litem*} propterea iudices res iudicare dicebantur. ſupra: Grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quae ſaepe ualuit in conſule deligendo, poſſe conſilio, atque oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. NON *modo beneficij ſpem*,} ut beneficium in quemquam conferre poſsitis. QVOD *aliquando fuit*,} cum de iure conſulentibus apertiora reſponſa dabantur. LICET *conſulere*,} quod ij dicere ſolebant, qui ſuum ius perſequi iudicio cogitabant. dicebant enim, Licet iuriſconſultos conſulere. quod iam non licere, propter obſcuritatem reſponſorum, Cicero ſignificat. REBVS *prolatis*,} Res prolatae dicebantur, cum feriari licebat, munerum urbanorum uacatione conceſſa: quo tempore ludi fiebant, Votiui, Romani, Victoriae, Plebeij. ideo dixit Plautus in Capt. ex perſona paraſiti: Vbi res prolatae ſunt, cum rus homines eunt, „ Simul prolatae res ſunt noſtris dentibus. Et ad Att. ep. 12. lib. VII. Nec enim rerum prolatio, nec ſenatus, magiſtratuumq. diſceſſus, nec aerarium clauſum tardabit. Ep. 5. lib. XIV. Meam ſtultam uerecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deſerere uiderer hunc rerum tumorem. Et ep. 8. lib. III. ad Q. fratrem. Res prolatae: ad interregnum comitia adducta. NEMO *poteſt*,} nemo iuriſconſultus. IN, EO, *quod ſciunt omnes*,} quod ſe ſcire

re ſolos iuriſconſulti profitentur, id ſciunt omnes. itaque de eo controuerſia oriri nullo modo poteſt. MINIME *obſcuris litteris*} loquitur de iure ſcripto: quod cum & breue ſit, & minime obſcurum, cognoſci ab omnibus facile poſsit: ut exſultare, quaſi difficilem aliquam rem conſecuti, iuriſconſulti non debeant. HOMINI *uehementer occupato*} argumentum contra iuriſconſultos; ne, tamquam difficili re cognita, glorientur: quippe, cum id uel homo uehementer occupatus triduo poſsit percipere. STOMACHVM *moueritis*,} & hoc ludibrio dictum. nam niſi ſtomachum moueritis; ueſtram iſtam ſcientiam non attingam; iuriſconſultus ut ſim, non laborabo. PROFITEBOR.} Vt uos, tamquam rem magnam, & difficilem adepti, profitemini. DE . SCRIPTO *aguntur*,} in iudicijs. SCRIPTA *ſunt omnia*:} a ſuperioribus iuriſconſultis: ut ea noſſe cuiuis liceat. QVA *de re agitur, addere.*} Videre, pro Addere, reponendum crediderim: cur credam, his adducor exemplis. lib. 2. de Fin. Omnis in quaerendo, quae uia quaedam, & ratione habetur, oratio perſcribere primum debet, ut quibuſdam in formulis, quae res agatur: ut, inter quos diſſeritur, conueniat, quid ſit id, de quo diſſeritur. Subiungitq. de Epicuro: Negat definiri rem placere: ſine quo fieri interdum non poteſt, ut inter eos, qui ambigunt, conueniat, quid ſit id, de quo agatur. Et lib. v. Si eſt quiſquam, qui acute in cauſsis uidere ſoleat, quae res agatur. Et de Fato: Haec diſſerens, qua de re agatur, & in quo cauſſa conſiſtat, non uidet. Et in Bruto: Qua de re agitur, illud, quod multis locis in iuriſconſultorum includitur formulis, id ubi eſſet, uidebat. IDEM *uideare reſpondiſſe, quod Seruius*:} prudenter, & recte reſpondiſſe uideare. Eximit Seruium ex imperitorum numero. CONTROVERSVM *ius*} quod interpretationis eſt dubiae, & de quo diſputare licet in utramque partem. FORMVLIS, *atque actionibus*} idem eſt actio, quod formula. modus enim, & certa ratio a iuriſconſultis excogitata, ut priuatae res in iudicio caute agerentur, actiones, & formulae dicebantur. Notae ſunt Aquillij formulae, de dolo malo, de acceptilatione, de poſtumis. Formula eſt illa quoque Petitoris: Fundus, qui eſt in agro, qui Sabinus uocatur, meus eſt. eum ego ex iure Quiritium meum eſſe aio. Formula eius, unde petitur: Vnde tu me ex iure manu conſertum uocaſti, inde ibi ego te reuoco. Formula praetoris: Vtriſque ſuperſtitibus iſtam uiam dico: inite uiam. Formularum autem libri actiones uocabantur: unde Manilianae, Hoſtilianaeq. actiones, ita peruulgatae Ciceronis aetate, ut eas etiam ruſticis in manibus fuiſſe Varro dicat. HOC} dicendi facultatem. ISTVC} ad ueſtram ſcientiam. DELAPSI} caſus potius, quam uoluntas, indicatur. nam quod uoluntatis erat, ut eloquentiam adipiſcerentur, id non ſucceſsit. ita, quod initio minime placuit, eo ſunt delapſi, non ſponte deuenerunt, non iudicio ſe contulerunt. AVLETAS} Auletes cognomen fuit regis Aegyptij Ptolemaei, Cleopatrae patris, notiſsimae feminae, quia tibijs maxime delectaretur. Sed quo nobilior cithara, quam tibia, eo nobiliores citharedi, quam auletae. In Graecis artificibus, dixit, quia Romae ars muſica, & genus illud oblectationis, ut indignum Romana grauitate contemneretur. SALVBRITAS *quaedam*,} non omnino ſalus ipſa, quae petitur ab oratoribus, ſed quaedam ſalubritas, ut ſalubriter agatur; ne quid committatur, quo ſalus ipſa periclitetur. eſt enim ſalubritas quaſi quoddam ſalutis inſtrumentum. quod autem propter aliud fit, non eſt cum eo conferendum, cuius cauſſa fit: quemadmodum artes ijs, quibus illae utuntur, inſtrumentis nobiliores eſſe nemo negabit. VESTRA *reſponſa, atque decreta*} nam quae reſpondetis, & decernitis, ea deferuntur in iudicio. ibi ſubiecta ſunt eloquentiae: aut enim euertuntur dicendo, aut confirmantur. FIRMA *eſſe*} contrarium contrario opponitur, Euertuntur, Firma eſſe. PARCIVS *de eius laude dicerem*:} nam ſi copioſe dicerem, ideo laudare uiderer eloquentiam, ut me ipſum laudarem. NVNC *nihil de me dico*,} Nunc, pro, ſed, ut pro Archia: Nunc inſidet quaedam in optimo quoque uirtus. & alibi ſaepe. PACIS *ornamenta*} pacem ornat dignitas: dignitatem pariunt magiſtratus: ad magiſtratus eloquentia duce peruenitur. IPSE *per ſe*} ſeparatim ſingulae, etiam ſine eloquentia. IVSTITIA,} ne cui fiat iniuria. FIDES,} non ſolum, ne quid fiat, ultra quam promittimus, ſed etiam contra quam debemus, uel propinquitatis, uel amicitiae cauſſa. unde illud ad Coelium: Te tamen oramus, quibuſcumque erimus in terris, ut nos, liberoſq. noſtros ita tueare, ut amicitia noſtra, & tua fides poſtulabit. PVDOR,} in conſuetudine, & conuictu: quae uirtus, cum omnes aetates, tum in primis adoleſcentiam decet. itaque dixit Cicero pro Sex. Roſcio: Quoniam ad dicendum impedimento eſt aetas, & pudor, qui ornat aetatem; cauſſam mihi tradidit. TEMPERANTIA:} in omni uita: quae uirtus ea reijcit, unde oritur damnum, aut infamia. AD HONOREM} cuius oritur ſplendor ex magiſtratus, & populi gratia: NON *de inſita cuiuſq. uirtute*,} nam neque ars imperatoris, neque boni facultas oratoris uirtutes inſitae ſunt, ſed extrinſecus aſſumuntur, quae autem inſitae, earum fructus non ita late patet. OMNIA *iſta*} ius ciuile, & dicendi facultatem ſignificat, quod Ennij uerſus infra ſcripti declarant. AVCTOR *ualde bonus*,} cui credendum ſit, ut probo, & ſapienti uiro: de quo etiam in Catone: Ille uir haud magna cum re, ſed fide plenus. PROMVLGATIS,} publicatis, iuſtitio indicto. VERBOSA} in quo ſupra quoque iuriſconſultos reprehendit, in eo loco: Cum hoc fieri belliſsime poſſet; fundus Sabinus meus eſt, immo meus: deinde iudicium: noluerunt. fundus, inquit, qui eſt in agro, qui Sabinus uocatur. ſatis uerboſe. DOMINA *rerum*} quae res tantum ipſas amplectitur, uerba reſpuit.

ORATIO

VERVM haec Cato nimium nos noſtris uerbis magna facere demonſtrat, & oblitos eſſe bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis eſſe geſtum. quod ego longe ſecus exiſtimo, iudices; deq. eo pauca diſſeram:

neque

neque enim cauſſa in hoc continetur. Nam, ſi omnia bella, quae cum Graecis geſſimus, contemnenda ſunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M'. Curij, de Philippo T. Flaminini, de Aetolis M. Fuluij, de rege Perſe L. Paulli, de Pſeudophilippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. ſin haec bella grauiſſima, uictoriaeq. eorum bellorum grauiſſimae fuerunt: cur Aſiaticae nationes, atque illae a te hoſtis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monumentis uel maximum bellum populum R. cum Antiocho geſſiſſe uideo; cuius belli uictor L. Scipio, parta cum P. fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppreſſa, cognomine ipſo praeſeferebat, eandem hic ſibi ex Aſiae nomine aſſumpſit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis, proaui tui. quo ille, cum eſſet, ut ego mihi ſtatuo, talis, qualem te eſſe uideo, numquam cum Scipione eſſet profectus, ſi cum mulierculis bellandum eſſe arbitraretur. neque uero cum P. Africano ſenatus egiſſet, ut legatus patri proficiſceretur, cum ipſe paullo ante, Hannibale ex Italia expulſo, ex Africa eiecto, Carthagine oppreſſa, maximis periculis remp. liberauiſſet, niſi illud graue bellum, & uehemens putaretur. atqui ſi diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, conſideraris, omnibus regibus, quibuſcum populus R. bellum geſſit, hunc regem nimirum antepones: quem L. Sulla maximo, & fortiſſimo exercitu, pugna excitatum, nō rudis imperator, ut aliud nihil dicam, cum bello inuectum totam in Aſiam cum pace dimiſit: quem L. Murena, pater huiuſce, uehementiſſime uigilantiſſimeq. uexatum, repreſſum magna ex parte, non oppreſſum reliquit: qui rex, ſibi aliquot annis ſumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipſe opibus conatuq. inualuit, ut ſe Oceanum cum Ponto, Sertorij copias cum ſuis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus conſulibus ita miſſis, ut alter Mithridatem perſequeretur, alter Bithyniam tueretur; alterius res & terra, & mari calamitoſae, uehementer & opes regis, & nomen auxerunt; L. Luculli uero res tantae exſtiterunt, ut neque maius bellum commemorari poſſit, neque maiore conſilio, & uirtute geſtum. nam, cum totius impetus belli ad Cyzicenorum moenia conſtitiſſet; eamq. urbem ſibi Mithridates Aſiae ianuam fore putauiſſet; qua effracta, & reuulſa, tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo haec ſunt omnia, ut urbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur, ut omnes copiae regis diuturnitate obſidionis conſumerentur. quid, illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſſis Italiam ſpe, atque animis iflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commiſſam arbitraris? mitto proelia: praetereo oppugnationes opidorum: expulſus regno tandem aliquando, tantum tamen conſilio, atque auctoritate ualuit, ut ſe, rege Armeniorum adiuncto, nouis opibus, copijsq. renouarit. At ſi mihi nunc de rebus geſtis eſſet noſtri exercitus imperatorisq. dicendum, plurima & maxima proelia commemorare poßem: ſed non id agimus: hoc dico: bellum hoc, ſi hic hoſtis, ſi ille rex contemnendus fuißet; neque tanta cura ſenatus, & populus R. ſuſcipiendum putaßet, neque tot annos geſſißet, neque tanta gloria L. Luculli; neque uero eius belli conficiendi curam tanto ſtudio populus R. ad Cn. Pompeium detuliſſet: cuius ex omnibus pugnis, quae ſunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quae cum rege commiſſa eſt, & ſumma contentione pugnata. qua ex pugna cum ſe ille eripuiſſet, & Boſphorum confugiſſet, quo exercitus adire non poſſet: etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaque ipſe Pompeius, regno poſſeßo, ex omnibus oris ac notis ſedibus hoſte pulſo, tamen tantum in unius anima poſuit, ut, cum omnia, quae ille tenuerat, adierat, ſperarat, uictoria poſſideret, tamen non ante, quam illum uita expulit, bellum confectum iudicarit. Hunc tu hoſtem, Cato, contemnis? quo cum per tot annos, tot proelijs, tot imperatores bella geßerunt: cuius expulſi, & eiecti uita tanti aeſtimata eſt, ut, morte eius nunciata, tum denique bellum confectum arbitraremur. Hoc igitur in bello L. Murenam legatum fortiſſimi animi, ſummi conſilij, maximi laboris cognitum eſſe, defendimus, & hanc eius operam non minus ad conſulatum adipiſcendum, quam hanc noſtram forenſem induſtriam, dignitatis habuiße.

EXPLANATIO

DE REGE *Pyrrho*} Epirotarum rege, qui anno urbis CDLXXIII. e Tarentinis uocatus, in Italiam contra Romanos uenit: de eo triumphauit poſt annos quinque M'. Curius Dentatus. teſtis omnis hiſtoria. DE PHILIPPO} Perſei patre, ultimi Macedoniae regis: de quo, & de Macedonia capta triumphauit L. Aemilius Paullus: de Philippo autem T. Quinctius Flamininus. Liuius, Plutarchus, alij. DE *Aetolis*} de quibus triumphauit M. Fuluius Nobilior, anno urbis DLXVI. Liuius, Eutropius, alij. DE *Pſeudophilippo*} de quo, & de Macedonia deuicta triumphauit Q. Metellus propraetor: unde Macedonici cognomen. quod Liuius, Pauſanias, alij praeterea tradiderunt. DE *Corinthijs*} de quibus, & de Achaeis Mummius triumphauit, Achaiciq. cognomen eſt adeptus. cum ſignificauit Virgilius his uerſibus: Ille triūphata Capitolia ad alta Corintho, ,, Victor aget currum, caeſis inſignis Achiuis. CVM *Antiocho*} cui uicto pacis condiciones hae datae ſunt, ut Europa abſtineret, Aſiaq. omni, quae cis Taurum eſt, decederet: XV. millia talentorum Euboicorum daret: mille talentum per XII. annos daret: Eumeni regi, qui populum Romanum in bello iuuerat, CCCC talenta redderet. VIRTVS *enituit egregia M. Catonis*} praeſertim ad Thermophylas, cum eſſet tribunus mil. M'. Acilij Glabrionis conſulis. Plutarchus, Cicero alij. PVGNA *excitatum,*} non repreſſum, ſed commotum, ut deinde cum pace dimittendum Sulla putauerit. NON *rudis imperator,*} uidit, cum rudis Imperator non eſſet, cum pace potius eſſe dimittendum, quam cum eo, dubio Marte, pugnandum. VT *aliud nihil dicam,*} maior enim in eo bellica uirtus, & ſcientia fuit, quam ut dicendum ſit, non rudis imperator. OCEANVM *cum Ponto,*} Oceanum tenebat Sertorius, in Ponto regnabat Mithridates. Vide pro lege Manilia: ut hiſtorias omittam. ALTERIVS *res*} M. Aurelij Cottae, quem Mithridates, irruptione in Bithyniam facta, terra fudit,

ra fudit, mari claſſe pulcherrima exuit. Salluſtius. AD . CYZICENORVM *moenia*} pro Archia,& apud Plutarchum. REGE *Armeniorum*} Tigrane, genero Mithidratis. SVPERARI *poſſe*} in conſulatus petitione. CONTENTO *curſu*,} Raperetur, dixit in Maniliana. ACERRIMIS *ducibus*} Sertorianis. in eadem. SPE, *atque animis inflata*} ſtudio inflammato. ibidem. SENATVS, *& populus Romanus*} bellum igitur Mithridaticum Lucullo mandatum eſt & S. C. & lege. POPVLVS *Romanus*} legem ferente C. Manilio. ſenatus hic nulla mentio : quia principes optimatum Q. Catulus,& Q. Hortenſius aduerſati ſunt. VITA *expulit*,} expulſum iam locis omnibus.

ORATIO

AT *enim in praeturae petitione prior renunciatus eſt Seruius. Pergitis ne uos, tamquam ex ſyngrapha, agere cum populo, ut, quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eũdem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos aeſtus habet ratio comitiorum? dies intermiſſus unus, aut nox interpoſita ſaepe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnumquam commutat aura rumoris. ſaepe etiam ſine ulla aperta cauſſa fit aliud, atque exiſtimamus; ut nonnumquam ita factum eſſe etiam populus admiretur; quaſi uero non ipſe fecerit. nihil eſt incertius uulgo, nihil obſcurius uoluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, ſummo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis Q. Catulum, humanitate, ſapientia, integritate antecellentem, a Cn. Mallio? quis M. Scaurum, hominem grauiſſimum, ciuem egregium, fortiſſimum ſenatorem, a Q. Maximo; non modo horum nihil ita fore putatum eſt, ſed ne cum eſſet factum quidem, quare ita factum eſſet, intelligi potuit. nam, ut tempeſtates ſaepe certo aliquo caeli ſigno commouentur, ſaepe improuiſo, nulla ex certa ratione, obſcura aliqua ex cauſſa excitantur: ſic in hac comitiorum tempeſtate populari ſaepe intelligas, quo ſigno commota ſit; ſaepe ita obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe uideatur. ſed tamen ſi eſt reddenda ratio, duae res uehemẽter in praetura deſideratae ſunt, quae ambae in conſulatu tum Murenae profuerunt; una, exſpectatio muneris, quae & rumore nonnullo, & ſtudijs, ſermonibusq. cõpetitorum creuerat; altera, quod ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis ſuae teſtes habuerat, nondum deceſſerant. horum utrumque ei fortuna ad conſulatus petitionem reſeruauit. nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comitijs L. Murenae praeſto fuit; & munus ampliſſimum, quod petitio praeturae deſiderabat, praetura reſtituit. num tibi haec parua uidentur adiumenta, & ſubſidia conſulatus? uoluntas militum: quae cum per ſe ualet multitudine, tum apud ſuos gratia; tum uero in conſule declarando multum etiam apud uniuerſum populum R. auctoritatis habet ſuffragatio militaris. imperatores enim comitijs conſularibus, non uerborum interpretes deliguntur. quare grauis eſt illa oratio: me ſaucium recreauit: me praeda donauit: hoc duce caſtra cepimus, ſigna contulimus: numquam iſte plus militi laboris impoſuit, quam ſibi ſumpſit; ipſe cum fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas eſſe ad famam hominum, ac uoluntatem? etenim, ſi tanta illis comitijs religio eſt, ut adhuc ſemper omen ualuerit praerogatiuum: quid mirum eſt, in hoc felicitatis famam, ſermonemq. ualuiſſe? ſed, ſi haec leuiora ducis, quae ſunt grauiſſima; & hanc urbanam ſuffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam, & ſcenae magnificentiam ualde contemnere, quae huic admodum profuerunt. nam quid ego dicam populum, ac uulgus imperitorum ludis magnopere delectari? minus eſt mirandum. quamquam huic cauſſae id ſatis eſt. ſunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare, ſi populo ludorum magnificentia uoluptatis eſt; non eſt mirandum, eam L. Murenae apud populum profuiſſe. ſed, ſi noſmet ipſi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, & in ipſa occupatione delectationes alias multas habere poſſumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit non ſolum dignitatem, ſed etiam uoluptatem. itaque lex haec, quae ad ludos pertinet, eſt omnium gratiſſima, quod honeſtiſſimo ordini cum ſplendore fructus quoque iucunditatis eſt reſtitutus. quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos qui diſſimulant, non ſolum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione ſenſi: nam nos quoque habuimus ſcenam competitricem. quod ſi ego, qui trinos ludos aedilis feceram, tamen Antonij ludis commouebar: tibi, qui caſu nullos feceras, nihil huius iſtam ipſam, quam irrides, argenteam ſcenam aduerſatam putas? ſed haec ſane ſint paria omnia: ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio urbana: ſit idem, magnificentiſſimos, & nullos umquam feciſſe ludos: quid? in ipſa praetura nihil ne exiſtimas inter tuam & iſtius ſortem interfuiſſe? huius ſors ea fuit, quam omnes tui neceſſarij tibi optabamus, iuris dicundi; in qua gloriam cõciliat magnitudo negotij, gratiam aequitatis largitio: qua in ſorte ſapiens praetor, qualis hic fuit, offenſionem uitat aequabilitate decernẽdi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. egregia, & ad conſulatum apta prouincia, in qua laus aequitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum uoluptate concluditur. Quid tua ſors? triſtis, atrox, quaeſtio peculatus, ex altera parte lacrumarum, & ſqualoris, ex altera plena catenarum, atque iudicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem, ſcriba damnatus, ordo totus alienus: Sullana gratificatio reprehenſa: multi uiri fortes, & prope pars ciuitatis offenſa eſt: lites ſeuere aeſtimatae: cui placet, obliuiſcitur; cui dolet, meminit. poſtremo tu in prouinciam ire noluiſti. non poſſum id in te reprehẽdere, quod in me ipſo & praetor, & conſul probaui: ſed tamen L. Murenae prouincia multas bonas gratias cum optima exiſtimatione attulit. habuit proficiſcens delectum in Vmbria. dedit ei facultatem reſp. liberalitatis: qua uſus, multas ſibi tribus, quae municipijs Vmbriae conficiuntur, adiunxit. ipſe autem in Gallia, ut noſtri homines deſperatas iam pecunias exigerent, aequitate, diligentiaq. perfecit. Tu interrea Romae ſcilicet amicis praeſto fuiſti. fateor. ſed tamen*

men

men illud cogita, nonnullorum amicorum ſtudia minui ſolere in eos, a quibus prouincias contemni intelligant. Et, quoniam oſtendi, iudices, parem dignitatem ad conſulatus petitionem, diſparem fortunam prouincialium negotiorum in Murena, atque in Sulpicio fuiſſe: dicam iam apertius, in quo meus neceſſarius fuerit inferior Seruius; & ea dicam uobis audientibus, amiſſo iam tempore, quae ipſi ſoli, re integra, ſaepe dixi. Petere conſulatum neſcire te, Serui, perſaepe dixi: & in iјs rebus ipſis, quas te magno, & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi ſolitus ſum dicere, magis te fortem ſenatorem mihi uideri, quam ſapientem candidatum. primum accuſandi terrores, & minae, quibus tu quotidie uti ſolebas, ſunt fortis uiri; ſed & populi opinionem a ſpe adipiſcendi auertunt, & amicorum ſtudia debilitant. neſcio quo pacto ſemper hoc fit, neque in uno, aut altero animaduerſum eſt, ſed iam in pluribus: ſimul atque candidatus accuſationem meditari uiſus eſt, ut honorem deſperaſſe uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam perſequi non placet? immo uehementer placet: ſed aliud tempus eſt petendi, aliud perſequendi. petitorem ego, praeſertim conſulatus, magna ſpe, magno animo, magnis copiјs & in forum, & in campum deduci uolo: non placet mihi inquiſitio candidati, praenuncia repulſae; non teſtium potius, quam ſuffragatorum comparatio; non minae magis, quam blanditiae; non declamatio potius, quam ſalutatio: praeſertim cum iam hoc nouo more omnes fere domos omnium concurſent, & ex uultu candidatorum coniectutam faciant, quantum quiſque animi, & facultatis habere uideatur. uides ne tu illum triſtem, demiſſum? iacet, diffidit, abiecit haſtas. ſerpit hic rumor. ſcis tu illum accuſationem cogitare? inquirere in competitores? teſtes quaerere? alium faciam; quoniam ſibi hic ipſe deſperat. eiuſmodi candidatorum amici intimi debilitantur; ſtudia deponunt: aut teſtatam rem abјciunt; aut ſuam operam, & gratiam iudicio, & accuſationi reſeruant. accedit eodem, ut etiam ipſe candidatus totum animum, atque omnem curam, operam, diligentiamq. ſuam in petitione non poſſit ponere. adiungitur enim accuſationis cogitatio, non parua res, ſed nimirum omnium maxima. magnum eſt enim te comparare ea, quibus poſſis hominem e ciuitate, praeſertim non inopem, neque infirmum, exturbare, qui & per ſe, & per ſuos, & uero etiam per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulſanda concurrimus; & qui non aperte inimici ſumus, etiam alieniſſimis in capitis periculis amiciſſimorum officia, & ſtudia praeſtamus. quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accuſandi moleſtiam, ſic intellexi, in petendo ſtudium eſſe acerrimum, in defendendo officium, in accuſando laborem. itaque ſic ſtatuo, fieri nullo modo poſſe, ut idem accuſationem, & petitionem conſulatus diligenter adornet, atque inſtruat. unum ſuſtinere pauci poſſunt, utrumque nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexiſſes, animumq. ad accuſandum tranſtuliſſes, exiſtimaſti te utrique negotio ſatisfacere poſſe? uehementer erraſti. quis enim dies fuit, poſteaquam in iſtā accuſandi denunciationem ingreſſus es, quem tu non totum in iſta ratione conſumpſeris? Legem ambitus flagitaſti, quae tibi non deerat: erat enim ſeueriſſime ſcripta Calpurnia: geſtus eſt mos & uoluntati, et dignitati tuae: ſed tota illa lex accuſationem tuam, ſi haberes nocētem reum, fortaſſe armaſſet: petitioni uero refragata eſt. Poena grauior in plebem tua uoce efflagitata eſt: commoti animi tenuiorum. exſulium in noſtrum ordinem: conceſſit ſenatus poſtulationi tuae, ſed non libenter duriorem fortunae communi condicionem te auctore conſtituit. morbi excuſationi poena addita eſt: uoluntas offenſa multorum, quibus aut aut contra ualetudinis commodum laborandum eſt, aut incommodo morbi etiam ceteri uitae fructus relinquendi. quid ergo? haec quis tulit? is, qui auctoritati ſenatus, uoluntati tuae paruit: denique is tulit, cui minime proderant. illa, quae mea ſumma uoluntate ſenatus frequens repudiauit, mediocriter aduerſata tibi eſſe exiſtimas? confuſionem ſuffragiorum flagitaſti, prorogationem legis Maniliae, aequationem gratiae, dignitatis, ſuffragiorum. grauiter homines honeſti, atque in ſuis ciuitatibus, & municipiјs gratioſi tulerunt, a tali uiro eſſe pugnatum, ut omnes & dignitatis, & gratiae gradus tollerentur. Idem editicios iudices eſſe uoluiſti, ut odia occulta ciuium, quae tacitis nunc diſcordiјs continentur, in fortunas optimi cuiuſque erumperent. Haec omnia tibi accuſandi uiam muniebant, adipiſcendi obſaepiebant.

EXPLANATIO

QVOD *enim fretum,*} anguſtum mare fretum eſt. ibi crebri fluctuum motus. QVEM *Euripum*} fretum eſt inter Aulidem Boeotiae portum, & Euboeam inſulam, horis XXIIII. magno impetu ſepties recurrens. A. CN. MALLIO?} & hic, deiecto Catulo, conſul factus eſt: ut in orat. pro Plancio. legendum autem, Mallio, non Manlio, docuimus in ea pro Sex. Roſcio. M. SCAVRVM} qui poſtea ſenatus princeps fuit, patrem eius, pro quo exſtant fragmēta quaedā orationis apud Pedianum. HOMINEM *grauiſsimum,*} grauitatem, & conſtantiam, in ep. ad Lentulum tribuit illi Cicero his uerbis: In quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum ſingularem uirum conſtantia, & grauitate ſuperaſſet. Et in Verrē. Si ſoceris Scauri conſtantiam, ut ne quis te de uera, & certa poſsit ſententia dimouere. A. Q. MAXIMO} cui Eburno cognomen fuit propter candorem. DVAE. RES} una, quod, cum praeturam petiјt Murena, exercitus Luculli, qui teſtis in Aſia prouincia, & liberalitatis eius, & uirtutis fuerat, nondum ex prouincia deceſſerat: qui ſi affuiſſet, ita prior in praeturae petitione Murena renunciatus eſſet, ut eorum ſuffragiјs, te repulſo, conſul creatus eſt. affuit enim hoc anno, cum ad Luculli triumphum ueniſſet. Triumphaſſe autē Lucullum quo anno conſulatum Murena petiјt, id eſt Cicerone, & Antonio cos. Cicero ipſe Acad. libro, qui Lucullus inſcribitur, auctor eſt. Altera res, quae Murenae profuit in conſulatu, munus illud fuit, quod praetor populo ampliſsimum dedit. EXSPECTATIO *muneris*} exſpectatio ludorum Apollinarium, quos praetor urbanus dabat, ut oſtendit Cicero Phil. 5. Liuius lib. XXVII. praetorem autem urbanum fuiſſe Murenam, infra patet. AD. CONSVLATVS *petitionem reſeruauit.*} ut ei prodeſſet:

primum exercitus Luculli, deinde memoria muneris in praetura dati. QVOD *petitio praeturae deſiderabat,* } quod iam tum deſiderabatur, cum praetura peteretur. PRAETVRA *reſtituit.* } ut promiſſum ac debitum: non quia dari non ſoleret, ſed quia Murena dedit ampliſsimum. OMEN *praerogatiuum:* } praerogatiua centuria: cuius uoluntatem, & iudicium centuriatis comitijs reliquae centuriae ſequebantur: ut omen ea comitiorum fuerit. LVDORVM *huius elegantia* } de Apollinaribus loquitur. SCENAE *magnificentiam* } argenteam ſcenam dediſſe Murenam, infra cognoſce: de qua Plinius lib. XXXIII. cap. 3. L. Murena, & Caius in circo paegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIIII. L. OTHO } L. Roſcius Otho, tribunus plebis, Cicerone conſule, legem tulit, ut in theatro equitibus Romanis quattuordecim gradus proximi, ſpectandi cauſſa, darentur. qua lege reſtitutam ait Cicero equeſtri ordini cum dignitate uoluptatem. Liuius, Aſconius, Plutarchus. ANTONII *ludis commouebar* } qui ſcenam totam argento praetexuerat. Valerius Max. lib. 2. & Plinius lib. XXXIII. cap. 3. CASV *nullos feceras,* } uerbum, caſu, ad ſortem ſpectat, quae Sulpicio non dedit, ſed Murenae, ut praetor urbanus eſſet, ad quem Ludorum Apollinarium cura pertinuit. AEQVITATIS *largitio* } recte largitionis nomen ad aequitatem adiunxit. nam ſaepe, quod ius negat, aequitas largitur. CATENARVM, } oratorie. non enim catenae in iudicium afferebâtur. & catenas uidetur pro carcere uſurpaſſe. quamquam in carcere uincula potius, quam catenae, uidentur fuiſſe. COGENDI *iudices inuiti,* } hominem homini natura conciliat: ideo libenter nemo iudicat in eo crimine, unde ſummam reo calamitatem impendere uidet. SCRIBA *damnatus, ordo totus alienus:* } ſcribam Seruius praetor de peculatu damnauerat: quo totus ordo ſcribarum offenſus quin comitijs poſtea conſularibus Murenam Seruio praepoſuerit, non eſt cur dubitetur. SVLLANA *gratificatio reprehenſa:* } Sulla uictor ijs, qui ſuas partes in bello iuuerant, de publico largitus eſt. ea largitio poſt illius interitum, peculatus nomine in iudicium uocata, multiq. Seruio Praetore condemnati. unde illi pars ciuitatis infenſa. eodem crimine Fauſtum, ipſius Sullae filium, accuſatum eſſe, locum tamen ei ab iudicibus non eſſe conſtitutum, cognoſcitur ex oratione pro Cluentio. MVLTI *uiri fortes,* } qui pro Sulla pugnauerant, & quibus ille poſt uictoriam gratificatus erat. LITES *ſeuere aeſtimatae* } damnatis reis, uel de repetundis, uel de peculatu, lites aeſtimari ſolebant: cum quibus tamen interdum benignius agebatur: ſeuerius autem actũ eſſe Seruio praetore in cauſſa peculatus, hic locus oſtendit. CVI *placet,* } placet autem accuſatori. L. MVRENAE *prouincia* } Gallia tranſalpina, quam poſt praeturam rexit. AMISSO *iam tempore,* } cum praeterierit occaſio. ACCVSANDI *terrores,* } accuſandi de ambitu, ut nunc accuſas Murenam. quos terrores iam tum candidatus iaciebas. POPVLI *opinionem a ſpe adipiſcendi auertunt* } efficiunt, ut populus opinetur, eum qui terroribus eiuſmodi utitur, adipiſci conſulatum non poſſe. qui enim candidatus competitoribus ſuis minatur, is parum ſperare conſulatum uidetur. quod cum populus animaduertit, deſperantem deſerit, & amicorum ſtudia debilitantur. ET. IN *forum, & in campum* } in foro prenſatur, in campo petitur. HOC *nouo more* } quem ambitio peperit. alius enim erat mos maiorum. DOMOS *omnium* } canditatorum. ABIECIT *haſtas.* } tranſlatio ab ijs, qui ſe uictos in pugna, haſtis abiectis, confitentur. TESTATAM *rem abijciunt* } ſuffragationem omittunt, teſtati cur omittant; ne ſcilicet ei faueant, qui ſibi ipſe deſperet. IVDICIO, *& accuſationi* } cum amicus eorum candidatus aliquem e ſuis competitoribus de ambitu accuſauit. E CIVITATE, } damnati enim de ambitu poſt legem, quam hoc anno Cicero conſul ante comitia conſularia tulit, in exſulium ibant. ET. VERO *etiam per alienos* } auget, Vero, ut lib. III. in Verrem. Quod tum magnitudine pecuniae, tum iniuriae genere quemuis debet commouere, & uero eo magis, quod ad hoc crimen non ingenioſa aliqua defenſio, ſed improbiſsima confeſsio comparatur. ET *accuſandi* } accuſauerat C. Verrem. ACCVSANDI *denunciationem* } ante ipſa comitia denunciauit Seruius accuſare ſe uelle de ambitu. LEGEM *ambitus flagitaſti,* } petijſti a ſenatu, ut noua de ambitu lex ferretur: cum tu Calpurnia lege, praeſertim ſeueriſsime ſcripta, contentus eſſe poſſes. TOTA *illa lex* } quam flagitaſti, & quae lata eſt. EXSVLIVM *in noſtrum ordinem.* } a te flagitatum eſt: quod Calpurnia lex non irrogabat. MORBI *excuſationi poena addita eſt:* } uidetur Seruius & petijſſe a ſenatu, & obtinuiſſe ut lex ferretur de cogendis omnibus ad comitia conſularia, poena addita, ſiquis morbum excuſaret. LABORANDVM *eſt* } eundum ad comitia. AVT *incommodo morbi ceteri uitae fructus relinquendi.* } aut, ſi propter morbum ad comitia non iuiſſent, poteſtate ſuffragandi in poſterum priuarentur. Sic enim illud accipio: ceteri uitae fructus relinquendi. IS. QVI *auctoritati ſenatus, uoluntati tuae paruit:* } ego tuli, ſed inuitus: nam & ſenatui, & tibi, neceſſario meo, parendum putaui. CVI *minime proderant* } non enim ideo legem illam tuli, quia mihi prodeſſet. ILLA } dixit ea, quae lata ſunt in lege, ſe quidem inuito: nunc ea narrat, quae lata non ſunt, ſumma ſua uoluntate. utraque autem ſignificat Seruio nocuiſſe. CONFVSIONEM *ſuffragiorum flagitaſti,* } petierat Seruius, non ut, latis ſuffragijs, centuriae numerarentur, quod fieri ſolebat; ſed ut omnia centuriarum omnium ſuffragia confunderentur: ijſq. numeratis, quis conſul factus eſſet, qui reiectus, intelligeretur. ita fiebat, ut ambitus tolleretur, cum nullius centuriae beneficiũ appareret. PROROGATIONEM *legis Maniliae,* } ut lex Manilia de ſuffragiorum confuſione, quae iam abrogata fuerat, in poſterum ualeret. AEQVATIONEM *gratiae, dignitatis, ſuffragiorum.* } confuſis ſuffragijs hoc ſequebatur, ut eorum, qui ſuffragia ferebant, non gratia, non dignitas exſtaret. IN SVIS *ciuitatibus, & municipijs* } ciuitatum nomine colonias, & praefecturas deſignat, quae, praeter municipia, ferendi ſuffragij ius habebant. ET *dignitatis, & gratiae gradus* } acquirit enim dignitatem, & gratiam municipium illud, & illa colonia, & praefectura, cuius aliquem ſuffragijs conſulem creatum eſſe conſtat. quod ſi ſuffragia confunduntur, ſuffragatorum omnium gratia, & dignitas aequatur: beneficiũ

enim unde ſit, non apparet. EDITICIOS *iudices*} ut accuſator ipſe ederet, quos de ambitu iudicare uellet, quod ſenatus repudiauit. uidit enim fore, ut ederentur iudices ij tantum, qui reo quacumque de cauſſa infenſi eſſent. hoc poſtea latum eſt in crimine ſodalitij, quod ad ambitum pertinuit. id ex oratione pro Plancio perſpicuum fit.

ORATIO

ATQVE ex omnibus illa plaga eſt iniecta petitioni tuae non tacente me maxima: de qua ab homine ingenioſißimo & copioſiſſimo Hortenſio multa grauiſſime dicta ſunt: quo etiam mihi durior locus eſt dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixiſſet, & uir ſumma dignitate, & diligentia, & facultate dicendi, M. Craſſus, ego in extremo non partem aliquam agerem cauſſae, ſed de tota re dicerem, quod mihi uideretur. itaque in iiſdem rebus fere uerſor, &, quod poſſum iudices, occurro ueſtrae ſapientiae. Sed tamen, Serui, quam te ſecurim putas inieciſſe petitioni tuae, cum tu populum R. in eum metum adduxiſti, ut pertimeſceret, ne conſul Catilina fieret, dum tu accuſationem comparares, depoſita atque abiecta petitione? etenim te inquirere uidebant triſtem ipſum: maeſtos amicos, obſeruationes, teſtificationes, ſeductiones teſtium, ſeceſſionem ſubſcriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipſi candidatorum uultus obſcuriores uideri ſolent. Catilinam interea alacrem, atque laetum, ſtipatum choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque ſicarijs, inflatum cum ſpe militum, tum collegae mei, quemadmodum dicebat ipſe, promiſſis, circumfluente colonorum Arretinorum, & Faeſulanorum exercitu. quam turbam diſſimillimo ex genere diſtinguebant homines, percuſſi Sullani temporis calamitate. uultus erat ipſius plenus furoris, oculi ſceleris, ſermo arrogantiae, ſic, ut ei iam exploratus, & domi conditus conſulatus uideretur. Murenam contemnebat: Sulpicium accuſatorem ſuum numerabat, non competitorem: ei uim denunciabat: reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus ſit, quantaq. deſperatio reip. ſi ille factus eſſet, nolite a me commoneri uelle, uoſmet ipſi uobiſcum recordamini. meminiſtis enim, cum illius nefarij gladiatoris uoces percrebuiſſent, quas habuiſſe in concione domeſtica dicebatur; cum miſerorum fidelem defenſorem negaſſet inueniri poſſe, niſi eum, qui ipſe miſer eſſet; integrorum, & fortunatorum promiſſis ſaucios, & miſeros credere non oportere; quare qui conſumpta replere, erepta recuperare uellent, ſpectarent, quid ipſe deberet, quid poſſideret, quid auderet; minime timidum, & ualde calamitoſum eſſe oportere eum, qui eſſet futurus dux, & ſignifer calamitoſorum: tum igitur, his rebus auditis, meminiſtis fieri S. C. referente me, ne poſtero die comitia haberentur, ut de his rebus in ſenatu agere poſſemus. itaque poſtridie frequenti ſenatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iuſſi, ſi quid uellet, quae ad me allatae eſſent, dicere. atque ille, ut ſemper fuit apertiſſimus, non ſe purgauit, ſed indicauit, atque innuit. tum enim dixit, duo corpora eſſe reipublicae, unum debile infirmo capite, alterum firmum ſine capite: huic, cum ita de ſe meritum eſſet, caput ſe uiuo non defuturum. congemuit ſenatus frequens, neque tamen ſatis ſeuere pro rei indignitate decreuit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim, quia timebant. tum erupit e ſenatu triũphans gaudio, quem omnino uiuum illinc exire non oportuerat, praeſertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni, fortiſſimo uiro, iudicium minitanti, ac denuncianti, reſpondiſſet, ſi quod eſſet in ſuas fortunas incendium excitatum, id ſe non aqua, ſed ruina reſtincturum. His tum rebus commotus, & quod homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci a Catilina ſciebam, deſcendi in campum cum firmiſſimo praeſidio fortiſſimorum uirorum, & cum illa lata inſigniq. lorica, non quae me tegeret, (etenim ſciebam Catilinam non latus, aut uentrem, ſed caput, & collum ſolere petere) uerum ut omnes boni animaduerterent, &, cum in metu & periculo conſulem uiderent, id quod eſt factum, ad opem praeſidiumq. meum concurrerent. Itaque cum te, Serui, remiſſiorem in petendo putarent, Catilinam & ſpe, & cupiditate inflammatum uiderent, omnes, qui illam ab rep. peſtem depellere cupiebant, ad Murenam ſe ſtatim contulerunt. magna eſt autem comitijs conſularibus repentina uoluntatum inclinatio, praeſertim cum incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honeſtiſſimo patre, atque maioribus, modeſtiſſima adoleſcentia, clariſſima legatione, praetura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petiſſet diligenter, & ita petiſſet, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic, mirandum eſt, magno adiumento Catilinae ſubitam ſpem conſulatus adipiſcendi fuiſſe?

EXPLANATIO

ILLA *plaga eſt iniecta*} id maxime nocuit. infra: Quam te ſecurim putas inieciſſe petitioni tuae: tranſlatis ut uerbis rem augeret. NON *tacente me*} monente me, ne accuſationem, depoſita petitione, comparares. OBSERVATIONES,} quis largiretur, quis acciperet. TESTIFICATIONES,} comparationes teſtium. SVBSCRIPTORVM} qui ſubſcriberent accuſationi. VVLTVS *obſcuriores*} non, ut candidatorum bene ſperantium ſolent eſſe, alacres, atque laeti. Sibi autem diffidentibus populus non fauet. CHORO *iuuentutis*} quae facile ad res nouas impellitur. Chorum, pro comitatu poſuit, in quo ſpecies quaedam eſſet. INDICIBVS,} ijs, quorum indicio ad aliquem circumueniendum, atq. accuſandum uti ſolitus eſſet. SPE *militum*,} qui ad triumphum Luculli conuenerant. PROMISSIS,} cum Catilina C. Antonium conſulem conſenſiſſe, opinio multorum fuit. teſtes Salluſtius, & Cicero. COLONORVM *Arretinorum, & Faeſulanorum*} hos numerabat amicos ſuos Catilina, quia, cum illas

illas colonias Sulla miſiſſet, cuius ipſe in partibus fuerat, iure quodam, ijs ſuffragantibus, bene ſperare poſſe uidebatur. EXERCITV,} per ſimilitudinem. erant enim multi. SIMILLIMO *ex genere*} quid enim diſsimilius, quam qui Sulla uictore beneficia acceperunt, & qui ſuas fortunas amiſerunt? hoc autem genus hominum ideo libenter Catilinam conſulem expetebat, ut, eo duce, rep. perturbata, amiſſas fortunas in tumultu recuperare poſſent. VNVM *debile, infirmo capite,*} ſi contrarijs contraria referenda, legendum uidetur, Firmo capite: ut unius corporis debilitas cum alterius firmitate, & eiuſdem firmum caput cum nullo capite conferatur. Vnum autem debile corpus firmo capite, ſunt partes optimatum, quarum caput eſt ſenatus, conſul, praetor, & reliqui magiſtratus. alterum uero corpus firmum ſine capite, plebs eſt, cuius multitudo ſi ducem habeat, optimates facile uinci. Sed quid diſputo, quaſi ambigua coniectura ſit? mecum ſentit Plutarchus, aut ego potius cum illo, ut antiquitati honor habeatur. Eius haec uerba ſunt in Ciceronis uita. Τί γὰρ δεινὸν πράττω, εἰ, δυοῖν σωμάτων, τοῦ, μὲν ἰσχνοῦ, καὶ κατεφθινηκότος, ἔχοντος δὲ κεφαλὴν, τοῦ δ' ἀκεφάλου μὲν, ἰσχυροῦ δὲ, καὶ μεγάλου, τούτῳ κεφαλὴν αὐτὸς ἐπιτίθημι; NEQVE *tamen ſatis ſeuere pro rei indignitate decreui.*} quid ſenatus decreuerit, non apparet. proprie tamen nihil eum in Catilinam decreuiſſe, licet ex eo conijcere, quia ſubijcitur: Erupit e ſenatu, triumphans gaudio: & quia non deſijt ire in campum, tamquam petiturus conſulatum. Dio autem non petijſſe Catilinam conſulatum, lege de ambitu lata deterritum, auctor eſt. quod Salluſtius, ut mihi uidetur, in dubio relinquit: tantum enim ait, Catilinae petitionem proſpere non ceſsiſſe: ut pariter intelligi poſsit, uel eum petitionem abieciſſe, uel petijſſe quidem, ſed repulſam tuliſſe. Mihi Ciceronis uerba petitionem uidentur oſtendere, & aperte Plutarchus eum petijſſe dicit. RVINA *reſtincturum*} Salluſtius, Catilinam ait ſimiliter dixiſſe, non quo die Cato ei iudicium minitatus eſt, ac denunciauit, ſed quo Cicero conſul in eum oratione illa eſt inuectus, quae nunc prima inter quattuor legitur. Ad haec, inquit, maledicta alia cum adderet; obſtrepere omnes, hoſtem atque paricidam uocare. Tum ille furibundus, Quoniam quidem circumuentus, inquit, ab inimicis praeceps agor; incendium meum ruina reſtinguam. CVM *illa lata, inſigniq. lorica,*} de qua etiam Plutarchus. CAPVT *& collum ſolere petere*} conijcit hoc in Sullanam proſcriptionem: quo tempore qui proſcriptorum ciuium capita ad Sullam afferebant, praemio donabantur: in quibus Catilinam fuiſſe, documento ſunt illa uerba in oratione contra competitores: Populum uero, cum, in ſpectante populo, collum ſecuit hominis maxime popularis, quanti faceret, oſtendit. Et illa Pediani: Caput M. Marij Gratidiani, etiã tum plenum animae, & ſpiritus, ad Sullam uſque ab Ianiculo ad aedem Apollinis manibus ipſe ſuis Catilina detulit. Et eiuſdẽ: Catilinam, cũ in Sullanis partibus fuiſſet, crudeliter feciſſe, nominatim etiam poſtea Cicero dicit, quod occiderit Q. Caeciliũ, M. Volumniũ, L. Tantaſium. M. etiã Marij Gratidiani, ſumme popularis hominis, qui ob id bis praetor fuit, caput abſciſſum per urbẽ ſua manu Catilina tulerat. Huc & illa ſpectant pro Sex. Roſcio: Neſcimus, per iſta tempora eoſdem fere ſectores fuiſſe collorum, & bonorum? AD *uirum bonum,*} qualis eſt Murena. ADIVMENTIS} quae ſtatim dicuntur. GRATA *in munere,*} ludorum Apollinarium. ORNATA *in prouincia,*} propter liberalitatem, & uirtutem. dixit enim ſupra: Quod ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis ſuae teſtes habuerat, nondum deceſſerant. MINANTI} Catilinae. CATILINAE *ſubitam ſpem*} ortam ex eo, quia te uidebat accuſationem comparare, depoſita, atque abiecta petitione.

ORATIO

NVNC *mihi tertius ille locus eſt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, a me, quoniam ita Murena uoluit, retractandus. quo in loco Poſtumio, familiari meo, ordinatiſſimo uiro, de diuiſorum indicijs, & de deprehenſis pecunijs; adoleſcenti ingenioſo, & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipſius accuſatione, de S. C. de rep. reſpondebo. ſed pauca, quae meum animum repente mouerunt, prius de L. Murenae fortuna conquerar. Nam cum ſaepe antea, iudices, & ex aliorum miſerijs, & ex meis curis, laboribusq. quotidianis fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti a ſtudijs ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitae ſecuti ſunt: tum uero in his L. Murenae tantis, tamq. improuiſis periculis ita ſum animo affectus, ut nõ queam ſatis neque communem omnium noſtrum condicionem, neque huius euentum, fortunamq. miſerari: qui primum dum ex honoribus continuis familiae, maiorumq. ſuorum unum adſcendere gradum dignitatis conatus eſt, uenit in periculum, ne & ea, quae relicta, & haec, quae ab ipſo parta ſunt, amittat: deinde propter ſtudium nouae laudis etiam in ueteris fortunae diſcrimen adducitur. quae cum ſunt grauia, iudices, tum illud acerbiſsimum eſt, quod habet eos accuſatores, non qui odio inimicitiarum ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderent. nam, ut omittam Ser. Sulpicium, quem intelligo non iniuria L. Murenae, ſed honoris contentione permotum; accuſat paternus amicus Cn. Poſtumius, uetus, ut ait ipſe, uicinus, ac neceſſarius, qui neceſſitudinis cauſſas complures protulit, ſimultatis nullam commemorare potuit; accuſat Ser. Sulpicius, ſodalis filij, cuius ingenio paterni omnes neceſſarij munitiores eſſe debebant; accuſat M. Cato; qui, quamquam a Murena nulla re umquam alienus fuit, tamen ea condicione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium praeſidio multis etiam alieniſſimis, uix cuiquam inimicus eſſe deberet. Reſpondebo igitur Poſtumio primum: qui neſcio quo pacto mihi uidetur praetorius candidatus in conſularem, quaſi deſultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores ſi nihil deliquerunt; dignitati eorum conceſſit, cum petere deſtitit: ſin autem eorum aliquis largitus eſt; expetendus amicus eſt, qui alienam potius iniuriã, quam ſuam perſequatur.*

Ea omnia, quae & Poſtumio, & Ser. Sulpicio adoleſcenti reſponſa ſunt, deſiderantur.

EXPLANATIO

DIVISORVM } a quibus pecunias populo pro Murena diuiſas eſſe, Poſtumius dicebat. ADOLESCENTI } quis non intelligit, Ser. Sulpicij filium ſignificari? qui & ipſe cum Poſtumio, & Catone, patri, Murenam accuſanti, ſubſcripſerat. DE *equitum centurijs;* } a L. Natta, Murenae priuigno, ad prandium inuitatis. quod infra narratur. Equitum centurias ex inſtituto Seruij regis XIIX fuiſſe, Liuius, & Dionyſius docet. eas e cenſu in prima claſſe ſuffragium tuliſſe, nemo ambiget, qui claſsis primae cenſum fuiſſe ſupra centum millia, equeſtris autem ordinis CD millia, non ignorabit. quod & Dionyſius perſpicue narrat. propterea, cum L. Aelium Lamiam, praeturam petentem, Cicero D. Bruto commendaret, Quando, inquit, equitum centurias tenes, in quibus regnas; mitte ad Lupum, ut eas nobis centurias cõficiat. DE. S. C. } infra: Dixiſti, S. C. me referente eſſe factum, ſi mercede corrupti obuiam candidatis iſſent; ſi conducti ſectarentur. DE. REP. } quia dixerat Cato, ſe ad accuſandum a rep. eſſe adductum. infra. ETIAM *in ueteris fortunae diſcrimen adducitur.* } primum eſt ei timendum, ne dignitatem, & quam habet relictam a patre, auo, maioribusq. ſuis, & quam ipſe adeptus eſt, amittat; deinde, ne, dum ſtudet nouae laudi, ueteris etiam fortunae iacturam faciat. Diuidit Cicero Murenae ſtatum in dignitatem, & fortunam. SODALIS *filij,* } honeſtae ſodalitates quaedam erant. exemplum occurrit illud in or. de Haruſp. reſp. Quod frater conſul, ne fieret, obſtiterat, quod affinis, & ſodalis, clariſsimus uir. Et pro Coelio. Neque uero illud me commouet, quod ſibi in lupercis ſodalem eſſe Coelium dixit. CVIVS *ingenio* } nemini creari periculum debuit ex eius ingenio, ſed ſalus potius defendi paternorum amicorũ. Tale illud infra: Primum illud deprecabor, ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis, quae ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe poſſet. PRAETORIVS *candidatus* } Praetorius candidatus Poſtumius praeturam petere deſtiterat, ut candidatum conſularem accuſaret Murenam. quod mirari iure licuit. cur enim ſuos potius competitores non accuſaret? an exſpectabat, ut amicus aliquis alienam perſequeretur iniuriam? nimirum, ait Cicero, eiuſmodi hoc eſt, ut ſi deſultorius in quadrigarum curriculum incurrat. quid enim deſultorio cum quadrigis? Deſultorij dicebantur, qui ex uno equo in alterum, non intermiſſo curſu, celerrime deſiliebant. Varro lib. 2. de re ruſt. c. 7. Aliter quadrigarius, ac deſultor. Liuius lib. XXIII. Deſultorum in modum binos trahentibus equos, inter acerrimam ſaepe pugnam in recentem equum ex feſſo armatis tranſultare moris erat. SI. NIHIL *deliquerunt;* } largiti non ſunt, ut praeturam adipiſcerentur.

ORATIO

VENIO nunc ad M. Catonem; quod eſt firmamentum, ac robur totius accuſationis: qui tamen ita grauis eſt accuſator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatem, quam criminationem pertimeſcam. in quo ego accuſatore, iudices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenae dignitas illius, ne quid exſpectatio tribunatus, ne quid totius uitae ſplendor, & grauitas noceat; denique ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis, quae ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe poßet. bis conſul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij, Carthaginem, Numantiamq. deleuerat, cum accuſauit L. Cottam. erat in eo ſumma eloquentia, ſumma fides, ſumma integritas, auctoritas tanta, quanta in ipſo imperio populi R. quod illius opera tenebatur. ſaepe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accuſatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottae profuiſſe. noluerunt ſapientiſſimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quemquam cadere in iudicio, ut nimijs aduerſarij uiribus abiectus uideretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriae eſt) non ne proauo tuo, fortiſſimo, atque florentiſſimo uiro, M. Catoni, incumbenti ad eius perniciem, populus R. eripuit? ſemper in hac ciuitate nimis magnis accuſatorum opibus & populus uniuerſus, & ſapientes, ac multum in poſterum proſpicientes iudices reſtiterunt. nolo, accuſator in iudicium potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: ualeant haec omnia ad ſalutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitoſorum; in periculo uero, & in pernicie ciuium repudientur. nam, ſi quis hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum non fuiſſe, niſi prius de cauſſa iudicaſſet: iniquam legem, iudices, & miſeram condicionem inſtituet periculis hominum, ſi exiſtimabit iudicium accuſatoris in reum pro aliquo praeiudicio ualere oportere. ego tuum conſilium, Cato, propter ſingulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, nonnulla in re forſitan conformare, & leuiter emendare poſſim. non multa peccas, inquit ille fortiſſimo uiro ſenior magiſter: ſed, ſi peccas, te regere poſſum. at ego te ueriſſime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te eſſe huiuſmodi, ut corrigendus potius, quam leuiter inflectendus eſſe uideare. finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, grauitatem, temperantiam magnitudinem animi, iuſtitiam, ad omnes denique uirtutes magnum hominem, & excelſum. acceſſit his tot doctrina non moderata, nec mitis, ſed, ut mihi uidetur, paullo aſperior, & durior, quam aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non eſt nobis haec oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agreſtium; audacius paullo de ſtudijs humanitatis, quae & mihi, & uobis nota, & iudicanda ſunt, diſputabo. In M. Catone, iudices, haec bona, quae uidemus, diuina, & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quae nonnumquam requirimus, ea ſunt omnia non a natura, ſed a magiſtro. fuit enim quidam, ſummo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorum aemuli Stoici nominantur. huius ſententiae ſunt, & praecepta eiuſmodi; ſapientem gratia numquam moueri, numquam cuiuſquam delicto ignoſcere, nemi-

nem

nem miſericordem eſſe, niſi ſtultum & leuem; uiri non eſſe, neque exorari, neque placari; ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos; ſi mendiciſſimi, diuites; ſi ſeruitutem ſeruiant, reges: nos autem, qui ſapientes non ſumus, fugitiuos, exſules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt; omnia peccata eſſe paria; omne delictum ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem ſuffocauerit; ſapientem nihil opinari, nullius rei paenitere, nulla in re falli, ſententiam mutare numquam. haec homo ingenioſiſſimus M. Cato, auctoribus eruditiſſimis inductus, arripuit, neque diſputandi cauſſa, ut magna pars, ſed ita uiuendi. Petunt aliquid publicani: caue quidquam habeat momenti gratia. ſupplices aliqui ueniunt miſeri, & calamitoſi: ſceleratus, & nefarius fueris, ſi quidquam miſericordia adductus feceris. fatetur aliquis ſe peccaſſe, & eius delicti ueniam petit: nefarium eſt facinus ignoſcere. at leue delictum eſt: omnia peccata ſunt paria. dixiſti quippiam: fixum, & ſtatutum eſt. non re ductus es, ſed opinione: ſapiens nihil opinatur. erraſti aliqua in re: male dici putat. hae ex diſciplina nobis illa ſunt. dixi in ſenatu me nomen conſularis candidati delaturum. iratus dixiſti: numquam, inquit, ſapiens iraſcitur. at temporis cauſſa: improbi, inquit, hominis eſt mendacio fallere; mutare ſententiam, turpe eſt; exorari, ſcelus; miſereri, flagitium. noſtri autem illi, (fatebor enim, Cato, me quoque in adoleſcentia, diffiſum ingenio meo, quaeſiſſe adiumenta doctrinae) noſtri, inquam, illi, a Platone, & Ariſtotele, moderati homines, & temperati, aiunt, apud ſapientem ualere aliquando gratiam; uiri boni eſſe, miſereri; diſtincta genera eſſe delictorum, & diſpares poenas; eſſe apud hominem conſtantem ignoſcendi locum; ipſum ſapientem ſaepe aliquid opinari, quod neſciat; iraſci nonnumquam, exorari eundem, & placari; quod dixerit, interdum, ſi ita rectius ſit, mutare, de ſententia decedere aliquando; omnes uirtutes mediocritate quadam eſſe moderatas. hos ad magiſtros ſi qua te fortuna, Cato, cum iſta natura detuliſſet; non tu quidem uir melior eſſes, nec fortior, nec temperantior, nec iuſtior, (neque enim eſſe potes) ſed paullo ad lenitatem propenſior: non accuſares, nullis adductus inimicitijs, nulla laceſſitus iniuria, pudentiſſimum hominem, ſumma dignitate, atque honeſtate praeditum: putares, cum in eiuſdem anni cuſtodia te atque L. Murenam fortuna poſuiſſet, aliquo te cum hoc reip. uinculo eſſe coniunctum: quod atrociter in ſenatu dixiſti, aut non dixiſſes, aut ſepoſuiſſes, aut mitiorem in partem interpretarere. ac te ipſum, quantum ego opinione auguror, nunc & animi quodam impetu concitatum, & ui naturae atque ingenij elatum, & recentibus praeceptorum ſtudijs flagrantem iam uſus flectet, dies leniet, aetas mitigabit. etenim iſti ipſi mihi uidentur ueſtri praeceptores, & uirtutis magiſtri, fines officiorum paullo longius, quam natura uellet, protuliſſe, ut, cum ad ultimum animo contendiſſemus, ibi tamen, ubi oporteret, conſiſteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, non omnia. nihil gratiae cauſſa feceris: immo reſiſtito gratiae, cum officium, & fides poſtulabit. miſericordia commotus ne ſis: etiam, in diſſoluenda ſeueritate: ſed tamen eſt laus aliqua humanitatis. in ſententia permaneto: enimuero, niſi ſententia alia uicerit melior. huiuſcemodi Scipio ille fuit, quem non paenitebat facere idem, quod tu; habere eruditiſſimum hominem, & paene diuinum domi, cuius oratione, & praeceptis, quamquam erant eadẽ iſta, quae te delectant, tamen aſperior non eſt factus, ſed, ut accepi a ſenibus, leniſſimus. quis uero C. Laelio comior? quis iucundior eodem ex ſtudio iſto? quis illo grauior? ſapientior? poſſum de L. Philippo, de C. Gallo dicere haec eadem: ſed te domum iam deducam tuam. quemquam ne exiſtimas Catone, proauo tuo, commodiorem, comiorem, moderatiorem fuiſſe ad omnem rationem humanitatis? de cuius praeſtanti uirtute cum uere grauiterq. diceres, domeſticum te habere dixiſti exemplum ad imitãdum. eſt illud quidem exemplum tibi propoſitum domi: ſed tamen naturae ſimilitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque noſtrum peruenire potuit: ad imitandum uero tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quam tibi. ſed, ſi illius comitatem, & facilitatem tuae grauitati, ſeueritatiq. adſperſeris; non iſta quidem erunt meliora, quae nunc ſunt optima, ſed certe condita iucundius.

EXPLANATIO

EXSPECTATIO *tribunatus,*} erat enim tribunus pl. deſignatus. Plutarchus, & alij. ACCVSAVIT. *L. Cottam.*} uide in Diuinatione, in extremo. SER. *Galbam.*} Ser. Sulpicium Galbam, hominem eloquentiſsimum, accuſauit ad populum L. Libo tribunus pl. rogatione in eum lata, quod Luſitanos contra interpoſitam fidem praetor occidiſſet. eam rogationem M. Cato Cenſorius paullo ante mortem ſuaſit. non enim ipſe Galbam in iudicium uocauit: & ſuaſionem illam hic Cicero ſignificat ſubiungens, incumbenti ad eius perniciem. uide in Bruto. DESCENSVRVM *ad accuſandum non fuiſſe,*} proprie, ad accuſandum deſcendere, ut in Diuin. Subito nunc mutata uoluntate ad accuſandum deſcendere. INIQVAM *legem*} ſimile abſurdum illud eſt, & ſimiliter inducitur, in ep. ad Appium. Sin autem eo genere delectaris, ut, quae tibi in mentem ueniant, alijs attribuas: genus ſermonis inducis in amicitiam minime liberale. INQVIT *ille fortiſſimo uiro ſenior magiſter:*} ex aliqua fortaſſe tragoedia ſumptum, de Chirone Achillem, cuius magiſter fuit, inſtruente. HVIVS *ſententiae ſunt, & praecepta eiuſmodi;*} expedit Laertium uidere, & Paradoxa Ciceronis. DESVNT *aliquid publicani:*} a ſenatu: ut cum peterent non multo poſt, de minuenda uectigalium mercede, quoniam quidem cupiditate prolapſi nimium magno conduxiſſent. quibus reſtitit unus, & peruicit Cato. ad Att. lib. I. MALE *dici putat.*} errare enim, ſapientis non eſt. IRATVS *dixiſti:*} Dixi, legerem; ut conſentiat cum ſuperiore uerbo, Dixi in ſenatu. TE, *atque L. Murenam*} te tribunum pl. Murenam conſulem. ETIAM, *in diſſoluenda ſeueritate:*} ſenſus, ut opinor, hic eſt. Fateor; probo: cum praeſertim agitur de diſſoluenda ſeueritate. nam, etiam, aduerbium eſt aſſentiendi, notum exemplis. SCIPIO *ille,*} Africanus minor, qui Stoico

Panaetio,

Panaetio, doctiſsimo homine, magiſtro uſus eſt. C. LAELIO} qui ſapiens dictus eſt, Africani amiciſsimus. DE. *L. Philippo,*} locus unus ex ijs, quibus, contra ueteres libros, coniecturam libenter ſequor. quis enim hiſtoriae peritus, De L. Philo, non probabit magis, quam, de L. Philippo? Philus doctrina, & ſapientia clarus: itaque coniungitur, item ut hic, cum Scipione, Laelio, Catone in oratione pro Archia. Ex hoc, inquit, eſſe hunc numero, quem patres noſtri uiderunt, diuinum hominem, Africanum, ex hoc C. Laelium, L. Furium, modeſtiſsimos homines, & continentiſsimos, ex hoc fortiſsimum uirum, & illis temporibus doctiſsimum M. Catonem illum ſenem. Et or. 2. in Rullum: Catones, Phili, Laelij. At de L. Philippo, tamquam ſapiente, & docto, quae loquitur hiſtoria? DE. *C. Gallo*} C. Sulpicio Gallo, clariſsimo uiro, aſtrologiae peritiſsimo, qui de Liguribus triumphauit. in Catone: Mori uidebamus ſtudio paene dimetiendi caeli C. Gallum. Plinius lib. 2. cap. 12. Rationem defectus utriuſque primus Romani generis in uulgus extulit Sulpicius Gallus. Liuius lib. XLIV. C. Sulpicius Gallus, conſulis permiſſu ad concionem militibus uocatis, pronunciauit, nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora ſecunda uſque ad quartam horam noctis Lunam defecturam eſſe. CONDITA} tranſlatum tranſlato reddidit: dixerat enim, Adſperſeris.

ORATIO.

QVARE, ut ad id, quod inſtitui, reuertar, tolle mihi e cauſſa nomen Catonis: remoue, ac praetermitte auctoritatem, quae in iudicijs aut nihil ualere, aut ad ſalutem debet ualere: congredere mecum criminibus ipſis: quid accuſas, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accuſas: non defendo. me reprehendis, quod idem defendam, quod lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipſum uel tecum accuſabo, ſi uoles. Dixiſti, S. C. me referente eſſe factum; ſi mercede corrupti obuiam candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur; ſi, gladiatoribus, uulgo locus tributus, & item prandia ſi uulgo eſſent data, contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita ſenatus iudicat, contra legem facta haec uideri, ſi facta ſint: decernit quod nihil opus eſt, dum candidatis morem gerit. nam, factum ſit necne, uehementer quaeritur: ſi factum ſit, quin contra legem ſit, dubitare nemo poteſt. eſt igitur ridiculum, quod eſt dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium poteſt eſſe, id iudicare. atque id decernitur omnibus poſtulantibus candidatis: ut ex S. C. neque cuius interſit, neque contra quem ſit, intelligi poſſit. quare doce, a L. Murena illa eſſe commiſſa: tum egomet tibi contra legem commiſſa eſſe concedam. Multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, conſulatum petenti: ſolet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quae fuit iſta multitudo? primum, ſi tibi iſtam rationem non poſſim reddere; quid habet admirationis, tali uiro, aduenienti, candidato conſulari obuiam prodiſſe multos? quod niſi eſſet factum, magis mirãdum uideretur. Quid, ſi etiam illud addam, quod a conſuetudine non abhorret, rogatos eſſe multos? num aut criminoſum ſit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima ſaepe urbe deductum uenire ſoleamus, in ea non eſſe grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium, praeſertim talis uiri nomine rogatos? Quid, ſi omnes ſocietates uenerunt? quarum ex numero multi hic ſedent iudices. Quid, ſi multi homines noſtri ordinis, honeſtiſſimi? quid, ſi illa officioſiſſima, quae neminem patitur non honeſte in urbem introire, tota natio candidatorum? ſi denique ipſe accuſator noſter Poſtumius obuiam cum bene magna caterua ſua uenit? quid habet iſta multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies uenerat: hoc dico, frequentiam in iſto officio gratuitam non modo dignitati ullius umquam, ſed ne uoluntati quidem defuiſſe. at ſectabantur multi: doce, mercede; concedam eſſe crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus eſt, inquit, ſectatoribus? a me tu id quaeris? quid opus ſit eo, quo ſemper uſi ſumus? homines tenues unum habent in noſtrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficij locum, hanc in noſtris petitionibus operam, atque aſſectationem. neque enim fieri poteſt, neque poſtulandum eſt a nobis, aut ab equitibus R. ut ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies: a quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicae ſpatio honeſtamur, diligenter obſeruari uidemur, & coli. tenuiorum, & non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deeſſe non ſolet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij, Cato: ſine eos, qui omnia a nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod nobis tribuere poſſint. ſi nihil erit praeter ipſorum ſuffragium, tenue eſt, ſi, ut ★ *ſuffragentur: nihil ualent gratia: ipſi denique, ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non uocare domum ſuam poſſunt: atque haec a nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quae a nobis conſequuntur, niſi opera ſua compenſari putant poſſe. itaque & legi Fabiae, quae eſt de numero ſectatorum, & S. C. quod eſt L. Caeſare conſule factum, reſtiterunt. nulla eſt enim poena, quae poſſit obſeruantiam tenuiorum ab hoc uetere inſtituto officiorum excludere. At ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. Etſi hoc factum a Murena omnino, iudices, non eſt, ab eius amicis autem more & modo factum eſt: tamen admonitus re ipſa recordor quantum hae quaeſtiones in ſenatu habitae punctorum nobis, Serui, detraxerint. quod enim tempus fuit, aut noſtra, aut patrum noſtrorum memoria, quo haec ſiue ambitio eſt, ſiue liberalitas, non fuerit, ut locus & in Circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? haec homines tenuiores primum ne dum qui ea ſuis tribulibus uetere inſtituto aſſequebantur**

Deſunt nonnulla.

praefectum fabrum ſemel locum tribulibus ſuis dediſſe: quid ſtatuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium cauſſa compararunt? haec omnia ſectatorum, ſpectaculorum, prandiorum item crimina a multitudine in tuam nimiam diligentiam, Serui, conjecta ſunt:

ſunt: in quibus tamen Murena ab ſenatus auctoritate defenditur. quid enim? ſenatus num, obuiam prodire, crimen putat? non, ſed mercede: conuince. num ſectari multos? non, ſed, conductos: doce. num locum ad ſpectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, ſed uulgo, paſſim. quid eſt uulgo? uniuerſos. non igitur, ſi L. Natta, ſummo loco adoleſcens, qui & quo animo iam ſit, & qualis uir futurus ſit, uidemus, in equitum centurijs uoluit eſſe, & ad hoc officium neceſſitudinis, & ad reliquum tempus gratioſus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini: nec, ſi uirgo Veſtalis, huius propinqua, & neceſſaria, locum ſuum gladiatorium conceſſit huic, non & illa pie fecit, & hic a culpa eſt remotus. omnia haec ſunt officia neceſſariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum.

ORATIO

GLADIATORIBVS,} cum gladiatores populo dantur. ROGATOS} ut in campum Martium aduenienti ex prouincia Murenae obuiam prodirent. DEDVCTVM} in campum, honorem aliquem petentibus infimorum hominum filijs. SOCIETATES} publicanorum. TOTA *natio candidatorum?*} praetorij candidati, aedilicij, quaeſtorij, alij. NON *modo dignitati*} officium illud non modo propter dignitatem eius praeſtatur, cui obuiam proditur, ſed uoluntati etiam interdum, non dignitati, tribuitur. VNO *baſilicae ſpatio*} cum ſpatiamur in baſilica, uel ſemel, non modo iterum & ſaepe. SI. VT *ſuffragentur.*} hoc mihi uidetur abundare. nihil enim poſt illud requiritur: Si nihil erit praeter ipſorum ſuffragium, tenue eſt. RESTITERVNT.} parere noluerunt. MODO} modice. TRIBVTIM} non omnibus tribubus, ſed Murenae tribulibus. infra: Vt locus daretur amicis, & tribulibus. Et locum tribulibus ſuis dediſſe. DATA,} Circenſibus ludis in Circo, gladiatoribus in foro. PVNCTORVM} ſuffragiorum. quorum numerus poſt comitia punctis excipiebatur. pro Plancio: Nonnullas tribus punctis paene totidem tulerunt. quod imitatus dixit Horatius: Omne tulit punctũ, qui miſcuit utile dulci. TOTAS *tabernas*} ut ex ijs ludos ſpectare poſſet. A. MVLTITVDINE} ab ijs, qui ſuffragia comitijs centuriatis tulerunt. IN. TVAM *nimiam diligentiam coniecta ſunt:*} non in Murenae culpam. Videt populus, nimium te diligentem in his criminibus fuiſſe, Murenam tamen expertem culpae putat. AB. SENATVS *auctoritate*} qui non decreuit crimen eſſe, cum obuiam proditur, aut cum ſectantur multi, ſed cum proditur mercede, & mercede item ſectantur multi. SED *uulgo, paſſim.*} quod a Murena commiſſum non eſt. tantum enim L. Natta, Murenae priuignus, equitum centurijs prandium dedit, non tam, ut hoc munere uitrico ſuo Murenae prodeſſet, quam ut ipſe ad reliquum tempus gratioſus eſſe poſſet. in quo munere ſi crimen eſſet, non id Murenae, qui non dedit, fraudi, aut crimini deberet eſſe. L. NATTA,} Nattae, Pinarij ſunt: ut lib. 2. de Diuin. Tacitus lib. IV. Faſti Capitolini anno urbis CCCXC. Hic eſt L. Natta, qui poſtea pontifex fuit, quoque praeeunte, & poſtem tenente, P. Clodius tribunus pl. eiecti Ciceronis domum conſecrauit. de quo ſic in oratione pro domo: Quem ego tamen credo, ſi eſt ortus ab illis, quos, memoriae proditum eſt, ab ipſo Hercule, perfuncto iam laboribus, ſacra didiciſſe, in uiri fortis aerumnis non ita crudelem fuiſſe, ut in uiui, & iam ſpirantis caput, buſtum ſuis manibus imponeret. Subiungitq. paullo poſt: Viderat ille Murenam, uitricum ſuum, conſulem deſignatum, ad me conſulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre. ADOLESCENS,} non ſenator, ſed adhuc eques Romanus, ideo centurias equitum ad prandium inuitauit. AD. HOC *officium neceſſitudinis,*} ad populum pro uitrico ſuo Murena rogandum: quod neceſsitudinis, & propinquitatis officium eſt. FRAVDI,} damno. AVT *crimini:*} quod eſt grauius. VIRGO *Veſtalis,*} cum alijs priuilegijs, tum hoc Veſtales Virgines fruebantur, ut, cum gladiatores pugnarent, ſpectare poſſent. VERVM *eſſe,*} pro aequum eſſe, de quo iam diximus.

ORATIO

AT enim agit mecum auſtere, & Stoice, Cato: negat uerum eſſe, allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magiſtratibus mandandis corrumpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cenam petitionis cauſſa ſi quis uocat, condemnetur. quippe, inquit: tu mihi ſummum imperium, ſummam auctoritatem, tu gubernacula reip. petas fouendis hominum ſenſibus, & deleniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenocinium, inquit, a grege delicatae iuuentutis, an orbis terrarum imperium a populo R. petebas? Horribilis oratio: ſed eam uſus, uita, mores, ciuitas ipſa reſpuit. neque tamen Lacedaemonij, auctores iſtius uitae, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt, neque uero Cretes, quorum nemo guſtauit umquam cubans, melius, quam Romani homines, qui tempora uoluptatis, laborisq. diſpertiunt, reſp. ſuas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu noſtri exercitus deleti ſunt; alteri, noſtri imperij praeſidio, diſciplinam ſuam, legesq. conſeruant. Quare noli, Cato, maiorum inſtituta, quae res ipſa publica, quae diuturnitas imperij comprobat, nimium ſeuera oratione reprehendere. Fuit eodem ex ſtudio uir eruditus apud patres noſtros, & honeſtus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani, patrui ſui, nomine populo R. daret, rogatus eſt a Maximo, ut triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero eiuſdem Africani ſororis filius. atque ille, homo eruditiſſimus, ac Stoicus, ſtrauit pelliculis haedinis lectulos Punicanos, & expoſuit uaſa Samia: quaſi uero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur: quem cum ſupremo eius die Maxi-

mus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quod ille uir in hac rep. potiſſimum natus eſſet: neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarum imperium, ubi ille eſſet. huius in morte celebranda grauiter tulit populus R. hanc peruerſam ſapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cum eſſet L. Paulli nepos, P. Africani, ut dixi, ſororis filius, his haedinis pelliculis praetura deiectus eſt. odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit: non amat profuſas epulas, ſordes & inhumanitatem multo minus: diſtinguit rationem officiorum, ac temporum, uiciſſitudinem laboris, ac uoluptatis.

EXPLANATIO

DELICATAE *iuuentutis,*} ad cenam uocatae. IN *robore accumbunt,*} cum nos accumbamus in lectis. TEMPORA *uoluptatis,*} malunt enim cum uoluptate, quam, ut Lacedaemonij, & Cretes, cum labore cibum capere. VNO *aduentu noſtri exercitus*} de Cretibus loquitur: quos Q. Metellus, qui cum Q. Hortenſio conſul fuit, ingentibus praelijs intra triennium, ut ait Eutropius, debellauit, & ex ea inſula triumphum duxit, Cretici cognomen adeptus. Oratorie minuit rem Cicero, cum ait, uno aduentu noſtri exercitus deleti ſunt. nam & diu, nec ſine diſcrimine pugnatum eſt. Poſsit tamen aliquis interpretari, Vno aduentu, quod exercitus Metelli bellum confecit: ut in eam inſulam alios poſtea exercitus mittere, quod Mithridatico bello contigit, neceſſe non fuerit. In qua re non eſt omittendum, nondum triumphaſſe Metellum, cum haec Cicero diceret, impeditum paucorum inuidia: triumphaſſe autem anno ſequenti, Silano, & Murena cos. quod Velleius, Eutropiusq. docent. DISCIPLINAM *ſuam,*} antiquiſſimam, a Lycurgo cum legibus acceptam. CONSERVANT.} ut ſocij noſtri, quibus inferre bellum nemo audet. EODEM *ex ſtudio*} e Stoica diſciplina. ET *honeſtus homo, & nobilis,*} non ſolum honeſto loco natus, uerum etiam nobilis. Q. TVBERO} Aeliae gentis. Q. MAXIMVS} Q. Fabius Maximus, Paulli Aemilij nepos, qui poſtea Allobrogicus appellatus eſt. VT *triclinium ſterneret,*} ut epulum populo daret in Capitolio, ante caellam Iouis. Triclinium poſuit pro lectis in triclinio poni ſolitis. infert enim: ſtrauit pelliculis haedinis lectulos Punicanos. Sic & Plinius triclinia aerata, pro lectos aeratos, appellauit lib. XXXIV. c. 3. LECTVLOS *Punicanos,*} ſimiles ijs, quibus olim Phoenices utebantur. ij lignei erant, ut lib. XV. ep. ad Lucilium docet Seneca. Plinius infra Deliacam ſpeciem Punicam ponit lib. XXXIII. c. 2. VASA. *Samia*} fictilia: ut idem Seneca. Offendit populum R. Tubero, dum e Stoicorum inſtituto ſplendorem, & magnificentiam contemnit, in tribus rebus, lectulis ligneis, pellibus haedinis, uaſibus fictilibus: cum alij lectos aeratos, eburneos, argenteos etiam pretioſa ueſte ſternere ſolerent, exponere autem non fictilia uaſa, ſed Corinthia, uel Deliaca, ad gratiam populi colligendam. HIS *haedinis pelliculis*} cum ludibrio dictum: ut ſimul Stoicum Catonem irrideret. VOLVPTATIS.} Voluptas autem populi quaerenda fuit in illo epulo, quo diuini hominis Africani mors honeſtabatur.

ORATIO

NAM, *quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratum mandandum, niſi dignitate: hoc tu ipſe, in quo ſumma eſt dignitas, non ſeruas. cur enim quemquam, ut ſtudeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi praeſis, ut committam ego me tibi? quid tandem? iſtuc me rogari oportet abs te, an te potius a me, ut pro mea ſalute laborẽ, periculumq. ſuſcipias? quid, quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam, ſi nomine appellari abs te ciues tuos honeſtum eſt; turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo, quam tibi: ſin etiam noris; tamen per monitorem appellandi ſunt? cur non ante petis, quam inſuſurrauit? aut quid, cum admoneris, tamen, quaſi tute noris, ita ſalutas? quid, poſteaquam es deſignatus, multos ſalutas negligentius? haec omnia ad rationem ciuitatis ſi dirigas, recta ſunt; ſin perpendere ad diſciplinae praecepta uelis, reperiantur prauiſſima. quare nec plebi R. eripiendi fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum, quae omnia maiores noſtri comparauerunt: nec candidatis iſta benignitas adimenda eſt, quae liberalitatem magis ſignificat, quam largitionem. At enim te ad accuſandum reſp. adduxit. Credo, Cato, te iſto animo, atque ea opinione ueniſſe: ſed tu imprudentia laberis: ego, quod facio, iudices, cum amicitiae dignitatisq. L. Murenae gratia facio, tum me pacis, otij, concordiae, libertatis, ſalutis, uitae denique omnium ueſtrum cauſſa facere clamo, atque obteſtor. Audite, audite conſulem, iudices: nihil dicam arrogantius: tantum dicam, totos dies, atque noctes de rep. cogitantem. uſque eo L. Catilina remp. deſpexit, atque contempſit, ut ea copia, quam ſecum eduxit, ſe hanc ciuitatem oppreſſurum arbitraretur? latius patet illius ſceleris contagio, quam quiſquam putat; ad plures pertinet: intus, intus, inquam, eſt equus Troianus, a quo numquam, me conſule, dormientes opprimemini. Quaeris a me, quid ego Catilinam metuam? nihil; & curaui, ne quis metueret: ſed copias illius, quas hic uideo, dico eſſe metuendas: nec tam timendus eſt nunc exercitus L. Catilinae, quam iſti, qui illum exercitum deſeruiſſe dicuntur: non enim deſeruerunt, ſed ab illo in ſpeculis, atque inſidijs relicti, in capite, atque in ceruicibus noſtris reſtiterunt. hi & integrum conſulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reip. ſalute coniunctum, deijci de urbis praeſidio, & de cuſtodia ciuitatis ueſtris ſententijs deturbari uolunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compreſſi etiam domi meae ſaepe, iudices; his uos ſi alterum conſulem tradideritis, plus multo erunt ueſtris ſententijs, quam ſuis gladijs conſecuti. magni intereſt, iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, eſſe Kal. Ian. in*

rep.

rep. duos conſules. nolite arbitrari, mediocribus conſilijs, aut uſitatis uitijs, aut lege improba, aut pernicioſa largitione, auditum aliquando aliquod malum reip. qrae ri. inita ſunt in hac ciuitate conſilia, iudices, urbis delendae, ciuium trucidandorum, nominis R. exſtinguendi. atque haec ciues, ciues, inquam (ſi eos hoc nomine appellari fas eſt) de patria ſua & cogitant, & cogitauerunt. horum ego quotidie conſilijs occurro, audaciam debilito, ſceleri reſiſto. ſed uos moneo, iudices: in exitu eſt iam meus conſulatus: nolite mihi ſubtrahere uicarium meae diligentiae: nolite adimere eum, cui remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. atque ad haec mala, iudices, quid accedat aliud, non uidetis? te, te appello, Cato: non ne proſpicis tempeſtatem anni tui? iam enim heſterna concione intonuit uox pernicioſa deſignati tribuni collegae tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. omnia, quae per hoc triennium agitata ſunt iam ab eo tempore, quo a L. Catilina, & Cn. Piſone initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. qui locus eſt, iudices, quod tempus, qui dies, quae nox, cum ego non ex iſtorum inſidijs ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiam magis diuino conſilio eripiar, atque euolem? neque iſti me meo nomine interfici, ſed uigilantem conſulem de reip. praeſidio demouere uolunt. nec minus uellent, Cato, te quoque aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quantum in te ſit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quantum reip. praeſidij. ſed cum conſulari auctoritate, & auxilio ſpoliatam uim tribuniciam uiderint; tum ſe facilius inermem, & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. nam, ne ſufficiatur conſul, non timent: uident in tuorum poteſtate collegarum fore: ſperant ſibi Silanum, clarum uirum, ſine collega, te ſine conſule, remp. ſine praeſidio obijci poſſe. his tantis in rebus, tantisq. in periculis, eſt tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, ſed patriae natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defenſorem, ſocium in rep. conſulem non cupidum, conſulem, quod maxime tempus hoc poſtulat, fortuna conſtitutum ad amplexandum otium, ſcientia ad bellum gerendum, animo, & uſu ad quod uelis negotium. quamquam huiuſce rei poteſtas omnis in uobis ſita eſt, iudices: totam remp. uos in hac cauſſa tenetis, uos gubernatis. ſi L. Catilina cum ſuo conſilio nefariorum hominum, quos ſecum eduxit, hac de re poſſet iudicare, condemnaret L. Murenam: ſi interficere poſſet, occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio reſp. ut minuatur contra ſuum furorem imperatorum copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulſo aduerſario, ſeditionis ac diſcordiae concitandae. idem ne igitur delecti ampliſſimis ex ordinibus honeſtiſſimi atque ſapientiſſimi uiri iudicabunt, quod ille importuniſſimus gladiator, hoſtis reip. iudicaret? mihi credite, iudices, in hac cauſſa non ſolum de L. Murenae, uerum etiam de ueſtra ſalute ſententiam feretis. in diſcrimen extremum uenimus: nihil eſt iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapſi reſiſtamus. non ſolum minuenda non ſunt auxilia, quae habemus; ſed etiam noua, ſi fieri poſſit, comparanda. hoſtis eſt enim non apud Anienem, quod bello Punico grauiſſimum uiſum eſt, ſed in urbe, in foro, (dij immortales, ſine gemitu hoc dici non poteſt) non nemo etiam in illo ſacrario reip. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. dij faxint, ut meus collega, uir fortiſſimus, hoc Catilinae nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, uobis boniſq. omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum reſp. periculum parturit, conſilio diſcutiam, & comprimam. ſed quid tandem fiet, ſi haec elapſa de manibus noſtris in eum annum, qui conſequitur, redundarint? unus erit conſul, & is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri ſint,

Deſunt nonnulla.

illa peſtis immanis, importuna Catilinae prorumpet: qua minatur, in agros ſuburbanos repente aduolabit: uerſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uaſtitas: omni autem in ſede, ac loco ferrum, flammamq. metuemus: quae iamdiu comparantur: eadem iſta omnia, ſi ornata ſuis praeſidijs erit reſp. facile & magiſtratuum conſilijs, & priuatorum diligentia opprimentur.

EXPLANATIO

VT. MIHI *praeſis,*} cum eris in magiſtratu. NOMENCLATOREM?} ſeruum, cui ciuium omnium nomina nota erant, eaq. domino ſuo candidato, ut is ſuo quemque nomine ſalutaret, inſuſurrabat in campo. AD *rationem ciuitatis*} ad morem ciuitatis. DISCIPLINAE} Stoicae. VSQVE *eo L. Catilinam*} quorſum hoc? ut oſtendat, quamquam egreſſus Catilina ſit, reip. tamen a ſocijs eius, qui in urbe remanſerint, uehementer timendum: itaque non eſſe priuandam optimi conſulis cuſtodia. infra: Hi & integrum conſulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reip. ſalute coniunctum, deijci de urbis praeſidio, & de cuſtodia ciuitatis ueſtris ſententijs deturbari uolunt. EQVVS *Troianus,*} in quo latent, qui caedem ciuibus, urbi flammam inferunt. QVID *ego Catilinam metuam?*} iam egreſſum. Cur ideo uis abſolui Murenam, aiebat Cato, quia bonus imperator? an Catilinam, cum paucis egreſſum, times? INTEGRVM *conſulem,*} malis conſilijs non infectum. NATVRA, *& fortuna*} qui & ipſe per ſe bene animatus in remp. eſt, &, ut ſit, fortuna etiam adducitur: res enim nouas quaerunt, qui mala fortuna utuntur. infra: Conſulem, quod maxime tempus hoc poſtulat, fortuna conſtitutum ad amplexandum otium. IN *campo,*} Catilina conſulatum petente. Supra: His tamen rebus commotus, & quod homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci a Catilina ſciebam, deſcendi in campum cum firmiſsimo praeſidio fortiſsimorum uirorum, & cum illa lata, inſigniq. lorica. Et or. I. in Catil. Cum proximis comitijs conſularibus me conſulem in campo, & competitores tuos interficere uoluiſti; compreſsi tuos nefarios conatus amicorum praeſidio, & copijs. IN FORO,} ab ijſdem petitus.

ETIAM *domi meae,* } cum ad me, miſsi a Catilina, uenerunt, ut ſpecie ſalutationis me interficerent. or. 1. in Catil. ID . QVOD *ego, multis repugnantibus, egi, atque perfeci,* } habitis comitijs, quae multi protrahebant, id ſpectantes, ut, praeſidio cuſtodiaq. conſulum initio ſequentis anni carente rep. facilius eam inteſtini hoſtes, nullo contra reſiſtente, opprimerent. INTONVIT *uox pernicioſa* } pro coniuratis contra remp. DESIGNATI *tribuni pl.* } Non dubito, quin haec in Metellum Nepotem conferantur. qui cum ſe hoc anno tribunatum pl. eſſe petiturum profiteretur, M. Cato, male de illo ſentiens, tribunatum & ipſe, ut eius perdita conſilia frangeret, petere uoluit. quod cum Plutarchus, tum Cicero ipſe docet ſequentibus uerbis: Contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. Improbi animi ſignum illud hic Metellus, magiſtratum ingreſſus, primum dedit, cum pridie Kal. Ian. abeuntem magiſtratu Ciceronem concionis habendae poteſtate priuauit, dicendi poteſtatem ei fieri negans oportere, qui in alios animaduertiſſet indicta cauſſa ep. 2. lib. v. in Piſonem, & apud Plutarchum. AB *eo tempore,* } ab extremo die conſulatus Lepidi, & Tulli. or. 1. in Catil. Poteſt ne tibi huius uitae lux, Catilina, aut huius caeli ſpiritus eſſe iucundus, cum ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat, te pridie Kal. Ian. Lepido, & Tullo cos. ſtetiſſe in Comitio cum telo? manum, conſulum & principum ciuitatis interficiendorum cauſſa parauiſſe? EX *iſtorum inſidijs, ac mucronibus* } hinc illa exclamatio or. 4. in Catil. Ego ſum ille conſul, P. C. cui non forum, in quo omnis aequitas continetur; non campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique haec ſedes honoris, ſella curulis, umquam uacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. VIDENT *in tuorum poteſtate collegarum fore:* } tacite ſignificat non optime ſperare ſe de tribunis pl. uno Catone excepto. nam ſi, Murena damnato, ne conſul ſufficiatur, non timent, id fore uidentes in tribunorum pl. poteſtate: nimirum uoluntatem eorum habent cognitam: qui, ſi alter conſul Silanus comitia conſularia habere uoluerit, obſiſtent, uel interceſsione, uel auſpicijs, uel quacumque ratione. Pertinet ad hanc ſententiam, quod paullo ante dictum eſt: Iam enim heſterna concione intonuit uox pernicioſa deſignati tribuni, collegae tui. Et quod infra de Catilina ſubijcitur. Petunt illius rationes, ut orbetur auxilio reſp. ut minuatur contra ſuum furorem imperatorum copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulſo aduerſario, ſeditionis ac diſcordiae concitandae. Et illud: Vnus erit conſul, & is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri ſint. SILANVM, } quem Cato, ſororis ſuae uirum, accuſare de ambitu noluit, cum tamen ante comitia in concione iuraſſet, ſeſe omnium qui largitionem feciſſent, accuſatorem fore. Plutarchus. NON *cupidum,* } rerum nouarum. QVAMQVAM *huiuſce rei poteſtas omnis in uobis ſita eſt,* } correctio: quia nimium Catoni tribuere uiſus eſt. IN *campo exercitus,* } Catilinae ſocij, cum Silanus collegae ſufficiendo comitia habebit. ORNATA } inſtructa: ut ornare claſſem, prouinciam. PRIVATORVM } in quibus ipſe erit. nam de ſe potiſsimum, non dubito, quin hoc dicat.

ORATIO

QVAE *cum ita ſint, iudices, primum reip. cauſſa, qua nulla res cuiquam potior debet eſſe, uos pro mea ſumma, & uobis cognita in remp. diligentia moneo, pro auctoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi obteſtor, ut otio, ut paci, ut ſaluti, ut uitae ueſtrae, & ceterorum ciuium conſulatis: deinde ego fidem ueſtram, uel defenſoris, & amici officio adductus, oro, atque obſecro, iudices, ut ne hominis miſeri, et cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murenae recentem gratulationem noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, quod primus in familiam ueterem, primus in municipium antiquiſſimum conſulatum attuliſſet: nunc idem ſqualore ſordidus, confectus morbo, lacrumis, ac maerore perditus, ueſter eſt ſupplex, iudices, ueſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, ueſtram poteſtatem, ac ueſtras opes intuetur. nolite, per deos immortales, iudices, hac eum re, qua ſe honeſtiorem fore putauit, etiam ceteris ante partis honeſtatibus, atque omni dignitate, fortunaq. priuare. atque ita uos Murena, iudices, orat, atque obſecrat: ſi iniuſte neminem laeſit; ſi nullius aures, uoluntatem ue uiolauit; ſi nemini, ut leuiſſime dicam, odio nec domi, nec militiae fuit; ſit apud uos modeſtiae locus; ſit demiſſis hominibus perfugium; ſit auxilium pudori. miſericordiam ſpoliatio conſulatus magnam habere debet, iudices: una enim eripiuntur cum conſulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere conſulatus ipſe nullam poteſt. obijcitur enim concionibus ſeditioſorum, inſidijs coniuratorum, telis Catilinae: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam ſolus opponitur. quare, quid inuidendum Murenae, aut cuiquam noſtrum ſit in hoc praeclaro conſulatu, non uideo, iudices: quae uero miſeranda ſunt, ea & mihi ante oculos uerſantur, & uos uidere, & perſpicere poteſtis. Si, quod Iuppiter omen auertat, hũc ueſtris ſententijs afflixeritis, quo ſe miſer uertet? domum ne? ut eam imaginem clariſſimi uiri parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentemq. uideat? an ad matrem? quae miſera modo conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſolicita eſt, ne eundem paullo poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat. ſed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua poena legis & domo, & parente, & omnium ſuorum cõſuetudine, conſpectuq. priuat. ibit igitur in exſulium miſer? quo? ad orientis ne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſeris, eodem cum ignominia reuerti. an ſe in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime uiderit, eundem lugentem, maerentem, exſulem uideat? in ea porro pro-*

uincia quo animo C. Murenam fratrem ſuum adſpiciet? qui huius dolor? qui illius maeror erit? quae utriuſque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunae, atque ſermonis? quod, quibus in locis, paucis ante diebus, factum eſſe conſulem Murenam nuncij, litteraeq. celebraſſent, & unde hoſpites, atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat ipſe nuncius ſuae calamitatis. Quae ſi acerba, ſi miſera, ſi luctuoſa ſunt, ſi alieniſſima manſuetudine, & miſericordia ueſtra, iudices; conſeruate populi R. beneficium, reddite reip. conſulem. date hoc ipſum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiae, date etiam Lanuuio, municipio honeſtiſſimo, quod in hac cauſſa frequens, maeſtumq. uidiſtis: nolite a ſacris patrijs Iunonis Soſpitae, cui omnes conſules facere neceſſe eſt, domeſticum, & ſuum conſulem potiſſimum auellere. quem ego uobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, conſul conſulem, iudices, ita commendo, ut cupidiſſimum otij, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic coniurationi, quae nunc remp. labefactat, futurum eſſe promittam, & ſpondeam.

EXPLANATIO

FIDEM *ueſtram uel defenſoris,*} hic mihi ſuſpicionem mendi uarietas affert antiquorum exemplarium. in duobus, Veſtram, abeſt: in altero legitur, Fide in uos defenſoris: unum cum peruulgatis libris conſentit. placeret, Fide defenſoris, & amici officio adductus. fides enim proprie defenſoris eſt, officium amici. Quid porro fidem hic iudicum orare opus eſt? quale autem uidetur, (ut uerba quoque conſideremus) fidem ueſtram oro? Quae ſi parum aut nihil habent momenti, diſſenſio certe ueterum librorum contemnenda non uidetur. IN *municipium antiquiſſimum*} Lanuuium: ut in extrema oratione. DEMISSIS} qui efferri ſuperbia non ſolent, qualem ſe Murena praebuit in omni uita. IN *hoc praeclaro conſulatu,*} quem praeclarum eſſe quiddam homines opinantur: cum tamen plena res laboribus, curis, periculiſq. ſit. QVO *ſe uertet? domum ne?*} locus ad commouendam miſericordiam aptiſsimus, ut ille C. Gracchi lib. III. de Orat. Quo me miſer conferam? in Capitolium ne? at fratris ſanguine redundat. an domum? matrem ne ut miſeram, lamentantemq. uideam, & abiectam? Hoc de genere plura diximus lib. v. in Verr. in eo loco: Quo confugient ſocij? quẽ implorabunt? qua ſpe denique, ut uiuere uelint, tenebuntur, ſi uos eos deſeritis? ad ſenatum deuenient, qui de Verre ſupplicium ſumat? non eſt uſitatum, non ſenatoriũ. Ad populum Romanum confugient? facilior eſt cauſſa populi. LVGENTEMQ.} pro, Lugenti ſimilem. Oratoria licentia. imago enim non luget. NOVA *poena legis*} decem annorum exſulium irrogabat lex, hoc anno ab ipſo lata Cicerone conſule. LEGATVS} L. Luculli, bello Mithridatico. IN *contrariam partem terrarum*} occidentem uerſus. C. MVRENAM} quem decedens Lucullus prouinciae praepoſuit, ut Cicero Ciliciae C. Coelium Caldum. FORTVNAE,} paucis diebus a ſumma laetitia ad ſummam miſeriam conuerſa. SERMONIS?} inter homines prouinciales. CELEBRASSENT,} peruulgaſſent, multis notum feciſſent. nam, celebrare, frequentiam ſignificat. itaque celebris locus opponitur deſerto: &, Domus celebratur, ob conuentum multorum, alibi Cicero dixit. PVDORI,} quem ſupra quoque in Murena laudauit: Sit apud uos modeſtiae locus: ſit demiſsis hominibus perfugium: ſit auxilium pudori. GENERI, *& familiae,*} latius patet genus, quam familia. plures enim eiuſdem generis familiae eſſe poſſunt: ut Pulchrorum, Neronum, Marcellorum familiae, Claudij generis: Scipionum, Lentulorum, Dolabellarum, Sullarum, Merularum, aliorum familiae, Cornelij. Generi igitur, Licinio: familiae, Murenarum. DATE *etiam Lanuuio, municipio honeſtiſſimo,*} libentius lego cum tribus antiquis Maſaeiorum libris, Lanuuio municipio honeſtiſsimo. quidam libri mendoſe, Lauinio: cum Iuno Soſpita Lanuuij, non Lauinij, coleretur. VIDISTIS:} non, quod abijſſent municipes ante quam ſententiae ferrentur: ſed uidiſtis, dum cauſſa ageretur. alloquitur enim iudices in exitu iudicij, cum ſententias de reo laturi iam eſſent. PATRIIS} quae in eius patria Lanuuio Iunoni Soſpitae fiunt. IVNONIS *Soſpitae,*} non Lanuuij ſolum, uerum etiam Romae delubrum Soſpitae Iunonis fuit, auctore P. Victore. de Lanuuina autem Iunone Liuius lib. IIX. &. XL. Ouidius lib. I. Faſt. Silius lib. XIII. Simulacrum eius fingi ſolitum cum pelle caprina, & haſta, & ſcuto, & calceis repandis, oſtendit Cicero lib. I. de Nat. de. FACERE} ſacra facere: uetere loquendi more. AVELLERE} ab inuita. gratius enim ei, ſi ſacra ſua facientem uideat domeſticum, ſuumq. conſulem, quam ſi ceteros omnes conſules, qui quotannis ei facere conſueuerunt. NECESSE *eſt,*} more a maioribus accepto. MOMENTI} tenuiter dixit: cur enim commendatio cuiuſquam ualeat apud iuratos iudices? auxit igitur ſubiungens, Auctoritatis. aequum eſt enim, auctoritatis habere aliquid conſulem de conſulis innocentia confirmantem. CVPIDISSIMVM *otij,*} & natura, & fortuna: natura, quia bonus: fortuna, quia ſtatu optimo: quo qui ſunt, ijs mutatio rerum odio eſt. propterea dixit ſupra, fortuna conſtitutum ad amplexandum otium: & paullo ante, Natura, & fortuna cum reip. ſalute coniunctum. CONTRA *ſeditionem,*} tribuniciam. fauere enim, qui tribuni pl. deſignati erant, Catilinae conſilijs, iam demonſtrauimus. IN *bello,*} quod cum Catilina geretur. aliud enim bellum ſignificari non poteſt: & quaecumque hic Cicero de Murena promittit, ac ſpondet, nullam in partem, niſi ad Catilinam, eiuſq. coniurationem, ſpectant. LABEFACTAT,} perturbat, ut ipſa reſp. talem plane conſulem requirere uideatur, qualem ego uobis futurum eſſe Murenam promitto, ac ſpondeo.

IN. ORATIONEM. CICERONIS
PRO. L. VALERIO. FLACCO
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

ACCVSATVM *a P. Laelio L. Flaccum de repetundis ex Aſia, cui triennium poſt praeturam praefuerat, Cicero defendit. Tota fere defenſio ex confutatione teſtium Aſiaticorum, & Graecorum, qui Flaccum oppugnabant, & ex ipſius Flacci ſuperiore uita, magnisq. erga remp. meritis conſtat. Egit eandem cauſſam & Q. Hortenſius: de quo ſic in oratione: De hoc teſte, totoque Mithridatico crimine diſſeruit ſubtiliter & copioſe Q. Hortenſius. Et ep. ult lib. 2. ad Att. Hortenſius quam plena manu, quam ingenue, quam ornate noſtras laudes in aſtra ſuſtulit, cum de Flacci praetura, & de illo tempore Allobrogum diceret. Atque ex illa quidem epiſtola, accuſatum eſſe Flaccum, Caeſare & Bibulo cos. ſatis intelligitur. quod hiſtoriae quoque ratio docet. nam cum praetor Flaccus fuerit Cicerone conſule, triennium autem Aſiam rexerit, quod ipſa oſtendit oratio: quis non uidet, eius accuſationem in Caeſarem & Bibulum conſules incidere?*

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. L. VALERIO. FLACCO
ORATIO. XXIV

CV M *in maximis periculis huius urbis atque imperij, grauiſſimo, atque acerbiſſimo reip. caſu, ſocio, atque adiutore conſiliorum, periculorumq. meorum L. Flacco caedem a uobis, coniugibus, liberis ueſtris, uaſtitatem a templis, delubris, urbe, Italia depellebam, ſperabam, iudices, honorum potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miſeriarum deprecatorem. quod enim eſſet praemium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus ſemper detuliſſet, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriae gentis in liberanda patria laudem prope quingenteſimo anno reip. retuliſſet. ſed, ſi forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hoſtis, aut laudis inuidus exſtitiſſet; exiſtimabam L. Flacco multitudinis potius imperitae, nullo tamen cum periculo, quam ſapientiſſimorum & lectiſſimorum uirorum iudicium eſſe ſubeundum. etenim, quibus auctoribus, & defenſoribus omnium tum ſalus eſſet non ciuium ſolum, uerum etiam gentium defenſa, ac retenta, neminem umquam putaui per eos ipſos periculum huius fortunis, atque inſidias creaturum. quod ſi eſſet aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: numquam tamen exiſtimaui, iudices, D. Laelium, optimi uiri filium, optima ipſum ſpe praeditum, ſummae dignitatis, eam ſuſcepturum accuſationem, quae ſceleratorum ciuium potius odio, & furori, quam ipſius uirtuti, atque inſtitutae adoleſcentiae conueniret. etenim, cum a clariſſimis uiris iuſtiſſimas inimicitias ſaepe cum bene meritis ciuibus depoſitas eſſe uidiſſem, non ſum arbitratus quemquam amicum reip. poſteaquam L. Flacci amor in patriam perſpectus eſſet, nouas huic inimicitias, nulla accpta iniuria, denunciaturum. ſed, quoniam, iudices, multa nos & in noſtris rebus, & in rep. fefellerunt: ferimus ea, quae ſunt ferenda: tantum a uobis petimus, ut omnia reip. ſubſidia, totum ſtatum ciuitatis, omnem memoriam temporum praeteritorum, ſalutem praeſentium, ſpem reliquorum in ueſtra poteſtate, iu ueſtris ſententijs, in hoc uno iudicio poſitam eſſe, & defixam putetis. ſi umquam reſp. conſilium, grauitatem, ſapientiam, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non eſtis de Lydorum, aut Myſorum, aut Phrygum, qui huc compulſi concitatiq. uenerunt, ſed de ueſtra rep. iudicaturi, de ciuitatis ſtatu, de communi ſalute, de ſpe bonorum omnium, ſi qua reliqua eſt etiam nunc, quae fortium ciuium mentes, cogitationesq. ſuſtentet. omnia alia perfugia bonorum, praeſidia innocentum, ſubſidia reip. conſilia, auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obteſter? quem implorem? ſenatum ne? at is ipſe auxilium petit a uobis, & confirmationem auctoritatis ſuae ueſtrae poteſtati permiſſam eſſe ſentit. an equites R.? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus ſenſeritis. an populum R.? at is quidem omnem ſuam de bonis poteſtatem tradit uobis. quamobrem niſi hoc loco, niſi apud uos, niſi per uos, iudices, non auctoritatem, quae amiſſa eſt, ſed ſalutem noſtram, quae ſpe exigua extremaq. pendet, tenuerimus: nihil eſt praeterea, quo confugere poſſimus. niſi forte, quae res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui cauſſae fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus eſt is, qui Catilinam, ſigna patriae inferentem, interemit. quid eſt cauſſae, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimeſcat? rapitur ad poenam, qui indicia communis exitij cepit: cur ſibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? ſocij conſiliorum, miniſtri, comitesq. uexantur: quid auctores, quid duces, quid princeps ſibi exſpectent? atque utinam inimici noſtri, ac bonorum omnium mecum potius contendant, utrum tamen omnes boni, duces noſtri, an comites fuerint ad communem conſeruandam ſalutem**

EXPLANATIO

HVIVS *maioribus*} propter memoriam P. Valerij Poplicolae, qui pro libera ciuitate contra Tarquinium Regem proſpere pugnauit, legeſq. populo Romano gratas tulit. PROPE *quingenteſimo anno*} anni uere numerantur a Valerio Poplicola, patriae liberatore, ad conſulatum Ciceronis, quo praetor Valerius Flaccus patriam a coniuratione Catilinae incolumen ſeruauit, CDLXVI. ſed Ciceroni mos eſt non ſubtiliter annos interdum numerare. SPE *praeditum ſummae dignitatis*,} ita coniunge, ut in ep. ad Lentulum, Eximia ſpe ſummae uirtutis adoleſcentem. SENATVM *ne?*} de hac figura ſatis multa diximus lib. ultimo in Verrem, in eo loco: Quo confugient ſocij? quem implorabunt? qua ſpe denique, ut uiuere uelint, tenebuntur, ſi uos eos deſeritis? ad ſenatum deuenient, qui de Verre ſuppliciú ſumat? non eſt uſitatum, non ſenatorium. Ad populum Romanum confugient? facilis eſt cauſſa populi. Legem enim ſociorum cauſſa iuſſiſſe, & ei legi uos cuſtodes ac uindices praepoſuiſſe dicet. CONFIRMATIONEM *auctoritatis ſuae*} ut ſenatus mentem de L. Flacci ſalutae ueſtrae ſententiae confirment. PRINCIPES *eius ordinis quinquaginta*,} ſenatores, equites, tribuni aerarij lege Aurelia iudicabant. DAMNATVS *eſt is*,} C. Antonius, a M. Coelio accuſatus, a Cicerone defenſus: infra. Oppreſſus eſt C. Antonius, eſto. habuit quandam ille infamiam ſuam, neque tamen ille ipſe (pro meo iure dico) uobis

iudicibus

iudicibus damnatus eſſet: cuius damnatione ſepulcrum L. Catilinae floribus ornatum hominum audaciſſimorum, ac domeſticorum hoſtium conuentu epuliſq. celebratum eſt. iuſta Catilinae facta ſunt: nunc a Flacco Lentuli poenae per uos expetuntur. CVR *non is,*} Flaccus. REPVLIT,} adempto ei ſubſidio coniuratorum, qui ad urbem illum uocabant. RAPITVR *ad poenam*} Antonius. EXCEPIT:} tradita a Flacco, qui ea protulit, & patefecit: infra: Tu, tu Flacce praetor communis exitij nuncios cepiſti: tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia ad me, & ad ſenatum attuliſti. VTRVM *tamen*} imperfecta ſententia: cum nonnulla deſiderentur.

O R A T I O

Deeſt aliquid.

Hunc igitur uirum, Laeli, quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia tribunus mil. ea res ſiletur. fuit M. Piſoni quaeſtor in Hiſpania: uox de quaeſtura nulla miſſa eſt. bellum Cretenſe ex magna parte geſſit, atque una cum ſummo imperatore ſuſtinuit: muta eſt huius temporis accuſatio. praeturae iuriſdictio, res uaria, & multiplex ad ſuſpiciones, & ſimultates, non attingitur: at uero in ſummo & periculoſiſſimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. At a teſtibus laeditur. Ante quam dico, a quibus, qua ſpe, qua re concitatis, qua leuitate, qua egeſtate, qua perfidia, qua audacia praeditis, dicam de genere uniuerſo, & de condicione omnium noſtrum. Per deos immortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romae ius dixerat, anno poſt in Aſia ius dixerit, a teſtibus quaeretis ignotis, ipſi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratioſorum laeſae uoluntates: quae eſt umquam iacta non ſuſpicio, quae tamen ſolet eſſe falſa, ſed iracundiae uox, aut doloris? & is eſt reus auaritiae, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentiſſima ciuitate, in ſuſpicioſiſſimo negotio maledictum omne, nõ modo crimen, effugit. praetereo illa, quae praetereunda non ſunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari ſordem poſſe proferri. quibus igitur teſtibus ego hoſce poſſum refutare, niſi uobis? Tmolites ille uicanus, homo non modo nobis, ſed ne inter ſuos quidem notus, uos docebit qualis ſit L. Flaccus? quem uos modeſtiſſimum adoleſcentem, prouinciae maximae ſanctiſſimum uirum, noſtri exercitus fortiſſimum militem, diligentiſſimum ducem, temperatiſſimum legatum, quaeſtoremq. cognouerunt: quem uos praeſentes conſtantiſſimum ſenatorem, iuſtiſsimum praetorem, ac amantiſsimum reip. ciuem iudicaſtis. de quibus uos alijs teſtes eſſe debetis, de ijs ipſi alios teſtes audietis? at quos teſtes? primum dicam, id quod eſt commune, Graecos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam, ſi quis umquam de noſtris hominibus a genere iſto, ſtudio ac uoluntate non abhorrens fuit, me & eſſe arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otij, fuiſſe: ſed ſunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc iudicium deducti non ſunt; multi imprudentes, illitterati, leues, quos uarijs de cauſſis uideo concitatos. uerumtamen hoc dico de toto genere Graecorum. tribuo illis litteras: do multarum artium diſciplinam: non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſi qua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimoniorum religionem, & fidem numquam iſta natio coluit, totiusq. huiuſce rei quae ſit uis, quae auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud eſt, Da mihi teſtimonium mutuum? num Gallorum, num Hiſpanorum putatur? totum iſtud Graecorum eſt: ut, etiam qui Graece neſciunt, hoc quibus uerbis a Graecis dici ſoleat, ſciant. itaque uidete, quo uultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. numquam nobis ad rogatum reſpondent, ſemper accuſatori plus quam ad rogatum: numquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, ſed quemadmodum ſe explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod, ut ipſe aiebat, libertus erat eius turpi iudicio cõdemnatus: nihil dixit, quod laederet eum, cum cuperet: impediebat enim religio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore, & pallore dixit? Quam promptus homo P. Septimius? quam iratus de iudicio, & de uillico? tamen haeſitabat, tamen eius iracundiae religio nonnumquam repugnabat. Inimicus M. Coelius, quod cum in re manifeſta putaſſet nefas eſſe publicanum iudicare cõtra publicanum, ſublatus erat e numero recuperatorum: tamen tenuit ſe, neque attulit in iudicium quidquam ad laedendum, niſi uoluntatem. hi ſi Graeci fuiſſent: ac ſi noſtri mores ac diſciplina plus ualerent, quam dolor, ac ſimultas: omnes ſe ſpoliatos, uexatos, fortunis euerſos eſſe dixiſſent. Graecus teſtis cum ea uoluntate proceſſit, ut laedat, non iuriſiurandi, ſed laedendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat eſſe turpiſſimum: ad id ſe parat, nihil curat aliud: itaque non optimus quiſque, nec grauiſſimus, ſed impudentiſſimus, loquaciſſimusq. deligitur. uos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs teſtem diligenter expenditis: etiam ſi formam hominis, ſi nomen, ſi tribum noſtis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit teſtimonium ex noſtris hominibus, ut ſe ipſe ſuſtentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minus ue, quam ſit neceſſe, dicat. num illos idem putatis? quibus iuſiurandum, iocus eſt; teſtimonium, ludus; exiſtimatio ueſtra, tenebrae; laus, merces, gratia, gratulatio propoſi a eſt omnis in impudenti mendacio. ſed non dilatabo orationem meam: etenim poſſet eſſe infinita, ſi mihi libeat totius gentis in teſtimonijs dicendis explicare uanitatem. ſed propius accedam: de his noſtris teſtibus dicam. Vehementem accuſatorem nacti ſumus, iudices, & inimicum in omni genere odioſum, ac moleſtum; quem ſpero his rebus fote magno uſui & amicis, & reip. ſed certe inflammatus incredibili cupiditate hanc cauſſam accuſationemq. ſuſcepit. qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? immo uero quantus exercitus? quae iactura? qui ſumptus? quanta largitio? quae quamquam utilia ſunt cauſſae, timide tamen dico, quod uereor, ne Laelius ex his rebus, quas ſibi ſuſcepit gloriae cauſſa, putet aliquid oratione mea ſermonis in ſeſe, aut inuidae eſſe quaeſitum. itaque hanc partem totam relinquam: tantum

tum

tum a uobis petam, iudices, ut ſi quid ipſi audiſtis communi ſama, atque ſermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti, ac noua, certus eſt inquiſitioni comitum numerus conſtitutus.

EXPLANATIO

P. SERVILIO} Iſaurico, qui de Cilicia, & Iſauris triumphauit, unde cognomen. M. PISONI} Pupio, Hiſpaniam, ex qua Hortenſio, & Metello cos. triumphauit, poſt praeturam adminiſtranti. nam cum Flaccus Cicerone conſule praetor fuerit, non potuit M. Piſoni poſt eius conſulatum, quem biennio poſt Ciceronem conſulem geſsit, quaeſtor eſſe. GESSIT,} legatus cum Q. Metello, qui de Creta triumphauit, & Creticus dictus eſt. infra: Prodeſſe Flacco debet, quod ſe tribunum mil. quod quaeſtorem, quod legatum imperatoribus clariſsimis, exercitibus ornatiſsimis, prouincijs grauiſsimis dignum ſuis maioribus praeſtitit. MVTA *eſt huius temporis accuſatio.*} ſilet prorſus accuſator de Cretici belli tempore. PRAETVRAE} fuit Flaccus praetor urbanus, ut iam dixi, Cicerone conſule: deinde in Aſiam iuit. infra: Aſiaticae iuriſdictioni urbana iuriſdictio reſpondebit. AT. VERO} malim, Et uero, notiſsimo, & in primis uenuſto loquendi genere. IN. SVMMO, *& periculoſiſſimo reip. tempore*} quod fuit praetore Flacco, & quo multorum hominum gratioſorum uoluntates laedere, cum ius diceret, coactus eſt. TMOLITES} a Tmolo, uel, ut putat Stephanus, a Tymolo, Lydiae urbe: ut Tmolus per ſyncopen factum ſit. PROVINCIAE *maximae*} Cilicia, in qua tribunus mil. Hiſpania, ubi quaeſtor, Creta, ubi legatus fuit. IRATVS} ira autem teſtimonio fidem derogat. CONDEMNATVS.} a Flacco Aſiae praetore. infra. In Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit: hoſtis eſt Lurco. CVM *cuperet:*} modus loquendi, ut in ep. ad Gallum. Reſpondi, nullo modo me facere poſſe, cum uellem. Alij ſine cauſſa mutant. QVAM *promptus homo P. Septimius, quam iratus de iudicio, & de uillico?*} infra: Litteras miſit de uillico P. Septimij, hominis ornati, qui uillicus caedem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuiſtis. RELIGIO} iuriſiurandi. nam teſtes iurati dicebant. PVTASSET} Flaccus, Aſiae praetor. SVBLATVS *erat*} ipſe Coelius. HIS *rebus*} ſunt, qui legant contra ueteres libros, Alijs rebus: ego nihil muto, &, His rebus, dictum arbitror, pro, hoc tam uehementi ſtudio, hac tanta diligentia. CAVSSAE} noſtrae. ubi enim odium accuſatoris contra reum apparet, non facile fidem facit accuſatio. GLORIAE *cauſſa,*} quam ex Flacci condemnatione ſperauit. DE. VI, *de manu, de armis, de copijs,*} quae, quod inquiſitionis nomine fieri ſoleant, uel etiam quod ab ipſo Laelio accuſatore inquirente facta ſunt: ideo lata lex eſt, quae lata numquam fuerat, ut certus inquiſitioni comitum numerus conſtitueretur. Haec proprie conferri in Laelium, indicant illa uerba, quae ſequuntur: Vt hanc uim omittam, quanta illa ſunt? quae quoniam accuſatorio iure & more facta ſunt, reprehendere non poſſumus. Cum enim Cicero ita loquitur, oſtendit, uim illam accuſatorij iuris & moris non fuiſſe, a Laelio tamen gloriae cupiditate eſſe factam. RECENTI, *ac noua*} Recenti, ad propinquum tempus, Noua, ad uniuerſum refertur. proxime: Inique lata eſt lex eſt, quae lata numquam fuerat. ſic in ep. ad D. Brutum: Segulium negligamus, qui res nouas quaerit: non quo ueterem comederit: nullam enim habuit: ſed hanc ipſam recentem nouam deuorauit.

ORATIO

SED, ut hanc uim omittam, quanta illa ſunt? quae quoniam accuſatorio iure, & more ſunt facta, reprehendere non poſſumus; queri tamen cogimur: primum, quod, diſtributis partibus ſermo eſt tota Aſia diſſipatus, Cn. Pompeium, quod L. Flacco eſt uehementer inimicus, contendiſſe a D. Laelio, paterno amico, ac perneceſſario, ut hunc hoc iudicio arceſſeret, omnemq. ei ſuam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detuliſſe. id hoc uериſimilius Graecis hominibus uidebatur, quod paullo ante in eadem prouincia familiarem Laelium Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta eſt, quanta eſſe debet, tum excellit in iſta prouincia, quam nuper & praedonum, & regum bello liberauit. Adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, teſtimonij denunciatione terreret; qui domi ſtare non poterant, largo & liberali uiatico commoueret. ſic adoleſcens ingenij plenus locupletes metu, tenues praemio, ſtultos errore permouit: ſic ſunt expreſſa iſta praeclara, quae recitantur, pſephiſmata, non ſententijs, neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando conſtricta, ſed porrigenda manu, profundendoq. clamore multitudinis concitatae. O morem praeclarum, diſciplinamque, quam a maioribus accepimus, ſi quidem teneremus, ſed neſcio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi noſtri ſapientiſſimi, & ſanctiſſimi uiri uim concionis eſſe uoluerunt. quae ſciſceret plebs, aut quae populus iuberet, ſummota concione, diſtributis partibus tributim, & centuriatim, deſcriptis ordinibus, claſſibus, aetatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita, iuberi, uetariq. uoluerunt. Graecorum autem totae reſp. ſedentis concionis temeritate adminiſtrantur. itaque ut hanc Graeciam, quae iamdiu ſuis conſilijs perculſa & afflicta eſt, omittam: illa uetus, quae quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum. cum in theatro imperiti homines, rerum omnium rudes, ignarique, conſederant, tum bella inutilia ſuſcipiebant; tum ſeditioſos homines reip. praeficiebant; tum optime meritos ciues e ciuitate eijciebant. quodſi haec Athenis tum, cum illae non ſolum in Graecia, ſed prope cunctis

gentibus

gentibus enitebant, accidere ſunt ſolita: quam moderationem putatis in Phrygia, aut in Myſia concionum fuiſſe? noſtras conciones illarum nationum homines plerumque perturbant: quid, cum ſoli ſunt ipſi, tandem fieri putatis? caeſus eſt uirgis Cymaeus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat auſus: data Laelio concio eſt: proceſſit ille, & Graecus apud Graecos non de culpa ſua dixit, ſed de poena queſtus eſt. porrexerunt manus: pſephiſma natum eſt. hoc teſtimonium eſt? nuper epulati, paullo ante omni largitione ſaturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, ſed ſagina tenebat, ſe uelle dixit, id ſutores, & zonarij conclamarunt. hoc teſtimonium eſt ciuitatis? ego teſtes a Sicilia publice duxi: uerum erant ea teſtimonia non concitatae concionis, ſed iurati ſenatus. quare iam non eſt mihi contentio cum teſte: uobis uidendum eſt, ſint ne haec teſtimonia putanda. adoleſcens bonus, honeſto loco natus, diſertus, cum maximo ornatiſſimoq. comitatu uenit in opidum Graecorum: poſtulat concionem: locupletes homines, & graues, ne ſibi aduerſentur, teſtimonij denunciatione deterret: egentes, & leues ſpe legationis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices, & tabernarios, atque illam omnem faecem ciuitatis quid eſt negotij concitare? in eum praeſertim, qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo autem in amore eſſe propter nomen ipſum imperij non potuerit. mirandum uero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtrae ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumae, portorium morti, libenter arripere facultatem laedendi, quaecumque detur. mementote igitur, cum audietis pſephiſmata, non audire uos teſtimonia, audire uocem leuiſſimi cuiuſque, audire ſtrepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuiſſimae nationis. itaque perſcrutamini penitus naturam, rationemq. criminum: iam nihil praeter ſpem, nihil praeter terrorem, ac minas reperietis.

EXPLANATIO

DISTRIBVTIS *partibus,*} a Laelio: ut alij ſcilicet alijs in locis eum ſermonem diſsiparent. eodẽ ſenſu, Partibus diuiſis, dixit in Iulio Suetonius: Primum cunctati, utrum ne illum in campo, per comitia tribus ad ſuffragia uocantem, partibus diuiſis e ponte deijcerent, atque exceptum trucidarent. PATERNO *amico,*} cui ueriſimile uideatur, adoleſcentem Laelium Pompeij patris, ſummi uiri, qui ante annos XX. perierat, amicum ac perneceſſarium fuiſſe? ſuſpicor omnino, Paterno, ſincerum non eſſe. FAMILIAREM} ut eius crimina propter familiaritatem noſſe potuerit. REGVM} Mithridatis, & Tigranis. ADIVNXIT *illa:*} Laelius. QVAE *recitantur,*} in iudicio contra Flaccum. PSEPHISMATA,} Cymaeorum, Pergamenorum, de quibus infra. TRIBVTIM, *& centuriatim*} tributim, cum ſciſceret plebs: centuriatim, cum populus uniuerſus iuberet. AVCTORIBVS,} ijs, qui plebiſcitum, populi ue iuſſum ſuaderent. SEDENTIS} cum Romana concio ſtaret. ILLA *uetus,*} a Piſiſtrato ad Philippum Macedoniae regem, non amplius annis CL. TVM *optime meritos ciues e ciuitate eijciebant.*} ut Themiſtoclem, Ariſtidem, Cononem. CAESVS *eſt uirgis*} quod Romae per Valeriam legem & Semproniam non licebat. Caeſus autem iuſſu Flacci praetoris. CYMAEVS} a Cyma, Aſiae urbe. IN FAME} nedum in caritate. ſic pro Domo: ut iam plane inopia, ac fames, non caritas timeretur. DATA *Laelio concio eſt:*} non Laelius, uerum Athenagoras concionatus eſt: ut e ſequentibus patet. quare legendum puto, A. Laelio: qui concionandi facultatem Athenagorae dederit. HOC *teſtimonium eſt?*} Cymaeae ciuitatis, quae pſephiſmata contra Flaccum in iudicium miſerat. NVPER *epulati;*} epulo accepto a Mithridate. PERGAMENI} qui & ipſi pſephiſma contra Flaccum miſerant. EGO} cum accuſarem C. Verrem. LEGATIONIS,} ſunt, qui legant, largitionis. quod non probo. ſuperuacaneum enim eſſet id, quod ſubiungitur, Priuata etiam benignitate prolectat. hic autem agitur de uiatico publico, quod eos Laelius a ciuitate ſperare uolebat, cum fore diceret, non ut teſtes, uerum ut legati mitterentur. SCRIPTVRA, *decumae, portorium*} uectigalia, quae prouinciales inuiti pendebant, acerbius interdum publicanis exigentibus.

ORATIO

Deeſſe uidentur nonnulla.

In aerario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duae rationes conficiendae pecuniae, aut uerſura, aut tributo. nec tabulae creditoris proferuntur: nec tributi confectio ulla recitatur. quam uero facile falſas rationes inferre, & in tabulas, quodcumque commodum eſt, referre ſoleant, ex Cn. Pompeij litteris ad Hypſaeum, & Hypſaei ad Pompeium miſſis, quaeſo, cognoſcite. LITTERAE POMPEII. ET. HYPSAEI. *Satis ne uobis coarguere his auctoribus diſſolutam Graecorum conſuetudinem, licentiamq. impudentem uidemur? niſi forte, qui Cn. Pompeium, qui praeſentem, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Laelio in abſentem, & in L. Flaccum aut timidos fuiſſe, aut religioſos putamus. ſed fuerint incorruptae litterae domi: nunc uero quam habere auctoritatem, aut quam fidem poſſunt? triduo lex ad praetorem deferri, iudicum ſignis obſignari iubet: trigeſimo die uix deferuntur. ne corrumpi tabulae facile poſsint, iccirco lex obſignatas in publico poni uoluit: at obſignantur corruptae. quid refert igitur, tanto poſt ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, ſi teſtium ſtudium cum accuſatore ſociatum eſt? tamen ne iſti teſtes habebuntur? ubi eſt igitur illa exſpectatio, quae uerſari in iudicijs ſolet? nam antea, cum dixerat accuſator acriter, & uehementer, cumq. defenſor ſuppliciter, demiſſeq. reſponderat; tertius ille erat exſpectatus locus teſtium;*

ſtium; qui aut ſine ullo ſtudio dicebant, aut cum diſſimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid eſt? una ſedent, ex accuſatorum ſubſellijs ſurgunt, non diſſimulant, non uerentur. de ſubſellijs queror? una ex domo prodeunt: ſi uerbo titubauerint, quo reuertantur, non habebunt. an quiſquam eſſe teſtis poteſt, quem accuſator ſine cura interroget; nec metuat, ne ſibi aliquid, quod ipſe nolit, reſpondeat? ubi eſt igitur illa laus oratoris, quae uel in accuſatore antea, uel in patrono ſpectari ſolebat? bene teſtem interrogauit: callide acceſſit: reprehendit: quo uoluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. Quid tu iſtum roges, Laeli, qui, priuſquam hoc, Te rogo, dixeris, plura etiam effundet, quam tu ei domi ante praeſcripſeris? Quid ego autem defenſor rogem? nam aut oratio teſtium refelli ſolet, aut uita laedi. qua diſputatione orationē refellam eius, qui dicit, Dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum eſt igitur, cum oratio argumentationem non habet. quid dicam in ignotum? quaerendum eſt ergo, & deplorandum, id quod iam dudum facio, de omni accuſationis iniquitate, primum de communi genere teſtium: dicit enim natio minime in teſtimonijs dicendis religioſa. propius accedo: nego eſſe iſta teſtimonia, quae tu ipſe pſephiſmata appellas, ſed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Graeculae concionis. intrabo etiam magis. qui geſſit, non adeſt: qui numeraſſe dicitur, non eſt deductus: priuatae litterae nullae proferuntur, publicae retentae ſunt in accuſatorum poteſtate; ſumma eſt in teſtibus: hi uiuunt cum inimicis, adſunt cum aduerſarijs, habitant cum accuſatoribus. utrum hic tandem, diſceptationem, & cognitionem ueritatis, an innocentiae labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim ſunt eiuſmodi, iudices, ut, etiam ſi in homine ipſo, de quo agitur, negligenda ſint, tamen in condicione, atque in exemplo pertimeſcenda uideantur. ſi quem infimo loco natum, nullo ſplē dore uitae, nulla commendatione famae, defenderem: tamen ciuem a ciuibus communis humanitatis iure, ac miſericordia deprecarer; ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne accuſatoris confeſſoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Graecis, crudelitate barbaris ciuem, ac ſupplicem ueſtrum dederitis; ne periculoſam imitationem exempli reliquis in poſterum proderetis. ſed, cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus conſul factus eſt, primus in hac ciuitate conſul fuit; cuius uirtute regibus exterminatis, libertas in rep. conſtituta eſt; quae uſque ad hoc tempus honoribus, imperijs, rerum geſtarum gloria continuata permanſit; cumq. ab hac perenni, conteſtataq. uirtute maiorum non modo non degenerarit L. Flaccus, ſed, id quod maxime florere in generis ſui gloria uiderat, laudem patriae in libertatē uindicandae praetor adamauerit: in hoc reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimeſcam? in quo, etiam ſi quid erraſſet, omnes boni conniuendum eſſe arbitrarentur: quod quidem ego non modo non poſtulo, ſed contra, iudices, uos oro, & obteſtor, ut totam cauſſam quam maxime intentis oculis, ut aiunt, acerrime contemplemini. nihil religione teſtatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expreſſum; contraq. omnia corrupta libidine, iracundia, ſtudio, pretio, periurio reperientur. etenim, iam uniuerſa iſtorum cognita cupiditate, accedam ad ſingulas querellas, criminationesq. Graecorum.

EXPLANATIO

PROFERVNTVR:} ab accuſatore. COMMODVM *eſt*,} libet. non enim commodum, ſed libido oſtenditur: ut infra: Si quando tibi peregrinari commodum eſt. HYPSAEVM} qui Pompeij Mithridatico bello quaeſtor fuit. HIS *auctoribus*} Pompeio, & Hypſaeo. QVI *numeraſſe dicitur*,} pecuniam Flacco. IN. CONDICIONE,} in communi ſorte, fortuna, ſtatu: unde infimae condicionis homo.

ORATIO

CLASSIS *nomine pecuniam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factum, iudices, confitemur: ſed, ſi hoc crimen eſt; aut in eo eſt, quod non licuerit imperare; aut in eo, quod non opus fuerit nauibus; aut in eo, quod nulla hoc praetore claßis nauigarit. licuiſſe ut intelligas, cognoſce quid me conſule ſenatus decreuerit, cum quidem nihil a ſuperioribus cōtinuorum annorum decretis deceſſerit.* SENATVS. CONSVLTVM. *Proximum eſt ergo, ut, opus fuerit claſſe, nec ne, quaeramus. utrum igitur, hoc Graeci ſtatuent, aut ullae exterae nationes, an ueſtri praetores, ueſtri duces, ueſtri imperatores? equidem exiſtimo, in eiuſmodi regione, atque prouincia, quae mari cincta, portibus diſtincta, inſulis circumdata eſſet, non ſolum praeſidij, ſed etiam ornandi imperij cauſſa nauigandum fuiſſe. haec enim ratio, ac magnitudo animorum in maioribus noſtris fuit, ut, cum in priuatis rebus, ſuisq. ſumptibus minimo contenti, tenuiſſimo cultu uiuerent, in imperio, atque in publica dignitate omnia ad gloriam ſplendoremq. reuocarent. quaeritur enim in re domeſtica continentiae laus, in publica dignitatis. Quod ſi etiam praeſidij cauſſa claſſem habuit: quis erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant praedones: quid? nullos fore, quis praeſtare poterat? Minuis, inquit, gloriam Pompeij. Immo tu auges moleſtiam. ille enim claſſes praedonum, urbes, portus, receptacula ſuſtulit; pacem maritimam ſumma uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque ſuſcepit, neque ſuſcipere debuit, ut, ſi qua uſpiam nauicula praedonum apparuiſſet, accuſandus uideretur. itaque ipſe in Aſia, cum omnia iam bella terra mariq. confeciſſet, claſſem tamen ijſdem iſtis ciuitatibus imperauit. quod ſi tum ſtatuit opus eſſe, cum ipſius praeſentis nomine tuta omnia, & pacata eſſe poterant: quid, cum ille deceſſiſſet, Flacco exiſtimatis ſtatuendum, & faciendum fuiſſe? Quid nos hic? non ne, ipſo Pompeio auctore, Silano, & Murena cos. decreuimus, ut claſſis in Italia nauigaret? non ne eo ipſo tempore, cum L. Flaccus in Aſia remiges imperabat, nos hic in mare ſuperum &*

inferum H-S *ter & quadragies erogabamus? quid poſtremo anno? non ne M'. Curio, & P. Sextilio quaeſtoribus, pecunia in claſſem eſt erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa eſt enim gloria diuina Pompeij; primum praedones eos, qui tum, cũ illi bellum maritimum gerendum datum eſt, toto mari diſperſi uagabantur, redactos eſſe omnes in poteſtatem; deinde, Syriam eſſe noſtram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemaeum regem nihil audere; praeterea, Cretam Metelli uirtute eſſe noſtram; nihil eſſe, unde proficiſcantur, nihil, quo reuertantur; omnes ſinus, promontoria, litora, inſulas, urbes maritimas clauſtris imperij noſtri contineri. quod ſi Flacco praetore nemo in mari praedo fuiſſet, tamen huius diligentia reprehendenda non eſſet. iccirco enim, quod hic claſſem habuiſſet, exiſtimarem non fuiſſe. quid, ſi L. Oppij, L. Agrij, C. Ceſtij, equitum R. huius etiam clariſſimi uiri Cn. Domitij, qui in Aſia tum legatus fuit, teſtimonio doceo, eo ipſo tempore, quo tu ipſe negas claſſem habendam fuiſſe, complures a praedonibus eſſe captos? tamen Flacci conſilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, ſi etiam occiſus eſt a piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius eſt fere nobis omnibus nomen auditum; Athinas pugil Olympionices? hoc eſt apud Graecos (quoniam de eorum grauitate dicimus) prope maius, & glorioſius, quam Romae triumphaſſe. At neminem cepiſti. Quam multi orae maritimae clariſſimi uiri praefuerũt, qui, cum praedonem nullum cepiſſent, mare tamen tutum praeſtiterunt? caſus eſt enim in capiendo, locus, euentus, occaſio: defendendi facilis eſt cautio, non ſolum latibulis occultorum locorum, ſed etiam tempeſtatum moderatione, & conuerſione. Reliquum eſt, ut quaeratur, utrum iſta claſſis curſu, & remis, an ſumptu tantum, & litteris nauigarit. num id igitur negari poteſt, cuius rei cuncta teſtis eſt Aſia, bipertito claſſem diſtributam fuiſſe, ut una pars ſupra Epheſum, altera infra Epheſum nauigaret? hac claſſe M. Craſſus, uir ampliſſimus, ab Hemo in Aſiam, his nauibus Flaccus ex Aſia in Macedoniam nauigauit. in quo igitur praetoris eſt diligentia requirenda? in numero nauium, & in deſcriptione aequabili ſumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat uſus, imperauit: num potuit parcius? deſcripſit autem pecuniam ad Pompeij rationem, quae fuit accommodata L. Sullae deſcriptioni: qui cum omnes Aſiae ciuitates pro portione in prouincias deſcripſiſſet, illam rationem in imperando ſumptu & Pompeius, & Flaccus ſecutus eſt: neque eſt adhuc tamen ea ſumma completa. non refert uero, quid lucretur. cum enim genus imperatae pecuniae ſuſcipit, id, quod tu crimen eſſe uis, confitetur. qui igitur probari poteſt, in ea pecunia non referenda crimen ſibi ipſum facere, in qua crimen eſſet nullum, ſi referret? At enim negas fratrem meum, qui L. Flacco ſucceſſerit, pecuniam ullam in remiges imperaſſe. Equidem Q. fratris mei laude delector, ſed alijs magis grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam ſtatuit, aliud uidit. exiſtimauit, quocumque tempore auditum quid eſſet de praedonibus, quam uellet ſubito, ſe claſſem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Aſia fecit, ut hoc ſumptu remigum ciuitates leuaret: crimen autem tum uideri ſolet, cum aliquis ſumptus inſtituit eos, qui antea non erant inſtituti, non cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorum. Flaccus, quid alij poſtea facturi eſſent, ſcire non poterat; quid feciſſent, uidebat. Sed, quoniam de communi totius Aſiae crimine dictum eſt; aggrediar iam ad ſingulas ciuitates: ex quibus ſit ſane nobis prima ciuitas Aemonenſis.*

EXPLANATIO

H-S. TER *& quadragies*} CXXIX. millia ſcutatorum. PTOLEMAEVM *regem*} anno ſequenti, Piſone & Gabinio coſ. lege Clodia regno priuatum. CN. DOMITII} Caluini, qui poſtea conſul fuit cum Meſſalla. AB. HEMO *in Aſiam*,} Hemo, deprauatum eſt. maritimum enim huius nominis locum, unde Craſſus cum claſſe diſceſſerit, inuenire non licet. ueteres libri, E no, mendoſe. NON *refert uero, quid lucretur*.} dixerat Laelius, non debuiſſe Flaccum pecuniam imperaſſe, ut lucraretur: lucratum autem eſſe, ex eo conſtare, quia pecuniam illam in publicas rationes non retulerit. Reſpondet Cicero: Quid ad rem? ſiue retulerit, ſiue non retulerit. tu enim in eo crimen ponis, quod pecuniam imperauerit. & ille ſe non negat imperaſſe: crimen tamen eſſe negat: quia, quod fecit, aliorum exemplo fecit. quod ſi fatetur id, quod tu crimen eſſe uis, de pecunia imperata: quid eſt, cur obijcias de non relata? in quo crimen eſſe, qui probas? At, ſi retuliſſet, lucratus non eſſet: itaque crimine careret. Satis habeas, inquit Cicero, confiteri de imperata pecunia, unde crimen intendis. non enim refert, quid lucretur. ONVS *imperatae pecuniae ſuſcipit*,} malo, Onus, ex Maſaeiorum libris, quam Genus, ut eſt in alijs. congruit enim cum uerbo, Suſcipit. ideo autem Onus, quia crimen in eo ſtatuebat accuſator: ut, id confiteri, onus eſſe uideretur. FRATRIS *mei laude*} malim, Hac laude: cum ſequatur, Alijs. PRAECONEM *mentiri*} qui unum citauerit Aſclepiadem, ceteros omiſerit.

ORATIO

CITAT *praeco uoce maxima legatos Aemonenſes. procedit unus Aſclepiades. prodeant ceteri. etiam ne praeconem mentiri coegiſti? eſt enim, credo, is uir iſte, ut ciuitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat, damnatus turpiſſimis iudicijs domi, notatus litteris publicis: cuius de probris, adulterijs, ac ſtupris exſtant Aemonenſium litterae: quas ego non ſolum propter longitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcenitatem uerborum praetereundas puto. Dixit publice datum drachmarum* $\overline{\mathrm{CCV}}$I. *dixit tantum: nihil oſtendit, nihil protulit; ſed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domeſticum, docere debuit; ſe priuatim drachmas* $\overline{\mathrm{CCV}}$I *dediſſe: quantum ſibi ablatum homo impudentiſſimus dicit, tantum numquam eſt auſus, ut haberet, optare.*

optare. ab A. Sextilio dicit ſe dediſſe, & a ſuis fratribus. potuit dare Sextilius: nam fratres quidem conſortes ſunt mendicitatis. audiamus igitur Sextilium: fratres denique ipſi prodeant: quam uolent impudenter, mentiantur, &, quod numquam habuerunt, dediſſe ſe dicant: tamen aliquid fortaſſe coram producti dicent, in quo reprehendantur. Non deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas: non deportaui. fratres ſaltem exhibe: non denunciaui. quod ergo unus Aſclepiades, fortuna egens, uita turpis, exiſtimatione damnatus, impudentia, atque audacia fretus, ſine tabulis, ſine auctore legerit, id nos quaſi crimen, aut teſtimonium pertimeſcamus? Idem laudationem, quam nos ab Aemonenſibus Flacco datam proferebamus, falſam eſſe dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit. nam, ut ſignum publicum inſpexit praeclarus iſte auctor ſuae ciuitatis; ſolere ſuos ciues, ceterosq. Graecos ex tempore, quod opus ſit, obſignare, dixit. tu uero tibi habeto iſtam laudationem. nec enim Aemonenſium teſtimonio Flacci uita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod haec cauſſa maxime poſtulat, nullam grauitatem, nullam conſtantiam, nullum firmum in Graecis hominibus conſilium, nullam denique eſſe teſtimonij fidem. niſi uero hactenus iſta formula teſtimonij, atque orationis tuae deſcribi, ac diſtingui poteſt, ut Flacco abſenti aliquid ciuitates tribuiſſe dicantur, Laelio praeſenti, per ſe agenti, ui legis, iure accuſationis, opibus praeterea ſuis terrenti, ac minanti, nihil temporis cauſſa ſcripſiſſe, aut obſignaſſe uideantur. equidem in minimis rebus ſaepe res magnas uidi, iudices, deprehendi, ac teneri, ut in hoc Aſclepiade. haec, quae eſt a nobis prolata, laudatio obſignata erat creta illa Aſiatica, quae fere eſt omnibus nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, ſed etiam in priuatis litteris, quas quotidie uidemus mitti a publicanis ſaepe unicuique noſtrum. neque enim teſtis ipſe, ſigno inſpecto, falſum nos proferre dixit, ſed leuitatem totius Aſiae protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. noſtra igitur laudatio, quam ille temporis cauſſa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, cōſignata creta eſt: in illo autem teſtimonio, quod accuſatori dicitur datum, ceram eſſe uidimus. Hic ego, iudices, ſi uos Aemonenſium decretis, ſi ceterorum Phrygum litteris permoueri putarem; uociferarer, & quantum maxime poſſem, contenderem; teſtarer publicanos; excitarem negotiatores; ueſtram etiam conſcientiam implorarem; cera deprehenſa, confiderem totius teſtimonij fictam audaciam manifeſto comprehenſam, atque oppreſſam teneri. nunc uero non inſultabo uehementius; nec uolitabo in hoc inſolentius; neque in iſtum nugatorem, tamquam in aliquem teſtem, inuehar; neque in toto Aemonenſium teſtimonio, ſiue hic confictum eſt, ut apparet, ſiue miſſum domo eſt, ut dicitur, commouebor. etenim quibus ego iſtam laudationem remittam, quoniam ſunt, ut Aſclepiades dicit, leues, horum teſtimonium non pertimeſcam.

EXPLANATIO

DRACHMARVM. CCVI. *millia* } Maſaeiorum liber, CCVI. Fuluij Vrſini, & M: mendoſe uterque: quod ſi legas cum uulgatis libris, CCVI. millia: ſcutatorum erunt XXIV. millia DCCXX. ut drachmae Atticae pro Romanis denarijs accipiantur: quod Graecis uſitatum: quia nullum Graecae monetae genus denario ſimilius. DRACHMAS. CCVI. *dediſſe* } ſic ueteres libri: ſed mendoſa ſumma. quis enim credat, priuatum hominem auſum eſſe dicere, Flacco ſe tot drachmas dediſſe, quot ciuitatem publice? quare uelim ex hac ſumma centum drachmarum millia detrahere. nam etſi hoc quoque modo mendacium erit impudens; quod ſequentibus uerbis Cicero ipſe demonſtrat: longius tamen aberit ab impudentia, quam ſi legatur, CCVI. millia. AB. A. SEXTILIO } per A. Sextilium. PRAECLARVS *iſte auctor ſuae ciuitatis* } ironia. Laedebat enim publicam exiſtimationem, cum ſolere dicebat ſuos ciues ex tempore, quod opus eſſet, obſignare. DISTINGVI } ut Flaccum abſentem ſua laudatione ornauerint, Laelio praeſenti nihil temporis cauſſa ſcripſerint. CERAM *eſſe uidimus.* } quod ſignum falſitatis eſt.

ORATIO

VENIO nunc ad Dorylenſium teſtimonium; qui producti tabulas ſe publicas ad ſpeluncas perdidiſſe dixerunt. o paſtores neſcio quos cupidos litterarum, ſi quidem nihil iſtis praeter litteras abſtulerunt. ſed aliud eſſe cauſſae ſuſpicamur, ne forte iſti parum uerſuti eſſe uideantur. poena eſt, ut opinor, Dorylae grauior, quam apud alios, falſarum, & corruptarum litterarum. ſi ueras protuliſſent, criminis nihil erat; ſi falſas, erat poena. belliſſimum putarunt dicere, amiſſas. quieſcant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non ſinunt. ſupplet enim ille neſcio qui, & priuatim dicit ſe dediſſe. hoc uero ferri nullo modo poteſt. qui de tabulis publicis recitat, ijs, quae in accuſatoris poteſtate fuerunt, non debet habere auctoritatem. ſed tamen iudicium fieri uidetur, cum tabulae illae ipſae, cuiuſque modi ſunt, proferuntur. cum uero is, quem nemo ueſtrum uidit umquam, nemo, qui mortalis eſſet, audiuit, tantum dicit, Dedi: dubitabitis, iudices, quin ab hoc ignotiſſimo Phryge nobiliſſimum ciuem uindicetis? atque huic eidem nuper tres equites R. honeſti, & graues, cum in cauſſa liberali eum, qui aſſerebatur, cognatum ſuum eſſe diceret, non crediderunt. qui hoc euenit, ut, qui locuples teſtis doloris, & ſanguinis ſui non fuerit, idem ſit grauis auctor iniuriae publicae? Atque hic Dorylenſis nuper cum efferretur magna frequentia, conſeſſuq. ueſtro, mortis illius inuidiam in Flaccum Laelius conferebat. Facis iniuſte, Laeli, ſi putas noſtro periculo uiuere tuos contubernales, praeſertim quod tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici numquam uidiſſet, fiſcinam ficorum obieciſti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hoſpitem amiſiſti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit

tam diu, dum huc prodiret: mortuus eſt aculeo iam dimiſſo, ac dicto teſtimonio. at iſtud columen actionis tuae Mithridates, poſtea quam biduum retentus teſtis a nobis, effudit, quae uoluit, omnia, reprehenſus, conuictus, fractusq. diſceſſit: ambulat cum lorica: metuit homo doctus, & ſapiens, ne L. Flaccus nunc ſe ſcelere alliget, cum iam teſtem illum effugere non poſſit: ut, qui ante dictum teſtimonium ſibi temperarit, cum tamen aliquid aſſequi poſſet; is nunc id agat, ut ad falſum auaritiae teſtimonium uerum maleficij crimen adiungat. Sed de hoc teſte, totoq. Mithridatico diſſeruit ſubtiliter, & copioſe Q. Hortenſius, nos, ut inſtituimus, ad reliqua pergamus.

EXPLANATIO

NE. FORTE *iſti parum uerſuti eſſe uideantur.*} hoc enim fingunt: quod uerum eſt, occultant. IVDICIVM *fieri uidetur*} ſpecies in eo quaedam iudicij eſt. TRES *equites Romani,*} recuperatores, ut opinor. NOSTRO *periculo uiuere*} ideſt, niſi uiuant, accuſari nos poſſe ut mortis eorum auctores. PRAESERTIM *quod*} eleganter pro, in eo quod: alij ſine cauſſa mutant. QVI *arborem fici numquam uidiſſet,*} fortaſſe quod arida nimis regio eſſet: ut in aliquot etiam Italiae partibus nec fici, nec uuae naſcuntur. CVIVS *mors te ex aliqua parte releuauit:*} aperta ſententia: nec aliter in ijs, quos uidimus, antiquis libris. alijs placet, Te aliqua releuauit. quod mihi quoque placet, ſi modo eſt, ut ipſi dicunt, in uetere libro. Et erit, Aliqua, pro, ex aliqua parte. ACVLEO *iam emiſſo,*} cum in Flaccum, quae uoluit, dixiſſet. HOMO *doctus, & ſapiens,*} imperite facit, & ſtulte. CVM *iam teſtem illum effugere non poſſit:*} quia teſtimonium iam in Flaccum dixit.

ORATIO

CAPVT eſt omniũ Graecorum concitandorum, qui cum accuſatoribus ſedet, Heraclides ille Temnites, homo ineptus, & loquax, ſed, ut ſibi uidetur, ita doctus, ut etiam magiſtrum aliorum ſe eſſe dicat; & qui ita ſit ambitioſus, ut omnes uos, noſq. quotidie perſalutet, Temni uſque ad illam aetatem in ſenatum uenire non potuit: &, qui ſe artem dicendi traditurum etiam ceteris profiteatur, ipſe omnibus turpiſſimis iudicijs conuictus eſt. Pari felicitate una legatus uenit Nicomedes: qui neque in ſenatum ulla condicione peruenire potuit, & furti, & pro ſocio damnatus eſt. Nam princeps legationis Lyſanias adeptus eſt ordinem ſenatorium; ſed, cum remp. nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & ſenatorium nomen amiſit. Hi tres etiam aerarij noſtri tabulas falſas eſſe uoluerunt: nam ſeruos nouem ſe profeſſi ſunt habere, cum omnino ſine comite ueniſſent. Decreto ſcribendo primum uideo affuiſſe Lyſaniam: cuius fratris bona, quod populo non ſolebat, praetore Flacco publice uenierunt. Praeterea Philippus eſt Lyſaniae gener, & Hermobius: cuius frater Poles item pecuniae publicae eſt condemnatus. dicunt ſe Flacco, & ijs, qui ſimul eſſent, drachmarum $\overline{V}$X dediſſe. cum ciuitate mihi res eſt acerrima, & conficientiſſima litterarum: in qua nummus moueri nullus poteſt ſine quinque praetoribus, tribus quaeſtoribus, quattuor menſarijs, qui apud illos a populo creantur. ex hoc tanto numero deductus eſt nemo: &, cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem aliam, cum huic ijdem darent, in aedem ſacram reficiendam ſe perſcripſiſſe dicunt. quod minime conuenit. nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perſcribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil uerentur; cum operi publico referunt, ijdem homines ſubito eundem, quem contempſerant, pertimeſcunt. ſi praetor dedit, ut eſt ſcriptum; a quaeſtore numerauit; quaeſtor a menſa publica; menſa aut ex uectigali, aut ex tributo. numquam erit iſtud ſimile criminis, niſi mihi totam rationem omni & perſonarum genere, & litterarum explicaris. Vel quod eſt in eodem decreto ſcriptum, homines clariſſimos ciuitatis, ampliſſimis uſos honoribus, hoc praetore circumuentos, cur hi neque in iudicio adſunt, neque in decreto nominantur? non enim credo ſignificari iſto loco illum, qui ſe erigit, Heraclidem. utrum enim in clariſſimis eſt ciuibus is, quẽ iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipſam largitionẽ, quam habet, non accepit a ſuis ciuibus, ſed uſque Tmolo petiuit: cui nullus honos in ſua ciuitate habitus eſt umquam. res autem ea, quae tenuiſſimis committebatur, huic una in uita commiſſa ſola eſt. cuſtos T. Aufidio praetore frumento publico eſt poſitus: pro quo cum a P. Varinio praetore pecuniam accepiſſet, celauit ſuos ciues; ultroq. ijs ſumptum intulit. quod poſteaquam Temni litteris a P. Varinio miſſis cognitum, atque patefactum eſt; cumq. eadem de re Cn. Lentulus, qui cenſor fuit, Temnitarum patronus litteras miſiſſet: Heraclidem iſtum Temni nemo poſtea uidit. atque, ut eius impudentiam perſpicere poßitis, cauſſam ipſam, quae leuißimi hominis animum in Flaccum incitauit, quaeſo cognoſcite. Fundum Cymaeum Romae mercatus eſt de pupillo Meculonio, cum uerbis ſe locupletem faceret, haberet nihil, praeter illam impudentiam, quam uidetis: pecuniam ſumpſit mutuam a Sex. Schola, iudice hoc noſtro, primario uiro, & qui & rem agnoſcit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Nerati, lectißimi hominis, fidei. is, cum ſolueret, ſumpſit a C. & M. Fufiis, equitibus R. primarijs uiris. hic hercule cornici oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem ſuum, cui debebat eſſe notiſſimus, percußit: eius enim fide ſumpſit a Fufiis. ſecurus Hermippus Temnum proficiſcitur, cum iſte ſe pecuniam, quam huius fide ſumpſerat, a diſcipulis ſuis diceret Fufiis perſoluturum: habebat enim rhetor iſte adoleſcentes quoſdam locupletes, quos dimidio redderet ſtultiores, quam acceperat, ubi nihil poſſent diſcere niſi ignorantiam litterarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet: itaque, cum Roma clam eſſet profectus, multoſq. minutis mutationibus fraudauiſſet, in Aſiam uenit, Hermippoq. percunctanti de nomine Fufiano, reſpondet ſe omnem pecuniam Fufiis perſoluiſſe.

interim,

interim, neque ita longo interuallo, libertus a Fuſiis cum litteris ad Hermippum uenit; pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit: ipſe tamen Fuſiis ſatisfacit abſentibus, & fidem ſuam liberat: hunc aeſtuantem, & tergiuerſantem iudicio ille perſequitur: a recuperatoribus cauſſa cognoſcitur. Nolite exiſtimare, iudices, nō unam & eandem omnibus in locis eſſe fraudatorū, et infitiatorum impudentiam: fecit eadem omnia, quae noſtri debitores ſolēt: negauit ſeſe omnino uerſuram ullam feciſſe Romae: Fuſiorum ſe affirmauit numquam omnino nomen audiſſe: Hermippum uero ipſum, pudentiſſimum, atque optimum uirum, ueterem amicum, atque hoſpitem meum, ſplendidiſſimum, atque ornatißimum ciuitatis ſuae, probris omnibus maledictisq. uexauit. ſed, cum ſe homo uolubilis quadam praecipiti celeritate dicendi in illa oratione iactaret, repente teſtimonijs Fuſiorum nominibusque recitatis, homo audaciſſimus pertimuit, loquaciſſimus obmutuit: itaque recuperatores contra iſtum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus eſt. Habetis & honeſtatem hominis, & auctoritatem teſtimonij, & cauſſam omnē ſimultatis. Atque is ab Hermippo miſſus, cum ei pauca mancipia uendidiſſet, Romam ſe contulit: deinde in Aſiam redijt, cum iam frater meus Flacco ſucceßiſſet: ad quem adijt, cauſſamq. ita detulit, recuperatores, ui Flacci coactos, & metu, falſum inuitos iudicauiſſe. frater meus pro ſua aequitate, prudentiaq. decreuit, ut, ſi iudicatum negaret, in duplum iret; ſi metu coactus diceret, haberet eoſdem recuperatores. recuſauit. &, quaſi nihil eſſet actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mancipia, quae ipſe ei uendiderat, petere coepit. M. Gratidius legatus, ad quem eſt aditum, actionem ſe daturum negauit: re iudicata ſtari oſtendit placere. iterum iſte, cui nullus eſſet uſquam conſiſtendi locus, Romam ſe retulit: perſequitur Hermippus, qui numquam iſtius impudentiae ceſſit: petit Heraclides a C. Plotio ſenatore, uiro primario, qui legatus in Aſia fuerat, mancipia quaedam, quae ſe, cum iudicatum eſſet, per uim uendidiſſe dicebat. Q. Naſo, uir ornatiſſimus, qui praetor fuerat, iudex ſumitur. qui cum ſententiam ſecundum Plotium ſe dicturum oſtenderet, ab eo iudice abiret; &, quod iudicium lege non erat, cauſſam totam reliquit. Satis ne uobis, iudices, uideor ad ſingulos teſtes accedere, neque, ut primo conſtitueram, tantummodo cum uniuerſo genere confligere? Venio ad Lyſaniam eiuſdem ciuitatis, peculiarem tuum, Deciane, teſtem. quem tu cum ephebum Temni cognoſſes; quia tum te nudus delectaret, ſemper nudum eſſe uoluiſti. abduxiſti Temno Apollonidem: pecuniam adoleſcentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauiſti: hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie, ac poſſides. eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni uenire ad teſtimonium dicendū coegiſti: qui quoniam teſtimonium dixit, quidnam ſit dicturus, exſpecto. noui genus hominum, noui conſuetudinem, noui libidinem: itaque, etſi teneo, quid ſit dicere paratus, nihil tamen contra diſputabo prius, quam dixerit. totum enim conuertet, atque alia finget. quamobrem & ille ſeruet, quod parauit; & ego me ad id, quod attulerit, integrum conſeruabo.

EXPLANATIO

AD. ILLAM *aetatem*} ad ſenectutem, ad illam, quam uidetis, aetatem. PARI *felicitate*,} a contrario ſenſu: ideſt, aeque infelix: quia nec ipſe in ſenatum ulla condicione peruenire potuit. HI TRES} legati Temnitarum. FALSAS *eſſe uoluerunt*:} pro, corrumpere uoluerunt, cum falſum ſeruorum numerum profeſsi ſunt. DECRETO} ſuae ciuitatis in Flaccum. PRAETORE *Flacco*} quae odij cauſſa fuit in Flaccum. CONFICIENTISSIMA *litterarum*:} quae perſcribit omnia diligenter. NVMMVS *moueri nullus poteſt*} ſic ad Att. lib. I. A Caecilio propinqui minore centeſimis nummum mouere non poſſunt. Eſt igitur, mouere, pro, auferre. OCCVLTE *referenda*,} in decretū, cui ſcribendo primus affuerat Lyſanias. illi autem occulte illud, de drachmarum quindecim millibus, retulerant. tantum enim ſcripſerant, praetorem unum de quinque pecuniam illam Flacco dediſſe. quod ſimile criminis uideri non poteſt: cum in Temno acerrima, & conficientiſsima litterarum ciuitate nummus moueri non poſſet ſine quinque praetoribus, tribus quaeſtoribus, quattuor menſarijs. De pecunia uero eidem Flacco in aedem ſacram reficiendam data, occulte in decretum non retulerunt, ſed aperte: nam ſcripſerunt datam a cunctis praetoribus, quaeſtoribus, menſarijs. Cur igitur, acute inquit Cicero, non eodem modo relata ſunt omnia? NIHIL *timent*,} quia, datam ei ab uno tantum praetore illam pecuniam, audacter perſcribunt, odio ſcilicet, ac maleuolentia compulſi. CVM *operi publico referunt*,} cum perſcribunt & referunt pecuniam eidem datam in aedem ſacram reficiendam, eundem pertimeſcunt, ideſt, ita ſcribunt, datam ei a cunctis praetoribus, quaeſtoribus, menſarijs, quaſi timeant, ne ab illo refellantur, ne ſibi datam neget. A. QVAESTORE} de quo ſcriptum in decreto non eſt. A. MENSA *publica*} & hoc omittunt in decreto: quo modo igitur crimen probas? PERSONARVM} praetorum quinque, qui Flacco dederint, quaeſtorum trium, qui praetoribus numerarint, menſariorum quattuor, a quibus quaeſtores acceperint. quae cum perſcripta non ſint, totum hoc, de drachmarū quindecim millibus, fictum crimen eſſe ſatis conſtat. VEL *quod eſt*} modus loquendi in augendare uſurpatus, ut in ep. ad Gallum, uel proxime de Tigellio. & alibi. Eſt autem hoc alterum argumentum contra decretum. IVDICATVM} pecuniae Hermippo debitae condemnatum. qui cum iudicatum non ſolueret, Hermippo addictus eſt, & ab eo ductus, ut in eius ſcilicet poteſtate eſſet. id enim ius erat creditoris in debitorem, qui iudicatum non ſolueret. infra; Cum iudicatum non ſolueret, adductus Hermippo, & ab hoc ductus eſt. De hoc uerbo diximus lib. 2. in Verrem, in eo loco, ſi petit, ducas. HIC *Hermippus*?} uidetur Hermippus fuiſſe Romae, aut etiam in iudicio affuiſſe, cum addatur pronomen, Hic. A. SVIS *ciuibus*} a Temnitibus, apud quos nec in ſenatum uenire potuit, & omnibus turpiſsimis iudicijs conuictus eſt. VS-

QVE *Tmolo petiuit:*} non accepit praeſens, ſed uſque a monte Tmolo petiuit. IN. SVA *ciuitate*} nam legatio eſt extra ciuitatem. VNA *in uita commiſſa ſola eſt.*} nulla omnino praeter hanc unam. auget, Sola. nam, Vna, ſufficere uidebatur. & utrumque alibi quoque Cicero coniungit. VLTROQ. *ijs ſumptum intulit.*} immo hoc amplius: ijs ſumptum intulit, tantum abeſt, ut exactam pro frumento pecuniam ſuis ciuibus retulerit, ut etiam, ſumptum a ſe factum eorum nomine, in rationes contulerit. Et eſt, Intulit, hic, ut alibi, Induxit: de quo uerbo iam diximus: cum ſubauditur, in rationes. P. FVLVII} qui pro Heraclide ſpopondit. IS} Heraclides. A. C. ET. M. *Fufiis*} qui nec ipſi crediderunt Heraclidi, ſed Hermippo ſpondente, ſoluerunt. CORNICI *oculum*,} qui callidum hominem fallit, cornici oculum confixiſſe dicitur. pro Murena. Inuentus eſt ſcriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixit. Ductum ab eo, quia mortuorum oculos auide eruunt cornices. cornicum autem qui oculos configunt, eas quodam modo fallere, & in eo ipſo, quo illae excellunt, ſuperare prudentia uidentur. ut iureconſultos Flauius ille ſcriba, faſtis publice propoſitis, fefellit. PERCVSSIT:} fefellit, damno affecit. CREDERET:} quiſquam, etſi anteceſsit, Neminem, ſed unde non minus elici poteſt affirmatio, quam negatio: eſt enim ex utraque compoſitum: ut alibi docuimus. ILLE} otioſa uox. AB. HOC *ductus eſt.*} in huius poteſtatem traditus. IVDEX *ſumitur*} iudex, pro arbitro. QVOD *iudicium lege non erat,*} non erat iudicium illud lege, ſed partium uoluntate conſtitutum. itaque licuit actori Heraclidi ab eo iudice abire, & cauſſam totam relinquere. DECIANE,} unus erat ex accuſatoribus Flacci. NVDVM *eſſe uoluiſti.*} Nudum, bis dixit, primum Deciani turpem libidinem, deinde auaritiam carpens. PECVNIAM *adoleſcentulo, grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauiſti:*} occupare pecuniam, eſt, in quaeſtu collocare, ut hic infra: Cum ipſi graui fenore iſtam pecuniam multos annos occupauiſſent. lib. I. in Verrem: Pecunias apud populos occupauerant. Pro lege Manilia: Quorum magnae res aguntur, in ueſtris uectigalibus exercendis occupatae. Et apud Nonium. Fiduciam autem, auctore Boetio quarto commentario Topicorum, is dicitur accepiſſe, cui res aliqua ea lege mancipatur, ut mancipanti aliquando remancipet, fide utrinque data ſine teſtibus, aut litteris; ideoq. fiduciaria mancipatio dicitur. Nunc de fiducia commiſſa. Committere multam, uel poenam, eſt, multam, uel poenam eſſe commertium, in multam, uel poenam incidiſſe. eodem ſenſu dicitur, multa uel poena commiſſa eſt. pro Cluentio: Vt illam multam non commiſerit. In Verrem lib. I. Hereditatem Veneri Erycinae commiſſam. Lib. 2. Petant hereditatem, quod eam palaeſtrae commiſſam eſſe dicant. Lib. III. Poenam octupli, ſine ulla dubitatione commiſſam, non perſequebantur. Cum uero dicitur, alicui commiſſam eſſe hereditatem; ſignificatur, ad eum deuolutam eſſe hereditatem, ab alio herede, qui non obſeruauerit ea, quae debuerat ex teſtamento. commiſſae hypothecae dicuntur, ubi accidit ut bona aliqua pignoris loco creditori obligata, propria eius efficerentur, debitore ad diem non ſoluente. HANC *fiduciam commiſſam tibi dicis:*} fiducia erat: iam tui proprij iuris eſſe fundum dicit, elapſo tempore, de quo conuenerat inter uos, ut is fundus, a Lyſania fiduciario nomine Deciano nuncupatus, niſi Lyſanias certa die pecuniam reddidiſſet, Deciani proprius fieret. Haec igitur uerba, Hanc fiduciam commiſſam tibi dicis, hoc ualent: hunc fundum tuum eſſe dicis, tenes hodie, ac poſsides. Carpit autem Cicero Decianum, ut iniquiorem in Lyſaniam, cui fundum paternum ademerit: ſimul oſtendit, eius fundi recuperandi ſpe ueniſſe Lyſaniam ad dicendum teſtimonium in Flaccum. QVI *quoniam teſtimonium dixit,*} teſtimonium a Lyſania nondum eſſe dictum, oſtendunt ea, quae ſequuntur; itaque negationem deſidero.

ORATIO

VENIO nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa, & magna ſtudia, & officia contuli, & quam meus frater in primis colit, atque diligit. quae ſi ciuitas per uiros bonos, grauesq. homines querellas ad uos detuliſſet; paullo commouerer magis: nunc uero quid putem? Trallianos Maeandrio cauſſam commiſiſſe, homini egenti, ſordido, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu? ubi erant illi Pythodorus, & Lepiſon? ceteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica, & glorioſa oſtentatio ciuitatis? non ne eſſet puditum, ſi hanc cauſſam agerem ſeuere, non modo legatum, ſed Trallianũ omnino dici Maeandrium? huic illi legato, huic publico teſti, patronum ſuum iam inde a patre, atque maioribus, L. Flaccum mactandum ciuitatis teſtimonio tradidiſſent? non eſt ita, iudices, non eſt profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum teſtem Trallianum, uidi Parrhaſium, uidi Archidemũ, cum quidem idem hic mihi Maeandrius quaſi miniſtrator aderat, ſubijciens, quid in ſuos ciues, ciuitatemq. ſi uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare, ſi hunc habent auctorem Tralliani doloris ſui, ſi hunc cuſtodem litterarum, ſi hunc teſtem iniuriae, ſi hunc actorem querellarum; remittant ſpiritus; comprimant animos ſuos; ſedent arrogantiam; fateantur in Maeandrij perſona eſſe expreſſam faciem ciuitatis: ſin iſtum ſemper illi ipſi domi proterendum eſſe, & conculcandum putauerunt; deſinant putare auctoritatem eſſe in eo teſtimonio, cuius auctor inuentus eſt nemo. ſed exponam, quid in re ſit, ut, quamobrem iſta ciuitas neque ſeuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, ſcire poſſitis. Erat ei Caſtriciano nomine irata, de quo toto reſpondit Hortenſius: inuita ſoluerat Caſtricio pecuniam iamdiu debitam: hinc totum odium, hinc omnis offenſio. quo cum ueniſſet Laelius ad iratos, & illud Caſtricianum uulnus dicendo refricuiſſet; ſiluerunt principes, neque in illa concione affuerunt, neque ipſius decreti ac teſtimonij auctores eſſe uoluerunt. uſque eo orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principum eſſet Maeandrius; cuius lingua, quaſi flabello ſeditionis, illa tum eſt egentium concio

cio

tio uentilata. itaque ciuitatis pudentis, ut ego ſemper exiſtimaui, & grauis, ut ipſi exiſtimari uolunt, iuſtum dolorem, querellasq. cognoſcite. Quae pecunia fuerit apud ſe Flacci patris nomine collata a ciuitatibus, hanc a ſe eſſe ablatam queruntur. Alio loco quaeram, quid licuerit Flacco: nunc tantum a Trallianis requiro, quam pecuniam a ſe ablatam queruntur, ſuam ne dicant, ſibi a ciuitatibus collatam in uſum ſuum. cupio audire. non, inquit, hoc dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies feſtos, atque ludos. quid tum? hanc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: ſed primum illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quod non retinet alienum: ſpoliatam ſe dicit, quod id non habet, quod eius nō fuit. quid hoc impudentius dici, aut fingi poteſt? delectum eſt opidum, quo in opido uno pecunia a tota Aſia ad honores L. Flacci poneretur. haec pecunia ab honoribus tranſlata in queſtum, & fenerationem, recuperata eſt multis poſt annis. quae ciuitati facta eſt iniuria? At moleſte fert ciuitas. Credo: amiſſum eſt enim praeter ſpem, quod erat ſpe deuoratum lucrum. At queritur. Impudenter facit: non enim omnia, quae dolemus, eadem iure queri poſſumus. At accuſat uerbis grauiſſimis. Non ciuitas, ſed imperiti homines, a Maeandrio concitati. quo loco etiam atque etiam facite ut recordemini, quae ſit temeritas multitudinis, quae leuitas propria Graecorum, quid in concione ſeditioſa ualeat oratio. hic, in hac grauiſſima & moderatiſſima ciuitate, cum eſt forum plenum iudiciorum, plenum magiſtratuum, plenū optimorum uirorum, & ciuium; cum ſpeculatur atque obſidet Roſtra uindex temeritatis, & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri cenſetis Trallibus? an id, quod Pergami? niſi forte hae ciuitates exiſtimari uolunt, facilius una ſe epiſtola Mithridatis moueri impelliq. potuiſſe, ut amicitiam populi R. fidem ſuam, iura omnia officij, humanitatisq. uiolarent, quam ut filium teſtimonio laederent, cuius patrem armis pellendum a ſuis moenibus cenſuiſſent. quare nolite mihi iſta nomina ciuitatum nobilium opponere. quos enim hoſtes haec familia contempſit, numquam eoſdem teſtes pertimeſcet. uobis autem eſt confitendum, ſi conſilijs principum ueſtrae ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, ſed optimatum conſilio bellum ab iſtis ciuitatibus cum populo R. eſſe ſuſceptum. ſin ille tum motus eſt temeritate imperitorum excitatus: patiamini me delicta uulgi a publica cauſſa ſeparare. At enim iſtam pecuniam huic capere non licuit. Vtrum uultis, patri Flacci licuiſſe, nec ne? ſi licuit, ſicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipſe nihil capiebat, patris pecuniam recte abſtulit filius. ſi non licuit; tamen, illo mortuo, non modo filius, ſed quiuis heres rectiſſime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipſi graui fenore iſtam pecuniam multos annos occupauiſſent, a Flacco tamen omnia, quae uoluerunt, impetrauerunt: neque tam fuerunt impudentes, ut id, quod Laelius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abſtuliſſe Mithridatem. quis enim erat, qui non ſciret in ornandis ſtudioſiorem Mithridatem, quam in ſpoliandis Trallianis fuiſſe? quae quidem a me ſi, ut dicenda ſunt, dicerentur; grauius agerem, iudices, quam adhuc egi, quantam Aſiaticis teſtibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos ueſtros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam uniuerſorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miſeram crudelemq. caedem; praetores noſtros deditos, legatos in uincula coniectos, nominis prope Romani memoriam cum ueſtigio imperij non modo ex aedibus Graecorum, uerum etiam ex litteris eſſe deletam. Mithridatem deum, illum patrem, illum conſeruatorem Aſiae, illum Euhyum, Dionyſium, Bacchum, Liberum nominabant. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco conſuli portas tota Aſia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat ſuis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat haec nobis, ſi obliuiſci non poſſumus, at tacere: liceat mihi potius de leuitate Graecorum queri, quam de crudelitate. auctoritatem iſti habeant apud eos, quos eſſe omnino noluerunt: nam quoſcumque potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quantum in ipſis fuit, ſuſtulerunt. in hac igitur urbe ſe iactent, quam oderunt, apud eos, quos inuiti uident; in ea rep. ad quam opprimendam non animus eis, ſed uires defuerunt: adſpiciant hunc florem legatorum, laudatorumq. Flacci ex uera, atque integra Graecia: tum ſe ipſi expendant: tum cum his ſe comparent: tum, ſi audebunt, dignitati horum opponant ſuam. adſunt Athenienſes, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortae, atque in omnes terras diſtributae putantur: de quorum urbis poſitione, propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuiſſe proditum eſt: quae uetuſtate ea eſt, ut ipſa ex ſeſe ſuos ciues genuiſſe dicatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur; auctoritate autem tanta eſt, ut iam fractum prope, ac debilitatum Graeciae nomen huius hurbis laude nitatur. adſunt Lacedaemonij: cuius ciuitatis ſpectata, ac nobilitata uirtus non ſolum natura corroborata, uerum etiam diſciplina putatur: qui ſoli toto orbe terrarum ſeptingentos iam annos amplius unis moribus, & numquam mutatis legibus uiuunt. adſunt ex Achaia cuncta multi legati, Boeotia, Theſſalia: quibus locis nuper legatus L. Flaccus, imperatore Metello, praefuit. neque uero te Maſſilia praetereo, quae L. Flaccum militem quaeſtoremq. cognoſti: cuius ego ciuitatis diſciplinam, atque grauitatem non ſolum Graeciae, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam. quae, tam procul a Graecorum omnium regionibus, diſciplinis, linguaq. diuiſa, cum in ultimis terris, cincta Gallorum gentibus, barbariae fluctibus alluatur, ſic optimatum conſilio gubernatur, ut omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint, quam aemulari. hiſce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiae teſtibus; ut Graecorum cupiditati Graecorum auxilio reſiſtamus. quamquam quis ignorat, qui modo umquā mediocriter res iſtas ſcire curauit, quin tria Graecorum genera ſint uere? quorum uni ſunt Athenienſes, quae gens Ionum habebatur. Aeoles alteri, Dores tertij nominabantur. atque haec cuncta Graecia, quae gloria, quae doctrina, quae plurimis artibus, quae etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, ut ſcitis, Europae tenet, ſemperq. tenuit: Aſiae maritimam oram, bello ſuperatam, cinxit urbibus, non ut munitam colonijs illam augeret, ſed ut obſeſſam teneret. quamobrem, quaeſo a uobis, Aſiatici teſtes, ut, cum uere recordari uoletis, quātum auctoritatis in iudicium afferatis, uoſmet ipſi deſcribatis Aſiam; nec, quid alienigenae de uobis loqui ſoleant, ſed quid uoſmet ipſi de genere ueſtro ſtatuatis, memineritis. namque, ut opinor, Aſia ueſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia.

utrum

utrum igitur noſtrum eſt, an ueſtrum hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri ſolere meliorem? quid de tota Caria? non ne hoc ueſtra uoce uulgatum eſt, ſi quid cum periculo experiri uelis, in Caria id potiſſimum eſſe faciundum? quid porro in Graeco ſermone tam tritum, atque celebratum eſt, quam, ſi quis deſpicatui ducitur, ut Myſorum ultimus eſſe dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis umquam Graecus comoediam ſcripſit, in qua ſeruus primarum partium non Lydus eſſet? quamobrem quae uobis fit iniuria, ſi ſtatuimus ueſtro nobis iudicio ſtandum eſſe de uobis? equidem mihi iam ſatis ſuperq. dixiſſe uideor de Aſiatico genere teſtium: ſed tamen ueſtrum eſt, iudices, omnia, quae dici poſſunt in hominum leuitatem, inconſtantiam, cupiditatem, etiam ſi a me minus dicuntur, ueſtris animis, & cogitatione comprehendete.

EXPLANATIO

AD. EAM *ciuitatem,*} Tralles dicit. SINE *cenſu?*} ſine re domeſtica. CVIVS *auctor inuentus eſt nemo.*} quis enim Maeandro credat, auctori leuiſsimo? NEQVE *ſeuere*} quia miſerit eum, cuius in teſtimonio auctoritas nulla. SILVERVNT} contra Flaccum de pecunia Caſtricio ſoluta nihil dixerunt. ABLATAM} a Flacco filio. QVID *licuerit Flacco:*} utrum Flacco licuerit eam auferre. QVERVNTVR,} quia ſequitur, Dicant, orta nonnullis coniectura eſt, legendum, Querantur: quaſi eiuſdem utrumque temporis eſſe debeat: cum ipſa ſententia, Queruntur, omnino poſtulet, non Querantur. ordo enim hic eſt. Quam pecuniam a ſe ablatam Tralliani queruntur, eam ſuam ne dicant, ab ijs requiram. FLACCI *patris*} qui & ipſe Aſiae praefuerat, poſt conſulatum, quem cum C. Mario geſsit. ILLVD *tenebo*} collatam a ciuitatibus ad Flacci patris dies feſtos, atque ludos. QVERITVR} iniuſte. cur enim retineat alienum? GRAVIS, *locuples, ornata,*} pungit eam, quae talis cum ſit, queratur tamen, quod alienum non retineat. QVOD *non retinet alienum:*} ſua enim illa pecunia non fuit: ſed ideo queritur, quia transferebat eam a diebus feſtis, & ludis in quaeſtum, & fenerationem. AN. ID, *quod Pergami?*} ideſt, plane idem, quod Pergami: quod Aſiae caput erat. MITHRIDATIS} Ponti regis. VNA *epiſtola*} ſignificat id, quod in Maniliana expoſuit his uerbis. Vna die tota Aſia, tot in ciuitatibus, uno nũcio, atque una litterarum ſignificatioue ciues Romanos necandos, trucidandoſq. denotauit. VIOLARENT} trucidandis ciuibus Romanis. FILIVM} Flaccũ. EST *confitendum,*} aut ille motus ex Mithridatis epiſtola conſilio principum eſt excitatus: aut, ſi temeritate multitudinis, non conſilio principum, ita delicta uulgi & omnium imperitorum, quos Maeandrius concitauit, inſector, ut ea ſeparem a publica cauſſa, & ciuitatem hac laedendi Flacci culpa liberem. EX QVIBVS *ipſe nihil capiebat,*} ipſe Flaccus filius. quem enim illi honores filio fructum ferebant? QVOD *Laelius dixit,*} eos dixiſſe. DICERE *auderent,*} cum Flaccus filius praetor eam pecuniam peteret. GRAVIVS *agerem,*} fingit ſe parcere Trallianis pro ſua, fratriſq. amicitia: & tamen ſubiungit ea, quibus acerbiora reperire non poterat. EVHYVM} quaſi alterum Bacchum, ornabant Aſiatici Mithridatem ijſdem cognominibus, quibus ipſe Bracchus appellari ſolebat. Euhyus autẽ dictus, quaſi bonus filius. EX. VERA, *atque integra Graecia:*} nam illi, qui contra Flaccum uenerant, Graeci erant Aſiatici, corruptis moribus. FRVGES,} auctore Triptolemo, qui aratrum & agriculturam inuenit. LEGES} Latae a Solone, ſapientiſsimo uiro. IN *omnes terras diſtributae*} inde ſuas leges & Romani petendas exiſtimarunt. METELLO,} Cretico: de quo ſupra, & infra. QVAESTOREMQ.} praetore M. Pupio Piſone, de quo ſupra. TAM *procul a Graecorum omnium regionibus,*} nam ſi propinqua eſſet, ſapientiam a Graecis accepiſſe uideretur. VT *obſeſſam teneret.*} tamquam infidam, & male animatam. CVM *periculo*} quia Carum fidei committendum nihil ſit. PRIMARVM *partium*} non, ut putatur, qui ſaepius in ſcenam redit, ſed, ut, arbitror, cui primae partes dantur in agendo propter ingenium, & artem.

ORATIO

SEQVITVR *auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum eſt illud, quod non longe a gradibus Aurelijs haec cauſſa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Laeli, atque illa turba quaeſita eſt. ſcis, quanta ſit manus, quanta concordia, quantum ualeat in concionibus. ſic ſummiſſa uoce agam, tantum ut iudices audiant. neque enim deſunt, qui iſtos in me, atque optimum quemque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. cum aurum Iudaeorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus ueſtris prouinciis Hieroſolymam exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſia exportari liceret. quis eſt, iudices, qui non hoc uere laudare poſſit? exportari aurum non oportere, cum ſaepe antea ſenatus, tum me conſule grauiſſime iudicauit. huic autem barbarae ſuperſtitioni reſiſtere, ſeueritatis; multitudinem Iudaeorum flagrantem nonumquam in concionibus pro rep. contemnere, grauitatis ſummae fuit. At Cn. Pompeius, captis Hieroſolymis, uictor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia, ſapienter in tam ſuſpicioſa, ac maledica ciuitate locum ſermoni obtrectatorum non reliquit. non enim credo religionem & Iudaeorum, & hoſtium impedimento praeſtantiſſimo imperatori, ſed pudorem fuiſſe. ubi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtum nuſquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quaeſitum, & probatum palam non negas, actum eſſe per uiros primarios res ipſa declarat. Apameae manifeſte comprehenſum, ante pedes praetoris in foro expenſum eſt auri pondo centum paullo minus per Sex. Caeſium,*

equitem

equitem R. caſtiſſimum hominem, atque integerrimum: Laodiceae uiginti pondo paullo amplius per hunc ipſum L. Peducaeum, iudicem noſtrum: Hadrumeti per Cn. Domitium legatum. Pergami non multum auri ratio conſtat: aurum in aerario eſt: furtum non reprehenditur: inuidia quaeritur, a iudicibus oratio auertitur, uox in coronam turbamq. effunditur. ſua cuique ciuitati religio, Laeli, eſt, noſtra nobis. ſtantibus Hieroſolymis, pacatisq. Iudaeis, tamen iſtorum religio ſacrorum a ſplendore huius imperij, grauitate nominis noſtri, maiorum inſtitutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis; quam cara dijs immortalibus eſſet, docuit, quod eſt uicta, quod elocata, quod ſeruata. quamobrem, quoniam, quod crimen eſſe uoluiſti, id totum uides in laudem eſſe conuerſum, ueniamus iam ad ciuium R. querellas. ex quibus ſit ſane prima Deciani. Quid tibi tandem, Deciane, iniuriae factum eſt? negotiaris in libera ciuitate. primum patere me eſſe curioſum: quouſque negotiabere? praeſertim cum ſis iſto loco natus. annos iam triginta in foro uerſaris, ſed tamen Pergameno. longo interuallo, ſi quando tibi peregrinari commodum eſt, Romam uenis: affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quod unis ueſtimentis tam diu lautus es. uerum eſto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnae, Trallibus? ubi & multi ciues R. ſunt, & ius a noſtro magiſtratu dicitur. otium te delectat: lites, turbae, praetor odio eſt: Graecorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenſes, amantiſſimos populi R. fideliſſimos ſocios, miſeriores habes, quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuit umquam? cur his per te frui libertate ſua, cur denique eſſe liberis non licet? homines ſunt tota ex Aſia frugaliſſimi, ſanctiſſimi, a Graecorum luxuria & leuitate remotiſſimi, patresfamilias ſuo contenti, aratores, ruſticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaq. meliores. in hiſce agris tu praedia habere uoluiſti. omnino mallem, & magis erat tuum, ſi iam te craſſi agri delectabant, hic alicubi in Cruſtumino, aut in Capenati parauiſſes: uerum eſto: Catonis eſt dictum, pedibus compenſari pecuniam. longe omnino a Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu erraſſet, niſi ducem Telephum inueniſſet. ſed concedo id quoque: placuit opidum: regio delectauit: emiſſes.

EXPLANATIO

A. GRADIEVS. *Aurelijs*} circa quos Iudaea gens uerſari ſolebat. ILLA *turba*} Iudaeorum.
NON *adiuuabo.*} ſummiſſa uoce agam, ne magis in me incitentur. BARBARAE *ſuperſtitio-*
ni} opinor quia Iudaei aurum illud, uel ſaltem eius partem, quod ubique colligerent, in Iudaeam mit-
terent, ut in Solomonis fano reponeretur: quae illis religio uidebatur: quam Cicero ſuperſtitionem uocat:
hinc illud infra: At Cn. Pompeius ex illo fano nihil attigit. FLAGRANTEM} tumultuantem, tur-
bas commouentem, quia exportare aurum uetaretur. EDICTVM} Flacci praetoris, ne exportaretur
aurum ex Aſia. IVDICATVM} a ſenatu. PROLATVM} aurum, quod exportabant Iudaei.
PONDO *centum*} ſcutatorum decem millia. VOX *in coronam, turbamq. effunditur.*} ut Iudaei con
citentur. SVA *cuique ciuitati religio, Laeli, eſt, noſtra nobis.*} reprehendit illam Iudaeorum religionem
in auro in Solomonis fanum inferendo. ELOCATA,} pretio locata: ut elocare fundum, apud Cice-
ronem, boues apud Columellam. SERVATA.} multos hic locus torquet: nec ſane mihi conſtat, quae
ſententia poſsit elici ſatis apta ſi ſic legatur. opem autem ueteres libri nullam afferunt. nam quod, ſerua fa
cta, quidam legunt, longe diſtat ab antiquis litterarum ueſtigijs, & idem tamen eſſet, quod Elocata. Viden
dum igitur (ut aliquid tamen dicam) an, ſeruata, fortaſſe ualeat, obſeruata, in cuſtodias tradita, & quaſi
obſeſſa, ne quid rerum nouarum moliri poſsit. DECIANI.} unius e ſubſcriptoribus Laelij. IN *li-*
bera ciuitate.} apud Apollonidenſes, populi Romani ſocios. SED *tamen Pergameno.*} feſtiua cor-
rectio. nam illud, Annos iam triginta in foro uerſaris, dictum cum laude uidebatur: ſed, ne de foro Roma-
no locutus eſſe uideretur: in quo diu uerſari, laudem habet; addidit, ſed tamen Pergameno, Romani diſ-
ſimillimo. COMMODVM *eſt,*} pro libet, ut ſupra. Purpuram Tyriam. uel in lato clauo, ſi ſenator
erat: quod non arbitror; cum annos triginta Pergami fuiſſet: uel in anguſto, ſi eques Romanus. VNIS
ueſtimentis} notat in ueſtitu parſimoniam, quod eandem, quoties ad urbem rediret, tunicam referret.
PATER *tuus*} qui apud eoſdem negotiatus eſt. HABERE} non, emere, ſed, habere; quia frau-
de occupauerat. CRASSI *agri*} pingues, ex terra denſa, & glutinoſa, non ſoluta, & friabili. PE-
DIBVS *compenſari pecuniam.*} quia quo minoris emuntur, eo laborioſius uiſuntur longinqui agri;
& quod in pecunia lucrum fit; pedum labore compenſatur. A. TIBERI} ſecundum quem agri ſunt
Cruſtumini, & Capenates in Etruria. AD *Caicum*} Phrygiae fluuium, ex Myſia fluentem. AGAMEM-
NON *cum exercitu erraſſet,*} Hoc Euſtathius in Il. a, in uerſu illo Homeri, παλιμπλαγχθέντας, expla-
nat his uerbis. οἱ μὲν, ἀντὶ τοῦ ἐκ δευτέρου πλανηθέντας φασὶ, χρώμενοι τῇ τῶν νεωτέρων ἱστορίᾳ τῇ λε-
γούσῃ ὅτι τὰ πρῶτα ἐπιστρατεύσαντες τῇ Τροίᾳ οἱ Ἕλληνες, ἥμαρτον τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν μηδὲν εἰς τιμωρίαν
αὐτοῖς προσήκουσαν γῆν ἐληΐζοντο. ἡ δὲ, ἦν ἡ ὑπὸ τῷ Τηλέφῳ Μυσία. ὁ δὲ Τήλεφος ἀντικαταστὰς, ἐποίησέ τι
κακὸν, καὶ ἔπαθε. πέπονθε μὲν, τραῦμα δεινὸν ὑπὸ Ἀχιλλέως, ἀμπέλου ἕλικι συμποδισθέντος αὐτῷ τοῦ
ἵππου κατὰ Διονύσου πρόνοιαν, καὶ πεσόντος εἰς γῆν. ἐποίησε δὲ, τὸ ἀπράκτους ὑποχωρῆσαι τοὺς Ἕλληνας.
ὡς δὲ τὸ τραῦμα ἔχει ἀθεράπευτον, χρᾶται. καὶ ὁ χρησμὸν, ἀνεῖπε τὸ θρυλλούμενον, ὡς ἄρα, ὁ τρώσας, ἰά-
σεται. πλέει γοῦν τὴν ταχίστην ἐπ᾽ Ἀχιλλέα, καὶ συμβαίνει τὸν μὲν, ἰάσασθαι τὴν ὠτειλήν: τὸν δὲ, δοῦναι
μισθὸν τῆς ὑγείας, τὴν εἰς Τροίαν ὁδηγίαν. EMISSES.} emere debebas.

ORATIO

AMYNTAS eſt, genere, honore, exiſtimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius ſocrum, mulierem imbecilli conſilij, ſatis locupletem, pellexit Decianus ad ſeſe: &, cum illa, quid ageretur, neſciret, in poſſeſſione praediorum eius familiam ſuam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta praegnantem; quae peperit apud Decianum filiam; hodieq. apud Decianum eſt & uxor Amintae, & filia. Num quid harum rerum a me fingitur, Deciane? ſciunt haec omnes nobiles, ſciunt denique noſtri homines, ſciunt mediocres negotiatores. exſurge Amynta. repete a Deciano non pecuniam, non praedia: ſocrum denique ſibi habeat, reſtituat uxorem, reddat miſero patri filiam: nam membra, quae debilitauit lapidibus, fuſtibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, reſtituere non poteſt: filiam, filiam, inquam, aerumnoſo patri, Deciane, redde. Haec Flacco non probaſſe te miraris? cui, quaeſo, tandem probaſti? emptiones falſas, praediorum proſcriptiones cum mulierculis aperta circumſcriptione feciſti. tutor his rebus Graecorum legibus adſcribendus fuit: Polemocratem ſcripſiſti, mercenarium, & adminiſtrum conſiliorum tuorum. adductus eſt in iudicium Polemocrates de dolo malo, & de fraudatione, huius ipſius tutelae nomine. qui concurſus ex opidis finitimis undique? qui dolor animorum? quae querella? condemnatus eſt Ptolemocrates ſententijs omnibus: irritae uenditiones, irritae proſcriptiones. non reſtituis: deſers ad Pergamenos, ut illi reciperent in ſuas litteras publicas proſcriptiones, & emptiones tuas. repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni, laudatores tui. ita enim mihi gloriari uiſus es laudatione Pergamenorum, quaſi honorem maiorum tuorum aſſecutus eſſes: & hoc te ſuperiorem eſſe putabas, quam Laelium, quod te ciuitas Pergamena laudaret. num honeſtior eſt ciuitas Pergamena, quam Smyrnae? at ne ipſi quidem dicunt. uellem tantum habere otij, ut poſſem recitare pſephiſma Smyrnaeorum, quod fecerunt in Caſtricium mortuum: primum, ut in opidum introferretur; quod alijs non conceditur: deinde, ut ferrent ephebi: poſtremo, ut imponeretur aurea corona mortuo. haec P. Scipioni, clariſſimo uiro, cum eſſet Pergami mortuus, facta non ſunt. at Caſtricium, quibus uerbis dij immortales, decus patriae, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare, Deciane, ſi cupidus es gloriae, alia ornamēta cenſeo quaeras: Pergameni te deriſerunt. quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi haec uerba recitabant, clariſſimum uirum, praeſtantiſſima ſapientia, ſingulari ingenio, mihi crede, ludebant: cum uero coronam auream litteris imponebant, re uera non plus aurum tibi, quam monedulae, committebant; ne tum quidem hominum uenuſtatem, & facetias perſpicere potuiſti? iſti igitur, iſti Pergameni perſcriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum, meum neceſſarium, fuiſti gratioſior. utinam neque ipſum, neque me paeniteret. Flaccum incuria decreuiſſent ueri- ★ dicas. adiungis cauſſas inimicitiarum, quod patri L. Facci, aedili curuli, pater tuus, tribunus pl. diem dixerit. at iſtud nec ipſi quidem patri Flacci ualde moleſtum eſſe debuit; praeſertim cum ille, cui dies dicta eſt, praetor poſtea factus ſit, & conſul; ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate conſiſtere. ſed, ſi iuſtas inimicitias putabas; cur, cum tribunus militum Flaccus eſſet, in eius legione miles fuiſti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? cur autem praetor te, inimicum paternum, in conſilium uocauit? quae quidem quam ſancte ſolita ſint obſeruari, ſcitis omnes. nunc accuſamur ab ijs, qui in conſilio nobis fuerunt. Decreuit Flaccus: num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac cenſuit ſenatus? in abſentem decreuit: cum ibidem eſſes, cum prodire nolles. non eſt hoc in abſentem reum. SENATVS. CONSVLTVM. ET. DECRETVM. FLACCI. Quid, ſi non decreuiſſet, ſed edixiſſet, quis poſſet uere reprehendere? num etiam fratris mei litteras, pleniſſimas humanitatis, & aequitatis, reprehenſurus? quas eaſdem mulieres a me datas apud Pataranos requiſiuit. Recita litteras Q. Ciceronis. Quid? haec Apollonidenſes, occaſione facta, ad Flaccum non detulerunt? apud Orbium acta non ſunt? ad Globulum delata non ſunt? ad ſenatum noſtrum, me conſule, nonne legati Apollonidenſes omnia poſtulata de iniurijs unius Deciani detulerunt? ad haec, praedia etiam in cenſu dedicauiſti: mitto, quod aliena; mitto, quod poſſeſſa per uim; mitto, quod conuicta ab Apollonidenſibus; mitto, quod a Pergamenis repudiata; mitto etiam, quod a noſtris magiſtratibus in integrum reſtituta; mitto, quod nullo in iure, neque poſſeſſione tua: illud quaero, ſint ne iſta praedia cenſui cenſendo? habebant ius ciuile? ſint, nec ne ſint, mancipi? ſubſignari apud aerarium, apud cenſorem poſſint? in qua tribu denique iſta praedia cenſuiſti? commiſiſti, ſi tempus aliquod grauius accidiſſet, ut ex ijſdem praedijs, & Apolloniae, & Romae imperatum, eſſet tributum, uerum eſto: glorioſus fuiſti: uoluiſti magnum agri modum cenſeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanae non poteſt. cenſus es praeterea numeratae pecuniae CXXX. eam opinor tibi numeratam non eſſe abs te. ſed haec omitto. cenſus es mācipia Amyntae: neque huic ullam in eo feciſti iniuriam: poſſidet enim ea mancipia Amyntas. ac primo quidem pertimuit, cum te audiſſet ſeruos ſuos eſſe cenſum: retulit ad iuriſconſultos. conſtabat inter omnes, ſi aliena cenſendo Decianus ſua facere poſſet, eum maxima habiturum eſſe.

EXPLANATIO

TVTOR} eius mulieris, a qua ſe praedia emiſſe Decianus fingebat. GRAECORVM *legibus*} Romanis quoque: ideo pro Caecina: Quod mulier ſine tutore promiſerit, deberi. Pro Murena: Mulieres omnes propter infirmitatem conſilij maiores in tutorum poteſtate eſſe uoluerunt. Hic admonendus eſt lector, non eſſe, legibus, in quibuſdam antiquis libris. quod ſi recte: uel mendum eſt in uerbo, Graecorum:

rum: uel legendum, Tutor his, legibus Graecorum adſcribendus fuit. ut pro, Rebus, reponatur, legibus. NON *reſtituis*.} praedia Amyntae: quae retinere non potes, Polemocrate condemnato, qui mulierum tutor, cum Deciano in fraudatione conſenſit. QVAM *ſmyrnaea?*} deridet laudationes tam Pergamenorum, quam Smyrnaeorum. Honeſtior, inquit, Smyrnaea ciuitas eſt, quam Pergamena. quod ne ipſi quidem Pergameni negant. at Smyrnaei Caſtricium mortuum ita laudarunt, ut cum deriſiſſe uideantur. quod ſi laudatio Smyrnaeorum honorem non affert, quanto minus Pergamenorum? cur igitur ea laudatione gloriaris? P. SCIPIONI,} ei, qui Ti. Gracchum occidit: quo facto Pergamum in exſulium abijt. ALIA *ornamenta cenſeo quaeras:*} noli gloriari, quod te Pergameni laudauerint: nam illa te laudatio non ornat. TIBI} praeſenti. RECITABANT,} e pſephiſmate. LITTERIS} uerbo: ſcriptis quidem litteris, non reuera. IMPONEBANT,} nolim hoc uerbo aliquem falli: non enim hoc dicit, Deciani praeſentis capiti coronam auream uere eſſe a Pergamenis impoſitam. nam, impoſitam non eſſe, ex uerbo, litteris, intelligitur. Sed, imponebant litteris, ualet, imponendam pſephiſmate decernebant. aliud eſt autem, litteris, aliud re ipſa imponere. Sed cum litteris, tum te, inquit, ludebant. nam reuera tibi non plus aurum committebant, quam monedulae: cui ſi quis committeret, amiſſum ſciret: auis enim illa aurum & argentum auide furatur, auctore Plinio. conſtat ex duabus partibus ſententia, una de corona, altera de uenuſtate & facetijs. Cum tibi coronam, inquit, litteris imponebant; ſed reuera cum tibi non plus aurum, quam monedulae, committebant, ne tum quidem uenuſtatem eorum, & facetias perſpexiſti? PROSCRIPTIONES} praediorum, quae Decianus a ſe empta dicebat. P. ORBIVS} tres Aſiae praetores nominat, P. Orbium, P. Globulum, L. Flaccum. Orbius, inquit, contra te decreuit: in Globulum fuiſti gratioſior, ideſt munera contuliſti: ideo nihil contra te decreuit. Flaccum decreuiſſe fateris, uerum inimicitijs & iracundia incitatum. P. GLOBVLVM,} Seruiliae gentis, qui tribunus pl. obſtitit C. Cornelio collegae, quem poſtea Cicero defendit, inuito ſenatu legem ferenti, ne quis, niſi per populum legibus ſolueretur. Hic ſi praetor fuit ante Flaccum, aedilitatem omiſerit neceſſe eſt: cum tribunus pl. fuerit, auctore Pediano, C. Piſone M' Glabrione coſ. CONSVL,} bis conſul fuit, ſemel cum C. Mario, iterum cum L. Cinna, ſuffectus in Marij mortui locum. NON *potuerit priuatus in ciuitate conſiſtere.*} eo iudicio damnatus, quo in exſulium ire coactus eſt. TRIBVNVS *mil.*} in Cilicia, imperatore P. Seruilio. IN EIVS *legione*} non quod ſolus in ea legione tribunus mil. eſſet: nam, ut apud Polybium legimus, quattuor in ſingulis legionibus tribuni mil. erant: ſed quod in ea, tribunus mil. cum eſſet, plurimum poſſet. PRAETOR} Flaccus, Romae. DECREVIT *Flaccus*.} cum praetor Aſiae praeeſſet. IN CONSILIVM} ut iudex eſſes. in quo tibi honorem habuit, oblitus inimicitiarum, quae patri tuo cum illius patre fuerant. QVAE *quidem quam ſancte ſolita ſint obſeruari,*} quaenam? fuiſſe militem in eius legione, uocatum ab eo eſſe in conſilium: quae tu Deciane non obſeruas: Flaccum enim accuſas. IN LIBEROS} quod querebatur Decianus. NVM *aliter, ac cenſuit ſenatus?*} cenſuerat ſenatus, ut praetor Aſiae non modo in ſocios, uerum etiam in liberos, quorum in numero ciues Romani & in ijs Decianus erat, ius diceret. SENATVS *conſultum,*} ut in liberos a praetore Aſiae ius dici poſſet. SED *edixiſſet,*} quod pro imperio fit: cum decernatur iure, cauſſa cum conſilio cognita. NVM *etiam fratris mei*} qui Flacco ſucceſsit. QVAS *eaſdem mulieres*} locus deprauatus: quem alij ſi, Mulieribus, legatur, corrigi putant poſſe. mihi & apertior, & melior ſententia uidetur, ſi legatur, Queis eaſdē mulieres amandatas apud Pataranos requiſiuit. Quas enim mulieres, ideſt Amyntae uxorem, & filiam reddendas eſſe Flaccus decreuerit, eas cum Decianus, ne redderet, apud Pataranos amandaſſet, Q. Cicero litteris requiſiuit. nondum tamen, cum haec haberetur oratio, redditas eſſe, dictum eſt ſupra. Hodie, inquit, apud Decianum eſt & uxor Amytae, & filia. AD *Globulum delata non ſunt?*} non acta, ut apud Orbium, qui contra Decianum omnia decreuit, ſed delata tantum, quia Globulus nihil decreuit, corruptus a Deciano. unde illud ſupra: In P. Globulum fuiſti gratioſior. IN *cenſu dedicauiſti:*} profeſſus es, in cenſum retuliſti. antiqua locutio, ſed exemplis parum confirmata. ſic locutum Africanum minorem, teſte Gellio cognoſcitur. In uno ſcorto, inquit lib. VII. C. II. recitans Africani uerba, maiorem pecuniam abſumpſiſti, quam quanti omne inſtrumentum fundi Sabini in cenſu dedicauiſti. CONVICTA *ab Apollonidenſibus,*} iudicio tibi adempta ab Apollonidenſibus, condemnatione Polemocratis. A NOSTRIS *magiſtratibus*} a duobus praetoribus Aſiae, P. Orbio, & L. Flacco. nam Globulus nihil contra Flaccum uidetur decreuiſſe. MITTO, *quod nullo in iure, neque in re, neque poſſeſſione tua:*} Alij, nullo iure, neque in re, neque in poſſeſsione tua, ego nihil muto, & ſic interpretor: Mitto quod nullo tuo in iure, neque tua re, neque in tua poſſeſsione: ideſt: neque iuris tui, neque rei, neque poſſeſsionis illa praedia ſunt. nam poſſeſsione noſtra multa fiunt, iure ſcilicet uſucapionis. SINT *ne iſta praedia cenſui cenſendo?*} opinor hoc dici: eiuſmodi ne ſint, ut cenſeri poſsint? ut cenſeri cenſus dicatur, pro, fieri. fiebat autem, cum bona cenſebantur. HABEANT *ius ciuile?*} quod habent omnia, quae cenſentur. nam ſi non habent, quo modo cenſentur? SINT, *necne ſint, mancipi?*} ita tui iuris, ut abalienari poſsint. pro Murena. SVBSIGNARI} cum probatum erat ab eo, qui profitebatur, ſiue fundum, ſiue domum, ſiue aliud quid, eſſe cenſui cenſendo, habere ius ciuile, eſſe mancipi, tum ſubſignabatur apud aerarium, & apud cenſorem, ideſt in tabulas publicas referebatur. IN QVA *tribu denique iſta praedia cenſuiſti?*} quo modo enim, quae apud ſocios praedia ſunt, ea cenſeri in nulla tribu poſſunt? COMMISISTI,} uide, quam feceris imprudenter. commiſſum a te eſt, ut, cum haec praedia & in cenſu Romae dedicata a te ſint, & eadem tamen Apolloniae quoque, ut bona ſocrus Amyntae, in cenſu ſint, duplex tributum ſoluere cogaris, unum pro cenſu Romano, alterum pro Apollonidenſi: tributum enim pro bonorum aeſtimatione cuique imponitur: bono-

rum autem aeſtimatio cognoſcitur e cenſu. Perſpicua ſententia: quae prorſus obſcurabitur, ſi legatur, Promiſiſti, ut eſt in quibuſdam antiquis libris, quos probare nonnulli uidentur. T E M P V S *aliquod graſiſ* } bellum eiuſmodi, ut ubique tributum imperari neceſſe eſſet. M A G N V M *agri modum cenſeri*, } dignum animaduerſione loquendi genus, ut aliquis magnum agri modum cenſeri dicatur. ſic infra: Cum te audiſſet ſeruos ſuos eſſe cenſum. Et: Si, aliena cenſendo Decianus ſua facere poſſet. Q V I *diuidi plebi Romanae non poteſt*. } quo maioris copiae tuae uidentur. diuidi autem ideo non poteſt, quia ſit in regione Apollonidenſium qui ſocij liberi ſunt, ſuiſq. legibus uiuunt. id ſupra oſtenditur jis uerbis. Otium te delectat: lites, turbae, praetor odio eſt: Graecorum libertate gaudes. Addere non grauabor, quod mihi hoc loco, ipſa Ciceronis uerba examinanti, in mentem uenit: quod tamen non fidenter, ſed dubia coniectura dicam: fortaſſe, ſiquis agrum, qui non eſſet cenſui cenſendo, qui ius ciuile non haberet, qui mancipi non eſſet, in cenſum retuliſſet, multam fuiſſe, ut ager plebi Romanae diuideretur. ab ea uero multa ſe tutum eſſe Decianus intelligebat, cum is ager diuidi non poſſet. C X X X. } ſeſtertiorum centum triginta millia: quae nummo noſtro ſunt, ſcutatorum tria millia, nongenti: parua omnino ſumma: cum praeſertim Decianus glorioſus eſſet, quod ſi, CXXX. pro centies tricies, accipiamus: praeclare Deciani gloriae ſatisfiet. erunt enim ſcutatorum trecenta nongenta millia. in quo Cicero iocatur, mentitum eſſe Decianum oſtendens gloriae cauſſa. Eam tu pecuniam, inquit, numquam, ut opinor, ipſe tibi numeraſti: ideo fieri poteſt, ut maiorem ſis profeſſus, quam quanta reuera ſit. N E Q V E *huic ullam feciſti iniuriam*, } non enim ſuis ideo mancipijs eum priuaſti. A L I E N A *cenſendo* } & hic paſsiue dictum, Cenſendo.

O R A T I O

Deſunt nonulla.

Habetis cauſſam inimicitiarum, qua cauſſa inflammatus Decianus ad Laelium detulerit hanc opimam accuſationem. nam ita queſtus eſt Laelius, cum de perfidia Deciani diceret: Qui mihi auctor fuit, qui cauſſam ad me detulit, quem ego ſum ſecutus; is a Flacco corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit. Siccine tu auctor tandem eum cui tu in conſilio fuiſſes, apud quem omnes gradus dignitatis tuae retinuiſſes, pudentiſſimum hominem, nobiliſſima familia natum, optime de rep. meritum, in diſcrimen omnium fortunarum uocauiſti? ſcilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto uenit. non eſt, mihi, crede, corruptus. quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere uoluiſſet? nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur: inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui. quod ornabat facile locum, quem prehenderat, & acute teſtes interrogabat, aut circumueniebat, (fortaſſe feciſti, & tu & populi ſermone exciperes) iccirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. ſed, ut hoc ueriſimile eſt, ita haud ueriſimile, Decianum a Flacco eſſe corruptum. Ita ſcitote iudices, eſſe cetera: uel quod ait Lucceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut a fide ſe abduceret, H-S uicies. & eum tu accuſas auaritiae, quem dicis H-S uicies uoluiſſe perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad ſe tranſires? quam partem cauſſae tibi daremus? an ut enunciares conſilia Laelij? qui teſtes ab eo prodirent? quid? nos non uidebamus habitare una? quis hoc neſcit? tabulas in Laelij poteſtate fuiſſe, non dubium eſt. An, ne uehementer, ne copioſe accuſares? nunc facis ſuſpicionem. ita enim dixiſti, ut neſcio quid ab te impetratum eſſe uideatur. At enim Androni Sextilio grauis iniuria facta eſt, & non ferenda, quod cũ eſſet uxor Valeria inteſtato mortua, ſic egit eam rem Flaccus, quaſi ad ipſum hereditas pertineret. in quo quid reprehendas, ſcire cupio: quod falſum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. o peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hereditates lege non ueniunt? in manum, inquit, conuenerat. nunc audio: ſed quaero, uſu, an coemptione. uſu non potuit: nihil enim poteſt de tutela legitima ſine omniũ tutorum auctoritate deminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuiſſe non dices, Relinquitur illud, quod uociferari non deſtitit, non debuiſſe, cum praetor eſſet, ſuum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis. Maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L. Flacco ſententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq. beneficijs in tuos, ueniſſe hereditates, cũ Aſiam prouinciam conſulari imperio obtineres. ſi quis eas ſuas eſſe dixiſſet, conceſſiſſes? tu, T. Vetti, ſi qua tibi in Africa uenerit hereditas, uſu amittes; an tuum, nulla auaritia, ſalua dignitate, retinebis? At iſtius hereditatis iam Globulo praetore Flacci nomine petita poſſeſſio eſt. non igitur impreſſio, non occaſio, non uis, non tempus, non imperium, non ſecures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. itaque eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris conuertit aculeum teſtimonij ſui: negauit, a priuato pecuniam in prouincia praetorem petere oportere. cur tandem M. Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, numquam oſtendes, niſi docueris non licere. an legationes ſumere liberas exigendi cauſſa, ſicut & tu ipſe nuper, & multi uiri boni ſaepe fecerunt, rectum eſt: quod ego nos reprehendo, ſocios uideo queri: praetorem, ſi hereditatem in prouincia non reliquerit, non ſolum reprehendendum, uerum etiam condemnandum putas? Doti, inquit, Valeria pecuniã omnem ſuam dixerat. Nihil iſtorum explicari poteſt, niſi oſtenderis, illam in tutela Flacci non fuiſſe. ſi fuit: quaecumque ſine hoc auctore eſt dicta dos, nulla eſt. ſed tamen Lurconem quamquam pro ſua dignitate moderatus eſt in teſtimonio dicendo religioni ſuae, tamen iratum Flacco eſſe uidiſtis. neque enim occultauit cauſſam iracundiae ſuae, neque reticendam putauit: queſtus eſt libertum ſuum a Flacco praetore eſſe damnatum. o condiciones miſeras adminiſtrandarum prouinciarum, in quibus diligentia plena ſimultatum eſt, negligentia uituperationum; ubi ſeueritas periculoſa eſt, liberalitas ingrata: ſermo inſidioſus, aſſentatio pernicioſa; frons omnium familiaris multorum animus iratus; iracundiae occultae, blanditiae apertae: uenientes praetores exſpectant, praeſentibus inſeruiunt,

inſeruiunt, abeuntes deſerunt. ſed, omittamus querellas; ne noſtrum conſilium in praemittendis prouincijs laudare uideamur. Litteras miſit de uillico P. Septimij, hominis ornati; qui uillicus caedem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuiſtis. In Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hoſtis eſt Lurco. quid igitur? hominum gratioſorum, ſplendidorumq. libertis fuit Aſia tradenda? an ſimultates neſcio quas cum libertis ueſtris Flaccus exercuit? an uobis in ueſtris ueſtrorumq. cauſſis ſeueritas odio eſt, eandẽ laudatis cum de nobis iudicatis? At iſte Andro, ſpoliatus bonis, ut dicitis, ad dicẽdum teſtimonium non uenit. quid, ſi ueniat? deciſionis arbiter C. Caecilius fuit, quo ſplendore uir, qua fide, qua religione? obſignator C. Sextilius, Lurconis ſororis filius, homo & pudens, & conſtans, & grauis. ſi uis erat, ſi fraus, ſi metus, ſi circumſcriptio, quis pactionem fieri, quis adeſſe iſtos coegit? quid, ſi iſta omnis pecunia huic adoleſcentulo L. Flacco reddita eſt? ſi petita? ſi redacta? ſi per hunc Antiochum, paternum huius adoleſcentis libertum, ſeni illi Flacco probatiſſimum? uidemur ne non ſolum auaritiae crimen effugere, ſed etiam liberalitatis laudem aſſequi ſingularem? communem enim hereditatem, quae aequaliter ad utrunque lege ueniſſet, conceſſit adoleſcenti propinquo ſuo, nihil ipſe attigit de Valerianis bonis: quod ſtatuerat facere, adductus huius pudore, & non ampliſſimis patrimonij copijs, id non ſolum fecit, ſed etiam prolixe, cumulateq. fecit. ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepiſſe, qui tam fuerit in hereditate concedenda liberalis.

EXPLANATIO

SCILICET *defendam Decianum;* } Sed, magis quam, ſcilicet, alijs placet. mihi plus feſtiuitatis habere ſententia uidetur cum Scilicet. eſt enim quaedam ironia, ſcilicet defendam Decianum; pergitq. cum eodem ioco: Non eſt, mihi crede, corruptus. QVOD *ab eo redimeretur?* } quod ab eo Flaccus emeret. SEX *horas* } tres accuſatori, totidem defenſori, in cauſſa repetundarum. INVIDISTI } propter ea fidem illius in dubium uocaſti. CIRCVMVENIEBAT } de hac laude ſupra his uerbis. Bene teſtes interrogauit: callide acceſsit: reprehendit: quo uoluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. FECISTI *& tu & populi ſermo ne exciperes* } nulla fere mutatione turpis ex hoc loco eluitur macula. nam ſi legatur, feciſſet ut ex populi ſermone excideres: uitij nihil ſuperſit. Si locum, inquit, illi tamquam ſubſcriptori tuo eiuſdem agendae cauſſae dediſſes, fortaſſe tuam laudem obſcuraſſet; feciſſet, ut de ipſo potius, quam de te, populus loqueretur. VSQVE *ad coronam applicuiſti.* } adduxiſti eum in conſpectum populi, nihil amplius: nullas enim ei dicendi partes, de illius perfidia queſtus, reliquiſti. VT. *A fide ſe abduceret.* } & haec, & quae ſequuntur uerba, unum de ſubſcriptoribus Laelij Lucceium fuiſſe, planiſsime demonſtrant. SESTERTIVM *uicies.* } ſexaginta ſcutatorum millia. ET. EVM *tu accuſas auaritiae,* } cum Lucceio hic agit, non cum Laelio. QVI *teſtes ab eo prodirent?* } ſubaudi, indicares. HABITARE *una?* } ſupra Laelij contubernales appellauit. TABVLAS *in poteſtate Laelij fuiſſe,* } tabulas publicas. quod non licebat. nam ſupra, Qui de tabulis, inquit, publicis recitat, ijs, quae accuſatoris poteſtate fuerunt, non debet habere auctoritatem. NVNC *facis ſuſpicionem* } te a Flacco eſſe corruptum. ITA *enim dixiſti,* } ita frigide, ita ieiune Flaccum accuſaſti, ut corruptus ab eo uideri poſsis. NESCIO *quid* } hoc ipſum, ne uehementer, ne copioſe accuſares. Infantiam Lucceij, non Flacci corruptionem, quae nulla fuerit, frigidae, ieiunaeq. accuſationis cauſſam fuiſſe oſtendit. AD *ipſum* } quod Valeriae propinquus eſſet, & illa inteſtato eſſet mortua. infra: communem hereditatem, quae aequaliter ad utrumque lege ueniſſet, conceſsit adoleſcenti, propinquo ſuo. QVOD *falſum intenderit;* } quod actione falſa hereditatem illam petiuerit. INGENVA, *inquit, fuit,* } ſignificare uolebat accuſator, a libertinis mulieribus, inteſtato mortuis, non ab ingenuis, ad eandem gentem hereditates uenire. IN *manum, inquit, conuenerat.* } docto uiro, & in primis ingenioſo, legenti, In matrimonium, ut aſſentiar, a me non impetro. Cum enim in manum uiri mulier conuenerat, eius bona dotis nomine uiro ſubiecta erant. auctor Cicero in Topicis. In matrimonium autem conuenire, eſt, ſimpliciter matrimonium cõtrahere. VSV } annua poſſeſsione. Vlpianus Inſt. XXI. AN *coemptione* } hic locus, & alter pro Murena, quid ſit coemptio, uidetur oſtendere. eſt autem actio quaedam, qua mulier in alienam poteſtatem, atque adeo in aliena ſacra, ſuis interemptis, auctoribus omnibus tutoribus, cum tota re domeſtica tranſit. FLACCVM *fuiſſe non dices.* } qui eſſe debuit, cum tutor eſſet. quod ſi non fuit, coemptio fieri non potuit. ergo nec uſu, nec coemptione Valeria in manum conuenit. potuit igitur hereditatem illam, ut ſibi iure debitam, Flaccus praetor petere. VSV *amittes.* } uſu res & acquiruntur, & amittuntur. eſt igitur, Vſu amittes, non adibis illam hereditatem, ſed, ut alius eam uſucapiat, permittes. IMPRESSIO, } impetus. OCCASIO, } inter impreſsionem, & uim, occaſionem nominari non placet, ſed coniungi malim cum eo, quod ſequitur, Non tempus, hoc ordine: Non impreſsio, non uis, non occaſio, non tempus. LEGATIONES *liberas* } quae ſenatoribus dabantur. SOCIOS *uideo queri:* } quia cum ſenatoribus non aequo iure litigarent. lib. III. de leg. Omitto, quemadmodum iſti ſe gerant, atque geſſerint, qui legatione hereditates aut ſyngraphas ſuas perſequuntur. SI. HEREDITATEM *in prouincia creuerit,* } cernere hereditatem, pro, adire, capere, uſitatum eſt. MODERATVS *eſt religioni ſuae,* } quia iuratus teſtimonium dicebat, rationem aliquam ſuae religionis habuit. SERMO *inſidioſus,* } ſuperiora de praetoribus dixit, hac de prouincialibus: quorum ſermo inſidias tendit, aſſentatio ad perniciem ſpectat. IN *praetermittendis prouincijs* } de ſe ipſo dicit, qui poſt conſulatum ire in prouinciam noluit: cum poſtea conſilium mutauerit, & in Ciliciam iuerit. LITTERAS *miſit* } Flaccus Aſiae

praetor,

praetor, ut Septimij uillicus, qui eadem fecerat, comprehenderetur. ARDENTEM *iracundia* } in teſtimonio dicendo. ſupra: Quam promptus homo P. Septimius, quam iratus de iudicio, & de uillico? LVRCONIS *libertum* } ſupra: Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod, ut ipſe aiebat, libertus erat eius turpi iudicio condemnatus. EX *edicto* } aliter facere non potuit, ſi ſuum edictum ſeruare uoluit. FLACCVS *exercuit?* } an credat aliquis, ideo ueſtros libertos a Flacco damnatos eſſe, quia ſimultates cum ijs exerceret? ISTE *Andro* } Valeriae uir. DECISIONIS *arbiter* } inter Andronem, & Flaccum, ut decideret, & ſtatueret. OBSIGNATOR } Valerianae pecuniae. Hoc ideo dicit, ne quid Flaccus de Valerianis bonis attigiſſe putaretur. PACTIONEM *fieri,* } pactionem Flaccus & Andro fecerunt, ut arbiter C. Caecilius decideret. SENI *illi Flacco* } L. Flacci adoleſcentis patris. EVM *contra leges pecunias non cepiſſe,* } quo crimine cauſſam dicebat.

ORATIO

AT Falcidianum crimen ingens. talenta quinquaginta ſe Flacco dicit dediſſe. Audiamus hominem: non adeſt. quo modo igitur dicit? epiſtolam mater eius profert, & alteram ſoror. ſcriptum ad ſe dicunt eſſe ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui ſi aram tenens iuraret, crederet nemo; per epiſtolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? quam non amicus ſuis ciuibus? qui patrimonium ſatis lautum, quod hic nobiſcum conficere potuit, Graecorum conuiuijs maluit diſſipare. quid attinuit relinquere hanc urbem? libertate tã praeclara carere? adire periculum nauigandi? quaſi bona comeſſe Romae non liceret. nunc denique materculae ſuae feſtiuus filius, aniculae minime ſuſpicioſae, purgat ſe per epiſtolam, ut eam pecuniam, quam confecerat, non conſumpſiſſe, ſed Flacco dediſſe uideatur. at fructus iſti Trallianorum Globulo praetore uenierant: Falcidius emerat H-S $\overline{\text{DCCCC}}$. ſi dat tantam pecuniam Flacco; nempe iccirco dat, ut rata ſit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris eſſet: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: minus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur matri praeterea blanditur? cur epiſtolis & ſororis, & matris imbecillitatem aucupatur? poſtremo cur non audimus ipſum? retinetur, credo, in prouincia. mater negat. ueniſſet, inquit, ſi eſſet denunciatum. tu certe coegiſſes, ſi ullum firmamentum in illo teſte poſuiſſes. ſed hominem ab negotio abducere noluiſti magnum erat ei certamen propoſitum, magna cum Graecis contentio: qui tamen, ut opinor, iacent uicti: nam iſte unus totam Aſiam magnitudine poculorum, bibendoq. ſuperauit. ſed tamen quis tibi, Laeli, de epiſtolis iſtis indicauit? mulieres negant ſe ſcire. quis? is ipſe? igitur ille tibi, ſe ad matrem, & ſororem ſcripſiſſe, narrauit? an etiam ſcripſit hortatu tuo? at uero M. Aebutium, conſtantiſſimum, & pudentiſſimum hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generum, pari fide praeditum, C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, ſi eſſet data, nihil audiſſe non poſſent. his tu igitur epiſtolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo abſente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putaſti? praeſertim cum ipſe, non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falſam epiſtolam habituram ponderis, quam ipſius praeſentis fictam uocem, & ſimulatum dolorem. Sed, quid ego de epiſtolis Falcidij, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani cenſu tamdiu diſputo, poſtulo, de ſalute omnium noſtrum, de fortunis ciuitatis, de ſumma reip. taceo? quam uos uniuerſam in hoc iudicio ueſtris humeris, ueſtris, inquam, humeris, iudices, ſuſtinetis. uidetis, in quo motu temporum, quanta in conuerſione rerum, ac perturbatione uerſemur. cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliuntur, ut ueſtrae quoque mentes, ueſtra iudicia, ueſtrae ſententiae optimo cuique infeſtiſſimae, atque inimiciſſimae reperiantur. grauia iudicia pro reip. dignitate, multa de coniuratorum ſcelere feciſtis. non putant ſatis conuerſam remp. niſi in eandem impiorum poenam optime meritos ciues detruſerint. oppreſſus eſt C. Antonius. eſto: habuit quandam ille infamiam ſuam: neque tamen ille ipſe, pro meo iure dico, uobis iudicibus damnatus eſſet; cuius damnationis ſepulcrum L. Catilinae floribus ornatum hominum audaciſſimorum, ac domeſticorum hoſtium conuentu epulisq. celebratum eſt. iuſta Catilinae facta ſunt. nunc a Flacco Lentuli poenae per uos expetuntur. quam poteſtis P. Lentulo, qui uos, in complexu liberorum coniugumq. ueſtrarum trucidatos, incendio patriae ſepelire conatus eſt, mactare uictimam gratiorem, quam ſi L. Flacci ſanguine illius nefarium in omnes nos odium ſaturaueritis? litemus igitur Lentulo; parentemus Cethego; reuocemus eiectos; nimiae pietatis, & ſummi amoris in patriam uiciſſim nos poenas, ſi ita dijs placet, ſufferamus. nos iam ab indicibus nominamur; in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur. quae ſi per alios agerent; ſi denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitaſſent: aequiore animo ferre poſſemus: illud uero ferri non poteſt, quod per ſenatores, & per equites R. qui haec omnia pro ſalute omnium communi conſilio, una mente, atque uirtute geſſerunt, harum rerum auctores duces, principes ſpoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli poſſe arbitrantur. etenim populi R. perſpiciunt mentem, & uoluntatem: omnibus rebus, quibus poteſt, populus R. ſignificat, quid ſentiat: nulla uarietas eſt inter homines opinionis, nulla uoluntatis, nulla ſermonis. quare, ſi quis illuc me uocat, uenio: populum R. diſceptatorem non modo non recuſo, ſed etiam depoſco. uis abſit; ferrum, ac lapides remoueantur; operae faceſſant; ſeruitia ſileant: nemo erit tam iniuſtus, qui me audierit, ſit modo liber, & ciuis, quin potius de praemijs meis, quam de poena, cogitandum putet. O dij immortales. quid hoc miſerius? nos, qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorſimus, imperitae multitudinis iudicio confidimus, lectiſſimorum ciuium, & ampliſſimorum ſententias pertimeſcimus. M'. Aquilium patres noſtri, multis auaritiae criminibus, teſtimonijsq. conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum geſſerat, iudicio liberauerunt. conſul ego nuper defendi C. Piſonem: qui quia conſul fortis, conſtansq.

ſtansq. fuerat, incolumis eſt reip. conſeruatus. defendi item conſul L. Murenam conſulem deſignatum: nemo illorum iudicum, clariſſimis uiris accuſantibus, audiendum ſibi de ambitu putauit; cum, bellum iam gerente Catilina, omnes me auctore duos conſules Kalendis Ian. ſcirent eſſe oportere. innocens, & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno, me defendente, abſolutus eſt A. Thermus. quanta reip. cauſſa laetitia populi R. quanta gratulatio conſecuta eſt? ſemper graues, & ſapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis ſalus, quid reip. tempora poſceret, cogitauerunt. eum tabella uobis dabitur, iudices, non de Flacco dabitur ſolum, dabitur de ducibus auctoribusq. conſeruandae ciuitatis, dabitur de bonis omnibus, dabitur de uobiſmet ipſis, dabitur de liberis ueſtis, de uita, de patria, de ſalute communi. non iudicatis in hac cauſſa de exteris nationibus, non de ſocijs: de uobis, ac de ueſtra rep. iudicatis. quod ſi prouinciarum uos ratio magis mouet, quam ueſtra: ego uero non modo non recuſo, ſed etiam poſtulo, ut prouinciarum auctoritate moueamini. etenim opponemus Aſiae prouinciae primum magnam partem eiuſdem prouinciae, quae pro huius periculis legatos, laudatoresq. miſit; deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, prouinciam Hiſpaniam, prouinciã Cretam. Graecis autem Lydis, & Phrygibus, & Myſis, obſiſtent Maſſilienſes, Rhodij, Lacedaemonij, Athenienſes, cuncta Achaia, Theſſalia, Boeotia. Septimio, & Coelio teſtibus P. Seruilius, & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq. teſtes, repugnabunt. Aſiaticae iuriſdictioni urbana iuriſdictio reſpondebit. annui temporis criminationem omnis aetas L. Flacci, & perpetua uita defendet. &, ſi prodeſſe L. Flacco, iudices, debet quod ſe tribunum militum, quod quaeſtorem, quod legatum imperatoribus clariſſimis, exercitibus ornatiſſimis, prouincijs grauiſſimis dignum ſuis maioribus praeſtitit: proſit, quod hic, uobis uidentibus, in periculis communibus omnium ueſtrum ſua pericula cum meis coniunxit: proſint honeſtiſſimorum municipiorum, coloniarumq. laudationes: proſit etiam ſenatus, populiq. R. praeclara & uera laudatio.

EXPLANATIO

TALENTA *quinquaginta.*} ſcutatorum triginta ſex millia, ideſt ſeſtertium nongenta millia, ut infra. H-S DCCCC.} talenta quinquaginta ſupra nominata. QVOD *certe multo pluris eſſet*:} alioqui lucri nihil faceret. MINVS *igitur lucri facit.*} ſed lucratur tamen. quod ſi lucratur, cur Albanum fundũ uendi iubet? non igitur pecuniam illam Flacco dedit, ſed ipſe confecit. AB *negotio*} iocatur. nullũ enim erat Falcidio in Graecia negotiũ, niſi ut pergraecaretur, ideſt cum Graecis ipſis, graeco more bibendo, contenderet. AVCTORE} cui tu credi uelis. LAVDATO,} cũ ironia: pro, nequiſsimo homine, qui patrimoniũ ſatis lautum pergraecando confecerit. POSTVLO,} tam deprauatum nihil eſt, unde homines imperiti ſenſum aliquem non percipiant. recta autem intelligendi conſuetudo, quod uenuſtum, purumq. non ſit, quod cum ratione, cum Latini ſermonis dignitate, cum tota uerborum compoſitione non congruat, nihil probat. mihi ſuperuacuum omnino uidetur, Poſtulo: delere tamen, cum in eo libri omnes antiqui conſentiant, non audeo. IN. QVO *motu temporum*;} nutare iam cœperat ſtatus reip. Caeſare, & Bibulo cos. quae malorum denique omnium, publicaeq. ſeruitutis cauſſa & origo fuit. OPPRESSVS *eſt*} damnatus de maieſtate, accuſante M. Coelio. ſupra. INFAMIAM} quaſi cum Catilina conſenſiſſet. culpam nõ dixit, ut eum crimine liberaret. itaque ſubiungit: Neque tamen ille ipſe uobis iudicibus damnatus eſſet. PRO *meo iure dico,*} meo quoddam iure hoc mihi uideor affirmare poſſe, iuſtitia fretus & ſapientia ueſtra ſingulari. SEPVLCRVM *L. Catilinae*} pro tempore ab impijs exſtructum, occaſione damnationis Antonij. nam Catilinae ſepulcrum in patria non fuit, cum hoſtis a rep. iudicatus, procul ab urbe in Etruria pugnans occubuiſſet. A. FLACCO. *Lentuli poenae expetuntur.*} ut Catilinam Antonius interemit, ſic Lentulum, uirum conſularem, & tum praeturam gerentem, coniuratorum, qui poſt Catilinae diſceſſum in urbe remanſerant, principem, Flaccus in urbe oppreſsit. CETHEGO} C. Cornelio Cethego, qui cum Lentulo in carcere necatus. SI. POPVLI *Romani perſpiciunt mentem*} rectius, quã proſpiciunt: quod alijs placuit, utriuſque uerbi ui parum animaduerſa. nam, proſpicere, de futuris rebus, perſpicere, de praeſentibus uſurpatur. hic autem de praeſenti re ſermonem eſſe, quis non intelligit ex ijs uerbis? Omnibus rebus; quibus poteſt, populus Romanus ſignificat, quid ſentiat. M' AQVILLIVM} de quo lib. v. in Verrem, & alibi. CLARISSIMIS *uiris*} Ser. Sulpicio, M. Catone. ME *auctore*} monente, & hortante. DVOS *conſules*} qui non fuiſſent, ſi Murena condemnatus eſſet. PROVINCIAM *Galliam,*} de qua ſupra: Neque uero te Maſsilia praetereo, quae L. Flaccum militem praetoremq. cognoſti. CILICIAM,} in qua fuit tribunus mil. HISPANIAM,} in qua quaeſtor. CRETAM.} in qua legatus. P. SERVILIVS, *& Q. Metellus*} Seruilius Iſauricus, Metellus Creticus.

ORATIO

O. NOX *illa, quae paene aeternas huic urbi tenebras attuliſti, cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te, Flacce, caelum, noctemq. conteſtans, flens flentem obteſtabar; cum tuae fidei optimae & ſpectatiſſimae ſalutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu, Flacce, praetor communis exitij nuncios cepiſti: tu incluſam in litteris reip. peſtem deprehendiſti: tu periculorum*

lorum

lorum indicia, tu ſalutis auxilia ad me, & ad ſenatum attuliſti. quae tibi tum gratiae ſunt a me actae? quae ab ſenatu? quae a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortiſſimo uiro, quemquam bonum putaret umquam non ſalutem, uerum honorem ullum denegaturum? O nonae illae Decembres, quae me conſule fuiſtis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe ſalutarem appellare poſſum. o nox illa, quam iſte eſt dies conſecutus, fauſta huic urbi; miſerum me, metuo ne funeſta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam de me) qui amor in patriam? quae uirtus? quae grauitas extitit? ſed, quid ea commemoro, quae tum, cum agebantur, uno conſenſu omnium, una uoce populi R. uno orbis terrae teſtimonio in caelum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non proſint, uerumetiam aliquid obſint. etenim multo acriorem improborum interdum memoriam eſſe ſentio, quam bonorum. ego te, ſi quid grauius acciderit, ego te, inquam, Flacce prodidero. mea dextra illa, mea fides, mea promiſſa, cũ te, ſi remp. conſeruaremus, omnium bonorum praeſidio, quoad uiueres, non modo munitum, ſed etiam ornatum fore pollicebar. putaui, ſperaui, etiam ſi honos noſter uobis uilior fuiſſet, ſalutem certe caram futuram. At L. Flaccum quidem, iudices, ſi, quod dij immortales omen auertant, grauis iniuria afflixerit, numquam tamen proſpexiſſe ueſtrae ſaluti, conſuluiſſe uobis, liberis, coniugibus, fortunis ueſtris paenitebit: ſemper ita ſentiet, talẽ ſe animum & generis dignitati, & pietati ſuae, & patriae debuiſſe: uos ne paeniteat tali ciui non peperciſſe, per deos immortales, iudices, prouidete. quotus enim quiſque eſt, qui hanc in rep. ſectam ſequatur? qui uobis, qui ueſtri ſimilibus placere cupiat? qui optimi, atque ampliſſimi cuiuſque hominis, atque ordinis auctoritatẽ magni putet? cum illam uiam ſibi uideant expeditiorem ad honores, & ad omnia, quae concupiuerunt. ſed cetera ſint eorum: ſibi habeant potentiam, ſibi honores, ſibi ceterorum commodorum ſummas facultates: liceat iis, qui haec ſalua eſſe uoluerunt, ipſis eſſe ſaluis. nolite, iudices, exiſtimare eos, quibus integrum eſt, qui nondum ad honores acceſſerunt, non exſpectare huius exitum iudicij. ſi L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. ſtudium calamitati fuerit; quem poſthac tam amentem fore putatis, qui non illam uiam uitae, quam ante praecipitem, & lubricam eſſe ducebat, huic planae, & ſtabili praeponendam eſſe arbitretur? quod ſi talium ciuium uos, iudices, taedet, oſtendite: mutabunt ſententiam, qui potuerint: conſtituent, quid agant, quibus integrum eſt: nos, qui iam progreſſi ſumus, hunc exitum noſtrae temeritatis feremus. ſin hoc animo quamplurimos eſſe uultis; declarabitis hoc iudicio, quid ſentiatis. huic, huic miſero puero, ueſtro ac liberorum ueſtrorum ſupplici, iudices, hoc iudicio uiuendi praecepta dabitis. cui ſi patrem conſeruatis; qualis ipſe debeat eſſe ciuis, praeſcribetis: ſin eripitis, oſtendetis bonae rationi, & conſtanti, & graui nullum a uobis fructum eſſe propoſitum: qui uos, quoniam eſt id aetatis, ut ſenſum iam percipere poſſit ex maerore patrio, auxilium nõdum patri ferre poſſit, orat, ne ſuum luctum patris lacrumis, patris maerorem ſuo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodam modo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri ſuo quondam pro ſalute patriae ſpoponderim, dignitatem. miſeremini familiae, iudices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filij: nomen clariſſimum, & fortiſſimum, uel generis, uel uetuſtatis, uel hominis cauſſa, reip. reſeruate.

EXPLANATIO

O. NOX *illa,*} qua Flaccus & Pontinius praetores in tranſitu pontis Muluij legatos Allobrogum, cum litteris mandatiſq. ad ſuos ciues, & eodem itinere ad Catilinam miſſos, comprehenderunt. orat. 3. in Catil. & Salluſtius. VOBIS *uilior fuiſſet*} ſi de honore noſtro parum laboraſſetis. O. NONAE *illae Decembres,*} quo die expoſitis in ſenatu, atque editis coniurationis indicijs, conſule Cicerone, quid fieri placeret, conſulente, ſenatus cenſuit, ut P. Lentulus, cum ſe praetura abdicaſſet, itemq. alij octo qui cum eo coniurauerant, in cuſtodiam traderentur. O. NOX *illa*} qua Flaccus legatos Allobrogum cum litteris comprehendit. ILLAM *uiam*} ciuium improborum, diuerſam ab ea, quam ſecutus eſt Flaccus. PRAECIPITEM, *& Lubricam*} eiuſmodi, ut ea perueniri ad honores non poſſet. HVIC *planae, & ſtabili*} quae bonos antea uiros recto itinere ad honores duxit. NOMEN *clariſſimum & fortiſſimum,*} Nomen, hic locum non habet: nec apte, & proprie, nomen fortiſsimum, dici, recte intelligens quiſpiam putauerit. quod ſi, ciuem, reponatur, congruent omnia.

IN. ORATIONEM. CICERONIS
PRO. P. CORNELIO. SVLLA
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

P. CORNELIVS *Sulla, L. Sullae dictatoris propinquus, conſul deſignatus cum P. Autronio Paeto, damnatus erat cum collega de ambitu, & in eorum locum accuſatores L. Cotta, & L. Torquatus legis beneficio ſucceſſerant. Eundem Sullam accuſauit aliquanto poſt de coniuratione L. Torquatus filius. defendit Hortenſius primum, deinde Cicero. abſolutum eſſe, ſatis ex eo conſtat, quia Gabinium accuſauit. qua de re ſic ep.* 3. *lib.* III. *ad Q. fr. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, ſubſcribente priuigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio. Hic eſt P. Sulla, a quo reo, ſeſtertium uicies empturus Cicero Palatinam domum, mutuo accepit: ut ait Gellius lib.* XII. *cap.* 12. *De eodem lib.* 2. *Off. Nec uero umquam bellorum ciuilium ſemen & cauſſa deerit, dum homines perditi haſtam illam cruentam & meminerint, & ſperabunt, quam P. Sulla cum uibraſſet, dictatore propinquo ſuo, idem ſexto & triceſimo anno poſt a ſceleratiore haſta eadem non receſsit. Mortem eius ep.* 10. *lib.* IX. *Cicero Dolabellae ſignificat his uerbis: Te tamen hoc ſcire uolo, uehementer populum ſollicitum fuiſſe de P. Sullae morte antequam certum ſcierit. nunc quaerere deſierunt, quomodo perierit. ſatis putant ſe ſcire, quod ſciunt. ego cetero qui animo aequo fero: unum uereor, ne haſta Caeſaris refrixerit. Et in ep. ad Caſsium, lib.* XV. *Nos hic P. Sullam patrem mortuum habebamus. alij, a latronibus, alij, cruditate dicebant. populus non curabat. combuſtum enim eſſe conſtabat. hoc tu pro ſapientia tua feres aequo animo. quamquam* προσωπον πολεως *amiſimus. Caeſarem putabant moleſte laturum, uerentem ne haſta refrixiſſet. Habita uidetur oratio anno proximo poſt Ciceronem conſulem. quod illa uerba ſignificant orationis extremae: Seueritatem iudiciorum, quae per hos menſes in homines au-*

dacißimos facta eſt, lenitate, ac miſericordia mitigate. nam a coniuratorum nece, ideſt a menſe ultimo conſulatus Ciceronis, longius diſtare accuſationem ceterorum, uериſimile non eſt. Suffragari uidentur huic opinioni illa quoque uerba, a Cicerone in accuſatorem Sullae Torquatum coniecta. Nihil eſt tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuſet, quam uideri coniuratorum poenam, mortemq. lugere. quod cum is tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum eſt: te, ſi quid eiuſmodi facis, uehementer miror. Quibus uerbis, paullo ante, coniuratos periſſe, cognoſcitur.

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. P. CORNELIO. SVLLA
ORATIO. XXV

MAXIME *uellem, iudices, ut P. Sulla et antea dignitatis ſuae ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam modeſtiae fructum aliquem potuiſſet percipere. ſed, quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſſimo in honore cum communi ambitionis inuidia, tum ſingulari Autronij odio euerteretur; & in his priſtinae fortunae reliquijs miſeris, & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet: quamquam ex huius incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamen, in ceteris malis, facile patior oblatum mihi tẽpus, in quo boni uiri lenitatem meam, miſericordiamque, notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerent; improbi, ac perditi ciues, edomiti, atque uicti, praecipitante rep. uehementem me fuiſſe, atque fortem, conſeruata mitem, ac miſericordem faterentur. &, quoniam L. Torquatus, meus familiaris, ac neceſſarius, iudices, exiſtimauit, ſi noſtram in accuſatione ſua neceſſitatem, familiaritatemq. uiolaſſet, aliquid ſe de auctoritate meae defenſionis poſſe detrahere: cum huius periculi propulſatione coniungam defenſionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis, iudices, hoc tempore, ſi mea ſolum intereſſet: multis enim mihi locis & data facultas eſt, & ſaepe dabitur de mea laude dicendi. ſed, ut ille, iudices, quantum de mea auctoritate diripuiſſet, tantum ſe de huius praeſidijs deminuturum ſperauit: ſic hoc ego ſentio, ſi mei facti rationem uobis, conſtantiamq. huius officij, ac defenſionis probauero, cauſſam quoque me P. Sullae probaturum.*

EXPLANATIO

DIGNITATIS *ſuae ſplendorem obtinere,*} ut conſul deſignatus erat, ita conſulatum adminiſtrare. quod cum ei non licuerit, amiſſo conſulatu: ſplendorem ſimul amiſit ſuae dignitatis. POST *calamitatem acceptam*} poſt damnationem. MODESTIAE *fructum aliquem potuiſſet percipere.*} ut, quia calamitatem modeſte tulit, propterea fructum aliquem ſuae modeſtiae ferret: quem autem fructum? ut nouam ei calamitatem creare nemo uellet. AMPLISSIMO *in honore*} in conſulatu. COMMVNI *ambitionis inuidia*} non propria culpa, ſed communi eorum odio, qui malis artibus, ambitu praeſertim, honores adipiſcuntur. AVTRONII} P. Autronij Paeti: cui propter improbitatem, & nequitiam infenſi omnes erant: & quia ſimul deſignati erant conſules, Autronij culpae affinis eſſe Sulla exiſtimatus eſt. QVOSDAM,} Torquatum filium ſignificat; quo accuſante, de ambitu damnatus conſulatum amiſerat. NE. SVPPLICIO *quidem ſuo*} ne poena quidem conſulatus amiſsi. NVNC *quaſi intermiſſam*} quia ſeuere contra Catilinam, eiuſq. ſocios decreuit. NECESSITATEM,} neceſsitudinem.

ORATIO

AC *primum abs te illud, L. Torquate, quaero, cur me a ceteris clariſſimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defenſionis iure ſecernas. quid enim eſt, quamobrem abs te Q. Hortenſii factum, clariſſimi uiri, atque ornatiſſimi ciuis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam, ſi initum eſt conſilium a P. Sulla inflammandae ciuitatis, huius exſtinguendi imperij, delendae urbis; mihi maiorem haec res dolorem, quam Q. Hortenſio, mihi maius odium afferre debet? meum denique grauius eſſe iudicium, qui adiuuandus in his cauſſis, qui oppugnandus, qui defendendus, qiu deſerendus eſſe uideatur? ita, inquit: tu enim inueſtigaſti, tu patefeciſti coniurationem. quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curaſſe, ut id omnes uiderent, quod antea fuiſſet occultum. quare, iſta coniuratio ſi patefacta per me eſt, tam patet Hortenſio, quam mihi. quem cum uideas, honore hoc, auctoritate, uirtute, conſilio praeditum, non dubitaſſe, quin innocentem P. Sullam defenderet: quaero, cur, qui aditus ad cauſſam Hortenſio patuerit, mihi intercluſus eſſe debuerit. Quaero illud etiam, ſi me, qui defendo, reprehendendum putas eſſe; quid tandem exiſtimes de his ſummis uiris, & clariſſimis ciuibus, quorum ſtudio & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, cauſſam defendi huius innocentis uides. non enim una eſt ratio defenſionis ea, quae poſita eſt in oratione: omnes, qui adſunt, qui laborant, qui ſaluum uolunt, pro ſua parte, atque auctoritate defendunt. an uero, in quibus ſubſelijs haec ornamenta, ac lumina reip. uiderem, in his me apparere nollem; quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celſiſſimam ſedem dignitatis atque honoris, multis meis ac magnis laboribus, & periculis adſcendiſſem? Atque, ut intelligas, Torquate, quem accuſes; ſi te id offendit, quod ego, qui hoc genere quaeſtionis defenderim neminem, non deſim P. Sullae; recordare de ceteris, quos adeſſe huic uides: intelliges, & de hoc, & de ceteris iudicium meum*

& horum par atque unum fuiſſe. quis noſtrum adfuit Varunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortenſius, praeſertim qui illum ſolus antea de ambitu defendiſſet: non enim iam ſe ullo officio cum illo cõiunctum arbitrabatur, cum ille, tanto ſcelere commiſſo, omnium officiorum ſocietatem diremiſſet. Quis noſtrum Ser. Sullam, quis P. Lentulum, quis M. Laecam, quis C. Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia ceteris in cauſſis etiam nocentes, uiri boni, ſi neceſſarij ſunt, non defendendos eſſe non putant: in hoc crimine non ſolum leuitatis eſt culpa, uerum etiam quaedam contagio ſceleris, ſi defendas eum, quem obſtrictum eſſe patriae ſuſpicere. Quid? Autronio non ne ſodales, non collegae ſui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui ſunt in rep. principes, defuerunt? immo etiam teſtimonio plerique laeſerunt. ſtatuerant tantum illud eſſe maleficium, quod non modo non occultari per ſe, ſed etiam aperiri, illuſtrariq. deberet. Quamobrem quid eſt, quod mirere, ſi cum iiſdem me in hac cauſſa uides adeſſe, cum quibus in ceteris intelligis abfuiſſe? niſi uero me unum uis ferum praeter ceteros, me aſperum, me inhumanum exiſtimari, me ſingulari immanitate, & crudelitate praeditum. hanc mihi tu ſi propter res meas geſtas imponis in omni uita mea perſonam, Torquate; uehementer erras. me natura miſericordem, patria ſeuerum, crudelem nec patria, nec natura eſſe uoluit. denique iſtam ipſam perſonam uehementem, & acrem, quam mihi tum tempus, & reſp. impoſuit, iam uoluntas, & natura ipſa detraxit. illa enim ad breue tempus ſeueritatem poſtulauit, haec in omni uita miſericordiã, lenitatemq. deſiderat. quare nihil eſt, quod ex tanto comitatu uirorum ampliſſimorum me unum abſtrahas. ſimplex officium, atque una eſt omnium bonorum cauſſa. nihil erit, quod admirere poſthac, ſi in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis. nulla eſt enim in rep. cauſſa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam ceteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa cauſſa communis. neque enim princeps tunc ad ſalutem eſſe potuiſſem, ſi eſſe alij comites noluiſſent. quare neceſſe eſt, quod mihi conſuli praecipuum fuit praeter alios, id iam priuato cum ceteris eſſe commune. neque ego hoc partiendae inuidiae, ſed communicandae laudis cauſſa loquor. oneris mei partem nemini mpertio, gloriae bonis omnibus. In Autronium teſtimonium dixiſti, inquit: Sullam defendis. Hoc totum eiuſmodi eſt, iudices, ut, ſi ego ſim inconſtans, ac leuis, nec teſtimonio fidem tribui conuenerit, nec defenſioni auctoritatem: ſin eſt in me ratio reip. religio priuati officij, ſtudium retinendae uoluntatis bonorum; nihil minus accuſator debet dicere, quam a me defendi Sullam, teſtimonio laeſum eſſe Autronium. uideor enim non ſolum ſtudium ad defendendas cauſſas, uerũ opinionis aliquid, & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utor, iudices, & omnino non uterer, ſi ille me non coegiſſet.

EXPLANATIO

Q. HORTENSII *factum,*} Sullae defenſio. MIHI *maiorem haec res dolorem,*} quia conſul in ciues impios animaduerti, & huius puniendi criminis cura magis ad me, quam ad quemquam alium, pertinet. CELEBRARI *hoc iudicium,*} uenerant non ut patroni cauſſam acturi, ſed ut aduocati reum ſua praeſentia, ſuaq. auctoritate ſubleuaturi. IN. QVIBVS *ſubſellijs*} rei Sullae. ILLVM *in locum,*} qualem ipſi obtinent: in illam honeſtatem, qua ipſi ſunt. explanatur ſequentibus uerbis. IN. HANC *celſiſſimam ſedem dignitatis, atque honoris,*} quae conſularium uirorum eſt: conſulatum autem ijs acceptum refert. HOC *genere quaeſtionis*} de maieſtate, cuius laeſae ultor fuerim. DE *ceteris,*} qui ſenſerunt, & ſentiunt idem, quod ego. neminem enim defenderunt hoc genere quaeſtionis, nunc tamen huic adſunt. M. LAECAM,} M. Porcium Laecam, cuius in domum coniuratos Catilina conuocauit: ut infra, & orat. I. in Catil. C. CORNELIVM} qui ſe Ciceronem conſulẽ interfecturum eſſe pollicitus erat. infra, & apud Salluſtium. AVTRONIO} apparet eum bis eſſe damnatum, de ambitu primum, deinde, quod hic ſignificatur, de maieſtate. ABFVISSE?} neminem ex ijs, qui nefarium patriae bellum indixerant, defendi. DEFENSVM *ab eo eſt,*} crimen hoc Hortenſius a Sulla remouit. AVCTORITATIS,} quae eſſe debet in eo, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & conſilij fuit, & timoris. haec enim ſunt eiuſmodi, ut ei fides habenda uideatur.

ORATIO

DVAE coniurationes abs te, Torquate, conſtituuntur: una, quae Lepido, & Tullo cos. patre tuo conſule deſignato, facta eſſe dicitur; altera, quae me conſule. harum in utraque Sullam dicis fuiſſe. Patris tui, fortiſſimi uiri, atque optimi conſulis, ſcis me conſilijs non interfuiſſe: ſcis me, cum mihi ſummus tecum uſus eſſet, tamen illorum expertem temporum, & ſermonum fuiſſe: credo, quod nondum penitus in rep. uerſabar, quod nondum ad propoſitum mihi finem honoris perueneram, quod mea me ambitio, & forenſis labor ab omni illa cogitatione abſtrahebat. quis ergo intererat ueſtris cõſilijs? omnes hi, quos uides huic adeſſe, & in primis Q. Hortenſius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atque animum eximiũ in remp. tum propter ſummam familiaritatem, ſummumq. amorẽ in patrem tuũ, tum cõmunibus, tum praecipuis patris tui periculis commouebatur. ergo iſtius coniurationis crimen defenſum ab eo eſt, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & conſilij ueſtri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulſando cum eſſet copioſiſſima, atque ornatiſſima oratio; tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. illius igitur coniurationis, quae facta contra uos, delata ad uos, a uobis prolata eſſe dicitur, ego teſtis eſſe non potui. non modo enim nihil comperi; ſed uix ad aures meas iſtius ſuſpicionis fama peruenit. qui uobiſcum in conſilio fuerunt, qui uobiſcum illa cognorunt, quibus ipſis periculum

lum

hum tum conflari putabatur, qui Autronio non affuerunt, qui in illum teſtimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adſunt, in huius periculo declarant, ſe non crimine coniurationis, ne adeſſent ceteris, ſed hominum maleficio deterritos eſſe. mei conſulatus autem tempus, & crimen maxime coniurationis a me defendetur. atque inter nos partitio non eſt fortuito, iudices, nec temere facta: ſed, cum uideremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum teſtes eſſe poſſemus; uterque noſtrum id ſibi ſuſcipiendum putauit, de quo aliquid ſcire ipſe, atque exiſtimare potuiſſet. &, quoniam de criminibus ſuperioris coniurationis Hortenſium diligenter audiſtis; de hac coniuratione, quae me conſule facta eſt, hoc primum attendite. Multa, cum eſſem conſul, de ſummis reip. periculis audiui, multa quaeſiui, multa cognoui: nullus umquam de Sulla nuncius ad me, nullum indicium, nullae litterae peruenerunt, nulla ſuſpicio. multum haec uox fortaſſe deberet ualere eius hominis, qui conſul inſidias reip. conſilio inueſtigaſſet, ueritate aperuiſſet, magnitudine animi uindicaſſet, cum ipſe nihil audiſſe de T. Sulla, nihil ſuſpicatum eſſe diceret: ſed ego nondum utor hac uoce ad hunc defendendum; ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus deſinat, me, qui Autronio abfuerim, Sullam defendere. quae enim Autronij fuit cauſſa? quae Sullae eſt? ille ambitus iudicium tollere, ac diſturbare primum conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorum tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atque concurſu: Sulla, ſi ſibi ſuus pudor, ac dignitas non prodeſſet, nullum auxilium requiſiuit. ille damnatus ita ſe gerebat non ſolum conſilijs, & ſermonibus, uerum etiam adſpectu, atque uultu, ut inimicus eſſe ampliſſimis ordinibus, infeſtus bonis omnibus, hoſtis patriae uideretur: hic ſe ita fractum illa calamitate, atque afflictum putauit, ut nihil ſibi ex priſtina dignitate ſupereſſe arbitraretur, niſi quod modeſtia retinuiſſet. hac uero in coniuratione quid tam coniunctum, quam ille cum Catilina, cum Lentulo? quae tanta ſocietas ullis inter ſe rerum optimarum, quanta ei cum illis ſceleris, libidinis, audaciae? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod ſine eodem illo Catilina facinus admiſit? cum interim Sulla cum eiſdem ipſis non modo noctem, ſolitudinemq. non quaereret, ſed ne mediocri quidem ſermone, & congreſſu coniungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum ueriſſimi indices, illum multorum litterae, ac nuncij coarguerunt: Sullam interea nemo inſimulauit, nemo nominauit. poſtremo, eiecto, ſiue emiſſo iam ex urbe Catilina, ille arma miſit, cornua, tubas, falces, ſigna, legiones; ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli poena compreſſus, conuertit ſe aliquando ad timorem, nunquam ad ſanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit; ubi neque homines fuiſſe putantur huius affines ſuſpicionis; & locus eſt ipſe non tam ad inflammandos calamitoſorum animos, quam ad conſolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantam diſſimilitudinem hominum, atque cauſſarum, diſſimilem me in utroque praebui. ueniebat enim ad me, & ſaepe ueniebat Autronius multis cum lacrumis ſupplex, ut ſe defenderem: & ſe meum condiſcipulum in pueritia, familiarem in adoleſcentia, collegam in quaeſtura commemorabat fuiſſe: multa mea in ſe, nonnulla etiam ſua in me proferebat officia. quibus ego rebus, iudices, ita flectebar animo, atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipſe mihi fecerat inſidias, deponerem: ut iam immiſſum eſſe ab eo C. Cornelium, qui me in ſedibus meis, in conſpectu uxoris meae ac liberorum meorum trucidaret, obliuiſcerer. quae ſi de uno me cogitaſſet, qua mollitia ſum animi, ac lenitate, numquam mehercule illius lacrumis, ac precibus reſtitiſſem. ſed, cum mihi patriae, cum ueſtrorum periculorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mentem, & cum illae infeſtae ac funeſtae faces, uniuerſumq. totius urbis incendium, cum tela, cum caedes, cum ciuium cruor, cum cinis patriae uerſari ante oculos, atque animum memoria refricare coeperat; tum denique ei reſiſtebam, neque ſolum illi hoſti, ac parricidae, ſed his etiam propinquis illius, Marcellis, patri, & filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij ſuauitatem obtinebat: neque me arbitrabar ſine ſummo ſcelere poſſe, quod maleficium in alijs uindicaſſem, idem in illorum ſocio, cum ſcirem, defendere. atque idem neque T. Sullam ſupplicem ferre, neque eoſdem Marcellos, neque huius M. Meſſallae hominis neceſſarij, preces ſuſtinere potui. neque enim eſt cauſſa aduerſata naturae; nec homo, nec res miſericordiae meae repugnauit: nuſquam nomen, nuſquam ueſtigium fuerat, nullum crimen, nullum indicium. ſuſcepi cauſſam, Torquate, ſuſcepi, & feci libenter, ut me, quem boni conſtantem ſemper, ut ſpero, exiſtimaſſent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent.

EXPLANATIO

LEPIDO, *& Tullo cos.*} ut ſequentis anni conſules Cotta & Torquatus Kalendis Ian. in Capitolio occiderentur, ſtatimq. Catilina & Autronius, correptis faſcibus, deſcenderent. id autem conſilium Catilina, cum eius ratio, quia repetundarum quaerebatur, habita non eſſet, iniuit cum Piſone, & Autronio, circiter non. Dec. De die caedis conſulum, ideſt de Kalendis Ian. ſic infra: De quo etiam ſi quis dubitaſſet antea; num id, quod tu arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo conſule deſcendere Kalendis Ian. cum lictoribus? E Salluſtio autem non ſolum de die caedis, uerum etiam de tempore, quo Catilina cum Piſone, & Autronio conſilium communicauit, intelligitur. cum enim de Cn. Piſone, propter inopiam, & malos mores nouarum rerum cupido, locutus eſſet, cum hoc, inquit, Catilina, & Autronius, circiter non. Dec. conſilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Ian. L. Torquatum, & L. Cottam conſules interficere, ipſi, faſcibus correptis, Piſonem cum exercitu ad obtinendas duas Hiſpanias mittere. SE. NON *crimine coniurationis, ne adeſſent ceteris,*} crimine coniurationis accuſatur Sulla, & a bonis tamen uiris defenditur: eodem crimine accuſati alij ſunt, nec tamen defenſi: quia de hoc bene exiſtimatur, de alijs non item. qui igitur huic adſunt in crimine coniurationis, oſtendunt ſe, cum ceteris non affuerunt, non crimine coniurationis, ſed hominum maleficio deterritos eſſe. NON *prodeſſet,*} quae non praefuit. ITA *ſe gerebat*}

rebat } damnati de ambitu in exſulium non ibant ante Ciceronem conſulem. ille damnatis exſulium legē lata irrogauit. pro Murena. Locvs *eſt ipſe* } ignobile municipium, exigua frequentia, nullis opibus fuiſſe conſtat: ſiquidem conſolari potius calamitoſorum animos, quam inflammare poterat. Marcellis, *patri, & filio,* } Caio praenomen uterque fuit. ij ſunt, ad quos Cicero ſcribit lib. xv. Cavssa } cum bona cauſſa eſſet P. Sullae, non ut Autronij. ad lenitatem igitur, & miſericordiam ipſa me natura, cauſſa non aduerſante, hortata eſt.

ORATIO

Hic ait ſe ille, iudices, regnum meum ferre non poſſe. Quod tandem, Torquate, regnum? conſulatus, credo, mei; in quo ego imperaui nihil, ſed contra patribus conſcriptis, & bonis omnibus parui. quo in magiſtratu non inſtitutum eſt a me, iudices, regnum, ſed non permiſſum. Quem tum in tanto imperio, tanta poteſtate non dicis fuiſſe regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quod, in quos teſtimonia dixiſti, inquit, damnati ſunt; quem defendis, ſperat ſe abſolutum iri. hic tibi ego de teſtimonijs meis hoc reſpondeo: ſi falſum dixerim, te in eos dixiſſe; ſin uerum, non eſſe hoc regnare; cum uerum iuratos dicas probare. de huius ſpe tantum dico, nullas a me opes P. Sullam, nullam potentiam, nihil denique, praeter fidem defenſionis, exſpectare. niſi tu, inquit, cauſſam recepiſſes, numquam mihi reſtitiſſet, ſed, indicta cauſſa, profugiſſet. ſi iam hoc tibi concedam, Q. Hortenſium, tanta grauitate hominem, ſi hos tales uiros non ſuo ſtare iudicio, ſed meo; ſi hoc tibi dem, quod credi non poteſt, niſi ego huic adeſſem, hos affuturos non fuiſſe: uter tandem rex eſt, is, ne cui innocentes homines non reſiſtunt; an is, qui calamitoſos non deſerit? At hic etiam, id quod tibi neceſſe minime fuit, facetus eſſe uoluiſti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regem eſſe dixiſti. Mitto iam de rege quaerere: illud quaero, peregrinum cur me eſſe dixeris. nam, ſi ita ſum, non tam eſt admirandum, regem eſſe me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romae fuerunt, quam conſulem Romae fuiſſe peregrinum. Hoc dico, inquit, te eße ex municipio. Fateor, et addo etiam, ex eo municipio, unde iterum iam ſalus huic urbi imperioq. miſſa eſt. ſed ſcire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniant, peregrini tibi eſſe uideantur. nemo enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curioni, nemo huic ipſi noſtro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit umquā. equidem uehementer laetor, eum eſſe me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam iacere potueris, quae non ad maximam partem ciuium conueniret. ſed tamen te a me pro magnis cauſſis noſtrae neceſſitudinis monendum eſſe etiam atque etiam puto. non poſſunt omnes eſſe patricij; ſi uerum quaeris, ne curant quidem: nec ſe aequales tui propter iſtam cauſſam abs te anteiri putant. at ſi tibi nos peregrini uidemur, quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famae, ac ſermonibus: quam tibi illos competitores tuos peregrinos uideri neceſſe erit, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quemquam peregrinum appelles; ne peregrinorum ſuffragijs obruare. qui ſi attulerint neruos, & induſtriam; mihi crede, excutient tibi iſtam uerborum iactationem, & te ex ſomno ſaepe excitabunt, nec patientur ſe abs te, niſi uirtute uincentur, honore ſuperari. ac ſi, iudices, ceteris patricijs me & uos peregrinos uideri oporteret; a Torquato tamen hoc uitium ſileretur. eſt enim ipſe a materno genere municipalis, honeſtiſſimi ac nobiliſſimi generis, ſed tamen Aſculani. aut igitur doceat Picentes ſolos non eſſe peregrinos; aut gaudeat ſuo generi me meum non anteponere. Quare neque me peregrinū poſthac dixeris, ne grauius refutere; neque regem, ne derideare. niſi forte regium tibi uidetur, ita uiuere, ut non modo homini nemini, ſed ne cupiditati quidem ulli ſeruias; contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, non ceterarum rerum indigere; in ſenatu ſentire libere; populi utilitati magis conſulere, quam uoluntati; nemini cedere; multis obſiſtere. ſi hoc putas eſſe regium; me regem confiteor eſſe. ſin te potentia mea, ſi dominatio, ſi denique aliquod dictum arrogans, aut ſuperbum mouet: quin tu id potius profers, quam uerbi inuidiam, contumeliamq. maledicti? ego, tantis a me beneficijs in rep. poſitis, ſi nullum aliud mihi praemium a ſenatu populoq. R. niſi honeſtum otium poſtularem, quis non concederet? ſibi haberent honores, ſibi imperia, ſibi prouincias, ſibi triumphos, ſibi alia praeclarae laudis inſignia: mihi liceret eius urbis, quam conſeruaſſem, conſpectu, tranquillo animo, & quieto, frui. quid, ſi hoc non poſtulo; ſi ille labor meus priſtinus, ſi ſolicitudo, ſi operae, ſi uigiliae deſeruiunt amicis, praeſto ſunt omnibus; ſi neque amici in foro requirunt ſtudium meum, neque reſp. in curia; ſi me non modo rerum geſtarum uacatio, ſed neque honoris, neque aetatis excuſatio uindicat a labore; ſi uoluntas mea, ſi induſtria, ſi domus, ſi animus, ſi aures patent omnibus; ſi mihi ne ad ea quidem, quae pro ſalute omnium geſſi, recordanda, & cogitanda quidquam relinquitur temporis: tamen hoc regnum appellabitur? cuius uicarius qui uelit eſſe, inueniri nemo poteſt; longe abeſt regni ſuſpicio. ſi quaeris, qui ſint Romae regnum occupare conati; ut ne replices annalium memoriam, ex domeſticis imaginibus inuenies. res enim geſtae, credo, meae me nimis extulerunt, at mihi neſcio quos ſpiritus attulerunt. quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, iudices, hoc poſſum dicere, me, qui e ſummis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium, ſatis adeptum fore, ſi ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit. etenim, in qua ciuitate res tantas geſſerim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum eſt eorum hominum, quos ego a ueſtris ceruicibus depuli, iudices, a meis non remoui. niſi uero paucos fuiſſe arbitramini, qui conari, aut ſperare poſſent ſe tantum imperium poſſe delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, ſicut feci: uoluntates uero conſceleratas ac nefarias nec ſanare potui, nec tollere. quare non ſum neſcius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis aeternum uideam bellum eſſe ſuſceptum. quod ſi illis meis praeſidijs forte inuides; & ſi ea tibi regia uiden-

tur,

tur, quod omnes boni omnium generum, atque ordinum ſuam ſalutem cum mea coniungunt: conſolare te, quod omnium mentes improborum mihi uni maxime ſunt inſenſae, & aduerſae. qui me non ſolum iccirco oderunt, quod eorum conatus impios, & furorem conſceleratum repreſſi; ſed eo etiam magis, quod nihil iam ſe ſimile me uiuo conari poſſe arbitrantur. at uero quid ego miror, ſi quid ab improbis de me improbe dicitur; cum L. Torquatus, primum ipſe his fundamentis adoleſcentiae iactis, ea ſpe propoſita ampliſſimae dignitatis, deinde L. Torquati, fortiſſimi conſulis, conſtantiſſimi ſenatoris, ſemper optimi ciuis, filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum ſuppreſſa uoce de ſcelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixiſſet, tantummodo ut uos, qui ea probatis, exaudire poſſetis; de ſupplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribunda uoce dicebat. in quo primum illud erat abſurdum, quod cum ea, quae leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium ſtabant, audire nolebat; non intelligebat, ea, quae clare diceret, ita illos audituros, quibus ſe uenditabat, ut uos quoque audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, non uidere quid quaeque cauſſa poſtulet. nihil eſt enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuſet, quam uideri coniuratorum poenam, mortemq. lugere. quod cum is tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum eſt: difficile eſt enim tacere, cum doleas: te, ſi quid eiuſmodi facis, non modo talem adoleſcentem, ſed in ea cauſſa, in qua te uindicem coniurationis uelis eſſe, uehementer miror. Sed reprehendo tamen illud maxime, quod iſto ingenio, & prudentia praeditus cauſſam reip. non tenes, qui arbitrere plebi R. res eas non probari, quas me conſule omnes boni pro ſalute communi geſſerunt. ecquem tu horum, qui adſunt, quibus te contra ipſorum uoluntatem uenditabas, aut tam ſceleratum ſtatuis fuiſſe, ut haec omnia perire uoluerit; aut tam miſerum, ut & ſe perire cuperet, & nihil haberet, quod ſaluum eſſe uellet? an uero clariſſimum uirum generis ueſtri, ac nominis nemo reprehendit, qui filium ſuũ uita priuauit, ut in ceteris firmaret imperium: tu remp. reprehendis, quae domeſticos hoſtes, ne ab ijs ipſa necaretur, necauit? itaque attende iam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei: maxima uoce, ut omnes exaudire poſſint, dico, ſemperq. dicam. adeſtote omnes animis, qui adeſtis corporibus; quorum ego frequentia magnopere laetor: erigite mentes, aureſq. ueſtras, & me de inuidioſis rebus, ut ille putat, dicentem attendite.

EXPLANATIO

IN. QVOS teſtimonium dixiſti,} ut in Autronium. TE. IN eos dixiſſe;} uterque igitur falſum diximus. IS. NE,} tu ſcilicet. ITERVM} a C. Mario primum, deinde ab ipſo Cicerone, liberata coniurationis periculo rep. TI. CORVNCANIO} qui de Vulſinienſibus, & Vulcientibus triumphauit CVRIONI,} M' Curio, legendum. ſermo enim eſt de ueteribus, quos uirtus potius, quam patria, nobilitauerit. nec inter eos referri Curio quiſquam poteſt. at M' Curius, cui Dentato cognomen fuit, qui a cum dentibus natus eſt, Coruncanij aequalis, honoribus, & rebus geſtis clarus fuit. ter enim cõſulatum eſt adeptus: de Samnitibus, de Sabinis, de Lucanis, de Pyrrho rege triumphauit. hi omnes a Cicerone nominati, ex municipijs in urbem uenerunt; honoreſq. ſummos, quamquam plebeij generis, adepti ſunt. SIBI haberent alij honores,} ſimiliter in Catone: Habeant igitur alij ſibi arma. EX domeſticis imaginibus} M. Manlium ſignificat, qui, deiectis ex Capitolio Gallis, poſtea, cum in ſuſpicionem regni ueniſſet, de rupe Tarpeia deturbatus eſt. ILLIS meis praeſidijs} bonorum omnium ſtudijs. CONSOLARE te,} ſi meis inuides bonis, conſolare te odio improborum omnium contra me unum. Cum Torquatum uideatur accuſare, ſe ipſum laudat. FORTISSIMI conſulis,} qui fortiſsimus anno ſuo conſul fuit. TANTVMMODO ut uos,} non ut eos, qui circum iudicium ſtabant. QVI. EA probatis,} qui uera eſſe dicitis. LEVITER} ſupreſſa uoce. carpit Torquatum, ita de coniuratis agentem, ut eorum cauſſae fauere uideretur: cum tamen Sullam coniurationis accuſaret. QVIBVS ſe uenditabat,} ijs, qui circum iudicium ſtabant. IS tribunus pl.} fortaſſe Metellus Nepos, qui Ciceronem abeuntem conſulatu concionis habendae poteſtate priuauit, cum diceret, ei, qui in alios animaduertiſſet indicta cauſſa, dicendi ipſi poteſtatem fieri non oportere. quod ſi Metellus Nepos eſt; habita haec oratio Silano & Murena coſ. CLARISSIMVM uirum generis ueſtri,} T. Manlium Torquatum, qui tertium conſul, Latino bello filium, qui contra ſuum edictum pugnauerat, necari iuſsit. DE inuidioſis rebus,} de nece coniuratorum: qua me Torquatus putat in odium ueniſſe plebi Romanae, tamquam ea, quae conſul pro communi ſalute geſsi, non probanti.

ORATIO

EGO conſul, cum exercitus perditorum ciuium, clandeſtino ſcelere conflatus, crudeliſsimum, & luctuoſiſsimum exitium patriae comparaſſet; cum ad occaſum interitumq. reip. Catilina in caſtris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus eſſet conſtitutus; meis conſilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis, ſine exercitu, quinque hominibus comprehenſis, atque confoſſis, incenſione urbem, internecione ciues, uaſtitate Italiam, interitu remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, ſtatum orbis terrae, urbem hanc denique, ſedem omnium noſtrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi. an me exiſtimaſti haec iniuratum in iudicio non eſſe dicturum, quae iuratus in maxima concione dixiſſem? atque etiam illud addam, (ne qui

forte

forte incipiat improbus ſubito te amare, Torquate, & aliquid ſperare de te) atque, ut idem omnes exaudiant, clariſſima uoce dicam. Harum omnium rerum, quas ego in conſulatu pro ſalute communi ſuſcepi, & geſſi, L. ille Torquatus, cum eſſet meus contubernalis in conſulatu, cum ſignifer eſſet iuuentutis, atque in praetura fuiſſet, auctor, adiutor, particeps exſtitit. cum princeps, cum auctor, cum ſignifer eſſet iuuentutis; parens eius, homo amantiſſimus patriae, maximi animi, ſummi conſilij, ſingularis conſtantiae, cum eſſet aeger, tamen omnibus rebus illis interfuit; numquam eſt a me digreſſus; ſtudio, conſilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum imfirmitatem corporis animi uirtute ſuperaret. Vides ne, ut eripiam te ex improborum ſubita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntq. ſemper, nec, ſi a me forte deſciueris, iccirco te a ſe, & a rep. & a tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad cauſſam: atque hoc uos, iudices, teſtor. mihi de memet ipſo tam multa dicendi neceſſitas quaedam impoſita eſt ab illo. nam, ſi Torquatus Sullam ſolum accuſaſſet; ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, niſi eum, qui accuſatus eſſet, defenderem: ſed cum ille tota illa oratione in me eſſet inuectus; & cum initio, ut dixi, defenſionem meam auctoritate ſpoliare uoluiſſet; etiam ſi dolor meus reſpondere non cogeret, tamen ipſa cauſſa hanc a me orationem flagitaſſet. Allobrogibus nominatum Sullam eſſe dicis. quis negat? at uide, quemadmodum nominatus ſit. L. Caſſium dixerunt commemoraſſe, cum ceteris Autronium ſecum facere. Quaero, num Sullam dixerit Caſſius: numquam. ſeſe aiunt quaeſiſſe de Caſſio, quid Sulla ſentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq. non noſſent, ac tantum audiſſent, eos, pari calamitate qui fuerant, eſſe in eadem uoluntate. quid tum? Caſſius ſi reſpondiſſet, idem ſentire, & ſecum facere Sullam, tamen mihi non uideretur in hunc id criminoſum eſſe debere. quid ita? quia, qui barbaros homines ab bellum impelleret, non debebat minuere illorum ſuſpicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid ſuſpicarentur. non reſpondit tamen una facere Sullam: etenim eſſet abſurdum, cum ceteros ſua ſponte nominaßet, mentionem Sullae facere nullam, niſi admonitum, & interrogatum. niſi forte ueriſimile eſt, P. Sullae nomen in memoria Caſſio non fuiße. ſi nobilitas hominis, ſi afflicta fortuna, ſi reliquiae priſtinae dignitatis non tam illuſtres fuißent; tamen Autronij commemoratio memoriam Sullae retulißet: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Caſſius, & cum ſciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, non prius Autronium, quam Sullam, nominaßet. Iam uero illud probari minime poteſt, Gallos, Autronio nominato, putaße propter calamitatis ſimilitudinem ſibi aliquid de Sulla eſſe quaerendum; Caſſio, ſi hic eßet in eodem ſcelere, ne cum appellaßet quidem Autronium, huius in mentem uenire potuiße. ſed tamen quid reſpondit de Sulla Caſſius? ſe neſcire certum. Non purgat, inquit. Dixi antea: ne ſi argueret quidem tum denique, cum eßet interrogatus, mihi criminoſum uideretur. ſed ego in iudicijs, & quaeſtionibus non hoc quaerendum arbitror, num purgetur aliquis, ſed num arguatur. etenim, cum negat ſe ſcire Caſſius, utrum ſubleuat Sullam, an ſatis probat ſe neſcire? ſubleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? ſi periculum eſſe putaſſet, ne ulli umquam indicarent, de ſe ipſo confeſſus eſſet? Neſciuit. Credo, iudices, celatum eſſe Caſſium de Sulla uno: nam de ceteris certe ſciebat, & ea domi eius pleraque conflata eſſe conſtabat. qui negare noluit eſſe in eo numero Sullam, quo plus ſpei Gallis daret; dicere autem falſum non auſus eſt; neſcire dixit. atqui hoc perſpicuum eſt, cum is, qui de omnibus ſcierit, de Sulla ſe ſcire negarit, eandem uim eſſe negationis huius, quam ſi extra coniurationem hunc eſſe ſe ſcire dixißet. nam, cuius ſcientiam de omnibus conſtat fuiſſe, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. ſed iam non quaero, purget ne Caſſius Sullam; illud mihi tantum ſatis eſt, contra Sullam nihil eſſe in iudicio.

EXPLANATIO

SINE *delectu,*} militum. QVINQVE} P. Lentulo, C. Cethego, ſenatoribus, L. Statilio, P. Gabinio, equitibus R. M. Cepario Terracinenſe. Salluſtius. ipſe tamen Cicero, a ſe diſſentiens, nouem homines, non quinque poena affectos eſſe, ait in orat. 3. in Catil. ad eos quinque, quos iam nominaui, addens L. Caſsium, P. Furium, Q. Magium Chilonem, P. Vmbrenum. QVAE *iuratus in maxima concione dixiſſem?*} ultimo conſulatus die iurauit, a ſe ſeruatam eſſe remp. id ipſe narrat in orat. in Piſonem, & in ea pro Domo. TE *amare,*} tamquam ſui ſimilem. L. ILLE *Torquatus,*} hic ipſe, qui Sullam accuſat. MEVS *contubernalis in conſulatu,*} ita tunc mos erat: ut adoleſcentes quotidiano conuictu & ſermone clarorum uirorum, adminiſtrandae reip. ſcientiam perciperent. Sic L. Gellius C. Carbonis in conſulatu contubernalis fuit: ut in Bruto. Sic M. Coelius Q. Pompeio proconſuli contubernalis in Africam eſt profectus: ut in orat. pro ipſo. CVM *ſignifer eſſet iuuentutis,*} fortaſſe hoc abundat: cum ſequatur: Cum princeps, cum auctor, cum ſignifer eſſet iuuentutis. OMNIBVS *rebus illis interfuit;*} cum Macedonia reuertiſſet. primis enim menſibus conſulatus Ciceronis eum abfuiſſe, illa orationis in Piſonem uerba declarant: Ex qua prouincia modo, uir omni dignitate ornatiſsimus, L. Torquatus, magnis rebus geſtis, me referente, abſens imperator eſt appellatus. CVM *infirmitatem corporis animi uirtute ſuperaret.*} non diſsimile illud de Hirtio Phil. 7. Qua imbecillitate? qua macie? ſed animi uires corporis infirmitas non retardauit. Et Phil. 14. de eodem: Cuius imbecillitatem ualetudinis, animi uirtus, & ſpes uictoriae confirmauit. NAM *ſi Torquatus Sullam ſolum accuſaſſet; ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, niſi eum, qui eſſet accuſatus, defenderem.*} ſumpſiſſe uidetur a Demoſthene ex oratione περὶ τοῦ στεφάνου, in qua ſunt haec. Εἰ μὲν γὰρ οὖν περὶ ὧν ἐδίωκε μόνον κατηγόρησεν Αἰσχίνης, κἀγὼ περὶ τοῦ προβουλεύματος εὐθὺς ἀπελογούμην. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐλάττω λόγον τἄλλα διεξιὼν ἀνάλωκε, καὶ τὰ πλεῖστα κατεψεύσατό μου. L. CASSIVM} Longinum, unum ex coniuratis, ſenatorij ordinis, & fortaſſe praetorium. nam Ciceronis competitor fuerat in

rat in conſulatu. plebeij generis. nobilem tamen, Pedianus fuiſſe dicit. nominatur orat. 3. in Catil. SVBLEVAT.} excuſat. quod uerisimile eſt. cur enim excuſet? ne illi Sullam indicent? at ipſe Caſsius, quia fore non putabat, ut illi quemquam indicarent, de ſe ipſo confeſſus iam erat. NESCIVIT.} ex perſona Torquati: ut, cum dixiſſet Caſsius neſcire ſe, purgatum non eſſe Sullam oſtenderet.

O R A T I O

EXCLVSVS *hac criminatione Torquatus, rurſus in me irruit, me accuſat: ait me aliter, ac dictum eſt, in tabulas publicas retuliſſe. O dij immortales (uobis enim tribuam, quae ueſtra ſunt: nec uero poſſum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas, in illa turbulentiſſima tempeſtate reip. mea ſponte diſpexerim) uos profecto animum meum tum conſeruandae patriae cupiditate incendiſtis: uos me ab omnibus ceteris cogitationibus ad unam ſalutem reip. contuliſtis: uos denique, in tantis tenebris erroris, & inſcientiae, clariſſimum lumen praetuliſtis menti meae. uidi ego hoc, iudices; niſi, recenti memoria ſenatus, auctoritatem huius iudicij monumentis publicis teſtatus eſſem, fore ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quiſpiam ſimilis, (nam id me multum fefellit) ſed aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hoſtis, aliter indicata haec eſſe diceret, quo facilius, uento aliquo in optimum quemque excitato, poſſet in malis reip. portum ſuorum malorum aliquem inuenire. itaque, introductis in ſenatum indicibus, conſtitui ſenatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, reſponſa perſcriberent: at quos uiros? non ſolum ſumma uirtute, & fide, cuius generis in ſenatu facultas maxima, ſed etiam quos ſciebam memoria, ſcientia, conſuetudine & celeritate ſcribendi facillime, quae dicerentur, perſequi poſſe; C. Coſconium, qui tunc erat praetor, M. Meßallam, qui tum praeturam petebat; P. Nigidium, Ap. Claudium. credo eſſe neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam ſcribendis putet ingenium defuiße. Quid deinde, quid feci? cum ſcirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illae tabulae priuata tamen cuſtodia more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, ſed deſcribi ab omnibus ſtatim librarijs, diuidi paſſim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuiſi toti Italiae, diuiſi in omnes prouincias: eius indicij, e quo ſalus oblata eßet omnibus, expertem eße neminem uolui. itaque dico locum in orbe terrarum eſſe nullum, quo in loco populi R. nomen ſit, quin eodem perſcriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam ſubito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita ut dixi, non mea ſponte prouidi: primum, ne qui poſſet tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminiſſe, quantum uellet: deinde, ne cui liceret umquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: poſtremo, ne quid iam a me, ne quid ex meis commentarijs quaereretur; ne aut obliuio mea, aut memoria uideretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quaero, cum indicatus tuus inimicus eſſet; & eſſet eius rei frequens ſenatus, & recens memoria teſtis; tibi, meo familiari, & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium ſcribae mei, ſi uoluiſſes, quam in codicem retuliſſent: cum uideres aliter fieri, cur tacuiſti? paſſus es? non mecum, aut cum familiari meo queſtus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius, aut uehementius expoſtulaſti? tu, cum tua uox numquam ſit audita; cum, indicio lecto, deſcripto, diuulgato, quieueris, tacueris; repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati indicij coargueris, te ſummae negligentiae tuo iudicio conuictum eſſe fateare? mihi cuiuſquam ſalus tanti fuißet, ut meam negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quemquam denique ego iuuarem, a quo & crudeles inſidias in remp. factas, & in me potiſſimum conſulem putarem? quod ſi iam eſſem oblitus ſeueritatis, & conſtantiae meae, tam ne amens eram, ut, cum litterae poſteritatis caußa repertae ſint, quae ſubſidio obliuioni eße poßent, ego recentem putarem memoriam cuncti ſenatus commentario meo poſſe ſuperari? fero ego te, Torquate, iamdudum, fero, & nonnumquam animum incitatum ad ulciſcendam orationem tuam reuoco ipſe, & reflecto: permitto aliquid iracundiae tuae, do adoleſcentiae, cedo amicitiae, tribuo parenti: ſed, niſi aliquem modum uitae conſtitueris, coges oblitum me noſtrae amicitiae habere rationem meae dignitatis. nemo umquam me tenuiſſima ſuſpicione perſtrinxit, quem non praeuerterim. ſed mihi hoc credas uelim: non ijs libentiſſimae ſoleo reſpondere, quos mihi uideor facillime poße ſuperare. tu, quoniam minime ignoras conſuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meae, qui reconditi ſunt, excußos arbitrari: noli id putare omnino a me eſſe omißum, ſi quid eſt tibi remißum, atque conceßum. cum illae ualent apud me excuſationes iniuriae tuae, iratus animus tuus, aetas, amicitia noſtra: tum nondum ſtatuo te uirium ſatis habere, ut ego tecum luctari, & congredi debeã. quod ſi eßes uſu atque aetate robuſtior, eßem idem, qui ſoleo, cum ſum laceſſitus: nunc tecum ſic agam, tuliße ut potius iniuriam, quam retuliße gratiam uidear. Neque uero, quid mihi iraſcare, intelligere poſſum. ſi, quod eum defendo, quem tu accuſas: cur tibi quoque ipſe non ſuccenſeo, qui accuſes eum, quem ego defendo? Inimicum, inquis, accuſo meum. Et amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in coniurationis quaeſtione defendere. Immo nemo magis eum, de quo nihil eſt ſuſpicatus, quam is, qui de alijs multa cogitauit. Cur dixiſti teſtimonium in alios? Quia coactus. Cur damnati ſunt? Quia creditum eſt. Regnum eſt, dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. Immo ſeruitus eſt, non dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. ac, ſi conſiderare coeperis: utrum magis mihi hoc neceße fuerit facere, an tibi; intelliges, honeſtius te inimicitiarum modum ſtatuere potuiße, quam me humanitatis. at uero, cum honos agebatur ampliſſimus familiae ueſtrae, hoc eſt conſulatus parentis tui, ſapientiſſimus uir familiariſſimis ſuis non ſuccenſuit pater tuus, cum Sullam & defenderent, & laudarent. intelligebat hanc nobis a maioribus eße traditam diſciplinam, ut nullius amicitia ad propulſanda pericula impediremur. & erat huic indicio longe diſſimilis illa contentio. tum, afflicto*

P. Sulla, conſulatus uobis pariebatur, ſicuti partus eſt: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in campo, in foro uinceretis: tum qui contra uos pro huius ſalute pugnabant, amiciſſimi ueſtri, quibus non iraſcebamini, conſulatum uobis eripiebant, honori ueſtro repugnabant; & tamen id inuiolata ueſtra amicitia, integro officio, ueteri exemplo, atque inſtituto optimi cuiuſque faciebant. ego uero quibus ornamentis aduerſor tuis? aut cui dignitati ueſtrae repugno? quid eſt, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, inſignia honoris ad te delata ſunt. tu ornatus aerumnis uenis ad eum lacerandum, quem interemiſti: ego iacentem & ſpoliatum defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & iraſceris: ego autem non modo tibi non iraſcor, ſed ne reprehendo quidem factum tuum. te enim exiſtimo tibi ſtatuiſſe, quid faciendum putares, & ſatis idoneum officij iudicem poſuiſſe.

EXPLANATIO

ALITER, *ac dictum eſt,*} ab Allobrogibus. IN *tabulas publicas*} cum eſſem conſul. CVM *tua uox numquam ſit audita;*} in foro agendis cauſsis. RETVLISSE *gratiam*} par pari retuliſſe. QVIA *coactus.*} ueritate, & ſtudio reip. HONOR *ad patrem,*} Sullae conſulatus ad Torquatum patrem delatus eſt. INSIGNIA *honoris ad te*} te enim ornat patris conſulatus, Sullae ademptus. FACTVM *tuum.*} quod Sullam accuſas. SATIS *idoneum officij iudicem poſuiſſe.*} fortaſſe hoc dicit, iudice te uti exiſtimo officij tui ſatis idoneo parente tuo: ideſt, patrem tuum quid te facere deceat, tibi praeſcribere, & accuſationis auctorem eſſe. Satis idoneus autem filio pater eſt officij iudex. Vel ideo, ſatis idoneum, dixit, quaſi Sullae inimicum, cui conſulatum ademerat. quis autem, qui oderit idoneus officij iudex eſt?

ORATIO

AT accuſat C. Cornelij filius; idemq. ualere debet, ac ſi pater indicaret. O patrem Cornelium ſapientem, qui, quod praemij ſolet eſſe in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in confeſſione, id per accuſationem filij ſuſceperit. ſed quid eſt tandem, quod indicat per iſtum puerum Cornelius? ſi eſt cauſſa mihi ignota, cum Hortenſio communicata; reſpondeat Hortenſius. ſin, ut ais, il-
★ *lum comitatu Autronij, & Catilinae, cum in campo conſularibus comitijs, quae a me habita ſunt, caedem facere uoluerunt: Autronium tum in campo uidimus. ecquid dixi uidiſſe nos? ego uidi: uos enim tum iudices nihil laborabatis, neque ſuſpicabamini: ego tectus praeſidio firmo amicorum, Catilinae tum, & Autronij copias, & conatum repreſſi. num quis eſt igitur, qui tum dicat in campum adſpiraſſe Sullam? atqui ſi tum ſe cum Catilina ſocietate ſceleris coniunxerat, cur ab eo diſcedebat? cur cum Autronio non erat? cur in pari cauſſa non paria ſigna reperiuntur criminis? Sed, quoniam Cornelius ipſe etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis; informat ad hoc adumbratum indicium filium: quid tandem de illa nocte dicit, cum inter Falcarios, ad M. Laecam, nocte ea, quae conſecuta eſt poſterum diem nonarum Nou. me conſule, Catilinae denunciatione conuenit? quae nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbiſſima. tum Catilinae dies exeundi, tum ceteris manendi condicio, tum deſcriptio totam per urbem caedis, atque incendiorum conſtituta eſt: tunc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam ſibi officioſam prouinciam depopoſcit, ut, cum prima luce conſulem ſalutatum ueniret, intromiſſus meo more, & iure amicitiae, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio; cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in urbe relinqueretur; Caſſius incendijs, Cethegus caedi praeponeretur; Autronio, ut occuparet Etruriam, perſcriberetur; cum omnia ordinarentur, inſtituerentur, pararentur; ubi fuit Sulla, Corneli? num Romae? immo longe abfuit. num in ijs legionibus, quo ſe Catilina referebat? multo etiam longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quaſi morbus quidam illius furoris peruaſerat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiae, quae maxime ea ſuſpicione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affert aut ipſe Cornelius, aut uos, qui ab eo haec mandata defertis? gladiatores emptos eſſe, Fauſti ſimulatione, ad caedem, ac tumultum. ita prorſus: interpoſiti ſunt gladiatores, quos teſtamento patris uidemus deberi. Arrepta eſt familia, quae ſi eſſet praetermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus praebere. utinam quidem haec ipſa non modo iniquorum inuidiae, ſed & aequorum exſpectationi ſatisfacere poſſet. Propterea tum uehementer, cum longe tempus muneris abeſſet. quaſi uero tempus dandi muneris non ualde appropinquaret. Nec opinante Fauſto, cum is ueque ſciret, neque uellet, familia eſt comparata. at litterae ſunt Fauſti, per quas ille precibus a P. Sulla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipſos emat: neque ſolum ad Sullam miſſae, ſed ad L. Caeſarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de ſententia tota res geſta eſt. At praefuit familiae Cornelius. iam ſi in comparanda familia ſuſpicio eſt nulla; quod praefuit, nihil ad rem pertinet. ſed tamen, munere ſeruili, obtulit ſe ad ferramenta proſpicienda, praefuit uero numquam: eaq. res per Bellum Fauſti libertum omni tempore adminiſtrata eſt. At enim Cincius eſt ab hoc in ulteriorem Hiſpaniam miſſus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius, iudices, L. Iulio, C. Figulo cos. profectus eſt aliquanto ante furorem Catilinae, & ante ſuſpicionem huius coniurationis: deinde, eſt profectus non tum primum, ſed cum in ijſdem locis aliquanto ante eadem de cauſſa aliquot annos fuiſſet: ac profectus eſt non modo ob cauſſam, ſed etiam neceſſariam cauſſam, magna ratione cum Mauritaniae rege contracta. tum autem, illo profecto, Sulla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij praedijs uenditis, aes alienum eiuſdem diſſolutum eſt: ut quae cauſſa ceteros*

ad

ad facinus impulit, cupiditas retinendae poſſeſſionis, ea Cincio non fuerit, praedijs deminutis. Iam uero illud quam incredibile, quam abſurdum; qui Romae caedem facere, qui hanc urbem inflammare uellet, eum familiariſſimum ſuum dimittere abs ſe, & mandare in ultimas terras: utrum, quo facilius Romae ea, quae conabatur, efficeret, ſi in Hiſpania turbatum eſſet? at haec ipſa per ſe ſine ulla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis conſilijs, tam periculoſis, tam turbulentis hominem amantiſſimum ſui, familiariſſimum, coniunctiſſimum officijs, uſu, conſuetudine, dimittendum eſſe arbitraretur? ueriſimile non eſt, ut, quem in ſecundis rebus, quem in otio ſecum ſemper habuiſſet, hunc in aduerſis, & in eo tumultu, quem ipſe comparabat, ab ſe dimitteret. Ipſe autem Cincius (non enim mihi deſerenda eſt cauſſa amici ueteris, atque hoſpitis) is homo eſt, aut ea familia, ac diſciplina, ut hoc credi poſſit, eum bellum reip. facere uoluiſſe? ut cuius pater, cum ceteri deficerent finitimi, ac uicini, ſingulari exſtiterit in remp. noſtram officio, & fide, is ſibi nefarium bellum contra patriam ſuſcipiendum putaret. cuius aes alienum uidemus, iudices, non libidine, ſed negotij gerendi ſtudio eſſe contractum: qui ita Romae debuit, ut in prouincijs, & in regnis maximae ei pecuniae deberentur: quas cum peteret, non commiſit, ut ſui procuratores quidquam oneris abſente ſe ſuſtinerent: uenire omnes ſuas poſſeſſiones, & patrimonio ſe ornatiſſimo ſpoliari maluit, quam ullam moram cuiquam fieri creditorum ſuorum. a quo quidem genere, iudices, ego numquam timui, cum in illa reip. tempeſtate uerſarer. illud erat genus hominum horribile, & pertimeſcendum, qui tanto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebant, ut ab ijs membra diuelli citius, ac diſtrahi poſſe diceres. Cincius numquam ſibi cognationem cum praedijs eſſe exiſtimauit ſuis: itaque ſe non modo ex ſuſpicione tanti ſceleris, uerum etiam ex omni hominum ſermone non armis, ſed patrimonio ſuo uindicauit. Iam uero, quod ſubijcit, Pompeianos eſſe a Sulla impulſos, ut ad iſtam coniurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent; id cuiuſmodi ſit, intelligere non poſſum.

EXPLANATIO

C. CORNELII} equitis Romani, quem immiſſum ab Autronio ad Ciceronem conſulem interficiendum, ſupra dixit. SAPIENTEM,} ironia. ſtultum enim ſignificat. RELIQVERIT;} nam ſi indicaret ipſe, indicij praemium, ideſt abſolutionem, conſequeretur. cum uero per filium indicat, praemium reliquit. IN *confeſſione,*} culpam enim fatetur, cum Sullae conſilia ſibi nota fuiſſe dicit, qui gladiatores, Fauſti ſimulatione, ad caedem, ac tumultum emerit. CVM *Hortenſio*} ipſo quoque Sullae patrono. ILLVM *comitatum Autronij, & Catilinae,*} ſic muta: Illo comitati Autronius, & Catilina: nihil uitij ſupererit. alioqui non explicabitur ſententia. INTER *Falcarios,*} uicus hoc nomine Romae fuit, ita dictus, quod ibi erant falcarij: ut Priſcianus interpretatur. Orat. I. in Catil. Dico te priori nocte ueniſſe inter Falcarios, in M. Laecae domum. QVAE *conſecuta eſt poſterum diem non. Nou.*} quae fuit inter non. Nou. & IIX. id. nam, Poſterum diem, ualet, ſequentem diem. OFFICIOSAM} quia ſpecies quaedam officij erat in eo, cum prima luce ſalutatum ueniret. IN. AGRO. *Camerti,*} Camers a Camerino, quod eſt in Vmbria, deducitur: Camerinus a Camerio, quod in Latio deletum a Romulo eſt: Camarinenſis, a Camarina, urbe Siciliae. EMPTOS *eſſe*} a P. Sulla. ARREPTA *eſt familia:*} obiectio accuſatoris, repente gladiatores illos eſſe emptos, ad caedem ſcilicet, ac tumultum. Solutio: At ij ſi empti non eſſent, alios emere potuit, quibus Fauſti munus praeberet. Eſt autem breui cum obiectione breuis item coniuncta ſolutio: ut obiectionis infirmitatem ſolutionis breuitas oſtendat. infertur enim ſolutio per praenomen, Quae. nam cum dici poſſet: At ea ſi eſſet praetermiſſa: dicitur, Quae ſi eſſet praetermiſſa. Sic pro Archia: At domicilium Romae non habuit, is, qui, tot annis ante ciuitatem datam, ſedem omnium rerum, ac fortunarum ſuarum Romae collocauit. Familia ſeruos hic deſignat. ſerui autem gladiatores, ideoq. emuntur. Arrepta, properationem Sullae ementis oſtendit: quod infra quoque confirmatur ijs uerbis: Properatum uehementer eſt, cum longe tempus muneris abeſſet. Ex quo miror, cum nec obſcuritatis, nec uitij ſententia quidquam habeat, cur nonnullis, locum mutare, & pro, Arrepta, reponere, At empta, in mentem uenerit. HAEC *ipſa*} quam uos reprehenditis, &, unde argumentum ducitis, de caede ac tumultu Sullam cogitaſſe. INIQVORVM *inuidiae,*} qui Fauſto inuident propter opes ei a Sulla patre relictas: quibus non ſatisfacit haec familia, ut exigua, parum reſpondens eius honoribus, cui mortuo dabatur. EXSPECTATIONI} maiorem enim familiam, & magnificentiorem apparatum a Fauſto exſpectabant. PROPERATVM *uehementer,*} a P. Sulla in emendis gladiatoribus, ut ijs non ad Fauſti munus, cuius longe tempus aberat, ſed ad caedem, ac tumultum uteretur. Obiectio accuſatoris eſt. NEC *opinante*} pro, non opinante. numquam enim hoc participium cum, non, Cicero coniungit. in epiſt. ad Sulpicium: Admirabar magis, te ultro ad eum ſcripſiſſe, eiq. nec opinanti uoluntatem tuam tantam per litteras detuliſſe. Et haec obiectio eſt. L. CAESAREM,} M. Antonij, qui poſtea triumuir fuit, auunculum. POMPEIVM,} Sullae nepotem ex filia. Pedianus. C. MEMMIVM,} P. Sullae priuignum: ut ep. 3. lib. III. ad Q. fr. AT *praefuit familiae Cornelius.*} aut, Cornelius, abundat: quod arbitror: aut P. Cornelius Sulla, pro quo eſt oratio, deſignatur: qui tamen Sulla ſemper, numquam Cornelius, appellari ſolet. FERRAMENTA} quibus gladiatores in pugna uterentur. EAQ. *res*} totum illud negotium, quod per Sullam adminiſtratum eſſe, cum eum praefuiſſe dicunt, aduerſarij probare conantur. CVM *Mauritaniae rege*} cum Hiempſale, qui nominatur agr. I. SI. IN. *Hiſpania turbatum eſſet?*} quid apertius? cur igitur placet nonnullis, Si in Hiſpaniam turbatum iſſet? CVM *ceteri deficerent*} ſociali bello. QVI *tanto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebant,*} orat. 2. in Catil. Vnum

genus eſt eorum, qui magno in aere alieno maiores etiam poſſeſsiones habent: quarum amore adducti, diſſolui nullo modo poſſunt. COGNATIONEM} quae diſiungi non poteſt. aliena duxit, non cognata: itaque facile eſt adductus, ut ea ab ſeſe remoueret. POMPEIANOS} ab opido Pompeijs.

ORATIO

AN tibi Pompeiani coniuraſſe uidentur? quis hoc umquam dixit? aut quae fuit iſtius rei uel minima ſuſpicio? Diſiunxit, inquit, eos a colonis, ut, hoc diſſidio, ac diſſenſione facta, opidum in ſua poteſtate poſſet, & Pompeianos habere. Primum, omnis Pompeianorũ, colonorumq. diſſenſio delata ad patronos eſt, cum iam inueteraſſet, ac multos annos eſſet exagitata: deinde, ita a patronis res cognita eſt, ut nulla in re a ceterorum ſententijs Sulla diſſenſerit: poſtremo, coloni; ipſi ſic intelligunt, non Pompeianos a Sulla magis, quam ſeſe eſſe defenſos. atque hoc, iudices, ex hac frequentia colonorum, honeſtiſſimorum hominum, intelligere poteſtis: qui adſunt, laborant, hunc patronum, defenſorem, cuſtodem illius coloniae, ſi in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerunt, in hoc tamen caſu, quo afflictus iacet, per uos tutari, conſeruareq. cupiunt. adſunt pari ſtudio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de ſuffragijs ſuis cum colonis diſſenſerunt, ut idem de communi ſalute ſentirent. Ac ne haec quidem P. Sullae mihi uidetur ſilentio praetereunda eſſe uirtus, quod, cum ab hoc illa colonia deducta ſit; & cum commoda colonorũ a fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiſerit; ita carus utriſque eſt, atque iucundus, ut non alteros dimouiſſe, ſed utroſque conſtituiſſe uideatur. At enim & gladiatores, & omnis iſta uis, rogationis Caeciliae cauſſa, comparabantur. atque hoc loco in L. Caecilium, prudentiſſimum, atque ornatiſſimum uirum, uehementer inuectus eſt: cuius ego de uirtute, & conſtantia, iudices, tantum dico, talem hunc in iſta rogatione, quam promulgauit non de tollenda, ſed de leuanda calamitate fratris ſui, fuiſſe, ut conſultum eſſe uoluerit fratri, tamen cum rep. pugnare noluerit; promulgarit impulſus amore fraterno, deſtiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Caecilium Sulla accuſatur, in qua re eſt uterque laudandus: primum Caecilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas uidebatur uoluiſſe reſcindere, ut ſtatueretur: Sulla recte reprehendit: ſtatus enim reip. maxime iudicatis rebus continetur. neque ego tantum fraterno amori dandum arbitror, ut quiſquam de ſalute ſuorum conſulat, communem relinquat. nihil de iudicio ferebat: ſed poenam ambitus eam ferebat, quae fuerat nuper ſuperioribus legibus conſtituta: itaque hac rogatione non iudicum ſententiam, ſed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum de poena quaeritur, ſed legem. damnatio enim eſt iudicum, quae manebat; poena legis, quae leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui praeſunt iudicijs ſumma cum grauitate, & dignitate, alienare a cauſſa. nemo labefactare iudicium eſt conatus: nihil eſt eiuſmodi promulgatum: ſemper Caecilius in calamitate fratris ſui iudicum poteſtatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. Sed quid ego de hoc plura diſputem? dicerem fortaſſe, & facile, & libenter dicerem: ſi paullo etiam longius, quam finis quotidiani officij poſtulat, pietas & fraternus amor L. Caecilium protuliſſet; implorarem ſenſus ueſtros; uniuſcuiuſque indulgentiam in ſuos teſtarer; peterem errato ueniam L. Caecilij ex intimis ueſtris cogitationibus, atque ex humanitate communi. lex dies fuit propoſita paucos, ferri coepta numquam: poſita eſt in ſenatu, populum R. latuit: cum in Capitolium nos ſenatum conuocaſſemus, nihil eſt actum prius: & id mandato Sullae Q. Metellus praetor ſe loqui dixit, Sullam illam rogationem de ſe nolle ferri. ex illo tempore L. Caecilius multa de rep. egit: agrariae legi, quae tota a me reprehenſa, & abiecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit, ſenatus auctoritatem numquam impediuit: ita ſe geſſit in tribunatu, ut onere depoſito domeſtici officij, nihil poſtea niſi de reip. commodis cogitarit. atque in ipſa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen ueſtrum Sullam, aut Caecilium uerebatur? non ne omnis terror ille, omnis ſeditionis timor, atque opinio ex Autronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minae ferebantur: eius adſpectus, concurſatio, ſtipatio, greges hominum perditorum metum nobis ſeditionesq. afferebant. itaque P. Sulla, hoc importuniſſimo tũ honoris, tum etiam calamitatis ſocio, atque comite, & ſecundas fortunas amittere coactus eſt, & in aduerſis ſine ullo remedio, atque alleuamento permanere.

EXPLANATIO

EXAGITATA:} inter ipſos. SVLLA *diſſenſerit*:} qui & ipſe patronorum unus erat. IN OMNI *fortuna, atque omni honore*} Sullae damnatio de ambitu deſignatur: AB *illis*} Sullae accuſatoribus. CVM *ab hoc illa colonia deducta ſit*;} dominante L. Sulla. POPVLI *R. fortuna*} opinor quia Pompeianos L. Sulla ciuitate & iure ſuffragij priuauerit. ALTEROS} Pompeianos. DIMOVISSE,} colonis inductis. GLADIATORES,} ſupra nominati. ROGATIONIS *Caeciliae cauſſa*} ut per uim ferretur lex, quam frater P. Sullae Caecilius tribunus pl. de minuenda ambitus poena promulgauerat. DE *leuanda*} quia damnatus fuerat Sulla de ambitu. eam poenam noua lege Caecilius minuere cupiebat. FRATRIS *auctoritate*} quia Sulla remouit eum a conſilio ferendae legis. PER *L. Caecilium*} quia Caecilius eam legem promulgauerit. EAM *ferebat*,} placet quod alijs, Auferebat. niſi ſi dicas, uoluiſſe Caecilium eam ferre poenam, non quae cum ultima lege (ultima autem Calpurnia tunc erat, qua Sulla damnatus eſt) ſed quae cum ſuperioribus congrueret: in quibus aliquanto leuior, quam in ultima, ambitus poena conſtituta erat. ut, ſuperioribus legibus, ualeat, ijs, quae ante ultimam

timam latae fuerant. Nuper autem ſit, non multo ante ultimam. QVAERITVR,} ut nimium graui. NOS} apparet, conſulem fuiſſe Ciceronem quo anno Coelius tribunus pl. fuit. Q. METELLVS *praetor*} Metellus Celer, qui poſt biennium, legitimo interuallo, cum Afranio conſul fuit. AGRARIAE *legi,*} a Rullo promulgatae: contra quam exſtant Ciceronis orationes. ONERE *depoſito domeſtici offi-cij,*} omiſſo conſilio ferendae legis, quam promulgauerat impulſus amore fraterno. NE . PER *uim quid ageretur,*} reſpondet ad illam obiectionem, de qua ſupra: At enim & gladiatores, & omnis iſta uis, rogationis gratia comparabantur. AVTRONII} qui & ipſe de ambitu damnatus conſulatum amiſerat. TVM *honoris,*} quia ſimul conſules deſignati fuerant. TVM *etiam calamitatis*} quia ſimul de ambitu damnati. SECVNDAS *fortunas*} conſulatum. SINE *ullo remedio,*} Autronij enim odio Sulla premebatur.

ORATIO

HIC tu epiſtolam meam ſaepe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus geſtis, & de ſumma reip. miſi: & ex ea crimen aliquod in P. Sullam quaeris: &, ſi furorem incredibilem biennio ante conceptum erupiſſe in meo conſulatu ſcripſi, me hoc demonſtraſſe dicis, Sullam in illa fuiſſe ſuperiore coniuratione. Scilicet is ſum, qui exiſtimem Cn. Piſonem, & Catilinã, & Vargunteium, & Autronium nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe ſine P. Sulla facere potuiſſe. de quo etiam ſi quis dubitaſſet antea, num id, quod tu arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo, conſule, deſcendere Kalendis Ian. cum lictoribus; ſuſtuliſti hanc ſuſpicionem, cum dixiſti hunc, ut Catilinam conſulem efficeret, contra patrem tuum operas, & manum comparaſſe. quod ſi tibi ego confiteor; tu mihi concedas neceſſe eſt, hunc, cum Catilinae ſuffragaretur, nihil de ſuo conſulatu, quem iudicio amiſerat, per uim recuperando cogitauiſſe. neque enim iſtorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen, iudices, P. Sullae perſona ſuſcipit. iam enim faciam, criminibus omnibus fere diſſolutis, contra atque in ceteris cauſſis fieri ſolet, ut nunc denique de uita hominis, ac de moribus dicam. etenim de principio ſtuduit animus occurrere magnitudini criminis, ſatisfacere exſpectationi hominum, de me aliquid, & de ipſo, qui accuſatus eſt, dicere: nunc iam reuocandi eſtis eo, quo uos ipſa cauſſa, etiam tacente me, cogit animis. Omnibus in rebus, iudices, quae grauiores, maioresq. ſunt, quid quiſque uoluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine, ſed ex moribus eius, qui arguitur, eſt ponderandum. neque enim poteſt quiſquam noſtrum ſubito fingi, neque cuiuſquam repente uita mutari, aut natura conuerti. circumſpicite paulliſper mentibus ueſtris, ut alia omittamus, hoſce ipſos homines, qui huic affines ſceleri fuerunt. Catilina contra remp. coniurauit. cuius aures umquam hoc reſpuerunt, conatum eſſe hominem uſque a pueritia non ſolum intemperantia, & ſcelere, ſed etiam conſuetudine, & ſtudio, in omni flagitio, ſtupro, caede uerſatum? quis eum contra patriam pugnãtem periſſe miratur, quem ſemper omnes ad ciuile latrocinium natum putauerunt? Quis Lentuli ſocietates cum indicibus, quis inſaniam libidinum, quis peruerſam, atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut ſtulte cogitaſſe miretur? Quis de C. Cethego, atque eius in Hiſpaniam profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui non ad illius poenam carcer aedificatus eſſe uideatur? Omitto ceteros, ne ſit infinitum: tantum a uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniuraſſe cognitum eſt, cogitetis: intelligetis unũquemque illorum prius a ſua uita, quam noſtra ſuſpicione, eſſe damnatum. Ipſum illum Autronium (quoniam eius nomen finitimum maxime eſt huius periculo, & crimini) non ſua conſuetudo, ac uita conuincit? ſemper audax, petulans, libidinoſus. quem in ſtuprorum defenſionibus non ſolum uerbis uti improbiſſimis ſolitum eſſe ſcimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines e poſſeſſionibus, caedem facere uicinorum, ſpoliare fana ſociorum, ui conatum & armis diſturbare iudicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, non reip. cedere, non fortunae ipſi ſuccumbere: huius ſi cauſſa non manifeſtiſſimis rebus teneretur, tamẽ eum mores ipſius, ac uita conuincerent. Agedum conferte nunc cum illius uita uitam P. Sullae, uobis populoq. R. notiſſimam, iudices, & eam ante oculos ueſtros proponite. Ecquod huius factum, aut commiſſum, non dicam audacius, ſed quod cuiquam paullo minus conſideratum uideretur? factum quaero? uerbum ecquod umquam ex ore huius excidit, unde quiſquam poſſet offendi? at uero in illa graui L. Sullae uictoria, turbulentaque, quis P. Sulla mitior? quam multorum hic uitam eſt a L. Sulla deprecatus? quam multi ſunt ſummi homines, & ornatiſſimi, & noſtri, & equeſtris ordinis, quorum pro ſalute ſe hic Sullae obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipſi nolunt, & huic animo gratiſſimo adſunt: ſed quia maius eſt beneficium, quam poſſe debet ciuis ciui dare, ideo a uobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis; quod fecit, ipſi. quid reliquam conſtantiam uitae commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, ſplendorem in publicis? quae ita a fortuna deformata ſunt, ut tamen a natura inchoata compareant. quae domus? quae celebratio quotidiana? quae familiaris dignitas? quae ſtudia amicorum? quae ex quoque ordine multitudo? haec diu multum, & multo labore quaeſita, una eripuit hora. accepit P. Sulla, iudices, uehemens uulnus, & mortiferum, uerumtamen eiuſmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuiſſe: honeſtatis & dignitatis habuiſſe nimis magnam iudicatus eſt cupiditatem. quam ſi nemo alius habuit in conſulatu petendo; cupidior iudicatus eſt hic fuiſſe, quam ceteri. ſin etiam in alijs nonnullis fuit iſte conſulatus amor; fortuna in hoc fuit fortaſſe grauior, quam in ceteris. poſtea uero quis P. Sullam, niſi maerentem, demiſſum, afflictumq. uidit? quis umquam eſt ſuſpicatus hunc magis odio, quam pudore, hominum adſpectũ, lucemq. uitare? qui dum multa haberet inuitamenta urbis, & fori, propter ſumma ſtudia amicorum, quae tamen ei ſola in malis reſtiterunt, abfuit ab oculis ueſtris, &, cum lege retineretur, ipſe ſe exſulio paene multauit. in hoc uos pudore iudicij, & in hac uita tanto ſceleri locum fuiſſe creditis? adſpicite ipſum; contuemini os; con-

ferte

ferte crimen cum uita uſque ad hoc tempus explicata: tum crimen recognoſcite. Mitto remp. quae fuit ſemper Sullae cariſſima. hos ne amicos, tales uiros, tam cupidos ſui, per quos res eius ſecundae quondam erant ornatae, nunc ſubleuantur aduerſae, crudeliſſime perire uoluit, ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethego foediſſimam uitam, ac miſerrimam, turpiſſima morte propoſita, degeret? non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem iſta ſuſpicio. noua quaedam illa immanitas exorta eſt: incredibilis fuit, ac ſingularis furor: ex multis ab adoleſcentia collectis perditorum hominum uitijs repente tanta iſta importunitas inauditi ſceleris exarſit. nolite, iudices, arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuiſſe. neque enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis umquam fuit, in qua non modo tot, ſed unus tam crudelis hoſtis patriae ſit inuentus. belluae quaedam illae ex portentis immanes, ac ferae, forma hominum indutae exſtiterunt. perſpicite etiam atque etiam, iudices: nihil enim eſt, quod in hac cauſſa dici poſſit uehementius. penitus introſpicite Catilinae, Autronij, Cethegi, Lentuli, ceterorumq. mentes: quas uos in his libidines, quae flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quam incredibiles furores, quas notas ſcelerum, quae indicia parricidiorum, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam deſperatis reip. morbis iſta repente uis erupit, ut, ea confecta, & eiecta, conualeſcere aliquando, & ſanari ciuitas poſſit. neque enim eſt quiſquam, qui arbitretur, illis incluſis in rep. peſtibus, diutius hoc imperium ſtare potuiſſe. itaque eos non ad perficiendum ſcelus, ſed ad luendas reip. poenas furiae quaedam incitauerunt.

EXPLANATIO

CN. PISONEM,} qui Cotta & Torquato cos. cum Catilina & Autronio coniurauerat. Cicero, Salluſtius, Pedianus. DESCENDERE} in forum. Sic enim loquebantur, quia nobiliores in collibus habitabant. tale illud Phil. 14. Scitis enim, per hos dies creberrimum fuiſſe ſermonem, me per idus Quinct. qui dies hodie eſt, cum faſcibus deſcenſurum. Et ad Att. lib. IV. Cum ſacra uia deſcenderē. CVM *lictoribus.*} ut conſulem: quia deſignatus conſul fuerat. EXSPECTATIONI *hominum*,} ijs, qui meam pro Sulla orationem exſpectabant. REVOCANDI *eſtis eo*,} ad mores, uitamq. P. Sullae. COGIT *animis.*} uos cogit animis, uereor ne cuiquam paullo durius eſſe uideatur. nec uero magis placet ita diſtinctum, cogit, animis: ut, Animis, non ad, Cogit, ſed ad, Reuocandi eſtis, referatur. nimis enim longe diſiunctum. CONATVM *eſſe*} quid? non, ut arbitror, coniurare, ſed remp. perdere: quod eorum, qui coniurant, conſilium eſt. Vnus Fuluij Vrſini liber habet, Contaminatum eſſe, ceteri omnes, conatum eſſe. mihi, Conatum eſſe, placet: ut e ſuperiore uita nefarij conatus oriantur, nec eos reſpuant cuiuſquam aures, qui Catilinam nouerit. eſt autem, conari, de re, quam non aſſequimur. quod Catilinae contigit. inde illud in Oratore: Nos conamur, ille perficit. AD *ciuile latrocinium*} ad ciues occidendos. CVM *indicibus,*} quos in bona, fortunaſq. ciuium innocentium immitteret. ſic de Catilina in orat. pro Mur. Vallatum iudicibus, atque ſicarijs. INSANIAM *libidinum,*} qui modum in cupiditatibus ignorat, recte de eo dicitur, Inſania libidinum. PERVERSAM, *atque impiam religionem*} non rectam, neque cum reip. ſalute conſentientem. Significat, opinor, illud, quod orat. 3. in Catil. ſcripſit, quod & Salluſtius memoriae tradidit: Lentulum dicere ſolitum, ex libris Sibyllinis, haruſpicumq. reſponſis ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Sullam fuiſſe. AVT *nefarie, aut ſtulte*} nefarie contra patriam, ſtulte de regno. AVT *ſtulte*} hoc ad illud ſpectat, Inſaniam libidinum. FINITIMVM} quia, cum ſimul uterque de ambitu, poſtea uero de coniuratione etiam Autronius damnatus eſſet, quo de crimine reus erat Sulla: uidebatur eius nomen Sullae periculo & crimini finitimum eſſe. IN *ſtuprorum defenſionibus*} cum obiecta ſtupra defenderet. DEFORMATA} propter condemnationem de ambitu. A. NATVRA *inchoata*} principia illarum rerum a natura data, adhuc remanent. CELEBRATIO *quotidiana?*} celebrabatur quotidie Sullae domus ciuium honeſtiſsimorum conuentu. FAMILIARIS *dignitas?*} pro, familiarium dignitas. infra: Ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate, in impiorum partem, atque in parricidarum coetum ac numerum transferetis? FORTVNA *in hoc fuit fortaſſe grauior, quam in ceteris.*} quia, cum in pari culpa alij fuerint, ſolus tamen Sulla damnatus eſt. CVM *lege retineretur,*} lege Calpurnia, quae de ambitu damnatis exſulium non irrogabat. poſtea decem annorum exſulium addidit Tullia lex, a conſule Cicerone lata. TVRPISSIMA *morte*} cum ſumma infamia.

ORATIO

IN *hunc igitur gregem uos nunc P. Sullam, iudices, ex his, qui cum hoc uiuunt, atque uixerunt, honeſtiſſimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partem, atque in parricidarum coetum ac numerum transferetis? ubi erit igitur illud fortiſſimum praeſidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus exiſtimationis partae fructus reſeruabitur, ſi in extremo diſcrimine, ac dimicatione fortunae deſeruerit? ſi non aderit? ſi nihil adiuuabit? quaeſtiones nobis ſeruorum, ac tormenta accuſator minitatur. in quibus quamquam nil periculi ſuſpicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque tum animi, tum corporis, regit quaeſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus: ut in tot rerum anguſtijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Sullae torqueatur: ex ea*

quaeratur, num quae occultetur libido, num quod lateat facinus, num quae crudelitas, num quae audacia: nihil erroris erit in cauſſa, nec obſcuritatis, iudices, ſi a uobis uitae perpetuae uox ea, quae grauiſſima debet eſſe, audietur. nullum in hac cauſſa teſtem timemus: nihil quemquam ſcire, nihil uidiſſe, nihil audiſſe arbitramur. ſed tamen ſi nihil uos P. Sullae fortuna mouet, iudices, ueſtra moueat: ueſtra enim, qui cum ſumma elegantia, atque integritate uixiſtis, hoc maxime intereſt, non ex libidine, aut ſimultate, aut leuitate teſtium, cauſſas honeſtorum hominum ponderari, ſed in magnis diſquiſitionibus, repentinisq. periculis uitam uniuſcuiuſque eſſe teſtem. quam uos, iudices nolite armis ſuis ſpoliatam, atque nudatam obijcere inuidiae, dedere ſuſpicioni: munite communem arcem bonorum: obſtruite perfugia improborum: ualeat ad poenam, & ad ſalutem plurimum, quam ſolam uidetis ipſam ex ui ſua naturaq. facillime perſpici, ſubito flecti, fingiq. non poſſe. Quid uero haec auctoritas, (ſemper enim de ea dicendum eſt, quamquam a me timide, modiceq. dicetur) quid, inquam haec auctoritas noſtra, qui a ceteris coniurationis cauſſis abſtinuimus, P. Sullam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue, ſi appetimus aliquid: ſi, cum ceteri de nobis ſilent, non etiam noſmet ipſi tacemus, graue: ſed, ſi laedimur, ſi accuſamur, ſi in inuidiam uocamur; profecto conceditis, iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, ſi minus liceat dignitatem. Accuſati ſunt uno nomine conſulares: ut iam uideatur honoris ampliſſimi nomen plus inuidiae, quam dignitatis afferre. Affuerunt, inquit, Catilinae, illumq. laudarunt. Nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant ſupplici: uitae eius turpitudinem in ſummis eius periculis non inſequebantur. quin etiam parens tuus, Torquate, conſul reo de pecunijs repetundis Catilinae fuit aduocatus, improbo homini, at ſupplici; fortaſſe audaci, at aliquando amico. cui cum affuit poſt delatam ad eum primam illam coniurationem, indicauit ſe audiſſe aliquid, non credidiſſe. at idem non affuit alio in iudicio, cum adeſſent ceteri. ſi poſtea cognorat ipſe aliquid, quod in conſulatu ignoraſſet, ignoſcendum eſt ijs, qui poſtea nihil audierunt. ſin illa res prima ualuit: non, inueterata, quam recens, debuit eſſe grauior. ſed ſi tuus parens etiam in illa ſuſpicione periculi ſui, tamen, humanitate adductus, aduocationem hominis improbiſſimi ſella curuli, atque ornamentis & ſuis, & conſulatus honeſtauit: quid eſt, quamobrem conſulares, qui Catilinae affuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc cauſſam de coniuratione dixerunt, non affuerunt. tanto ſcelere adſtrictis hominibus ſtatuerũt nihil a ſe adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque, ut de eorum conſtantia, atque animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de unoquoque loquitur, neque cuiuſquam ornamenta orationis deſiderat: poteſt quiſquam dicere, umquam meliores, fortiores, conſtantiores conſulares fuiſſe, quam ijs temporibus & periculis, quibus paene oppreſſa eſt reſp? quis non de communi ſalute apertiſſime, quis non fortiſſime, quis non conſtantiſſime ſenſit? neque ego praecipue de conſularibus diſputo: nam haec hominum ornatiſſimorum, qui praetores fuerunt, & uniuerſi ſenatus communis eſt laus: ut conſtet, poſt hominum memoriam numquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuiſſe. ſed, quia ſunt deſcripti conſulares; de his tantum mihi dicendum putaui, quod ſatis eſſet, atteſtante memoria omnium, neminem eſſe ex illo honoris gradu, qui non omni ſtudio, uirtute, auctoritate incubuerit ad remp. conſeruandam. ſed quid? ego, qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinae conſul non affui, qui teſtimonium de coniuratione dixi in alios, adeo ne uobis alienus a ſanitate, adeo oblitus conſtantiae meae, adeo immemor rerum a me geſtarum eſſe uideor, ut, cum conſul bellum geſſerim cum coniuratis, nunc eorum ducem conſeruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammamq. reſtinxerim, eiuſdem nunc cauſſam, uitamq. defendere? ſi mediusfidius, iudices, non me ipſa reſp. meis laboribus, & periculis conſeruata, ad grauitatem animi, & conſtantiam ſua dignitate reuocaret; tamen hoc natura eſt inſitum, ut, quem timueris, qui cum de uita, fortunisq. contenderis, cuius ex inſidijs euaſeris, hunc ſemper oderis. ſed, cum agatur honos meus ampliſſimus, gloria rerum geſtarum ſingularis, cum, quoties quiſquam eſt in hoc ſcelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuentae ſalutis: ego ſim tam demens, ego committam, ut ea, quae pro ſalute omnium geſſi, caſu magis, & felicitate a me, quam uirtute, & conſilio geſta eſſe uideantur? Quid ergo? hoc tibi ſumis, dicet fortaſſe quiſpiam, ut quia tu defenderis, innocens iudicetur? Ego uero, iudices, non modo nihil mihi aſſumo, in quo quiſpiam repugnet, ſed etiam, ſi quid ab omnibus conceditur, id reddo, ac remitto. non in ea rep. uerſor, non ijs temporibus caput meũ obtuli pro patriae periculis omnibus, non aut ita ſunt exſtincti, quos uici, aut ita grati, quos ſeruaui, ut eo mihi plus appetere coner, quam quantum omnes inimici, inuidiq. patiantur. graue eſſe eum uideretur, qui inueſtigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppreſſerit, cui ſenatus ſingularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato ſupplicationem decreuerit, dicere in iudicio: Non defenderem, ſi coniuraſſet. non dico id, quod graue eſt: dico illud, quod in his cauſſis coniurationis non auctoritati aſſumam, ſed pudori meo: Ego ille coniurationis inueſtigator, atque ultor, certe non defenderem Sullam, ſi coniuraſſe arbitrarer: ego, iudices, de tantis omnium periculis cum quaererem omnia, multa audirem, non crederem omnia, cauerem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius ſuſpicione, nullis litteris de re P. Sullae rem ullã ad me eſſe delatam.

EXPLANATIO

MODERATVR} grauiora facit, aut leuiora. REGIT} arbitratu ſuo gubernat. LIBIDO,} quaeſitoris. CORRVMPIT *ſpes*,} corrumpit tormenta, ideſt eos, qui torquẽtur. ſpe enim praemiorum dicunt ea, quae non ſunt: ijdemq. metu tacent ea, quae ſunt. TORQVEATVR:} pro, examinetur. cum hoc uerbo congruit id, quod ſequitur, Ex ea quaeratur: & illud infra, ſi a uobis uitae perpetuae uox ea, quae grauiſsima debet eſſe, audietur. nam, Vox, ad tormenta reſpicit, in quibus emittitur. alioqui cur hic uoci locus eſſet? Hoc ideo dixi, ne quem eorum coniectura moueat, qui legendum putabãt:

Vita

Vita P. Sullae, Torquate, exquiratur. Sed uerbum, torqueatur, ſi mutetur, pulcherrima ſententia deprauabitur. DISQVISITIONIBVS,} cum de aliquo crimine diſquiritur. DEDERE *ſuſpicioni:*} nolite, propter quorundam ſuſpicionem, uitam Sullae condemnare. MVNITE *communem arcem bonorum:*} quam arcem? ut ante acta cuiuſque uita fidem in iudicio faciat. OBSTRVITE *perfugia improborum:*} quae ſunt perfugia improborum? ut anteacta uita ne ſpectetur, ſed falſis teſtibus bonorum ſalus oppugnetur. VALEAT *ad poenam, & ad ſalutem plurimum,*} ſubaudi, uita: de qua proxime dictum eſt. ILLVMQ. *laudarunt.*} Cotta & Torquato cos. cum de repetundis, accuſante P. Clodio, cauſſam diceret. ſequitur: Nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio. quae ſcilicet poſtea patuit, & cognita eſt. eius auctores, & principes Cn. Piſo, Catilina, Vargunteius, Autronius, ſupra nominati. ALIO *in iudicio.*} cum accuſatus eſt Catilina inter ſicarios, Caeſare & Figulo cos. poſt effecta comitia conſularia, cum repulſam paſſus eſſet. Hac tota de re uide quae diximus in argumento quattuor orationum in Catilinam. NIHIL *audierunt.*} ut nihil Torquatus audierat, aut certi nihil cognouerat, cum ei conſul affuit, de coniuratione prima. ILLA *res prima*} prima coniuratio. VALVIT:} effecit, ne cum ceteris adeſſet. NON, *inueterata,*} non debuit inueterata eius animum mouere, quae recens non mouerat. tunc enim reo conſul affuit. ANTE *hunc*} ante Sullam. DESCRIPTI} deſignati. unde illud ad Q. fr. lib. 2. Reſpondit ei uehementer Pompeius; Craſſumq. deſcripſit. QVOD *ſatis eſſet ad teſtandam memoriam omnium,*} quantum ſatis eſſe, & probari poſſet omnium memoriae teſtimonio. CASV *magis, & felicitate a me, quam uirtute, & conſilio, geſta eſſe, uideantur?*} eadem ſententia in ep. ad Metellum lib. v. Huius ego temeritati ſi uirtute, atque animo non reſtitiſſem: quis eſſet, qui me in conſulatu non caſu potius exiſtimaret, quam conſilio, fortem fuiſſe? GRAVE *eſſe eum uideretur,*} ironia. quaſi dicat: Graue nequaquam uideri deberet. Sed, ſi graue eſt, hoc omittam, quod in his cauſſis coniurationis pudori meo tribuam, non auctoritati. pudor enim eſt ita dicere, Non defenderem Sullam, ſi coniuraſſe arbitrarer: auctoritas eſſet, Non defenderem, ſi coniuraſſet. CVI *uni togato ſupplicationem decreuit,*} ſcripſit idem ad Catonem lib. XIV. his uerbis: Tu idem mihi ſupplicationem decreuiſti togato, non, ut multis, rep. bene geſta, ſed, ut nemini, rep. conſeruata. Et in Piſonem: Mihi togato ſenatus, non, ut multis, bene geſtae, ſed, ut nemini, conſeruatae reip. ſingulari genere ſupplicationis, deorum immortalium templa patefecit. Et Phil. 14. Mihi conſuli ſupplicatio, nullis armis ſumptis, non ob caedem hoſtium, ſed ob conſeruationem ciuium, nouo & inaudito genere decreta eſt. DE. RE. *P. Sullae rem ullam ad me eſſe delatam.*} uitium apparet: itaque nonnulli, De re, tamquam ſuperuacaneum inducendum putarunt. in quibuſdam antiquis libris, De reatu, legitur, quod idem uitioſum eſſe conſtat. Nobis placeret, De crimine. non enim longe differt crimine a re, ſi, crimine, contracte legatur.

ORATIO

*Q*VAMOBREM *uos dij patrij, ac penates, qui huic urbi, atque huic imperio praeſidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumq. R. qui haec tecta, atque templa, me conſule, ueſtro numine, auxilioq. ſeruaſtis, teſtor, integro me animo, ac libero P. Sullae cauſſam defendere, nullum a me ſciente facinus occultari, nullum ſcelus ſuſceptum contra ſalutem omnium defendi, ac tegi. nihil de hoc conſul comperi, nihil ſuſpicatus ſum, nihil audiui. itaque idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in ceteros eſſe uiſus ſum, perſolui patriae, quod debui: reliqua iam a me meae perpetuae conſuetudini, naturaeq. debentur. tam ſum miſercors, iudices, quam uos; tam mitis, quam qui leniſſimus. in quo uehemẽs fui uobiſcum, nihil feci niſi coactus: reip. praecipitanti ſubueni: patriam demerſam extuli: miſericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, quã neceſſe fuit. ſalus eßet omnium amiſſa una nocte, niſi eſſet ſeueritas illa ſuſcepta. ſed, ut ad ſceleratorum poenam amore reip. ſum adductus; ſic ad ſalutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo eſſe in hoc P. Sulla, iudices, odio dignum, miſericordia digna multa: neque enim propulſandae calamitatis ſuae cauſſa ſupplex ad uos, iudices, confugit, ſed ne quae generi ac nomini ſuo nota nefariae turpitudinis inuratur. nam ipſe quidem, ſi erit ueſtro iudicio liberatus, quae habet ornamenta, quae ſolatia reliquae uitae, quibus laetari, & perfrui poſſit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipſe ornatum, ac ueſtitum recuperabit. omnia, iudices, haec amiſſa ſunt: omnia generis, nominis, honoris inſignia, atque ornamenta unius iudicij calamitate occiderunt. ſed, ne exſtinctor patriae, ne proditor, ne hoſtis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; cui honoris integros fructus non ſit traditurus, ne aeternam memoriam dedecoris relinquat. Hic uos orat, iudices, paruus, ut ſe aliquando, ſi non integra fortuna, at afflicta, patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero notiora ſunt iudiciorum itinera, & fori, quam diſciplinarum. non iam de uita P. Sullae, iudices ſed de ſepultura contenditur. uita erepta eſt ſuperiore iudicio: nunc, ne corpus eijciatur, laboramus. quid enim eſt huic reliqui, quod eum in uita hac teneat? aut quid eſt, quamobrem haec cuiquam uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sulla, ut nemo ei ſe neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nunc, ſpoliatus omni dignitate, quae erepta ſunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his neceſſarijs lugere ſuam calamitatem liceat, id ſibi ne eripiatis, iudices, uos obteſtatur. Te ipſum iam, Torquate, expletum huius miſerijs, pateat. etſi nihil aliud Sullae, niſi conſulatum abſtuliſſetis, tamen eo uos contentos eſſe oportebat. honoris enim contentio uos ad cauſſam, non inimicitiae deduxerunt. ſed, cum huic omnia cum honore detracta ſint; cum in hac fortuna miſera, ac luctuoſiſſima deſtitutus ſit: quid eſt, quod expetas amplius? lucis ne hanc uſuram eripere uis plenam lacrumarum, atque maeroris, in qua cum maximo*

ximo cruciatu, atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia foediſſimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miſerijs, ſi eſſes crudeliſſimus, uidendo fructum caperes maiorem, quam audiendo. O miſerum, & infelicem illum diem, quo conſul omnibus centurijs P. Sulla renunciatus eſt: o falſam ſpem; o uolucrem fortunam: o caecam cupiditatem: o praepoſteram gratulationem: quam cito illa omnia ex laetitia, & uoluptate ad luctum, & lacrumas reciderunt: ut, qui paullo ante conſul deſignatus fuiſſet, retineret repente nullum ueſtigium priſtinae dignitatis. quid enim erat mali, quod huic, ſpoliato honore, fama, fortunis deeſſe uideretur? aut cui nouae calamitati locus ullus relictus eſſet? urget eadem fortuna, quae coepit: repetit nouum maerorem: non patitur hominem calamitoſum, uno modo afflictum, uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet, iudices, dolore animi, ne de huius miſeria plura dicam. ueſtrae iam ſunt partes, iudices: in ueſtra manſuetudine atque humanitate cauſſam totam repono. uos &, reiectione interpoſita, nihil ſuſpicantibus nobis, repentini in nos iudices conſediſtis, ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis, a fortuna nobis ad praeſidium innocentiae conſtituti. ut ego, quid de me populus R. exiſtimaret, quia ſeuerus in improbos fueram, laboraui, &, quae prima innocentis mihi defenſio eſt oblata, ſuſcepi: ſic uos ſeueritatem iudiciorum, quae per hos menſes in homines audaciſſimos facta eſt, lenitate, ac miſericordia mitigate. hoc cum impetrare a uobis ipſa cauſſa debet: tum eſt ueſtri animi, atq. uirtutis, declarare, nõ eſſe eos uos, ad quos potiſſimum, interpoſita reiectione, deuenire conuenerit. in quo ego, iudices, uos, quantum meus amor in uos poſtulat, tantum hortor, ut communi ſtudio, quoniam in rep. coniuncti ſumus, manſuetudine, & miſericordia ueſtra falſam a nobis crudelitatis famam repellamus.

EXPLANATIO

PERSOLVI *patriae, quod debui:* } poena coniuratorum. AMISSA *ſunt:* } Cum de ambitu damnatus eſt. CVI *honoris integros fructus* } inſignia conſulatus, quae, niſi Sulla damnatus eſſet, ad filium perueniſſent. ſupra: Honor ad patrem, inſignia honoris ad te delata ſunt. SI, NON *integra,* } iam enim conſulatum amiſit. GRATVLARI } abſoluto a uobis. REIECTIONE *interpoſita,* } facile eſt intelligere, unius accuſatoris in crimine coniurationis reiectionem iudicum fuiſſe. uerisſimile eſt autem, in reiectorum locum eos deligi ſolitos ab accuſatore, quos putaret de reo ſeuerisſime iudicaturos. quã Cicero, ex accuſatoris mente, acerbitatem appellat: iudicum autem gratiam, & clementiam aucupatur in eo, quod ſubiungit: A fortuna nobis ad praeſidium innocentiae conſtituti. Et infra: Eſt ueſtri animi, atque uirtutis, declarare, non eos eſſe uos, ad quos potisſimum, interpoſita reiectione, deuenire conuenerit. Quo loco ſignificat, ſi crudeles iudices accuſator quaeſierit, erraſſe in delectu; quos enim delegit, a crudelitate longe abeſſe. QVID *de me populus Romanus exiſtimaret,* } quem intelligere cupiebam, non me natura, ſed reip. cauſſa ſeuerum in improbos fuiſſe: itaquae Sullae innocentis defenſionem libenter ſuſcepi. PER *hos menſes* } licet conijcere, Sullam a Cicerone defenſum ſtatim poſt eius conſulatum, ideſt Silano, & Murena cos. nam, Per hos menſes, praeſentem annum oſtendit. IPSA *cauſſa* } quam a me iam plane cognouiſtis. DEVENIRE } ſpes accuſatorem fefellit. uos enim delegit potisſimum ad ſpem acerbitatis: ego autem, cum ipſam cauſſam conſidero, cum ueſtrum animum, ueſtram uirtutem intueor, non a uobis crudelitatem, ſed lenitatem potius, ac miſericordiam exſpecto. A. NOBIS } a me, propter conſulatus mei ſeueritatem: a uobis, abſolutione P. Sullae.

IN. ORATIONEM. CICERONIS
PRO. ARCHIA. POETA
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

VRBEM *Romam eximia primorum regum, primorumq. conſulum uirtus, quam poſteritas imitata eſt, ab humili principio ad ſummam amplitudinem, gloriamq. perduxit. Ac mihi quidem in eas cauſſas, unde opes tantae manarunt, intuenti, cum aliae nequaquam leues occurrunt, tum illa non ſane minimi uidetur eſſe ponderis, quod gentibus bello uictis non modo locus in ciuitate, uerum etiam paria cum ceteris ciuibus iura concedebantur. tranſijt ea benignitas in ſingulos ciues: & primum ij, qui ſtrenuam in proelijs operam nauaſſent, mox etiam, ſi qui, doctrina praeſtantes, ad ornandas populi Romani res geſtas ingenium contuliſſent, ciuitatis iura conſequebantur. atque alij quidem alijs temporibus, Archias autem, Antiochiae in Syria natus, Ciceronis aetate hunc honorem ſingulari principum ciuium ſtudio eſt adeptus. qui cum poetica laude floreret, ubique iam in Italia clarus, ab omnibus fere populis expetitus, primum a Tarentinis, Rheginis, Locrenſibus, Neapolitanis, deinde ab Heraclienſibus ciuitate donatus, poſtremo in ciuium etiam Romanorum numerum adſcitus eſt. uerum, ut multi ſaepe reperiuntur non modo artium optimarum expertes, uerum etiam inimici, exſtitit quidam Gracchus, qui, quod Archiae beneficium uirtus pepererat, in dubium reuocaret, eiq. litem de ciuitate, ex lege, quam Siluanus & Carbo tribuni pl. tulerant, intenderet. Reſpondit ei Cicero: cauſſam probauit: merita hominis extulit: dignum oſtendit, non modo qui ciuitatem non amitteret, quam iure optimo teneret, uerum etiam, qui, niſi eam haberet, conſequeretur. Eſt autem haec omnis in quattuor diſtributa partes oratio. Primum ab officio ſuo, quo adductus Archiae defenſionem ſuſceperit, Cicero exorditur. Deinde, quorum ille ciuium amicitia & familiaritate florue-*

rit, & quibus tamquam gradibus ad Romanae ciuitatis honorem adſcenderit, magna cum eius laude narrat. Tum, accuſatori reſpondens, Archiam neganti ciuem Romanum eſſe, argumenta, quibus ille utebatur, diluit, ac refellit. Quarto loco, qua doctrina praeſtet Archias, eam laudat a tribus rebus, a fructu, quod adoleſcentiam alat, ſenectutem oblectet; ſecundas res ornet, aduerſis perfugium, ac ſolatium praebeat; delectet domi, non impediat foris: à dignitate, quia ceterarum rerum ſtudia praeceptis, arte, doctrina conſtent; poeta uero ſuas uires, & ſuam praeſtantiam ab ipſa natura ſumat, & quaſi ope quadam ac munere deorum immortalium excellat: a publica laude, quia, non eorum modo, quorum res geſtas poetae uerſibus perſequuntur, ſed populi quoque Romani nomen illuſtretur. Poſtremo, ubi iudices & docuit ſatis, & delectauit, & mouit; docuit, donatione ciuitatis probata; delectauit, digreſſus a cauſſa in laudes poeticae facultatis; mouit, argumentis, & exemplorum copia: commendat ijs Archiae ſalutem: & ſimul quaſi ueniam petit, quod & de hominis ingenio, & communiter de ſtudijs humanitatis, ac litterarum liberius aliquanto ſit locutus, quam fori & iudiciorum conſuetudo ferre uideatur. Habitam orationem puto D. Iunio Silano, L. Licinio Murena cos. cum dicat Cicero, Archiam proximis cenſoribus cum L. Lucullo apud exercitum fuiſſe: proximos autem ſine dubio ſignificet Cn. Lentulum Clodianum, & L. Gellium. nam a L. Cotta & P. Seruilio, qui Caeſare & Figulo cos. cenſuram geſſere, cenſum non eſſe actum, & Dio narrat, & hic Cicero ipſè teſtis eſt. habitam autem poſt Ciceronem conſulem, declarant ea, quae de periculis reip. ideſt de coniuratione Catilinae dicuntur. quod ſi & poſt Ciceronem conſulem, & ante cenſores, qui poſt eum fuere, habita eſt: neceſſario, ut mihi uidetur, in Silani & Murenae conſulatum incidit.

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. ARCHIA. POETA

ORATIO. XXVI

SI quid eſt in me ingenij, iudices, quod ſentio quam ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter eſſe uerſatum; aut ſi huiuſce rei ratio aliqua, ab optimarum artium ſtudijs, & diſciplina profecta, a qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruiſſe: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope ſuo iure debet. nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium praeteriti temporis, & pueritiae memoriam recordari ultimam, inde uſque repetens, hunc uideo mihi principem & ad ſuſcipiendam, & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum exſtitiſſe. quod ſi haec uox huius hortatu, praeceptisq. conformata, nonnullis aliquando ſaluti fuit: a quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios ſeruare poſſemus, huic profecto ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opem, & ſalutem ferre debemus. ac, ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quaedam in hoc facultas ſit ingenij, neque haec dicendi ratio, aut diſciplina: nec nos quidem huic cuncti ſtudio penitus umquam dediti fuimus. etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quaſi cognatione quadam inter ſe continentur.

EXPLANATIO

SI. QVID *eſt in me ingenij, iudices, quod ſentio quam ſit exiguum;* } grata iudicibus defenſio eſt, quae ab officio naſcitur, patrono, quantum reo debeat, & quibus rebus debeat, oſtendente. Tria Cicero proponit, ingenium, exercitationem dicendi, rationem, ideſt naturam, uſum, artem. *φύσις, ἐμπειρία, τέχνη*, ab Ariſtotele nominantur. quae ad acquirendam eloquentiae laudem aeque omnia requiruntur. quis enim naturae fructus eſt, niſi accedat exercitatio? quae porro exercitationis utilitas, niſi eam ars moderetur, ac regat? in his omnibus ſi quid profecerit, hoc eſt ſi quid eloquẽtia ualeat, (in haec enim tria per amplificationem eloquentiam diuiſit) id Archiae in primis acceptum a ſe referri debere, ingenue fatetur. Vitat autem ſuſpicionem arrogantiae, cum ſubiungit: Quod ſentio quam ſit exiguum: & cum exercitationem fuiſſe mediocrem fatetur: & cum in ratione non ſe dicit ſemper eſſe uerſatum, ſed ab ea nullum aetatis ſuae tempus abhorruiſſe. illud affirmantis erat, hoc non negantis: in quo maior modeſtiae laus. Illa quoque nõ eſt inutilis animaduerſio, cum dubitatio antecedit, ſubijci definitionem. dubitatur in eo, Si quid in me ingenij, iudices: definitur, Quod ſentio quam ſit exiguum. Eiuſdem generis duo ſunt inferiora membra. eſt enim dubitatio Si qua exercitatio dicendi: definitio, In qua me non infitior mediocriter eſſe uerſatum. Tertia dubitatio eſt, Aut ſi huiuſce rei ratio aliqua. eam excipit definitio, A qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruiſſe. Vtramque colligit concluſio, Earum rerum omnium. Quae ſimul agnoſcuntur in epiſtola ad Lentulum. praemiſſa enim dubitatione, Regis cauſſa, ſi qui ſunt, qui uelint: ſequitur definitio, Qui pauci ſunt: & poſt definitionem concluſio, Omnes rem ad Pompeium deferri uolunt. Vno contenti ſimus exemplo, ne copia ſatietatem pariat: ſatis enim opinamur, ſi quid huius generis occurrat, unde augeri ſententia, elocutio poſsit illuſtrari, notare paucis uerbis, &, ut ait hic noſter, quaſi digitum ad fontem intendere. EARVM *rerum omnium* } ingenij, exercitationis, rationis. VEL *in primis* } non ille quidem ſolus, (ne uni Archiae operam dediſſe uideatur) cum & oratores audierit, & a philoſophis multa didicerit, ſed in primis, quia iam inde a pueritia illo auctore & principe complexus ea ſtudia ſit, quorum ope multorum ſalutem, uel, ut ipſe modeſte ait, nonnullorum, defenderit atque ſeruarit. HIC. *A. Licinius* } Lucullorum praecipuae beneficio ciuitatem adeptus Archias, nomen Liciniae gentis de more ſumpſit, uetere ſeruato cognomine. Auli autem praenomen a quo Lucullo ceperit, haud ſatis conſtat. nam quos Lucullos eius amicos ac familiares Cicero dicit fuiſſe, nõ dubito quin Lucius, & Marcus, fratres, deſignentur. Aulum uero Lucullum non modo neminem, cuius conſuetudine ſit uſus Archias, ſed neminem prorſus, qui quidem his temporibus uixerit, inuenimus. niſi ſi marcus, Lucij frater, quem a Terentio Varrone adoptatum faſti Capitolini demonſtrant, Aulus fuit ante adoptionem, Marcus autem eſſe coepit adoptatus: quod ſi uerum eſt, potuit Archias ab eo, nondum adoptato, praenomen accipere. FRVCTVM *a me repetere* } ut optime de me merito gratiam referam. poteſt enim repetere, quae dedit, iure quodam ſuo. dedit autem, quidquid ingenio, exercitatione, ratione mihi uideor praeſtare poſſe. ET. PVERITIAE *memoriam recordari ultimam,* } non, ultimam, ideſt ultimos pueritiae annos, ſed quae longiſsime a uirili

diſtaret

diſtaret aetate, quaeque cadere in memoriam poſſet: quae uel media, uel etiam prima, ſi modo in memoriam caderet, potuit eſſe pueritiae pars. HORVM *ſtudiorum* } quae infra uocat ſtudia humanitatis. QVOD *alia quaedam in hoc facultas ſit ingenij,* } differt enim poeta ab oratore. HVIC *cuncti ſtudio* } Cuncti: toti: ut ſit, toti penitus dediti. Studio autem, eloquentiae. OMNES *artes, quae ad humanitatem pertinent,* } ars oratoria, poetica, hiſtoria.

ORATIO

SED, ne cui ueſtrum mirum eſſe uideatur, me in quaeſtione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi R. lectiſſimum uirum, & apud ſeueriſſimos iudices, tanto conuentu hominum, ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a conſuetudine iudiciorum, uerum etiam a forenſi ſermone abhorreat: quaeſo a uobis, ut in hac cauſſa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, ut me, pro ſummo poeta atque eruditiſſimo homine dicentem, hoc concurſu hominum litteratiſſimorum, hac ueſtra humanitate, hoc denique praetore exercente iudicium, patiamini de ſtudijs humanitatis, ac litterarum paullo loqui liberius, et in eiuſmodi perſona, quae propter otium, ac ſtudium minime in iudicijs, periculisq. tractata eſt, uti prope nouo quodam, & inuſitato genere dicendi. quod ſi mihi a uobis tribui, concediq. ſentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non ſegregandum, cum ſit ciuis, a numero ciuium, uerum etiam, ſi non eſſet, putetis adſciſcendum fuiſſe.

EXPLANATIO

ME. IN *quaeſtione* } praetorum duo iudicabant, unus inter ciues, qui praetor urbanus dicebatur, alter inter peregrinos: ceteri de criminibus quaerebant, qui & quaeſitores ideo uocabantur, unde quaeſtio. quaerebatur autem in hoc iudicio, ciuis Romanus necne, eſſet Archias, praetore iudicium exercente. LEGITIMA, } de qua lex eſt, & quae lege exercetur. IN. IVDICIO *publico,* } iudicium publicum eſt, de quo accuſare cuiuis licet: priuatum, in quo priuata lis agitur, & priuatim duo litigant inter ſe, iuſdicente praetore urbano, aut peregrino, qui recuperatores dare conſueuerant. De praetore in ea pro Quinctio; De iudicio publico in Diuinatione ſatis multa diximus. PRAETOREM *populi Romani* } additur, populi Romani exaggerandi gratia: ut cum dicitur, ſenator populi Romani. nam & praetor, & ſenator, per ſe appellantur. SEVERISSIMOS *iudices,* } apud quos, extra cauſſam ſi quid affertur, locum habere non uidetur. qui ſunt hi iudices? trium ordinum, ſenatorum, equitum, tribunorum aerariorum, qui de plebe erant. hi omnes hoc tempore ſimul iudicabant, ex lege Aurelia, quam praetor L. Cotta, Pompeio & Craſſo cos. tulerat. iudicabant autem, quod ex Pediano licet iutelligere, impari numero, equites uno pauciores ſenatoribus, tribuni aerarij uno pauciores equitibus, habita ſcilicet cuiuſque ordinis dignitate. & quamquam ſinguli ordines ſeparatim ſententias ferrent, numerus tamen omnium plane iudicum, non ordines, in abſolutione, aut condemnatione ſpectabatur. cuius moris documento eſt epiſtola Coelij, in qua ſunt haec legis uerba: Quod eorum iudicum maior pars iudicarit, id ius, ratumque eſto. TANTO *conuentu hominum, ac frequentia,* } magna populi corona. nam ad audiendos oratores, praeſertim ubi cauſſa illuſtris aliqua ageretur, populus conuenire conſueuerat. HOC *uti genere dicendi,* } de ſtudijs, quae ad humanitatem pertinent. A. FORENSI *ſermone* } ſermo enim in foro de huiuſmodi ſtudijs eſſe non ſolet. ACCOMODATAM *huic reo,* } qui excellit eo ſtudiorum genere, de quo ſum dicturus. NON *moleſtam,* } pro ueſtra humanitate, cum de ſtudijs loquar humanitatis. ERVDITISSIMO *homine* } ſummus enim poeta, etſi magnam uim atque facultatem a natura ſumit, eruditione tamen ornatur uehementer, atque expolitur. HOC *concurſu hominum litteratiſſimorum,* } audiendi ſtudium non in populo tantum rudi, & litterarum experte, ſed in doctiſsimis etiam hominibus reus Archias, poeta ſummus, & homo eruditiſsimus, defendente praeſertim Cicerone, commouerat. HAC *ueſtra humanitate* } litterarum illarum ſcientia, de quibus mihi ſermo futurus eſt. Hoc ſenſu interdum accipitur humanitas: quod cum exempla declarant, tum Gellius quoque docuit. HOC *denique praetore exercente iudicium,* } a rebus quattuor argumentum ſumit, cur ſibi liceat de ſtudijs humanitatis, ac litterarum paullo loqui liberius: ab ipſo reo, ab ijs, qui ad audiendum conuenerant, a iudicum humanitate, & praetore lectiſsimo uiro. eſt enim emphaſis quaedam in pronomine, Hoc. DE *ſtudijs humanitatis,* } quae ad humanitatem informant, quae animos humanitate excolunt. ſignificatur autem hiſtoria in primis, & poetice. nam utraque infra laudatur. Gellius alias quoque diſciplinas humanitatis nomine comprehendit, cum eam eruditionem uocat, & ait propemodum eſſe, quam παιδίαν Graeci dicunt: exemplis tamen ualde probantibus non utitur. & in hac ipſa oratione cum ait Cicero: Ab ijs artibus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari ſolet: quid putemus? mathematica ne, & phyſica ſignificari? ad haec Romae tum non colebantur: aut uirili certe aetate, non puerili: & omnino a perquam paucis. quare, quod ad Gellij opinionem attinet, nec probare poſſum, nec improbare audeo: aſſenſum libenter ſuſtineo. MINIME *in iudicijs, periculiſq. tractata eſt,* } cum nouus Archias in iudicijs, periculiſq. ſit, mihi quoque concedendum uidetur, ut in eius cauſſa prope nouo quodam, & inuſitato utar genere dicendi. Tractata eſt. tractare, uſum, & experientiam ſignificat. PERFICIAM *profecto,* } cognita Archiae uirtute. CVM *ſit ciuis,* } ora-

toric

torie, quaſi aliud agens, Archiae cauſſam ſe eſſe probaturum ſignificat, ubi ad locum peruenerit. ADSCISCENDVM} aggregandum, adiungendum. hoc uerbum de foro migrauit ad omnes res. nam, ſciſcere, plebis eſt: unde plebiſcitum. ciuitas autem hoc tempore non ſigillatim, plebe ſciſcente, dabatur: ſed, quicumque foederatae ciuitati adſcriptus fuiſſet, ſi Romae domicilium habuiſſet; & ſi ſexaginta diebus apud praetorem eſſet profeſſus; is, uel nullo plebiſcito, ciuitate donatus intelligebatur. Oppoſita ſunt igitur, Segregandum, Adſciſcendum.

ORATIO

NAM, ut primum ex pueris exceſſit Archias, atque ab ijs artibus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe adſcribendi ſtudium contulit: primum Antiochiae (nam ibi natus eſt, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copioſa, atque eruditiſſimis hominibus, liberaliſſimisq. ſtudijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit: poſt, in ceteris Aſiae partibus, cunctaeq. Graeciae, ſic eius aduentus celebrabatur, ut famam ingenij exſpectatio hominis, exſpectationem ipſius aduentus admiratioq. ſuperaret. Erat Italia tunc plena Graecarum artium, ac diſciplinarum; ſtudiaq. haec & in Latio uehementius tum colebantur, quam nunc ijſdem in opidis; & hic Romae propter tranquillitatem reip. non negligebantur: itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani ciuitate ceterisq. praemijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atque hoſpitio dignum exiſtimarũt. hac tanta celebritate famae, cum eſſet iam abſentibus notus, Romam uenit Mario conſule, & Catulo: nactus eſt primum conſules eos, quorum alter res ad ſcribendum maximas, alter cum res geſtas, tum etiam ſtudium, atque aures adhibere poſſet.

EXPLANATIO

EX. PVERIS *exceſſit*} ex pubertatis annis: quod Terentius dixit, Ex ephebis exceſsit. AB. IIS *artibus,*} a cognitione artis poeticae, rhetoricae, hiſtoriae. AD *humanitatem*} ijs enim artibus animi rudes ad humanitatem, & morum elegantiam excoluntur. INFORMARI} quaſi formae initium a litteris accipiat puerilis aetas, quae per ſe informis eſſet. Informare autem non abſolutam formam, ſed inchoatam ſignificat: ut ſit, in formam inducere. unde illud ep. I. ad Att. Petitorum haec eſt adhuc informata cogitatio. Et ad eundem: Nae tu haud multum requireres illum uirum, qui in ſexto libro informatus eſt. ANTIOCHIAE} *loco nobili,*} honeſtis parentibus, non obſcura familia. CELEBRI *quondam urbe,*} celebris, & deſertus, opponuntur. frequentiam igitur ciuium ſignificat: addit rerum copiam, artium liberalium ſtudia. ubi enim haec tria ſunt, nihil illa urbe commodius, nihil nobilius. INGENII *gloria*} ſcriptis parta. CONTIGIT:} non contigit Romae, non in Italia, ſed Antiochiae primum, ubi natus eſt. VT. FAMAM *ingenij exſpectatio hominis, exſpectationem ipſius aduentus, admiratioq. ſuperaret.*} magna laus, ubi famam res ipſa uincit. id Cicero tribuit Catoni Vticenſi, in eo libro, quem poſt eius interitum ſcripſit. Contingebat, inquit, in eo, quod plerisque contra ſolet, ut maiora omnia re, quam fama, uiderentur, id quod non ſaepe euenit, ut exſpectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur. Inde ſumpſit illud, delectatus egregia ſententia, Virgilius lib. VI. O fama ingens, ingentior actis, uir Troiane. ERAT *Italia*} tranſit ex Aſia in Graeciam, ex Graecia in Italiam, ex Italia in Latium, ex Latio ad urbem Romam: quibus omnibus in locis Archiam propter ingenij praeſtantiam in honore fuiſſe dicit. TVNC *plena Graecarum artium,*} ſero admodum Graecas artes, nec fere niſi poſt euerſam Carthaginem, Italia cognouit, ſecuro otio potita, nihil iam timens ab externis hoſtibus. IN. LATIO *uehementius tum colebantur,*} nondum exorto Sociali bello, quo litterarum ſtudia ſunt intermiſſa. PROPTER *tranquillitatem reip.*} ſublatis omnibus bellis. NON *negligebantur:*} maiorem Latio laudem tribuit, quã Romae. nam de Latio dixit, Colebantur: de urbe Roma, Non negligebantur. TARENTINI, *& Rehegini, & Neapolitani*} qui ſunt omnes in Italia, extra Latium. ij, quo tempore Archiam ciuitate donarunt, foederati erant, & ſuis legibus, non Romanis utebantur; poſtea lege Iulia, belli Socialis anno primo lata, municipes facti ſunt. nam quod ait Velleius Tarentum coloniam eſſe deductam poſt annum quam Fabrateriam, ideſt Cn. Domitio, C. Fannio cos. anno urbis DCXXXI. id uidetur eſſe falſum; cum aliquot poſt annis tamquam in foederatam ciuitatem adſcribatur Archias. Rheginos foederatos tum fuiſſe, eadem ratio probat: municipes poſtea, ideſt ciues Romanos, docet hic noſter lib. IV. in Verr. Quid arbitramini Rheginos, qui iam ciues R. ſunt, mereri uelle, ut ab ijs marmorea Venus illa ne auferatur? De Neapoli idẽ dico, poſt legem Iuliam municipium fuiſſe. argumento illud eſt in ep. ad Acilium: L. Manlius eſt Soſis. is fuit Catinenſis, ſed eſt una cum reliquis Neapolitanis ciuis R. factus, decurioq. Neapoli. erat enim adſcriptus in id municipium, ante ciuitatem ſocijs, & Latinis datam. Antea uero exſules Romanos Neapoli, tamquam in foederata ciuitate eſſe potuiſſe Polybius ait lib. VI. IAM *abſentibus notus,*} non uideo, cur mutare, & pro, Iam, reponere, Etiam, quod Faerno placebat, neceſſe ſit. coniungo enim, Iam notus, non, Iam abſentibus.

Iam abſentibus. ROMAM *uenit, Mario conſule, & Catulo.* } Poſtulare mos uidebatur, Mario & Catulo cos. ſed in Bruto quoque ita loquitur: Ille a Craſſo conſule & Scaeuola uſque ad Paullum, & Marcellum floruit. NACTVS *eſt* } quod fortunae fuit. QVORVM *alter* } Marius. CVM *res geſtas,* } triumphauerat enim Catulus de Cimbris, Marius autem de iiſdem, de Ambronibus, de Teutonis, praeterea triennio ante de Numidis. TVM *etiam ſtudium,* } ſtudium legendo, aures audiendo. Catulus enim Graecas diſciplinas uidetur nouiſſe: cum dicat Cicero lib. 2. de Orat. Ariſtoteles, Catule, ueſter. Et in Bruto: Iamq. Q. Catulus, non antiquo illo more, ſed hoc noſtro, niſi quid fieri poteſt perfectius, eruditus. multae litterae: ſumma non uitae ſolum, atque naturae, ſed orationis etiam comitas. AVRES } quae, quod audirent, iudicare poſſent.

ORATIO

STATIM Luculli, cum praetextatus etiam tum Archias eſſet, eum domum ſuam receperunt. ſed enim hoc non ſolum ingenij, ac litterarum, uerum etiam naturae, atque uirtutis fuit, ut domus, quae huius adoleſcentiae prima fuerit, eadem eſſet familiariſſima ſenectuti. erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur a M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo & patre, & filio: a L. Craſſo colebatur: Lucullos uero, & Druſum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortenſiorum domum deuinctam conſuetudine cum teneret, afficiebatur ſummo honore, quod eum non ſolum colebant, qui aliquid percipere, aut audire ſtudebant, uerum etiam ſi qui forte ſimulabant. interim, ſatis longo interuallo, cum eſſet cum L. Lucullo in Ciliciam profectus; & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet; uenit Heracleam: quae cum eſſet ciuitas aequiſſimo iure, ac foedere, adſcribi ſe in eam ciuitatem uoluit; idque, cum ipſe per ſe dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heraclienſibus impetrauit.

EXPLANATIO

LVCVLLI, } Lucius, & Marcus, fratres: quorum Lucius de Mithridate, & Tigrane, Marcus ex Macedonia triumphauit. PRAETEXTATVS } nondum natus annos XVII. ea enim aetate, praetexta depoſita, uirilem togam ſumebant. Hic tamen eſt, cur mirer, praetextatum Archiam dici, cum de eodem ſupra dictum ſit, Vt primum ex pueris exceſsit Archias. quo tempore adhuc erat Antiochiae: nec potuit, niſi multis poſt menſibus, Romam peruenire: cum praeſertim, Tarenti, Rhegij, Neapoli aliquandiu eum fuiſſe, ut ingenij ſui ſpecimen daret, quo ciuitatum illarum honorem obtinuit, ueriſimile ſit. quem nodum, ſi quis uelit, ita ſoluat, ex pueris exceſsiſſe Archiam, dici, ideſt, ex aetate puerili, non cum annos XVII. natus eſſet: quod praetextae deponendae tempus erat. NON *non ſolum ingenij, ac litterarum,* } multi enim ingenio, litterisq. praeſtantes, amicitiam ad ſenectutem, naturae uitio non perducunt. NATVRAE, *atque uirtutis* } humanitatis, & probitatis. Q. METELLO *illi Numidico,* } & hic, & filius propter nobilitatem ac uirtutem ita noti ſunt, ut longior de ijs oratio minime requiratur. AVDIEBATVR } recitabant, atque adeo muſice canebant poetae ſuos uerſus, nec ſolum in coetu familiari, ſed etiam in foro, audiente populo. unde illud Catulli: Riſi neſcio quem modo in corona: „ Qui, cum mirifice Vatiniana „ Meus crimina Caluus explicaſſet, „ Admirans, ait, haec, manusq. tollens, „ Dij magni, ſalicippium diſertum. Sic enim adoleſcentulus, examinatis diligenter in quatuor Controuerſiarum Senecae uerbis, olim emendaui. Iuuenalis quoque: Semper ego auditor tantum? numquam ne reponam, „ Vexatus toties rauci Theſeide Codri? M. AEMILIO: } Scauro, principe ſenatus, patre eius, quem poſtea Cicero defendit. L. CRASSO } oratore ſummo. DRVSVM, } M. Liuium Druſum, M. Catonis Vticenſis auunculum, qui tribunus pl. initio belli ſocialis a neſcio quo domi ſuae eſt interemptus. Velleius, & alij. OCTAVIOS, } tres Octauios, unum Cnaeum, qui conſul fuit cum Cinna: alterum Cnaeum, non eodem patre natum, C. Curionis in conſulatu collegam: tertium Lucium, fratrem Cnaei, quem primum nominauimus, qui cum C. Cotta conſulatum geſsit. CATONEM, } Marcum fortaſſe, patrem Catonis Vticenſis, nominatum lib. 2. Off. qui praeturam petens deceſsit. fuit & alter Cato, Lucij praenomine, qui cum Cn. Pompeio Strabone, anno ſecundo Socialis belli, conſul in proelio occiſus eſt. AFFICIEBATVR *ſummo honore,* } non ab ijs tantum, qui proxime ſunt appellati, ſed prorſus ab omnibus. CVM *L. Lucullo* } poſt conſulatum. HERACLEAM: } plures hoc nomine urbes fuere: haec in Italia Heraclea eſt. AEQVISSIMO *iure, ac foedere,* } Quod cum ea, Pyrrhi temporibus, C. Fabritio conſule ictum eſſe, docet oratio pro Balbo. Foederati autem erant iure Italico Tarentini, Rhegini, Neapolitani, quod erant extra Latium: qui uero intra Latium populi, iure Latij: qui in Gallia, iure Gallico. Sed cum dicat hic Cicero: Quod erant aequiſsimo iure, ac foedere; uidetur omnino ſignificare, meliore quodam iure, ac foedere Heraclienſes fuiſſe, quam Tarentinos, Rheginos, Neapolitanos, alioqui cur in eos adſcribi cuperet Archias, quaſi ceteris, in quos adſcriptus antea fuerat, neglectis? quorum etiam tabulis Archiam non uti, quod ſemper ſe Heraclienſem eſſe uoluerit, infra dicit. AVCTORITATE, } uiri conſularis.

ORATIO

DATA eſt ciuitas, Siluani lege, & Carbonis; ſi qui foederatis ciuitatibus adſcripti fuiſſent; ſi tum, cũ lex ferebatur, in Italia domicilium habuiſſent; & ſi ſexaginta diebus apud praetorem eſſent profeſſi. cum hic domicilium Romae multos iam annos haberet, profeſſus eſt apud praetorem Q. Metellum, familiariſſimum ſuum. Si nihil aliud, niſi de ciuitate, ac lege, dicimus; nihil dico amplius; cauſſa dicta eſt. quid enim horum infirmari, Gracche, poteſt? Heracleae ne eſſe eum adſcriptum negabis? adeſt uir ſumma auctoritate, & religione, & fide, L. Lucullus; qui ſe non opinari, ſed ſcire; non audiſſe, ſed uidiſſe; non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. adſunt Heraclienſes legati, nobiliſſimi homines; qui huius iudicij cauſſa cum mandatis, & cum publico teſtimonio uenerunt; qui hunc adſcriptum Heraclienſem dicunt.

EXPLANATIO

DATA *eſt ciuitas Siluani Lege, & Carbonis;*} tranſitus eſt ab Heraclea Archiae data, ad urbem Romam, ut omnibus dari poſſet; qui foederatis ciuitatibus adſcripti fuiſſent; ſi tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuiſſent; & ſi ſexaginta diebus apud praetorem eſſent profeſsi. M. Plautius Siluanus, & C. Papirius Carbo, eius Carbonis, qui eloquentia excelluit, filius, eam legem tulere, cum tribuni pl. eſſent, Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. Q. METELLVM,} eum, qui poſt biennium cum Q. Hortenſio conſul fuit, &, in Creta re bene geſta, Cretici cognomen obtinuit. CAVSSA *dicta eſt.*} nam legi ſatisfecit Archias. ergo ciuis eſt. ſi negas, haec infirma. GRACCHE,} arbitror hunc eſſe Numerium Quinctium Gracchum, qui tribunus pl. fuit quo anno Cicero reſtitutus eſt: &, cum de reditu eius magiſtratus omnes promulgaſſent, ſolus cum collega ſuo Sex. Atilio Serrano, & uno Ap. Claudio praetore, P. Clodij fratre, diſſenſit: ut in oratione pro Sextio, in Piſonem, & apud Pedianum. NON *opinari, ſed ſcire, non audiuiſſe, ſed uidiſſe, non interfuiſſe, ſed egiſſe*} non eſt diſsimilis illa figura pro Milone. Eſt enim haec, iudices, non ſcripta, ſed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſsimus; ad quam non docti, ſed facti, non inſtructi, ſed imbuti ſumus. QVI *hunc adſcriptum Heraclienſem dicunt.*} nam tabulae publicae interierant.

ORATIO

HIC tu tabulas deſideras Heraclienſium publicas, quas Italico bello, incenſo tabulario, interiſſe ſcimus omnes. Eſt ridiculum ad ea, quae habemus, nihil dicere, quaerere, quae habere non poſſumus; & de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare; &, cum habeas ampliſſimi uiri religionem, integerrimi municipij iuſiurandum, fidemque, ea, quae deprauari nullo modo poſſunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis ſolere corrumpi, deſiderare. At domicilium Romae non habuit, is, qui, tot annis ante ciuitatem datam, ſedem omnium rerum, ac fortunarum ſuarum Romae collocauit. At non eſt profeſſus. Immo uero ijs tabulis profeſſus, quae ſolae ex illa profeſſione, collegioq. praetorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem. nam, cum Appij tabulae negligentius aſſeruatae dicerentur; Gabinij, quam diu incolumis fuit, leuitas, poſt damnationem calamitas omnem tabularum fidem reſignaſſet; Metellus, homo ſanctiſſimus, modeſtiſſimusq. omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem, & ad iudices uenerit, & unius nominis litura ſe commotum eſſe dixerit.

EXPLANATIO

HIC} non abeſt indignatio quaedam: quale illud in epiſtola ad Lucceium: Hic tu ea me abeſſe urbe miraris, in qua domus nihil delectare poſsit, ſummum ſit odium temporum, hominum, fori, curiae? Et ad Trebatium: Hic tu me etiam inſimulas, nec ſatisfactionem meam accipis. TABVLAS *Heraclienſium*} quibus, eum Heracleae adſcriptum eſſe, iudicibus probem. ITALICO *bello,*} quod exortum eſt anno urbis DCLXIII. ſocijs indignantibus, quod lege Licinia & Mucia ſuas in ciuitates redire iuſsi eſſent. Triplex nomen eius belli fuit, Italicum, Sociale, Marſicum. INCENSO *tabulairo,*} quo tabulae, in quibus ciuium omnium nomina ſcripta erant, cuſtodiebantur. id uidetur fuiſſe in poteſtate cenſorum & Heracleae, & reliquis in ciuitatibus, ſicuti Romae fuit. nam Liuius lib. XLIII. Cenſores, inquit, extemplo in atrium Libertatis adſcenderunt; & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoq. tabulario, & dimiſsis ſeruis publicis, negarunt ſe prius quidquam publici negotij geſturos, quam iudicium populi de ſe factum eſſet. In oratione pro Milone, non in atrio Libertatis, ſed in aede Nympharum, loco fortaſſe mutato, tabularium fuiſſe conſtat. ibi enim de Clodio: Eum, qui aedem Nympharum incendit, ut memoriam publicae recenſionis, tabulis publicis impreſſam, exſtingueret. DE *hominum memoria tacere,*} qui Archiam Heracleae adſcriptum dicebant, & cum mandatis, publicoq. teſtimonio uenerant. AMPLISSIMI *uiri*} L. Luculli.

L. Luculli. RELIGIONEM,} teſtimonium cum iureiurando dictum. ſupra: Adeſt uir ſumma auctoritate, & religione, & fide, L. Lucullus. INTEGERRIMI} quod corrumpi non poſsit. MVNICIPII} haec dicente Tullio municipium Heraclea fuit; antea, cum in eam Archias adſcribi uoluit, libera ciuitas & foederata. dixit enim ſupra: Quae cum eſſet ciuitas aequiſsimo iure, ac foedere, adſcribi ſe in eam ciuitatem uoluit. Infra quoque municipium appellat. IS. QVI} reſponſio ad obiectionem, prope coniuncta: ut irrideatur accuſator, qui obiecerit imperite, quod refelli nullo negotio poſsit. Similiter in oratione pro Sulla diluitur obiectio cum irriſione quadam, ratione non ſeparatim ſubiecta, ſed ſtatim illata. Arrepta, inquit, eſt familia: quae ſi eſſet praetermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus praebere. ANTE *ciuitatem datam,*} Siluani lege, & Carbonis. quae ciuitatem non dabat, niſi qui domicilium in Italia, cum lex ferretur, habuiſſet. ROMAE *collocauit.*} relicta Heraclea, in quam adſcriptus erat. APPII} praetoris. GABINII.} praetoris. QVAMDIV *incolumis fuit,*} antequam condemnaretur. OMNEM *tabularum fidem reſignaſſet;*} omnem eius tabulis, in quibus profeſſorum erant nomina, fidem abrogaſſet. Reſignaſſet, inquit, quia tabulae obſignabantur annulo praetoris. ET. AD *iudices*} ut de litura illa, quam in ſuis tabulis deprehenderat, iudicarent.

ORATIO

HIS igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinij uidetis. quae cum ita ſint; quid eſt, quod de eius ciuitate dubitetis? praeſertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit adſcriptus. etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte praeditis gratuito ciuitatem in Graecia homines impertiebantur; Rheginos credo, aut Locrenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſcenicis artificibus largiri ſolebant, id huic, ſumma ingenij praedito gloria, noluiſſe. quid? cum ceteri non modo poſt ciuitatem datam, ſed etiam poſt legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerint: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, quod ſemper ſe Heraclienſem eſſe uoluit, reijcietur? Cenſus noſtros requiris. ſcilicet: eſt enim obſcurum, proximis cenſoribus hunc cum clariſſimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuiſſe, ſuperioribus cum eodem fuiſſe in Aſia, primis, Iulio & Craſſo, nullam populi partem eſſe cenſam. ſed, quoniam cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui ſit cenſus, ita ſe iam tum geſſiſſe pro ciue: ijs temporibus, quae tu criminaris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium R. iure eſſe uerſatum, & teſtamentum ſaepe fecit noſtris legibus, & adijt hereditates ciuium R. & in beneficijs ad aerarium delatus eſt a L. Lucullo praetore, & conſule. quaere argumenta, ſi qua potes: numquam enim hic neque ſuo, neque amicorum iudicio reuincetur.

EXPLANATIO

IN *nomen A. Licinij*} erunt fortaſſe, qui legendum exiſtiment, In nomine: ſed nihil mutandum: eſt enim, In nomen, pro, contra nomen, ad deprauationem nominis. HVMILI *aliqua arte praeditis*} ut ſcenicis artificibus. hos enim paullo poſt ad exemplum nominat. Romae quoque nec a ciuibus, praeſertim nobilioribus, muſice colebatur, ut Aemilius Probus in Epaminonda ſcriptum reliquit: & hiſtriones omnes, praeter actores Atellanarum, tribu mouebantur, & ſtipendijs ut infames repellebantur. Liuius lib. IIX. Valerius lib. 2. c. 4. GRATVITO} nullo eorum merito, nulla, aut humili arte. IN. GRAECIA} partem illam Italiae ſignificat, quae magna Graecia uocabatur, cuius a Latij finibus initium erat. Latium autem amne Liri terminabatur: ut docet Plinius lib. III. cap. 5. HOMINES} populi, ut Rhegini, Locrenſes, Neapolitani, Tarentini, qui extra Latium erant in Graecia. LOCRENSES,} hos ſupra non nominauit: cum tamen a reliquis, hic nominatis, ciuitate donatum eſſe Archiam diceret. SVMMA *ingenij praedito gloria,*} ſummis ingenij meritis, non gratuito: quod de ſcenicis artificibus dixit. POST *ciuitatem datam,*} duabus legibus, Iulia, & Plautia Papiria: leges enim de ciuitate biennio duae latae ſunt, una conſularis, altera tribunicia: conſularis, L. Iulij Caeſaris, anno primo Italici belli, ut ſocijs, qui in fide manſiſſent, aut arma depoſuiſſent, ciuitas daretur, nulla peregrinorum mentione facta: tribunicia, M. Plautij Siluani, C. Papirij Carbonis, anno altero eiuſdem belli, non ut Italis daretur ſolis, uerum ut peregrinis etiam, qui modo foederatis ciuitatibus adſcripti fuiſſent, & tum, cum lex ferretur, domicilium Romae haberent, & apud praetorem ſexaginta dies profeſsi eſſent. POST *legem Papiam*} duae leges Papiae diuerſis temporibus latae ſunt, una ante annum urbis conditae DCXXIII: quod ex Valerio Max. perſpicuum fit: altera anno DCLXXXVIII. Dione teſte. prior uidetur fuiſſe non modo de ſocijs nominis Latini, de quibus antea C. Claudius conſul lege lata ſanxerat, uerum etiam de peregrinis omnibus in ſuas ciuitates reijciendis: poſterior de omnibus peregrinis, Italis exceptis, quibus Iulia lex Italico bello ciuitatem dederat. de qua nunc lege Cicero loquitur. IN *tabulas municipiorum irrepſerint:*} ut ciuitatem, quam peregrinis Papia lex poſterior ademiſſet, adſcripti municipijs tamquam Itali conſequerentur. Municipia, cum haec Cicero diceret, erant Rhegium, Locri, Neapolis, Tarentum legis Iuliae beneficio, antea ciuitates foederatae fuerant, ſine iure ciuitatis. ad quam ſententiam quia pertinet id, quod ſcriptum eſt epiſt. ad Acilium, locum ijſdem uerbis recitabo. L. Manlius eſt Soſis. is fuit Catinenſis: ſed eſt una cum reliquis Neapolitanis ciuis Romanus factus, decurioq. Neapoli erat. n. adſcriptus in id municipium ante ciuitatem ſocijs & Latinis datam. Quo loco municipium appellat Neapolim, habita ratione ſui temporis, iure ciuita-

tis lege Iulia ſocijs & Latinis iam donato, non eius temporis, quo Soſis ille Catinenſis (nam L. Manlius non ante dictus eſt, quam ciuitatem Romanam cum reliquis Neapolitanis eſt adeptus) in ciuitatem Neapolitanam adſcriptus eſt. Prima igitur lex Iulia, non peregrinis, ſed Italis, ciuitatem dabat: ſecunda Plautia Papiria, peregrinis quidem dabat, ſed cum triplici condicione: tertia Papia, peregrinos excludebat, ijs tamen exceptis, qui in municipiorum tabulas adſcripti fuiſſent. IRREPSERINT:} latenter, & dolo; quod alia ratione conſequi non poterant. hoc ſenſu idem uerbum uſurpatur in ea pro Balbo. Non furatus eſſe ciuitatem, non genus ſuum ementibus, non aliquo pudenti mendacio deſtituiſſe, non irrepſiſſe in cenſum dicitur. Et lib. 2. Off. ſi in locupletum teſtamenta nomen eius poſsit irrepere. CENSVS *noſtros requiris.*} ut de ciuitate Archiae data cognoſcatur. SCILICET:} Subaudi, debes eos requirere. ironia: ut illud Virgilianum: Scilicet is ſuperis labor eſt. Et Terentius: Id populus curat ſcilicet. Hoc autem a ſuperioribus diſtinxi. nam antea, nulla diſtinctione, legebatur, Cenſus noſtros requiris ſcilicet. PROXIMIS *cenſoribus*} Cn. Lentulo Clodiano, & L. Gellio. nam qui poſt eos fuere, Catulus, & Craſſus, abdicarunt: qui uero poſt eos creati ſunt, Cotta, & Seruilius Iſauricus, cenſum non egerunt: qui actus poſt triennium eſt, non exſpectato legitimo quinquennio, auctoribus Dione, & Cicerone lib. I. ep. ad Att. Praeterea non Catulo, & Craſſo, neque Cotta & Seruilio, ſed Lentulo, & Gellio cenſoribus, Lucullus cum Mithridate bellauit, Pompeio, & Craſſo coſ. quod Cicero docet lib. 4. in Verrem his uerbis: Quid? Eupolemo Calatino, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo eſt, non idem fecit? Orationes autem in Verrem habitae ſunt, uel ſcriptae potius, Pompeio conſule, & Craſſo: quo anno cenſores creatos eſſe Lentulum, & Gellium, ex Cicerone, Aſconio, Plutarcho ſatis conſtat. quo autem anno Catulus, & Craſſus, uel Cotta, & Seruilius cenſores fuere, Lucullus ad urbem, obſiſtentibus inimicis ne triumpharet, morabatur nec niſi Cicerone conſule triumphauit. L. LVCVLLO} Mithridaticum bellum gerente. APVD *exercitum,*} in exercitu, & apud exercitum, non eodem ſenſu dicitur: in exercitu, qui miles eſt; apud exercitum qui uel negotij, uel rei militaris cognoſcendae gratia, uel quouis potius, quam ſtipendij, nomine, in exercitu eſt. ſic in Verrem lib. IV. Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hoſpiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo eſt, non idem fecit? Archias autem non miles erat, ſed pro ſua uirtute contubernalis imperatoris. SVPERIORIBVS} Philippo, & Perperna. PRIMIS, *Iulio, & Craſſo,*} fortaſſe, Iulio, & Craſſo, gloſſema eſt: cum ceterorum cenſorum nomina ſint omiſſa. NVLLAM *populi partem eſſe cenſam.*} propterea triennio poſt Philippus & Perperna creati ſunt ante legitimum tempus. IN *beneficijs ad aerarium delatus eſt*} hunc ego morem deferendi ad aerarium ſi qui bene de rep. meriti eſſent, didici olim ex epiſt. 20. lib. V. Fam. in qua ſic eſt: Quod ſcribis de beneficijs, ſcito a me tribunos militares, & praefectos, & contubernales dumtaxat meos delatos eſſe. Qui enim utilem reip. operam in bello quacumque ratione nauauerant, eorum nomina, ex eo bello reuerſi, uel praetores, uel imperatores ad aerarium deferebant: quae beneficia dicebantur: quia beneficium erat erga illos, quorum nomina deferebantur. NEQVE *ſuo, neque amicorum iudicio*} Suo, quia legi ſatisfecit. nam & foederatae ciuitati adſcriptus eſt: & domicilium Romae multos annos ante legem latam habuit: & apud praetorem Q. Metellum profeſſus eſt. Reſpondet ad illud: Iis temporibus, quae tu criminaris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium R. iure eſſe uerſatum. Amicorum; quia in beneficijs ad aerarium delatus eſt a L. Lucullo praetore, & conſule. REVINCETVR.} conuincetur, coarguetur.

ORATIO

QVAERES a nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur; & aures, conuicio defeſſae, conquieſcant. an tu exiſtimas aut ſuppetere nobis poſſe, quod quotidie dicamus in tanta uarietate rerum, niſi animos noſtros doctrina excolamus; aut ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his ſtudijs eſſe deditum. ceteros pudeat, ſi qui ita ſe litteris abdiderunt, ut nihil poſſint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in adſpectum, lucemq. proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo, iudices, ut a nullius me umquam tempore, aut commodum aut otium meum abſtraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique ſomnus retardarit. quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure ſuccenſeat, ſi, quantum ceteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt tempeſtiuis conuiuijs, quantum denique aleae, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec ſtudia recolenda ſumpſero? atque adeo mihi concedendum eſt magis, quod ex his ſtudijs haec quoque creſcit oratio, & facultas: quae quantacumque in me eſt, numquam amicorum periculis defuit: quae ſi cui leuior uidetur; illa quidem certe, quae ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. nam, niſi multorum praeceptis, multisq. litteris mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in uita magnopere expetendum, niſi laudem, atque honeſtatem; in ea autem perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque exſulij parui eſſe ducenda: numquam me pro ſalute ueſtra in tot, ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obieciſſem. ſed pleni omnes ſunt libri, plenae ſapientum uoces, plena exemplorum uetuſtas: quae iacerent in tenebris omnia, niſi litterarum lumen accederet. quam multas nobis imagines, non ſolum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum, fortiſſimorum uirorum expreſſas ſcriptores & Graeci, & Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda rep. proponens, animum, & mentem meam ipſa cogitatione hominum excellentium conformabam.

EXPLA-

EXPLANATIO

TEMPESTIVIS *conuiuijs,*} ſi cum alea, & cum pila coniunguntur; certe in turpibus rebus eſſe habita, licet exiſtimare. de quo plura diximus lib. III. in Verrem, in eo loco: Statuitur Lollius in illo tempeſtiuo gladiatorum conuiuio. ALEAE} alea dicitur, ſi quid fortunae committitur, ſiue ioco agitur, ſiue ſerio, ut alea certaminis apud Liuium. & quoniam aleae ludus proprie in iactu teſſerarum eſt, quarum incertus euentus; propterea Caeſar belli ciuilis initio, cum Rubiconem amnem tranſiret, Iacta, inquit, eſt alea: ut dubio Marte de iure publico dimicandum oſtenderet. RECOLENDA} ex interuallo repetenda. proprie enim intermiſſa recoluntur. MIHI *concedendum eſt magis,*} qui praeter ceteros in eloquentia, & dicendi facultate operam, curamq. pono. NVMQVAM *amicorum periculis defuit:*} dixerat glorioſe, Mihi concedendum eſt magis: &, Quantacumque in me eſt: nunc utrumque corrigit, benignitatem ſuam oſtendens in amicis adiuuandis. QVAE *ſi cui leuior uidetur;*} ego quoque, inquit, grauiora, & praeſtantiora eſſe alia, quam haec eſt oratio, & facultas, eaq. ex alio fonte ſumi, non ignoro. ac me quidem ita ſentire, & ita ab adoleſcentia conformatum fuiſſe, indicat illud tempus, cum ueſtra mihi ſalus ita cara fuit, ut pro ea me in tot, ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiecerim. Significat autem eas litteras, quae praeſtantiore quodam ſcientiae genere animos ad laudem, & ad honeſtatem excitant: quae philoſophiae pars eſt nobiliſsima. atque huc pertinent illa uerba, Niſi multorum praeceptis, multiſq. litteris mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in uita magnopere expetendum, niſi laudem, atque honeſtatem. Delector, inquit, hac oratione, & facultate: quae ſi cui leuior uidetur, me ſciat grauiora ſimul ſtudia iam inde ab adoleſcentia coluiſſe. Sententia non uidetur obſcura: nonnullis tamen in mentem uenit, Lautior, reponere pro, Leuior: qui quam recte ſentiant, ex ijs, quae diximus, conijcere cuiuis licet. MVLTISQ. *litteris*} magno doctrinarum ſtudio. NISI *laudem, atque honeſtatem;*} eadem ſententia in oratione pro Sextio de Piſone laudi, atque honeſtati uoluptatem praeferente, Eos, inquit, qui dicerent dignitati eſſe ſeruiendum, reip. conſulendum, officij rationem in omni uita, non commodi, eſſe ducendam, ſubeunda pro patria pericula, uulnera excipienda, mortem oppetendam, uaticinari, atque inſanire dicebat. OBIECISSEM.} cum Catilinae coniurationem oppreſsi. LIBRI,} libris, uocibus, exemplis conformatur animus, & ſtudio laudis, atque honeſtatis accenditur. LVMEN *accederet.*} ſic legendum, non, Accenderet. nam ad abſoluendam metaphoram, Lumen, quod Tenebris reſpondet, ſatis eſt. ut omittam, quod inter tenebras & lumen, accendere, locum non habet. Eodem uerbo in eadem ſententia uſus eſt Valerius Max. lib. IIX. c. 15. Superior Africanus, inquit, Ennij poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis collocari uoluit, quod ingenio eius opera ſua illuſtrata iudicaret, non quidem ignarus quamdiu Romanum imperium floreret, & Africa Italiae pedibus eſſet ſubiecta, totiusq. terrarum orbis ſummum culmen arx Capitolina poſsideret, eorum extingui memoriam non poſſe, ſi tamen illis litterarum quoque lumen acceſsiſſet, magni aeſtimans. NON *ſolum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum,*} Ad intuendum, uoluptatis gratia: Ad imitandum, ut eorum exemplo laudabiliter uiuamus. Eandem utilitatem, comparatione quadam aeneorum ſignorum, uultus hominum artificis ingenium exprimentium, ſignificat Horatius ep. 2. lib. II. in ijs uerſibus: Nec magis expreſsi uultus per ahenea ſigna „ Quam per uatis opus mores, animiq. uirorum „ Clarorum apparent. Propterea Spartanorum rex, multis excellens uirtutibus, Ageſilaus, nec, ut pingeretur, nec, ut fingeretur, laborauit, ſufficere Xenophontis libellum, qui laudes eius complectitur, ad aeternam ſui memoriam arbitratus. IPSA *cogitatione*} librorum lectio cogitationem, cogitatio actionem parit. ita, quales libri, tales hominum actiones exſiſtunt.

ORATIO

QVAERET *quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi uiri, quorum uirtutes litteris proditae ſunt, iſta ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare: ſed tamen eſt certum, quid reſpondeam. ego multos homines excellenti animo, ac uirtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturae ipſius habitu prope diuino, per ſe ipſos & moderatos, & graues exſtitiſſe fateor: etiam illud adiungo, ſaepius ad laudem, atque uirtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura ualuiſſe doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illuſtrem acceſſerit ratio quaedam, conformatioq. doctrinae, tum illud neſcio quid praeclarum, ac ſingulare ſolere exſiſtere: ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri uiderunt, diuinum hominem, Africanum; ex hoc C. Laelium, L. Furium, modeſtiſſimos homines, & continentiſſimos; ex hoc fortiſſimum uirum, & illis temporibus doctiſſimum, M. Catonem illum ſenem: qui profecto ſi nihil ad percipiendam, colendamq. uirtutem litteris adiuuarentur, numquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent. quod ſi non hic tantus fructus oſtenderetur; & ſi ex his ſtudijs delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remiſſionem humaniſſimam, ac liberaliſſimam iudicaretis. nam ceterae neque temporum ſunt, neque aetatum omnium, neque locorum: haec ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant; ſecundas res ornant, aduerſis perfugium, ac ſolatium praebent; delectant domi, non impediunt foris; pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur. quod ſi ipſi haec neque attingere, neque ſenſu noſtro guſtare poſſemus; tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs uideremus.*

EXPLANATIO

ISTA *ne doctrina,*} philoſophiam ſignificat. DIFFICILE *eſt hoc de omnibus confirmare:*} nam nec omnes eruditi, nec omnes litterarum expertes. EST *certum, quid reſpondeam.*} pro ea ſcilicet doctrina, quam laudibus effero. dicam enim, ſi ea cum natura coniungatur, neſcio quid praeclarum, ac ſingulare ſolere exſiſtere. MVLTOS *homines excellenti animo, ac uirtute*} uere, Multos. nam per multa ſaecula Romani Graecas artes ac diſciplinas ignorarunt: animo tamen ac uirtute praeſtantes, ampliſsimam ex minima remp. fecerunt. primus, opinor, M. Cato Cenſorius inter ſecundum, & tertium Punicum bellum in litterarum ſtudijs egregia cum induſtria uerſatus eſt. poſt eum Africanus minor, C. Laelius, L. Furius, aequales; qui ſimul infra nominantur. PER *ſe ipſos & moderatos, & graues exſtitiſſe*} ex doctrina igitur & moderatio ſumitur, & grauitas: quae ſi a natura dantur, quod non omnibus contingit, magnae res, & immortali laude dignae, nulla doctrinae ope, geruntur: otioſam autē, languentemq. naturā doctrina ſaepae excitat. AFRICANVM;} Paulli Aemilij filium, qui minor Africanus dictus eſt, habita ratione temporis. nam uirtute minorem fuiſſe, nemo uere dixerit. minorem autem hic ſignificari, non maiorem, primum ex eo liquet, quia cum Furio nominatur, qui fuit aequalis eius: deinde, quia maior litterarum expers, minor ſcientiae deditus: poſtremo, ut de maiore dicatur, Quem patres noſtri uiderunt, hiſtoriae ratio non patitur. L. FVRIVM,} Philum, qui cum Sex. Atilio Serrano conſul fuit, is perbeneloqui putabatur, litteratiusq. quam ceteri: ut in Bruto. de iuſtitia diſputantem induxit Cicero in libris de rep. Et quemadmodum hic cum tribus praeſtantiſsimis uiris, natura, doctrinaq. pariter inſtructis, Africano, Laelio, Catone, ſic in orat. pro Murena cum ijſdem coniungitur, ut in laude ſimillimus. quamquam in omnibus libris, qui ad hanc diem exierunt, ibi deprauate legitur, L. Philippo, pro, L. Philo. MODESTISSIMOS *homines, & continentiſſimos;*} laudat hos, doctrina excultos, ab eiſdem uirtutibus, quas paullo ante tribuit ijs, quos nulla doctrina praeditos, moderatos tamen, & graues fuiſſe dixit. HANC *animaduerſionem*} ſic antiqui libri omnes: ut animaduerſio pro ſtudijs accipiatur: quod in ſtudijs animaduerſio ſit. & ſtudijs operam dare, nihil aliud ſit, quam animaduertere, & conſiderare. itaque ſequitur, eodē ſenſu: Nam ceterae neque temporum ſunt, neque aetatum omnium. quod ſine dubio de ſtudijs dicitur. Moueor equidem inuſitato uerbo: ſed conſenſum tueor, quantum in me eſt, ueterum librorum: praeſertim cum nihil occurrat melius. LIBERALISSIMAM} dignam in primis homine liberaliter educato. IVDICARETIS.} pro, iudicare deberetis. HAEC *ſtudia*} quae remiſsiones animi ſunt, uerum a ceteris diuerſae: ſunt enim haec temporum, aetatum, locorum omnium, ceterae non item. ADOLESCENTIAM *alunt,*} recte, Alunt, de aetate, quae creſcit. libri ueteres in mendo conſentiunt: habent enim omnes, agunt: ut interdum neceſſaria coniectura uideatur. NEQVE *attingere,*} neque noſſe. NEQVE *ſenſu noſtro guſtare*} in ijs, qui ea noſſent. CVM *in alijs uideremus.*} tacite ad amplectendum Archiam inuitat eos iudices, qui ea ſtudia, quibus ille excelleret, neque attingere, neque ſuo ſenſu guſtare poſſent.

ORATIO

QVIS *noſtrum tam animo agreſti, ac duro fuit, ut Roſcij morte nuper non commoueretur? qui cum eſſet ſenex mortuus, tamen propter excellentem artem, ac uenuſtatem uidebatur omnino mori non debuiſſe. ergo ille corporis motu tantum amorem ſibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemq. ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam uidi, iudices, (utar enim ueſtra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc uidi, cum litteram ſcripſiſſet nullam, magnum numerum optimorum uerſuum de ijs ipſis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, commutatis uerbis, atque ſententijs? quae uero accurate, cogitateq. ſcripſiſſet, ea ſic uidi probari, ut ad ueterum ſcriptorum laudem peruenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui ſic a ſummis hominibus, eruditiſſimisq. accepimus; ceterarum rerum ſtudia & doctrina, & praeceptis, & arte conſtare; poetam natura ipſa ualere, & mentis uiribus excitari; & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. quare ſuo iure noſter ille Ennius ſanctos appellat poetas; quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe uideantur.*

EXPLANATIO

ROSCII} in arte hiſtrionica principis: unde illud, quod in prouerbium abijt, ore duriſsimo eſſe, qui geſtum ageret ſpectante Roſcio: & ut quiſque arte aliqua praeſtaret, Roſcius in illa arte uocabatur. VENVSTATEM} in motu corporis. ERGO *illo corporis motu*} argumentum a minori. nam ſi Roſcium propter corporis motum tantopere dileximus: quanto magis Archiam propter animi motum, & ingenij celeritatem diligere debemus? CETERARVM *rerum ſtudia*} minime cum poetica laude conferenda. ſiquidem haec ab hominibus adiuuantur: poeta uero, quantum ualet, totum id a natura,&

ra, & a dijs accipere uidetur. QVASI *diuino quodam ſpiritu afflari.* } ſcripſit idem lib. II. de Orat. Bonus poeta nemo ſine inflammatione animorum exſiſtere poteſt, & ſine quodam afflatu quaſi furoris. Et lib. I. de Diuin. Magnum poetam quemquam ſine furore eſſe poſſe, negat Democritus. Idem Plato tradidit in Ione, & Phaedro. SANCTOS } propterea dixit Horatius in ep. ad Piſones: Silueſtres homines ſacer, interpresq. deorum ,, Caedibus, & uictu foedo deterruit Orpheus, ,, Dictus ob hoc lenire tigres. Et Tacitus in dialogo de oratoribus, creditum eſſe, ait, poetas deorum reſponſa proferre, & eorum epulis intereſſe. Princeps autem philoſophorum Plato modo deorum filios, modo interpretes appellat. DONO, *atque munere* } differre uidentur donum, & munus: cum dicat etiam pro Cluentio, Tantum donis datis, muneribuſq. profecerat. Et lib. 2. de Orat. M. Cincium legem tuliſſe de donis, & muneribus. Vlpianus ita diſtinguit, ut donum genus eſſe dicat, munus autem ſpeciem: quia donum a donando dictũ ſit: munus cum cauſſa donetur, tot puta, Natalitium, Nuptalitium. ideo ueteribus placuit utrumque coniungere: non quia doni nomen, ſiquidem genus eſt, non ſufficeret: ſed quo magis, quidquid donatur, duobus nominibus comprehenderetur. & omnino mihi, utrumque diligenter conſideranti, donum a uoluntate potius, quam ab officio, proficiſci, munus cum aliquo officio coniunctum uidetur eſſe: ut omitti donum ſine ulla reprehenſione poſsit, munus omnino non poſsit.

ORATIO

SIT igitur, iudices, ſanctum apud uos, humaniſſimos homines, hoc poetae nomen, quod nulla umquam barbaria uiolauit. ſaxa, & ſolitudines uoci reſpondent; beſtiae ſaepe immanes cantu flectũtur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum, Chij ſuum uindicant, Salaminij repetunt, Smyrnaei uero ſuum eſſe confirmant; itaque etiam delubrum eius in opido dedicauerunt: permulti alij praeterea pugnant inter ſe, atque contendunt. ergo illi alienum, quia poeta fuit, poſt mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate, & legibus noſter eſt, repudiabimus? praeſertim cum omne olim ſtudium, atque omne ingenium contulerit Archias ad populi R. gloriam, laudemq. celebrandam. nam & Cimbricas res adoleſcens attigit; & ipſi illi C. Mario, qui durior ad haec ſtudia uidebatur, iucundus fuit. neque enim quiſquam eſt tam auerſus a muſis, qui non mandari uerſibus aeternum ſuorum laborum facile praeconium patiatur.

EXPLANATIO

SIT *igitur, iudices, ſanctum apud uos, humaniſſimos homines, hoc poetae nomen*, } contraria poſuit, Humaniſsimos homines, Barbaria. quod enim barbaria non uiolat, id ſanctum ducit: & quod barbariae ſanctum eſt, id eſſe multo magis debet humaniſsimis hominibus. Argumentum pro poeta ſumpſit a barbaria, a rebus inanimis, a beſtijs immanibus. SAXA, *& ſolitudines uoci reſpondent*; } poeticum quiddam habet haec oratio: nec uitioſum: cum de poeta ſermo ſit; & dicendi genus ad ſubiectam rem ſi accommodetur, abſurde, aut indecore nihil fiat. Simile quiddam lib. v. in Verrem. Si non ad homines, uerum ad beſtias; aut etiam, ut longius progrediar, ſi in aliqua deſertiſsima ſolitudine ad ſaxa, & ad ſcopulos haec conqueri, & deplorare uellem: tamen omnia muta, atque inanima tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. BESTIAE *ſaepe immanes cantu flectuntur*, } nota Orphei, & Arionis fabula, terreſtres, maritimaſq. beſtias cantu flectentium. REBVS *optimis* } quibus ad humanitatem informamur. POETARVM *uoce* } ſuos uerſus canentium. ITAQVE *etiam delubrum eius in opido dedicauerunt*; } delubri mentio locum oſtendit uacare mendo. nam Homero Smyrnaei, tamquam ciui ſuo, templum condiderunt. Id Strabonis hiſtoria lib. XIV. docet his uerbis: στοὰ τετράγωνος ἔχουσα νεὼν ὁμήρου καὶ ξόανον. ἀντιποιοῦνται γὰρ καὶ οὗτοι διαφερόντως τοῦ ποιητοῦ. καὶ δὴ καὶ νομίσματι χαλκοῦν παρ' αὐτοῖς ὁμήρειον λέγεται. Latine ſic: Porticus quadrata eſt in ea, quae templum, & ſtatuam habet Homeri. nam & hi praecipue poetam ſibi uindicant. atque etiam nummus quidam aereus apud ipſos, Homerus dicitur. Ita Fuluio Vrſino, perelegantis ingenij uiro, magnaeq. doctrinae, placebat: ita nobis quoque, teſtimonio Strabonis commotis, uidebatur. PERMVLTI *alij* } Argiui, Athenienſes, Rhodij, hic omiſsi, in Graeco autem epigrammate nominati. rurſus, qui a Cicerone Chij nominantur, eos Graecum non habet epigramma. ſe quidem Chium eſſe, Homerus ipſe tradidit in illo uerſu in Appollinem: Τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἐνὶ παιπαλοέσσῃ. IPSI ILLI *C. Mario*, } qui Cimbros deuicit.

ORATIO

THEMISTOCLEM illum, ſummum Athenis uirum, dixiſſe aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama, aut cuius uocem libentiſſime audiret; eius, a quo ſua uirtus optime praedicaretur. itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quae geſſerat, poſſe celebrari. Mithridaticum uero bellum, magnum, atque difficile, & in multa uarietate terra mariq. uerſatum, totum ab hoc expreſſum eſt. qui libri non modo L. Lucullum, fortiſſimum, & clariſſimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illuſtrant. populus enim

lus enim R. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regijs quondam opibus, & ipſa natura regionis uallatum: populi R. exercitus, eodem duce, non maxima manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus eſt, urbem amiciſſimam Cyzicenorum eiuſdem conſilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam eſſe, atque ſeruatam. noſtra ſemper feretur, & praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſſis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis. noſtra ſunt trophaea, noſtra monumenta, noſtri triumphi. quare, quorum ingenijs haec feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur.

EXPLANATIO

ACROAMA,} acroama eſt & qui aliquid recitat auditu iucundum, & id, quod recitatur. hic pro ipſa re accipiendum uidetur: cum ſequatur, Aut cuius uocem: quo ſignificatur is, qui recitat. EIVS, *a quo ſua uirtus optime praedicaretur.*} idem ſcripſit lib. IIX. c. 13. Valerius Max. Theatrum, inquit, petens, cum interrogaretur, cuius uox auditu illi futura eſſet gratiſsima, dixit, eius, a quo artes meae canentur optime. L. PLOTIVM} nominatum a Suetonio inter claros rhetores, his uerbis: De hoc Cicero in ep. ad M. Ticinium ſic refert: E quidem memoria teneo, pueris nobis primum latine docere coepiſſe L. Plotium quendam. ad quem cum fieret concurſus, quod ſtudioſiſsimus quiſque apud eum exerceretur; dolebam, mihi idem non licere. continebar autem doctiſsimorum hominum auctoritate, qui exiſtimabant, Graecis exercitationibus ali melius ingenia poſſe. Hunc eundem (nam diutiſsime uixit) M. Coelius in oratione, quam pro ſe de ui habuit, ſignificabat dictaſſe Atratino, accuſatori ſuo, actionem: ſubtractoq. nomine, ordearium rhetorem appellat, deridens ut inflatum, ac leuem, & ſordidum. MAGNVM, *atque difficile,*} magnitudinem, atque difficultatem eius belli, praeter Plutarchum, oſtendit Cicero in duabus orationibus, pro lege Manilia, & pro Murena. TOTVM *ab hoc expreſſum eſt.*} non plane totum, ſed quod a Lucullo geſtum eſt, ut ſequentibus declaratur: nam res a Luculli ſucceſſore Pompeio geſtas non attigit: opinor, quod ei cum amiciſsimo ſuo Lucullo parum conueniret. Pompeius autem ſcriptorem habuit rerum ſuarum Theophanem Mitylenaeum. NON *maxima manu:*} itaque Rex Armeniorum Tigranes, gener Mithridatis, cum Romanum exercitum, multis partibus inferiorem ſuo, ad ſe uenientem uidiſſet, ſi ut legati, inquit, ueniunt, multi, ſi ut milites, pauci. Plutarchus. CYZICENORVM} omittam quod ſcriptum reliquit Plutarchus in Lucullo: dicam id, quod idem Cicero in orat. pro Murena prodidit: L. Luculli uero res tantae extiterunt, ut neque maius bellum commemorari poſsit, neque maiore conſilio, & uirtute geſtum. nam, cum totius impetus belli ad Cyzicenorũ moenia conſtitiſſet; eamq. urbem ſibi Mithridates Aſiae ianuam fore putauiſſet; qua effracta, & reuulſa, tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo haec ſunt omnia, ut urbs fideliſsimorum ſociorum defenderetur, ut omnes copiae regis diuturnitate obſidionis conſumerentur. Et Tacitus lib. IV. Obiecta, inquit, publice Cyzicenis incuria caerimoniarum diui Auguſti, additis uiolentiae criminibus aduerſum ciues Romanos: amiſere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumſeſsi, nec minus ſua conſtantia, quam praeſidio Luculli, pulſo rege. FERETVR,} multorum ſermone. haec enim uis eſt in hoc uerbo: ut in Catil. orat. I. Ad huius uitae ſtudium meditati ſunt illi, qui feruntur, labores tui. APVD *Tenedum*} Idem in or. pro Murena: Quid illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſsis Italiam ſpe, atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commiſſam arbitraris?

ORATIO

CARVS *fuit Africano ſuperiori noſter Ennius: itaque etiam in ſepulcro Scipionũ putatur is eſſe conſtitutus e marmore. at ijs laudibus certe non ſolum ipſi, qui laudantur, ſed etiam populi R. nomen ornatur. in caelum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non ſine communi omnium noſtrum laude decorantur. ergo illum, qui haec fecerat, Rudium hominem, maiores noſtri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heraclienſem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus cõſtitutum, de noſtra ciuitate eijciemus? nam, ſi quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis uerſibus percipi, quam ex Latinis, uehementer errat: propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſane, continentur. quare, ſi res eae, quas geſſimus, orbis terrae regionibus definiuntur; cupere debemus, quo manuum noſtrarum tela peruenerint, eodem gloriam, famamq. penetrare: quod, cum ipſis populis, de quorum rebus ſcribitur, haec ampla ſunt; tum ijs certe, qui de uita, gloriae cauſſa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum eſt, & laborum.*

EXPLANATIO

CARVS *fuit Africano ſuperiori noſter Ennius:*} eandem rem lib. IIX. c. 15. ſic explicat Valerius Max. Superior Africanus Ennij poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis collocari uoluit; quod ingenio eius opera ſua illuſtrata iudicaret; non quidem ignarus, quam diu Romanum imperium floreret, & Africa Italiae pedibus eſſet ſubiecta, totiuſq. terrarum orbis ſummum culmen arx Capitolina poſsideret;

eorum

eorum exſtingui memoriam nō poſſe; ſi tamen illis litterarum quoque lumen acceſsiſſet, magni aeſtimans: uir Homerico, quam rudi, atque impolito praeconio dignior. Et Ouidius de arte am. Ennius emeruit, calabris in montibus ortus, contiguus poni Scipio magne tibi. I N *ſepulcro Scipionum* } ad portam Capenam. in quo tamen an Africanus ille, cui carus Ennius fuit, ſepultus ipſe ſit, ambigitur. perijſſe enim a multis creditur in Campaniae uico Literno, ibique ſepultus eſſe, addita in monumento inſcriptione, Ingrata patria ne oſſa mea quidem habetis. Id quidem Strabo diſerte narrat his uerbis: Poſt Sinueſſam Liternum eſt opidum, ubi prioris Africani ſepulcrum. nam ibi ultimam conſumpſit aetatem, omiſſa, propter quorumdam ſimultantem, reip. cura. Alij autem, non Literni, ſed Romae mortuum, elatumq. tradiderunt, auctore Liuio. apud quem haec lib. XXXIIX. ſcripta ſunt. Alij Romae, alij Literni & mortum & ſepultum. utrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatuae. nam & Literni monumentum, monumentoq. ſtatua ſuperimpoſita fuit: quam tempeſtate diſiectam, nuper uidimus ipſi: & Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuae ſunt: quarum duae P. & L. Scipionum dicuntur eſſe, tertia poetae Q. Ennij. Nam quod idem ait lib. XLV. Literni domicilium & ſedem fuiſſe domitoris Africae, Literni domicilium oſtendi: non loquitur ex perſona ſua, ſed ingratum Romanis animum exprobrantis. Nec certior Plutarchi ſententia. quamquam, ubi Hannibalem & Scipionem comparat, mortuum Literni, non Romae uidetur credere: in quo ei cum Strabone conuenit: quorum auctoritatē in re dubia libenter ſequor. uerſibus tamen illis, quos Plutarchus recitat, fidem abrogo. Deuicto Hannibale, capta Carthagine, & aucto

„ Imperio hos cineres marmore tectus habes: Cui non Europa, non obſtitit Africa quondam,
„ Reſpiceres hominum, quam breuis urna premit.

Quid enim attinet cineres, & urnam nominare, cum Africanum crematum non eſſe, ſatis conſtet. erat enim Corneliae gentis patriciae: Cornelij autem patricij non cremabantur, ſed eorum corpora terrae mandabantur. primus autem ex Cornelijs patricijs L. Sulla igni uoluit cremari. id quod de bono auctore Cicerone accepimus. qui etiam de ipſo Africano teſtimonium adducit ex illo Ennij uerſu, Hic eſt ille ſitus. Et ſubiungit: Vere: nam ſiti dicuntur ij, qui conditi ſunt. Atque ego (ut aliud ex alio) ijs Ennij uerbis adducor, ut Valerium quoque Max. inſcitiae, aut negligentiae condemnem, qui ſcripſerit: ſuperior Africanus Ennij poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis collocari uoluit: cum Ennius poſt Africanum uixerit, & de mortuo ſcripſerit: Hic eſt ille ſitus. C O N S T I T V T V S . E . M A R M O R E . } tale illud in ea pro Domo: Eius non longe a Tanagris ſimulacrum e marmore poſitum fuit. Et lib. IV. in Verrem: Qui acceſsiſtis Eunam, uidiſtis ſimulacrum Cereris e marmore. Hunc locum acuti uir ingenij, me puero, emendauit Honoratus Faſcitelius, qui poſtea Epiſcopus Inſulanus fuit. legebatur enim in omnibus libris, manifeſto turpiq. errore, Conſtitutus. & marmoratis laudibus. H V I V S } ob ſingularem uirtutem, ac probitatem M. Cato, Vticenſis poſtea dictus, ſignificatur; cum tamen Catones in ciuitate multi eſſent. P R O A V V S } ille Cenſorius, quem ſupra cum Africano minore, C. Laelio, L. Furio coniunxit. eius filius fuit M. Cato Salonianus, Saloniani Marcus, qui praeturam petens deceſsit: ex quo natus eſt Marcus, qui ſe bello ciuili Vticae interemit. qua de re diligenter diſſeruit Gellius lib. XIII. c. 18. M A X I M I, *Marcelli, Fuluij,* } militari laude clari, qui ſecundo Punico bello contra Hannibalem egregie pro republica pugnarunt. ſunt autem hi, Q. Fabius Maximus Cunctator; M. Claudius Marcellus, qui ducum Romanorum primus Hannibalem docuit poſſe uinci; Q. Fuluius Flaccus, qui Capuam recepit. I L L V M, } Ennium. Q V I *haec fecerat;* } qui res geſtas Catonis, Maximi, Marcelli, Fuluij uerſibus perſecutus erat. R H V D I V M *hominem,* } Rhudiae opidum Apuliae, foederata ciuitas quo tempore Ennius in ciuitatem eſt receptus: quae poſtea colonia fuit, a Q. Fuluio Nobiliore deducta, cuius beneficio ciuis R. factus eſt Ennius: ut in Bruto legimus. H E R A C L I E N S E M, } nobiliorem, quam Ennium. non enim Rhudiae cum Heraclea conferendae. M V L T I S *ciuitatibus expetitum,* } donauerant enim eum ciuitate Rhegini, Locrenſes, Neapolitani, Tarentini. L E G I B V S } lege quam tulerant Siluanus & Carbo tribuni pl. E X . *Graecis uerſibus* } Graeca igitur, non Latina, erant Archiae poemata: itaque ſupra non dixit Cicero, a C. Mario audiebatur, ſed, C. Mario iucundus fuit. graecas enim litteras Marius ignorauit: & ipſe apud Salluſtium, Neque litteras Graecas, inquit, didici. parum placebat eas diſcere, quippe quae ad uirtutem doctoribus nihil profuerunt. L A T I N A *ſuis finibus,* } non imperij R. quod latiſsime patebat, &, ut ſubiungitur, orbis terrae regionibus definiebatur, ſed Latij tantum: itaque ſequitur, Exiguis ſane. erat enim ultra Latij fines Graeca lingua, erat Gallica, erat Etruſca. O R B I S *terrae regionibus* } ab occidente Hiſpania ulteriore, ab oriente Euphrate fluuio, qui Parthorum ditionem a Romano diſtinguebat imperio. Galliam autem Romani nondum tenebant, neque Germaniam, nec alias regiones. ſed eſt oratoria amplificatio, ut etiam orat. 3. in Catil. Vno tempore in hac rep. duos ciues exſtitiſſe quorum alter fines ueſtri imperij, non terrae, ſed caeli regione terminaret, alter eiuſdem imperij domicilium, ſedesq. ſeruaret. Et in eandem orat. 4. Anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtae, atque uirtutes ijſdem, quibus ſolis curſus, regionibus, ac terminis continentur. Et quod de Pompeio, dicit idem de Caeſare poſt aliquot annos in ea pro Balbo: Caeſar, inquit, abeſt longiſsime, atque in ijs eſt nunc locis, quae regione orbem terrarum, rebus illius geſtis imperium populi R. definiunt. G L O R I A M, *famamq. penetrare:* } Graecis uerſibus prolatam. C V M *ipſis populis, de quorum rebus ſcribitur, haec ampla ſunt;* } eandem rem quam uarie, quam eleganter Cicero expreſſerit, cur non oſtendamus? praeſertim cum ad ſtudioſorum utilitatem hoc, quidquid eſt, a nobis elaboretur. nam cum ex Archiae ingenio non modo priuatam eorum, quorum facta uerſibus expreſſerat, ſed publicā quoque manare laudem, uellet oſtendere, haec dixit: Qui libri non modo L. Lucullum, fortiſsimum, & clariſſimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illuſtrant. Eiuſdem generis illud eſt: populi R. laus eſt, urbē

amicisſi-

amiciſsimam Cyzicenorum eiuſdem conſilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptã eſſe, atque ſeruatam. Et illud, quod proxime ſequitur: Noſtra ſemper feretur, & praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſsis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: noſtra ſunt trophaea, noſtra monumenta, noſtri triumphi. Quare, quorum ingenijs haec feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur. Iam de Ennio: Ijs laudibus certe non ſolum ipſi, qui laudantur, ſed etiam populi R. nomen ornatur. De eodem: in caelum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiungitur. Nec diſsimile illud: Maximi, Marcelli, Fuluij non ſine communi omnium noſtrum laude decorantur.

ORATIO

QVAM multos ſcriptores rerum ſuarum magnus ille Alexander ſecum habuiſſe dicitur? atque is tamen, cum in Sigaeo ad Achillis tumulum adſtitiſſet, O fortunate, inquit, adoleſcens, qui tuae uirtutis Homerum praeconem inueneris. & uere: nam, niſi Ilias exſtitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruiſſet. Quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adaequauit? non ne Theophanem Mitylenaeum, ſcriptorem rerum ſuarum, in concione militum, ciuitate donauit; & noſtri illi fortes uiri, ſed ruſtici, ac milites, dulcedine quadam gloriae commoti, quaſi participes eiuſdem laudis, magno illud clamore approbauerunt? itaque, credo, ſi ciuis R. Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sulla, cum Hiſpanos, & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiaſſet. quem nos in concione uidimus, cum ei libellum malus poeta de populo ſubieciſſet, quod epigramma in eum feciſſet tantum modo alternis uerſibus longiuſculis, ſtatim ex ijs rebus, quas tunc uendebat, iubere ei praemium tribui; ſub ea condicione, ne quid poſtea ſcriberet. qui ſedulitatem mali poetae duxerit aliquo tamen praemio dignam, huius ingenium, & uirtutem in ſcribendo, & copiam non expetiſſet?

EXPLANATIO

SECVM *habuiſſe*} ſecum habuit Calliſthenem, de quo Trogus lib. XII. Ariſtobulum, de quo Arrianus: Clitarchum, de quo Plinius lib. VI. cap. 31. ut alios omittam, qui res ab illo geſtas litterarum monumentis tradiderunt: quos Plutarchus quidem nominat, non tamen comites eius fuiſſe oſtendit. HOMERVM *praeconem*} ſi, quae ſcripſit in Probi uita Flauius Vopiſcus, attendantur, Homerum Alexander non nominauit. Alexander, ait, Magnus Macedo, cum ad Achillis ſepulchrum ueniſſet, grauiter ingemiſcens, Felicem te, inquit, iuuenis, qui talem praeconem tuarum uirtutum reperiſti: Homerum intelligi uolens, qui Achillem tantum in uirtutum ſtudio finxit, quantum ipſe ualebat ingenio. Inuidit igitur Alexander propter Homerum Achilli, non propter eius uirtutem. quo ſignificabat, ſcriptores rerum ſuarum cum Homero minime conferendos. habebat autem ſecum, ut dixi, Calliſthenem, Ariſtobulum, Clitarchum, praeterea Ptolemaeum, qui poſtea Aegyptijs imperauit. QVI *cum uirtute fortunam adaequauit?*} de eodem in oratione pro Balbo. An ingenium? cum etiam ipſe caſus, euentusq. rerum non duces, ſed comites eius conſiliorum fuerint: in quo uno ita ſumma fortuna cum ſumma uirtute certauit, ut omnium iudicio plus, quam poſsit, minus, quam decet, tribueretur. THEOPHANEM. *Mitylenaeum*,} cuius gratia patriam eius Mitylenem, cum ad eam oppugnandam ueniſſet, liberauit. is eſt, qui Cornelium Balbum adoptauit: ut in oratione pro Balbo. IN *eum*} In, & laudandi uim habet, & uituperandi: hic ad laudem ſpectat. RVSTICI,} rure habitabant, agroſque colebant milites. de quibus Cato in libro de Senectute: Quod igitur adoleſcentes, & ij quidem non ſolum indocti, ſed etiam ruſtici, contemnunt, id docti ſenes extimeſcent? Et in ep. ad D. Brutum: Denique homines ruſticos, ſed fortiſsimos uiros, ciuesq. optimos, dementes fuiſſe iudices, primum milites ueteranos, deinde legionem Martiam. TANTVMMODO} nihil habebat praeterea, quod iucunde legi poſſet; omni lepore, omni carens poetica uenuſtate. ALTERNIS} ut prior ſex, poſterior quinque pedibus conſtaret.

ORATIO

QVID? a Q. Metello Pio, familiariſſimo ſuo, qui ciuitate multos donauit, neque per ſe, neque per Lucullos impetrauiſſet? qui praeſertim uſque eo de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubae natis poetis, pingue quiddam ſonantibus, atque peregrinum, tamen aures ſuas dederet. neque enim eſt hoc diſſimulandum, quod obſcurari non poteſt, ſed prae nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio; & optimus quiſque maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt: in eo ipſo, in quo praedicationem nobilitatemq. deſpiciunt, praedicari de ſe, ac nominari uolunt. Decimus quidem Brutus, ſummus ille uir, & imperator, Attij, amiciſſimi ſui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornauit ſuorum. iam uero ille, qui cum Aetolis, Ennio comite, bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias Muſis conſecrare.

EXPLANATIO

PER *Lucullos*} Metelli Pij cognatos, Lucium, & Marcum: ait enim Plutarchus, L. Luculli matrem Q. Metello Numidico, Pij patri, ſororem fuiſſe. quod etiam lib. IV. in Verrem Cicero confirmat. PEREGRINVM,} Latino quidem ſermone, ſed ut in eo peregrinitas quaedam agnoſceretur. AVRES *ſuas dederet.*} cum Hiſpaniae praeeſſet. DECIMVS *quidem Brutus,*} is, qui de Luſitanis, & Gallaecis triumphauit. de quo Valerius Max. lib. IIX. c. 15. Honoratus animus erga poetam Attium Decimi Bruti, ſuis temporibus clari ducis, exſtitit: cuius familiari cultu, & prompta laudatione delectatus, eius uerſibus templorum aditus, quae ex manubijs conſecrauerat, adornauit. FVLVIVS} M. Fuluius Nobilior: de quo ſic in Tuſc. I. Honorem huic generi non fuiſſe, declarat oratio M. Catonis: in qua obiecit ut probrum M. Nobiliori, quod is in prouinciam poetas duxiſſet. duxerat autem conſul ille in Aetoliam, ut ſcimus, Ennium.

ORATIO

QVARE *in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen, & Muſarum delubra coluerūt, in ea non debent togati iudices a Muſarum honore, & a poetarum ſalute abhorrere. atque, ut id libentius faciatis, iam me uobis, iudices, indicabo, & de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortaſſe, uerumtamen honeſto, uobis confitebor. nam, quas res nos in conſulatu noſtro uobiſcum ſimul pro ſalute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq. uniuerſa rep. geſſimus, attigit hic uerſibus, atque inchoauit: quibus auditis, quod mihi magna res, & iucunda uiſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum. nullam enim uirtus aliam mercedem laborum, periculorumq. deſiderat, praeter hanc laudis, & gloriae: qua quidem detracta, iudices, quid eſt, quod in hoc tam exiguo uitae curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certe, ſi nihil animus praeſentiret in poſterum; & ſi, quibus regionibus uitae ſpatium circumſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas; nec tantis ſe laboribus frangeret; neque tot curis, uigilijsq. angeretur; nec toties de uita ipſa dimicaret. nunc inſidet quaedam in optimo quoque uirtus, quae noctes & dies animum gloriae ſtimulis concitat, atque admonet, non cum uitae tempore eſſe dimetiendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adaequandam. an uero tam parui animi uideamur eſſe omnes, qui in rep. atque in his uitae periculis, laboribusq. uerſamur, ut, cum uſque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura omnia arbitremur? an, cum ſtatuas, & imagines, non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerint; conſiliorum relinquere ac uirtutum noſtrarum effigiem nō multo malle debemus, ſummis ingenijs expreſſam, & politam? ego uero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo, ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terrae memoriam ſempiternam. haec uero ſiue a meo ſenſu poſt mortem abſutura ſunt, ſiue, ut ſapientiſſimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certe cogitatione quadam, ſpeq. delector.*

EXPLANATIO

POETARVM *nomen,*} ut Brutus, qui Attij carminibus templorum ac monumentorum aditus exornauit ſuorum. MVSARVM *delubra*} ut Fuluius, qui, deuictis Aetolis, Martis manubias Muſis conſecrauit. A. POETARVM *ſalute*} quod ciuitatis honorem Archias tanti faceret, ut in eo ſalutem ſitam eſſe ſuam exiſtimaret. VT *id libentius faciatis,*} cum intelligetis, quantopere id ego cupiam, Archiae deuinctus propter conſulatum meum eius ingenio celebratum. VOBISCVM *ſimul*} aucupatur iudicum gratiam, & eos Archiae conciliat, gloria cum ijs communicata, quam Archiae uerſibus conſequetur. SI *nihil animus praeſentiret in poſterum;*} copioſe in primis, & ornatae diſputat in hanc ſententiam in Catone. Nemo, inquit, umquam mihi, Scipio, perſuadebit, aut patrem tuum Paullum, aut duos auos Paullum, & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos praeſtantes uiros, quos enumerare non eſt neceſſe, tanta eſſe conatos, quae ad poſteritatis memoriam pertinerent, niſi animo cernerent, poſteritatem ad ſe pertinere. NVNC} nunc, pro, ſed: ut alibi, & apud Graecos νῦν. IN *optimo quoque*} immortalis gloriae cupiditatem optimorum uirorum eſſe propriam, in Catone quoque oſtendit his uerbis: Quod quidem ni ita ſe haberet, ut animi immortales eſſent; haud optimi cuiuſque animus maxime ad immortalitatis gloriam niteretur. GLORIAE *ſtimulis*} pro, gloriae cupiditate: ſed quia tranſlatis uerbis propria uincuntur, Stimulis, maluit, quam, cupiditate. CONCITAT,} ne langueat, ne umquam conſiſtat, ſed uſque eo moueatur, donec eam gloriam, cui nulla dies finem afferat, aſſequatur. NON *cum uitae tempore dimetiendam commemorationem nominis noſtri,*} non ita uiuendum, ut, quibus uita finibus, iiſdem noſtri nominis fama terminetur. TAM *parui animi*} qui tam exiguo uitae curriculo, tamq. breui contentus eſſe uelit. CVM *uſque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus,*} ſic Cato apud Ciceronem de ſe ipſo loquitur. An cenſes, me tantos labores diuturnos nocturnosq. domi, militiaeq. ſuſcepturum fuiſſe, ſi iiſdem finibus gloriam meam, quibus uitam, eſſem

terminaturus? non ne melius multo fuiſſet otioſam aetatem, & quietam, ſine ullo aut labore, aut contentione traducere? IMAGINES, } latius patet imago, quam ſtatua: nam & picturam complectitur, & omnino quidquid rei uerae ſimilitudinem repraeſentat. eademq. ſimulacri ſignificatio eſt. propterea dixit in ep. ad Lucceium, cum & de picta ab Apelle, & de ficta a Lyſippo Alexandri magni effigie loqueretur: illi artifices, corporis ſimulacra ignotis nota faciebant: quae uel ſi nulla ſint, nihilo ſunt tamen obſcuriores clari uiri. nec minus enim eſt Spartiates Ageſilaus ille perhibendus, qui neque pictam, neque fictam imaginem ſuam paſſus eſt eſſe, quam qui in eo genere laborarunt. unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium, ſtatuasq. ſuperauit. Et pro Coelio: Aliquis mihi ab inferis excitandus eſt ex barbatis illis, non hac barbula, qua iſta delectatur, ſed illa horrida, quam in ſtatuis antiquis, & imaginibus uidemus. Quod autem de imagine, & ſimulacro, idem de effigie dictum intelligatur. his enim uocabulis eadem ſubiecta omnibus notio eſt. CONSILIORVM, *ac uirtutum noſtrarum* } mentis conſilia ſunt, uirtutes in rebus exſiſtunt. EXPRESSAM, *& politam?* } Expreſſam ut nihil deſit: Politam, in qua nihil oculos offendat. EGO *uero* } ne uitium in eo, quod laudat, eſſe uideatur, exemplum ſumit a ſe ipſo, & flagrare ſe profitetur laudis amore ſempiternae. QVAE *gerebam*, } in conſulatu. SPARGERE *me, ac diſſeminare* } mirus eſt in oratione ſuperlatis uerbis exornanda. proxime dixit, Expreſſam, & politam: infra, Cogitatione quadam, ſpeque: hic, ſpargere, ac diſſeminare. ſpargitur enim ſemen, terraq. excipitur, ut eius complexu, & calore fructum ferat. VT *ſapientiſsimi homines putauerunt*, } Pythagoras, Socrates, Academia tota. AD *aliquam animi mei partem pertinebunt*: } ut ea ſentiat animus meus ex aliqua parte. ſunt enim animi partes multae: quarum aliae alia, cum a corpore diſceſſerint, in illa aeternitate contemplantur: aliqua tamen pars ad haec mortalia reſpicit, & ea ſentit, quae pro ſalute patriae geſſimus. Praeclara ſententia, & Maſaeianorum librorum, quibus utor, & Vaticanorum omnium teſtimonio comprobata. unus tamen, isq. ſatis antiquus, Fuluij Vrſini, uocem, Animi, non habet. quod prorſus non improbo. nam, Ad aliquam mei partem, ualet, ad meum ſenſum: pars enim hominis aliqua ſenſus eſt, & iam dixerat, ſiue a meo ſenſu poſt mortem abfutura ſunt. COGITATIONE *quadam, ſpeq. delector*, } dum & cogito, & ſpero futurum, ut ea poſt obitum quoque ſentiam.

ORATIO

QVARE conſeruate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum ſtudijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenuſtate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit exiſtimari, quod ſummorum hominum ingenijs expetitum eſſe uideatis; cauſſa uero eiuſmodi, quae beneficio legis, auctoritate municipij, teſtimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quae cum ita ſint; petimus a uobis, iudices ſi qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet eſſe, ut eum, qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi R. res geſtas ſemper ornauit, qui etiam his recentibus noſtris, ueſtriſq. domeſticis periculis aeternum ſe teſtimonium laudum daturum eſſe profitetur, quiq. eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti, ſic in ueſtram accipiatis fidem, ut humanitate ueſtra leuatus potius, quam acerbitate uiolatus eſſe uideatur. Quae de cauſſa pro mea conſuetudine breuiter, ſimpliciterq. dixi, iudices, ea confido probata eſſe omnibus: quae non fori, neque iudiciali conſuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea, iudices, a uobis ſpero eſſe in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe ſcio.

EXPLANATIO

QVARE *conſeruate, iudices, hominem pudore eo*, } quae ſunt, perorata iam cauſſa, una pro reo, altera pro ſe ipſo, digreſsiones: pro reo, Conſeruate, iudices, hominem pudore eo: & quae ſequuntur: pro ſe ipſo, Quae non fori, nec iudiciali conſuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea, iudices, a uobis ſpero eſſe in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe ſcio. Quod ad priorem attinet, interdum uenit in mentem ſuſpicari de ordine praepoſtero. primum enim petitur a iudicibus, ut Archiam conſeruent, deinde, ut in fidem accipiant: cum in fidem prius accipi, quam conſeruari, debeat. Accedit ea ratio, quod, cum extra cauſſam Cicero euagatus, artis poeticae ſtudium ſummis laudibus extulerit; non uidentur poſt ea, quae proxime commemorauit, haec ſatis appoſite ſubijci, de pudore Archiae, de ingenio, de cauſſa; ſed illa potius, quae commendationem habent a cauſſa diſiunctam, ductam ab Archiae meritis, & genere ſtudiorum: a meritis in eo, Qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi R. res geſtas ſemper ornauit: a genere ſtudiorum, cum ſubiungitur, Quiq. eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti. Quae ſi lector attendat; non dubito, quin haec ei concluſio potius arrideat: Quare conſeruate, iudices, hominem: quam illa: Quae cum ita ſint; petimus a uobis, iudices. TVM *dignitate, tum etiam uenuſtate*; } Nec Maſaeiorum libri, quibus utor, nec alij habent, ſtudijs: & ſane non requiritur a ſententia. remanet ſcrupulus in uerbo, Venuſtate: quod iam antea mendoſum eſſe exiſtimaui, idemq. nunc exiſtimo. nam etſi poſsit aliquis, tuendae librorum antiquorum auctoritati plus aequo deditus, ita dicere, in amicorum dignitate uiros, in uenuſtate adoleſcentes indicari; mihi tamen haec opinio ponderis habere parum, minimeq. cum M. Antonij Mureti, praeſtantis ingenio uiri, coniectura uidetur eſſe conferenda. is unius litterae mutatione, pro, Venuſtate, reponit, Vetuſtate,

ſententia comprobante. floruiſſe enim Archiam iam inde ab adoleſcentia clarorum uirorum amicitijs, quorum adhuc uiuebant multi, & aderant aduocati, ipſa docet oratio. BENEFICIO *legis*,} a Siluano, & Carbone latae. MVNICIPII,} Heracleae, quam ſupra quoque municipium uocauit. TESTIMONIO. *Luculli*,} ſupra: Adeſt L. Lucullus; qui ſe non opinari, ſed ſcire, non audiuiſſe, ſed uidiſſe, non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. TABVLIS} in quas referebantur eorum nomina, qui, ciuitatis adipiſcendae gratia, apud praetorem ex lege profitebantur. METELLI} Q. Metelli praetoris, apud quem profeſſus eſt Archias. SI *qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet eſſe*,} particula, Si, quae dubitandi uim habet, hic affirmat: eſt enim ſenſus: Quandoquidem Archias, is, qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi R. res geſtas ſemper ornauit, ob tanta negotia dignus eſt, quem uobis non homines modo, uerum etiam dij commendent; petimus a uobis, ut eum ſic in ueſtram accipiatis fidem, ut humanitate ueſtra leuatus potius, quam acerbitate uiolatus eſſe uideatur. Tale illud pro Rabirio perduellionis reo. Si eſt boni conſulis, cum cuncta auxilia reip. labefactari, conuelliq. uideat, ferre opem patriae, ſuccurrere ſaluti, fortuniſq. communibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum, & fortium ciuium. &c. In Catilinam orat. I. Si poſt hominum memoriam contigit nemini, uocis exſpectas contumeliam, cum ſis grauiſsimo iudicio taciturnitatis oppreſſus? HVMANA: cum ingenium Archiae ornamentum hominibus afferat, tradendis immortalitati rebus eorum memoria dignis: quod ſubiungitur: Qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi R. res geſtas ſemper ornauit. DIVINA: hoc ſupra explanauit his uerbis: Suo iure noſter ille Ennius ſanctos appellat poetas; quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe uideantur. Et hic ſubiungit: Qui eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti. IN *tantis negotijs*} meritis ipſius Archiae: non quia proprie negotia ſint merita: ſed ea, quae Archias uerſibus perſecutus erat, tum negotia fuerant maxima, quia non facile quiuis eadem praeſtare potuiſſet; tum etiam merita, quod ad populi R. gloriam pertinerent. Negotijs igitur dixit potius, quam rebus; quia maius quiddam in negotio, quam in re. DOMESTICIS *periculis*} ob coniurationem Catilinae. VIOLATVS} is, qui ſanctus eſt. ſimiliter ſupra: Sit igitur, iudices, ſanctum apud uos, humaniſsimos homines, hoc poetae nomen, quod nulla umquam barbaria uiolauit. BREVITER, *ſimpliciterq.*} ne uobis aut oratione ſuperuacanea, aut artificio moleſtus eſſem. NON *fori, neque iudiciali conſuetudine*.} de quo ueniam in exordio petijt his uerbis. Ne cui ueſtrum mirum eſſe uideatur, me in quaeſtione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi R. lectiſsimum uirum; & apud ſeueriſsimos iudices, tanto conuentu hominum, ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a conſuetudine iudiciorum, uerum etiam a forenſi ſermone abhorreat: quaeſo a uobis, ut in hac cauſſa mihi detis hanc ueniam. &c. COMMVNITER} de ipſo poeticae ſtudio. AB *eo, qui iudicium exercet*,} a praetore. CERTE *ſcio*.} propterea quod ſtudijs potiſsimum delectetur humanitatis, ijs, quibus excellit Archias.

IN. ORATIONEM. CICERONIS
POST.REDITVM.AD.QVIRITES
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

POST *exſulium ſedecim menſium, P. Lentulo, Q. Metello coſ. reſtitutus, gratum ſe, officijq. memorem, ut antea ſenatui, ſic nunc populo Romano oſtendit. Atque in huius quidem, quae, ad Quirites, inſcribitur, orationis parte prima, beneficij magnitudinem, & reditus honorem commemorat; cum haec ſimul omnia recuperauerit, primum liberos, patrem, rem familiarem, amicitias, conſuetudines, uicinitates, clientelas; deinde honorem, dignitatem, locum, ordinem. poſtremo, patriam ipſam, qua nihil carius, nihil iucundius. In ſecunda parte non modo ademptam ſibi calamitatem, ſed auctam etiam dignitatem oſtendit: neminem enim tam honorifice, non P. Popillium, non Q. Metellum Numidicum, non C. Marium, eſſe reſtitutum: cum illi, ſupplicante propinquorum multitudine, rogationibus tantum tribunicijs, nulla ſenatus auctoritate, nullis Italiae precibus, redierint; ipſe autem, nemine praeter fratrem ſupplicante, & S. C. & lege, ſumma Italiae conſenſione, incredibili bonorum omnium ſtudio, agente P. Lentulo, deprecante Cn. Pompeio, ſit in patriam reuocatus. Poſtremo ſummam, & perpetuam erga populum Romanum pietatem, &, quaecumque praeſtare officia poßit, pro gratia referenda pollicetur.*

M. TVLLII. CICERONIS
POST. REDITVM. AD. QVIRITES
ORATIO. XXVII

QVOD *precatus a Ioue optimo maximo, ceteriſq. dijs immortalibus ſum, Quirites, eo tempore, cum me fortunaſq. meas pro ueſtra incolumitate, otio, concordiaq. deuoui, ut, ſi meas rationes umquam ueſtrae ſaluti antepoſuiſſem, ſempiternam poenam ſuſtinerem mea uoluntate ſuſceptam; ſin & ea, quae ante geſſeram, conſeruandae ciuitatis cauſſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem ueſtrae ſalutis gratia ſuſcepiſſem, ut, quod odium ſcelerati homines, & audaces in remp. & in omnes bonos cō ceptum iam diu cōtinerent, id in me unum potius, quam in optimum quemque, & in uniuerſam remp. defigerent; hoc ſi animo in uos, liberoſq. ueſtros fuiſſem, ut aliquando uos, patres conſcriptos, Italiamq. uniuerſam memoria mei, miſericordia, deſideriumq. teneret: eius deuotionis me eſſe conuictum iudicio deorum immortalium, teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiae, confeſſione inimicorum, beneficio diuino immortaliq. ueſtro, maxime laetor, Quirites. & ſi homini nihil eſt magis optandum, quam proſpera, aequabilis, perpetuaq. fortuna, ſecundo uitae, ſine ulla offenſione, curſu: tamen, ſi mihi tranquilla, & placata omnia fuiſſent, incredibili quadam, & paene diuina, qua nunc ueſtro beneficio fruor, laetitiae uoluptate caruiſſem. Quid dulcius hominum generi a natura datum eſt, quam ſui cuique liberi? mihi uero, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, uita ſunt mea cariores. tamen non tanta uoluptate erant ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtituti. Nihil cuiquam fuit umquam iucundius, quam mihi meus frater. non tam id ſentiebam, cum fruebar, quam tunc, cum carebam, & poſtea quam uos me illi, & mihi eum reddidiſtis. Res familiaris ſua quemque delectat. reliquae meae fortunae recuperatae plus mihi nunc uoluptatis afferunt, quam tunc incolumi afferebant. Amicitiae, conſuetudines, uicinitates, clientelae, ludi denique, & dies feſti quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quam fruendo. Iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia ueſtra, quamquam mihi ſemper clariſſima uiſa ſunt, tamen ea nunc renouata illuſtriora uidentur, quam ſi obſcurata non eſſent. Ipſa autem patria, dij immortales, dici uix poteſt, quid caritatis, quid uoluptatis habet? Quae ſpecies Italiae? quae celebritas opidorum? quae forma regionum? qui agri? quae fruges? quae pulchritudo urbis? quae humanitas ciuium? quae reip. dignitas? quae ueſtra maieſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar, ut nemo magis. ſed, tamquam bona ualetudo iucundior eſt eis, qui e graui morbo recreati ſunt, quam qui numquam aegro corpore fuerunt: ſic ea omnia deſiderata magis, quam aſſidue percepta, delectāt.*

EXPLANATIO

DEVOVI,} deuouet ſe, qui, ut alterum ſeruet, ſponte calamitatem, uel periculum ſubijt: ut Decij, ne periret exercitus, ipſi ſe deuouerunt. Sic Cicero, ne caedes bonorum fieret, armis dimicare cum tribuno pl. Clodio, & cum conſulibus noluit, ſed pro communi ſalute ſe deuouit, & in exſulium abijt. QVAE *ante geſſeram*,} cum nefariam Catilinae coniurationem conſul patefecit, protulit, exſtinxit. EIVS *deuotionis me eſſe conuictum*} in deuotione uotum ineſt, ut ij ſeruentur, quorum cauſſa ſe alii quis deuouet. ita uidetur dicere; Eius deuotionis me compotem eſſe factum; ideſt, quem illa deuotione fructum petiui, eum tuliſſe me. LAETITIAE *uoluptate*} uoluptate, quae oritur ex laetitia. RELIQVAE *meae fortunae*} praeter liberos, & fratrem, reliquae fortunae. LVDI *denique*,} quos etiam principes uiri ſpectare conſueuerant. Sed hoc dicit fortaſſe temporis cauſſa. nā quos alij dies ludis dabant, ipſe uel in ſcribendis orationibus, uel in ſtudijs conſumebat. unde in illa pro Plancio: Quas tu commemoras, Caſsi, legere te ſolere orationes, cum orioſus ſis, has ego ſcripſi ludis, & ferijs, ne omnino umquam eſſem otioſus. Et pro Archia: Quis mihi iure ſuccenſeat, ſi, quantum ceteris ad ſuas res obeundas, quantum ab feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipſam requiem animi, & corporis conceditur temporis, tantum mihi egomet ad haec ſtudia recolenda ſumpſero? Aut haec ipſa quoque tempori tributa ſunt. LOCVS,} exiſtimatio. ad Terentiam: Videte, quid aliae faciant iſto loco feminae. CARITATIS,} quae caritas eſt, quae non illi debeatur? Off. lib. I. omnes caritates patria uincit.

ORATIO

QVORSVM *igitur haec diſputo? quorſum? ut intelligere poſſitis, neminem umquam tanta eloquentia fuiſſe, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi, qui ueſtrorum magnitudinem multitudinemq. beneficiorum, quae in me, fratremq. meum, liberoſq. noſtros contuliſtis, non modo augere, aut ornare oratione,*

oratione, ſed enumerare, aut conſequi poſſit. A parentibus, id quod neceſſe erat, paruus ſum procreatus; a uobis natus ſum conſularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt; uos ſpectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidiſtis. remp. illis accepi temporibus eam, quae paene amiſſa eſt; a uobis eam recuperaui, quam aliquando omnes unius opera ſeruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidiſtis. multa praeterea a dijs immortalibus optata conſecuti ſumus; niſi ueſtra uoluntas fuiſſet, omnibus diuinis muneribus caruiſſemus. ueſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc a uobis uniuerſos habemus: ut, quãtum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum nobiſmetipſis, tantum hoc tempore, uniuerſo cuncta populo R. debeamus. nam cum in ipſo beneficio ueſtro tanta magnitudo eſt, ut eam complecti oratione non poſſim: tum in ſtudijs ueſtris tanta animorum declarata eſt uoluntas, ut non ſolum calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe uideamini. non enim pro meo reditu, ut pro P. Popillij, nobiliſſimi hominis, adoleſcentes filij, & multi praeterea cognati, atque affines, deprecati ſunt; non, ut pro Q. Metello, clariſſimo uiro, iam ſpectata aetate filius; non L. Dalmaticus conſularis, ſumma auctoritate uir; non Q. Metellus cenſorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat; non ſororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli reditu uobis, ac patribus ueſtris ſupplicauerunt. quod ſi ipſius ſumma dignitas, maximaeq. res geſtae non ſatis ualerent: tamen filij pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, maiorum natu lacrumae populum R. mouere potuerunt. nam C. Marij, qui poſt illos ueteres clariſſimos conſulares, ueſtra patrumq. memoria, tertius ante me conſularis ſubijt indigniſſimam fortunam praeſtantiſſima ſua gloria, diſſimilis fuit ratio. non enim ille deprecatione redijt, ſed in diſſenſu ciuium, exercitu ſe armiſq. reuocauit. Me autem, nudum a propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Piſonis, generi mei, diuina quaedam & inaudita auctoritas, atque uirtus, fratriſq. mei miſerrimi, atque optimi quotidiae lacrumae, ſordesq. lugubres a uobis deprecatae ſunt. frater erat unus, qui ſuo ſqualore ueſtros oculos inflecteret; qui ſuo fletu deſiderium mei, memoriamq. renouaret, qui ſtatuerat, Quirites, ſi uos me ſibi non reddidiſſetis, eandem ſubire fortunam; & tanto in me amore exſtitit, ut negaret fas eſſe non modo domicilio, ſed ne ſepulcro quidem ſe a me eſſe ſeiunctum. pro me praeſente ſenatus, hominumq. praeterea uiginti millia ueſtem mutauerunt: pro eodem me abſente unius ſqualorem, ſordesq. uidiſtis. unus hic, qui domi, qui in foro poſſet eſſe, mihi pietate filius inuentus eſt, beneficio parens, amore, idem qui ſemper fuit, frater. nam coniugis miſerae ſqualor, & luctus, atque optimae filiae maeror aſſiduus, filijq. parui deſiderium mei, lacrumaeq. puериles aut itineribus neceſſarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur.

EXPLANATIO

Illis *accepi temporibus,*} belli enim ſocialis initio ſumpſit uirilem togam: nec multo poſt ſecutum eſt Marianum ciuile bellum: & in utroque reſp. bello uerſata eſt in ſummo diſcrimine. ideo ſubiungit, Quae paene amiſſa eſt. Vnivs *opera*} de ſe ipſo loquitur, propter exſtinctam conſilio ac uirtute ſua coniurationem. P. Popillii,} quem C. Gracchus tribunus pl. expulit. poſt red. in ſen. Q. Metello,} Numidico. Filivs;} Pius poſtea dictus. Non. *Q. Metellus cenſorius,*} legendum, C. non Q. ut ex faſtis, & in orat. poſt red. in ſen. eſt autem C. Metellus Caprarius, qui cum Numidico cenſor fuit. Non *ſororum filij, Luculli, Seruilij, Scipiones:*} Sororum Metellorum. nam L. Lucullus Q. Metelli Numidici ſorore natus eſt, auctore Plutarcho: P. Seruilius Iſauricus Q. Metelli Macedonici filia, ſorore Metellorum quattuor, filiorum Macedonici. quod his uerbis oſtendit Cicero in ea pro Domo: C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu cenſor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, conſecrauit. Et in Verrem lib. iii. P. Seruilius, quinquennium exercitui cum praeeſſet, & iſta ratione innumerabilem pecuniam facere poſſet, non ſtatuit ſibi quidquam licere, quod non patrem ſuum, non auum Q. Metellum facere uidiſſet. P. autem Scipio, Macedonici nepos, eius pater Scipionis fuit, qui cum genero ſuo Cn. Pompeio conſulatum geſsit: cuius proauum Macedonicum in orat. pro Domo Cicero uocat. Res *geſtae*} Numidico bello. Illos *ueteres*} Popillium, & Metellum iam nominatos. idem poſt red. in ſen. Svbiit *indigniſſimam fortunam*} inimicorum arma fugiens nullo comite. Praestantissima *ſua gloria,*} quia uirtutem animi numquam perdidit. infra. In diſſensv *ciuium,*} pro in diſſenſione: ut conſenſus, & conſenſio: aſſenſus, & aſſenſio. Exercitv *ſe, armiſq. reuocauit.*} iratus ſenatui, quem paene cunctum deleuit. Qvi *domi, qui in foro poſſet eſſe,*} nam uxor, filia, & filius paruus in foro eſſe non poterant, nec a uobis meam ſalutem deprecari. Itineribvs *neceſſarijs,*} cum ad amicorum domos irent.

O R A T I O

Qvare *hoc maius eſt ueſtrum in nos promeritum, quod non multitudini propinquorum, ſed nobiſmet ipſis nos reddidiſtis. ſed, quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandum calamitatem meam non affuerunt: ſic, illud quod mea uirtus praeſtare debuit, adiutores, auctores, hortatoreſq. ad me reſtituendum ita multi fuerunt, ut longe ſuperiores omnes hac dignitate, copiaq. ſuperarem. Numquam de P. Popillio, clariſſimo, atque fortiſſimo uiro; numquam de Q. Metello, nobiliſſimo & conſtantiſſimo*

tiſſimo

tiſſimo ciue; numquam de C. Mario, cuſtode ciuitatis, atque imperij ueſtri, in ſenatu mentio facta eſt. tribunicijs ſuperiores illi rogationibus, nulla auctoritate ſenatus, ſunt reſtituti: Marius uero non modo non a ſenatu, ſed etiam oppreſſo ſenatu eſt reſtitutus: nec rerum geſtarum memoria in reditu C. Marij, ſed exercitus, atque arma ualuerunt. at de me, ut ualeret, ſemper ſenatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia, atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditum motus municipiorum, & coloniarum factus eſt: at me in patriam ter ſuis decretis Italia cuncta reuocauit. illi, inimicis interfectis, magna ciuium caede facta, reducti ſunt: ego ijs, a quibus eiectus ſum, prouincias obtinentibus, inimico autem, optimo uiro, & mitiſſimo, altero conſule referente, reductus ſum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem ſuam communibus hoſtibus praebuiſſet, ſpiritu dumtaxat uiueret, re quidem infra omnes mortuos amandatus eſſet. Numquam de Popillio L. Opimius, fortiſſimus conſul, numquam de Q. Metello, non modo C. Marius, qui erat inimicus; ſed ne is quidem, qui ſecutus eſt, M. Antonius, homo eloquentiſſimus; cum A. Albino collega ſenatum, aut populum eſt cohortatus. at pro me ſuperiores conſules ſemper, ut referrent, efflagitati ſunt: ſed ueriti ſunt, ne gratiae cauſſa facere uiderentur, quod alter mihi affinis erat, alterius cauſſam capitis receperam: qui prouinciarum foedere irretiti, totum illum annum, querellas ſenatus, luctum bonorum, Italiae gemitum pertulerunt. Kalendis uero Ian. poſtea quam orba reſp. conſulis fidem, tamquam legitimi tutoris, implorauit, P. Lentulus conſul, parens, deus, ſalus noſtrae uitae, fortunae, memoriae, nominis, ſimul ac de ſollemni religione retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quam de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res eſſet, niſi is tribunus pl. quem ego maximis beneficijs quaeſtorem conſul ornaueram, cum et cunctus ordo, & multi eum ſummi uiri orarent, & Cn. Oppius ſocer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet. quae deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, ſed, ut patefactum eſt, in augenda mercede conſumpta eſt. poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla: &, cum uarijs rationibus impediretur, uoluntate tamen perſpecta ſenatus, cauſſa ad uos menſe Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriariq. uidiſſem; cum intelligerem ueteres ad ſpem caedis Catilinae copias eſſe reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabemur, partim quod mihi inuiderent, partim quod ſibi timerent, aut proditores eſſe aut deſertores ſalutis meae; cum duo conſules, empti pactione prouinciarum, auctores ſe inimicis reip. tradidiſſent; cum egeſtatem, auaritiam, libidines ſuas uiderent expleri non poſſe, niſi me conſtrictum domeſticis hoſtibus dedidiſſent; cum ſenatus, equitesq. R. flere pro me, ac mutata ueſte uobis ſupplicare, edictis atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus foedera, reconciliationes gratiarum ſanguine meo ſancirentur; cum omnes boni non recuſarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea ſalute nolui; quod & uincere, & uinci luctuoſum reip. fore putaui. at inimici mei, menſe Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis flumine ſanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaque, cum ego abſui, eam remp. habuiſtis, ut aeque me, atque illam reſtituendam putaretis. ego autem, in qua ciuitate nihil ualeret ſenatus, omnis eſſet impunitas, nulla iudicia, uis & ferrum in foro uerſarentur; cum priuati ſe parietum praeſidio, non legum, tuerentur; tribuni pl. uobis inſpectantibus uulnerarentur; ad magiſtratuum domos cum ferro & facibus iretur; conſulis faſces frangerentur; deorum immortalium templa incenderentur; remp. nullam eſſe putaui: itaque neque, rep. exterminata, mihi locum in hac urbe eſſe duxi, nec, ſi illa reſtitueretur, dubitaui, quin me ſecum ipſa reduceret.

EXPLANATIO

NON *modo non a ſenatu, ſed etiam oppreſſo ſenatu eſt reſtitutus:* } Poſt red. in ſen. Non modo a ſenatu non eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum paene deleuit. SEMPER *ſenatus flagitauit;* } etiam Piſone & Gab. cos. CVM *primum licuit,* } Lentulo, & Metello cos. IIS, *a quibus eiectus ſum,* } Piſone, & Gabinio cos. INIMICO *autem,* } Q. Metello conſule; qui tribunus pl. Ciceronem abeuntem conſulatu concionis habendae poteſtate priuauerat. OPTIMO *uiro, & mitiſſimo,* } uerbis utitur lenientibus id, quod dixerat, Inimico autem. & ob eandem cauſſam de eodem in oratione pro Sextio dixit, Quae moderatio de me. CVM *is inimicus* } adduci non poſſum, ut hunc eſſe credam P. Clodium: primum, quia, poſt mentionem conſulum, non de priuato homine ſed de magiſtratu loquitur: Clodius autem magiſtratum nullum gerebat hoc anno: deinde, quia, quod ſequitur Qui ad meam perniciem uocem ſuam communibus hoſtibus praebuiſſet; ad eum pertinere non poteſt. qui ſunt enim hi Ciceronis, & Clodij communes hoſtes? contra potius, qui hoſtis Clodij, Ciceronis amicus; & qui hoſtis Ciceronis, amicus Clodij. itaque ſignificari crediderim Atilium illum, qui Kalendis Ian. Lentulo conſule de reditu Ciceronis referente, rem diſtulit. de quo ſic infra. Kalendis uero Ian. poſtea quam orba reſp. conſulis fidem tamquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus conſul, parens, deus, ſalus noſtrae uitae, fortunae, memoriae, nominis, ſimul ac de ſollemni religione retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quam de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res eſſet, niſi is tribunus pl. quem ego maximis beneficijs quaeſtorem conſul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eum ſummi uiri orarent, & Cn. Oppius ſocer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet. quae deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, ſed, ut patefactũ eſt, in augenda mercede conſumpta eſt. Et pro Sextio: Cum omnes certatim, aliuſq. alio grauius, atque ornatius, de mea ſalute dixiſſet; fieretq. ſine ulla uarietate diſceſſio: ſurrexit, ut ſcitis, Atilius hic Gauianus: nec auſus eſt, cum eſſet emptus, intercedere: noctem ſibi ad deliberandam poſtulauit: clamor, ſenatus, querelae, preces, ſocer ad pedes abiectus. ille ſe affirmare

firmare poſtero die moram nullam eſſe facturum. creditum eſt: diſceſſum eſt. illi interea deliberatori merces, longa interpoſita nocte, duplicata eſt. VOCEM *ſuam* } cum in ſenatu, referente Lentulo conſule, Kalendis Ian. interceſsit. uox autem intercedentis haec eſt, Veto. COMMVNIBVS *hoſtibus* } P. Clodio, eiuſq. amicis. L. OPIMIVS, } quo conſule & C. Gracchus, qui Popillium eiecerat, occiſus, & Popillius reſtitutus eſt. QVI *ſecutus eſt,* } qui conſul poſt Marium fuit. SVPERIORES *conſules* } Piſo & Gabinius. NE. GRATIAE *cauſſa* } ironia. non enim id ueriti ſunt, ſed, pactione prouinciarum irretiti, quae mei funeris merces fuit, numquam referre uoluerunt. QVOD *alter mihi affinis erat,* } Piſo, quia Ciceronis filia, C. Piſonis uxor erat. PERTVLERVNT. } quia, cum queri ſenatum, lugere bonos, Italiam gemere uiderent, de me tamen referre noluerunt. IS. TRIBVNVS *pl.* } Atilius ille, de quo paullo ante locuti ſumus. VT. PATEFACTVM *eſt,* } quia poſtero die interceſsit: cum ſe moram nullam eſſe facturum dixiſſet. CVM *uarijs rationibus impediretur,* } pro Sextio: Cum omni mora, ludificatione, calumnia, ſenatus auctoritas impediretur. AD. VOS } per Q. Fabricium tribunum pl. CVM *homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriariq. uidiſſem* } quo anno ſum eiectus. hoc eſt, quod ait in ea Poſt red. in ſen. Seruos ſimulatione collegiorum nominatim eſſe conſcriptos, copias omnes Catilinae paene ijſdem ducibus ad ſpem caedis & incendiorum eſſe reuocatus. Et pro Domo: Cum in tribunali Aurelio conſcribebas palam non modo liberos, ſed etiam ſeruos. Idem pro Sextio, & in Piſonem. EX. EA *parte homines,* } ex parte optimatum. PRODITORES } quod mihi inuiderent. DESERTORES *ſalutis meae;* } quod ſibi timerent. EGESTATEM, } de Gabinio dicit: cuius egeſtatem in orat. pro Sextio, & in Piſonem memorat. AVARITIAM, } in Piſonem confertur. LIBIDINES *ſuas* } in utrumque conſulem. IMPERIIS } grauius, quam, edictis. FLVMINE *ſanguinis* } VIII. Kal. Febr. cum Q. Fabricius, templo occupato, legem ferre uellet. uide pro Sextio. in ea uero Poſt red. in ſen. Ego, inquit, meam ſalutem deſerui, ne propter me ciuium uulneribus reſp. cruentaretur: illi meum reditum non populi Romani ſuffragijs, ſed flumine ſanguinis intercludendũ putauerunt. PRIVATI } Cn. Pompeius, metu inſidiarum Clodij tribuni pl. TRIBVNI *pl.* } P. Sextius: ut in oratione pro ipſo. CONSVLIS *faſces* } Q. Metelli: ut in ea Poſt red. in ſen. DEORVM *immortalium* } Nympharum: ut in ea pro Milone, in Paradoxis, Poſt red. in ſen.

ORATIO

AN ego, cum mihi eſſet exploratiſſimum, P. Lentulum proximo anno conſulem futurum, qui, illis ipſis reip. periculoſiſſimis temporibus, aedilis curulis, me conſule, omnium meorum conſiliorum particeps, periculorumq. ſocius fuiſſet; dubitarem, quin is me, confectum conſularibus uulneribus, conſulari medicina ad ſalutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clementiſſimo, atque optimo uiro, primo non aduerſante, poſt etiam adiuuante, reliqui magiſtratus paene omnes fuerunt defenſores ſalutis meae: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, praeſidio T. Annius, & P. Sextius, praeſtanti in me beneuolentia, & diuino ſtudio exſtiterunt. eodemq. P. Lentulo auctore, & pariter referente collecta, frequentiſſimus ſenatus, uno diſſentiente, nullo intercedente, dignitatem meam quibus potuit uerbis ampliſſimis ornauit, ſalutem uobis, municipijs, colonijsq. omnibus commendauit. ita me nudum a propinquis, nulla cognatione munitum conſules, praetores, tribuni pl. ſenatus, Italia cuncta ſemper a uobis deprecata eſt: denique omnes, qui ueſtris maximis beneficijs honoribusq. ſunt ornati, producti ad uos ab eodem, non ſolum ad me conſeruandum uos cohortati ſunt, ſed etiam rerum mearum geſtarum auctores, teſtes, laudatoresq. fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, uirtute, ſapientia, ac gloria princeps: qui mihi unus uni priuato amico eadem omnia dedit, quae uniuerſae reip. ſalutem, otium, dignitatem: cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis conſilijs remp. eſſe ſeruatam; cauſſamq. meam cum communi ſalute coniunxit; hortatusq. eſt, ut auctoritatem ſenatus, ſtatum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorando poſuit, uos rogari a ſenatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipſe ad extremum pro mea uos ſalute non rogauit ſolum, uerum etiam obſecrauit. huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere uix fas eſt. huius conſilia, P. Lentuli ſententiam, ſenatus auctoritatem uos ſecuti, in eo me loco, in quo ueſtris beneficijs fueram, ijſdem centurijs, quibus collocaratis, repoſuiſtis. eodem tempore audiſtis eodem ex loco ſummos uiros, ornatiſſimos, atque ampliſſimos homines, principes ciuitatis, omnes conſulares, omnes praetorios eadẽ dicere, ut omnium teſtimonio, per me unum remp. conſeruatam eſſe, conſtaret. itaque, cum P. Seruilius, grauiſſimus uir, & ornatiſſimus ciuis, dixiſſet opera mea remp. incolumem magiſtratibus deinceps traditam; dixerunt in eandem ſententiam ceteri. ſed audiſtis eo tempore clariſſimi uiri non ſolum auctoritatem, ſed etiam teſtimonium, L. Gellij: qui, quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo paene ſenſit. dixit in concione ueſtra, ſi ego conſul, cum fui, non fuiſſem, remp. funditus interituram fuiſſe.

EXPLANATIO

PAENE *omnes* } excepto uno praetore Appio, P. Clodij fratre; duobus tribunis pl. Sex. Atilio Serrano, Numerio Quinctio. in Piſonem, pro Milone. VNO *diſſentiente,* } P. Clodio. Poſt red. in ſen.

QVI *ſunt, fuerunt, erunt,*} uſitata ſententia uel laudanti, uel uituperanti: ut in ep. ad D. Brutum: Dij iſti Segulio malefaciant, homini nequiſsimo omnium, qui ſunt, qui fuerunt, qui futuri ſunt. IN *eo me loco,*} in ea dignitate: ut enim centuriatis comitijs conſul factus ſum, ſic lege centuriatis comitijs lata reſtitutus. DEINCEPS} ijs, qui poſt meum conſulatum magiſtratum geſſerunt: cum reſp. me conſule grauiter periclitata eſſet. EO *tempore*} cum lata de meo reditu lex eſt. SVAM *claſſem*} cuius cuſtos erat, dum ferrentur ſuffragia. Centuriatis autem comitijs claſſes, in quas Ser. Tullius rex populum deſcripſerat, ad ſuffragia uocari ſolitas, ex Liuio, Dionyſio, Cicerone cognoſcitur. ATTENTATAM} a Clodianis corrumpere conantibus. MAGNO *cum ſuo periculo*} orta contentione ipſo praeſente. IN . CONCIONE *ueſtra,*} recte: ſed omnes tamen libri ueteres, In concione ueſtrum. ſunt qui, Veſtra, deleant: ego libenter retineo: quia, cum ad Quirites uerba faciat, Veſtra, locum habet.

O R A T I O

EN ego tot teſtimonijs, Quirites, hac auctoritate ſenatus, tanta conſenſione Italiae, tanto ſtudio bonorum omnium, agente P. Lentulo, conſentientibus ceteris magiſtratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dij s denique immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reip. reſtitutus, tantum uobis, quantum facere poſſum, Quirites, pollicebor: primum, qua ſanctiſſimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eadem me erga populum R. ſemper fore, numenq. ueſtrum aeque mihi graue, & ſanctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurum: deinde, quoniam me in ciuitatem reſp. ipſa reduxit, nullo me loco reip. defuturum. quodſi quis exiſtimat, me aut uoluntate eſſe mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto; uehementer errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & ſceleratorum hominum furor detrahere, eripuit, abſtulit, diſſipauit; quod uiro forti adimi non poteſt, id manet, & permanebit. uidi ego fortiſſimum uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quaſi aliqua fatali neceſſitate nō ſolum cum ijs, qui haec delere uoluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen uidi, cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, ſed confirmato atque renouato. quem egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerum; cum careret patria, quam obſidione liberauiſſet; cum ſua bona poſſideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adoleſcētem filium uideret eiuſdem ſocium calamitatis; cum in paludibus demerſus, concurſu, ac miſericordia Minturnenſium corpus, ac uitam ſuam conſeruaſſet; cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipſe dederat, ad eos inops, ſupplexq. ueniſſet: recuperata uero ſua dignitate, ſe non commiſſurum, ut, cum ea, quae amiſerat, ſibi reſtituta eſſent, uirtutem animi non haberet, quam numquam perdidiſſet. ſed hoc inter me, atque illum intereſt; quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa re inimicos ſuos ultus eſt, armis; ego, qua conſueui, utar pietate: quoniam illi arti in bello, ac ſeditione locus eſt; huic in pace, atque otio: quodq. ille animo irato nihil, niſi de inimicis ulciſcendis, agebat; ego de ipſis inimicis tantum, quantum mihi reſp. permittet, cogitabo.

E X P L A N A T I O

EN . EGO *tot teſtimonijs*} uidetur eſſe rectius, Ergo tot teſtimonijs. **OBSIDIONE**} barbararum gentium, Ambrorum, Teutonum, Cimbrorum, ad urbem irruentium.

O R A T I O

DENIQVE, Quirites, quoniam me quattuor omnino genera hominum uiolarunt; unum eorum, qui odio reip. quod eam ipſis inuitis conſeruaram, mihi inimiciſſimi fuerunt; alterum, qui per ſimulationem amicitiae nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum, propter inertiam ſuam eadem aſſequi non poſſent, inuiderent laudi, & dignitati meae; quartum, qui, cum cuſtodes reip. eſſe debuerunt, ſalutem meam, ſtatum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipſos, uendiderunt: ſic ulciſcar genera ſingula, quemadmodum a quibuſque ſum prouocatus; malos ciues, remp. bene gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cauendo; inuidos, uirtuti, & gloriae ſeruiendo; mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quamquam mihi maiori curae eſt, quemadmodum quidem uobis, qui de me eſtis optime meriti, gratiam referam, quam quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq. perſequar. etenim ulciſcendae iniuriae facilior ratio eſt, quam beneficij remunerandi: propterea quod, ſuperiorem eſſe contra improbos, minus eſt negotij, quam bonis exaequari: tum etiam nec tam neceſſarium quidem eſt, male meritis, quam optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari poteſt, uel temporibus reip. communiq. utilitate deponi, uel difficultate ulciſcendi teneri, uel uetuſtate ſedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas eſt, neque id reip. repetere utcumque neceſſe eſt, neque eſt excuſatio difficultatis, neque aequum eſt tempore, & die memoriam beneficij definire. poſtremo, qui in ulciſcendo remiſſior fuit, mox aperte laudatur: at grauiſſime uituperatur, qui in tantis beneficijs, quanta uos in me contuliſtis, remunerandis eſt tardior; neque ſolum ingratus, quod ipſum graue eſt, uerum etiam impius appelletur, neceſſe eſt. atque in officio perſoluendo diſſimilis eſt ratio, & pecunia debita: propterea quod pecuniam, qui retinet, non diſſoluit; qui reddidit, non habet gratiam, & qui retu-

lit, habet; &, qui habet, diſſoluit. quaproter memoriam ueſtri beneficij colam beneuolentia ſempiterna, non ſolum dum anima ſuperabo mea, ſed etiam cum mortuo monumenta ueſtri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc uobis repromitto, ſemperq. praeſtabo, mihi neque in conſilijs de rep. capiundis diligentiam, neque in periculis a rep. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum uoluntatibus pro rep. laedendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in ueſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque haec cura, Quirites, erit infixa animo meo ſempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum poſteris ueſtris, cunctisq. gentibus digniſſimus ea ciuitate uidear, quae ſuam dignitatem non poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragijs iudicauit.

EXPLANATIO

EIVS *imperij, quod erat penes ipſos,*} quis non uidet, conſules Gabinium & Piſonem ſignificari? de quibus etiam ſubiungit, Mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. PRECIBVS} eorum, qui nos offenderunt. REPETERE} malim, Petere: ut ſit: Petere, ne colas bene meritos. reſpondet autem ad illud, Temporibus reip. communiq. utilitate deponi. VERVM *etiam impius*} ut pius eſt, qui, cum acceperit maxima beneficia, gratiam refert: ſic impius, qui non refert. nam qui, mediocribus acceptis beneficijs, gratiam nullam refert, is ingratus dicitur potius, quam impius. PECVNIAM *qui retinet, non diſſoluit;*} eadem ſententia, & ijſdem fere uerbis, in oratione pro Plancio. Diſsimilis eſt debitio pecuniae, & gratiae. nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipſo quod habet, refert. Et Off. lib. 2. Commode autem quicumque dixit; pecuniam qui habeat, non reddidiſſe, &, qui reddiderit, non habere; gratiam autem &, qui reddiderit, habere, &, qui habeat, reddidiſſe. REPROMITTO,} plus eſt, quam promitto: ualet enim, pro ueſtris in me meritis uiciſsim promitto. IN. SENTENTIA *ſimpliciter referenda*} quid eſt, referre ſimpliciter ſententiam? non in ſenatu. nam id eſt, dicere ſententiam: neque hoc populo, ſed ſenatui, promittendum. aut igitur, Efferenda, legerem, ideſt pronuncianda, ad populum ſcilicet: ut ſit, ſententia, pro, animi ſenſu: aut interpretemur, ſententiam, in ſenatu ſimpliciter & bona fide dictam, referre ad populum: ut ſciret populus, quid actum eſſet in ſenatu. ANIMI *beneuolentiam*} ita dictum, ut animi uoluntas, ad Meſcinium. CVNCTIS *ſuffragijs*} centuriatis comitijs, nemine diſſentiente.

IN . ORATIONEM . CICERONIS
POST . REDITVM . IN . SENATV
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

MIRAM *in reſtituendo Cicerone uoluntatem & ſenatus, & populus Romanus oſtendit. utrique gratias egit: & utraque exſtat oratio. quamquam eam, quae, ad Quirites, inſcripta eſt, ſuſpicor interdum ſcriptam eſſe, non habitam. eius enim, ſi habita eſſet, ita uidetur mentionem facturus fuiſſe in ep.*I *lib.*IV. *ad Att. ut mentionem fecit orationis in ſenatu habitae, his uerbis: Poſtridie in ſenatu, qui fuit dies non. Sept. ſenatui gratias egimus. In hac igitur, qua ſenatui gratias egit, commemorat, atque amplificat eius ordinis erga ſe merita: laudat conſules P. Lentulum, & Q. Metellum: tribunos pl. octo, & in ijs praecipue Milonem, & Sextium: ſeptem praetores, & Cn. Pompeium. Habita Lentulo, & Metello cos.*

M. TVLLII. CICERONIS
POST. REDITVM. IN. SENATV
ORATIO. XXIIX

SI. P. C. pro ueſtris immortalibus in me, fratremq. meum, liberosq. noſtros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quaeſo, obteſtorque, ne meae naturae potius, quam magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuēdum putetis. quae enim tanta poteſt exſiſtere ubertas ingenij, quae tanta dicendi copia, quod tam diuinum, atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quod ſi parentes cariſſimos habere debemus, quod ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & haec tenuimus, & ceteris rebus aucti ſumus; ſi populum R. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, a quo ſaepe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam, & infinitum eſt, quod uobis debeamus; qui ueſtro ſingulari ſtudio, atque conſenſu parentum, beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, ueſtra de me multa iudicia, nobis omnia uno tempore reddidiſtis; ut, cum multa uobis, magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quod haec antea ſingula per illos habuerimus, nunc uniuerſa per uos recuperauerimus. Itaque, P. C. quod ne optandum quidem eſt homini, immortalitatem quandam per uos adepti uidemur. quod enim tempus erit umquam, quo ueſtrorum in uos beneficiorum memoria ac fama moriatur? qui illo ipſo tempore, cum ui, ferro, metu, minis obſeſſi teneremini, non multo poſt diſceſſum meum uniuerſi me reuocauiſtis, referente L. Ninnio, fortiſſimo, atque optimo uiro, quem habuit ille peſtifer annus & maxime fidelem, & minime timidum, ſi dimicare placuiſſet, defenſorem ſalutis meae. poſtea quam uobis poteſtas decernendi non eſt permiſſa per eum tribunum pl. qui cum per ſe remp. lacerare non poſſet, ſub alieno ſcelere deleuit: numquam de me ſiluiſtis, numquam meam ſalutem non ab ijs conſulibus, qui uendiderant, flagitauiſtis. itaque ueſtro ſtudio, atque auctoritate perfectum eſt, ut ille ipſe annus, quem ego mihi, quam patriae, malueram eſſe fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de ſalute mea, & ad uos ſaepenumero referrent. nam conſules modeſti, legumq. metuentes, impediebantur lege, non ea, quae de me, ſed ea, quae de ipſis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, ſi reuixiſſent ij, qui haec paene delerunt, tum ego redirem. quo facto utrumque confeſſus eſt, & ſe illorum uitam deſiderare, & magno in periculo remp. futuram, ſi aut hoſtes, atque interfectores reip. reuixiſſent, aut ego non reuertiſſem. itaque illo ipſo anno, cum ego ceſſiſſem; principes autem ciuitatis, non legum praeſidio, ſed parietum, uitam ſuam tuerentur; reſp. ſine conſulibus eſſet; neque ſolum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis eſſet orbata; ſententias dicere prohiberemini; caput meae proſcriptionis recitaretur: numquam dubitaſtis meam ſalutem cum communi ſalute coniungere. poſtea uero quam, ſingulari, & praeſtantiſſima uirtute P. Lentuli conſulis ex ſuperioris anni caligine, & tenebris lucem in rep. Kalendis Ian. reſpicere coepiſtis; cum Q. Metelli, nobiliſſimi hominis, atque optimi uiri, ſumma dignitas, cum praetorum, tribunorum pl. paene omnium uirtus, & fides reip. ſubueniſſet; cum uirtute, gloria, rebus geſtis, Cn. Pompeius, omnium gentium, omnium ſaeculorum, omnis memoriae facile princeps, tuto ſe in ſenatum uenire arbitraretur: tantus ueſter conſenſus de ſalute mea fuit, ut, licet corpus abeſſet meum, dignitas iam in patriam reuertiſſet. quo quidem menſe, quid inter me & meos inimicos intereſſet, exiſtimare potuiſtis. ego meam ſalutem deſerui, ne propter me ciuium uulneribus reſp. cruentaretur: illi meum reditum non populi R. ſuffragijs, ſed flumine ſanguinis intercludendum putauerunt. itaque poſtea nihil uos ciuibus, nihil ſocijs, nihil regibus reſpondiſtis: nihil iudices ſententijs, nihil populus ſuffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore cum is exceſſiſſet, qui caedi, & flammae uobis auctoribus reſtiterat, cum ferro, & facibus homines tota urbe uolitantes, magiſtratuum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, ſummi uiri, & clariſſimi conſulis faſces fractos, fortiſſimi, atque optimi uiri tribuni pl. ſanctiſſimum corpus non ſolum tactum, ac uiolatum manu, ſed uulneratum ferro, confectumq. uidiſtis. qua ſtrage non nulli permoti magiſtratus, partim metu mortis, partim deſperatione reip. paullulum a mea cauſſa receſſerunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec uis, nec ſpes, nec metus, nec promiſſa, nec minae, nec tela, nec faces a ueſtra auctoritate, a populi R. dignitate, a mea ſalute depellerent.

EXPLA-

EXPLANATIO

NE MEAE *naturae potius*,} deprecatur naturae culpam: ne quis eum noluiſſe putet, quod praeſtare non potuerit. *Haec tenuimus*,} quae ſunt a parentibus tradita. CVIVS *honoribus*} populi Romani ſuffragijs mandabantur honores ij, quibus in curiam aditus patebat. IN *ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo dignitatis gradu, atque in hac omnium terrarum arce*.} officium ſenatoris ab amplitudine rerum, de quibus deliberat; honorem ex eo, quia nulla dignitas in ciuitate praeſtantior; curiam ipſam ab omnium gentium perfugio deſcribit. QVOD *haec antea*} niſi deleatur, Quod, implicabitur ſententia. delere autem cur dubitem, cum antiquus liber optimi doctiſsimiq. uiri Latini Latinij, coniecturam meam confirmet? PER *illos*} per populum Romanum, per parentes, per deos immortales. REFERENTE} Kal. Iun. ut docet oratio pro Sextio. NINNIO,} Quadrato, tribuno pl. ex Dione. ET. MAXIME *fidelem, & minime timidum, ſi dimicare placuiſſet, defenſorem ſalutis meae*.} eundem laudat his uerbis in ea pro Sextio: Cuius in mea cauſſa numquam fides, uirtusq. contremuit. SI. DIMICARE *placuiſſet*,} non placuit Ciceroni: ne ſuos ciues, olim a ſe ſeruatos, & ſe ſeruare cupientes, ſeruis armatis obijceret. PER *eum tribunum pl.*} Aelium Ligurem, quia interceſsit. pro Sextio: Interceſsit Ligus iſte, neſcio qui, additamentum inimicorum meorum. PER *ſe*} homo ignobilis, nullis opibus. SVB *alieno ſcelere*} P. Clodij, quem ſecutus eſt in delenda rep. AB *ijs conſulibus*,} Piſone, & Gabinio. VENDIDERANT,} Clodio, pactione prouinciarum, quae ſceleris merces fuit. MALVERAM} quia cedere malui, quam, dimicatione ſuſcepta, patriam in diſcrimen adducere. OCTO *tribunos*} nam duo reliqui, Sex. Atilius Serranus, Num. Quinctius Gracchus, promulgare noluerunt. PROMVLGAVIT,} non dixit, tulit, ſed, promulgauit: ne legem Clodiam agnoſcere uideatur, quam ſaepe legem eſſe negat. SI *reuixiſſent ij*,} ſocij Catilinae. VTRVMQVE *confeſſus eſt*,} quorum in altero ſuam improbitatem ſignificat, quia uitam illorum deſiderat: in altero periculum reip. ex illorum uita, ſalutem ex meo reditu demonſtrat. MAGNO *in periculo remp. futuram*,} nam ſi hoſtes, atque interfectores reip. reuiuiſcunt, qui poteſt non in magno reſp. periculo uerſari? AVT *ego non reuertiſſem*.} ipſis reuiuiſcentibus: ut remp. iterum contra perditos eorum conatus mea uigilantia tueri, & ſeruare poſſem. Non grauabor idem aperire pluribus uerbis adoleſcentulorum gratia. Cum promulgaſſet Clodius tribunus pl. ut, ſi reuixiſſent ij, quos coniurationis crimine conuictos capitali poena ſenatus affici uoluerat, tum Cicero in patriam rediret; quod ideo Clodius in ſua lege poſuerat, ut omnem redeundi ſpem Ciceroni adimeret, data redeundi facultate cum ea re, quae fieri nullo modo poſſet: ex ijs uerbis eam Cicero ſententiam elicit; quae ipſum Clodium in odium ſenatus adducat, ſibi autem gloriam uel maximam afferat. Cum hoc, inquit, Clodius dixit, primum id confiteri uiſus eſt, eorum a ſe uitam deſiderari, deinde illud, magno remp. in periculo futuram, ſi aut hoſtes reip. reuixiſſent, aut ego, ipſis reuiuiſcentibus, non reuertiſſem. Cum enim coniunxit haec, Vt ego tum redirem, cum ij reuixiſſent; id plane confiteri uiſus eſt, meum reditum, ijs reuiuiſcentibus, eſſe neceſſarium; ne ſcilicet uulneri medicina deeſſet: ſiquidem ego remp. contra perditos eorum conatus meo more defenderem. PRINCIPES *ciuitatis*,} Pompeium ſignificat: quia Clodij petitus inſidijs, domi tamdiu ſe tenuit, quamdiu ille in tribunatu fuit. PARENTIBVS *perpetuis*,} quales eſſe conſules debent. plus autem praeſtare ſolet pater, quam tutor. PAENE *omnium*} duobus exceptis, Sex. Atilio Serrano, Num. Quinctio Gracchο. QVO *quidem menſe*,} Kal. Febr. Q. Fabricius, princeps rogationis de Cicerone promulgatae, Roſtra, aliquanto ante lucem occupauit, ut rogationem perferret. tum Clodiani, cum forum, comitium, curiam, multa de nocte armatis hominibus occupaſſent, impetu in Fabricium facto, manus attulerunt: occiderunt nonnullos, uulnerarunt multos. caedem in foro maximam fecerunt, ſic, ut ſpongijs e foro ſanguis effingeretur. pro Sextio. FLVMINE *ſanguinis*} ad Quirites: Corporibus ciuium trucidatis, flumine ſanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. Tranſlatione rem amplificat, ex magna caede, multisq. uulneribus. & ſubiungit, Intercludendum, ex eo quod accidere ſaepe ſolet, ut, qui aliquo iter habent, auctis fluminibus intercludantur. CVM *is exceſſiſſet*,} de ſe ipſo loquitur. RESTITERAT,} coniuratione oppreſſa. CLARISSIMI *conſulis*} Q. Metelli. TRIBVNI *pl.*} P. Sextij. TACTVM, *ac uiolatum manu*,} quod per ſacratas leges non licebat. VVLNERATVM *ferro*,} infra: Quid de P. Sextio loquar? qui ſuam erga me beneuolentiam, & fidem non ſolum animi dolore, ſed etiam corporis uulneribus oſtendit. NONNVLLI *magiſtratus*,} non praetores, quos defenſores habuit ſeptem, ideſt omnes, uno excepto P. Clodij fratre Appio, ut infra patet, & in ea in Piſonem. aediles igitur, quaeſtoresq. ſignificat.

O R A T I O

PRINCEPS. *P. Lentulus, parens, ac deus noſtrae uitae, fortunae, memoriae, nominis, hoc ſpecimen uirtutis, hoc indicium animi, hoc lumen conſulatus ſui fore putauit, ſi me mihi, ſi meis, ſi uobis, ſi reip. reddidiſſet. qui, ut eſt deſignatus, numquam dubitauit ſententiam de ſalute mea ſe & rep. dignam dicere. cum a tribuno pl.*

no pl. uetaretur, cum praeclarum caput recitaretur, ne quis ad uos referret, ne quis decerneret, ne diſputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne ſcribendo adeſſet: totam illam clauſulam, ut ante dixi, proſcriptionem, non legem, putauit, qua ciuis optime de rep. meritus, nominatim, ſine iudicio, una cum ſenatu reip. eſſet ereptus. ut uero inijt magiſtratum, non dicam quid egerit prius, ſed quid omnino egit aliud, niſi, ut, me conſeruato, ueſtram in poſterum dignitatem, auctoritatemq. ſanciret? dij immortales, quantum mihi beneficium dediſſe uidemini, quod hoc anno P. Lentulus conſul fuit: quanto maius dediſſetis, ſi ſuperiore anno fuiſſet. nec enim eguiſſem medicina conſulari, niſi conſulari uulnere concidiſſem. audieram ex ſapientiſſimo homine, atque optimo ciue, & uiro Q. Catulo, non ſaepe unum conſulem improbum, duos uero numquam, excepto illo Cinnano tempore, fuiſſe. quare meam cauſſam ſemper fore firmiſſimam dicere ſolebat, dum uel unus in rep. eſſet conſul. quod uere dixerat, ſi illud de duobus conſulibus, quod ante in rep. non fuerat, perenne, ac proprium manere potuiſſet. quod ſi Q. Metellus illo tempore conſul fuiſſet inimicus; dubitatis, quo animo fuerit in me conſeruando futurus, cum in reſtituendo auctorem fuiſſe, adſcriptoremq. uideatis? ſed fuerunt duo conſules, quorum mentes anguſtae, humiles, prauae, oppletae tenebris, ac ſordibus, nomen ipſum conſulatus, ſplendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij, nec intueri, nec ſuſtinere, nec capere potuerunt; non conſules, ſed mercatores prouinciarum ac uenditores ueſtrae dignitatis. quorum alter a me Catilinam, amatorem ſuum, multis audientibus, alter Cethegum, conſobrinum ſuum, repoſcebat: qui me, duo ſceleratiſſimi poſt hominum memoriam non conſules, ſed latrones, non modo deſeruerunt, in cauſſa praeſertim publica, & conſulari, ſed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non ſolum ſuo, ſed etiam ueſtro, ceterorumq. ordinum ſpoliatum eſſe uoluerunt. quorum alter tamen neque me, neque quemquam fefellit. quis enim ullam ullius boni ſpem haberet in eo, cuius primum tempus aetatis palam fuiſſet ad omnes libidines diuulgatum? qui ne a ſanctiſſima quidem parte corporis potuiſſet hominum impuram intemperantiam propulſare? qui cum ſuam rem non minus ſtrenue, quam poſtea publicam, confeciſſet, egeſtatem, & luxuriam domeſtico lenocinio ſuſtentauit? qui niſi in aram tribunatus confugiſſet, neque uim praetoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proſcriptionem effugere potuiſſet? quo in magiſtratu niſi rogationem de piratico bello tuliſſet, profecto & egeſtate, & improbitate coactus piraticam ipſe feciſſet, ac minore quidem cum reip. detrimento, quam quod intra moenia nefarius hoſtis, praedoq. uerſatus eſt. quo inſpectante, ac ſedente, legem tribunus pl. tulit, ne auſpicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, & Fufia ne ualerent; quae noſtri maiores certiſſima ſubſidia reip. contra tribunicios furores eſſe uoluerunt. idemq. poſtea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata ueniſſet; cumq. adoleſcentes nobiliſſimi, cunctiq. equites R. ſe ad lenonis impuriſſimi pedes abieciſſent: quo uultu cincinnatus ganeo non ſolum ciuium lacrumas, uerum etiam patriae preces repudiauit? neque eo contentus fuit, ſed etiam in concionem adſcendit, eaq. dixit, quae, ſi eius uir Catilina reuixiſſet, dicere non eſſet auſus: ſe nonarum Dec. quae me conſule fuiſſent, cliuiq. Capitolini poenas ab equitibus R. eſſe repetiturum: neque ſolum id dixit, ſed, quos ei commodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. praeſtanti dignitate hominem, & ſaluti meae pro familiaritate, reip. pro fortunis ſuis amiciſſimum, conſul imperioſus exire urbe iuſſit: &, cum uos ueſtem mutandam cenſuiſſetis, cunctiq. mutaſſetis, atque idem omnes boni iam ante feciſſent, ille unguentis oblitus, cum toga praetexta, quam omnes praetores, aedileſq. tum abiecerant, irriſit ſqualorem ueſtrum, & luctum grauiſſimae ciuitatis; fecitque, quod nemo umquam tyrannus; ut, quo minus occulte ueſtrum malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriae lugeretis, ediceret.

EXPLANATIO

PARENS, *ac deus*} ad Quirites: Parens, deus, ſalus noſtrae uitae, fortunae, memoriae. In Bruto. Publius ille noſtrarum iniuriarum ultor, auctor ſalutis. NON *ſaepe unum conſulem improbum, duos uero numquam, excepto illo Cinnano tempore fuiſſe.*} Cinnano tempore Cinna ipſe, & Papirius Carbo, improbiſsimi conſules fuere. Dictum Catuli recitat in ea quoque pro Domo: O. Q. Catule, tantum ne te fefellit cum mihi ſumma, & quotidie maiora praemia in rep. fore putabas? negabas fas eſſe, duos conſules eſſe in hac ciuitate inimicos reip. duo ſunt inuenti, qui ſenatum tribuno furenti conſtrictum traderent. CONSVL *fuiſſet inimicus*;} qui mihi inimicus erat. infra: Q. Metellus, & inimicus & frater inimici, perſpecta ueſtra uoluntate, omnia priuata odia depoſuit. Mendoſe antea pro, Inimicus, legebatur, Vnicus; quod in nullo reperitur uetere libro. in eo, qui eſt apud Fuluium Vrſinum, legitur, Non inimicus. cum eo conſentiunt Mafaciani omnes, uno excepto, in quo eſt, Conſul fuiſſet inimicus. quem ſecuti ſumus. QVORVM *alter*} Gabinius. AMATOREM *ſuum,*} uirum Gabinij Catilinam paullo poſt appellat, & in orat. pro Domo, Gabinium Catilinae delicias. ALTER} Piſo. CETHEGVM,} unum ex coniurationis principibus, qui decreto ſenatus cum alijs quattuor in carcere ſtrangulatus eſt. CONSOBRINVM *ſuum,*} pro Domo. Conſules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uerſabantur: cum alter ſe Catilinae delicias, alter Cethegi conſobrinum fuiſſe diceret. CONSVLARI,} ad ipſos enim conſules defenſio maxime ſalutis meae pertinebat: cum ego conſul res illas pro ſalute patriae geſsiſſem, quarum cauſſa uexari me iniquiſsime, & oppugnari a tribuno pl. uidebant. in Piſonem. Cum enim eſſet omnis cauſſa illa mea conſularis, & ſenatoria; auxilio mihi opus fuerat & conſulis, & ſenatus. QVORVM *alter*} Gabinius. DOMESTICO *lenocinio*} egreſſus aetate puerili, cum ſe iam ad alienas libidines diuulgare non poſſet, domi ſuae lenocinium exercuit. NISI *in aram tribunatus confugiſſet,*} ad aram qui confugiunt, ſeruantur. portum tribunatus, dixit pro Sextio. Qui olim, ne Scyllaeo illo

aeris alieni in freto ad columnam adhaereſceret, in tribunatus portum perfugerat. D E *Piratico bello*,} quod Pompeio mandauit. pro lege Manilia. P I R A T I C A M *ipſe feciſſet*,} ſubuenit enim egeſtati ſuae, cum Pompeij legatus Piratico bello eſſet. pro lege Manilia. V E R S A T V S *eſt*.} conſul. T R I B V N V S *pl*.} N E *auſpicijs obtemperaretur*,} quibus obtemperari lex Aelia iubebat. Aſconius in Piſonem. O B N V N C I A R E} obnunciabat magiſtratus, qui de caelo ſeruauerat. Clodius autem, quo poſſet arbitratu ſuo, quandocumque uellet, exitioſas reip. leges ferre, ſuſtulit auſpicia, obnunciationem, interceſsionem. quam rem Cicero oſtendit in ea de Prouincijs, & in Piſonem. C O N C I L I O,} concilium dicitur, cum pars populi tantum coit. comitijs autem coit uniuerſus. L E X. *Aelia, & Fufia*} quae auſpicia, obnunciationem, interceſsionem confirmabant: ne pernicioſis legibus improbi tribuni pl. reip. nocere poſſent. A D *eum ueniſſet*;} in forum. E A Q, *dixit, quae, ſi eius uir Catilina reuixiſſet, dicere non eſſet auſus*:} pro Sextio: Habet orationem talem conſul, qualem numquam Catilina uictor habuiſſet. N O N A R V M. D E C.} quo die contra coniuratos actum eſt in ſenatu. C L I V I. *Capitolini*} equeſter ordo, cum in templo Concordiae, ſententiae dicerentur de ſupplicio coniuratorum, cliuum Capitolinum praeſidij cauſſa cum gladijs occupauit. infra: Dixerat in concione conſul, ſe cliui Capitolini poenas ab equitibus Romanis repetiturum. Pro Sextio: Equites Romanos daturos illius diei poenas, quo me conſule cum gladijs in cliuo Capitolino fuiſſent. Q V O S *ei commodum fuit*,} quos ei libuit. hoc enim ſenſu ſaepe ita loquitur Cicero. C O M P E L L A V I T:} nominatim appellauit, & ſermone deterruit. infra: Alij compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur. L. L A M I A M,} pro Sextio: L. Lamiam in concione relegauit: edixitq. ut ab urbe abeſſet millia paſſuum ducenta, quod eſſet auſus pro ciue, pro benemerito ciue, pro amico, pro rep. deprecari. P R A E S T A N T I *dignitate hominem*,} hoc addit, quia non ſolum eques Romanus, ſed princeps etiam erat equeſtris ordinis: ut in ep. ad D. Brutum: Clodianis temporibus, cum equeſtris ordinis princeps eſſet, proq. mea ſalute acerrime propugnaret, a Gabinio conſule relegatus eſt. P R O *fortunis ſuis*} quorum amplae fortunae ſunt, ij praeſentem reip. ſtatũ amant, nouari nihil uolunt: qui uero ſunt a fortunis, rebusq. domeſticis imparati, ijs reſp. cara non eſt: quaerunt enim nouitatem rerum, uel cum publica pernicie; ut ſuis priuatis uulneribus medeantur. V T, *quo minus occulte ueſtrum malum gemeretis, nihil diceret*;} ut pro rep. & pro ſalute mea nihil diceret. ſic enim effeciſſet, ne ueſtrum malum occulte gemeretis. quod efficere non potuit, quamquam edixerit, ne palam, ueſte mutata, incommoda patriae lugeretis.

O R A T I O

CVM uero in circo Flaminio non a tribuno pl. conſul in concionem, ſed a latrone archipirata productus eſſet; primum proceſsit, qua auctoritate uir? uini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, compoſito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, preſſa uoce, & temulenta: quod in ciues indemnatos eſſet animaduerſum, id ſibi dixit, grauis auctor, uehementiſsime diſplicere. ubi nobis haec auctoritas tam diu tanta latuit? cur in luſtris, & heluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus tam diu ceſſauit? nam ille alter Caeſoninus Caluentius ab adoleſcentia uerſatus eſt in foro, cum eum, praeter ſimulatam uerſutamq. triſtitiam, nulla res commendaret, non conſulis ſtudium, non diſcendi initia rei militaris, non cognoſcendorum hominum, non liberalitas. quem praeteriens cum incultum, horridum, maeſtumq. uidiſſes, etiam ſi agreſtem, & inhumanum exiſtimares, tamen libidinoſum, & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum ſtipite Aethiope ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe: ſine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege uenalium diceres. idem domi quam libidinoſus, quam impurus, quam intemperans, non ianua receptis, ſed pſeudotyro intromiſſis uoluptatibus? cum uero etiam litteras ſtudere incipit, & beluo immanis cum Graeculis philoſophari; tum eſt Epicureus, non penitus illi diſciplinae, quaecumque eſt, deditus, ſed captus uno uerbo uoluptatis. habet autem magiſtros, non ex iſtis ineptis, qui dies totos de officio, ac de uirtute diſſerunt, qui ad laborem, ad induſtriam, ad pericula pro patria ſubeunda adhortantur; ſed eos, qui diſputent horam nullam uacuam uoluptate eſſe debere, in omni parte corporis ſemper oportere aliquod gaudiũ delectationemq. uerſari. his utitur quaſi praefectis libidinum ſuarum: hi uoluptates omnes ueſtigant, atque odorantur: hi ſunt conditores, inſtructoresq. conuiuij: ijdem expendunt, atque aeſtimant uoluptates, ſententiamq. dicunt, & iudicant, quantum cuique libidini tribuendum eſſe uideatur: horum ille artibus eruditus, ita contempſit hanc prudentiſſimam ciuitatem, ut omnes ſuas libidines, omnia flagitia latere poſſe arbitraretur, ſi modo uultum importunum in forum detuliſſet. is non me, (quamquam equidem non cognoram eum propter Piſonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna trãſalpini ſanguinis abſtuliſſet) ſed uos, populumq. R. non conſilio, neque eloquentia, quod in multis ſaepe accidit, ſed rugis, ſupercilioq. decepit. L. Piſo tu ne auſus es iſto oculo, non dicam iſto animo; iſta fronte, non uita; tanto ſupercilio, non enim poſſum dicere tantis rebus geſtis, cum Gabinio conſociare conſilia peſtis meae? non te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamiſtri notata ueſtigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re ſimilis fuiſſes, frontis tibi in tegumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire auſus es, ut conſularem dignitatem, ut reip. ſtatum, ut ſenatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarum foedere addiceres? te conſule, tuis edictis, & imperijs ſenatui, populoq. R. non eſt licitum non modo ſententijs, atque auctoritate ſua, ſed ne luctu quidem, ac ueſtitu reip. ſubuenire. Capuae ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam ſuperbiae fuit, conſulem eſſe, ſicut eras eo tempore, an Romae, in qua ciuitate omnes ante

uos

uos conſules ſenatui paruerunt? tu es auſus in circo Flaminio, productus cum tuo illo pari, dicere, te ſemper miſericordem fuiſſe? quo uerbo ſenatum, atque omnes bonos tum, cum a patria peſtem expellerent, crudeles demonſtrabas fuiſſe. tu miſericors me, affinem tuum, quem comitijs praerogatiuae primum cuſtodem praefeceras, quem Kalendis Ian. tertio loco ſententiam rogaras, conſtrictum inimicis reip. tradidiſti: tu meum generum, propinquum tuum, tu affinem tuam, meam, filiam ſuperbiſſimis, & crudeliſſimis uerbis a genibus tuis repuliſti: idemq. tu clementia ac miſericordia ſingulari, cum ego una cum rep. non tribunicio, ſed conſulari ictu concidiſſem, tanto ſcelere, tantaq. intemperantia fuiſti, ut ne unam quidem horam intereſſe paterere inter meam peſtẽ, & tuam praedam, ſaltem dum conticeſceret illa lamentatio, & gemitus urbis. nondum palam factum erat concidiſſe remp. cum tibi arbitria funeris ſoluebantur: uno eodemq. tempore domus mea diripiebatur, ardebat; bona ad uicinum conſulem de Palatio, de Tuſculano ad item uicinum alterum conſulem deferebantur: cum, ijsdem operis ſuffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo non modo a bonis, ſed etiam a liberis, atque inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, ſenatu uero oppreſſo, & afflicto, duobus impijs nefarijsq. conſulibus aerarium, prouinciae, legiones, imperia donabantur, horum conſulum ruinas uos conſules ueſtra uirtute fulſiſtis, ſumma tribunorum pl. praetorumq. fide, & diligentia ſubleuati.

EXPLANATIO

MADENTI *coma,*} ſupra, Vnguentis oblitus. FLVENTIBVS *buccis,*} in Piſonem: Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriae & fluentes, ceruſſataeq. buccea. CALAMISTRATI} calamiſtrata coma, capillo calefacta acu intorto. infra: Frons Calamiſtri notata ueſtigijs. SALTATORIS} ſaltandi ſtudium, quod Romae turpe erat, ſaepe obijcit Gabinio. Aemilius Probus in Epaminonda. Scimus muſicen noſtris moribus abeſſe a principis perſona, ſaltare etiam in uitijs poni. CAESONINVS. *Caluentius*} L. Piſo: qui Caeſonini cognomen a patre, Caluentij autem nomen a patris ſocero accepit: ut ei Cicero per ignominiam obijcit. nam reuera Calpurniae gentis erat Piſo. uide Pedianum. NON *conſulis ſtudium,*} non caret uitio locus. quo enim pertinet conſulis mentio? quid prodeſt agentibus in foro cauſſas conſulis ſtudium? legerẽ conſulendi: ut ſubaudiatur, iuriſconſultos. ad eos enim uentitare ſolebant adoleſcentes: ut, cognito iure ciuili, cauſsis prudenter, ac perite agendis, bonorum oratorum nomen adipiſcerentur. Antiquus liber habet, Non conſu. ſtudium, non rei militaris. CVM *ſtipite Aethiope*} in, ſtipite, ſtuporem Piſonis, in, Aethiope, deformitatem notat, coloremq. ſeruilem. Sic in oratione: Non enim nos color iſte ſeruilis, non piloſae genae, nõ dentes putridi deceperunt. Et ibidem: Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil, praeter colorem. Et: Colore ipſo patriam aſpernaris, moribus nomen. NEGLECTVM,} mendi ſuſpicionem afferunt duo ueteres libri, in quibus eſt, Negotium. CAPPADOCEM} ſeruum ex ijs unum, qui ex Cappadocia ad urbem aduehebantur. NON *ianua receptis, ſed pſeudotyro intromiſſis uoluptatibus.*} non palam intemperans, ſed occulte. QVAECVMQVE *eſt,*} licet non bona ſit. NON *ex iſtis ineptis,*} loquitur ex perſona Piſonis, cui, qui dies totos de officio, ac de uirtute differerent, inepti homines uidebantur. IS. NON *me,*} me quidem non decepit, ſed uos, populumq. Romanum, qui conſulem creauiſtis. PROPTER. *Piſonum affinitatem,*} cum eſſem affinis Piſonum, propter filiam meam C. Piſoni collocatam; eum tamen non cognoram, qualis eſt: quippe cum a Piſonũ moribus diſceſſiſſet, cognatione materna, tranſlatus ad alios mores. Matris autem Piſonis Caluentius quidam, tranſalpinus homo, qui profectus in Italiam Placentiae conſedit, pater fuit. LONGE *hinc*} longe ab urbe Roma, in Galliam ſcilicet, ideſt ad Gallicos mores. ISTO *oculo,*} uitium in altero Piſonis oculo fuiſſe, cum hic locus indicat, tum ille in oratione pro Sextio: Tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio. CVM *illius re ſimilis fuiſſes,*} in pernicie mea. FRONTIS *tibi integumento*} quam enim tibi ſeueritatis & integritatis opinionem frons afferebat, eam, conſociatis cum Gabinio peſtis meae conſilijs, prorſus amittebas. eius enim unguentorum odor, uini anhelitus, frons calamiſtri notata ueſtigijs cum tua ſeuera fronte minime congruebant, ſed te quoque talem in flagitijs eſſe, quãquam ſimulares, oſtendebant. AD *occultanda tanta flagitia*} quae occultare antea frontis integumento ſolitus eras. ADDICERES?} tribuno pl. Clodio. NE *luctu quidem, ac ueſtitu*} edixit enim Piſo cum Gabinio collega, ut ſenatus, qui S. C. ueſtem mutauerat, ad ueſtitum rediret. pro Sextio, in Piſonem. CONSVLEM *eſſe, ſicut eras eo tempore,*} duumuir Piſo Capuae erat, in colonia nuper conſtituta, & eodem anno conſul Romae. ideo in orat. pro Domo: Campanum illum conſulem cum ſaltatore collega. Et in Piſonem: Seplaſia, te ut primum adſpexit, Campanum conſulem repudiauit. PRODVCTVS} a P. Clodio tribuno pl. CVM *tuo illo pari,*} cum Gabinio collega, tui ſimillimo. Sic in orat. in Piſonem: Edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, quem tamen omnibus uitijs ſuperare cupiebat, ut ſenatus, contra quam ipſe cenſuiſſet, ad ueſtitum rediret. TE. SEMPER *miſericordem fuiſſe?*} dixit in concione, crudelitatem ſibi non placere: ut eſt in oratione contra ipſum: fortaſſe & hoc addidit, ſe miſericordem ſemper fuiſſe: quod quidem ex hoc loco licet intelligere. CVM *a patria peſtem expellerent,*} cum in coniuratos animaduerterent. AFFINEM *tuum,*} ob filiam C. Piſoni collocatam. COMITIIS} quibus conſulatum Piſo petijt. PRAEFECERAS,} ut primus cuſtos eſſem in praerogatiua centuria, ne qua fraus committeretur. iudicium enim praerogatiuae tota comitia ſequebantur. TERTIO *loco*} primum fortaſſe, abſente C. Caeſare genero ſuo, Cn. Pompeium, alterum M. Craſſum, tertium Ciceronem rogauit. in Piſonem: Cui primam co

mitijs tuis dederas tabulam praerogatiuae, quem in ſenatu ſententiam rogabas tertium. CLEMENTIA, *ac miſericordia ſingulari,*} ironia: quia dixerat Piſo in concione, ſe miſericordem ſemper fuiſſe. NE *unam quidem horam* } Clodius enim, cum rogationem de Cicerone tuliſſet, ſtatim de prouincijs tulit, ut Macedoniam Piſo, Syriam Gabinius adminiſtraret. unde illud in Piſonem: Eodem in templo, eodem & loci ueſtigio, & temporis, arbitria non mei ſolum, ſed patriae funeris abſtuliſti. Et pro Sextio: Illo ipſo die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem mihi reiq. pub. pernicies, Gabinio & Piſoni prouincia rogata eſt. ILLA *lamentatio,* } de me expulſo. CONCIDISSE *remp.* } Lata de Cicerone rogatione. ARBITRIA } praemia: ut pro Domo, Arbitria petentes funeris. Et in Piſonem: Eodem in templo, eodem & loci ueſtigio, & temporis, arbitria non mei ſolum, ſed patriae funeris abſtuliſti. FVNERIS } reip. dixit enim, Concidiſſe remp. AD *uicinum conſulem* } Piſonem. uide orationem in ipſum. AD *item uicinum alterum conſulem* } Gabinium, qui fundum habebat in Tuſculano, ubi poſtea uillam ingentem exſtruxit, de qua in orat. pro Domo, pro Sextio, in Piſonem.

ORATIO

QVID ego de praeſtantiſſimo uiro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue ſatis digne umquam loquetur? qui cum uideret, ſceleratum ciuem, aut domeſticum potius hoſtem, ſi legibus uti liceret, iudicio eſſe frangendum; ſin ipſa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem conſilio, manum manu, uim ui eſſe ſuperandam: primo de ui poſtulauit: poſtea quam ab eodem iudicia ſublata eſſe uidit, ne ille omnia ui poſſet efficere, curauit: qui docuit, neque tecta, neque templa, neque forum, neque curiam ſine ſumma uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab inteſtino latrocinio poſſe defendi: qui primus poſt meum diſceſſum metum bonis, timorem huic ordini, ſeruitutem depulit ciuitati. Quam rationem pari uirtute, animo, fide P. Sextius ſecutus, pro mea ſalute, pro ueſtra auctoritate, pro ſtatu ciuitatis nullas ſibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitae diſcrimen uitandum umquam putauit: qui cauſſam ſenatus, exagitatam concionibus improborum, ſic ſua diligētia multitudini commendauit, ut nihil tam populare, quam ueſtrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquādo, quam ueſtra auctoritas, uideretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac ſi meus frater eſſet, ſuſtentauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, litteris ita ſum ſuſtentatus, ut meae calamitatis non adiutor ſolum, uerum etiam ſocius uideretur. Iam ceterorum officia ſtudiaq. uidiſtis: quam cupidus mei C. Sextilius, quam ſtudioſus ueſtri, quam non uarius fuerit in cauſſa. Quid M. Ciſpius? cui ego ipſi, parenti, fratriq. eius ſentio quantum debeam: qui, cum a me uoluntas eorum in priuato iudicio eſſet offenſa, publici mei beneficij memoria priuatam offenſionem oblitterauerunt. Iam T. Fadius, qui mihi quaeſtor fuit, M. Curtius, cuius ego patri quaeſtor fui, ſtudio, amore, animo huic neceſſitudini non defuerunt. Multa de me C. Meſſinius & amicitiae, & reip. cauſſa dixit: legem ſeparatim initio de ſalute mea promulgauit. Q. Fabricius ſi, quae de me agere conatus eſt, ea contra uim, & ferrum perficere potuiſſet, menſe Ianuario noſtrum ſtatum recuperaſſemus: quem ad ſalutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, auctoritas ueſtra reuocauit. Iam uero praetores quo animo in me fuerint, uos exiſtimare potuiſtis, cum L. Caecilius priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtentare, publice promulgarit de ſalute mea cum collegis paene omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi poteſtatem non fecerit. M. autem Calidius, ſtatim deſignatus, ſententia ſua, quam eſſet cara ſibi mea ſalus, declarauit. Omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Craſſi, Sex. Quinctilij, & C. Cornuti ſumma & in me, & in remp. conſtiterunt.

EXPLANATIO

IVDICIA *ſublata eſſe* } ſignificat illud, quod eſt in ea pro Sextio: Ecce tibi conſul, praetor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adſit, ne citetur: ne quaeratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorum facere liceat. NE. ILLE *omnia ui poſſet efficere, curauit:* } ſuam enim uim aliquanto firmiorem oppoſuit. pro Sextio. M. CISPIVS? } ſic repoſui, cum legeretur, Moſopius: quam mihi conjecturam attulit eiuſdem, ut arbitror, Ciſpij mentio in oratione pro Plancio. PVBLICI *beneficij memoria priuatam offenſionem oblitterauerunt.* } hoc eſt, quod ait de eodem Ciſpio in orat. pro Plancio. An ego, qui meorum lacrumis, me abſente, commotus, ſimultates, quas mecum habebat, depoſuiſſet, meaeq. ſalutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, ſed etiam defenſor fuiſſet, huius in periculo non dolorem meum ſignificarem? QVI *mihi quaeſtor fuit,* } in conſulatu. M. CVRTIVS, } quidam libri, Curius, utrum rectius, quis diuinet? ſed ſi, Curius; Marci praenomen in Manij mutarem, proprium Curiae gentis: & a M. minimum differt M'. CVIVS *ego patri quaeſtor fui,* } ualde hic haereo. huic enim Curio, neque conſuli, qui conſulatum numquam geſsit, neque prouinciam aliquam poſt praeturam adminiſtranti quaeſtor eſſe Cicero potuit, quem ſcimus quaeſtorem Sex. Peducaeo in Sicilia fuiſſe. SEPARATIM } a collegis. INITIO } cum primum tribunatum inijt. QVAE *de me agere conatus eſt,* } legem enim promulgauit: ne perferret, Clodiana uis obſtitit. CVM *collegis paene omnibus,* } uno excepto Appio, Clodij fratre. in Piſonem: De me cum omnes magiſtratus promulgaſſent, praeter unum praetorem, a quo non fuit poſtulandum, fratrem inimici mei, praterq. duos de

lapide emptos tribunos pl. legẽ comitijs centuriatis tulit P. Lentulus conſul. Et pro Milone: Septem praetores, octo tribuni pl. illius aduerſarij, defenſores mei. Hic quoque ſeptem praetores nominantur. Quibus locis de toto praetorum numero admonemur. M. CALLIDIVS,} orator optimus, niſi uis ei dicendi abfuiſſet. uide in Bruto.

ORATIO

Qvae cum libenter commemoro, tum non inuitus nonnullorum in me nefarie commiſſa praetereo. non eſt mei temporis, iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi ulciſci poſſem, tamen obliuiſci mallem. alio transferenda mea tota uita eſt, ut bene de me meritis referam gratiam, cum apertis hoſtibus bellum geram, timidis amicis ignoſcam, proditores meos non indicem, dolorem profectionis meae reditus dignitate conſoler. quod ſi mihi nullum aliud eſſet officium in omni uita reliquum, niſi ut erga duces ipſos, & principes, atque auctores ſalutis meae ſatis gratus iudicarer, tamẽ exiguum reliquae uitae tempus non modo ad referendam, uerum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. quando enim ego huic homini, ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? quae memoria, quae uis ingenij, quae magnitudo obſeruantiae tot tantisq. beneficijs reſpondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti conſularem fidem, dexteramq. porrexit: qui me a morte ad uitam, a deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem reuocauit: qui tanto amore in me, ſtudio in remp. fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, ſed etiam honeſtaret. quid enim magnificẽtius, quid praeclarius mihi accidere potuit, quam, quod illo petente uos decreuiſtis, ut cuncti ex omni Italia, qui remp. ſaluam uellent, ad me unum, hominem fractum, & prope diſſipatum, reſtituendum, & defendendum uenirent? ut, qua uoce a te Romule poſt Romam conditam conſul uſus eſſet pro uniuerſa rep. apud eos ſolum, qui eius uocem exaudire poſſent, eadem uoce ſenatus omnibus agris, uicis, atque opidis ciues, totamq. Italiam ad unius ſalutem defendendam excitaret. Quid ego glorioſius meis poſteris potui relinquere, quam hoc, ſenatum iudicaſſe, qui ciuis me non defendiſſet, eum remp. ſaluam noluiſſe? itaque tantum ueſtra auctoritas, tantum eximia cõſulis dignitas uoluit, ut omne is flagitium ſe committere putaret, ſi quis non ueniret. Idemq. conſul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & paene Italia ipſa ueniſſet, uos frequentiſſimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelligere potuiſtis. nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perſpecta ueſtra uoluntate, omnia priuata odia depoſuit: quem P. Seruilius, uir cum clariſſimus, tum uero optimus, mihiq. amiciſſimus, & auctoritatis, & orationis ſuae diuina quadam grauitate ad ſui generis, communisq. ſanguinis facta, uirtutesq. reuocauit; ut haberet in conſilio & fratrem ab inferis, ſocium rerum mearum, & omnes Metellos, praeſtantiſſimos ciues, paene ex Acheronte excitatos; in quibus Numidicum illum, cuius quondam de patria diſceſſus honeſtus ipſi, bonis omnibus tamen luctuoſus uiſus eſt. itaque fuit is non modo ſalutis defenſor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerum etiam adſcriptor dignitatis meae. quo quidem die cum CDX *ſenatores eſſetis, magiſtratusq. omnes adeſſent, diſſenſit unus, is qui ſua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atque illo die, quo remp. meis conſilijs conſeruatam grauiſſimis uerbis, & plurimis iudicaſſetis, idem conſul curauit, ut eadem a principibus ciuitatis in concione poſtero die dicerentur: cum quidem ipſe egit ornatiſſime cauſſam meam, perfecitque, adſtante, atque audiente Italia tota, ut nemo cuiuſquam conducti, aut perditi uocem acerbam, atque inimicam bonis poſſet audire. Ad haec non modo adiumenta ſalutis, ſed etiam ornamenta dignitatis meae reliqua uos iidem addidiſtis: decreuiſtis, ne quis ulla ratione rem impediret; qui impediſſet, grauiter moleſteque laturos; illum contra remp. ſalutemque bonorum, concordiamq. ciuium facturum; & ut ad uos ea ſtatim referrentur: meq. etiam, ſi diutius calumniarentur, redire iuſſiſtis. Quid? ut agerentur gratiae, qui e municipijs ueniſſent. quid? ut ad illam diem, res cum rediſſent, rogarentur, ut pari ſtudio conuenirent. Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq. meo, liberisq. noſtris natalem conſtituit, non modo ad noſtram, uerum etiam ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quae maxime maiores iuſta dici haberiq. uoluerunt, accerſiuit in patriam: ut eaedem centuriae, quae me conſulem fecerant, conſulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas eſſe putaret, quacumque aut aetate, aut ualetudine eſſet, non ſe de ſalute mea ſententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum ſplẽdorem Italiae totius, ordinumq. omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, cuſtodesq. uidiſtis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atque diuino non ſolum reducti ſumus in patriam, ſicut nonnulli cariſſimi uiri, ſed equis inſignibus, & curru aurato reportati.*

EXPLANATIO

HVIC *homini,*} patet ex ijs, quae ſequuntur, ſignificari P. Lentulum conſulem. QVI *remp. ſaluam uellent,*} in Piſonem: Ad meam unius hominis ſalutem ſenatus auxilium omnium, cuncta ex Italia, qui remp. ſaluam eſſe uellent, conſulis uoce & litteris implorandum putauit. Et pro Domo. QVA *uoce a te Romule poſt Romam conditam conſul uſus eſſet pro uniuerſa rep.*} quid opus eſt, A te Romule, cum ſequatur, Poſt urbem conditam? uidit mendum Vbaldinus Bandinellus, cuius in hac emendandi ratione excelluit induſtria: uident, opinor, omnes, qui iudicio aliquid ualent. Sed profecto, quod ſincerum non eſt, id uidere, multo procliuius eſt, quam corrigere. legebat Vbaldinus, Qua uoce antea ſemel: alij, Qua

uoce

uoretter omnino: ſatis longe, ut mihi uidetur, uterque a uetere ſcriptura: ueruntamen concedamus alijs, quod ipſi nobis non concedimus, ut coniectura liberior eſſe poſsit: rem ipſam ponderemus. Videtur Vbaldinus, cum, ſemel, reponendum putauit, de uno conſule P. Valerio Poplicola cogitaſſe: qui, cum Ap. Herdonius noctu Capitolium arcemq. cum exſulibus, & ſeruis occupaſſet, ipſe pro imperio conſulari, nullo S. C. nullo populi iuſſu, in concione illa dixit, quae ſcripta ſunt apud Liuium lib. III. ſe arma capere: uocare omnes Quirites ad arma: Si quis impediat, iam ſe, conſularis imperij, iam tribuniciae poteſtatis, ſacratarumq. legum oblitum, quiſquis ille ſit, ubicumque ſit, in Capitolio, in foro, pro hoſte habiturũ. Quid uero ij, qui, Ter, maluerunt, quam, ſemel, ſpectarunt? tria ſcilicet tempora, unum Poplicola conſule, alterum L. Opimio, qui Gracchum occidit, tertium C. Mario, qui Saturninum tribunum pl. & Glauciam praetorem. Vtra igitur opinio ad Ciceronis mentem propius accedit, nihil decerno, tantum aliquid dicam ueritatis indagandae gratia. Mihi de uno potius conſule Poplicola, quam de Opimio ſimul, & Mario, loqui Cicero uidetur. nam ea maior eſt laus, ut, cum ſemel tantum, non ter, poſt urbem conditam conſul eos, qui exaudire poſſent, pro uniuerſa rep. ad arma uocauerit, ſenatus ad unius ſalutem defendendam omnibus agris, uicis, opibus ciues, totamq. Italiam excitaret: ut comparetur ſenatus factum pro uno ciue reſtituendo cum conſulis facto pro uniuerſa rep. liberanda, quod ſingulare tamen fuerit poſt urbem conditam. Attigit eandem rem in oratione pro Sextio, & in Piſonem. Q. METELLVS,} alter conſul. FRATER *inimici*,} P. Clodij: uel quia Metellus Clodia, uel quia Clodius Metella natus eſſet. ſic pro Domo, & in ep. ad Att. fratres uocantur. DIVINA *quadam grauitate*} de eodem in ea pro Domo: Cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem, ac paene diuinam aſſequi poſſem. FRATREM} Q. Metellum Celerem. ep. I. 2. 3. lib. V. Fam. DISSENSIT *unus*,} P. Clodius. de Haruſp. reſp. & pro Sextio. IS. QVI *ſua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat*.} ſcripſerat enim in lege, uel certe promulgarat, (nam legem ſcripſit Sex. Clodius) ut, ſi reuixiſſent ij, quos Cicero indicta cauſſa condemnarat, tum in patriam rediret. CALVMNIARENTVR,} aſtute rem producerent. id enim interdum eſt, calumniari. unde illud in ep. ad Lentulum: Res ab aduerſarijs noſtris extracta eſt uarijs calumnijs. Et pro Sextio. cum omni mora, ludificatione, calumnia ſenatus auctoritas impediretur. RES *cum rediſſent*,} legendum uidetur, Ad res cum rediſſent: ideſt, ad ſua negotia. id colligitur ex ea pro Sextio, in qua idem dicitur his uerbis: Decreuit eodem tempore ſenatus, ut ijs, qui ex tota Italia ſalutis meae cauſſa conuenerant, agerentur gratiae; atque ut ijdem ad res redeuntes, ut uenirent, rogarentur. ILLA *dignitate*} qui ſenatores fuerunt: ut in Piſonem. ROGATORES,} eos, qui rogarunt populum Romanum pro ſalute Ciceronis. DIRIBITORES,} qui ſuffragiorum tabulas diſtribuerunt. CVSTODES} tabellarum. Locum huic ſimillimum ex ea in Piſonem recitare non grauabor. Ex uobis, inquit, audio, nemini ciui ullam, quo minus adeſſet, ſatis iuſtam excuſationem eſſe uiſam; nullis comitijs umquam neque multitudinem hominum tantam, neque ſplendidiorem fuiſſe. hoc certe uideo, quod indicant publicae tabulae, uos rogatores, uos diribitores, uos cuſtodes fuiſſe tabellarum.

ORATIO

POSSVM ego ſatis in Cn. Pompeium umquam gratus uideri? qui non ſolum apud uos, qui omnes idem ſentiebatis, ſed etiam apud uniuerſum populum R. ſalutem reip. & conſeruatam per me, & coniunctam eſſe cum mea dixerit: qui cauſſam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemq. tempore improbos auctoritate ſua compreſſerit, bonos excitarit: qui populum R. pro me, tamquam pro fratre, aut pro parente, non ſolum hortatus ſit, uerum etiam obſecrarit: qui ipſe cum propter metum dimicationis, & ſanguinis domo ſe teneret, etiam a ſuperioribus tribunis petierit, ut de ſalute mea & promulgarent, & referrent: qui, in colonia nuper conſtituta cum ipſe gereret magiſtratum, in qua nemo erat emptus interceſſorum, uim & crudelitatem priuilegij, auctoritate honeſtiſsimorum hominum, & plubicis litteris conſignauit, princepsq. Italiae totius ★ *praeſidium ad noſtram ſalutem implorandum putauit: qui, cum ipſe mihi ſemper amiciſsimus fuiſſet, etiam ut ſuos neceſſarios mihi amicos redderet, elaborauit. Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus nihil aliud fuit, niſi conſtans, perpetua, fortis, inuicta defenſio ſalutis meae. Quid de P. Sextio loquar? qui ſuam erga me beneuolentiam, & fidem non ſolum animi dolore, ſed etiam corporis uulneribus oſtendit.*

EXPLANATIO

DOMO *ſe teneret*;} quamdiu Clodius tribunus pl. fuit. REFERRENT:} in ſenatu: quod lex Clodia uetabat. retulit L. Ninnius: ut in ea pro Sextio. IN. *Colonia*} Capuae. NVPER *conſtituta*} a C. Caeſare conſule anno ſuperiore. MAGISTRATVM,} duumuiratum, collega L. Piſone conſule. unde illud ſupra: Capuae ne te putabas eo tempore conſulem eſſe, ſicut eras, an Romae? Et in ea pro Domo, & in Piſonem. NEMO *erat emptus interceſſorum*,} hoc in Aelium Ligurem tribunum pl. conijcit; qui Kalendis Iun. referente L. Ninnio de Cicerone reuocando, emptus a Clodio, interceſsit. PRIVILEGII,} Clodij legem, qua pulſus eſt, inuidiae cauſſa priuilegium uocat. pro Domo: Vetant leges ſacratae, uetant XIJ. tabulae, leges priuatis hominibus irrogare: id eſt enim priuilegium. CONSIGNAVIT,} teſtatam eſſe uoluit, ad Clodiani ſceleris memoriam.

ORATIO

VOBIS uero P. C. ſingulis & egi, & agam gratias uniuerſis. egi initio, quantum potui: ſatis ornate agere nullo modo poſſum. &, quamquam ſunt in me praecipua merita multorum, quae ſileri nullo modo poſſunt: tamen huius temporis, ac timoris mei non eſt, conari commemorare beneficia in me ſingulorum. nam difficile eſt non aliquem, nefas quemquam praeterire. ego uos uniuerſos, P. C. deorum numero colere debeo. ſed ut in ipſis dijs immortalibus non ſemper eoſdem, atque alios alias ſolemus & uenerari, & precari: ſic in omnibus de me diuinitus meritis omnis erit aetas mihi ad eorum erga me merita praedicanda, atque recolenda. hodierno autem die nominatim a me magiſtratibus ſtatui gratias eſſe agendas, & de priuatis uni, qui pro ſalute mea municipia, coloniasq. adiſſet, populum R. ſupplex obſecraſſet, ſententiam dixiſſet eam, quam uos ſecuti, mihi dignitatem meam reddidiſtis. Vos me florentem ſemper ornaſtis: laborantem, mutatione ueſtis, & prope luctu ueſtro, quoad licuit, defendiſtis. noſtra memoria ſenatores ne in ſuis quidem periculis mutare ueſtem ſolebant: in meo periculo ſenatus ueſte mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo ſuo praeſidio, ſed etiam ueſtra deprecatione nudarunt. Quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum uiderem cum eodem exercitu, quem conſul non armis, ſed ueſtra auctoritate ſuperaram; multa mecum ipſe reputaui. Dixerat in concione conſul, ſe cliui Capitolini poenas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: aditus templorum erant non ſolum praeſidijs, & manu, uerum etiam demolitione ſublati. Alter conſul, ut me, & remp. non modo deſereret, ſed etiam hoſtibus reip. proderet, pactionibus eos ſuorum praemiorum obligarat. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq. exercitu: quem ego inimicum mihi fuiſſe non dico; tacuiſſe, cum diceretur eſſe inimicus, ſcio. duae partes eſſe in rep. cum putarentur; altera me depoſcere propter inimicitias, altera timide defendere propter ſuſpicionem caedis putabatur. qui autem me depoſcere uidebantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quod numquam, infitiando, ſuſpicionem hominum curamq. minuerunt. quare, cum uiderem ſenatum ducibus orbatum, me a magiſtratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, ſeruos ſimulatione collegiorum nominatim eſſe conſcriptos, copias omnes Catilinae paene ijſdem ducibus ad ſpem caedis & incendiorum eſſe reuocatas, equites R. proſcriptionis, municipia uaſtitatis, omnes caedis metu eſſe permotos; potui, potui, P. C. multis auctoribus fortiſſimis uiris, me ui, armisq. defendere: nec mihi ipſe ille animus idem meus, uobis non incognitus, defuit: ſed uidebam, ſi uiciſſem praeſentem aduerſarium, nimium multos mihi alios eſſe uincendos; ſi uictus eſſem, multis bonis & pro me, et mecum, etiam poſt me eſſe pereundum; tribunicijq. ſanguinis ultores eſſe praeſentes, meae mortis poenas iudicio, & poſteritati reſeruari. nolui, cum conſul communem ſalutem ſine ferro defendiſſem, meam priuatus armis defendere: bonosque uiros lugere malui meas fortunas, quam ſuis deſperare: ac ſi ſolus eſſem interfectus, mihi turpe, ſi cum multis, reip. funeſtum fore uidebatur. quod ſi mihi aeternam eſſe propoſitam aerumnam arbitrarer; morte me ipſe potius, quam ſempiterno dolore multaſſem. ſed, cum uiderem me non diutius, quam ipſam remp. ex hac urbe abfuturum: neque ego, illa exterminata, mihi remanendum putaui; & illa, ſimul atque reuocata eſt, me ſecum pariter reportauit. mecum leges, mecum quaeſtiones, mecum iura magiſtratuum, mecum ſenatus auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecũ deorum, & hominum ſanctitates omnes, & religiones abfuerunt. quae ſi ſemper abeſſent, magis ueſtras fortunas lugerem, quam deſiderarem meas: ſin aliquando reuocarentur, intelligebam mihi cum illis una eſſe redeundum. cuius mei ſenſus certiſſimus teſtis eſt hic idem, qui cuſtos capitis fuit, Cn. Plancius; qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq. depoſitis, totam ſuam quaeſturam in me ſuſtentando, & conſeruando collocauit. qui ſi mihi quaeſtor imperatori fuiſſet, in filij loco fuiſſet; nunc certe erit in parentis, cum fuerit quaeſtor non imperij, ſed doloris mei.

EXPLANATIO

RECOLENDA.} memoria repetenda, animo recognoſcenda. Phil. 13. Quae ſi tecum ipſe recolis. VNI,} Cn. Pompeio. QVOAD *licuit,*} nam per conſules, Piſonem, & Gabinium, diu non licuit. CONSVL,} Gabinius. ſupra. COMPELLABANTVR,} appellabantur: & cum ijs, ne pro Cicerone deprecarentur, agebatur. RELEGABANTVR:} L. Lamiam ſignificat. ſupra. TEMPLORVM} templi Caſtoris. pro Domo: Cum uero gradus Caſtoris conuelliſti, ac remouiſti; tum, ut modeſte tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque adſcenſu repuliſti. Et pro Sextio. DEMOLITIONE} conuulſis, remotiſq. gradibus. SVORVM *praemiorum*} prouinciae Macedoniae. ERAT *alius*} C. Caeſar, qui extra urbem erat. CVM *imperio in multos annos,*} cum imperio quinque annorum, lege Vatinia dato. MAGNOQ. *exercitu:*} quattuor legionibus: cum quibus profectus eſt ad Gallicum bellum. ALTERA} Clodius, & conſules. ALTERA} boni uiri. AVXERVNT *dimicationis metum,*} effecerunt, ut uiri boni dimicationem eo magis timerent: quia Caeſar in primis, cum inimicus mihi eſſe diceretur, tacebat, Craſſo, & Pompeio conniuentibus. INFITIANDO,} hoc referri neceſſe eſt non ad eos, qui Ciceronem depoſcebant, ſed ad eos, qui ab ijs Ciceronis inimici eſſe dicebantur: qui cum non infitiarentur, ſed tacerent, hominum ſuſpicio, & cura non minuebatur, ſed augebatur bonis uiris dimicandi metus. Traduxit in hunc locum mutatione

aliqua ſenarium illum, qui eſt in oratione in Piſonem: Numquam iſtam imminuam curam infitiando tibi. Huc fortaſſe adſpexit, cum illa quoque pro Sextio diceret. Atque ego de Antonio nihil dico, praeter unum, numquam illum in illo ſummo timore, ac periculo ciuitatis, neque communem metum omnium, neque propriam nonnullorum de ipſo ſuſpicionem aut infitiando tollere, aut diſsimulando ſedare uoluiſſe. SIMVLATIONE *collegiorum*} collegia Clodius in tribunatu non ſolum uetera, a ſenatu antea ſublata, reſtituit, ſed noua quaedam ex omni urbis faece, ac ſeruitio conſtituit. ad Quirites: Cum homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriariq. uidiſſem. Pro Domo: Cum in tribunali Aurelio conſcribebas palam non modo liberos, ſed etiam ſeruos, ex omnibus uicis concitatos; uim tum uidelicet non parabas. Pro Sextio. Iiſdem conſulibus inſpectantibus, ſeruorum delectus habebatur in tribunali Aurelio, nomine collegiorum. Et in Piſonem. PROSCRIPTIONIS,} exemplo L. Lamiae relegati. REVOCATA *eſt*,} mutatis conſulibus. CN. PLANCIVS} cum in Macedonia quaeſtor eſſet. PROVINCIALIBVS *ornamentis*,} in orat. pro ipſo Plancio. Simul ac me Dyrrhachium attigiſſe audiuit, ſtatim ad me, lictoribus dimiſsis, inſignibus abiectis, ueſte mutata, profectus eſt. COMMODISQ.} ſua commoda, dum me ſuſtentaret, & conſeruaret, neglexit omnia.

ORATIO

QVA propter, P. C. quoniam in remp. ſum pariter cum rep. reſtitutus, non modo in ea defendenda nihil minuam de libertate mea priſtina, ſed etiam adaugebo. etenim, ſi eam tum defendebam, cum aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid eſt, quod animum meum frangere, aut debilitare poſſit, cuius ipſam calamitatem non modo nullius delicti, ſed etiam diuinorum in remp. beneficiorum teſtem eſſe uideatis? nam & importata eſt, quia defenderam ciuitatem; & mea uoluntate ſuſcepta eſt, ne a me defenſa reſp. per eundem me extremum in diſcrimen uocaretur. Pro me non, ut pro P. Popillio, nobiliſſimo homine, adoleſcentes filij, non propinquorum multitudo populum R. eſt deprecata; non, ut pro Q. Metello, ſummo & clariſſimo uiro, ſpectata iam adoleſcentia filius, non L. & C. Metelli conſulares, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij, flentes, ac ſordidati populo R. ſupplicauerunt, ſed unus frater, qui in me pietate filius, conſilijs parens, amore, ut erat, frater inuentus eſt, ſqualore, & lacrumis, & quotidianis precibus deſiderium mei nominis renouari, & rerum geſtarum memoriam uſurpari coegit. qui cum ſtatuiſſet, niſi per uos me recuperaſſet, eandem ſubire fortunam, atque idem ſibi domicilium & uitae, & mortis depoſceret: numquam nec magnitudinem negotij, nec ſolitudinem ſuam, nec uim inimicorum, ac tela pertimuit. Alter fuit propugnator mearum fortunarum, & defenſor aſſiduus, ſumma uirtute & pietate C. Piſo gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui conſulis, qui Pontum, & Bithyniam quaeſtor pro mea ſalute neglexit. Nihil umquam ſenatus de P. Popillio decreuit: numquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta eſt. tribunicijs ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate ſenatus reſtituti; cum alter eorum ſenatui paruiſſet, alter uim, caedemq. fugiſſet. Nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me conſularis tempeſtate ciuili expulſus eſt, non modo a ſenatu nō eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum paene deleuit. Nulla de illis magiſtratuum conſenſio, nulla ad remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiae motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum exſtiterunt. Quare, cum me ueſtra auctoritas accerſierit, populus R. reuocarit, reſp. implorarit, Italia cuncta paene ſuis humeris reportarit; non committam, P. C. ut, cum ea mihi ſint reſtituta, quae in poteſtate mea nō fuerunt, ea non habeam, quae ipſe praeſtare poſſim, praeſertim cum illa amiſſa recuperarim, uirtutem, & fidem numquam amiſerim.

EXPLANATIO

P. POPILLIO} C. Gracchi lege pulſo, deinde reſtituto. ad Quirites, pro Domo. NOBILISSIMO *homine*,} conſulari. Q. METELLO,} Numidico, de quo L. Appuleius Saturninus tulit. FILIVS,} qui, quod pro patre exſule ſupplicaſſet, Pij cognomen eſt adeptus. L. ET. *C. Metelli conſulares*,} L. Metellus Dalmaticus, C. Metellus Caprarius, & conſularis, & cenſorius, uterque Macedonici filius. NON. *Q. Metellus Nepos*,} Q. Metelli Balearici, qui Dalmatici, & Caprarij frater fuit, filius, auctore Pediano. LVCVLLI,} Lucius, & Marcus, Metelli Numidici ſorore nati, ut ait Plutarchus. SERVILII,} P. Seruilius Iſauricus poſtea dictus, Macedonici filia genitus. SCIPIONES,} P. Scipio, & ipſe ex Macedonici filia ſuſceptus, pater eius Scipionis, qui Pompeij Magni ſocer fuit. Vide, quae diximus in ea poſt red. ad Quir. QVI *in me pietate filius*,} poſt red. ad Quir. Mihi pietate filius inuentus eſt, beneficio parens, amore idem, qui ſemper fuit, frater. TRIBVNICIIS *rogationibus*} rogationem de Popillio tulit L. Beſtia, ut in Bruto: de Metello Q. Calidius, ut pro Plancio. INTERFECTIS *inimicis*,} inimico Popillij C. Graccho, Metelli L. Saturnino. ALTER *eorum*} Popillius, qui diſceſsit inuito quidem, ſed auctore tamen ſenatu. VIM,} Saturnini tribuni pl. atque adeo C. Marij VI. cōſulis, qui tunc Saturnini partes adiuuabat, ueteresq. cum Metello inimicitias exercebat. QVI. HAC *hominum aetate tertius ante me conſularis tempeſtate ciuili expulſus eſt*,} primus Popillius, alter Metellus, ille C. Gracchi, hic L. Saturnini ſeditione expulſus: tertius ipſe Marius, cum Sullae uictoris arma fugit. ILLA} patriam, dignitatem, fortunas meas. EA. NON *habe. m*,} uirtutem, & fidem. QVAE *ipſe praeſtare poſſim*,} quae in poteſtate mea ſunt, quae mihi adimere inimicorum iniuria non poteſt.

IN. ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . DOMO . SVA
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

RESTITVTVS *in patriam Cicero, Lentuli praecipue conſulis opera,* XVI. *menſe, poſtquam in exſulium iniquiſsima lege Clodia pulſus erat, ſtatim habuit hanc orationem ad Pontifices, in qua neruos omnes intendit, ut domum ſuam, eadem lege publicatam, & euerſam, deinde, ne profana umquam fieri poſſet, libertati conſecratam, neque publicari, neque conſecrari potuiſſe, oſtenderet. qua de re ſic in ep.* I. *lib.* IV. *ad Att. Nos tacemus, & eo magis, quod de domo noſtra nihil adhuc pontifices reſponderant: qui ſi ſuſtulerint religionem, aream praeclaram habebimus. Et in* 2. *eiuſdem libri. Poſt illas datas litteras ſecuta eſt ſumma contentio de domo. diximus apud pontifices pr. Kal. Oct. acta res eſt accurate a nobis: & ſi umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam ſi numquam alias fuimus, tum profecto doloris magnitudo uim quandam nobis dicendi dedit. Tantum autem de domo recuperanda laborabat, ut, cum eſſet in exſulio, ita ſcripſerit ad uxorem. Quod de domo ſcribis, hoc eſt de area; ego uero tum denique mihi uidebor reſtitutus, ſi illa nobis erit reſtituta. Ac domum quidem ei reſtitutam eſſe, ſatis conſtat ex eadem ad Att. epiſtola: in qua ſunt haec. Cum pontifices decreſſent, ita, ſi neque populi iuſſu, neque plebiſcito, qui ſe dedicaſſe diceret, nominatim ei rei praefectus eſſet; uideri, poſſe ſine religione iam partem areae mihi reſtiſtitui; mihi facta ſtatim eſt gratulatio: nemo enim dubitat, quin domus nobis eſſet adiudicata. Sed planiſsime in oratione de Haruſp. reſp. Meam domum P. Lentulus conſul, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio, M. Meſſalla, L. Lentulus Flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius,*

M. Le-

M. Lepidus, L. Claudius rex ſacrorum, M. Scaurus, M. Craſſus, C. Curio, Sex. Caeſar, flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores, cauſſa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia ampliſsimorum, ac ſapientiſsimorum ciuium adſtante, omni religione, una mente omnes liberauerunt. Eſt autem omnis haec in ſeptem partes diſtributa oratio. Prima reſpondet Clodio, qui apud pontifices ea uituperauerat, quae per eos dies Cicero in ſenatu de rep. ideſt de Cn. Pompeio rei frumentariae praeficiendo ſenſerat. Secunda de iure publico agit, & in ea oſtenditur, legibus ijs, quibus Romana ciuitas uteretur, non poſſe quemquam ciuem eijci, aut de capite eius, uel de bonis quidquam detrahi ſine iudicio ſenatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re conſtituti iudices ſint. In eadem rationes afferuntur, cur tribunus pl. eſſe Clodius non potuerit. quo modo enim, cum patricius eſſet, ad plebem tranſiuit? adoptione? at ea rata eſſe non poteſt: primum quia ſeruatum adoptandi ius non eſt. nam cum adoptare debeat is, qui neque procreare iam liberos poſsit, &, cum potuerit, ſit expertus: adoptauit Clodium ſenatorem annos uiginti natus: qui liberos non modo procreare poteſt, cum habeat uxorem, ſed procreauit etiam. Et cum quaeri a pontificum collegio ſoleat, quae cauſſa ſit adoptionis, quae ratio generum, ac dignitatis, quae ſacrorum: nihil horum in illa adoptione quaeſitum eſt. Atque haec de non ſeruato adoptionis iure, quae omnis notio pontificum eſſe debuit, apud ipſos pontifices dicuntur: ad augures autem, qui aderant, de curiata lege diſputat, qua Clodius eſt adoptatus. Nefas, inquit, eſt agi cum populo, cum de caelo ſeruatur. at quo die lata lex eſt, Bibulus conſul de caelo ſeruauit. rata igitur eſſe non poteſt: quod ſi rata non eſt: qui potuit Clodius, contra auſpicia adoptatus, tribunus pl. eſſe? Accedit ad infirmandam curiatam legem altera ratio. Quid ſeruatur in ferendis legibus? trinundinum, ideſt, ut promulgata lex per tres nundinas, antequam feratur, populo pateat. quod ſpatium, tantum abeſt, ut ſeruatum ſit, ut eam legem Caeſar conſul uix per tres horas promulgatam tulerit. Tertia pars, uel ſi tribunus pl. & per auſpicia, & per leges Clodius eſſe potuerit, quod utrumque iam negatum eſt, ab eo tamen legem nominatim de capite ciuis indemnati fieri non potuiſſe demonſtrat. id enim priuilegium eſt: quod ſacratae leges, & XII. tabulae uetant. Neque uero hoc tantum contra leges, ſed illud etiam, quod de eius capite, fortuniſq. omnibus, qui neque adeſſe ſit iuſſus, neque citatus, neque accuſatus, legem illam Clodius tulerit: cum iudicia populi ita moderata eſſent a maioribus conſtituta, primum, ut ne poena capitis cum pecunia coniungeretur: deinde, ne, niſi prodicta die, quis accuſaretur: tum, ut ante magiſtratus accuſaret intermiſſa die, quam multam irrogaret, aut iudicaret: poſtremo, ut eſſet accuſatio trinum nundinum, ideſt ab eo die,

quo quis ad populum accuſari coeptus eſſet, ad diem iudicij trinae nundinae intercederent; prodicta die, qua die iudicium eſſet futurum: eamq. diem ſi qua res auſpicijs, aut excuſatione ſuſtuliſſet, tota cauſſa, iudiciumq. tolleretur. Nec uerba legis uitio carent: ſunt enim haec: Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & igni interdictum ſit. Cum ferri debuerit, ut interdicatur, non, ut interdictum ſit. quo modo enim, quod factum non eſt, id ut ſit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis ſanciri, aut ſuffragijs confirmari poſſet? peccatum eſt igitur in forma legis: quid in ipſa ueritate? non minus. ſcriptum eſt enim: Quod M. Tullius falſum S. C. retulerit. qui ſi falſum retulit, recte ſcripta lex eſt: ſi uerum, nulla eſt. uerum autem retuliſſe, nec ipſum pro ſuo imperio, ſed ſenatus iuſſu in coniuratos animaduertiſſe, ſenatus ipſe, cum eum reſtituit, indicauit. Sunt igitur haec in lege uitia, primum quod lata nominatim ſit de capite ciuis indemnati: alterum, quod imperite, ut interdictum eſſet aqua, & igni, cui nondum interdictum eſſet: tertium, quod ſimul de pluribus rebus: quartum, quod per uim. id quod Lentulus conſul in lege uidit, quam de Ciceronis reditu tulit. non enim tulit, ut ei uenire Romam liceret, ſed ut ueniret. Quarta pars Clodij maledictum, exſulem Ciceronem appellantis refellit duabus cauſſis, uel quod ex peccato, uel quod ex damnatione ſubeatur exſulis nomen. Peccaſſe me, inquit, negant omnes: optime de patria meritum, ſenatus, equeſtris ordinis, ſcribarum, plebis urbanae, ideſt paganorum, & montanorum, denique etiam municipiorum, coloniarum, & totius Italiae de meo reditu decreta declarant. In ferenda uero lege, quae celebritas umquam maior populi Romani, quantus omnis generis hominum, aetatum, ordinumque ſplendor? Quod ad damnationem attinet, exſul non ſum. indemnatus enim diſceſſi. nemo me ulla umquam lege interrogauit: nemo poſtulauit: nemo diem dixit. libertatem uero, aut ciuitatem amittere ciuis Romanus nemo poteſt, niſi auctor ipſe factus ſit. Infirmatur Clodij maledictum ea quoque ratione, quod in ipſa rogatione nihil tulerat, quo minus Cicero eſſet non modo in ciuium, ſed etiam in ſenatorum numero: & quod in lege illa ſuffragium tulerit non populus Romanus, ſed multitudo hominum e ſeruis conductis, & facinoroſis, & egentibus congregata. Quincta, primum eidem Clodio reſpondet, accuſanti Ciceronem, quod de ſe ipſo glorioſius praedicaret: deinde ijs, qui obijcerent, ei diſceſſum e patria. Sexta de domo recuperanda quantum laboret, quamq. improbe Clodius fecerit in ea dedicanda, & quid ſpectarit, oſtendit. Dedicatio improbatur, quod non affuerit collegium pontificum, ſed unus tantum pontifex, isque frater uxoris Clodij, adoleſcens imperitus, nouus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus, mente, & lingua titubante. In extrema parte preces ad Iouem, Iunonem, Mineruam, ad

patrios penates, & familiares, ad Veſtam continentur: ut, ſi nefariam flammam ab eorum templis, ac delubris depulerit; ſi ſuum caput, pro eorum caerimonijs, atque templis, perditiſſimorum ciuium furori, ferroq. obiecerit; ſi nihil umquam magis, quam de reip. ſalute laborauerit; hunc fructum ferat, ut ſibi redire in ſuas ſedes liceat. Iisdemque precibus, conuerſus ad pontifices, utitur, ut ab ipſis iam in patriam reſtitutus, nunc, auctore ſenatu, manibus eorum in ſuis ſedibus collocetur. Habita eſt oratio ijsdem conſulibus, quibus in patriam redijt, id eſt Lentulo, & Metello. De genere, de ſtatu, de partibus orationis, quae nonnulli oſtentationis potius, quam utilitatis publicae cauſſa, ſedulo perſequuntur nihil addam: uel quia ſunt in promptu, ſatisq. patent ex rhetorum libris: uel quod a ueterum interpretum conſuetudine non libenter diſcedo.

M. TVLLII. CICERONIS

PRO.DOMO.SVA.AD.PONTIFICES

ORATIO. XXIX

CVM multa diuinitus, pontifices, a maioribus noſtris inuenta, atque inſtituta ſunt, tum nihil praeclarius, quam quod uos eoſdem & religionibus deorum immortalium, & ſummae reip. praeeſſe uoluerunt: ut ampliſſimi, & clariſſimi ciues remp. bene gerendo, pontifices religiones ſapienter interpretando, remp. conſeruarent. quod ſi ullo tempore magna cauſſa in ſacerdotum populi R. iudicio, ac poteſtate uerſata eſt, haec profecto tanta eſt, ut omnis reip. dignitas, omnium ciuium ſalus, uita, libertas, arae, foci, dij penates, bona, fortunae, domicilia ueſtrae ſapientiae, fidei, poteſtatiq. commiſſa, creditaq. eſſe uideantur. uobis hodierno die conſtituendum eſt, utrum poſthac amentes, ac perditos magiſtratus improborũ ac ſceleratorum ciuium praeſidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. nam, ſi illa labes ac flamma reip. ſuum illum peſtiferum, & funeſtum tribunatum, quem aequitate humana tueri non poteſt, diuina religione defenderit: aliae caerimoniae nobis erunt, alij antiſtites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. ſin autem ueſtra auctoritate, ſapientiaque, pontifices, ea, quae furore improborum in rep. ab alijs oppreſſa, ab alijs deſerta, ab alijs prodita, geſta ſunt, reſcinduntur: erit cauſſa, qua conſilium maiorum in ampliſſimis uiris ad ſacerdotia deligendis iure ac merito laudare poſſimus. ſed, quoniam ille demens, ſi ea, quae ego per hos dies in ſenatu de rep. ſenſi, uituperaſſet, aliquem ſe aditum ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed conuicio, cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit.

EXPLANATIO

DIVINITVS} diuina ſaepe transferuntur ad humana per ſimilitudinem; cum in ſingulari laude communia uocabula ſufficere non uidentur. Sic, diuinus ſenatus, diuina S. C. Deus ille noſter Plato. eadem ratione eſt hic, Diuinitus, pro, praeclare: ideoq. ſubiungitur, Tum nihil praeclarius. PONTIFICES} minores, abſente pontifice Max. C. Caeſare, qui tum in Gallia bellum gerebat. eorum nomina poſuimus in argumento. VOS *eoſdem, & religionibus deorum immortalium, & ſummae reip. praeeſſe* } non tam eos, qui tum pontifices erant, qui longe aberant a maiorum aetate, quam ſuperiores omnes pontifices; ut religioni praeeſſet nemo, qui ſummam remp. ſimul non adminiſtraret, ideſt qui ſenator non eſſet infra: Conſilium maiorum in ampliſsimis uiris ad ſacerdotia deligendis. AMENTES, *ac perditos magiſtratus* } qualis in tribunatu Clodius fuit. IMPROBORVM, *ac ſceleratorum ciuium praeſidio* } numquam enim deerunt, qui opem illis ferant in oppreſsione bonorum, niſi mihi mea domus, Clodij tribuni pl. furore adempta, & Libertati conſecrata, ueſtris hodierno die ſententijs liberetur. AN. ETIAM *deorum immortalium religione armare* } armauit Clodius, ac muniuit improbitatem ſuam religione deorum immortalium, cum domum Ciceronis, a ſe publicatam, atque euerſam dedicandam etiam curauit. LABES, *ac flamma reip.* } quia ſuis remp. ſceleribus deformauit, atque incendit. QVEM *aequitate humana tueri non poteſt,* } quia reſciſſa ſunt, & reſcindentur a ſenatu, populoq. Romano ea, quae geſsit in tribunatu. quod praecipue, reſtituto Cicerone, cognitum eſt. INTERPRETES *religionum* } pontifices, de quibus dixit iam: Pontifices religiones ſapienter interpretando. REQVIRENDI.} uobis, & religiones, & remp. deſerentibus. AB. ALIIS *oppreſſa,* } oppreſsit remp. Clodius, deſeruerunt Pompeius, Caeſar, Craſſus, prodiderunt conſules Piſo Gabinius. PER *hos dies* } IIX. Id. Sept. ut opinor, ideſt biduo poſt quam in urbem redijt. Significat ſententiam a ſe dictam in ſenatu de Pompeio, cum eſſet annonae ſumma caritas, rei frumentariae praeponendo. qua de re ſic ep. I. lib. IV. ad Att. Eo biduo, cum eſſet annonae ſumma caritas, & homines ad theatrum primo, deinde ad ſenatum concurriſſent, impulſu Clodij; mea opera frumenti inopiam eſſe clamarent; cum per eos dies ſenatus de annona haberetur, & ad eius procurationem ſermone non ſolum plebis, uerum etiam bonorum Pompeius uocaretur; idq. ipſe cuperet; multitudoq. a me nominatim, ut id decernerem, poſtularet: feci, & accurate ſententiam dixi, cum abeſſent conſulares, quod tuto ſe negarent poſſe ſententiam dicere, praeter Meſſallam, & Afranium. factum eſt S. C. in meam ſententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem ſuſciperet, lexq. ferretur. VITVPERASSET,} apud uos. Videtur Clodius apud pontifices uerba feciſſe, priuſquam Cicero de ſua domo ageret. cuius orationi ſtatim reſpondendum putauit: ut, ſi qua facta eſſet in pontificum animis offenſio, eam deleret, priuſquam ad cauſſam accederet: quod boni oratoris eſt. praeoccupatis enim iudicum animis opinione aliqua, uel odio, iracundia, inuidia commotis, agi cauſſa aequo iure non poſſet.

poſſet. ALIQVEM *ſe aditum ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit:*} uel quod inuidere uos Pompeij gloriae, uel quod offenſos eſſe arbitraretur, quod S. C. illud de re frumentaria Pompeio mandanda, uobis abſentibus, factum eſſet. Non affuerunt eo die conſulares, quod tuto ſe negarent poſſe ſententiam dicere. De conſularium autem numero pontifices aliquot erant, ut P. Seruilius, M. Lucullus, C. Curio, M. Craſſus Q. Metellus, M' Glabrio. QVA *ille uti non poteſt,*} quia prudentiam, ac mentem, requirit oratio.

ORATIO

AC primum illud a te, homine ueſano, ac furioſo, requiro, quae te tanta poena tuorum ſcelerum, flagitiorumq. uexet, ut hos tales uiros, qui non ſolum conſilijs ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem reip. ſuſtinent, quod ego in ſententia dicenda ſalutem ciuium cum honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere? Fuiſti tu, inquit, apud pontifices ſuperior: ſed etiam, quoniam te ad populum contuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. Ita ne uero? quod in imperita multitudine eſt uitioſiſſimum, uarietas, & inconſtantia, & crebra, tamquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconſtantia grauitas, a libidinoſa ſententia certum & definitum ius religionum, uetuſtas exemplorum, auctoritas litterarum, monumentorumq. deterret. Tu ne es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum adueniens prodidiſti? Nondum de mea ſententia dico: impudentiae primum reſpondebo tuae. Hunc igitur, funeſta reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorum delectu, obſeßione templorum, occupatione fori, oppreſſione curiae, domo, & patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem a ſenatu, quem a bonis omnibus, quem a cuncta Italia deſideratum, accerſitum, reuocatum conſeruandae reip. cauſſa confiteris? At enim in ſenatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuiſti. Ego uero neque ueni, & domo me tenui, quamdiu turbulentum tempus fuit, cum ſeruos tuos, a te iampridem ad bonorum caedem paratos, cum illa tua conſceleratorum ac perditorum manu armatos in Capitolium tecum ueniſſe conſtabat. quod cum mihi nunciaretur, ſcio me domi manſiſſe, & tibi, & gladiatoribus tuis inſtaurandae caedis poteſtatem non feciſſe. poſtea quam mihi nunciatum eſt, populum R. in Capitolium propter metum, atque inopiam rei frumentariae conueniſſe, miniſtros autem ſcelerum tuorum perterritos, partim amiſſis gladijs, partim ereptis, diffugiſſe: ueni, non ſolum ſine ullis copijs, ac manu, uerum etiam cum paucis amicis, an ego, cum T. Lentulus conſul, optime de me, ac de rep. meritus, cum Q. Metellus, qui, cum meus inimicus eſſet, frater tuus, & diſſenſioni noſtrae, & praecibus tuis ſalutem ac dignitatem meam praetuliſſet, me accerſerent in ſenatum; cum tanta multitudo ciuium, tam recenti officio ſuo, me ad referendam gratiam nominatim uocarent, non uenirem? cum praeſertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu diſceſſiſſe cōſtaret. Hic tu me etiam, cuſtodem, defenſoremq. Capitolij, templorumq. omnium, hoſtem Capitolinum appellare auſus es, quod, cum in Capitolio ſenatum duo conſules haberent, eo uenirem. Vtrum ne eſt tempus aliquod, quo in ſenatum ueniſſe turpe ſit? an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipſam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum dico, ſenatoris eſſe boni, ſemper in ſenatum uenire: nec cum ijs ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatum ipſi non uenire, non intelligentes hanc ſuam nimiam perſeuerantiam uehementer ijs, quorum animum offendere uoluerunt, gratam, & iucundam fuiſſe. At enim nonnulli propter timorem, quod ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſſerunt. Non reprehendo, nec quaero, fuerit ne aliquid pertimeſcendum: puto, arbitrio ſuo quemque timere oportere. cur ego non timuerim, quaeris? quia te illinc abijſſe conſtabat. cur, cum uiri boni nonnulli putarint tuto ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego non idem ſenſerim? cur, cum ego me exiſtimaſſem tuto omnino in ciuitate eſſe non poſſe, illi non item? an alijs licet, & recte licet, in meo metu ſibi nihil timere: mihi uni neceſſe erit & meam, & aliorum uicem pertimeſcere? An, quia non condemnaui ſententia mea duos conſules, ſum reprehendendus? eos igitur ego potiſſimum damnare debui, quorum lege perfectum eſt, ne ego indemnatus, atque optime de rep. meritus, damnatorum poenam ſuſtinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conſeruando uoluntatem, non modo me, ſed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum conſilium ego, potiſſimum per eos in meam priſtinam dignitatem reſtitutus, conſilio repudiarem meo? At quam ſententiam dixi? primum eam, quam populi ſermo in animis noſtris iam ante defixerat: deinde eam, quae erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, quam ſenatus frequens tum, cum mihi eſt aſſenſus, ſecutus eſt: ut neque allata ſit a me res inopinata, ac recens; nec, ſi quod in ſententia uitium eſt, magis ſit eius, qui dixerit, quam omnium, qui probarint. At enim liberum ſenatus iudicium propter metum non fuit. Si timuiſſe eos facis, qui diſceſſerunt: concede, non timuiſſe eos, qui remanſerunt. ſin autem ſine ijs, qui tum abfuerunt, nihil decerni libere potuit: cum omnes adeſſent, coeptum eſt referri de inducendo S. C. ab uniuerſo ſenatu reclamatum eſt. Sed quaero, in ipſa ſententia, quoniam princeps ego ſum eius, atque auctor, quid reprehendatur? utrum, cauſſa capiendi noui conſilij non fuit, an meae partes in ea cauſſa non praecipuae fuerunt, an alio potius confugiendum fuit? Quae uis, quae cauſſa maior eſſe, quam fames, potuit? quam ſeditio, quam conſilia tua, tuorumque? qui, facultate oblata ad imperitorum animos incitandos, renouaturum te tua illis funeſta latrocinia ob annonae cauſſam putarunt. frumentum prouinciae frumentariae partim non habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miſerant; partim, quo gratius eſſet tum, cum in ipſa fame ſubueniſſent, cuſtodijs ſuis clauſum continebant, ut ſubito nouum mitterent. res erat non in opinione dubia, ſed in praeſenti, atque ante oculos propoſito periculo: neque id coniectura proſpiciebamus, ſed iam experti uidebamus. nam, cum ingraue-

ſceret annona, ut iam plane inopia, ac fames, non caritas, timeretur; concurſus eſt ad templum Concordiae factus ſenatum illuc uocante Metello conſule. qui ſi uerus fuit ex dolore hominum, & fame: certe conſules cauſſam ſuſcipere, certe ſenatus aliquid conſilij capere potuit. ſin in cauſſa fuit annona, ſeditionis quidem ſtimulator, & concitator tu fuiſti: non ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem ſubtraheremus furori tuo? quid, ſi utrumque fuit, & ut fames ſtimularet homines, & ut tu in hoc ulcere tamquam unguis exſiſteres? non ne fuit eo maior adhibenda medicina, quae & illud natiuum, & hoc delatum malum ſanare poſſet. erat igitur & praeſens caritas, & futura fames. inde ſaxis facta lapidatio eſt: ſi ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum malum: ſi P. Clodij impulſu, uſitatum hominis facinoroſi ſcelus: ſi utrumque, ut res eſſet ea, quae ſua ſponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati ſeditionis duces; uidetur ne ipſa reſp. & conſulis auxilium imploraſſe, & ſenatus fidem? atqui utrumque fuiſſe perſpicuum eſt. difficultatem annonae, ſummamq. inopiam rei frumentariae, ut homines non iam diuturnam caritatem, ſed ut famem plane timerent, nemo negat. hinc iſtum, otij & pacis hoſtem, cauſſam arrepturum fuiſſe ad incendia, caedes, rapinas, nolo, pontifices, ſuſpicemini, niſi uideritis. Qui ſunt homines a Q. Metello, fratre tuo, conſule in ſenatu palam nominati, a quibus ille ſe lapidibus appetitum, & percuſſum eſſe dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominauit. quis eſt iſte Lollius? qui ſine ferro ne nunc quidem tecum eſt; qui te tribuno pl. nihil de me dicam, ſed qui Cn. Pompeium interficiendum depopoſcit. quis eſt Sergius? armiger Catilinae, ſtipator tui corporis, ſignifer ſeditionis, concitator tabernariorū, damnatus iniuriarum, percuſſor, lapidator, fori depopulator, obſeſſor curiae. his, atque huiuſmodi ducibus, cum tu in annonae caritate in conſules, in ſenatum, in bona fortunasq. locupletum, per cauſſam inopum, atque imperitorum, repentinos impetus comparares; cum tibi ſalus eſſe in otio nulla poſſet; cum deſperatis ducibus decuriatos ac deſcriptos haberes exercitus perditorum: non ne prouidendum ſenatui fuit, ne in hanc tantam materiam ſeditionis iſta funeſta fax adhaereſceret? Fuit igitur cauſſa capiendi noui conſilij. uidete nunc, fuerint ne partes meae paene praecipuae. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem ceterae peſtes in lapidatione illa nominabant? quem annonam praeſtare oportere dicebant? non ne me? quid puerorum illa concurſatio nocturna? num a te ipſo inſtituta me frumentum flagitabant? quaſi uero ego aut rei frumentariae praefuiſſem; aut compreſſum aliquod frumentum tenerem; aut in iſto genere omnino quidquam aut curatione, aut poteſtatē ualuiſſem. ſed homo ad caedem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis optimi maximi ſenatus frequentiſſimus, uno iſto diſſentiente, decreuiſſet; ſubito, illo ipſo die, cariſſimam annonam nec opinata uilitas conſecuta eſt. erant, qui deos immortales, id quod ego ſentio, numine ſuo reditum meum dicerent comprobaſſe. nonnulli autem illam rem ad illam rationem, coniecturamq. reuocabant, qui, quod in meo reditu ſpes otij, & concordiae ſita uidebatur, in diſceſſu autem quotidianus ſeditionis timor, iam paene belli depulſo metu, commutatam eſſe annonam dicebant: quae quia rurſus in meo reditu facta erat durior, a me, cuius aduentu fore uilitatem boni uiri dictitabant, annona flagitabatur. ego denique non ſolum ab operis tuis, impulſu tuo, nominabar; ſed etiam, depulſis ac diſſipatis tuis copijs, a populo R. uniuerſo, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus ualerem, nominatim in ſenatum uocabar. ueni exſpectatus. multis ſentētijs iam dictis, rogatus ſum ſententiam, dixi reip. ſaluberrimam, ac mihi neceſſariam. petebatur a me frumenti copia, annonae utilitas, quaſi poſſem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorum expoſtulatione: improborum conuicia ſuſtinere non poteram. delegaui amico locupletiori: non quo illi, ita de me merito, onus illud imponerem (ſuccubuiſſem enim potius ipſe) ſed quia uidebam, id quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, conſilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique ſua facillime perfecturum. itaque ſiue hunc dij immortales fructum mei reditus populo R. tribuunt, ut, quemadmodum diſceſſu meo frugum inopia, fames, uaſtitas, caedes, incendia, rapinae, ſcelerum impunitas, fuga, formido, diſcordia fuiſſet, ſic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, ſpes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, ſenatus auctoritas mecum ſimul reducta uideantur; ſiue egomet aliquid aduentu meo, conſilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. praeſtare debui; praeſto, promitto, ſpondeo; nihil dico amplius; hoc, quod ſatis eſt huic tempori, dico, remp. annonae nomine in id diſcrimen, quo uocabatur, non eſſe uenturam. Num igitur in hoc officio, quod fuit praecipue meum, ſententia mea reprehenditur? rem maximam eripui a peſte ſummi periculi, non ſolum eam, ſed etiam uos a caede, incendijs, uaſtitate: nemo negat: cum ad cauſſam caritatis accederet iſte ſpeculator communium miſeriarum, qui ſemper in reip. malis ſceleris ſui faces inflammarit.

EXPLANATIO

MVNIVIT.} confirmauit, atque auxit, naturalem petulantiam nulla poena coercente. QVA'E *te tanta poena tuorum ſcelerum, flagitiorumq. uexat, ut arbitrere,*} ſcelera enim, & flagitia in malas opiniones, tamquam in poenam, homines impellunt. SPECIE *ipſa*} maieſtate quadam oris, & corporis. SVSTINENT} tuentur, atque conſeruant. SALVTEM *ciuium*} annonae caritate periclitantium. CVM *honore Cn. Pompeij*} quem rei frumentariae, mea ſententia praefeci. MIHI *eſſe iratos,*} quod ijs abſentibus eam de honore Cn. Pompeij ſententiam dixerim, in quam S. C. factum eſt. Id aliquanto clarius non multo poſt. At enim, inquit, liberum ſenatus iudicium propter metum non fuit. Si timuiſſe eos facis, qui diſceſſerunt: concede, non timuiſſe eos, qui remanſerunt. ſin autem ſine ijs, qui tum abſuerunt, nihil decerni libere potuit: cum omnes adeſſent, coeptum eſt referri de inducendo S. C. ab uniuerſo ſenatu reclamatum eſt. AC. ME *abſente ſenſerint,*} in ſenatu, cum & de ſalute mea, & de meis

bonis

bonis ageretur. Hoc eſt, opinor, quod ait in ea de Haruſp. reſp. cauſſam de domo duobus locis eſſe dictam: ſemel uidelicet in ſenatu abſente Cicerone, iterum in foro, ipſo agente. Propterea ſubiungitur: Quoniam te ad populum contuliſti: ideſt in forum, ubi populus aderat. Niſi ſi hoc ſenſu dictum accipias. Quoniam, cum extraordinarium imperium ad Pompeium detuliſti, ſenatum, & pontifices ipſos, qui ſenatores ſunt, & tamquam ſenatores ab extraordinarijs imperijs abhorrent, offendiſti: ut a ſenatu ad populum defeciſſe uidearis. SVPERIOR} cum in ſenatu de Cicerone actum eſt. INFERIOR} apud eoſdem. A. LIBIDINOSA *ſententia*} ab ea ſententia, quam libido, non ratio afferat. CERTVM, *& definitum ius religionum*,} libidini contrarium. VETVSTAS *exemplorum*,} quae meam cauſſam probant. AVCTORITAS *litterarum*,} in ea, quae ſcripta ſunt, de iure dedicandi, de religione uel inferenda, uel tollenda. MONVMENTORVMQ.} rerum, quae exſtant, conſeruatae religionis indicio. TV. NE *es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit?*} non eſt hoc negantis Clodij, ſed plane confitentis, Cicerone ſenatum carere non potuiſſe, eiq. honorem illum ac beneficium exprobrantis, quo maiorem eius culpam oſtendat, qui ſtatim adueniens prodiderit auctoritatem optime de ſe meriti ſenatus, facto S.C. cum liberum ſenatus iudicium propter metum non eſſet, abeſſent autem ſummi ordinis principes uiri conſulares. FERRO, *& armis*,} ſeruis, improbiſq. ciuibus armatis. EXERCITVS *terrorem*,} exercitus Caeſaris, qui tunc erat ad portas, cum de Cicerone Clodius legem tulit. poſt Red. in ſen. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq. exercitu. Pro Sextio: Caeſar, quem maxime ignari homines ueritatis mihi eſſe iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio, erat in Italia eius exercitus. CONSVLVM} Piſonis, & Gabinij. SERVORVM *delectu*} collegiorum nomine. infra. Cum in tribunali Aurelio conſcribebas non modo liberos, ſed etiam ſeruos. pro Sextio: Iiſdem cōſulibus inſpectantibus, ſeruorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, collegiorum nomine. In Piſonem, Poſt red. ad Quir. OBSESSIONE *templorum*} templum Caſtoris ſignificat. pro Sextio: Iiſdem conſulibus arma in templum Caſtoris palam comportabantur. Et in Piſonem. NE. CVM *improbis*} hoc ad Ciceronem, non ad Clodium refertur. Se enim patria ceſsiſſe, ne ſua cauſſa res ad arma deduceretur, & ſaepe in orationibus, & in epiſtolis gloriatur. IN *Capitolium*} in quo ſenatus habebatur. TVRBVLENTO *illo die*} commota plebe propter annonae caritatem. PRAETVLISSET,} cum me in patriam reſtituit. OFFICIO *ſuo*} erga ſalutem meam.} CVSTODEM, *defenſoremq.*} Catilinae temporibus. EOS,} conſules. CONDEMNARE} iudicio meo, ſi in ſenatum non uenirem. infra: An, quia non condemnaui mea ſententia duos conſules, ſum reprehendendus? NON *nulli*} praeſertim conſulares, qui tunc in ſenatum non uenerunt, exceptis Meſſalla, & Afranio. TVTO *omnino in ciuitate eſſe non poſſe*} cum tuis armis ceſsi. ILLI *non item?*} non item exiſtimarunt: quia, me timente, ipſi non timuerunt. Aliter hic antea, nec ſine mendo, legebatur: ego ſic reſtitui ex antiquo libro ſummi poetae, doctiſsimi hominis, amiciſsimi mei, Petri Angelij Bargaei. ET. MEAM *& aliorum uicem*} & mea, & aliorum cauſſa. NON *condemnaui*} quos condemnare uiſus eſſem, ſi ab ijs in ſenatum arceſsitus non ueniſſem. INDEMNATVS} eiectus nullo iudicio. unde illud pro Milone: Diem, mihi credo, dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. DAMNATORVM *poenam ſuſtinerem?*} ne exſularem, ut damnati. OPTIMVM *conſilium*} cum ideo ſenatum haberent, ut annonae difficultatem opportuno remedio tollerent. QVAM *populi ſermo*} ſenſimus id, quod ſentire populum, atque expoſcere uidebamus, ut curandi frumenti munus Pompeio mandaretur. IN *animis noſtris*} in ſenatorum animis. SVPERIORIBVS *diebus*} ante meum aduentum. PROPTER *metum*} plebis, circa curiam adſtantis. QVI *remanſerunt.*} qui ſi timuiſſent, non remanſiſſent. AB *uniuerſo ſenatu reclamatum eſt.*} patet igitur, eos, qui tum abfuerunt, ſi affuiſſent, idem ſenſuros fuiſſe, quod ij, qui affuerunt. AN. ALIO *potius confugiendum fuit?*} non ad Pompeium. infra: Negat oportuiſſe quidquam uni extra ordinem decerni. CONSILIA *tua*,} de renouandis ob annonae cauſſam latrocinijs. OB *annonae cauſſam*} occaſione praeſentis annonae: ob annonam ſpecie, reuera improbo conſilio. CONCVRSVS *ad templum Concordiae factus*,} ad Att. ep. I. lib. IV. Eo biduo cum eſſet annonae ſumma caritas, & homines ad theatrum primo, deinde ad ſenatum concurriſſent impulſu Clodij; mea opera frumenti inopiam eſſe clamarent. CAPERE *potuit*,} pro debuit, ut ad Att. lib. 2. Feſtiue, mihi crede, & minore ſonitu, quam putaram, orbis in rep. eſt conuerſus, citius omnino, quam potuit. IN *cauſſa fuit annona*,} malim, cauſſa fuit, ſublata, in, praepoſitione. HOC *delatum malum*} ſeditionem a te concitatam. NIHIL *de me dicam*,} ſe quoque inſidijs a Lollio petitum ſignificat. CN. POMPEIVM} Damnianum quendam Pedianus, locum interpretans pro Milone; inſidiatorem Pompeij nominat. praeter eum, potuit & hic Lollius de tollendo Pompeio, impulſus a Clodio, cogitare. PER *cauſſam inopum, atque imperitorum*,} quaſi defenderet inopes, atque imperitos. nam, Per cauſſam, eſt, per ſpeciem, ſignificatione falſa. DECVRIATOS} in decurias diſtributos. Sic pro Sextio: cum uicatim homines conſcriberentur, decuriarentur. MATERIAM *ſeditionis*} annonae difficultatem. ISTA *funeſta fax*} Clodius cum ſua ſeditioſorum ad uim, ad caedem, ad direptionem parata manu. Tribus uerbis inducta tranſlatio, materiam, fax, adhaereſceret. ANNONAM *praeſtare*} annonae ſubuenire, inopiae mederi. IMPERITIS *iniecerat.*} apte, Iniecerat, uerbum temeritatis, cum, Imperitis, dixiſſet. IN *templo Iouis Opt. Max.*} recitabo uerba pro Sextio, quibus eadem ſententia continetur. Quid ego, inquit, illa de me diuina S. C. commemorem? uel quod in templo Iouis Opt. Max. factum eſt: cum uir is, qui tripartitas orbis terrarum oras, atque regiones tribus triumphis, adiunctas huic imperio, notauit, de ſcripto ſententia dicta, mihi uni teſtimonium patriae conſeruatae dedit: cuius ſententiam ita frequentiſsimus ſenatus ſecutus eſt, ut unus diſ-

ſentiret

ſentiret hoſtis. NON *habebatur.*} quid? frumenti uidelicet copia. mihi tamen ſuſpectus locus eſt. AMICO *locupletiori;*} Pompeio.

ORATIO

NEGAT oportuiſſe quidquam uni extra ordinem decerni. Non iam tibi ſic reſpondebo, ut ceteris; Cn. Pompeio plurima, periculoſiſſima, maxima terra mariq. bella extra ordinem eſſe commiſſa; quarum rerum ſi quem paeniteat, eum uictoriae populi R. paenitere. non ita tecum ago. cum ijs haec a me haberi oratio poteſt, qui ita diſputant, ſe, ſi qua res ad unum deferenda ſit, ad Cn. Pompeium delaturos potiſſimum, ſed ſe extra ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datum ſit, id ſe pro dignitate hominis ornare, ac tueri ſolere. horum ego ſententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum eſſet extra ordinem ad patriam defendendam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq. honeſtauit. conſtantiam probo: qua mihi quoque utendum fuit; quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate, Tigraneq. geſſit. ſed cum illis tamen poſſum aliquid diſputare: tua uero quae tanta impudentia eſt, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemaeum, regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem iure regnantem, cauſſa incognita, publicaſſes; populumq. R. ſcelere obligaſſes; cum in eius regnum, bona, fortunas latrocinium huius imperij immiſiſſes, cuius cum patre, auo, maioribus ſocietas nobis, & amicitia fuiſſet: huius pecuniae deportandae, &, ſi quis ſuum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem praefeciſti: dices, quem uirum? ſanctiſſimum, prudentiſſimum, fortiſſimum, amiciſſimum reip. uirtute, conſilio, ratione uitae mirabili ad laudem, & prope ſingulari: ſed quid ad te, qui negas eſſe iuris, quemquam ulli rei extra ordinem praefici? atque in hoc ſolum inconſtantiam redarguo tuam, qui in ipſo Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubduxeras, quem tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, ceterisq. caedis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuiſſe dixeras, ad hunc honorem, & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detuliſti: & tanta fuiſti intemperantia, ut illius tui ſceleris rationem occultare non poſſes: litteras in concione recitaſti, quas tibi a C. Caeſare miſſas diceres. CAESAR. PVLCHRO. *Cum etiam es argumentatus, amoris eſſe hoc ſignum, cum nominibus tantum uteretur, neque adſcriberet, proconſul, aut, tribuno pl. deinde gratulari, quod idem in poſterum M. Catonem tribunatu tuo remouiſſes, et quod idem in poſterum de extraordinarijs poteſtatibus libertatem ademiſſes, quas aut numquam tibi ille litteras miſit; aut, ſi miſit, in concione recitari noluit: aut, ſiue ille miſit, ſiue tu finxiſti, certe conſilium tuum de Catonis honore illarum litterarum recitatione patefactum eſt.*

EXPLANATIO

HORVM *ego ſententiam ne laudem,*} laudare non poſſum, in eo, quod ſe dicunt extra ordinem nihil cuiquam dare. TRIBVS *triumphis:*} triumphauit ex Hiſpania Sertorio & Perperna deuictis, ex Africa Hiarba & Domitio, ex Aſia Mithridate, & Tigrane. CONSTANTIAM *probo:*} quod extra ordinem nihil cuiquam dant. QVA *mihi quoque utendum fuit;*} ipſi faciunt, quod ſolent, cum extra ordinem Pompeio nihil dant: aeque enim id omnibus negant. ego quoque, quod antea feceram in bello Mithridatico extra ordinem Pompeio mandando, idem feci nunc in rei frumentariae procuratione eidem extra ordinem decernenda: & quam in illis conſtantiam probo, eadem in me ipſo delector. QVO *ille auctore*} praetor Cicero orationem habuit pro lege Manilia, ut Pompeius cum Mithridate, ac Tigrane extra ordinem bellum gereret. POSSVM *aliquid diſputare:*} ſuam enim quandam rationem habent, cum nimiam in uno homine potentiam non probant. tu uero cur id non probas in Pompeio, quod in Catone antea probaſti? quaenam haec impudentia eſt, ut in re ſimili non ſimiliter ſentias? POPVLVMQ. *Romanum ſcelere obligaſſes,*} inductum a te, ut legem tuam de publicando Ptolomaei regno ſuis ſuffragijs comprobaret. Nota ſatis hiſtoria. LATROCINIVM *huius imperij*} latrocinium enim uere dici poteſt illa publicatio. SI. QVIS}} malim, ſi is. QVID *ad te?*} Catonis laudes tuum factum non excuſant. nam ſi iuris non eſt, ulli rei quemquam extra ordinem praefici: cur tu Catonem praefeciſti? SERGIIS, *Lollijs, Titijs,*} Sergium, Lollium ſupra, & infra, Titium in ea pro Sextio, & de Haruſp. reſp. nominat. SVBDVXERAS,} ne tibi aduerſaretur in tuo tribunatu. CARNIFICEM *ciuium,*} quia ſententiam illam dixit de coniuratis ultimo ſupplicio afficiendis, quam ſenatus ſecutus eſt. Salluſtius, Plutarchus. ILLIVS *tui ſceleris*} in amandando Catone. A. C. CAESARE} ex Gallia. notae ſunt Caeſaris & Catonis inimicitiae. LIBERTATEM *ademiſſes.*} Catoni: ne poſſet in poſterum contra extraordinarias poteſtates uerba facere. quod enim ipſe accepiſſet, in alijs reprehendere non poſſet. huc illud pertinet ex oratione pro Sextio: Qui in concione palam dixerint, linguam ſe euelliſſe M. Catoni, quae ſemper contra extraordinarias poteſtates libera fuiſſet.

ORATIO

SED omitto Catonem, cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negotio, quod geſſit, fides, & continentia tegere uidentur improbitatem & legis, & actionis tuae. quis prouinciam homini poſt homines natos turpiſſimo, ſceleratiſſ-

ſceleratiſſimo, contaminatiſſimo, quis illam optimam fertilemq. Syriam, quis bellum pacatiſſimis gētibus, quis pecuniam ad emendos agros conſtitutam, ereptam ui ex Caeſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dediſſes, mutaſti pactionem, & Ciliciam ad praetorem item extra ordinem tranſtuliſti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dediſti. Quid? homini taeterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum libidinumq. maculis notatiſſimo, L. Piſoni non ne nominatim populos liberos, multis S. C. etiam recenti lege generi ipſius liberatos, uinctos, & conſtrictos tradidiſti? non ne, cum ab eo merces tui beneficij pretiumq. prouinciae meo ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen aerarium cum eo partitus es? ita ne uero? tu prouincias conſulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abſtulit ab ſenatu, ſed etiam, ut neceſſe eſſet quotannis conſtitui per ſenatum decreta, lege ſanxit, eas, lege Sempronia per ſenatum decretas, reſcidiſti? extra ordinem, ſine ſorte, nominatim dediſti, non conſulibus, ſed reip. peſtibus: nos, quod nominatim rei maximae, paene iam deſperatae, ſummum uirum, ſaepe ad extrema reip. diſcrimina delectum, praefecimus, a te reprehendemur? Quid tandem, ſi, quae tum in illis reip. tenebris, caecisq. nubibus, & procellis, cum ſenatum a gubernaculis deieciſſes, populum e naui exturbaſſes, ipſe archipirata cum grege praedonum impuriſſimo pleniſsimis uelis nauigares, ſi, quae tum promulgaſti, conſtituiſti, promiſiſti, uendidiſti, perficere potuiſſes: qui locus in orbe terrarum uacuus extraordinarijs faſcibus, atque imperio Clodiano fuiſſet? ſed excitatus aliquando Cn. Pompeij, (dicam, ipſo audiente, quod ſenſi, & ſentio, quoquo animo me auditurus eſt) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & penitus abſtruſus animi dolor ſubuenit ſubito reip. ciuitatemq. fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam ſpem libertatis, & priſtinae dignitatis erexit. Hic uir extra ordinem rei frumentariae praeficiendus non fuit? ſcilicet tu beluoni ſpurciſſimo, praeguſtatori libidinum tuarum, homini egentiſſimo, & facinoroſiſſimo, Sex. Clodio, ſocio tui ſanguinis, qui ſua lingua etiam ſororem tuam a te abalienauit, omne frumentum priuatum, & publicum, omnes prouincias frumētarias, omnes mancipes, omnes horreorum claues lege tua tradidiſti. qua ex re primum caritas nata eſt, deinde inopia: impendebat fames, incendia, caedes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis, & bonis. Queritur etiam importuna peſtis, ex ore impuriſſimo Sex. Clodij rem frumētariam eſſe ereptam; ſummisq. in periculis, eius uiri auxilium imploraſſe remp. a quo ſaepe ſe & ſeruatam, & amplificatam eſſe meminiſſet. Extra ordinem ferri nihil placet Clodio. quid? de me quod tuliſſe te dicis, parricida, fratricida, ſororicida, non ne extra ordinem tuliſti? an de peſte ciuis, quemadmodum omnes iam dij atque homines iudicarunt, conſeruatoris reip. quemadmodum autem tute ipſe confiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre non legem, ſed nefarium priuilegium, lugente ſenatu, maerentibus bonis omnibus, totius Italiae precibus repudiatis, oppreſſa captaq. republica: mihi, populo R. implorante, ſenatu poſcente, temporibus reip. flagitantibus, non licuit de ſalute populi R. ſententiam dicere; qua quidem in ſententia ſi Cn. Pompeij dignitas aucta eſt coniuncta cum utilitate communi; certe laudandus eſſem, ſi eius dignitati ſuffragatus uiderer, qui meae ſaluti opem & auxilium tuliſſet. deſinant, deſinant homines iiſdem machinis ſperare me reſtitutum poſſe labefactari, quibus antea ſtantem perculerunt. quod enim par amicitiae conſularis fuit umquam in hac ciuitate coniunctius, quam fuimus inter nos ego, & Cn. Pompeius? quis apud populum R. de illius dignitate illuſtrius, quis ſenatui ſaepius dixit? qui tantus fuit labor, quae ſimultas, quae contentio, quam ego non pro illius dignitate ſuſceperim? qui ab illo in me honos, quae praedicatio de mea laude, quae remuneratio beneuolentiae praetermiſſa eſt? hanc noſtram coniunctionem, hanc conſpirationem in rep. bene gerenda, hanc iucundiſſimam uitae atque officiorum omnium ſocietatem certi homines fictis ſermonibus, & falſis criminibus diremerunt; cum ijdem illum, ut me metueret, me caueret, monerent; ijdem apud me, mihi illum eſſe uni inimiciſſimum, dicerent; ut neque ego ab illo, quae mihi petenda eſſent, ſatis audacter petere poſſem; neque ille, tot ſuſpicionibus certorum hominum & ſcelere exulceratus, quae meum tempus poſtularet, ſatis prolixe mihi polliceretur. data merces eſt erroris mei magna, pontifices; ut me non ſolum pigeat ſtultitiae meae, ſed etiam pudeat; qui, cum me non repentinum aliquod meum tempus, ſed ueteres multo ante ſuſcepti, & prouiſi labores cum uiro fortiſſimo & clariſſimo coniunxiſſent, ſim paſſus a tali amicitia diſtrahi, neque intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obſiſterem, aut ut inſidioſis amicis non crederem. proinde deſinant aliquando me iiſdem inflammare uerbis: Quid ſibi iſte uult? neſcit, quantum auctoritate ualeat, quas res geſſerit, qua dignitate ſit reſtitutus, cur ornat eum, a quo deſertus eſt? Ego uero neque me tum deſertum puto, ſed paene deditum; nec, quae ſint in illa reip. flamma geſta contra me, neque quo modo, neque per quos, patefaciundum mihi eſſe arbitror. ſi utile reip. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indigniſſimam calamitatem: etiam hoc utile ſit, quorum id ſcelere conflatum ſit, me occultare, & tacere. Illud uero eſt hominis ingrati, tacere, (itaque libentiſſime praedicabo) Cn. Pompeium ſtudio, & auctoritate aeque, ut unumquemque ueſtrum, opibus, contentione, precibus, periculis denique praecipue pro ſalute mea laboraſſe. hic tuis, P. Lentule, cum tu nihil aliud dies & noctes, niſi de ſalute mea, cogitares, conſilijs omnibus interfuit: hic tibi grauiſſimus auctor ad inſtituendam, fideliſſimus ſocius ad comparandam, fortiſſimus adiutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia, coloniasq. adijt: hic Italiae totius auxilium cupientis implorauit: hic in ſenatu princeps ſententiae fuit: idemq. cum dixiſſet, tum etiam pro ſalute mea populum R. obſecrauit. Quare iſtam orationem, qua es uſus, omittas licet, poſt illam ſententiam, quam dixeram de annona, pontificum animos eſſe mutatos: proinde quaſi iſti aut de Cn. Pompeio aliter, atque ego exiſtimo, ſentiant, aut, quid mihi pro exſpectatione populi R. pro Cn. Pompeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendum fuerit, ignorent; aut etiam, ſi cuius forte pontificis animum, quod certo ſcio aliter eſſe, mea ſententia offendit, alio modo ſit conſtituturus aut de religione pontificum, aut de rep. quam eum aut caerimoniarum ius, aut ciuitatis ſalus coegerit.

EXPLANATIO

HOMINI *poſt hominesnatos turpiſſimo,*} Gabinium ſignificari conſtat. QVIS *bellum pacatiſſimis gentibus,*} pro, bellum contra pacatiſsimas gentes. infra: Integerrimas; pacatiſsimasq. gentes ad diripiendum tradidiſſes. PECVNIAM} ex aerario. AGROS} Campanos, qui lege C. Caeſaris populo diuiderentur. ITEM *extra ordinem*} ut de Syria. PRETIO *amplificato,*} maiore, quam pro Cilicia. POPVLOS *liberos*} uide orationem in ipſum Piſonem, & de Prouincijs. GENERI *ipſius*} C. Caeſaris. DECRETA} hoc abundat fortaſſe: aut lege, Dercerni, dele, conſtitui: cum ſequatur, Per ſenatum decretas. RESCIDISTI?} tua lege, ademptas ijs, quibus eas lege Sempronia ſenatus decreuerat. SINE *ſorte,*} ſortiri enim prouincias, uel comparare inter ſe ſolebant. REI *maximae,*} rei frumentariae. EXCITATVS,} qui ſopitus aliquandiu fuerat: ut etiam Ciceronem ipſum, optime de ſe meritum, eijci patria ſit paſſus. de eadem re pro Sextio: Hic aliquando, ſerius, quam ipſe uellet, Cn. Pompeius, inuitiſsimis ijs, qui mentem optimi, ac fortiſsimi uiri ſuis conſilijs, ac fictis terroribus a defenſione meae ſalutis auerterant, excitauit illam ſuam non ſopitam, ſed ſuſpicione aliqua retardatam, conſuetudinem reip. bene gerendae. MVTAM,} Mutilatam, uel Mutilam, fortaſſe rectius: cum ſequentibus enim congruere magis uidetur. HELVONI *ſpurciſſimo,*} quia cunnilingus putaretur. infra: Hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurciorem lingua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum? PRAEGVSTATORI *libidinum tuarum,*} quia pudenda lingeret ſororis Clodij, cum qua Clodius ipſe rem habuiſſe diceretur. SOCIO *tui ſanguinis,*} qui tibi ſocius eſſet in turpi conſuetudine ſororis tuae. SVA *lingua*} dixi iam, cunnilingum putatum eſſe. ABALIENAVIT,} effecit, ut ipſa magis eum diligeret, quam te. MANCIPES,} publicanorum principes, qui publica ſuo periculo redimebant. IMPVRISSIMO} & hoc ad illud refertur, Heluoni ſpurciſsimo. PARRICIDA, *fratricida, ſororicida,*} qui in patrem, fratrem, ſororem impius fuiſti. IISDEM *machinis*} fictis ſermonibus, & falſis criminibus. ILLVSTRIVS,} ſic malo, quam, ut antea, Induſtrius. mendi origo fuit litterarũ ſimilitudo, quia ſcribebant ueteres, Inluſtris. FICTIS *ſermonibus,*} pro Sextio: Quem uirum, ſtudioſum mei, cupidiſsimum reip. conſeruandae, domi meae certi homines, ad eam rem compoſiti, monuerunt, ut eſſet cautior; eiuſq. uitae a me inſidias apud me domi poſitas eſſe dixerunt. Et in Piſonem: Veſtrae fraudes, ueſtrum ſcelus, ueſtrae criminationes inſidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictae, ſimul eorum, qui, famliaritatis licẽtia ſuorum improbiſſimorum ſermonum domicilium in auribus eius impulſu ueſtro collocauerunt, ueſtrae cupiditates prouinciarũ effecerant, ut ego excluderer, omneſque, qui me, qui illius gloriam, qui remp. ſaluam eſſe cupiebant, ſermone, atque aditu prohiberentur. MEVM *tempus*} & hic, & paullo poſt, tempus accipe pro aduerſo tempore, ut in prooemio Manilianae, amicorum temporibus. PROVISI} cogitati, a ratione profecti: SIM *paſſus*} fictis ſermonibus, & falſis criminibus. QVID *ſibi iſte uult?*} cur tantopere Pompeium ornat? quid ſpectat? PAENE *deditum,*} grauius eſt, deditum, quam deſertum. CVM *dixiſſet,*} cum peroraſſet: uide duas poſt reditum orationes: ex quibus ea patent, quae dixit Pompeius, antequam obſecrauit. AVT *de rep.*} ſubiungit, cognitionem Pontificum in ius religionis, & in ius reip. fuiſſe diſtributam.

ORATIO

INTELLIGO, *pontifices, me plura extra cauſſam dixiſſe, quam aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: ſed, cum me purgatum uobis eſſe cuperem, tum etiam ueſtra in me attente audiendo benignitas prouexit orationem meam. ſed hoc compenſabo breuitate eius orationis, quae pertinet ad ipſam cognitionem ueſtram: quae cum ſit in ius religionis, & in ius reip. diſtributa; religionis partem, quae multo eſt uerboſior, praetermittens, de iure reip. dicam. quid eſt enim aut tam arrogãs, quam de religione, de rebus diuinis, caerimonijs, ſacris, pontificum collegium docere conari; aut tam ſtultum, quam, ſi quis quid in ueſtris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curioſum, quam ea ſcire uelle, de quibus maiores noſtri uos ſolos & conſuli, & ſcire uoluerunt? Nego potuiſſe iure publico, legibus ijs, quibus haec ciuitas utitur, quemquam ciuem ulla eiuſmodi calamitate affici ſine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiam tum, cum reges eſſent, dico fuiſſe, hoc nobis eſſe a maioribus traditum, hoc eſſe denique proprium liberae ciuitatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis ſine iudicio ſenatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re conſtituti iudices ſint, detrahi poſſit. Vides ne me non radicitus euellere omnes actiones tuas? neque illud agere, quod apertum eſt, te omnino nihil geſſiſſe iure, non fuiſſe tribunum pl.? hoc dico eſſe parricidium: dico apud pontifices: augures adſunt: uerſor in medio iure publico. Quod eſt, pontifices, ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neque procreare iam liberos poſſit; &, cum potuerit, ſit expertus. Quae deinde cauſſa cuique ſit adoptionis, quae ratio generum, ac dignitatis, quae ſacrorum, quaeri a pontificum collegio ſolet. quid eſt horum in iſta adoptione quaeſitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor, ſenatorem: liberorum ne cauſſa? at procreare poteſt, habet uxorem, ſuſcepit etiam liberos. exheredabit igitur pater filium. quid ſacra Clodiae gentis, cur intereunt, quod in te eſt? quae omnis notio pontificum, cum adoptaret, eſſe debuit. niſi forte ex te ita quaeſitum eſt, num perturbare remp. ſeditionibus uelles? & ob eam cauſſam adoptari, non ut filius eſſes, ſed ut tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? reſpondiſti, credo, te ita uelle.*

uelle. pontificibus bona cauſſa uiſa eſt: approbauerunt. non aetas eius, qui adoptabat, quaeſita eſt, ut in Cn. Aufidio, M. Pupio: quorum uterque noſtra memoria, ſumma ſenectute, alter Oreſtem, alter Piſonem adoptauit. quas adoptiones, ſicut alias innumerabiles, hereditates nominis, pecuniae, ſacrorum ſecutae ſunt. tu neque Fonteius es, qui eſſe debebas; neque patris heres; neque, amiſſis ſacris paternis, in haec adoptiua ueniſti. ita, perturbatis ſacris, contaminatis gentibus, & quam deſeruiſti, & quam polluiſti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hereditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per aetatem pater eſſe potuiſti. Dico apud pontifices: nego iſtam adoptionem pontificio iure eſſe factam: primum, quod eae ueſtrae ſint aetates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per aetatem eſſe potuerit: deinde, quod cauſſa quaeri ſolet adoptandi, ut & is adoptet, qui, quod natura iam aſſequi non poteſt, & legitimo & pontificio iure quaerat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de ſacrorum religione minuatur: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur; ut haec ſimulata ſuſceptio filij quam maxime ueritatem illam ſuſcipiendorum liberorum imitata eſſe uideatur. quae maior calumnia eſt, quam uenire imberbem adoleſcentulum, bene ualentem, ac maritum; dicere, filium ſenatorem populi R. ſibi uelle adoptare; id autem ſcire, & uidere omnes, non ut ille filius inſtituatur, ſed ut e patricijs exeat, ut tribunus pl. fieri poſſit, iccirco adoptari? neque id obſcure: nam adoptatum emancipari ſtatim, ne ſit eius filius, qui adoptarit. cur ego adoptatur? probate genus adoptationis: iam omnium ſacra interierint, quorum cuſtodes uos eſſe debetis; iam patricius nemo relinquetur. cur enim quiſquam uellet tribunum pl. ſe fieri non licere; anguſtiorem ſibi eſſe petitionem conſulatus? in ſacerdotium cum poſſit uenire; quia patricio non ſit locus, non uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare commodius ſit eſſe plebeium, ſimili ratione adoptabitur. itaque populus R. breui tempore neque regem ſacrorum, neque flamines, nec ſalios habebit, nec ex parte dimidia reliquos ſacerdotes, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auſpiciaq. populi R. ſi magiſtratus patricij creati non ſint, intereant neceſſe eſt, cum interrex nullus ſit; quod & ipſum patricium eſſe, & a patricio prodi neceſſe eſt.

EXPLANATIO

OMNES *actiones tuas?*} ſed eam tantum, quae ad me unum pertinet. PARRICIDIVM:} Patricium, ſententia poſtulat. nam ſi patricius eſt, ſequitur, ut tribunus pl. eſſe non potuerit. cur autẽ patricius ſit, probatur in ſequentibus. AVGVRES *adſunt:*} non quod omnes, quicumque augures erant, adeſſent: ſed ij tantum, qui pontifices ijdem erant. hac enim in cauſſa non augurum, ſed pontificum iudicium erat. itaque domum ſuam a pontificibus religione liberatam, dicit in ea de Haruſp. reſp. Et ad Att. ſcribens, religionis iudices pontifices appellat, apud eos ait ſe dixiſſe, eos de ſua domo decreuiſſe: mentionem augurum nullam facit. QVOD *eſt, pontifices, ius adoptionis?*} de iure adoptionis uide Gellium lib. v. c. 19. GENERVM, *ac dignitatis,*} ne ſcilicet a genere clariſsimo ad obſcuriſsimum, a ſumma dignitate ad infimam condicionem adoptione tranſeatur. infra: Ita adoptet, ne quid aut de dignitate generum, aut de ſacrorum religione minuatur. SACRORVM,} ne ſacra intereant. adoptati autem in aliena ſacra tranſibant. Valerius Max. lib. VII. c. 7. M. Anneij filius in Suffenatis familiam, ac ſacra tranſierat. Pro Murena: Sacra interire illi noluerunt. FILIVM.} Clodium: ne adoptiuus naturales hereditatis parte priuet. infra: Neque patris heres. INTEREVNT,} quia, cum adopteris a Fonteio, ad Fonteiae gentis ſacra tranſis. QVAESITVM *eſt,*} cum adoptareris. EIVS,} Fonteij. QVI *adoptabat;*} annos uiginti natus. ALTER *Oreſtem, alter Piſonem adoptauit.*} Oreſtem Aufidius, Piſonem Pupius. conſul autem cum M. Meſſalla M. Pupius Piſo biennio poſt Ciceronem fuit. TVTELARVM,} nec tutor, nec heres iam eſſe potes: amiſiſti enim ius Quiritum, ſacris perturbatis, contaminata utraque gente, Clodia, quã deſeruiſti, Fonteia, quam polluiſti. PROBATE *genus adoptionis: iam omnium ſacra interierint, quorum cuſtodes uos eſſe debetis: iam patricius nemo relinquetur.*} abſoluta aliqua narratione, uſurpat ſaepe hanc figuram orator, ut ex uno facto, ſi iudices male iudicauerint, commune damnum proponat. ſic infra: Date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paulliſper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam poteſtatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quae coeant de hominum locupletiſsimorum bonis, praeda praeſertim populari, & ſpe largitionis oblata. Aliquanto poſt: Date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. Simile & illud or. 2. in Rullum: committite uos nunc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum ſuſpicamini: reperietis partem eſſe eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad conſumendum nihil ſatis eſſe uideatur. NON *licere;*} non licebat enim patricijs. ANGVSTIOREM} anguſtior ideo eſt patricijs, quam plebeijs: quia duo patricij ſimul eſſe conſules uetere lege non poſſunt, plebeij uero poſſunt. IN *ſacerdotium*} in ea ſacerdotia, quae ſolis plebeijs patent. NEQVE *regem ſacrorum*} enumerat eos ſacerdotes, qui plebeij eſſe non poterant. AVCTORES} qui probabant ea, quae centuriatis, curiatiſq. comitijs fiebant: quos ex antiquo more, cum ſenatus e ſolis patricij conſtabat, patricios eſſe oportebat. CVRIATORVM} quorum ſpecies & imago quaedam, triginta lictoribus curias repraeſentantibus, auſpiciorum cauſſa remanſerat. in Rullum. 2. AVSPICIAQ.} penes patricios magiſtratus auſpicia fuere: patricij uero magiſtratus, conſul, praetor, aedilis cur. quaeſtor, interrex. In ep. ad M. Brutum: Dum unus erit patricius magiſtratus, auſpicia ad patres redire non poſſunt. CVM *interrex nullus ſit;*} nullus autem erit, ſi patricij ſenatores, a quibus prodatur, non erit. ET IPSVM *patricium eſſe,*} Aſconius pro Milone.

ORATIO

DIXI apud pontifices, iſtam odoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo eſſe habendam. qua ſublata intelligis totum tribunatum tuum concidiſſe. Venio ad augures. quorum ego liberos, ſi qui ſunt reconditi, non ſcrutor. non ſum in exquirendo iure augurum curioſus: haec, quae una cum populo didici, quae ſaepe in concionibus reſponſa ſunt, noui. negant fas eſſe agi cum populo, cum de caelo ſeruatum ſit. quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de caelo eſſe ſeruatum? adeſt praeſens, uir ſingulari uirtute, conſtantia, grauitate praeditus, M. Bibulus, hunc conſulem illo ipſo die contendo ſeruaſſe de caelo. infirma ſunt igitur acta, tua ſententia, C. Caeſaris, uiri fortiſſimi? minime: neque enim mea iam quidquam intereſt, exceptis ijs telis, quae ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt. ſed haec de auſpicijs, quae ego nunc perbreuiter attingo, acta ſunt a te. tu, tuo praecipitante iam & debilitato tribunatu, auſpiciorum patronus ſubito exſtitiſti: tu M. Bibulum in concionem, tu augures produxiſti: te interrogante, augures reſponderunt, cum de caelo ſeruatum ſit, cum populo agi non poſſe: tibi M. Bibulus quaerenti, ſe de caelo ſeruaſſe, reſpondit: idemq. in concione dixit, ab Appio, fratre tuo, productus, te omnino, quod contra auſpicia adoptatus eſſes, tribunum pl. non fuiſſe: tua denique omnis actio poſterioribus menſibus fuit, omnia, quae C. Caeſar egiſſet, quae contra auſpicia eſſent acta, per ſenatum reſcindi oportere: quod ſi fieret, dicebas te tuis humeris me, cuſtodem urbis, in urbem relaturum. Videte hominis amentiam, ubi per ſuum tribunatum Caeſaris actis alligatus teneretur. Si & ſacrorum iure pontifices, & auſpiciorum religione augures totum euertunt tribunatum tuum; quid quaeris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? Hora fortaße ſexta diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quaedam de rep. quae mihi uiſa ſunt ad illius miſeri cauſam pertinere. haec homines improbi ad quoſdam uiros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipſo die, tu es adoptatus. ſi, quod in ceteris legibus trinum nundinum eße oportet, id in adoptione ſatis eſt trium eße horarum: nihil reprehendo. ſin eadem obſeruanda ſunt, decreuit ſenatus, M. Druſi legibus, quae contra legem Caeciliam & Didiam latae eßent, populum non teneri.

EXPLANATIO

RESPONSA *ſunt,*} ab auguribus: cum de ſuo iure a magiſtratibus interrogarentur. itaque eum populo ea potui diſcere. CVM *de caelo ſeruatum ſit.*} ſeruare de caelo, ideſt impedimento eſſe, quo minus lex ferretur, cunctis plane magiſtratibus, tam plebeijs, quam patricijs, licebat. LATA *eſſe dicatur,*} non dicit, lata ſit, ſed, lata eſſe dicatur: ne legem appellet, quam contra auſpicia latam oſtendit. tulerat autem eam C. Caeſar conſul, Bibulo collega de caelo ſeruante. NEQVE *enim mea iam quidquam intereſt,*} quid ad me, ſi Caeſaris acta firma ſint? cum defunctus iam ſim, nec mali quidquam amplius ex illius actionibus exſpectem. IMMISSA *ſunt.*} a Clodio tribuno pl. non aduerſante Caeſare, quia tribunum popularem a ſe alienare nolebat, metuens, ne acta ſua ſuperioris anni a praetoribus inimicis, atque a ſenatu infirmarentur. excepit igitur Cicero ea tela, & exſulij calamitatem ſubire propter actiones Caeſaris coactus eſt: cum uero in patriam reſtitutus iam eſſet, nihil eius intererat, ſi Caeſaris acta rata eſſent. AVSPICIORVM *patronus*} ut Caeſaris acta reſcinderentur: quod eum nihil ſaluis auſpicijs egiſſe diceres. APPIO,} praetore, anno poſt Clodij tribunatum proximo. VBI} qua in re. amentiae enim ſummae fuit, cum eius tribunatus inter acta eſſet Caeſaris, ijsq. infirmatis nullus eſſet, ea ipſa acta reſcindere conari. C. ANTONIVM,} a M. Coelio de maieſtate accuſatum, & damnatum. ILLIVS *miſeri*} miſerum uocat, quia damnatus exſulabat. VIROS *fortes*} C. Caeſarem ſignificat, qui legem curiatam de Clodij adoptione conſul tulit, ut tribunus pl. deinde factus Ciceronem in exſulium pelleret. Suetonius. TRINVNDINVM} ne qua lex feratur, niſi promulgata per tres nundinas populo patuerit. Caeſar autem legem curiatam de adoptione Clodij tribus horis pertulit. nam cum hora ſexta, quae ego in Antonij cauſſa dixeram, cognouiſſet, hora nona legem pertulit. EADEM *obſeruanda*} uidetur omnino de trinundino non obſeruato aliquid ſubiungere debuiſſe: & ſane lex Caecilia & Didia, quod ex Phil. 5. liceat colligere, ad trinundinum pertinent: uerumtamen Druſi leges a ſenatu ſublatas eſſe, non quia ſeruatum in ijs trinundinum non eſſet, uerum quia contra auſpicia latae, Cicero ipſe lib. III. de leg. auctor eſt. Ego de trinundino in lege curiata non obſeruato prorſus accipiendum arbitror. iam enim Cicero diſputationem de auſpicijs abſoluerat: nunc agit de trinundino: quod & ea, quae ſupra dicta ſunt, & quae ſequuntur, ſatis probant. DECREVIT *ſenatus,*} referente Philippo conſule, Druſi inimico. M. DRVSI,} eius filij, qui, ſuſcepto ſenatus patrocinio, C. Gracchi tribuni pl. potentiam fregerat.

ORATIO

IAM intelligis omni genere iuris, quod in ſacris, quod in auſpicijs, quod in legibus ſit, te tribunum pl. non fuiſſe. atque ego hoc totum non ſine cauſſa relinquo. uideo enim quoſdam clariſſimos uiros, principes ciuitatis,

aliquot

aliquot locis iudicaſſe, te cum plebe iure agere potuiſſe: qui etiam de me ipſo, cum tua rogatione funere elatam remp. eſſe dicerent, tamen id funus, etſi miſerum atque acerbum fuiſſet, iure indictum eſſe dicebant. quod de me ciue, ac de rep. bene merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe reip. quod ſaluis auſpicijs tuliſſes, iure egiſſe dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus conſtitutum tribunatum tuum comprobauerunt. fueris ſane tribunus pl. tam iure, tam lege, quam fuit hic ipſe Rullus, uir omnibus rebus clariſſimus, atque ampliſſimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tuliſti? uetant leges ſacratae, uetant XII *tabulae, leges priuatis hominibus irrogari: id eſt enim priuilegium. nemo umquam tulit: nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil, quod minus haec ciuitas ferre poſſit. proſcriptionis miſerrimum nomen illud, & omnis acerbitas Sullani temporis quid habet, quod maxime ſit inſigne ad memoriam crudelitatis? opinor, poenam in ciues R. nominatim ſine iudicio conſtitutam. hanc uos igitur, pontifices, iudicio, atque auctoritate ueſtra tribuno pl. poteſtatem dabitis, ut proſcribere poſſit, quos uelit? quaero enim, quid ſit aliud, proſcribere, Velitis, iubeatis, ut M. Tullius in ciuitate ne ſit, bonaq. eius ut mea ſint. ita enim fecit: etſi alijs uerbis tulit. hoc plebiſcitum eſt? haec lex, haec rogatio eſt? hoc uos pati poteſtis, hoc ferre ciuitas, ut ſinguli ciues ſingulis uerſiculis e ciuitate tollantur? equidem iam perfunctus ſum: nullam uim, nullum impetum metuo: expleui animos inuidorum: placaui odia improborum: ſaturaui etiam perfidiam, & ſcelus proditorum: denique de mea cauſſa, quae uidebatur perditis ciuibus ad inuidiam eſſe propoſita, iam omnes ordines, omnes dij atque homines iudicauerunt. uobiſmet ipſis, pontifices, & ueſtris liberis, ceteriſq. ciuibus pro ueſtra auctoritate, & ſapientia conſulere debetis. nam, cum tam moderata iudicia populi ſint a maioribus conſtituta; primum, ut ne poena capitis cum pecunia coniungatur; deinde, ne niſi prodicta die quis accuſetur; tertio, ut ante magiſtratus accuſet intermiſſa die, quam multam irroget, aut iudicet; quarto, ſit accuſatio trinum nundinum, prodicta die, qua die iudicium ſit futurum; cum multa etiam ad placandum, atque ad miſericordiam reis conceſſa ſint; deinde exorabilis populus, facilis ſuffragatio pro ſalute; denique etiam, ſi qua res illum diem aut auſpicijs, aut excuſatione ſuſtulit; tota cauſſa, iudiciumq. ſublatum eſt: haec cum ita ſint in re, ubi crimen eſt, ubi accuſator, ubi teſtes; quid indignius, quam, qui neque adeſſe ſit iuſſus, neque citatus, neque accuſatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & ſicarios, egentes, & perditos ſuffragium ferre, & eam legem putare? ac, ſi hoc de me potuit, quem bonos, quem dignitas, quem cauſſa, quem reſp. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat praeter conuerſionem ſtatus, & inclinationem communium temporum: quid tandem futurum eſt ijs, quorum uita remota ab honore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt, pecuniae autem tantae ſunt, ut eas nimium multi egentes, ſumptuoſi, nobiles concupiſcant? date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paulliſper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam poteſtatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quae coeant de hominum locupletiſſimorum bonis, praeda praeſertim populari, & ſpe largitionis oblata. At quid tulit legum ſcriptor peritus, callidus? Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidem ciue ferundum ſine iudicio. non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum ſit. O coenum, o portentum, o ſcelus: hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurciorem lingua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum? Sexte noſter, bona uenia dic, quoniam iam dialecticus es, & hoc quoque ligurris: quod factum non eſt, ut ſit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis ſanciri, aut ſuffragijs confirmari poteſt? hoc tu ſcriptore, hoc conſiliario, hoc miniſtro, omnium non bipedum ſolum, ſed etiam quadrupedum impuriſſimo, remp. perdidiſti. neque tu eras tam excors, tamq. demens, ut neſcires hunc Clodium eſſe, qui contra leges faceret; & alios eſſe, qui leges ſcribere ſolerent: ſed neque eorum, neque ceterorum, in quibus eſſet aliquid modeſtiae, cuiuſquam tibi poteſtas fuit: neque tu legum ſcriptoribus ijſdem potuiſti uti, quibus ceteri; neque operum architectis; neque pontificem adhibere, quem uelles: poſtremo ne in praedae quidem ſocietate mancipē, aut praedem ſocium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique ſuffragij latorem in iſta tua proſcriptione quemquam, niſi furem, aut ſicarium, reperire potuiſti. itaque, cum tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares; amici illi tui te, uno amico tecti, & beati, qui ſe populo commiſerant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudiciū uenerant, ſiue accuſatores erant, ſiue rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille nouicius Ligur, uenalis adſcriptor, & ſubſcriptor tuus, cum M. Papirij, ſui fratris, eſſet teſtamento, & iudicio improbatus, mortem eius ſe uelle perſequi dixit: nomen Sex. Propertij detulit; accuſare, alienae damnationis ſceleriſq. ſocius, propter calumniae metum non eſt auſus.*

EXPLANATIO

HOC *totum*} te tribunum pl. non fuiſſe. QVOSDAM} M. Catonem ſignificat. TE. CVM *plebe iure agere potuiſſe:*} te tribunum pl. fuiſſe. Id autem ideo ſentiebat Cato, quia, ſi, Clodium tribunum pl. non fuiſſe, probaretur, infirmabantur ea, quae ipſe in Cypro inſula, lege Clodia miſſus, egiſſet. IVRE *indictum*} idem in ea de Prouincijs: Iidem illam proſcriptionem capitis mei contra reipub. ſalutem, ſed ſaluis auſpicijs rogatam eſſe dicebant. itaque uir ſumma auctoritate, ſumma eloquentia dixit grauiter, caſum illum meum funus eſſe reip. ſed funus iuſtum, & indictum. QVOD *ſaluis auſpicijs egiſſes*,} id ſi negaſſet Cato, legem Clodiam, de Cicerone latam, ſuſtuliſſet. EAS *actiones*} leges a Caeſare conſule latas, inter quas curiata fuit. COMPROBAVERVNT.} negantes leges Caeſaris contra auſpicia latas, ut Clodij tribunatum, & cum eo ſuas ipſi actiones conſtituerent. IVRE,} ſacrorum & auſpiciorum. quod ſupra negauit. LEGE,} trinundino, in ferenda curiata lege ſeruato: quod ſer-

 uatum

uatum non eſt. HIC *ipſe*} unus ex pontificibus. RVLLVS,} P. Seruilius Rullus, qui nominatur inter pontifices in oratione de Haruſp. reſp. fuit & P. Seruilius Vatia, Iſauricus. hic autem Rullus fortaſſe is eſt, contra quem Ciceronis exſtant orationes. SACRATAE} in ſacro Monte, in quem plebs irata patribus ſeceſſerat, latae. PRODICTA *die*} conſtituta ante die. AVSPICIIS,} aduerſis; ut illo die agi per auſpicia non liceret. EXCVSATIONE} a reo allata, cum adeſſe non poſſet. VBI *crimen eſt, ubi accuſator, ubi teſtes;*} quae in mea cauſſa nō fuerunt. LIBERIS}, otioſum hoc uidetur. CLODIVS} Sex. Clodius ſcriba: qui poſtea, Clodij cadauere in curia illato, & incenſo, quo incendio curia ipſa conflagrauit, in exſuliū miſſus eſt, & a M. Antonio conſule, poſt Caeſaris interitum, reſtitutus. PRAEDA *praeſertim populari,*} grata, propter ſpem largitionis. SPVRCIOREM *lingua ſua,*} nā cunnilingus putabatur, ideo ſequitur, Hoc quoque ligurris. Et aliquanto poſt: Quaere hoc ex Clodio, ſcriptore legum tuarum: iube adeſſe: latitat omnino: ſed, ſi requiri iuſſeris, inueniet hominem apud uxorem tuam, occultatem ſe capite demiſſo. Et ſupra: Heluoni ſpurciſsimo, praeguſtatori libidinum tuarum. BONA *uenia dic,*} aggreditur diſputare: propterea ſubijcit, Quoniam iam dialecticus es. HOC *quoque*} hanc laudem, ut dialecticus habearis. LIGVRRIS:} appetis, auide ſumis, item ut cum lingis mulierum pudenda. Nam eo ſpectat hoc uerbum. CLODIVM *eſſe,*} aut, Clodium, gloſſema eſt: aut ideo dictum, ut emphaſis eſſet in nomine. QVI *contra leges faceret;*} non qui leges alijs ſcriberet. SOLERENT:} quos adire debuiſti, non eum, qui non ſoleret. OPERVM *architectis;*} proprio, non tranſlato, utitur ſermone. non enim, operum, pro actionum dixiſſet: quod Latini ſermonis elegantia reſpueret: ſed, Operum, dixit, Libertatis aedem ſignificans, a Clodio in euerſa Ciceronis domo exſtructam. ex quo infra: Quid operum publicorum exactio? ADHIBERE} ad aram Libertatis conſeruandam. pontifice enim praeeunte conſecrauit Clodius. QVEM *uelles:*} pro, quemquem uelles, ideſt, quem omnes probarent. adhibuiſti enim adoleſcentē imperitum, nouum ſacerdotem, ſororis precibus, matris minis adductum, ignarū, inuitum: ut infra. Et alio loco: Non poterat ullo modo non in agendo ruere, & ſaepe peccare, praeſertim illo pontifice, & magiſtro, qui cogeretur docere, antequam ipſe didiciſſet. IN. PRAEDAE *ſocietate*} in diuiſione bonorum meorum. MANCIPEM,} qui emeret. mancipes enim ſunt, qui ſpe lucri ab auctione emunt, aut conducunt. PRAEDEM *ſocium,*} malim, Pradae ſocium: idq. arbitror ad ſententiam eſſe aptius. AMICI *illi tui*} ad Vatinium hoc pertinet, qui, aedilitatem petens, repulſam tulerat. TE. VNO *amico tecti, & beati,*} ironia. quis enim uno amico tectus, ac beatus eſſe poteſt, praeſertim omnibus infamiae maculis notato, qualis Clodius fuit? QVI *ſe populo commiſerant,*} Comitijs magiſtratum petentes. PALATINAM} tribum, in qua Clodius cenſebatur, & ſuffragium ferebat. quam in oratione pro Sextio, hanc ipſam rem commemorans, nominat his uerbis: Aedilitatem petiuit cum hominibus primis, ſed non praeſtantiſſimis opibus, & gratia: tribum ſuam non tulit: Palatinam denique, per quam omnes illae peſtes uexare populum Romanum dicebantur, perdidit. DAMNABANTVR.} accuſatores de calumnia, rei uero de alijs criminibus; cum ipſe tribunus pl. Clodius pro ijs deprecaretur. pro Sextio: Quiſquis erat qui aliquam partem in meo luctu ſceleris Clodiani attigiſſet, quocumque uenerat, quod iudicium cumque ſubierat, damnabatur. ILLE *nouitius Ligur,*} nouus in urbe ciuis, nuper e Liguria profectus. Notat eum, ut ignobilem, & Ligurem. nam cum eſſet Aeliae gentis, ut ab Aelijs nobilibus, originem ducere uideretur, Liguris cognomen ex Aeliorum imaginibus aſſumpſit. quo tamen cognomine, non cuius generis eſſet, ſed cuius nationis, indicare uiſus eſt. eam ignobilitatem in oratione pro Sextio oſtendit his uerbis: Interceſsit Ligus iſte neſcio qui, additamentum inimicorum meorum. De patria uero ſic, aliquanto poſt: Ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me abſente defluxit, qui cognomen ſibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius eſſe, quam generis, uideretur. ADSCRIPTOR, *& ſubſcriptor tuus,*} adſcripſerat ſe, pecunia emptus, ad amicos Clodij ſubſcripſerat, quia ſecutus eſt eiuſdem Clodij uoluntatem, cum, Cicerone iam in exſulium profecto, L. Ninnio tribuno pl. de eius reditu referente, interceſsit. pro Sextio. MORTEM *eius ſe uelle perſequi dixit:*} quaſi ueneno ſublatus eſſet. ACCVSARE *non eſt auſus.*} nominis delationem accuſatio ſequebatur: ſed legitur, cum nomen iam detuliſſet, accuſationem omiſit, ueritus, ne calumniae damnaretur, qui accuſaret eum, inquo culpa non eſſet, cum in ipſo potius crimen haereret, qui Papirium, fratrem ſuum, hereditatis cupiditate, & ſpe tollendum curaſſet. ideo ſubiungitur: Alienae damnationis, ſceleriſq. ſocius. quia damnari nemo uere poſſet, niſi ſimul, ſceleris eiuſdem ſocius, Ligur damnaretur.

ORATIO

DE hac igitur lege dicimus, quae iure rogata uideatur: cuius quam quiſque partem tetigit, digito, uoce, praeda, ſuffragio, quocumque uenit, repudiatus, conuictusq. diſceſſit. Quid, ſi ijs uerbis ſcripta eſt iſta proſcriptio, ut ſe ipſa diſſoluat? eſt enim: Quod M. Tullius falſum S. C. retulerit. *Si igitur retulit falſum S. C. tum eſt rogatio: ſi non retulit, nulla eſt. ſatis ne tibi uidetur a ſenatu iudicatum, me non modo non ementitum eſſe auctoritatem eius ordinis, ſed etiam unum poſt urbem cōditam diligentiſſime ſenatui paruiſſe? quot modis doceo, legem iſtam quam uocas, non eſſe legem? Quid ſi etiam pluribus de rebus uno ſortitu retuliſti: tamen ne arbitraris, id quod M. Druſus in legibus ſuis pleriſque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. Craſſus conſularis non obtinuerint, id te poſſe, omnium facinorum, & ſtuprorum omnium Decumis, & Clodijs auctoribus, obtinere? Tuliſti de me ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipſe non poteras dicere, non licere eſſe Romae. quid*

enim

enim diceres? damnatum? certe non: expulſum? qui licuit? ſed tamen ne id quidem eſt ſcriptum, ut exirem. poena eſt, qui receperit; quam omnes neglexerunt: eiectio nuſquam eſt: uerum ſit: quid operum publicorum exactio? quid nominis inſcriptio tibi? num aliud uidetur eſſe, ac meorum bonorum direptio? praeterquam quod ne id quidem per legem Liciniam, ut ipſe tibi curationem ferres, facere potuiſti. Quid hoc ipſum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum conſecraſſe, te monumentum feciſſe, in meis aedibus te ſignum dedicaſſe, eaq. te ex una rogatiuncula feciſſe; unum & idem uidetur eſſe, atque id quod de me ipſo nominatim tuliſti? tam hercule eſt unum, quam quod idem tu lege una tuliſti, ut Cyprius rex, cuius maiores huic populo ſocij atque amici ſemper fuerunt, cum bonis omnibus ſub praecone ſubijceretur, et exſules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, utraque de re negotium dedi. Sed quid, ſi eidem negotium dediſſes, ut in Aſia ciſtophorum flagitaret, inde iret in Hiſpaniam; cum Romae deceſſiſſet, conſulatum ei petere liceret; cum factus eſſet, prouinciam Syriam obtineret; quoniam de uno homine ſcriberes, una res eſſet? quod ſi iam populus R. de iſta re conſultus eſſet; & non omnia per ſeruos latronesq. geſſiſſes: non ne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exſulibus Byzantijs diſpliceret? quae eſt quaſi alia uis, quae ſententia Caeciliae legis, & Didiae, niſi haec, ne populo neceſſe ſit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare?

EXPLANATIO

DIGITO, *uoce*,} qui eam ſcripſit, & qui laudauit ad populum. QVOCVMQVE *uenit*,} ad quodcumque iudicium. ſic pro Sextio: Qui aliquam partem in meo luctu ſceleris Clodiani attigiſſet, quocumque uenerat, quod iudicium cumque ſubierat, damnabatur. REPVDIATVS *conuictusque*} repudiati accuſatores, rei conuicti. FALSVM. S.C.} de afficiendis ultimo ſupplicio coniuratis. RETVLERIT.} quo, & unde? ad aerarium e ſenatu Phil. 5. ſenatus etiam conſulta, pecunia accepta, referebat: ſyngraphae obſignabantur: S. C. numquam facta, ad aerarium deferebantur. A. SENATV *iudicatum*,} qui me decretis honorificentiſsimis in patriam reuocauit. VNO *ſortitu retuliſti*:} non refert ad populum, ſed fert tribunus pl. refert autem uel ipſe, uel ceteri magiſtratus ad ſenatum. itaque pro, Retuliſti, malim, Tuliſti, Nec in, Sortitu, ſatis acquieſco. ſorte enim tribunus pl. in ferenda lege non utitur. quare ſcitu, puto eſſe rectius: ut, quod ſciuit plebs, intelligatur. M. DRVSVS} tribunus pl. pater tamen, an filius, non omnino conſtat: ſed de patre dictum ideo uidetur, quia nominatur ante M. Scaurum, & L. Craſſum, qui & poſt M. Druſum patrem, C. Graccho aequalem, & ante filium, qui L. Philippo conſule tribunus pl. fuit, in rep. floruerunt. Mouet me illa quoque ratio, quod filij non pleraeq. leges, ut hic ait Cicero, ſed omnes plane uno S. C. referente conſule, Philippo, ſublatae ſunt. BONVS *ille uir M. Scaurus*,} cuius in tuenda rep. conſtantiam uehementer Cicero laudat in ea pro Sextio, & alibi. L. CRASSVS} oratorum aetate ſua princeps. CONSVLARIS} lego, conſulares. nam tribunus pl. eſſe non potuit Scaurus, cum patricius fuerit, ex Aemilia gente. DECVMIS,} opinor hunc eſſe Decimum illum, de quo ſic ep. 3. lib. IV. ad Att. Vix iam Decimum deſignatorem, uix Gellium retinet. CLODIIS} Sex. Clodio ſcriba, quem paullo ante dixit legem illam P. Clodio de Ciceronis exitio tuliſſe. CERTE *non*:} ſupra: An de peſte ciuis non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem licuit tibi ferre non legem, ſed nefarium priuilegium? Pro Sextio: Reducti exſules Byzantium condemnati, tum cum indemnati ciues de ciuitate exijciebantur. Pro Milone: Diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. QVID *operum publicorum exactio*?} obſcurum eſt, quid dicat: dici tamen hoc arbitror: cum id, quod in publicata & euerſa Ciceronis domo aedificatum fuerat, (id autem quid eſſet ſatis infra oſtenditur) Clodius a conductoribus exegiſſet, id ei facere non licuiſſe: cum opera publica ab ijs exigi ſolerent, qui ei muneri publice praepoſiti eſſent. QVID *nominis inſcriptio tibi*?} homini priuato in opere publico? PER *legem Liciniam*} in Rull. 2. Licinia eſt lex, atque altera Aebutia; quae non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac poteſtate, ſed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea poteſtas, curatio ue mandetur. MONVMENTVM *feciſſe in meis aedibus*,} diſtinguit monumentum ab aedibus: quia monumentum eſt id, quod ad memoriam exſtruitur: propterea dicit infra: In conſpectu totius urbis domus eſt mea, pontifices: in qua ſi manet illud non monumentum urbis, ſed ſepulcrum inimico nomine inſcriptum; demigrandum potius aliquo eſt. SIGNVM} Libertatis. CYPRIVS *rex*,} Ptolomaei, regis Alexandrini, frater: qui, cognita regni ſui publicatione, ſe ipſe ueneno necauit. hanc hiſtoriam & in oratione pro Sextio Cicero attigit. EXSVLES *Byzantium reducerentur*.} quod iniquum fuit: cum praeſertim libera ciuitas Byzantium, & ſui iuris eſſet. pro Sextio: Reducti exſules Byzantium condemnati, tum cum indemnati ciues e ciuitate eijciebantur. EIDEM,} M. Catoni. ROMAE} Roma, ſententia poſtulat. coniungit enim ea, quae diuerſa admodum ſint; ut idem in Aſiam, ex Aſia in Hiſpanim eat; idem, cum Roma deceſſerit, conſulatum petere poſsit: quod abſentibus per leges non licebat, idem, ubi conſul factus ſit, prouinciam Syriam adminiſtret. QVAE *eſt quaſi alia uis, quae ſententia Caeciliae legis, & Didiae*,} legem Caeciliam, & Didiam eſſe de trinundino, ſupra oſtendit: hic autem, non de trinundino, ſed de pluribus rebus una lege comprehenſis eam eſſe, non obſcure dicit. an igitur loquitur pugnantia? non arbitror: ſed cum eſſet in lege Caecilia & Didia de trinundino in promulgata lege ſeruando; quodam modo ea, quae fieri non ſolerent, prohibere uidebatur. in ijs autem erat illud, ne quis de pluribus rebus una lege ferret. nam ideo per tres nundinas legem promulgatam patere populo lex Caecilia, & Didia iubebat, ut ſpatium conſiderandi populus haberet, ſi quid in ea contra ceteras leges, morem ue maiorum

ſcriptum

ſcriptum eſſet, quod poſtea ſuffragijs uel antiquari, uel accipi oporteret. Non igitur diſertis uerbis lex Caecilia, & Didia uetabat, ne pluribus de rebus una lege ferretur: ſed cum ſeruari trinundinum iubebat, ſimul hoc alterum quaſi iubere uidebatur. in quo uerba Ciceronis operaepretium eſt conſiderare. non enim dicit, Quae eſt alia uis: ſed, Quae eſt alia quaſi uis. nam illud, Quaſi, oſtendit non eam plane uim, & ſententiam eius legis fuiſſe.

ORATIO

Qvid, ſi per uim tuliſti; tamen ne lex eſt? aut quidquam iure geſtum uideri poteſt, quod per uim geſtum eſſe conſtet? an ſi in ipſa latione tua, capta iam urbe, lapides iacti, ſi manus collata non eſt; icirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis ſine ſumma ui peruenire potuiſti? cum in tribunali Aurelio conſcribebas palam non modo liberos, ſed etiam ſeruos, ex omnibus uicis concitatos; uim tum uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas; non uim imperitae multitudinis, ſed hominum honeſtorum modeſtiam, prudentiamq. quaerebas: cum arma in aedem Caſtoris comportabas; nihil aliud, niſi uti ne quid per uim agi poſſet, machinabare: cum uero gradus Caſtoris conuelliſti, ac remouiſti; tum, ut modeſte tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque adſcenſu repuliſti: cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de ſalute mea fecerant, adeſſe iuſſiſti, eorumq. aduocationem manibus, ferro, lapidibus diſcuſſiſti; tum profecto oſtendiſti, uim tibi maxime diſplicere.

EXPLANATIO

Apides *iacti*} non affirmat, ſed negat. nam, lapides iacti, ſpectat ad illud, quod proxime ſequitur, Si manus collata non eſt: ut ſit: Si lapides iacti non ſunt, ſi manus collata non eſt. abfuiſſe enim fatetur illam uim, quae lapidibus, manuq. fit: nec tamen dici poſſe, Clodiam legem ſine ſumma ui latam eſſe. nam ſi lata eſt contra legem Caeciliam & Didiam: certe, quamquam nec lapides iacti, nec manus collata ſit, lata per uim eſt. Subiungit autem, quae Clodius, uim cogitans, effecerit, ne quis legi ſuae, cum ferretur, auderet obſiſtere. Cvm *in tribunali Aurelio*} hac de re ſupra diximus. In. aedem. *Caſtoris*} in qua legem Clodius tulit. infra.

ORATIO

Verum haec furioſa uis uaeſani tribuni pl. facile ſuperari, frangiq. potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Piſoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi ſuos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te ſuis ſceleratis concionibus ſubleuarent, ſenatus auctoritatem irriderent, equitibus R. mortem, proſcriptionemq. minitarentur, me terrerent minis, mihi caedem, & dimicationem denunciarent, meam domum, refertam uiris bonis, per amicos ſuos complerent, proſcriptionis metu me frequentia nudarent, uirorum bonorum me praeſidio ſpoliarent, ſenatum pro me non modo propugnare, ampliſſimum ordinem, ſed etiam plorare, & ſupplicare mutata ueſte prohiberent; ne tum quidem uis erat? quid igitur ego ceſſi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem: fac me timidum eſſe natura: quid illa tot uirorum fortiſſimorum millia? quid illi equites R.? quid ſenatus? quid denique omnes boni; ſi nulla uis erat, cur me flentes potius proſecuti ſunt, quam aut increpantes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, ſi mecum ageretur more inſtitutoq. maiorū, ut poſſem praeſens ſuſtinere? utrum, ſi dies dicta eſſet, iudicium mihi fuit pertimeſcendum, an ſine iudicio priuilegium? iudicium in cauſſa tam turpi? ſcilicet is homo ſum, qui, etiam ſi cauſſa eſſet ignota, dicendo non poſſem explicare. An eam cauſſam probare non poteram, cuius tanta bonitas eſt, ut ea ipſa non modo ſe, ſed etiam me abſentem per ſe probarit? An ſenatus, an ordines an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandum conuolauerunt, ſegniores me praeſente ad me retinendum, & conſeruandum fuiſſent in ea cauſſa, quam ipſe iam parricida talem dicat fuiſſe, ut me ab omnibus ad meam priſtinam dignitatem expetitum, atque reuocatum queratur? An uero in iudicio periculi nihil fuit; priuilegium pertimui, ne, mihi praeſenti ſi multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam nuda reſp. a magiſtratibus? quid, ſi uocatae tribus eſſent; proſcriptionem, non dicam in me ita de ſua ſalute merito, ſed omnino in ullo ciue comprobauiſſent? An, ſi ego praeſens fuiſſem, ueteres illae copiae coniuratorum, tuiq. perditi milites, atque egentes, & noua uis ſceleratiſſimorum conſulum corpori meo peperciſſent? qui, cum eorum omnium crudelitati, ſceleriq. ceſſiſſem, ne abſens quidem luctu meo mentes illorum ſatiare potui. quid enim uos uxor mea miſera uiolarat? quam uexauiſtis, raptauiſtis, omni crudelitate laceraiſtis: quid mea filia? cuius fletus aſſiduus, ſordesq. lugubres uobis erant iucundae, ceterorum omnium mentes oculosq. flectebant: quid paruus filius? quem, quamdiu abſui, nemo niſi lacrumantem confectumq. uidit, quid fecerat, quod eum toties per inſidias interficere uoluiſtis? quid frater meus? qui cum aliquanto poſt meum diſceſſum ex prouincia ueniſſet, neque ſibi uiuendum, niſi me reſtituto, putaret, cum eius maeror, ſqualor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miſerabilis uidebatur: quoties ex ueſtro ferro, ac manibus eſt elapſus? ſed quid ego ueſtram crudelitatem expromo, quam in ipſum me,

me, ac meos adhibuiſtis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac poſtibus meis horrificum quoddam, & nefarium omni imbutum odio bellum intuliſtis? non enim te arbitror, cum poſt meum diſceſſum omnium locupletum fortunas, omnium prouinciarum fructus, & tetrarcharum ac regum bona ſpe & auaritia deuoraſſes, argenti & ſupellectilis meae cupiditate eſſe caecatum: non exiſtimo Campanum illum conſulem cum ſaltatore collega, cum alteri totam Achaiam, Theſſaliam, Boeotiam, Graeciam, Macedoniam, omnemq. barbariam, bona ciuium R. condonaſſes, alteri Syriam, Babylonem, Perſas integerrimas pacatiſſimasq. gentes ad diripiendum tradidiſſes, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, et ualuarum fuiſſe, neque porro illa manus copiaeq. Catilinae caementis ac tignis meorum tectorum ſe famem ſuam expleturas putauerunt: ſed ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, uerum eorum, quibuſcum acerbum bellum, inteſtinumq. ſuſcepimus, non praeda adducti, ſed odio ſolemus excidere, quod, in quos propter eorum crudelitatem inflammatae mentes noſtrae fuerunt, cum horum etiam tectis, ac ſedibus reſidere aliquod bellum ſemper uideretur. nihil erat latum de me: non adeſſe eram iuſſus: non citatus fueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tuſculano, altera ad alterum conſulem transferebatur: ſenatum conſules uetabant: columnae marmoreae ex aedibus meis, inſpectante populo R. ad ſocerum conſulis portabantur: in fundum autem uicini conſulis non modo inſtrumentum, aut ornamenta uillae, ſed etiam arbores transferebantur; cum ipſa uilla non praedae cupiditate, (quid enim erat praedae?) ſed odio, & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio, non fortuito, ſed oblato incendio: conſules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uerſabantur, cum alter ſe Catilinae delicias, alter Cethegi conſobrinum fuiſſe diceret. Hanc ego uim, pontifices, hoc ſcelus, hunc furorem, meo corpore oppoſito, a bonorum omnium ceruicibus depuli, omnemq. impetum diſcordiarum, omnem diu collectam uim improborum, quae inueterata compreſſo odio, atque tacito iam erumpebat, in actum, tam audaces duces, ex ★ *cepi meo corpore: in me uno conſulares faces iactae manibus tribunicijs: in me omnia, quae ego quondam retuderam, coniurationis nefaria tela adhaeſerunt. quod ſi, ut multis fortiſſimis uiris placuit, ui, & armis contra uim decertare uoluiſſem: aut uiciſſem cum magna internecione improborum, ſed tamen ciuium; aut, interfectis bonis omnibus, quod illi optatiſſimum erat, una cum rep. concidiſſem. uidebam, uiuo ſenatu, populoq. R. celerem mihi ſumma cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius poſſe, ut mihi non liceret eſſe in ea rep. quam ipſe ſeruaſſem: quod ſi non liceret, audieram, & legeram, clariſſimos noſtrae ciuitatis uiros ſe in medios hoſtes ad perſpicuam mortem pro ſalute exercitus inieciſſe, ego pro ſalute reip. uniuerſae dubitarem? hoc meliore condicione, quam Decij, quod illi ne auditores quidem ſuae gloriae, ego etiam inſpectator meae laudis eſſe potuiſſem. itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium ſceleratorum acerbitas mei caſus exceperat. non erat in tam immani iniuria, tantisq. ruinis nouae crudelitati locus.*

EXPLANATIO

INGENS *pecunia,*} ſupra: Quis pecuniam, ad emendos agros conſtitutam, ereptam ui ex Caeſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? SVOS *paratos centuriones,*} pro, ſuos paratos, placuit alijs, ſparatos. quod probare non poſſum: cum nec centurionum, nec legionariorum militum, ſed ruſticorum ſparus telum ſit. FAMILIAS} ſeruos. EQVITIBVS *Romanis*} L. Lamiam, pro ſalute Ciceronis deprecantem, a Gabinio conſule relegatum, ſignificat. poſt Red. in ſen. & pro Sex. SI. DIES *dicta eſſet,*} idem pro Milone: Diem mihi credo, dixerat. AN. SINE *iudicio priuilegium?*} neutrum debui pertimeſcere, nec ut iudices, nec ut populus me condemnaret. VT. ME *ab omnibus ad meam priſtinam dignitatem expetitum, atque reuocatum queratur?*} Huc illa ſuperiora pertinent: Tu ne es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſp. deſiderauit? uno reſtituto, ſenatus, auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum aduenìens prodidiſti? PER. SE} me enim cauſſae bonitas reſtituit. MVLTA *irrogaretur,*} populi ſuffragijs, agente tribuno pl. pro Milone: Diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat. A. MAGISTRATIBVS} a tribunis pl. cum lex ferretur. TOTIES *per inſidias interficere uoluiſtis?*} oratorie: ut in Clodium iudices incendat. CAMPANVM *conſulem*} Piſonem: qui, quo anno conſul Romae, eodem Capuae, quam ſuperiore anno coloniam C. Caeſar conſul fecerat, duumuir cum Pompeio fuit. unde in oratione contra ipſum: Seplaſia mehercle, ut dici audiebam, te ut primum adſpexit, Campanum conſulem repudiauit. Et poſt Red. ad Quir. Capuae ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam ſuperbiae fuit, conſulem eſſe, ſicut eras eo tempore, an Romae, in qua ciuitate omnes ante uos conſules ſenatui paruerunt? SALTATORE} poſt Red. in ſen. Cur in luſtris, & heluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus tam diu ceſſauit? In Piſonem: Tu ex tenebricoſa popina conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa ſenatum reip. occaſum, atque interitum lugere uetuiſti. CVM *alteri*} Piſoni. ACHAIAM, *Theſſaliam, Boeotiam, Graeciam,*} populos liberos. in Piſonem: lege Caeſaris iuſtiſsima atque optima populi liberi plane & uere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, praeter te, & collegam tuum putauit, omnis erat tibi Achaia, Theſſalia, Athenae, cuncta Graecia addicta. In quo animaduertendum, proprie Graeciam uocari, quae ab Iſthmi anguſtijs inciperet, Hellas Graecis dicta: cuius in prima parte Atticam Plinius ponit. LIMINVM *meorum, & columnarum, & ualuarum*} quae abſtulerunt. quo modo igitur non cupidi? aut, ſi non cupidi, cur abſtulerunt? Subiungitur ratio: odium illud fuit, non praedae cupiditas: ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, uerum eorum, quibus cum acerbum bellum, inteſtinumq. ſuſcepimus, non praeda adducti, ſed odio ſolemus excidere: quod, in quos propter eorum crudelitatem inflammatae mentes noſtre fuerunt, cum ho-

rum etiam tectis ac ſedibus reſidere aliquod bellum ſemper uideretur. ETIAM *tuo iudicio*} hominis inimiciſsimi, nedum aliorum. CIVIS *incolumis*:} quia condemnatus non eram: & mea tamen, quaſi condemnatus eſſem, domus in Palatio, uilla in Tuſculano, altera ad alterum conſulem transferebatur. ALTERA *ad alterum conſulem*} domus ad Piſonem, uilla ad Gabinium. AD *ſocrum conſulis*} errorem uetuſtate iam confirmatum ante multos annos ex hoc loco ſuſtulimus. legebatur enim, ſocerum. at in Piſonem: Apud ſocrum tuam, prope a meis aedibus, cuius domum ad meam exhauriendam patefeceras, ſedebas, non exſtinctor, ſed auctor incendij. Vbi Pedianus: Socrus Piſonis quae fuerit, inuenire non potui, uidelicet, quod auctores rerum non perinde in domibus ac familijs feminarum, niſi illuſtrium, uirorum nomina tradiderunt. Correctionis cauſſa patet. NON *fortuito, ſed oblato incendio*:} in Piſonem: Cum in Palatio mea domus ardebat, non caſu, ſed ignibus iniectis. CONSVLES *epulabantur*,} pro Sextio: Domus ardebat in Palatio: conſules epulabantur. CVM *alter ſe Catilinae delicias*} Gabinium ſignificat. Delicias appellat, quaſi eum Catilina turpiter amaſſet. poſt Red. in ſen. Quorum alter a me Catilinam, amatorem ſuum, multis audientibus, alter Cethegum, conſobrinum ſuum repoſcebat. DECII} pater, & filius. NE *auditores quidem*} quia mortem oppetentes, gloriam ſunt adepti. INFRACTVS} fractus: ut apud Virg. Turnus ut infractos aduerſo Marte Latinos, Vidit.

O R A T I O

CATO fuerat proximus (quid ageres, non erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idem eſſet iniuriae. quid poſſes? extrudere ad Cypriam pecuniam. praeda perierit: alia non deerit: hunc modo amandandum eſſe. ſic M. Cato inuiſus, quaſi per beneficium, Cyprum relegatur. eijciuntur duo, quos improbi uidere nō poterant, alter per honorem turpiſſimum, alter per honeſtiſſimam calamitatem. Atque ut ſciatis non hominibus iſtum, ſed uirtutibus hoſtem ſemper fuiſſe, me expulſo, Catone amandato, in eum ipſum ſe conuertit, quo auctore, quo adiutore, in concionibus, ea, quae gerebat, omnia, quaeq. geſſerat, ſe feciſſe, & facere, dicebat. Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem eſſe ciuitatis uidebat, diutius furori ſuo ueniam daturum nō arbitrabatur. qui ex eius cuſtodia, per inſidias, regis amici filium hoſtem captiuum ſurripuiſſet, & ea iniuria uirum fortiſſimum laceſſiſſet, ſperauit iiſdem ſe copijs cum illo poſſe confligere, quibuſcum ego noluiſſem bonorum periculo dimicare: & primo quidem adiutoribus conſulibus: poſtea fregit foedus Gabinius: Piſo tamen in fide manſit. quas iſte tum caedes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quam facile ferro, quotidianisq. inſidijs, cum iam a firmiſſimo robore copiarum ſuarum relictus eſſet, Cn. Pompeium foro curiaq. priuarit, domumq. coniecerit, uidiſtis. ex quo iudicare poteſtis, quanta uis illa fuerit oriens, & congregata, cum haec Cn. Pompeium terruerit iam diſtracta, & exſtincta. Hoc uidit in ſententia dicenda Kal. Ian. uir prudentiſſimus, & cum reip. tum mihi, tum etiam ueritati amiciſſimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam non cenſuit; qui me conſuluiſſe reip. ceſſiſſe tempeſtati, amiciorem uobis, ceterisq. ciuibus, quam mihi, ac meis exſtitiſſe, ui, armis, diſſenſione hominum ad caedem inſtituta, nouoq. dominatu pulſum eſſe dixit, nihil de meo capite potuiſſe ferri, nihil eſſe inſcriptum, aut poſſe ualere; omnia contra leges, moremq. maiorum temere, turbulente, per uim, per furorem eſſe geſta: quod ſi illa lex eſſet, nec referre ad ſenatum conſules, nec ſententiam dicere ſibi licere: quorum utrumque cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni; ne illa, quae nulla eſſet, eſſe lex iudicaretur. ſententia uerior, grauior, utilior, melior reip. nulla eſſe potuit. hominis enim ſcelere, & furore notato, ſimilis a rep. labes in poſterum dimouebatur. Neque hoc Cn. Pompeius qui ornatiſſimam de me ſententiā dixit, uosq. pontifices, qui me ueſtris ſententijs, auctoritatibusq. defendiſtis, non uidiſtis, illam eſſe nullam, atque eſſe potius flammam temporis, interdictum ſceleris, uocem furoris: ſed proſpexiſtis, ne qua popularis in nos aliquando inuidia redundaret, ſi ſine populi iudicio reſtituti uideremur. Eodemq. conſilio M. Bibuli, fortiſſimi uiri, ſenatus ſententiam ſecutus eſt, ut uos de mea domo ſtatueretis: non quod dubitaret, quin ab iſto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure eſſet actum, ſed ne quis oriretur aliquando in tanta ubertate improborum, qui in meis aedibus aliquam religionem reſidere diceret. nam legem quidem iſtam nullam eſſe, quotieſcumque de me ſenatus ſententiam dixit, toties iudicauit; quoniam quidem ſcripto illo iſtius ſententiam dicere uetabatur. atque hanc rem par illud ſimile, Piſo, & Gabinius, uidit. homines legum iudiciorumq. metuentes, cum frequentiſſimus ſenatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, nō ſe rem improbare dicebant; ſed lege iſtius impediri. erat hoc uerum: nam impediebantur, uerum ea lege, quam idem iſte de Macedonia, Syriaq. tulerat. hanc tu, P. Lentule, neque priuatus, neque conſul legem eſſe umquam putaſti. nam, tribunis pl. referentibus, ſententiam de me deſignatus conſul ſaepe dixiſti; ex Kal. Ian. quoad perfecta res eſt, de me retuliſti: legem promulgaſti, tuliſti: quorum tibi, ſi eſſet illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clariſſimus, quam legem eſſe homines alieniſſimi a P. Clodio iudicarant, Piſo, & Gabinius, eam nullam eſſe, frater P. Clodij, cum de me ad ſenatum tecum una retulit, iudicauit. ſed iſti, qui Clodij leges timuerunt, quemadmodum ceteras obſeruarunt? ſenatus quidem, cuius eſt grauiſſimum iudicium de iure legum, quotieſcumque de me conſultus eſt, toties eam nullam eſſe iudicauit. quod idem tu, Lentule, uidiſti in lege, quam de me tuliſti: nam non eſt ita latum, ut mihi Romam uenire liceret, ſed ut uenirem: non enim uoluiſti, id quod licebat, ferre, ut liceret; ſed me ita eſſe in rep. magis ut accerſitus imperio populi R. uiderer, quam ad adminiſtrandam ciuitatem reſtitutus.

EXPLANATIO

EXTRVDERE *ad Cypriam pecuniam.*} ad uendenda Ptolemaei Cyprij regis bona: ex quibus pecuniã exactam Romam retulit. PRAEDA *perierit*:} uerba Clodij: ſi Catonem, uirum optimum, ad Cypriam pecuniam mitto; haec mihi praeda omnino peribit. HVNC *modo amandandum eſſe.*} ſubaudi, ſtet, fixum ſit: deinde aliam praedam quaeremus. REGIS *amici*} Tigranis hiſtoriam narrat Pedianus pro Milone. FORO *curiaq. priuarit*,} ſaepe hoc dicit: nec interpretatione opus eſt. VIS *illa*} contra me. CN. POMPEIVM} in maximis bellis ab ineunte aetate uerſatum. DISTRACTA,} cum Gabinius conſul a Clodio Pompeij cauſſa defeciſſet. NIHIL *eſſe inſcriptum*,} opinor legendum, Nihil eſſe iure ſcitum. DEFENDISTIS,} ut ſenatores, non ut pontifices; cum in ſenatu de meo reditu ageretur. ILLAM *eſſe nullam*,} legem, nam a ſuperioribus pendet. PROSPEXISTIS} cum legem de me ferri uoluiſtis. SCRIPTO *illo iſtius*} lege Clodia. poſt Red. in ſen. Cum a tribuno pl. uetaretur; cum praeclarum caput recitaretur, ne pedibus iret, ne ſcribendo adeſſet: totam illam clauſulam, proſcriptionem, non legem, putauit. VERVM *ea lege*,} qua tamquam empti conſules Clodio promiſerant, ſe legem illius obſeruaturos, ideſt de Ciceronis reditu non eſſe ad ſenatum relaturos. HANC} non quam de Macedonia, & Syria, ſed quam de Cicerone tulerat. DESIGNATVS *conſul*} quod proxime dixit, Priuatus. ISTI} Gabinius, & Piſo. QVID *eſt enim conſul?*} hoc diſputat in Paradoxis.

ORATIO

HVNC tu etiam, pernicioſa peſtis, exſulem appellare auſus es, cum tantis ſceleribus eſſes, & factis notatus, ut omnem locum, quo adiſſes, exſulij ſimillimũ redderes? quid eſt enim exſul? ipſum per ſe nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur eſt turpe? re uera, quando eſt poena peccati; opinione autem hominum, etiam ſi eſt poena damnati. utrum igitur peccato meo exſulis nomen ſubeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem iſti ſatellites tui felicem Catilinam nominant, neque quiſquam eorum, qui ſolebant. nõ modo iam nemo eſt tam imperitus, qui ea, quae geſſi in conſulatu, peccata eſſe dicat; ſed nemo eſt tam inimicus patriae, qui non meis conſilijs patriam conſeruatam eſſe fateatur. quod enim eſt in terris commune tantum, tantulum ue conſilium, quod non de meis rebus geſtis ea, quae mihi eſſent optatiſſima, & pulcherrima, iudicarit? ſummum eſt populi R. populorumque, & gentium omnium, ac regum conſilium ſenatus: decreuit, ut omnes, qui remp. ſaluam eſſe uellent, ad me unum defendendum uenirent: oſtenditq. nec ſtare potuiſſe remp. ſi ego non fuiſſem reſtitutus; nec futuram eſſe ullam, ſi nõ rediſſem. Proximus eſt huic dignitati ordo equeſter: omnes omnium publicanorum ſocietates de meo conſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſima, atque ornatiſſima decreta fecerunt. Scribae, qui nobiſcum in rationibus, monumentisq. publicis uerſantur, non obſcurum de meis in remp. beneficijs ſuum iudicium, decretumq. eſſe uoluerunt. Nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoque urbanae maiores noſtri conuenticula, & quaſi concilia quaedam eſſe uoluerunt, qui non ampliſſime non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreuerint. Nam quid ego illa diuina, atque immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiae decreta cõmemorem? quibus tamquam gradibus mihi uideor in caelum adſcendiſſe, non ſolum in patriam reuertiſſe. Ille uero dies quis fuit, cum te, P. Lentule, legem de me ferentem populus R. ipſe uidit, ſenſitq. quantus, & quanta dignitate eſſes? conſtat enim, nullis umquam comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominum, aetatum, ordinum floruiſſe. Omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq. conſenſum. Aduentus meus, atque introitus in urbem qui fuit? utrum me patria ſic accepit, ut lucem, ſalutemq. redditam ſibi, ac reſtitutam accipere debuit, an ut crudelem tyrannum? quod uos, Catilinae gregales, de me dicere ſolebatis. itaque ille unus dies, quo die me populus R. a porta in Capitolium, atque inde domum, ſua celebritate, laetitiaq. comitatum, honeſtauit, tantae mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conſcelerata illa uis non modo propulſanda, ſed etiam emenda fuiſſe uideatur. Quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus totum maledicti, ne quiſquam audeat iam reprehendere conſulatum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, teſtimonijs, auctoritatibus comprobatum. quod ſi in iſto tuo maledicto probrum non modo mihi nullum obiectas, ſed etiam laudem illuſtras meam: quid te aut fieri, aut fingi dementius poteſt? uno enim maledicto bis a me patriam ſeruatam eſſe concedis; ſemel, cum id feci, quod omnes nõ negent immortalitati, ſi fieri poteſt, mandandum, tu ſupplicio puniendum putaſti; iterum, cum tuũ, multorumq. propter te, inflammatum in bonos omnes, impetum meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quam ſeruaſſem inermis, armatus in diſcrimine adducerem.

ORATIO

POENA *damnati.*} uel ſine peccato. AN. RE *iudicata?*} quia damnatus fuerim. Refertur enim hoc ad illud, Poena damnati. IAM} cum & a ſenatu, & a populo Romano ſim reſtitutus. FELICEM} tacite ſignificat, non puniri Clodium, hoſtem reip. cum penitus Catilina ſit. QVI *ſolebant.*} an-

tequam eſſem reſtitutus. SOCIETATES} quae nomen ſumebant ab ea prouincia, cuius uectigalia redemiſſent. erant autem omnes equeſtris ordinis. NOBISCVM} cum ſenatoribus. COLLEGIVM,} ut fabrorum, & fictorum: quae nominat Pedianus in Corneliana. PAGANI,} qui pagos extra urbem, in agro tamen Romano, habitabant. eaq. plebs urbana uocabatur, quia cenſeretur in urbanis tribubus. nam plebs ruſtica, quae cenſebatur in ruſticis, multo nobilior. DE *meis in omnes mortales meritis*} ne putentur haec arroganter dicta. non enim ſunt ex perſona Ciceronis, ſed eorum, quorum in ſe reſtituendo unum iudicium, unumq. conſenſum ait fuiſſe. qui cum fuerint omnes mortales, ſequitur, ut eos omnes Ciceronis merita in eam mentem adduxerint. CVM *id feci*;} cum patriam a coniurationis peſte liberaui. PROPTER *te*,} cuius auctor fuiſti.

ORATIO

ESTO: non fuit in me poena ulla peccati, at fuit iudicij. cuius? quis me umquam ulla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem dixit? poteſt igitur damnati poenam ſuſtinere indemnatus? hoc tribunicium eſt? hoc populare eſt? quamquam ubi tu te popularem, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere? ſcilicet: cum hoc iuris a maioribus proditum ſit, ut nemo ciuis R. aut libertatem, aut ciuitatem poſſit amittere, niſi ipſe auctor factus ſit. quod tu ipſe potuiſti in tua cauſſa diſcere. credo enim, quamquam in illa adoptione legitime factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, auctor ne eſſes, ut in te P. Fonteius uitae necisq. poteſtatem haberet, ut in filio. quaero, ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes, ſi tamen id XXX *curiae iuſſiſſent, num id iuſſum eſſet ratum? certe non. quid ita? quia ius a maioribus noſtris, qui non ficte & fallaciter populares, ſed uere & ſapienter fuerunt, ita comparatum eſt, ut ciuis R. libertatem nemo poſſet inuitus amittere. quin etiam, ſi decemuiri ſacramentum in libertatem iniuſtum iudicaſſent, tamen, quotieſcumq. uellet quis, hoc in genere ſolo rem iudicatam referre poſſe uoluerunt. ciuitatem uero nemo umquam ullo populi iuſſu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias Latinas proficiſcebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenq. dederant. qui erant rerum Capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quam erant in eam recepti, quo uertendi, hoc eſt mutandi ſoli cauſſa uenerant. id autem ut eſſet faciundum, non ademptione ciuitatis, ſed tecti, & aquae, & ignis interdictione faciebant. populus R. L. Sulla dictatore ferente comitijs centuriatis, municipijs ciuitatem ademit, ademit iiſdem agros. de agris ratum eſt; fuit enim populi poteſtas: de ciuitate ne tamdiu quidem ualuit, quamdiu illa Sullani temporis arma ualuerunt. an uero Volaterranis, cum etiam tum eſſent in armis, L. Sulla uictor, rep. recuperata, comitijs centuriatis, ciuitatem eripere non potuit: hodieq. Volaterrani, non modo ciues, ſed etiam optimi ciues, fruuntur nobiſcum ſimul hac ciuitate: conſulari homini P. Clodius, euerſa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non ſolum egentium, ſed etiam ſeruorum, Sedulio principe? qui ſe illo die confirmauit Romae non fuiſſe. quod ſi non fuit; quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? ſin autem is primus ſciuit; quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans: cur non iuret ſe Gadibus fuiſſe, cum tu te fuiſſe, Interamnae probaueris? hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem noſtram putas eſſe oportere, ut ſi, tribuno pl. rogante, Velitis, iubeatis ne; Sedulij cẽtum ſe uelle, & iubere dixerint, poſſit unuſquiſque noſtrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores noſtri populares non fuerunt, qui de ciuitate, & libertate ea iura ſanxerunt, quae nec uis temporum, nec potentia magiſtratuum, nec res iudicata, nec denique uniuerſi populi R. poteſtas, quae ceteris in rebus eſt maxima, labefactare poſſit. at tu etiam, ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tuliſti Anagnino neſcio cui Menulae per gratiam, qui tibi ob eam legem ſtatuam in meis aedibus poſuit, ut locus ipſe in tua tanta iniuria legem, & inſcriptionem ſtatuae refelleret. quae res municipibus Anagninis ornatiſſimis multo maiori dolori fuit, quam quae idem ille gladiator ſcelera Anagniae fecerat. Quid, ſi ne ſcriptum quidem umquam eſt in iſta ipſa rogatione, quam ſe Sedulius negat ſciuiſſe: tu huius, ut acta tui praeclari tribunatus hominis dignitate cohoneſtes, auctoritatem amplecteris? ſed tamen, ſi nihil de me tuliſti, quo minus eſſem non modo in ciuium numero, ſed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamen ne eum tua uoce uiolabis, quem, poſt nefarium ſcelus conſulum ſuperiorum, tot uides iudicijs ſenatus, populi R. totius Italiae honeſtatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras eſſe tua lege ſenatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit. homines ſeditioſiſſimi de optimis, ac fortiſſimis ciuibus, non, ut eſſet interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, ſed ut interdiceretur. ubi cauiſti, ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret? quod de omnibus etiam quibus damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus. quaere hoc ex Clodio, ſcriptore legum tuarum: iube adeſſe: latitat omnino: ſed, ſi requiri iuſſeris, inuenient hominem apud ſororem tuam, occultantem ſe capite demiſſo. ſed, ſi patrem tuum, ciuem medius fidius egregium, diſſimilemq. ueſtri, nemo umquam ſanus exſulem appellauit, qui, cum de eo tribunus pl. promulgaſſet, adeſſe, propter iniquitatem illius Cinnani temporis, noluit; eiq. imperium eſt abrogatum; ſi in illo poena legitima turpitudinem non habuit, propter uim temporum: in me, cui dies dicta numquam eſt, qui reus non fui, qui numquam ſum a tribuno pl. citatus, damnati poena eſſe potuit, ea praeſertim, quae ne in ipſa quidem rogatione perſcripta eſt?*

EXPLA-

EXPLANATIO

NISI *cum pro populo feciſti.*} pro populo facere, non ſolum eſt, populi rem, cauſſamque tueri, ſed etiam, pro populo ſacra facere : quod ſacerdotum eſt. Ludit igitur Cicero in ambigua ſententia : ſed reuera pungit acerbe Clodium, renouata illius temporis memoria, cum Pompeiae, Caeſaris pont. Max. uxoris, amore flagrans, ad ſacra Bonae deae, quae in domo pontificis max. a mulieribus pro ſalute populi fiebant, muliebri ueſtitu, quaſi & ipſe pro populo facere uellet, acceſsit. SCILICET;} hoc a ſequentibus diſtinxi: alioqui ſententia penderet. eſt autem in, ſcilicet, ironia ; ut dicatur : ſcilicet hoc tribunicium eſt, hoc populare eſt. illud autem, Quamquam ubi tute popularem, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere? parentheſi includatur. NISI *ipſe auctor factus ſit.*} niſi ipſe conſenſerit. IN. TVA *cauſſa*} cum es adoptatus a Fonteio. VITAE, *neciſq. poteſtatem haberet, ut in filio.*} expedit Gellij uerba recitare ex lib. v. c. 19. Cum in alienam familiam, inquit, inq. liberorum locum extranei ſumuntur, aut per praetorem fit, aut per populum. quod per praetorem fit, adoptio dicitur: quod per populum, arrogatio. Idem infra: Arrogatio dicta, quia genus hoc in alienam familiam tranſitus per populi rogationem fit. eius rogationis uerba haec ſunt: Velitis, iubeatis, uti L. Valerius L. Titio tam iure legeq. filius ſiet, quam ſi ex eo patre matreq. familias eius natus eſſet : utiq. ei uitae neciſq. in eum poteſtas ſiet, uti patri endo filio eſt. Hoc ita, ut dixi, ita uos Quirites rogo. LIBERTATEM} quam amittit is, qui per arrogationem in alienam poteſtatem tranſit. INVITVS} inuitus autem uidetur, qui aut negat, aut tacet. SACRAMENTVM *in libertatem iniuſtum iudicaſſent,*} aliquem de libertate litigantem liberum non eſſe iudicaſſent. ſic in oratione pro Caccina, ſacramentum noſtrum iuſtum iudicauerunt, pro, liberam eſſe mulierem Arretinam iudicauerunt. nam eius mulieris libertatem Cicero defendebat. ita locus locum aperit : & quamquam ueteſti moris ratio non omnino patet, ſententiam tamen ipſam perſpicue uidemus. TAMEN,} ſubaudiri uidetur; Quamquam cetera a decemuiris iudicata referri non ſolerent. HOC *in genere ſe*} mendum eſt in ſe : ueritatis autem in Vaticano libro ueſtigia exſtant: ſic enim in eo legitur : Hoc in genere ſororem, ut, ſi legas, Hoc in genere ſolo rem, unius litterae mutatione locus emendetur. SEDVLIO *principe?*} primo ſuffragium ferente. pro Plancio : Primus ſciuit legem de publicanis. IN. EIVS *nomen incideris?*} mihi legendum uidetur, In aes eius nomen incideris? aeneis enim tabulis incidebantur leges, & cum ijs eorum nomina, qui primi ſciuiſſent. PROBAVERIS?} cum de inceſtu es accuſatus. pro Milone, & ad Att. lib. 2, ep. 1. EREPTOR *ciuitatis,*} quem minime decet legem ferre de publicis iniurijs: cum tamen lex ipſa bona ſit. ANAGNINO *neſcio cui Menulae per gratiam,*} non tulit eam legem Clodius, ut ciuitati caueret, ſed ut Menulae gratificaretur: cuius intererat eam legem ferri: credo, ut exciperetur ipſe, aut aliqua ei ratione caueretur, qui multa ſcelera in ſuos municipes commiſiſſet. IN. TVA *tanta iniuria,*} ereptis mihi aedibus meis. INSCRIPTIONEM *ſtatuae*} inſcripſerat Menula, P. Clodio, ob latam legem de publicis iniurijs. NOMINIS *dignitate*} ironia. IN, EO *loco,*} in ſenatu; ad quem, uel ſine cenſoria lectione, aditus erat ijs, qui magiſtratus curules geſsiſſent. GRACCHVS} Caius tribunus pl. cuius orationes in Popillium a ueteribus nominantur. exſulauit autem Popillius iudicio populi: ut infra patet, & in ea pro Balbo : ex qua etiam Laenati cognomen fuiſſe, cognoſcitur. DE *Metello*} Numidico, qui iurare in eius legem noluerat. ETIAM *quibus damnatis interdictum eſt,*} cũ ego damnatus non ſim. OCCVLTANTEM *ſe capite demiſſo,*} fellatorem ſignificat. Catullus : Non ſi demiſſo ſe ipſe uoret capite. PATREM *tuum,*} qui cum P. Seruilio Iſaurico conſul fuit. DISSIMILEMQ. *ueſtri,*} cum dicat, Veſtri, pungit ſimul Appium, P. Clodij fratrem. IMPERIVM} conſulare. POENA *legitima*} a tribuno pl. irrogata: cum a te irrogata legitima non ſit : cum tu tribunus pl. eſſe non potueris. EA *praeſertim,*} exſulium. NE. IN *ipſa quidem rogatione*} in qua ſcriptum non erat, ut mihi aqua & ignis interdiceretur. ſupra.

ORATIO

AT uide, quid interſit inter illum iniquiſſimum patris tui caſum, & hanc fortunam, condicionemq. noſtram. patrem tuum, ciuem optimum, clariſſimi uiri filium, qui ſi uiueret, qua ſeueritate fuit, tu profecto non uiueres, L. Philippus cenſor, auunculum ſuum, praeterijt in recitando ſenatu; nihil enim poterat dicere, quare rata non eſſent, quae erant acta in ea rep. in qua ſe illis ipſis temporibus cenſorem eſſe uoluiſſet. me L. Cotta, homo cenſorius, in ſenatu iuratus dixit, ſe, ſi cenſor tum eſſet, cum ego abeſſam, meo loco ſenatorem recitaturum fuiſſe. quis in meum locum iudicem ſubdidit? quis meorum amicorum teſtamentum diſceſſu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & ſi adeſſem? quis me non modo ciuis, ſed ſocius recipere contra tuam legem, & iuuare dubitauit? denique uniuerſus ſenatus multo ante, quam eſt lata lex, de me gratias agendas cenſuit ciuitatibus ijs, quae M. Tullium, tantum ne? immo etiam ciuem optime de rep. meritum recepiſſent. & tu unus, peſtifer ciuis, eum reſtitutum negas eſſe ciuem, quem eiectum uniuerſus ſenatus non modo ciuem, ſed etiam egregium ciuem ſemper putauit? at uero, ut annales populi R. & monumenta uetuſtatis loquuntur, Kaeſo ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius Ahala, cum eſſent optime de rep. meriti, tamen populi incitati uim, iracundiamq. ſubierunt; damnatiq. comitijs centuriatis cum in exſulium profugiſſent, rurſus ab eodem

populo placato ſunt in ſuam priſtinã dignitatẽ reſtituti. quod ſi, ijs damnatis, nõ modo non imminuit calamitas clariſſimi nominis gloriam, ſed etiã honeſtauit: (nam etſi optabilius eſt, curſum uitae conficere ſine dolore, & ſine iniuria; tamen ad immortalitatem gloriae plus affert, deſideratum eſſe a ſuis ciuibus, quam omnino numquam eſſe uiolatum) mihi ſine ullo iudicio populi profecto, cum ampliſſimis omnium iudicijs reſtituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis, & conſtans in optima ratione ciuis P. Popillius ſemper fuit: tamen eius in omni uita nihil eſt ad laudem illuſtrius, quam calamitas ipſa. quis enim iam meminiſſet eum bene de rep. meritum, niſi & ab improbis expulſus eſſet, & per bonos reſtitutus? Q. Metelli praeclarum imperium in re militari fuit, egregia cenſura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad ſempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quod ſi & illis, qui expulſi ſunt inique, ſed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunicijs, non auctoritate ſenatus, non comitijs centuriatis, non decretis Italiae, non deſiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus ſum integer, abfui ſimul cum rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo altero conſule reducente, altero praetore patiente, tuum ſcelus meum probrum putas eſſe oportere? at ſi me populus R. incitatus iracundia, aut inuidia ciuitate eieciſſet; idemq. poſtea, mea in remp. beneficia recordatus, ſe collegiſſet, temeritatem, atque iniuriam ſuam reſtitutione mea reprehendiſſet: tamen profecto nemo eſſet tam amens, qui mihi populi tale iudicium non dignitati potius, quam dedecori putaret eſſe oportere. nunc uero cum me in iudicium populi nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim; qui accuſatus non ſim; denique ne expulſus quidem ita ſim, ut, ſi contenderem, ſuperare non poſſem; contraq. a populo R. ſemper ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt, quare quisquam mihi ſe ipſa populari ratione anteponat? an tu populum R. eſſe illum putas, qui conſtat ex ijs, qui mercede conducuntur; qui impelluntur, ut uim afferant magiſtratibus? ut obſideant ſenatum? optent quotidie caedem, incendia, rapinas? quem tu tamen populum, niſi tabernis clauſis, frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios praefeceras. O ſpeciem, dignitatemq. populi R. quam reges, quam nationes exterae, quam gentes ultimae pertimeſcunt, multitudinem hominum ex ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatam. illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in campo uidiſti tum, cum etiam tibi contra ſenatus, totiusq. Italiae auctoritatem, & ſtudium dicendi poteſtas fuit. ille populus eſt dominus regum, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die ſcelerate uidiſti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atque aetatum omnium, ſuffragium ſe non de ciuis, ſed de ciuitatis ſalute ferre cenſebant: cum denique homines in campum, non tabernis, ſed municipijs clauſis, uenerunt. hoc ego populo, ſi tum conſules aut fuiſſent in rep. aut omnino non fuiſſent, nullo labore, tuo praecipiti furori, atque impio ſceleri reſtitiſſem: ſed publicam cauſſam, contra uim armatam, ſine populi praeſidio ſuſcipere nolui: non quo mihi P. Scipionis, fortiſſimi uiri, uis intima, priuati hominis, diſpliceret: ſed Scipionis factum ſtatim P. Mucius conſul, qui in gerenda rep. putabatur fuiſſe ſegnior, geſta, multis S. C. non modo defendit, ſed etiam ornauit: mihi aut, te interfecto, cum conſulibus, aut, te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad ſeruos medius fidius res perueniſſet: tantum homines impios, ex uetere illa coniuratione inuſtum nefarijs mentibus, bonorum odium retinebat.

EXPLANATIO

L. PHILIPPVS} tertius in oratoria laude poſt Craſſum, & Antonium, pater eius Philippi, qui Octauiani uitricus fuit. MEO *loco*} Meo me loco, erat apertius. IVDICEM} iudicum prima decuria initio anni ex ordine ſenatorio Aurelia lege ſumebatur. KAESO *ille Quinctius*,} defenſor nobilitatis acerrimus contra plebem. CAMILLVS} qui urbem Romam a Gallis liberauit. SERVILIVS} qui Sp. Melium, regnum appetentem, iuſſu L. Quinctij Cincinnati dictatoris magiſter equitum ſua manu obtruncauit. INIMICIS *interfectis*,} C. Graccho Popillij, Saturnino Metelli. COMITIIS *centuriatis*,} legem ferente Lentulo conſule. INTEGER,} indemnatus, non, ut illi, legibus. CONSVLE} Metello Nepote. PRAETORE} Appio, Clodij fratre germano. PATIENTE,} antea, Petente. nos, Patiente, reponere auſi ſumus ex ingenio, quod alijs tamen iudicandum permittimus. NISI *tabernis clauſis*,} fuit igitur illa non ruſtica, ſed urbana plebs, infimae condicionis. NON *tabernis*,} ut qui ad ferendum in tuis legibus ſuffragium, & ad conciones tuas, mercede conducti, facinoroſi, egentes, uenire ſoliti ſunt. SINE *populi praeſidio*} erepto mihi a te tribuno pl. & a Piſone, Gabinioq. conſulibus. P. SCIPIONIS} Naſicae, qui, Ti. Gracchum occidit. VIS *intima*,} diſplicet, Intima: placet, Vltima, pro ſumma, ad ſanguinem, caedemq. perducta. Sic Liuius lib. 2. Non ultra uidebatur latura lex dilationem agrariae legis: ultimaq. uis parabatur. Et lib. III. Vim ultimam apparebat futuram. SEGNIOR,} quia contra Ti. Gracchum arma capere noluit: ne belli ciuilis auctor fuiſſe uideretur. NON *modo defendit*,} pro Plancio, Tam iuſti, quam P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio ſumpſerat, ea, Ti. Graccho interempto, iure optimo ſumpta eſſe defendit. AD *ſeruos*} ſerui contra bonos ciues arma cepiſſent. ODIVM *retinebat*,} fero, ſed, Tenebat, uſitatius.

ORATIO

HIC *tu me etiam gloriari uetas: negas eſſe ferenda, quae ſoleam de me praedicare: & homo facetus inducis etiam ſermonem urbanum, ac uenuſtum; me dicere ſolere, eſſe me Iouem; eundemq. dictitare, Miner-*

uam

uam eſſe ſororem meam. Non tam inſolens ſum, qui Iouem eſſe me dicam; non tam ineruditus, qui Mineruam, Iouis ſororem, meam eſſe ſororem exiſtimem. ſed tamen ego mihi ſororem uirginem adſciſco: tu ſororem tuam uirginem eſſe non ſiuiſti. ſed uide, ne tu te debeas Iouem dicere, quod tu iure eandem ſororem, & uxorem appellare poſſis. Et, quoniam hoc reprehendis, quod ſolere me dicas de me ipſo glorioſus praedicare: quis umquam audiuit, cum ego de me, niſi coactus, ac neceſſario, dicerem? nam ſi, cum mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego reſpondere ſoleo, meis conſilijs, periculis, laboribus patriam eſſe conſeruatam, non tam ſum exiſtimandus de geſtis rebus gloriari, quam de obiectis non confiteri. ſed ſi mihi ante haec duriſſima reip. tempora nihil umquam aliud obiectum eſt, niſi crudelitas illius temporis, cum a patria perniciem depuli: quid me huic maledicto utrum non reſpondere, an demiſſe reſpondere decuit? ego uero etiam reip. ſemper intereſſe putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatus, con ſenſu bonorum omnium, pro ſalute patriae geſſiſſem, ſplendorem uerbis, dignitatemq. retinere, praeſertim cum mihi uni in hac rep. audiente populo R. opera mea hanc urbem, & hanc remp. eſſe ſaluam iurato dicere fas fuiſſet.

EXPLANATIO

SORORE M *tuam*} quae uxor fuit Q. Metelli Celeris: ut in oratione pro Clodio. quamquam non unam, ſed tres a Clodio ſorores eſſe uiolatas, ex epiſtola ad Lentulum intelligatur. EANDEM *ſororem, & uxorem*} qualis Ioui Iuno fuit. ANTE *haec duriſſima reip. tempora*} antequam eijcerer. AVDIENTE *populo Romano*} ultimo conſulatus die, cum eum tribunus pl. Q. Metellus Nepos habendae concionis poteſtate priuaſſet, iurauit a ſe remp. eſſe ſeruatam. quod eum iure iuraſſe populus iurauit. ep. ad Metellum, lib. v.

ORATIO

EXSTINCTVM eſt iam illud maledictum crudelitatis, quod me non ut crudelem tyrannum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium ciuium ſtudijs deſideratum, repetitum, accerſitum uident. aliud exortum eſt. obijcitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpondere ſine mea maxima laude non poſſum. quid enim, pontifices debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuiſſe? at id nec propoſitum ullum fuit, &, ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. bonorum mihi praeſidium defuiſſe? falſum eſt. me mortem timuiſſe? turpe eſt. dicendum igitur eſt id, quod non dicerem, niſi coactus: nihil enim umquam de me dixi ſublatius, adſciſcendae laudis cauſſa potius, quam criminis depellendi. dico igitur, & quam poſſum maxima uoce dico: cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce tribuno pl. conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus R. ſuſpenſa ac ſollicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quam per me in omnes bonos; me uidiſſe, ſi uiciſſem, tenues reip. reliquias, ſi uictus eſſem, nullas futuras. quod cum iudicaſſem, defleui coniugis miſerae diſſidium, liberorum cariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi, atque optimi caſum, ſubitas fundatiſſimae familiae ruinas: ſed his omnibus rebus uitam antepoſui meorum ciuium; remq. publicam concidere unius diſceſſu, quam omnium interitu occidere malui: ſperaui id, quod accidit, me iacentem poſſe a uiuis uiris fortibus excitari; ſi una cum bonis interijſſem, nullo modo poſſe recreari. accepi, pontifices, magnum, atque incredibilem dolorem: non nego, neque iſtam mihi adſciſco ſapientiam, quam nonnulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto eſſe, atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cum a tot rerum tanta uarietate diuellerer, quas iccirco praetereo, quod ne nunc quidem ſine fletu commemorare poſſum, infitiari, me eſſe hominem, & communem naturae ſenſum repudiare? tum uero neque illud meum factum laudabile, nec beneficium ullum a me in remp. profectum dicerem, ſi quidem ea reip. cauſſa reliquiſſem, quibus aequo animo carerem: eamq. animi duritiam, ſicut corporis, quod cum uritur non ſentit, ſtuporem potius, quam uirtutem, putarem. ſuſcipere tantos animi dolores, atque ea, quae capta urbe accidunt uictis, ſtante urbe unum perpeti, & iam ſe uidere diſtrahi a complexu ſuorum, diſturbari tecta, diripi fortunas, patriae denique cauſſa patriam ipſam amittere, ſpoliari populi R. beneficijs ampliſſimis, praecipitari ex altiſſimo dignitatis gradu, uidere praetextatos inimicos, nondum morte comploratа, arbitria petentes funeris, haec omnia ſubire con ſeruandorum ciuium cauſſa, atque ita, ut dolenter abſis, non tam ſapiens, quam ij, qui nihil curāt, ſed tam amans tuorum, ac tui, quam communis humanitas poſtulat; ea laus praeclara, ac diuina. nam, qui ea quae numquam cara, atque iucunda duxit, aequo animo reip. cauſſa deſerit, nullam beneuolentiam inſignem in remp. declarat: qui autem ea relinquit reip. cauſſa, a quibus cum ſummo dolore diuellitur, ei patria cara eſt, cuius ſalutem caritati anteponit ſuorum. Quare diſrumpatur licet iſta furia, atque audiat haec ex me, quoniam laceſſiuit. bis ſeruaui; ut conſul togatus armatos uicerim; priuatus conſulibus armatis ceſſerim. utriuſque temporis fructum tuli maximum; ſuperioris, quod ex ſenatus auctoritate & ſenatum, & omnes bonos, meae ſalutis cauſſa, mutata ueſte uidi; poſterioris, quod & ſenatus, & populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice iudicarunt, ſine meo reditu remp. ſaluam eſſe non poſſe. ſed hic meus reditus pontifices ueſtro iudicio continetur. nam, ſi uos me in meis aedibus collocatis, id quod in omni mea cauſſa ſemper ſtudijs, conſilijs, auctoritatibus, ſententijsq. feciſtis: uideo me plane, ac ſentio reſtitutum. ſin mea domus non modo mihi non redditur, ſed etiam monumentum praebet inimico doloris mei, ſceleris ſui, publicae calamitatis: quis erit, qui hunc reditum potius

quam

quam poenam ſempiternam putet? in cōſpectu praeterea totius urbis domus eſt mea, pontifices: in qua ſi manet illud non monumentum urbis, ſed ſepulcrum inimico nomine inſcriptum; demigrandum potius aliquo eſt, quam habitandum in ea urbe, in qua trophaea & de me, & de rep. uideam conſtituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam poſſim, ut cuius urbis ſeruatorem me eſſe ſenatus omnium aſſenſu toties iudicarit, in ea poſſim intueri domum meam euerſam non ab inimico meo, ſed ab hoſte communi, & ab eodem exſtructam, & poſitam in oculis ciuitatis, ne umquam conquieſcere poſſit fletus bonorum? Sp. Melij, regnum appetentis, domus eſt complanata. ecquid aliud? aequum accidiſſe Melio populus R. iudicauit. nomine ipſo Aequimelij ſtultitiae poena comprobata eſt. Sp. Caßij domus ob eandem cauſſam euerſa, atque in eodem loco aedes poſita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quae publicata eſt, & euerſa, ut illius facinus memoria, & nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab adſcenſu Capitolij Gallorum impetum repuliſſet, non fuit contentus beneficij ſui gloria; regnum appetiſſe eſt iudicatus; ergo eius domum euerſam, duobus lucis conueſtitam uidetis. quam igitur maiores noſtri ſceleratis ac nefarijs ciuibus maximam poenam conſtitui poſſe arbitrati ſunt, eandem ego ſubibo, ac ſuſtinebo, ut apud poſteros noſtros non exſtinctor coniurationis, & ſceleris, ſed auctor, & dux fuiſſe uidear? hanc uero, pontifices, labem turpitudinis, & inconſtantiae poterit populi R. dignitas ſuſtinere, uiuo ſenatu, uobis principibus publici conſilij, ut domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci, ad memoriam poenae publice conſtitutae, coniuncta eſſe uidearut? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra ſalutem reip. fecerat, & ſenatus ſententia eſt interfectus, & eius domus euerſa, & publicata eſt: in qua porticum poſt aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. iſta autem fax ac furia patriae, cum urbem, Piſone & Gabinio ducibus, cepiſſet, occupaſſet, teneret, uno eodemq. tempore & clariſſimi uiri mortui monumenta delebat; & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat; ut, qua poena ſenatus affecerat euerſorem ciuitatis, eadem iſte, oppreſſo ſenatu, afficeret eum, quem P. C. cuſtodem patriae iudicaſſent. Hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum eſſe patiemini, furoris tribunicij, ſceleris conſularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reip. doloris mei defixum iudicium ad memoriam omnium gentium ſempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in remp. & ſemper habuiſtis, non modo ſententijs, ſed, ſi opus eſſet, manibus ueſtris diſturbare cuperetis. niſi quem forte illius caſtiſſimi ſacerdotis ſuperſtitioſa dedicatio deterret. o rem, quam homines ſoluti ridere non deſinant, triſtiores autem ſine maximo dolore audire non poſſint. P. ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam uos, qui eſtis antiſtites caerimoniarum, & ſacrorum, auctorem habetis, & magiſtrum publicae religionis? o dij immortales, (uos enim haec audire cupio) P. Clodius ueſtra ſacra curat? ueſtrum numen horret? res omnes humanas religione ueſtra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adſunt, ſummorum uirorum? non ueſtra, pontifices, grauitate abutitur? ex iſto ore religionis uerbum excidere, aut elabi poteſt? quam tu eodem ore, accuſando ſenatum, quod ſeuere de religione decerneret, impuriſſime taeterrimeq. uiolaſti. Adſpicite, pontifices, hominem religioſum, &, ſi uobis uidetur, quod eſt bonorum pontificum, monete eum, modum quendam eſſe religionis, nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere. quid tibi neceſſe fuit, anili ſuperſtitione, homo fanatice, ſacrificium, quod alienae domi fieret, inuiſere? quae autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos ſatis poſſe placari, niſi etiā muliebribus religionibus te implicuiſſes? quem umquam audiſti maiorum tuorum, qui & ſacra priuata coluerunt, & publicis ſacerdotijs praefuerunt, cum ſacrificium Bonae deae fieret, interfuiſſe? neminem, ne illum quidem, qui caecus factus eſt. ex quo intelligitur, multa in uita falſo homines opinari, cum ille, qui nihil uiderat ſciens, quod nefas eſſet, lumina amiſit; iſtius, qui non ſolum adſpectu, ſed etiam inceſto flagitio, & ſtupro polluit caerimonias, poena omnis oculorum ad caecitatem mentis eſt conuerſa. hoc auctore, tam caſto, tam religioſo, tam ſancto, tam pio, poteſtis, pontifices, non commoueri, cum ſuis dicat ſe manibus domum ciuis optimi euertiſſe, & eam ijſdem manibus conſecraſſe? Quae tua fuit conſecratio? tuleram, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, ſi quod ius non eſſet rogare, ne eſſet rogatum? ius igitur ſtatuetis eſſe, uniuſcuiuſque ueſtrum ſedes, aras, focos, deos penates ſubiectos eſſe libidini tribuniciae? in quem quiſque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domum non ſolum affligere, quod eſt praeſentis inſaniae quaſi tempeſtatis repentinae, ſed etiam in poſterum tempus religione ſempiterna obligare? equidem ſic accepi, pontifices, in religionibus ſuſcipiendis caput eſſe, interpretari, quae uoluntas deorum immortalium eſſe uideatur: nec eſt ulla erga deos pietas, niſi honeſta de numine eorum ac mente opinio, cum expeti nihil ab ijs, quod ſit iniuſtum ac inhoneſtum, arbitrere. hominem inuenire iſta labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui aedes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: (ipſe, cum loci illius, cum aedium cupiditate flagraret; ob eamq. cauſſam unam, una iuſta illa rogatione ſua, uir bonus dominum ſe in meis bonis eſſe uoluißet; tamen illo ipſo in furore ſuo non eſt auſus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, poſſidere,) deos immortales exiſtimatis, cuius labore & conſilio ſua ipſi templa tenuerunt, in eius domum afflictam, & euerſam, per unius hominis ſceleratiſſimi nefarium latrocinium, immigrare uoluiſſe? ciuis eſt nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro ſuis opibus in illa tempeſtate defenderit. at, qui aliqua ſe cōtagione praedae, ſocietatis, emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij poenam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui non omnium iudicio ſceleratiſſimus haberetur, dij immortales domum meam concupiuerunt? iſta tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, ut a te ipſa tam quam in captiuis ſedibus collocaretur? quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuſcuiuſque ciuium? hic arae ſunt, hic foci, hic dij penates, hic ſacrae religionis caerimoniae continentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit. quo magis eſt furor iſtius ab auribus ueſtris repellendus: qui, quae maiores noſtri religionibus tuta nobis, & ſancta eſſe uoluerunt, ea iſte non ſolum contra re-

ligionem

ligionem labefactauit, ſed etiam ipſius religionis nomine euertit: at quae dea eſt? bonam eſſe oportet, quandoquidem eſt abs te dedicata. Libertas, inquit, eſt. eam tu igitur domi meae collocaſti, quam ex urbe tota ſuſtuliſti? tu, cum collegas tuos, ſumma poteſtate praeditos, negares liberos eſſe; cum in templum Caſtoris aditus eſſet apertus nemini; cum hunc clariſſimum uirum, ſummo genere natum, ſummis populi beneficijs uſum, pontificem, & conſularem, & ſingulari bonitate & modeſtia praeditum, quem quibus oculis adſpicere audeas, ſatis mirari non queo, audiente populo R. a pediſequis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares, priuilegijs tyrannicis irrogatis; cum principem orbis terrae uirum incluſum domi contineres; cum forum armatis cateruis perditorum hominum poſſideres: Libertatis ſimulacrum in ea domo collocabas, quae domus erat ipſa indicio tui crudeliſſimi dominatus, & miſerrimae populi R. ſeruitutis? eum ne potiſſimum Libertas domo ſua debuit pellere, qui niſi fuiſſet, in ſeruorum poteſtatem ciuitas tota ueniſſet? at unde inuenta eſt iſta Libertas? quaeſiui enim diligenter. Tanagraea quaedam meretrix fuiſſe dicitur. eius non longe a Tanagris ſimulacrum e marmore in ſepulcro poſitum fuit. hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc religioſo Libertatis ſacerdote, ad ornatum aedilitatis ſuae deportauit. etenim cogitarat omnes ſuperiores muneris ſplendore ſuperare: itaque omnia ſigna, tabulas, ornamentorum quod ſuperfuit in fanis, & communibus locis, tota e Graecia, atque inſulis omnibus, honoris populi R. cauſſa, ſane frugaliter domum ſuam deportauit. is poſtea quam intellexit, poſſe ſe, interuerſa aedilitate, a L. Piſone conſule praetorem renunciari, ſi modo eadem prima littera competitorem habuiſſet aliquem, aedilitatem duobus in locis partim in arca, partim in hortis ſuis collocauit: ſignum de buſto meretricis ablatum iſti dedit, quod eſſet ſignum magis iſtorum, quam publicae libertatis. hanc deam quiſquam uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentum ſepulcri, a fure ſublatam, a ſacrilego collocatam? haec me domo mea pellet? haec, ultrix afflictae ciuitatis reip. ſpolijs ornabitur? haec, erit in eo monumento, quod poſitum eſt, ut eſſet indicium oppreſſi ſenatus ad memoriam ſempiternam turpitudinis.

EXPLANATIO

DVPLICATA *gloria*} una pulcherrimi facti, altera iudicijs populi factum comprobantis. DISCESSISSEM.} ex iudicio: abſolutus eſſem. ARBITRIA} praemia: ut in Piſonem: Arbitria non mei ſolum, ſed patriae funeris abſtuliſti. Et poſt Red. in ſen. CVIVS *ſalutem*} diſceſsit enim reip. cauſſa, ne, ſi armis tueri ſe contra Clodium uellet, reip. ſalutem in diſcrimen adduceret. ſupra: Remp. concidere unius diſceſſu, quam omnium interitu occidere malui. IN *omni mea cauſſa*} cum eſt acta in ſenatu. IN *conſpectu totius urbis*} in Palatio. SEPVLCRVM *inimico nomine inſcriptum*;} ſignificatur id, quod in ea de Haruſp. reſp. Inimicorum domos diſturbauit: ueſtris monumentis nomen ſuum inſcripſit. AB *eodem exſtructam*,} exſtruxit enim Clodius in euerſa Ciceronis domo libertatis aedem. Alio loco: Mea domo, ſceleratius etiam aedificata, quam euerſa. SP. MELII,} quem occidit M. Seruilius Ahala, ſupra nominatus. AEQVIMELII} quo nomine complanatio illa eſt appellata. SP. CASSII} Vuſcelini, qui ter conſul fuit. Liuius, Dionyſius, Cicero, Valerius. M. VACCI,} M. Vitruuij Vacci: qui Fundanorum dux contra Romanos pugnauit: eius aedes in Palatio dirutae, Vacci prata ſunt appellata. Liuius. CASTISSIMI *ſacerdotis*} acerba in Clodium ironia: qui, tamquam ſacerdos, noctu libidinis cauſſa domum C. Caeſaris pont. max. in qua mulieres pro populo faciebāt, muliebri ueſtitu introiuit. PONTIFICIS *max.*} C. Caeſaris: cuius domum cum eſt ingreſſus, eripuiſſe religionem uidetur. ingredi enim, cum mulieres ſacra facerent, uiris non licebat. NISI *quem forte*} apparet, eam domus partem, in qua noua porticus exſtructa eſt a Clodio, dedicatam, licet ea ipſe uti cogitaret. infra: Porticum cum conclauibus, pauimentatam, trecentum pedum concupierat. IS. IN *meam intulit*?} exſtructa Libertatis aede. HVNC, *inquam*,} malin, Hunc hunc, inquam. QVOD *ſeuere de religione decerneret*,} cum de inceſtu Clodius eſt accuſatus: qui, ſpe corrumpendi iudicij, contendit, & obtinuit, adiuuante in primis M. Pupio Piſone conſule, ne ſuam cauſſam ſenatus iudicaret. ep. 14. lib. I. ad Att. NIMIVM *eſſe ſuperſtitioſum*} nimium eſſe cupidum ea uidendi, quae uiris uidere non licet. Pungit eum non ſine feſtiuitate, quod, cum uiris adſpicere ſacra Bonae deae non liceret, ipſe tamen, ubi ea fiebant, in domum pontificis max. eſſet ingreſſus. eademq. feſtiuitate ſubiungit: Quid tibi neceſſe fuit, anili ſuperſtitione, homo fanatice, ſacrificium, quod alienae domui fieret, inuiſere? QVI *caecus factus eſt.*} Senectute: cui tamen ut caeco licuit intereſſe. Ap. Claudium Caecum, qui diſſuaſit Pyrrhi pacem, ſignificat. FALSO *homines opinari*} ut cum opinantur, fabulam eſſe de luminibus amittendis, ſi quis uir Bonae deae ſacra uiderit. nam, ut Clodius, qui non ſolum adſpectu, uerum etiam inceſto flagitio & ſtupro caerimonias eius deae polluit, lumina non amiſerit, caecus tamen, quod ad mentem attinet, factus eſt. nihil enim rectum uidet, nihil iuſtum, nihil pium: praeceps in ſcelera ruit tamquam caecus. ILLE} Ap. Claudius Caecus. NIHIL *uiderat ſciens*,} tu autem uidiſti ſciens, quod non licebat. ille, cum auctor fuiſſet Potitiae genti, ut, quae olim ſacra ab Hercule didicerat, eorum ſolemnia ſeruos publicos doceret, poſt aliquot annos memori deum ira luminibus captus eſt. Liuius lib. IX. QVOD *nefas eſſet*,} quod uidere nefas eſſet. NON *exceperas*,} quod excipi ſolet in legibus. NON *eſt auſus meam domum poſſidere.*} cum emiſſet, poſsidere tamen non eſt auſus. Huc illud pertinet, quod infra legitur: Domus mea prope tota uacua eſt. SVA *ipſi templa tenuerunt*,} urbe a me ſeruata Catilinae temporibus. IMMIGRARE *uoluiſſe*?} libertatem quis credat in meas aedes immigraſſe? cum ego libertatem in urbe conſeruauerim. BONAM *eſſe oportet*,} renouat memoriam Bonae deae, cuius caerimonias nefario ſtu-

pro

pro Clodius polluerat. NEGARES *liberos eſſe*; } intercedentes, aut obnunciantes contemneres. IN *templum Caſtoris* } in quo legem Clodius, reuulſis gradibus, ne quis introire poſſet, contra Ciceronem tulit. HVNC } M. Lucullum, ut opinor. INDEMNATVM } ſe ipſum ſignificat. PRINCIPEM *orbis terrae uirum* } Cn. Pompeium. QVIDAM *homo nobilis*, } deſcribit Ap. Claudium, P. Clodij fratrem. NON *alienus* } iocus quidam eſt. Loquitur enim de P. Clodij fratre. TOTA *e Graecia*, } in qua legatus, aut quaeſtor fuerat. SANE *frugaliter* } Appij rapinas notat. A. L. PISONE *conſule* } ut eſſet praetor, ſicuti fuit, Appius Lentulo & Metello cos. SI. MODO *eadem prima littera competitorem habuiſſet aliquem*, } ut reliquae nominis litterae, prima tantum incolumi, corrumpi mutariq. poſſent.

ORATIO

O. Q. Catule, (patrem ne appellem, an filium? recentior memoria filij eſt, & cum rebus meis geſtis coniunctior) tantum ne te fefellit, cum mihi ſumma, & quotidie maiora praemia in rep. fore putabas? negabas fas eſſe duos conſules eſſe in hac ciuitate inimicos reip. duo ſunt inuenti, qui ſenatum tribuno furenti conſtrictum traderent, qui pro me patres conſcriptos deprecari, & populo ſupplices eſſe edictis atque imperio uetarent, quibus ſpectantibus domus mea diſturbaretur, diriperetur, qui denique ambuſtas fortunarum mearum reliquias ſuas in domos comportari iuberent. Venio nunc ad patrem. Tu, Q. Catule, M. Fuluij domum, cum is fratris tui ſocer fuiſſet, monumentum tuarum manubiarum eſſe uoluiſti, ut eius, qui pernicioſa reip. conſilia cepiſſet, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc ſi quis tibi aedificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus pl. qui auctoritatem ſenatus, iudicium bonorum omnium neglexiſſet, tuum monumentum, conſulibus non modo inſpectantibus, uerum adiuuantibus, diſturbaret, euerteret, idq. cum eius ciuis, qui remp. ex ſenatus auctoritate conſul defendiſſet, domo coniungeret: non ne reſponderes, id, niſi euerſa ciuitate, accidere non poſſe? at uidete hominis intolerabilem audaciam cum proiecta quadam, & effrenata cupiditate. monumentum iſte numquam, aut religionem ullam excogitauit: habitare laxe, & magnifice uoluit, duasq. & magnas, & nobiles domos coniungere: eodem puncto temporis, quo meus diſceſſus iſti cauſſam caedis eripuit, a Q. Seio contendit, ut ſibi domum uenderet. cum ille id negaret, primo ſe luminibus eius eſſe obſtructurum minabatur. affirmabat Poſtumus, ſe uiuo illam domum iſtius numquam futuram. acutus adoleſcens ex ipſius ſermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem ueneno apertiſſime ſuſtulit: emit domum, litigatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quam aeſtimabat. Quorſum igitur haec oratio pertinet? domus mea illa prope tota uacua eſt: uix pars aedium mearum decima ad Catuli porticum acceſſit. cauſſa fuit ambulatio, & monumentum, & iſta Tanagraea, oppreſſa libertate, Libertas. in Palatio, pulcherrimo proſpectu, porticum cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, ampliſſimum periſtylum, cetera eiuſmodi, facile ut omnium domos & laxitate, & dignitate ſuperaret. & homo religioſus, cum aedes meas idem emeret, & uenderet, tamen illis tantis tenebris non eſt auſus ſuũ nomen emptioni illi adſcribere: poſuit ſcilicet Stratonem illum, hominem ſua uirtute egentem, ut is, qui in Marſis, ubi natus eſt, tectum, quod imbris uitandi cauſſa ſuccederet, nullum haberet, aedes in Palatio nobiliſſimas emiſſe ſe diceret. inferiorem aedium partem aſſignauit nõ ſuae genti Fonteiae, ſed Clodiae, quam reliquit: quem in numerum ex multis Clodijs nemo nomen dedit, niſi aut egeſtate, aut ſcelere perditus.

EXPLANATIO

O Q. CATVLE, (*patrem ne appellem, an filium?*) } ſimilis illa figura in Oratore: o M. Druſe: (patrem appello) & Phil. 3. o C. Caeſar: (adoleſcentem appello.) EXCOGITAVIT. } ferro, ſic tamen, ut, cogitauit, magis probem. CONIVNGERE. } meam cum ſua. POSTVMVS, } Q. Seius Poſtumus. Vſitatum eſt Ciceroni, quod primo cognomen omiſerit, ſolum ſubijcere: ut lib. 2. de Orat. facta P. Rutilij mentione, ſubiunxit: C. Canius, eques Romanus, cum Rufo adeſſet. Erat autem, Rufus, cognomen Rutilij. QVID *fieri oporteret*: } intellexit, ueneno eſſe tollendum. LITIGATORIBVS *defagitatis*, } in auctione uictis; ſed malim, Licitatoribus. PROPE *tota uacua eſt*: } nam etſi emit eam Clodius, poſsidere tamen non eſt auſus. quod ſupra dictum eſt. AD *Catuli porticum* } Catuli porticum deleuerat Clodius, & ibi aliam porticum exſtruxerat. ſupra: Clariſsimi uiri mortui monumenta delebat. Deinde ſubiungit de Clodij porticu: Hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum eſſe patiemini? Appellat igitur Catuli porticum, non quae eſſet, ſed quae fuerat. ex qua, & ex parte aedium Ciceronis porticum trecentum pedum Clodius fecerat. CAVSSA *fuit ambulatio*, } a Clodio facta ambulatio cauſſa fuit, ut ad eam porticum uix pars aedium mearum decima acceſſerit. MONVMENTVM, } ſacra aedes. TANAGRAEA. *Libertas*. } ſignum Tanagraeae meretricis. OPPRESSA *libertate*, } iocum quaeſiuit ex uaria ſignificatione eiuſdem nominis. PERISTYLVM, } locum columnis clauſum. ILLIS *tantis tenebris*, } cum nec umbram honeſti cerneret. SVA *uirtute* } ſuis uitijs. id enim argute ſignificat.

ORATIO

HANC *uos, pontifices, tam uariam, tam nouam in omni genere uoluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. Non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem, dicere, non collegium pontificum, affuiſſe? praeſertim cum tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiã cogere? Eſto: collegium non adhibuiſti: quid? de collegio quis tandem affuit? poſuerat enim auctoritatem in uno, quae eſt in his omnibus, ſed tamen auget & aetas, & honos dignitatem. opus erat etiam ſcientia: quam etſi omnes conſecuti ſunt, tamen certe peritiores uetuſtas facit. Quis ergo affuit? Frater, inquit, uxoris meae. Si auctoritatem quaerimus; etſi id eſt aetatis, ut nondum conſecutus ſit; tamen, quanta eſt in adoleſcente auctoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis minor eſt putanda. ſin autem ſcientia eſt quaeſita; quis erat minus peritus, quam is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti, cum ſe, fratrem uxoris tuae, fratri tuo germano antelatum uidebat. etſi in eo prouidiſti, ne frater te accuſare poſſet. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum pontificem, non denique adoleſcentem quemquam, cum haberes in collegio familiariſſimos, adhibere potuiſti? affuit is, ſi modo affuit, quem tu impuliſti, ſoror rogauit, mater coegit.*

EXPLANATIO

AFFVIT.} cum dedicarem. VXORIS *meae.*} Fuluiae, non tamen germanus, (nam & ipſe Fuluius fuiſſet) ſed aut conſobrinus, aut uterinus. fuit enim hic adoleſcens L. Pinarius Natta L. Murenae, qui poſt Ciceronem conſul fuit, uitricus. Pinarium fuiſſe, quod infra legitur, oſtendit. Quem ego, inquit, credo, ſi eſt ortus ab illis, quos memoriae proditum eſt ab ipſo Hercule, perfuncto iam laboribus, ſacra didiciſſe, in uiri fortis aerumnis non ita crudelem fuiſſe, ut in uiui, & iam ſpirantis caput buſtum ſuis manibus imponeret. Ab Hercule autem ſacra didiciſſe Pinarios, & Potitios, auctor eſt Liuius: ſed Potitiorum eodem auctore, tota gens interijt: Pinarij ſuperfuerunt. Ibidem infra: Viderat ille Murenam, uitricũ ſuum. At in oratione pro Murena, uitricum eum appellat, L. Nattae. Nattam autem Pinariae gentis cognomen fuiſſe, qui uel hunc noſtrum lib. 2. de Diuin. uel Tacitum lib. IV. uel faſtos Capitolinos anno 390. legerit, ignorare nemo poſsit. FRATRI *tuo germano*} Appio. alius enim Clodio germanus frater non erat. ANTELATVM} te tribuno pl. ei comitijs populi fauente. PROVIDISTI, *ne frater te accuſare poſſet.*} qua ratione prouiderit, obſcurum. niſi ſi non ipſe Clodius de creando pontifice uxoris fratre ad populum tulit, ſed alium induxit, qui ferret: ne frater eum accuſare poſſet. NON *denique adoleſcentem quemquam,*} praeter uxoris tuae fratrem.

ORATIO

VIDETE *igitur, pontifices, quid ſtatuatis in mea cauſſa de omnium fortunis. uero ne, pontifices, putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuſcuiuſque conſecrare poſſe: an iſtae dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium ſine ulla ciuium calamitate a maioribus noſtris conſtitutae ſunt? eſt inuentus tribunus pl. qui, conſularibus copijs inſtructus, omni impetu furoris in eum ciuem irrueret, quem perculſum ipſa reſp. ſuis manibus extolleret. quid, ſi quis ſimilis iſtius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei diſſimilem, cui reſp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domum eius per pontificem dedicarit; id uos iſta auctoritate conſtituetis ratum eſſe oportere? Dicitis, quem reperiet pontificem? Quid? & tribunus pl. idem eſſe non poteſt pontifex? M. Druſus ille, clariſſimus uir, tribunus pl. pontifex fuit. ergo, ſi is Q. Caepionis, inimici ſui, poſtem aedium tenuiſſet, & pauca uerba feciſſet, aedes Caepionis eſſent dedicatae? Nihil loquor de pontificio iure, nihil de ipſis uerbis dedicationis, nihil de religione, caerimonijs: non diſſimulo me neſcire ea, quae, etiam ſi ſcirem, diſſimularem, ne alijs moleſtus, uobis etiam curioſus uiderer: etſi effluunt multa ex ueſtra diſciplina, quae etiam ad noſtras aures ſaepe permanant. poſtem teneri in dedicatione oportere, uideor audiſſe, templi. ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt, & ualuae. ambulationis poſtes nemo umquam tenuit in dedicando. ſimulacrum autem, aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moueri poteſt. ſed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem poſtem tenuiſſe dixiſti. Quamquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de ueſtro iure, & religione, contra quam propoſueram, diſputabo? ego uero ſi omnia ſollemnibus uerbis, ueteribus, & priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem, tamen me reip. iure defenderem. An, cum tu eius ciuis diſceſſu, cuius unius opera ſenatus, atque omnes boni ciuitatem eſſe incolumem toties iudicaſſent, oppreſſam taeterrimo latrocinio cum duobus ſceleratiſſimis conſulibus remp. teneres; domum eius, qui patriam a ſe ſeruatam perire ſuo nomine noluiſſet, per pontificem aliquem dedicaſſes: poſſet recreata reſp. ſuſtinere? date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis cõmunibus exitum reperietis. an, ſi poſtem tenuerit pontifex, & uerba, ad religionem deorum immortalium compoſita, ad perniciem ciuium tranſtulerit, ualebit ad iniuriam nomen ſanctiſſimum religionis: ſi tribunus pl. uerbis non minus priſcis, & paene ſollemnibus bona ciuis cuiuſpiam conſecrarit, non ualebit? atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu cen-*

ſor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, conſecrauit, foculo poſito in roſtris, adhibitoq. tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus ex nonnullis ueterum temporum exemplis, fraudi Metello fuit, ſummo illi, & clariſſimo uiro? certe non fuit. Vidimus hoc idem Cn. Lentulo cenſori tribunum pl. facere: numquid igitur is bona Lentuli religione obligauit? Sed quid ego ceteros? tu, tu, inquam, capite uelato, concione aduocata, foculo poſito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Perſarumq. donaras, conſecraſti. quod ſi tum nihil eſt actum: quid in meis bonis agi potuit? ſin eſt ratum: cur ille gurges, heluatus tecum ſimul reip. ſanguinem, ad caelum tamen extruxit uillā in Tuſculano uiſceribus aerarij: mihi meas ruinas, quarum ego ſimilem totam urbem eſſe paſſus nō ſum, adſpicere non licuit? Omitto Gabinium, quid? exemplo tuo bona tua non ne L. Ninnius, uir omnium fortiſſimus, atque optimus, conſecrauit? quodſi, quia ad te pertinet, ratum eſſe negas oportere: ea iura conſtituiſti in praeclaro tribunatu tuo, quibus in te conuerſis recuſares, alios euerteres? ſin iſta conſecratio legitima eſt: quid eſt, quod profanum in tuis bonis eſſe poſſit? an conſecratio nullum habet ius, dedicatio eſt religioſa? quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluiſti? nam, ſi eſt illud ratum: mitto Gabinium: tua domus certe, & quidquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum. ſin ille ludus fuit: quid te impurius, qui religiones omnes pollueris aut ementiendo, aut ſtuprando? Iam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuiſſe. Quippe uides poenam illam, a te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe conuerſam. Sed homo, omnium ſcelerum flagitiorumq. documentum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiae, libidines adoleſcentiae, dedecus et egeſtatem reliquae uitae, latrocinium conſulatus uidimus, cui ne iſta quidem ipſa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas, & grauius eſſe dicis, quod uno adoleſcente, quam quod concione tota teſte effeciſti. Dedicatio magnam, inquit, habet religionem. Non ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? diſcite orationem, pontifices, & uos flamines: etiam tu rex diſce a gentili tuo: quamquam ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, iuſto, tum omnium religionum perito. Quid? in dedicatione non ne, & quis dicit, et quid, & quomodo, quaeritur? an tu haec ita confundis, & perturbas, ut, quicumque uelit, quod uelit, quo modo uelit, poſſit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua poteſtate? ubi te iſti rei populus R. praefecerat? uideo enim eſſe legem ueterem tribuniciam, quae uetet iniuſſu plebis aedes, terrā, aram conſecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, ſenſit: neque ſuſpicatus eſt fore periculum, ne domicilia, aut poſſeſſiones indemnatorum ciuium conſecrarentur. neque enim id fieri fas erat, neque quiſquam fecerat: neque erat cauſſa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quam admonere. ſed, quia conſecrabantur aedes, non priuatorum domicilia, ſed quae ſacrae nominantur; conſecrabantur agri, non ita ut noſtra praedia, ſi quis uellet, ſed ut imperator agros de hoſtibus captos conſecraret; ſtatuebantur arae, quae religionem afferrent, ipſo ſi loco eſſent conſecratae: haec, niſi plebs iuſſiſſet, fieri uetuit. quae ſi tu interpretaris de noſtris aedibus atque agris ſcripta eſſe, non repugno: ſed quaero, quae lex lata ſit, ut tu meas aedes conſecrares; ubi tibi haec poteſtas data ſit; quo iure feceris. neque ego nūc de religione, ſed de bonis omnium noſtrum, nec de pontificio, ſed de iure publico diſputo. Lex Papiria uetat aedes iniuſſu plebis conſecrari. ſit ſane hoc de noſtris aedibus, ac non de publicis templis. unum oſtende uerbum conſecrationis in ipſa tua lege: ſi illa lex eſt, ac non uox ſceleris, & crudelitatis tuae. quod ſi tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem uenire potuiſſent, aut ſi tuus ſcriptor in illo incendio ciuitatis non ſyngraphas cum Byzantijs exſulibus, & cum legatis regijs faceret, ſed uacuo animo tibi iſta non ſcita, ſed portenta conſcriberet: eſſes omnia ſi minus re, at uerbis legitimis conſecutus. ſed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; foedera feriebantur prouinciarum; regum appellationes uenales erant; ſeruorum omnium uicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio; inimici in gratiam reconciliabantur; imperia adſcribebantur nouae iuuentuti; Q. Seio uenenum miſero parabatur; de Cn. Pompeio, propugnatore & cuſtode imperij, interficiendo conſilia inibantur; ſenatus ne quid eſſet; ut lugerent boni ſemper; ut capta reſp. conſulum proditione, ui tribunicia teneretur; haec cum tot, tantaq. agerentur, non mirum eſt, praeſertim in furore animi, & caecitate, multa illum, & te feſelliſſe.

EXPLANATIO

VERO *ne,*} antea, Verbo ne, quod mendoſum duxi. uſitatum autem, Vero: ut, Vero, inquam, Brute. Totus hic locus male antea diſtinguebatur: ego ſic interpunxi. Vero ne pontifices putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuſcuiuſque conſecrare poſſe? an iſtae dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium ſine ulla ciuium calamitate a maioribus noſtris conſtitutae ſunt: eſt inuentus tribunus pl. qui conſularibus copijs inſtructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculſum ipſa reſp. ſuis manibus extolleret? Quod etiam legitur, ſi is poſtem tenuerit, malim, ſi quis: ut generaliter dicatur: in quo certe uis maior eſſet. INIMICI *ſui,*} exortas inter eos inimicitias ex occaſione annuli aurei in auctione empti, Plinius ait. NEMO *umquam tenuit.*} ambulatio enim templum non eſt, neque templi pars. SINE *religione loco moueri poteſt.*} auferatur ſimulacrum, aut ara Libertatis: ſi modo ea ſunt a te per pontificem dedicata. poteſt enim id fieri religione ſalua: aedes autem meas, non iure, non more dedicatae, mihi reddantur: ſiquidem ambulationis poſtes nemo umquam tennit in dedicando. HOC *dicere tibi non licebit,*} ſimulacrum, aut aram te per pontificem dedicaſſe: cum iam dixeris, ipſum pontificem non ſimulacrum, aut aram, ſed ambulationis poſtem in mearum aedium dedicatione tenuiſſe. DIXISTI.} ſupra: Pontifex, inquit, affuit. LOQVAR?} magis placeret, loquor: &, diſputo, pro diſputabo. ACTA *eſſe dicerem,*} quae acta eſſe nego. PERIRE *ſuo*

RE *ſuo nomine noluiſſet,*} diſceſsi enim, ne patriam in diſcrimen adducerē: quod tu cum tuis ſatellitibus optabas. in ep. ad Lentulum: Qui meos ciues, a me ſeruatos, & me ſeruare cupientes, ſeruis armatis obijci noluerim. DATE *de hac religione aditum,*} ad ſimilem religionem. ſi hanc dedicandi rationem fertis: aditus hic erit ad commune exitium. ubi enim tribunus pl. alicui erit inimicus, eius bona conſecrabit. PAENE *ſolemnibus.*} paene iiſdem, quibus utuntur pontifices ad conſecrandum. NON *ualebit?*} oſtendit eſſe timendum, ne ualeat: quamquam, ualere non debere, probat ſequentibus exemplis. C. ATINIVS} Labeo, tribunus pl. Epitome lib. LIX. Q. METELLI,} Macedonici. Plinius hiſtoriam narrat lib. VII. c. 44. AVI *tui Q. Metelle,*} Nepotem appellat, non celerem, qui iam perierat: ut ex oratione in Vatinium colligitur. ſed Nepoti proauus, non auus, Macedonicus fuit, duobus inter utrumque interiectis Metellis, Baleárico Macedonici filio, & Nepote Balearici, huius Q. Metelli Nepotis patre. eſt igitur *μνημονικὸν ἁμάρτημα.* P. SERVILI,} Iſauricus eſt: cui ſi Macedonicus auus, maternus fuit. PROAVI *tui P. Scipio,*} hic eſt Scipio ille, quem Q. Metellus Pius, Numidici filius, adoptauit: itaque Scipio Metellus interdum appellatur. pronepos Macedonici eſſe potuit, matre natus, cui pater fuerit aliquis ex Macedonici filijs, aut mater ex filiabus aliqua. in oratione poſt Red. ad Quir. & in ſen. Metellarum filij Luculli, Seruilij, Scipiones. FOCVLO *poſito in Roſtris, adhibitoq. tibicine.*} quod ſolemne erat in ſacrificijs. conſecratio autem ſine ſacrificio non erat. Plinius lib. XXII. c. 6. Inuenio apud auctores, eundem, praeter hunc honorem, adſtantibus Mario, & Catulo cos. praetextatum immolaſſe ad tibicinem, foculo poſito. FRAVDI *fuit?*} nocuit? NON *fuit.*} quia conſecratio illa non ualuit: & bona ſua Metellus, quamquam conſecrata, poſſedit. CN. LENTVLO *cenſori*} cenſor fuit cum L. Gellio, ſex annis ante Ciceronem conſulem. CAPITE *uelato,*} tamquam eſſes pontifex. AD *caelum tamen exſtruxit uillam*} externas uillas nimium quantum altitudine ſuperantem. pro Sextio: Villam aedificare in oculis omnium tantā, tugurium ut iam uideatur eſſe illa uilla, quam ipſe tribunus pl. pictam olim in concionibus explicabat, quo fortiſsimum, ac ſummum ciuem in inuidiam homo caſtus ac non cupidus uocaret. In Piſonem: Permutationes ad hunc Tuſculanum montem inſtruendum. VISCERIBVS *aerarij:*} pecunia publica: quam tu ei, lege de prouincijs lata, ſumptam ex aerario dederas, tamquā Syriae proconſuli futuro, Hoc eſt, quod proxime dixit, Heluatus tecum ſimul reip. ſanguinem. CONSECRATIO} bonorum. DEDICATIO} templi, ſimulacri, arae, ſimilium. SI. EST *illud ratum:*} de aedibus meis a te Libertati conſecratis. MITTO *Gabinium:*} cuius a te bona conſecrata ſunt: nec tamen ea conſecratio ualuit. CERERI} alicui deo bona conſecrabantur. EMENTIENDO} qui, ualere conſecrationem debere, modo ais, modo negas. STVPRANDO} cum Bonae deae puluinaribus ſtuprum intuleris. IN *Gabinio*} in conſecrandis Gabinij bonis. IN *alium*} in Gabinium. IN *te ipſum*} a L. Ninnio. QVOD *in Gabinio fateris,*} te nefarium fuiſſe, cum eius bona conſecraſti. ID. IN *me infirmas,*} non idem ais de mearum aedium conſecratione. GRAVIVS *eſſe*} magis ualere oportere. VNO *adoleſcente,*} pontifice: quem adhibuiſti ad meae domus dedicationem. CONCIONE *tota teſte*} cum Gabinij bona conſecraſti. MAGNAM *religionem.*} maiorem, quam conſecratio: itaque magis obſeruanda. VOS *flamines:*} duo flamines affuerunt, qui cum collegio pontificum de Ciceronis domo iudicarunt, L. Lentulus flamen Martialis, & Sex. Caeſar flamen Quirinalis: ut in orat. de Haruſp. reſp. TV REX} L. Claudium appellat, ſacrorum regem: ut in eadem oratione. A. GENTILI *tuo:*} a P. Clodio. HOC} a te factum in domo ciuis indemnati. SENSIT:} nam ſi ſenſiſſet, uetuiſſet. ADMONERE.} proponere, in mentem hominum inducere. IPSO *loco*} de hoſtibus capto, & conſecrato. DE *publicis templis.*} de quibus Papirius ſenſit. TVVS *ſcriptor*} Sex. Clodius. Supra. CVM *Byzantijs exſulibus,*} tua lege reſtitutis. ſupra, & pro Sextio. CVM *legatis regijs*} regum appellationes a te ementibus. Q. SEIO} Poſtumo. ſupra.

O R A T I O

At uidete, quanta ſit uis huius Papiriae legis in re tali, non qualem tu affers, ſceleris plenam, & furoris. Q. Marcius cenſor ſignum Concordiae fecerat, idq. in publico collocarat. hoc ſignum C. Caſſius cenſor cū in curiam tranſtuliſſet, collegium ueſtrum conſuluit, num quid eſſe cauſſae uideretur, quin id ſignum curiamq. Concordiae dedicaret? Quaeſo, pontifices, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. ille erat ſumma modeſtia, & grauitate cenſor: hic tribunus pl. ſcelere, & audacia ſingulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione poſitum ſenatus: tuum porro tempus libertate populi R. oppreſſa, ſenatus auctoritate deleta. res illa plena iuſtitiae, ſapientiae, dignitatis: cenſor enim, penes quem maiores noſtri, id quod tu ſuſtuliſti, iudicium ſenatus de dignitate eſſe uoluerunt, concordiae ſignum uolebat in curia, curiamq. ei deae dedicare. praeclara uoluntas, atque omni laude digna: perſcribere enim ſe arbitrabatur, ut ſine ſtudijs diſſenſionis ſententiae dicerentur, ſi ſedem ipſam, ac templum publici conſilij religione Concordiae deuinxiſſet. tu, cum ferro, cum metu, cum edictis, cum priuilegijs, cum praeſentibus copijs perditorum, abſentis exercitus terrore, & minis, conſulum ſocietate, & nefario foedere, ſeruitute oppreſſam ciuitatem teneres, Libertatis ſignum poſuiſti magis ad ludibrium impudentiae, quam ad ſimulationem religionis. ille in curia, quae poterat, ſine cuiuſquam incommodo dedicabat: tu in ciuis optime de rep. meriti cruore, ac paene oſſibus ſimulacrum non libertatis publicae, ſed licentiae collocaſti. atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quem retuliſti? ſi quid deliberares; ſi quid tibi aut piandum, aut inſtituendum fuiſſet religione domeſtica; tamen inſtituto ce-

terorum uetere ad pontificem detuliſſes: nouum delubrum cũ in urbis clariſſimo loco, nefando quodam atque inaudito inſtituto inchoares, referẽdum ad ſacerdotes publicos non putaſti? at, ſi collegium pontificum adhibendũ non uidebatur; nemo ne horum tibi idoneus uiſus eſt, qui aetate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempſiſti, ſed pertimuiſti dignitatẽ. an tu auderes quaerere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo; quorum ego conſilio, atque auctoritate remp. conſul ex ueſtris manibus, ac faucibus eripui; quibuſnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domum conſecrares; deinde ciuis eius, cui princeps ſenatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, poſt cunctae gentes teſtimonium huius urbis, atque imperij conſeruati dediſſent? quid diceres, o nefanda & pernicioſa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi praeeatis, poſtemq. teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia ſingulari: ſed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidiſſent, cum te uiri, qui ſua dignitate perſonam populi R. atque auctoritatem imperij ſuſtinerent, uerbis grauiſſimis perterruiſſent, neque ſibi fas eſſe dixiſſent, furori intereſſe tuo, atque in patriae parricidio, & ſcelere. quae cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum a te, ſed relictum a ceteris contuliſti: quem ego tamen credo, ſi eſt ortus ab illis, quos memoriae proditum eſt, ab ipſo Hercule, perfuncto iam laboribus, ſacra didiciſſe, in uiri fortis aerumnis non ita crudelem fuiſſe, ut in uiui, & iam ſpirantis caput buſtum ſuis manibus imponeret. qui aut nihil dixit; aut, ſi fecit, omnino poenam hanc maternae temeritatis tulit, ut mutam in delicto perſonam, nomemq. praeberet: aut, ſi dixit aliquid uerbis haeſitantibus, poſtemq. tremebunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caſte, nihil more, inſtitutoq. perfecit. uiderat ille Murenam, uitricum ſuum, conſulem deſignatum, ad me conſularem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo, ſe a me bis ſalutem accepiſſe, ſeparatim ſemel, iterum cum uniuerſis. quare quis eſt, qui exiſtimare poſſit, huic nouo pontifici primam hanc poſt ſacerdotium initum religionem inſtituenti, uocemq. mittenti, non & linguam obmutuiſſe, & manum obtorpuiſſe, & mentem debilitatam metu concidiſſe? praeſertim cum ex collegio tanto non regem, non flaminem, non pontificem uideret, fieriq. particeps alieni ſceleris inuitus cogeretur, & grauiſſimas poenas affinitatis impuriſſimae ſuſtineret. Sed, ut reuertar ad ius publicum uindicandum, quod ipſi pontifices ſemper non ſolum ad ſuas caerimonias, ſed etiam ad populi iuſſa accommodauerunt; habetis in commentarijs ueſtris, C. Caſſium cenſorem de ſigno Concordiae dedicando ad pontificum collegim retuliſſe, eiq. M. Aemilium pontificem maximum pro collegio reſpondiſſe; niſi eum populus R. nominatim praefeciſſet, atque eius iuſſu faceret, non uideri ea recte poſſe dedicari. Quid? cum Licinia, uirgo Veſtalis, ſummo loco nata, ſanctiſſimo ſacerdotio praedita, T. Flaminino, Q. Metello cos. aram, & aediculam, & puluinar ſub ſaxo ſacro dedicaſſet, non eam rem ex auctoritate ſenatus ad hoc collegium Sex. Iulius praetor retulit? cum P. Scaeuola pontifex maximus pro collegio reſpondit; quod in loco publico Licinia C. F. iniuſſu populi dedicaſſet, ſacrum non uideri eſſe. quam quidem rem quanta ſeueritate, quantaq. diligentia ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo S. C. facile cognoſcetis. recita. S. C. Videtis ne praetori urbano negotium datum, ut curaret, ne id ſacrum eſſet? & ut, ſi quae eſſent inciſae, aut inſcriptae litterae, tollerentur? O tempora, o mores. tum cenſorem, hominem ſanctiſſimum, ſimulacrum Concordiae dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt; poſt autem ſenatus in loco auguſto conſecratam eam aram tollendam ex auctoritate pontificum cenſuit, neque ullum eſt paſſus ex ea dedicatione litterarum exſtare monumentum: tu, procella patriae, turbo, ac tempeſtas pacis, atque otij, quod in naufragio reip. tenebris offuſis, demerſo populo R. euerſo, atque eiecto ſenatu, dirueris, aedificaris; religione omni uiolata, reip. tantum nomine contaminaris; in ciuis huiuſce aedibus, & in urbe, quam ſuis laboribus ac periculis conſeruaſſet, monumentum deletae reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, ſublatoq. Q. Catuli nomine incideris; id ſperaſti remp. diutius, quam quoad mecum ſimul expulſa careret his moenibus, eſſe laturam? At ſi, pontifices, neque is, cui licuit, neque id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertium, quod propoſueram, docere, non ijs inſtitutis, ac uerbis, quibus caerimoniae poſtulant, dedicaſſe? dixi a principio, nihil de ſacris, nihil de abſcondito iure pontificum dicturum. quae ſunt adhuc a me de iure dedicandi diſputata, non ſunt quaeſita ex occulto aliquo genere litterarum, ſed ſumpta de medio ex rebus palam per magiſtratus actis, ad collegiumq. delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam ueſtra ſunt, quid dici, quid praecipere, quid tangi, quid teneri ius fuerit. Quae ſi omnia ex Coruncanij ſcientia, qui peritiſſimus pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſtarent; aut ſi M. Horatius ille Puluillus, qui, cum eius dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, reſtitit, & conſtantiſſima mente Capitolium dedicauit, huiuſmodi alicui dedicationi praefuiſſet, tamen in ſcelere religio non ualeret: nedum ualeat id, quod imperitus adoleſcens, nouus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, ſine collegis, ſine liberis, ſine auctore, ſine ſcriptore, furtim, mente, ac lingua titubante feciſſe dicatur: praeſertim cum iſte impurus, atque impius hoſtis omnium religionum, qui contra fas inter uiros ſaepe mulier, & inter mulieres uir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque uox, neque lingua conſiſteret. delatum tum eſt ad uos, pontifices, et poſt omnium ſermone celebratum, quemadmodum iſte praepoſteris uerbis, omnibus obſcenis, identidem ſe ipſe reuocando, dubitans, timens, haeſitans, omnia aliter, ac uos in monumentis habetis, & pronunciarit, & fecerit. quod quidem minime mirum eſt, in tanto ſcelere, tantaq. dementia ne audaciae quidem locum ad timorẽ comprimendum fuiſſe. etenim, ſi nemo umquam praedo tam barbarus, atque immanis fuit, qui, cum fana ſpoliaſſet, deinde aram aliquam in litore deſerto, ſomnijs ſtimulatus, aut religione aliqua conſecraret, non horreret animo, cum diuinum numen ſcelere uiolatum placare precibus cogeretur; qua tandem iſtum perturbatione mentis, omnium templorum, atque tectorum, totiusq. urbis praedonem, fuiſſe cenſetis, cum pro deteſtatione tot ſcelerum unam aram nefarie conſecraret? non poterat ullo modo (quamquam & inſolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac ſaepe peccare, praeſertim illo pontifice, & magiſtro, qui cogeretur docere, ante quam ipſe didiciſſet. magna uis

eſt cum

eſt cum in deorum immortalium numine; tum uero in ipſa rep. dij immortales, ſuorum templorum cuſtodem, ac praeſidem ſceleratiſſime pulſum cum uiderent, ex ſuis templis in eius aedes immigrare nolebant: itaque iſtius uaecordiſſimi mentem cura, metuq. terrebant. res uero publica, quamquam erat exterminata mecum, tamen obuerſabatur ante oculos exterminatoris ſui, et ab iſtius inflammato, atque ignito furore iam tum me, ſeq. repetebat. quare, quid eſt mirum, ſi iſte metu, ſi furore inſtinctus, ſcelere praeceps, neque inſtitutas caerimonias perſequi, neque uerbum ullum ſollemne potuit effari? Quae cum ita ſint, pontifices, reuocate iam animos ueſtros ab hac ſubtili noſtra diſputatione ad uniuerſam remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero cauſſa ſolis ueſtris ceruicibus ſuſtinetis. uobis uniuerſi ſenatus perpetua auctoritas, cui uobiſmet ipſi praeſtantiſſimi ſemper in mea cauſſa praefuiſtis; uobis Italiae magnificentiſsimus ille motus, municipiorumq. concurſus; uobis campus, centuriarumq. una uox omnium, quarum uos principes, atque auctores fuiſtis; uobis omnes ſocietates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut ſpe denique ſunt boni, omne uobis erga meam dignitatem ſtudium, & iudicium non modo commiſſum, uerum etiam commendatum eſſe arbitrantur. denique ipſi dij immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut eſſet omnibus gentibus poſteritatiq. perſpicuum, diuino me numine eſſe reip. redditum, iccirco mihi uidentur fructum ipſum reditus, & gratulationis meae ad ſuorum ſacerdotum poteſtatem, iudiciumq. reuocaſſe. hic eſt enim reditus, pontifices, haec reſtitutio, in domo, in ſedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperandis. quorum ſi iſte ſuis ſceleratiſſimis manibus tecta, ſedesq. conuellit; ducibusq. conſulibus, tamquam urbe capta, hanc unam domum, quaſi acerrimi propugnatoris, ſibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei per uos in meam domum mecum erunt reſtituti.

EXPLANATIO

NON *qualem tu affers,*} in dedicationes mearum aedium. ID *quod tu ſuſtuliſti,*} in Piſonem: Ab eodem homine, in ſtupris inauditis nefarijsq. uerſato, uetus illa magiſtra pudoris, & modeſtiae, ſeueritas cenſoria ſublata eſt. De quo uide Pedianum. IVDICIVM *ſenatus eſſe noluerunt,*} de dignitate, delegendo ſenatu, aut eijciendis qui a cenſore non probarentur. ABSENTIS *exercitus*} C. Caeſaris. pro Sextio. QVI *ſua dignitate perſonam populi Romani, atque auctoritatem imperij ſuſtinerent,*} ſimiliter ſupra: Qui non ſolum conſilijs ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem reip. ſuſtinent. AD *tuum affinem,*} ad fratrem uxoris tuae pontificem. SI, EST *ortus*} quod eius nomen indicat. AB *illis*} a Pinarijs: de quibus ſupra diximus. IN *uiri fortis aerumnis*} in meis aerumnis: cum & Hercules ipſe, uir fortiſsimus, aerumnas tulerit: cui quaſi gratiam, ob ſacra ab illo cognita, referre affinis ille Clodij, ideſt L. Pinarius Natta, uideretur, ſi uiri fortis aerumnoſi miſericordiam caperet. IN *uiui, & iam ſpirantis caput*} in meas aedes, me uiuo, & adhuc ſpirante. BVSTVM} ſignum de buſto meretricis ablatum. IMPONERET.} tamquam ſignum libertatis. AVT *nihil dixit;*} cum priſca, ſolemniaque uerba dici oporteret. SI, FECIT,} ſi dedicauit ſine ullis uerbis. MATERNAE *temeritatis*} mater enim coegit. quod ſupra legitur. infra uero: Nouus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus. SEPARATIM *ſemel*} cum de ambitu, Cicerone defendente, eſt abſolutus. quae exſtat oratio. CVM *uniuerſis.*} Catilinae temporibus. MANVM} in tenendo poſte. VIDERET,} ſolus enim dedicauit. ALIENI *ſceleris*} Clodiani. COGERETVR,} a matre. AFFINITATIS} quod frater eſſet uxoris Clodij. IMPVRISSIMAE.} propter Clodium, hominem impuriſsimum. AD IVS *publicum uindicandum,*} nemo eſt paullo humanior, qui, Dedicandi, quanto ſit rectius, quam, Vindicandum, non intelligat: cum praeſertim haud ita multo poſt dicatur: Quae ſunt adhuc a me de iure dedicandi diſputata. M. AEMILIVM *pont. max.*} opinor eum eſſe, qui anno V.C. DXC. cum C. Popillio conſul fuit, quinquennio ante cenſores M. Valerium Meſſallam, & C. Caſsium Longinum, qui hic nominatur. Si quis tamen eius patrem, qui ſexies princeps ſenatus fuit, ſignificari malit, quem ijs cenſoribus extrema ſenectute fuiſſe neceſſe eſt: non contendam. nam ſi ſexies, ut hiſtoriae narrant, princeps ſenatus; fuit, quo eum honore affectum, niſi poſt conſulatum, uериſimile non uidetur: ad cenſores Meſſallam & Longinum uitam perduxit. EA *recte*} cum loquatur de uno Concordiae ſigno; quem locum habeat, Ea, non uideo. tollerem, ſi cum opinione mea uel unus conſentiret antiquus liber. Sed omnes in menda conſentiunt: unus Fuluij Vrſini habet, Eo, pro Ea. IN *templo inaugurato*} in curia Hoſtilia: quae templum erat, licet non ſacra. Eſt autem templum locus in caelo, uel in terra, conceptis uerbis ab augure definitus. ideo auguratum, uel inauguratum dicebatur. Varro lib. VI. de lin. lat. IN *loco auguſto*} non in curia Hoſtilia: in qua ſimulacrum illud dedicari pontifices prohibuerunt. CONSECRATAM} non modo conſecratam, uerum etiam dedicatam: ſequitur enim, Neque ullum eſt paſſus ex ea dedicatione litterarum exſtare monumentum. A quo autem conſecratam, & dedicatam? ab eo ſcilicet, cui non liceret, ut a tribuno pl. aut a praetore, nullo adhibito pontifice. ideo ſenatus ex auctoritate pontificum aram eam tollendam cenſuit. REIP. *tantum nomine*} pro, Tantum, ſi, Tamen, legatur, fortaſſe rectius. HHIVSCE} ſe ipſum hoc dicens indicabat. AD *equitum notam,*} cur hoc? fortaſſe quia Cicero equeſtri loco natus. mendi tamen ſuſpicione non careo. INCIDERIS} tuo nomine inſcripto; ſed apertius, Tuum incideris. NEQVE *is, cui licuit, neque id, quod fas fuit,*} non licuit Clodio dedicare: nec fas fuit dedicare domum meam: cum praeſertim pontifex ille, quem adhibuit, poſtem ambulationis tenuerit in aedificando: quod antea factum erat numquam. CORVNCANII} Tiberij; quem de plebe pontificem primum

eſſe

eſſe factum, Liuius lib. XII. prodidit. FICTIS *religionibus*} allato de morte filij nuncio: cum dicerent, funeſta familia dedicari templum non poſſe. Liuius lib. 2. IN *ſcelere*} cum nec is, cui liceret, nec id, quod fas eſſet, dedicaret. RELIGIO} ſcientia pontificis, quae in adoleſcente imperito, nouo ſacerdote, eſſe non potuit. SINE *auctore*,} nam ſi erat imperitus, auctorem ſaltem peritum, quem ſequeretur, adhibere debuit. QVI *contra fas inter uiros ſaepe mulier, & inter mulieres uir fuiſſet*,} ſimile illud in Verrem lib. 2. Homo inertior, magis uir inter mulieres nequam, impura inter uiros muliercula, proferri nemo poteſt. PRO *deteſtatione tot ſcelerum*} quaſi diuinum numeri, tot ſceleribus uiolatum, placare uellet. SENATVS} qui decreta de me fecit honorificentiſſima. PRAESTANTISSIMI} ſubolet mendum: aut, ſincerum ſi eſt, dic additum eſſe, ut afferretur cauſſa, cur praefuerint: ideo ſcilicet, quia ceteris praeſtarent. CONCVRSVS:} ad me reſtituendum, ac defendendum. poſt Red. in ſen. CAMPVS,} in quo de meo reditu lata lex eſt. TECTA, *ſedesq.*} domum meam, extruſis dijs penatibus.

ORATIO

QVOCIRCA te, Capitoline, quem propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit; teque, Iuno regina, & te, cuſtos urbis, Minerua, quae ſemper adiutrix conſiliorum meorum, teſtis laborum exſtitiſtis, precor, ac quaeſo: uosque, qui maxime me repetiſtis, atque reuocaſtis, quorum de ſedibus haec mihi propoſita eſt contentio, patrij penates, familiareſque, qui huic urbi, & reip. praeſides eſtis, uos obteſtor, quorum ego a templis ac delubris peſtiferam illam & nefariam flammam depuli: teque, Veſta mater, cuius caſtiſſimas ſacerdotes ab hominum amentia, furore, & ſcelere defendi, cuiusq. ignem illum ſempiternum non ſum paſſus aut ſanguine ciuium reſtingui, aut cum totius urbis incendio commiſceri: ut, ſi in illo paene fato reip. obieci meum caput pro ueſtris caerimonijs, atque templis perditiſſimorum ciuium furori, atque ferro; & ſi iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quaereretur, uos ſum teſtatus, uobis me ac meos commendaui, meq. ac meum caput ea condicione deuoui, ut, ſi & eo ipſo tempore & ante in conſulatu meo, commodis meis omnibus, emolumentis, praemijs praetermiſſis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, niſi de ſalute meorum ciuium, laboraſſem, tum mihi rep. aliquando reſtituta liceret frui; ſin autem mea conſilia patriae non profuiſſent, ut perpetuum dolorem auulſus a meis ſuſtinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique conuictam eſſe, & commiſſam putabo. nam nunc quidem, pontifices, non ſolum domo, de qua cognoſcitis, ſed tota urbe careo, in quam uideor eſſe reſtitutus. urbis enim celeberrimae & maximae partes aduerſum illud non monumentum, ſed uulnus patriae contuentur. quem cum mihi conſpectum morte magis uitandum, fugiendumq. eſſe uideatis: nolite, quaeſo, eum, cuius reditu reſtitutam remp. fore putaſtis, non ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam urbis partibus uelle eſſe priuatum. non me bonorum direptio, non tectorum exciſio, non depopulatio praediorum, non praeda conſulum, ex meis fortunis crudeliſſime capta, permouet: caduca ſemper, & mobilia haec eſſe duxi, non uirtutis, atque ingenij, ſed fortunae, & temporum munera: quorum ego non tam facultatem umquam, & copiam expetendam putaui, quam & in utendo rationem, & in carendo patientiam. etenim ad noſtrum uſum propemodum iam eſt definita moderatio rei familiaris: liberis autem noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis, ac noſtrae memoriae relinquemus. domo per ſcelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim ſceleratius etiam aedificata, quam euerſa, carere ſine maxima ignominia reip. meo dedecore, ac dolore non poſſum. Quapropter, ſi dijs immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo R. ſi cunctae Italiae, ſi prouincijs, ſi exteris nationibus, ſi uobiſmet ipſis, qui in mea ſalute principem ſemper locum auctoritatemq. tenuiſtis, gratum, & iucundum meum reditum intelligitis eſſe: quaeſo, obteſtorq. uos, pontifices, ut me, quem auctoritate, ſtudio, ſententijs reſtituiſtis, nunc, quoniam ſenatus ita uult, manibus quoque ueſtris in ſedibus meis collocetis.

EXPLANATIO

CVSTOS *urbis, Minerua*,} in ep. ad Cornificium: Senatus decreuit, ut noſtra Minerua, cuſtos urbis, quam turbo deiecerat reſtitueretur. Inſcripſerat Cicero Mineruae ſimulacrum, quod habebat in ſuo ſacrario, CVSTODI *urbis*, ut ex Dione lib. XXXIIX. licet intelligere. quod eam auctorem, adiutricemq. habuiſſet earum rerum, quas pro ſalute patriae conſul geſsiſſet. ideo ſubiungit hic: Quae ſemper adiutrix conſiliorum meorum, teſtis laborum exſtitiſti. Simulacrum illud, cum a Clodio tribuno pl. patria pelleretur, in templo Iouis Capitolini collocauit. quod lib. 2. de Leg. notum his uerbis eſſe uoluit. Nos, qui illam cuſtodem urbis, omnibus ereptis noſtris rebus, ac perditis, uiolari, ab impijs paſsi non ſumus, eamq. ex noſtra domo in ipſius patris domum detulimus, iudicia ſenatus, Italiae, gentium denique omniũ conſeruatae patriae conſecuti ſumus. Idem oſtendit Dio, addit etiam, a Cicerone conſecratam. quod eo quoque patet, quia reuerſus in patriam non retulit eam in domum ſuam, ſed, ubi diſcedens poſuerat, ibi reliquit. CONVICTAM *eſſe, & commiſſam*} ad exitum perductam, exitu ipſo comprobatam. Similiter in orat. ad Quirites poſt red. Eius deuotionis me eſſe conuictum laetor. DIGNITATIS *ornamentis*,} domo: quae ornamentum dignitatis eſt. SATIS *amplum patrimonium paterni nominis, ac memoriae*} ſic ad Coelium: filio meo, ſi erit ulla reſp. ſatis amplum patrimonium relinquam memoriam nominis mei. SENTENTIIS} in ſenatu dictis. ITA *uult*,} nam quid uelit, declarauit, cum me tot decretis reſtituit. MANIBVS} quod antea ſententijs feciſtis.

IN . ORATIONEM . CICERONIS
DE.HARVSPICVM.RESPONSIS
PAVLLI.MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

EXAVDITO *in agro propinquo, & ſuburbano, qui Latinienſis uocabatur, ſtrepitu quodam recondito, & horribili armorum fremitu, perterrita tam nouo, tantoq. motu ciuitate, ſenatus, ut ſolebat in ſimilibus prodigijs, atque oſtentis, haruſpices, Etruſca uetere diſciplina inſtructos, & interpretandi peritos, conſulendos cenſuit. haruſpices haec reſponderunt, ſcriptaq. ſenatui dederunt: Poſtulationes debitas eſſe Ioui, Saturno, Neptuno, dijs caeleſtibus.*

Ludos minus diligenter factos, pollutosq.

Loca ſacra, & religioſa, profana haberi:

Oratores contra ius, fasq. interfectos:

Fidem, & iuſiurandum neglectum:

Sacrificia uetuſta, occultaq. minus diligenter facta, pollutaq.

Monere deos immortales, ne per optimatum diſcordiam, diſſenſionemq. patribus, principibusq. caedes, periculaq. creentur, auxilioq. deminuti deficiantur, quare ad unum imperium prouinciae redeant, exercitusq. pulſus, deminutioq. accedat.

Ne deterioribus, repulſisq. honos augeatur.

Octo ſunt haec haruſpicum reſponſa: quorum ex illo, loca ſacra, & religioſa profana haberi, Clodius aedilis cur. in concione dixit, in ea cauſſa domum eſſe Ciceronis; quam a ſe conſecratam, profanam haberi. inde ſumpta Cicero occaſione ſuae domus defendendae, inuidiaq. liberandae, hanc orationem habuit in ſenatu, in qua, poſt exſpiatam aedium ſuarum religionem, ita in ipſum Clodium eſt inuectus, ut omnia fere haruſpicum reſponſa ad ipſum pertinere oſtenderit: quod ſi quid calamitatis reip. impendeat, eiuſ-

dem

dem ſceleri, furoriq. tribuendum. Nam quod ad primum reſponſum attinet, unde commota ſit ira deorum immortalium, Ludos minus diligenter factos, pollutosq. *non poſſe ludos ullos, niſi Megaleſia, ſignificari, quae Clodius aedilis fecerat, pollueratq. ſeruorum multitudine in ſcenam immiſſa; cum ad eos ludos liberi tantum homines accedere ſolerent. De locis ſacris, religioſis, quod ſecundum reſponſum erat, quod in eum Clodius contulerat, in ipſum retorquet, dicitq. ſuam domum tribus iudicijs eſſe liberatam; quam uero domum Clodius, uetere domino Q. Seio interfecto, teneat, in ea ſacellum, aras fuiſſe. in eadem cauſſa ponit amicos Clodij, L. Piſonem, qui Dianae ſacellum in Caeliculo ſuſtulerat, & Sex. Serranum, qui ſacella ſuffoderat, incenderat, inaedificarat, oppreſſerat. In tertio reſponſo,* Oratores contra ius, fasq. interfectos, *notari ait ſcelus Clodij, & Piſonis: quorum ille Theodoſium Chium, legatum a libera ciuitate miſſum, ſica percutiendum curauerit, hic Platonem ex Oreſtide, libera Macedoniae parte, cum ad ſe legatus ueniſſet, crudeliſsima nece affecerit. Quarto,* Fidem, & iuſiurandum neglectum, *deſignari iudices illos, qui manifeſto inceſtus crimine Clodium contra fidem, & iuſiurandum abſoluerant. In quincto,* Sacrificia uetuſta, occultaq. minus diligenter facta, pollutaq. *facile Clodij culpam agnoſci, qui ſacra Bonae deae, omnium uetuſtiſsima, & occultiſsima, ſtupro nefario polluiſſet. Sextum,* Monere deos immortales, ne per optimatum diſcordiam, diſſenſionemq. patribus, principibusq. caedes, pericu laq. creentur; auxilioq. deminuti deficiantur; quare ad unum impe rium prouinciae redeant, exercitusq. pulſus, deminutioq. accedat, *ad Clodium ex parte quadam ſpectare; quia diſcordiam optimatium moliretur; ex alia parte ad optimates ipſos, inter ſe diſsidentes. Septimum,* Ne deterioribus, repulſisq. honos augeatur, *diſtribuitur in Vatinium, & Clodium. repulſam enim tulerat Vatinius in petitione aedilitatis: deterrimus autem omnium mortalium Clodius uidebatur, qui parentes, deos immortales, patriam laeſiſſet. Habita eſt haec oratio Marcellino & Philippo coſ.*

M. TVLLII

M. TVLLII. CICERONIS
DE. HARVSPICVM. RESPONSIS
ORATIO. XXX

HESTERNO die, P. C. cum me & ueſtra dignitas, & frequentia equitum R. quibus ſenatus dabatur, magnopere commouiſſet, putaui mihi reprimendam eſſe P. Clodij impudicam impudentiam, cum is publicanorum cauſſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operam, atque ei ſeſe, cui totus uenierat, etiam uobis inſpectantibus uenditaret. itaque hominem furentem exſultantemq. continui, ſimul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris, ferociamq. compreſſi. attamen ignarus ille, qui conſules eſſent, exſanguis, atque aeſtuans, ſe e curia repente proripuit, cum quibuſdam fractis iam atque inanibus minis, & cum illius Piſoniani temporis Gabinianiq. terroribus. quem cum egredientem inſequi coepiſſem, cepi equidem fructum maximum & ex cōſurrectione omnium ueſtrum, & ex comitatu publicanorum. ſed uaecors repente ſine ſuo uultu, ſine colore, ſine uoce conſtitit. deinde reſpexit; & ſimul ad Cn. Lētulum conſulem adſpexit, concidit in curiae paene limine, recordatione credo Gabinij ſui, deſiderioq. Piſonis, cuius ego de effrenato & praecipiti furore quid dicam? haud poteſt grauioribus a me uerbis uulnerari, quam eſt ſtatim in facto ipſo a grauiſſimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem, ac paene diuinam aſſequi poſſem; tamen non dubito, quin ea tela, quae coniecerit inimicus, quam ea, quae collega patris emiſit, leuiora, atque hebetiora eſſe uideantur. ſed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui heſterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digreſſum arbitrabantur, quam ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. Nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu conſideratum, ac multo ante meditatum. ego enim, P. C. inimicum me ſemper eſſe profeſſus ſum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, ſeruare poſſent, cumq. ad conſulare officium ipſis inſignibus illius imperij, ad meam ſalutem non ſolum auctoritate, ſed etiam precibus ueſtris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, poſtremo oppugnauerunt, praemijsq. nefariae pactionis funditus una cum rep. oppreſſum, exſtinctumq. uoluerunt; quiq. ſuo ductu, & imperio cruento illo, atque funeſto ſupplicia neque a ſociorum moenibus prohibere, neque hoſtium urbibus inferre potuerunt; exciſionem, inflammationem, euerſionem, depopulationem, uaſtitatem eam ſua cum praeda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furijs, & facibus, cum his, inquam, exitioſis prodigijs, ac paene huius imperij peſtibus bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum, neque id tamen ipſum tantum, quantum meus, ac meorum, ſed tantum, quantum ueſter atque omnium bonorum dolor poſtulauit. In Clodium uero non eſt hodie meum maius odium, quam illo die fuit, cum illum, ambuſtum religioſiſſimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex inceſto ſtupro, ex domo pontificis maximi emiſſum. tum, inquam, tum uidi, ac multo ante proſpexi, quanta tempeſtas excitaretur, quanta impenderet procella reip. Videbam, illud ſcelus tam importunum, audaciam tam immanem, adoleſcentis furentis, nobilis, uulnerati, nō poſſe arceri otij finibus; erupturum illud malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet, ad perniciem ciuitatis. non multum mihi ſane poſt ad odium acceſſit: nihil enim contra me fecit odio mei, ſed odio ſeueritatis, odio dignitatis, odio reip. non me magis uiolauit, quam ſenatum, quam equites R. quam omnes bonos, quam Italiam cunctam; non denique in me ſceleratior fuit, quam in ipſos deos immortales. etenim illos eo ſcelere uiolauit, quo nemo antea: in me fuit eodem animo, quo etiam eius familiaris Catilina, ſi uiciſſet, fuiſſet: itaque eum numquam a me eſſe accuſandum putaui, non plus quam ſtipitem illum; qui quorum hominum eſſet, neſciremus, niſi ſe Ligurem ipſe eſſe diceret. quid enim hunc perſequar, pecudem, ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui ſi ſenſit, quo ſe ſcelere deuinxerit; non dubito, quin ſit miſerrimus: ſin autem id non uidet; periculum eſt, ne ſe ſtuporis excuſatione defendat. accedit etiam, quod, exſpectatione omnium, fortiſſimo, & clariſſimo uiro, T. Annio deuota, & conſtituta iſta hoſtia eſſe uidetur: cui me praeripere deſponſam iam, & deſtinatam laudem, cum ipſe eius opera, & dignitatem, & ſalutem recuperarim, ualde eſt iniquum. etenim, ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq. Carthaginis, qui illam a multis imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, paene captam, aliquando quaſi fatali euentu ſolus euertit: ſic T. Annius ad illam peſtem comprimendam, exſtinguendam, funditus delendam natus eſſe uidetur, & quaſi diuino munere donatus reip. ſolus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia caede, incendijsq. terreret, non modo uinci, uerum etiam uincire oporteret. huic ego, & tali, & ita de me ac de patria merito uiro, numquam mea uoluntate praeripiam eum praeſertim reum, cuius ille inimicitias non ſolum ſuſcepit propter ſalutem meam, uerum etiam appetiuit. ſed ſi etiam nūc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, exſpectatione ſupplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen haeſitans, & in me impetum impeditus facere conabitur: reſiſtam, &, aut concedente, aut etiam adiuuante Milone, eius conatum refutabo; uelut heſterno die, cum mihi ſtanti tacens minaretur, uoce tantum attigi legum initium, & iudicij. concidit ille: conticui: diem dixiſſet, ut fecerat; feciſſem, ut ei ſtatim tertius a praetore dies diceretur. atque hoc

ſic meditetur: & cogitet, ſi contentus ſit ijs ſceleribus, quae commiſit, iam ſe eſſe conſecratum Miloni; ſi quod in me telum intorſerit, ſtatim me eſſe arrepturum arma iudiciorum, atque legum. atqui paullo ante, P. C. concionem habuit, quae eſt ad me tota delata: cuius concionis primum uniuerſum argumentum ſententiamq. audite. cum riſeritis impudentiam hominis, tum a me de tota concione audietis.

EXPLANATIO

DE *haruſpicum reſponſis*} Aſconius in Corneliana, de haruſpicum reſponſo, appellat: Cicero ipſe utroque modo. VESTRA *dignitas*,} cuius rationem habere nullam Clodius uidebatur, cum equites Romanos, quibus ſenatus dabatur, impudenter exagitans uenditaret ſe homini Syro uobis inſpectantibus. QVIBVS *ſenatus dabatur*,} ut audirentur controuerſiae, quae erant inter Syros, & eam publicanorum ſocietatem, quae Syriaca uectigalia de cenſoribus redemerat, Diſſenſiones autem inter prouinciales, & publicanos numquam fere non fuiſſe, notius eſt, quam ut exemplis indicandum eſſe uideatur. VENDITARET.} eſt quidam lepor, ei ſeſe, cui totus uenierat, etiam uenditare. DVOBVS *inceptis uerbis*} initio legis recitato. infra: Voce tantum attigi legum initium, & iudicij: concidit ille. Accuſare Clodium de ui poterat Cicero, quia ſaxis, ignibus, ferro uaſtitatem ſuis aedibus intuliſſet. quod qui feciſſent, eos decreuit ſenatus lege de ui, quae eſſet in eos, qui uniuerſam remp. oppugnaſſent, teneri. infra. QVI *conſules eſſent*,} non enim erant ij, qui fuerant ipſo tribuno pl. Piſo, & Gabinius, ſed Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Marcius Philippus, bene de rep. ſentientes. SE . E *curia repente proripuit*,} ualuae igitur patebãt: quod etiam conijcitur ex ijs uerbis Phil. 2. Cur ualuae Concordiae non patent? FRACTIS *iam, atque inanibus*,} mutata ratione temporum: cum nec ipſe tribunus pl. eſſet, nec Piſo Gabiniuſq. conſules. TERRORIBVS.} ita terrores iaciebat, ut Piſone Gabinioq. cos. IN *facto ipſo*} cum egrediens minaretur. GRAVITATEM *illam ſingularem, ac paene diuinam*} de eodem in orat. poſt Red. in ſen. Orationis ſuae diuina quadam grauitate. INIMICVS,} ipſe Cicero. COLLEGA *patris*} cum patre P. Clodij conſulatum geſſerat P. Seruilius Iſauricus. DVOBVS,} conſulibus, Piſoni, & Gabinio. NEFARIAE *pactionis*} acceptis a Clodio prouincijs, prodita ſalute mea. A. SOCIORVM *moenibus*} hoc ad Piſonem pertinet: de quo in ea de Prouincijs: Macedonia ſic a barbaris, quibus eſt propter auaritiam pax erepta, uexatur, ut Theſſalonicenſes, poſiti in gremio imperij noſtri, relinquere opidum, & arcem munire cogantur. Et in Piſonem. VESTER} aeque enim, atque ipſemet, de mea calamitate doluiſtis. ILLO *die*} cauſſam odij a priuata iniuria remouere & ad publica delicta transferre, oratoriae artis eſt: habet enim id auctoritatis aliquanto plus apud eos, qui audiunt. AMBVSTVM *ignibus*,} eorum ſacrorum, quae apud pontificem max. in operto Bonae deae a ſolis mulieribus pro ſalute populi Romani fiebant. Ambuſtum uocat, quaſi ad ſacrificia, ita prope acceſſerit, ut ignibus ambuſtus uideri poſsit. VVLNERATI,} infamia ſtupri, Bonae deae puluinaribus illati, grauiter offenſi. NON *poſſe arceri otij finibus*:} non poſſe excludi, prohiberi, amoueri. intrabit otij fines, & ciuitatem perturbabit. SEVERITATIS,} iuſtitiae delicta ſeuere punientis. DIGNITATIS,} cui qui ſtudet, bonus eſt. IN *ipſos deos immortales*.} inceſtum Clodij ſignificat. STIPITEM *illum*,} Aelium Ligurem, P. Clodij collegam in tribunatu: qui referente L. Ninnio de Ciceronis reditu, interceſsit. QVORVM *hominum eſſet*,} cuius nationis: pro Sextio: Ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me abſente defluxit, qui cognomen ſibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius eſſe, quam generis uideretur. QVO *ſe ſcelere deuinxerit*,} cum ſe Clodio adiunxit, meq. oppugnauit. ACCEDIT} hoc ad Clodium, non ad Ligurem, pertinet. DEVOTA,} promiſſa, debita, aſsignata. ISTA *hoſtia*} accuſatorem habebit Milonem, & ab eo tamquam hoſtia mactabitur. ALIOS *fugaret*,} Ciceronem. ALIOS *domi contineret*,} Pompeium. STANTI *tacens*} Stanti iacens, aptius uidetur. non enim tacebat Clodius, cum minaretur. VOCE *tantum attigi*} ſupra: Duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris, ferociamq. compreſsi. DIEM *dixiſſet*:} diem dicere, magiſtratus eſt, non priuati hominis. erat autem hoc anno, ideſt Lentulo, & Marcellino cos. aedilis cur. Clodius. ſenſus eſt, Si me, die dicta, ad populum uocaſſet: ego illum contra eo crimine accuſaſſem; quo cauſſam ante me dicere cogeretur. Eiuſmodi crimina de ui, & de maieſtate erant: quae, nulla interpoſita mora, extra ordinem diebus etiam feſtis iudicabantur. uide orationem pro Coelio, & eiuſdem Coelij epiſtolá, quae incipit, Etſi de rep. quae ſcribam, non habeo. TERTIVS *dies*} adeſſet die tertio ad cauſſam dicendam.

ORATIO

DE religionibus ſacris, & caerimonijs eſt concionatus P. C. Clodius: P. inquam, Clodius, ſacra, & religiones negligi, uiolari, pollui, queſtus eſt. non mirum, ſi hoc uobis ridiculum uidetur. etiam ſua concio riſit, hominem, quo modo ipſe gloriari ſolet, ducentis confixum S. C. quae ſunt omnia contra illum pro religionibus facta, hominemq. illum, qui puluinaribus Bonae deae ſtuprum intulerit, eaq. ſacra, quae uiri oculis ne imprudentis quidem adſpici fas eſt, non ſolum adſpectu uirili, ſed flagitio, ſtuproq. uiolarit, in concione de religio-

nis

nis neglectis conqueri. itaque nunc proxima concio eius exſpectatur de pudicitia. quid enim intereſt, utrum, ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris, & religionibus conqueratur, an, ex ſororum cubiculo egreſſus, pudorem, pudicitiamq. defendat? Reſponſum haruſpicum hoc recens de fremitu in concione recitaui; in quo cum alijs multis ſcriptum etiam illud eſt, id quod audiſtis, loca ſacra, & religioſa, profana haberi. in ea cauſſa eſſe dixit domum meam, a religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio conſecratam. gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud ſcio an grauiſſimum multis his annis huic ordini nunciatum ſit, datam non modo iuſtam, ſed etiam neceſſariam cauſſam eſſe dicendi. reperietis enim, ex hoc toto prodigio atque reſponſo nos de iſtius ſcelere, ac furore, ac de impendentibus periculis maximis prope iam uoce Iouis Optimi Maximi praemoneri. ſed primum expiabo religionem aedium mearum, ſi id facere uere ac ſine cuiuſquam dubitatione potero. ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſidere aliquis uidebitur; non modo patienti, ſed etiam libenti animo portentis deorum immortalium, religioniq. parebo. Sed quae tandem eſt in hac urbe tanta domus ab iſta religionis ſuſpicione tam uacua atque pura? quamquam ueſtrae domus P. C. ceterorumq. ciuium multo maxima ex parte ſunt liberae religione; tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe ſola eſt. te enim appello, Lentule, & te, Philippe. ex hoc haruſpicum reſponſo decreuit ſenatus, ut de locis ſacris, religioſis ad hunc ordinem referretis. poteſtis ne referre de mea domo? quae, ut dixi, ſola in hac urbe, omni religione, omnibus iudicijs liberata eſt: quam primum inimicus ipſe in illa tempeſtate ac nocte reip. cum cetera ſcelera ſtylo illo impuro Sex. Clodius conſcripſiſſet, ne una quidem attigit littera religionis. deinde eandem domum populus R. cuius eſt ſumma poteſtas omnium rerum, comitijs centuriatis, omnium aetatum ordinumq. ſuffragijs eodem iure eſſe iuſſit, quo fuiſſet. poſtea uos, P. C. non quod dubia res eſſet, ſed ut huic furiae, ſi diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, uox interdiceretur, decreuiſtis, ut de mearum aedium religione ad pontificum collegium referretur. quae tanta religio eſt, qua non in noſtris dubitationibus, atque in maximis ſuperſtitionibus, unius P. Seruilij, ac M. Luculli reſponſo, ac uerbo liberemur? de ſacris publicis, de ludis Maximis, de deorum penatium, Veſtaeq. matris caerimonijs, de illo ipſo ſacrificio, quod fit pro ſalute populi R. quod poſt Romam conditam huius unius caſti tutoris religionum ſcelere uiolatum eſt, quod tres pontifices ſtatuiſſent, id ſemper populo R. ſemper ſenatui, ſemper ipſis dijs immortalibus ſatis ſanctum, ſatis auguſtum, ſatis religioſum eſſe uiſum eſt. at uero meam domum P. Lentulus conſul, & pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio, M. Meſſalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex ſacrorum, M. Scaurus, M. Craſſus, C. Curio, Sex. Caeſar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores, cauſſa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia ampliſſimorum ac ſapientiſſimorum ciuium adſtante, omni religione una mente omnes liberauerunt. Nego, umquam poſt ſacra conſtituta, quorum eadem eſt antiquitas, quae ipſius urbis, ulla de re, ne de capite quidem uirginum Veſtalium, tam frequens collegium iudicaſſe. quamquam ad facinoris diſquiſitionem intereſt adeſſe quamplurimos: (ita eſt enim interpretatio illa pontificum, ut ijdem poteſtatem habeant iudicum: religionis expiatio uel ab uno pontifice perito recte fieri poteſt: quod idem in iudicio capitis durum, atque iniquum eſt) tamen ſic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quam umquam de caerimonijs uirginum, iudicaſſe. Poſtero die frequentiſſimus ſenatus, te conſule deſignato, Lentule, ſententiae principe, P. Lentulo, & Q. Metello coſ. referentibus, ſtatuit, cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adeſſent, cumq. alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba feciſſent, omneſq. ijdem ſcribendo adeſſent, domum meam iudicio pontificum religione liberatam uideri.

EXPLANATIO

QVI *puluinaribus Bonae deae ſtuprum intulerit,*} in Piſonem: Emiſſus etiam ille auctor tuus prouinciae, cum ſtuprum Bonae deae puluinaribus intuliſſet. EX *ſororum cubiculo*} Stuprum ſororibus Clodium intuliſſe, conſtans fama fuit. DE *fremitu*} in agro Latinienſi audito. ſupra. SCRIPTVM} reſponſum illud ſcriptum erat. infra: De ea re ſcriptum eſt. A. RELIGIOSSIMO *ſacerdote*} ironia: quaſi ſacrum & religioſum eſſe debuerit, quod Clodius, homo impuriſsimus, conſecrauit. STYLO *illo impuro*} leges enim ſcribere P. Clodio tribuno pl. Sex. Clodius ſolitus erat. NE *una quidem attigit littera religionis.*} ne una quidem littera religioſam fecit. VOX *interdiceretur,*} ne poſſet umquam dicere, meam domum, quam ipſe conſecraſſet, religione non eſſe liberatam. QVOD *fit pro ſalute populi Romani,*} in operto Bonae deae. Q. METELLVS,} Nepos. quem non eſſe ſtatim poſt P. Lentulum nominatum, & conſulem appellatum, equidem miror. M' GLABRIO, *M. Meſſalla,*} conſulares, Glabrio gentis Aciliae, Meſſalla Valeriae. GALBA,} Sulpicius, qui Ciceronis competitor fuerat in conſulatu. DVOBVS *locis dicta,*} primum in ſenatu, abſente Cicerone, cum de reditu eius ageretur: deinde in foro apud pontifices, ipſo cauſſam ſuam agente. pro Domo: Primum illud a te, homine ueſano, ac furioſo requiro, quae te tanta poena tuorum ſcelerum, flagitiorumq. uexet, ut hos tales uiros aliud de ſumma hoc tempore religione, ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere? INTERPRETATIO} diſquiſitio, & explanatio facinoris, quod a uirgine Veſtali commiſſum dicatur. POTESTATEM *iudicum:*} poteſtatem condemnandi. RELIGIONIS *expiatio*} ut in priuatis aedibus religione liberãdis. SENTENTIAE *principe,*} primus enim ſententiam dicebat conſul deſignatus. SCRIBENDO *adeſſent,*} cum ſcriberetur S. C.

ORATIO

DE hoc igitur loco ſacro potiſſimum uidentur haruſpices dicere, qui locus ſolus ex priuatis locis omnibus hoc praecipue iuris habet, ut ab ipſis, qui ſacris praeſunt, ſacer non eſſe iudicatus ſit? uerum referte, quod ex S. C. facere debetis. aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo ſententiam dixiſtis, & eam religione omni liberaſtis: aut ſenatus ipſe iudicabit, qui, uno illo ſolo antiſtite ſacrorum diſſentiente, frequẽtiſſimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad pontifices reijcietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiae maiores noſtri ſacra, religionesq. & priuatas, & publicas commendarunt. quid ergo hi poſſunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? multae ſunt domus in hac urbe, P. C. atque haud ſcio an paene cunctae iure optimo, ſed tamen iure priuato, iure hereditario, iure auctoritatis, iure mancipij, iure nexi. nego eſſe ullam domum aliam aeque priuato iure, atque optima lege, publico uero omni praecipuo, & humano, & diuino iure munitam. quae primum aedificatur ex auctoritate ſenatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S. C. munita, atque ſaepta eſt. primum, negotium iiſdem magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, ut curarent, ut ſine ui mihi aedificare liceret, quibus in maximis periculis uniuerſa reſp. commendari ſolet: deinde, cum ille ſaxis, & ignibus, & ferro uaſtitatem meis aedibus intuliſſet, decreuit ſenatus, eos, qui id feciſſent, lege de ui, quae eſt in eos, qui uniuerſam remp. oppugnaſſent, teneri. uobis uero referentibus, o poſt hominum memoriam fortiſſimi, atque optimi conſules, decreuit idem ſenatus frequentiſſimus; qui meam domum uiolaſſet, contra remp. eſſe facturum. nego ullo de opere publico, de monumento, de templo tot ſenatus exſtare conſulta, quot de mea domo: quam ſenatus unam poſt hanc urbem conſtitutam ex aerario aedificandam, a pontificibus liberandam, a magiſtratibus defendendam, a iudicibus puniendam putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus eſt in uilla publica: at mihi in Palatio reſtituta. illi locus: at mihi etiam parietes, atque tectum. illi, quam ipſe priuato iure tueretur: mihi, quam publice magiſtratus omnes defenderent. quae quidem ego ſi aut per me, aut ab alijs haberem; non praedicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. ſed, cum ſint mihi data a uobis, cum ea attententur eius lingua, cuius antea manu euerſa uos mihi & liberis meis manibus ueſtris reddidiſtis: non ego de meis, ſed de ueſtris factis loquor; nec uereor, ne haec mea ueſtrorum beneficiorum praedicatio non grata potius, quam arrogans uideatur. quamquam, ſi me, tantis laboribus pro communi ſalute perfunctum, efferret aliquando ad gloriam in refutãdis maledictis improborum hominum animi quidam dolor; quis non ignoſceret? uidi enim heſterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare, ferre me poſſe, quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo parricida rogarer, cuius eſſem ciuitatis, reſpondi me, probantibus & uobis, & equitibus R. eius eſſe, quae carere me non potuiſſet. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur reſponderem? (quaero ex eo ipſo, qui me non ferre poteſt) me ciuem eſſe Romanum? litterate reſpondiſſem, an tacuiſſem? deſertum negotium. poteſt quiſquam uir in rebus magnis cum inuidia uerſatus, ſatis grauiter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpondere? at ipſe non modo reſpondet, quidquid poteſt, cum eſt laceſſitus; ſed etiam gaudet, ſe ab amicis, quid reſpondeat, admoneri.

EXPLANATIO

VERVM *referte,*} ad ſenatum, de haruſpicum reſponſo. VOBIS} conſulibus: qui cum eſſent conſules deſignati, primi ſententiam dixerant. VNO *illo ſolo*} P. Clodio. ANTISTITE *ſacrorum*} ironia. Saepe enim ſacerdotem appellat, quia tamquam ſacerdos ad ſacra Bonae deae acceſſerat. DISSENTIENTE,} pro Sextio: Cuius ſententiam ita frequentiſsimus ſenatus ſecutus eſt, ut unus diſſentiret hoſtis. IVRE *optimo*} iure illae quidem optimo, uerumtamen priuato: mea uero & priuato, & publico, nec publico tantum humano, ſed etiam diuino. IVRE *auctoritatis,*} uſucapionis iure. unde illud ex XII. tabulis: Vſus, & auctoritas fundi, biennium eſto. pro Caecina, & in Topicis, & Vlpianus titulo de dominijs. IVRE *mancipij*} ius mancipij eſt, cum aliquid ita obligatur, ut auferri non poſsit. unde Lucretius lib. III. Vitaq. mancipio nulli datur, omnibus uſu. IVRE *nexi,*} cum aliquid per aes, & libram alienatur. ATQVE *optima lege,*} cum in antiquis, & nonnullis etiam impreſsis libris, Quoque, legatur, pro, Atque; facile in eam opinionem delabor, ut legendum putem, Quo quae optima lege: ſicuti dixit in Rul. II. Decem uiri eodẽ iure ſint, quo qui optima lege. Et or. III. Id eo iure teneret, quo optimo priuatum. Recte etiam ſic: Nego eſſe ullam domum aliam priuato eodem optimo, quo quae optima lege. Vel: Vllam domum aliam aeque priuato iure, ut quae optima lege. Cum dixerit in Rullum or. III. Ea omnia eo iure ſint, ut quae optimo iure priuata ſint. AEDIFICATVR} nondum erat abſoluta, cum aedificari coepta eſſet anno ſuperiore. P. VALERIO} Poplicolae. uide Plutarchum. AIEBANT,} qui prope illum ſedebant. nam ego murmurantem ſolum uidi: quid diceret, longe ſedens intelligere non potui. ILLE,} non Clodius, ſed is, quem murmurantem uidit. LITTERATE *reſpondiſſem.*} eleganter, & magnifice. nobilis enim ſermo eſt, ciuis Romanus ſum: ſed quia communis eſt omnium ciuiũ Romanorum, minus affeciſſet eorum animos, qui Ciceronis gloriam ferre non poterant. proprie igitur de ſua laude reſpondit.

O R A T I O

SED, quoniam mea cauſſa exſpedita eſt, uideamus nunc quid haruſpices dicant. Ego enim fateor me & magnitudine oſtenti, & grauitate reſponſi, & una atque conſtanti haruſpicum uoce uehementer eſſe commotum: neque is ſum, qui, ſi cui forte uideor plus quam ceteri, qui aeque atque ego ſunt occupati, uerſari in ſtudio litterarum, ijs delecter, aut utar omnino litteris, quae noſtros animos deterrent atque auocant a religione. ego uero primum habeo auctores, ac magiſtros religionum colendarum maiores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapientia uidetur, ut ſatis ſuperq. prudentes ſint, qui illorum prudentiam, non dicam aſſequi, ſed, quanta fuerit, perſpicere poſſint: qui ſtatas, ſollemnesq. caerimonias pontificatu; rerum bene gerendarum auctoritates, augurio; fatorum ueteres pradictiones, Apollinis uatum libris; portentorum explanationes, Etruſcorum diſciplina contineri putarunt: quae quidem tanta eſt, ut noſtra memoria, primum Italici belli funeſta illa principia, poſt Sullani, Cinnaniq. temporis extremum paene diſcrimen, tum hanc recentem urbis inflammandae, delendiq. imperij coniurationem non obſcure nobis paullo ante praedixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctiſſimos ſapientiſſimosq. & dixiſſe, & ſcripta de deorum immortalium numine reliquiſſe: quae quamquam diuinitus perſcripta uideo, tamen eiuſmodi ſunt, ut ea maiores noſtri docuiſſe illos, non ab illis didiciſſe uideantur. etenim quis eſt tam uaecors, qui aut, cum ſuſpexerit in caelum, deos eſſe non ſentiat, & ea, quae tanta mente fiunt, ut uix quiſquam arte ulla ordinem rerum ac uiciſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet; aut, cum deos eſſe intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium eſſe natum, & auctum, & retentum? quam uolumus, licet, P. C. ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Poenos, nec artibus Graecos, nec denique hoc ipſo huius gentis ac terrae domeſtico natiuoq. ſenſu Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate, ac religione, atque hac una ſapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi gubernariq. perſpeximus, omnes gentes nationesq. ſuperauimus. quare, ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes ueſtras non ſolum aures, ad haruſpicum uocem admouete.

E X P L A N A T I O

EXPEDITA *eſt,*} facilem defenſionem habet. OSTENTI,} fremitus auditi. GRAVITATE *reſponſi,*} reſponderunt haruſpices, loca ſacra, & religioſa, profana haberi. QVI *ſtatas, ſollemneſq. caerimonias pontificatu,*} pontificatu, pro pontificum ſcientia, dixit. Sic etiam legitur apud Valerium Max. lib. I. ç. I. &, quod hic, Augurio, apud illum, Augurum obſeruatione. RERVM *bene gerendarum auctoritates,*} ut ea bene geri putarentur, quae augures probaſſent. FATORVM} fata, quae olim Apollo, uatum ore praedixiſſet. VATVM} Sibyllarum: quorum libros dubijs rebus, temporibuſq. difficillimis Romani conſulebant. HANC *recentem*} Catilina duce. quae uero oſtenta apparuerint, cognoſce ex orat. III. in Catil. PAVLLO *ante*} Cotta & Torquato cos. Dio lib. XXXVII. PRAEDIXERINT.} quibus prodigijs Italici belli principia, Sullani Cinnaniq. temporis calamitates, Catilinae coniurationem praedixerint, ex Obſequentis libello intelligitur.

O R A T I O

QVOD in agro Latinienſi auditus eſt ſtrepitus cũ fremitu. mitto haruſpices: mitto illam ueterem, ab ipſis dijs immortalibus, ut hominum fama eſt, Etruriae datam diſciplinam: nos non ne haruſpices eſſe poſſumus? exauditus in agro propinquo, & ſuburbano eſt ſtrepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis eſt ex gygantibus illis, quos poetae ferunt bellum dijs immortalibus intuliſſe, tam impius, qui hoc tam nouo tantoq. motu non magnum aliquid deos populo R. praemonſtrare, & praecinere fateatur? de ea re ſcriptum eſt, poſtulationes decretas eſſe Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs caeleſtibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; ſed, hominum quae ob delicta, quaero. Ludos minus diligenter factos, pollutosq. quos ludos? te appello, Lentule, (tui ſacerdotij ſunt tenſae, curricula, praecentio, ludi, libationes, epulaeq. ludorum publicorum) uosque, pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Maximi, ſi quid eſt praetermiſſum, aut commiſſum, aſſerunt, quorum de ſententia illa eadem renouata, atque inſtaurata celebrantur: qui ſunt ludi minus diligenter facti? quando, aut quo ſcelere polluti? reſpondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro pontificum collegio, nihil cuiuſquam aut negligentia contemptum, aut ſcelere eſſe pollutum; omnia ſollemnia ac iuſta ludorum, omnibus rebus obſeruatis, ſumma cum caerimonia eſſe ſeruata. Quos igitur haruſpices ludos minus diligenter factos, pollutosq. eſſe dicunt? eos, quorum ipſi dij immortales, atque illa mater dea te, te, Cn. Lentule, cuius abaui manibus eſſet accepta, ſpectatorem eſſe uoluit. quod ni tu Megaleſia illo die ſpectare uoluiſſes; haud ſcio, an uiuere nobis, atque his de rebus iam queri liceret. uis enim innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, ſeruorum, ab hoc aedili religioſo repente fornicibus, oſtijsq. omnibus in ſcenam, ſigno dato, immiſſa irrupit. tua tum, tua, Cn. Lentule, eadem uirtus fuit, quae priuato quondam tuo proauo. te, nomen, imperiũ, uocem, adſpectum, impetum tuum ſtans ſenatus, equiteſq. R. & omnes boni ſequebantur, cum ille ſeruorum & ludiorum multitudini ſenatum populumq. R. uinctum ipſo conſeſſu, & conſtrictum ſpectaculis, atque impeditum

peditum turba & anguſtijs tradidiſſet, an, ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus ſi terram non tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit, aut ſi aedilis uerbo, aut ſi nutu aberrauit, ludi ſunt non rite facti, eaq. errata expiantur, & mentes deorum immortalium ludorum inſtauratione placantur: ſi ludi ab laetitia ad metum traducti ſunt; ſi non intermiſſi, ſed perempti, atque ſublati ſunt; ſi ciuitati uniuerſae ſcelere eius, qui ludos ad luctum conferre uoluit, exſtiterunt dies illi feſti paene funeſti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nunciet eſſe pollutos? Ac ſi uolumus ea, quae de quoque deo nobis tradita ſunt, recordari, hãc Matrem magnam, cuius ludi uiolati, polluti, paene ad caedem, & ad funus ciuitatis conuerſi ſunt, hanc, inquã, accepimus agros, & nemora cum quodam ſtrepitu fremituq. peragrare. haec igitur uobis haec populo R. & ſcelerum indicia oſtendit, & periculorum ſigna patefecit. Nam quid ego de illis ludis loquor, quos in Palatio noſtri maiores ante templum, in ipſo Matris magnae conſpectu, Megalenſibus fieri celebrarique uoluerunt? qui ſunt more inſtitutisq. maxime caſti, ſollemnes, religioſi: quibus ludis primum ante populi conſeſſum ſenatui locum P. Africanus iterum conſul ille maior dedit: ut eos ludos haec lues impura pollueret? quo ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſſa acceſſerat, manus afferebantur; quo matrona nulla adijt propter uim conſeſſumq. ſeruorum. ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis terris accerſita in hac urbe conſederit; qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur Latino; ut uocabulo ipſo & appetita religio externa, & Matris magnae nomine ſuſcepta declaretur; hos ludos ſerui fecerunt, ſerui ſpectauerunt, tota denique hoc aedile ſeruorum Megaleſia fuerunt. Pro dij immortales, qui magis nobiſcum loqui poſſetis, ſi eſſetis, uerſareminiq. nobiſcũ? ludos eſſe pollutos ſignificatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inquinatum, peruerſum, conturbatum dici poteſt, quam omne ſeruitium, permiſſu magiſtratus liberatum, in alteram ſcenam immiſſum, alteri propoſitum; ut alter conſeſſus poteſtati ſeruorum obijceretur, alter ſeruorum totus eſſet? ſi examen apum ludis in ſcenam ueniſſet, haruſpices acciendos ex Etruria putaremus: uidemus uniuerſi repente examina tanta ſeruorum immiſſa in populum R. ſaeptum, atque incluſum, & non commouemur? atque in apum fortaſſe examine nos ex Etruſcorum ſcriptis haruſpices, ut a ſeruitio caueremus, monerent: quod igitur ex aliquo diſiuncto diuerſoq. monſtro ſignificatum caueremus, id cum ſibi ipſum monſtrum eſt, & cum in eo ipſo periculum eſt, ex quo periculum portenditur, non pertimeſcemus? Iſtiuſmodi Megaleſia fecit pater tuus? iſtiuſmodi patruus? Is mihi etiam generis ſui mentionem facit; cum Athenionis, aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quam Caij, aut Appij Claudiorum. illi cum ludos facerent, ſeruos de cauea exire iubebant: tu in alteram ſeruos immiſiſti, ex altera liberos eieciſti. itaque, qui antea uoce praeconis a liberis ſemouebantur, tuis ludis non uoce, ſed manu liberos a ſe ſegregabant. Ne hoc quidem tibi in mentem ueniebat Sibyllino ſacerdoti, haec ſacra maiores noſtros ex ueſtris libris expetiſſe? ſi illi ſunt ueſtri, quos tu impia mente conquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate ſuadente quondam, defeſſa Italia Punico bello, atque Hannibale uexata, ſacra iſta maiores noſtri, adſcita ex Phrygia, Romae collocauerunt: quae uir is accepit, qui eſt optimus a populo R. iudicatus, P. Scipio: femina autem, quae matronarum caſtiſſima putabatur, quincta Claudia, cuius priſcam illam ſeueritatem ſacrificij tua ſoror mirifice exiſtimatur imitata. nihil te igitur neque maiores tui, coniuncti cum his religionibus, neque ſacerdotium ipſum, quo eſt haec tota religio conſtituta, neque curulis aedilitas, quae maxime hanc tueri religionem ſolet, permouit, quo minus caſtiſſimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, ſcelere obligares? Sed quid ego id admiror? quia accepta pecunia Peſſinuntem ipſum, ſedem domiciliumq. matris deorum, uaſtaris; & Brogitaro Gallograeco, impuro homini, ac nefario, cuius legati te tribuno diuidere in aede Caſtoris tuis operis nummos ſolebant, totum illum locum fanumq. uendideris; ſacerdotem ab ipſis aris puluinaribusq. detraxeris; omnia illa, quae uetuſtas, quae Perſae, quae Syri, quae reges omnes, qui Europam Aſiamq. tenuerunt, ſemper ſumma religione coluerunt, peruerteris; quae denique noſtri maiores tam ſancta duxerunt, ut, cum refertam urbem atque Italiam fanorum haberemus, tamen noſtri imperatores, maximis & periculoſiſſimis bellis, huic deae uota facerent, eaq. in ipſo Peſſinunte, ad illam ipſam principem aram, & in illo loco, fanoq. perſoluerent: quod cum Deiotarus religione ſua caſtiſſime tueretur, quem unum habemus in orbe terrarum fideliſſimum huic imperio, atque amantiſſimum noſtri nominis; Brogitaro, ut ante dixi, addictum pecunia tradidiſti. atque hunc tamen Deiotarum, ſaepe a ſenatu regali nomine dignum exiſtimatum, clariſſimorum imperatorum teſtimonijs ornatum, tu etiam regem appellari cum Brogitaro iubes. ſed alter eſt rex iudicio ſenatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterum putabo regem, ſi habuerit, unde tibi ſoluat, quod ei per ſyngrapham credidiſti: nam cum multa regia ſunt in Deiotaro, tum illa maxime, quod tibi nummum nullum dedit; quod eam partem legis tuae, quae congruebat cum iudicio ſenatus, ut ipſe rex eſſet, non repudiauit; quod Peſſinuntem, per ſcelus a te uiolatum, & ſacerdote ſacriſq. ſpoliatum, recuperauit, ut in priſtina religione ſeruaret; quod caerimonias, ab omni uetuſtate acceptas, a Brogitaro pollui nõ ſinit, mauultq. generum ſuum munere tuo, quam illud fanum antiquitate religionis, carere. Sed, ut ad haec haruſpicum reſponſa redeam, ex quibus eſt primum de ludis; quis eſt, qui id non totum in iſtius ludos praedictum, & reſponſum eſſe fateatur?

EXPLANATIO

IN, AGRO *Latinienſi*} in agro Latino ſuburbano, ubi Latinienſis olim populus fuerat; quem cũ alijs Latij populis enumerat Plinius lib. III. c. 5. FREMITVS *armorum*} ut antea C. Mario, L. Valerio cos. uide Obſequentem. SCRIPTVM *eſt*,} in haruſpicum reſponſo ſupra: Reſponſum haruſpi-

cum hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum alijs multis ſcriptum etiam illud eſt. &c. POSTVLATIONES} procurationes appellat in extrema oratione: quod eſt, expiationes. nam hic ſequitur: Audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur. Quod ſi hoc poſtulatio ualet: malim legere, Debitas, quam Decretas: cum aliquanto poſt dicat: Eodem oſtento, Telluri poſtulatio deberi dicitur. LVDOS *minus diligenter ſactos, pollutoſq.*} uerba ſcripta in haruſpicum reſponſo. LENTVLE,} Marcellinum appellat, qui conſul erat. TVI *ſacerdotij*} pontifex non erat, ut e ſequentibus conſtat: erat autem, opinor, epulo Iouis Opt. Max. PRAETERMISSVM,} infra: Aut negligentia contemptum, aut ſcelere pollutum. CVIVS *abaui manibus*} P. Scipionis Naſicae; qui uir optimus in tota ciuitate a ſenatu iudicatus, Idaeam matrem, aduectam e Phrygia, ſuis manibus accepit, feminarum autem caſtiſsima Quincta Claudia. infra, & Liuius lib. XXIX. Suetonius in Tiberio: Poſtulare autem uidetur hiſtoriae ratio, ut Ataui, legatur potius, quam, Abaui. fuit enim Marcellini auus ille Scipio, qui belli Iugurthini anno primo conſul mortuus eſt; proauus ille, cui Serapioni cognomen fuit; abauus is, qui Corculum dictus eſt; atauus Naſica ille, cuius manibus Idaea mater eſt accepta. nã Scipio ille, quem anno primo Iugurthini belli mortuum eſſe diximus, Marcellini pater eſſe non potuit. diſtat enim ab eius morte Marcellini conſulatus annis LIV. nec ueriſimile uidetur, tam ſero conſulem eſſe factum, ut concedamus eum eſſe natum uel eo ipſo anno, quo Scipio ille conſul perijt. quae ſi parum certa uidetur eſſe coniectura: teſte Cicerone utamur. ſubiungit enim hic: Tua, tum, tua, Cn. Lentule, eadem uirtus fuit, quae priuato quondam tuo proauo. Proauum appellat Marcellini Naſicam Serapionem, qui Ti. Gracchum occidit. at is pater ſine dubio fuit eius Naſicae, qui conſul mortuus eſt anno primo Iugurthini belli. MEGALESIA} ludos in honorem Idaeae matris ab aedilibus cur. dari ſolitos. dedit autem eos hoc anno aedilis Clodius, Marcellino conſule. PRIVATO *quondam tuo proauo*.} Scipione, Naſica Serapione, qui Ti. Gracchum, remp. perturbantem, conſule P. Mucio ſegniter agente, priuatus interfecit. Priuatum appellat ad maiorem laudem; quia fecit priuatus, quod Mucius conſul facere dubitabat. Sic in ea pro domo: Non quo mihi P. Scipionis, fortiſsimi uiri, uis intima, priuati hominis, diſpliceret. Et pro Plancio: P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio ſumpſerat, ea, Ti. Graccho interempto, iure optimo ſumpta eſſe defendit. NOMEN,} quia Corneliae gentis, origine ab eo Cornelio Scipione ducta, qui, cum in uindicandis Ti. Gracchi conatibus Q. Mucium conſulem ſegniorem uideret, ſequi ſe iuſsis, qui ſaluam remp. uellent, impetu cum optimatibus facto, Gracchum interemit. IMPERIVM,} conſulare. SEQVEBANTVR,} ut olim ſecuti ſunt proauum tuum. SI TERRAM *non tenuit aut tenſam, aut lorum omiſit,*} quid eſt, terram tenere? equidem omnino legendum arbitrarer, Si tenſam non tenuit, aut lorum omiſit: niſi mihi ſcrupulum inijceret Arnobius, qui lib. IV. ita ſcriptum reliquit: Commiſſum omnes ſtatim in religiones damnatis ſacras, ſi ludius conſtitit; aut tibicen repente conticuit; aut ſi patrimus ille, qui uocitatur, puer omiſit per ignorantiam lorum, aut terram tenere non potuit. Nam etſi, terram tenere, quid ſit, ignorare me fateor, & plane ſuſpicor de mendo: mutare tamen, cum duobus in locis eodem modo ſcriptum uideam, non audeo. neque hanc difficultatem tollit Plutarchus, quamquam hoc de genere ludorum aperte agat in Coriolano. NAM *quid ego de illis ludis loquar*,} aliorum ludorum mentionem uidetur inducere, ſed loquitur tamen de Megalenſibus, uerum illis uetuſtis, non ijs quos proxime Clodius fecerat. diuerſa igitur ſunt tempora, non diuerſi ludi. ANTE *templum,*} aedem Matris magnae cenſores Liuius, & Clodius eodem anno, quo deuecta eſt, faciendam locauerunt. ante uero quam propriam aedem haberet, in aede Victoriae ſimulacrũ eius locatum eſt. Liuius lib. XXIX. MEGALENSIBVS,} diebus. ANTE *populi conſeſſum*} Liuius lib. XXXIV. non Africanum iterum conſulem ſenatui locum ante populi conſeſſum ait dediſſe, ſed auctorem fuiſſe, ut id facerent aediles cur. eius anni Serranus, & Libo: idq. etiam illis imperaſſe cenſores Paetum, & Cethegum. & Cicero pro C. Cornelio, nec dediſſe locum Scipionem ſenatui ante populum, nec auctorem fuiſſe, ſed paſſum eſſe dicit. Quam uarietatem ſic excuſat Aſconius: In ea de haruſpicum reſponſo, quia in ſenatu habebatur, cuius auribus erat blandiendum, & magnopere illum laudat, & non auctorem fuiſſe dandi, (nam id erat leuius) ſed ipſum etiam dediſſe dicit. Eſt illa quoque inter ueteres controuerſia, quod hic Cicero factum id eſſe ludis Magalenſibus plane narrat, Liuius autem, Antiatem ſecutus, non Megalenſibus, ſed Romanis, alij nec Megalenſibus, nec Romanis, ſed uotiuis: quod ex Aſconij uerbis licet conijcere. QVO} redit ad ea Megaleſia, quae Clodius dederat. MANVS *afferebantur*:} a ſeruis. ID. CVM *ſibi ipſum monſtrum eſt,*} ipſi ſerui, in ſcenam immiſsi, monſtrum eſt. IN. EO *ipſo*} in ſeruis ipſis. PORTENDITVR,} denunciatur in apum examine. PATER *tuus?*} Ap. Claudius, cum eſſet aedilis cur. PATRVVS?} P. Claudius, Appij frater maior. ATHENIONIS, *aut Spartaci*} qui Seruile bellum excitarunt. SIBYLLINO *ſacerdoti,*} unus erat Clodius ex decemuiris, qui Sibyllinis libris praeerant: quod ſequentibus intelligitur. HAC *igitur uate*} Sibylla. SVADENTE *quondam,*} ſuis uerſibus. Liuius lib. XXIX. TVA *ſoror*} carpit impudentiam ſororis Clodij: quam & in orat. pro Coelio uehementer exagitat. MAIORES *tui,*} Quincta Claudia. CONIVNCTI *cum his religionibus,*} quia Quincta Claudia Matrem magnam ſuis manibus accepit, eademq. ſacra fecit. SACERDOTIVM *ipſum*,} cum ſis decemuir. QVO *eſt haec tota religio conſtituta*,} e Sibyllinorum librorum doctrina, quibus decemuiri praeerant. BROGITARO} Deiotari regis genero. ATQVE *hunc tamen Deiotarum*,} fortaſſe, Deiotarum, abundat, ut inepta a neſcio quo addita interpretatio ad uerbum, Hunc.

ORATIO

SEQVITVR *de locis ſacris, religioſis. O impudentiam miram. de mea domo dicere audes? committe uel conſulibus, uel ſenatui, uel collegio pontificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata eſt. at in ijs aedibus, quas tu, Q. Seio, equite R. uiro optimo, per te apertiſſime interfecto, tenes, ſacellum dico fuiſſe, aras. tabulis hoc cenſorum, memoria multorum firmabo, acdocebo. agatur modo haec res, quod ex eo S. C. quod nuper eſt factum, referri ad uos neceſſe eſt: habeo, quae de locis religioſis uelim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita eſt inaedificatum ſacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo ſit demoliendum: tum uidebo, num mihi neceſſe ſit de alijs etiam aliquid dicere. putant enim nonnulli ad me pertinere, armamentarium Telluris aperire. nuper id patuiſſe dicunt, & ego recordor: nunc ſanctiſſimam partem, ac ſedem maximae religionis priuato dicunt ueſtibulo contineri. multa me mouent; quod aedes Telluris eſt curationis meae; quod is, qui illud armamentarium ſuſtulit, meam domum, pontificum iudicio liberatam, ſecundum fratrem ſuum iudicatam eſſe dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonae, ſterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo magis, quod eodem oſtento Telluri poſtulatio deberi dicitur. Vetera fortaſſe loquimur: quamquam hoc ſi minus ciuili iure perſcriptum eſt, lege tamen naturae, communi iure gentium ſancitum eſt, ut nihil mortales a dijs immortalibus uſu capere poſſint. uerumtamen antiqua negligimus: etiam ne ea negligemus, quae fiunt maxime, quae uidemus? L. Piſonem quis neſcit his ipſis temporibus maximum & ſanctiſſimum Dianae ſacellum in Coeliculo ſuſtuliſſe? adſunt uicini eius loci: multi ſunt etiam in hoc ordine, qui ſacrificia gentilicia illo ipſo in ſacello, ſtato loco, anniuerſaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quae loca deſiderent, quid ſignificent, de quo loquantur? A Sex. Serrano ſanctiſſima ſacella ſuffoſſa, incenſa, inaedificata, oppreſſa, ſumma denique turpitudine eſſe foedata neſcimus? tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua inuaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua uoce? qua incendi iuſſeras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras: quo puluinari? quod ſtupraras: quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulcro in imperatoris monumento collocaras. quid habet mea domus religioſi, niſi quod impuri, & ſacrilegi parietem tangit? itaque, ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam domum, ac te ſacra illa tua facientem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te deſpiciam, ſed tu ne adſpicias urbem eam, quam delere uoluiſti. ſed iam haruſpicum reliqua reſponſa uideamus.*

EXPLANATIO

Q. SEIO,} Poſtumo. pro Domo. ALIVS} Q. Scius. APERIRE.} ſublato priuato ueſtibulo. IS. QVI} Appium, P. Clodij fratrem, ſignificat. ſubiungit enim: Meam domum, pontificum iudicio liberatam, ſecundum fratrem ſuum iudicatam eſſe dicebat. POSTVLATIO} expiatio. ſupra: De ea re ſcriptum eſt, poſtulationes decretas eſſe Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri. VESTRA} quae apud ueteres fiebant. SEX. *Serrano*} Atiliae gentis qui, cum de reditu Ciceronis promulgata lex eſt, tribunus pl. cum collega Num. Quinctio diſſenſit. SCRIPSERAS:} ſcripſit enim Sex. Clodius. QVO *puluinari?*} puluinar enim erat in ſacris & religioſis locis. QVOD *ſtupraras:*} ab aedibus ſuis ad Bonam deam ſermonem conuertit. in Piſonem: Emiſſus ille auctor tuus prouinciae, cum ſtuprum Bonae deae puluinaribus intuliſſet. MERETRICIS} Tanagraeae. pro Domo. IMPERATORIS} Q. Catuli. MONVMENTO} porticu, quam Clodius cum Ciceronis domo euerſam Libertati conſecrarat. QVID *habet mea domus religioſi,*} quaedam domus meae pars, quia P. Clodij, hominis impuri, & ſacrilegi, parietem tangit, religionis habere quiddam uidetur; ut in ea habitare nefas eſſe uideatur.

ORATIO

ORATORES *contra ius faſq. interfectos. Quid eſt hoc? de Alexandrinis uideo eſſe ſermonem: quem ego non refuto: ſic enim ſentio, ius legatorum, cum hominum praeſidio munitum ſit, tum etiam diuino iure eſſe uallatum. ſed quaero ab illo, qui omnes iudices tribunus e carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicae omnes nunc, atque omnia uenena tractantur, qui cum Hermacho Chio ſyngraphas fecit, ecquid ſciat, unum acerrimum aduerſarium Hermachi, Theodoſium, legatum ad ſenatum a ciuitate libera miſſum, ſica percuſſum? quod non minus, quam de Alexandrinis, indignum dijs immortalibus eſſe uiſum, certo ſcio. nec confero nunc in te unum omnia. ſpes maior eſſet ſalutis, ſi praeter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope iure diffidimus. quis Platonem ex Oreſtide, quae pars Macedoniae libera eſt, hominem in illis locis clarum, ac nobilem, legatum Theſſalonicam ad noſtrum, ut ſe ipſe apellauit, imperatorem ueniſſe neſcit? quem ille propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in uincula coiecit, & medicum intromiſit ſuum, qui legato, ſocio, amico, libero foediſſime & crudeliſſime uenas incideret. ſecures ſuas cruentari ſcelere noluit: nomen quidem populi R. tanto ſcelere contaminauit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis ſuis non ad ſalutem, ſed ad necem utatur? ſed recitemus, quid ſequatur.*

ſequatur. Fidem & iuſiurandum neglectum. hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor: ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorum iudicum manifeſto periuro dici: quibus olim erepti eſſent nummi, niſi a ſenatu praeſidium poſtulaſſent. quare autem de his dici ſuſpicer, haec cauſſa eſt, quod ſic ſtatuo, & illud in hac ciuitate eſſe maxime illuſtre, atque inſigne periurum, & te ipſum tamen in periurij poenam ab ijs, quibuſcum coniuraſti, non uocari.

EXPLANATIO

DE *Alexandrinis*} quos Romam miſſos Ptolomaeus rex inſidijs pleroſque ſuſtulit. Dio. AB. ILLO,} ab ipſo Clodio. E. CARCERE} iudices fecit, quo anno tribunus pl. fuit, eos, qui propter ſcelera in carcerem coniecti erant. PLATOREM *ex Oreſtide,*} eadem res narratur in orat. in Piſonem. VT. SE *ipſe appellauit*} nam a militibus ob uictoriam imperator appellatus eſt L. Piſonem ſignificat. in oratione tamen contra ipſum, Appellatus eſt, inquit, hic uulturius illius prouinciae, ſi dijs placet, imperator. DE *tuorum iudicum manifeſto periurio*} cum te de inceſtu notiſsimo abſoluerunt. NISI *a ſenatu praeſidium poſtulaſſent*} iocus in iudices a Clodio corruptos, qui de eius inceſtu iudicaturi, cum a ſenatu, quaſi uim timerent, praeſidium poſtulaſſet; & Clodium tamen, nummis ab eo acceptis, poſtea abſoluiſſent: feſtiue Q. Catulus, cum ex ijs quendam uidiſſet, Quid uos, inquit, praeſidium a nobis poſtulabatis? an, ne nummi uobis eriperentur, timebatis} ep. 14. lib. XV. ad Att. AB *ijs, quibus cum coniuraſti,*} a iudicibus, olim tua pecunia corruptis.

ORATIO

ET *uideo in haruſpicum reſponſis haec eſſe ſubiuncta, ſacrificia uetuſta, occultaq. minus diligenter facta, pollutaque. Haruſpices haec loquuntur, an patrij, penatesq. dij? multi enim ſunt, credo, in quos huius maleficij ſuſpicio cadat. quis, praeter hunc unum? obſcure dicitur, quae ſacra polluta ſint? quid planius, quid grauius, quid religioſius dici poteſt? Vetuſta, occultaque. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem, ac diſertum, ſaepius, cum te accuſaret, uſurpaſſe, quam haec, quae nunc ex Etruſcis libris in te conuerſa, atque interpretata dicuntur. etenim quod ſacrificium tam uetus eſt, quam hoc, quod a regibus aequale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quam id, quod non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiam errantes, quo non modo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poſſit intrare? quod quidem ſacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria uiolauit, nemo umquam adijt, nemo neglexit, nemo uir adſpicere non horruit: quod fit per uirgines Veſtales, fit pro populo R. fit in ea domo, quae eſt in imperio, fit incredibili caerimonia, fit ei deae, cuius ne nomen quidem uiros ſcire fas eſt: quam iſte iccirco Bonam dicit, quod in tanto ſibi ſcelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. niſi forte tibi ignotum putas, quod te iudices dimiſerunt excuſſum, & exhauſtum, ſuo iudicio abſolutum, omnium condemnatum; aut quod oculos, ut opinio illius religionis eſt, non perdidiſti. quis enim ante te ſacra illa uir ſciens uiderat, ut quiſquam poenam, quae ſequeretur illud ſcelus, ſcire poſſet? an tibi luminis obeſſet caecitas plus, quam libidinis? ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuiſſe, quam hos flagrantes ſororis? tibi uero, ſi diligenter attenderis, intelliges hominum poenas deeſſe adhuc, non deorum. homines te in re foediſſima defenderunt: homines turpiſſimum, nocentiſſimumq. laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui ſtupri, illata in ipſos, dolori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij poſt in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorſus concedo tibi, ac maiora non eſſe quaerenda: a dijs quidem immortalibus quae poteſt homini maior eſſe poena furore, atque dementia? niſi forte, in tragoedijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac conſumi uides, grauiores deorum immortalium iras ſubire, quam illos, qui furentes inducuntur, putas. non ſunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetae tam miſeri, (quamquam ſunt acerbi) quam illa exſultatio Athamantis, & quam ſomnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuium euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardentes faces in uicinorum tecta, iactas, cum aedes ſacras inflammas, cum ſeruos concitas, cum ſacra ludosq. conturbas, cum uxorem ſororemq. non diſcernis, cum, quod ineas cubile, non ſentis, cum bacchari, cum furis, tum das eas poenas, quae ſunt ſolae hominum ſceleri a dijs immortalibus conſtitutae. nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima ſaepe de cauſſa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntur. quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quam ſi omnino oculos non haberes.*

EXPLANATIO

QVOD *ſacrificium tam uetuſtum eſt, quam hoc,*} Bonae deae fieri ſolitum. QVAE *eſt in imperio,*} domum pontificis max. ſignificat. nam in ea ſacrificium illud fieri ſolebat. NON, *mihi crede, non.*} iterata particula, non, uenuſtatem habet: ut ad Atticum: Non ſunt ab obſequio noſtro, non: ſuas radices habent. Quo loco plura diximus, recitatis etiam Graecorum exemplis. ABAVI *tui*} Appij Caeci: quem non abauum, ſed proauum appellat in epiſtola ad Appium P. Clodij fratrem. ſubtiliorem

enim hiſtoriae nationem ſaepe Cicero negligit. nam reuera nec abauus , nec atauus , nec tritauus P. Clodij fuit Appius Caecus, ſed tritaui pater. FLAGRANTES} eidem Clodiae, quae Metelli Celeris uxor fuerat, flagrantiam oculorum tribuit in orat. pro Coelio. IN *illum inuictum ciuem*} in Pompeium, qui ſe domo tenuit metu armorum Clodij , quamdiu tribunus pl. fuit. EIVLATVS, *& gemitus*} pede ſagitta Herculis uulnerato. de Philoctete tragoediam ſcripſit apud Graecos Sophocles, quae exſtat, apud Latinos Atticus, quae perijt. EXVLTATIO *Athamantis,*} furore perciti, laeſa Iunone. de quo in Piſonem, & Ouidius Metam. MATRICIDARVM} quorum notiſsimi Oreſtes , & Alcmaeon.

ORATIO

SED, quoniam de ijs omnibus, quae haruſpices commiſſa eſſe dicunt, ſatis eſt dictum; uideamus, quid ijdem haruſpices a dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent, ne, per optimatium diſcordiam, diſſenſionemq. patribus, principibusq. caedes, periculaq. creentur, auxilioq. deminuti deficiantur; quare ad unum imperium prouinciae redeant, exercitusq. pulſus, deminutioq. accedat. Haruſpicum uerba ſunt haec omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium diſcordiam molitur? idem iſte: nec ulla ui ingenij, aut conſilij ſui, ſed quodam errore noſtro: quem quidem ille, quod obſcurus non erat, facile perſpexit. hoc enim etiam turpius afflictatur reſp. quod ne ab eo quidem uexatur, ut, tamquam fortis in pugna uir, acceptis a forti aduerſario uulneribus aduerſis & honeſtis, cadere uideatur. Ti. Gracchus conuellit ſtatum ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquentia? qua dignitate? nihil ut a patris, auiq. Africani praeſtabili inſigniq. uirtute, praeterquam quod a ſenatu deſciuerat, deflexiſſet. ſecutus eſt C. Gracchus, quo ingenio? quanta ui, quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, uoluntatemq. eſſe conuerſa. ipſe L. Saturninus ita fuit effrenatus, & paene demens, ut auctor eſſet egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflammandosq. perfectus. nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta ubertas fuit, ut poſſet, uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene ſentirent, perficere dicendo. Cum his conflictari, & pro ſalute patriae quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum remp. gubernabant, moleſtum: ſed habebat ea moleſtia quandam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipſe tam multa nunc dico, pro dij immortales, quid eſt? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, ſi cadet, quod dij omen obruant, a uiro tamen confecta uideatur? qui, poſt patris mortem, primam illam aetatulam ſuam ad ſcurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domeſticis eſt germanitatis ſtupris uolutatus: deinde iam robuſtus, prouinciae ſe, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpeſſus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq. ſatiauit: poſt, exercitu L. Luculli ſollicitato, pernefandum ſcelus fugit illinc, Romaeq. recenti aduentu ſuo cum propinquis ſuis decidit, ne reos faceret: a Catilina pecuniam accepit, ut turpiſſime praeuaricaretur. inde cum Murena ſe in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum teſtamenta conſcripſit, pupillos necauit, nefarias cum multis ſcelerum pactiones ſocietatesque conflauit: unde ut redijt, quaeſtum illum maxime fecundum, uberemq. campeſtrem totum ad ſe ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbiſſime populum; idemq. uir clemens diuiſores omnium tribuum domi ipſe ſuae crudeliſſima morte mactaret. Exorta eſt illa reip. ſacris, religionibus, auctoritati ueſtrae, iudicijs publicis funeſta quaeſtura: in qua idem iſte deos hominesq. pudorem, pudicitiam, ſenatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (o miſera tempora, ſtultasq. noſtras diſcordias) P. Clodio gradus ad remp. hic primus eſt aditus ad popularem iactationem, atque adſcenſus. nam Ti. Graccho inuidia Numantini foederis, cui feriendo, quaeſtor C. Mancini conſulis cum eſſet, interfuerat, & in eo foedere improbando ſenatus ſeueritas dolori, & timori fuit: iſtaq. res illum, fortem, & clarum uirum, a grauitate patrum deſciſcere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad exſpetendas domeſtici ſanguinis poenas excitauit. Saturninum, quod in annonae caritate quaeſtorem a ſua frumentaria procuratione ſenatus amouit, eiq. rei M. Scaurum praefecit, ſcimus dolore fi ctum eſſe popularem. Sulpicium ab optima cauſſa profectum, Caioq. Iulio conſulatum contra leges petenti reſiſtentem, longius, quam uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus cauſſa, & ſi non iuſta, (nulla enim poteſt cuiquam male de rep. merendi iuſta eſſe cauſſa) grauis tamen, & cum aliquo animi & uirili dolore coniuncta. P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus ſoleis, purpureisq. faſciolis, a ſtrophio, a pſaltria, a flagitio, a ſtupro eſt factus repente popularis. niſi eum mulieres exornatum ita deprehendiſſent; niſi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emiſſus eſſet: populari homine populus R. reſp. cine tali careret. Hanc ob amentiam in diſcordijs noſtris, de quibus ipſis his prodigijs recentibus a dijs immortalibus ad monemur, arreptus eſt unus ex patricijs, cui tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tum ſenatus principi Cn. Pompeio, ſententiã dicenti, excluſerat, acerrimeq. una uoce ac mente reſtiterat, id poſt diſſidium optimatium, de quo ipſo nunc monemur, ita perturbatum, itaque permutatum eſt, ut, quod frater conſul, ne fieret, obſtiterat, quod affinis, & ſodalis, clariſſimus uir, qui illum reum non laudaret, excluſerat, id is conſul efficeret in diſcordijs principum, qui illi unus inimiciſſimus eſſe debuerat, & eo feciſſe auctore ſe diceret, cuius auctoritatis neminem poſſet paenitere. Iniecta eſt fax foeda, ac luctuoſa reip. petita eſt auctoritas ueſtra, grauitas ampliſſimorum ordinum, conſenſio bonorum omnium, totus denique ciuitatis ſtatus: haec enim certe petebantur, cum in me, cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illorum temporum conijciebatur. excepi, & pro patria ſolus exarſi, ſic tamen, ut uos, ijſdem ignibus circumſaepti, me primum ictum pro uobis, & fumantem uideretis. non ſedabantur diſcordiae, ſed etiam creſcebat in eos odium, a quibus nos defenſi putabamur. ecce ijſdem auctoribus, Pompeio principe, qui cupientem Italiam, populum Romanum deſiderantem, flagitantes uos non auctoritate ſua ſolum,

ſed

ſed etiam precibus ad meam ſalutem excitauit, reſtituti ſumus. ſit diſcordiarum finis aliquando: a diuturnis diſſenſionibus conquieſcamus: non ſinit eadem iſta labes: ea habet conciones: ea miſcet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut ſe quiſquam, ſi ab iſto laudatus ſit, laudatiorem putet, ſed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant uituperari. atque ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines ſapientiſſimos grauiſſimosque, miror: primum, quod quemquam clarum hominum, atque optime de rep. ſaepe meritum, impuriſſimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, quod exiſtimant perditi hominis profligatiq. maledictis poſſe, id quod minime conducit ipſis, cuiuſquam gloriam, dignitatemq. uiolari: poſtremo, quod non ſentiunt id, quod tamen mihi iam ſuſpicari uidētur, illius furentes, ac uiolentos impetus in ſe ipſos poſſe conuerti. atque ex hac nimia nonnullorum alienatione, & quibuſdam haerentia tela in rep. quae quamdiu haerebant in uno me, grauiter equidem, ſed aliquanto leuius ferebam. an iſte, niſi primo ſe dedidiſſet ijs, quorum animos a ueſtra auctoritate ſeiunctos eſſe arbitrabamur; niſi eos in caelum ſuis laudibus, praeclarus auctor, extolleret; niſi exercitum C. Caeſaris, in quo fallebat multos, ſed eum nemo redarguebat, niſi eum, inquam, exercitum ſignis infeſtis in curiam ſe immiſſurum minitaretur; niſi Cn. Pompeio adiutore, M. Craſſo auctore, quae faciebat, facere clamaret; niſi conſules cauſſam coniunxiſſe ſecum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam ſceleratus reip. uexator eſſe potuiſſet? idem, poſtea quam reſpirare uos a metu caedis, emergere auctoritatem ueſtram a fluctibus illis ſeruitutis, reuiuiſcere memoriam ac deſiderium mei uidit, uobis ſe coepit ſubito fallaciſſime uenditare. tum, leges Iulias contra auſpicia latas, & hic, & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, qua totum eius tribunatum continebat, quam caecus amentia non uidebat: producebat fortiſſimum uirum M. Bibulum; quaerebat ex eo; C. Caeſare leges ferente, de caelo ſemper ne ſeruaſſet? ſemper ſe ille ſeruaſſe dicebat. Augures interrogabat; quae ita lata eſſent, recte ne lata eſſent? illi uitio lata eſſe dicebant. ferebant in oculis hominem quidem boni uiri, & de me optime meriti, ſed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. longius proceſſit: in ipſum Cn. Pompeium, auctorem, ut praedicare eſt ſolitus, conſiliorum ſuorum, inuehi coepit. inibat gratiam a nonnullis. tum uero eſt ratus ſe poſſe, quoniam togatum domeſtici belli exſtinctorem nefario ſcelere foedaſſet, illum etiam, illum externorum bellorum, hoſtiumq. uictorem affligere. tum eſt illa in templo Caſtoris ſcelerata, & paene deletrix huius imperij ſica deprehenſa. tum ille, cui nulla hoſtium diutius urbs umquam fuit clauſa, qui omnes anguſtias, omnes altitudines, omnium obiecta tela ſemper ui & uirtute perfregit, obſeſſus ipſe eſt domi, meq. nonnulla imperitorum uituperatione timiditatis meae, conſilio, & facto ſuo liberauit. nam, ſi Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortiſſimo, quicumque nati ſunt, miſerrimum magis fuit, quam turpe, quam diu ille tribunus pl. fuit, lucem non adſpicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle ſe in Carinis aedificare alteram porticum, quae Palatio reſponderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuoſum, ad rationem reip. glorioſum. Videtis igitur, hominem per ſe ipſum iampridem afflictum, ac iacentem, pernicioſis optimatium diſcordijs excitari. cuius initia furoris diſſenſionibus eorum, qui tum a uobis ſeiuncti uidebantur, ſuſtentata ſunt. reliqua iam praecipitantis tribunatus, etiam poſt tribunatum, obtrectatores eorum, atque aduerſarij defenderunt, ne a rep. reip. peſtis remoueretur. reſtiterunt etiam, ne cauſſam diceret; etiam, ne priuatus eſſet. etiam ne in ſinu, atque in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac peſtiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? uolo, inquiunt, eſſe, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperando? uelim, ſic hoc uir ſummus, atque optime de mea ſalute meritus, accipiat, ut a me dicitur. dicam quidem certe, quod ſentio. mihi medius fidius tum de illius ampliſſima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, uidebatur. Vtrum tandem C. Marius ſplendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem iratus poſtea uituperabat? an ille demens, & iampridem ad poenam, exitiumq. praeceps, foedior, atque inquinatior in Cn. Pompeio accuſando, quam in uniuerſo ſenatu uituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum ſit iratis, alterum eſſe tam bonis ciuibus non acerbum. ſed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concionem, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum eſſe in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & ſignificat ſe illi amiciſſimum eſſe, & reconciliationem eſſe gratiae factam. quod, ego quamquam, quid ſit, neſcio; tamen hoc ſtatuo, hunc, ſi amicus eſſet Pompeio, laudaturum illum non fuiſſe. quid enim, ſi illi inimiciſſimus eſſet, amplius ad eius laudem minuendam facere potuiſſet? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum eſſe gaudebant, ob eamq. cauſſam in tot, tantisq. ſceleribus conniuebant, & nonnumquam eius indomitos, atque effrenatos furores plauſu etiam ſuo perſequebantur, quam ſe cito inuerterit: nunc enim iam laudat illum; in eos inuehitur, quibus ſe antea uenditabat. quid exiſtimatis eum, ſi reditus ei gratiae patuerit, eſſe facturum, qui tam libenter in opinionem gratiae irrepat? Quas ego alias optimatium diſcordias a dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uerbo neque P. Clodius, neque quiſquam de gregalibus eius, aut de conſiliarijs deſignatur, habent Etruſci libri certa nomina, quae in id genus ciuium cadere poſſunt. deteriores, repulſos (quod iam audietis) hos appellant, quorum & mentes, & res ſunt perditae, longeq. a communi ſalute diſiunctae. quare, cum dij immortales monent de optimatium diſcordijs, de clariſſimorum, & optime meritorum ciuium diſſenſione praedicunt, cum principibus periculum caedemq. portendunt; in tuto collocant Clodium, qui tantum abeſt a principibus, quantum a puris, quantum a religioſis. uobis, o clariſſimi, atque optimi ciues, & ueſtrae ſaluti conſulendum, & proſpiciendum uident. caedes principum oſtenditur; id, quod interitum optimatium ſequi neceſſe eſt, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum ſi deorum monitis non duceremur, tamen ipſi noſtro ſenſu, coniecturaq. raperemur. neque enim ullus alius diſcordiarum ſolet eſſe exitus inter claros, & potentes uiros, niſi aut uniuerſus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum. Diſſenſit cum Mario, clariſſimo ciue, conſul nobiliſſimus, & fortiſſimus L. Sulla: horum uterque ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna diſſenſit: utriſque horum ſecunda

fortuna regnum eſt largita, aduerſa mortem. idem iterum Sulla ſuperauit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtatem, quamquam remp. recuperauit. Ineſt hoc tempore haud obſcurum odium, atque id inſitum penitus, & inuſtum animis hominum ampliſſimorum: diſſident principes: captatur occaſio: qui non tantum opibus ualent, neſcio quam fortunam tamen, ac tempus exſpectant: qui ſine controuerſia plus poſſunt, hi fortaſſe nonnumquam conſilia, ac ſententias inimicorum ſuorum extimeſcunt. tollatur haec e ciuitate diſcordia: iam omnes iſti, qui portenduntur, metus exſtinguentur: iam iſta ſerpens, quae tum hic deliteſcit, tum ſe emergit, & fertur illuc, compreſſa, atque illiſa morietur. monent enim ijdem, ne occultis conſilijs reſp. laedatur: quae ſunt occultiora, quam eius, qui auſus in concione eſt dicere, iuſtitium edici oportere, iuriſdictionem intermitti, claudi aerarium, iudicia tolli? niſi forte exiſtimatis hanc tantam colluuionem illi, tantamq. euerſionem ciuitatis in mentem ſubito in Roſtris, nec cogitanti uenire potuiſſe. eſt quidem ille plenus uini, ſtupri, ſomni, plenusq. inconſideratiſſimae, ac dementiſſimae temeritatis: uerumtamen nocturnis uigilijs, etiam coitione hominum, iuſtitium illud conceptum, ac meditatum eſt. mementote, P. C. uerbo illo nefario tentatas aures ueſtras, & pernicioſam uiam audiendi conſuetudine eſſe munitam.

EXPLANATIO

AVIQ. *Africani*} materni. P. SVLPICIO} qui loquitur in oratorijs libris. L. LVCVLLI} cuius uxor erat Clodius ſoror. SOLLICITATO,} bello Mithridatico. Plutarchus. CVM *propinquis ſuis decidit, ut reos faceret:*} ſic omnes plane ueteres libri. mihi nec hiſtoria haec nota eſt, nec ſatis conſtat, menda ne locus uacet. A. CATILINA} quem cum accuſaſſet, praeuaricatoris infamiam ſubijt. in Piſonem, & Aſconius. QVAESTVM *illum*} quem populus facere ſoleret, diuiſoribus in campo nummos diſtribuentibus. VIR *clemens*} ironia. clementem enim ſe profitebatur, eamq. ſui contra Ciceronem odij cauſſam afferebat, quod ciues Romanos occidiſſet. DEOS, *hominesq.*} Deos, quia uiolauit, cum quaeſtor eſſet, ſacra Bonae deae: Homines, quia Pompeiae, Caeſaris pont. max. uxori, pro populo ſacra facienti, quaeſtor ſtuprum intulit. PVDOREM, *pudicitiamq.*} pudor eſt animi, pudicitia corporis. SENATVS *auctoritatem,*} quia cauſſam ſuam de inceſtu noluit a ſenatu iudicari. IVDICIA *uiolauit.*} quia, corruptis iudicibus, abſolutus eſt. HIC *ei gradus*} quaeſtura, in qua Deos hominesq. ſenatum, leges, iudicia uiolauit. NOSTRAS *diſcordias*} quarum cauſſa tanta fertur improbitas. AD *popularem iactationem*} ut ſe populo iactaret, quaſi res praeclaras in quaeſtura geſſiſſet. ADSCENSVS.} poſt eiuſmodi quaeſturam adſcendit ad honores. nam & tribunatum pl. & aedilitatem eſt adeptus. Quo ſpectant ea, quae paullo poſt cum indignatione quadam inferuntur. P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus ſoleis, purpureiſq. faſciolis, a ſtrophio, a pſaltria, a flagitio, a ſtupro eſt factus repente popularis. INVIDIA *Numantini foederis,*} Plutarchus. AB *optima cauſſa profectum,*} hoc eſt, quod ait Aſconius, Ab initijs bonarum actionum ad perditas progreſſus. primum enim pro rep. deinde contra pugnauit: unde Sulla uictore eſt interfectus. SATVRNINVM *quod*} nonnulli ueteres libri, Saturninumq. habent: alij, Saturninum quidem: utrique mendoſe. placeret, Saturninum, quod eum. CAIOQ. *Iulio*} Caeſari Straboni, qui de ridiculis lib. de Orat. diſputat. CONSVLATVM *contra leges petenti*} pertinent ad hunc locum Aſconij uerba. C. Caeſar, inquit, aedilicius quidem mortuus eſt, ſed tantum in ciuitate potuit, ut cauſſa belli ciuilis contentio eius cum Sulpicio tribuno fuerit. nam & ſperabat, & id agebat Caeſar, ut, omiſſa praetura, conſul fieret. cui cum primis temporibus iure Sulpicius reſiſteret, poſtea nimia contentione ad ferrum, & ad arma proceſsit. CROCOTA,} crocei coloris ueſte muliebri. Plautus in Epid. & Aul. MITRA,} capitis muliebre tegumentum. MVLIEBRIBVS *ſoleis,*} ſoleis mulieres, calceis uiri in publico utebantur, ijdem tamen ſoleis domi: unde Horatius, Et ſoleas poſsit. PVRPVREISQ. *faſciolis,*} faſcijs quidem crura uiri tegebant, non tamen purpureis, ſed albis. quibus cum Pompeius Magnus cretatis uteretur, nouum morem laſciuia quadam inductum carpens Cicero in quadam ad Atticum epiſtola, Cretatae, inquit, eius faſciae mihi non placebant. STROPHIO,} faſcia pectorali, qua papillae cohibebantur. PSALTRIA,} pſaltriae ueſtitu, quo ingreſſus eſt in eam domum, ubi Bonae deae ſacra fiebant. FLAGITIO, *& ſtupro*} BONAE deae puluinaribus illato. POPVLARIS;} populo gratus, cum eſſe deberet odioſus. ANCILLARVM} non matronarum. EMISSVS} ex domo pontificis max. quo ſtuprum intulerat. ARREPTVS} non delectus cum ratione aliqua, ſed improbo conſilio temere arreptus, qui remp. perturbaret. VNVS *ex patricijs*} P. Clodius. NON *liceret.*} nam patricijs tribunatus pl. non dabatur, & Clodio tamen in diſcordijs ciuium datus eſt. ANNO *ante*} ante Caeſarem conſulem, qui Clodium ad plebem traduxit. FRATER} P. Clodij non germanus, ſed conſobrinus. METELLVS,} Celer conſul. CONCORS *etiam tum ſenatus*} qui diſſidere coepit anno ſequenti, alijs Caeſarem, alijs collegam Bibulum ſequentibus. PRINCIPI *Cn. Pompeio ſententiam dicenti,*} ſi ſic legatur uidebitur Pompeius pro Clodio ad plebem traducendo ſententiam dixiſſe: cum tamen, contra eum dixiſſe, infra cognoſcatur, ubi & de conſule Metello, & de ipſo Pompeio idem iteratur his uerbis: Quod frater conſul, ne fieret, obſtiterat, quod affinis, & ſodalis clariſsimus uir, qui illum reum non laudarat, excluſerat. Non igitur Metellus, & ſenatus Pompeio excluſit, ideſt negauit, ſed eum Pompeio, ſententiam contra Clodium dicente, excluſit. quare omnino legendum ſtatuo, Principe, non Principi, Dicente, non Dicenti: adiuuante Maffeiano libro, in quo eſt, Principe. AFFINIS,} Pompeius, cuius filius Appij filiam, fratris P. Clodij, in matrimonio habebat.

habebat. SODALIS,} eius nomen ſodalitatis obſcurum: honeſtam quidem fuiſſe, uerba ipſa declarant. ſic pro Murena: Ser. Sulpicius, ſodalis filij. Et pro Coelio: Sibi in Lupercis ſodalem eſſe Coelium dixit. REVM} de inceſtu. NON *laudarat,*} laudabantur rei a claris uiris: & laudauit hoc anno Pompeius P. Sextium, de ui reum. IS. CONSVL} C. Caeſar, qui Clodium ad plebem traduxit. DEBVERAT,} ob uxorem a Clodio ſtupratam: quo eam crimine, aut criminis certe ſuſpicione, dimiſit. EO *auctore*} profecto ſignificatur Pompeius: qui, hoc anno uxore ducta Caeſaris conſulis filia, eius uoluntatem in omni re ſecutus eſt. nec ad alium magis, quam ad Pompeium, ſpectare uidetur id, quod ſequitur, Cuius auctoritatis neminem poſſet paenitere. DICERET,} ad excuſationem ſuam. COGNITOREM,} defenſorem. NOS *defenſi*} cum, a Clodio pulſi, reſtituti ſumus in patriam. IN. EOS} in bonos uiros, praeſertim in Pompeium: cui Clodius, pulſo Cicerone, ita inimicus eſſe coepit, ut eius uitae inſidias fecerit. quibus patefactis, tamdiu Pompeius domi ſe tenuit, quamdiu Clodius in tribunatu fuit. IISDEM *auctoribus,*} qui me abſentem defenderant. VT *modo uendat illis,*} mutilus locus, qui fortaſſe ſic reſtitui poſſet: ut modo his ſeſe uenditet, modo illis. Conſulendi ueteres libri. VITVPERARI.} ut Pompeium, quem Bibulus, Cato, Domitius, Caeſari fauentem, non amabant. EX *hac nimia*} totus hic locus obſcuratur mendo. pateret ſententia, ſi ſic legeretur, de quo tamen nihil affirmo: Ex hac nimia nonnullorum alienatione a quibuſdam haerent ea tela in rep. AN. ISTE,} deſcribit illud tempus, quo pulſus eſt a Clodio tribuno pl. QVORVM *animos*} Caeſarem, Pompeium, Craſſum ſignificat. ij enim inter ſe coniuncti, a ſenatus auctoritate, ideſt a reip. cauſſa deſciuerant. ARBITRABAMVR;} rectius, Arbitrabatur: ut in Clodium totam culpam conferat: quaſi arbitraretur id, quod omnino uerum non eſſet. ita Cicero principes ciuitatis, Caeſarem, Pompeium, Craſſum, quos tunc non amicos, hoc autem tempore ſui amantiſsimos habebat, nouae coniunctionis tuendae gratia ex aliqua parte purgat. NISI *eos in caelum ſuis laudibus extolleret;*} tum, cum tribunus pl. erat. infra, laudibus a Clodio elatum eſſe Pompeium dicit. PRAECLARVS *auctor,*} grauis, & qui ualde ornaret eos, quos in caelum laudibus. extolleret ironia. LEGES *Iulias*} a C. Iulio Caeſare conſule, inuito ſenatu, latas. CONTRA *auſpicia*} de caelo ſeruante, impediendi gratia, Bibulo collega. CVRIATA} de adoptione Clodij. QVAE *totum eius tribunatum continebat,*} nam ſi curiata lex uitio lata: plebeius eſſe Clodius non potuit, ergo nec tribunus pl. QVIDAM *boni uiri,*} Caeſaris inimici, Bibulus, Cato, alij bene de rep. ſentientes. A. NONNVLLIS.} qui Pompeium oderant, cum Caeſare coniunctum. TOGATVM} ipſum Ciceronem, qui Catilinae coniurationem in urbe oppreſſerat. SICA} pro Milone: Comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſeruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta eſt confitenti ſica de manibus: caruit foro poſtea Pompeius, caruit ſenatu, caruit publico: ianua ſe, ac parietibus, non iure legum, iudiciorumq. texit. MISERRIMVM *magis fuit, quam turpe,*} miſeria enim carere culpa poteſt turpitudo non poteſt. Miſerum, placeret magis, quam, Miſerrimum. IN *Carinis*} in Pompeij domo, quae erat in Carinis, unde illud ſex. Pompeij, Cenabimus in Carinis. AEDIFICARE *alteram porticum,*} Euerſa Pompeij domo, ſicuti, euerſa mea, porticum fecerat in Palatio. QVAE *Palatio reſponderet:*} quae porticum illam referret, quam in Palatina mea domo aedificauerat. AD *rationem reip.*} Pompeius enim, cum exire domo noluit, uni ſibi cauit: ego, cum exiui domo mea, reip. conſului. CVIVS *initia furoris,*} prima tribunatus tempora. EORVM,} Caeſaris, Pompeij, Craſsi, qui tum ab optimatibus diſſentiebant. IAM *praecipitantis tribunatus,*} tria ponit tempora, incipientis, deſinentis, finiti tribunatus. nam praecipitantis, ualet, ad exitum accedentis. & Matius in ep. ad Cic. Aetate praecipitata, dixit, quae iam ad exitum uitae perueniſſet. OBTRECTATORES *eorum,*} ij, quos iam ſaepe nominaui, Bibulus, Cato, Domitius. NE *cauſſam diceret;*} ne iudicium fieret, cum accuſaretur a Milone de ui. ad Lentulum: Impunitatem eſt eorum ſententijs aſſecutus, qui, cum tribunus pl. poenas a ſeditioſo ciue per bonos uiros iudicio perſequi uellet, exemplum praeclariſsimum in poſterum uindicandae ſeditionis de rep. ſuſtulerunt. Pro Sextio: Ecce tibi conſul, praetor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adſit: ne citetur: ne quaeratur. NE *priuatus eſſet.*} nam cum ante Clodij iudicium comitia aedilicia fieri uoluerunt, aedilis cur. ut crearetur, effecerunt. IN *ſinu, atque in delicijs*} Ad Lentulum: Inimicum meum, meum autem? immo uero legum, iudiciorum, otij, patriae, bonorũ omnium, ſic amplexabantur, ſic in manibus habebant, ſic fouebant, ſic in me praeſente oſculabantur, non illi quidem ut mihi ſtomachum facerent, ſed certe ut facere ſe arbitrarentur. C. GLAVCIA} praetor, primum amicus C. Marij conſulis, deinde & illius, & reip. inimicus. interfectus eſt, ut hoſtis publicus, cum Saturnino. ALTERVM *gratum ſit iratis,*} uituperatio Pompeij. ALTERVM} uituperatio ſenatus. TAM *bonis ciuibus*} qui Pompeiũ oderunt. NE *id uiros optimos diutius delectet,*} Pompeiũ a Clodio uituperari. ORNAT, *an potius deformat?*} perſiſtit in hoc; ſi quem Clodius Laudet eum deformari potius, quam ornari. QVID *ſit, neſcio;* reconciliationẽ gratiae non eſſe factam ſignificat. AD. EIVS *Laudem minuendam*} ualde minuit eius laudem, cum eum Laudauit. VIDEANT *illi,*} qui dicunt: Volo eſſe, qui in concione detrahit de Pompeio. SI *reditus ei gratiae patuerit,*} Si uere cum Pompeio in gratiam rediret: quod nunc, quamquam ſit falſum, in concione tamen praedicat. ESSE *facturum,*} pro Pompeio contra eos, qui eum in concionibus uituperari uolebant. QVAS *ego alias*} niſi quorundam bonorum uirorum cum Pompeio? IN. TVTO *collocant Clodium,*} nihil ei portendunt mali. REMP. *recuperauit.*} de manibus improborum ciuium ereptam, optimatibus reſtituit. QVI *non tantum opibus ualent,*} ut Bibulus, Cato, Domitius, inimici Caeſaris, & Pompeij. PLVS *poſſunt,*} plus poterant Caeſar, & Pompeius. SENTENTIAS} in ſenatu. SE *emergit,*} antique

que dictum. Nepos in Attici uita; Quibus ex malis ut ſe emerſerat. ſic, erumpere, & ſe erumpere, ueteres dicebant. FERTVR *illuc*, } deliteſcit hic, in ſenatu; ſuam enim hic mentem occultat. Fertur illuc, ad populum: nam ibi aperit conſilia ſua. illuc autem, Cicero cum dicebat, digito forum, apertis curiae ualuis oſtendebat. VERBO *illo nefario* } cum iuſtitium nominauit. TENTATAS *aures ueſtras*, } an uerbum illud nefarium ferre poſſent. ſed quo modo tentatae ſunt ſenatorum aures, cum illa Clodius non in ſenatu, ſed in concione dixerit? Quia poſſunt & ſenatores in concione adeſſe. IN *roſtris* } e quibus arbitratu ſuo, aedilitatem gerens, concionari poterat.

ORATIO

SEQVITVR illud, ne deterioribus, repulſisq. honos augeatur. Repulſos uideamus: nam, deteriores qui ſint, poſt docebo. ſed tamen, in eum cadere hoc uerbum maxime, qui ſit unus omnium mortalium ſine ulla dubitatione deterrimus, concedendum eſt. qui ſunt igitur repulſi? non, ut opinor, ij, qui aliquando honorem uitio ciuitatis, non ſuo, non ſunt aſſecuti: nam id quidem multis ſaepe optimis ciuibus, atque honeſtiſſimis uiris accidit. repulſi ſunt ij, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes. quos apertiſſime largientes non ſolum alieni, ſed etiam ſui, uicini, tribules, urbani, ruſtici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet eſſe gratum, quod praedicunt: ſed tamen huic malo populus R. ipſe, nullo haruſpicum admonitu, ſua ſponte proſpexit. Deteriores cauete: quorum quoidem magna eſt natio, ſed tamen eorum omnium hic dux eſt, atque princeps. etenim, ſi unum hominem deterrimum poeta praeſtanti aliquis ingenio, fictis conquiſitisq. uitijs deformatum, uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet; multaq. in eo penitus defixa, atque haerentia praeteriret. parentibus, & dijs immortalibus, & patriae nos primum natura conciliat. eodem enim tempore & ſuſcipimur in lucem; & hoc caeleſti ſpiritu augemur; & certam in ſedem ciuitatis, ac libertatis adſcribimur. iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum ignes, ſollemnes menſas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus non inuiſa ſolum, ſed etiam inaudita ſacra inexpiabili ſcelere peruertit: idemq. earum templum inflammauit dearum, quarum ope etiam alijs incendijs ſubuenitur. Quid de patria loquar? qui primum eum ciuem ui, ferro, periculis, urbe, omnibus patriae praeſidijs depulit, quem uos patriae conſeruatorem eſſe ſaepiſſime iudicaueratis: deinde, euerſo ſenatus, ut ego ſemper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; ſenatum ipſum, principem ſalutis, mentisq. publicae, ui, caede, incendijsq. peruertit: ſuſtulit duas leges, Aeliam, & Fuſiam, maxime reip. ſalutares: cenſuram exſtinxit: interceſſionem remouit: auſpicia deleuit: conſules, ſceleris ſui ſocios, aerario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui erant, uendidit; qui non erant, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro domum compulit: imperatorum monumenta euertit: inimicorum domos diſturbauit: ueſtris monumentis nomen ſuum inſcripſit. infinita ſunt ſcelera, quae ab illo in patriam ſunt edita. Quid, quae in ſingulos ciues, quos necauit? ſocios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? Quid uero ea, quanta ſunt, quae in ſe ipſum ſcelera, quae in ſuos edidit? quis minus umquam pepercit hoſtium caſtris, quam ille omnibus corporis ſui partibus? quae nauis umquam in flumine publico tam uulgata omnibus, quam iſtius aetas fuit? quis umquam nepos tam libere eſt cum ſcortis, quam hic cum ſororibus uolutatus? quam denique tam immanem Charybdin poetae fingendo exprimere potuerunt, quae tantos exhaurire gurgites poſſet, quantas iſte Byzantiorum, Brogitarorumq. praedas exſorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamq. ieiunis, quam quibus iſtum uidetis Gellijs, Clodijs, Titijs Roſtra ipſa mandentem? Quare, id quod extremum eſt in haruſpicum reſponſis, prouidete ne reip. ſtatus commutetur. etenim uix haec, ſi undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquam, innixa in omnium noſtrum humeris cohaerebunt. fuit quondam ita firma haec ciuitas, & ualens, ut negligentiam ſenatus, uel etiam iniurias ciuium ferre poſſet: iam non poteſt: aerarium nullum eſt: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: conſenſus ordinum eſt diuulſus: iudicia perierunt: ſuffragia diſtricta tenentur a paucis: bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus iam non erit: ciuem, qui ſe pro patriae ſalute opponat inuidiae, fruſtra poſthac requiretis. quare hunc ſtatum, qui nunc eſt, qualiſcumque eſt, nulla alia re, niſi concordia, retinere poſſumus. nam, ut meliore ſimus loco, ne optandum quidem eſt, illo impunito; deteriore autem ſtatu ut ſimus, unus eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſeruitutis. quo ne trudamur, dij immortales nos admonent; quoniam iampridem humana conſilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem, P. C. tam triſtem, tam grauem non ſuſcepiſſem, non, inquam, niſi hanc perſonam, & has partes honoribus populi R. ueſtris plurimis ornamentis, mihi tributis, deberem, & poſſem ſuſtinere. ſed tamen facile, tacentibus ceteris, reticuiſſem: ſed haec oratio omnis fuit non auctoritatis meae, ſed publicae religionis. mea fuerunt uerba fortaſſe plura, ſententiae quidem omnes haruſpicum: ad quos aut referri nunciata oſtenta non conuenit, aut eorum reſponſis commoueri neceſſe eſt. quod ſi cetera magis peruulgata nos ſaepe & leuiora mouerunt: uox ipſa deorum immortalium non mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere poſſe, quod in fabulis ſaepe uidetis fieri, ut deus aliquis, elapſus de caelo, coetus hominum adeat, uerſetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus ſonitus eius, quem Latinienſes nunciarunt; recordamini illud etiam, quod nondum eſt relatum, quod eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiae nunciatur terrae motus horribilis cum quibuſdam, multis metuendisque rebus: haec eadem profecto, quae futura proſpicimus, impendentia pertimeſcetis. etenim haec deorum immortalium uox, haec paene oratio iudicanda eſt, cum ipſe mundus, cum agri terrae motu quodam nouo contremiſcunt, & inuſitato aliquid ſono

incredibiliq.

incredibiliq. praedicunt. in quo conſtituendae nobis quidem ſunt procurationes, & obſecratio, quemadmodum monemur: ſed faciles ſunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam ſalutis oſtendunt: noſtrae nobis ſunt inter nos irae, diſcordiaeq. placandae.

EXPLANATIO

QVOS *munera contra leges gladiatoria parantes,*} & hic, & in ſequentibus Vatinium deſignat: ut ex oratione in ipſum, & ex ea pro Sextio intelligitur. TRIBVLES,} cum aedilitatem peteret, tribum ſuam ſergiam non tulit. SVA *ſponte proſpexit.*} qui Vatinio repulſam negauit. FONTEIANO *nomine*} quia Fonteiam in gentem adoptatus, parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem Clodiam deleuit, atque extinxit. DEORVM *ignes,*} loquitur de ſacris Bonae deae a Clodio pollutis. EARVM *templum*} Nympharum, quae ſubuenire incendijs putabantur. pro Milone. AELIAM, & *Fuſiam,*} de his legibus alibi diximus. CENSVRAM *exſtinxit:*} tulit enim, ne quem cenſores in ſenatu legendo praeterirent, neue qua ignominia afficerent, niſi qui apud eos accuſatus, & utriuſque cenſoris ſententia damnatus eſſet. in Piſonem. INTERCESSIONEM *remouit: auſpicia deleuit:*} quod utrumque lege Aelia, & Fufia confirmabatur. de Prouincijs, Aſconius, Dio lib. XXXIX. APPELLAVIT:} ut Brogitarum Gallograecum. ſupra: Deiotarum regem appellari cũ Brugitaro iubes. IMPERATORVM *monumenta*} Q. Catuli porticum. INIMICORVM *domos*} meam domum. VESTRIS *monumentis*} domui meae; quae monumentum eſt ueſtrum: a Clodio enim diruta publico ſumpta eſt aedificata. Ad Lentulum: Idemq. poſtea non meum monumentum, (non enim illae manubiae meae, ſed operis locatio mea fuerat) monumentum uero ſenatus, hoſtili nomine & cruentis inuſtum litteris eſſe paſsi ſunt. Quibus uerbis, non eſſe delatam inſcriptionem illam, intelligitur. IMPERATORES,} L. Lucullum. EXERCITVS} Luculli. ſupra. BYZANTIORVM,} exſulum, quos lege ſua reſtituit. pro Domo, pro Sextio. BROGITARORVMQ.} Brogitari Gallograeci: cui Peſsinuntem, fanumq. Matris magnae uendidit. GELLIIS, *Clodijs, Titijs,*} perditis, & egentiſsimis hominibus. pro Domo, pro Sextio. AERARIVM *nullum eſt:*} tria fuiſſe Romae aeraria, iam docuimus. eorum duo clauſa, extremis reip. temporibus reſeruata: tertium apertum numquam non fuit: quo uectigalia conferebantur, & unde ad ſumptus quotidianos pecunia promebantur. de quo ſupra: Auſus in concione eſt dicere iuſtitium edici oportere, iuriſdictionem intermitti, aerarium Claudi, iudicia tolli? Enumerat enim ea, quae ſi fierent, permiſceri omnia, & conuelli ſtatum reip. neceſſe erat. Hoc igitur tertium aerarium ſaepe exhauriebatur; de quo dixit in ea de prouincijs: Quibus quidem uos, in his anguſtijs aerarij, tamen ſubueniatis, neceſſe eſt. NON *fruuntur,*} cur? nam bellum hoc tempore, quo uectigalia impedirentur, nullum erat. auaritiam, & rapinas eorũ, qui prouincijs praeeſſent, ſignificari puto. nam in orat. de prouincijs illa conijcit in Gabinium. Publicanos tradidit in ſeruitutem Iudaeis, & Syris. ſtatuit ab initio, & in eo perſeuerauit, ius publicano non dicere: pactiones, ſine ulla iniuria factas, reſcidit: cuſtodias ſuſtulit: uectigales multos, ac ſtipendiarios liberauit: quo in opido ipſe eſſet, aut quo ueniret, ibi publicanum, aut publicani ſeruum eſſe uetuit. QVI *redemerunt:*} publicani, ex equeſtri ordine. CECIDIT:} diſſenſionibus. ORDINVM} ſenatus, & equitum. Ad Lentulum: Qui a ſenatu & ordinem coniunctiſsimum, & hominem clariſsimum abalienarunt. OPPONAT *inuidiae,*} improborum infenſae uoluntati. NE *optandum quidem eſt, illo impunito:*} ne optare quidem licet, non modo ſperare, niſi Clodius poenas det. Tres hic Cicero ſtatus nominat, praeſentem, qui nec optimus eſt, nec deterrimus, qui nulla alia re, niſi concordia, retineri poteſt: meliorem, quem, Clodio impunito, non modo ſperare, ſed ne optare quidem licet: deteriorem, ex interitu, aut ſeruitute. TRISTEM,} ſeueram: ut pro Coelio, Huic triſti, ac decrepito ſeni. LATINIENSES} qui eam agri ſuburbani partem incolunt, unde ſonitus inſolitus eſt auditus. QVOD *nondum eſt relatum,*} ad ſenatum. QVAE *futura proſpicimus,*} ex monitis haruſpicum. IMPENDENTIA} propinqua. MVNDVS,} hoc nomine totum id ſignificatur, quod caeli ambitu continetur. PROCVRATIONES,} expiationes, placationes: ſupra, poſtulationes uocauit. VIAM *ſalutis oſtendunt:*} uoce ſua. nam hic fremitus, & hic terrae motus, uox Deorum, quae noſtra pericula praedicit, eſt putanda.

IN . ORATIONEM . CICERONIS PRO . CN . PLANCIO

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

CVM aedilitatem ſimul peterent Cn . Plancius , & M . Iuuentius Laterenſis , creatus aedilis eſt Plancius , Laterenſis praeteritus . qua ille commotus ignominia , Plancium de ſodalitijs accuſauit , quod inter ambitus crimina grauiſſimum eſt , ut inter crimina maieſtatis perduellio . patrocinium Cicero ſuſcepit , egitq. cauſſam diligenter , memor eius temporis , quo quaeſtor in Macedonia Plancius eiectum lege Clodia complexus eſt , fouitq. omni genere officij . Hanc orationem , & eam pro Scauro habuit eodem anno , ideſt L. Domitio , Ap. Claudio cos. nam in ep. I . lib. III . ad Q . fr. ita ſcribit : Orationes pro Scauro , & pro Plancio , efflagitatas , abſolui . Defenſum autem Scaurum eſſe ijs conſulibus , diſerte narrat Aſconius . ut illud omittam, quod ex ep. I . lib. 2 . ad Q . fr. intelligitur, tribunum pl. Plancium fuiſſe Marcellino & Philippo cos. quo uериſimile ſit, biennio poſt , ideſt L. Domitio, Ap. Claudio cos. aedilitatem petijſſe . Quaeſitor hac in cauſſa fuit C. Alfius , ab accuſatore editus : ut ipſa declarat oratio : & ipſi quoque iudices , editicij dicti , hanc enim Licinia lex facultatem accuſatori dabat in crimine de ſodalitijs .

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. CN. PLANCIO
ORATIO. XXXI

CVM propter egregiam, & ſingularem, Cn. Plancij, iudices, in mea ſalute cuſtodienda fidem tam multos, & bonos uiros eius honori uiderem eſſe fautores; capiebam animo non mediocrem uoluptatem; quod, cuius officium mihi ſaluti fuiſſet, ei meorum temporum memoriam ſuffragari uidebam. cum autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accuſationi eſſe fauturos, eandemq. rem aduerſariam eſſe in iudicio Cn. Plancio, quae in petitione fuiſſet adiutrix; dolebam, iudices, & acerbe ferebam, ſi huius ſalus ob eam ipſam cauſſam eſſet infeſtior, quod is meam ſalutem, atque uitam ſua beneuolentia, praeſidio, cuſtodiaq. texiſſet. nunc autem ueſter, iudices, conſpectus, & conſeſſus iſte reficit, et recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquemque ueſtrum. uideo enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit, cuius non exſtet in me ſuum meritum, cui non ſim obſtrictus memoria beneficij ſempiterna. itaque non exſtimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meae ſalutis apud eos obſit, qui me ipſum maxime ſaluum uidere uoluerunt: ſaepiusque, iudices, mihi uenit in mentem, admirandum eſſe, M. Laterenſem, hominem ſtudioſiſſimum, & diligentiſſimum ſalutis meae, reum hunc potiſſimum ſibi delegiſſe; quam metuendum, ne uobis id ille magna ratione feciſſe uideatur. quamquam mihi non ſumo tantum, iudices, neque arrogo, ut Cn. Plancium ſuis erga me meritis impunitatem conſecuturum putem. niſi eius integerrimam uitam, modeſtiſſimos mores, ſummam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam oſtendero, nihil de poena recuſabo. ſin omnia praeſtitero, quae ſunt a bonis uiris expetenda: petam, iudices, a uobis, ut cuius miſericordia ſalus mea cuſtodia ſit, uos ei ueſtram miſericordiam, me deprecante, tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac cauſſa maiores ſuſcipio, quam in ceteris, etiam hanc moleſtiam aſſumo, quod mihi non ſolum pro Cn. Plancio dicendum eſt, cuius ego ſalutem non ſecus ac meam tueri debeo; ſed etiã pro me ipſo, de quo accuſatores plura paene, quam de re, reoque, dixerunt. quamquam, iudices, ſi quid eſt in me ipſo ita reprehenſum, ut id ab hoc alienum ſit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiantur, iccirco, cum me nimium gratum illi eſſe dicant, id mihi criminoſum eſſe poſſit. quae uero ita ſunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancij erga me minora eſſe dicerent, quam a me ipſo praedicarentur; aut, ſi eſſent ſumma, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos eſſe debere: haec mihi ſunt tractanda, iudices, & modice, ne quid ipſe offendam; & tum denique, cum reſpondero criminibus; ne non tam innocentia reus ſua, quam recordatione meorum temporum, defenſus eſſe uideatur. Sed mihi in cauſſa facili, atque explicata perdifficilis, iudices, & lubrica defenſionis ratio proponitur. nam, ſi tantummodo mihi neceſſe eſſet contra Laterenſem dicere, tamen id ipſum eſſet, in tanto uſu noſtro, tantaq. amicitia, moleſtum: uetus enim eſt lex illa iuſtae ueraeq. amicitiae, quae mihi cum illo iamdiu eſt, ut idem amici ſemper uelint: neque eſt ullum certius amicitiae uinculum, quam conſenſus, & ſocietas conſiliorum, & uoluntatum. mihi autem non eſt in hac re ſolum moleſtum, contra illum dicere; ſed multo id magis, quod in ea cauſſa contra dicendum eſt, in qua quaedam hominum ipſorum uidetur facienda eſſe contentio.

EXPLANATIO

IN. MEA *ſalute cuſtodienda*} temporibus Clodianis, cum in Macedonia Plancius quaeſtor eſſet. qua de re in extrema oratione. ESSET *infeſtior*,} in diſcrimine uerſaretur, oppugnaretur. ſic mare infeſtum, quo propter piratas nauigare tutum non eſt. SVVM *meritum*,} cum dixerit, cuius; uidetur aut abundare, ſuum, aut ſummum, eſſe reponendum. NE. QVID *ipſe offendam*;} ne quid ipſe committam, quod reprehendi poſsit, ſi Plancij in me merita ſupra modum efferam. IN *tanto uſu noſtro*,} in tanta conſuetudine.

ORATIO

QVAERIT enim Laterenſis, atque hoc uno maxime urget, qua ſe uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate ſuperarit. ita, ſi cedo illius ornamentis, quae multa, & magna ſunt; non ſolum huius dignitatis iactura facienda eſt, ſed etiam largitionis recipienda ſuſpicio. ſin hunc illi antepono; contumelioſa habenda eſt oratio; & dicendum eſt id, quod ille me flagitat, Laterenſem a Plancio dignitate eſſe ſuperatum. ita aut amiciſſimi hominis exiſtimatio offendenda eſt, ſi illam accuſationis condicionem ſequar: aut optime de

me meriti ſalus deferenda eſt. ſed ego, Laterenſis, caecum me, & praecipitem ferri confitear in cauſſa, ſi te aut a Plancio, aut ab ullo dignitate potuiſſe ſuperari dixero: itaque diſcedam ab ea contētione, ad quam tu me uocas; & ueniam ad illam, ad quam me cauſſa ipſa deducit. Quid? tu non inanem dignitatis iudicem putas eſſe populum? fortaſſe nonnumquam eſt: utinam uero ſemper eſſet: ſed eſt perraro, & ſi quando eſt, in ijs magiſtratibus eſt mandandis, quibus ſalutem ſuam committi putat his leuioribus, diligentia, & gratia petitorum honos paritur, non ijs ornamentis, quae eſſe in te uidemus. nam, quod ad populum pertinet, ſemper dignitatis iniquus iudex eſt, qui aut inuidet, aut fauet. quamquam nihil potes in te Laterēſis conſtituere, quod ſit proprium laudis tuae, quin id tibi ſit commune cum Plancio. ſed hoc totum agetur alio loco. nunc tantum diſputo de iure populi: qui & poteſt, & ſolet non numquam dignos praeterire: nec, ſi a populo praeteritus eſt, quem non oportuit; a iudicibus condemnandus eſt, qui praeteritus non eſt. nam, ſi ita eſſet, quod patres apud maiores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorum, id haberent iudices; uel quod multo etiam minus eſt ferendum. tum enim magiſtratum non gerebat is, qui ceperat, ſi patres auctores non erant facti: nunc poſtulatur a uobis, ut eius exſulio, qui creatus ſit, iudicium populi R. reprehendatis. itaque quamquam, qua nolui, ianua ſim ingreſſus in cauſſam; ſperare uideor, tantum abfuturam eſſe orationem meam a minima ſuſpicione offenſionis tuae, te ut potius obiurgem, quod iniquum in diſcrimen adducas dignitatem tuam, quam ut ego eam ulla contumelia coner attingere. Tu continentiam, tu induſtriam, tu animum in remp. tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod aedilis non ſis factus, fractos eſſe, & abiectos, & repudiatos putas? uide tandem, Laterenſis, quantum a te diſſentiam. ſi medius fidius decem ſoli eſſent in ciuitate uiri boni, ſapientes, iuſti, graues, qui te indignum aedilitate iudicauiſſent: grauius de te iudicatū putarem, quam eſt hoc, quod tu metuis, ne a populo iudicatum eſſe uideatur. non enim comitijs iudicat ſemper populus; ſed mouetur plerumque gratia; cedit precibus; facit eos, a quibus eſt maxime ambitus; denique ſi iudicat, non delectu aliquo, aut ſapientia ducitur ad iudicandum, ſed impetu non numquam, & quadam etiam temeritate. non eſt enim conſilium in uulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia: ſemperq. ſapientes ea, quae populus feciſſet, ferenda, non ſemper laudanda duxerunt. Quare, cum te aedilem fieri oportuiſſe dicis; populi culpam, non competitoris, accuſas. At fueris dignior, quam Plancius: de quo ita tecum contendam paullo poſt, ut conſeruem dignitatem tuam: ſed ut fuerit dignior; non competitor, a quo es uictus, ſed populus, a quo es praeteritus, in culpa eſt. in quo primum illud debes putare, comitijs, praeſertim aedilicijs, ſtudium eſſe populi, non iudicium; eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia; eos, qui ſuffragium ferant, quid denique ipſi debeant, conſiderare ſaepius, quam quid cuique a rep. uideatur deberi. ſin autem maius eſſe iudicium; non tibi id reſcindendum eſt, ſed ferendum. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi ciues tulerunt. eſt enim condicio liberorum populorum, praecipueq. huius principis populi, & omnium gentium domini, atque uictoris, poſſe ſuffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: noſtrum autem eſt, qui hac tempeſtate populi iactemur, ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores ſi magni non putemus, non ſeruire populo; ſin eos expetamus, non defatigari ſupplicando.

EXPLANATIO

SVPERARIT.} in petitione aedilitatis. LARGITIONIS} de qua Plancius accuſatur. nam ſi dignitate non uicit; reliquum eſt, ut comitia corruperit. QVOD *ille me flagitat*, } quod me Laterenſis cogit dicere. huc pertinent illa ſuperiora: Quaerit Laterenſis, atque hoc uno maxime urget, qua ſe uirtute, qua Laude Plancius, qua dignitate ſuperarit. AMICISSIMI *hominis*} Laterenſis. SI *illam accuſationis condicionem ſequar*:} ſi illum a Plancio dignitate ſuperatum eſſe dicam. quod Laterenſis a me flagitat. CONTENTIONE} comparatione. AD *illam*,} quae fit in populi comitijs, cum populus, competitores dignitate non diſtinguens, aut inuidet, aut fauet arbitratu ſuo. TV. NON *inanem*} tu non inanem, nec leuem, ſed grauem, & ſapientem in honore mandando iudicem putas eſſe populum? fortaſſe non inanis non numquam eſt. Eadem ſententia legunt alij: Tu ne aequum: ſed mutatione magna. PATRES} ſenatus. VT *reprehenſores eſſent comitiorum*,} ut liceret ijs reprehendere comitia. AVCTORES *non erant facti*:} non probauerant. Poſtea mutata ratione, priuſquam populus ſuffragia iniret, in incertum comitiorum euentum patres auctores fiebant. Liuius lib. I. QVA *nolui*,} quia loquor de tua dignitate: quod nolebam. QVOD, *tu metuis, ne a populo iudicatum eſſe uideatur.*} tu metuis, ne, quia praeteritus es, ideo, te eſſe indignum aedilitate, a populo iudicatum eſſe uideatur. ego contra, ſi te decem ſoli uiri boni, ſapientes, iuſti, graues, indignum aedilitate iudicaſſent, grauius de te iudicatum putarem, quam quod eſt a populo iudicatum. pluris enim apud me eſſet decem eiuſmodi hominum iudicium, quam populi uniuerſi: quod tu metuis, ne minuerit exiſtimationem tuam. NON *enim comitijs iudicat ſemper populus*;} non ſemper uere & ſimpliciter iudicat. DISCRIMEN,} non enim diſcernit, non diſtinguit eos, qui petunt, ex meritis, & dignitate. DILIGENTIA:} in examinandis cuiuſque meritis. PRAESERTIM *aedilicijs*,} iudicat enim diligentius conſularibus, & praetorijs. EBLANDITA} blanditijs quaeſita. ENVCLEATA,} libera, & a uero animi ſenſu profecta.

ORATIO

O R A T I O

VENIO iam ad ipſius populi partes; ut illius contra te oratione potius, quam mea, diſputem. qui ſi tecum congrediatur, & ſi una uoce loqui poſſit, haec dicat: Ego tibi, Laterenſis, Plancium non antepoſui; ſed, cum eſſetis aeque boni uiri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui a me contenderat, quam ad eum, qui mihi non nimis ſummiſſe ſupplicarat. Reſpondebis, credo, te, ſplendore, & uetuſtate familiae fretum, non ualde ambiendum putaſſe. at uero te ille ad ſua inſtituta, ſuorumq. maiorum exmpla reuocabit. ſemper ſe dicet rogari uoluiſſe, ſemper placuiſſe; M. Seium, qui ne equeſtrem quidem ſplendorem incolumem a calamitate iudicij retinere potuiſſet, homini nobiliſſimo, innocentiſſimo, M. Piſoni praetuliſſe; praepoſuiſſe ſe Q. Catulo, in ſumma familia nato, ſapientiſſimo, & ſanctiſſimo uiro, non dico C. Serenum ſubtiliſſimum hominem, (fuit enim & animi ſatis magni, & conſilij) ſed Cn. Manlium, non ſolum ignobilem, uerum ſine uirtute, ſine ingenio, uita etiam contempta, ac ſordida. Deſiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu eſſes Cyrenis. me enim, quam ſocios, tua frui uirtute malebam: & quo plus inhererat, eo plus aberas a me: certe non uidebam. deinde ſitientem me uirtutis tuae deſeruiſti, ac dereliquiſti. coeperas enim petere tribunatum pl. temporibus ijs, quae iſtam eloquetiam, & uirtutem requirebant. quam petitionem cum reliquiſſes, ſi hoc indicaſti, tanta in tempſtate te gubernare non poſſe, de uirtute tua dubitaui: ſi nolle, de uoluntate: ſin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reſeruaſti, ego quoque, inquam, & reſp. ad ea te tempora reuocaui, ad quae tu te ipſe ſeruaras. pete igitur eum magiſtratum, in quo mihi magnae utilitati eſſe poſſis. aediles quicumque erunt. idem mihi, quod oſtenderas: aut ſi, quod mea minus intereſt, id te magis forte delectat, reddam tibi iſtam aedilitatem etiam negligenter petenti. ſed ampliſſimos honores ut pro dignitate tua conſequare, condiſcas, cenſeo, mihi paullo ante diligentius ſupplicare.

E X P L A N A T I O

NE *equeſtrem quidem ſplendorem*} damnatus enim partem tam ſuarum fortunarum amiſit, quae cenſum equeſtrem, qui quadragenta millia nummum erat, imminuit: ut inter equites Romanos deinde cenſeri non potuerit. ideo dixit Horatius: ,, Si quadringentis ſex ſeptem millia deſint, ,, Plebs eris. NOBILISSIMO,} patricij generis. M. PISONI} M. Puppio Piſoni, qui biennio poſt Ciceronem conſul fuit. in eo cum antiquae uitae ſimilitudinem, tum litteras fuiſſe multas, Pedianus auctor eſt. eruditum fuiſſe graecis doctrinis maxime ex omnibus, qui ante eum fuerunt, Cicero ait in Bruto. Triumphaſſe proconſulem de Hiſpanis, idem oſtendit in orat. in Piſonem. PRAETVLISSE;} in aedilitate; quod infra narratur. C. SERENVM,} cum ſequatur mentio Cn. Mallij, ſuſpicor legendum, C. Serranum, qui conſul fuit ante Mallium proxime. ut non modo Serranum Catulo praelatum eſſe, quod uideri poſſe tolerabilius, Cicero dicat, uerum etiam Cn. Mallium poſteriore anno. IGNOBILEM,} ignobiles Mallij, nobiles Manlij de eadem re ſic pro Murena: Quis L. Philippum, ſummo ingenio opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis Q. Catulum, humanitate, ſapientia, integritate antecellentem, a Cn. Mallio. Et hic autem, & in ea pro Murena, eiecto Manlio, Mallium reſtitui. & in ea quoque pro Sex. Roſcio, Mallius Glaucia quidam, cum antea legeretur, Manlius, repoſui. quia Manliorum nota nobilitas, Mallij autem perobſcuri: in quo noſtram opinionem ueterum librorum adiuuat auctoritas. INQVIT,} populus. CVM *tu eſſes Cyrenis.*} quaeſtor. ſequitur enim mentio tribunatus: quem cum petere coepiſſet, omiſit & infra: Cyrenis liberalem in publicanos, iuſtum in ſocros fuiſſe. QVO *plus intererat,*} adeſſe te mea cauſſa. NON *uidebam.*} quod proxime dixit, Deſiderauerunt te oculi mei. TEMPORIBVS *ijs,*} coepit enim petere tribunatum pl. Caeſare & Bibulo cos. deinde petere deſtitit, ne iuraret in agrariam Caeſaris legem. huius mihi ſenſum loci aperuerunt uerba Ciceronis in ep. ad Att. lib. 2. Habet, inquit, Campana lex execrationem in coitione canditatorum, ſi mentionem fecerint, quo aliter ager poſsideatur, atque ut ex legibus Iulijs non dubitant iurare ceteri: Laterenſis exiſtimatur recte feciſſe, quod tribunatum pl. petere deſtitit, ne iuraret. Atque hoc eſt, quod in hac ipſa oratione infra, ait Cicero: Noli exiſtimare, non magnum quendam motum fuiſſe illius petitionis tuae, de qua ne aliquid iurares, deſtitiſti. QVAE *iſtam eloquentiam & uirtutem requirebant.*} quia ſecuti ſunt conſules, Piſo, & Gabinius, qui ſalutem Ciceronis, contra mentem ſenatus, & bonorum omnium, prodiderunt. TANTA *in tempeſtate*} anno tam turbulento. EVM *magiſtratum*} tribunatum pl. AEDILES *quicumque erunt:*} coniungerem cum ſequentibus, & ita locum hunc, ſi quid opis ferrent antiqui libri, libenter corrigerem: Aediles quicumque erunt: tu da mihi, quod oſtenderas. hoc ſenſu: Sint aediles quilibet: tu da mihi, quod oſtenderas, ut cum petas magiſtratum, in quo mihi magnae utilitati eſſe poſsis. QVOD *mea minus intereſt,*} minus enim prodeſſe mihi potes in aedilitate, quam in tribunatu. PAVLLO *ante*} quod non feciſti, omiſſa tribunatus petitione, quam non omiſerat Plancius.

O R A T I O

HAEC populi oratio eſt: mea uero Laterenſis haec; quare uictus ſis, non debere iudicem quaerere, modo ne largitione ſis uictus. nam ſi, quotieſcumque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriri; toties oporte-

bit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam eſt, quod populo ſupplicetur, nihil quod direptio, nihil quod ſupplicatio magiſtratuum, renunciatio ſuffragiorum exſpectetur, ſimul ut qui ſint profeſſi, uideo quid dicam: hic familia conſulari eſt, ille praetoria: reliquos uideo eſſe ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt aeque boni uiri, atque integri: ſed ſeruari neceße eſt gradum. cedat conſulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio equeſter locus: ſublata ſunt ſtudia, exſtinctae ſuffragationes, nullae contentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla exſpectatio ſuffragiorum: nihil, ut plerumque euenit, praeter opinionem accidet, nulla erit poſthac uarietas comitiorum. ſin hoc perſaepe accidit, ut & factos aliquos, & non factos eſſe miremur; ſi campus, atque illae undae comitiorum, ut mare profundum, & immenſum, ſic efferueſcũt quodam quaſi aeſtu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem ueſtram reuocare, Laterenſis. etenim, ſi populo grata eſt tabella, quae frontes aperit hominum, mentes tegit; datq. eam libertatem, ut, quod uelint, faciant, promittant autem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo? hic, quam ille, dignior, perquam graue eſt dictu. quo modo igitur eſt aequum? ſic credo, (quod agitur, quod ſatis eſt iudici) hic factus eſt. cur iſte potius, quam ego? uel neſcio, uel non dico, uel denique, quod mihi grauiſſimum eſſet dicere, ſed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid aſſequerere, ſi illa extrema defenſione uterer, populum, quod uoluiſſet, feciſſe, non quod debuiſſet? quid, ſi populi quoque factum defendo, Laterenſis, & doceo, Cn. Plancium non obrepſiſſe ad honorem, ſed eo ueniſſe curſu, qui ſemper patuerit omnibus hoc noſtro equeſtri loco; poſſum ne eripere orationi tuae contentionem ueſtram, quae tractari ſine contumelia non poteſt, & te ad cauſſam, crimenq. deducere? ſi, quod equitis R. filius eſt, inferior eſſe debuit: omnes tecum equitum R. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potiſſimum iraſcare, qui longiſſime a te abſuit. equidem, ſi quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuſo, qui eſt in ſumma Sacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor; ſed eum, qui in me ipſum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro, ſuccenſes, neque huic A. Plotio, ornatiſſimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, quam ab ijs, qui in te ipſum incubuerunt, te depulſum putas. ſed tamen haec tibi eſt prima cum Plancio generis ueſtri familiaeq. contentio, qua abs te uincitur: cur enim non confitear, quod neceſſe eſt? ſed non hic magis, quam ego a meis competitoribus et alias, & in conſulatus petitione uincebar. ſed uide, ne haec ipſa, quae deſpicis, huic ſuffragata ſint. ſic enim conferamus.

EXPLANATIO

NIHIL *quod diremptio, nihil quod ſupplicatio magiſtratuum, renunciatio ſuffragiorum exſpectetur.* } Diremptio de ſuffragijs dicitur. nam cum, poſtea quam lata ſunt, enumerantur, ut ex numero, quid iuſſerit, aut quid noluerit populus, cognoſcatur: dirimi tunc dicuntur. unde Horatius: Et non admiſſae dirimit ſuffragia plebis. Quod cum ita ſit: quem locum inter, Diremptio, & Renunciatio ſuffragiorum habere poſsint illa uerba, Nihil quod ſupplicatio magiſtratum, non equidem uideo: interdumq. uenit in mentem ſuſpicari, ne, ſupplicatio magiſtratuum, in margine ſcriptum fuerit gloſſematis loco illorum uerborum, Nihil iam eſt, quod populo ſupplicetur. certe, ſi tollatur, nihil obſcuritatis in ſententia ſupererit. SIMVL *ut qui ſint profeſſi,* } totus hic locus nec menda fortaſſe uacat, nec interpunctis recte diſtinctus eſt. ego, ut medear utrique uulneri, mihi non arrogo: tantum dicam, quod ſentio. crederem enim hoc modo non inepte poſſe corrigi, & diſtingui. Si, ſimul ut qui ſint profeſsi, (uide quid dicam: hic familia conſulari eſt, ille praetoria: reliquos uideo eſſe ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt aeque boni uiri, atque integri: ſed ſeruari neceſſe eſt gradum) cedat conſulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio equeſter locus: ſublata ſunt ſtudia. Sic enim coniungo, ut ex duobus membris cohaereat ſententia. Si, ſimul ut qui ſint profeſsi, cedat conſulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio equeſter locus: ſublata ſunt ſtudia. Quemadmodum & ſupra locutus eſt. Nam ſi, quotieſcumque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriri, toties oportebit eum, qui factus erit condemnari: nihil iam eſt, quod populo ſupplicetur. TABELLA, } ſuffragij. FRONTES *aperit hominum, mentes teget,* } quia licet unicuique liberaliter & laeta fronte polliceri, quod praeſtare tamen in ſuffragio nolit. ideo autem licet, quia tabella mentes tegit. CVM *tu in iudicio exprimis,* } ut contentio de dignitate fiat. QVOD *agitur,* } non enim agitur, uter dignior, ſed, uter factus ſit: quod iudici ſcire ſatis eſt: cauſſam, cur ſit factus, non exquirit. CVR *iſte potius, quam ego?* } ex perſona Laterenſis. VEL *neſcio,* } ex perſona Ciceronis. CONTENTIONEM *ueſtram* } paullo ante dixit, Contentionem ueſtrum: quod magis placet. eſt enim, contentionem, pro comparationem: & quod caput eſt, Maffeianus liber habet, Veſtrum. NIHIL *dico amplius:* } tacite ſignificat, Eos dignitate inferiores fuiſſe Plancio, auſos tamen eſſe cum Laterenſi in aedilitatis petitione contendere. QVI *longiſſime a te abſuit.* } quia populus de alijs prius, quam de Plancio, ſuffragium tulit. HVIC *a Plotio,* } qui cum Plancio aedilis deſignatus orat: ut infra. Huic: quia Plancij aduocatus aderat. iudicem enim fuiſſe non arbitror. quia Laterenſis eum, competitorem ſuum, & cum Plancio deſignatum aedilem, iudicem non ediſſet.

ORATIO

EST tuum nomen utraque familia conſulare. num dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant eſſe pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus ueſtris ducuntur, te aedilem fecerint? equidem non dubito. ſed, ſi parum multi ſunt, qui nobilitatem ament: num iſta eſt noſtra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriuſque generis ueniamus. Tu es ex municipio antiquiſſimo Tuſculano, ex quo plurimae familiae ſunt conſulares, in quibus eſt etiam Iuuentia, quot e reliquis municipijs omnibus non ſunt: hic eſt e praefectura Atinati, non tam priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana. quantum intereſſe uis ad rationem petendi? primum, utrum magis fauere putas Atinates, an Tuſculanos ſuis? alteri (ſcire enim hoc propter uicinitatem facile poſſum) cum huius, ornatiſſimi, atque optimi uiri, Cn. Saturnini patrem aedilem, cum praetorem uiderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, ſed etiam in praefecturam illam ſellam curulem attuliſſet, mirandum in modũ laetati ſunt: alteros (credo, quia refertum eſt municipium conſularibus: nam maleuolos non eſſe certo ſcio) numquam intellexi uehementius hoſpitum ſuorum honore laetari. habemus hoc nos, habẽt noſtra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri prope dicam ipſi, monteſq. fauerunt. num aliquando uides Tuſculanum aliquem de M. Catone illo, in omni uirtute principe, num de Ti. Coruncanio, municipe ſuo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at, in quemcumque Arpinatem incideris, etiam ſi nolis, erit tamen tibi fortaſſe de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. Primum igitur hic habuit ſtudia ſuorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus iam ſaturatis honoribus eſſe potuerunt. deinde tui municipes ſunt illi quidem ſplendidiſſimi homines, ſed tamen pauci, ſi quidem cum Atinatibus conferantur: huius praefectura plena uirorum fortiſſimorum, ſic, ut nulla tota Italia frequentior dici poſſit. quam quidem nunc multitudinem uidetis, iudices, in ſqualore, & luctu ſupplicem uobis. hi tot equites R. tot tribuni aerarij (nam plebem a iudicio dimiſimus, quae cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, ſed dignitatem, ſed oculorum coniectum, ſed ſolidam, & robuſtam, & aſſiduam frequentiam praebuerunt. iam municipia coniunctione etiam uicinitatis uehementer mouentur. omnia, quae dico de Plancio, dico expertus in nobis: ſumus enim finitimi Atinatibus. laudanda eſt, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illum officij morem, non infuſcata maleuolentia, non aſſueta mendacijs, non fucata, non fallax, non erudita artificio ſimulationis uel ſuburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas non Plancio ſtuduit, nemo Soranus, nemo Caſinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Allifanus, tota denique noſtra illa aſpera, & montuoſa, at fidelis, & ſimplex, & fautrix ſuorum regio ſe huius honore ornari, ſe augeri, dignitate, arbitrabatur: iiſdemq. nunc a municipijs adſunt equites R. publice cum legationis teſtimonio; nec minore nũc ſunt ſolicitudine, quam tum erant ſtudio. etenim eſt grauius ſpoliari fortunis, quam non augeri dignitate.

EXPLANATIO

VTRAQVE *familia*} paterna, materna. FAVERE} honore ſuorum laetari. ALTERI} Atinates. PROPTER *uicinitatem*} nam Atinatibus finitimi ſunt Arpinates. HVIVS,} qui aderat: ut infra: Cum hoc Cn. Saturnino. HABEMVS *hoc nos,*} ut laetemur honore municipum noſtrorum. NVM *de Ti. Coruncanio,*} hic ex omnibus, qui iuris adepti ſcientiam ſunt, profiteri primus coepit. Pomponius de Orig. iur. FABIS} Tuſculo Fabios in urbem ueniſſe, auctor nemo eſt. itaque uir ſummae doctrinae, praeſtantis ingenij, nunc Epiſcopus Ilerdenſis, Antonius Auguſtinus legendum putat, Alijs. VERBVM *nemo facit*} quia refertum eſt municipium conſularibus, & prope iam ſaturati honoribus Tuſculani ſunt. quod alijs municipijs non contigit. TRIBVM *Terentinam,*} in qua ſuffragium Atinates ferebant. Non, inquit, hi tot equites, hi tot tribuni aerarij tribuerunt Plancio tribum, ſed dignitatem. QVAE *cuncta comitijs affuit*} praefaecturae ſuffragij ius non habebant: hic tamen, plebem Atinatem comitijs affuiſſe, plane conſtat. quid putandum? hoc, opinor, Atinates ciuitate donatos eſſe, & in municipiorum iura tranſiſſe. nam & infra ut de municipio, non ut de praefectura, Cicero loquitur, cum ait: Sic te Plancius hoc non ſolum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat.

ORATIO

ERGO, ut alia in te erant illuſtriora, Laterenſis, quae tibi maiores tui reliquerant: ſic te Plancius hoc non ſolum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. niſi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat: quibus e municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. Adiungam, ſi uis, id quod tu etiam huic obeſſe putas, patrem, publicanum. qui ordo quanto adiumento ſit in honore, quis neſcit? flos enim equitum R. ornamentum ciuitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur. quis eſt ergo, qui neget, ordinis eius ſtudium fuiſſe in honore Plancij ſingulare? neque iniuria: uel quod erat pater is, qui eſt princeps iamdiu publicanorum: uel quod is ab ſocijs unice diligebatur: uel quod diligentiſſime rogabat: uel quia pro filio ſupplicabat: uel quia huius ipſius in illum ordinem ſumma officia quaeſturae, tribunatusq. conſtabant:

conſtabant: uel quod illi in hoc ornando ordinem ſe ornare, & conſulere liberis ſuis arbitrabantur. aliquid praeterea: timide dico, ſed tamen dicendum eſt: non enim opibus, non inuidioſa gratia, non potentia uix ferenda, ſed commemoratione beneficij, ſed miſericordia, ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribunus ſummiſi me, & ſupplicaui: ultro mehercules ſe mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui. ualuit cauſſa rogandi, non gratia: nec, ſi uir ampliſſimus, cui nihil eſt quod roganti concedi non iure poſſit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego ſum arrogans, quod me ualuiſſe dico. nam, ut omittam illud, quod ego pro eo laborabam, qui ualebat ipſe per ſeſe; rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima, quae eſt officio neceſſitudinis coniuncta maxime. neque ego ſic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris eſſet meus, quia uicinus, quia huius parente ſemper plurimum eſſem uſus, ſed ut quaſi parenti, & cuſtodi meo. non potentia mea, ſed cauſſa rogationis, fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione laetatus eſt, nemo iniuria doluit, cui non huius in me miſericordia grata fuerit. etenim, ſi ante reditum meum Cn. Plancio ſe uulgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuiſſet, ei meas praeſentis preces non putas profuiſſe? an Minturnenſes coloni, quod C. Marium ciuili errore, atque ex impijs manibus eripuerunt, quod tecto receperunt, quod feſſum inedia, fluctibusq. recrearunt, quod uiaticum congeſſerunt, qnod nauigium dederunt, quod eum linquentem terram eam, quam ſeruauerat, lacrumis, uotisq. omnibus proſecuti ſunt, aeterna in laude uerſantur: Plancio, quod me, uel ui pulſum, uel ratione cedentem tempori, receperit, iuuerit, cuſtodierit, his, & ſenatui, populoq. R. ut haberent quod reducerent, conſeruarit, honori hanc fidem, miſericordiam, uirtutem, fuiſſe miraris? uitia mehercule res hae Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerunt; ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tota & tanta adiumenta huic honori fuiſſe mirere.

EXPLANATIO

QVI *carnem Latinis petant,*} ex Liuio, & alijs notum eſt; ſacrificio facto in monte Albano ferijs Latinis, carnem caeſarum hoſtiarum municipibus, qui affuiſſent, diſtribui ſolitam. AB *ſocijs*} quod perquam rarum, ut ab ſocijs publicani diligantur. ubi enim uectigalia exiguntur, ibi fere contentiones, odiaq. naſcuntur. HVIVS *ipſius*} Cn. Plancij. DE *aliquo,*} qui tum petijt aedilitatẽ.

ORATIO

HIC eſt enim, qui, adoleſcentulus cum A. Torquato profectus in Africam, ſic ab illo grauiſſimo, & ſanctiſſimo, atque omni laude & honore digniſſimo uiro dilectus eſt, ut & contubernij neceſſitudo, & adoleſcentuli modeſtiſſimi pudor poſtulabat. quod, ſi adeſſet, non minus ille declararet, quam hic, illius frater patruelis, & ſocer, T. Torquatus, illi omni uirtute & laude par: qui eſt quidem cum illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus, ſed ita magni amoris, ut illae neceſſitudinis cauſſae leues eſſe uideantur. Fuit in Creta poſtea contubernalis Saturnini, propinqui ſui miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatiſſimus, hodieq. ſit; omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. In ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua conſtantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, aſſiduitate, teſtimonioq. declarant. In Macedonia tribunus militum fuit: in eadem prouincia poſtea quaeſtor. primum Macedonia ſic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum ſuarum: qui cum miſſi ſint ob aliam cauſſam, tamen huius repentino periculo commoti huic aſſident, pro hoc laborant; huic ſi praeſto fuerint, gratius ſe ciuitatibus ſuis facturos putãt, quam ſi legationem, & mandata ſua confecerint. L. uero Apuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui praeſcribit in parentum loco quaeſtoribus ſuis praetores eſſe oportere, officijs, beneuolentiaq. ſuperarit. Tribunus pl. fuit, non fortaſſe tam uehemens, quam iſti, quos tu iure laudas, ſed certe talis, quales ſi omnes ſemper fuiſſent, numquam deſideratus uehemens eſſet tribunus. Omitto illa, quae ſi minus neceſſaria ſunt, at certe, cum ſunt prolata, laudantur: ut uiuat cum ſuis, primum cum parente, (nam meo iudicio Pietas fundamentum eſt omnium uirtutum) quem ueretur ut deum, (neque enim multo ſecus parens liberis) amat uero ut ſodalem, ut fratrem, ut aequalem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatiſſimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuiſſe creditis, cum uideatis luctus ſocietatem? Quid de me dicam? quid mihi in huius periculo reus eſſe uideor. Quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueſte mutata? atqui haec ſunt indicia ſolida, iudices, & expreſſa, haec ſigna probitatis, non fucata forenſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis ueritatis. facilis eſt illa occurſatio, & blanditia popularis: adſpicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus ſumitur.

EXPLANATIO

A. TORQVATO} qui poſt praeturam Africam rexit, conſul numquam fuit. SATVRNINI} qui uidetur cum Q. Metello, cui poſtea Cretici cognomen a Creta deuicta fuit, quaeſtor fuiſſe, legatus enim non fuit: quia legati infra nominantur. HVIVS *Q. Metelli.*} qui uel aduocatus, uel iudex aderat. C. SACERDOS,} Liciniae gentis. OB *aliam cauſſam*} cum prouinciae mandatis. L. VERO *Appuleius*} cuius in Macedonia quaeſtor Plancius fuit. TALIS} moderatus, & prudens.

dens. QVALES *ſi omnes ſemper fuiſſent*,} non, omnes tribuni pl. abſurdum enim & falſum eſſet, ideo uehementem deſideratum eſſe tribunum pl. quia reliqui omnes nec moderati, nec prudentes fuiſſent. omnes igitur ciues ſignificari arbitror: qui quoniam inſolentes, & ſuperbi fuerunt, propterea poteſtas tribunicia deſiderata eſt. OCCVRSATIO,} facile eſt, ad colligendam populi gratiam, occurſare, & blandiri. ADSPICITVR, *non attrectatur*:} ideo certa non putatur, nec ei ualde creditur.

ORATIO

OMNIBVS igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domeſticis nonnullis rebus inferiorem quam te, generis & nominis dico, ſuperiorem alijs, municipum, uicinorum, ſocietatum ſtudio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modeſtia, aedilem factum eſſe miraris? hunc tu uitae ſplendorem maculis adſpergis iſtis? iacis adulteria, quae nemo non modo nomine, ſed ne ſuſpicione quidem poſſit agnoſcere? maritum appellas, ut uerba fingas, non ſolum crimina. ductum eſſe ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis cauſſa: quod non crimen eſt, ſed impudicum in maledicto mendacium. raptam eſſe mimulam. quod dicitur Atinae factum a iuuene, uetere quodam in ſcenicos iure, maximeq. opidano. a adoleſcentiam traductam eleganter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipſum falſum reperiatur. Emiſſus aliquis e carcere. & quidem emiſſus, ut cognoſtis, neceſſarij hominis, optimiq. adoleſcentis rogatu. idem poſtea prae mandatis requiſitus. atque haec, nec ulla alia, ſunt coniecta maledicta in eius uitam, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis.

EXPLANATIO

MARITVM *appellas*,} eius, quem in prouinciam libidinis cauſſa duxit. VT *uerba fingas*,} quia feminarum mariti dicuntur, non marium. NON *crimen eſt*,} falſum enim. IN *ſcenicos*} mima enim illa de ſcena rapta, uetere quadam licentia, in ſcenicos, praeſertim in opidis, permiſſa. EMISSVS} a Plancio, cum tribunus pl. eſſet. VT *cognoſtis*,} uobis enim nota illa res. PRAE *mandatis*} mendi ſuſpicio non abeſt. malim, Propere mandatis: aut, Per mandata. nam ſi legas, Praet. ideſt praetoris: non excuſabitur Plancius, quaſi paenituerit eum, & corrigere factum uoluerit. at ſi mandata illa Plancij fuerunt: excuſabitur.

ORATIO

PATER uero, inquit, etiam obeſſe filio debet. O uocem duram, atque indignam tua probitate, Laterenſis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obeſſe filio debeat? qui ſi eſſet turpiſſimus, ſordidiſſimus, tamen ipſo nomine patrio ualeret apud clementes iudices, & miſericordes, ualeret, inquam, communi ſenſu omnium, & dulciſſima commendatione naturae. ſed, cum ſit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetuſtate equeſtris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, ſummum in praefectura florentiſſima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiae; deinde, ut ipſe in legionibus P. Craſſi imperatoris inter ornatiſſimos homines, equites R. ſummo ſplendore fuerit; ut poſtea princeps inter ſuos, plurimarum rerum ſanctiſſimus, & iuſtiſſimus iudex, maximarum ſocietatum auctor, plurimarum magiſter: ſi non modo in eo nihil umquam reprehenſum, ſed laudata ſunt omnia, tamen is oberit honeſtiſſimo filio pater, qui uel minus honeſtum, & alienum tueri uel auctoritate ſua, uel gratia poſſit?

EXPLANATIO

OBESSE *filio debet*.} quia publicanus. IN *praefectura florentiſſima*} Atinati. IPSE} pater Plancij. P. CRASSI} patris M. Craſsi, qui cum Pompeio conſul bis fuit. hic de Hiſpanis triumphauit, & in dominatione L. Cinnae, ne in manus inimicorum incideret, ſe ipſum interemit. utriuſque rei auctor Pedianus.

ORATIO

ASPERIVS, inquit, locutus eſt aliquid aliquando. immo fortaſſe liberius. at id ipſum, inquit, non eſt ferendum. ergo hi ferendi ſunt, qui queruntur libertatem equitis R. ſe ferre non poſſe? ubinam ille mos? ubi illa aequitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quae malis oppreſſa ciuilibus extollere iam caput, & aliquando recreata ſe erigere debebat? equitum ego R. etiam in homines nobiliſſimos maledicta, publicanorum in Q. Scaeuolam, uirum omnibus ingenio, iuſtitia, integritate praeſtantem, aſpere, & normaliter, & libere dicta commemorem? conſuli P. Naſicae praeco Granius medio in foro, cum ille, edicto iuſtitio, domum deſcendens rogaſſet

Granium,

Cranium, quid triſtis eſſet, an quod auctiones eſſent; immo uero, inquit, quod legiones. idem tribuno pl. potentiſſimo homini, M. Druſo, ſed multa in remp. molienti, cum ille eum ſalutaſſet, ut fit, dixiſſetque, quid agis Grani? reſpondit, immo uero tu Druſe quid agis? ille L. Craſſi, ille M. Antonij uoluntatem aſperioribus facetijs ſaepe perſtrinxit impune. nunc uſque eo oppreſſa ueſtra arrogantia ciuitas eſt, ut, quae fuit olim praeconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non ſit conceſſa libertas. quae enim umquam fuit Plancio uox contumeliae potius, quam doloris? quid eſt autem umquam queſtus, niſi cum a ſocijs, & a ſe iniuriam propulſaret? cum ſenatus impediretur, quo minus, id quod hoſtibus ſemper erat tributum, reſponſum equitibus R. redderetur. omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: ſed eum ipſum dolorem hic tulit paullo apertius. communis ille ſenſus in alijs fortaſſe latuit: hic, quod cum ceteris animo ſentiebat, id magis, quam ceteri, & uultu promptum habuit, & lingua. quamquam, iudices, (agnoſco enim ex me) permulta in Plancium, quae ab eo numquam dicta ſunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non ſtudio adductus, ſed contentione dicendi, aut laceſſitus; & quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, ſi non perfacetum, attamen fortaſſe non ruſticum: quod quiſque dixit, me id dixiſſe dicunt. ego autem, ſi quid eſt, quod mihi ſcitum eſſe uideatur, & homine ingenuo dignum, atque docto, non aſpernor; ſtomachor uero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam, quod primus ſciuit legem de publicanis, tum cum uir ampliſſimus conſul id illi ordini per populum dedit, quod per ſenatum, ſi licuiſſet, dediſſet: ſi in eo crimen eſt, quia ſuffragium tulit; quis non tulit publicanus? ſi, quia primum ſciuit; utrum id ſortis eſſe uis, an eius, qui illam legem ferebat? ſi ſortis; nullum crimen eſt in caſu: ſi conſulis; ſplendor etiam Plancij, hunc a ſummo uiro principem ordinis iudicatum.

EXPLANATIO

IN *Q. Scaeuolam*} qui Aſiam rexerat, & ab iniurijs publicanorum prouinciales defenderat. quam ob cauſſam poſtea uirum innocentiſsimum, qui Scaeuolae quaeſtor fuerat. P. Rutilium equites Romani, cum lege Sempronia iudicarent, condemnarunt. in ep. ad Lentulum: Scis, quam inimici illi ipſi Q. Scaeuolae fuerint. P. NASICAE} Serapionis filio, qui, ut in Bruto ſcripſit Cicero, mortuus eſt in conſulatu. alium enim Granij aetate Naſicam conſulem non reperio. EDICTO *iuſtitio*} propter bellum Iugurthinum: quod L. Beſtiae, Naſicae collegae, mandatum eſt. DOMVM *deſcendens*} in forum deſcendebant, non e foro domum. quare, Diſcedens, omnino reponendum cenſeo. ſuffragatur noſtrae ſententiae Maffeianus liber. QVOD *auctiones eſſent,*} iocus in Granium, qui laetus eſſe deberet, cum auctiones eſſent, unde ipſe tamquã praeco lucrum faceret. QVOD *legiones.*} quae ſcribuntur edicto iuſtitio. M. DRVSO} qui belli ſocialis initio domi ſuae tribunus pl. a neſcio quo eſt interfectus. TV. DRVSE *quid agis?*} pro, quid turbas? quid in rep. moliris? Nouas enim leges, de ciuitate praeſertim Italis danda, quadriennio ante lege Licinia & Muſica pulſis, Druſus ferre conabatur. PLANCIO} patri, non filio, ut e ſuperioribus, & ſequentibus intelligitur. dixerat enim Laterenſis, quaeſtum eſſe de ſenatoribus Plancium patrem, & eas querellas apud ſenatores iudices obeſſe filio debere. A. SOCIIS} a ſocietate publicanorum, qui Aſiae uectigalia conduxerant. ET. A. SE} qui erat in ea ſocietate. INIVRIAM} quod petentibus publicanis, ut induceretur locatio, quia nimium magno conduxiſſent, nullum a ſenatu reſponſum daretur. hac de re ſic ad Att. ep. 15. lib. 1. ſcripſit Cicero. Aſiani, qui de cenſoribus conduxerunt, queſti ſunt in ſenatu, ſe, cupiditate prolapſos, nimium magno conduxiſſe: ut induceretur locatio, poſtulauerunt. Et ep. 16. Cato miſeros publicanos tertium iam menſem uexat, neque ijs a ſenatu reſponſum dari patitur. HIC} de Plancio patre adhuc loquitur. nam filius publicanus non erat, ſed ſenator. QVOD *primus ſciuit*} & hoc de Plancio patre. Sciſcere, eſt probare: unde plebiſcitum. LEGEM *de publicanis*} quam tulit C. Caeſar conſul, ut publicani tertia pecuniae debitae parte releuarentur. quo facto equeſtrem ſibi ordinem adiunxit, cum & populum antea teneret. ita facilem adſcenſum ad eam, de qua ſemper cogitauit, ſingularem poteſtatem parabat. Suetonius. SI *licuiſſet,*} non licuit, in primis obſiſtente Catone. QVIA *primum ſciuit,*} omnino legendum, Primus. SI *conſulis;*} qui legem tulit. SPLENDOR *etiam Plancij,*} non dubito, quin is, qui primus legem ſciſcebat, deligeretur ab eo, qui legem ferebat: ut ſedulius a Clodio tribuno pl. legem in Ciceronem ferente delectus eſt. de quo ſic in ea pro Domo. Conſulari homini P. Clodius, euerſa rep. ciuitate adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non ſolum egentium, ſed etiam ſeruorum, Sedulio principe, qui ſe illo die confirmauit Romae non fuiſſe, quod ſi non fuit: quid te audacius, qui in aes eius nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? ſin autem is primus ſciuit; quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans: cur non iuret, ſe Gadibus fuiſſe, cum tu te fuiſſe Interamnae probaueris? A. SVMMO *uiro*} a Caeſare legem ferente. ORDINIS} equeſtris. primus enim ſciſcebat, qui ſui princeps eſſet ordinis. SED *aliquando ueniamus ad cauſſam:*} hactenus reſpondit maledictis: quae ſunt extra cauſſam.

ORATIO

SED *aliquando ueniamus ad cauſſam: in qua tu, nomine legis Liciniae, quae eſt de ſodalicijs, omnes ambitus leges complexus es. neque enim quidquam aliud in hac lege, niſi editicios iudices, es ſecutus. quod genus*

iudiciorum

iudiciorum ſi eſt aequum ulla in re, niſi hac tribuaria: non intelligo, quam obrem ſenatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accuſatore, neque eandem editionem tranſtulerit in ceteras cauſſas; de ipſo denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorum; cumq. nullum genus acerbitatis praetermitteret, hoc tamen unum praetereundum putarit. quid? huius rei obſcura cauſſa eſt, an & agitata, cum iſta in ſenatu res agebatur, & diſputata heſterno die copioſius a Q. Hortenſio? cui tum eſt ſenatus aſſenſus. hoc igitur ſenſimus: cuiuſcumque tribus largitor eſſet, & per conſenſionem magiſtratuum, quae honeſte ſodalitas nominatur, quam quiſque tribum turpi largitione corrumperet, eum maxime ijs hominibus, qui eius tribus eſſent, eſſe notum. ita putauit ſenatus, cum reo tribus ederentur eae, quas is largitione deuinctas haberet, eoſdem fore teſtes, & iudices. acerbum omnino genus iudicij: ſed tamen, ſi uel ſua, uel ea, quae maxime eſſet cuique coniuncta, tribus ederetur, uix recuſandum. tu autem Laterenſis quas tribus edidiſti? Terentinam, credo. fuit certe id aequum, & certe exſpectatum eſt, & fuit dignum conſtantia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptorem, & ſequeſtrem Plancium fuiſſe clamitas, eam tribum profecto, ſeueriſſimorũ praeſertim hominum & grauiſſimorum, edere debuiſti. aut Volitiniam. libet enim tibi, neſcio quid etiam de illa tribu criminari. hanc igitur ipſam cur non edidiſti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Cruſtumina? nam tertiam etiam, non quae iudicaret, ſed quae reijceretur, eſſe uoluiſti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterenſis ſuo iudicio non ad ſententiam legis, ſed ad ſuam ſpem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas neceſſitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obſeruatas, non largitione? quid enim poteſt dicere, cur iſta editio non ſummam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo ſecuti ſumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles exiſtimes? tu, me ignaro, nec opinante, inſcio, notes & tuos, & tuorum neceſſarios, uel iniquos meos, uel etiam defenſorum meorum? eodemq. adiungas, quos natura putes aſperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante conſeſſum eorum iudicum uideam, quam potuerim, qui eſſent futuri, ſuſpicari? apud eosq. me, ne quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de conſilij ſententia conſtitutum eſt, cogas cauſſam de fortunis omnibus dicere? non enim, ſi aut Plancius ita uixit, ut offenderet ſciens neminem; aut tu ita erraſti, ut eos ederes imprudens, ut nos, inuito te, tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus; iccirco iſta editio per ſe non acerba eſt. an uero nuper clariſſimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum ex CXXV iudicibus, principibus equeſtris ordinis, quinque & LXX reus reijceret. L. referret; omniaq. potius permiſcuerunt, quam ei legi, condicioniq. parerent: nos neque ex delectis iudicibus, ſed ex omni populo; neque editos ad reijciendum, ſed ab accuſatore conſtitutos iudices ita feremus, ut neminem reijciamus? neque ego nunc legis iniquitatem queror, ſed factum tuum a ſententia legis doceo diſcrepare: & illud acerbum iudicium, ſi, quemadmodum ſenatus cenſuit, populusq. iuſſit, ita feciſſes, ut in hunc & ſuam, & ab hoc obſeruatas ederent, non modo non quererer, ſed hunc, iudicibus editis, qui teſtes iidem eſſe poſſent, abſolutum putarem. neque nunc multo ſecus exiſtimo. cum enim has tribus edidiſti, ignotis te iudicibus uti malle, quam, notis, iudicauiſti; fugiſti ſententiam legis, aequitatem omnem reieciſti; in tenebris, quam in luce, cauſſam uerſari maluiſti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceret apud Volitinienſes, aut tribules ſuos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum teſtem haberes, aut uero etiam excitares? etenim, ſi reus tribus ederet, Volitiniam fortaſſe Plancius propter uicinitatem, ac neceſſitudinem ſuam edidiſſet? &, ſi quaeſitor edendus fuiſſet, quem tandem potius, quam hunc C. Alfium, quem habet, cui notiſſimus eſſe debet, uicinum, tribulem, grauiſſimum hominem, iuſtiſſimumque, edidiſſet? cuius quidem aequitas, & meae ſimilis uoluntas erga Cn. Plancij ſalutem, quam ille ſine ulla cupiditatis ſuſpicione praeſefert, facile declarat, non fuiſſe fugiendum tribulem huic iudicem, cui quaeſitorem tribulem exoptandum fuiſſe uideatis. neque ego nunc conſilium reprehendo tuum, quod non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, ediderís: ſed a te doceo conſilium non ſeruatum ſenatus. etenim, quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? ſequeſtrem ne Plancium? reſpuerent aures, nemo agnoſceret, repudiaretur. an gratioſum? illi libenter audirent, nos non timide confiteremur. noli enim putare, Laterenſis, legibus iſtis, quas ſenatus de ambitu ſancire uoluerit, id eſſe actum, ut ſuffragatio, ut obſeruantia, ut gratia tolleretur. ſemper fuerũt boni uiri, qui apud tribules ſuos gratioſi eſſe uellent. neque uero tam durus in plebem noſter ordo fuit, ut eam coli noſtra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſeruent tribules ſuos, ne diligant, ne reficere neceſſarijs ſuis ſuam tribum poſſint, ne par ab his munus in ſua petitione reſpectent. haec enim plena ſunt officij, plena obſeruantiae, plena etiam antiquitatis. iſto in genere & fuimus ipſi, cum ambitionis noſtra tempora poſtulabant, & clariſſimos uiros eſſe uidimus, & hodie eſſe uidemus quamplurimos gratioſos. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta ſeueritatem ſenatus, & bonorum omniũ uim, ac dolorem excitarunt. haec doce, haec profer, huc incumbe Laterenſis, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pronunciaſſe, diuiſiſſe: tum mirabor te ijs armis uti, quae tibi lex dabat, noluiſſe. tribulibus enim iudicibus, non modo ſeueritatem illorum, ſi iſta uera ſunt, ſed ne uultus quidem ferre poſſemus. hanc tu rationem cum fugeris; cumq. hos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cum ſcientia certiſſima, tum dolor grauiſſimus eſſe debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc ſibi oneris impoſueris, cur ſe potiſſimum delegeris, cur denique ſe diuinare malueris, quam eos, qui ſcirent, iudicare? Ego Plancium, Laterenſis, & ipſum gratioſum eſſe dico, & habuiſſe in petitione multos cupidos ſui gratioſos. quos tu ſi ſodales uocas; officioſam amicitiam nomine iniquas criminoſo. ſin, quia gratioſi ſunt, accuſandos putas: noli mirari te id, quod tua dignitas poſtularit, repudiandis gratioſorum amicitijs non eſſe aſſecutum. Iam ut ego doceo gratioſum eſſe tribulibus Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis ſpoponderit, in operas plurimos patris auctoritate, & gratia miſerit, quod denique omnibus officijs per ſe, per patrem, per maiores ſuos totam Atinatem praefecturam comprehenderit: ſic tu doce ſequeſtrem fuiſſe, lar

gitum eſſe, conſcripſiſſe, tribules decuriauiſſe. quod ſi nō potes; noli tollere ex ordine noſtro liberalitatem; noli maleficium putare eſſe gratiam; noli obſeruantiam ſancire poena. itaque haeſitantem te in hoc ſodaliciorum tribuario crimine ad communem ambitus cauſſam contuliſti. in qua deſinamus aliquando, ſi uidetur, uulgari, & peruagata declamatione contendere. ſic enim tecum ago. quam tibi commodum eſt, unam tribum delige tu: doce id, quod debes, per quem ſequeſtrem, quo diuiſore corrupta ſit: ego, ſi id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit, docebo. eſt ne haec uera contentio? placet ne ſic agi? non poſſum magis pedem conferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid diſſimulas? quid tergiuerſaris? etiam atque etiam inſto, atque urgeo, inſector, poſco, atque adeo flagito crimen. quamcumque tribum, inquam, delegeris, quam tulerit Plancius; tu oſtendito, ſi poteris, uitium; ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit haec alia ratio Plancio, ac Laterenſi. nam ut, quas tribus tu tuliſti, ſi iam ex te requiram, poſſis, quorum ſtudio tuleris, explicare: ſic ego hoc contendo, me tibi ipſi aduerſario, cuiuſcumque tribus rationem popoſcris, redditurum. Sed, cur ego ſic ago? quaſi non comitijs iam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus aedilis. quae comitia primum habere coepit conſul, tum omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legum ambitus auctor: deinde habere coepit ſubito, praeter opinionem omnium: ut, ne ſi cogitaſſet quidem quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparandi. uocatae tribus, latum ſuffragium, deſcriptae, renunciatae. longe plurimum ualuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. an tandem una centuria praerogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo umquam prior eam tulerit, quin renunciatus ſit: tu aut his ipſis comitijs conſularibus, aut certe in illum annum aedilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, ſed uniuerſus populus uoluntatem ſuam declararit, cuius in honore non unius tribus pars, ſed comitia tota comitijs fuerint praerogata? quo quidem tempore ſi id Laterenſis facere uoluiſſes, aut ſi grauitatis eſſe putaſſes tuae, quod multi nobiles ſaepe fecerunt, ut, cum minus ualuiſſent ſuffragijs, quam putaſſent, poſtea, prolatis comitijs proſternerent ſe, & populo R. fracto animo, atque humili ſupplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuerſura ſe fuerit multitudo. numquam enim nobilitas, integra praeſertim, atque innocens, a populo R. ſupplex repudiata fuit. ſed, ſi tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, ſicut eſſe debuit, quam aedilitas: noli, cum habeas id, quod malueris, deſiderare id, quod minoris putaris. equidem primum, ut honore dignus eſſem, maxime ſemper laboraui: ſecundo, ut exiſtimarer: tertium mihi fuit illud, quod pleriſque primum eſt, ipſe honos: qui ijs denique debet eſſe iucundus, quorum dignitati populus R. teſtimonium, non beneficium ambitioni dedit.

EXPLANATIO

NOMINE *legis Liciniae*} Laterenſis Plancium accuſauerat de ſodalitijs lege Licinia, quae non ad uniuerſum ambitum, ſed proprie ad ſodalitia, quod in ambitu grauiſsimum crimen erat, item ut in maieſtate perduellio, pertinebat. nihil autem Laterenſis, cum ea lege Plancium in iudicium uocauit, praeter hoc ſpectauit, ut ederet reo iudices quos uellet, ex quibus uellet tribubus: quod Ciceronis uerba illa declarant: Neque enim quidquam in hac lege, niſi editicios iudices, ſecutus eſt. Acerbum porro iudicij genus hoc erat. quippe cum accuſator uel ſuos, uel ſuorum neceſſarios, uel eius etiam, qui accuſabatur, inimicos edere iudices poſſet. quam facultatem legis lator ideo dederat, ut accuſator, cuius homines tribus pecunia corruptos eſſe ſuſpicaretur, ex ea tribu iudices caperet eos, qui corrupti non eſſent, quorum uidelicet ſcientia certiſsima, dolor autem e tribulium ſuorum culpa grauiſsimus deberet eſſe. OMNES *ambitus legis complexus es.*} uideris accuſare Plancium uoluiſſe Licinia lege: nec tamen, quo de crimine lata lex eſt, illud attingis: nihil, inquam, in Plancium de ſodalitijs affers: ſed confers te ad eas leges, quae de ambitu ſunt, cum alia, ſodalitijs omiſsis, ambitus crimina Plancio conaris intendere. infra: Haeſitantem te in hoc ſodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus cauſſam contuliſti. NEQVE *enim quidquam aliud,*} cum non haberes crimen, quod Plancio Licinia lege obijceres, accuſaſti tamen ea lege, ut edendorum iudicum facultate uti poſſes. nihil praeterea ſecutus es: unum hoc ſpectaſti. EDITICIOS} quos in hac una de ſodalitijs cauſſa, delectos ex omni populo, accuſator edebat reo. SI. EST *aequum ulla in re, niſi hac tribuaria:*} reprehendit Laterenſem, qui cum reliqua potius ambitus crimina, quam ſodalitium, in Plancium conferat, iudices tamen ediderit arbitratu ſuo: quod in una tribuaria re, ideſt in crimine ſodalitij, in quo tribus edebat accuſator, aequum erat. quod ſi, inquit, hoc aequum eſſet in alijs rebus, praeter hanc tribuariam: non id fieri hoc uno in genere ſenatus uoluiſſet, ſed eandem iudicum edendorum rationem ad ceteras quoque cauſſas tranſtuliſſet, praeſertim ad ambitum, qui cum ſodalitij cauſſa quaſi affinitate quadam coniungitur. Tu, inquit, finxiſti uelle te accuſare Plancium Licinia lege de ſodalitijs, ut ederes iudices, quos uelles: quod aſſecutus es: accuſas tamen reliquis potius de ambitu legibus: cum uel agere de ſodalicijs Plancij debeas, ut, beneficio legis in aedendis iudicibus iure ac merito uſus eſſe uidearis: uel, ſi te crimen ipſum, quo accuſas, deficit ideoq. accuſationem tuam ad communem ambitus cauſſam traducis, confiteri, nō recte a te iudices editos eſſe, quos tantū in cauſſa de ſodalitijs edi ſenatus cenſuit, populuſq. iuſſit. DE *ipſo denique ambitu,*} ſi aequum eſt edi iudices in alijs rebus, niſi hac tribuaria, ideſt niſi in cauſſa de ſodalitijs: non uideo, cur ſenatus non modo in ceteris diſsimilibus cauſsis, ſed in ipſo ambitu, ad quem ſodalitia pertinent, editicios iudices non probauerit. non probauit autem, quia non aequum eſſe iudicauit. cur igitur tu contra ſententiā ſenatus in ea cauſſa iudices edidiſti, in qua, legis Liciniae ſimulatione, reliquis de ambitu legibus accuſas? DE *reiectione iudicum fieri uoluerit alternorum;*} in omnibus cauſsis, exceptis ſodalitiorum criminibus, reiectio iudicum fiebat ab accuſatore, & reo. quod Cicero iudicum alter-

norum

nōrum de reiectione appellat. Iudices enim, cum ſenatorius ordo lege Cornelia L. Sullae ſolus iudicaret, e curia ſenatoria conſcribebantur: poſtea lege Aurelia L. Cottae, qua iudicia inter tres ordines cōmunicata, e ſenatu, ex equitibus, e tribunis aerarijs. hi ſelecti iudices uocabantur, de quibus in oratione pro Cluentio, apud Pedianum, & Plinium. horum nomina in urnam coniecta, ſortite deducebantur a quaeſitore, id eſt ab eo, qui de maioribus criminibus, ambitu, repetundis, inter ſicarios, maieſtate, quaerebat. ita de pluribus confecto per ſortitionem neceſſario numero, permittebatur accuſatori, ac reo, ut ex illo numero reijcerent, quos putarent ſibi aut inimicos, aut ex aliqua re, ut Pediani uerbis utar, incommodos fore. Poſt reiectionem, ſubſortiebatur idem quaeſitor in locum reiectorum alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur. erat igitur prima ſortitio, ſecunda reiectio, tertia ſubſortitio. His perfectis, iurabant iudices in leges, ut obſtricti religione iudicarent. cum iuraſſent omnes, praeter ipſum praetorem qui iudicio praeerat, (nam praetorem non iuraſſe, tum ex Cicerone, tum ex Pediano conſtat) nomina eorum libellis conſignabantur, & ubique habebantur; ne pro ſelectis iudicibus, ut fit in multitudine, aliquī ſuppoſiti corruptiſsime iudicarent. eorundem iudicum nomina in codicem relata praetor aſſeruabat. qua de re ſic in ea pro Cluentio. Multam a Iunio petiuit: qua lege? quod in legem non iuraſſet: quae res nemini umquam fraudi fuit: & quod C. Verres, praetor urbanus, homo ſanctus & diligens, ſubſortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. Quibus uerbis illud quoque planum fit, ſubſortiri ſolitum eum, qui iudicio praeeſſet, ſiue praetor eſſet, ſiue non eſſet. nam Iunius ille a quo multam petitam eſſe Cicero dicit, praeturam nondum adeptus erat, cum in Oppianici iudicio iudex quaeſtionis fuit. itaque miror, quod a Pediano ſcriptum eſt, & ſortitum eſſe iudices, & ſubſortitum praetorem Verrem in Oppianici iudicio: contra quam & ipſius uerba Ciceronis, iam a nobis proxime recitata, demonſtrant, & illa praeterea, quae dixit in Verrem lib. I. De ſubſortitione, inquit, illa Iuniana, iudices, nihil dico. Cum igitur, ut redeam unde diuerti, reiectio iudicum fieret, in omnibus cauſsis; lata eſt Licinia lex ex S. C. in ſententiam Q. Hortenſij oratoris facto, ut in cauſſa de ſodalitijs iudices ab accuſatore editi, nulla interpoſita reiectione, iudicarent. quod infra Cicero docuit his uerbis: Quid? huius rei obſcura cauſſa eſt, an & agitata, cum iſta in ſenatu res agebatur, & diſputata heſterno die copioſius a Q. Hortenſio? cui tum eſt ſenatus aſſenſus. Ex eo autem S. C. Latam eſſe legem, (nam multae leges & ſine S.C. & contra ſenatus uoluntatem ferebantur) indicat id, quod infra ſcriptum eſt: Si quemadmodum ſenatus cenſuit, populusq. iuſsit, ita feciſſes, ut in hūc & ſuam & ab hoc obſeruatas tribus ederes: non modo non quererer, ſed hunc, iudicibus editis, qui teſtes ijdem eſſe poſſent, abſolutum putarem. CVM *iſta res in ſenatu agebatur,*} hoc ipſo anno. nam Domitium, huius anni conſulem, legum ambitus auctorem fuiſſe, infra dicit. A. Q. *Hortenſio?*} qui cauſſam egit Plancij ante Ciceronem. QVAE *honeſte ſodalitas nominatur,*} honeſto uocabulo ſodalitas, uere autem & proprie ſodalitium dicitur: quod honeſtum uocabulum non eſt. HOC *igitur ſenſimus:*} nos ſenatores, tum cum illa res agebatur. TERENTINAM, *credo.*} Plancij tribum: quam in primis edere debuit, nec tamen edidit. CVM *Lemonia?*} quam Laterenſis edidit. TERTIAM} Cruſtuminam. QVAE *reijceretur,*} indicat hic locus, ubi tres tribus accuſator ederet tertiam a reo reijci potuiſſe. NON *ad ſententiam legis,*} ideo enim iudices editicios lex accuſatori dabat, ut ederet eos, qui largitione deuincti ſuffragium pro aliquo tuliſſe putarentur. at Laterenſis iudices edidit ex tribu Lemonia, ex Veientina, e Cruſtumina: cum quibus Plancio nihil fuiſſe, ipſemet Laterenſis in ſermone oſtenderat, cum de Terentina, & Voltinia criminaretur, has autem non nominaret. AD *ſuam ſpem aliquam*} quam nos ignoramus. Tacite iudices admonet de conſilio Laterenſis, eos iudices edentis, quos putaret aut amicos ſuos, aut inimicos Plancij, aut denique inexhorabiles, inhumanos, crudeles. DE *ciuitate*} de omni ciuium numero, ex omnibus tribubus: quod infra dicit: Ex omni populo. QVAM *in decernendo ſecuti ſumus?*} cum in ſenatu decreuimus, ut accuſator tribus ederet quae de reo iudicarent, id ſecuti ſumus, ut quae maxime reo conuinctae tribus eſſent, eas ederet; quod eas maxime corruptas eſſe uериſimile uideretur. tu autem Laterenſis eas ediſti, cum quibus Plancio nihil eſt: qui Terentinam, & Voltiniam officijs ab eo, non largitione, obſeruatas iudicares. NOTES} deligas. DEFENSORVM *meorum?*} Ciceronis. IN *primo reo*} ipſo quoque de ſodalitijs cauſſam dicente: cui iudices conceſſerunt, ut ex ijs, qui editi erant iudices, quinque reijceret: quod Plancio conceſſum non eſt. VT. NOS, *inuito te, tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus;*} conciliat Plancio iudices; cum eos laudat a iuſtitia; & ait editos eſſe. a Laterenſe imprudente: quos non edidiſſet, ſi tales fore putaſſet: eius enim conſilium fuit, edere inexorabiles, inhumanos, crudeles, amicos ſuos, inimicos Plancij. ICCIRCO *iſta editio per ſe non acerba eſt,*} quia neminem poſſumus reijcere. PRINCIPIBVS *equeſtris ordinis,*} non eſt credendum, hoc tempore lata iam Aurelia lege, quae iudicia inter tres ordines communicabat, ſolum equeſtrem ordinem iudicaſſe: ſed eſt intelligendum, totum illum numerum equitum Romanorum, qui diuerſis iudicijs aſsignati erant, fuiſſe. CXXV. cum ijs praeterea ſenatores, & tribunos aerarios iudicaſſe: rerum autem ex CXXV. iudicibus equeſtris ordinis potuiſſe reijcere quinque & LXX. & L. referre: referebat autem eos ipſos, qui de CXXV. ſuperarant, qui, demptis LXXV. erant L. quam poteſtatem licet reus haberet, eius tamen amici, clariſsimi ciues, nomen editi iudicis in ea cauſſa non tulerunt. Hic quaero, cum dicat Cicero, Nomen editi iudicis: ex quo ordine ederentur ab accuſatore illi iudices. ex equeſtri uериſimile uix uidetur. nam illi CXXV non edebantur accuſatoris arbitrio. Sed deligebantur a praetore, ut arbitror, idq. ſumma diligentia: quod ex eo conſtat, Principibus equeſtris ordinis: ex ijs autem L. quos reus, LXXV. reiectis, referebat, accuſatorem edidiſſe, puto, quos uolebat. quod reo non uidetur obeſſe potuiſſe, cum ederentur ex ijs L. quos ipſe probaſſet. recte igitur dixit, Nomen editi iudicis: quaſi nomen ipſum tantum in cauſſa uerſaretur, res

ipſa nulla eſſet, ut pote cum illa editio reum non laederet. Occurrit alia quaeſtio : cur unius equeſtris ordinis mentio fiat, ſenatores, tribuniq. aerarij omittantur : quaſi non ex ijs reijciendi facultatem reus haberet, aut ij non item ut equites ederentur. Reſpondere licet, quod cum ratione conſentit: cum tres ordines iudicarent, non ex uno equeſtri, ſed ex reliquis quoque duobus reum quoſdam reieciſſe, alios retuliſſe : ex relatis autem accuſatorem edidiſſe. EX *delectis iudicibus,*} & hoc id, quod ſupra diximus, confirmat, primum delectos eſſe iudices a praetore deinde reiectos a reo , poſtremo editos ab accuſatore. EX *omni populo*} nam tribus ex omni populo deligebantur. EDITOS *ad reijciendum,*} quod ferre poſſemus: ſed ab accuſatore conſtitutos, ut a reo reijci non poſsint, hoc uero ferendum non uidetur . ET *illud acerbum iudicium*} uidetur hoc per ſe conſiſtere, nec uerbum, quo ſuſtentetur , deſiderare . quaſi dicat : Et, quod acerbum iudicium eſt, ſi, quemadmodum in S. C. & lege ſcriptum eſt, ita feciſſes, ut in Plancium, & ſuam tribum Terentinam, & ab eo obſeruatas ederes, (ſic enim lego , poſtulante ſententia , non , Ederent) non modo non quererer, ſed, iudicibus editis, ijs, quibus Plancij integritas nota eſſet , abſolutum Plancium putarem. NEQVE *nunc multo ſecus exiſtimo.*} oſtendit ſe Lemoniae, & Veientinae quas Laterenſis ediderat, non multo ſecus confidere, quam ſi Terentina, Plancij tribus, & eius uicina Voltinia, editae fuiſſent: quamquam illae Plancium integritatem non ita, ut Terentina, & Voltinia, notam haberent. IGNOTIS} qui Plancium ignorarent. QVAM *notis,*} quam ijs , qui Plancium noſſent . Aculeus in Laterenſis iniquitatem: qui cum ſciret, ſi Plancius iudices haberet eos, qui teſtes ijdem eſſe poſſent, abſolutum iri, ijs iudicibus, qui illum ignorarent , uti maluiſſe . FVGISTI *ſententiam legis ,*} quia , quod lex iubebat, non feciſti, ut in reum & ſuam, & ab eo obſeruatam tribum ederes. QVID *diceret apud Voltinienſes,*} Voltiniam tribum, quam corruptam eſſe clamitas, ſi edidiſſes: nihil haberet Plancius quod apud eos iudices diceret: ſiquidem, ut ais, ea tribus ab eo corrupta : cur igitur non eam edidiſti ? nimirum , quia iudicibus ignotis uti, quam notis, & in tenebris , quam in luce, cauſſam uerſari maluiſti . TRIBVLES *ſuos*} ex Terentina tribu. TACITVM *teſtem*} iudicem ex illis neminem tacitum teſtem haberes : teſtimonium enim de Plancij innocentia omnes dicerent. AVT *uero etiam excitares?*} quia dixerat , Haberes, non contentus eo uerbo ſubiunxit: Excitares: ideſt quemcumque tu ex ijs excitares, & exurgere iuberes, de Plancij integritate teſtimonium diceret. NON *edidiſſet.*} ſine interrogationis nota. eſt enim ironia. QVEM *habet,*} quaeſitorem. NON *fuiſſe fugiendum tribulem huic iudicem ,*} ſi Terentinam tribum Laterenſis edidiſſet, iudicem Plancius habuiſſet Alfium, & quidem libenter, cum eundem quaeſitorem libenter habebat, cui ſe tribuli ſuo notiſsimum eſſe ſcit & cuius erga ſalutem ſuam ſimilis meae uoluntas apparet. Alfius hic nominatur interrogatione in Vatinium . CONSILIVM *ſenatus*} mentem ſenatus, qui cenſuit, in crimine ſodalitij, tribum rei, & ab eo obſeruatas, edi ab accuſatore debere, ideſt eos, quibus reus optime notus eſſe poſſet, & qui, iudices editi , teſtes iidem eſſe poſſent . SANCIRE} lego , Sanciri. non enim ſanciebantur leges a ſenatu, ſed a populo. REFICERE} reddere , reſtituere pro tribu ab ipſis accepta. Hoc uerbo uſus eſt in extremo Paradoxo: Hoc propoſito, numquam eris diues, antequam tibi ex tuis poſſeſsionibus tantum reficiatur, ut eo tueri quattuor legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia poſsis. In Verr. lib. III. Villicoq. delectetur, quod tanto ſibi plus mercedis ex fundo refectum ſit. RESPECTENT.} contra exſpectent, uiciſsim exſpectent. DECVRIATIO} quia candidati ſuos tribules decuriarent, quia reliquas tribus deſcriberent, quia ſuffragia largitione deuincirent ; inde ſuccenſuit ſenatus, inde lata lex eſt. Decuriare eſt per factionem cogere. pro Domo: Cum deſperatis ducibus decuriatos ac deſcriptos haberes exercitus perditorum. Pro Sextio : Homines uicatim conſcribere , & decuriare. DESCRIPTIO *populi,*} idem fere , quod decuriatio : certe ut ſimilia coniunguntur : ut in exemplo proxime adducto ex ea pro Domo. CONSCRIPSISSE} deſcripſiſſe populum . PRONVNCIASSE,} promiſiſſe pecuniam . TVM *mirabor*} nunc non miror : quia , cum haec docere, & proferre contra Plancium non poſſes , ideo tribum eius , & ab eo obſeruatas , quibus notiſsimus eſſe debebat , edere noluiſti . SODALES} qui per conſenſionem magiſtratuum tribum turpi largitione corrumperent, ſodalitatem honeſte appellari ſupra dixit. IN *operas*} in negotia prouincialia publicanorum. hinc, operas dare, pro negotium curare, rem tractare. HAESITANTEM *te*} cum, quid diceres non haberes. IN . HOC *ſodalitiorum tribuario crimine*} in tribubus corruptis. QVAM *tibi commodum eſt,*} quam tibi placet. PER *quem tulerit,*} qua ratione Plancius eam ſibi ſuffragantem habuerit. COMITIIS *iam ſuperioribus*} docet Cicero in Rullum & poſt eum Pedianus, maioribus placuiſſe, ut de omnibus magiſtratibus bis ſuffragia ferrentur . binis igitur tributis comitijs aedilitatē adeptus erat Plancius. nam centuriata maiorum erant magiſtratuum. HABERE *coepit*} licet intelligere , poſteriora comitia aedilicia non habita eſſe a conſule : cum de eo dicat , Habere coepit: ideſt , ſuperiora conſul habuit: quis poſteriora? aediles uidelicet. CONSVL} Domitius potius, quam Appius. nam ſi priore loco creatus conſul erat. VNA *centuria praerogatiua*} in comitijs centuriatis . CONSVLARIBVS} quae conſul habuit . AVT *certe*} alterius comitijs, quae non conſul, ſed aedilis habuit. IN *illum annum*} in ſequentem. IN *quo*} ideſt, pro quo, cuius anni gratia. nam populus hoc quidem anno ſuam uoluntatem declarauit, ſed ſequentis anni cauſſa, ut aedilitatem Plancius gereret. NON *exigua pars populi,*} ut in comitijs centuriatis centuria praerogatiua. COMITIA *tota*} illa , quae conſul habuit. COMITIIS} poſterioribus. FVERINT *praerogata?*} tamquam praerogatiua fuerint . PROLATIS *comitijs,*} non enim poſt illa ſuperiora ſtatim habita iterum ſunt . AMBITIONI} multis enim ambientibus honor datur: ſed ijs iucundior eſſe debet, quorum dignitati datur.

ORATIO

ORATIO

QVAERIS etiam Laterenſis, quid imaginibus tuis, quid ornatiſſimo, atque optimo uiro, patri tuo reſpondeas mortuo? noli iſta meditari; atque illud caue potius, ne tua iſta querella, dolorq. nimius ab illis ſapientiſſimis uiris reprehendatur. uidit enim pater tuus, Ap. Claudium, nobiliſſimum hominem, uiuo patre ſuo, potentiſſimo & clariſſimo ciue, C. Claudio, aedilem non eſſe factum, & eundem ſine repulſa factum eſſe conſulem: uidit, hominem ſibi maxime coniunctum, egregium uirum, L. Volcatium, uidit, M. Piſonem, in iſta aedilitate offenſiuncula accepta, ſummos a populo R. eſſe honores adeptos. auus uero tuus & P. Naſicae tibi aediliciam praedicaret repulſam, quo ciue neminem ego ſtatuo in hac rep. fortiorem; & C. Marij, qui, duabus aedilitatis acceptis repulſis, ſepties conſul eſt factus; & L. Caeſaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes ſcimus, aedilitate praeteritos, conſules eſſe factos. Sed, quid ego aedilicias repulſas colligo? quae ſaepe eiuſmodi habitae ſunt, ut ijs, qui praeteriti eſſent, benigne a populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus, ſumma nobilitate, & eloquentia, quaeſtor Q. Coelius, clariſſimus, ac fortiſſimus adoleſcens, tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Caſſius, Cn. Oreſtes facti non ſunt: quos tamen omnes conſules factos ſcimus eſſe. quae tibi ultro pater, & maiores tui non conſolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quam tu uereris, ne a te ſuſcepta uideatur; ſed ut te ad curſum iſtum tenendum, quem a prima aetate ſuſcepiſti, cohortentur. nihil eſt enim, mihi crede, Laterenſis, de te detractum: detractum dico? ſi mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, eſt aliquid etiam de uirtute ſignificatum tua. noli enim exiſtimare, non magnum quendam motum fuiſſe illius petitionis tuae, de qua, ne aliquid iurares, deſtitiſti. denunciaſti homo adoleſcens, quid de ſumma reip. ſentires; fortius tu quidem, quam nonnulli defuncti honoribus; ſed apertius, quam uel ambitionis, uel aetatis tuae ratio poſtulabat. quamobrem in diſſentiente populo noli putare nullos fuiſſe, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortaſſe nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem ante, & praecauentem numquam certe mouebunt.

EXPLANATIO

AP. CLAVDIVM,} patrem P. Clodij. C. CLAVDIO,} qui cum M. Perperna conſulatum geſsit. FACTVM *eſſe conſulem:*} cum P. Seruilio, cui poſtea cognomen Iſaurico fuit. L. VOLCATIVM,} Tullum, qui conſul cum M' Lepido fuit, & adhuc uiuebat. M. PISONEM,} a M. Seio in aedilitatis petitione ſuperatum. IN *iſta aedilitate*} in qua tu quoque offenſiunculam accepiſti. SVMMOS *honores*} conſulatum. is enim ſummus honor fuit. Sed miror, cur dixerit: {Vidit pater tuus: cum utrumque Laterenſis uidere potuerit. quamquam aedilitatis petitionem adoleſcentulus, & fortaſſe puer uidit. P. NASICAE} Scipioni Serapioni, qui Ti. Gracchum priuatus interfecit: ideo ſequitur: Quo ciue neminem ego ſtatuo in hac rep. fortiorem. CONSVLES *eſſe factos.*} Caeſarem cum P. Rutilio Lupo, Octauium cum L. Cinna, Tullium cum Cn. Dolabella. BENIGNE *a populo factum*} quia, aedilitate omiſſa, maiores magiſtratus petierunt. L. PHILIPPVS} qui conſul fuit cum Sex. Iulio Caeſare, anno ante bellum ſociale. ELOQVENTIA} poſt Craſſum & Antonium ei primas defert in Bruto. Q. COELIVS} C. non Q. legendum. is enim eſt C. Coelius Caldus, qui conſul fuit cum L. Domitio Ahenobarbo. P. RVTILIVS *Rufus, C. Fimbria, C. Caſſius, Cn. Oreſtes*} Rufus cum Cn. Mallio, Fimbria cum C. Mario, Caſsius cum Cn. Domitio Ahenobarbo, Oreſtes cum Lentulo Sura conſul fuit. NON *conſolandi tui gratia,*} iacturam enim tuae dignitatis nullam feciſti, ut conſolandus eſſe uidearis. NEQVE *uero quo te liberent aliqua culpa,*} liberarent., pro liberent, & infra, cohortarentur, pro cohortentur, uidetur eſſe rectius. Quae uero haec eſt culpa, quam Laterenſis uerebatur, ne a ſe ſuſcepta uideretur? nulla: nihil enim turpe commiſerat: ſed quia repulſam paſſus erat, uerebatur, ne quid culpae ſuſcepiſſe uideretur, eaq. repulſa dignitati ſuae labem aliquam aſpergeret. ideo dixit ſupra: Quaeris etiam Laterenſis, quid imaginibus tuis, quid ornatiſsimo atque optimo uiro, patri tuo reſpondeas mortuo? Patet igitur ſenſus. Non haec ideo dicerent, quo te liberarent aliqua culpa, quam ſciret a te commiſſam non eſſe. DETRACTVM *dico?*} Detractum, a me additum ex ingenio: quam recte, lector iudicet. mihi illud abſurdum, & ineptum uidebatur: Dico, ſi mehercules. at hoc quam concinnum: Nihil eſt de te detractum: detractum dico? ſi mehercules. Eadem eſt figura lib. I. in Verrem. Dictum hoc eſt in Cn. Dolabellae iudicio: dictum? etiam aeſtimatum. Et pro Ligario: Quae fuit igitur umquam in ullo homine tanta conſtantia? conſtantiam dico? neſcio, an melius patientiam poſſem dicere. Et in ep. ad Lentulum: Erat hoc mihi dolendum, ſed multo magis illud, quod inimicum meum, meum autem? immo uero legum, iudiciorum, otij, patriae, bonorum omnium, ſic amplexabantur. MAGNVM *quendam motum*} in populo ex illa tribunatus pl. petitione, de qua, ne iurares in agrariam Caeſaris legem, in qua de populi commodis agebatur, deſtitiſti. Hac de re ſupra. QVAM *nonnulli defuncti honoribus;*} curulibus: qui iurarunt in eam legem. IN *diſſentiente populo*} in eo populo, qui non idem ſentire ſolet uniuerſus.

ORATIO

ORATIO

AN te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta ſit, cum tribus pleraſque cum Plotio tulerit Plancius? an una fieri potuerunt, ſi una tribus non tuliſſent? cum nonnullas punctis paene totidem: quippe cum, iam facti prope ſuperioribus comitijs, declaratique, ueniſſent. quamquam ne id quidem ſuſpicionem coitionis habuerit. neque enim umquam maiores noſtri ſortitionem conſtituiſſent aediliciam, niſi uiderent accidere poſſe, ut competitores pares ſuffragijs eſſent. Et ais, prioribus comitijs Anienſem a Plotio, Terentinam a Plancio tibi eſſe conceſſam; nunc ab utroque eas auulſas, ne in anguſtum uenirent. Quam conuenit, nondum cognita populi uoluntate, hos, quos iam tum coniunctos fuiſſe dicis, iacturam ſuarum tribuum, quo uos adiuuaremini, feciſſe; eoſdem, cum iam eſſent experti quid ualerent, reſtrictos, & tenaces fuiſſe? etenim uerebantur, credo, anguſtias: quaſi res in contentionem, aut in diſcrimen aliquod, poſſet uenire. ſed tamen tu an Plotium, uirum ornatiſſimum, in idem crimē uocandum iudicas? an dicis, eum te arripuiſſe, a quo non ſis rogatus? Nam, quod queſtus es, plures te teſtes habere de Volitinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos teſtes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te praeterierint; aut te ne gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe. Illud uero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehenſos eſſe dixiſti, caluit re recenti, nunc in cauſſa refrixit. neque enim, qui illi nummi fuerint, nec quae tribus, nec qui diuiſor, oſtenderis. atque is quidem, adductus ad conſules, qui tum in crimen uocabatur, ſe inique a tuis iactatum, grauiter querebatur. qui ſi erat diuiſor, praeſertim eius, quem tu habebas reum: cur abs te reus non eſt factus? cur non eius damnatione aliquid ad hoc iudicium praeiudicij comparaſti? ſed neque tu habes haec, neque eis confidis. alia te ratio, alia cogitatio ad ſpem huius opprimendi excitauit. magnae ſunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuae: multi huic inuident: multis etiam pater, optimus uir, nimium retinens equeſtris iuris, & libertatis uidetur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita ſemper teſtimonium de ambitu dicunt, quaſi aut moueant animos ſuis teſtimonijs, aut gratum populo R. ſit, aut ab eo facilius ob eam cauſſam dignitatem, quam uolunt, conſequantur: quibuſcum me, iudices, pugnantem meo more priſtino non uidebitis: non quod fas ſit quidquam effugere, quod ſalus Plancij poſtulet: ſed quia neque neceſſe eſt me id perſequi uoce, quod uos mente uideatis; & quod ita de me meriti ſunt illi ipſi, quos ego teſtes uideo paratos, ut eorum reprehenſionem uos ueſtrae prudentiae aſſumere, meae modeſtiae remittere debeatis. illud unum uos magnopere oro, atque obſecro, iudices, cum huius, quem defendo, tum communis periculi cauſſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato diſperſoq. ſermoni fortunas innocentium ſubijciendas putetis. multi amici accuſatoris, nonnulli etiam noſtri iniqui, multi communes obtectatores, atque omnium inuidi multa fixerunt. nihil eſt autem tam uolucre, quam maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur. neque ego, ſi fontem maledicti reperietis, ut negligatis, aut diſſimuletis, umquam poſtulabo: ſed, ſi quid ſine capite manabit, aut ſi quid erit eiuſmodi, ut non exſtet auctor, qui audierit; aut ita negligens uobis eſſe uidebitur, ut, unde audierit, oblitus ſit; aut ita leuem habebit auctorem, ut memoria dignum non putarit; huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocenti noceat, oramus.

EXPLANATIO

PLERASQVE} eaſdem. CVM *nonnullas*} ex perſona Laterenſis. PVNCTIS,} ſuffragijs. Horatius: Omne tulit punctum. QVIPPE *cum*,} ex perſona Ciceronis. PROPE} non omnino; cum ſupereſſent altera comitia, ſed prope, cognita populi uoluntate. VENISSENT} ad poſteriora comitia. SORTITIONEM *aediliciam*,} duo creabantur aediles cur. fieri tamen poterat, & ut plures, quam duo, peterent, & ut plures etiam pares ſuffragijs eſſent. quod ſi accideret, conſtitutum eſt a maioribus, ut ſortirentur, quinam ex ijs aedilitatem gererent. ſin autem ſoli duo totidem ſuffragia tuliſſent, ſortitio locum non habebat: ij enim aediles renunciabantur: cum duos tantum aediles eſſe oporteret. ANIENSEM} Plotij tribum. AVVLSAS,} a Laterenſi, quaſi per uim. NE *in anguſtum uenirent.*} ne, ſi tibi eaſdem poſterioribus comitijs concederent, de ſua creatione in dubium uenirent. infra: Verebantur, credo, anguſtias: quaſi res in contentione; aut diſcrimen aliquod poſſet uenire. NONDVM *cognita populi uoluntate*,} ſuperioribus comitijs: cum Plotius, & Plancius de populi erga ſe uoluntate, quam poſtea, latis ſuffragijs, cognouerunt, certi nihil ſcirent. CVM *iam eſſent experti, quid ualerent*,} cum iam ſuperioribus comitijs aediles deſignati eſſent. RESTRICTOS, *& tenaces*} poſterioribus comitijs: cum eaſdem tibi tribus, ut ais, concedere noluerint. IN *idem crimen uocandum iudicas?*} quia deſignatus ipſe quoque ſit aedilis. EVM *te arripuiſſe*,} te Plancium accuſaſſe. A. QVO *non ſis rogatus?*} ut eum ne accuſares. quod ſi non es ab eo rogatus: argumento hoc eſſe poteſt, quia ſibi conſcius eſſet innocentiae ſuae, ideo te rogare noluiſſe. EOS *teſtes*,} nam ſi plures, quam puncta: pars eorum in ſuffragijs corrupta fuerit, neceſſe eſt. AVT *te ne gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe.*} aut, ſi corrupti non ſunt, ne gratis quidem tibi ſuffragatos eſſe. utraque igitur ratione patet, eos teſtes te adducere, quibus haberi fidem non oporteat, quippe quos uel Plancius corruperit, ut te praeterirent, uel tu ipſe, cum te iam praeterierint, pecunia emptos ad dicendum teſtimonium adducas. CALVIT} ſermonibus peruulgatum eſt. Coelius ad Ciceronem: Illi rumores de comitijs tranſpadanorum, Cumarum tenus caluerunt.

caluerunt. RE *recenti*, } ſtatim poſt comitia aedilicia. NEC *quae tribus*, } quae nummos acceperint. ITA *ſemper teſtimonium dicunt*, } non iudicio, & recta ambitus damnandi uoluntate. QVASI *aut moueant animos* } iudicum; quos non mouent; & cum non moueant, cur in eo perſeuerant? ME *id perſequi uoce*, } me accuſare eorum iniquitatem. uos enim, quales ijs ſint, (ſunt enim inimici reorum omnium) mente ipſi cernitis.

ORATIO

SED. uenio iam ad L. Caſſium, familiarem meum: cuius ex oratione illum quidem Iuuentium tecum expoſtulaui, quem ille, omni & uirtute, & humanitate ornatus adoleſcens, primum de plebe aedilem curulem factum eſſe dixit. in quo, Caſſi, ſi ita tibi reſpondeam, neſciſſe id populum R. neque fuiſſe, qui id nobis narraret, praeſertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirere; cum ego ipſe, non abhorrens a ſtudio antiquitatis, me hic id ex te primum audiſſe confitear. &, quoniam tua fuit perelegans, ac perſubtilis oratio, digna equitis R. uel ſtudio, uel pudore? quoniamq. ſic ab his es auditus, ut magnus honos & ingenio, & humanitati tuae tribueretur. reſpondebo ad ea, quae dixiſti: quae pleraque de ipſo fine fuerunt: in quibus ipſi aculei, ſi quos habuiſti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt.

EXPLANATIO

L. CASSIVM: } ſubſcriptorem Laterenſis. NE *illum quidem Iuuentium tecum expoſtulaui*, } quem expoſtulare debui, & negare uerum eſſe, quod Caſsius ait, primum de plebe aedilem cur. eſſe factum. Laterenſis autem Iuuentiae gentis erat. NESCISSE *id populum Romanum*, } cum de Laterenſe, aedilitatem petente, ferret ſuffragia.

ORATIO

QVAESISTI, *utrum mihi putarem, equitis R. filio, faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores uiam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familia conſulari? Ego uero, quamquam illi omnia malo, quam mihi, tamen illi honorum aditus numquam faciliores optaui, quam mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille ſibi me potius peperiſſe iam honores, quam iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet, haec illi ſoleo praecipere, quamquam ad praecepta aetas non eſt gnati, quae ,, ille a Ioue ortus ſuis praecipit filijs: Vigilandum eſt ,, ſemper: multae inſidiae ſunt bonis. noſtis cetera. quae non ne id, quod multi inuideant. quae ſcripſit grauis ille, & ingenioſus poeta, ſcripſit, non ut illos regios pueros, qui iam nuſquam erant, ſed ut nos, & noſtros liberos ad laborem, & laudem, excitaret. Quaeris, quid potuerit amplius aſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius? magis aedilis fieri non potuiſſet; ſed hoc praeſtare, quod ei minus inuideretur. etenim honorum gradus ſummis hominibus, & infimis, ſunt pares, gloriae diſpares. quis noſtrum ſe dicit M'. Curio, quis C. Fabricio, quis T. Duillio parem? quis Atilio Calatino? qui Cn. & P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? eoſdem ſumus honorum gradus, quos illi, aſſecuti. eſt enim in uirtute multis adſcenſus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum praeſtet. honorum populi finis eſt conſulatus: quem magiſtratum iam obtingenti fere conſecuti ſunt. horum, ſi diligenter quaeras, uix decimam partem reperias gloria dignam. ſed nemo umquam ſic egit, ut tu: cur iſte fit conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. ſic igitur Plancius nihilo minus quaeſtor eſt factus, & tribunus pl. & aedilis, quam ſi eſſet ſummo loco natus. ſed haec, pari loco orti, ſunt innumerabiles alij conſecuti.*

EXPLANATIO

MORTVO *Longino*; } C. Caſsio Longino, qui conſul fuit cum Cn. Domitio Ahenobardo. is uidetur antiquitatis peritus fuiſſe. ME *hic id ex te primum audiſſe confitear*: } modeſte refellit eum ut mendacem. EQVITES *Romani* } nondum ſenatorium ordinem adeptus erat Caſsius. DE *ipſo fine* } non eo de crimine, quo accuſatur Plancius, uerum de ipſo comitiorum exitu, quod Plancius, equitis Romani filius, Laterenſi, qui eſt ex familia conſulari, praepoſitus ſit. IN *me reprehendendo*, } quia Plancium defenderem. NON *ingrati*, } meam enim erga bene de me meritos pietatem oſtendunt. QVI *eſſet familia conſulari*: } hoc ſignificabat Caſsius faciliorem ſine dubio eſſe uiam ad honores ijs, qui familia eſſent conſulari, quam equitum Romanorum filijs: quod cum in Laterenſe contra cecidiſſet, conijci licere, gratuita comitia non fuiſſe. QVAM *mihi fuerunt*: } cui fuerunt facillimi: ut eoſdem illi optare debeam. AD *praecepta aetas non eſt gnati*, } quia puer adhuc erat, annos undecim natus. ILLE *a Ioue ortus* } Atreus fortaſſe, Iouis pronepos. Ioue enim Tantalus, Tantalo Pelops, Pelope Atreus natus eſt. quem poetae ſceleſtum; atque impium fingunt: hiſtoriae ingenio excelluiſſe, & ſolis eclipſim praedixiſſe, narrant. MVLTAE *inſidiae ſunt bonis*. } eadem in oratione pro Sextio. QVAE *non ne id, quod multi inuideant*. }

hoc mendoſum: illud ſincerum in ea pro Sextio: ſed te id, quod multi inuideant. QVAB. *ſcripſit*} aut hic, aut infra, ſcripſit, inducendum. POETA,} nomen ignoratur. REGIOS *pueros*} Agamennonem fortaſſe, & Menelaum, Atrei, Mycenarum regis, filios. CN. *Scipionis*} eius fortaſſe, cui Aſinae cognomen fuit: qui poſt alterum conſulatum de Poenis triumphauit. PRAESTARE} meliore condicione eſſe. EI *minus inuideretur.*} patris enim gratia factus uideretur: nunc ei, quia equeſtri loco natus aedilitatem obtinuerit, inuidetur. P. DVILIO} non dubito, quin C. non P. legendum ſit. is enim eſt, qui primus de Poenis naualem triumphum egit. HONORE *nihil amplius,*} eundem enim honorem equitis Romani filius eſt adeptus, laude tamen & gloria diſpari.

ORATIO

PROFERS triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij; & quaeris, quid ſimile in Plancio. Quaſi uero iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia commiſſi ſunt ijs magiſtratus, in quibus re bene geſta triumpharent. Rogas, quae caſtra uiderit: qui & miles in Creta, Metello hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quaeſtor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me cuſtodiendum transferre maluerit. Quaeris, num diſertus. Immo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem uidetur. Num iuriſconſultus. Quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpondiſſe dicat. omnes enim iſtiuſmodi artes in ijs reprehenduntur, qui, cum profeſſi fuerint, ſatisfacere non poſſunt; non in ijs, qui abfuiſſe ab iſtis ſtudijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguae uolubilitas, non ars, non ſcientia, requiri ſolet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi eas artes, quas in emendo ſecuti ſumus, forte neſciuerit; ſin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori praeficeremus, nihil in eo, niſi frugalitatem, laborem, uigilantiam, eſſe curamus: ſic populus R. deligit magiſtratus, quaſi reip. uillicos: in quibus ſi qua praeterea eſt ars, facile patitur; ſin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus eſt. quotus enim quiſque diſertus? quotus quiſque iuris peritus eſt? ut eos numeres, qui uolunt eſſe. quod ſi praeterea honore dignus nemo: quidnam tot optimis, & ornatiſſimis ciuibus eſt futurum? Iubes Plancium de uitijs Laterenſis dicere. nihil poteſt: niſi eum nimis in ſe iracundum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; & id te accuſantem tamdiu dicere, quod ego defenſor ſine periculo poſſim confiteri. atqui non modo confiteor ſumma in Laterenſe ornamenta eſſe; ſed te etiam reprehendo, quod ea non enumeres; alia quaedam inania, & leuia conquiras. Praeneſte feciſſe ludos. quid? alij quaeſtores non ne fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos, iuſtum in ſocios fuiſſe. quis negat? ſed ita multa Romae geruntur, ut uix ea, quae fiunt in prouincijs, audiantur.

EXPLANATIO

TRIVMPHOS} triumphauit bis Ti. Gracchus, duorum Gracchorum, qui propter malas leges occiſi ſunt, pater, de celtiberis primum, deinde de Sardis. TOT *optimis, & ornatiſſimis ciuibus*} qui nec diſerti ſunt, nec iuris periti, QVIDNAM *eſt futurum?*} propterea ne honores non aſſequentur? NISI *eum*} niſi hoc in eo reprehendet, quod nimis iracunde ſecum agat. PVTABIS} Putabit rectius.

ORATIO

NON uereor, ne mihi aliquid, iudices, uidear arrogaſſe, ſi de quaeſtura mea dixero. quamuis enim illa floruerit: tamen eum me poſtea fuiſſe in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum ſit ex quaeſturae laude repetendum. ſed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quaeſturam aut gratiorem, aut clariorem fuiſſe. uere mehercules hoc dicam. ſic tum exiſtimabam; nihil homines umquam aliud Romae, niſi de quaeſtura mea, loqui. frumenti in ſumma caritate maximum numerum miſeram: negotiatoribus comis, mercatoribus iuſtus, municipibus liberalis, ſocijs abſtinens, omnibus eram uiſus in omni officio diligentiſſimus: excogitati quidam erant a Siculis honores inauditi: itaque hac ſpe decedebam, ut mihi populum R. ultro omnia delaturum putarem. at ego, cum caſu diebus ijs, itineris faciendi cauſſa, decedens e prouincia, Puteolos forte ueniſſem, cum plurimi & lautiſſimi ſolent eſſe in ijs locis; concidi paene, iudices, cum ex me quidam quaeſiſſet, quo die Roma exiſſem, & numquid in ea eſſet noui. cui cum reſpondiſſem, me e prouincia decedere; etiam mehercules, inquit, ut opinor ex Africa. huic ego iam ſtomachans faſtidioſe, immo ex Sicilia, inquam. tum quidam, quaſi qui omnia ſciret, quid? tu neſcis, inquit, hunc Syracuſis quaeſtorem fuiſſe? quid multa? deſtiti ſtomachari, & me unum ex ijs feci, qui ad aquas ueniſſent. ad ea res, iudices, haud ſcio, an plus mihi profuerit, quam ſi mihi tum eſſent omnes congratulati. nam poſtea quam ſenſi populum R. aures hebetiores, oculos acres, atque acutos habere: deſtiti, quid de me audituri eſſent homines, cogitare: feci, ut poſtea quotidie me praeſentem uiderent: habitaui in oculis: preſſi forum: neminem a congreſſu meo neque ianitor meus, neque ſomnus abſterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem unquam otioſum? nam quas tu commemoras,

memoras, Caſſi, legere te ſolere orationes, cum otioſus ſis; has ego ſcripſi ludis, & ferijs, ne omnino umquam eſſem otioſus. etenim M. Catonis illud, quod in principio ſcripſit Originum ſuarum, ſemper magnificum, & praeclarũ „ putaui, clarorum uirorum, atque magnorum non mi„ nus otij, quam negotij, rationem exſtare oportere. ita, ſi quam habeo laudem; quae quanta ſit, neſcio; parta Romae eſt, quaeſita in foro; meaq. priuata conſilia publici quoque caſus comprobauerunt, ut etiam ſumma reſp. mihi domi fuerit gerenda, & urbs in urbe ſeruanda. Eadem igitur, Caſſi, uia munita Laterenſi eſt, idem uirtutis curſus ad gloriam, hoc facilior fortaſſe, quod ego huc a me ortus, & per me nixus adſcendi, iſtius egregia uirtus adiuuabitur commendatione maiorum. Sed, ut redeam ad Plancium; numquam ex urbe abfuit, niſi forte, lege, neceſſitate. non ualuit rebus ijſdem, quibus fortaſſe nonnulli: at ualuit aſſiduitate, at ualuit obſeruandis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: eſt uſus ratione, qua, minima inuidia, noui homines plurimi eoſdem honores conſecuti ſunt. Nam quod ais, Caſſi, non plus me Plancio debere, quam bonis omnibus, quod ijs aeque mea ſalus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: ſed etiam ij, quibus ego debeo, boni uiri, & ciues, aedilicijs comitijs, aliquid ſe meo nomine debere Plancio dicebant. uerum fac me multis debere, & in his Plancio: utrum igitur, me conturbare oportet, an ceteris, cum cuiuſque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere? quamquam diſſimilis eſt pecuniae debitio, & gratiae. nam, qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert. neque ego nunc Plancio deſinam debere, ſi hoc ſoluero: nec minus ei redderem uoluntate ipſa, ſi hoc moleſtiae non accidiſſet.

EXPLANATIO

CYRENIS} ubi quaeſtor fuit, cum iam Praeneſte ludos feciſſet. ETIAM} affirmandi hoc in loco uim habet. FORVM:} mendoſe, Eorum, legebatur antea. locum Octauius meus emendauit, & alterum eiuſdem litterae mutatione ad Q. fr. ep. I. lib. I. pro, Qui fuit, Qui fuit, reponens. EADEM *uia*} ut in oculis habitetur, forum prematur: non ut Cyrenas eatur. HVC} ad eos honores, quos geſsi. SORTE} cum quaeſtor in Macedonia fuit. nam quaeſtores deſignati ſortiebantur prouincias. LEGE} tribunus mil. a populo creatus. nam cum eſſent duo genera tribunorum mil. unum a populo creabatur; qui comitiati uocabantur: alterum in exercitu ab imperatoribus. Aſconius. NECESSITATE} legi enim parere neceſſe eſt. HOC *moleſtiae*} eius accuſatio, in qua gratiam reddo non ſola uoluntate, ſed ipſa etiam re.

ORATIO

QVAERIS a me, Caſſi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt cariſſimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt mihi eſſe iucundius, amplius, quam pro Plancio facio, facere poſſ.m: nec uides, iſtorum ipſorum caritate ad huius ſalutem defendendam maxime ſtimulari me, atque excitari. nam neque illis huius ſalute, a quo meam ſciunt eſſe defenſam, quidquam eſt optatius: & ego ipſe numquam illos adſpicio, quin per hunc me his conſeruatum eſſe meminerim, huiusq. meriti in me recorder. Opimium damnatum eſſe commemoras, ſeruatorem ipſum reip. Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem ſit reſtitutus. reprehendis meas pro Plancio preces, quod nec Opimius ſuo nomine liberatus ſit, nec Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantum reſpondeo, quod ipſe uidi: Q. Metellum Pium conſulem praetorijs comitijs, petente Q. Calidio, populo R. ſupplicaſſe, cum quidem non dubitaret & conſul, & homo nobiliſſimus, patronum illum eſſe ſuum, & familiae ſuae nobiliſſimae, dicere. quo loco quaero ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, ſi Romae eßſe potuiſſet, aut patrem eius, ſi uixiſſet, non fuiſſe facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominum memoria poſſet euelli. uulnus illud reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. non iudicium putandum eſt. quam enim illi iudices, ſi iudices, & non parricidiae patriae nominandi ſunt, grauiorem potuerunt reip. inſligere ſecurim, quam cum illum e ciuitate eiecerunt, qui praetor finitimo, conſul domeſtico bello remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, &, ut ais, id uerbis exaggero. Quaſi uero me tuo arbitratu, & non meo gratum eſſe oporteat. Quod iſtius tantum meritum, inquit? an quia te non iugulauit? Immo uero, quia iugulari paſſus non eſt. Quo quidem tu loco, Caſſi, etiam purgaſti inimicos meos; meaeq. uitae nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti. poſuit hoc idem Laterenſis. quamobrem de iſto paullo poſt plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiße. quod fuit illorum tantum? requiro, utrum putes odium umquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hoſtem? an fuiſſe in ijs aliquem, aut famae metum, aut poenae, quorum uidiſti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uerſari? niſi exiſtimas, eos iccirco uitae meae peperciße, quod de reditu meo non timerent; & quemquam putas fuiße tam excordem, qui, uiuis his, ſtante urbe, & curia, rediturum me, ſi uiuerem, non putaret. quamobrem non debes, is homo, & is ciuis, praedicare, uitam meam, quae fidelitate amicorum conſeruata ſit, inimicorum moleſtia non eßſe appetitam.

EXPLANATIO

OPTIMVM} a quo conſule M. Fuluius Flaccus conſularis & C. Gracchus tribunicius, interfecti ſunt. SERVATOREM *ipſum reip.*} periclitantis ob leges Gracchi. CALIDIVM *adiungis*,} damnatum. CVIVS} tribuni pl. ut in orat. poſt red. in ſen. SVO *nomine*} quod C. Gracchum pro communi otio necaſſet. LIBERATVS} abſolutus. nam iudices eum condemnarunt. Q. METELLVS} Numidicus, a tribuno pl. Appuleio Saturnino pulſus, quod in eius legem iurare noluiſſet. SVO *nomine*} quia remp. ſeruaſſet. NEC *Q. Metelli Calidius*} non ideo liberatus Calidius, quia ſua lege Metellum ab exſulio reuocaſſet. HOC} ſignificabat Caſsius, quamquam Plancij magna merita in Ciceronem exſtarent, nō ideo tamen tum abſolui debere: cum nec Opimius, reip. ſeruator, nec reſtitutor Metelli Calidius, abſoluti iudicio ſint. SI *Romae eſſe potuiſſet*,} proconſul erat in Hiſpania, cum Calidius eſt accuſatus. NON *fuiſſe facturum.*} quaſi dicat: negari non poteſt, utrumque facturum fuiſſe in Calidij iudicio, quod ego nunc in Plancij cauſſa facio. FINITIMO} Fregellano, Fregellis urbe capta. Aſconius. DOMESTICO} caeſis, ut iam dixi, domeſticis reip. hoſtibus, Flacco, & Graccho, ob quam inuidiam poſtea iudicio circumuentus eſt, & in exſulium actus. Aſconius. NON *iugulauit?*} cum ad eum Macedoniae quaeſtorem lege Clodia pulſus Cicero uenit. IVGVLARI} a Clodianis. TANTVM? *requiro*} etſi ferri poteſt iteratio eiuſdem uerbi: uideat tamen lector, an ſine, Requiro, ſit elegantius. TOTO *illo anno*} tribuno pl. Clodio.

ORATIO

RESPONDEBO tibi nunc, Laterenſis, minus fortaſſe uehementer, quam abs te ſum prouocatus, ſed profecto nec conſiderate minus, nec minus amice. Nam primum illud fuit aſperius, me, quae de Plancio dicerem, mentiri, & temporis cauſſa fingere. ſcilicet homo ſapiens excogitaui, quamobrem uiderer maximis beneficij uinculis obſtrictus, cum liber eſſem, & ſolutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multae, parum iuſtae neceſſitudines erant, familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiae? quae ſi non eſſent; uereor, credo, ne turpiter facerem, ſi hoc ſplendore, & hac dignitate hominem defenderem. fingenda fuit mihi, iudices, cauſſa peracuta, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. at id etiam gregarij milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & ſe ab aliquo ſeruatos eſſe fateantur: non quo turpe ſit, protectum in acie, hoſtium manibus eripi; nam id accidere, niſi forti uiro, & pugnati comminus, non poteſt; ſed onus beneficij reformidāt, quod permagnum eſt alieno debere idem, quod parenti. ego, cum ceteri uera beneficia etiam minora diſſimulent, ne obligati eſſe uideantur; eo me beneficio obſtrictum eſſe ementiar, cui ne referri quidem gratia poſſe uideatur? an hoc tu, Laterenſis, ignoras? qui, cum mihi eſſes amiciſſimus; cum uel periculum uitae tuae mecum ſociare uoluiſſes: cum me in illo triſti, & acerbo luctu, atque diſceſſu non lacrumis ſolum tuis, ſed animo, corpore, copijs proſecutus eſſes; cum meos liberos, & uxorem, me abſente, tuis opibus, auxilioq. defendiſſes; ſic mecum ſemper egiſti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne ſtudium meum in Cn. Plancij honorem conſumerem, quod eius in me meritum tibi etiam gratum eſſe dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis cauſſa dicere, non ne etiam illa teſtis eſt oratio, quae eſt a me prima habita in ſenatu? in qua, cum perpaucis nominatim egiſſem gratias, quod omnes enumerari nullo modo poſſent; ſcelus autem eſſet quemquam praeterire; ſtatuiſſemq. eos ſolum nominare, qui cauſſae noſtrae duces, & quaſi ſigniferi fuiſſent; in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quae, propter eius magnitudinem, dicta de ſcripto eſt, in qua ego, homo aſtutus, ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, & huius tanti officij ſeruitutem adſtringam teſtimonio ſempiterno. nolo cetera, quae a me mandata ſunt litteris, recitare: praetermitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut eo genere uti litterarum, quod meis ſtudijs aptius, quam conſuetudini iudiciorum eſſe uideatur.

EXPLANATIO

VICINITATIS,} Arpinates enim Atinatibus finitimi erant, Plancius autem ex praefectura Atinati. QVEM *mihi debere oporteret*,} quia eum defenderem. ALIENO} militi, nulla propinquitate coniuncto. IDEM *quod parenti.*} uitam ipſam. CONSVMEREM,} quo anno aedilitas utrique petenda eſſet. IN *his Plancio gratias egi.*} his uerbis: Cuius mei ſenſus certiſsimus teſtis eſt hic idem, qui cuſtos capitis fuit, Cn. Plancius; qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq. depoſitis, totam ſuam quaeſturam in me ſuſtentando, & conſeruando collocauit. qui ſi mihi quaeſtor imperatori fuiſſet, in filij loco fuiſſet; nunc certe erit in parentis, cum fuerit quaeſtor non imperij, ſed doloris mei. CVI *nihil magnopere debeam*,} debere enim ſe ei, cui nihil magnopere debeatur, non aſtuti, ſed ſtulti hominis eſſet. HVIVS *tanti officij*} quod ei praeſtandum a me ſit, optime de me merito. SERVITVTEM adſtringam} ſi nihil hic mutetur, recte: nec male tamen, ſi quid mutetur. nam mihi uenit in mentem, legi poſſe, ſeruitute me adſtringam. CETERA} de eodem Plancio. quae tamen in illa oratione non ſunt: ſed ea litteris a ſe mandata dicit, quo gratus eſſe uideatur.

ORATIO

Atqve etiam clamitas, Laterenſis: Quouſque iſta dicis? nihil in Ciſpio profeciſti: obſoletae iam ſunt preces tuae. De Ciſpio mihi ne tu obijcies, quem ego de me bene meritum, quia te teſte cognoueram, te eodem auctore defendi? & ei dices: Quouſque, quem negas, quod pro Ciſpio contenderit, impetrare potuiſſe? nam iſtius uerbi, Quouſque, haec poterat eſſe inuidia. datus eſt tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre non poſſumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipſum id non obtinuerit, dici, Quouſque. irridentis magis eſt, quam reprehendentis. niſi forte ego unus ita me geſſi in iudicijs; ita & cum his, & inter hos uixi; is in cauſſis patronus, is in rep. ciuis & ſum, & ſemper fui, ſolus ut a te cõſtituar, qui nihil a iudicibus debeam umquam impetrare. Et mihi lacrumulam Ciſpiani iudicij obie-„ ctas. ſic enim dixiſti, Vidi ego tuam lacrumulam. „ Vide, quam me uerbi tui paeniteat. non modo lacrumulam, ſed multas lacrumas, & fletum cum ſingultu uidere potuiſti. an ego, qui meorum lacrumis, me abſente, commotus, ſimultates, quas mecum habebat, depoſuiſſet, meaeq. ſalutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, ſed etiam defenſor fuiſſet, huius in periculo non dolorem meum ſignificarem? tu autem, Laterenſis, qui tum lacrumas meas gratas eſſe dicebas, nunc eaſdem uis inuidioſas uideri.

EXPLANATIO

Nihil *in Ciſpio profeciſti:* } defendiſti Ciſpium, nec tamen abſolutus eſt: nihil iam ualent apud iudices preces tuae. M. Ciſpius tribunus pl. fuerat, quo anno Cicero reſtitutus eſt. Poſt red. in ſen. Quid M. Ciſpius? cui ego ipſi, parenti, fratriq. eius ſentio quantum debeam: qui, cum a me uoluntas eorum in priuato iudicio eſſet offenſa, publici mei beneficij memoria priuatam offenſionem oblitterauerunt. Pro Sextio. Venientem in forum uirum optimum, & conſtantiſsimum, M. Ciſpium tribunum pl. ui depellunt. Obsoletae *iam ſunt preces tuae.* } uſu iam tritae, atque conſumptae. Moneo lectorem, obſoletae, meum eſſe, Abſolutae, & Peruulgatorum, & ueterum librorum. quod cuique magis placet, id ſequatur. Qvi *nihil a iudicibus debeam umquam impetrare.* } nam ſi in Ciſpio nihil profeci, quod tu mihi obijcis: at in Plancio proficere me poſſe? non deſpero. niſi forte eum eſſe me uis, qui nihil a iudicibus debeam umquã impetrare. Simvltates, *quas mecum habebat, depoſuiſſet.* } de quo proxime locum recitaui ex ea Poſt red. in ſen. Tvm } in Ciſpiano iudicio. Gratas *eſſe dicebas,* } mihi enim, ut Ciſpium defenderem, auctor fueras.

ORATIO

Negas tribunatum Plancij quid quam attuliſſe adiumenti dignitati meae: atque hoc loco, quod ueriſſime facere potes, L. Racilij, fortiſſimi, & conſtantiſſimi uiri, diuina in me merita commemoras: cui quidem ego, ſicut Plancio, numquam diſſimulaui me plurimum debere, ſemperq. praemeferam. nullas enim ſibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque uitae dimicationes nec pro rep. nec pro me defugiendas putauit. atque utinam, quam ego ſum in illum gratus, tam licuiſſet per hominum uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. ſed, ſi non eadem contendit in tribunatu Plancius; exiſtimare debes; non huic uoluntatem defuiſſe, ſed me, cum iam Plancio deberem, Racilij beneficijs fuiſſe contentum. An uero putas iudices iccirco minus mea cauſſa facturos, quod me eſſe gratum crimineris? an, cum populus R. illo S. C. quod in monumento Marij factum eſt, quo mea ſalus omnibus eſt gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magiſtratibus defenſor ſalutis meae, cui ſenatus pro me gratias agendas putauit) ei ego a me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas eſſe, Laterenſis? ullum eſſe tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro ſalute tua ſed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis ſum, non dicam miſer, (natura quidem abhorret a uirtute uerbi) ſed certe exercitus: non quia multis debeo; (leue enim onus, beneficij gratia) ſed quia ſaepe concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipſos contentiones, ut, eodem tempore in omnes, uerear, ne uix poſſim gratus uideri. ſed ego hoc meis ponderibus examinabo, non ſolum quid cuique debeam, ſed etiam quid cuiuſque interſit, & quid a me cuiuſque tempus poſcat. agitur ſtudium tuum, uel etiam, ſi uis, exiſtimatio, laus, aedilitas: at Cn. Plancij ſalus patria, fortunae. ſaluum tu me eſſe cupiſti: hic fecit, etiam ut eſſe poſſem. diſtineor tamen, & diuellor dolore, & in cauſſa diſpari offendi te a me doleo: ſed medius fidius multo citius meam ſalutem pro te obiecero, quam Cn. Plancio ſalutem tradidero contentioni tuae. etenim, iudices, cum omnibus uirtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil eſt, quod malim, quam me & gratum eſſe, & uideri. haec eſt enim una uirtus non ſolum maxima, ſed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid eſt pietas, niſi uoluntas grata in parentes? qui ſunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, niſi qui patriae beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui meritam dijs immortalibus gratiam iuſtis honoribus, & memori mente, perſoluunt? quae poteſt eſſe iucunditas uitae, ſublatis amicitijs? quae porro amicitia poteſt eſſe inter ingratos? quis eſt noſtrum liberaliter educatus, cui non magiſtri ſui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi

ipſe altus, aut doctus eſt, cum grata recordatione in mente uerſetur? cuius opes tantae eſſe poſſunt, aut umquam fuerunt, quae ſine multorum amicorum officijs ſtare poſſint? quae certe, ſublata memoria, & gratia, nulla exſtare poſſunt. equidem nil tam proprium hominis exiſtimo, quam non modo beneficio, ſed etiam beneuolentiae ſignificatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio, non dicam indignus, ſed uictus eſſe uideare. quae cum ita ſint, iam ſuccumbam, Laterenſis, iſti tuae orationi: in eo ipſo, in quo nihil poteſt eſſe nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum eſſe concedam: petamq. a uobis, iudices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quod gratum praeter modum dicat eſſe. Neque enim ad negligendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigioſos eſſe, quo minus me apud uos ualere oporteret. Quaſi uero in amicitia mea non haec praeſidia, ſi qua forte ſunt in me, parata ſemper amicis eſſe maluerim, quam neceſſaria. etenim ego de me tantum aud eo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quam praeſidio, fuiſſe: meq. uehementer uitae meae paeniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini, niſi litigioſo, aut nocenti. ſed hoc neſcio quo modo frequenter in me congeſſiſti: ſaneq. in eo creber fuiſti, te iccirco in locos cauſſam conijcere noluiſſe, ne ego mea conſuetudine aliquid de tenſis miſericordiae cauſſa dicerem, quod in alijs aedilibus ante feciſſem. non nihil egiſti hoc loco: nam mihi eripuiſti ornamentum orationis meae. deridebor, ſi mentionem tenſarum fecero, cum tu id praedixeris: ſine tenſis autem quid potero dicere?

EXPLANATIO

TRIBVNATVM *Plancij*} quem geſsit Marcellino & Philippo cos. ep. 1. lib. 2. ad Q. fr. TAM *licuiſſet per hominum uim, & iniuriam populi Romani ei gratiam referri.*} ſignificat Racilium populi iudicio iniuſte damnatum. IN *monumento Marij*} in templo Virtutis, quod C. Marius exſtruxit, pro Sextio. DE *magiſtratibus*} quaeſturam enim Plancius in Macedonia gerebat. EVM *cum uides*} cum Plancium adſpicis, cui gratiam nunc refero. A. VIRTVTE *uerbi*} a ſignificatione uerbi, Miſer. IN *cauſſa diſpari*} tu enim perdere Plancium uis, ego conſeruare. VT *eum beneficio complectamini*,} de ſe ipſo dicit. beneficium autem, quod petit, Plancij ſalus eſt. AD *negligendam meam gratiam*} ut meam gratiam negligatis. VOS *nec nocentes, nec litigioſos eſſe*,} itaque accidere non poſſe, ut mea uobis opera in iudicijs prodeſſe poſsit. qui enim nocens non eſt, hominum eloquentium defenſione parum indiget: qui libenter non litigat, ei de oratorum gratia laborandum non eſt. QVAM *neceſſaria*.} ſunt enim in periculis neceſſaria. IN *locos cauſſam conijcere*} in locos communes, exaggerandi gratia: cum orator, ut commoueat animos iudicum, digreditur a cauſſa. DE *tenſis*} de ſacris uehiculis. IN *alijs aedilibus*} quos anno ſuperiore, item de ambitu accuſatos, cum defenderet, facta tenſarum mentione miſericordiam commouit.

ORATIO

HIC etiam addidiſti, me iccirco mea lege ex iſto ambitu traxiſſe, ut miſerabiliores epilogos poſſem elicere. Non uobis uideor cum aliquo declamatore, non cauſſa laboris, & fori diſputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuiſſe. ſed fui, inquit, (putabam, in Nicaeis, dicturum) bis in Bithynia. Si locus haberet reprehenſionis anſam aliquam; neſcio, cur ſeueriorem Nicaeā putes, quam Rhodum. ſi ſpectanda cauſſa eſt; & tu in Bithynia ſumma cum dignitate fuiſti, & ego Rhodi non minore. Nam quod in eo me reprehendiſti, quod nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes, & ceteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: ſed fit ueſtra diligentia, qui in cauſſis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleraeque confluant, qui miſeris, & laborantibus nihil negare poſſumus. Admonuiſti etiam, quod in Creta fuiſſes, dictum aliquod in petitione tua dici potuiſſe, me id perdidiſſe. Vter igitur noſtrum eſt cupidior dicti, ego ne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipſe in te dixeris? Te aiebas de tuis rebus geſtis nullas litteras miſiſſe, quod mihi meae, quas ad aliquem miſiſſem, obfuiſſent. quas ego mihi obfuiſſe non intelligo, reip. uideo prodeſſe potuiſſe.

EXPLANATIO

MEA *lege*} quam conſul tulit, aucta, poena, & irrogato ordini ſenatorio decem annorum exſulio. ME. ICCIRCO *mea lege ex illo ambitu traxiſſe*,} Mea lege: quam de ambitu conſul tuli irrogato decem annorum exſulio. Ex illo ambitu: qui me conſule fuit. Traxiſſe: ex illo ambitu ſumpſiſſe, & quaſi per uim traxiſſe quae in meam, legem contuli. QVO *miſerabiliores epilogos poſſem dicere.*} quo plus miſericordiae, cum de ambitu accuſatos defendere, in epilogis commouere poſſem: cum reis honorem, dignitatem, patriam ipſam, ſi damnarentur, impendere dicerem. iocabatur ijs uerbis Laterenſis in Ciceronē, qui Rhodi, ideſt in inſula amoeniſsima, Apollonio Moloni operam dederat. ME *uult fuiſſe.*} hoc dicit, ut fuiſſe me ſignificet. IN. NICAEIS} duae ſunt Nicaeae, una in Gallia, altera in Bithynia. utramque Cicero complexus eſt uno nomine, cum de una tamen Bithynia loqueretur. IN *Bithynia.*} ego quoque eloquentiae cauſſa. CVR *ſeueriorem Nicaeam putes*,} hinc apparet, quod ſupra dictum eſt:

eſt: Rhodi non fui, ad loci reprehenſionem obiectum eſſe. IN *Creta*} non quaeſtor, (nam, Cyrenis quaeſtorem fuiſſe, ſupra demonſtratum eſt) ſed legatus. DICTVM *aliquod*} dicere dicta, uſitatum eſt: propterea malui legere, Aliquod, quam, Aliquid. IN *petitione tua*} aedilitatis. ME *id perdidiße.*} qui dictis delectari ſoleam. Sed cur Creta dicti occaſionem afferebat? opinor, quod inſula a litteris abhorrens, expers eloquentiae prorſus eſſet. IPSE *in te dixeris?*} cum admonuiſti, te in Creta fuiſſe. DE *tuis rebus geſtis*} in Creta, aut Cyrenis. QVAS *ad aliquem miſißem,*} ſignificat ea, quae conſul geſsit: de quibus fortaſſe ſcripſit in Aſiam ad Pompeium. ad eum enim potius, quam ad quemquam alium, ſcripſiſſe, uériſimile uidetur.

ORATIO

SED ſunt haec leuiora: illa uero grauiora, atque magna, quod meum diſceſſum, quem ſaepe defleras, nũc quaſi reprehendere, & ſubaccuſare uoluiſti: dixiſti enim, non auxilium mihi, ſed me auxilio defuiſſe. Ego uero fateor mehercule, quod uiderim mihi auxilium non deeſſe, iccirco me illi auxilio peperciſſe. quis enim ſtatus, quod diſcrimen, quae fuerit in rep. tempeſtas illa, quis neſcit? tribunicius me terrore, an conſularis furore mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorum, quos ego florentes, atque integros ſine ferro uiceram. conſules poſt hominum memoriam taeterrimi, atque turpiſſimi, ſicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, a ſenatu, a rep. a bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid ſentirent, neſciretur; furialis illa uox, nefarijs ſtupris, religioſis altaribus effeminata, ſecum & illos, & conſules facere, acerbiſſime perſonabat. egentes in locupletes, perdidi in bonos, ſerui in dominos armabantur. aderat mecum ſenatus, & quidem ueſte mutata: quod pro me uno poſt hominum memoriam publico conſilio ſuſceptum eſt. ſed recordare, qui tum fuerint conſulum nomine hoſtes, qui ſoli in hac urbe ſenatum ſenatui parere non ſiuerint, edictoq. ſuo nõ luctum patribus conſcriptis, ſed luctus indicia ademerint. aderat mecum cunctus equeſter ordo: quem quidem in concionibus ſaltator ille Catilinae conſul proſcriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidem belli inteſtini, & uaſtitatis metus inferebatur. hiſce ego auxilijs ſtudentibus, atque incitatis uti me, Laterenſis, potuiſſe confiteor: ſed erat non iure, non legibus, non diſceptando decertandum: nam profecto, praeſertim tam bona in cauſſa, numquam, quo ceteri abundarunt, id mihi ipſi auxilium meum defuiſſet: armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus a ſeruis, atque a ſeruorum ducibus caedem fieri ſenatus, & bonorum, reip. exitioſum fuiſſet. uinci autem improbos a bonis, fateor fuiſſe praeclarum, ſi finem eum uincendi uiderem: quem profecto non uidebam. ubi enim praeſto fuiſſet mihi aut tam fortis conſul, quam L. Opimius, quam C. Marius, quam L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues reſp. uicit armatis; aut, ſi minus fortes, attamen tam iuſti, quam P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio ſumpſerat, ea, Ti. Graccho interempto, iure optimo ſumpta eſſe defendit? eſſet igitur pugnandum cum conſulibus. nihil amplius dico, niſi illud: uictoriae noſtrae graues aduerſarios paratos, interitus nullos ultores eſſe uidebam. Hiſce ego auxilijs ſalutis meae ſi iccirco defui, quia nolui dimicare, fatebor, id quod uis, non mihi auxilium, ſed me auxilio defuiſſe: ſin autem, quo maiora ſtudia in me bonorum fuerunt, hoc ijs magis conſulendum, & parcendum putaui; tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datum eſt, hodieque eſt, & ſemper erit maximae gloriae: quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictiſſimis uiris, conſtat bonis ceſſiſſe, nec fuiſſe dubium, quin contentione, et armis, ſuperior poſſet eſſe. ergo ille cum ſuum, non cum ſenatus factum defenderet; cum perſeuerantiam ſententiae ſuae, non ſalutem reip. retinuiſſet; tamen ob illam conſtantiam, quae illud uoluntarium uulnus accepit, iuſtiſſimos omnium Metellorum, & clariſſimos triumphos gloriae laude ſuperauit; quod & illos ipſos improbiſſimos ciues interfici noluit; &, ne quis bonus interiret in eadẽ caede, prouidit: ego, tantis periculis propoſitis, cum, ſi uictus eſſem, interitus reip. ſi uiciſſem, infinita dimicatio pararetur; committerem, ut idem perditor reip. nominarer, qui ſeruator fuißem? Mortem me timuiße dicis. Ego uero ne immortalitatem quidem contra remp. accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reip. uellem. nam, qui pro rep. uitam reddiderunt, (licet me deſipere dicas) numquam mehercule eos mortem potius, quam immortalitatem aßecutos putaui. ego uero ſi tũ illorum impiorum ferro ac manu concidißem, in perpetuum reſp. ciuile praeſidium ſalutis ſuae perdidißet. quin etiam, ſi me uis aliqua morbi, aut natura ipſa, conſumpſißet; tamen auxilia poſteritatis eßent imminuta, quod peremptum eßet mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinẽdo fuißet ſenatus, populusq. R. An, ſi umquam in me uitae cupiditas fuißet, ego menſe Decẽbri mei conſulatus omnium parricidarum tela commoſſem? quae, ſi uiginti quießem dies, in aliorum iugulum conſulum recidißent. Quamobrem, ſi uitae cupiditas contra remp. eſt turpis: certe multo mortis cupiditas mea turpior fuißet cum pernicie ciuitatis.

EXPLANATIO

ME *illi auxilio peperciße.*} me illo auxilio uti noluiſſe. AN *conſularis furor*} propter conſules, cum tribuno pl. Clodio coniunctos, pugnare ſe noluiſſe oſtendit. EXERCITVM *perdidit,*} Piſo: ut in orat. de Prou. Exercitus ille noſter, ſuperbiſsimo delectu, & duriſsima conquiſitione collectus, omnis interijt. VENDIDIT,} Gabinius Alexandrino regi. in Piſonem: Se ipſum, faſces ſuos, exercitum populi Romani numen, interdictumq. deorum immortalium, reſponſa ſacerdotum, auctoritatem ſenatus,

ſenatus, iuſſa populi, nomen ac dignitatem imperij regi Aegyptio uendidit. EMPTIS *prouincijs,* } a Clodio, qui, lege lata, Piſoni Macedoniam, Gabinio Syriam tradidit. QVI *exercitibus, qui armis,* } hoc ad Caeſarem pertinet, qui erat adhuc in Italia cum exercitu, illud autem, Qui opibus, ad Pompeium, & Craſſum, qui priuati erant, pertinet. pro Sextio: Ex quibus unum habere exercitum maximum in Italia, duos, qui priuati tum eſſent, & praeeſſe, & parare, ſi uellent, exercitum poſſe, idq. facturos eſſe dicebat. LVCTVS *indicia* } atram ueſtem, maeroris indicium? SALTATOR *ille Catilinae, conſul.* } } Gabinius. Poſt Red. in ſen. Cur in luſtris, & heluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus, tam diu ceſſauit? Pro Domo: Campanum illum conſulem cum ſaltatore collega. In Piſonem: Tu ex tenebricoſa popina conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa ſenatum reip. occaſum atque interitum lugere uetuiſti. PROSCRIPTIONIS } qui L. Lamiam in concione relegauerit, &, ut ab urbe abeſſet millia paſſuum ducenta, edixerit. pro Domo: Equitibus Romanis mortem, proſcriptionemq. minitarentur. AT *tota Italia* } At, ſine dubio abundat, fortaſſe natum ex antecedente Syllaba. L. FLACCVS, } conſul, C. Marij collega. IMPROBOS *ciues* } M. Fuluium Flaccum conſularem, & C. Gracchum tribunicium, Opimio conſule: Saturninũ tribunum pl. & Glauciam praetorem, C. Mario, L. Valerio Flacco cos. Q. METELLO } Numidico. SVVM, } quia iurare noluit in legem Saturnini. SENATVS *factum* } quod ego defendiſſem, ſi pugnare uoluiſſem. nam ſenatus coniuratos extremo ſupplicio afficiendos cenſuit: cui conſul parui. CIVILE *praeſidium* } non enim ei mortuus opem ullam ferre poſſem. VIS *aliqua morbi* } ante exitum illum uitae, quem natura praeſcripſit. propterea ſubiungit: Aut natura ipſa. natura enim iuuenes quoque, non modo ſenes, moriuntur. AVXILIA *poſteritatis* } auxilia, quae in poſterum habere poſſet reſp. IN *me retinendo* } non, retinendo, ne iret in exſulium: non enim ſenatus eum, populus Romanus retinuit: ſed retinendo, ideſt conſeruando, reſtituendo, in quo populus Romanus cum ſenatu egregie conſenſit. AB *omnibus eiſdem,* } ut a Caeſare, & Pompeio.

ORATIO

NAM *quod te in rep. liberum eſſe gloriatus es; id ego & fateor, & laetor, & tibi etiam in hoc gratulor: quod me autem negaſti, in eo neque te, neque quemquam diutius patiar errare. nam, ſi quis iccirco aliquid de libertate mea deminutum putat, quod non ab omnibus eiſdem, a quibus antea ſolitus ſum diſſentire, diſſentiam: primum, ſi bene de me meritis gratum me praebeo, non deſino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq. grati: ſin autem ſine ullo reip. detrimẽto reſpicio etiam aliquãdo ſalutem tum meam, tum meorum; certe non modo non ſum reprehendendus, ſed etiã, ſi ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipſa publica, ſi loqui poſſet, ageret mecum, ut, quoniam ſibi ſeruiſſem ſemper, numquam mihi, fructus autem ex ſeſe non, ut oportuiſſet, laetos, & uberes, ſed magna acerbitate permiſtos tuliſſem; ut iam mihi ſeruirem, conſulerem meis; ſe non modo ſatis habere a me, ſed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum a me haberet, reddidiſſet. quid, ſi horum ego nihil cogito, & idem ſum in rep. qui fui ſemper: tamen ne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, ſi ſemper cum ijs, quibuſcum aliquando contendimus, depugnemus. quod eſt longe ſecus. ſtare enim omnes debemus tamquam in orbe aliquo reip. qui quoniam uerſetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius utilitas, ſalusq. conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, non dico auctorem, ducem, defenſorem ſalutis meae, (nam haec priuatim fortaſſe officiorum memoriam, & gratiam quaerunt) ſed dico hoc, quod ad ſalutem reip. pertinet: ego eum non tuear, quem omnes in rep. principem eſſe concedunt? ego C. Caeſaris laudibus deſim, quas primum populi R. nunc etiam ſenatus, cui me ſemper addixi, plurimis, atque ampliſſimis iudicijs uideam eſſe celebratas? tum hercule me confitear non iudicium aliquod habuiſſe de reip. utilitate, ſed hominibus amicum, aut inimicum fuiſſe. an, cum uideam nauem ſecundis uentis curſum tenentem ſuum, ſi non ea eum petat portum, quem ego aliquando probaui, ſed alium non minus tutum, atque tranquillum; cum tẽpeſtate pugnem periculoſe potius, quam illi, ſalute praeſertim propoſita, obtemperem, & paream? neque enim inconſtantis puto, ſententiam, tamquam aliquod nauigium, atque curſum, ex reip. tempeſtate moderari. ego uero haec didici, haec uidi, quae ſcripta legi; haec de ſapientiſſimis, & clariſſimis uiris & in hac rep. & in alijs ciuitatibus monumenta nobis litterae prodiderunt; non ſemper eaſdem ſentẽtias ab ijſdem, ſed quaſcumque reip. ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiae poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio, Laterenſis, & ſemper faciam, libertatemq. quam in me requiris, quam ego neque dimiſi umquam, neque dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam moderatione poſitam putabo.*

EXPLANATIO

VT. IAM *mihi ſeruirem,* } Vt, abundat: ſed iteratum apud Ciceronem ſaepe reperitur. QVI *quoniam uerſetur,* } Qui cum uerſetur, puto rectius, litterarum ſimilitudo errorem fortaſſe peperit. nam, Quem, pro Cum, olim ſcribebant, unde, Quoniam, facile fluxit. POPVLI *Romani* } a quo Galliam citeriorem in quinquennium, inuito ſenatu, Vatinia lege accepit. SENATVS } a quo ſingularibus, & nouis honoribus ornatus: ut in orat. de Prou. & in ep. ad Lentulum.

ORATIO

O R A T I O

NVNC uenio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancij in me meritum uerbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemq. e ſepulcro uenerari pro deo: neque enim mihi inſidiarum periculum ullum, neque mortis fuiſſe. Cuius ego temporis rationem explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus peruagatum, quodq. minus aut mea commemoratione celebratum ſit, aut hominibus auditum, atque notum. Ego enim, Laterenſis, ex illo incendio legum, iuris, ſenatus, bonorum omnium cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationem urbi, atque Italiae toti minaretur, niſi quieuiſſem; Siciliam petiui animo: quae & ipſa erat mihi, ſicut domus una, coniuncta, & obtinebatur a C. Virgilio, quo cum me uno uel maxime cum uetuſta amicitia, tum mei fratris collegia, tum reſp. ſociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipſa paene inſula mihi ſe ſe obuiam ferre uellet; praetor ille, eiuſdem tribuni pl. concionibus propter eandem reip. cauſſam ſaepe uexatus, nihil amplius dico, niſi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui, & uiro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatē, fidem defuiſſe? nihil uidelicet eſt eorum: ſed, quam tempeſtatem nos uobiſcum non tuliſſemus, metuit ut eam ipſe non poßet opibus ſuis ſuſtinere. tum conſilio repēte mutato, iter a Vibone Brundiſium terra petere contendi. nam maritimos curſus praecludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quae ſunt a Vibone Brundiſium, in fide mea, iudices, eſſent, iter mihi tutum, multis minitantibus, magno cum ſuo metu praeſtiterunt. Brundiſium ueni, uel potius ad moenia acceſſi: urbem unam mihi amiciſſimam declinaui: quae ſe uel potius exſcindi, quam e ſuo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exſulium, mors proponeretur, haec perpeti, ſi acciderent, maluit, quam cuſtodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius, prudentiſſimi, atque optimi ſenis, & utriuſque filiorum manibus in naui tuta, ac fideli collocatus, eorumq. preces, & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. quo cum ueniſſem, cognoui, id quod audieram, refertam eſſe Graeciam ſceleratiſſimorum hominum, ac nefariorum, quorum impium ferrum, ignesq. peſtiferos meus ille conſulatus e manibus extorſerat: qui antequam de meo aduentu audire potuiſſent, cum tum abeſſent; aliquorum dierum uiam in Macedoniam, ad Planciumq. perrexi. hic uero ſimul atque me mare tranſiſſe cognouit: audi, atque attende, Laterenſis, ut ſcias quid ego Plancio debeam, confiteareq. aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quae pro ſalute mea fecerit, ſi minus profutura ſint, obeſſe certe non oportere. nam ſimul ac me Dyrrhachium attigiſſe audiuit, ſtatim ad me, lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, ueſte mutata profectus eſt. O acerbam mihi, iudices, memoriam temporis illius, & loci, cum hic in me incidit. complexus eſt, conſperſitq. lacrumis, nec loqui prae maerore potuit. o rem cum auditu crudelem, tum uiſu nefariam: o reliquas omnes dies noctesq. eas, quibus iſte a me non recedens Theſſalonicam me, in quaeſtoriumq. perduxit. hic ego nunc de praetore Macedoniae nihil dicam amplius, niſi eum, & ciuem optimum ſemper, & mihi amicum fuiſſe, ſed eadem timuiſſe, quae ceteros; Cn. Plancium fuiſſe unum, non qui minus timeret, ſed, ſi acciderent ea, quae timerentur, mecum ea ſubire, & perpeti uellet. qui, cum ad me L. Tubero, meus neceſſarius, qui fratri meo legatus fuiſſet, decedens ex Aſia ueniſſet, easq. inſidias, quas mihi paratas ab exſulibus coniuratis audierat, animo amiciſſimo detuliſſet; in Aſiam me ire, propter eius prouinciae metum, & cum meo fratre necis inſidias comparatas, non eſt paſſus. ui me, inquam, Plancius, & complexu ſuo retinuit; multosq. menſes a capite meo non diſceſſit, abiecta quaeſtoria perſona, comitisq. ſumpta. O excubias tuas, Cn. Planci, miſeras, o flebiles uigilias, o noctes acerbas, o cuſtodiam etiam mei capitis infelicem, ſi quidem ego tibi uiuus non proſum, qui fortaſſe mortuus profuiſſem. memini enim, memini, neque umquam obliuiſcar noctis illius, cum tibi uigilanti, aſſidenti, maerenti uana quaedam miſer, atque inania, falſa ſpe inductus, pollicebar; me, ſi eſſem in patriam reſtitutus, praeſentem tibi gratiam relaturum; ſin autem uitam mihi ſors ademiſſet, aut uis aliqua maior reditum peremiſſet, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum praemia pro me perſoluturos. quid me adſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, ſed horum erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decretare pro meo capite uel uitae periculo uelle uidebam: de horum deſiderio, luctu, querellis quotidie aliquid tecum ſimul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi praeter lacrumas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudiſti. quid enim poſſum aliud, niſi maerere? niſi flere? niſi te cum mea ſalute complecti? ſaltutem tibi ijdem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt. huc exſurge tamen, quaeſo: retinebo, & complectar, nec me ſolum deprecatorē fortunarum tuarum, ſed comitem, ſociumq. profitebor: atque, ut ſpero, nemo erit tam crudeli animo, tamq. inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui a me mei ſeruatorem capitis diuellat, ac diſtrahat. Non ego meis ornatum beneficijs a uobis deprecor, iudices, ſed cuſtodem ſalutis meae: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, ſed precibus, ſed lacrumis, ſed miſericordia: mecumq. uos ſimul miſerrimus, & optimus obteſtatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite, iudices, per uos, per fortunas ueſtras, per liberos, inimicis meis, ijs praeſertim, quos ego pro ueſtra ſalute ſuſcepi, dare laetitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, ſalutisq. eius, a quo mea ſalus conſeruata eſt, hoſtes exſtitiſſe: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatae ueſtrae uoluntatis erga me: ſinite me, quod uobis fretus huic ſaepe promiſi, id a uobis ei perſoluere. Teque, C. Flaui, oro, & obteſtor, qui meorum conſiliorum in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum, quas geſſi, adiutor fuiſti, meq. non modo ſaluum ſemper, ſed etiam ornatum, florentemq. eſſe uoluiſti; ut mihi per hos conſerues eum, per quem me tibi, & his conſeruatum uides.

Plura

Plura ne dicam, tuae me etiam lacrumae impediunt, ueſtraeque, iudices, non ſolum meae: quibus ego, magno in metu meo, ſubito inducor in ſpem, uos eoſdem in hoc conſeruando futuros, qui fueritis in me; quoniam iſtis ueſtris lacrumis de illis recordor, quas pro me ſaepe, & multum profudiſtis.

EXPLANATIO

TEMPORIBVS} calamitatibus. PETIVI *animo*:} non re. nam Siciliae praetor C. Virgilius uetuit eum in inſulam ire. SICVT *domus una*,} propter quaeſturam egregie geſtam, & beneficium Verris accuſati. COLLEGIA,} quia collegae fuerunt in praetura: poſt praeturam autem Virgilius in Siciliam, & eodem anno Q. Cicero in Aſiam profectus eſt. VOBISCVM} ueſtris opibus muniti. NON *tuliſſemus*,} ceſsi enim, tempeſtatem uitans. AD. *Planciumq. perrexi.*} fortaſſe rectius, Ad Plancium Q. ideſt ad Plancium quaeſtorem. LICTORIBVS *dimiſſis*,} lictoribus in urbe non utebantur quaeſtores: ut ait Gellius lib. XIII. c. 2. in prouincia eos habere licuit: quod hic locus declarat: cui ſuffragari uidetur illa uerba ad Cornificium: Illud non nimium probo, quod ſcribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademiſſe. Nam ſi legatis lictores tribuuntur, cur non quaeſtoribus, honore praeſtantibus? eſt enim legatus infra quaeſtorem: ut in ep. ad M. Coelium, & ad Thermum. INSIGNIBVS *abiectis*,} quaeſtorijs ornamentis. VESTE *mutata*} depoſita praetexta. ET *cum meo fratre*} poſtulat ſententia, Mihiq. & meo fratri: uel, Tum mihi, tum meo fratri. C. FLAVI,} aut hic, C. Alfi, aut ſupra, C. Alfium, legendum uidetur. quaeſitorem enim eſſe conſtat. de Flauio autem magis credo: ut ſit quaeſitor editus à Laterenſi. nam Alfium, ut opinari licet ex orat. in Vatinium, praetorem huius anni, ueriſimile non uidetur a Laterenſi quaeſitorem editum fuiſſe: cum praetorum ſua cuiuſq. propria, ſorte data, quaeſtio eſſet, unde abduci nec poſſent, nec in Plancij cauſſa neceſſe eſſet, data accuſatori in crimine ſodalitij, quos ei commodum eſſet, edendi uel iudices, uel quaeſitorem, licet praetor non eſſet. MAGNO *in metu meo*,} cum de Plancij ſalute uehementer timeam. SVBITO} ſtatim poſtquam ueſtras uidi lacrumas. Atque hoc dicit, non quia iuſtitiae, cauſſa iam ſatis diſputata, & defenſa, diffidat, ſed ut iuſtitiae miſericordiam addat.

FINIS

INDEX
RERVM . ET . VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS
quae in ſecundo Ciceronis Orationum uolumine continentur

A

AB aliquo dare. pag. 171
Abdicare ſe praetura 130
Abdicauit ſe magiſtratu 131
Abdit ſe litteris 210
Abducere aliquem a negotio 182
Abducere aliquem a fide 180
Aberant aliquot dierum uiam 3 11
Abhorrere a nuptijs 25
Abhorrere a ſuſpicione Staleni perſona ab nulla turpi ſuſpicione abhorrebat 36
Abhorret: non abhorret a conſuetudine 158
Abhorret tantum ab hoc homine facinus 55
Abiecit haſtas 152
Abiecerit conſilium belli faciendi 124
Abieciſſent ſe ad pedes lenonis 23 0
Abiecta metu filia 134
Abiecta quaeſtoria perſona, comitisque ſumpta 311
Abigere ſibi partum medicamẽtis 26
Abijt tempus illud 142
Abiudicabit Alexandriam a populo Ro. 82
Abligurrierunt ſuas fortunas 123
Abſterrere neminem a congreſſu meo neque ianitor meque neque ſomnus abſterruit 304
Abſtrahebat me ab omni illa cogitatione ambitio, & forenſis labor 188
Abuti alicuius lenitate 193
Abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem 266
Abuti patientia aliquorum 114
Accedit proxime ad deorum numen iudicium, poteſtas 102
Acceſſer int in cumulũ manubiae 86
Accipere detrimenta 17
Accipere pecuniam ob rem iudicandam 40
Accepi dolorem 261
Accepit uulnus uehemens & mortiferum 197
Accipiatis in ueſtram fidem 218
Accepimus morem praeclarum, & diſciplinam a maioribus 167
Accipitum detrimentum 6
Accepta calamitas 187
Accepta in Ponto calamitate ex proelio 13
Accommodare oportet ad nouos caſus temporum nouorum conſiliorum rationes 16
Accuſator non debet in iudicium afferre nimiam potentiam, non uim maiorem &c. 156
Accuſatoris iudicium in reum pro aliquo praeiudicio ualere non oportet 156
Accuſationem & petitionem conſulatus idem nemo diligenter adornare atque inſtruere poteſt 152
Acerba memoria temporis illius & loci 311
Acerbius, criminoſius, turbulentius 39
Acerbum genus iudicij 397
Acerrimus ad efficiendum 34
Aceruatim reliqua dicam 26
Acerui ciuium miſeri, atque inſepulti 136
Acerui facinorum 198
Acidini 86
Acquirere ad fidem 125
Actus in crucem exſecta lingua 57
Aculei, quos habuiſti in reprehendendo, mihi non ingrati acciderunt 303
Aculei reconditi, non excuſſi 193
Acutiſſimus ad excogitandum 34
Ad cumulum accederet ſententia ſeptima decima 34
Ad Zuturnae 40
Addebat noua quaedam uulnera ad ea, quae erant in cauſſa 31
Addere aliquid de ſuo——nihil addo de meo 282
Addiceres ciuis optime meriti fortunas foedere prouinciarum 231
Addictus Hermippo 173
Addictũ pecunia fanum bonae deae Brogitaro tradidit Clodius pag. 278
Adducerentur facile pecuniae magnitudine ut uelint uendere 89
Adducere in diſcrimen 257
Adducere iniquum in diſcrimen dignitatem ſuam 290
Adduci in diſcrimen 73
Adducitur in ueteris fortunae diſcrimen 155
Adduxerat eum in ſummam inuidiam concionibus ſeditioſis, et turbulentis 40
Adductus fide, atque officio defenſionis 22
Adductus in iudicium de dolo malo pag. 178
Adductus non accuſatorio animo, non oſtentatione, aut gloria, ſed nefarijs iniurijs 22
Adempta ignominia foediſſimi criminis 201
Adeptus eſt ordinẽ ſenatorium 172
Adeſſe iuſſus neque adeſſe iuſſus, neque citatus, neque accuſatus Cicero 251
Adeſt praeſens 250
Adeſtote animis, qui adeſtis corporibus 191
Adhaereſceret ſeditionis funeſta fax in materiem ſeditionis 244
Adhibere in hominum fortunis miſericordiam: in rep. ſalute ſapientiam 102
Adhibere manus uectigalibus 82
Adhibere poſſet cum res geſtas, tum etiam ſtudium, & aures 206
Adhibere uos arbitros uolo 142
Adieciſſent cupiditatis oculos ad omia ueſtra 77
Adimere ſpem aliquibus 10

Aditus ad honores numquam faciliores optauit filio Cicero, quam ſibi 303
Aditus, atque aſcenſus primus ad popularem iactationem Clodio fuit quaeſtura 282
Adit laudis optimo cuique maxime patuit 2
Aditum habere poſſe ad aures alicuius 242
Adiumento fuit patri in periculis, ſolatio in laboribus gratulationi in uictoria 143
Adiumentum—— negas tribunatum Plancij quicquam attuliſſe adiumenti dignitati meae 308
Adiungere noctem & ſolitudinem ad ſuos caetus occultos 74
Adiunxit totam Ciliciam ad imperium populi R. 10
Adiutorem me L. Flacci honorum potius, quam miſeriarum deprecatorem ſperabam 165
Adminiſter conſiliorum tuorum 178
Adminiſtrare prouinciam——o cõditiones miſeras adminiſtrandarum prouinciarum 180
Admiſit fraudem capitalem 107
Amouent manus uectigalibus populi Ro. 6
Admouere animos, menteis ad haruſpicum uocem 277
Ad nutum ueſtrum. 95
Adoleſcentiae laudi dari ſolet, ſi hominum periculis non deſit 30
Adoptare is demum poteſt, qui per aetatem liberos procreare non poteſt 249
Adoptio debet imitari ſuſcipiendorum liberorum ueritatem 249
Adoptio——in adoptione nulla calumnia, nulla fraus, illius dolus adhiberi debet 249
Adoptio non poteſt ea pontificio iure facta, ſi eius, qui adoptat, ea aetas ſit, ut per aetatem pater eſſe nõ poſſit eius, qui adoptatur 249
Adoptionis ius quod ſit 248
Adoptionem hereditates nominis, pecunias, ſacrorum ſecutae ſunt pag. 249
Adornata a matre omnis teſtium copia 23
Adornauit duo maria Italiae maximis claſſibus, firmiſſimisq. praeſidijs 10
Aduentitiae copiae 8
Aduentus eorum, qui mittuntur in prouinciã, non multum ab hoſtili expugnatione differunt 5
Aduerſariam adiutrix opponuntur pag. 89
Adulta reip. peſtis exſtinguetur 121
Adumbrare auctorem non potuiſti meliorem, ne ementiendo quidem pag. 258
Adumbrata ſuffragia ad ſpeciem, atque ad uſurpationẽ uetuſtatis 80
Aduocationem hominis improbiſſimi ſella curuli, atque ornamentis & ſuis & conſulatus honeſtauit pag. 199
Aduocatus 199
Aduolauit Romam huius opprimendi cauſſa 23
Aedes non priuatorum domicilia, ſed quae ſacro nominantur 266
Aedes telluris curationis fuit Ciceronis 280
Aedilitas curulis maxime tueri ſolet ſacra bonae Deae 278
Aegypti regnum teſtamento regis Alexandrini, populi Ro. factum pag. 82
Aenus 170
Aeoles 175
Aequabilitas decernendi 151
Aequimelium 262
Aequiſſimo iure ac foedore ciuitas pag, 207
Aequitas animi 68
Aerarium reliquerunt 46
Aes alienum contractum in popinam 122
Aes alienum eius diſſolutum 194
Aes alienum negotij gerendi ſtudio contractum 195
Aeſtimatio litium non eſt iudicium pag. 44
Aeſtiuantem & tergiuerſantem iudicio perſequitur 13
Aetas, & honos augent dignitatem pag. 265
Aetatula——primam illam aetatulam ſuam ad ſcurrarum locupletium libidines detulit 282
Affectare iter aliquo 65
Affecerat commodis omnibus 57
Affecit indices maximis praemijs pag. 136
Affectus beneficijs ampliſſimis 15
Affectus graui morbo 26
Afferre dolorem, odium 187
Afferre medicinam conſilij atque orationis ſingulis aegris 125
Affers facem nouam 177
Affert aliquuam deprecationem aetas 107
Afficiebatur ſummo honore 207
Afficere magnis ornamentis 80
Affici turpitudine. 17
Affingere alicui falſam laudem 4
Affines ei turpitudini 46
Affines facinori 139
Affines huius ſuſpicionis 189
Affines huic ſceleri 197
Afflictus et profligatus maeror 122
Afflicta fortuna 200
Afflictantur multo grauius, & uehementius 121
Afflixeritis eum ueſtris ſententijs pag. 162
Afflictus eo caſu iacet 196
Affluens urbs eruditiſſimis hominibus, libera ſignisque ſtudijs 206
Affluentia omnium rerum 94
Affluit decreto ſcribendo 172
Africanum cum eius ſupremo die laudaret Maximas gratias egit dijs immortalibus, quod ille uir in rep. potiſſimum natus eſſet 160
Agamenon cum exercitu ad Caicum erraſſet, niſi ducem Telephum inueniſſet 177
Ager propter ſterilitatem incultus propter peſtilentiam uaſtus, atque deſertus 89
Agri opimis, ac fertiles 83
Agebatur honos ampliſſimae familiae ueſtrae 193
Agere cum populo——negant augures fas eſſe agi tum populo cũ de caelo ſeruatum ſit. 250
Agere cum populo tamquam ex ſyngrapha 151
Agere gratias parum cumulate 228
Agere ſuum negotium 180
Agi ſecum praeſtare arbitratur 99
Agitat rem militarem 145
Aguntur eorum res magnae 3
Agitur A. Cluentij proprium periculum 20
Agitur in eo populi Ro. gloria, ſalus ſociorum 3
Aggrediar ad crimen 20
Aggrediar ad ſingulas ciuitates 170
Albanus ager 87
Alere ſpem improborum mollibus ſententijs 121
Alexander Magnus multos ſcriptores rerum ſuarum habuiſſe dicitur 214
Alexandri dictum cum ad Achillis tumulum ueniſſet 214
Alienigenae 175
Alieniſſimo tempore 99
Alienus a ſanitate 199
Alifanus ager 87
Aliud agere 171
Allicere beneuolentiam cibo 159
Allicere uoluntates populi alienas pag. 290
Allifanus tractus 293
Alligare populum nouo quaeſtionis genere auſus non eſt Sulla 52
Alligari noua lege 52
Alligat omnes mortales quaeſtio de ueneno 51
Alligatum nuptijs 56

Index

Alligat ſe ſcelere 172
Allobroges maximarum rerum ueriſſimi iudices Catilinam coarguerunt 189
Allobrogum ſollicitatio 132
Amandandum eſſe Catonem 256
Amandare in ultimas terras familiariſſimum ſuum 195
Amandatus infra omnes mortuos pag. 223
Ambuſtus religioſis ignibus 264
Ambuſtae fortunarum mearum reliquiae 264
Amicitia cuiuſquam ad propulſanda pericula impediti non debemus 193
Amicitia cum graue eſt tuere accuſari in amicitia, tum etiam ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. pag. 142
Amicitia non poteſt eſſe inter ingratos 307
Amicitia —— quae poteſt eſſe iucunditas uitae ſublatis amicitijs? pag. 307
Amicitia uetus & magna eſt mihi cum Murena 142
Amicitiae iuſtae & uerae lex, ut idem amici ſemper uelint 289
Amicitiae nullum eſt certius uinculum, quam conſenſus, & ſocietas conſiliorum & uoluntatum pag. 289
Amita Auiti 26
Amittere nomen iudicis 20
Amittere rem atque fortunas non poſſunt multi in una ciuitate, ut non plures ſecum in eandem calamitatem trahant 6
Amittere ſecundas fortunas, in aduerſis ſine ullo remedio atque alleuamento, permanere 196
Amiſſo tempore: re integra opp. 152
Amiſus urbs Ponti 8
Ampla ſunt poetarum ſcripta ijs, de quorum rebus ſcribuntur 214
Amplectebatur nimium remp. 172
Amplecti alicuius auctoritatē. 258
Amplius——quid amplius ad eius laudem minuendam facere potuiſſet? 283
Ancipiti contentione diſtracti: alias diſtricti 4
Anfractus iudiciorum 52
Anguſtiae temporis 103
Anhelans ſcelus 122
Anilis ſuperſtitio 262
Animaduerſio cenſoris, non eſt iudicium 44
Animus adoleſcentis nondum conſilio & ratione firmatus 23
Animus eximius in remp. 188
Animus in periculis a rep. propulſandis mihi non eſt defuturus 226
Animus praeſenſit in poſterum 216
Animus ſapientiſſimi cuiusque illa praeſenſit in poſterum, ut nihil niſi ſempiternum ſpectare uideatur 108
Animorum motus incredibiles 212
Animis aut libentibus, aut aequis 20
Annibalem Capuae luxuries corrupit 70
Annibalem luxuries Capuae armis tum inuictum uoluptate uicit 94
Anio ——hoſtis eſt non apud Anienem: quod bello Punico grauiſſimum uiſum eſt, ſed in urbe 161
Annonae caritas 244
Anſam reprehēſionis habet locus al. cauſſam 455
Antelucanae cenae 126
Antiochia 206
Antiochus——bellum cum Antiocho 150
Antiochus claſſe a Romanis uictus pag. 15
Antiquiorem memoria tua ſuſcepiſti cauſſam 107
Antiquitatis ſtudium——ab antiquitatis ſtudio nō abhorrens 303
Antiſtes ſacrorum 276
Antiſtites ceremoniarum, & ſacrorum 262
Apamea 176
Aperiebatur tota eius uita 40
Apollonidienſes 177
Apparare bellum 10
Apparere quaeſtioni 50
Appellare homines aſperius 87
Appellare legatum ſuperbius 5
Appellare meipſum debetis, ut debitorem 95
Appetentes gloriae 3
Appetere, alicuius inimicitias non ſolum ſuſcepit P. Clodij inimicitias propter ſalutem meam, uerum etiam appetiuit 273
Appetere ſibi aliquid praecipue 86
Appetitus lapidibus 244
Appius Claudius 193
Appius Claudius uiuo patre ſuo C. Claudio aedilis non eſt factus: idem ſine repulſa factus eſt conſul pag. 31
Audaciter 247
Audire ſilentio 53
Auditor ſuae gloriae 255
Audiui, uox uulgaris 302
Auerſari, & iam uix ferre poſſe 56
Auerſus a Muſis 213
Auerſus a uero 131
Augemur hoc caeleſti ſpiritu 286
Augere diuitijs 89
Augere & ornare oratione beneficiorum acceptorum magnitudinem pag. 221
Augeri honore 286
Augurari quantum ego opinione auguror 15
Auidi laudis 3
Auloedi ſint qui citharoedi eſſe non poſſint 147
A. Gabinius legatus Cn. Pompeio 15
A. Plotius 292
A. Thermus bis uno anno, Cicerone defendente abſolutus eſt 183
Turelia uia 122
Aurelij gradus 38
Aurelij gradus 176
Aures cuiuſquam non reſpuunt, Catilinam coniuraſſe 197
Aures conuicio defeſſae hic conquieſcunt 220
Aurum ex Aſia ne exportari liceret Flaccus ſanxit edicto 176
Auſpices nuptiarum 23
Autronius 188
Autronij uita, & mores 197
Autronio adfuit Cicero 189
Autronio ut occuparet Etruriam praeſcriptum erat 194
Autronium ſua conſuetudo & uita ante acta conuincit 197
Auulſum eſt praeter ſpem, quod erat ſpe deuoratum lucrum 175

B

BELLICVM canere. 147
Belliſſimum putarunt, dicere amiſſas litteras 171
Bellum acerbum, & inteſtinum pal. internecinumque. 255
Bellum adminiſtrare. 16
Bellum ciuile, Africanum, tranſalpinum, Hiſpanienſe, ſeruile, nauale, & alia a Pompeio geſta & confecta 9
Bellum domeſticum 123
Bellum, Karthaginiēſe, Corinthium, Numantium. 91
Bellum. in bello utilitati parebant Ro. in pace conſuetudine 16
Bellum extrema hieme apparuit, ineunte uere ſuſcepit, media aeſtate confecit. 10
Bellum facere alicui 123
Bellum fugitiuorum 91
Bellum graue & periculoſum 3
Bellum inexpiabile 273
Bellum iuſtum 122
Bellum maritimum Pompeio gerendum datum eſt. 170
Bellum maximum, & formidoloſiſſimum 16
Bellum Mithridaticum. 175
Bellum Mithridaticum magnum atque difficile ab Archia expreſſum pag. 213
Bellum omni imbutum odio 255

Bellum quid mali afferat, ſi hoſtium copiae non longe abſint 6
Bellum conficere 16
Belli terrore ſaepe totius anni fructus amittitur 6
Bella cum ſocijs, Fregellanum, Marſicum 92
Bella geſta cum regibus Philippo, Antiocho, Perſa, Pſeudophilippo, Ariſtonico, Mithridate 91
Belluae ex portentis immanes, ac ferae formas homines indutae 198
Bene, ac feliciter mihi ea res eueniret 141
Benemeriti colendi 225
Beneficium ——ſtulti eſt fateri, aut etiam praedicare ſe eſſe maximis beneficij uinculis obſtrictum, cũ ſit liber & ſolutus. 306
Beneficij gratia, leue onus eſt 307
Beneficij memoriam non eſt aequũ tempore, & die definire 225
Beneficio iſto legis, benignitate decemuirali nihil utitur Pomp. 86
Beneficio uictum uideri, inhumanum 308
Beneficia uera homines diſſimulant, ne obligati eſſe uideantur. 306
Benigne, attenteque audire. 20
Benigne defendere 174
Benigne fecit multis 297
Benigne ijs a populo factũ uidetur, qui praeteriti sũt aedilitate 301
Beſtiae fame dominante plerumque ad eum locũ, ubi paſtae aliquando ſunt, reuertuntur 34
Binis comitijs de ſingulis magiſtratibus iudicabant Ro. 79
Blanditia popularis. 294
Bonae deae ſacra ſiquis uir, uel imprudens aſpiceret, & oculos perdere putabatur. 281
Bonae deae nomen quidem ſcire fas eſt 281
Bonae dae, ſeu matri deorum uota faciebãt Romani imperatores in maximis, periculoſiſque bellis, eaque in ipſo Peſinunte ad illam ipſam principem aram in illo loco, fanoque perſoluebant. 278
Bono te animo dicere exiſtimauit 15
Bonum a dijs oblatum & datũ 15
Bona eius publice uenierunt, quia populo non ſoluebat 172
Bonis temporibus minus bonis temporibus 143
Bouianum 59
Bouillana uicinitas. 293
Brogitarus Gallograecus. 278
Bromius. 175
Brundiſium 311
Byſantij exſules reducti lege Clodij pag. 253

C

Cadit hoc uerbum in eum, qui ſit unus omnium mortalium ſine ulla dubitatione deterrimus 286
Cadit in eos maleficij ſuſpicio 281
Cadere acceptis a forti aduerſario uulneribus aduerſis, & honeſtis. pag. 282
Cadere in iudicio 156
Cecidiſſent tibi oculi, uultus, uerba. pag. 268
Caduca & mobilia, bona externa 270
Caecatus argẽti & ſupellectilis alienae cupiditate. 255
Caecitas luminis, caecitas libidinis. pag. 281
Caecus amentia 285
Caeca cupiditas 201
Caecum me & praecipitem ferri confitear 290
Caedis uniuerſorum ciuium Ro. miſera uno puncto temporis 174
Caeci huius ſpiritus 175
Caella atque horreum agri Campani Capua 91
Caeremonias ſtatas & ſolennes pontificatu contineri uoluerunt maiores 277
Caecus, quo in loco Agamemnon cum exercitu erraſſet, niſi ducem Telephum inueniſſet. 177
Caiae 146
Caiete portus 10
C.Alfius. 197
C.Antonium collegam ſuum defendit Cicero 250
C.Antonius. damnatione ſepulchrũ L.Catilinae floribus ornatum, hominem audaciſsimorum, ac domeſticorum hoſtium conuentu, epulisque celebratum eſt 182
C.Atinius bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu cenſor eieceat, conſecrauit, foculo poſito, adhibitoque tibicine 266
C.Caeſaris laudes populi Ro. & ſenatus plurimis atque ampliſſimis iudicijs celebratae 311
C.Caeſaris ſententia contra coniuratos 135
C.Caſſius cenſor 267
C.Caſſius in tribunatu praeteritus, conſul factus eſt 301
C.Caſſius integritate, uirtute, conſtantia ſingulari 17
C.Caudinus 41
C.Cethegi furioſa temeritas. 131
C.Claudius 106
C.Cornelius ab Antronio immiſſus, qui Ciceronẽ in ſuis aedibus trucidaret 189
C.Coſconius 193
C. Curio ſummis populi Ro. beneficijs uſus 17
C.Fabritius 303
C.Falcidius tribunus pl. 17
C.Fimbria 106
C.Fimbria in tribunatu praeteritus conſulatum obtinuit 301
C.Flauius Puſio. 52
C.Gracchus, agrarios concitare conatus eſt 134
C.Gracchus clariſſimo patre natus, auibus maioribus 114
C.Graccus legem tulit ne de capite ciuium Ro. iniuſſu ueſtro iudicaretur 104
C.Gracchus quo ingenio? quanta ui? quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes non illa tanta ornamenta ad meliorem mẽtem, uoluntatemq. eſſe conuerſa 282
C.Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domeſtici ſanguinis poenas excitauit 282
C.Lelius 211
C.L.Domitij 106
C.Maecenas 52
C.Manlius ſatelles Catilinae 116
C.Marius uir fortiſſimus municeps Ciceronis 225
C.Marius cum Iugurta, cum Cimbris, cum Theutonis bellum adminiſtrauit 16
C.Marius cuſtos ciuitatie, atque imperij Ro. 223
C. Marius duabus aedilitatis acceptis repulſis ſepties conſul eſt factus 301
C. Marius fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Iouis optimi maximi templis ac ſedibus praecidi imperauit 108
C.Marius inimicos ſuos ultus eſt armis 225
C.Marius obſidione remp. liberauit. pag. 108
C.Marius oppreſſo ſenatu eſt reſtitutus 223
C. Marius parua nauicula traiectus in Africam 225
C.Marius ſubijt indigniſſimam fortunã praeſtantiſſima ſua gloria. 222
C.Marius tempeſtate ciuili expulſus eſt. 237
C.Marius tum erat ſplendidior, cum eum C.Glaucia iratus uituperabat, quam cum laudabat 283
C.Meſſinius 233
C. Octauius conſul armis ex urbe collegam ſuum expulit 132
C.Oreſtes in tribunatu praeteritus, conſul factus eſt 301

C.Piſo

Index

C.Piſo gener Ciceronis 237
C. Piſo Cicerone defendente abſolutus eſt 182
C.Sacerdos legatus in Creta 294
C. Septimius 233
C. Serranus 106
C.Verres praetor urbanus, homo ſanctus & diligens 38
C.Virgilius Siciliam obtinebat, cum Cicero a Clodio in exſulium pulſus eſt 311
Calmiſtratus ſaltator 231
Calamitoſum caelo & loco uectigal. pag. 90
Calatini 87
Caluit illud crimen de nummis re recenti, nunc in cauſſa refrixit. 302
Calidius damnatus eſt 305
Calidij lege Q. Metellus reſtitutus eſt 301
Caligo temporum 311
Calliditas non ſaepe cum audacia cōiuncta eſt 57
Callidi ad fraudem, non fere ſunt audaces 57
Calumniam non effugiet 14
Camers ager 194
Campania propter abundantiam rerum omnium, ſuperbiam gen uiſſe dicitur 69
Campanus ager 91
Campanam arrogantiam Romani ad inertiſſimum & deſidioſiſſimum otium perduxerunt 92
Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorum & fructuum 94
Campanum ſupercilium 94
Campus conſularibus auſpicijs conſecratus 134
C.Martius P.Lentulo legem de Cicerone ferente inaudita multitudine omnis generis hominū floruit. pag. 257
Candidatus accuſationem meditans honorem deſperaſſe uidetur 152
Candidatus —— quae artes requirantur in candidato 304
Candidati, nomine appellant ciues ſuos 160
Candidati, qui in campo accipere con ſueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos ſuppreſſos eſſe putant, inimiciſſimi ſolent eſſe 35
Candidatorum natio officioſiſſima. pag. 158
Cantus buccinarū te exſuſcitat. 146
Cantus gallorum 146
Cantu flectuntur beſtiae immanes, atque conſiſtunt 213
Capenas ager 177
Capillatior quam ante, barbaque maiore 74
Capillatus —— non minus bene nūmatus, quam bene capillatus 85
Caperes fructum ex eius miſerijs maiorem uidendo, quam audiendo, ſi eſſes crudeliſſimus 201
Capere alicuius rei coniecturam de. pag. 142
Capere —— caſus eſt in capiendo, locus, euentus, occaſio 170
Capere unius tribuni mil. animos & ſpiritus non poſſunt ciuitates 17
Capio animo magnam moleſtiam ex eius incommodis 187
Capit hoc conſilij, ut, &c. 34
Cappadox modo abreptus de grege uenalium 231
Captatur occaſio 284
Captus omnibus membris, ac debilis pag. 106
Captus uno uerbo uoluptatis 231
Capua cur non ſit a Romanis deleta. pag. 91
Capua domicilium ſuperbiae, & ſedes luxuriae 94
Capua domicilium ſuperbiae 94
Capua propter ubertatem agrorum, abundantiamq. rerum omnium, ſuperbiam et crudelitatem genuiſſe dicitur. 69
Capua ſenatum, & conſilium commune, & magiſtratus ſuſtulerunt Romani, quia ſi quod reip. ueſtigium illis moenibus cōtineretur, urbem ipſam uidebāt imperio domicilium praebere poſſe 70
Capuam receptaculum aratorū, nundinas ruſticorum, caellam, atque horreum Campani agri uoluerūt eſſe Romani. 91
Caput atrocitatis & inuidiae. 22
Caput, & fons 293
Caput obnubito 104
Caput pecuniae fundus 90
Capite uelato 266
Capitalis hoſtis 122
Car. —— in Care periculum facere pag. 176
Carcer uindex nefariorum ac manifeſtorum ſcelerum 127
Carendo magis, quam fruendo intelligimus quid quaeque res habeat uoluptatis 391
Carent eo aegrius 48
Carere publico 283
Carinae 283
Carnificem non modo foro, ſed etiam caelo hoc a ſpiritu cenſoriae leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt 104
Carnem Latinis petere 293
Carnifices, non iudices 297
Carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem in multorum peccato non oportet 46
Caſinas ager 87
Caſſinates 293
Caſſius incendijs praeponebatur 130
Caſte, integreque uerſatus labor in periculis aliorum 2
Caſtritius —— honores decreti Caſtritio mortuo a Pergamenis 178
Catilina non latus, aut uentrem, ſed caput & collum petere ſolebat. pag. 154
Catilina patiens laboris, famis, frigoris; &c. 119
Catilinam ſemper apertiſſimus 154
Catilina uſque a pueritia non ſolum intemperantia & ſcelere, ſed etiā conſuetudine, & ſtudio in omni flagitio, ſtupro, caede uerſatus eſt. pag. 197
Catilinae reſponſum Catoni iudiciū minitanti ac denuncianti 154
Catilinae uitia 123
Catilinae uoces 154
Catilinam contra remp. coniuraſſe credibile ex anteacta uita 197
Cato quaſi per beneficium Cyprum relegatur 256
Cato, Stoicus. Acceſſit his doctrina nec moderata, nec mitis, ſed paullo aſperior, &c. 156
Cato homo in omni uirtute excellens pag. 155
Cato extruſus ad Cypriam pecuniā pag. 256
Cauea —— cum ludos facerent Ro. ſeruos exire de cauea iubebant. pag. 278
Cauet illis 99
Cautiones pecuniarum fiebant 266
Cautus in periculis 71
Cauſſa Cluētiana a ſolo Cicerone uetere inſtituto perorata eſt 59
Cauſſa exſpedita 277
Cauſſa facilis atque explicata 289
Cauſſa liberalis 171
Cauſſa peracuta 306
Cauſſa ſimplex, certa res, uerum crimen in iudicium allatum eſt. 30
Cauſſa uerſata in iudicio ac poteſtate ſacerdotum 242
Cauſſa alicuius facere: —— minus facere 307
Cauſſa cadere 142
Cauſſas multas & graues corrumpendi iudicij habuit 37
Cedens ex incendio legum, iuris, ſenatus 311
Celebrare gloriam. laudemq. populi Ro. 213
Celebrata omniū ſermone caedes. 27
Celebrabantur eius aduentus 206
Celebrare dies feſtos ludorum 210
Celebrare —— nuntij, litteraeq. celebrarunt Murenam factum eſſe conſulem

conſulem 163
Celebratum —— nihil eſt ex meis temporibus, quod minus mea cōmemoratione ſit celebratum 311
Celebratum omnium ſermone 268
Celebratur hoc iudicium ſtudio dignitate horum uirorum 187
Celebratur populi Ro. fama a poetis pag. 214
Celeritas ingeniorum 212
Cenſor, praefectus moribus, magiſter ueteris diſciplinae & ſeueritatis 46
Cenſoris erat legere in ſenatum 258
Cenſor——penes cenſorem maiores iudicium ſenatus de dignitate eſſe uoluerunt. 267
Cenſores ipſi ſepenumero ſuperiorū iudicijs non ſteterunt 46
cenſoribus ne poteſtatem permittatis in unumquemq. noſtrum 46
cenſoribus uectigalia locare niſi in conſpectu populi Ro. nō licet 66
cenſoria notatio, ſeu animaduerſio, ſeu ſubſcriptio non uitae poenam, ſed timoris cauſſam continet 45
cenſoria ſubſcriptio ne non minus calamitatis ciuibus, quam illa acerbiſſima proſcriptio afferat, uidere 46
cenſorias ſubſcriptiones. nō eſt quod putemus fixas, & in perpetuum ratas eſſe oportere 48
cenſorius ſtilus 46
cenſorij ſtili mucronem multis remedijs maiores retuderunt 46
cenſus es numeratae pecuniae triginta H-S millia 178
cenſus es mancipia Amyntae 178
cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat eum, qui ſit cenſus, ſe iam tum geſſiſſe pro ciue 209
cenſui cenſendo 178
cenſus noſtros requiris 209
centumuiri de priuatis hereditatibus iudicabant 82
centuria una praerogatiua multum habet auctoritatis 298
cepit magnum uirtutis ſuae fructū. pag. 16
cernere hereditatem, creuimus hereditatem 82
certare cum uſuris fructibus praediorum, ſtultiſſimum 125
ceſſit tempeſtati Cicero 256
Charybdis immanis exhaurire tantos gurgites non potuit, &c. 286
Chij 213
Cicero a ſe ortus, & p ſe mixus 305
Cicero cur ſe ui defendere uoluerit. pag. 255
Cicero duobus ſe ſemper eſſe profeſſus eſt inimicum, Gabinio & Piſoni 273
Cicero ui ex urbe expulſus 214
Cicero ex urbe expulſus Cicilia petiuit animo 311
Cicero in patriam reuocatus quibus deprecantibus 222
Cicero inſimulatus falſum ſenatuſc. pag. 252
Cicero non eguiſſet medicina conſulari, niſi conſulari uulnere conciſſet 230
Cicero non fuit iuſſus adeſſe, non citatus 255
cicero non reſtitutus, ſed imperio populi Rō. arcerſitus 256
cicero orationes ſuas ſcripſit ludis & ferijs 305
cicero primum ut honore dignus eſſet maxime ſemper laborauit: ſecundo ut exiſtimaretur: tertium ei fuit id quod pleriſque primum eſt, ipſe honos 398
cicero—— pro Cicerone ueſtem mutarunt uiginti millia hoīum 222
cicero—— pro uno cicerone poſt hominum memoriā, publico cōſilio ſenatus fuit ueſte mutata 309
cicero profectus integer 260
cicero quamobrem ſe ui, armiſq. non defenderit, cum poſſet. 236
cicero quomodo ſuos inimicos ulciſci conſtituat 225
cicero rex peregrinus tertius 199
cicero rogatus a Clodio cuius eſſet ciuitatis, reſpōdit, ſe eius eſſe, quae carere ſe non potuiſſet 176
cicero ſenatui ſe ſemper addixit 310
cecero——ſenatus decreuit, ut omnes, qui remp. ſaluam uellent, ad unum Ciceronem defendendū uenirent 257
cicero ſolebat filio ſuo praecipere, quae ille a Ioue ortus ſuis filijs praecepit, uigilandum eſt, ſemper multae inſidie ſunt bonis 303
cicero ſtomachabatur, cum aliorum dicta eo non digna in eum conferebantur 296
cicero ter praetor primus centurijs cunctis renuntiatus eſt 2
cicero uidebat, uiuo ſenatu, populoq. Ro. celerem ſibi fore ſumma cum dignitate reditum 255
ciceronis aduentus atque introitus in urbem quis fuerit 257
ciceronis amicitia uoluptati pluribus, quam praeſidio fuit 308
ciceronis domus ſola in urbe Ro. omni religione omnibus iudicijs liberata eſt 275
ciceronis filiae lacrumae conſulibus iucundae fuerunt, eo abſente 25
ciceronis filium conſules per inſidias interficere conati ſunt 254
ciceronis pater Quintus ex prouincia, abſente M. Cicerone reuerſus ſaepe ex ferro ac manibus conſulum elapſus eſt 254
ciceronis ab exſulio reuocatio, & conſilia de eo reuocando inita, & decreta facta 234
ciceronis laus omnis parta Romae eſt, quaeſita in foro: non in prouincia 305
ciceronis opimio de ſua quaeſtura pag. 304
ciceronis quaeſtura floruit 304
ciceronis in quaeſtura officium & diligentia 304
ciceronis reditus in patriam cum aliorum reditu comparatur 223
ciceronis regnum 190
ciceronis uxor a conſulibus eo abſente uexata 254
ciceroni nihil obfuit praeter conuerſionem ſtatus, & inclinationem communium temporum 251
ciceroni ordines omnes, Italia tota cunctae gentes teſtimonium urbis atque imperij conſeruati dederunt 268
ciceroni uni togato ſenatus ſupplicationem decreuit 109
ciceronem cum ceſſiſſet armis, & furori Clodij, nemo erat tā excors, qui uiuus uiris bonis, ſtante urbe & curia rediturum, ſi uiueret nō putaret 305
ciceronem felicem Catilinam nominabant Clodij ſatellites 128
cincta mari regio 169
cincta undique periculis Sicilia 9
cingere praeſidijs 95
cinna——ad Cinnam, Sullam, Lentulum tres Cornelios ex libris Sibyllinis neceſſe fuiſſe regnum urbis Ro. peruenire 129
cinnani temporis iniquitas 258
circundare horribiles cuſtodias 135
circumforaneus 27
circus Flaminius 231
circus Flaminius 302
circumſcriptio 181
circumſcriptio aperta 178
circumuentum eſſe innocentem pecunia 36
circumuentus falſo iudicio 27
circumuentus pecunia innocens 22
ciſtophorus 253
ciues non ſunt, neque ciuium iura tenent qui a rep. defecerunt. pag. 121
ciuis Ro. non poteſt amittere libertatem, neque ciuitatem, niſi ipſe auctor factus ſit 258

Ciuis

Index

Ciuis Ro. inuitus libertatem amittere non poteſt 258
Ciues Ro. qui proficiſcebantur in colonias Latinas, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti 258
Ciuitatem nemo amittit inuitus 258
Ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitus qui 74
Clare dicere 191
Claſſis nauigarit ne curſu, & remis, an ſumptu tãtum, & litteris 170
Claſſis ornata 8
Claſſis ſuperata, atque depreſſa 8
Clauſtris imperij Ro. omnes inſulas, et urbes maritimas contineri 170
Clauſula 230
Clauſus ex omni aditu. 8
Clementem non eſſe eum patremf. qui liberis a ſeruo interfectis, uxore occiſa, ſupplicium de ſeruo numquam acerbiſſimum ſumpſerit, ſed inhumaniſſimum, & crudeliſſimum 136
Clodia Clodij ſoror 278
Clodius a Fonteio adoptatus 249
Clodius probauit ſe fuiſſe Interamnae, quo die ſacra bonae deae polluit 258
Clodium, Iouem ſe dicere iure poſſe cauillans dicit Cicero, quod eandem ſororem & uxorem appellare poſſit 261
Clodium iudices dimiſerunt excuſſum & exhauſtum 28
Cn. Aufidius 281
Cn. Domitius uir clariſſimus 77
Cn. Flauius ſcriba faſtos ediſcendos populo propoſuit 146
Cn. Fuluio, Cn. Sulpicio cos. Capua capta 91
Cn. Lentulus, in quo ſummum conſilium, ſumma grauitas 17
Cn. Lentuli uirtus 277
Cn. Naeuius 41
Cn. Plancius 236
Cn. Plancio populus Ro. uni gratias de Cicerone agendas putauit 307
Cn. Pompeius auctor, dux, defenſor ſalutis Ciceronis 310
Cn. Pompeius auctore Cicerone bellum cum Mithridate, & Tigrane geſſit 246
Cn. Pompeius comparatur cum alijs imperatoribus 12
Cn. Pompeius omnium gentium, omnium ſaeculorum, omnis memoriae facile princeps 228
Cn. Pompeius, pro M. Cicerone pulſo, opibus, contentione, precibus laborauit 247
Cn. Pompeius propugnator, & cuſtos imperij 266
Cn. Pompeius, uir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, facile princeps 224
Cn. Pompeius. in Pompeio multa noua conſtituta 16
Cn. Pompeij ſingularis, eximiaque uirtus 2
Cn. Pompeio maxima bella terra, marique extra ordinem commiſſa ſunt 246
Cn. Pompeium ſicut aliquem non ex urbe miſſum, ſed de caelo delapſum, intuentur 13
Cn. Titinius 52
Cn. Tuditus 59
Coactores 16
Coarguere aliquid ſuſpicionibus, & coniectura 69
Coelius clariſſimus, ac fortiſſimus adoleſcens, quaeſtor non eſt factus: conſul tamen factus eſt 301
Coemtio 180
Coenum: portentum: ſcelus 251
Cogitare de aliquo dies, & noctes pag. 247
Cogitare magnum, aut amplum aliquid de rep. 12
Cogitaret tota mente dies omnes, ac noctes de pernicie filij 58
Cogitauerunt plurimum de plebis Ro. commodis Gracchi duo 90
Cogitata ſapientum 65
Cognationem nobiſcum eſſe cũ praedijs noſtris exiſtimare non debemus 195
Cognoſcere homines —— non cognoſcere homines 231
Cohibere oculos, manus, animum a coniugibus ſociorum, ab auro, etc. pag. 17
Cohoneſtare acta ſui tribunatus alicuius dignitate 258
Coire —— collegia reperientur, quae coeant de hominum locupletiſſimorum bonis 251
Coire cum bonis non modo ſaluti, uerum etiam periculi ſocietatem pag. 16
Coitio facta 446
Colam memoriam beneficij ueſtri beneuolentia ſempiterna 225
Colebant eum non ſolum qui aliquid percipere, atque audire ſtudebãt, uerum etiam ſi qui forte ſimulabant 207
Colebatur Archias a L. Craſſo 207
Colebantur ſtudia humanitatis in Latio, & Romae propter tranquillitatem reip. non negligebantur pag. 206
Collata ſunt omnia in fidem, & quodammodo patrimonium mei conſulatus 74
Collatis ſignis 17
Collegi me aliquando 30
Colligere ſe 260
Colligere omnes rumorum & concionum uentos 35
Collo abtorto ad ſubſellia reduceret pag. 31
Collocandi beneficij ſpem perdidiſtis pag. 146
Collocauit aedilitatem partim in arca, partim in hortis ſuis 263
Collocauit Romae ſedem omnium rerum ac fortunarum ſuarum 208
Collocatas habent ſuas pecunias in ea prouincia 6
Collocati in altiſſimo gradu dignitatis 228
Colluuio 284
Colonia deducta 196
Colonia non in quemuis locum deduci debet 89
Coloniam cõſtituere in Ianiculo 89
Colonia in Ianiculum deducere 69
Coloniae quae ſint in colonijs conſideranda 69
Colonias collocaretis quibuſcumque in locis uobis uideretur 95
colonias collocarunt ſic idoneis in locis ueteres Ro. ut eſſe non oppida Italiae, ſed propugnacula imperij uiderentur 89
colophonij 210
columem actionis tuae 172
comes ijs adiũctus Vulturnius 128
comes bona 182
comiſſatio. 143
comiſſationis 123
comitas, & facilitas: grauitas, & ſeueritas, opp. 157
comitatem & facilitatem grauitati, & ſeueritati aſpergere 157
comitatus —— parum comitatus ex urbe exijt 122
comitia centuriata, & tributa 79
comitia centuriata, quae maiores maxime iuſta dici, haberique uoluerunt 234
comitia curiata tantum auſpiciorũ cauſſa remanſerunt 79
comitia —— in comitijs praeſertim aedilitijs ſtudium eſt populi, non iudicium 290
comitia —— in comitijs ſape accidit, ut factos aliquos miretur ipſe populus 292
comitia —— patres obtinere apud maiores non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorum 290
comitia ſunt populi & multitudinis 151
comitia tributa 79
comitiorum mos. —— uocatae tribus, latum ſuffragiũ, deſcriptae, renunciatae. 298

comi-

comitiorum motus & inconſtantia cum tempeſtate comparatur. pag. 151

comitiorum ratio comparatur cum Euripi motibus 151

comitiorum tota ratione nihil fallacius 151

comitiorum uarietas nulla eſſet, ſi ſeruari gradum neceſſe eſſet 292

comitiorum undae ſic efferueſcunt quodam quaſi aeſtu, ut ad alios accedant, ab alijs recedant 292

comitijs magna eſt, & repentina uoluntatum inclinatio 154

comitijs non iudicat populus, ſed mouetur plerunque gratia, cedit precibus, &c. 290

commeatu & priuato, & publico ex omnibus prouincijs prohibebamur 15

cõmemorare gratiã——referre 234

commemoratio nominis noſtri nõ eſt cum uitae tempore demetienda, ſed cũ omni poſteritate adaequanda 216

commiſerat contra aliam legem 38

committebat ſe nocti ac ſolitudini potius quam ulli urbi, aut hoſpiti. 58

committere alicui bellum 15

committere nultam 40

committere ut aliorum beneficio potius, quam ſuo conſilio ſaluus ſit, non eſt ſapientis 69

committeret ſe mortis, aut ſeruitutis periculo 10

committi multa, et condonari omnia differunt 82

commiſſa pugna 150

commiſſi ſunt ijs magiſtratus 304

commiſſum contra legem —— nihil contra legem commiſſum defendo pag. 141

commiſſa contra legem 158

commiſſum——non modo commiſſum, uerumetiam commedatum. pag. 269

commodus homo, comis moderatus. pag. 157

commoti dulcedine quadam gloriae pag. 214

commoſſem omnium parricidarum tela 309

commouebatur nimia longinquitate locorum, ac deſiderio ſuorum 8

commouebatur omnis ſuſpicio in ſeruos, qui non comparebant 56

commouere miſericordia deſideria imperitorum 107

commouentur animi odio Opianici & illius adoleſcẽtis miſericordia: pag. 25

communicare laudem 188

communicauit cum M. Bebrio ſenatore 30

commutare fidem & religionem ſuã pecunia ad perniciem innocentis. pag. 46

commutent poſſeſſionis inuidiam pecunia 68

comparantur in nos pericula 182

comparare alicui inſidias 30

comparare exitium patriae 191

comparare longam orationẽ ad. 103

comparatur haec lex ad Põpeij opes euertendas, tãquam machina 82

comparatur lex, cum mente 50

comparere in multitudine bonorum. pag. 106

compendium turpe in re uberrima effugit 166

compenſabo ea, quae extra cauſſam dixi, breuitate orationis eius, quae pertinet ad cauſſam, cognitionemque ueſtram 248

compenſantur ea, quae moleſta ſunt, amplitudinis commodis 52

compenſari nulia re alia poſſe putãt, quae a nobis aſſequuntur, niſi opera ſua 158

comperiſſe graui aliquo argumento. pag. 46

compertares, manifeſtoq. deprehenſa 30

compilauit ab ipſis iuriſconſultis eorum ſapientiam Cn. Flanius 146

complecti aliquo beneficio 38

complecti oratione non poſſum 222

complecti orando 228

complorata morte——uidere praetextatos inimicos nondum morte cõplorata arbitria petentes funeris. pag. 261

componant horum dignitati ſuam. pag. 175

compoſito capillo 230

comprehendere animis & cogitatione 176

comprehendit omnibus officijs totã Atinatem praefecturam 296

concedere temporibus reip. 119

concederes aliquo ab eorum oculis. pag. 118

concederet mihi facultatẽ —— utinam mihi hanc facultatem cauſſa concederet 104

concedere rogãti—— nihil eſt, quod ei roganti concedi non iure poſſit. pag. 294

conceptum odium in remp. continere pag. 221

conceptus furor biennio ante erupit in conſulatu Ciceronis 197

concidi paene 304

conciliare beneuolentiam alicuius alicui 20

conciliarat ſibi ſummum amorem Roſcius arte ſua, & corporis motu 212

conciliare gratiam alicuius 18

conciliatio gratiae. ad conciliationem gratiae pecuniam Staleno dedit 37

concio uentilata quaſi flabello ſeditionis 174

concionum libertate immoderata Graecia concidit 167

concipere flagitium —— quod flagitium Lentulus nou cum Autromo concepit 189

concitabantur nouo quodam terrore & motu 8

concitator tabernariorum 244

concitatum omnibus inuidiae tempeſtatis. tranquillum, atque pacatum opp. 39

concordia——nulla alia re, niſi concordia hunc ſtatum reip. retinere poſſumus 288

concordiae ſignum dedicare in curia uoluit C. Caſſius cenſor 267

concurrit ——ſaepe concurrit propter aliquorum de me meritorum inter ipſos contentiones, ut eodem tempore in omnes uerear ne uix poſſim gratus uideri 307

concurſatio decemuiralis 66

concurſatio puerorum nocturna a Clodio inſtituta Ciceronem frumentum flagitabat 244

condemnari honeſte poteſt reus ab eo qui perpetuo non ſedit 40

condemnatus eſt omnibus ſententijs praeter unam 30

condemnatus iam re & exiſtimatione, nondum lege & pronunciatione 31

condemnati de ambitu accuſabant alios de ambitu uſque damnatis ipſi abſoluebantur 40

condemnati rerum capitalium non prius hanc ciuitatem amittebãt, quam erant in eam recepti, quo uertendi, hoc eſt mutãdi ſoli cauſſa uenerant 258

condere pecuniam 87

condi & collocari uolo in animis ueſtris omnia ornamenta honoris mei, omnia monumenta gloriae pag. 132

condicio externae uictoriae melior eſt uno loco, quam domeſticae, quod hoſtes alienigenae aut oppreſſi ſeruiunt, aut recepti beneficio ſe obligatos putant. hoſtes domeſticos neque ui coercere neque beneficio placare poſſis 138

condicio non eſt eadem eorum, qui domeſticos hoſtes oppreſſerunt, &

eorum

Index

corum qui externa bella geſſerunt pag. 132
condicio ſupplicij propoſita in bello timiditati militis 46
condicione aequa diſceptare 39
condicione iniqua cauſſam dicere 40
condicionem duriorem non libenter te auctore conſtituit fortuna com muni 152
condicionem eandem ſupplicij conſti tuere improbitati ſenatoris, quae a maioribus propoſita eſt militis timiditati 46
condiciones adminiſtrandarum pro- uinciarum miſerae ſunt 180
condiſcipulus meus in pueritia 180
condiſco—— condiſcas cenſeo mihi diligentius ſupplicare 189
conditor totius negotij 291
conditores, inſtructoresque conuiuij pag. 34
condiuerat ea uitia, quae a natura habebat, ſtudio atque artificio. pag. 34
condonare matris & crudelitati filij uitam honeſtiſſime actam 58
condonare certis hominibus omnia. pag. 74
condonari poſſeſſoribus quae ueſtra ſunt, uidetis 100
condonatum ſibi ac defenſioni ſuae non eſſe Oppianicum acerbe tulit. pag. 43
confecit omnia bella terra, marique Pompeius 169
confecit plures prouincias, quam ce- teri concupiuerunt 9
confectus corporis morbo, & animi dolore 162
confectus ſenectute 106
conferat quantum audet, & quan- tum poteſt ad communem ſalutē, uoluntatis 138
conferebantur quaedam in Ciceronē, tamquam ab eo dicta non perfa- ceta, & minus ipſo digna 296
conferre acerbitatem facti alicuius in quaeſtionem, aut iudicium, aut legem 52
conferre bonum a dijs oblatum in remp. conſeruandam, atque ampli ficandam 15
conferre diem in diem certum 116
conferre in unum omnia 280
conferre inuidiam mortis alicuius in aliquem 172
conferre praedas, ac manubias in mo numenta deorum immortaliū. 86
conferri cibo 123
conferuntur multa in Plācium, quae ab eo non ſunt dicta 296
conficere legationem, & mandata ſua 294
conficiendae pecuniae duae rationes ſunt: aut uerſura, aut tributo. pag. 167
confirmare uobis omni aſſeueratione poſſum 74
confiteri de obiectis 261
confixus ducentis ſenatus conſultis. pag. 274
conflare alicui inuidiam 120
conflagrare inuidiae incendio 121
conflari eis periculum putabantur. pag. 189
conflauit nefarias cum multis ſcele- rum pactiones & ſocietates 282
conflata inuidia 40
conflatam eſſe illi iudicio ſummam inuidiam, infamiam 36
conflatam eſſe ſeditionem in exercitu eius opera 40
conflatum eſt omne malum a matre. pag. 35
conflatum & perfectum eſt a matre quicquid A. Cluentius uidit cala mitatis 23
conflatum ſcelere aliquorum 247
conflato gladiatorum ac fugitiuorū tumultu 188
conflictari cum aduerſario forti, & aliqua uirtute ornato moleſtum quidē, ſed habet ea moleſtia quan dam tamen dignitatem 282
confligere cum uniuerſo genere 173
cōformata alicuius hortatu, et prae- ceptis uox 204
conformabam animum & mentem meam ipſa cogitatione hominum excellentium 210
conformatio doctrinae 211
confuſio ſuffragiorum 152
congeſſerunt uiaticum 294
congeſſiſti hoc in me frequenter 308
congregare ſe cum aliquibus 115
congredere mecum criminibus ipſis. pag. 158
coniectura multo uerior 40
coniectura conſequi 131
coniectura iudicare 166
coniectura proſpicere 243
coniectus in uincula 56
conijciebantur omnia tela accuſatio nis in Oppianicum 30
conijciebantur omnium oculi in Op- pianicum 30
conijcere cauſſam in locos 308
coniunctionem inter Pompeium & Ciceronem quidam diremerunt. pag. 247
coniunctus cum hoc aliquo reip. uin culo 157
coniunctus cum illo maximis uincu- lis propinquitatis, & affinitatis. pag. 294
cōiungere ſe cum aliquo ſocietate ſce- leris 194
coniungant bellum reges potentiſſi- mi: ideſt coniunctis copijs gerāt. 8
coniungi cum aliquibus ſermone & congreſſu —— ne mediocri quidē ſermone & congreſſu cum illis cō- iungeretur 189
coniurati quinque, poena affecti 191
coniuratio urbis inflammandae, im- perijq. delendi non obſcure ab E- truſcis praedicta eſt 277
coniurationes duae: una quae Lepi- do & Tull. cos. altera, quae Cice- rone conſule 188
conniuebant in tot, tantisque ſceleri bus 283
conniuebo paulliſper 99
conniuendum in eo hominem, ſi quid erraſſet, omnes arbitrabātur 169
conniuentes oculi Appij 281
conquiſiuit omnes ſuppliciorū acer- bitates ex annalium monumētis. pag. 104
conquieſcamus a diuturnis diſſenſio- nibus 283
conſcientia mentis noſtrae debet eſſe nobis optimorum conſiliorum, at que factorum teſtis 54
conſcientia conuictus 124
conſcientia recentis maleficij perter- ritus 27
conſcientiae magna uis eſt: quam qui negligent, ſe ipſi indicabunt, cum me uiolare uolent 133
conſcientia conuictus 129
conſcium illi facinori fuiſſe arbitra- batur 31
conſcribebas ſeruos 254
conſcribi, & centuriari palam homi nes uidiſſem 223
conſcripſiſſe, ſequeſtrum fuiſſe 297
conſcripti ſerui 236
conſecrati deo 28
conſecratio aliquam ne habeat reli- gionem 266
conſeneſcat falſa inuidia ſpacio inter poſito 20
conſeneſcebat maerore & lacrumis. pag. 23
conſentiunt ad communem dignita- tem, ac ſalutem 137
conſenſus ordinum diuulſus 286
conſequi alteriorem gradum dignita tis 12
conſequi dicendo 21
conſequi queſtum 10
conſecutus eſt eos ueſtigijs 27
conſecutus fructum ampliſſimum 2
conſecuti ius ciuitatis 137
cōſecuti ſunt imagines familiae ſuae beneficio populi Ro. 73
conſequendi quaeſtus ſtudium. pag. 10

conſeruare officiorum, & amicitiarũ rationem 44
conceſſores accuſatoris 169
conſilium ad facinus aptum 131
conſilium audaciae ereptum a dijs immortalibus 132
conſilium facilius initur in ſolitudine, res commodius in turba perficitur 27
conſilium in prouidendo 9
conſilium non ſeruatur ſenatus 297
conſilio repente mutato 311
In conſilio nobis fuerunt 188
conſilia ſuorum 64
conſiſtere in ciuitate non potuit. pag. 178
conſociare cum aliquo conſilia peſtis alterius 231
conſulatur me illa res 20
conſperſit me lacrumis 311
conſpirare nobiſcum, conſentire cum bonis 71
conſpiratio in rep. bene gerenda 247
conſpirationem tãtam bonorum nulla uis perfringere, neque labefactare poterit 138
conſtabant huius ſumma officia in illum ordinem 293
conſtante ſibi, & ſuperioribus conſentire iudicijs debuerunt 33
conſtare ſuperioribus ſuis iudicijs. pag. 35
conſtipari tantus numerus non poteſt in agrum Campanum 90
conſtiterunt omnia ſumma in me & in remp. C. Septimij officia 233
conſtituere aliquem uitae modum. pag. 193
conſtituere in aliquo ſpem reip. bene gerendae 16
conſtituere remp. 102
conſtituere Saturnalia 131
conſtituitur queſtio de furto 56
conſtitutio auctio in menſem Ianuarium 65
conſtituta eſt ex Aſia laus familiae, memoria generi, honos & gloria nomini 143
conſtituta ſalus ad dignitas populo Ro. lege Gabinij. 15
conſtituti ad eandem conſulares pag. 118
conſtitutus fortuna ad amplexandũ otium 161
conſtitutus praetor opinionibus hominum 36
conſtricta omnium conſcientia tenetur coniuratio tua 114
ccnſuetudo —— meae uitae perpetua conſuetudo. 102
conſuetudinem ſuperiorum retinere 98
conſulere de ſuorum ſalute, communem relinquere 196
conſul primus Valerius Flaccus. pag. 169
conſulis eſt ferre opem patriae, ſuccurrere ſaluti 102
conſulis fidem, tanquam legitimi tutoris implorauit 323
conſuli, ſi legem curatam non habet, attingere rem militarem non licet 79
conſules duo improbi numquam fuerunt, excepto Cinnano tempore. pag. 228
conſules facti non in cunabulis, ſed in campo 95
conſules ſaepe tribunis pleb. obſtiterunt, uis tribunitia nonnumquã libidini reſtitit conſulari 74
conſulares optimi & fortiſſimi fuerunt ijs temporibus, quibus paene oppreſſa eſt reſp. 199
conſulatus cum tribunatu bellum habet ſuſceptum 74
conſulatus finis eſt honorum populi 303
conſulatum octingenti fere conſecuti erant Cicerone annum aetatis quinquageſimum agente 303
Conſulum octingentorum uix decimam partem reperias gloria dignam 303
conſumere ſi me uis aliqua morbi, aut natura ipſe cõſumpſiſſet, &c. pag. 309
conſumpta replere 154
contagio ſceleris 160
contagio ſceleris, non ſolum leuitatis culpa; ſi defendas eum, quem obſtrictum patriae ſuſcipere pag. 188
contagionem aſpectus fugiunt omnes 58
contaminare: honeſtare, opp. 121
contaminare ueritatem aliquo mendatio 193
contaminauerunt ſe aliqua contagione praedae 262
contaminatae gentes 249
contaminatis manibus attrectare. pag. 278
contaminatus multis flagitijs 40
contaminatus tanto ſcelere 46
contendere cauſſas ipſas 126
contentio dignitatis 143
contentio honoris uos ad cauſſam deduxit 200
contentio ipſorum hominum facienda 289
contentio ſtudiorum & artium 146
contentus ijs ſceleribus, quae commiſit 274
contentus non fuit ſua conſcientia ad alterius ignominiam 48
contentio curſu 150
conteſtata uirtus 169
continentia animi 17
contingere loci alicuius auctoritatem 2
continuare agros 90
contiones ſeditioſe concitatae 20
contiones ſeditione ac populariter concitatae 38
contra quam propoſueram 365
contra remp. facere, ſalutemque bonorum 234
contra ualetudinis commodum laborandum 152
controuerſia paſtorum orta in collibus 54
controuerſum ius 146
contrahetur mihi plus negotij 135
contrahit frontem 34
contracta magna pecuniae ratio cum Mauritaniae rege 194
contractum in popinam aes alienũ. pag. 223
contubernalis ſaturnini in Creta fuit Plancius 294
contuemini os 197
contuli in eam ciuitatem multa & magna ſtudia atque officia 174
contulit ſe ad ſcribendi ſtudium 206
contulit omne reliquum tempus ad noui belli comparationem 4
contulit omne ſtudium atque ingenium Archias populi Ro. gloriã laudemque celebrandam 313
contulit ſe ſupplicem ad alios reges. pag. 8
contulerunt ſuas rationes, & copias in illa prouinciam 6
contulerunt ſe ad ſtudium litterarũ. pag. 211
contumelia maledicti 190
conturbare non oportet 305
conualeſcere & ſanari ciuitas poſſit 198
conuenit——non conuenit, pro non cohaeret, & ſibi ipſum repugnat. pag. 302
conuenerat in manum 180
conuenire —— contumelia, quae ad maximam partem ciuium conuenit 180
conuentus agreſtium 156
conuenticula, & quaſi concilia quaedam plebi Ro. uoluerunt eſſe maiores 257
conuerſa ratio 87
conuerſio ſtatus 251
conuerſos in me omnium oculos eſſe uideo 134
conuerſura eſt ſe omnis ad te multitudo 298
conuertit eodem aculeum teſtimonij ſui 180

conuertit

conuertit iura hominum in deterrimas partes 59
conuertit ſe aliquando ad timorem, nunquam ad ſanitatem 189
conuerterunt omnes boni omnem ſpē melioris ſtatus in nouorum magiſtratuum fidem 290
conuerti poſſunt illius furētes & uiolenti impetus in ipſos 283
conueſtita duobus lucis M. Manlij domus 262
conuitium maximum fecit iudici quaeſtionis 35
conuicta atque damnata cauſſa tacita opinione hominum 20
conuictus deuotionis 221
conuiuia apparata 126
copia —— mihi non tam copia, quam modus in dicendo quaerendus eſt. 2
copiae deprauant, maxime eos, qui ex egeſtate in rerum abundantiā traducti ſunt 94
copiae inflat animos ſingularis homo priuatus, niſi magna ſapientia praeditus, uir facile ſeſe regionib. off. in fortunis & copiae continet malum &c. 94
copiae magnae multis proelijs deletae 8
copiae omnibus rebus ornatae atq; inſtructae 8
cordubae nati poetae, pingue quiddam ſonantes, atque peregrinum pag. 214
corinthus cur a Romanis euerſa ſit. pag. 91
corinthus Graeciae lumen 5
corinthus poſita in anguſtijs, atque in faucibus Graeciae 91
corinthi ueſtigium uix relictum eſt. pag. 91
cornelius pater illam ſibi officioſam prouinciam depopoſcit, ut, cum prima luce conſulem ſalutatum ueniret, Intromiſſus more, & iure amicitiae, Ciceronem in ſuo lectulo trucidaret 194
cornicum oculos configere. 146
corporis noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima de cauſſa ſaepe conficitur 281
corroborare malum naſcens non credendo 121
cotta & Torquato coſſ. 131
creare alicui periculum & inſidias. pag. 165
creati illorum ſanguine, diſciplinisq. inſtituti 73
creber in eo fuiſti. 308
credidiſti & pecuniam per ſyngrapham 278
credidit fidei P. Fuluij 172
creentur caedes & pericula patribus 282
creſcit in dies ſingulos 115
creta Aſiatica utuntur Graeci in literis conſignandis 171
cretes uno aduentu Romani exercitus deleti ſunt 159
cretum nemo guſtauit umquam cubans 159
creuerunt hoſtium opes & animi 13
crimen diluere 20
crimina diſſoluenda ſunt tum deniq. cum de uita, & moribus dictum eſt 197
criminum diſſolutio ab oratore quaerenda 20
criminoſum in hunc id non debet eſſe 192
crocota 282
cruſtuminum 177
cubile. ad ipſum cubile uenile alicuius rei 37
cui placet, obliuiſcitur: cui dolet, meminit 151
culpa ſoluti 102
cultus agricolarum 87
cum animis ueſtris recordamini uitam, & naturam Staleni 34
cum —— anni ſunt octo, cū reſt. 31
cumanus ager 87
cumulaſti hoc ſcelus alio incredibili ſcelere 117
cumulate gratias agere 228
cunabula conſules facti non in cunabulis, ſed in campo 95
cuncti —— ne nos quidem huic cuncti ſtudio penitus dediti fuimus. pag. 204
cunctus equeſter ordo 309
cuniculis opugnatur 64
cupiditas gloriae ibi eſſe non poteſt, ubi honos publice non eſt 9
cura animo infixa 226
curatores legibus agrarijs conſtituti 76
curia uindex temeritatis, & moderatrix officij 175
curiae triginta 258
curioſum eſt ea ſcire uelle, de quibus ſolos pontifices & conſuli, & ſcire maiores uoluerunt 248
curioſus non ſum in exquirendo iure augurum 250
curioſi oculi, non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiā errantes 281
curriculum ſemihorae 103
curriculum uitae exiguum 216
curſus otioſus uitae 138
curſus uirtutis ad gloriam 305
curſum uitae conficere ſine dolore, & ſine iniuria, ōptabile eſt, ſed ad immortalitatem gloriae plus affert deſideratum eſſe a ſuis ciuibus, quam omnino nūquam eſſe uiolatum 260
curſum terrae, quem a prima aetate ſuſcepiſti 301
curſum tenens ſuum nauis, ſecundis uentis 310
curſus —— eo uenit curſu ad honorem curſus, qui ſemper potuerit hominibus equeſtri loco. 292
cuſtodias horribiles circundare 135
Cyprius rex 252
cyzicenorum urbs ex omni impetu Mithridatis, et totius belli ore ac faucibus erepta Luculli conſilio. pag. 214

D

DA mihi multum teſtimonium. pag. 166
Daret aliquid ad populi partes: ſeu populo ad partes 77
Darent tibi iſtam mentem dij immortales 191
Dare alicui licentiam 251
Dandos cuſtodiam cenſuiſtis 134
Dare crimini quippiam alicui 261
Dari in cuſtodiam 130
Dare laetitiam inimicis 311
Dare nomen 258
Dare ſe in cuſtodiam 119
Dare ſpem —— quo plus ſpei Gallis daret 192
Dare teſtimonium aeternum laudū res geſtis alicuius 218
Dare ueniam —— quaeſo a uobis ut in hac cauſſa mihi detis hanc ueniam, ut, &c. 205
Data praemia pro induſtria 142
Datio legum 86
Datum negotio magiſtratibus, aut, &c. 274
Damnata rei capitalis 26
Damnatus duobus praiudicijs 32
Damnatus eſt furti, & pro ſocio. pag. 172
Damnatus inter ſicarios 24
Damnati turpi iudicio, in perpetuū omni honore ac dignitate priuantur 43
Damnatus turpiſſimis iudicijs domi. pag. 170
De lucro dat. 182
Debere ſtudia & officia 142
Debilitant amicorum ſtudia 152
Debilitauit membra lapidibus, fuſtibus, ferro 178
Debilitata metu mens concidi 267
Debelitata uirtus 224
Debitorum mos 174
Decedere de poſſeſſione 87
Decedere de ſententia 157

Decedere de uia 54
Decedere nihil periculi de cauſſa eius decederet: ad cauſſam nouum crimen accederet 55
Decertare armis pro mea ſalute nolui 223
Decij obiecerunt ſe in medios hoſtes ad perſpicuam mortem pro ſalute exercitus 255
Decimus Brutus carminibus Attij poetae templorum ſuorum aditus ornauit 214
D. Brutus 106
D. Silani ſententia cõtra coniuratos pag. 135
Declarare beneuolentiam inſignem in remp. 261
Declaratus conſul uoce Ciceronis 141
Declinare in ſuo ſtatu 41
Declinaui urbem mihi amiciſſimam pag. 311
Declinatio laboris, & periculis non legitimi 50
Decoctores 122
Decreta de Cicerone ab exſulio reuocando glorioſa 234
Decuriati ac deſcripti exercitus 244
Decuriatio tribulium 297
Dedecus omne priuatarum rerum haeret in fama 117
Dedere ſuſpicioni uitam boni uiri armis ſuis ſpoliatam 199
Dediderunt ſe unius hominis imperio, ac poteſtati 10
Dedicatio——C. Caſſio cenſori, cum de Concordiae ſigno dedicando ad pontificum collegium retuliſſet, ei M. Aemilius pontifex max. pro collegio reſpondit, niſi eum populus Ro. nominatim praefeciſſet, non uideri id recte poſſe dedicari pag. 268
Dedicatio —— in dedicatione etſi quis dicat, & quid, & quomodo quaeritur 266
Dedicatio ſitne religioſa 266
Deducentur coloniae 69
Deduci de ſententia 125
Deduxi huc rem 122
Deductio in agros 69
Deeſſe——nihil eſt mali, quod ei deeſſe uideatur 201
Defecit eum impudentia 130
Defecerant a bonis omnibus 309
Defendere cauſſam aliquam praeſidio legis 53
Defendendi facilis eſt cautio 170
Defenſio honeſtiſſima libertinorum, patronis eſſe probatos 30
Deferbuiſſe hominum ſtudia intelligebat 43
Deferre ad unum omnia 17
Deferre belli curam ad aliquem 150
Deferre nomen alicuius 22
Deferre rem aliquam ad unum 246
Deferre rem aliquam, in qua fides integritas, uirtus quaeratur, ad praeſtantem aliquem uirum 77
Deferri omnia ad unum non oportere 15
Deficere——res eos iampridem: fides deficere nuper coepit 123
Difigi crucem ad ciuium ſupplicium qag 104
Defixerat eam in animis noſtris populi ſermo 243
Defixum furoris tribunitij indicium ad memoriam omnium gentium ſempiternam 262
Definiunt ſibi locum, nullum locum definiunt 66
Definiri orbis terrae regionibus 214
Deflectere ſe de curriculo petitionis pag. 152
Defleui liberorum ſolitudinem 261
Deformare——ornat Pompeium, an potius deformat 283
Deformata imago ignominia 162
Deformata ita ſunt illa bona a fortuna, ut tamen a natura inchoata compareant 197
Deformatum, inquinatum, peruerſum, conturbatum 278
Defugiunt laborem 308
Defugere aliquid, quod clientis cauſſa poſtulet, non eſt fas patrono pag. 302
Defligere auctoritatem ſui magiſtratus 191
Defugere contentiones uitae dimicationes pro rep. pro aliquo priuato——nullas defugere 307
Defugere—— nullam eſſe contentionem, quam ego pro ſalute tua defugiam 307
Defunctus honoribus 301
Degenerare ——a maiorum conteſtata uirtute non degenerauit L. Flaccus 169
Deguſtarat aliquid ſpeculae ex eius ſermone 34
Deieciſſes ſenatum a gubernaculis pag. 247
Deijcere de poſſeſſione 91
Deijci de urbis praeſidio, de cuſtodia ciuitatis deturbari 160
Deiotarus fanum bonae deae caſtiſſimae tuebatur 178
Deiotarus Peſſinuntem per ſcelus a Clodio uiolatum, & ſacerdote, ſacriſque ſpoliatum recuperauit pag. 278
Deiotarus rex iudicio ſenatus appellatus 278
Deiotarus unus in orbe terrarum fideliſſimus imperio Ro. atque amiciſſimus R. nominis rex 278
Delata cauſſa ad patronum 54
Delata eſt ad patronos Pompeianorum diſſenſio 196
Delata ſunt ad te honoris inſignia pag. 194
Delatus eſt in beneficijs ad aerarium a L. Lucullo praetore 209
Delegaui amico locupletiori 245
Delenda uobis eſt illa macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta 3
Deliberatum mihi & conſtitutum eſt 71
Demens ſcelere 129
Demerſam patriam extuli 200
Demerſo populo Ro. 268
Demigrandum aliquo eſt 262
Demigraſti ad ſodalem tuum 119
Deminuere aliquantum de alicuius praeſidij 187
Deminutum de libertate 310
Demiſſa uſque ad talos purpura 43
Demiſſe reſpondere maledicto 261
Demiſſi homines 162
Demiſſo capite ſe occultat 258
Demonſtrare alicui iter adipiſcendorum honorum 303
Demoueret remp. ex poſſeſſione 91
Demouere aliquem a cauſſa 29
Demouere te incautum tuo loco potuerunt, prouidentem te, & praecauentem numquam mouebunt pag. 301
Demoueri de praeſidio reip. conſulem uolunt 161
Demoueri de ſuis poſſeſſionibus 100
Denotauit necandos 3
Denuntiauit ei uim 154
Denuntiare alicui nouas inimicitias pag. 165
Denuntiari alicui caedem, & dimicationem 254
Denuntiatione teſtimonij deterret pag. 167
Denũtiatione teſtimonij terrere 167
Depellere ab aliquo periculum 122
Depellere peſtem a patria 232
Depelleretur Cn. Pompeius ex omni cuſtodia ueſtrae libertatis 77
Deponere iniurias ex animo 189
Deponere inuidiam 87
Deponatis opinionem grauiorem de illo iudicio, ſiquam huc attuliſtis pag. 49
Deponant ſtudia 152
Depoſuerat, quas cum Cicerone habebat, ſimultates Ciſpius 307
depoſuit omnia priuata odia 234
depoſitae ſaepe ſunt a clariſſimis uiris inimicitiae cum bene meritis ciuibus 165
depoſco populum Ro. diſceptatorem pag. 182

depopoſcere aliquem 236
depopoſcere a nobis certum imperatorem non audent 243
depopoſcit unũ Cn. Pompeium imperatorem ad commune omnium gẽtium bellum 13
depopoſcit illã ſibi officioſam prouinciam, ut &c. 194
depopoſcit Pompeiũ interficiendum pag. 244
depopoſcerat ſibi procurationẽ urbis incendendae 130
depopoſcerat ſibi inſidias urbanas caedis, & incendiorum 122
deprecari alicuius calamitatem 222
deprecari ſupplicium 108
deprecator miſeriarum 165
deprecatus eſt a L. Sulla multorum uitam 197
deprehenduntur, ac tenentur ſaepe res magnae in minimis rebus 171
deprehenſus in maleficio 206
depromere uerba grauiſſime ex intimo artificio 31
depulſus de ſpe, & conatu 124
derelicti non modo ab omni fortuna, uerum etiam ſpe 120
deripere aliquid de alterius auctoritate 187
derogare fidem aliquibus 166
deſcendere ad accuſandum 156
deſcendere ad inimicitias 155
deſciſcere a rep. 106
deſcribere ac diſtribuere—— quemadmodũ deſcriptum diſtributumque erat 129
deſcribi ac diſtingui hactenus poteſt, ut, &c. 171
deſcripſiſſe urbis partes ad incendia pag. 116
deſcripſit pecuniam ad Pompeij rationem 170
deſcripta ratio totius belli 124
deſcriptio totam per urbem caedis, atque incendiorum cõſtituta 194
deſcriptio populi 297
deſcriptos habebat certos homines ad certas res 131
deſerere uadimonia 122
deſeritur a conſilijs malitiae 57
deſeruiunt amicis operae, & uigiliae meae 190
deſiderarunt te oculi mei, cum tu eſſes Cyrenis 291
deſiderata magis, quam aſſidue percepta delectant 392
deſperat ipſe ſibi 152
deſperare ſaluti ſuae uetuit 34
deſpondit ei filiam ſuam 56
diſtiliſti de tua petitione 301
deſtitutione, iratos Oppianico redderet 34
deſtitutum ſe eſſe pulchre aſſeuerat pag. 34
deſtrictos in remp. gladios retudimus 128
deſuefacta a concionibus multitudo pag. 43
deſultorius——quaſi deſultorius in quadrigarum curriculum incurres 155
detrahere alicui calamitatem 222
detrahere de aliquo 105
detrahere de uiuo 282
detrahere alicui ueram laudem oratione ſua 2
detrahere uidebatur de Pompeij dignitate Clodius, cum eum maximis laudibus efferebat 283
detraxit tantum temporis ex re militari, quantum in me cuſtodiendum transferre maluit 304
detractum de te nihil eſt 301
detuli meum beneficium ad eum 291
detuli rem omnem ad patres conſcriptos 124
detuliſti ad M. Catonem rogatione tua imperium extra ordinem 246
detulit ad Laelium hanc opimam accuſationem 178
detulit ad me amiciſſimo animo inſidias, quas mihi ab exſulibus coniuratis paratas audierat 311
detulit bellum uni ſuſcipiendum ueſtris ſuffragijs 116
detulit ad eum cauſſam 173
detulit ei omnem ſuam auctoritatẽ, gratiam, opes, ad hoc negotium conficiendum 167
detulit nomen eius 30
detulerunt ad me cauſſam reip. periculaque rerum ſuarum 3
Detulerunt iudices haec omnia 134
Detuliſſet ad uos querellas per uiros bonos 174
Deuincire praeſidijs oppida 91
Deuinctam conſuetudine tenebat totam Hortenſiorum domum 207
Deuinctum ſpe teſtamẽti haberet. 56
Deuincta largitione ſuffragia 297
Deuinctae largitione tribus 297
Deuoraſſes omnium locupletium fortunas, ſpe, & auaritia 255
Deuoui dijs meum caput ea condicione, ut, ſi, &c. 270
Deuoui me, fortunasque meas pro ueſtra incolumitate 221
Deuotio conuicta, & commiſſa 270
Deuotionis conuictus 221
Deum aliquem de caelo delapſum coetus hominum adire, uerſari in terris, cum hominibus colloqui fabuloſum 286
Dij immortales —— lege naturae mortales a dijs immortalibus nihil uſu capere poſſunt 280
Dij penates 269
Deos eſſe nemo tam uecors, qui, cum ſuſpexit in caelũ, non ſentiat. 277
Deorum eſſe prouidentiam 277
Deorum mentes pietate & religione & iuſtis precibus, non contaminata ſuperſtitione placantur 58
Deorũ ope, & auxilio multo magis, haec reſp. quam ratione hominũ, & conſilio gubernatur 102
Deorum tela in impiorum mentibus figuntur 281
Dicendi facultas antecellit iuris ciuilis ſcientiae 146
Dicendi magnus labor 147
Dicere non dicendo 55
Dicere pro amici periculo contra amici ſtudium 142
Dicere ſententiam ſimpliciter 226
Dicis cauſſa uindicare 146
Dictum arrogans, aut ſuperbum 190
Dictum——uter igitur noſtrum eſt cupidior dicti, &c. 308
Dies Ciceroni non eſt dicta 254
Dies pacta, & conſtituta cum Mãlio. pag. 120
Dies tertius—— dies perendinus. pag. 146
Dies, quibus conſeruamur, nõ minus ſunt nobis iucundi, quam illi, quibus naſcimur 128
Diem alicui dicere 258
Difficile eſt tacere cum doleas 191
Difficili reip. tempore 16
Difficultas annonae 244
Difficultates belli 91
Diffidentem confirmauit 8
Diffiſus ingenio, quaeſiui adiumenta doctrinae 157
Dijudicatae non reconciliatione concordiae, ſed internecione ciuium diſſenſiones 132
Dilatare orationem 166
Diligens in omnibus officijs retinendis 48
Diligentia in conſilijs de rep. capiendis 226
Diligentia ſumma eſt hominis in commune municipij rem. 59
Diligentiſſima conficiendarum litterarum ciuitas 172
Diligentiſſimus ſalutis meae 289
Dimicare de imperio 4
Dimicatio capitis 102
Dimiſſo coetu ueſtro 116
Diogenes Cynicus 159
Diribitio 292
Diribitores 234
Dirigere uitam ad certam rationis normam 141
Diremit omnium officiorum ſocietatem tanto ſcelere commiſſo 188
Dirimere ſocietatem uitae, & officiorum

rum omnium 247
Dirumpatur licet illa furia 261
Diſcedit a Melino uiro Cluentia 23
Diſcedi a legibus 50
Diſceſſit uictus ex iudicio 43
Diſceptatio et cognitio ueritatis 157
Diſceptatore populo Ro. uti uolo. 71
Diſceptator —— populum Ro. diſceptatorem non modo recuſo, ſed etiam depoſco. 182
Diſcidium —— defleui coniugis miſerae diſcidium 261
Diſcordiarum exitus inter claros & potentes uiros, aut uniuerſus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum 283
Diſcrepari inter collegas 46
Diſcrimen extremum, ac dimicatio fortunae 198
Diſcutere et comprimere periculum, quod conceptum reſp. parturit. pag. 161
Diſcuſſiſti aduocationem eorũ, quos adeſſe iuſſeras, manibus, ferro, lapidibus 254
Diſerti, pauci ſunt 304
Diſiunctiſſimis locis, maximeque diuerſis 4
Diſperſus ſermo 302
Diſpicere lucem in rep. ex caligine & tenebris 228
Diſquiſitio facinoris. —— ad facinoris diſquiſitionem intereſt adeſſe quam plurimos 275
Diſſeminatus rumor 302
Diſſeminatum malum opinione latius 135
Diſſenſiones ciuiles enumerantur. pag. 132
Diſſenſionum, ſeu diſcordiarum ciuilium enumeratio 285
Diſſimilis eſt ratio officij perſoluendi, & pecuniae debitae 225
Diſſimilitudo poteſtatum non facit diſſenſionem, ſed animorũ diſiunctio 74
Diſſipare patrimonium 182
Diſſoluere ſeueritatem. —— in diſſoluenda ſeueritate laus eſt aliqua humanitatis 157
Diſſoluta Graecorum conſuetudo. pag. 167
Diſſolutum eſſe in reip. periculis non oportet 115
Diſſolutis omnibus criminibus 197
Diſſolutiſſimus uir 56
Diſtincta portubus regio 169
Diſtineor 37
Diſtinguenda ratio officiorum ac temporum, uiciſſitudo laboris ac uoluptatis 160
Diſtortiſſimi 157
Diſturbare iudicia ui, et armis 197
Diſtrahi a complexu ſuorum 261
Diſturbari tecta uidere 261
Diuinatio. quantae diuinationis eſt, ſcire, &c. 47
Diuiſi in omnes prouincias: al. dimiſi. pag. 193
Diuulgata ad omnes libidines aetas. pag. 230
Dixerat omnem ſuam pecuniam doti Valeria 180
Docere antequam didiciſſet, cogeretur 268
Docti calamitate 6
Doctrina —— multi ſine doctrina moderati & graues extiterunt. pag. 211
Doctrinae acceſſio ad naturam eximiam, atque illuſtrem quantum ualeat 211
Documentum. —— habeat meipſum ſibi documento 71
Documentum omnium ſcelerum, & flagitionum P. Clodius 266
Dolor communis muliebris 23
Domicilium clariſſimi imperij 128
Domicilium habuiſſent in Italiam. pag. 208
Dominari: iacere opp. 20
Domus Ciceronis aedificata ex auctoritate ſenatus pecunia publica. pag. 276
Domus Ciceronis una poſt urbem conſtitutam, ex aerario aedificata eſt, a pontificibus liberata, &c. 176
Domus commune omnium hominũ perfugium 134
Domus ſua eſt cuique perfugium ita ſanctum, ut inde abripi neminem fas ſit 262
Domus uniuſcuiuſque ciuium, ſanctiſſima, & omni religione munitiſſima eſt 262
domus —— in uniuſcuiuſque domo ſunt arae, ſunt foci, ſunt dij penates 262
domi conditus conſulatus ei uidebatur 154
donarunt eum ciuitate, ceteriſque praemijs 286
donatus reip. quaſi diuino munere T. Annius 173
doros 175
dos ſine auctore tutore dicta, nulla eſt 180
dubium facere cuiuſquam animũ. 9
ducere in matrimonium Saſſiam concupiuit 25
ducere initium alicuius rei alicunde pag. 76
ducere iudicium 180
ducere ſpiritum —— nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum uſque ad extremum uitae ſpatium duximus 216
ducere ſpiritum & uitam 10
ducitur gloria optimus quiſque 214
duci ineptijs ac fabulis 55
duci re, opinione —— non re ductus, ſed opinione 157
ductus ab Hermippo 173
ductu ſuo rem optime gerere 16
duo conſules 161
duodecim tabulae uetant, leges priuatas hominibus irrogari 251
duos conſules inimicos reip. Romae eſſe, fas eſſe negat Catulus fil. 263
duplicata gloria 261
durior locus dicendi datus 154
durioribus legum condicionibus uti pag. 52
duriſſima reip. tempora 261
duritia animi, ſtupor potius quam uirtus 161
duxit eum iudicatũ Hermippus 172
dyrrachium 311

E

EBLANDITA, *non enucleata ſuffragia* 290
Ecce tibi eiuſmodi ſortitio, ut &c. 35
Ecferri al. efferri. magna frequentia ecferri 171
Edere tribus reo 296
Edi populo Ro. imperaui 193
Edititij iudices 152. 296
Editi iudices non ad reijciẽdum, &c. pag. 297
Editio iudicum ſummam habet acerbitatem 297
Educatores, magiſtri, doctores ei, qui liberaliter educatus eſt, cum grata recordatione in mente uerſantur 307
Educuntur ab illis gladij 128
Effari uerba ſolennia 169
Efferre aliquando ſolet ad gloriam in refutandis improborum maledictis Ciceronem animi dolor 276
Efferre aliquem laudibus 304
Effertur interdum immoderatione uerborum 191
Efferri gloriae cupiditate 92
Effigies conſiliorum, & uirtutum noſtrarum a ſummis ingenijs expreſſa, & polita 216
Efflagitatus honos diuturnis precibus 73
Effugit in uberrima re turpe compendium, in maledicentiſſima ciuitate, maledictus omne: in ſuſpicioſiſſimo negotio, omnem ſuſpicionem, non modo crimen 166
Effugerũt crudelitatis infamiam 92
Effugere crimen auaritiae 181
Effugere petitiones parua quadam declinatione, & (ut aiunt) corpore 118

Effugere

Effugere poenam iudicij 262
Effudit omnes iudicatos, ab audaces, e carcere 280
Effundere aerarium 69
Effunditur uox in coronam, & turbam 177
Effrenata audacia 114
Eijcere e ſenatu 48
Eiectus, emiſſus: eijcere, emittere, differunt 124
Eiulatus Philoctetae 281
Elata funere reſp. 251
Elatus dolore 273
Elatus ui naturae, atque ingenij 157
Elapi & inflati his rebus 94
Elabitur iam de manibus mos a maioribus acceptus 167
Elapſa de manibus 161
Elegantia——cum ſumma elegantia, atque integritate uixiſtis 199
Elicere miſerabiles epilogos 308
Elinguis curia 228
Elinguem reddidit 169
Eluuies ciuitatis 254
Ementiri——ne ementiendo quidem auctorem adumbrare potuiſti meliorem 218
Ementitus auctoritatē ſenatus 252
Emergere auctoritatem ueſtram uidit a fluctibus illis ſeruitutis 285
Emergere e patrio regno 4
Empti pactione prouinciarum conſules 225
Emiſſo aculeo mortuus eſt 172
Emolumentum nullum ad Scamandrum morte auiti uenturum 30
Enituit uirtus egregia M. Catonis in ea re 150
Ennius Africano ſuperori carus fuit pag. 213
Ennius, ingenioſus poeta, & auctor ualde bonus 147
Enucleata ſuffragia 290
Enuntiare conſilia alicuius 180
Enuntiare tantam rem audeas 193
Enuntiata iuriſconſultorum myſteria 146
Ephebi 178
Epoto poculo 55
Epulones Iouis optimi maximi ſi quid eſt praetermiſſus, aut commiſſum, ad pontifices afferūt 277
Equitem Ro. triumphare inauditum pag. 16
Equites exercent uectigalia 6
Equites Ro. M. Druſo tribuno pl. reſtiterunt hoc agenti, ut, qui res iudicaſſent, in iudicium quaeſtionibus iudiciarijs uocarentur 52
Equitum ordo firmamentum ceterorum ordinum, quoniam ab eis uectigalia exercentur 6
Equitum Ro. maledicta in homines nobiliſſimos 295
Equus Troianus intentus eſt 160
Erigebat animum iam demiſſum, & oppreſſum 31
Erigite mentes aureſque ueſtras 191
Erigere afflictum 8
Erigere animum, & paullum reſpirare a metu coepit 58
Eripuit ei cauſſam caedis meus diſceſſus 422
Eripere de manibus eorum faces potui 190
Erepta urbs ex faucibus 122
Erepta urbs ex ore & faucibus belli pag. 14
Ergaſtulum 106
Erogabamus in mare ſuperum, & inferum ſeſtertium ter & quadragies 170
Erogata pecunia in claſſem 170
Erudita ea doctrina 211
Eruditus Epicureorum artibus 231
Eruere ex tenebris 65
Erumpunt in hoc tempus omnia 169
Erupit in hoc tempus omnium ſcelerum maturitas 121
Erupturum illud malum, ſi impunitum fuiſſet, ad perniciem ciuitatis uidebam 273
Eſſe eos in eadem uoluntate, pari calamitate qui fuerāt, audierat 192
Eſſe in eodem ſcelere 192
Eſſe in oculis 305
Eſſe in odio apud exteras nationes 17
Eſt mihi tanti 19
Et eſt quiſquam, &c. inter 26
Etruſci coniurationem urbis inflammandae, imperijque delendi non obſcure praedixerunt 277
Euellere aculeum ſeueritatis aliquorum 52
Euellere ex animis hominum tantam opinionem, tam penitus inſitam, tam uetuſtam non eſt noſtri ingenij 20
Euius 175
Euolare ex inſidijs & mucronibus inimicorum 161
Euomuerit, foraſque proiecerit tantam peſtem 122
Ex illo tempore 192
Ex tempore 171
Ex tempore magnum optimorum uerſuum numerum dicere 212
Exaggerare uerbis beneficium alicuius in ſe 305
Exaggeratae deorum benignitate fortunae 138
Examen apum quid portenderet 278
Examina ſeruorum in populum Ro. immiſſa 278
Examen apum——ſi examen apum ludis in ſcenam uenerat, Haruſpices ex Etruria amendos putabant pag. 278
Excellit dignitate principibus, par eſt facilitate infimis 13
Excellens in omni uirtute 155
Excidere ex iſto ore religionis uerbū, aut elabi poteſt? 262
Excepi impetum 257
Excepi meo corpore uim improborum 255
exceperat omnem uim omnium ſceleratorū mei caſus acerbitas 255
exceptio fugientes 129
excipere populi ſermonem 180
exceſsit e pueris 206
excitauit te alia ratio, alia cogitatio ad ſpem Plancij opprimendi 302
excitauit tres excitatores 49
excitare te ad labore, & laudē 303
excitare atq; inflammare debet hoc genus belli ueſtros animos 3
excitabantur magnae quotidie contentiones inter Auitum & Oppiniacum 29
excitari fluctus contionum uidetis. pag. 175
excitatus motus temeritate imperitorum 175
excitatus pietate ad accuſandum 55
excitati ab Acheronte 234
excitato uento in optimum quemque 193
excludit oculos non ſolum curioſos, ſed etiam errantes 281
excluderetur ab hereditate fraterna partu mulieris 26
excluditur honore decemuiratus 86
excluſus hac criminatione Torquatus 193
excolere animos doctrina 210
excors 305
excurſio una equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre poteſt 6
excuſatio aetatis, excuſatio honoris non me uindicant a labore 190
excuſſit hoc totum genus maledicti. illa calamitas 257
excuſſerat hoc ſenatus Pōpeio 282
excutiant. non modo reges, ſed etiā imperatores noſtros excutiāt 86
excutiant tibi iſtam uerborum iactationem 190
excutere. in manus ſumere 294
excutiuntur nobis de manibus 147
exemplum——multa ſunt eiuſmodi, quae etiam ſi in homine ipſo, de quo agitur, negligenda ſint, tamen in conditione, atque in exemplo pertimeſcenda uideantur 169
exemplum domeſticum ad imitandum 157
exercent uectigalia, atque exigunt

publi-

publicani 6
exercuit eum fortuna reip. in omni genere belli 9
exercere ſimultates cum aliquibus. pag. 181
exercente hoc praetore iudiciū 205
exercitatus in dicendo 30
exercitatus in iudicijs corrumpendis 34
exercitatus in uxoribus necandis 30
exercitus ——non dicam miſer, ſed certe exercitibus 207
exercitus perditorum ciuium clandeſtino ſcelere conflatus 191
exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & pernicioſa ſentina reip. 117
exhauriri pecunias publicas 74
exhauriendam eſſe plebem, tanquam ſentinam 89
exiguum tempus 104
exit aliquando aliquid 296
exitum reperire —— iam nullum fortunis communibus exitum reperietis 265
In exitu eſt meus conſulatus 161
exiſtimabant de homine ſicut neceſſe erat 30
exiſtimare——de quo aliqud ſcire, atque exiſtimare potuiſſet 189
exiſtimatio; quorum tantum eſt exiſtimatio 37
exiſtimationis bonae fructum nullum umquam cogitarat 27
exiſtimationis partae fructus nō debet ad aliud tempus reſeruari, ſed in iudicio percipi debet, atque in extremo diſcrimine, ac dimitatione fortunae 198
exiſtimationem amiciſſimi hominis offendere 286
exlex 39
exordium rei demonſtrandae paullo longius repetere 22
exorſus orationis 5
expediat reip. 89
[illegible] eius conſilij fuiſſe non probabatur 33
expetuntur poenae Lentuli a L. Flacco per uos 182
expetendum nihil magnopere in uita niſi laus, atque honeſtas 210
expiantur errata 178
expiare religionem 375
expiandum forum populi Ro. ab illis nefarijs ſceleris ueſtigijs 104
expiandum locum arbitrabantur, quacumque illa iter feciſſet 58
expiatio debetur dijs uiolatis 277
expiatio religionis 275
expilare ſocios, diripere prouincias pag. 15
expleui animos inuidorum 251
explere famem ſuam caementis ac tignis tectorum alienorum 255
explicare ſe dicendo 166
explicari nihil iſtorum poteſt 180
exportare. rerum, quae exportatur, multitudo 6
expoſtulare aliquo iracundius aut uehementius 193
expoſtulatio facta 54
expreſſa ab inuitis laus 73
expreſſam eſſe in Meandrij perſona ſpeciem ciuitatis fateantur 174
expreſſa ſunt pſephiſmata 167
expreſſum dolore 57
expromere longam orationē de, etc. pag. 103
expromere non patiar homines ea, quae contra remp. diu cogitarunt pag. 71
expromitur omnis eorum induſtria uitae, & uigilandi labor in antelucanis cenis 126
exquirere ueritatem omiſſis auctoritatibus 15
exſcindere hoſtium urbes 255
exſecta lingua 57
exſectis omnibus urbis neruis 92
exſpectatio hominis famam ingenij, exſpectationem ipſius aduentus, admiratioque ſuperabat 206
exſpectatio huius iudicij dies noctesque eos ſollicitat 59
exſtinguere lumen Graeciae 5
exſtinctor ac proditor patriae 200
exſtinctus eſſe uoluerunt Graeciae lumen 5
exſtinctum eſt maledictum illud crudelitatis 161
exſul quid 257
exſulis nomen per ſe calamitatis eſt, non turpitudinis 257
exſulis nomen quando turpe 257
exſultat & triumphat in hoc oratio mea 122
exſultare gaudio 120
exſultare impio latrocinio 120
exſultare laetitia 23
exſuſcitat te gallorum cantus 146
extat auctor——non extat auctor, qui audierit 22
extat ueſtrum in me ſummum pag. 302
extollere aliquid uerbis 311
extollere aliquem laudibus in caelum 437
extollere caput, & ſe erigere 295
extorquere de manibus gladios 190
extorquere e manibus 30
extra cauſſam——intelligo me plura extra cauſſam dixiſſe, quam opimio tulerit 248
extra —— ciuis eſt nemo tanto in populo extra contaminatam illam P. Clodij manum 247
extra ordinem ſitne aliquis ulli reip. praeficiendus 406
extraordinaria non imperia, ſed regna 73
extrema defenſione uti 292
extremis reip. temporibus 102
extulit te ad ſummum imperium populus Ro. per omnes honorum gradus 121
extulerat animos inſolentia dominatus 268
extulerunt——res meae geſtae me, credo, nimis extulerunt 190
exturbare homines e poſſeſſionibus pag. 197
exturbaſſes populum e naui 247
exulceratus ſuſpicionibus & ſcelere certorum hominum 247

F

FABIVS fornix 292
Faceſſant operae 182
Faceſſere alicui negotiū hac lege 53
Faciles aditus priuatorum ad Pompeium 13
Facinus manifeſto compertum, atque deprehenſum 28
Facis iniuste 171
Facere atque inſtruere bellum 90
Facere bellum reip. 195
Facere caedes, lapidationes, fugas pag. 256
Facere contra leges 251
Facere Iunoni hoſpitae conſules neceſſe eſt 163
Facere ſecum conſules acerbiſſimae perſonabat 109
Facere ſecum Sullam Caſſius reſpondiſſet 192
Facere una cum aliquibus 192
Factus totus ex fraude & mendacio pag. 34
Facultatis dicendi 146
Facultas huius generis hominum eſt in ſenatu maxima 143
Facultatem mihi oblatam putaui, ut, &c. 128
Facultate oblata 25
Facultates belli ſuſtentantur hoc uectigali 91
Facultates mihi multae reliquo tempore ad ſibi ſatisfaciendum dabuntur 22
Falcarij——inter falcarios 194
Faliſcus ager 87
Fallo—— ad quidem multum me ſefellit 193
Fallo——multa nos in noſtris rebus & in rep. fefellerunt 165
Fallo——tantumne te fefellit? &c. pag. 264
Familia conſularis, praetoria, &c. pag. 292

Index

In Fame frumentum exportare erat auſus 167
Fanaticus homo 262
Faſtos non habebant quondam Ro. pag. 146
Fatale ad perniciem ciuitatis nomen pag. 134
Fatalis ad ſalutem reip. conſulatus Ciceronis 134
Fatalis annus patriae 228
Fauces Etruriae 115
Faucibus premebatur 37
Fautores 289
Fautores laudis tuae multi ſunt 302
Fautrix ſuorum regio 293
Faces nuptiales 23
Fecerat ſcelera 258
Fecit funus filio 25
Felicitatem nemo de ſeipſo praeſtare poteſt 14
Ferentani 59
Fero——ita tulit caſus infeſtus 187
Ferre dolorem apertius 296
Ferre in quaeſtionem —— ſeruum mulieri non in quaeſtionem tulit, ſed plane ad ſupplicium dedit 56
Ferre obſcure —— neque id obſcure ferebat 30
Ferre opem, & ſalutem alicui 204
Ferre tribum 298
Fex ciuitatis 167
Fides, et iuſiurandum neglectum 281
Fides in ſententia dicenda 226
Fidem cōcidiſſe ſolutione impedita 6
Fidem ei publicam dedi 129
In Fide mea erat Dyrrachium 311
Fiducia accepta 173
Fiducia commiſſa 173
Fixum, & ſtatutum eſt 157
Fixum ita, ut conuelli non liceat 46
Finxit te natura ad omnes uirtutes pag. 156
Fingere cauſſam 306
Ficti ſimulatique hominis uultus 34
Fictis auditionibus non fuit ſubijciēdae innocentium fortunae 302
Finem feci offerendi mei 74
Finitimum ueſtris uectigalibus regnum 3
Firmamentum, & robur totius accuſationis 16
Fiſcina ficorum 171
Fiet—— quid pecunia fiet? 89
Flabellum ſeditionis 174
Flagitat a me hanc orationem cauſſa ipſa 192
Flagitare litterarum memoriam 208
Flagitantibus reip. temporibus 247
Flagitio rei ut militaris admiſſa ſortitione in quoſdam animaduertebatur, ut metus uidelicet ad omnes, poena ad paucos perueniret pag. 46
Flagrabat inuidia ordo ſenatorius pag. 48
Flagrare coepit amentia 23
Flagrantes oculi Clodiae 262
Flagrans recentibus ſtudijs 157
Flamma aliorum facto & cupiditate excitata 59
Flamma temporis, interdictum ſceleris uox furoris non lex 150
Flebiles uigiliae 311
Flectebar animo, atque frangebar. pag. 189
Flexiſſent fata dij immortales omni ratione placati 131
Foci —— abditi ac penetrales foci pag. 286
Foculus 266
Foedera feriebantur prouinciarum pag. 266
Forma hominis—— praeter formā, nihil ſibi ad ſimilitudinem hominis reſeruauit 59
Fortes & animoſi uiri ſibi mortem conſciſcunt in dolore 55
Fortuna fuit quibuſdam ſummis uiris quaedam ad amplitudinem, & ad gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna 14
Fortuna quoque in imperatore ſpectanda non ſolum uirtus 14
Fortunati qui remoti a ſtudijs ambitionis otium ac tranquillitatem uitae ſecuti ſunt 155
Fractus ac prope diſſipatus 234
Fractus calamitate atque afflictus pag. 189
Fraudarat multos minutis mutationibus 172
Fraudatorum & infitiatorum impudentia 173
Fraudi nemini fuit 38
Fraudi non fuit Metelli conſecratio facta ab Antonio 266
fremitus horribilis armorum 277
frequens conſpectus ueſter multo iucundiſſimus 2
frequentare ——cum ſcribas hodierno die caſu ad aerarium frequentaſſet 137
frequentare populum non poteras, niſi tabernis clauſis 260
frequentia ueſtrum 83
fretus certiſſimis criminibus, & teſtibus 22
fretus uobis 16
frons calamiſtri notata ueſtigijs 231
fructus non laetos & uberes, ſed magna acerbitate permixtos tulit. pag. 310
frui uita, & hoc communi ſpiritu. pag. 135
frugi, atque integer 30
frumentum cuſtodijs ſuis clauſum continebant 24
fucata ineptijs —— ijſdem ineptijs fucata ſunt illa omnia 146
fugit eius uiri ſcientiam, non fugit. 9
fugitiuorum bellum 91
fulgent purpura 122
Fuluius, qui cum Aetolijs Ennio comite bellauit, Martis manubias muſis conſecrauit 214
fundamentis his adoleſcentiae iactis. pag. 191
fundatum imperium maximis laboribus 138
fundatum ueritate 169
fundum quidam uēdere noluit, quod ex eo ſolo, cum plures haberet, numquam malum nuntium audiſſet 91
funeſtari concionem contagione carnificis ueto 104
funus indictum 251
furens audacia 122
Furiae quaedam coniuratos incitauerunt non ad perficiendum ſcelus, ſed ad luendas reip. poenas. 198
furor. —— a dijs immortalibus nulla poteſt homini maior eſſe poena furore, atque demētia 281
furor animi & caecitas 266
furor, conſtantia: opp. 126
furti & captarum pecuniarum nota uerunt eum 45

G

GABINIA uicinitas 293
Gabinij leuitas 208
Gabinio Syria data a Clodio 254
Gallus gallinaceus 157
Galli uincunt robore Romanos 132
Galli ſoli, qui populo Ro. bellum facere poſſint 132
Gentilitia ſacrificia 200
Gemini fratres, homines inter ſe tum forma, tum moribus ſimiles 29
Gerebat ſe truculentius, quam ceteri. pag. 74
Gerere ſe. —— ille ita ſe gerebat nō ſolum conſilijs, & ſermonibus, uerum etiam aſpectu, atque uultu, ut, &c. 189
Gerere ſe pro ciue 209
Germani Campani 94
Geſtus, mos, & uoluntati, & dignitati tuae 152
Gigantes impij 277
Gladius in uagina reconditus 115
Glaucia praetor 106
Glaucippus excipitur in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur pag. 67
Gloria is maxime excellit, qui uirtute plurimum praeſtat 303

Gracchorum conſilijs, & ſapientia multae reip.partes cōſtitutae 74
Gracchi plebem in agris publicis conſtituerant: qui agri a priuatis antea poſſidebantur 74
Gradus Aurelij 38
Gradus Castoris conuelliſti, ac remouisti 254
Gradus & aditus ad caetera factus. pag. 81
Graecia libertate immoderata ac licentia concionum concidit 167
Graecia paruum quendam locum Europae tenet 175
Graecia ſuis conſilijs perculſa, & afflicta 167
Graeci docti quidē ſunt, & ingenioſi, ſed parum religioſi, ac fideles 166
Graeci —— homines leuitate Graeci, crudelitate barbari 169
Graeci natio minime in teſtimonijs dicendis religioſa 169
Graeci uerſus —— ex Graecia uerſibus maior gloriae fructus percipitur, quam ex Latinis 214
Graecorum fides 166
Graecorum tria genera uere, Iones, Aeoles, Dores 175
Grandis, & nubilis filia 23
Granius praeco quid reſponderit P. Naſicae, & M. Druſo 295
Gratiam in oculis eſſe poſitam 146
Grati homines perraro reperiuntur. pag. 289
Grati animi uirtus, maxima & mater omnium uirtutum reliquarū. pag. 307
Gratum ſuo quemque arbitratu, non alieno eſſe oportet 305
Gratiae & pecuniae debitio diſſimilis eſt 305
Gratioſior fuiſti in P.Globulum 178
Grauari coepit 34
Grauiter tulerunt 28
Gregarij milites faciunt hoc inuiti, ut coronam dent alicui ciuicam, & ſe ab aliquo ſeruatos fateātur. pag. 306
Gregales Glodij 285
Gregales Catilinae 256

H

HABET aliquam dubitationem 67
Habebat cum matre ſimultates 38
Habere in animo 50
Habuiſſe iudicatus eſt nimis magnā dignitatis cupiditatem 198
Habitaui in oculis 304
Habitare laxe, & magnifice uoluit. pag. 264
Haruſpices 131
Haruſpicum reſponſa 129
Haruſpicū reſponſum de fremitu. 129
Haſta praeconis inſectari uidentur Pompeij exercitum 66
Haurire e fonte 211
Haurire indigniſſimam calamitatem unum pro omnibus 247
Hebeſcere aciem auctoritatis ſenatus patimur 114
Hebetiora tela 273
Heluatus reip. ſanguinem 273
Heluo impurus 65
Hercules —— ab ipſo Hercule perfuncto iam laboribus, ſacra didiciſſe memoriae proditum eſt. 268
Hiberna, hiemis, non auaritiae perfugia uoluerunt eſſe maiores 12
Hiberna militum imperatore Pompeio ſocijs minime grauia, aut ſumptuoſa 12
Hiempſal rex 85
Hiſpani numero uincunt Ro. 277
Homerus —— multae ciuitates de Homero inter ſe contendunt 213
Homerus Achillis uirtutis praeco. pag. 214
Homerum Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum: Chij, ut ſuum uendicant: Salaminij repetunt: Smyrnaei ſuum eſſe confirmant. 213
Homo egens, ſordidus, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu 174
Homo fortuna constitutus ad amplexandum otium 161
Homo fortuna egens: uita turpis, exiſtimatione damnatus 171
Homo per ſe cognitus M.Tullius 121
Homo ſine uirtute 264
Homo ſine uirtute, ſine ingenio 291
Homines diuina mente & conſilio praediti 91
Homines non ſolum honoribus populi, uerum etiam patientia paupertatis ornati 87
Hominum fama 277
Hominum incerta, minimeq. diuturna uita 16
Hominum uoluntate nihil obſcurius pag. 151
Honestas hominis 173
Honestas in primis expetenda 210
Honeſtati magnificentiſſimis decretis pag. 228
Honestatibus ante partis aliquem priuare 162
Honeſtaret meam calamitatem non modo leuaret 234
Honeſtare aliquē magna laude 138
Honeſtabatur mors Africani 159
Honeſto loco natus 167
Honos ijs debet eſſe iucundus, quorum dignitati populus Ro. teſtimonium, non beneficium ambitioni dedit 298
Honos —— ubi honos publice non eſt, ibi gloriae cupiditas, eſſe nō poteſt 92
Hororis cauſſa nomino 16
Honore primum ut dignus ſis, laborandum, ſecundo ut exiſtimeris: tertium ſit ipſe honos 298
Honores & diuitiae nonnullis ex diſſenſionibus, & tumultu comparantur. 96
Honorum gradus ſummis & infimis ſunt pares, gloriae diſpares 303
Honorum populi finis est conſulatus 303
Horrere animo 268
Horrere numen diuinum 262
Horreum belli 70
Hortenſius multa dixit cantra A.Gabinium, cum is de uno imperatore contra praedones conſtituendo legem promulgaſſet 15
Hoſpes urbis: ignarus diſciplinae, cōſuetudiniſq. nostrae 108
Hostie maiores in foro constitutae, a a conſulibus de conſilij ſententia probate 94
Hostes reip.non eſt ciuis 136
Hoſtium copiae cum abſunt non longe, etiam ſi nulla irruptio facta ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit 6
Hoſtes domeſticos cum ſemel a pernicie reip. repuleris: neque ui coercere, neque beneficio placare poſſis. 138
Hoſtilem in modum ſeditioſus 107

I

IACET. 147
Iacere adulteria 295
Iacere contumeliam in aliquem 190
Iacere fundamenta —— cui cauſſae fundamenta iaciantur, non uidetis? 165
Iacta ſunt fundamenta defenſionis. pag. 143
Iacta ſuſpicio, iacta uox iracundiae. pag. 166
Iactarunt ſe ſumptuoſius & inſolentius inſpiſatis, repentiniſque pecunijs 126
Iactare faces ardentes in tecta uicinorum 281
Iactantur uoces 137
Iactari in tempeſtate populi, ac fluctibus 209
Iactari in turba cum iactor in turba, nō illum accuſo, qui eſt in ſumma ſacra uia 292
Iacta iam manibus & excuſſa 146
Iactata res erat in concione a tribuno ſeditioſo 47
Iactatio popularis 40
Iactatio —— ex magna iactatione

terram

terram uidere 141
Ictus nouae calamitatis 73
In quod eſt factum 154
Idoneus non eſt, qui impetret 15
Ieroſolymam aurum ex omnibus prouincijs exportari ſolebat 176
Ignis ſempiternus 270
Ignis ueſtrae perpetuus ac ſempiternus 138
Ignes deorum, ſollennes menſae 286
Ignes moenibus ſubiecti & circundati 128
Ignobilis homo, eo ſolo nitens, quod ſit ignobilis, procedit ſaepe longius, quam ſi idem ille eſſet cum iiſdem ſuis uitijs nobiliſſimus 43
Ignobilis homo uirtute praeditus Romae uſque eo peruenit, quoad eũ induſtria cum innocentia proſecuta eſt 143
Ignominia calumniae 37
Ignominia foediſſimi criminis 201
Ignominia —— habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſeris, eodem cum ignominia reuerti pag. 162
Ignominia iudiciorum publicorum. pag. 104
Ignoratio ſui 43
Ilias Homeri Achillis uirtutem ſempiternae hominum memoriae cõmendauit 214
Illaqueatus omnium legum periculis 273
Ille —— datus eſt tibi ille, condonatus ille 453.39
Illecebra iuuentutis 123
Illuxit uox & auctoritas cõſulis 71
Illuxiſſe hũc diem ad huius ſalutem patiantur dij 102
Illudit auctoritati omnium pontificum 262
Imaginem reip. nullam reliquerunt. pag. 91
Imagines fortiſſimorum uirorũ: quas expreſſas non ſolum ad intuendũ, uerumetiam ad imitandum Graeci ſcriptores nobis reliquerũt 211
Imaginibus, nominibus familiarum nobilium ducuntur 293
Imbecilli conſilij mulier 178
Imbecillitas mentis —— quae te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut, &c. 262
Immerſit ſe penitus in conſuetudinẽ Aſinij, blanditijs, & aſſentationibus 27
Immigrare in domum alicuius 262
Imminebat tuus furor omnium fortunis 247
Imminẽt duo reges toti Aſiae uobis inimiciſſimi 5
Imminere uidentur in tribunitiam poteſtatem 251
Imminens ad caedem 244
Immittere exercitum ſignis infeſtis in curiam 283
Immrlabantur Capuae ad praeconẽ & tibicinem hoſtiae 94
Immunia praedia commodiore conditione ſunt, quam illa, quae penſitant 99
Immutare aliquid de inſtitutis priorum 170
Impelleret ad bellum barbaros homines 192
Impellere aliquem in ſpem rapinarum ueterum 126
Impellere aliquẽ in ſpem rapinarum ueterum 126
Imperare remiges 312
Imperata pecunia claſſis noĩe 169
Imperator —— ab imperatore belli pericula repelluntur 14
Imperator agros de hoſtibus captos conſecrabat 266
Imperator —— in imperatore quattuor res ineſſe debent, ſcientia rei militaris, uirtus, auctoritas, felicitas 3
Imperator is euercitum continere nõ poteſt, qui ſeipſum non continet. pag. 12
Imperatores debent eſſe ſumma innocentia, temperantia, fide, facilitate, humanitate 12
Imperatoriae uirtutes quae 9
Impertio oneris mei partem nemini. pag. 188
Impertiebant ciuitatem Graeci homines nulla aut humili arte praeditis gratuito 209
Impertit Murena tantũ laudis 145
Impertire ſuum laborem hominum periculis ſubleuatis 142
Impertitur laus C. Antonio collegae meo 130
Impertiri laudem alicui 8
Impetrauit auctoritate & gratia Luculli 207
Impetus hoſtium eius aduentu repreſſi ac retardati 5
Impetum fecit in exercitum noſtrum clarum atque uictorem 8
Impetu quodã animi cõcitatus 157
Implicatus expectatione iudicij non diuturna 273
Implicita eſt pecuniarum ratio, quae Romae uerſatur, & cum pecunijs Aſiaticis, & coheret 6
Implorarem ſenſus ueſtros 196
Imponis hanc mihi perſonam 188
Imponant coronam auream litteris. pag. 178
Impoſuiſtis mihi hanc perſonam 82
Imponere pergrande uectigal agris publ. 66
Imponere uillicum 304
Imponere aureã coronã mortuo 178
Impoſitam mihi ab rep. perſonam ſuſtinuit 142
Impoſita mihi tam multa de me dicendi ab illo neceſſitas eſt 192
Importata calamitas 237
Importunus ac ferreus 136
Importunitas animi 55
Impotenti animo 273
Impotentes —— ualeant ad opem impotentum, ad auxilium calamitoſorum 155
Improuiſa pericula 155
Improuiſus amor ac repentinus 86
Imprudentiſſimus ad audiendum 34
Impudentia oculorum —— animi duritia 262
Impudentiſſima eorum cauſſa eſt, qui cum omnibus rebus ornati & copioſi ſint, nolunt aliquid de poſſeſſione detrahere, ad fidem acquirere 125
Impulſus amore fraterno 198
Impune in otio eſſe poſſumus 74
Impunita tibi uni fuit ac libera uexatio, direptioque ſociorum 118
In culpa eſt populus 290
In eandem ſententiam 193
In ſcena ſunt 294
Inſtituta ratione uitae ab accuſatione remotus 28
Inſtituto nefando, atq. inaudito 268
Inſtrueret filio inſidias 58
Inſtruit accuſatores 23
Inſtruere aciem 146
Inſtructus copijs conſularibus 265
Inſtructa, & ornata medicinae exercendae cauſſa, taberna 56
Inſultare —— non inſultabo uehementius 171
Inſuſurrauit nomenclator 160
Integra fortuna 200
Integrum me ad id, quod attulerit, ſeruabo 174
Intendere alicui periculum iudicij. pag. 273
Intendere telum in aliquem 274
Inter ſicarios quaeſtio 50
Interceſſerat dies unus, & alter 34
Interceſſerant dies decem 25
Interceptus honos ad alienae petitionis occaſionem 73
Intercludere alicui uocẽ —— ut Clodio uox intercluderetur 275
Intercludẽdum ſanguinis flumine reditum meum putauerunt. 228. & 223
Intercluſam tenebunt ueſtram libertatem ſuis praeſidijs 89
Interdictione aquae & ignis, amittebatur ciuitas 258

Interiectum magnum eſt interuallũ inter te atque illum 104
Interleuerit teſtamentum 46
Interlitus codex 38
Internecio ciuium 132
Internecionem Gallorum iter in Hiſpaniam patefactum & legionib. noſtris 9
Interrogare aliquẽ aliqua lege —— quis me umquam ulla lege interrogauit 258
Interpretari in partem mitiorẽ 157
Interrex nullius eſt; niſi patricius. pag. 249
Interuallum —— longo interuallo Romam uenis 177
Interuallum —— non ita longo interuallo 172
Interuenerunt ex occulto 30
Interuerſa edilitate intellexit ſe poſſe a L. Piſone conſule conſulem renuntiari 263
Intimus Catilinae 123
Intolerantia 43
Intolerantia regum 81
Intonuit uox pernicioſa deſignati tribuni 161
intrabo etiam magis 169
intueri intenſius oculis omnes reip. partes 90
intus ſibi canit hoc carmen 87
inuehi in portum 141
inuectus eſt uehementer eſt in Caecilium 196
Inuenire aliquem portũ ſuorum malorum in malis reip. 193
inueſtigator coniurationis, atque ultor 199
inueterauit noſtrum nomen & huic uerbi, & hominum famae, ac ſermonibus 190
inueterata uis compreſſo odio, atque tacito 255
inueterata inuidia iudicij Iuniani 20
inuidere —— inuidetur minus eorum, qui honoribus aucti fuerunt, filijs honorem conſecutis, quam eorum, qui nullos magiſtratus geſſerunt 303
inuidia inueterata 20
inuidia populariter excitata 48
inuidia ſuſcepta mihi ualeat ad gloriam 133
inuidia uerbi 190
inuidia uirtute parta, gloria eſt, non inuidia 121
inuidiam atque offenſionem timere. pag. 34
inuiolata amicitia, integro officio aliquid facere 194
inuitamenta urbis, & fori multa habet 198
inuratur generi, ac nomini nota nefariae turpitudinis 200
inuſſiſſet mihi ſummam ſuperbiae, crudelitatiſque famam 142
inuſtum nefarijs mentibus bonorum odium homines impios retinebat. pag. 260
inuri nota cenſoriae ſeueritatis 46
inuſtus eſt tantus dolor illorum temporum ciuitati, ut, &c. 126
iuba regis Hiempſalis filius 85
iubet populus 162
iuſſit pro poteſtate 35
iuſſum ratum 258
iudaeorum gens quam cara dijs immortalibus eſſet, docuit, quod eſt uicta, quod elocata, quod ſeruata. pag. 177
iudaeorum religio 176
iudaeorum religio abhorret a ſplendore imperij Ro. a grauitate nominis Ro. 177
iudaei cum iudicandi cauſſa tabellam ſumſit, reputare debet non ſe eſſe ſolum 54
iudex debet ex ipſis cauſſis iudicare, non ad cauſſas iudicia iam facta domo deferre 20
iudex maximi aſtimare debet conſciẽtiam mẽtis ſuae, quam ab dijs immortalibus accipimus, &c. 54
iudex non quod ei uideatur, ſtatuere, ſed deuictus legibus debet eſſe 54
iudex quaeſtionis Q. Voconins 51
iudex plurimarum rerũ ſanctiſſimus & iuſtiſſimus 295
iudicis ſapientis eſt, cogitare tantum ſibi a populo, (aut rege) permiſſum, quantum commiſſum ſit, aut creditum: non ſolum ſibi poteſtatem datam, uerum etiam fidem habitam, meminiſſe, &c. 54
Iudices ſapientes ſemper in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis ſalus, quid reip. tempora poſcerent, cogitauerunt. pag. 183
iudex —— ſemper dignitatis iniquus iudex eſt, qui aut inuidet, aut fauet 290
iudex ſumitur L. Naſo 173
iudicem uoluerunt eſſe neminem Romani non modo de exiſtimatione cuiuſquam, ſed ne pecunia quidem de re minima, niſi qui inter aduerſarios conueniſſet 45
iudices Clodium dimiſerunt excuſſum & exhauſtum 281
iudices aeditij 296
iudices, iurati ſententias dicebant 26
iudices leues & nummarij 35
iudices, legum interpretes 50
iudices, non carnifices 297
iudices ſolent prouidere, ne ab aliorum iudicijs diſcrepent 33
iudices, qui Voconio iudici quaeſtionis obuenerit 51
iudicium P. Clodij manifeſtum periurium quibus olim erepti eſſent nummi, niſi a ſenatu praeſidium poſtulaſſent 281
iudicatum facere, aut nõ facere 173
iudicium filij. in iudicio filij de turpitudine parentis dici ius reportet. pag. 23
iudicium pecunia tentatum 22
iudicium non reprehendit is, qui poena quaeritur, ſed legem 196
iudicium populi de alicuius dignitate non debet uideri graue 290
iudicium —— proprium eſt liberae ciuitatis, ut iudicio ſenatus, aut populi, aut eorum, qui iudices conſtituti ſint, detrahi poſſit 148
iudicium publicum exercetur apud praetorem populi Ro. 205
iudicium quibus rebus tollatur 251
iudicium tollere ac diſturbare 189
iudicia cum equeſtri ordine communicata 47
iudicia de Pompeio magna & praeclare a populo Ro. facta 13
iudicia moderata Romae 251
Iudiciorum aequorum haec definitio eſt; ut in iudicijs & ſine inuidia culpa plectatur, & ſine culpa inuidia ponatur 20
iudiciorum perturbationes 74
iugulatus duobus praeiudicijs 34
iuno Soſpita 163
iuppiter Stator 119
iurare in legem 38
ius adoptionis eſt, ut is adoptet, qui neque procreare iam liberos poſſit, & cum poterit, ſit expertus. pag. 248
incendiſtis animum meum cupiditate patriae conſeruandae 193
incendio non fortuito, ſed oblato domus ardebat 255
incenſa odio 56
incenſa praedia dedicauiſti 178
incertum flagitium 262
incidit in morbum 56
incidit in morbum grauem & periculoſum 59
inciderunt in aes alienum 126
incidere neruos populi 82
incidere uenas legato, ſocio, amico pag. 280
incitamentum maximum periculorum, & laborum, gloria litteris mandata 214
incitatus iracundia aut inuidia 260
inclinare —— quocumque ueſtrae mentes inclinant, atque ſententiae 135

inclinatio

inclinatio communium temporum pag. 251
inclinatio temporum 310
inclinatio uoluntatum cum incubuit ad uirum bonum 154
includi in legis alicuius periculum 52
incluſum periculum 123
incolumis ciuis 255
incolumis fortuna 56
incolumis omnium mearum fortunarum ſtatus maneret 37
inconſideratiſſima, ac dementiſſima temeritas 284
inconſtantis non eſt ſententiam tamquam aliquod nauigium ex reip. tempeſtate moderari 310
increpuit ſupplicio tumultus 146
incubare pecuniae ſpe atque animo pag. 34
incubuerunt in te 292
incumbite ad reip ſalutem 134
incumbere ad alicuius perniciē 156
incumbere ad bellum omni ſtudio 6
incumbere ad remp. conſeruandam pag. 199
incurrebat agri priuati in publicum Campanum 91
incurrere in crimen hominis nimium memoris 310
incurſio ſeditionis, & impetus tribunitius, non iudicium 40
index neque obſcurus, neque incertus pag. 324
indicabo me uobis 216
iudicio toto expoſito, atque edito pag. 294
iudicia ſolida, & expreſſa uirtutis pag. 294
iudicia uirtutis non fucata forenſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis ueritatis 294
indixit bellum populo Ro. 124
indicta cauſſa profugiſſet 190
indicta cauſſa ciuem Ro. capitis condemnari 104
inducis ſermonem urbanum, ac uenuſtum 260
inducit aliud genus donationis 99
induxit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriae praeponeret 106
inducam in animum 199
inducere in animum non poterat legare eiuſmodi matri 29
inducere ſenatus conſultum 243
inducor in ſpem, uos futuros, &c. pag. 312
induceretur uobis hic ager ingenti pecunia, quoquo pretio coemtus erit 89
inductus auctoribus eruditiſſimis Cato haec arripuit 157
inductus falſa ſpe 312
induſtria in agendo 9
induſtria in perferendo labore 226
ineunt magiſtratus tribuni pleb 74
infans filius 25
infatuare neminem adeo potuit, ut ei nummum ullum crederet 172
infenſae mihi uni & aduerſae ſunt maxime improborum mentes 191
inferri. apud inferos nullas eſſe impiorum poenas, & qui hoc exiſtimant ineptijs ac fabulis duci 55
inferri——ſupplicia impijs apud inferos nulla eſt conſtituta: idque ab antiquis eſſe confictum, ut aliqua in uita formido improbis eſſet poſita 135
inferre conati ſunt funeſtos ac nefarios ignes 131
inferre magnum periculum poteſt uis tribunicia unicuique 40
inferre ſigna patriae 165
inferre uaſtitatem aedibus alienis, ſaxis & ferro 278
intulit ſumtum ſuis ciuibus 172
infeſtus bonis omnibus 189
infeſtum bellis uectigal: non infeſtum pag. 90
infimo loco natus, nullo ſplendore uitae 69
infirma ualetudine erat Auitus 30
infirmari horum nihil poteſt 208
infirmatio rerum iudicatarum 73
infitiari alicui legatum ex teſtamento 54
infitiatores 172
infitiatores lenti 126
infixa animo erit cura ſempiterna. pag. 226
inflammatus cupiditate 166
inflammatus erat meae domus cupiditate 262
inflammatus ſpe & cupiditate 154
inflare aliquem uerbis 247
inflatus ſpe, promiſſis 154
inflata ſpe atque animis claſſis 150
inflectere alicuius oculos ſuo ſqualore 222
inflectendus leuiter potius, quam corrigendus 156
infligere grauem ſecurim reip. 305
informat ad hoc inumbratum iudicium filium 194
informari artibus ad humanitatem pag. 206
infulae imperij 29
infuſcata maleuolētia uicinitas 293
ingraueſcebat annona 244
ingraueſcet morbus uehementius 121
ingredi in cauſſam, qua quis nolit, ianua 290
ingredi rationem ſtudiorum 204
ingreſſus ſum in hanc ſpem, & ſententiam dijs ducibus 127
inhians uberibus lupinis Romulus pag. 131
inire magiſtratum 230
inita ſunt conſilia urbis delēdae 161
initium facere a &c. 90
initio ſuſpicionis orto 56
initium delendae reip. conſilium 137
initium eſt conſilium a P. Sulla inflammandae ciuitatis 187
inieciſtis timorem bonis 71
iniecerat meum nomē imperitis 244
inijcere ſecurim petitioni alicuius pag. 154
iniectus bonis timor 154
iniectus eſt hominibus ſcrupulus 35
iniectus metus 8
iniecta eſt fax foeda, & luctuoſa reip. pag. 282
iniecta tenuiſſima ſuſpicione praedonum, aut hoſtium uectigalia tranſmarina nos non iuuant 90
iniectum eſſe in hanc flammam recentem C. Iunium 36
inimicitiarum modum ſtatuere honeſtius eſt, quam humanitatis 193
inimicus in omni genere odioſus ac moleſtus 166
initiata, aut deuota ſacris ſua 116
iniuriam alienam perſequi 155
innocentia tectus, ut hominem praeſtare oportet, pericula facile pellit pag. 18
innocētium fortunae fictis auditionibus, aut diſſeminato rumori non ſunt ſubijciendae innocentius fortunae 302
inopiam rei frumentariae ſummam conſtat fuiſſe paullo poſt reditus Ciceronis 244
inops ab amicis 254
inquinas nomine criminoſo officioſam amicitiam 297
inquinatius eo nihil eſt 174
inſcriptū ſit in fronte uniuſcuiuſque ciuis quid de rep. ſentiat 121
inſedit penitus atque inueterauit in populi Ro. nomine macula 3
inſequi hominem clamore & minis coepit 25
inſidiari ſomno maritorum 220
inſidiae crudeles in remp. factae 193
inſidias nullas ab illis uitae meae dixiſti fuiſſe comparatas 305
inſidioſis amicis non credendus, apertis inimicis obſiſtendum 247
inſigne honoris 132
inſignia honoris ad te delata ſūt 194
inſignia praeclarae laudis 190
inſignis omnibus notis turpitudinis pag. 107
inſimulatus —— aperte inſimulato Stratine 56
inſimulatus ex ferrula 57

inſinuabam

inſinuabam me ac dabam familiariter in eorum ſermonem 74
inſolita ratio dicendi 2
inſolentia non ſolum copia commouentur qui ex egeſtate in abundantiam traducti ſunt 94
inſtar mortis turpiſſimae 106
inſtar urbis habere uideretur inter piraticos myoparantes 123
inſtinctus furore 269
inſtituere actionem 146
iuris ciuilis extenuatio 146
iuris ciuilis prudentia extra Romam non ualet 146
iuris ciuilis ſcientia non eſt difficilis, quod & perpaucis, & minime obſcuris litteris continetur 146
iuris ciuilis ſcientia, tenuis eſt 146
ius controuerſum 146
iuriſconſulti irridentur a Cicerone. pag. 146
iuriſconſulti in omni iure ciuili aequitatem reliquerunt, uerba ipſa tenuerunt 146
iuriſconſultorum reſponſa ſaepe euertuntur ab oratoribus: & ſine defenſione oratorum ſatis firma eſſe non poſſunt 147
iuriſdictio praeturae, res uaria & multiplex ad ſuſpiciones & ſimultates 166
iuriſperiti pauci 304
iure hereditario, iure auctoritatis, iure mancipi, iure nexi domus 276
iure optimo domus 276
iura de ciuitate & libertate ea ſanxerunt maiores, quae nec uis temporum, nec potentia magiſtratuum, nec res iudicata, nec uniuerſi populi poteſtas eripere poſſit 258
iuſta Catilinae facta ſunt 182
iuſtiſſima cauſſa ad defendēdum. 102
iuſtitiam edici 284
Iuuentius primus de plebe factus aedilis 303
iuuentia familia conſularis 293
iuxta ac ſi meus frater eſſet 233

K

KARTHAGO *cur a Romanis deleta* 191
Karthago & Numantia a Scipione deletae 16
Karthaginienſes omnibus naualibus pugnis a Romanis uicti 15
Karthaginienſes fraudulenti & mendaces non genere, ſed natura loci. pag. 94
Karthaginienſes permultum claſſe, maritimiſq. rebus ualuerunt 15

L

LABES *ac flamma reip.* 242
Labes atque ignominia reip. 10
Labes turpitudinis 262
Labem ſceleris in familia relinquere. pag. 200
Labefactare fidem eorum pretio conata eſt 58
Labefactare conati rem iudicatam, impudentiae 31
Labefactare machinis 247
Laberis imprudentia 107
Labi imprudentia 351
Labor meus omnibus propoſitus eſt. pag. 51
Laboraui quid de me populus exiſtimaret 200
Laborare ex inuidia 59
Lacedaemonij imperij Ro. praeſidio diſciplinam ſuam, legesque conſeruant 159
Lacedaemonij quotidianis epulis in robore accumbunt 159
Lacedaemonij ſoli toto orbe terrarū ſeptingentos annos amplius unis moribus, & numquam mutatis legibus uixerunt 175
Lacedaemoniorum ſpectata, & nobilitata uirtus, non ſolum natura, uerum etiam diſciplina corroborata 175
Lacerare remp. 228
Laceſſo uos: in concionem uoco 71
Laceſſere, aut tentare bello 8
Lacrumula 307
Laedere hominum uoluntates pro rep. 226
Laeſae hominum gratioſorum uoluntates 166
Laelius comis——quis C. Laelio comior? quis iucundior 157
Laenitas audiendi 151
Laodicea 177
Lapidem e ſepulchro uenerari prodeo pag. 311
Lapidatio & concurſus 189
Lapidatio facta 244
Lapidator 244
Laquei legum, & condicionum, & iudiciorum minus multi debent eſſe propoſiti ijs, qui honores non petiuerunt. 52
Largitio aequitatis 151
Largitione omni ſaturati 168
Late patet tua gratia 302
Latius patet illius ſceleris contagio. pag. 160
Laterenſis ne aliquid iuraret, de ſua petitione deſtitit 301
Latet furtum ſub hoc uerbo 100
Latinienſis ager 27
Latitudinem poſſeſſionum tueri non poſſunt 87
Latuerunt in diuturna obſcuritate. pag. 34
Laudari ab improbis, uituperari eſt. pag. 283
Laus & honeſtas in primis expetenda 210
Laudis ſtudio trahimur omnes 215
Laudem & honeſtatē perſequi—— in laude perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exſulij, parui eſſe ducenda 210
Laude gloriae Metellorum omnium triumphos ſuperauit 309
Lauicana uicinitas 293
Laxamentum.—— ne legi quidem quicquam laxamenti per tribunū pleb. datum eſt 38
Lectuli Punicani 159
Legat ei grandem pecuniā a filio 26
Legationis ius uerbo uiolatum populus Ro. perſecutus eſt 5
Legationes datae hereditatum obeundarum cauſſa 66
Legationes liberas ſumere exigendi cauſſa licet 180
Legati ius legatorum eum hominum praeſidio munitum tum etiam diuino iure uallatum 280
Legati, qui rerum priuatarum cauſſa legationes liberas obeant 82
Legati quod erant appellati ſuperbius, Corinthum euerterunt Romani 5
Legere in ſenatum 258
Lemonia tribus 297
Lenire dolorem ſuum dolore & cruciatu nocentis 136
Lenitate legum debet eſſe munita libertas, non acerbitate ſuppliciorum 104
Leniter dixerat 191
Lenocinium 159
Lentulus ſperaſſe ſe ex fatis regnaturum confeſſus eſt 136
Lentuli ſocietates cum audacibus: infamia libidinum, &c. 197
Leocrantum 92
Leuare aliquem labore 455
Leuare calamitatem alicuius 196
Leuare poenam damnatorum 135
Leuare poenam legis 196
Leuare ſumptu ciuitates 170
Lex a Lentulo, Catilina, Caſſio conſtituta. ut omnes, qui ſalua urbe ſalui eſſe poſſent, in hoſtium numero eſſe ducerentur 132
Lex accuſatoria 143
Lex Aebutia 77
Lex Aelia, & Fuſia, ſubſidia reip. cōtra tribunitios furores 230
Lex Aelia, & lex Fuſia a Clodio ſublatae 286
Lex agraria tota a M. Tullio reprehenſa & abiecta eſt 196
Legis agrariae genus per ſe non eſt uituperandum 74

Index

Lex Calpurnia, ambitus 152
Lex Caecilia & Didia 250.253
Lex Calpurnia 158
Lex Clodij in Ciceronem, nulla lex iudicata a P. Lentulo, & Q. Metello P. Clodij fratre, & a ſenatu. pag. 256
Lex Cornelia, quae reo permittebat optare utrum uellet, clam, an palam ſententiam ferri 30
Lex curiata——conſuli ſi legem curiatam non habeat, attingere rem militarem non licet 79
Lex curiata 280
Lex Fabia 103
Lex Fabia de numero ſectatorum pag. 158
Lex Gabinia 16
Lex iniquiſſima, diſſimillimaq. legis, quam L. Flaccus interrex tulit de Sulla, ut omnia quaecumque ille feciſſet, eſſent rata 99
Leges Iuliae 283
Lex Licinia 253
Lex Licinia de ſodalitijs 296
Lex Papia 209
Lex Papiria uetat aedes iniuſſu plebis conſecrari 266
Lex pecuniarum repetundarum 50
Lex Porcia 103
Lex Porcia uirgas ab omniũ ciuium Ro. corpore amouit 104
Lex priuata, & priuilegium idem ſunt 251
Lex Roſcia 151
Lex Sempronia 296
Lex Silani & Carbonis 208
Lex temporis non hominis 99
Lex Valeria 99
Lex uetus amicitiae, ut idem amici ſemper uelint 289
Lex uetus tribunitia, quae uetat iniuſſu plebis aedes, terram, aram conſecrare 266
Lex, uinculum eius dignitatis, qua fruimur in rep. fundamentum libertatis, &c. 50
Lex una de duabus rebus diſſimilibus ac diuerſis ferri non debet 253
Lex una de una re ferri debet 253
Leges Maniliae prorogationem flagitauit Seruius 152
Legem iniquam, & miſeram condicionem inſtituere periculis hominum 156
Lege agere 146
Lege agi poſſet necne, pauci ſciebant pag. 146
Lege & condicione alia mihi utendũ eſſe decreui, quam ſuperioribus cos 73
Leges——mens, & animus, & conſilium, & ſententia ciuitatis, poſita eſt in legibus 50
Legum interpretes, iudices 50
Legum imperio, & praeſcrito omnia fiunt 50
Legum laudes 50
Legum omnes ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus 50
Legibus ijſdem debeant ne omnes teneri 278
Libationes, praecentio, ludi, &c. 277
Libera praedia meliore iure ſunt, quã ſerua 99
Liberare ſuam fidem 173
Liberi——propter liberos ſolent fere omnes homines pecuniae cupidiores eſſe 25
Liberi ſpes parentis, memoria nominis, ſubſidium generis, heres familiae deſignatus reip. ciuis 26
Liberis nihil hominum generi a natura diutius datum eſt 221
Libertas a Clodio in aedibus Ciceronis collocata 262
Libertas debet eſſe non acerbitate ſuppliciorum infeſta, ſed lenitate legum munita 104
Libertas equitis Ro. ferenda eſt 295
Libertas in hominum uoluntatibus pro rep. laedendis 226
Librarij plures uno tempore concurrunt 74
Libri Sibyllini 129
Libertas non eſt in eo, ſi ſemper cum ijs, quibuſcum aliquando contendimus depugnemus 320
Libertas non in pertinacia, ſed in quadam moderatione poſita eſt pag. 310
Libertatis ſignum a Clodio in domo Ciceronis collocatum, fuerat ſimulacrum meretricis Tanagraeae pag. 263
Libertatem nõ ſolum ab hominibus, uerumetiam a beſtijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidemus 73
Libido effrenata & indomita 23
Licet conſulere 146
Licinia uirgo Veſtalis, aram, & aediculam, & puluinar ſub ſaxo ſacro dedicauit 268
Lictores anteibant praetoribus Capuanis non cum bacillis, ſed cum faſcibus duobus, ut Romae 94
Ligures montani, duri atque agreſtes pag. 94
Linum incidimus 129
Linternus ager 83
Liquere——nõ liquere dixerunt 35
Litis eſtimatio non iudicium 44
Litem aeſtimare——in litibus aeſtimandis fere iudices, ſi qua in eum, quem ſemel condemnarunt, lis capitis illata eſt, non admittunt, &c. 44
Litemus Lentulo 182
Litterae poſteritatis cauſſa repertae, quae ſubſidio obliuioni eſſe poſſent 193
Litterae quod a nobis dictum, aut actum eſt, id niſi litteris mandauerimus, hominum memoria non comprehenditur 49
Litterarum lumen 210
Litterarum ſtudia omnis aetatis ſunt pag. 211
Litteras, quibus uſurus erat accuſator in iudicio, triduo poſt quam ſcriptae erant, ex lege ad praetorem deferri oportebat, & iudiciũ ſignis obſignatas in publico poni pag. 168
Litteris adiuuamur ad percipiẽdam, colendamque uirtutem 211
Litteris ijs, quae animos deterrent, atque auocant a religione non delectabatur, neque utebatur Cicero 277
Litteris ita ſe quidam abdiderunt, ut nihil poſſint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aſpectum, lucemque proferre 210
Locuples teſtis doloris, et ſanguinis ſui, qui non fuit: idem non debet grauis auctor eſſe iniuriae publicae 171
Locupletat fortunis 83
Locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus 2
Locus ipſe affert ſuperbiam —— Campan. 94
Locus non eſt conſtitutus ab iudicibus T. Fauſto Sullae apud C. Orchinium de pecunijs reſiduis 39
Locus nullus a me purgandi criminis praetermiſſus 50
Locus non eſt Lenitati 122
Locum ſermoni obtrectatorum non reliquit. 176
loco patroni nemo eum uidit, ne aduocati quidem, aut laudatoris 43
longo interuallo memoriae, temporumque noſtrorum 73
longo ſatis interuallo in Ciliciam profectus eſt eum Lucullo 207
luceria 59
l. Caecilius 233
l. Caſſius 41
l. Caſſii adeps 131
l. Caulius Mergus 41
l. Cotta, homo cenſorius in ſenatu iuratus dixit, ſe, ſi cenſor eſſet, cum Cicero aberat, eum ſuo loco ſenatorem recitaturum fuiſſe 259
l. Cotta legem de reditu Ciceronis ferendam non cenſuit, quia cum cõtra le-

tra leges eſſet eiectus, redire ſua ſponte poſſet 256
l. Cotta, L. Torquato cos. 82
l. Craſſus 106
l. Craſſi orationes duae, in quarum altera de auctoritate ſenatus detrahit, in altera ſummis ornat ſenatum laudibus 49
l. Flaccus homo in magiſtratibus gerendis, caeremoniiſque, quibus praeerat diligentiſſime 107
l. Gellius 224
l. Iulio C. Figulo cos. 194
l. Lamia, eques Ro. 230
l. Lentulus flamen Martialis 275
Luculli 207
l. Lucullus cum Mithridate bellum geſſit 150
l. Lucullus uir ſummus 4
l. Luculli laus 8
l. Metellus 106
L. Mummius Corinthum cepit 66
l. Mummius bona P. Clodij conſecrauit 226
l. Mummij de Corinthijs triumphus. pag. 159
l. Murena pater 150
l. Murena triumphauit de Mithridate 4
l. Natta 159
l. Numius 228
l. Opimius 309
l. Opimius conſul 114
l. Opimius fortiſſimus conſul 223
l. Otho reſtituit equeſtri ordini non ſolum dignitatem, ſed etiam uoluptatem 151
l. Paulli currum rex potentiſſimus et nobiliſſ. 138
l. Paulli triumphus de Rege Perſe. pag. 150
l. Philippus a M. Herennio ſuperatus eſt in comitijs 151
l. Philippus cenſor auunculum praeterijt in recitando ſenatu 259
l. Philippus in tribunatu Militũ repulſam tulit, qui tamen conſul factus eſt 301
l. Plaetorius 54
l. Statitius 128
l. Saturnius a C. Rabirio occiſus eſſe dictus eſt 104
l. Saturninus C. Memmium occidit. pag. 134
l. Saturninus C. Memmium occidit. pag. 134
l. Saturninus effrenatus & paene demens, &c. 282
l. Saturninus, quod eũ in annonae caritate quaeſtorem a ſua frumentaria procuratione ſenatus amouit, dolore factus eſt popularis 482
l. Scipio 150
l. Sergius armiger Catilinae 244
l. Sullam bona indemnatorum ciuiũ cum uenderet funeſta illa auctione ſua, & ſe praedam ſuam uendere diceret, tamen ex hoc loco uendidit 83
l. Sulla cum Mithridate bellum geſſit 150
l. Sulla, homo a populi cauſſa remotiſſimus 52
l. Sulla omnia ſine ulla religione quibus uoluit eſt dilargitus 90
l. Sulla P. Sulpitium oppreſſit 132
l. Sulla, Q. Pompeio conſ. 81
l. Sulla triumphauit de Mithridate 4
l. Sulla Volaterranis ciuitatem eripere non potuit 258
l. Tubero M. Ciceronis neceſſarius, legatus Quinti 311
l. Volcatius offenſiuncula in aedilitate accepta ſummos honores a populo Ro. eſt conſecutus 301
l. Voluſienus 59
ludebant pro illudebant 178
luſiſſe uidetur in tautis rebus 79
ludi facti per decem dies ad deos placandos 131
ludi minus diligenter facti, pollutiq. pag. 277
ludi, qui fiebant in palatio ante templum, in ipſo Matris magnae conſpectu Megaleſijs 128
ludorum elegantia 151
ludos facere Athenionis cur Spartaci exempto 278
ludis populus, & uulgus imperitum magnopere delectatur 151
ludus —— ſi ludius conſtitit lucti non ſunt rite facti 278
ludiorum multitudo 277
lues impura 278
lumina ciuitatis exſtincta 132
luſcini 87
lux huius uitae 10
lucem accipere a natura 26
lucẽ nõ aſpicere, carere publico 283
lucem tantam afferre reip. potuit unius hominis uirtus 10
luce clariora conſilia tua 115
luce hac reip. relicta 89
lydi ſerui in comaedijs primarũ partium 176
lydia 176

M

Machina admota 27
Machina--- tãquam aliqua machina admota capere Aſinij adoleſcentiam, & fortunas eius patrias expugnare poſſe 27
Machinae —— deſinant homines ijſdem machinis ſperare me reſtitutum poſſe labefactari, quibus antea ſtantem pertulerunt 247
Mactare crudeliſſima morte 282
Mactare uictimam, quam poſſumus, gratiorẽ Catilinae, quam ſi, &c. pag. 182
Mactari ſummo ſupplicio 121
Mactandum ciuitatis teſtimonio patronum ſuum huic teſti tradidiſſent 174
Maculis omnium facinorum & ſtuprorum contumaciſſimus 174
Madenti coma 231
Maeotis —— ab inuicta Pompeij manu & illis paludibus, & itinerum anguſtijs, atque altitudine montium defenditur Mithridates pag. 83
Magiſter ſocietatum plurimarũ 295
Magiſtratus, legum miniſtri 50
Magiſtratus —— ſatis eſſe uirtutem & innocentiã in magiſtratu 304
Magiſtratus ſunt quaſi reip. uillici. pag. 304
Magiſtratuum, & eorum, qui cum imperio in prouincias mittuntur, iniuriae & libidines 17
Magna facere uerbis 149
Magnam partem 222
Maiorum prudentia & ſapientia. pag. 277
Malo maximo fuit illi cauſſae 30
Malum ſuum gemere unicuique licere debet, neque quo minus id faceret, ullus umquam tyrannus edixit 230
Maledictum manans ſine capite 302
Maledictum —— nihil eſt tam uolucre, quam maledictum, nihil facilius emittitur, nihil latius diſſipatur 302
Maledicti fons & caput 302
Maledicta coniecta in Plancij uitam pag. 295
Maledicta equitum & publicanorũ in homines nobiliſſimos 295
Maledictis perditi, profligatique hominis non poteſt cuiuſque gloria uiolari. 283
Malleolos ad incendendam urbem cõparare 121
Manarat ſermo in conſilio 34
Manceps 251
Mancipi res. —— in rebus mancipij periculum iudicij praeſtare debet, qui ſe nexu obligauit 141
Mancipia —— in mancipijs parandis, quamuis frugi hominẽ ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi forte eas artes neſciuerit, quas in emendo ſecuti ſumus 304
Mandare aeternis tenebris, ac uinculis 136
Mandare alicui honores 2

Mandare uitam ſuam fugae, & ſolitudini 119
Mandari uerſibus aeternum ſuorum laborum praeconium facile patiũtur omnes 213
Mandare penitus animis, mentibuſque ueſtris 121
Mandandum immortalitati 257
Mandens roſtra Clodius ſuis canibus pag. 286
Manere in fide 256
Manere in ſententia 18
Manicatae, & talares tunicae 126
M' Aquillius multis auariciae crimi nibus, teſtimoniiſque conuictus, quia cum fugitiuis bellum fortiter geſſerat, iudicio liberatus eſt. pag. 182
M' Curius 233
M' Glabrio 275
Manum confertum uoco 146
Manus afferebantur 268
Manibus effugit 8
M' Aemilius 207
M. Antonij dictum 49
M. Baſilius 41
M. Bibulus a Clodio productus, & a Clodio interrogatus, reſpondebat ſe ſemper de caelo ſeruaſſe, C. Caeſare leges ferente 283
M. Bibulus laudatur 250
M. Bibuli ſententia, de domo Ciceronis ut ſtatuerent pontifices. pag. 256
M. Cato in Cyprum miſſus a Clodio. pag. 246
M. Cato Seruium Galbam accuſauit. pag. 156
M. Catonis dictum principio Originũ ſuarum 305
M. Catonis laus 246
M. Ciceronis & Q. honoribus agri prope ipſi, monteſque fauerunt. pag. 293
M. Druſo quid reſponderit Granius. pag. 296
M. Druſus tribunus pl. pontifex fuit pag. 265
M. Druſus tribunus pl. uir clariſſimus & potentiſſimus 52
M. Flaccus quia cum C. Graccho contra ſalutem reip. fecerat, ſenatus ſententia eſt interfectus 262
M. Fuluius conſularis cum liberis occiſus 114
M. Fuluij triumphus de Aetolis. pag. 150
M. Furius Camillus exſulauit, idem reſtitutus 259
M. Horatius Puluillus 268
M. Iuuentius Pedo 41
M. Lecca 194
M. Lepidus a clariſſimo & fortiſſimo uiro Q. Catulo diſſenſit 132
M. Lollius 244
M. Lucullus 275
M. Manlius, qui ab aſcenſu Capitolij Gallorum impetum repulerat regnum appetiſſe eſt iudicatus 262
M' Meſſalla 275
M. Piſo in aedilitate offenſiuncula accepta ſummos a populo Ro. honores adeptus eſt 301
M. Puppius 249
M. Scaurus a Q. Maximo ſuperatus eſt in petitione 151
M. Seruilius Ahala exſulauit, idemq. reuocatus eſt 259
M. Tullius conſul factus prima petitione anno ſuo, uoce uiua 73
M. Tullius primus homo nouus longo interuallo conſul factus 73
M. Tullius ſemper cum magno metu dicere incipiebat 30
M. Tullio, Cn. Cornelio cos. 81
M Tullius trinos ludos aediles fecit. pag. 151
M. Vacci domus 262
Mare nondum ad nauigandum tempeſtiuum 10
Vt mare, quod ſua ſponte eſt placatum, uentorum ui agitatur, et turbatur: ſic populus ſua ſponte placatus, hominum ſeditioſorum uocibus, ut uiolentiſſimis tempeſtatibus concitatur 48
Mare ſuperum, & inferum 170
Maritum appellabat Plancium Laterenſis 295
Marius bis Italiam obſidione & metu ſeruitutis liberauit 138
Marium tecto receperunt Minturnẽſes, & e ciuili errore eripuerunt. pag. 294
Marrucini 59
Martiales miniſtri publici Martis Larini 28
Maſſilia in ultimis terris cincta Gallorum gentibus barbariae fluctibus alluitur 175
Maſſiliae inſtituta laudare facilius eſt quam aemulari 175
Maſſiliae laus 175
Mater magna 278
Mater magna agros & nemora cum quodam ſtrepitu, peragrare credita 278
Materni corporis cuſtodia nõ potuit ab eius audacia, fratris liberos tegere 26
A Materno genere eſt municipalis. pag. 190
Maternum nomen 23
Medea ex Ponto profugiens, in fuga fratris ſui membra in ijs locis, qua ſe parens perſequeretur, diſſipauiſſe dicitur; &c. 8
mederi incommodis 8
medicus nobiliſſimus quaeritur in morbis corporis, ut quiſque eſt difficillimus: in periculis capitis, ut quaeque cauſſa difficillima eſt, ita deterrimus, obſcuriſſimuſque patronus adhibetur 31
medicus cognitus, & ſaepe uictor. pag. 27
medici nihil praeter artificium, oratores etiam auctoritatem praeſtare debent 31
medicis utebatur Clodius, non ad ſalutem, ſed ad necem 280
meditatur uerba laedendi 169
meditari labores ad certae uitae ſtudium 120
megaleſia 277
megaleſia ſerui fecerunt a Clodio immiſſi 278
memoria mei conſulatus mentibus ueſtris dum erit infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor. pag. 138
memoria nominis Ro. cum ueſtigio imperij nõ modo ex ſedibus Graecorum, uerum etiam ex litteris deleta 175
menſa publica 172
menſarij 172
mens ſana, amentia, opp. 126
mentes uirorum bonorum diuinae atque aeternae ſunt 108
menuilla Anagninus 258
mercatoris prouinciarum, non conſules 230
mercatura emendi & uendendi quaeſtuoſiſſima, ac turpiſſima 87
merces laborum, uirtutis, laus & gloria 216
meruit patre ſuo imperatore 143
meruiſſe ſtipendia 143
metellus Numidicus 207
metellus pius 207
metuentes legum & iudiciorũ 256
metus iniectus ijs rationibus, &c. 8
metus reuocat a periculo 119
mileſia quaedam mulier, accepta a ſecundis heredibus pecunia partum ſibi ipſa medicamentis abegit 26
miles, qui locum non tenuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe melior, & uir bonus, & ciuis utilis 46
militum uoluntas multum ualet in comitijs 151
militaris conſuetudo, ut ſi a multis eſſet flagitium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animaduerteretur, &c. 46
mimula rapta uetere quodam in ſcenicos iure 295

minerua cuſtos urbis 270
minerua Iouis filia 261
In minimis rebus ſaepe res magnae deprehenduntur, ac tenentur 271
miniſtrator mihi aderat, ſubijciens, quod in ſuos ciues, ſi uellem dicerem 174
minturnenſes coloni Marium e ciuili errore, atque ex impijs manibus eripuerunt 294
minturnenſes C. Marium conſeruarunt 225
minuetur huius pecuniae inuidia 68
minuere alicuius laudem 283
minuere illorum ſuſpicionem non debebat 192
minuere ſuſpicionem —— numquam infitiando ſuſpicionem hominum, curamque minuerunt 236
mirandum in modum laetati ſunt pag. 293
mirari aliquem —— hunc non miror 283
miſcere remp. malis concionibus, &c. 92
miſerari communem omnium noſtrorum condicionem 155
mithridates 3
mithridates —— bellum Mithridaticum 150
mithridates fugiens quomodo Romanos perſequentes repreſſerit atque effugerit 8
mithridates renouauit ſuas copias rege Armeniorum ſibi adiuncto pag. 150
mithridatis morte nunciata bellum Mithridaticum confectum eſſe exiſtimatum eſt 150
mithridatem dominum, patrem Liuium, Bromium, Nuſium, nominabant Tralliani 175
mitigare moleſtiam permultis ornamentis 52
Mitigare acerbitatem legis 192
mitigare poenam legis 196
mitra —— a mitra, a mulieribus ſoleis 282
miſit hodierno die primum uocem, ueritas contra inuidiam 38
moderatur omnia uerba 166
moderatus eſt religioni ſuae in teſtimonio dicendo 180
moderatus pudore & temperantia pag. 17
moderata ratio uitae 29
moderatio in priuatis rebus; ſplendor in publicis 197
moderatio rei familiaris ad uſum definita 270
modice ferre oportet populi uoluntates 290
modo ut uita ſuppetat 96
modus in eo iudicio non eſt adhibitus 40
modus quidam eſt religionis 262
molem contra ueterem remp. comparant 91
molem iſtius inuidiae uix ſuſtinebo pag. 120
molem mali a ceruicibus hominum depellere 131
moliri aliud obſcure, aliud ſpe & ſimulatione oſtenſtare 74
moliri coepit inſidias filio 56
moliri exitium reip. 114
moliri peſtem patriae 122
mollitia animi, ac lenitas 189
momentum —— perleui ſaepe momento fortunae, inclinatione temporis pendere magnifica populi Ro. uectigalia 90
momentum —— caue quicquam momenti habeat gratia 157
monumentum praebet inimico doloris mei, ſceleris, publicae calamitatis mea domus nõ reſtituta 261
monumenta annalium 104
monumenta uetuſtatis 259
mons Gaurus 81
moram ullam fieri cuiquam creditorum ſuorum noluit 195
moratus —— genus hominum optime moratum 91
morbi corporis: pericula capitis 3
moreretur prius acerbiſſima morte millies Gracchus 104
moriendum in libertate 104
mors a dijs immortalibus non eſt ſupplicij cauſſa conſtituta, ſed aut neceſſitas naturae, aut laborum & miſeriarum quies 135
mors —— memoria ſempiterna utrũ poſt mortem a noſtro cenſuit affutura, an futurum, ut ad aliquam animi noſtri partẽ pertineat 216
mors non eſt pertimeſcenda remotis ijs, quae in improbos conſtitutae apud inferos dicuntur poenis 135
mors nihil homini eripit praeterſenſum doloris 55
mors omnibus eſt parata 138
mors perfugium calamitatis in malis 55
mors turpis forti uiro non poteſt accidere, nec immatura conſulari, nec miſera ſapienti 134
mortem ſibi conciſcere ſolent uiri fortes in dolore 55
mos, inſtitutumque maiorum 254
morem homini geſſi 50
more maiorum cauſſa acta eſt 40
mores eius, qui accuſatur, ſpectandi, & eius moribus, quid uoluerit, cogitarit, admiſerit, eſt ponderandum, non ex crimine 197
mores ingenerantur hominibus non tam e ſtirpe generis ac ſeminis, quam ex ijs rebus, quae ab ipſa natura loci, & a uitae conſuetudinem ſuppeditantur quibus alimus 94
mouere alicui ſtomachum 146
mouere de ſenatu cenſorum 46
mouere tribu. 46
moueri poſſeſſionibus 85
mulieres omnes propter infirmitatem conſilij maiores in tutorum poteſtate eſſe uoluerunt 146
multam irrogare 251
multa mihi irrogaretur 254
multandos morte cenſet 135
multatio bonorum 104
multum in poſterum proſpicientes pag. 156
municipes non ſunt peregrini 190
muniui atque firmaui domum meam maioribus praeſidijs 116
muniuit ſibi aditum 26
munire communem arcem bonorum pag. 199
munire praeſidia reip. 102
munire ſibi uiam alia ratione ad ſtuprum 130
munus duorum conſulum unius adoleſcentis Pompeij uirtuti commiſſum 16
murena Cicerone defendente abſolutus eſt 182
muſarum delubra imperatores armati coluerunt 216
mutare ueſtem non ſolebant ſenatores ne in ſuis quidẽ periculis 236
mutata ratio eſt 142
mutatione ueſtis, & pro luctu ſuo, ſenatus Ciceronem defendit 236
mutus —— locus ille mutus ubi quis, altus, aut doctus eſt 307
multam, debilitatam, obiectam metu ciuitatem ad aliquam ſpem libertatis erexit 247
myſorum ultimus 176
mytilenae, urbis & natura, & ſitu, & deſcriptione aedificiorum in primis nobilis 82

N

NATIO candidatorum officioſiſſima 58
Natura fert, ut eis faueamus, qui eadem pericula quibus nos perfuncti ſumus ingrediantur 141
Natura ſine doctrina ſaepius ualuit ad laudem, atque uirtutem, quam doctrina ſine natura 211
Naturae parentibus & dijs immortalibus, & patriae nos primum conciliat 286

Index

Natura te peperit ad hanc amentiã, uoluntas exercuit, fortuna ſeruauit 120
Naturae ipſius habitu prope diuino multi homines excellenti animo ac uirtute fuerunt 211
Natus annos ad quinquaginta 43
Nauare alicui operam 273
Naufragium fortunarum 107
Naufragium reip. 266
Naufragus patrimonio 193
Nauigauit claſſis 169
Nauis curſum tenens ſuum ſecundis uentis 310
Naui & induſtrijs homines 7
Neceſſitas —— ſi noſtram in accuſatione ſua neceſſitatẽ, familiaritatemque uiolaſſet 187
Nedum his temporibus, &c. 40
Nedum —— in ſcelere religio non ualeret, nedum &c. 267
Negare iudicatum 173
Negare nihil poſſumus miſeris & laborantibus 308
Negare rem ullam talibus uiris, ac tam amantibus mei non poteram 30
Negotium faceſſere 96
Nemo, qui mortalis eſſet, audiuit. pag. 171
Nepos cum ſcortis uolutatus 286
Nepos in populi Romani patrimonio 65
Nepos luxurioſus, qui prius ſiluas uendat, quam 298
Neſcio an 135
Nicea 308
Nimium retinens iuris ſui, & libertatis equeſtris 302
Nimium ſibi ſumere 131
Nitent unguentis 122
Nititur Athenarum laude fractum iam ac debilitatum Graeciae nomen 175
Nitebatur tua accuſatio rebus iudicatis 43
Nixi aequitate ueſtra 52
Nobilitas integra praſertim, atque innocens nunquam ſupplex a populo repudiata eſt. 298
Nobilitas ſummum locum ciuitatis, ideſt conſulatum praeſidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat: eum reſcidit populus Ro. duce Cicerone 73
Nomen quod urget, diſſoluere 305
Nomen Sex. Propretij detulit 251
Nomen——uno nomine omnes cõſulares accuſati ſunt 199
Nomen utraque familia conſulare. pag. 293
Nomenclator 160
Nominatiui dediſti, non conſulibus, ſed reip. peſtibus 247
Nomino honoris cauſſa 16
Nomino neminẽ— quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe uoluerit confiteri 12
Non liquere 41
Nota omnis domeſticae turpitudinis inuſta uitae tuae eſt 117
Notae a iureconſultis compoſitae. pag. 146
Notare & deſignare oculis ad caedem unumquemque 114
Notatus uera & inſigni turpitudine, non falſa inuidia 33
Notatiſſimus——omnium ſcelerũ, libidinumque maculis notatiſſimus 247
Nouerca filij 59
Nouis hominibus maximi erant Romae fructus 43
Nouitius 251
De Nocte deducere ex ultima ſaepe urbe infirmorum hominum filios ſolent candidati 158
Nocturna ſacrificia 58
Nubit genero ſocrus 23
Nupſit conſobrino ſuo 23
Nuptij non matrimonij dignitate, ſed ſceleris ſocietate coniunctae. pag. 27
Nuptialia dona 25
Nudare aliquem frequentia uirorũ bonorũ proſcriptionis metu 254
Nudare amentes magiſtratus improborum ciuium praeſidio 242
Nudus a propinquis 224.222
Numa Pompilius 104
Numen deorum——magna uis eſt in deorum numine 269
Numerarentur in familia Martis 28
Numerus —— eo numero eſt 218
Numerus maximus frumẽti in ſumma caritate a Cicerone miſſus. pag. 304
Numero deorum —— ego uos uniuerſos P.C. deorum numero colere debeo. 236
Numero deorum uenerandi, & colendi 94
Nummus cõmoueri nullus poteſt ſine quinque praetoribus, tribus quaeſtoribus, quatuor menſarijs, Temni 172
Nummarius interpres pacis 40
Nummarij iudices 35
Nundinae ruſticorum Capua. 91
Nundinatio iuris 66
Nympharum templum inflmmauit Clodius 286
Nyſius 175

O

O Tempora, o mores 267
Obire facinus 120
Obire hereditates. ad ire hereditates: differunt 66
Obire negotium 10
Obire —— quantum urbis flamma obire non potuit 132
Obire res ſuas 210
Obiecit ſuum caput. Cicero pro caeremonijs, atque templis, perditiſſimorum ciuium furori 270
Obiecerunt ſe in medios hoſtes ad perſpicuam mortem pro ſalute exercitus clariſſimi uiri 255
Obijcere inuidiae uitam innocentiũ. pag. 199
Obijcere ſe in magnas dimicationes, & in quotidianos profligatorum hominum impetus 210
Obijceretur poteſtati ſeruorum 278
Obiectum in criminis, aut maledicti loco 33
Obiectas mihi lacrymulam Ciſpiani iudicij 307
Obiectare probrum alicui——quod ſi in iſto tuo maledicto probrũ non modo nullum obiectas, ſed etiam laudem illuſtras, &c. 257
Obligauit ſcelere populum Romanũ pag. 264
Obligare bona alicuius religione 266
Obligare ſe nexu 141
Oblitterauerunt priuatam offenſionem publici mei beneficij memoria 233
Oblitus unguentis 230
Obloqui 33
Obmutuiſſe linguam 267
Obnubere caput 104
Obnuptio capitis 104
Obnuntiare concilio, comitijs 230
Obrepere ad honorem 292
Obruiſſet nomẽ Achillis idem tumulus, qui corpus eius contexerat, niſi Ilias extitiſſet 215
Obruitur peregrinorum ſuffragijs. pag. 190
Obſcurum atque caecum 81
Obſecrare —— non rogauit ſolum, uerumetiam obſecrauit 224
Obſepire uiam 152
Obſeruare tribuleis ſuos 297
Obſeruatae tribus officijs 297
Obſes perpetuae in remp. uoluntatis ſententia 36
Obſidem conſulatus mei filium meũ amplectitur reſp. 134
Obſidem dederat hanc damnationem Balbo, & ceteris, ut deſtitutus ab Oppianico uideretur 37
Obſidere cum gladijs curiam 121
Obſidere ſuis praeſidijs totam Italiã atque occupare cogitat 89
Obſignat teſtamentum ſignis adulterinis 127

Obſolentus ueſtitus 74
Obſignata pecunia deprehenditur 30
Obſoleuit iſta oratio, re multo magis, quam, uerbis refutata 15
Obſtrinxit eum donis, muneribus, collocatione filiae 58
Obſtrictus beneficio recenti 265
Obſtrictus maximis beneficiȷ̈ uinculis 306
Obſtrictus memoria beneficiȷ̈ ſempiterna 289
Obſtricti aere alieno 122
Obſtruere perfugio improborum 199
Obſtructurum ſe minabatur eius luminibus 264
Obteſtato tibicinis 266
Obtemperare dolori ſuo, quam auctoritati ueſtrae maluit 15
Obtigerit —— ſi quid obtigerit, aequo animo, paratoque moriar 134
Obtinemus omnia commoda noſtra, iura, libertatem legibus 52
Obtinebat alter apud me parẽtis grauitatem, alter filiȷ̈ ſuauitatẽ 189
Obtinere cauſſam 50
Obtinere dignitatis ſuae ſplendorem pag. 187
Obtinere prouinciam conſulari imperio 180
Obtorpuiſſe manum 268
Obtrectant huic legi 8
Obtrectator beneficiȷ̈ 165
Obtrectatores 302
Obuerſabatur ante oculos extermina toris ſui 269
Obuiam —— cum ſeſe mihi obuiam ferre uellet illa inſula 311
Occaſionem ſibi oblatam ad occupandam Aſiam arbitratur 3
Occidendi hominis cauſſa cum telo fuiſſe 105
Occidere hominem, & cum telo occidendi hominis cauſſa fuiſſe, paria ſunt 105
Occupauiſti pecuniam adoleſcentulo grandi fenore fiducia accepta 173
Occupauerat pecuniam multos annos graui fenore 175
Occupare regnum 190
Occupata tempora 304
Occurram exſpectationi ueſtrae 33
Occurrere magnitudini criminis de principio, & ſatisfacere exſpectationi hominum 197
Occurſatio, & blanditia popularis pag. 294
Octauiȷ̈ 207
Oculi conniuentes Appiȷ̈ 221
Oculi flagrantes Clodiae 221
Oculorum coniectum praebuerunt pag. 293
Oculis quam maxime intentis totam cauſſam contemplari 169
Odiſſe acerbe & penitus 55
odium penitus inſitum 74
odium precibus mitigari poteſt, uel temporibus reip. communique utilitate deponi, uel difficultate ulciſcendi teneri, uel uetuſtate ſedari 225
odium —— in magno odio fuit illis ipſis, per quos, &c. 43
odio maiore dignum 23
odore quodam ſuſpicionis Stalenum corruptum ſenſit 34
odorari decemuiratum 87
odorari ueſtigiȷ̈s rem aliquam 37
offendiſſet bis apud eoſdem iudices pag. 33
offendere animum aliquorum 243
offenſio belli 8
offenſio uiuo nihil offenſionis poteſt accidere, ſine acerbiſſimo animi ſenſu, ac dolore 22
offenſiones iudiciorum ex hominum rumore proferebam 49
offerret alicui calamitatem & falſum crimen maeror tuus 55
obtuli caput meum pro patria periculis omnibus 229
oblata ſalus omnibus ex indicio 193
oblatam ſibi facultatem putauit, ut, &c. 35
offerre ſe 74
offerre ſe inuidiae, periculiſque omnibus 133
officioſe nos perſalutat 172
olfecerunt nummum quantumuis ab ſtruſum 67
olympionices. hoc eſt prope maius quam Romae triumphaſſe 170
omen praerogatiuum 151
omen —— quod dȷ̈ immortales omẽ auertant 182
omen quod dȷ̈ omen obruant 282
omen quod Iuppiter omen auertant pag. 162
omnibus obſcenis 268
omnibus omnium funeſtis 23
omnes laudes cupidi, uirtutisque ſtudio dediti ſpe poſteritatis, fructuque ducuntur 108
onus beneficiȷ̈ reformidant etiam gregariȷ̈ milites 306
onus ſuſcipit 170
operae pretium eſt in hoc genere diligentiam maiorum recordari 89
operaepretium eſt libertinorum ſtudia cognoſcere 137
opertus dedecore & infamia 33
opimius fuit damnatus 305
opimȷ̈ calamitas reip. turpis, euellenda ex hominum memoria 305
opimȷ̈ iudicium, dedecus imperȷ̈, turpitudo populi Ro. 305
opinio fert —— plura, quam opinio tulerit, extra cauſſam dixiſſe 248
opinio —— ut mea fert opinio 29
opinio proinde ut de cuiuſque moribus opinio eſt, ita quia ab eo factum & non factum ſit, exiſtimari poteſt 34
opinionem mentibus ueſtris comprehendiſtis 20
opinione famae non minus, quam aliqua certa ratione commonentur homines, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament pag. 13
opponere mihi nolite iſta ciuitatum nobilium nomina 175
opponere ſe inuidiae pro patriae ſalute 286
oppreſſam ciuitatem ſeruitute tenebas 267
oppreſſã taeterrimo latrocinio remp. teneres 265
oppreſſa luce libertatis, non ſolum tenebas uetuſtatis 104
opreſſus aere alieno 123
oppreſſus eſt non cauſſa, ſed tempore pag. 38
oppreſſus & circumuẽtus iudicio 26
oppreſſus inuidia 122
oppreſſo & afflicto ſenatu 232
optare -- numquam tantum eſt auſus optare, quantum uictus effecit 8
optata furioſorum 65
optata —— multa a dȷ̈s immortalibus optata conſecuti ſumus 222
optimus quiſque gloria ducitur 215
optimo iure ſunt ea praedia, quae optima condicione ſunt 99
oratio Ciceronis propter eius magnitudinem dicta deſcripta eſt 306
oratio oratoria creſcit ex ſtudiȷ̈s humanitatis 210
oratio, temporis potius, quam iudiciȷ̈ fuit 49
orationis uitium, non intelligi, quid dicatur 74
oratione aſſequi uolunt, ut, &c. 73
orationes, quae in iudiciȷ̈s habentur cauſſarum et temporum ſunt, non hominum ipſorum, aut patronorum 49
orator —— ab oratore pacis ornamenta retinentur 147
orator iuriſconſulto praeſtat 147
oratoris laus, quae uel in accuſatore, uel in patrono ſpectari ſolebat: bene teſtem interrogauit: callide acceſſit, &c. 169
oratoris uitium nõ uidere quid quaeque cauſſa poſtulet 19
oratoris adhibentur, quia cauſſae pro ſe obloqui non poſſunt 49
oratores non ſolum artificium, ſed etiam auctoritatem praeſtare debent

debent 37
orba optimatum condicio 174
orbata reſp. tutoribus annuis 228
orbetur auxilio reſp. 161
orbis reip. uerſatur 310
oreſtis, pars Macedoniae libera 280
ornamenta ac lumina reip. 187
ornamentum pacis 89
ornamenta uerborum non quaerunt, quia cognita ſunt omnibus 41
ornari eximia laude 138
ornatus erumnis 194
ornatus honoribus populi 56
ornatum, florentemque me eſſe uoluiſti 311
ornati laudibus 214
ornati omnibus rebus homines 197
ornati patientia paupertatis 87
ornata de aliquo ſuſpicio pecunia oppugnatum 35
ortus a ſe, & per ſe nixus Cicero 305
oſtenditur agri ſpes & iucunditas urbanis 89
oſtendiſtis ſpem improbis 71
oſtendere alicui rationem iudicij corrumpendi 34
oſtentum 275
oſtenta nuntiata referebantur ad Haruſpices 286
oſtentarat & delationem nominis, & capitis periculum 25
oſtentare aliud ſpe ac ſpecie ſimulationis, aliud obſcure moliri 74
oſtentare largitionem uerbis 74
otium clarorum uirorum——Catonis eſt illud, clarorum uirorum, atque magnorum non minus otij, quam negotij rationem exſtare oportere 305
otium ita iucundum eſt, ut fortiſſimus quiſque maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando in otio poſſit eſſe, praeſertim cum dignitate 74

P

PALATINA tribus 251
Par amicitiae conſularis coniunctiſſimum 247
Par ſimile Piſo & Gabinius 256
Parcere —— quis minus umquam pepercit hoſtium caſtris, quam ille omnibus corporis ſui partibus pag. 286
Parcere ſuae, & alienae pudicitiae pag. 193
Parens tamquam deus liberis 294
Parentes nobis debent eſſe cariſſimi pag. 294
Parentum iniurias non modo reticere, ſed etiam animo aequo homines ferre debent 23
Parentibus & dijs immortalibus & patriae nos primum natura conciliat 286
Parentemus Cethego 182
Parere religioni potius, quã odio 54
Paritur honos diligentia petitorum in leuioribus comitijs 290
Pariebatur nobis conſulatus 194
Partes lenitatis agere 142
Partes meae praecipuae 244
Partes ueſtrae ſunt 201
Partes uitae——ſimilem ſui fuiſſe in ceteris quoque uitae partibus exiſtimare debetis 28
Particeps omnium conſiliorum 224
Partici cum Dinea matre iuſſit 27
Partici inuidiam 188
Partitus es cum eo aerarium 247
Parturire——quod periculum conceptum reſp. parturit, conſilio diſcutiam 161
Paſcua cenſorum 65
Paſtionis magnitudo 6
Patefactum eſt conſilium tuum de Catonis honore 246
Patefactum legionibus eſſe Pontum, qui ante populo Ro. omni aditu clauſus erat 8
Patet & aeque promptum eſt mihi & aduerſario meo 146
Patent fontes tui ab inimicis tuis. non igitur debent riuuli noſtri amicis eſſe clauſi 142
Patebat ei reditus in gratiam 283
Pater habet uitae & necis poteſtatem in filium, etiam adoptiuum. pag. 258
Pater in iudicio capitis obeſſe filio non debet 295
Patres obtinere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorũ 290
Patria communis omnium noſtrum parens 118
Patriae caritas & uoluptas 221
Patricidae patriae, non iudices nominandi, qui Opimium condemnarunt 305
Patrimonium—— liberis noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis ac noſtrae memoriae relinquemus 270
patrimus, & matrimus puer 278
Patronus unus Cicero, cauſſam Cluẽtianam uetere inſtituto perorauit pag. 59
Patronum Romae deeſſe nemini infimo maiores uoluerunt 142
Pax —— in pace parendum conſuetudinis, in bello utilitati 16
Pax maxime populare 73
Pax, tranquillitas, otium, maxime popularia 56
Pacem, & ueniam peto a dijs deabusque immortalibus 102
Pace non modo ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta atque agri mihi laetari uidentur 73
Peculatus quaeſtio. 50
Peculiaris tuus teſtis 173
Pecunia coacta ad agros emendos 68
Pecuniae debitae, & officij perſoluẽdi diſſimilis ratio eſt 225
Pecuniae. & gratiae diſſimilis eſt debito 305
Pecuniam qui retinet, non diſſoluit: qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit, habet: & qui habet, diſſoluit 225
De pecunijs repetundis quaeſtio 50
Pedem conferre, ut aiunt 298
Pedibus compenſari pecuniam, Catonis dictum 177
Pedibus ire 230
Pellex filiae 59
Pellexit ad ſe mulierẽ locupletẽ. 178
Pellicere ——pellexit eum ijs omnibus rebus, quibus illa aetas capi, ac deliniri poteſt 231
Pellicatus 23
Penitus introſpicite coniuratorum mentes 198
Penates 270
Pendet ſpe exigua, extremaque ſalus noſtra 165
Penetrare eodem gloriam noſtram, famamq. cupimus, quo manuum noſtrarum tela peruenerunt 114
Penitus perſpicere 40
Penſitant uobis uectigalia 6
Per cauſſam inopum 244
Per riſum ac iocum 94
Per tot annos 146
Per ſimulationem amicitiae 225
Percellere ——quem impetu perculerit 262
Perculſus atque abiectus 122
Perculſus hac ſuſpicione 8
Perculſus metu 269
Perculſi ſuſpicione aliqua repentina pag. 41
Perculſi Sullani temporis calamitate 154
Percenſere numerando 228
Percipere aliquem modeſtiae fructũ pag. 187
Percipere ſenſum poteſt ex maerore patrio 184
Percrebruiſſent illius uoces 154
Percuſſit ciuem ſuum, cui debebat eſſe notiſſimus 172
Percuſſae turres de caelo 131
Perditus morbo, lacrumis ac maerore 162
Perditus ſcelere, aut egeſtate 264
Peregrini non ſunt, municipes 190
Peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magiſtratum gerere uideris. pag. 198

Perenne

Perenne ac proprium manere 230
Perfectum ingenio, elaboratum induſtria 2
Perfringere leges 119
Perfugium hiemis, non auaritiae maiores eſſe uoluerunt in ſociorum atque amicorum tectis 12
Perfugia periculi, ornamẽta pacis 81
Perfunctus periculis 141
Perfunctos iam ſe eſſe arbitrãtur 44
Pergamus 175
Pergameni 168
Periclitari ſalutem ſummae rei 118
Pericula facile pellit, qui innocentia tectus eſt 18
Perimere —— ſi uis aliqua maior mihi reditum peremiſſet. 311
Perijſti filium ampliſſimum 264
Permanant ad aures noſtras 265
Permanere in eadem mente 56
Permanere in rebus aduerſis ſine ullo remedio atque alleuamẽto 196
Permitto aliquid iracundiae tuae. pag. 103
Peruaſerat pex animos gentium barbararum opinio uehemens, &c. 8
Permittere poteſtatem decemuiris omnium rerum uendendarum, & emendarum 87
Permiſſa ei non eſt poteſtas decernendi 228
Permotus odio, miſericordia 118
Permoti metu 402
Pernoctare 211
Perpendere ad diſciplinae praecepta res omnes non oportet 160
Perpendere diligentiſſime momenta officiorum omnium 141
Perpetuandam iudicum poteſtatem putauit, legis acerbitatem mitigandam 196
Perpurgatus locus ab ijs, qui ante me dixerunt 155
Perſcrutamini penitus naturam, rationemque criminum 168
Perſe qui id uoce non neceſſe eſt, quod mente uideatis 302
Perſequi iudicio 173
Perſona uiri boni ſuſcepta 40
Perſonam ſeueritatis non appetiui. pag. 142
Perſonabat ſecũ facere conſules 309
Perſpicere coniectura 8
Perſtrinxit ſuſpicione —— nemo me umquam ne tenuiſſima quidem ſuſpicione perſtrinxit, quem non potuerint 193
Perſtringere alicuius uoluntatem aſperioribus uerbis 296
Perſtringere aratro ſolum 87
Perturbare remp. ſeditionibus 248
Peruaſit illius diei fama in omnes orbis terrarum oras 13
Peruaſerat morbus —— quas oras quaſi quidam morbus illius furoris peruaſerat 194
Peruenit ad me nuntius —— nullus umquam de Sulla nuntius ad me, nullum iudicium, nullae litterae peruenerunt, nulla ſuſpicio 189
Perueniret ad eũ ſuſpicio, crimen 56
Peruenire ad finem —— nondum ad propoſitum mihi finem honorem peruenerant 188
Peruenire ad te beneficij gratiam, ad alios fructum par eſt 77
Peruenire —— uix ad aures iſtius ſuſpicionis fama peruenit 188
Peruertit Iumium 43
Peruertere aliquem 193
Peruerſa atque impia religio 197
Peſſinus, ſedes, domiciliumq. matris deorum 278
Peſtifer annus 228
Peſtilentia —— ager propter peſtilentiam uaſtus atque deſertus 89
Peſtem alicui afferre 107
Petiuit multam 38
Petunt rationes Catilinae, ut 161
Peterem errato L. Caecilij ueniam ex intimis ueſtris cogitationib. 196
Petere portum tutum ac tranquillũ. pag. 310
Petita ab eo multa eſſe dicitur 40
Petitiones ita coniectae, ut uitari poſſe non uiderentur 118
Pexo capillo nitidi 126
Phili 87
Philoctetae eiulatus & gemitus nõ ſunt tam miſeri, quam illa exſultatio Athamantis, quam ſomniũ matricidarum 281
Philoſophi etiã in illis libellis, quos de contemnẽda gloria inſcribunt, nomen ſuum inſcribunt 215
Phryx plagis fit melior 176
Phrygi homini, qui numquam arborem fici uiderat, fiſcinam obieciſti. pag. 171
picenus ager 106
picentes 190
pietas erga deos nihil eſt aliud niſi honeſta de numine eorum, ac mente opinio 262
Pietas quid 307
pietas fundamentum eſt omniũ uirtutum 294
piget —— non ſolum piget ſtultitiae meae, ſed etiam pudet 247
pignus. —— illa mulier ſibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniunctionem pignori fore putauit 58
pingue quidam ſonantes poetae 215
piraticam feciſſet egeſtate coactus. pag. 230
piſonis uita, & ſtudia deſcribuntur. pag. 231
piſo Epicureus 231
piſoni Macedonia data a Clodio. pagin. 254
piſo, & Gabinius duo conſules, quorum mentes anguſtae, humiles, prauae, oppletae tenebris, ac ſordibus 230
piſo & Gabinius pax ſimile 256
plebiſcita, aut populi iuſſa ſummota concione, diſtributis partibus, tributim & cẽturiatim deſcriptis ordinibus, claſſibus, aetatib. re nullos dies promulgata & cognita maiores fieri uoluerunt 167
placaui odia improborum 251
placare precibus diuinum numẽ ſcelere uiolatum 268
placare uoluntates populi turbatas. pag. 290
plancius adoleſcentibus cum A. Torquato profectus eſt in Africam. pag. 294
planus improbiſſimus 34
platonis & Ariſtotelis aemuli, moderati 157
plebi quoque urbanae maiores conuẽticula quaedam eſſe uoluerunt. pag. 257
plus uidiſtis 16
poculum mortis exhauſtum 26
poculorum magnitudinem & bibendo Aſiam ſuperauit 182
poena capitis cum pecunia non coniungebatur more Ro. 251
poena grauiſſima eſt a dijs immortalibus, furor & amentia 281
poena —— nemo iudicium reprehendit, cum de poena quaeritur, ſed legem 196
poena publice conſtituta 262
poenis impiorum acerbiſſimas pertulerunt 92
poeni calliditate Ro. uincunt 277
poenire id eſt punire 158
poeta natura ualet, & mentis uiribus excitatur, et quaſi diuino quodam ſpiritum afflatur 212
poeta praeſtanti ingenio, ſi uellet unũ hominem deterrimum fictis, conquiſitisq. uitijs deformatum inducere nullum dedecus reperire poſſet, quod in Clodio non inſit 286
poetae —— quae ſcripta ſunt grauiter et praeclare a poetis, nobis ſcripta ſunt 303
poetae ſancti ab Ennio appellati 212
poetae ſolent praeterire eorum, quorum res ſcribunt, calamitatem. pag. 388
polliceor tibi & deſero quicquid poſſum auctoritate, fide conſtantia,

ad hanc

ad hanc rem conficiendam 18

polluiſti religiones aut emetiẽdo, aut ſtuprando 266

polluere caeremonias 262

polluere ludos omni flagitio, dedecore maculare, ſcelere obligare 278

pompeius bellum Mithridaticum cõfecit 150

pompeius Hieroſolymis captis uictor ex illo fano nihil attigit 176

pompeius conſul ante factus, quam ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet 16

pompeius cum ſuis uirtutibus, tum tum alienis uitijs magnus 17

pompeius magnus cum uirtute fortuna adaequauit 215

pompeius obſeſſus domi ſuae 283

pompeius plura bella geſſit, quam ceteri legerunt 9

pompeij auctoritas apud omnes magna 167

pompeij felicitas 14

pompeij laus 169

pompeij res geſtae atque uirtutes ijſdem, quibus ſolis curſus, regionibus ac terminis continentur 138

pompeij ſcientia rei militaris 9

pompeio nulla urbs hoſtium diutius umquam clauſa fuit, &c 283

ponderari non debent cauſſae ex libidine teſtium 199

pondus rei iudicatae non habuit. pagin. 44

poſuerat authoritatem, quae eſt in omnibus 265

ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto, &c. 83

ponerent in honore, atque in beneficio quaecunque dicendi poteſtas eſſet data 31

ponere firmamentum aliquod in teſte 182

ponere in lucro 171

ponere inſidias penitus abſtruſas contra aliquem 82

ponere omnem operam, curam, & diligentiam in petitione non poteſt candidatus, qui alterum accuſat. pag. 152

poſita in oculis ciuitatis aedes 262

poſitus cuſtos in frumento 172

pons Miluius 128

pontificatus maximus nõ creabatur a populo propter religionem ſacrorum: ſed tamen ſupplicari populo maiores uoluerunt 77

pontifex maximus is a collegio cooptatur, qui a minore parte populi legitime uocata factus eſſet 77

pontifices frequentiores de domo Ciceronis, quam umquam de caeremonijs uirginum iudicarunt 275

pontifices & religionibus deorum immortalium, & ſummae reip. praeſunt 242

pontificum collegium adeſſe debet in dedicatione 265

pontificum nomina, qui domum Ciceronis omni religionc una mente liberarunt 275

pontum regijs quodam opibus & ipſa natura religionis uallatum populus Ro. Lucullo imperante aperuit 314

popularis quid ſignificet 73

populare —— quid tam populare, quam libertas 73

populus cum mari comparatur 48

populus non dilectu aliquo, aut ſapiẽtia ducitur ad iudicandum, ſed impetu nonnumquam & temeritate 290

pulus poteſt, & ſolet nonnumquam dignos praeterire 290

populus non ſemper eſt aequus dignitatis iudex 290

populi iniuſſu poteſtatem nemo habere poteſt 79

populus Ro. quis 260

populus Ro. aures habet: oculos acres atque acutos 304

populus Ro non eſt, multitudo hominum ex ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregata. pag. 260

populus Rom. ſaepe praetulit candidatis ſuperioribus genere, aut uirtute deteriores 291

populi Rom. quondam proprium fuit longe a domo bellare 10

populorum liberorum condicio eſt, poſſe ſuffragijs uel dare, uel detrahere quod uelit cuique 290

porrexit mihi afflicto & iacenti fidem, dextramque conſularẽ 234

porrigere manus 168

porta Eſquilina 27

portenditur periculum 278

portenduntur metus 284

ponrtenta haec cogitarent 83

portentorum explanatione, Etruſcorum diſciplina continentur 277

Porticus cum conclauibus pauimentata trecentum pedum 264

portus ac perfugium fortunae miſerae, multumque iactatae 21

portus Caietae celeberrimus, ac pleniſſimus nauium. 10

poſſeſſionem gratiae, libertatis, ſuffragiorum, dignitatis urbis, fori, ludorũ, feſtorum dierum, ceterorum retinere 89

poſſeſſiones relictae 65

poſſeſſiones ſuas tanto amore complexi tenebant, ut ab his membra diuelli cibus ac diſtrahi poſſe diceres 195

poſt urbem conſtitutam 376

poſt hominum memoriam nulla res maior a tribuno pl. ſuſcepta 102

poſt hominum memoriam hoc contigit nemini 116

poſt hominum memoriam taeterrimi conſules 309

poſt homines natos 246

poſt homines natos —— res poſt homines natos pulcherrima 261

poſt Romam conditam 234

poſt ſacra conſtituta 275

peſtem aedium tenebat pontifex, cũ domum aut aedem aliquam conſecrabat 265

peſtem tenebant pontifices cum domum aliquam conſecrabant, aut dedicabant 265

peſtem teneri in dedicatione templi oportet 265

poſterior —— ſuam ſalutem poſteriorem ſaluti communi ducere 102

poſteritatis cogitatio 216

poſteritatis ſpe, fructuque duci 118

poſtulauit ſeruum ab Oppianico in quaeſtionem 56

poſtulaſſet ſibi noctem ad deliberandum 223

poſtulare aliquem 258

poſtulatio Telluri deberi dicitur. pagin. 280

paſtulationes eſſe Ioui, Saturno, &c. pag. 277

potentia uix ferenda 294

poteſtas erepta ſit iunio ſui defendendi 38

poteſtates omnes, imperia, curationes, ab uniuerſo populi proficiſci debent, maxime quae conſtituunrur ad aliquem populi fructum, & commodum 76

potio —— prima potione mulierem ſuſtulit 27

prae me fero 104

prae tuis facultatibus, ſi haec iu illo minima fuiſſent maxima putarentur 14

praebent aduerſis rebus perfugium ac ſolatium 211

praebui me in utroque diſſimilem propter tantam hominum diſſimilitudinem 189

praebuit mutam in delicto perſonam pag. 268

praebuerat uocem ſuam communibus hoſtibus ad meam perniciem. pag. 223

praecentio, tenſae, curricula, &c. pag. 277

praeceps ad poenam, & exitum 283

praeceps furore 131

praeceps ſcelere 269
praecipitari ex altiſſimo dignitatis gradu 261
praecipitanti reip. ſubuenire 220
praecipitantem impellere 34
praecipitante iam, & debilitato tuo tribunatu 250
praecipitante rep. 187
praecepta uiuẽdi hoc iudicio huic puero dabitis 184
praecipuo iure eſſe deberet in hac re. pag. 16
praecurritis poene mihi ſtudio 138
praedicare de ſeipſo glorioſe 261
praedicatio beneficiorum acceptorũ non debet uideri arrogans 276
pradictiones ueteres fatorum Apollinis, uatum libris continentur. pagin. 277
praedictus ſumma poteſtate 36
praedictus ſummo ſplendore ac uirtute 59
praedictus ſummis ornamentis honoris, fortunae, uirtutis, ingenij. pag. 15
praeeatis mihi, pectemque teneatis. pag. 268
praeficere imperatorẽ rebus magis 9
praeficere pecori 304
praefectura florentiſſima 295
praefectus moribus 46
praetuliſti ferrum adoleſcentulis ad audaciam, facẽ ad libidinem 117
praetuliſtis m enti meae lumen clariſſimum in tantibus tenebris erroris, & inſcientiae 193
praefinitum parte aliqua legis 66
praegnans mulier. al. pregnans. pag. 26
praeguſtator libidinum tuarum 247
praeiudicati nihil afferre debet iudex 59
praeiudicij aliquid ex alicuius damnatione ad aliud iudicium comparare 302
praeiudicia de aliquo facta ab ipſis iudicibus 22
praeiudicia duo feciſſent 33
praenuntia repulſae inquiſitio candidati. 152
praemonſtrare & praecinere magnũ aliquid uidentur dij pop. Ro. 277
praepeditus morbo 106
praeponeretis eum bello praedonum pag. 16
praeponi labori, & negotio 82
praepoſterus atque peruerſus 34
praepoſteris uerbis 268
praeripere alicui deſponſam & deſtinatam laudem 273
praerogatiua centuria 298
praerogatiuae primus cuſtos praefectus a Piſone Cicero 232
praeſcriptio legis 77
praeſcriptio ſemihorae 103
praeſentes dij 131
praeſentes auxiliũ eſſe laturos huic urbi 125
praeſidio legis cauſſam aliquam defendere 50
praeſidio parietum ſe tuebãtur 223
praeſidia defenſionis cõſtituere in arce legis 4
praeſtamus amicorum officia, ac ſtudia 152
praeſtiterunt mare tutum 170
praeſtare——illud, quod mea uirtus praeſtare potuit 222
praeſtare——nullus praedones fore quis praeſtare poterat? 169
praeſtare ſaluos ſocios 15
praeſtare ſtudia, officia 142
praeſtolarentur tibi 120
praeſto ſunt omnibus officia, operae meae 190
praterire ſilentio 196
praeteritus a populo 290
praeteriti multi a populo in minoribus magiſtratibus, & tamen conſules facti 301
praeberi negotium datum a ſenatu, ne, quod a Licinia uirgine Veſtali, ſummo ſacerdotio praedita dedicatum eſſet, iniuſſu populi, ſacrum eſſet, & ſi quae litterae eſſent inciſae, aut inſcriptae tollerentur 268
praetores urbani, iurati debent optimum quemque in ſelectos iudices referre 44
praetextati filij ſedere ſolent in equis triumphantium 143
praeuacari accuſatori 31
praeuaricari 282
preces ſceleratae, & nefaria uota 98
precibus petit a P. Sulla 194
premere forum 304
premebatur cauſſa honeſtiſſimis omnibus 30
premebatur faucibus 37
premebatur re 37
premeretur bello tetro & periculoſo 9
premi aere alieno 125
princeps mihi fuit, & ad ſuſcipiendã & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum 204
princeps atque architectus ſceleris. pag. 33
princeps uirtute, exiſtimatione, nobilitate. 23
principijs cognitis multo facilius extrema intelliguntur. 22
priuare aliquem uita 103
priuatis in rebus, ſuiſque ſumtibus minimo cõtenti Romani: in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriam, ſplendoremque reuocabant 169
priuernas ager 87
priuilegium de Ciceronis peſte a Sex. Clodio latum 247
priuilegium lex priuata 251
priuilegijs tyrannicis irrogatis indemnatum exturbabas 263
pro conſule miſſus eques Ro. Pompeius 16
pro eo ac mereor 134
pro meo iure dico 182
pro poteſtate iudicium illud dimitti iuſſit 35
pro rei indignitate 154
pro uirtute ſua iudicio clariſſimo honeſtiſſime eſt liberatus 103
probare uelim M. Catoni rationem facti mei 141
probro eſſe aliquid alicui 260
procella patriae 268
procedere——ſibi nequaquam, ut ſperaſſet, ea, quae cogitaſſet, procedere 56
proceſſus longior 8
procul aberant a conſpectu imperij. pag. 91
producta die——ne miſi producta die, quis accuſetur 251
prodere reliquis periculoſam imitationem exempli 169
proditae litteris uirtutes fortium uirorum 211
proditum memoria falſo 13
proelijs uſus erat ſecundis 8
profectio pecuniae exquiratur 37
proferre aliquid in aſpectum, & lucẽ pag. 210
protulit eum longius, quam foris quotidiani officij poſtulat, pietas & fraternus amor 196
protuliſſe paullo longius quam natura uellet, officiorum fines 157
prolatis comitijs 298
prolatio iudicij 103
profiteri 76
pſephiſmata non ſunt teſtimonia, ſed fremitus egentium, & motus quidam temerarius Graeculae concionis 169
pſeudothyro intromiſſae uoluptates pag. 231
Ptolemaeus rex Cypri 246
publicani, homines honeſtiſſimi & ornatß. 6
publicanorum ordo magno adiumento eſt in honore 293
publicanorum ordine filios equitum Ro. continetur 293
publicanorum ſocietates omnes de Ciceronis conſulatu, ac de rebus geſtis ornatiſſima decreta fecerunt pag. 257

P. Publicauit Ptolemaeum regem Cypri Clodius 246
P. Africanus L. Cotta accuſauit 156
P. Africanus duos terrores imperij Ro. Karthaginem & Numantiā deleuit 156
P. Africanus in concione dixit clara uoce ſe C. Licinium Sacerdotē uerbis conceptis peioraſſe 48
P. Africanus Karthaginem uetere de conſilij ſententia conſecrauit, ut ipſe locus eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt, ueſtigia calamitatis oſtenderet 82
P. Africanus Karthaginem conſecrauit nudatā tectis ac mœnibus, ſiue ad aeternam hominum memoriā, ſiue ad notandum Karthaginienſium calamitatē, ſiue ad teſtificandam noſtram uictoriā, ſiue ad oblatam aliquam religionem 66
P. Claudius Cicerone expulſo, Catone a mandato in Pompeium ſe cō uertit 256
P. Clodius in ipſum Cn. Pompeium inuehi cepit 283
P. Clodius puluinaribus bonae deae ſtuprum intulit 274
P. Clodius templum Nympharum inflammauit 286
P. Clodius uxorem, ſororemque non diſcernit 281
P. Clodij facinora & ſcelera 263
P. Clodij facinora 273
P. Clodij facinora enumerantur 278
P. Clodij flagitia, & facinora 282
P. Craſſus 233
P. Duelius. al. Delius 303
P. Fonteius P. Clodium adoptauit. pag. 258
P. Furius homo turpiſſimus 107
P. Heluidius Rufus eques Ro. 59
P. Lentulus a Tribuno pl. ſententiam dicere de ſalute Ciceronis uetabatur 229
P. Lentulus cos. & pontifex 275
P. Lentulus conſul, parens, deus, ſalus noſtrae uitae, fortunae, memoriae, nominis 223
P. Lentulus parens, ac deus uitae Ciceronis 229
P. Lentuli beneficio M. Tullius nō ſolum in patriam reductus eſt, ſed etiam equis inſignibus, & curru aurato reportatus 234
P. Lentuli ſomnus 131
P. Lentulo, Q. Metello cos. 275
P. Mutius 309
P. Nigidius 193
P. Octauij Balbi laus 41
P. Popillius 222
P. Popillius fortis & conſtās in optima ratione ciuis, damnatus & reſtitutus 260
P. Popillius reuocatus in patriam tribunitijs rogationibus 223
P. Quinctilius Varus, homo ſumma religione & ſumma auctoritate praeditus 30
P. Rutilius Rufus, tribunus pl. factus non eſt, conſul factus eſt. pag. 301
P. Satureius 41
P. Scipio 150
P. Scipio natus uidetur ad interitum exitiumque Karthaginis. pagin. 273
P. Scipio pontifex maximus Ti. Gracchum mediocriter labefactationē ſtatum reip. priuatus interfecit. pag. 114
P. Scipio priuatus arma ſumſit. pagin. 309
P. Scipio uir optimus a ſenatu iudicatus ſacra Bonae deae e Phrygia aſcita accepit 278
P. Scipionis uis intima priuati hominis 260
P. Septimius promtus homo 166
P. Septimius Scaeuola 44
P. Seruilius 106
Profiteri quod non poſſis implere, impudentiae eſt 30
Profeſſus non eſt 208
Profeſſi artem aliquam, ſi non ſatisfaciunt, reprehenduntur 304
Profiteri iubet aurum apud decemuiros 86
Profligatus, perditus 106
Profundere pecuniam 34
Profuſis ſumptibus uiuere 27
Profugere in exſulium 259
Progredi longius iracundia —— dolore elatum, & iracundia longius progreſſum, quam ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. pagin. 273
Prohibere aditum matris a filij ſanguine 59
Prohibere calamitate ciues 6
Prohibere remp. a periculo 6
Prohibere ſupplicia a ſociorum moenibus 273
Prohibendo non tam deterrere uiſus eſt, quam admonere 266
Proiecta & effrenata cupiditas. pagin. 264
Prolixe, cumulateq. fecit, non ſolum fecit 181
Prolectat ſpe largitionis, & uiatico publico 168
Promtus homo 166
Promtum uultu & lingua habuit quod cum ceteris animo ſentiebat 396
Promereri beneficium 158
Promeritum 222
Promiſcue toto fundo, quam proprie parua frui parte malletis 91
Praemouere de impēdentibus periculis maximis, prope uoce iuris optimi max. 275
Promulgarent de ſalute mea 228
Pronuntiare, diuidere, ſequeſtrem eſſe 297
Propenſior ad leuitatem 157
Propagauit Metelli Laudeni ad ſempiternam memoriam temporis calamitas 259
Propagare fines 146
Propagata dies & ad ſalutem urbis, & ad memoriam conſulatus Ciceronis 132
Propono, —— quaecunque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur 134
Proponite P. Sullae uitam ante oculos 197
Proponitur lex in publico 74
Proponebatur ei omnis metus, publicatio bonorum, exſulium, mors. pag. 311
Propoſita erat illi haec condicio, ut, &c. 28
Propoſita ſpe ampliſſimae dignitatis pag. 192
Propoſitum ante oculos periculum. pag. 243
Propoſitum uitae periculum, & quotidianas capitis inſidias uitaret 24
Propius accedo 169
Propius factum —— nihil quicquā propius factum 31
Propugnator mearū fortunarū 237
propulſare a rep. periculum 226
Propulſare a ſe iniuriam 296
Propulſare hominū impurā intemperantiam a ſanctiſſima parte corporis 230
Propulſare inimicorū impetus ab honore Mineruae poſſim 141
Proripuit ſe repente e curia 273
Proſcribit auctionem publicorum bonorum 65
Proſcribit in ſua lege uectigalia 65
Proſcribere quid 251
Proſcriptio, non lex. 230
Proſcriptiones mulierum 178
Proſequebantur plauſu eius indomitos atque effrenatos furores 283
Proſequi aliquem non ſolū lacrumis, ſed animo, corpore, copijs 306
Proſecuti ſunt Marium lacrumis, uotis, & omnibus Minturnēſes 294
Proſpexit huic malo 286
Proſopopoeia patriae, Italiae, reip. pag. 121
Proſopopoeia populi 291

Proſpicere longe animo 26
Protego iacentem 194
Proterere & conculcare 174
Prouexit eum longius, quam uoluit, aura popularis 282
Prouexit orationem meam ueſtra benignitas 248
Prouiderunt multum in poſterum. pag. 92
Prouidentem te, & praecauentem numquam mouebunt loco 301
Prouiſi labores —— ueteres multo ante ſuſcepti, & prouiſi labores. pag. 247
Prouinciae —— quae in prouincijs fiunt, uix audiuntur 304
Prouocati iniurijs 6
Pſephiſma factum in Caſtritiũ mortuum 178
P. Seruilius bellorum omnium peritiſſimus 17
P. Sextius 233
P. Sulpicius poterat uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene ſentirent, perficere dicẽdo 282
P. Sulla conſul omnibus centurijs renuntiatus eſt 201
P. Sulla dictatore ferente comitijs centuriatis populus Ro. municipijs ciuitatem ademit, ſed ratum non fuit 258
P. Sullae laus 197
P. Valerio non maximis in remp. beneficijs data domus eſt in uilla publica 276
P. Volumnius 59
pudor reuocat a turpitudine 119
pugna commiſſa 150
pugna, quae erat commiſſa, ſedatur. pag. 128
pugna naualis ad Tenedum 150
pugna naualis apud Tenedum 214
pugna pugnata 150
pullarij 80
puluinaribus bonae deae ſtuprum intulit Clodius 274
puncta multa ferre in aliqua trib. pag. 302
puniendum ſupplicio 257
purga urbem 117
purpura Tyria 177
putare aliquo in numero 12

Q

QVA de re agitur 146
Qua mollitia ſum animi, ac leuitate 189
Qua ſeueritate fuit —— ſi uiueret, qua ſeueritate fuit, tu profecto nõ uiueres 259
Quadrupedum impuriſſimo 251
Quaerere cauſſam rerũ nouarum 92
Quaerere ex alicuius amplitudine aut praeſidia periculis, aut adiumenta honoribus 18
Quaerere ſibi aliquã bonã gratiã 18
Quaerendum ſibi domo remediũ exiſtimauit. 25
Quaeritur ei inuidia, non honos habetur 86
Quaeritur tormentis omnibus uehementiſſimis 56
Quaereretur excuſatio ad moram familiaris funeris 103
Quaeſita, et collecta bona labore 39
Quaeſtio de ueneno infinita eſt, & omnes mortales alligat 51
Quaeſtio hac lege conſtituta 51
Quaeſtio conſtituta lege de re aliqua pag. 20
Quaeſtio legitima 205
Quaeſtio peculatus, triſtis, atrox 151
Quaeſtio, ſeu iudicium inter ſicarios. pag. 50
Quaeſtionẽ habere in filij caput 56
Quaeſtionem habere de uiri morte conſtituit 56
Quaeſtor imperatori in filij loco eſt. pag. 236
Quaeſtoribus ſuis praetores in parentum loco eſſe debere praeſcribit mos maiorum 294
Quaeſtu iudiciario paſtus 34
Quantum in ipſis fuit 175
Quantum eſt ſitum in nobis 204
Quem ad finem 114
Queribunda uoce 191
Querimoniae hominum liberae apud Pomp. de aliorum iniurijs 13
Queror —— illud queror, tam me ab ijs eſſe contentum, &c. 83
Quicquid pro quicque 30
Quid ad te? 246
Quid enim? 159
Quid multa? 304
Q. Caepio Druſi inimicus 265
Q. Catulus 15
Q. Catulus pater, & filius 207
Q. Catulus a Manlio ſuperatus eſt in comitijs. 151
Q. Catulus M. Fuluij domum, cum is fratris ſui ſocer fuiſſet, monumentum ſuarum manubiarum eſſe uoluit 264
Q. Catulus particũ de manubijs Cimbricis fecit, ubi M. Flacci domus fuerat 262
Q. Claudia, femina matronarum caſtiſſima habita, ſacra bonae deae accepit 278
Q. Conſidius 41
Q. Fabricius 233
Q. Hortenſius 15
Q. Magius Chilo 130
Q. Manilius triumuir. 27
Q. Marcius cenſor. 267
Q. Metellus 40
Q. Metellus Ciceronis inimicus Clodij frater, ſalutem ac dignitatem Ciceronis diſſenſioni ſuae praetulit 243
Q. Metellus cum armis ſuperior eſſe poſſit, ceſſit 309
Q. Metellus in patriã reſtitutus multis pro eo deprecantibus 222
Q. Metellus expulſus, idemque reuocatus. 260
Q. Metellus perſeuerantiam ſententiae ſuae, non ſalutem reip. retinuit 309
Q. Metellus Pius poetis etiam Cordubae natis aures ſuas debebat 215
Q. Metelli de Pſeudophilippo triumphus 150
Q. Mutius 106
Q. Papirius legem rogauit, ne quis iniuſſu plebis aedes, terram, aram conſecraret 266
Q. Pedius 292
Q. Seruilius Ahala Sp. Melium nouis rebus ſtudentem manu ſua occidit 114
Q. Tubero, homo eruditus Stoicus rogatus a Q. Maximo, ut triclinium ſterneret, ſtrauit lectulos Punicanos pelliculis haedinis 159
Q. Valerius 233
Quo pertineat, uidete 77
Quo ſe uertet? 162
Quo uoles, ſequar 34
Quorſum haec oratio pertinet? 264
Quouſque 307

R

RAPERE in inuidiam 99
Rapi oculis in omnẽ fraudem. pag. 281
Raptim & turbulente 268
Rata ut ſit emtio. 182
Ratio bona, & conſtans, & grauis —— oſtendetis bonae rationi, & conſtanti, & graui nullum a uobis fructus eſſe propoſitum 18
Ratio, confirmatioq. doctrinae 210
Ratio reuocat a furore 120
Reatinus ager 87
Receſſerunt paullulum a mea cauſſa pag. 228
Recedere a legibus 52
Recentoricus ager Sicilienſis 67
Recentoricus ager 85
Reciderunt illa ex laetitia & uoluptate ad luctum & lacrymas. pagin. 201
Recidat res in unius imperium. pagin. 283
Recipiebat ſuis urbibus 175
Recipere cauſſam alicuius 33
Recipere cauſſam 190
Receperunt Ennium in ciuitatem Romani 214

Receperunt tecto Marium Minturnenſes 294
Reciperent in ſuas litteras, tuas emtiones 179
Recipere tecto 55
Recipienda largitionis ſuſpicio 289
Recolere ſtudia humanitatis 210
Reconcilio te bonis omnibus 192
Reconciliatio concordiae 132
Reconciliabantur inimici in gratiam pag. 266
Reconciliatio gratiae facta 283
Reconciliationes gratiarum ſanguine emto ſancirentur 223
Reconditus,& penitus abſtruſus animi dolor 247
Recreauit perditum 8
Recreare ſe ex magno timore 129
Recuſare—— Auitus numquam recuſauit, quo minus ea lege rationem ſuae uitae redderet, qua non tenetur 52
Recuſando nihil culpae ſuſcipitur. pag. 52
Recuſatio,non eſt confeſſio 50
Recuſatio —— ſi qua res diem, qua die iudicium eſt futurum, aut auſpicijs,aut recuſatione, ſuſtulerit, tota cauſſa, iudiciumq. ſublatum eſt 251
Reddere rationem ſuae ſententiae. pag. 41
Redire in gratiam cum Cluentio non poterit 37
Redigere in ditionem,& poteſtatem pag. 89
Redimere uectigalia 7
Reduceret me ad ſalutem conſulari medicina 224
Reducti reges in gratiam 40
Redundauit eorum ſanguine 9
Redundauit hic locus aceruis corporum & ciuium ſanguine 132
Redūdabit in me aliquod periculum ex hoc tanto in omnes mortales beneficio 190
Redundabit mihi in poſterum inuidia hoc interfecto 121
Redundarint in hunc annum 161
Redundare—— tantum maioribus ſuis debitum eſſe demonſtrat, unde etiam quod poſteris ſolueretur, redundaret 73
Redundantem domum ſanguine non reformidat 25
Retulit ad collegium 267
Retulit ad iuriſconſultos 178
Referant mihi —— gratiam dij immortales pro eo ac mereor 134
Retuliſſet memoriam Sullae commemoratio Antronij 192
Referre acceptum uoluit aliquid liberalitati ſuae. 54
Referre ad ſenatum 16
Referre in aerarium 46
Relatum in aerarium 67
Reficitur hic animus a forenſi ſtrepitu, & aures conuicio defeſſae conquieſcunt 210
Reficiatur pecunia ex nouis uectigalibus 86
Refici poteſt pecunia tanta ex ſuperioribus capitibus legis, ut deeſſe non debeat 82
Refricare obductam iam reip. cicatricem 99
Refrixit crimen 302
Refutabo eius conatum 273
Regere conſilio,integritate tueri, uirtute conficere 16
Regere fines 146
Regionibus officij ſe continere 94
Regionibus orbis terrae definiuntur res, quas geſſit populus Ro. 214
Regnum Ciceronis ſe ferre poſſe negabat Torquatus 190
Regnum nullum fuit umquam,quod non minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineatur 81
Regnum occupare Romae qui ſint conati 190
Reijcere iudices 297
Reiectione interpoſita repentini in nos iudices conſediſtis 201
Relaxare animos doctrina 210
Releuati cura,& metu 121
Religio——Cicero non utebatur ijs litteris,quae auocarent a religione 277
Religio——in religionibus ſuſcipiēdis caput eſt interpretari quae uoluntas deorum eſſe uideatur 2
Religio non fuit C. Mario quominus C.Glauciam praetorem occideret. pag. 131
Religio non ualet in ſcelere 268
Religio —— ſua cuique ciuitati religio eſt 177
Religionem teſtimoniorum & fidem Graeci non colunt 166
Religione et pietate cetera(s) nationes uincunt Romani 277
Religionum colentes qui 307
Religionum colendarum auctores ac magiſtros maiores habet Cicero. pag. 277
Religioſus —— facere locum aliquem religioſum 280
Relinquit cauſſam & ſuſceptam, & manifeſtam 27
Reliquit ſui deſiderium apud populum Ro. 164
Reliquit totam cauſſam 43
Relinquere locum defenſioni: nullum relinquere locum 33
Relictus ab omni non modo honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis 106
Relictus locus nullus eſt nouae calamitati 201
Reliquus unus e multis 25
Remedia ac perfugia cauſſarum, ad omnia remedia ac perfugia cauſſarum confugi 30
Remedijs acrioribus ſaluti ſuae ſubueniendum putauit. 34
Remittit ei manubias 67
Remittit hoc Rullo Pompeius. pag. 86
Remiſſio animi 211
Remiſſio poenae 137
Remiſſior in ulciſcendo, qui fuit,laudatur 225
Remiſſum atque conceſſum,non omiſſum 193
Remouit ſe ab omni eiuſmodi negotio pag. 29
Remoue te a ſuſpicione alicuius commodi 77
Remotiſſimi a Graecorum luxuria, & leuitate 177
Remuneratio beneuolentiae 247
Remunerari beneficia alicuius. pag. 234
Remunerari —— tardior in beneficijs remunerandis 225
Renouare alicuius deſiderium,ac memoriam ſuo fletu 221
Renouatur memoria per me inuentae ſalutis 25
Renuntiauit decemuiros, quos uoluit 77
Renuntiari praetorem a conſule. pag. 263
Renuntiatus conſul Murena a M. Tullio 141
Repellamus a nobis famam crudelitatis 201
Repuliſti a gentibus tuis filiam meā uerbis ſuperbiſſimis, & crudeliſſimis 232
Repulſa aedilitia accepta multi ſummos a populo Ro. honores adepti ſunt 301
Repulſi qui 286
Repentina morte multi perierūt 56
Repentina morte perijt 56
Repentini impetus, uehementes 20
Repetam p aullo altius 34
Repetere aliquem ad poenam 165
Repetere alicuius promiſſa 311
Repetere a me earum rerum omniū fructum A. Licinius ſuo iure debet 204
Repetere poenas alicuius rei ab aliquo 230
Repetere poenas-–dixerat in cōcione cōſul, ſe cliui Capitolini poenas ab equitibus Ro. repetiturū 236

Repetendum ſibi multum non putat ex quaeſturae laude Cicero, quia poſt quaeſturam res multo maiores ac laudabiliores geſſit 204
Replicare annalium memoriam 190
Repono cauſſam totam in ueſtra mãſuetudine 201
Reportarint ab illo inſignia uictoriae, non uictoriam 4
Repudiare communem naturae ſenſum 261
Repudiare eius uota, & preces a ueſtris mentibus debetis 59
Repudiatis totius Italiae precibus. pag. 247
Res domeſtica —— quaeritur in re domeſtica continentiae laus: in publica dignitatis 169
Res familiaris ſua quemque delectat. pag. 221
rei familiaris moderatio ad uſum definita 270
rai frumẽtariae inopia —— propter inopiam rei frumentariae populus Ro. in Capitolium conuenit. pag. 242
rem integram deferrem ad conſilium publicum 128
res iudicatae —— ſtatus reip. maxime rebus iudicatis cõtinetur 196
rerum iudicatarũ infirmationes 74
res —— lis 146
res mancipi. 141
rei militaris uirtus praeſtat ceteris omnibus 146
res omnes urbanae latent in tutela. ac praeſidio bellicae uirtutis 146
reſp. —— nulla cuiquam male de rep. merendi iuſta eſſe cauſſa poteſt 282
rebus prolatis 146
reſcinderent ipſi ſua iudicia 33
reſcidiſtis me duce eum locum, quẽ nobilitas praeſidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, uirtutique in poſterum patere uoluiſtis 73
reſcindere rem iudicatam 258
reſcindere res iudicatas 196
reſeruata ad luctum uita 59
reſeruata quaeſtio huic tempori 57
reſidere ſcrupulus uidetur —— ſin ſcrupulus uel tenuiſſimus reſidere uidebitur, &c. 275
reſignauerat omnẽ tabularum fidem Gabinij leuitas 208
reſtitutus in patriam 311
reſtitutus in remp. Cicero pariter cũ rep. 237
reſtricti, & tenaces 302
reſpicere 31
reſpicere —— quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium praeteriti temporis 204
reſpicere ſalutem ſuam, & ſuorum. pag. 310
reſpirare a metu 59
reſpirare a metu caedis 288
reſpondere cum ſua laude contra inimici contumeliam licet uiro rebus in magnis cum inuidia uerſato. pag. 256
reſpondere ad rogatum 166
reſpondere alicui falſum de iure 304
reſponſum id tuliſſes. 119
reſponſa Haruſpicum 131
reſpuerent aures 297
retinere eam uoluntatem, quam ſemper habuiſtis erga me 98
retinere alienum 175
retinere memoria 6
retinere ueſtigium —— nullum priſtinae dignitatis ueſtigium retinere 201
retorquet oculos ad hãc urbem 123
retractandus a me locus 155
retundere mucronem ſtili cenſorij 46
reuoco & reflecto nonnumquam animum meum ad ulciſcendam orationem meam incitatum 193
reuocabant illam rem ad illam rationem & coniecturam 244
reuocauit eum auaritia ab inſtituto curſu ad praedam 12
reuocabit te ad ſua inſtituta, ſuorumque maiorum exempla 251
reuocare ad ueteris conſuetudinis ſimilitudinem 43
reuocare ad manus 48
reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos perueniſſe pecunias in litibus aeſtimandis ſtatutum ſit, eos indices abſoluunt 44
reo plus largiri non oportet ad ſalutem, quam quantum defenſor purgandis criminibus conſequi, & dicendo probare poſſit 20
reis multa ſunt conceſſa ad placandum atque ad miſericordiam 251
rex non eſt qui calamitoſos non deſerit 190
rex ſacrorum, patricius 249
reges peregrini Tarquinius, & Numa, & Cicero tertius 190
regum afflictae fortunae facile multorum opes alliciunt ad miſericordiam 8
regum appellationes uenales 266
regibus expulſis nullum in libero populo crudelitatis regiae ueſtigium retinuerunt maiores 104
regale nomen magnum, & ſanctum hominibus uidetur 8
regalis poteſtas 284
regium, ita uiuere, ut non modo homini nemini, ſed ne cupiditati quidem ulli ſeruias: contemnere omnes libidines, &c. 190
rhodiorum uſque ad memoriam Ciceceronis diſciplina naualis, & gloria permanſit 15
ridiculum eſt, quod eſt dubium, id relinquere incertum: quod nemini dubium poteſt eſſe, id iudicare. pagin. 158
robuſtior uſu, atque aetate 193
rogare non debent homines populum ut ei praeſit: ſed a populo rogari. pag. 160
rogari non omnia poſſunt —— non exceperas, ut, ſi quid ius non eſſet rogare, ne eſſet rogatum 262
rogationem de ſe nolle ferri Syllam. pag. 196
rogationem tuliſſet de piratico bello 231
Roma in montibus poſita & conuallibus, cenaculis ſuſpenſa, anguſtiſſimis ſemitis 94
romani tempora uoluptatis, laboriſque diſpertiunt 159
romani pietate, & relligione ceteras nationes uincunt 277
romilia tribus 90
romulus 104
romulus ad deos immortales ab hominibus beneuolentia, famaq. ſublatus eſt 128
romulus de coelo tactus 131
roſcij morte omnes commoti ſunt. pag. 212
roſtra exuuijs nauticis, & claſſium ſpolijs ornata 15
rudius, Ennius 214
ruere illa non poſſunt, ut haec nõ eodem labefactata motu concidant. pag. 6
ruina quaedam & tempeſtas, non iudicium 40
ruſticari 211

S

SABINVS ager 87
Sacerdotia non mandabantur a populo 77
Sacra bonae deae uiri oculis ne imprudentis quidem aſpici fas eſt. pag. 274
Sacra bonac deae occulta, et maribus non inuiſa ſolum, ſed etiam inaudita 286
Sacra interire noluerunt maiores. pagin. 146
Sacrorum eadem antiquitas, quae ipſius urbis 275
Sacra uia 292
Sacramentum iniuſtum —— ſi decẽ uiri ſacramentum iniuſtum in libertatem iudicaſſent 258
Sacrarium reip. 161

Sacrificium, quod fiebat pro ſalute populi Ro. a P. Clodio uiolatum eſt. pag. 275
Sacrificium uetuſtiſſimū a P. Clodio ſolo uiolatum, & pollutum, quod nemo uir aſpicere non horruit: quod fiebat per uirgines Veſtales, fiebat pro populo Ro. fiebat in ea domo, in qua erat imperium 287
Sacrificia gentilitia 280
Sacrificia gentilitia illo ipſo in loco anniuerſaria factitarunt 380
Sagaciſſimus ad ſuſpicandum 119
Salaminij 213
Salij, patricij erant 249
Saltare——nemo fere ſaltat ſobrius niſi forte inſanit 143
Saltatio, comes eſt extrema tempeſtiui conuiuij, amoeni loci, multarū deliciarum 143
Saltator ille Catilinae cōſul——Gabinius ſignificatur 309
Saltatorem appellauit Murenam Cato 143
Saluti fuit nonnullis haec uox 204
Salutem alicui attuliſſe, maius eſt beneficium, quam poſſe debet ciuis ciui dare 197
Salutabant ciues nominatim candidati a monitore, ſeu nomēclatore admoniti. 160
Sanare uoluntates conſceleratas ac nefarias 190
Sancit in poſterum, ne quis, &c. 136
Sanxit lege 247
Sāciret ſenatus auctoritatem in poſterum 100
Sancire obſeruantiam poena 298
Sancire uult per uos quae dubia ſunt. pag. 100
Sancti uiri & religionum colentes. pag. 307
Sanctiſſima pars corporis, os 230
Sapientes ac multum in poſterū proſpicientes iudices 156
Sapientiſſimum eſſe eum, cui quod opus eſt ipſi ueniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. 37
Sapientia domina rerum 147
Saſia mulier importuna, quae filium accuſauerat 23
Satiauit Cilicum, barbarorumque libidines 282
Satiare animos inimicorū ne ſupplicio quidem ſuo poſſet 187
Satietatem ſui magno labore ſuperare 146
Satis eſſe mihi alijs ad habendum: alijs ad conſumendum 87
Satis, ſuperque dixiſſe uideor 176
Saturaui perfidiam & ſcelus proditorum 25
Saturare alicuius in nos odium ſanguine amici noſtri 182
Saturati honoribus homines 292
Saturati omni largitione 168
Saturnalia 129
Saturnalia conſtituerat Catilina quo die urbem incenderet 131
Scelera in patriam edita 286
Scena argentea 151
Scenici artifices 209
Scipio Stoicum habuit domi 157
Sciſcit plebs: iubet populus 167
Scribae cum magiſtratibus in rationibus, monumentiſque publicis uerſantur 257
Scriptura 168
Scriptura: ratio paſſionis 6
Scylla tam eminentiſſimis canibus, tamque ieiunis 286
Sectam in rep. ſequi 183
Sectabantur multi 158
Sectores—— mulierem emit a ſectoribus 54
Secundum fratrem ſuum indicatam meam domum eſſe dicebat 280
Secundus uitae ſine ulla offenſione curſus 221
Secus de illo nihil eſſe umquam exiſtimatum 46
Sedent arrogantiam 174
Sedare diſcordias 282
Sedatiore tempore eſt accuſatus 40
Sedata inuidia 38
Sedit non ex ſuae decuriae munere, neque ex lege 49
Seditio orta propter inopiam rei frumentariae poſt reditum Ciceronis 243
Seditionis & diſcordiae concitandae facultas detur 161
Seditiones domeſticae 92
Sedulitas aut inſidioſa, aut impudēs interdum uidetur 74
Sedulius primus ſciuit ut Cicero exſultaret, ſeu ut Ciceroni aqua & igni interdictum eſſet 258
Sedulius: quo die Clodius Ciceronem ex urbe exire coegit, negauit ſe Romae fuiſſe 238
Sedulitatem mali poetae Sulla praemio dignam putauit 255
Sedulo faciebat 31
Senatores multis commodis carent multa moleſta, ac difficilia ſubeunt 52
Senatorum ornamenta locus, auctoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomen & gratia, toga praetexta, ſella curulis, inſignia, faſces, &c. 52
Senatus decreuit, eos, qui domum Ciceronis uiolaſſent, contra remp. eſſe facturos 276
Senatus, ſummum eſt populi Ro. populorumque omnium, & gentium conſilium 257
Senatus ueſte mutata fuit in periculo Cicer. 236
S. C. ſimili C. Mario, & L. Valerio cos. permiſſa eſt reſp. 114
Senatus conſultum factum C. Mario, L. Valerio cos. 106
S. C. quae ſalus Cicer. omnibus gentibus commendata eſt monumento C. Marij factum 307
S. C. ut L. Opimius uideret, ne quid reſp. detrimenti caperet 114
Senes coemptionales 146
Sentire omnia egregia ac praeclara derep. 128
Sententia libidinoſa 243
Sententiam tamquam aliquod nauigium ex reip. tempeſtate moderari, non eſt inconſtantis 310
Sentētiam dicere ſecundum aliquem pag. 173
Sententiae contra coniuratos dictae pag. 235
Sententias eaſdem non ſemper eſſe defendendas 320
Sententias [illegible] ferri ſe uelle dixit, quae [illegible] poteſtas 35
Sententijs decem & ſex abſolutio confici poterat, cum iudices triginta duo ſedebant 34
Sentinam exhaurire 89
Sentinam urbis eiecerit 122
Separarentur duo maria perrenni diſcrimine 91
Sepelire uos incendio patriae conatus eſt Catilina 182
Sepulta patria 136
Seplaſia 94
Sequeſter, & confirmator pecuniae pag. 34
Sequeſter 297
Serpit hic rumor 152
Serrula omni ex parte dentium aduncа, & tortuoſa 56
Seruator reip. —— perditor. opp. pag. 309
Seruata in eo non eſt conſuetudo 40
Seruata gens Iudaeorum 177
Seruatum conſilium ſenatus —— non ſeruatum 297
Seruire naturae & cōſuetudini ſuae pag. 142
Seruitium omne permiſſu magiſtratus liberatum 278
Ser. Galba 106
Seruitutem ſeruire 157
Seruus faber, aut textor 304
Seruus fidelis, percurioſus, & minime mendax 56
Seruus—— in ſeruo uillico nihil niſi frugalitatem, laborem, uigilantiam

tiam eſſe curamus 304
Setinus ager 87
Seueritas animaduerſionis 137
Seueritatis crimen non eſt pertimeſcendum in puniendis ſceleratis & impijs 137
S. Clodius 247
Sextus Clodius legem ſcripſit P. Clodio, qua M. Tullius ex urbe eiectus eſt 251
S. Quinctilius 233
Sex. Serranus ſanctiſſima ſacella ſuffodit, incendit, inaedificauit, oppreſſit, ſumma denique turpitudine foedauit 280
Sex. Titus, quod habuit imaginem L. Saturnini domi ſuae, condemnatus eſt 107
Sigaeum —— ubi Achillis tumulus 215
Signum cognouit 129
Signum Lentuli, imago aui ipſius 129
Signifer iuuentutis 192
Signifer ſeditionis 244
Signiferi —— cauſſae noſtrae duces, & quaſi ſigniferi 306
Significare ſuam imitandae improbitatis uoluntatem 107
Silano, & Mureno cos. 169
Simile a bona ualetudine, & morbo pag. 221
Similitudo ab Euripo ducta 151
Similitudo ducta ab ijs, qui hoſtium urbes excindunt 255
Similitudo ducta ab ijs, qui ſoluit e portu 141
Similitudo a morbo corporis, Vt ſaepe homines aegri morbo graui cũ aeſtu, febrique iactantur, ſi aquã gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius, uehementiuſque affictantur 121
Similitudo ſtudiorum, ac naturae magnam uim habet ad coniungendas amicitias 30
Simulatione largitionis intelligetis inſidias fieri ueſtrae libertati 74
Simulatione legis Agrariae & nomine decem reges aerarij conſtituerentur 74
Sine ulla recuſatione, ac ſine ulla peſte 128
Singularis homo 94
Singularibus uerbis mihi gratias egiſtis 134
Sipontina ſiccitas 89
Sitientem me uirtutis tuae dereliquiſti 291
Sociare periculum uitae cum aliquo pag. 306
Societas Antonio cum Catilina & Lentulo ſceleris libidinis, & audaciae 189
Socij uiolati —— Romam propter ſocios nulla ipſi iniuria laceſſiti cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Poenis bella geſſerunt 6
Sodalitas 297
Solatium omnium malorum 23
Solatia reliquae Vitae habet nulla pag. 200
Solitudo —— miri conſilium facilius in ſolitudine, perfici rem commodius in turba poſſe arbitrati ſunt 27
Solennibus uerbis 265
Sollicitat eos, dies nocteſque huius iudicij exſpectatio 59
Sollicitare aliquem ſpe pretio ad uenenum alteri dandum 30
Sollicitatam ab eo eſſe legionem in Illyrico 40
Sollicita ſuſpicione ciuitas, ſuſpenſa metu 71
Sollicitationes ſeruorum & nimis & promiſſis 58
Soluere e portu 141
Soluentibus e portu ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, praecipere ſummo ſtudio ſolent & tempeſtatum rationem, & praedonum, & locorum 141
Soluta praedia meliore in cauſſa sũt, quam obligata 99
Solutam ac debilitatam urbem reliquerunt 92
Solutus a cupiditatibus, liber a delictis, ſeu a delicijs 71
Solutus legibus 16
Soluti cura homines 262
Solum nullum tam exile, aut macrũ eſt, quod aratro perſtringi non poſſit 83
Solum uertere 258
Somnia uinolentorum 64
Somnijs ſtimulatus, aut religione aliqua 268
Sono alio uocis, alio inceſſu, alio uultu 74
Sorani 293
Sordem in re familiari nullam poſſe proferri 166
Sors iuris dicundi 151
Sortitio aedilitia 302
Spargere uenena 126
Sparati centuriones 254
Spartacus 278
Spatio interpoſito 20
Specimen uirtutis 229
Spectaculum ſibi optatiſſimum huius ſordium, atque luctus amitteret 58
Spectator meae laudis 255
Speculae aliquid ex eius ſermone deguſtarat 34
Speculatur, & obſidet roſtra curia pag. 175
Speculari aliquem, & cuſtodire 115
Speculator communium miſeriarum pag. 245
Spes largitionis oblata 251
Spes magna me tenet 20
Spes reip. bene gerendae in Pompeio maxima conſtituebatur 16
Spes unius filij recuperandi oſtentata 24
Spes ſola hominem in miſerijs conſolari ſolet 135
Spem deditionis non ademit Cretenſibus 10
Spem, quam in aluo commendatam a uiro continebat, uicta auaritia ſceleri Oppianici uendidit 27
Spem reliquorum temporum in hoc uno iudicio poſitam & defixam eſſe putate 165
Spem rerum ampliſſimarũ ultro ſibi a patricijs hominibus oblatam negligerent 132
Spirabo anima mea. —— dum anima ſpirabo mea. 226
Spiritus huius caeli 118
Spiritus mihi neſcio quos attulerunt res meae geſtae 190
Spiritus regius 94
Spiritus remittere 174
Spiritus tribunitios noratis 43
Spiritus, numero multitudinis 17
Splendor imperij Ro. gentibus illis lucet 12
Splendorem tanti honoris, magnitudinem tanti imperij nomen conſulatus nec intueri, nec ſuſtinere, nec capere potuerunt 230
Spoliare auctoritate defenſionẽ meã uoluit 192
Sp. Melij regnum oppetentis domus eſt complanata 264
Squalore ſordibus 162
Stabilita uirtute libertas 138
Stare debent magiſtratus, tamquam in orbe aliquo reip. 310
Stare diutius non potuit imperium Ro. illis incluſis in rep. peſtibus pag. 198
Stare in fide —— non ſtare in fide pag. 108
Sare rebus iudicatis 40
Statae, ſolemneſque caerimoniae 277
Statuae & imagines non ſunt animorum ſimulacra, ſed corporum pag. 216
Statuere modum imperij diuturnitati 8
Status ciuitatis 225
Status reip. maxime rebus iudicatis continetur 196
Status uitae 53

Stimulari atque excitari ad ſalutem alicuius defendendam 205
Stimulator & conciliator ſeditionis pag. 244
Stipatores corporis 80
Stipendijs confectis erant 8
Stoici Zenonis inuentorum aemuli pag. 156
Stoicorum praeceptorum moderatio, & correctio 157
Stoicorum ſchola aſperior, & durior quam aut ueritas, aut natura pa patiatur 156
Stoicorum ſententiae, & praecepta pag. 156
Strepitus reconditus 277
Stridorem unum tribuni pl. perferre non poteſt 89
Strophium 282
Studio inflammato ad Italiam raperetur claſſis 8
Studia ambitionis 155
Studia ardentia ſuorum habuit 297
Stultior eſt; qui, quod ſtulte alteri uenit in mentem, comprobat, quã cui nihil in mentem uenit 37
Stuporis excuſatione ſe defendere. pag. 273
Sub ea conditione 215
Subdere iudicem in alterius locum pag. 259
Suberat alia cauſſa maior 29
Subeunda fama ſummae crudelitatis pag. 136
Subire ac ſuſtinere poenam 262
Subire eandem fortunam 222
Subire inuidiae tempeſtatem 124
Subire iudicium uirorum lectiſſimorum 165
Subire nomen exſulis 257
Subire tempeſtates 141
Subijciatis taciti cogitationi ueſtrae pag. 20
Subiectus eſt ſub uoce praeconis cum bonis omnibus rex Cyprius lege Clodij 253
Subigendis glebis exercitati 91
Subito fingi nemo noſtrum poteſt, neque cuiuſquam repente uita mutari, aut natura conuert 97
Subiungere tis urbes & nationes ſub ueſtrum ius ac poteſtatem 95
Sublatius —— nihil umquam de me dixi ſublatius aſciſcendae laudis cauſſa, potius, quam criminis depellendi 261
Submiſi me tribubus 294
Subſcriptor —— inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui 208
Subſellia——rem ab ſubſellijs ad roſtra detulit 430
Subſidium annonae 7
Subſidia belli 2
Subſidia induſtriae atque inſtrumenta uirtutis in libidine, audaciaque conſumebat 123
Subſignari apud aerarium apud cenſorem 178
Subſortitus non eſſet iudicem ex lege pag. 178
Subterfugere hoc negotium honeſte non poteſt 71
ſubterfugere reticendo 20
ſubſtrahemus materiem furori tuo. pag. 244
ſubtrahere nolite mihi uicario meae diligentiae 161
ſubueniendum ſaluti ſuae acrioribus remedijs putauit 34
ſuburana tribus 91
ſuccedere—— tectum, quo imbris uitandi cauſſa ſuccedat, non habet. pag. 264
ſucceſſores—— priores: opp. 170
ſuccincta urbs portibus 91
ſuccumbere fortunae 197
ſuffocare patrem 157
ſuffragatio pro ſalute facilis eſt 251
ſuffragium ferre 296
ſuffragiũ ferre de capite ciuis neque citati, neque accuſati 251
ſuffragia eblandita, non enucleata. 290
Sulpicium ab optima cauſſa profectum longius quam uoluit, popularis aura prouexit 282
ſumma eſt in teſtibus 169
ſummo loco natus 303
ſummus uir 4
ſummo in eo uiro ſunt omnia 4
ſumſit eius fide a Fufiis 172
ſumere aliquantum temporis a d humanitatis ſtudia recolenda 210
ſumere in manus 294
ſumere ſibi aliquid —— quid ergo? hoc tibi ſumis, ut, quia tu defenderis, innocens iudicetur? 199
ſumere ſibi multum 82
ſumantur omnium rerum egregiarũ exempla a Pompeio 12
ſuperauit uirtute nõ modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriã 9
ſuperbia atque intolerantia 43
ſupercilium Campanum 94
ſupplicare fracto animo, atque humili 298
ſupplicatio ad omnia puluinaria decreta 131
ſupplicatio M. Tullio togato decreta eſt ſoli poſt urbem conditam 132
ſupplicatio ea, quae Ciceroni decreta eſt, conſtituta eſt, rep. conſeruata pag. 131
ſupplicatio dijs immortalibus decreta 131
ſupplicatio ſoli Ciceroni togato decreta 134
ſupplicationem meo nomine decreuiſtis 134
ſuppoſita perſona 46
ſuppreſſit, quae acceperat 40
ſuſcepi hanc mentem dijs immortalibus ducibus 131
ſuſcepi inimicos pro ſalute ueſtra pag. 311
ſuſcepit liberos 248
ſuſcipere animum—uidete quem uobis animum ſuſcipiendum putetis 5
ſuſcipere culpam 301
ſuſcipere culpam inhumanitatis, turpitudinem inertiae 142
ſuſcipere in ſe facinus 55
ſuſcipere culpam 52
ſuſcipere poenam dignam ſcelere 3
ſuſcipere ſimultates partim obſcuras, partim apertas 18
ſuſcepiſſe magnam inimicorum multitudinem mihi uideor 138
ſuſcipi in lucem 286
ſuſcepta inuidia nihil tam optãdum, quam aequum iudicium 21
ſuſceptio cauſſae 141
ſuſceptis nouis inimicitijs diuortia, atque affinitatum diſſidia fieri uidemus 58
ſuſceptum in Aſia flagitium 143
ſuſpenſa diutius exſpectatio ueſtra oratione mea teneatur 21
ſuſpenſam & incertam plebem Ro. obſcura ſpe, & caeca exſpectatione pendere nolo 87
ſuſpicere in caelum 277
ſuſpicio commouebatur in ſeruos 56
ſuſpicio non cadit in hunc pudorem pag. 198
ſuſpicio ſimilis in alijs nonnullis conſiſtebat 36
ſuſpicio tenuiſſima collata non eſt in Scamandrum 31
ſuſpicione tenuiſſima non confirmas pag. 48
ſuſpicionem cenſi 35
ſuſtentat ſeipſum —— ut ſeipſe ſuſtentat? 166
ſuſtentauit egeſtatem, & luxuriem domeſtico latrocinio 230
ſuſtentare familiarum magnitudines & praediorum ſumtus fundorum ſubſidio 90
ſuſtentare —— ſi qua reliqua ſpes eſt, quae fortium ciuium mentes cogitationeſque ſuſtentet 165
ſuſtentando, ac prolatando opprimi malum nullo modo poteſt 135
ſuſtinetis ueſtris ceruicibus uniuerſam remp. 269
ſuſtinerem damnatorũ poenam 143

ſuſtineret grauiſſimas poenas affinitatis 268
ſuſtinerem perpetuum dolorem 278
ſuſtinere improborum conuicia non poteram 245
ſuſtinere M. Meſſalae preces non potui 389
ſuſtinere perſonam partes 286
ſuſtinere perſonam damnati 238
ſuſtinere pacis dignitatem, & belli utilitatem 6
ſuſtinere ſempiternam poenam ſua uoluntate ſuſceptam 221
ſuſtinent ſpecie ipſa dignitatem reip. ſuis conſilijs 243
ſuſtinere ſua auctoritate nomen ciuitatis 170
ſuſtinere ſua dignitate perſonam populi Rom. atque auctoritatem imperij 264
ſuſtinere uim tribunitiam non potuerunt 40
ſuſtuliſti hanc ſuſpicionem 197
ſulla 129
ſulla ab Allobrogibus nominatus pag. 192
ſulla & Pomp. cos. 23
ſulla in omnes Aſiae ciuitates pro portione pecuniam deſcripſit 170
ſulla malo poetae, qui ei libellum ſub iecerat, iuſſit praemium tribui, ſub ea condicione ne quid poſtea ſcriberet 215
ſulla maximis opibus, cognatis, affinibus, neceſſarijs, clientibus plurimis 59
ſulla oderat equeſtrem ordinem 52
ſullana proſcriptio hoc habuit maxime inſigne ad memoriam crudelitatis poenam in ciues Ro. nominatim ſine iudicio conſtitutam 251
ſymbolo aberrauit aediles 278
ſyngrapha 151
ſyngraphas cum Byzātijs exſulibus, & legatis regijs faceret 266
ſyngraphas fecit cū Hermacho Chio. pag. 280

T

TABERNAE——genus hoc uniuerſum eorum qui in tabernis ſunt, amantiſſimum eſt otij 138
Tabula Veratianae auctionis 87
Tabulae nouae 125
Tabulae publicae Heracleinſis Italia bello, incenſo tabulario interierunt 208
Tabulae publicae——qui de tabulis publicis recitat, ijs, quae in ac cuſatoris poteſtate fuerunt, non debet habere auctoritatem 171
Tabulas cōfecit diligentiſſimae Cluentius: haec autem res habet hoc certe, ut nihil poſſit neque additum, neque detractum, de re familiari latere 37
Tabella—— cum tabella uobis dabitur iudices, non de Flacca dabitur ſolum: dabitur de ducibus au ctoribuſque conſeruandae ciuitatis 183
Tabella grata eſt populo, quae frontes aperit hominum, mentes legit 292
Tacere, cum doleas, difficile eſt 191
Tanagraea meretrix 263
Tardus in beneficijs remunerandis pag. 225
Tarquinius rex ſuperbiſſimus, atque crudeliſſimus 104
Tecta eſſe pateretur ſi non obliuione, tamen taciturnitate ſua 23
Tectum, quo imbris uitandi cauſſa ſuccedat, non habet 264
Tectus praeſidio firmo amicorū. 194
Tegere ignauiam ſuam tenebrarum ac parietum cuſtodijs 106
Texiſſet meam ſalutem ſua beneuolentia, praeſidio, cuſtodia 289
Tela in meum corpus immiſſa 250
Tela leuiora, & hebetiora 273
Temperauit ſibi 172
Tempeſtas, ac nox reip. 275
Tempeſtas inuidiae nobis in poſteritate magna impendet 119
Tempeſtas——pugnandum non eſt cum tempeſtate 310
Tempeſtati parendum, & obtemperandum eſt 310
Tempeſtiuis conuiuijs, alae, pilae, aliquantum tēporis tribuere 210
Templum inauguratum 268
Tempus——ita multos annos uiuo, ut a nullius umquam me tempore aut commodum, aut otium meum abſtraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique ſomnus retardarit 210
Tempus nullum eſſe, quo in ſenatum uenire turpe ſit 243
Tempus tranquillum, & in guberna tione poſitum ſenatus 267
Temporis cauſſa 171
Temporis iniquitas, atque inuidia receſſit 37
Tempore tam ſubito, & exiguo, & turbido 193
Tempora occupata 305
Tempora uoluptatis, & laboris diſpertienda ſunt 159
Temporum meorum recordatione de ſenſus eſſe uideatur, non innocentia ſua 289
Tendit uobis manus ſupplex patria communis 138
Tenebrae reip. 288
Tenebrae reip. caecaeque nubes & procellae 247
Tenebat multitudinem illam non au ctoritatem, ſed ſagina 168
Tenui me domi 243
Tenuit ſe 166
Tenuiſtis principem locum, & auctoritatem in mea ſalute 270
Tenuerunt Europā, & Aſiam—— reges 278
Tenuerunt ſummum in praefectura florentiſſimo gradum & dignitatis & gratiae 295
Tenere——aliquando uos memoria mei miſericordia, deſideriumque teneret 221
Tenere curſum ſuſceptum 301
Tenere locum——miles, qui locum non tenuit 46
Teneris undique 115
Tenebatur ea res lege maieſtatis 40
Tenebatur res non coniectura, ſed oculis, & manibus 24
Tenebitur crimen. nullo argumento pecuniae Cluentiae crimen tenebitur 46
Teneri in manifeſtiſſimis rebus 197
Teneri lege de ui eos, qui Ciceronis aedibus ferro & lapidibus uaſtitatem intuliſſent, decreuit ſenatus pag. 276
Teneri legibus 50
Tenſae 308
Tenſae, curricula, praecentio, ludi, libationis 377
Tentare iudicium pecunia 22
Tentatae ſunt aures ueſtrae 284
Tentati ſpe & metu 56
Tentatum iudicium pecunia 37
Terentina tribus 293
Tergiuerſari 298
Terram intuebantur 130
Tertia fere uigilia exacta 128
Tertio loco me ſententiam rogares pag. 232
Teſtarer uniuſcuiuſque in ſuos indulgentiam 196
Teſtata publicis litteris 145
Teſtatus ſum auctoritatem huius iudicij monumentis publicis 193
Teſtificari 149
Teſtem conſtituere potuiſſet in Cluētium perennis ſuſpicio 55
Teſtes confeſſores accuſatoris 169
Teſtes non debent ex accuſatoris ſub ſellijs ſurgere, multo minus una ex domo prodire 169
Teſtes ſine ullo ſtudio dicere debebāt aut cum diſſimulatione aliqua cupiditatis 169
Teſtium oratio aut refelli ſolet, aut uita

uita laedi 169
Theanum Appulum 59
Themiſtoclis reſponſum —— eius uocem libentiſſime a ſe audire, a quo ſua uirtus optime praedicaretur 213
Theophanes Mitylenaeus, ſcriptor rerum Pompeij 215
Tigranes 3
Tigranes Mithridatem fugiẽtem excepit. diffidentemque rebus ſuis confirmauit 8
Timere ſuo quemque arbitratu oportet 243
Timide & diffidenter 20
Titubare——mente, ac lingua titubante 268
T. Annius Clodium de ui poſtulauit. pag. 233
T. Annius laudatur 233
Ti. Gracchus iterum tribunus pl. fieri uoluit 134
T. Gracchus qua grauitate uir. qua eloquentia. qua dignitate 282
Ti. Gracchi animus, conſilium, opes, auctoritas, eloquentia 104
Ti. Graccho inuidia Numantini foederis decori fuit 282
Ti. Gracchus a P. Scipione, priuato interemptus 309
T. Annio deuota & conſtituta uidetur hoſtia: Clodius 273
T. Coruncanius 293
T. Fadius 233
T. Flaminio, Q. Metello coſ. 268
Tollere altius tectum 280
Tollere in coelum 214
Tolleretur funditus eius memoria ex oculis ac mentibus hominum. pagin. 264
Tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque boni animi, tunc corporis, regit flectit libido &c. 198
Torquatus filium ſuum uita priuauit, ut in ceteris imperium 191
Tractabo me ita in rep. 133
Tractare iniurioſe: iniurioſius 5
Tractata non eſt haec perſona in iudicijs propter otium, ac ſtudiũ. 205
Tradere aliquem in cuſtodiam 130
Tradita a maioribus diſciplina 193
Traduxit me ad ſuam ſententiã 50
Traducere equum 48
Traducta adoleſcentia eleganter, pagin. 295
Traducti ad metum ab laetitia ludi. pag. 278
Trahere ſecum plures in eandem calamitatem 6
Trahimur omnes laudis ſtudio 215
Tralles 175
Transferre —— alio transferenda mea tota uita eſt 234
Transferre exemplum ad notionem, auctoritatem cenſoriam a conſuetudine militari non oportet 46
Transferre exemplum ex re militari ad animaduerſionem cenſoriã 46
Transferre legem, quae in ſenatores ſcripta ſit in equeſtrem ordinẽ 35
Tranſigit cum eo H-S quadringentis. 27
Tranſmittere a Brundiſio 10
Tranſmittere omne ſuum tempus amicorum temporibus 2
Trauectus in Africam 225
Trebulanus ager 87
Tres urbes in litteris ſtatuerunt ueteres Rom. imperij grauitatem ac nomen ſuſtinere poſſe Karthaginem Corinthum, Capuam 91
Tremebunda manu poſtẽ tetigit 268
Tribuatis ei ueſtram miſericordiam. pag. 289
Tribuunt hunc fructum populo Ro. dij immortales 245
Tribuebatur magnus honos ingenio tuo 303
Tribui auctoritatem teſtimonio non conuenerit 188
Tribui fidem teſtimonio non conuenerit 188
Tribuenda non felicitati, ſed uirtuti 4
Tribunal Aurelium 223
Tribunus plebis idem pontifex eſſe poteſt 256
Tribunus plebis uehemens 294
Tribunum pl. maiores uoluerunt eſſe praeſidem cuſtodemque libertatis 74
Tribunitij furores 230
Tribus Anienſis 302
Tribus Cruſtumina 297
Tribus Maecia 297
Tribus Lemonia 297
Tribus Terentiana 297
Tribus Veientina 279
Tribus Voltinia 297
Tribus XXXV. 76
Triduo iuriſconſultus 146
Trinum nundinum 210
Tritum ac celebratum in Graecorũ ſermone 176
Triumphare gaudio 23
Triumphans gaudio 154
Tropea de me, & de rep. conſtituta. pag. 262
Tuberonis ſapientia peruerſa 169
Tueretur uitam ſuam non legum, ſed parietum praeſidio 228
Tumultus iniectus ciuitati 128
Tunicati 94
Turbo ac tempeſtas pacis atque otij. pag. 268
Turbulentum tempus 243
Turpi iudicio condemnatus 66
Tutela legitima——nihil poteſt de tutela legitima ſine omnium tutorum auctoritate deminui 180
Tutor mulieribus aſcribendus Graecorum moribus 178

V

VACATIO *rerum geſtarũ non me uindicat a labore. pagina* 190
Vaccaei 308
Vacci prata 262
Vacillant in uetere aere alieno. pagina 126
Vacua & pura a religione domus. pagin. 275
Vacuum a bonis, atq. inane forũ 232
Vacuam facere donum nouis nuptijs morte ſuperioris 118
Valet ad laudem. minus ualet ad laudem 105
Valet contra Auctum: non ualet 38
Valet ad iniuriam nomen religionis. pag. 265
Valere gratia 158
Valetudo —— ut bona ualtudo iucundior eſt eis, qui e graui morbo recreati ſunt, quam qui nunquam aegro corpore fuerunt: ſic bona, deſiderata magis quam aſſidue percepta delectant 221
Valerius Flaccus primus conſul. pag. 169
Valerij Flacci uirtute reges exterminati, libertas in rep. cõſtituta 169
Vargunteius 188
Varia uoluntas 265
Varietas, & inconſtantia, & crebra tanquam tempeſtatum ſic ſententiarum commutatio uitioſiſſimũ eſt etiam in imperita multitudine 243
Varius—— Varius non fuit in cauſſa 233
Vaſa Samia 159
Vbertas agrorum, & annonae uilitas conſecuta eſt ſummam inopiã poſt reditum Ciceronis 245
Vbertas ingenij 228
Vbertas improborum 256
Vecors 277
Vectigal, quod amiſſis alijs remaneat intermiſſis non conquieſcat, in pace niteat, in bello non obſoleſcat, militem ſuſtentet 70
Vectigalia. in uectigalibus non ſolũ aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem 7
Vectigalia locare nuſquam licet, niſi Romae 83
Vectigalia nerui reip. 7
Velis amicti, non togis 126

Velificari honori ſuo turbulenta ratione 71
Velitis,iubeatis,&c. 251
VELITIS IVBEATIS VT, *&c.* 251
Venafranus ager 87
Venafranus tractus 292
Venditabas te ijs contra ipſorum uoluntatem 191
Venditare aliquibus 191
Venditare ſe alicui 273
Venenum datum in mulſo 55
Venenum facilius datur in poculo, quam in pane 55
Venenum non uenenum, ſed multorum medicamentum dolorum 59
Veneni dandi tempus non eſt in frequentia. 55
Veniebat mihi in mentem puerorum infantium 189
Venit *in mentem nec cogitanti* 284
Venit tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto 180
Venimus in extremum diſcrimẽ 161
Veneram in eum caſum,ut,&c. 37
Venerat paucis illis diebus in collegium 265
Venerant in magnam inuidiam 47
Ve*niſſet in ſeruorum poteſtatem ciuitas,niſi Cicero fuiſſet* 263
Venia ad praemia legis 40
Venire in anguſtum 302
Venire in iudicium non ingenij ſolũ, ſed etiam uirtutis atque officij 30
Venire in ſenatum adhuc nõ potuit. pag. 172
Venire non poteſt res in contentionẽ aut in diſcrimen 302
Ventus quidam popularis eſt in hac re quaeſitus 46
Venerij in Sicilia 28
Verbum in cauſſa nullum facere potuit 55
Verbis conceptis peierare 48
Verbis haeſitantibus 268
Verbis ſe locupletem faciebat 172
Verboſior eſt pars religionis 248
Veretur ut ſatis firmũ ſit,& ratũ 85
Veritas parum firmamenti, & parũ uirium habet in multis locis 20
Verum —— negas eſſe uerum quẽquam ulli reip.extra ordinem praefici 246
Verum —— negat uerum eſſe allici beneuolentiam cibo 159
Verſare mentem ſuam ad omnem malitiam, & fraudem coepit 34
Verſor in medio iure publico 248
Verſatur magnus in rep. furor 135
Verſantur in aeterna laude 294
Verſari coepit in cuiuſmodi,& cogitatione 34
Verſari in communi,atque in eodem, quo ceteri iure 86
Verſari in errore 100
Verſari in rep. Nondum penitus in rep.uerſabar 188
Verſari in tanto errore 146
Verſatus eſt in ciuium Ro. iure 209
Verſuram facere 173
V*eſta mater* 270
Veſtigium in Aſia neque auaritiae, neque luxuriae reliquit 143
Veſtigium——nullum ueſtigiũ priſtinae dignitatis retinet 201
Veſtigia calamitatis 82
Veſtigia ueneni 46
Veſtinus ager 87
Veſtẽ mutabant,qui aderat reo 294
Veſtem mutarunt pro Cicerone xx. millia hominum 222
Veſte mutata fuit ſenatus pro Cicerone publico conſilio 309
Vetuſtas peritiores facit 265
Vexauit eum probris omnibus & maledictis 173
Via facilior ad honores adipiſcendos 303
Via pernicioſa audiendi conſuetudine munita 284
Viam aliquot dierum aberant 311
Viatores 35
Vibo 311
Vicem —— meam,& aliorum uicẽ pertimeſcere 243
Videre,tenere —— non ſolum uidere,uerum etiam tenere 82
Vigilandum eſt ſemper:multae inſidiae ſunt bonis 303
Vilitas annonae ex ſumma inopia & caritate rei frumẽtariae cõſecuta eſt unius Põpeij ſpe & nomine 13
Vince,uirum bonum fuiſſe Oppianicum 46
Vincula ſempiterna ad ſingularem poenã maleficij inuenta ſunt 135
Vindicat me a labore, non uindicat me a labore aetatis excuſatio 190
Vindicare patriã in libertatem 169
Vindicauit ſe non modo ex ſuſpicione tanti ſceleris, ſed etiam ex omni hominum ſermone 195
Vindicare maleficium 189
Vindicta 104
Violare alicuius,nullius aures,uolũtatem 162
Vipera,uenenata ac peſtifera 283
Vir fortis & experiens 25
Vir in rebus magnis cum inuidia uerſatus, ſatis grauiter contra inimici contumeliam ſine laude reſpondere non poteſt 276
Virtus bellandi 14
Virtus in optimo quoq.inſidẽs noctes et dies gloriae ſtimulis cõcitat 216
Virtus nullam aliam mercedem laborum periculorumq.deſiderat,praeter hanc laudis & gloriae 216
Virtus requiritur in candidato, non linguae uolubilitas 304
Virtus uerbi —— natura abhorret a uirtute uerbi 307
Virtutes omnes mediocritate quadã eſſe moderatas 157
Viſendum omni ſtudio 16
Vis*——quod per uim latum eſt,iure geſtum uideri non poteſt* 254
V*itare hominum ſpectũ,& lucẽ* 197
V*ita plena grauitatis* 260
V*ita anteacta maxime in iudicijs nobis prodeſſe debet* 198
V*ita anteacta unumquemque maleficum conuincit* 197
V*ita contenta & ſordida* 291
V*ita damnati,exſulis, deſerti ab omnibus non eſt uita* 55
V*ita quieta,& tranquilla:remota a procellis inuidiarum* 52
V*ita remota ab honore populari,& ab illuſtri gratia* 251
V*ita uniuſcuiuſque ex ui ſua,natura que facillime perſpicitur, ſubito flecti, fingique non poteſt.* 199
V*ita unumquemque prius condemnat,quam hominum ſuſpicio* 197
V*ita uſque ad hoc tempus explicata* 198
V*itae cupiditas contra remp.eſt turpis* 309
V*itae curriculum exiguum nobis natura circũſcripſit,immenſum gloriae* 108
V*itae perpetuae uox debet audiri,nõ teſtium* 199
V*itae ſplendor & grauitas* 156
V*itae termini breuiores, quam laudis & gloriae* 108
V*itam uiuere* 55
V*itium orationis, obſcuritas* 74
V*itiũ orationis non uidere quid quaeque cauſſa poſtulet* 191
V*itio lata——leges uitio latae* 283
V*iui,etiam ſpirantis buſtum* 268
De V*iuo detrahere* 182
V*iuunt in regno* 8
V*lciſcendi iniuriae facilior ratio eſt, quam beneficij remunerandi* 225
V*ltro ſe mihi offerentes rogaui* 294
V*ltro uocabat* 175
V*ncus* 204
V*nguis in ulcere——tanquam unguis in ulcere* 243
V*na prope uoce* 16
V*ocauiſſent cos.ad arma* 106
V*ocare in crimen* 302
V*ocabatur in crimen* 302
V*ocare in diſcrimen capitis* 102
V*ocare in inuidiam* 106
V*ocare rem in medium* 35

Index

Vocabatur in commune odium orbis terrae nomen imperij 65
Vocatus in iudicium, in ſuperiorem: ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem uerbo eſt umquam uocatus. pag. 13
Voltinia tribus 297
Volitare inſolentius 171
Volubilis homo 173
Volucris fortuna 201
Voluntas eorum eſſet offenſa 233
Voluntas offenſa multorum 152
Voluptates non ianua receptae, ſed pſeudothyto intermiſſae 231
Volutatus cum ſororibus Clodius. pag. 286
Volutatus in ſtupris domeſticis 282
Vox de quaeſtura nulla miſſa eſt. pag. 166
Vox & oratio deorum quae 286
Vox uulgaris, audiui 302
Voci reſpondent ſaxa & ſolitudines. pag. 213
Voce queribunda 191
Voce ſuppreſſa 191
Vrget eadem fortuna, quae coepit. pag. 201
Vſucapere —— lege naturae, communi omnium iure ſancitum eſt, ut nihil mortales a dijs immortalibus uſucapere poſſint 280
Vſuram huius lucis eripere uis, plenam maeroris ac lacrumarũ 200
Vſuram paruam bonae de me opinionis exigui temporis a uobis poſtulo 98
Vſuram unius horae gladiatori iſti non darem 121
Vſurpari rerum geſtarum memoriã coepit 237
Vſurpatum hoc genus poenae in improbos 135
Vt aetas illa fert 55
Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus, ut neruis & ſanguine, & membris uti non poteſt 50
Vt grauiſſime dicam 46
Vt hominem confirmare oportet 50
Vt leuiſſime dicam 131
Vt mea fert opinio 129
Vt opinio mea fert 298
Vtilitas belli 6
Vtilitas, et ſalus reip. ——ad quam partem non utilitas, ſalusq. reip. conuerterit, eam partem deligere debemus 310
Vtor inſtituto meo 50
Vti matre: non uti matre 23
Vſus ſummis populi beneficijs 263
Vſi ampliſſimis honoribus 172
Vulgus—— non eſt cõſilium in uulgo 290
Vulgo nihil incertius 151
Vulneribus aduerſis et honeſtis a forti aduerſario acceptis cadere 282
Vulneribus domeſticis coactus 16
Vulturcius 128
Vultum eius conſceleratum intuebantur 26
Vultum importunum in forum detulit 231
Vultus ueſtri me inuitant, &c. 38
Vultus eoſdem, quos proxima concione praebuerunt, mihi in hanc concionem non retulerunt 98
Vxor Ciceronis, eo abſente uexata a conſulibus 254
Vxorem, ſororemque non diſcernebat Clodius 281

Z

Zonarij 168

F I N I S

INDEX
RERVM . ET . VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS
quae in ſecundo uolumine Commentariorum in Ciceronis Orationes continentur

ACTIO & formula, ſunt idē pagina 147
Ad Iuturnae, Veſtae, Opis, uſitatum genus loquendi, omiſſo nomine, templum. pag. 42
Adoleſcentes, cur facile in fraudē inducantur 31
Adſciſcere quid ualeat: & vnde migrarit 206
Adſunt, quae non requiruntur 4
Aduocatus, qui praeſens reo fauet 32
Aduocatus, quot modis ſumi poſſit 143
Aediles cur, & quot creari ſoliti. pag. 302
Aequimelium 263
Aequitas ſaepenumero largitur, quod ius negat 153
Aeraria Romae quot, & quae eſſent 287
Aerarium effundi 69
Aetate ab ineunte 2
Aetas praecipitata 285
Aetoli, a quo deuicti, & in triumphum ducti 150
Affectare uiam, ſiue iter 66
Agere cum populo, quid 2
Agere & dicere, quid differant 2
Agere lege 147. quando licebat. ibidem
Agri, diuidebantur gratis colonis 93
Alea 211. qui ſit proprie eius ludus ibid. cur Caeſar iactam eſſe aleam dixerit, cum Rubiconem amnem tranſiret. ibidem
Alexander magnus, cur inuidit Achillis gloriae 216
Alexandri magni uerba, cum perueniſſet ad Achillis monumentum 216
Allobroges detexerunt Catilinariam coniurationem 129
Animi clementis eſt, aliquid permittere: diſſoluti uero eſt, permittere nimium 115
Animi rudes, quibus artibus excolantur 206
Annos natus quindecim, & annum agit decimumquinctum, proprie Latine dicitur: non autem ſecus 24
Antiocho uicto, condiciones pacis poſitae, quae 150
Antiquis ſaepe ſcribebatur B. pro V. 20
Apollonidenſes, erant ſocij populi Romani 177
Ap. Cl. Caecus, diſſuaſit pop. Ro. pacem cum Pyrrho 263
Aquae pluuiae, quot modis noceant 147
Aquila argentea, erat Rom. legionis ſignum 120
M. Aquillius conſul in Sicilia cum M. Mario 6
Arbores infelices Romanis quae. pag. 105
Ariobarzanis regnum, quale 3
Attius poeta, fuit gratiſsimus D. Bruto clariſsimo duci 217
Atra ueſtis, eſt maeroris indiciū. pag. 310
Atreus Iouis nepos, quib. dicatur artib. excelluiſſe 303
Auletes, qui cognominatus 149
Aurelia uia, quorſum duceret. pagin. 123
M. Aurelius Cotta, maxima damna terra, mariq. a Mithridate paſſus eſt 150
Aurum coronarium, quale fuerit. pag. 68
Autronius, cur conſulatum amiſerit 197

B

BARBAM deferre, ſeu tondere, quibus olim permiſſum 148
Bellum ſociale 94

C

CAECVM, quandoque paſſiue capitur 83
Calceis in publico utebantur tātummodo uiri 284
Calere, quandoq. pro ſermonib. diuulgari 302
Calumniari interdum pro aſtute rem producere 235
Camers, Camerinus, & Camerinē ſis, unde dicti 195
Campanorum & Carthaginienſiū ſuperbia. 95
Canere ſibi intus omnia, eſt ad ſui commodum omnia conferre 88
Capillum, & barbam alere, quando moris eſſet 76
Capita ciuium proſcriptorum ad Sullam deferentes, praemio donabantur 155
Capitolium, poſt incenſionem, quis reſtaurarit 130
Cappadociae latebrae 4
Carmen, conſtat certis immutabilibusq. uerbis 88
Caſte, Integreq. 2
Catenae non afferebantur in iudicium 153
Catilina, quoties conſulatum petierit 120
Catilina, cuius in domum conuocarit coniuratos 188
Catilinae mira patientia, in quo ſita 120
Catilina, ubi nam diem ſuum obierit 183
Catilinae cōiurationis principes, qui 129
M. Cato fuit in arte bellica perilluſtris 150
M. Cato, ubi ſe interfecerit. pagin. 215
Catus, quid & unde dictum 147
Cauſſa cadere, eſt litem perdere. pag. 143
Celebrare, frequentiam denotat. pag. 163

Celebris, & deſertus, opponuntur 206
Cenſus equeſtris ordinis 156
Cenſus primae claſsis 156
Cenſus, quando fiebat 179
Centuriae equitum, quot fuerint. pag. 156
Centuriata lex, a quibus lata. pagin. 80
Centuriatus ordo militiae 13
Cethegi ingenium, quale 132
Cethegi mors 230
Chaldei, erant olim maximi coniectores futurorum euētuum. pag. 147
Cicero, quo tempore Conſul. pagin. 197
Circumſcribere pro decipere. pagin. 31
Circumſcriptor, qui ſit: & qui proprie circumſcribi dicantur. pagin. 124
Citharoedi auletis nobiliores. pag. 149
Ciuis nouus, reliquos minus amat 29
Ciuibus Rom. quo crimine adimi uita poterat 102
Ciuem Rom. ſe eſſe, dicere, nobilis eſt ſermo 276
Ciuitates, Capuam circumeuntes 70
Claudius Marcellus primus docuit Hannibalem ſuperari poſſe 15.215
Sex. Clodius putabatur cunnilingus 248
P. Clodius uiolauit tres ſorores. pag. 261
Clodius, quo pacto obtinuit, ne ſuam cauſſam ſenatus iudicaret 263
Sex. Clodium appellat Cicero additamentum ſuorum inimicorum 252
Cluentius, Habitus, an Auitus cognominari deberet 20.21
Cluentius, quot ueneficij criminibus accuſatus 22
Coemptiones facere, qui dicebantur 148
Colligere ſeipſum 72
Colophon & Samos, olim nobiliſſime urbes 4
Colorem ſeruliem habere, denotat infimae conditionis eſſe. pagin. 232
Cogitans, ratione agit: optans uero ſaepe temere mouetur. pagin. 65
Cogitata ſuſcipiuntur: ſuſcepta aguntur 76
Coma calamiſtrata, quae 232
Comiſſationes Ro. quoties in die fieri ſolitae, & quo nomine nuncupatae 124
Comitia, quando fierent 231
Comitia non habebantur in campo ſine auſpicijs 141
Comitia a Rullo uocata, quae. pagin. 78
Commodum eſſe 66
Conari, de qua re dicamur. 198
Concilium fieri 231
Condonari, grauius eſt, quam permitti 84
Confligere, quid proprie ſit 11
Confugientes ad aram ſeruabantur 230
Coniurantium conſilium quale ſit 198
Coniuratores Catilinae ſupplicio affecti, quot, & qui 131
Conſecratio non fiebat abſq. ſacrificio 267
Conſul, quot modis armatus. pagin. 97
Conſul integer, qui 161
Conſules & Trib. plebis, quo anni tempore magiſtratus inirent. pag. 76
Conſulatum petere, qua aetate liceret. 75
Contendere, quandoq. ponitur, pro comparare 12
Contendere, quandoque conferre 95
Cōuenire in matrimonium, quid ſit 181
Corinthum, qui deleuerit 94
Cornelii patricij Ro. minime cremabantur 215
Cornicum oculos configere 147
Crabra aqua 99
P. Craſſus cum Pompeio bis conſul: triumphauit de Hiſpanis: & ſeipſum interemit 295
Credimus cognita, potius quam audita 14
Crimina de maieſtate, iudicabantur ſine mora, & etiam feſtis diebus 274
Crocota, quid 284
Curiata comitia in creandis cenſorib. quomodo fierent 80
Curiata lex, tribuebat militib. neceſſaria. & item imperium. 79. quinam eam ferrent. ibid.
Curius, quibus geſtis clarus, & cur Dentati cognomen adeptus. pag. 191

D

DAMNATIS licebat adimere bona 85
Dari, quae proprie dicantur 99
Decuria, quid 40.42
Decuriare, quid 300
Decuriones, cur ce ntum numero inſtituti 95
Dedicare in cenſu, eſt in cenſu referre, antiqua locutio 179
Denarij noſtri comparati monetis Graecis 171
Deſcendere in forum, cur dicebantur nobiliores Romani 198
Deſultores, qui 156
Deuouere ſe, 221
Dictum dicere, uſitata locutio pag. 309
Dies ciuilis, quot horarum ſit 26 quo anni tempore horae longiores, & quo breuiores ibid.
Diem dicere, ad quem ſpectet 274
Dirimi ſuffragia, 292
Diſceptatio, quae proprie 39
Diuina, quando ad humana per ſimilitudinem transferantur 242
Domitius Ahenobarbus, quam legem in cooptandis ſacerdotib. tulerit 78
Domus, eſt ornamentum dignitatis 270
Doni a munere diſtinctio, iuxta Vlpianum 35
Dubitatio ſaepe ueritatem parit pag. 28
P. Duillius primus de Poenis naualem egit triumphum 304

E

EFFIGIES Ennij, an uerū ſit, quod locata fuerit in monumento Corneliae gentis 215
Elocare fundum, quid 177
Ennius, cuius beneficio adſcriptus fuerit inter Rom. ciues pag. 215
Equeſtri loco, natus quinam diceretur 144
Equo Troiano, qui nam laterent pag. 161
Errare, cuius ſit 157
Eruero, uenuſtius loquendi genus, quam, at uero 167
Euhyus, cur Mithridates dictus pag. 176
Euripus 152
Excedere e pueris, quis dicatur pag. 206
Expetimus magis, ea, quae minus ſperamus 7. & quidnam minus ſperaretur ibid.

F

FACERE pro populo, quid pag. 259
Faſcijs cretatis quia utebatur Pompeius, a Cicerone arguitur 284
Faſti dies, an eſſent omnibus noti. 147. quinam eos propoſuerit

rit 147
Fata haud flecti poſſunt 132
Faucibus premi, eſt ſalutem ſuam in diſcrimen poſitam adſpicere. 38. id ipſum denotat, re premi ibid.
Felicitas, an ſit in hominis poteſtate, & unde pendeat 15
Fici & uuae, ubi non naſcuntur, indicium eſt aridae regionis pag. 172
Fides, quando dicatur concidiſſe 8
Fides proprie defenſoris eſt, officium amici 163
Fiduciam committi alicui. pagin. 174
Fiduciam accepiſſe, quis dicatur pag. 174
Fiduciaria mancipatio pag. 174
Finitores, qui 83
Fora Rom. in quibus unguenta uendebantur, quomodo nuncupata 95
Formularum libri, quomodo nuncupati 149
Fortuna, ut in ſecundis, fluxa: ut in aduerſis bona; elegans dicendi modus 24
Fortuna mala conſtituti, res nouas quaerunt 161
Fortunae poteſtas maxima, in rebus omnibus, ſed multo maior in re militari. 11. a quibus pendeat. ibid. quo nomine a Cic. nuncupata. ibid. abſque ea omnis uirtutis curſus impeditur ibid.
Fregellas qui euerterit 94
Fretum, quale nam ſit proprie 152
Frugi, nomen, ad quem proprie ſpectet. 31
Funeſtari, quid, & unde dicatur, pag. 105

G

Gabinius, cuius ordinis fuerit 136
Gabinius quae uendiderit Alexandrino regi 309
Galba, quomodo appellatus ab Aſconio 144
Galli, a Gallicano, diſcrimen 26
Gaurus mons, ubi ſitus 83
Genus, latius patet, quam familia pag. 163
C. Glaucia fuit interfectus, ut hoſtis publicus 285
Gloria quando maxime quaeratur 4
Ti. Gracchus, a quo occiſus 121
Graecia magna, unde ſumeret initium 209

H

Habitare, eſt diu in loco manere 97
Haſta, erat Rom. auctionis ſignũ pag. 66
Haſtas abijcere, qui dicebantur pag. 153
Hercules uir fortiſsimus, aerũnas tulit 269
Hereditatem alicui committi, quid denotet 174
Haereditatem cernere, eſt idem, quod adire 181
Hiempſal, Mauritaniae rex, pag. 195
Hiſpani, & Luſitani nationes belliciſsimae 11
Hiſtoriae & poetices effectus, qui pag. 205
Honor, quibus iucundior eſſe debeat 300
Honor ſummus, qualis fuerit Romanis 301
Homo notus, dicitur quandoque in malam partem 78
Hominem homini natura conciliat & cur 153
Hoſtiae immolari ſolitae, quae maiores: quae minores dictae 95
Hoſtilij Regis uerba in Horatium ſororis occiſorem 105
Humanitatis nomine, quas Gellius comprehendat diſciplinas pag. 205

I

Id adeo, genus dicendi, Ciceroni uſitatum 37
Ima cera, quid denotet 28
Imago, cur latius pateat, quam ſtatua 218
Imagines, quibuſnam ſeruabantur in atrijs 74
Imperatoriae uirtutes, quae 10
In, praepoſitio, duplicem uim habet, hoc eſt laudis & uituperij pag. 216
Incolumis opponitur damnato pag. 73
Inducere, quandoq. denotat in publicas tabulas referre 89
In exercitu, & apud exercitum eſt, quo ſenſu capiantur 210
Infeſtum mare, quando dicatur. pag. 289
Informare quid proprie ſignificet pag. 26
Infulae, quodnam genus ornamenti fuerit 66
Ingenium, eſt bonum naturae, non induſtriae 14
Ingenio perfectum, induſtria elaboratum, quando quid dicamus 2
Inire uiam, & uiam redire, quid denotet. & quando huiuſmodi actiones fiebant 148
Iniurioſius, minus eſt, quam iniurioſe 6
Innocentia, praeſtat ceteris uirtutibus 12
Inſanire libidine, quorumnam ſit pag. 198
Inſcriptio monumenti Scipionis Africani, quae 215
inſignia uictoriae, quae 4
Interpunctionibus an uterentur antiqui 147
Inuitus, qui 259
Ioui ſtatori cur templum edificarit Romulus 117
Ire in conſilium, quid denotet 32
Iſthmus, quot millibus paſſuum conſtet 93
Italia, cur ſero cognouit Graecas artes 206
Iudex officij ſatis idoneus eſt filio pater 194
Iudices ſolent iurare in legem 39
Iulia lex, quo tempore lata 206
Iureconſultus, an iuriſconſultus ſcribi debeat 147
Iuriſconſultorum ſcientia, in quibus uerſetur 147
Ius nexi, quale ſit 276
Ius ſcriptum, apertum eſt & cognitu facile 149
Iure manum conſerere, quid 187

L

Labefactare, quid 32
Lacaedaemonij & Cretenſes capiebant cibum cum labore pag. 160
Laelius, cur appellatus ſapiens pag. 88. 158
Lanuuinae Iunonis ſimulacrum, quo pacto fingi ſolitum 163
Lateo, uerbum, fere ſemper Ciceroni, datiuo coniunctum: accuſatiuo rariſsime 118
Laterenſis, cuiuſnam gentis eſſet pag. 303
Latij terminus, qui 209
Latinienſis populus, ſiue ager, ubi & quis fuerit 278
Latus clauus, & anguſtus clauus, quae genera ueſtimentorum eſſent, & quibus congruerẽt 123
Laus magna eſt, ubi res ipſa famam euincit 206
Lautia, quodnam genus muneris fuerint 145
Legati erãt infra quaeſtores 302
Leges, an ferri poſſent abſq. S. C. & inuito ſenatu 299
Leges, a quibusnam ſancirentur pag. 300

Leges,

Leges, incidebantur olim in tabulis aeneis 259
Leges Rom. in aes inciſae, ubi ſeruabantur 132
Legem ferre, & legem abrogare, ſunt adinuicem contraria 142
Legibus ſeruire, libertas eſt 98
Legatorum, & tribunorum pleb. corpora putabantur ſacroſancta 6
Liberorum nomen, quo iure ueteribus poſitum 12
Libertatis aedem condidit Clodius in euerſa Cic. domo 263
Libertas tacita, quae fuerit Rom. pag. 75
Litteris imponere quid ſit 179
L. Lucullus, quibus ornatus laudibus a Cicerone 10
Lucullus, quo tempore triumphaſſet 152
Ludos Apollinares dare, cui permiſſum eſſet 152

M

Maecenas, quomodo ſcribi debeat in prima ſyllaba 52
Magiſtratus illuſtres reddunt homines 75
Magiſtratus patricij, qui fuerunt: item plebeij 80. 249
Magiſtratus, Romanis, dabantur fauore populi 74
Magiſtratuum inſignia, quae eſſent 53
Mancipes, qui proprie ſint 252
Mancipij ius, quale ſit 276
Mancipio & nexu, qui dicebantur pag. 142
Manilianae & Hoſtilianae actiones, quae 149
T. Manlij Torquati, in filium mira ſeueritas 191
M. Manlius, cur de rupe Tarpeia deturbatus 191
Manlij erant nobiles Mallij uero ignobiles 291
Manubiae, quae ſint 68
C. Marius ignorauit Graecas litteras 215
Q. Maximo, cur Eburni cognomen inditum 152
Medicina, Romanis non erat in numero liberalium artium 31
Megalenſes ludi a quibus & in honorem cuius dabantur 279
Mercaturam exercere, cur Rom. ſenatoribus minime licuerit. pag. 88
Q. Metellus, cognominatus Creticus, a deuicta Creta 12
Q. Metellus, cur uocatus Macedonicus 150
Militiae ſcientia, quomodo parari poſsit 10
Mineruae ſimulacrum a Cic. conſecratum & collocatum in templo Iouis Capitolini 270
Minturnae & Herculanen. opida Campaniae 83
Mithridates, quibus nominibus ab Aſiaticis ornatus 176
Mitylenae opidum, ubi ſitum 83
Mitra, quid ſit 284
Moderari, eſt idem, quod regere. pag. 4
Monedula, dicta eſt a furanda moneta 179
Monumentum exſtruitur ad memoriam 253
Monumenta, maioris auctoritatis ſunt, quam ueſtigia 96
More, quae fiunt, minime improbari ſolent 74
Mors turpis non poteſt accidere uiro forti: neque immatura conſulari 135
Multam uel poenam committere quando dicamur 42. 174
Multum, aliquando aduerbialiter ponitur: hoc eſt, pro ualde. pag. 100
Mummius, cur Achaici cognomen adeptus 150
Mũdi nomine ſignificatur omne id, quod caeli ambitu continetur 287
Muraena, utrum cum diphthongo, an ſine, ſcribendum ſit. pag. 141
Muſicae ars, cur ſpreta a Romanis 149

N

Nam, eſt etiam aduerbium aſſentiendi uim habens. pag. 157
Naſcimur, nedum nobis, ſed & patriae, parentibus, amicis 29
Naſica, uir optimus in tota ciuitate iudicatus a ſenatu, Idaeam matrem e Phrygia aduectam, ſuis manibus accepit 279
Nattae, qui fuerint 159
Neceſsitudo, plus eſt, quam amicitia 3
Negotium, continet in ſe maius quiddam, quam res 219
Neque enim erant obſcura: neque enim erant occulta; neque enim obſcure gerebantur; elegans dicendi modus 29
Nerui populi Rom. quinam forent 84
Nexus, quis diceretur 142
Nicaeae urbes, quot, & quae. pag. 308
Non, particula, repetita, habet ue nuſtatem 281
Numantiam, qui deleuerit 94
Nunc, ſaepe ponitur, pro ſed. pag. 149

O

Occupare pecuniam, quid 174
Occupare pecunias, eſt idẽ, quod collocare, in reb. ijs, unde ſperatur lucrum 3
Oculi, ſunt indices trucis animi. pag. 88
Oculum cornici confixiſſe, quis dicatur 174
Odimus fere ſemper, quos metuimus 117
Odium, quid ſit, & an mortuos odio proſequamur 27
Operas dare, quid ſignificet. pagin. 300
Opida Italiae omnia, olim uel municipia, uel coloniae, uel praefecturae 129
Opinãs, participium, ſemper cum nec: nunquam autem cum non, apud Ciceronem adinuenies. pag. 195
Opinionem iudicij corrupti animis inſitam, euellere perdifficile eſt 21
Oppianicus, quib. criminibus accuſatus 25
Oratio requirit prudentiam, ac mentem 243
Oratoris definitio, & munus. pagin. 31
Orcheſtrae ludos ſpectare, quib. liceret 47
Oreſtes & Alchmaeon fuere matricidae 282
Ornare, pro inſtruere, uſurpari ſaepe ſolitum 5

P

Pacis ornamenta, quae ſint pag. 145
Pars, quandoq. capitur pro ſenſu. pag. 218
Pendere, uerbum, transfertur ad animum, & ſemper uſurpatur in reb. dubiis 88
Per, cum relatiuo poſtponitur, poetice fit 93
Perduellio, inter crimina maieſtatis, erat crimen omnium maximum 105
Perduellionum damnatorum ſupplicium, quale 105
Pergamum, erat totius Aſiae caput 176
Periſtylum, quid 264
Philippum vltimum Macedoniae regem, quis deuicerit: & qui de eo

eo & Macedonia triumphauerit 150
Philoſophiae nobiliſsimo pars, quae 211
Pinariae gentis cognomen, quale. pag. 265
Pinarij & Potitij, a quo ſacra didicerint 265
Planus, eſt Graeca dictio, & denotat deceptorem 36
Plebiſcitum 80
Plebs urbana, quae. 258. item plebs ruſtica, quae. ibid.
Poetam, Ariſtoteles negat eſſe eum, qui neſcit fingere 9
Poetae, cur ſancti ab Ennio dicti. pag. 35. 219
Poeta ſummus, licet a natura uim dicendi conſequatur, expolitur tamen eruditione 205
Poetae canebant olim ſuos uerſus, non ſolũ inter domeſticos: uerum etiam in foro, coram populo 207
Pompeius, primus, qui triumphali curru fuerit praeuectus 17. qua occaſione Magnus appellatus. ibid. & 3
Pompeius Magnus, omnib. pictus & expolitus artis coloribus a Cicerone 11
Pompeius, ob Clodij inſidias, ac ſimultates, tandiu domi ſe continuit, quãdiu Clod. fuit Trib. plebis 285
Pompeij domus, ubi nam ſita eſſet 285
Pontificum nemo admittebatur, niſi eſſet ordinis Senatorij 242
Pontifices max. a quibus creabantur 78
Portia lex, a quo lata 105
Portitores, qui ſint 86
Praefecturae non hãbebãt ius ſuffragij 293
Praefecturae utebantur ſuis legibus 129
Praeterire, non denotat per aliquem locum; ſed ante aliquem locum tranſire 93
Praetexta, qua aetate Romani induebantur 207
Praetor & quaeſitor, ſaepe idem ſunt 32
Praetor primus, cur ſic dictus 2
Praetores, quot lictorib. utebantur in Vrbe, & quot in prouinciis 95
Praetores, quo faſcium numero utebantur in prouinciis: & quo in urbe 11
Praetura, erat maior magiſtratus. pag. 2
Priuilegium, quid ſit 235
Proſequi, quis dicatur 123
Proſopopaeia figura Ciceroni familiariſsima 119
proſpicere, a perſpicere diſcrimẽ. pag. 183
Ptolemaeus Auletes, cur ſic dictus 84
Ptolemaeus, qui heredem inſtituit pop. Rom. fuit Cyrenarum rex. pag. 84
Publicani, cur ab omnibus odio habiti 294
Publicani, decumani, & pecuarij, unde dicti 7
Publicae res, nõ cuiuis de populo erant notae 3
Pudor, quos potiſsimum doceat. pag. 149
Pudor eſt animi: pudicitia uero corporis 24. 284
Pullarij, qui, & cur dicti 81
Punctum, quandoq. pro ſuffragio ſumitur 159
Pyrrhus, quo tempore contra Ro. bellum geſſerit: & quis de eo triumphauerit 150

Q

QVAESTORES deſignati ſortiebantur prouincias. pagina 305
Quaeſtores non utebantur lictoribus in urbe: ſed in prouincia. pag. 312
Quaeſtorij agri 83
Quidquid, pro quidq. & quiſquis, pro quiſq. Ciceroni & Lucretio uſitatum 32
Quies ad animum: otium uero ad corpus refertur 92
Qui ſunt, qui fuerunt, qui futuri ſunt: uſitatus dicendi modus uel laudantis, uel uituperantis. pag. 225
Quoquomodo, illo modo, uenuſte adinuicem opponuntur 29

R

RECOLI dicuntur proprie intermiſſa 211
Redire ad res, quid proprie ſit. pagin. 235
Referri in aerarios 47
Regnare, & ita regnare &c. figura eſt amplificãdae orationis gratia 4
Repetundarum lege, qui teneban tur 42
Repetundarum crimen, an eſſet capitale 45
Repromittere, maiorem uim habet, quam promittere 226
Rerum humanarum initia, unde ducta 29
Reſiſtere, quibus dicamur 97
Reſpondere, ſcribere, cauere, uerba iuriſcõſultis familiariſsima, quando dicantur actu fieri. pagin. 145
Res proferre, idem erat Rom. quod nobis feriari, ſeu a muneribus urbanis uacare 148
Rhudiae, Apuliae opidum 215
Roma, arx omnium gentium 70
Roma uetus, habebat flexos, & enormes uicos 95
Romani exſules, quo in exſulium irent 125
Roſtra, quando quis aſcenderet 2

S

SACCVLARII appellati, cur, & qui 53
Sacerdotes Ro. a quibus creabantur 78
Sacra facientibus mulieribus, uiris non dabatur ad eas ingreſſus 263
Sacra priuata apud Rom. ſeruabantur exactiſsima cura 148
Sacrarium Catilinae ſcelerum, non ſacrorum 120
Sacrificium Bonae Deae, ubi fieri ſolitum 281
Saltare, olim Rom. ponebatur in uitijs 232
Salubritas, quid ſit, & quid a ſalute differat 149
Scauri encomia 152
Scelera impellunt homines, tanquam in poenam, in opiniones malas 244
Scelera emergunt grauiſsima, depoſito pudore, & timore 24
Scenam argenteam totam, qui dederit 153
Scilicet, ſaepe ironice profertur. pag. 210
Scipio Africanus obtinuit conſulatum ante legitimam aetatem: & illum continuauit contra legem 17
Scipio Africanus, ubi diem ſuum obijſſe dicatur 215
Sciſcere quid ſit. 296. & cui prius ſciſcere permiſſum. ibid.
Scripturarij, Nonio, & Feſto qui fuerint 7
Sella curuli, quinam utebantur. pag. 135
Semitae, in quo a uijs differant. pag. 95
Senatores dicti, qui 53
Senatorum inſignia, quae 53
Senatoribus Rom. non licebat negociari 7
Senatus, ubinam habebatur. pag. 114. 245

09676

Index

Sententiam, qui primus omnium in ſenatu rogabatur 136
Sertorius, erat Marianarum partium dux, contra Rempublicam 5
Sertorianum bellum, cur a ſenatu priuato conceſſum 17
Serui, quot modis manumittebantur 105
Serui, familia dicuntur 29
Sibyllinos libros, quando Rom. conſulerent 277
Sibyllini libri futura praedicebant 136
Sicci, ſapientius cogitare ſolent, quam uinolenti 65
Simulacro Mineruae, quam inſcriptionem fecerit Cicero 270
Sipontum & Salapia, cuius regionis opida ſint 90
Siti, dicuntur ij, qui conditi ſunt pag. 215
Sociale bellum, quale fuerit 94
Sociali bello litterarum ſtudia intermiſſa ſunt 206
Sodalitium, inter ambitus crimina erat grauiſsimum 298
Soleis, mulieres tantum in publico utebantur 284
Solis & Lunae defectus, quis prior ex Rom. gente adinuenerit. pag. 158
Sp. Melius, a quo interemptus 121
Strophium, quod genus faſciae ſit, & quis eius uſus 284
Suburana Tribus, quaenam fuerit 92
Succurro, quandoque pro ſuccedo, poſitum 3
Sullae, licet Cornelij nomen fuerit, numquam tamen hoc nomine appellari ſolitus 195
Sulla, quibus coſ. primum dictaturam geſſerit 8
L. Sulla, primus ex Cornelia gente cremari uoluit 215
C. Sulpicius Gallus aſtrologiae peritiſsimus triumphauit de liguribus 158
Superſtitem eſſe, idem eſt, quod eſſe praeſentem 148

T

TABELLAE olim dictae, quae nunc litterae 130
Tabularium, quid continebat 208
& ubinam ſitum fuerit ibid.
Tantum, minuit, non auget 7
Tegi, quis proprie dicatur 8
Templum, quodnam ſit 269
Tenere odium, uſitatius dicitur, quam retinere 261
Theophanes Mitilenaeus fuit ſcriptor geſtorum Pompeij 214
Tibicinem, in ſacris praecinere ſolitum, quibus auctoritatibus probetur 95
Timoris, & pudoris effectus, qui pag. 24
Togam uirilem, qua aetate ſumebant 207
Torquati uerba, cum filium occidi iuſſerit 105
Tractare, uſum & experientiam denotat 205
Tranſire, diſcedere, acceſsiſſe, lepida eſt tranſlatio 38
Treſuiri, qui pauperibus diuiderent agros, a diuitibus ultra legitimum numerum poſſeſſos, qui fuerint 81
Trib. plebis non poterant creari e patriciorum numero 253
Tribuni militum, quot in ſingulis legionibus eſſent 179
Tribunorum militum, quot genera eſſent 305
Tribus Ro. quot numero eſſent: & quo pacto diuiſae 76
Tribus, erant pars populi 78
Tribus, deligebantur ex omni populo 300
Triclinia ueteribus, erant quae nos ſtrata ſeu lectos dicemus pag. 160
Triptolemus, adinuenit aratrum & agriculturam 176
Turpitudo non poteſt culpa carere 285
Tyri urbs, qua orbis parte poſita pag. 84

V

VACCI prata, ubi fuerint, & cur ſic nuncupata 263
Vectigal, quot, & quibus de rebus dicatur 7
Vectigalia quid commodi nobis afferant 4
Vei, pro ui, Veteribus ſcribebatur 96
Velificari, interpretatur, quaſi fauere 72
Veritas, ſolet animum adaugere pag. 21
Vero, dictio, non confert ad ſententiam, ſed ad ornatum 24
Verum, pro aequum ſaepe poſitum 36
Veſtis, quando obſoleta dicatur pag. 70
Vicus falcarius Romae 295
Videte, eſt dicendi modus, ex cohortatione quadam liberiori, prouueniens ex auctoritate dicentis 8
Virgas a ciuium Rom. corpore quiſnam amoueri in cauſſa fuerit 136
Vnde peti, dicebatur antiquis, pro eo, quod nunc dicimus, debere ſeu debitorem eſſe 147
Voluptas, unde oriatur 221
Voluſienum, an Voluſenum, legendum 59
Votum, cur in deuotione inſit 221
Vrbs, ut nobilis, & commoda dici poſsit, quae requirantur in ea pag. 206
Vſu, res acquiruntur, & amittuntur 181

FINIS

Aldine
583
C568m
2-SIZE
v. 4